Ex typis Cistercii

JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM,

OPERA OMNIA

EDITIO NOVA

JUXTA EDITIONEM WADDINGI XII TOMOS CONTINENTEM A PATRIBUS FRANCISCANIS
DE OBSERVANTIA ACCURATE RECOGNITA

TOMUS UNDECIMUS

QUÆSTIONES IN SECUNDUM LIBRUM SENTENTIARUM
a distinctione prima usque ad secundam

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCIII

R. P. F. JOANNIS

DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM,

QUÆSTIONES

IN LIBRUM SECUNDUM SENTENTIARUM

CUM COMMENTARIIS R. P. F. FRANCISCI LYCHETI BRIXIENTIS, EJUSDEM ORDINIS OLIM MINISTRI GENERALIS,

ET SUPPLEMENTO R. P. F. JOANNIS PONCII HIBERNI IN COLLEGIO ROMANO S. ISIDORI FF. MINORUM HIBERNORUM THEOLOGIÆ PRIMARII PROFESSORIS.

APPROBATIO.

Ex commissione Reverendissimi P. Magistri sacri Palatii, vidi attente Supplementum Commentariorum Lycheti supra secundum librum Scoti in Sententias, elaboratum ab admodum R. P. Fr. Joanne Poncio S. Theologiæ Lectore in Collegio Romano S. Isidori Patrum Hibernorum ex Seraphico Ordine, in quo subtilitatem Magistri clara methodo exornat, et soliditate doctrinæ claritatem firmat. Omnia Scoto Subtilissimo consonant, nihil fidei dissonum, et in nullo Lycheto inferiorem se demonstrat. Propterea dignum luce judico, die 9. Octobris, anno 1637.

Fr. Joannes Gonzalez de Leon, *Magister et Minervæ Regens.*

IMPRIMATUR.

Fr. Nicolaus Riccardius, *S. Palatii Apostolici Magister.*

DISTINCTIO PRIMA.

(*Textus Magistri Sententiarum.*)

A. De creatione rerum quantum ad principium efficiens. Genes. 1. Ambr. in hexam. lib. 1. c. 1. et 2.

Quod unum est principium, non plura.

« Creationem rerum insinuans Scriptura, Deum esse Creatorem initiumque temporis atque omnium visibilium vel invisibilium creaturarum, in primordio sui ostendit » dicens : *In principio creavit Deus cœlum et terram.* « His etenim verbis Moyses, Spiritu Dei afflatus, in uno principio a Deo Creatore mundum factum refert, » elidens errorem quorumdam, plura sine principio fuisse principia opinantium. « Plato namque tria initia existimavit, Deum scilicet et exemplar et materiam, et ipsam increatam sine principio, et Deum quasi artificem, non creatorem. » *Creator* enim est qui de nihilo aliquid facit.

Ex qua ratione proprie dicitur creator, et quid sit creare, et quid facere ?

Et *creare* proprie est de nihilo aliquid facere, *facere* vero non modo de nihilo aliquid operari, sed etiam de materia. Unde et homo vel Angelus dicitur aliqua facere, sed non creare, vocaturque factor sive artifex, sed non creator. Hoc enim nomen soli Deo proprie congruit, qui et de nihilo quædam et de aliquo aliqua facit. Ipse est ergo creator et opifex et factor, sed creatoris nomen sibi proprie retinuit, alia vero etiam creaturis communicavit. In Scriptura tamen sæpe *creator* accipitur tanquam *factor*, et *creare* sicut *facere*, sine distinctione significationis.

Genes. 1. 27. Eccli. 17. 1.

Quod hæc verba, scilicet agere *et* facere, *et hujusmodi, non dicuntur de Deo secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis.*

B. Alia ratio agendi Deo, alia in nobis. Aug. l. 1. de Gen. ad litteram Cap. 18.

Verumtamen sciendum est, hæc verba, scilicet *creare*, *facere*, *agere*, et alia hujusmodi de Deo non posse dici secundum eam rationem, qua dicuntur de creaturis. Quippe cum dicimus eum aliquid facere, non aliquem in operando motum illi intelligimus inesse, vel aliquam in laborando passionem, sicut nobis solet accidere, sed ejus sempiternæ voluntatis novum aliquem significamus effectum, id est, æterna ejus voluntate aliquid noviter existere. Cum ergo dicitur aliquid facere, tale est, ac si dicatur, juxta ejus voluntatem vel per ejus voluntatem aliquid noviter contingere vel esse, ut in ipso nihil novi contingat, sed novum aliquid, sicut in ejus æterna voluntate fuerat, fiat sine aliqua motione vel sui mutatione. Nos vero operando mutari dicimur, quia movemur ; non enim sine motu aliquid facimus. Deus ergo agere vel facere aliquid dicitur, quia causa est rerum noviter existentium, dum ejus voluntate res novæ esse incipiunt, quæ ante non erant, absque ipsius agitatione ; ut *actus* proprie dici non queat,

Ex quo sensu dicitur Deus aliquid facere.

cum videlicet actus omnis in motu consistat, in Deo autem motus nullus est. Sicut ergo ex calore Solis aliqua fieri contingit, nulla tamen in ipso vel in ejus calore facta motione vel mutatione, ita ex Dei voluntate nova habent *esse* sine mutatione auctoris, qui est unum, et solum et principium omnium. Aristoteles vero duo dixit principia, scilicet *materiam* et *speciem*, et tertium *operatorium* dictum ; mundum quoque semper esse et fuisse.

Per simile ostendit.

Circa finem 2. de Gener. et 8. Physic.

Quod Catholicum est docet.

C. Horum ergo et similium errorem Spiritus sanctus evacuans, veritatisque disciplinam tradens, Deum in principio temporum mundum creasse et ante tempora æternaliter extitisse significat, ipsius æternitatem et omnipotentiam commendans; cui *voluisse,* facere est, quia, ut prædiximus, ex ejus voluntate et bonitate res novæ existunt. « Credamus igitur, rerum creatarum cœlestium vel terrestrium, visibilium vel invisibilium causam non esse nisi bonitatem Creatoris, qui est Deus unus et verus. Cujus tanta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis suæ, qua æternaliter beatus est, alios velit esse participes; quam videt et communicari posse et minui omnino non posse. Illud igitur bonum, quod ipse erat et quo beatus erat, sola bonitate, non necessitate aliis communicari voluit, quia summe boni erat *prodesse velle,* et omnipotentissimi *nocere non posse.* »

August. in Ench. c. 9. C. fr. I. Sent. dist. 45,-47.

Quare rationalis creatura facta sit?

D. « Et quia non valet ejus beatitudinis particeps existere aliquis, nisi per intelligentiam, quæ quanto magis intelligitur, tanto plenius habetur ; fecit Deus rationalem creaturam, quæ summum bonum intelligeret et intelligendo amaret et amando possideret ac possidendo frueretur. Eamque hoc modo distinxit, ut pars in sui puritate permaneret nec corpori uniretur, scilicet Angeli, pars corpori jungeretur, scilicet animæ. Distincta est itaque rationalis creatura in incorpoream et corpoream ; et incorporea quidem Angelus, corporea vero homo vocatur, ex anima rationali et carne subsistens. Conditio ergo rationalis creaturæ primam causam habuit Dei bonitatem. »

Quomodo distincta sit rationalis creatura ?

Quare creatus sit homo vel Angelus ?

E. « Ideoque si quæratur, quare creatus sit homo vel Angelus, brevi sermone responderi potest; propter bonitatem ejus. Unde Augustinus *in libro de Doctrina Christiana :* Quia bonus est Deus, sumus ; et inquantum sumus, boni sumus ».

Aug. lib. 1. c. 32. Cfr. Magister 1. Sent. d. 1.

Ad quid creata sit rationalis creatura?

F. « Et si quæritur, ad quid creata sit rationalis creatura, respondetur; ad laudandum Deum, ad serviendum ei, ad fruendum eo; in quibus proficit ipsa, non Deus. Deus enim perfectus et summa bonitate plenus nec augeri potest nec minui. Quod ergo rationalis

Finis rationis creaturæ.

creatura facta est a Deo, referendum est ad Creatoris bonitatem et ad creaturæ utilitatem. »

Brevissima responsio cum quæritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura?

G. « Cum ergo quæritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura, brevissime responderi potest : propter Dei bonitatem, et suam utilitatem. Utile nempe ipsi est servire Deo et frui eo. Factus ergo Angelus sive homo propter Deum dicitur esse, non quia Creator Deus et summe beatus alter-
Psal. 15.2. utrius indiguerit officio, qui *bonorum nostrorum non eget*, sed ut serviret ei ac frueretur eo, cui servire regnare est. In hoc enim proficit serviens, non ille cui servitur. »

Sicut factus est homo ut serviret Deo, sic mundus ut serviret homini.

H. Positus homo in medio. « Et sicut factus est homo propter Deum, id est, ut ei serviret, ita mundus factus est propter hominem, scilicet ut ei serviret. Positus est ergo homo in medio, ut et ei serviretur et ipse serviret, ut acciperet utrinque, et reflueret totum ad bonum hominis, et quod accepit obsequium, et quod impendit. Ita enim voluit Deus sibi ab homine serviri, ut ea servitute non Deus, sed homo serviens juvaretur; et voluit, ut mundus serviret homini, et exinde similiter juvaretur homo. Totum igitur bonum hominis erat, et quod factum est propter ipsum, et propter quod factus est ipse. *Omnia enim* (ut ait Apostolus) *nostra sunt*, 1. Cor. 3. 22.
scilicet superiora et æqualia et Aug. lib. 2. q.
inferiora. Superiora quidem nos- in Evang. c.33. 35.
tra sunt ad perfruendum, ut Deus-Trinitas, æqualia ad convivendum, scilicet Angeli, qui, etsi modo nobis superiores sint, in futuro erunt æquales; qui et modo nostri sunt, quia ad usum nobis sunt, sicut res dominorum dicuntur esse famulorum, non dominio, sed quia sunt ad usum eorum. Ipsique An- Hebr. 1. 14
geli in quibusdam Scripturæ locis nobis servire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur. »

Quomodo dicitur aliquando in Scriptura, homo factus est propter reparationem Angelici casus?

I. Aug. lib. 22. Civ. cap. et in Enchir. cap. 29. De homine quoque in Scriptura interdum reperitur, quod factus sit propter reparationem angelicæ ruinæ. Quod non ita est intelligendum, quasi non fuisset homo factus, si non peccasset Angelus; sed quia inter alias causas, scilicet præcipuas, hæc etiam nonnulla causa extitit. Nostra igitur sunt superiora et æqualia; nostra etiam sunt inferiora, quia ad serviendum nobis facta.

Quare ita homo sit institutus, ut anima sit unita corpori?

Solet etiam quæri, cum majoris dignitatis videretur esse anima, K. Cfr. I. Sent
si absque corpore permansisset, dist. 40. Prima causa
cur unita sit corpori? Ad quod primo dici potest : quia Deus vo- Secunda causa.
luit, et voluntatis ejus causa quæ- Matth. 22. 37.
renda non est. Secundo autem 1. ad Cor. 13. 12.
potest dici, quod ideo Deus voluit,

eam corpori uniri, ut in humana conditione ostenderet novum exemplum beatæ unionis, quæ est inter Deum et spiritum, in qua diligitur *ex toto corde,* et videtur *facie ad faciem.* Putaret enim creatura, se non posse uniri Creatori suo tanta propinquitate, ut cum tota mente diligeret et cognosceret nisi videret spiritum, qui est excellentissima creatura tam infimæ, id est, carni, quæ de terra est, in tanta dilectione uniri, ut non valeat arctari ad hoc, ut velit eam
2. Cor. 5. 4. relinquere, sicut Apostolus ostendit dicens : *Nolumus corpore expoliari, sed supervestiri;* per quod ostenditur, spiritum creatum Spiritui increato ineffabili amore uniri. « Pro exemplo ergo futuræ societatis, quæ inter Deum et spiritum rationalem in glorificatione ejusdem perficienda erat, animam corporeis indumentis et terrenis
Ex Aug. lib. de spiritu et anima c. 14. mansionibus copulavit, luteamque materiam fecit ad vitæ sensum vegetare, ut sciret homo, quia, si potuit Deus tam disparem naturam corporis et animæ in fœderationem unam et in amicitiam tantam conjungere, nequaquam ei impossibile futurum, rationalis creaturæ humilitatem, licet longe inferiorem, ad suæ gloriæ participationem sublimare. Quia ergo pro exemplo rationalis spiritus in parte usque ad consortium terreni corporis humiliatus est, ne forte in hoc nimis depressus videretur, addidit Dei providentia, ut postmodum cum eodem corpore glorificato ad consortium illorum qui in sua permanserunt puritate, sublimaretur, ut quod minus ex dispensatione Creatoris sui acceperat conditus, postmodum per gratiam ejusdem acciperet glorificatus. Sic ergo Conditor noster Deus rationales spiritus varia sorte pro arbitrio voluntatis suæ disponens, illis, quos in sua puritate reliquerat, sursum in cœlo mansionem ; illis vero, quos corporibus terrenis sociaverat, deorsum in terra habitationem constituit ; utrisque regulam imponens obedientiæ, quatenus et illi ab eo ubi erant, non caderent, et isti ab eo ubi erant, ad id ubi non erant, ascenderent. Fecit itaque Deus hominem ex duplici substantia, corpus de terra fingens, animam vero de nihilo faciens. » Ideo etiam unitæ sunt animæ corporibus, ut in eis Deo famulantes majorem mereantur coronam.

Post sacramentum Trinitatis, de creatura tripartita agendum est, et prius de digniori, id est, Angelica.

Ex præmissis apparet, rationalem creaturam in angelicam et humanam fuisse distinctam, quarum altera tota est spiritualis, id est, angelica ; altera ex parte spiritualis et ex parte corporalis, id est, humana. Cum itaque de his tractandum sit, scilicet de spirituali et corporali creatura et de rationali et non rationali, primo de rationali et spirituali, id est, de Angelis agendum videtur, ut a contuitu Creatoris ad cognitionem creaturæ dignioris ratio nostra intendat ; deinde ad considerationem corporeæ tam illius L. Usque ad 12. distinctionem.

quæ est rationalis, quam illius quæ non est rationalis, descendat, ut Trinitatis increatæ Sacramentum tripartitæ creaturæ eique concretorum atque contingentium sequatur documentum.

(Finis textus Magistri.)

QUÆSTIO I.

Utrum (a) prima causalitas respectu omnium causabilium de necessitate sit in tribus personis?

August. 1. *de Trin. c.* 4. et 5. Dionys. 2. *de divinis nom.* c. *firmiter, de sum. trin.* D. Thom. 1. *p. q.* 45. *art.* 6. *ubi* Cajet. *et alii.* Henr. *quodl.* 6. *q.* 2. Richard. *hic art.* 4. *q.* 3. D. Bonav. 2. *d.* 16. *dub.* 1. *litteræ.* Mayron. 2. d. 1. *q.* 1. Argentin *ibid.* Ægid. *part.* 1. *distinct.* 1. Carthus. *d.* 1. *q.* 4. Vide Scot. 4. *Met. q.* 4. *de primo princ. c.* 3. *in Theorem.* § *Non potest probari Deum actu, et quodl.* 8. *art.* 1.

1\. Mag. A. In 2. libro determinat Magister de Deo inquantum ejus perfectio relucet in operibus creationis. Circa 1. dist. in qua determinat de emanatione creaturarum in generali quæruntur sex.

Circa creationem, in hoc secundo (ut dictum est in lectione, tractat Magister de Deo, quantum ad causalitatem ejus primariam, et hoc specialiter circa causalitatem triplicis causæ, quam habet respectu creaturæ.

Quæro primo circa hoc : *Utrum prima causalitas respectu omnium causabilium, de necessitate sit in tribus personis?* Et intelligo respectu omnium causabilium in quocumque *esse*, et hoc de necessitate, ita quod non possit esse nisi sit in tribus personis.

Quod non, Richardus de Trin. lib. 3. cap. 16. *Si tantum esset una persona, adhuc esset in ea plenitudo potentiæ et sapientiæ;* ergo posset producere omne possibile.

Item, actio est suppositi, ergo plurium suppositorum plures actiones; igitur trium personarum non potest esse una actio; igitur nec una potentia activa vel causalitas respectu omnium causabilium, quia cujus est potentia, ejus est actus, 1. *de Somno et vigilia.*

Præterea sicut se habet principium operationis ad principium, ita operatio ad operationem. Hæc propositio patet in potentia sensitiva, intellectiva et volitiva et actibus earum, sed principium creationis est aliquid essentiale, quia commune tribus, et tale est prius, aliquo modo, notionali sive personali; igitur et actio actione.

COMMENTARIUS.

(a)Circa initium Secundi libri quærit Doctor : *Utrum prima causalitas respectu omnium causabilium de necessitate sit in tribus personis,* intelligendo semper respectu omnium causabilium in quocumque *esse*, sive simpliciter, quod est *esse* existentiæ, sive secundum quid, quod est *esse* cognitum vel *esse* volitum a Deo. Titulus quæstionis satis clarus est, et magis patebit respondendo ad quæstionem. Argumenta quoque clara sunt. 1.

Deinde alia duo proponit argumenta ad oppositum, quibus probat quod causalitas omnium causabilium, respectu cujuscumque *esse*, de necessitate est in tribus suppositis. Primum tale est : *Personæ divinæ*, etc. et patet. Secundum est : *Bonitas Dei præsupponitur bonitati creaturæ*, etc. id est, prius communicatur bonitas Dei ad intra per productionem quam producatur creatura, quæ est bona per participationem.

SCHOLIUM.

Posita triplici ratione pro parte falsa, nunc arguit ad oppositum, et ponit sententiam Henrici, requiri ad creaturarum producti-

onem, productiones ad intra præcedere tanquam rationes formales producendi, quia notitia in Patre est tantum simplex, sed in Filio est dispositiva ad opus. Item amor in Patre et Filio, est tantum simplicis complacentiæ, at in Spiritu sancto est affectativus ad opus; et quia ad producendum creaturas, non sufficiunt illi actus simplices, oportet in Deo antequam creet esse actus notionales. Pro hac in additione ponuntur tres rationes, sed contra eam adducit Scotus sex rationes claras.

2. Ratio ad opposit. Contra, personæ divinæ plus conveniunt quam substantia, et virtus in creatura; sed ista non possunt separari in operatione, ergo nec illæ.

Item, bonitas Dei præsupponitur bonitati creaturæ; ergo productio productioni.

Hîc dicit (b) Henricus, *quodlibeto*, 6. *q*. 2. tria per ordinem.

Tria de hoc dicuntur ab Henrico. Primum. Primum est, quod licet tota notitia quæ est in Filio, sit realiter in Patre, quia nihil cognoscit Filius, quod non cognoscat Pater, et amor, qui est in Spiritu sancto, sit in Patre et Filio, quia nihil amat Spiritus sanctus, quod non ament Pater et Filius; tamen notitia, quæ est in Filio ut in Filio, habet quamdam rationem specialem, quam non habet ut est in Patre. Similiter amor, qui est in Spiritu sancto, ut in Spiritu sancto, habet quamdam rationem specialem, quam non habet, ut in Patre et Filio. Notitia enim ut in Patre, tantum habet rationem notitiæ simplicis; in Filio autem habet rationem notitiæ dispositivæ. Filius autem in divinis, nihil aliud est quam ars vel notitia declarativa eorum, quæ Pater cognoscit in simplici intelligentia, et dispositiva et ordinativa eorum, quæ producenda sunt, et modorum operandi. Amor etiam in Patre et Filio, habet rationem amoris simplicis complacentiæ, sed in Spiritu sancto, habet rationem affectativi, et quasi impulsivi ad opus. Hæc autem distinctio notitiæ et amoris in divinis, potest accipi secundum proportionem duplicis notitiæ et amoris, quæ percipiuntur in nobis. Nam artifex primo intuetur simpliciter et simplici intuitu formam operis. (Artifex quid primo intuetur.) Secundo ordinat et disponit de faciendo, et modo faciendi, et hæc est notitia dispositiva, quæ concipitur ex priori. Similiter ex parte voluntatis, quando offertur artifici forma operis, complacet sibi primo simpliciter in ea. Secundo afficitur ex complacentia ad productionem ejus, et ex tali affectione dicitur amor affectativus, qui oritur ex primo. Sic imaginandum est secundum illum, in divinis, scilicet quod in Patre, est quasi notitia simplex, non dispositiva, de productione rei et modo producendi, sed in Filio est notitia habens rationem hujus notitiæ dispositivæ. Similiter in Patre et Filio est amor simplicis complacentiæ in rebus intellectis, sed in Spiritu sancto est amor habens rationem affectativam et inclinativam ad opus.

Secundum, quod dicit opinio ista, est quod ad hoc quod producatur effectus, non sufficit notitia simplex ex parte intellectus, sed requiritur notitia dispositiva, nec etiam sufficit volitio simplex ex parte voluntatis, sed requiritur (Dictum 2. Henrici.)

Dictum 3. amor vel volitio affectativa. Ex quo sequitur tertium, scilicet quod productio extrinseca creaturarum præsupponit in essentia divina istas personas, ut quasdam rationes formales essentiæ per quas creaturæ immediate producuntur, et præsupponit productiones, sicut per quas istæ rationes formales acquiruntur.

3. Conclusio Henrici. Unde hæc est conclusio hujus opinionis, quod productio extrinseca creaturarum præsupponit intrinsecam, sicut causam per quam habet formale principium productivum immediate. Sicut enim expresse vult Doctor iste, *quæstione prænotata*, sine Verbo et amore productis, actus essentiales notitiæ et amoris in divinis non essent perfecti et sufficientes ad producendum, perficiuntur autem per Verbum et amorem productum; et ideo isti duo termini producti, scilicet Verbum et Amor perficientes actus essentiales intelligendi et volendi in tribus personis, sunt immediatæ rationes formales, et immediata principia producendi creaturas.

Ratio 1. Henrici. Pro ista opinione videtur idem Doctor ibidem innuere tres rationes. Prima est talis : Illud quod producitur per cognitionem simplicis notitiæ et amorem simplicis complacentiæ, sicut per immediata principia producendi, producitur necessario necessitate naturalis determinationis ad producendum et modum producendi. Hoc patet, quia talis notitia et amor modo naturali se habent ad suum effectum producendum, et ad unum determinatum modum producendi non minus quam calor ad calefaciendum. Unde et Philosophi, qui non posuerunt in Deo nisi talem notitiam et talem amorem, posuerunt mundum procedere necessario a Deo, necessitate naturalis determinationis ad producendum, et ad unum modum producendi tantum, ita quod non posset non producere, nec alio modo producere quam produxit, ut patet per Avicennam 9. *Metaph.* ergo ad hoc quod Deus produxerit mundum non de necessitate, oportet quod ipsum produxerit tanquam per immediata principia, non per cognitionem simplicis notitiæ et amorem simplicis complacentiæ, sed per notitiam dispositivam seu consiliativam de producendo et modo producendi, et per volitionem electivam, et libere inclinativam in opus, quasi per actus supervenientes prioribus actibus prædictis ; sed talis notitia dispositiva, et talis amor affectativus, sunt Verbum, et Spiritus sanctus in divinis ; ergo mundus producitur per Verbum et amorem productum, sicut per immediata principia producendi ipsum.

Secunda ratio talis est : Sicut se habet forma naturalis ad producendum effectum suum naturaliter, sic forma intellectualis et volitio concomitans ipsam ad producendum effectum intelligibiliter et artificialiter; sed forma naturalis non est immediatum principium operis, secundum quod est perfectio ejus in quo est, sed solum inquantum induit respectum ad opus. Sed sapientia intellectualis essentialis et amor essentialis, 4. Ratio 2. al. intellectualem.

non induit istum respectum, nisi ut sunt in Verbo et Amore producto; igitur verbum, et amor productus in quocumque artifice, sunt immediatum principium operandi artificialiter.

Ubi advertendum, secundum istum Doctorem, quod sapientia intellectualis ut essentialis, est quasi forma naturalis agentis, secundum quod est perfectio ejus in quo est, sed ipsa sapientia, ut induit rationem verbi est quasi ipsa forma naturalis, ut habens respectum et ordinem ad effectum. Unde secundum ipsum, Verbum ex ipsa ratione verbi, habet respectum et ordinem ad ipsas res creandas, quod non habet sapientia essentialis inquantum hujusmodi.

Ratio 3. Tertia ratio talis est : Sapientia speculativa et amor sibi correspondens, non sunt immediatum principium operandi, sed solum sapientia practica et amor sibi correspondens, ut patet in artifice rationali, quia notitia universalis, qua considerat operabile in universali, et secundum principia sua communia, non est sibi ratio operandi, sed notitia quædam particularis accepta de universali. Sed sapientia in divinis ut est essentialis perfectio, est solum speculativa habens ut sic, ideas speculativas, et ut rationes cognoscendi tantum; sapientia vero personalis, quæ Verbum est, non est tantum speculativa ad cognoscendum, sed practica continens in se ideas, ut sunt principia operandi; ergo Verbum, et amor sibi correspondens, sunt immediatum principium operandi et producendi in divinis. Confirmatur hæc ratio per illud primæ ad Corinth. 2. *Prædicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam;* virtus autem habet rationem scientiæ practicæ. Secundum hoc etiam dicitur Verbum potentia operativa Patris, inquantum scilicet habet rationem scientiæ practicæ.

(Ideæ practicæ secundum Henr. non sunt in intellectu Patris, sed Filii.)

Contra istud (c) primo videtur sequi, quod Pater formaliter non creat; nihil enim formaliter agit quod non est in actu, secundum illud quod est proxima ratio agendi; Pater autem non est formaliter in actu Verbo vel Spiritu sancto. Secundum autem istam positionem, Verbum et Spiritus sanctus sunt proxima ratio agendi et causandi, sicut intellectio et volitio sunt remotæ rationes causandi; igitur Pater non causat formaliter et proxime.

(5. Scotus arguit contra Henr. Vide 3. ad 1. q. 7.)

Et si dicas (d), quod omnes creant, quia omnes habent unum verbum intellectu suo communi, quo verbo perficitur intellectus essentialis, licet istud verbum sit a Patre solo dicente vice omnium, et omnes habent unum amorem in voluntate communi, licet ille amor spiretur a Patre et Filio simul vice omnium trium.

(Henr. ubi supra solvens argum. principale.)

Contra (e) istud sic arguo : quæro quomodo Pater habet istam notitiam genitam? Non formaliter, secundum Augustinum 7. *de Trin. c.* 1. quia secundum eum ibidem : *Pater non est sapiens sapientia genita*, sed habet sicut correlativum, scilicet ut producens habet productum. Sed sic habens non est in actu formaliter eo quod habet; ergo nec formaliter agit actione

illa respectu cujus habitum sive illud quod habetur, non est formalis ratio agendi.

Videtur (f) etiam ultra sequi, quod Filius et Spiritus Sanctus non creent, quia communiter formalis ratio agendi non agit illa actione, respectu cujus dicitur formalis ratio agendi.

Et si (g) dicatur, quod Filius creat, et Spiritus sanctus creat, neutra tamen persona videtur proxime creare, quia neutra est in actu per alteram formaliter; et omne agens proxime per intellectum et voluntatem, est in actu, tam notitia quam volitione, necessariis ad talem actum.

6. Ratio 2. Scoti.

Præterea (h) secundo, quæro quid intelligis per sapientiam dispositivam vel disponentem, et amorem affectantem? Aut enim ista sunt appropriata Verbo et Spiritui sancto, aut sunt propria. Si appropriata; ergo secundum veritatem sunt communia tribus, et ita duæ personæ non sunt proximæ rationes formales creandi, si sunt propria, cum dicunt respectum rationis ad creaturas, quia secundum ipsum, dispositio dicit respectum rationis ad disposita, ergo aliquis respectus rationis est proprius alicui personæ divinæ, quod est improbatum *dist.* 18. 1. *libr.* de dono, et *dist.* 27. *primi* de verbo.

n. 5. n. 23. Quæst. illa d. 18. est de scripto Anglico

Præterea quod (i) dicit de ideis practicis, quod non sunt in Patre, sed in Verbo, ac si una persona non sufficeret ad productionem, videtur esse contra Augustinum, 15. de Trin. cap. 13. *Ideo Verbum hoc vere veritas est, quia quidquid est in ea scientia, de qua genitum est, et in ipso est, quod autem in ea non est, nec in ipso est.* Et paulo post : *Novit omnia Deus in seipso, novit et in Filio.* Et post : *Omnia, quæ sunt in eorum scientia, unusquisque eorum simul videt.* Ex quibus et aliis verbis ibidem positis, videtur velle manifeste, quod nihil actualius est in Verbo quam in intellectu Patris, et per consequens non est ibi distinctius quam in intelligentia Patris.

Ratio 4. Verbum non perficit intellectum Patris. Vide Henric. quodl. 6. q. 1.

Præterea quod (k) dicitur ibi Verbum esse ad perficiendum intellectionem essentialem, videtur falsum. Quia illud, quod est ratio agendi alicui actione non manente in agente, non perficitur illa actione, sicut calidum inquantum calidum non perficitur calefactione, quæ recipitur in passo, sed secundum istum intellectio essentialis est ratio gignendi Verbum, et ista gignitio non est actio formaliter immanens ipsi Patri, quia terminus gignitionis non est formaliter Patris; ergo intellectio essentialis (quæ est ratio gignendi Verbum, secundum eum) non perficitur Verbo producto.

7. q. 4. n. 18. Quia medium et extrema debent esse in eadem proximitate. 1. Poster. text. 23.

Quod etiam dicit (l) de notitia universali quod sit speculativa, improbatum est supra in prœmio primi de scientia Theologica, utrum sit speculativa vel practica, quia conclusiones practicæ resolvuntur in principia practica, et non in principia speculativa, sicut conclusiones speculativæ in principia speculativa, et non in principia practica.

Quod etiam (m) dicit, quod ideo posuerunt Philosophi Deum necessario producere aliud a se, quia

negaverunt in eo sapientiam præcedentem dispositivam vel disponentem et amorem affectantem esse productum, non videtur verum, quia volitio essentialis, sive ut in tribus, sive ut in Filio, sive ut in Patre, non est necessario alterius a se; nihil enim aliud a se vult voluntas divina necessario, etiamsi per impossibile non esset principium productum ad intra, quia tunc necessario dependeret ad creaturam, quod est inconveniens maximum.

Ut dictum est dist. 39. primi.

COMMENTARIUS.

2\. Henr. quodlib. 6. q. 1.

(b) *Hic dicit Henricus.* In ista quæstione primo recitatur opinio Henrici, quæ a Doctore improbatur in pluribus ejus dictis, quæ opinio pertractatur in additionibus supersecundo Doctoris, vide ibi, *in q.* 1. Ut tamen clarius intelligantur improbationes Scoti contra Henricum adduco aliqua dicta Henrici, contra quæ Doctor arguit. Henricus ergo primo dicit, quod Verbum et Spiritus sanctus sunt rationes formales agendi ad extra, et proximæ, ita quod sicut dicimus, ignis calore calefacit ut principio formali calefaciendi, sic Pater creat Verbo et Spiritu sancto, ut principio formali creandi.

Prima ratio Scoti contra Henricum.

(c) *Contra istud primo.* Hic Doctor improbat dictum Henrici, et sententia argumenti stat in hoc, quia si Pater creat formaliter Verbo, ut principio formali creativo, sequitur quod Pater erit formaliter in actu Verbo et Spiritu sancto, id est, quod sicut si ignis calore calefacit, ut principio formali calefactivo, ignis erit in actu per calorem inexistentem; in actu dico, ut sit in proxima ratione calefaciendi, sic si Pater creat Verbo, Pater erit in actu per Verbum, id est, quod ratio formalis creandi formaliter et actualiter erit in Patre. Hoc autem est impossibile, quia Verbum non est formaliter in Patre, quia tunc Pater esset formaliter Verbum, quod satis improbatum est *in primo dist.* 2. *parte* 2. *quæst.* 4. *et d.* 27. *quæst.* 1. Adverte tamen, quod quando Doctor dicit, quod Pater erit in actu per Verbum, quod principium formale agendi potest esse formaliter in aliquo duobus modis. Primo, quod sit ratio formalis et quidditativa ipsius agentis, sicut dicimus, ignis sua entitate quidditativa et essentiali generat ignem. Secundo, quod sit ratio formalis agendi accidentalis, vel quasi, sicut calor in igne est ratio formalis calefaciendi ipsi igni. Primo modo ignis erit in actu simpliciter per rationem formalem. Secundo modo erit in actu secundum quid, quia per aliquod sibi adveniens; sic in proposito, cum dicitur, quod Verbum est ratio formalis agendi ipsi Patri, si sit ratio primo modo, tunc Pater erit in actu simpliciter per Verbum. Si secundo modo, Pater erit in actu per Verbum, ut per aliquod sibi additum formaliter. Item, quod dicit Doctor quod nihil formaliter agit, quod non sit in actu secundum illud quod est ratio proxima agendi, hoc sic intelligitur, quod omne agens actione reali est ens in actu, et ratio formalis agendi dat sibi, quod actualiter possit agere, tota enim perfectio agendi est a formali ratione agendi, et hic sensus satis patere potest a Doctore *in primo dist.* 1. *q.* 2. *et dist.* 3. *q.* 6. *et* 8. *dist.* 7. *et* 26. *et alibi sæpe.*

Esse in actu dupliciter potest intelligi.

(d) *Et si dicas.* Dicit Henricus quod notitia genita sive Verbum, suo modo recipitur in intellectu puro, ut patuit in primo *d.* 2. *part.* 2. *q.* 4. *et d.* 27. *q.* 1. Et quia intellectus est communis tribus personis, ideo dicit quod Verbum in tali intellectu est commune tribus, licet Ver- 3.

Verbum secundum Henricum est solius Patris originaliter et productive, sensus est quod solus Pater

generat et producit Filium.

bum sit tantum productum a Patre; hoc idem dicit de Spiritu sancto, et sic verum est, quod verbum formaliter creat verbo existenti in intellectu Filii. Et similiter Pater creat verbo existenti in intellectu Patris, hoc idem de Spiritu sancto; et dicit Henricus quod Verbum est productum a solo Patre dicente vice omnium, id est, quod ex quo Filius habet intellectum formaliter, et similiter Spiritus sanctum possit dicere verbum, quia tamen Pater primo producit Verbum in hoc, supplet vicem omnium; idem intellige de Spiritu sancto.

(e) *Contra istud sic arguo.* Hîc Doctor improbat responsionem Henrici, et sensus litteræ talis est, quod si Pater creat Verbo formaliter, Verbum formaliter erit in Patre, ut supra deduxi, et tunc Pater erit formaliter sapiens sapientia genita, quod est contra Augustinum 7. *de Trinit. cap.* 1. Et cum dicit Henricus quod verbum est in intellectu communi, contra arguit Doctor, quia ex quo intellectus est formaliter in Patre, et verbum formaliter in intellectu, sequitur quod est formaliter in Patre, et sic sapiens sapientia genita, cujus oppositum probatum est in primo, *d.* 2. *d.* 5. *q.* 2. *et* 27. *q.* 1.

4. Difficultas circa responsionem Doctoris.

Hîc occurrit dubium, quia non videtur sequi, quod verbum sit formaliter in Patre, quia est formaliter in intellectu Patris, quia certum est, quod essentia divina est formaliter in tribus personis, et tamen proprietates personales fundantur in essentia divina, ut patet a Doctore *in* 1. *d.* 2. *p.* 2. *q.* 3. in ultimo argumento quo probat productionem esse in divinis, hoc idem probat *d.* 5. *q.* 2. *et* 26. et alibi, et tamen non videtur sequi quod filiatio sit formaliter in Patre.

Responsio.

Respondeo, quod argumentum Doctoris concludit contra Henricum, quia ipse Henricus concedit, quod notitia genita est formaliter in intellectu communi, et formaliter denominat illum, sed non est sic apud Doctorem, quia proprietates relativæ, etsi immediate sint in essentia divina, non tamen denominant illam, nec proprie formaliter sunt in illa, nec sunt actus, nec quasi actus essentiæ divinæ, sed sunt tantum, ut quædam rationes subsistendi; et de ista materia vide clare in Doctore in primo *d.* 5. *q.* 1. *et* 2. *et d.* 26. et sic patet responsio ad difficultatem.

(f) *Videtur etiam ultra sequi.* Deinde Doctor arguit contra primum dictum Henrici, probando quod Verbum non sit ratio formalis creandi, et ratio stat in hoc: nihil quod est ratio formalis creandi puta A, potest esse principium *quod* producens A, ista patet, quia idem respectu ejusdem non potest esse principium *quo* et *quod.* Cum ergo Verbum sit principium *quo* creandi ipsi Patri, cum sit ratio formalis creandi; ergo Verbum non potest creare idem quod Pater creat, quia tunc esset principium *quo* et *quod* respectu ejusdem. Et dicit Doctor quod communiter ratio formalis agendi non agit illa actione, respectu cujus dicitur ratio formalis agendi.

Principium quo, et principium quod non sunt idem respectu ejusdem.

Aliqui sic exponunt Doctorem quod anima separata esse *quo* et *quod* respectu intellectionis, deo dicit Doctor *communiter.* Sed salvo meliori judicio firmiter tenerem, quod nihil idem possit esse principium *quo* et *quod* respectu ejusdem, quod patet ex rationibus formalibus principii formalis agendi quod habet rationem *quo,* et principii agentis quod habet rationem *quod,* quæ rationes manifestæ sunt apud Doctorem, *in primo d.* 1. *q.* 2. *d.* 3. *q.* 6. et vide, quæ ibi exposui. Nec reputo verum, quod eadem anima respectu ejusdem intellectionis possit esse *quo* et *quod.* Tum quia intellectus, qui saltem ex natura rei distinguitur ab anima, ut

5. Contra aliquos expositores.

patet a Doctore 2. *d.* 16. erit principium *quo*, cum sit potentia intellectiva formaliter existens in anima, et ipsa anima erit principium *quod*. Tum quia posito, quod anima sit immediatum principium intellectionis, adhuc non sequitur quod idem sub eadem ratione sit principium *quo* et *quod* respectu ejusdem, quia adhuc in anima producente aliquam intellectionem distinguo principium *quo* et *quod*. Nam principium *quo* est natura ipsius animæ ut præscindit ab hæcceitate, et principium *quod* est ipsa anima hæcceizata, ut posset elici subtiliter a Doctore *in primo d.* 1.*q.* 2. *d.* 3. *q.* 6. *et q.* 8. *in Quodl.* expresse dicit Doctor quod natura est ratio formalis agendi, et singularitas est conditio agentis.

6. (g) *Etsi dicatur quod Filius creat, et Spiritus sanctus creat.* Vult dicere Henricus quod quamvis Verbum et Spiritus sanctus sint rationes formales creandi, sive principium *quo* creandi, adhuc tamen stat, quod sint principium *quod*, et sic Verbum et Spiritus sanctus creant.

Contra hanc responsionem instat Doctor dicens, posito quod Verbum et Spiritus sanctus creent, et quod sint rationes formales creandi, neutra tamen persona videtur proximo creare, quia neutra est in actu per alteram, id est, quod Verbum non potest proximo creare, nisi sit in actu per Spiritum sanctum, cum Spiritus sanctus ponatur pertinere ad rationem formalem creandi, sicut et Verbum ponitur. Si ergo Verbum creat per Spiritum sanctum, ut pertinentem ad rationem formalem creandi, ergo Verbum habet actu formaliter Spiritum sanctum; et similiter si Spiritus sanctus proximo creat, ergo actu habet formaliter Verbum, cum Verbum ponatur pertinere ad rationem formalem creandi, sed hoc est impossibile, ut supra patet. Vult enim Henricus quod Verbum et Spiritus sanctus sunt ratio totalis creandi, quia nec Pater solo Verbo creat, sed Verbo et Spiritu sancto, ut duabus rationibus partialibus integrantibus unam totalem. Et quod sic sint in actu ad hoc ut creent, patet per litteram sequentem de agente per intellectum et voluntatem. Et quod dicitur de ratione proxima creandi, hoc dicit, quia secundum Henricum, ratio remota creandi est intellectio, quæ est ratio formalis producendi Verbum secundum ipsum Henricum, ut supra patuit in primo *d.* 2. *d.* 6. *et* 27. Et quia Verbum habet esse per intellectionem, ideo dicit Henricus quod ratio creandi proxima est Verbum, et remota est intellectio, hoc idem dicit de Spiritu sancto et volitione, et ideo Doctor arguit contra, quia neutra persona est in actu creandi proxime per aliam.

(h) *Præterea secundo.* Hîc Doctor improbat Henricum quoad aliud dictum de sapientia disponente et amore affectante. Fuit enim opinio Henrici (ut patet in additionibus super secundo Doctoris) quod est duplex scientia in Deo, scilicet dispositiva, quæ est perfecta ratio formalis creandi, quæ dictat ultimate de operabilibus, et scientia universalis et speculativa, quæ non sic dictat; similiter apud ipsum est duplex amor, scilicet amor affectans, et amor simplex sive essentialis, et vult ipse quod scientia disponens sit Verbum, et amor affectans sit Spiritus sanctus. Contra quam positionem arguit Doctor, specialiter contra sapientiam dispositivam et amorem affectantem, quia ista aut sunt appropriata Verbo et Spiritui sancto, aut propria. Si primo, ergo sunt communia tribus, et sic duæ personæ non sunt proximæ rationes formales creandi. Si secundo, cum dicant respectum rationis ad creaturas, quia secundum Henricum dispositio dicit respectum rationis ad dis-

Duplex est scientia in Deo secundum Henricum.

posita, et si sic, sequitur quod aliquis respectus rationis erit proprius alicui personæ divinæ, quod est improbatum *in primo d.* 18. *de dono*, quæ improbatio patet in additionibus primi, et *d.* 27. *primi quæst.* 1. similiter improbabitur in præsenti quæstione.

7. Quomodo non dentur ideæ practicæ in Deo ?

(i) *Præterea, quod dicit de ideis practicis, etc.* Hic nota, quod idea pratica si daretur in Deo nihil aliud esset nisi cognitio de creatura producenda, sive esse cognitum creaturæ producendæ dictativa in praxim, sed tales ideæ practicæ, quæ tantum sunt de contingentibus non dantur in Deo, ut subtiliter patet *in primo d.* 35. *et* 39. et vide quæ ibi exposui. Posito tamen, quod darentur hujusmodi ideæ, negat Doctor quod ipsæ ideæ sive cognitiones practicæ non sint in intellectu paterno, quia eadem notitia, quæ est in Filio est in Patre et Spiritu sancto, ut satis clare deductum est a Scoto *in primo d.* 1. 2. 26. 27. *et alibi.* Hoc idem probat hîc per auctoritates, quæ claræ sunt in littera, aliqualiter tamen expono illam auctoritatem Augustini 15. *de Trin.* cum dicit : *Ideo verbum hoc vere veritas est, quia quidquid est in ea scientia,* etc. ; accipit ibi *scientiam* pro memoria fecunda, ut satis patet ex Doctore *in* 1. *dist.* 2. *part.* 2. *et dist.* 6. *et* 27. Vult dicere, quod quidquid est in memoria fecunda, est etiam in Verbo genito a memoria fecunda, ut principio formali productivo. Sequitur : *Novit omnia Deus in seipso*, id est, quod Deus Pater habens essentiam divinam pro objecto adæquato et primario, et alia pro objecto secundario, novit omnia virtute essentiæ ut in se existentis. Et quia essentia est communicata Filio, novit etiam omnia in Filio, non quod notitia Patris dependeat ab essentia ut in Filio, ut supra patuit *in* 1. *dist.* 1. *q.* 2. Et vide quæ ibi exposui.

Eadem notitia quæ est in Patre Filio est in et Spiritu sancto.

Scientia hîc ponitur pro memoria fecunda.

8. Quomodo actio perficiat rationem formalem

(k) *Præterea quod dicitur ibi Verbum esse, etc.* in ista littera Doctoris sunt aliqua notanda. Primo, quod intellectio essentialis secundum Henricum, est ratio formalis in Patre producendi Verbum divinum, ut supra patuit *in* 1. *dist.* 2. *part.* 2. *q. ultim. et dist.* 6. 13. 26. 27. *et alibi.* Secundo, rationem formalem perfici actione, potest intelligi vel de actione acta vel de actione respectus. Secundo modo non est difficultas, quia semper actio respectus est in agente vel producente, mediante ratione formali. Primo modo ratio formalis agendi immediate perficitur actione acta immanente, quod patet in nobis, nam homo intelligit mediante intellectu, et intellectio immediate perficit intellectum, cum sit actio acta immanens, ut patet a Doctore 13. *q. Quodl.* Sed loquendo de actione acta transeunte, certum est quod ratio formalis producendi hujusmodi actionem, non perficitur illa, et hoc est, quod dicit Doctor, quod supponendo secundum Henricum, quod intellectio Patris sit ratio formalis producendi Verbum, non sequitur, quod talis intellectio perficiatur ipso Verbo, quia productio Verbi passiva non est in illa, sed in Verbo, de qua productione passiva Verbi satis dictum est *in* 1. *dist* 2. 5. 6. 7. 26. *et* 27.

Intellectio immediate perficit intellectum.

(l) *Quod etiam dicit de notitia universali.* Pro clariori intellectione hujus litteræ, vide quæ diffuse exposui *in ultima q. prologi.*

Si esse Dei dependeret essentialiter a creatura nulla creatura existente per possibile etiam Deus non esset quod est absurdissimum

(m) *Quod etiam dicit, quod ideo posuerunt Philosophi,* etc. Cum dicit Doctor, si voluntas divina de necessitate produceret creaturam, dependeret ab ea, hoc sic debet intelligi, quia relatio realis in Deo est realiter idem quod Deus, et si Deus necessitate naturæ produceret creaturam, necessario haberet relationem ad illam, tanquam ad terminum, et sic per possi-

bile vel impossibile, creatura non existente, talis relatio, quæ est idem quod Deus non esset, et per consequens Deus non esset, et sic isto modo *esse* Dei dependeret a creatura. De hoc vide subtiliter Scotum *in* 1. *dist.* 8. *quæst. ultim.* et specialiter vide, quæ ibi exposui, quomodo scilicet illa ratio Philosophi teneat. Et ex iis patet improbatio opinionis Henrici.

SCHOLIUM.

Dividit quæstionem in tres articulos. Quoad primum docet quod causalitas respectu realiter existentium, necessario est in tribus personis. Primo, quia productio contingens supponit necessariam. Secundo, objectum secundarium supponit primarium; ergo intellectus et voluntas Dei sicut prius amant seu operantur circa essentiam, quam circa alia, prius producunt circa eamdem. Tertio habitudo naturæ ad suppositum videtur esse intimior habitudine ad actum secundum. Explicat tres personas esse unum principium creaturæ, sicut Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti, et sicut Pater non potest producere Spiritum sanctum, donec producat Filium, sic Pater et Filius non possunt producere creaturam, donec producant Spiritum sanctum, cui communicant omnem suam fecunditatem, et ideo simul cum eis creat. de quo latius Doctor Quodl. 18. artic. 1.

Ad solutionem (n) quæstionis tria
8. sunt videnda. Primo, quod prima causalitas respectu creaturarum est necessario in tribus personis divinis, et hoc respectu earum ut causatarum, quantum ad verum esse sive quantum ad esse simpliciter.

Secundo propter illud, quod additum est in quæstione de causabilibus secundum quodcumque esse, videndum est de causalitate respectu omnium causabilium, quantum ad *esse* secundum quid, ut esse cognitum vel *esse* volitum.

Tertio, propter illud quod additur in quæstione (scilicet quod non possit aliter esse quam in tribus) videndum est si, per impossibile, poneretur una persona absoluta, utrum posset esse in ea perfecta causalitas respectu omnium causabilium?

1. conclus.

Quantum (o) ad primum dico, quod illa causalitas perfecta necessario est in tribus, quod probatur tripliciter.

Necessarium non præsupponit contingens. Productio ad intra præcedit productionem ad extra. Vide Lichetum. 1. d. 10.

Primo, quia principium duarum productionum, necessariæ videlicet et contingentis, necessario est prius principium necessariæ quam contingentis; non enim potest effectus necessarius præsupponere contingentem, sed bene e contra. Sed aliquid in divinis est principium productionis intrinsecæ quæ est necessaria, et aliquid est principium productionis extrinsecæ quæ est contingens; igitur prius necessario est in Deo aliquod principium productionis necessariæ et ad intra, quam in eo sit aliquod principium productionis contingentis et ad extra. In illo autem priori, completa productione ad intra, communicatur tribus personis omnis fecunditas, quæ eis non repugnat, et per consequens communicatur eis illud quod est principium productivum causationis ad extra, igitur in illo instanti, in quo est proximum principium in Deo ad producendum aliud contingens ad extra, illud communicatur tribus.

Item, prius (p) naturaliter est primum objectum præsens poten-

9. Objectum primum prius naturaliter præsens quam secundum. De primo et secundo objecto vide d. 1. q. 2. in primo. Ut dictum est 36. d. 1. Objectum secundum, duplex extraneum de quo 1. d. 3. q. 4. d. 35. et hîc, et intraneum 1. quod est ibi ex natura rei de quo 1. d. 1. q. 2.

tiæ respicienti tale objectum ut primum, quam secundarium objectum sit præsens. Et hoc maxime verum est , quando solum primum objectum ex natura rei, et ex se est objectum, et secundarium objectum non ex se est objectum illius potentiæ, sed fit per actum istius potentiæ in tali esse, hoc modo : primum objectum intellectus divini et voluntatis divinæ, est sola essentia divina, et omnia alia sunt tantum secundaria objecta et producta aliquo modo in tali esse objecti per actum intellectus divini ; prius igitur naturaliter est essentia divina præsens intellectui suo (ut primum objectum) quam aliquid aliud. Sed intellectus divinus habens essentiam ut objectum sibi præsens, non tantum est potentia operativa circa illud, sed etiam potentia productiva notitiæ adæquatæ illi intellectui, ut principio productivo, et illi essentiæ cujus est ut objecti ; igitur tunc est productiva Verbi infiniti, et per consequens Verbi geniti in natura divina.

Similiter, voluntas habens essentiam illam actu intellectam ut objectum sibi præsens, non tantum est potentia operativa, qua scilicet formaliter habens eam amet ipsum objectum, sed etiam potentia productiva amoris adæquati infiniti, et per consequens personæ spiratæ in natura divina. Prius ergo naturaliter quam intellectus et voluntas divina habeant vel respiciant aliquod aliud objectum secundarium, habetur completa ratio productionis personarum divinarum intrinsecarum, et per consequens illæ personæ prius producuntur, quam aliquod aliud objectum præsentetur, et per consequens multo magis prius quam aliquod aliud objectum causetur.

Præterea tertio (q) habitudo naturæ ad suppositum, prior est habitudine ejus ad actum secundum, quia agere præsupponit esse, et habitudo naturæ ad suppositum pertinet ad *esse*. Et formaliter talis habitudo naturæ ad suppositum est essentialis et in *quid*, illa autem habitudo, quæ est naturæ ad *agere* non videtur ita essentialis ; natura igitur divina, prius habet esse in illis personis quam sit principium productionis extrinsecæ. 10.

Additio. *Prima ratio, si concludat prioritatem aliquam, non tamen quod productio contingens necessario præexigat necessariam, quia ista proprietas non est propter dependentiam contingentis ad necessariam, sed propter principium quo contingens, quod est commune utrique.*

Similiter secunda ratio accipit, quod intellectus habens essentiam divinam præsentem, prius quam objectum secundarium, est ratio gignendi : hoc sic est verum, quod, ut est ratio gignendi, non requiritur objectum secundarium, tamen ita diceretur e converso, quod objectum secundarium, licet præexigat objectum primum esse præsens potentiæ, non tamen præexigit quod eo præsente secunda persona gignatur, vel prima persona gignat, quia in una persona ipsum præsens sufficit ad præsentationem secundarii.

Similiter ad tertium, actio præsupponit naturam in aliquo supposito, non

tamen necessario in multis vel non in aliquo, quando natura est agens.

Sic igitur istæ rationes concludunt, sicut exponitur in tertio articulo, non quod ex ratione harum productionum sit ordo, et ideo illa ad extra non proprie dicitur præsupponere vel præexigere intrinsecam, sed ordo est ex fundamento communi, cui intrinseca est immediatior, et ideo prior.

Secundo quantum ad istum articulum videndum est, quæ sit ratio hujus.

11. Quæ sit ratio formalis creandi. Dico, quod ratio hujus non est, sicut positio prima innuebat, scilicet quod Verbum, et Spiritus sanctus sint rationes formales proxime creandi, vel quod aliquo modo compleant causalitatem Patris, imo eadem causalitas et æque perfecta est in Patre sicut in tribus. Ista ergo primitas talis est in tribus personis re-
q. 1. spectu creaturæ, qualis est dicta *dist.* 12. *primi lib.* in Patre et Filio, respectu Spiritus sancti. Non enim hoc ponitur ibi quasi imperfectior fecunditas sit in una persona quam in duabus, sed quia prius communicatur fecunditas illa Filio quam Spiritus sanctus spiretur, et tunc in illo instanti originis quo Pater producit Spiritum sanctum, illa fecunditas qua producitur, est in Patre et Filio; ex hoc sequitur quod tunc producitur Spiritus sanctus a duobus in quibus est illa una fecunditas.

Tres personæ unum principium creaturæ. Ita hîc prius naturaliter communicatur natura divina tribus suppositis divinis, secundum rationes istas prius positas quam creatura possit immediate produci, et ideo in illo primo instanti, in quo creatura est immediate producibilis, causalitas illa una est in tribus personis respectu creaturarum producendarum. Et hæc est sententia Augustini 5. *de Trin. cap.* 14. quod sicut Pater et Filius ad Spiritum sanctum sunt unum principium, sic omnes tres sunt unum principium creaturæ ad ipsam producendam.

COMMENTARIUS.

(n) *Ad solutionem quæstionis tria sunt* 9.
videnda. In solutione hujus quæstionis sunt tres articuli principales, quorum primus est : *prima causalitas respectu creaturarum quantum ad earum esse existentiæ necessario est in tribus personis.* Secundus est, quod *causalitas prima respectu omnium creaturarum quantum ad earum esse secundum quid,* scilicet quantum ad esse cognitum et volitum earum, *necessario est in tribus.* Tertius, si per impossibile, *esset tantum una persona, in ea esset perfecta causalitas respectu omnium causabilium,* quantum ad omne *esse,* sive simpliciter sive secundum quid.

(o) *Quantum ad primum dico.* Hic Doctor tribus rationibus probat primum articulum, qui talis est, quod prima causalitas respectu creaturarum est necessario in tribus personis, et hoc quantum ad *esse* simpliciter, quod est *esse* existentiæ. Et prima ratio est ibi : *primo, quia principium duarum productionum* etc. Responsio Scoti ad quæstionem. Prima ratio.

Hæc ratio est satis clara in littera, tamen pro clariori intelligentia dubitatur circa hoc quod dicit, quod quando aliquid est principium duarum emanationum, quarum una est necessaria, et altera contingens, necessaria est simpliciter prior. Dubitatio prima circa primam rationem.

Contra, quia posito quod voluntas divina in instanti naturæ *A* sit principium æque perfectum tam necessarii quam contingentis, videtur quod in instanti *A* possit producere contingens, et sic productio necessarii non erit de necessitate prior productione contingentis.

Responsio multiplex. Respondeo et primo dico, quod forte casus est impossibilis. Secundo, quod si casus esset possibilis, forte concluderet de effectu necessario et contingenti diversis in natura a voluntate divina. Sed ubi productum est necessarium, et simpliciter ejusdem naturæ cum producente, et productum contingens est diversum in natura, tunc productio necessarii est simpliciter prior productione contingentis. Tertio dico, quod quando aliquid perfecte et realiter identificatur cum aliquo, quod ex se tam formaliter quam originative est simpliciter necesse esse, illud præcedit ex sua ratione formali contingens. Sed emanationes personarum sunt hujusmodi cum essentia divina, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. *p.* 2. *q.* 1. in responsione ad ultimum argumentum, et *q.* 3. *in responsione ad primum argumentum principale*, et essentia divina est ex se necesse esse tam formaliter quam originative, ut patet a Doctore ubi supra.

10. Dubitatio secunda. Si iterum dicatur, nonne Deus prius vult aliquid contingens esse quam illud producatur ab intellectu divino in esse cognito? et patet, quod sic a Doctore *q. ult. prologi. dist.* 3. *q.* 4. *dist.* 36. *primi.* et *quæst.* 14. *Quodlibet.*. Et sic illud prius habet *esse* volitum contingenter, et post habet *esse* cognitum de necessitate, quia intellectus divinus quidquid producit de necessitate producit. Essentia enim divina est ratio producendi omne cognoscibile in *esse* cognito respectu intellectus divini, ut patet a Doctore *in dist.* 39. et essentia ut essentia, tantum de necessitate movet intellectum divinum, tam respectu sui quam omnium aliorum, ut patet a Doctore 14. *q. Quodl.* ergo aliquod productum de necessitate præsupponit aliud productum contingenter.

Respondeo primo, quod Doctor loquitur de producto necessario et contingenti quantum ad *esse* eorum simpliciter, et similiter quando aliquid habet esse simpliciter de necessitate, et aliquid habet esse secundum *quid* contigenter, primum de necessitate est prius. Secundo dico, quod sicut Deus vult *A* contingenter, ita cognoscit illud volitum contingenter, cum talis cognitio sequatur determinationem divinæ voluntatis, ut patet a Doctore *in prolog. q. ultim. dist.* 36. *et* 40. *primi. et q.* 14. *Quodlib.* et sic illud sic cognitum, non est simpliciter et absolute necessarium, quia si Deus aliter determinasset, aliter etiam cognovisset, ut patet a Doctore ut supra. Et de hujusmodi materia, clarius vide quæ notavi super 36. *d. prim.* Doctoris. Essentia quomodo moveat intellectum divinum?

Si iterum dicatur quod productio contingens non necessario præsupponit necessariam, quia si per impossibile, non esset aliqua productio ad intra, adhuc tamen esset vel posset esse productio contingens ad extra. Dico, quod Doctor non intelligit absolute, quod productio contingens præsupponat necessariam, sed intelligit quod quando duæ productiones comparantur ad idem agens, quarum una est necessaria et alia contingens, contingens præsupponit necessariam. Tota ergo ratio Doctoris stat in hoc, quod ex quo productio personarum cum sit simpliciter necessaria, et simpliciter prior productione creaturarum respectu cujuscumque *esse*, et in tali productione communicatur Filio a Patre, et Spiritui 11. Difficultas.

Intellectus divini est duplex objectum.

sancto a Patre et Filio eadem voluntas, quæ est principium formale productivum creaturæ, et sic sequitur, quod ipsæ tres personæ habentes illud idem principium, de necessitate simul concurrunt ad omne causabile per tale principium causativum. Hoc idem aliæ duæ rationes sequentes intendunt.

12. (p) *Item prius naturaliter.* Hæc est secunda ratio, qua probat quod productio personarum est simpliciter prior quacumque productione creaturæ respectu cujuscumque *esse*. Et pro clariori intelligentia, aliqua sunt notanda in ista littera.

Quomodo objectum primum accipiatur.

Primo, quod objectum primum ut hîc loquitur, accipitur *primum* primitate adæquationis, et hoc in ratione motivi, non autem in ratione terminativi secundum aliquos, qui ponunt quod intellectio divina non tantum terminatur ad essentiam, quando actu cognoscitur ab intellectu divino, sed quod etiam terminatur ad objecta secundaria, quando actu cognoscuntur ab intellectu divino. Dico tamen, quod hoc est dubium, non enim intellectus divinus cognoscit lapidem in se, sed præcise in essentia divina, et de hoc vide Doctorem *in Quodl. q.* 14. *art.* 3. et vide quæ ibi exposui. Accipitur etiam

Notabilia quædam.

primum, a quo actus essentialiter dependet, et objectum *secundum*, a quo actus essentialiter non dependet. Sed tendit in illud virtute primi objecti, ut patet a Doctore *in primo dist.* 1. *q.* 2. et sic primum objectum in proposito de necessitate primo respicitur a potentia, cujus est tale objectum. Patet, quia objectum quod est ratio cognoscendi se et alia, prius de necessitate est ratio cognoscendi se quam alia, et per consequens, ut perfecte præsens potentiæ prius de necessitate respicitur a tali potentia quam secundaria objecta respiciantur.

Quomodo accipiatur objectum secundarium.

Secundo nota, quod aliquod est objectum secundarium respectu intellectus divini. Et hoc est in duplici genere, nam quoddam est objectum secundarium respectu intellectus divini, quod est ibi ex natura rei, ut proprietates hypostaticæ, similitudo et æqualitas in Deo, et de tali objecto secundario loquitur Doctor *in primo, dist.* 1. *q.* 2. et non dicitur objectum secundarium ex hoc quod quasi secundario moveat intellectum divinum ad sui cognitionem, cum sola essentia divina moveat, tam respectu sui quam respectu aliorum, sed dicitur objectum secundarium, quia actus intelligendi intellectus divini non posset esse respectu talis objecti, nisi prius suo modo dependeret ab objecto primario, et prius terminaretur ad illud, ut patet a Doctore ubi supra. Aliud est secundarium respectu intellectus divini, quod nullo modo est ibi ex natura rei, sed fit objectum intelligibile tantum per actum intellectus divini, producentis talia in esse intelligibili, et de tali objecto secundario Doctor loquitur in præsenti ratione, et *in prolog. q. penultim. et dist.* 3. *q.* 4. *dist.* 35. 39. 43. *primi, et in Quodl. q.* 14. *et alibi sæpe.*

His præmissis patet ratio Doctoris, 13.
quia ex quo essentia divina ex natura rei est perfecte præsens intellectui divino, in ratione primi objecti intelligibilis, et creaturæ nullo modo sint præsentes, ex natura rei in ratione objecti intelligibilis, sed tantum fiant præsentes per actum intellectus divini, sequitur quod intellectus divinus tam in ratione operativi, quam in ratione productivi prius respicit essentiam divinam, quam objecta secundaria, et sic in tali priori erit perfectissima productio Filii in divinis. Hoc idem dico de voluntate divina,

Quomodo intelligat Scotus essentiam divinam esse primum objectum intellectus divini?

quæ prius respicit tam in ratione potentiæ operativæ quam productivæ essentiam divinam perfecte præsentem ex natura rei, et actu cognitam quam habeat actum circa aliquam creaturam; et sic in illo priori erit perfectissima productio Spiritus sancti, ante omnem productionem cujuscumque creaturæ respectu cujuscumque esse. Et quod dicit Doctor de notitia adæquata, sive de Verbo infinito, et de amore infinito, vide claram expositionem, quam feci super *primo Doctoris dist.* 10. Et quod dicit etiam hîc, quod essentia prius respicitur ab intellectu divino tam in ratione operativi, quam productivi, vide *quæ notavi super distinct.* 2. *part.* 2. *quæstion.* 3. *primi Doctoris.*

(q) *Præterea tertio, habitudo naturæ,* etc. Hæc est tertia ratio Doctoris, qua probat principale intentum; et stat in hoc quod ex quo natura divina habet prius habitudinem ad suppositum quam ad *agere*, sequitur quod prius erit in supposito quam sit alicui ratio formalis agendi, et sic prius erit productio suppositorum, quam productio creaturæ. Et quia in illo instanti in quo supposita sunt, habent eamdem voluntatem, quæ est ratio producendi ad extra, sequitur quod de necessitate simul concurrunt ad productionem cujuscumque creaturæ.

14. Pulchrum dubium circa tertiam rationem.

In ista littera occurrunt aliqua dubia. Primo in hoc quod dicit Doctor, quod *habitudo naturæ ad suppositum, est prior habitudine ipsius ad operationem, sive ad actum secundum.* Hoc non videtur, quia secundum ipsum, *in primo dist.* 1. *q.* 2. contra Henricum arguendo, dicit quod omnis perfectio essentialis in divinis est prior proprietate suppositali, hoc idem *in* 26. 28. *dist. primi et q.* 1. *quodl.* Dicit etiam *in primo dist.* 7. quod licet agere præsupponat esse, non tamen præsupponit rationem suppositi. Patet, quia generare Filium in divinis, etsi præsupponat *esse* memoriæ fecundæ, non tamen præsupponit personam Patris, cum illa constituatur in *esse* personali per talem generationem, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 28. hoc idem patet in *Quodlib. q.* 4. Tum etiam, quia Doctor *in primo dist.* 2. *q.* 3. vult quod intellectus sit prius operativus quam productivus, et similiter voluntas, et per consequens prius erit actus intelligendi, quæ est operatio quam sit productio, et per productionem activam constituitur Pater in esse personali, et per passivam constituitur Filius; et sic videtur falsum, quod essentia divina prius habeat habitudinem ad suppositum quam ad agere.

Agere præsupponit esse.

Responsio.

Respondeo primo, quod aliud est loqui de actione immanente, cujusmodi est intellectio et volitio, et aliud est de actione transeunte. Et concedo, quod primo modo natura divina prius habet intellectionem et volitionem quam intelligatur esse in supposito, sed non est sic de actione transeunte, de qua Doctor in proposito loquitur. Dico secundo, quod hoc dictum Scoti sic debet intelligi, quod prior est habitudo naturæ ad suppositum quam ad actum secundum, quando scilicet natura non potest esse in prima dispositione ad actum secundum nisi sit in supposito, de quo vide Doctorem *in primo dist.* 7. *q. unica.*

15. Apparens contradictio.

Adhuc Doctor videtur sibi contradicere, in hoc quod dicit quod habitudo naturæ *ad agere* non est ita essentialis, sicut habitudo naturæ ad suppositum, quia *in primo dist.* 4. *quæst.* 2. videtur concedere quod creare primo competat huic Deo et non supposito; ista enim: *Deus creat*, est vera, ut ly *Deus* non stat pro aliquo supposito incommunicabili, ergo creare secundum eum videtur immediatius inesse naturæ divinæ quam suppositum.

Secunda dubitatio. Secundo in quocumque instanti ponitur ratio perfecta formalis agendi, potest poni actio, sed in primo instanti natura divina est ratio formalis creandi et perfectissima; ergo in illo instanti potest agere, sed in illo instanti non intelligitur suppositum. Patet, quia natura divina est prior natura supposito, ut patet hic *in præsenti quæst.* et clarius in primo *dist.* 8. *q. penultim. et in quodlib. q.* 1. *artic.* 1. Nec valet dicere, quod talis natura non potest agere nisi intelligatur in supposito, quia si per impossibile nullum esset suppositum, adhuc posset creare, ut patet a Doctore *ubi supra in primo, distinct.* 4. *quæst.* 2.

Natura divina est prior natura supposito.

Responsio. Respondeo ad primum, et dico primo, quod dictum Doctoris potest sic intelligi, quod Deus non includit necessario suppositum ad hoc ut creet, quia Deus singulariter existens potest creare sufficienter; tamen ex quo de facto natura divina necessario est in suppositis, prius natura convenit esse in illis, quam agere ad extra. Dico secundo et magis ad propositum, quod licet creare prius verificetur de hoc Deo quam de suppositis, non tamen sequitur quod hoc prædicatum prius insit Deo quam Deus insit suppositis; prius enim Deus est in suppositis, et post convenit huic Deo creare, et ultimo convenit per ipsum Deum suppositis, et sic debet Doctor intelligi.

Productio ad intra est prior productione ad extra.

Ad secundum dico, quod natura divina est perfectissima ratio producendi ad intra et producendi ad extra, tamen non potest esse ratio producendi ad extra, nisi prius sit ratio producendi ad intra, quia productio ad intra est quasi effectus prior productione ad extra, et si per impossibile non esset productio ad intra, esset possibilis ad extra.

16. Secundo dubitatur in hoc, quod dicit Doctor quod habitudo naturæ ad suppositum est essentialis et in quid, quia non videtur quod natura prædicetur in quid de supposito. Tum quia suppositum tantum dicit negationem duplicis communicabilitatis ut *quo* et ut *quod*, ut patet a Doctore *in primo distinct.* 3. *part.* 2. *quæst.* 1. *distinct.* 23. 25. *et* 28. vel dicit negationem duplicis dependentiæ *in tertio, distinct.* 1. *quæst.* 1. *in quodlib. quæst.* 19. et sic suppositum creatum, ut includit hujusmodi negationem dicit tantum conceptum per accidens. Modo de conceptu per accidens nihil per se, et in quid prædicatur, ut patet a Doctore *in primo, distinct.* 2. *part.* 1. *quæst.* 2. *et in* 3. *et alibi.* Si etiam teneatur, quod suppositum constituatur in *esse* per aliquod positivum, adhuc non recipiet prædicationem in quid a natura; patet, quia entitas personalis non est ejusdem naturæ cum natura, ut exposui *in* 25. *dist. primi Doctoris.* Tum etiam, quia si teneatur opinio communis, quod supposita divina constituantur in *esse* per relationes, et sic cum relativa, non videtur posse recipere prædicationem in quid alicujus absoluti.

Quæ sit opinio communis de suppositis divinis.

Responsionem quære. De ista tamen materia scilicet prædicationis in quid naturæ de supposito, vide quæ notavi *super tertio Doct.* 1. *q.* 1. et ex his erit facilis responsio ad instantias supradictas.

Posset etiam dubitari, quia si habitudo naturæ ad suppositum sit essentialis et in quid, videtur sequi quod absolutum sit de essentia relativi, quod est falsum et contra Doctorem in pluribus locis; quod autem sequatur, patet, quia *Deus* prædicatur de Patre, ut de supposito. Tum etiam, quia si esset hæc in quid, sequeretur quod Pater diceret per se unum conceptum, patet, quia de conceptu non per se nihil prædicatur in quid, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 2. *et in tertio, dist.* 7. Constitutum enim ex absoluto et respectivo, 17. Dubium.

Absolutum non est de essentia relativi.

non dicit unum per se conceptum, ut patet. Tum etiam, si conclusio illa esset vera, sequeretur quod constitutum ex ente positivo et negatione, reciperet prædicationem in quid entis positivi absoluti, patet, quia suppositum creatum ultimate constituitur in *esse* suppositali duplici negatione, ut patet a Doctore *in primo dist*. 2. *part*. 2. *q*. 1. *et dist*. 28. *et in tertio dist*. 1. *q*. *et in quodlib*. *q*. 19.

Respondeo ad primum, quod hoc est in quid, scilicet Pater est Deus ratione deitatis inclusæ in Patre, id est, quod Pater includit in suo *esse* deitatem, quæ dicit quid. Et cum dico *Deus* prædicatur in quid de Patre, intelligo sic, quod prædicatur de supposito includente deitatem, sicut *homo* prædicatur in quid de Socrate, quia Socrates includit humanitatem, quæ dicit quidditatem. Et cum dicitur de conceptu per se, dico quod etsi constitutum ex absoluto et relativo in creaturis non dicat unum per se conceptum, quia nulla relatio est constitutiva suppositi, nec etiam est contractiva naturæ ad esse individuale; in divinis tamen relatio originis facit unum per se conceptum cum natura divina, cum sit constitutiva suppositi in natura divina subsistentis.

Constitutum ex absoluto et relativo in creaturis non dicit unum per se conceptum, in divinis tamen relatio originis facit unum per conceptum.

Ad ultimum dico, quod natura dicitur prædicari de supposito creato in quid, ratione singularis per se includentis naturam, quia singulare dicit unum conceptum per se constitutum ex natura et singularitate.

SCHOLIUM.

Quoad secundum articulum de *esse* secundum quid seu diminuto, id e t, *esse* cognito vel volito creaturarum, an sit a tribus. Scotus antequam respondeat, ostendit, si (ut Henricus voluit) essent in intellectu Patris ideæ practicæ, ante productionem ad intra, sequeretur triplex absurdum. Primum, quod Spiritus sanctus esset amor creaturæ, et sic creatura esset necessaria, vel Spiritus sanctus contingens. Secundum, Verbum gigneretur de Verbo. Tertium, daretur relatio realis personæ divinæ ad Deum, contra dicta 1. d. 30. q. 2. Quod vero tales ideæ non sint necessariæ in Deo ad intelligendum creaturas, solide probat Doctor 1. d. 35. quodque non intelligantur creaturæ ante Verbum productum habet 1. d. 1. q. 2. et d. 10. ad ult. et quodl. 14. § *Hîc intelligendum*, et Quodl. 8. art. 3. et 1. d. 12. ad ultim.

Quantum ad (r) secundum articulum principalem, videtur quod si in intellectu Patris sint ideæ practicæ, sicut est argutum contra opinionem primam; ergo Verbum est genitum de creatura, ut est idea in intellectu Patris; quod etiam confirmatur per Augustinum 15. de Trinit. cap. 14 : *Natum est de omnibus his, quæ sunt in scientia Patris.* 12.

12. De causalitate rerum.

(s) Sed contra istud arguitur, quia tunc Spiritus sanctus non spiratur tantum ut amor essentiæ divinæ, sed ut amor omnis amabilis intellecti, et ita ex vi productionis suæ esset amor creaturæ, sicut essentiæ divinæ; vel ergo Deus necessario amaret creaturas, vel Spiritus sanctus non necessario produceretur, quorum utrumque est falsum.

Instantiæ.

(t) Item, non tantum Pater novit creaturas formaliter, sed etiam novit Filium formaliter; igitur si de omnibus ut notis Patri gignitur Verbum, de Verbo ut noto Patri gignitur Verbum, et ita Verbum gignitur de Verbo.

Item Verbum gignitur actu memoriæ paternæ, non intelligentiæ, ex distinct. secunda primi lib. quæst. 7. *in memoria autem paterna, ut præcedit quasi intelligentiam, lapis non habet* esse *intelligi-*

Additio.

bile. Non enim est prius intelligibile quam intellectum, sed tantum essentia divina prius est actu intelligibilis, et ipsa quasi facit omnia alia intellecta, nec prius intelligibilia quam intellecta, quia tunc secundum aliquam distinctionem præcederent intelligere, quod est falsum; igitur tantum sunt virtualiter in memoria, quia essentia est ibi formaliter.

Si dicatur, quod ipsa prius relucent ut intelligibilia quam actu intelligantur, hoc negandum est de relucere actu, solummodo verum est de virtualiter relucere, quia essentia divina actu relucet.

Item lapis in esse intelligibili vel intellecto, non est formaliter ex se necesse esse, quia tunc in illo esse, *non esset objectum secundarium, sed primum, quia Deus; igitur productum ab ipso, ut sic, non esset formaliter ex se necesse esse.*

Item, intellectus divinus vilesceret, si moveretur a lapide; igitur similiter si gignatur ab illo notitia in ipso.

Arist. 12. Metaph. text. 51. q. 2. (u) Item, nulla relatio realis alicujus personæ divinæ videtur esse ad aliquid aliud extra ipsam, ut ad creaturam, *ex dist.* 30. *primi.* Sed geniti ad illud de quo gignitur, si est distinctum realiter, est relatio realis; ergo Verbum non est genitum de lapide ut noto Patri.

COMMENTARIUS.

18. (r) ***Quantum ad secundum articulum principalem***, qui est : an prima causalitas respectu creaturarum, quantum ad *esse* secundum quid earum, sit de necessitate in tribus suppositis. Quantum ergo ad istum articulum, dicit primo Doctor, quod si in intellectu Patris sint ideæ practicæ, sicut argutum est supra contra opinionem Henrici, videtur sequi quod Verbum sit genitum de creatura, ut est idea in intellectu Patris, quia natum est de omnibus his, quæ sunt in scientia Patris secundum Augustinum 15. *de Trinit. cap.* 14.

(s) *Sed contra istud arguitur*, etc.

Et nota pro clariori intellectu, quod Doctor hîc non asserit ideas practicas esse in intellectu divino, quia supra hoc improbavit. Sed si ponerentur, ut ponit Henricus, Doctor arguit contra, ostendendo quod ex positione tali sequerentur multa inconvenientia.

Secundo nota, pro intellectione trium rationum, quæ sunt contra illam positionem, quod si idea, puta lapidis, est in intellectu Patris, tunc lapis in *esse* intelligibili pertinet ad memoriam Patris, sicut nos dicimus quod lapis præsens intellectui nostro in ratione objecti intelligibilis pertinet ad memoriam nostram, ut patet a Doctore *in primo dist.* 2. *part.* 2. *d.* 3. *q.* 7. *d.* 6. 27. *et alibi sæpe.* Et sicut in nobis intellectio lapidis dicitur produci memoria, id est, de intellectu, et lapide existente præsente in ratione objecti intelligibilis, quia talis intellectio est vere expressiva talis memoriæ, et specialiter est expressiva objecti relucentis in memoria, sic omne objectum intelligibile in intellectu Patris videtur pertinere ad memoriam Patris. Et quia Verbum est de memoria Patris, et per consequens de omni eo quod pertinet ad memoriam Patris, sequitur quod Verbum dicatur Verbum lapidis, sicut etiam dicitur Verbum essentiæ, quia expressivum illius, ut patet a Doctore *in primo dist.*2. *part.*2. *quæst.* 2. *d.* 27. 2. etc. Et sic contra hanc positionem specialiter arguit Doctor primo, quia si sic, tunc sequeretur quod sicut Verbum dicitur Verbum lapidis, quia lapis habet *esse* intelligibile in memoria Patris, de qua producitur, sic videtur sequi quod Spiritus sanctus sit amor

Verbum est de memoria Patris.

lapidis, quia lapis habet *esse* amabile vel amatum in essentia divina amata, quod videtur inconveniens.

19. (t) *Item non tantum Pater novit formaliter.* etc. Cum dicit *novit formaliter*, id est, quod habet in se formaliter notitiam, qua novit creaturas et Filium, adverte quod Doctor non intendit arguere, quod de creaturis ut notis, etc. quod ly *ut* stet reduplicative, quasi creatura sub illa ratione, qua est nota Patri, sit ratio formalis producendi Filium, quia ut sic nullo modo pertinet ad memoriam productivam. Sed si ponuntur pertinere ad memoriam productivam, prius cognoscuntur ab intellectu divino, ut in simili patet a Doctore hic, quod memoria divina prius est operativa quam productiva, et *in primo dist.* 2. *part.* 2. *q.* 3.

Memoria divina prius est operativa, quam productiva.

(u) *Item nulla relatio realis.* Hæc ratio stat in hoc, quod quando ratio formalis generandi realiter distinguitur a genito, videtur dicere relationem realem ad ipsum genitum. Hoc patet a Doctore *in primo dist.* 5. *q.* 2. ubi vult quod inter terminum formalem generationis, et rationem formalem generandi, si realiter distinguuntur, sit relatio realis communicantis et communicati; si vero sola ratione distinguuntur, quod sit tantum relatio rationis. Hoc posito patet, quod creatura distinguitur realiter a Verbo, ergo si Verbum esset genitum de creatura, tunc realiter referretur ad ipsum, quod est impossibile, ut patet *in primo dist.* 30.

Creatura distinguitur realiter a Verbo.

20. Adverte tamen, quod duæ primæ rationes, si intelliguntur de productione Verbi secundum quid, et non secundum ejus *esse* simpliciter, non videntur falsæ, imo veræ. Tertia vero ratio concludit tantum de productione Verbi simpliciter; si ergo ideæ practicæ ponantur in Deo, ut rationes formales producendi Verbum, secundum *esse* simpliciter, tres rationes prædictæ concludunt contra tales ideas. Si vero ponantur rationes formales producendi tantum secundum quid, minime concludunt aliquod inconveniens. Dico ergo, quod si ideæ ponantur in intellectu divino, non ex natura rei, sed tantum per actum intellectus divini, ita quod tantum pertineant ad memoriam non ex natura rei, sed per actum intellectus divini producente illas in *esse* intelligibili, ut sic non pertinent ad memoriam divinam simpliciter, quæ est ratio formalis producendi aliquid in *esse* simpliciter; ideo vere pertinent ad memoriam secundum quid, quia de illis non producitur aliquid ad intra simpliciter, sed secundum *esse* secundum quid, sic intelligendo potest faciliter responderi ad istas tres rationes.

Ideæ ponuntur in intellectu divino, non ex natura rei, sed per actum intellectus divini producente illas in esse intelligibili.

Ad primam dico, quod non est inconveniens, quod Verbum habeat *esse* a memoria, quæ includit simpliciter intellectum et essentiam, habeat dico *esse* simpliciter, et quod etiam ipsum habeat *esse* secundum quid ab intelligibili existente in memoria Patris non ex natura rei, sed per actum intellectus divini, quia primo modo Verbum est simpliciter expressivum essentiæ divinæ, per quam habet *esse* simpliciter, ut supra patuit per Doctorem *in* 1. *dist.* 2. *et* 27. *q.* 2. Secundo vero modo habet tantum *esse* secundum quid, et ut sic est suo modo expressivum omnis intelligibilis existentis in memoria Patris, et pariformiter dico de Spiritu sancto.

Quomodo Verbum habet esse a memoria ?

Ex his etiam patet solutio ad secundum argumentum, et concedo quod non est inconveniens Verbum esse de seipso secundum quid, ut de intelligibili existente in memoria Patris.

Quomodo Verbum sit de seipso ?

Patet etiam solutio ad tertium argumentum, quia relatio Verbi ad creaturam pertinentem ad memoriam Patris in *esse*

intelligibili modo præexposito, non est relatio realis, sed tantum rationis, quia ad ipsum refertur, ut tantum habet esse secundum quid.

SCHOLIUM.

Hîc ponit duo instantia naturæ, per comparationem objecti ad intellectum et voluntatem divinam. Ut enim comparatur essentia divina ad illas potentias, est primum instans, in quo illæ potentiæ operantur et producunt, et sic completur origo ad intra. Secundum instans est, ut comparantur illæ potentiæ ad creaturas, in quo est originatio creaturarum. Aliter ponit signa naturæ 1. d. 5. q. 2. et d. 7. ibi enim considerat essentiam ut communicabilem in primo signo; in secundo signo, ut communicatam personis; in tertio, ut dantem esse creaturis. Sed hîc ponit signa ex comparatione objecti primarii et secundarii, ad intellectum et voluntatem. Explicat duos ordines originis, scilicet ad intra et ad extra, et quomodo Pater prius origine producit lapidem in esse intellecto quam Filius.

Quantum (a) ad hoc igitur dico sic, quod duo ordines possunt intelligi in divinis, scilicet ordo naturæ et ordo originis, qui sunt alterius rationis; et in quocumque gradu unius ordinis, potest totus alius ordo assignari.

Exemplum in creatura, ubi est ordo naturæ, ordo originis, et ordo durationis, qui sunt alterius et alterius rationis, et totus unus ordo potest assignari in uno gradu alterius ordinis. Accipiatur enim unum instans durationis, in illo instanti possunt assignari omnia ordinata secundum originem et naturam. Accipiatur etiam unum instans naturæ, in eo possunt assignari omnia ordinata secundum originem. (b) Simpliciter tamen in divinis ordo naturæ primus est, ita quod simpliciter procedendo in primo instanti naturæ, debet assignari totus primus ordo originis; et si in secundo instanti naturæ assignetur ordo originis, non est primus ordo originis, sed secundus, quod intelligo sic :

De ordine naturæ in divinis.

Ordo naturæ accipitur, comparando objecta ad intellectum et voluntatem divinam, quia comparando essentiam suam ad intellectum et voluntatem ejus, quæ est primum objectum intellectus sui et voluntatis suæ, est primum instans naturæ; et comparando alia objecta, quæ sunt secundaria ad intellectum et voluntatem divinam, quæ non sunt ex se objecta, sed producta per intellectum et voluntatem in *esse* objecti, est secundum instans naturæ.

Primum instans naturæ, in quo primus ordo originis. Dist. 2. part. 2. q. 3. n. 22

In primo (c) igitur instanti naturæ, stando in illo, habetur persona perfecta, habens memoriam perfectam essentiæ divinæ, id est, habens intellectum, cui essentia divina est præsens in ratione objecti actu intelligibilis; et ista persona, ista memoria essentiæ divinæ, potest formaliter operari, et formaliter producere, sicut dictum est in primo libro, et prius aliquo modo intelligitur ista persona operari ista memoria quam producere, et in illo priori intelligitur ista persona in se perfecta, et vere beata in actu intellectus, intelligendo essentiam divinam sicut objectum suum. Eadem etiam persona producendo ista memoria, producit notitiam adæquatam huic objecto, et cum hoc objectum

sit infinitum, producit personam formaliter infinitam per se subsistentem. Illi autem personæ communicatur voluntas ut actus primus, non habens adhuc terminum adæquatum productum; ista una voluntate persona prima et secunda operantur circa essentiam divinam tanquam objectum, amando eam infinite, et tunc sunt in se perfectæ, et vere beatæ in essentia divina. Præter hoc autem ista eadem voluntate una in eis, istæ personæ producunt amorem adæquatum huic objecto cognito sub ratione amabilis, et ita producunt amorem infinitum, et ita spirant personam divinam, quia nihil est formaliter infinitum nisi quod per identitatem est Deus.

14. Scot. de hoc duplici ordine originis. 1. d. 1. q. 2. et d. 12. q. 2. et quodl. 4. art 1.

Stando (d) igitur præcise in primo instanti naturæ, comparando essentiam divinam ad intellectum et voluntatem, habetur totus ordo originis primus, quia scilicet duæ personæ perfectæ originantur; et tota perfectio divinarum personarum ad intra in intellectu divino et voluntate habetur in primo instanti naturæ, ut sunt potentiæ operativæ circa illam essentiam, quia tota perfectio simpliciter cujuslibet personæ, est in intelligendo et volendo essentiam divinam, quia in intelligendo et volendo eam sunt beatæ formaliter; hoc ergo quantum ad primum instans naturæ.

Secundum instans naturæ, in quo 2. ordo originis. Intentiones 2. quomodo in nobis producuntur.

Sequitur secundum (e) instans naturæ, in quo comparatur intellectus et voluntas divina ad aliud objectum secundarium. Et quia in illo instanti objectum illud non est ex se actu intelligibile, sed fit actu intelligibile per intellectum, ideo non habet *esse* in memoria divina ut memoria est, sed producitur actu intelligentiæ in tali *esse* objecti. Sicut in nobis intentiones secundæ producuntur per intellectum, et non sunt in memoria ut memoria est; et sive poneretur quod haberent esse per memoriam, sive quod producerentur per intelligentiam in *esse* cognito, saltem prius natura quam habeant *esse* in memoria vel in intelligentia, tam memoria quam intelligentia est in tribus personis, et ita inquantum memoria vel intelligentia est in istis tribus personis, erit ratio producendi ista in *esse*.

15. Quod est in memoria effective concurrit. Scot. 1. d. 2. q. 6.

Non igitur Verbum prima productione producitur de lapide, ut est in memoria Patris, quia vel lapis non habet *esse* in memoria Patris, ut memoria est principium producendi Verbum, vel si habet *esse* in memoria, non tamen prius naturaliter quam ipsa intelligatur in tribus; et ita potest probari, quod prima causalitas respectu causabilium in *esse* cognito, necessario sit in tribus personis, sicut fuit probatum in secunda ratione ad primum articulum, quæ æque valet ad istum articulum.

Additio.

De hoc quod dicit, producitur actu intelligentiæ, dubium est, saltem non est ut formaliter intelligibile nisi actu intelligentiæ, licet ibi producatur quasi actione memoriæ, non intelligentiæ.

Exemplum de secundis intentionibus, forte non est simile, quia comparatio objecti facta per intellectum videtur esse intellectus conferentis ut causæ, non sic objectum absolutum objicitur intellectui virtute alterius objecti excellentis existen-

tis in memoria. Non enim fit intentio secunda actu intellecta virtute rei relucentis in memoria, sicut hic lapis fit intellectus virtute essentiæ divinæ in ejus memoria relucentis. Tolle enim actum comparativum, ponendo tantummodo absolutos quoscumque, lapis erit notus; intentio autem secunda sine actu comparativo nunquam erit.

Similiter intentio secunda fit per intelligentiam in vero esse *suo et non in* esse *cognito, ideo prius est quam in cognitione, quia cognoscitur actu reflexo. Lapis autem non fit in suo esse nisi tantum diminuto, ideo prius cognoscitur actu etiam recto quam sit. De hoc dist.* 10. *primi libri, quod memoria non tantum est principium notitiæ objecti relucentis in ipsa formaliter, sed etiam virtualiter, et ita illud primo est formaliter in notitia producta vel quasi.*

16. Quoad intellectionem et productionem creaturarum datur ordo originis inter personas divinas, sed non est origo simpliciter.

In secundo tamen (f) instanti naturæ, potest assignari quidam ordo originis, quia prius origine Pater intelligit lapidem quam Filius, quia Pater intelligit a se, Filius non a se, sed hoc habet a Patre, et Spiritus sanctus a Patre et Filio.

Sed iste secundus ordo originis, non est originatio simpliciter, qua scilicet personæ divinæ producuntur in esse naturæ divinæ simpliciter, sed est quasi originatio secundum quid, sive consequens personas jam productas.

Exemplum hujus in creaturis: si sit origo Socratis a Platone per se secundum humanitatem, ordo originis in istis, in habendo humanitatem, est primus ordo originis simpliciter. Ordo autem eorum in habendo risibilitatem, est alius ordo originis quasi secundum quid, quia sicut in primo instanti naturæ Socrates habet humanitatem a Platone, ita in secundo habet risibilitatem ab eo, et si prius naturaliter ambo haberent humanitatem quam risibilitas produceretur, ambo causarent simul risibilitatem, et tamen quod hoc causarent, unus haberet ab alio.

Ita dico in proposito, (g) quod Verbum esse notitiam infinitam genitam, est ipsum esse infinitam notitiam infinitæ essentiæ, et hoc est per originationem ipsius a Patre in primo instanti naturæ; sed Verbum esse notitiam lapidis, vel habere notitiam lapidis a Patre gignente, hoc est quasi originare Verbum secundum quid, sive secundum aliquid adveniens Verbo enti simpliciter. Hoc enim non est ipsum gigni simpliciter sub ratione personæ divinæ, quia nec sub ratione notitiæ simpliciter infinitæ, et formaliter infinitæ essentiæ ut objecti per se. Licet enim concomitanter notitia illa infinita, quæ est infinitæ essentiæ, ut objecti per se, sit notitia lapidis, quatenus tamen est lapidis, non habet a lapide formaliter infinitatem, et sicut dictum est de producto in esse intellecto, consimiliter dici potest de *esse* volito. 17.

Intellige, quod prius origine non tantum dicit a se vel non ab alio, sed a quo alterum. Licet igitur Pater intelligit lapidem a se, si tamen inquantum intelligens lapidem, non sit a quo est Verbum, nec simpliciter, nec ut intelligens lapidem, Pater non est prior origine perfecte Filio, inquantum intelligens lapidem. Additio.

Hoc suppositum non videtur verum, quia essentia ut in Filio, non minus est perfecta ratio intelligendi omnia quam in Patre; igitur si Pater ipsa sola novit omnia, similiter est de Filio.

Item, si essentia potest Filio esse ratio cognoscendi omnia; igitur est. Tunc ultra, licet scientia lapidis in Patre, posset esse ratio scientiæ lapidis in Filio, tamen essentia quasi prævenit lapidem intellectum a Patre, quia efficacius movet.

Item, lapis formaliter notus tantum est in intelligentia Patris, illa autem non est ratio gignendi.

Item, illud Augustini decimoquinto de Trinit. capit. 14. exponitur de his omnibus, supple virtualiter, quia de essentia quæ est virtualiter omnia illa.

De hoc quodl. 8. art. 2. licet in eodem instanti naturæ, tamen prius origine Pater producit lapidem quam Filius.

Et si arguatur (h) contra istud, quia Pater prius origine producit lapidem in *esse* cognito quam Filius illum producat; igitur vel Filius non producit illum, vel idem bis producitur, vel saltem produceretur postquam intelligitur esse productum, præintelligitur enim in illo priori originis esse productum a Patre.

18. (i) Respondeo, Pater producit lapidem prius origine quam Filius, hoc est a se, et Filius non a se, et tamen Filius eadem productione producit lapidem, et in eodem instanti naturæ; et tamen in eodem instanti naturæ possunt assignari omnes gradus ordinis originis, et ideo non sequitur, quod sit bis productus nisi prius naturaliter, et in priori instanti naturæ produceretur a Patre quam a Filio, quod non est verum. Nam in illo instanti naturæ, in quo Pater producit lapidem in tali *esse*, Filius habet eamdem naturam, et per consequens omnem fecunditatem productivam, quæ sibi non repugnat, et ita virtutem producendi lapidem, et ante illud instans, ordine naturæ non præintelligitur lapis productus in *esse* cognito.

Et si dicas: (k) saltem prius origine præintelligitur productus a Patre quam a Filio; igitur non potest produci a posteriori origine, igitur nec a Filio, quia Filius non potest producere Filium, quia ante originem vis generativa, ut in Patre habet terminum adæquatum sibi.

Respondeo (l) et dico, quod non est ita in originatione secundum quid, sicut in originatione simpliciter. Originatio enim simpliciter ponit originatum in *esse* simpliciter, et ideo quod in *esse* reali præcedit originationem simpliciter, præcedit et originatum simpliciter, et ideo non potest esse ab ipso originato, et inde est quod Verbum non potest producere aliud Verbum. Sed in originatione secundum quid, originans non producit originatum in aliquo *esse* simpliciter, et ideo potest stare cum hoc quod productio ejus præcedat sic aliquod originatum, quod tamen simpliciter non præcedat illud originatum.

Sed hoc non videtur sufficere, 19.
quia semper videtur dubium, quomodo Verbum potest producere lapidem in esse cognito, et quomodo lapis possit produci a Verbo, cum prius origine producatur a Patre in tali esse, et tamen Verbum non potest producere Verbum; igitur nec lapidem in esse cognito, si ista sit ratio ibi, quare

Verbum non potest producere Verbum, quæ ponitur communiter, scilicet quia præintelligitur jam terminus adæquatus illius virtutis vel vis generativæ, ut in Patre.

Quare Verbum non producit Verbum, explicatur.

Respondeo, (m) ista propositio : *Omnis potentia præhabens origine terminum adæquatum, antequam sit in alio, est illi principium producendi*, non est vera, nisi addatur, quod habens illud principium communicatum, non possit esse realiter ante terminum illum, vel nisi addatur, quod ab illo habente illud principium, ille terminus non est secundo producibilis. Ita est in productione simpliciter, quod Verbum habens memoriam eamdem cum Patre, non potest esse prius realiter quam Verbum simpliciter sit productum, nec etiam est aliquod Verbum producibile a Verbo habente memoriam illam, non sic autem est in productione creaturarum in esse intelligibili.

Sed ista responsio (n) destruit positionem quamdam, quæ ponitur a multis *dist.* 7. *primi lib.* quæ ponit, quod Filius non potest generare; non enim illa est tota ratio, quia scilicet memoria ut in Patre, habet terminum adæquatum, sed oportet addere, quod habet terminum adæquatum illi principio, non producibilem ab eo, cui communicatur tale principium, quia si esset producibile ab eo cui communicatur tale principium, tunc communicaretur ei tale principium in ratione principii ad producendum, et ita eo posset producere.

Quærendo autem ultra, quare Verbo habenti eamdem memoriam cum Patre, non communicatur ipsa memoria in ratione principii productivi, videtur quod oporteat probare per aliud quam per terminum adæquatum rationi illius principii, ut in Patre. De hoc vide in 2. q. quodl.

COMMENTARIUS.

(a) *Quantum ad hoc igitur dico*, etc.

21. Triplex est ordo.

Pro clariori intelligentia aliqua sunt præmittenda. Primum, quod triplex est ordo prioris et posterioris, videlicet durationis, naturæ et originis. Ordo durationis est, quando aliquid est prius alio aliqua duratione. Ordo naturæ est, quando aliquid secundum suum *esse* est prius alio natura, ita quod in aliquo instanti naturæ habet *esse* suum perfectum absque omni posteriori, ita quod prius natura potest vere intelligi, non intellecto posteriori natura. Adverte tamen, quod aliquid potest dici prius natura tantum privative, et aliquid positive ; quam distinctionem vide a Doctore *in isto* 2. *dist.* 1. *q.* 2. *et in* 1. *dist.* 8. *q. ult. in* 3. *dist.* 3. *q.* 1. *et alibi.* Prius vero origine est, quando aliquid est vere originans respectu alterius ; et posterius origine, quod est vere originatum ab alio, sic dicimus, quod Pater in divinis est prior origine Filio, et Filius posterior origine, quia quidquid habet Filius, originative habet a Patre ; et similiter Spiritus sanctus est posterior origine Patre et Filio, quia quidquid habet Spiritus sanctus, originative habet a Patre et Filio, et tamen dicimus, quod Pater prius origine spirat Spiritum sanctum, quia virtutem spirandi simpliciter habet a semetipso, et Filius posterius origine in respectu ad Patrem spirat Spiritum sanctum, et est prior origine Spiritu sancto. De istis tamen signis

Notabilis declaratio de prioritatibus originis, naturæ, et durationis.

Quid sit prius origine.

originis et naturæ diversimode loquitur Doctor in diversis locis, et specialiter vide quæ notavi super primo Doctoris *d.* 2. *art.* 2. ibi : *Pater prius origine est beatus.* De istis etiam signis vide quæ diffuse exposui super primum Doctoris *d.* 6. *et* 41 .contra Gregorium Ariminensem, Occham, Joannem Anglicum, Bachonem, et multos alios.

22. Secundum præmittendum est, quod totus unus ordo naturæ, scilicet prioris et posterioris natura, potest compleri in uno priori durationis, puta in uno instanti temporis, nam in eodem instanti temporis sunt omnia ista instantia naturæ, quia in primo instanti naturæ corpus est perfecte organizatum; in secundo est animatum; in tertio, natura est hæcceizata, et hujusmodi, ut patet a Doctore *in* 3. *dist.* 2. Similiter in eodem instanti naturæ potest compleri totus unus ordo prioris et posterioris origine, quia in uno instanti naturæ est originatio duarum personarum, ita quod Pater est prior origine Filio, etc. Non tamen dicimus e contra, scilicet quod in uno instanti naturæ possit compleri unus ordo durationis, prioris et posterioris, nec in uno instanti originis possit compleri unus ordo prioris et posterioris naturæ, et hoc accipiendo ordinem originis proprie.

In divinis ordo naturæ est simpliciter primus. Essentia divina est prior natura proprietatibus hypostaticis. Quomodo intellectus, et voluntas, sint prius natura, intellectione et volitione quæ sunt relationes communes.

Tertium præmittendum est unum dictum Doctoris videlicet, quod in divinis ordo naturæ est simpliciter primus, ita quod simpliciter procedendo in primo instanti naturæ debet assignari totus primus ordo originis, ut dicit in præsenti quæstione. Dictum tamen Doctoris sic debet intelligi, quod licet hîc ponat duo instantia naturæ in divinis, supple, et in primo sit tota emanatio personarum, et secundo emanatio creaturarum, non tamen secundum ipsum sunt neganda plura alia instantia naturæ in divinis, propter ista, imo sunt ponenda plura, quod patet, quia essentia divina est simpliciter prior natura proprietatibus hypostaticis, et simpliciter intellectus et voluntas divina sunt prius natura intellectione et volitione, et etiam essentia divina, cum sit quasi productiva intellectionis et volitionis erit simpliciter prior natura eis. Similiter omnis perfectio simpliciter in divinis est prior natura proprietatibus personalibus, sive relativis, sive absolutis, et etiam relationibus communibus, ut identitate, æqualitate et similitudine, quæ omnia possunt esse nota ex diversis dictis Doctoris sparsim in diversis locis. Hîc autem Doctor tantum nominat duo instantia naturæ, quia hîc tantum comparat prius natura, in quo priori sunt omnes emanationes divinarum personarum perfecte ad posterius natura, in quo est emanatio creaturarum, licet in illo priori natura, plura instantia naturæ assignari possint, ut supra dixi. Et hoc est quod dicit infra, ordo naturæ accipitur comparando objectum ad intellectum, etc.

(b) *Simpliciter tamen in divinis*, etc.

In ista littera assignatur duplex ordo originis scilicet unus simpliciter, qui est in primo instanti naturæ in quo simpliciter completur tota originatio personarum, ita quod Verbum simpliciter orgiinatur a Patre mediante memoria fecunda, Spiritus sanctus a Patre et Filio, et mediante voluntate et essentia divina. Et ordo originis secundum quid est, in quo persona, in secundo instanti naturæ originatur secundum quid, nam Filius secundum quid originatur de lapide intelligibili existente in memoria Patris, non ex natura rei, sed tantum per actum intellectus divini, ut supra exposui, et Spiritus sanctus originatur secundum quid de creatura amabili a voluntate divina, et hoc est, quod dicit Doctor, si in secundo instanti naturæ

23. Duplex est ordo originis.

Nota Verbum esse de lapide.

assignetur ordo originis, non est primus ordo originis, in quo scilicet personæ originantur simpliciter, sed est secundus, in quo scilicet originantur secundum quid

Expositio litteræ.

(c) *In primo igitur instanti naturæ*. Hanc litteram expono pro junioribus. Cum dicit : *in primo igitur instanti naturæ* (comparando scilicet primum instans naturæ ad instans quo producuntur objecta secundaria, ut supra exposui) *stando in illo, habetur persona perfecta*, quæ scilicet constituitur ex essentia divina et proprietate, *habens memoriam perfectam*, etc. *in ratione objecti actu intelligibilis*. Dicitur objectum actu intelligibile, quando est in perfecta dispositione ad producendum actum intelligendi, et dicitur *actu intelligibile* ad differentiam objecti potentia intelligibilis, quale est objectum non perfecte præsens intellectui, et quando est actu intelligibile, tunc est pars memoriæ perfectæ, quæ memoria perfecta includit intellectum et objectum perfecte præsens, ut clare exposui *in primo, dist.* 3. *q.* 7. Objectum vero actu intellectum nullo modo pertinet ad memoriam, cum ut sic habeat tantum *esse* diminutum, ut patet a Doctore in *primo*, *dist.* 8. *q. penultim*. Sequitur : *et ista persona* scilicet Patris, *ita memoria essentiæ divinæ*, id est, mediante essentia divina pertinente ad perfectam memoriam, *potest formaliter operari et formaliter producere*. Dicitur Pater formaliter operari ista memoria, quia habet in se formaliter memoriam, qua potest operari scilicet intelligere objectum, quia principium formaliter productivum intellectionis est memoria. Dicitur etiam ista memoria formaliter producere, quia, ut est principium formale productivum Verbi, est formaliter in Patre. Sequitur : *et prius aliquo modo intelligitur ista persona operari*.

Quid includat memoria.

Quid sit principium formaliter productivum intellectionis.

24. Difficultas.

Sed dubitatur in hoc quod dicit, quod persona Patris prius operatur quam producat, cum per productionem constituatur in *esse* personali, tenendo communem opinionem de constituentibus personas, et ideo operari præsupponit personam Patris. Dico breviter, quod hoc potest intelligi comparando *operari* et *producere* ad invicem, quia operatio puta intellectio est simpliciter prior productione activa Patris, non autem comparando ad personam Patris, ut Pater est. De hoc satis dixi in expositione primi. Et cum dicit, quod *intelligitur vere beata in actu intellectus*. loquitur tantum de beatitudine pertinente ad intellectum, quia intellectus divinus datur formaliter beatus, intelligendo essentiam divinam, quæ est objectum beatificum, sed non loquitur de beatitudine simpliciter et absolute, cum ipse velit quod beatitudo simpliciter consistat in actu voluntatis, ut probat *in* 4. *d.* 49. Sequitur : *Eadem etiam persona producendo, etc.*

Solutio

Intellectus divinus dicitur formaliter beatus quia intelligit essentiam divinam quæ est objectum beatificum

25. Occurrit dubium.

Sed occurrit difficultas in hoc quod dicit, quod Pater producit personam formaliter infinitam. Tum quia illud, quod formaliter et ultimate constituitur notitia genita, non est infinitum, patet, quia proprietas personalis nullam perfectionem dicit; ergo nec notitia genita erit formaliter infinita. Tum quia aut *notitia* genita accipitur pro notitia essentiali, et illa non est genita, sicut nec essentia, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 5. *q.* 1. Aut accipitur pro proprietate, et illa non est formaliter infinita; aut accipitur pro constituto ex notitia essentiali et proprietate, et tunc non erit formaliter infinitum, nisi etiam constituentia sint formaliter infinita, aliter ens infinitum esset constitutum ex ente finito, vel ex ente non infinito. Tum quia sequeretur, quod esset genitum ante genitum, patet, quia primus terminus formalis divinæ generationis est essentia

Terminus formalis divinæ generationis est essentia divina.

divina, ut patet a Doctore *in primo dist.* 2. *part.* 2. *dist.* 5. *q.* 2. et sic essentia et proprietate constituitur secunda persona. Sed si notitia sit genita, terminus formalis erit notitia essentialis, et sic ex tali notitia et proprietate erit aliud genitum.

Responsio. Respondeo ad primam et secundam instantiam simul, quod ideo dicitur notitia formaliter infinita, eo quod includit formaliter aliquid quod est formaliter infinitum, scilicet ipsam notitiam essentialem, et licet sit ultimate a proprietate, tamen omnem perfectionem habet a natura divina; per proprietatem enim non constituitur in aliqua perfectione, sed tantum in *esse* incommunicabili. Et posito, quod persona Filii sit constituta ex essentia et proprietate, tamen a sola essentia habet perfectionem infinitam, sicut Socrates habet tantum *esse* quidditativum a sola natura contracta, et nullo modo a singularitate, quamvis per eam constituatur in *esse* singulari.

Persona Filii sola essentia habet perfectionem infinitam.

Ad tertiam instantiam dico, quod sola essentia divina est primus terminus formalis generationis, et quidditativus; omnis alia perfectio ut bonitas, notitia essentialis et hujusmodi, est terminus formalis, et quasi denominativus, et concomitans primum terminum formalem, ut patet a Doctore *in primo*, *dist.* 5. *q.* 2.

Sola essentia est primus terminus formalis.

26. Sequitur in textu : *Illi autem personæ communicatur voluntas*, etc. Cum dicit de voluntate, quod est actus primus respectu productionis Spiritus sancti, non excludit essentiam, nam ipsa essentia est etiam actus primus, imo principaliter concurrit ad productionem Spiritus sancti,ut patet a Doctore *in Quodlib. quæst.* 2. *art.* 3.et vide quæ ibi exposui, et sic littera sequens debet intelligi, videlicet, quod essentia divina non intelligatur excludi, saltem in productione Spiritus sancti, utrum modo concurrat ad volitionem, an sola voluntas divina? de hoc alias. Sequitur : *istæ personæ producunt amorem adæquatum*, etc. *Amor* hîc accipitur pro persona Spiritus sancti, quæ dicitur amor spiratus, et dicitur adæquatus essentiæ divinæ amabili, quia talis amor spiritus includit formaliter essentiam, ut terminum formalem spirationis. Nam ipsa essentia cognita et amabilis est partialiter ratio spirandi Spiritum sanctum. Non dico tamen, quod ipsa sub illa ratione, ut qua formaliter cognita, vel sub illa ratione qua est amabilis, sit ratio producendi Spiritum sanctum simpliciter sub sua perfectissima ratione, licet prius cognoscatur et ametur, quam sit immediata ratio spirandi. Sequitur : *et ita producunt amorem infinitum;* hoc pariformiter exponatur, sicut supra expositum est de Verbo. Sequitur : *quia nihil est formaliter infinitum, nisi quod per identitatem est Deus;* hoc sic exponitur scilicet quod nihil est formaliter infinitum, quin etiam per realem identitatem sit Deus, non tamen sequitur e contra, scilicet omne quod est realiter Deus, sit formaliter infinitum, quia proprietas in Deo est realiter Deus, et tamen non est formaliter infinita. Vel potest sic exponi, quod infinitas non potest inesse formaliter, puta bonitati, nisi bonitas illa realiter identificetur Deo, non quod realis identitas sit præcisa causa quare insit, quia tunc paternitas esset formaliter infinita.

Essentia est actus primus.

Essentia est ratio partialiter spirandi Spiritum sanctum, ut cognita et amabilis.

Nihil est formaliter infinitum, nisi quod per identitatem sit Deus.

(d) *Stando igitur præcise in primo instanti*, etc. Hæc littera sic debet intelligi, quod tota perfectio, supple ultimata, quæ consistit in actu secundo, ut innuit Doctor *in primo*, *dist.* 2. *part.* 1. *quæst.* 1. exponendo actum Philosophi 12. *Metaph.* nam Pater intellectione perfecte conjungitur essentiæ divinæ, et similiter volitione, ita quod ultima perfectio personæ est in conjunctione fundamentali ipsi objecto ultimate beatificativo, ibi tamen non po- 27.

12. Met. context. 21

nitur aliqua unio, quæ sit relatio, nec realis, nec rationis, ut patet a Doctore *in* 15. *quæst. Quodl.* sed tantum est ibi unio fundamentalis, in qua est ultimata perfectio personæ divinæ. Sicut etiam in nobis ponit felicitatem nostram formaliter consistere in conjunctione fundamentali creaturæ beatificabilis ipsi objecto beatifico, quæ conjunctio fundamentalis est clara visio et fruitio essentiæ divinæ, in nobis vero ponitur unio formalis, quæ est relatio. De hoc vide Doctorem *in* 4. *dist.* 49. *et in Quodlib.* 15. et ideo Doctor dicit *in quæst.* 13. *Quodlib.* quod intellectio et volitio sunt entia absoluta, quia his perfecte unimur summo bono. Sic ergo intelligit Doctor quod ultima perfectio personarum est in intelligendo et volendo essentiam divinam, licet multæ sint aliæ perfectiones ibi, ut bonitas et omnis alia perfectio simpliciter, de quibus satis patet *in primo, dist.* 8. *quæstione penultima.*

Conjunctio fundamentalis est clara visio, et fruitio essentiæ divinæ.

28. (e) *Sequitur secundum instans naturæ,* etc. In ista littera sunt aliqua notanda. Primum, quod objectum secundarium non est in essentia divina, sive in intellectu divino ex natura rei, loquendo de objecto simpliciter alio, sed fit ibi per actum intellectus divini, ut clare patet a Doctore *hîc et in primo, dist.* 3. *quæst.* 4. *et dist.* 35. 39. *et* 43. Nota tamen, quod quando Doctor loquitur indifferenter de objecto secundario, alio simpliciter ab essentia divina oportet exponere de objecto præcedente actum voluntatis, quia illud tantum habet *esse* per actum intellectus divini, ut sunt omnes termini simplices et omnes propositiones necessariæ, ut patet a Doctore ubi supra. Sed loquendo de objecto contingenti, puta, quod Antichristus est creandus, vel quod Petrus est prædestinatus, dico quod talia objecta sunt ibi tantum per actum voluntatis divinæ, sic vel sic determinantis, ut patet a Doctore *quæst. ultima prologi, et dist.* 39. *primi, et* 14. *quodl.*

Objectum secundarium non est in essentia divina.

Secundum notandum est, quod aliquid esse in memoria ut memoria est, est ipsum esse principium notitiæ totale vel partiale, nam memoria proprie, de qua hîc loquimur, est principium productivum notitiæ objecti relucentis in memoria, ut satis notum est a Doctore *in* 1. *d.* 2. *part.* 2. *q.* 3. 2. *d.* 3. *q.* 7. *et ult. et dist.* 6. *et* 7. *et* 27. 1. *q.* Et hoc modo objecta secundaria non sunt in memoria Patris, ut memoria est, supple ut est principium productivum Verbi, quia talis memoria tantum includit intellectum et essentiam, ut supra visum est, *dist.* 2. *primi, et dist.* 7. Quænam sit memoria.

Et si dicatur, licet objecta secundaria relucentia in essentia divina non pertineant ad memoriam, quæ est principium productivum Verbi secundum *esse* simpliciter, saltem videntur pertinere ad memoriam Patris, ut est principium productivum Verbi secundum esse secundum quid, quia sicut dicimus, quod Verbum habet esse simpliciter a memoria Patris, quæ est essentia et intellectus, ita videtur habere esse secundum quid de omni alio intelligibili, puta de lapide intelligibili relucente in memoria Patris. Dubitatio quædam.

Dico, quod quando producitur Verbum in *esse* secundum quid, producitur a tota Trinitate mediante memoria includente tantum intellectum et essentiam, et nullo modo producitur a Trinitate, mediante lapide relucente in memoria, ut principio formali productivo, quia sola memoria primo modo est ratio producendi cognitionem cujuscumque simpliciter intelligibilis, ut satis patet a Doctore *quæstione penultima prologi, et dist.* 49. *primi.* Dicitur tamen verbum produci de lapide pertinente ad memoriam modo præexposito, videlicet, quia verbum sic productum Responsio Nota.

in *esse*, secundum quid est expressivum ipsius lapidis intelligibilis relucentis in memoria, et declarativum ejusdem, quod bene nota.

29. Prima difficultas. In ista littera Doctoris occurrunt aliquæ difficultates. Prima circa hoc, quod dicit quod objecta secundaria fiunt actu intelligibilia actu intelligentiæ divinæ.

Contra, primo, quia quæro, quo actu producuntur talia objecta in *esse* objectali sive intelligibili, aut actu operativo intellectus divini, aut actu productivo. Non primo, quia illo actu nihil producitur, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 2. *part.* 3. *q.* 3. *et dist.* 3. *q. ult.* Non secundo, tum quia intellectus divinus non videtur potentia productiva ad extra; tum quia (Secunda difficultas.) produceret effectum perfectissimum. Patet, quia potentia productiva perfectissima non impedita, agens per modum naturæ, producit effectum quantum potest, et sic cum sit infinita, produceret effectum infinitum, ut patet per argumentum Doctoris *in primo. dist.* 8. *q. ult.* contra Philosophos. (Tertia difficultas.) Tum tertio, quia necessario produceret infinitos effectus actu, quia non repugnant infinita individua in eadem specie, et sic actu essent infinita objecta intelligibilia, et infiniti homines in *esse* objectivo et intelligibili.

Quarta difficultas. Tum quarto, quia sequeretur quod produceret ab æterno illa objecta, etiam in esse reali et in existentia, quia agit necessario, et est infinita; ergo producit perfectissime. Sed non esset productio perfectissima, nisi terminaretur ad effectum perfectum in *esse* reali, et sic omnia ab æterno fuissent producta in *esse* reali et necessario.

30. Quinta difficultas. Tum quinto, quia aut producit omnia illa objecta unica productione, aut alia et alia. Non primo, quia eadem productio non videtur ad duo producta; licet enim idem agens possit producere plures effectus, non tamen eadem productione. Non secundo, quia esset ordo inter illas productiones, sicut et inter producta, et sic oporteret assignare primam productionem, quæ non videtur assignabilis, cum non sit major ratio quod producat unum quam aliud.

Tum sexto, quia nullo modo videtur quod possint produci in tali *esse*, primo, quia antequam producantur in tali *esse*, aut sunt producibilia, aut non; si non, ergo non possunt produci; si sic, ergo prius sunt possibilia, sed ut sic habent esse objectivum, patet, quia ut sic sunt intelligibilia. Tum etiam, quia illud possibile fundatur non in seipso; ergo in aliquo, et non potest dari nisi esse objectivum rei possibilis produci. 30. Sexta difficultas.

Septimo arguitur sic: si intellectus divinus producit lapidem in *esse* intelligibili, aut producit propter finem, aut non propter finem; si sic, quæro propter quem finem producit; si propter se, ordinando illud ad se, igitur intellectus præcognoscit ipsum lapidem. Patet, quia causa non producit aliquid ad finem, non præcognito illo producibili, et sic lapis fuisset præcognitus; ergo prius habuisset *esse* intelligibile. Tum etiam, quia non posset producere illum propter finem, quod est inconveniens in primo intellectu. Quod autem non possit producere, patet per argumentum Doctoris *in primo, dist.* 2. *q.* 1. ubi arguit de agente mere naturali, quod si ageret independenter, quod ita ageret, si propter nullum finem ageret, ut patet ibi. Secundo, quod si produceret lapidem non propter finem, igitur produceret frustra; sed agens per se agit propter finem, ut patet 2. *Physic.* et hoc est magis verum de agente cognoscente, ut patet ibi. (Septima difficultas.)

Octavo, sequeretur, quod ab æterno fuissent productæ omnes secundæ inten-

Octava difficultas. tiones, et sic nunc non possunt produci, nisi idem bis producatur, quod est impossibile.

31. Responsio. Quomodo intellectus divinus sit operativus et productivus ad intra. Respondeo et concedo, quod producantur per actum productivum. Et ad primam instantiam contra, dico quod sicut intellectus divinus ad intra, et est operativus et productivus, ut patet a Doctore *in primo d.* 2. *part.* 2. *q.* 3. et in isto secundo *dist. præsenti*, ita ad extra est operativus per intelligere objecta secundaria, et est productivus per productionem, quæ terminatur ad illa objecta producta.

Ad secundam dico, quod eo modo quo est productivus per modum naturæ potest producere effectum perfectum, sed quia est tantum productivus rei in *esse* diminuto, puta in *esse* intelligibili vel in *esse* cognito tantum, ideo producit hominem in tali *esse* perfecte, quantum potest produci homo ab ipso intellectu; sed ratio Doctoris facta *dist.* 8. *primi*, concludit de agente infinito per modum naturæ, quod agens respicit effectum in *esse* vere reali.

Si dicatur, intellectus creatus est vere realiter productivus alicujus entis realiter, quia est productivus intellectionis habitus, et etiam speciei intelligibilis; ergo a fortiori intellectus divinus.

Dico, quod si intellectio Dei esset realiter distincta, posset illam vere producere, sicut realiter distinguitur ab intellectu creato. De hoc vide Doctorem *in primo d.* 2. *part.* 2. *q. ult. dist.* 27. *et alibi.*

Dico secundo, quod intellectui divino repugnat sic posse producere, scilicet *esse* reali, quia tunc diceret relationem realem ad creaturam, et tandem ad *non esse* creaturæ, sequeretur *non esse* ipsius intellectus divini, ut patet per rationem Doctoris *in primo, dist.* 8. *q. ult. et dist.* 30. Sed hoc non sequitur de intellectu creato, quia ad causatum non haberet relationem eamdem sibi realem, sicut haberet intellectus divinus, ut patet a Doctore ubi supra.

Dico tertio, quod quia *esse* reale rei necessario præsupponit *esse* intelligibile et possibile ipsius, et tale *esse* intelligibile et possibile est tantum ab intellectu divino, loquendo de simpliciter primo *esse* intelligibili. Et quia Deus tantum agit contingenter ad extra respectu entis realis, ideo intellectus divinus tantum producit in *esse* secundum quid, sive diminuto, ut patet magis a Doctore *in* 1. *dist.* 36.

Ad tertium dico, concludendo quod simul producat infinitos effectus in *esse* diminuto, patet, quia actu intelligit, et simul infinita objecta, ut probat Doctor *dist.* 2. *q.* 1. *primi*, et per consequens actu sunt infinita intelligibilia. Deus actu intelligit simul infinita objecta.

Ad quartam, patet responsio, patet ex dictis ad secundam instantiam, quia non est productivus in *esse* reali.

Ad quintam dico, quod producit una productione fundamentali, sed pluribus sola ratione distinctis; et concedo quod inter illas non est ordo, quia simul sunt in eodem instanti, etiam forte nunc. Cum dicitur, quod inter producta est ordo prioris et posterioris, dico quod non est ordo, nec temporis, nec naturæ; et si est alius ordo forte prioris secundum perfectionem, concedatur etiam in illis productionibus denominatione extrinseca, eo quod una terminatur ad unum productum perfectius, et alia ad imperfectius. 32.

Ad sextam dico, quod sunt producibilia; et cum dicitur quod ut sic habent *esse* intelligibile, negatur. Imo est implicatio, quod scilicet in tali *esse* intelligibili sint primo producibilia, et quod ante illud *esse* sint intelligibilia, aliter esset processus in infinitum, quia quærerem de illo producibili in tali *esse*, si est intelligibile, aut hoc habet a se, aut ab alio; non a se, ut patet; si ab alio, ergo prius fuit pro-

ducibile in tali *esse*, et sic processus in infinitum. Cum ultra qnæritur, illud *esse* possibile in quo fundatur? Dico, quod tantum in potentia productiva, quia enim illa potest producere in tali *esse*, ideo est sic producibile, ut alias exposui, et patet etiam aliqualiter in primo, *dist.* 6. *et* 43.

Ad septimam, dico simpliciter quod producit illa ex sola necessitate naturæ, et illa produceret etiamsi ad nullum finem produceret; et concedo, quod producendo ad nullum finem ordinet. Cum dicitur, ergo frustra, negatur, quia illud dicitur produci frustra, quod propter aliquem finem producitur, et non attingit illum finem; sed si propter nullum finem producitur, non dicitur produci frustra, sed ex perfectione naturali. Dico secundo, quod posset forte sustineri quod producit illa propter se amatum amore naturali, sic intelligendo quod intendit communicare eo modo quo potest suam perfectionem creaturis. Cum dicitur, agens naturale agit propter finem, patet responsio *in* 1. *dist.* 2. *quæst.* 1. *in illis præambulis*, quod agit propter finem, inquantum regulatur ab agente superiori intelligente.

Quid sit produci frustra?

Quomodo agens materiale, agat propter finem

Ad ultimam, dico primo quod omnia objecta secundaria, quibus non repugnat *esse* realis existentiæ, sunt præcise producta ab intellectu divino in *esse* primo intelligibili; sed hoc dictum Doctoris non intelligitur de entibus rationis, quia multæ sunt relationes rationis quæ non fuerunt ab æterno. Dico secundo, quod forte non esset inconveniens omnes secundas intentiones fuisse productas ab intellectu divino. Et cum dicitur, quod tunc bis producerentur, dico non asserendo, quod non esset inconveniens in entibus rationis. Dico etiam, quod etsi omnes secundæ intentiones sint productæ ab intellectu divino in *esse* primo, et præcise in *esse* intelligibili, tamen ab intellectu creato possunt produci ultra *esse* intelligibile in aliquo *esse* sibi competente, ut puta, quod producuntur in subjecto quod denominant, vel in aliquo alio *esse*.

Quomodo secundæ intentiones sint productæ ab intellectu divino?

33. Dubium.

Secundo principaliter dubitatur in hoc quod dicit, quod in nobis intentiones secundæ producuntur per intellectum, et non habent *esse* in memoria, ut memoria est. Contra, primo quod non producuntur per intellectum, quia quæro per quem actum intellectus; aut per actum intelligendi, et hoc non, quia illo actu nihil producitur, cum sit finis potentiæ, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. *part.* 2. *q.* 3. *et in Quodl. quæst.* 13; aut per actum productivum, et hoc non, quia intellectus non habet actum productivum, nisi respectu actus intelligendi vel speciei intelligibilis, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 3. *q.* 6. *et* 7. Si dicatur, quod producitur per actum collativum, quæro an ille actus sit actus intelligendi? et hoc non, quia actus comparativus non est actus intelligendi. Si etiam poneretur, non esset productivus, ut supra patet; aut est actus productivus, et hoc non, quia non videtur, quod comparatio sola aliquorum cognitorum ad invicem sit productiva alicujus, cum illa sit tantum ens rationis.

Solutio.

Respondeo primo, quod producuntur per actum aliquem, qui nec est actus intelligendi, nec actus comparativus, sed per actum productivum. Et cum dicitur, quod tantum est productivus actus intelligendi et speciei intelligibilis, verum est loquendo de ente reali. Sed ultra potest producere secundam intentionem, si dicatur, quod secundum Scotistas producuntur per actum collativum. Dico quod sic debet intelligi, quod non possunt produci, nisi præsupposito de necessitate actu comparativo unius cogniti ad aliud cognitum, nam facta comparatione speciei cognitæ ad individua cognita, producit in

Quomodo producuntur secundæ intentiones?

specie unam intentionem, quæ dicitur *species*, et similiter de individuo. Dico etiam, ut alias exposui *in* 1. *dist*. 3. *q*. 7. quod secundæ intentiones magis dicuntur derelinqui ex comparatione duorum objectorum cognitorum quam causari, de quo alias.

Secundæ intentiones potius derelinquuntur quam causentur.

34. Circa litteram Doctoris occurrunt duæ aliæ difficultates, quarum prima est in hoc quod dicit, quod *Verbum gignitur simpliciter de memoria Patris, ut memoria est*. Contra, primo, quia sequitur quod Verbum sit bis vel ter productum simpliciter. Probatur, quia essentia divina et intellectus in Patre sunt memoria perfecta, ut patet a Doctore *in* 1. *dist*. 2. *part*. 2. *q*. 3. et sic ab illa, ut principio formali productio accipit *esse* simpliciter. Sed bonitas divina, ut præsens intellectui divino ita pertinet ad memoriam simpliciter, sicut essentia, patet, quia ita formaliter infinita, et per consequens productiva notitiæ infinitæ, et sic essent vel duæ notitiæ genitæ vel una bis genita. Hoc idem dico de aliis perfectionibus.

Difficultas. Essentia divina et intellectus in Patre sunt memoria perfecta.

Secundo, aut enim sola essentia pertinet ad memoriam, aut essentia cum aliis perfectionibus attributalibus. Non primo, quia alia sunt ita objecta formaliter infinita, sicut essentia; ergo æque pertinent ad memoriam. Non secundo, quia æque primo esset Verbum a bonitate sicut ab essentia. Sequeretur etiam quod ita bonitas esset æque primo terminus formalis, et per se generationis divinæ, quod est contra Doctorem *in* 1. *dist*. 5. *q*. 2. Quod autem sequeretur patet, quia in Deo, quod est principium formale productivum primo, est primo terminus formalis productionis, ut patet a Doctore, *ubi supra*.

Tertio, si est de memoria Patris, sequitur quod Filius ita esset constitutus quidditative per bonitatem, cum pertineat ad memoriam, sicut per essentiam, quia terminus formalis generationis divinæ (loquendo de termino formali per se) est constitutivus personæ productæ, ut patet a Doctore *in* 1. *dist*. 2. *et dist*. 13. *et* 26.

Quarto, si Filius est de omni perfectione intrinseca, ut de memoria, sequitur quod non erit unum per se constitutum. Patet quia attributa non constituunt in *esse* essentiali personam.

Respondeo, quod Filius est tantum de essentia divina intellectu, ut de per se et primo memoria, a principio productivo et concomitanter est de omni perfectione intrinseca, non quod sit de attributis, ut memoria productiva, et sic concedo quod Pater habens essentiam ut perfecte præsentem producit Filium, non autem habet attributa, quia illa non pertinent ad memoriam productivam. Cum dicitur, quod sunt æque infinita, ut essentia, concedo formaliter, sed non originaliter, et sic non æque productiva. Potest tamen concedi, quod est de omnibus realiter et identice, formaliter vero de sola essentia ut essentia.

Responsio.

Essentia divina est infinita radicaliter et formaliter ex se, a se, et per se; attributa sunt infinita formaliter ex se, sed non a se, quia emanant ab essentia.

Ad secundum dico per idem.

Ad tertium dico, quod Filius quidditative et essentialiter est per essentiam, et sic per illam habet *esse* primo, concomitanter tamen habet omnem perfectionem quam habet essentia, et quasi denominative, ut patet a Doctore *in dist*. 5. q. 2. et concedo, quod sola essentia est terminus formalis. Attributa vero concomitantur primum terminum formalem.

Ad quartum patet ex dictis ad tertium.

Difficultas.

Secunda difficultas est in hoc quod dicit, quod *Verbum gignitur de objectis secundariis tantum secundum quid*. Contra, primo, si gignitur de lapide ut de memoria, et hoc secundum quid; ergo lapis, ut ibi, pertinet ad memoriam productivam secundum quid. Patet consequentia, quia ut gignitur simpliciter de essentia,

essentia pertinet simpliciter ad memoriam productivam simpliciter; ergo et lapis secundum quid. Consequens est falsum, quia ad intra omnis operatio et omnis actio, sive simpliciter sive secundum quid est tantum a memoria divina, quæ sola est ratio formalis producendi Filium, sive secundum *esse* simpliciter, sive secundum *esse* secundum quid, quia sola essentia divina est ratio cognoscendi omnia cognoscibilia, et producendi omnia in *esse* cognito.

Omnis operatio ad intra est a memoria divina.

Secundo arguitur, quia tunc Filius simul esset de infinitis lapidibus et infinitis hominibus, et sic de aliis, quod videtur inconveniens. Consequentia patet, quia, ut dixi supra, sunt actu infinita objecta secundaria.

Tertio sequitur, quod si esset de infinitis objectis secundariis, productus secundum quid esset infinities productus secundum quid. Patet, quia de lapide esset productus secundum quid, et de homine secundum quid, alia productione passiva secundum quid, et sic in Filio essent actu infinitæ productiones passivæ secundum quid.

Quarto arguitur, quia Filius producitur de uno lapide secundum quid, et de alio lapide secundum quid, et non eadem productione, ut patet; ergo alia et alia, et sic infinitum; ergo vel sunt infiniti filii secundum quid, vel idem infinities productus secundum quid, quorum utrumque est impossibile.

Responsio.

Ad primum dico, quod non dicitur produci de lapide, ut de memoria productiva etiam secundum quid, sed dicitur produci de lapide, pro quanto est declarativus lapidis, et hoc per attributionem. Potest etiam dici produci de lapide, pro quanto memoria divina est productiva notitiæ lapidis, quæ attribuitur Filio.

Ad secundum, concedo quod est de infinitis objectis necessario, hoc est necessarium, quia memoria divina est ratio producendi infinita objecta actu in *esse* cognito.

Ad tertium, concedo quod in Filio essent actu per attributionem infinitæ productiones passivæ.

Ad quartum, concedo quod possunt esse infinita Verba secundum quid sola ratione distincta, et hoc non videtur inconveniens, esset bene inconveniens esse plura Verba secundum *esse* simpliciter. Posset etiam concedi, quod tantum esset unum Verbum productum secundum quid, ita quod in illo Verbo esset tantum alius et alius respectus rationis; sed post non sequitur ad numerationem illorum respectuum numeratio Verbi secundum quid, sicut non sequitur, in homine sunt tres colores secundum quid; ergo sunt tria colorata, ut patet a Doctore *in tertio*, *dist.* 8. *q. unica.*

35. Dubium.

Dubitatur de ista propositione Doctoris Subtilis, quod *quando duo effectus sunt ab eadem causa secundum ordinem, ita quod posterior non producitur, priori non producto, si per impossibile non esset productio prioris effectus, adhuc posset esse productio posterioris effectus.*

Contra primo, quia sequeretur quod Angelus posset immediate producere *velle* circa aliquod objectum, circumscripta cognitione ejusdem. Patet, quia volitio est effectus posterior.

Secundo sequitur, quod si intellectus non esset, saltem quasi productus ab anima, adhuc ipsa anima posset quasi producere voluntatem, quæ est posterior intellectu, cum præsupponat ipsum. Et si intellectus et voluntas essent realiter distincta ab anima, essent vere producta; ergo per propositionem Doctoris, qualis est ordo inter aliqua, ubi distinguuntur

realiter, talis est, ubi ratione distinguuntur.

Tertio sequitur, quod Pater in divinis posset immediate spirare Spiritum sanctum, Filio non genito, cum Spiritus sanctus sit posterius productus.

Quarto sequitur, quod Pater posset generare Filium, ipsa essentia prius non cognita, quia productio Filii est posterior cognitione essentiæ, ut supra patuit, *et primo*, *dist.* 2. Similiter Spiritus sanctus posset immediate spirari, essentia divina prius non amata.

Proprietates personales pullulant ab essentia divina.

Quinto sequitur, quod Filius in divinis posset esse prior Patre. Patet, quia proprietates personales pullulant ab essentia et in essentia divina, ut patet a Doctore *in primo dist.* 28. Et ordinate pullulant sic, quod proprietas Patris primo pullulat; secundo proprietas Filii; tertio Spiritus sancti, ergo sequitur, quod si per impossibile proprietas Patris non pullularet, quod adhuc proprietas Filii posset immediate pullulare, et sic Filius esset prima persona. Nec valet dicere, quod propositio intelligitur de effectibus ordinatis realiter distinctis. Contra, quia qualis est ordo inter aliqua, ubi distinguuntur realiter?

Intellectus et voluntas sunt idem realiter, differunt formaliter vel ex natura rei.

Respondeo ad primum, primo quod cognitio et volitio non sunt proprie effectus ordinati dependentes ab eadem causa, sicut ponit conclusio; nam *velle* est a voluntate immediate, et cognitio ab intellectu, quæ potentiæ etsi non differunt realiter, differunt tamen formaliter vel saltem ex natura rei. Dico secundo, quod *velle* posset absolute produci, nulla cognitione præmissa. Si dicatur voluntas non fertur, nisi in præcognitum, dico quod aliud est loqui de *velle* absolute, et aliud de *velle*, prout terminatur ad objectum, sive ut dicit relationem ad objectum. Primo modo non præsupponit necessario cognitionem objecti, sed bene secundo modo. Hæc distinctio patet a Doctore in simili, *quæst.* 14. *Quodlibet.* Dico tertio, quod cognitio objecti, etsi sit effectus, prior tamen ponitur causa, saltem partialis volitionis, tenendo opinionem illam, *dist.* 25. *secundi.* Propositio autem Doctoris intelligitur de effectibus, quorum prior nullo modo est causa posterioris.

Ad secundum dico, quod si per impossibile anima non produceret intellectum quod posset producere voluntatem, posito quod nec intellectus, nec voluntas sint de essentia animæ, et quod sint quasi effectus ordinati ab eadem causa. Si dicatur, quod tunc voluntas posset elicere actum suum, intellectu non existente, dico quod licet esset in potentia remota ad eliciendum, non tamen in potentia propinqua, quia non elicit actum nisi circa cognitum; requiritur ergo materia circa quam, scilicet objectum cognitum.

Ad tertium dico, quod non apparet aliqua impossibilitas, quin posset spirare Spiritum sanctum Filii generatione non existente, quia illa nullo modo necessario requiritur, ut patet ex multis dictis Doctoris.

Ad quartum dico, quod si notitia essentialis et notitia genita sint duæ notitiæ, ut quasi effectus ordinati ejusdem causæ, quod non apparet inconveniens, quin possit produci secunda, circumscripta prima. Licet enim prius cognoscatur essentia quam producatur Filius, non tamen talis cognitio in aliquo genere causæ requiritur, ut patet a Doctore *in primo d.* 2. *part.* 2 *q.* 3.

Filius est ab essentia, ut principio quo, a Patre ut a principio quod.

Ad ultimum, quod ad generationem Filii necessario requiritur suppositum Patris, ut principium producens *quod*, ut exposui *in primo dist.* 4. *quæst.* 2. *et alibi.* Licet enim Filius sit ab essentia, ut principio formali *quo*, tamen est a Patre, ut a principio *quod*.

Nota, quod objecta secundaria producuntur in tali esse a memoria fecunda, ut a causa remota, et ab actu intelligentiæ divinæ, ut a causa proxima. De hoc vide quæ exposui *in primo d.* 3. *q.* 4. respondendo ad quæstionem.

36. Quid sit prius origine ? (f) *In secundo tamen instanti naturæ, etc.* Hic nota, quod tenendo prius origine per se illud, quod est a se et non ab alio, et quidquid habet, habet a se, et posterius origine, quando habet ab alio: si modo quæratur, an Pater prius origine generet Filium quam spiret Spiritum sanctum ? dico quod non, exponendo *prius origine*, ut supra, quia tunc spiraret Spiritum sanctum ab alio et non a se. Sed loquendo de isto priori originis, dico quod in eodem priori originis generat Filium et spirat Spiritum sanctum, patet, quia a se generat et spirat.

Ordo naturæ quomodo accipiatur ? Quomodo Pater dicatur prior natura Filio ? Si iterum quæratur, nonne Pater in aliquo priori generat Filium, in quo non spirat Spiritum sanctum ? Dico quod sic, et quod est illud prius ? non origine ut patuit; non natura, quia in eodem priori naturæ completa est tota productio, ut patet supra.

Prioritas naturæ duobus modis sumitur. Dico, quod non habeo pro inconvenienti, Patrem prius naturam generare Filium; distinguo tamen de *priori* et *posteriori naturæ*, nam aliquando ordo naturæ accipitur inter quidditates, ita quod una quidditas ex sua ratione formali præcedit aliam, et potest perfecte intelligi, alia non intellecta. Aliquando accipitur ordo naturæ, ut est inter aliqua, sic quod unum præsupponit aliud, licet illud aliud non possit intelligi perfecte, alio non intellecto; et hoc modo non habeo pro inconvenienti Patrem dici prius natura Filio. De hoc vide quæ exposui *in primi d.* 1. *q.* 2. *et d.* 6. *et* 41. Tertio modo accipitur ordo naturæ, ut est inter aliqua, sic quod unum præsupponitur alteri, et sic præsupponitur quod licet secundum rem non possit esse sine posteriori, potest tamen intelligi non intellecto posteriori; et hoc modo possumus dicere quod generatio Filii est prior natura spiratione, cum necessario præsupponitur illi. Et quando Doctor dicit, quod *in eodem priori naturæ completur totus unus ordo originis*, debet intelligi de priori naturæ proprie, et primo modo, quod est, quod in eodem instanti naturæ, in quo essentia divina est perfecte præsens in ratione objecti intellectui paterno completur tota originatio personarum, et in secundo instanti naturæ objecta secundaria, quæ essentialiter distinguuntur ab essentia, sunt in intellectu eo modo quo supra dixi.

Sed dubitatur, quia Doctor dixit in primo, quod *aliquando ordo naturæ completur in primo signo originis.* Sic debet intelligi, quod ex quo essentia divina est prior natura intellectione et volitione, ut dixi, et sic in primo instanti originis, quo scilicet Pater habet a se quidquid habet, completur talis ordo naturæ, quia in eodem instanti habet Deitatem et omnem perfectionem simpliciter, et hoc modo totus unus ordo naturæ potest compleri in uno signo originis. Sed accipiendo ordinem naturæ, ut accipit Doctor ubi supra, exponendo se quid intelligat per primum signum naturæ, et per secundum, in uno signo originis ordo naturæ scilicet prioris et posterioris natura, modo præexposito a Doctore, de priori et posteriori naturæ, non potest compleri, ut patet ex supradictis, et omnia ista bene nota et pondera.

(g) *Ita dico in proposito, quod Verbum, etc.*

In hac littera sunt aliqua notanda.

Primo, quomodo Verbum dicatur notitia infinita genita, hoc expositum est *in primo d.* 10. ubi exposui quomodo Spiritus 37.

sanctus dicitur amor infinitus spiratus.

Secundo est notandum in hoc quod dicit: *Verbum dici notitiam infinitam genitam, eo quod infinita notitia infinitæ essentiæ*, hoc potest dupliciter exponi: Primo, ut sit notitia infinita genita, quia est originative a memoria fecunda formaliter infinita, includente essentiam formaliter infinitam. Secundo, quod talis notitia infinita genita sit vere expressiva memoriæ fecundæ formaliter infinitæ, et hoc ex vi productionis suæ, ut patet a Doctore *in primo dist.* 27. *q.* 2. Et non potest esse talis notitia sic infinita, nisi per productionem a Patre mediante memoria fecunda, ut in principio formali productivo, et ut sic accipit *esse* simpliciter.

Tertio nota, quod *Verbum esse notitiam lapidis, vel habere notitiam lapidis a Patre gignente*, sic debet intelligi quod aliquando aliquid generatur secundum *esse* absolutum, ut puta Franciscus secundum humanitatem. Aliquando secundum aliquid sibi adveniens, ut puta cum dicitur generatur Franciscus albus, quia albedo advenit Francisco jam præexistenti. Sic dico, cum dicitur Filius in divinis est notitia infinita expressiva essentiæ divinæ formaliter infinitæ, est ipsum habere *esse* simpliciter per productionem, ita quod ex vi talis productionis sit sic notitia expressiva, etc. Cum vero dico, Filius habet notitiam lapidis a Patre, dico ipsum generari secundum quid, quia Filio præexistenti suo modo advenit notitia lapidis, et quod sit sic expressivus lapidis existentis in memoria.

(h) *Et si arguatur contra istud.* Hic Doctor arguit probando, quod Pater possit producere prius origine lapidem in *esse* cognito, quam Filius illum
38. producat, et probatio clara est.

[M]emoria [fe]cunda [e]adem

(i) *Respondeo, Pater producit lapidem.* Hic Doctor solvit instantiam contra, dicens quod eadem productione qua Pater producit lapidem in *esse* cognoscibili vel in *esse* cognito, et Filius et Spiritus sanctus producunt, quia ex quo memoria fecunda est ratio formalis producendi lapidem in tali *esse*, et eadem præintelligitur in tribus personis ante productionem lapidis, ideo tres personæ eadem productione producunt, propter unitatem principii formalis productivi, sicut patet de Patre et Filio, qui dicuntur eadem spiratione spirare Spiritum sanctum, propter unitatem principii formalis spirativi existentis in utroque ante spirationem Spiritus sancti, ut clare patet a Doctore *in primo distinct.* 12. *quæstione* 1. Et sicut Pater prius origine spirat, quia a se, et Filius posterius origine, quia virtutem spirativam habet a Patre, sic dico quod Pater eadem productione prius origine producit lapidem in tali *esse*, quia a se habet principium productivum lapidis, et Filius posterius origine, quia hoc habet a Patre, et sic non sequitur quod lapis sit bis productus, vel postquam sit productus iterum producatur.

præintelligitur in tribus personis.

(k) *Et si dicas, saltem prius origine præintelligitur productus a Patre.* Vis hujus argumenti stat in hoc, quia ex quo supra diximus quod Filius dicitur generari secundum quid, propter cognitionem lapidis sibi additam, videtur quod Filius generet seipsum. Patet, quia si Filius eadem productione producit lapidem in *esse* cognito, qua et Pater, ergo eadem productione habet notitiam lapidis; et sic producit seipsum in tali esse, quod videtur inconveniens, quia sicut Filius non potest producere alium Filium, nec seipsum absolute, cum tamen habeat memoriam fecundam, quia memoria fecunda, ut in Patre præintelligitur habere terminum adæquatum.

sic dico quod ex quo memoria fecunda, qua Pater producit lapidem in tali *esse*, vel Filius in tali *esse* secundum quid, in primo instanti originis videtur habere terminum adæquatum, puta Verbum sic productum; ergo Verbum tali productione non potest producere seipsum in tali *esse*, et sic patet vis argumenti.

39. An aliquid possit producere seipsum.

(l) *Respondeo et dico.* Hìc Doctor solvit instantiam, quæ solutio est satis clara, et dicit quod licet aliquid non possit producere seipsum in *esse* simpliciter, potest tamen producere seipsum in *esse* secundum quid, videlicet producendo aliquid in se quod prius non habuit, et sic licet Filius non possit producere seipsum mediante memoria fecunda secundum *esse* simpliciter, ut patet, quia tunc esset antequam esset, potest tamen producere seipsum secundum quid, quia secundum aliquod sibi adveniens, et sic eadem productione qua Pater producit Filium in esse secundum quid, et Filius similiter producit seipsum in tali *esse*, licet posterius origine; nec habeo pro inconvenienti, quod hoc modo Pater producat seipsum prius origine, quia producit in se notitiam lapidis.

(m) *Respondeo, ista propositio,* etc. Adverte, quod hæc responsio non vadit contra dicta superius de productione secundum quid, sed contra hoc, quod Filius non possit generare alium filium, ideo dicit Doctor quod illa propositio non est absolute vera nisi addatur. Ad hoc enim quod hæc propositio sit vera, scilicet potentia præhabens origine terminum adæquatum antequam sit in alio, non est illi alii principium producendi, requiritur quod addatur, videlicet quod habens illud principium communicatum non possit esse realiter ante terminum illum, quia si posset esse, posset eadem productione vere producere. Vel oportet addi, quod ab alio habente illud principium, ille terminus non est secundo producibilis, quia si terminus ille adæquatus esset secundo producibilis, posset ab habente tale principium vere produci; modo in productione simpliciter Filii ita est, quod Filius habens eamdem memoriam cum Patre non potest esse prius realiter, quam Filius sit productus, sive Verbum, nec etiam est aliquod verbum producibile a Verbo habente memoriam illam. Et quare non possit esse aliud verbum a memoria fecunda, assignatur ratio a Doctore *in quodlibet. quæst.* 2. quia quando aliquid est communicabile in plura ejusdem rationis, quantum est ex se potest esse in infinitis, nisi determinetur aliunde, et sic, si possent esse duo Verba, ita et infinita; et si possent esse de necessitate, actu essent. Et addit Doctor ibi, quod sic generatio Filii est tantum una, quod si impossibile illa non esset, nulla alia posset esse. Vide ibi diffuse.

(n) *Sed ista responsio destruit positionem,* etc. Hæc littera clara est usque ibi : *Quærendo autem ultra,* etc. Et ideo Doctor *in quæst.* 2. *quodlib.* aliter probat quam per terminum adæquatum, vide ibi.

SCHOLIUM.

Quoad tertium articulum, ostendit, etsi per impossibile non esset productio ad intra, adhuc posse esse productionem ad extra, quia quando duo effectus ordinantur inter se, major est utriusque dependentia a causa quam alterius ab altero, et ideo, ablata dependentia hac posset stare dependentia illarum. Cum ergo productum ad intra, et productum ad extra, habeant inter se ordinem et esse a producente, si per impossibile, alterum non esset alterum, posset esse et dependere a suo producente.

Quantum (a) ad tertium articulum, intelligendum est quod 20

in creaturis, si comparetur causa ad duos effectus ordinatos, essentialior est ejus comparatio ad effectum utrumque quam unius effectus ad alterum; propter dependentiam enim eorum ad causam eamdem, ordinate dependent ad invicem, et non e converso; propter dependentiam unius ad alterum, dependent ordinate ad causam eamdem; igitur si per impossibile destruatur ibi ordo effectuum inter se ordinatorum, non propter hoc adhuc est negandus ordo et dependentia utriusque ad causam, quia propter minus impossibile, non est concedendum majus impossibile, nec propter minus necessarium, est negandum majus necessarium.

Ob ...us impossibile, non ...andum majus ...ossibile. ...ot. 1. ...8. q. 5. ... 18.

Exemplum, si ponatur ignem habere istos duos effectus ordinatos, scilicet calefacere et ignire, si essentialius se habeat ignis ad utrumque quam ignire ad calefacere, quamvis ignire præsupponat calefacere, si ponatur per impossibile ignem non posse calefacere, non propter hoc negandum est ipsum posse ignire, et ideo obligans seipsum ad tenendum antecedens, non est obligatus ad tenendum consequens. Non enim teneret ista consequentia, si ignis non possit calefacere; igitur nec ignire, nisi per hanc propositionem affirmativam intellectam : *potens ignire, potest calefacere*, quæ destruitur ex positione, ubi ponitur perfecta ratio ipsius ignis. Nam posse ignire, potest stare cum opposito ejus, quod est calefacere, et ita illud quod est immediatius igni, quam sit calefacere, quod est ignire, potest stare cum opposito ejus quod est calefacere, quia cum non calefacere ponitur stare ignire, et ita illa positio destruit talem consequentiam, quia destruit illam propositionem per quam tenet talis consequentia.

21. Ita ad propositum applicando, potest dici quod aliquid est in Deo principium productionis intrinsecæ, et aliquid in eo est principium productionis extrinsecæ, ita quod istæ productiones ordinatæ sunt ad idem principium, et quodammodo magis necessarius est ordo utriusque productionis ad causam quam alterius ad alteram. Si igitur per impossibile ponatur aliquod principium non esse principium productionis prioris, quod ponitur ponendo unam personam esse absolutam, et negando productionem intrinsecam, non propter hoc videtur esse negandum illud principium productionis extrinsecæ, quia adhuc hoc posito, habetur tota ratio principii productionis extrinsecæ, et tantummodo negatur ille ordo productionis ad productionem, qui non stat, sed destruitur per positum.

Et ideo si arguatur, (b) ista persona non potest producere intra, igitur nec extra, neganda esset consequentia ab obligato ad antecedens. Non enim illa consequentia tenet, nisi per hanc propositionem, potentia ad aliquid producendum extra præsupponit productionem intra, quæ destruitur per hypothesim, et ideo videtur quod causalitas per-

fecta ex sui ratione, inquantum scilicet dicit comparationem ad productum extra vel ad productionem extrinsecam, non requirat habitudinem ad productionem intrinsecam, licet idem fundamentum necessario sit ratio et causa utriusque productionis intrinsecæ et extrinsecæ, et prius intrinsecæ quam extrinsecæ.

Quid Philosophi posuerint de creatione ? Ex hoc videtur (c) quod Philosophi non posuerunt habitudinem in eis, licet enim viderent necessariam habitudinem creationis vel productionis extrinsecæ ad efficiens vel producens, non tamen viderunt necessariam habitudinem creationis vel productionis extrinsecæ ad productionem intrinsecam; et ideo licet negarent illam productionem intrinsecam, concederent illam productionem extrinsecam.

22. Resolutio quæstionis principalis. Ad quæstionem (d) igitur principalem, patet quod necessitate causalitas perfecta respectu causabilium extra est in tribus, et hoc respectu omnium causabilium in quocumque esse causabili, sive simpliciter sive secundum quid, ita quod non posset non esse in tribus. Tamen, si per impossibile esset una persona absoluta, consequenter esset dicendum quod in illa persona absoluta simpliciter, esset talis causalitas perfecta, et ita causalitas perfecta ex ratione istius termini, non videtur necessario includere quod ipsa sit in tribus, sicut nec ex ratione istius termini, includit rationem productionis ad intra, licet illa in re necessario præsupponatur sibi, sicut nec posse ignire ex ratione sui, necessario includit posse calefacere, licet in re præsupponatur.

Ad argumenta (e) principalia. Ad Richardum patet, quod concludit pro tertio articulo quæstionis. 23. n. 2. q

(f) Ad secundum dictum est in simili *distinct.* 12. *primi lib.* ubi dictum est, quomodo Pater et Filius sunt unum principium Spiritus sancti; et melius quoad propositum *dist.* 4. *primi lib.* ubi dictum est de veritate hujus : *Deus est Pater et Filius et Spiritus sanctus*, et tactum est supra *distinct.* 20. *primi lib.* de potentia, quomodo est eadem in tribus personis. n. 2. q. q. un. n

(g) Ad tertium dico, quod licet aliquod essentiale sit principium productionis alicujus ad extra, non tamen est principium statim applicabile ad actum, nisi ut intelligitur in tribus, quia sicut dictum est *distinct.* 12. *primi*, illud quod est principium activum ordinatorum, non intelligitur esse in potentia proxima ad actum remotum, nisi ut est sub actu priori. Sicut anima nunquam intelligitur esse in potentia proxima ad actum volendi, nisi ut est actu intelligens, quia quando est in potentia proxima volendi aliquid, actu intelligit illud, quia nihil est volitum nisi cognitum; et ita licet quodlibet essentiale ad se præcedat aliquo modo notionale, tamen non oportet omne essentiale sub omni respectu ad extra, posse præcedere quodcumque notionale. q. 1. n. Essenti[a] non est omni respec prius notiona

Ad primum argumentum in oppositum dico, quod personæ divi- Videt[ur] loqui i[n] sentent

...liorum ...nentium ...rtutem seu ...tentiam ...tinguere ...subjecto.

næ necessario conveniunt in omni operatione ad extra plus quam substantia et virtus, quia personæ divinæ unam operationem habent, qua sunt simpliciter unus operator; tamen si per impossibile illa virtus esset in una persona absoluta, nihil perfectionis deesset sibi quin perfecte posset producere omne producibile.

Ad secundum dico, quod procedit de facto, quod productio præsupponit productionem, non tamen ut formaliter causam suam sub ratione qua est productio, sed quia principium immediatius comparatur ad unam productionem quam ad aliam.

COMMENTARIUS.

40. (a) *Quantum ad tertium articulum*, qui erat, si per impossibile poneretur una persona absoluta, utrum possit esse in ea perfecta causalitas respectu omnium causabilium. Dicit Doctor quod si hoc poneretur per impossibile, in tali persona esset perfecta causalitas omnium causabilium, et hoc probat, quæ probatio est satis clara, et stat in hoc, quod ex quo est essentialior ordo effectus posterioris ad causam quam ad effectum priorem, quia effectus posterior non dependet essentialiter ab effectu priori, sed tantum a causa producente illos effectus ordinate, sequitur quod si per possibile vel impossibile circumscriberetur effectus prior, adhuc effectus posterior posset immediate produci a tali causa, cum tota ratio formalis producendi sit in tali causa, circumscripto effectu priori; sic erit in proposito, quia cum natura divina sit perfectissima ratio producendi plura ordinate, ita quod per prius est ratio producendi unum, et per posterius aliud. Per prius enim respicit productum ad intra, et per posterius productum ad extra, sequitur quod si per impossibile nullum esset productum ad intra, adhuc natura divina esset perfectissima ratio producendi ad extra aliquid. Patet, quia per circumscriptionem producti ad intra non tollitur a natura divina, nec ratio formalis producendi ad extra, nec aliquid pertinens ad rationem formalem producendi ad extra; si ergo per possibile vel impossibile natura divina esset tantum in uno supposito, adhuc in illo supposito esset perfecta causalitas respectu omnium causabilium tam in *esse* simpliciter, quam in *esse* secundum quid.

(b) *Et ideo si arguatur, ista persona non potest producere intra*, supple id est, posito quod tantum sit una persona, *igitur nec extra. Neganda esset consequentia*, etc. videlicet posito, quod aliquis admittat antecedens, secundum quod sit una persona in divinis, quæ non posset producere ad intra, adhuc ab illo neganda esset consequentia, quia illa consequentia tantum tenet per hanc propositionem : *Potentia ad aliquid producendum extra præsupponit productionem intra*, quæ tamen propositio *destruitur per hypothesim*, scilicet per concessum, quod illa una persona non producat ad intra. Sequitur : *Et ideo videtur quod causalitas perfecta, licet idem fundamentum necessario sit ratio et causa utriusque productionis*, quia habitudo ad extra, licet de facto præsupponat habitudinem ad intra, non tamen præsupponit illam, ut simpliciter necessario requisitam ad productionem extra, cum talis habitudo intrinseca non sit aliquo modo ratio formalis, nec aliquid pertinens ad rationem formalem principii productivi ad extra.

(c) *Ex hoc videtur quod Philosophi non posuerunt habitudinem in eis.* Hic Doctor confirmat quod prius dixit, scilicet si per

impossibile non esset productio intra, adhuc esset productio ad extra, quia Philosophi non posuerunt esse necessariam habitudinem productionis extra ad productionem intra ; patet, quia licet illi negarent productionem intra, conceperunt tamen productionem extra, ut patet.

41. (d) *Ad quæstionem igitur principalem.* Nunc Doctor respondendo ad principalem quæstionem dicit, quod causalitas perfecta respectu omnium causabilium extra de necessitate est in tribus, et hoc respectu omnium causabilium in quocumque esse causabili, sive simpliciter sive secundum quid. Et ratio formalis assignata est prius in primo articulo, quia productio ad intra necessario est prior productione ad extra, sive productione simpliciter sive secundum quid, et in productione ad intra necessario communicatur personis productis eadem ratio formalis producendi ad extra, quæ est in producente.

Objectio. Occurrit tamen difficultas, videtur enim quod productio objecti secundarii sit simpliciter prior, saltem productione Spiritus, scilicet ad intra, quia actio naturalis in eodem præcedit actionem non naturalem. Hoc patet de intellectu et voluntate in eodem, quia intellectus cum agat de necessitate naturæ, est prius operativus quam voluntas, et similiter prius productivus quam voluntas sit productiva, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. *p.* 2. *q.* 3. Cum ergo intellectus divinus de necessitate naturæ producat omnia objecta secundaria in esse intelligibili, sequitur quod prius producet illa quam voluntas divina spiret Spiritum sanctum, cum spiret illum mere libere, licet necessario, non tamen per modum naturæ, ut probat Doctor *in* 1. *dist.* 10.

Solutio. Respondet Doctor *in quodl. q.* 14. *a.* 2. dicens sic : *Major est vera, loquendo in eodem ordine ex parte termini, hîc autem est alius ordo ex parte primi termini et secundi, et ideo naturalis in uno ordine sequitur non naturalem in alio ordine. Prima enim distinctio ordinum attenditur ex parte terminorum, secunda ex parte principiorum, quantum ad modum principiandi.* Hæc ibi. Vult dicere Doctor quod si intellectus divinus et voluntas divina comparentur ad terminum primum, puta ad essentiam divinam, quæ communicatur per modum intellectus et naturæ, ut in generatione Filii, et per modum voluntatis, et libere, ut in spiratione Spiritus sancti, tunc actio intellectus divini est prior actione voluntatis divinæ, quia productio Filii est prior productione Spiritus sancti. Similiter si accipiatur primus terminus persona producta, productio intellectus divini est simpliciter prior productione Spiritus sancti. Si vero intellectus divinus comparetur ad terminum secundum sive ad objecta secundaria, et voluntas ad terminum primum, scilicet ad Spiritum sanctum, tunc non sequitur quod major sit vera, cum fiat comparatio alterius et alterius ordinis. Si autem intellectus divinus comparetur ad objecta secundaria, et similiter voluntas divina ad illa eadem objecta, tunc actio intellectus divini est prior actione voluntatis divinæ, quia actio naturalis comparatur ad actionem liberam in eodem ordine, etc. Sunt bene multæ aliæ difficultates in hac materia, quas relinquo exponendas et pertractandas *in Quodlibet. quæstione* 14. *art.* 2.

(e) *Ad argumenta principalia.* Ad primum, responsio patet ex supradictis in in tertio articulo. 42

(f) *Ad secundum dictum*, etc. Respondet quod unitas actionis tantum sumitur ab unitate principii formalis agendi, quia sicut tota perfectio actionis est a ratione

sint æquales in potentia.

formali agendi, ut supra exposui *in primo distinct.* 1. *quæstione* 2. *respondendo ad principalia argumenta*, ita et unitas actionis erit ab unitate rationis formalis agendi; et ex hoc probat Doctor *in primo, distinct.* 12. quod quamvis Pater et Filius sint duo supposita spirantia, tamen in eis est tantum una spiratio numero propter unitatem formalis rationis spirandi, quæ est eadem voluntas in Patre et Filio. Cum ergo in proposito ratio formalis producendi ad extra in esse simpliciter sit tantum una in tribus suppositis, sequitur quod tantum una actione agent. Ista etiam unitas actionis, quæ sumitur tantum ab unitate principii activi, patet a Doctore *in* 1. *distinct.* 4. *quæstione* 2. ubi vult quod hæc sit primo vera: *Deus creat*, ut ly *Deus creat*, ut ly *Deus* non includit aliquam rationem incommunicabilitatis. Hoc idem patere potest *in* 20. *distinct. primi*, ubi probat quomodo omnipotentia sit simpliciter eadem in tribus personis.

In divinis essentialia sunt duplici differentia, vide ...imam quæst. ...uodl.

(g) *Ad tertium dico*, etc. Dicit, quod essentiale est principium producendi ad extra tantum remotum, et ad hoc ut sit propinquum et proximum, requiritur ut sit in tribus suppositis; et probat in simili, quia licet voluntas sive anima, sit principium volitionis per voluntatem, non tamen est principium proximum, quia prius de necessitate est principum intellectionis per intellectum, sic est in proposito. Sed an hæc responsio concludat vel non, patet ex his, quæ supra dixi, respondendo ad illas instantias, quas feci respondendo ad quæstionem principalem.

...uod si ... impossibile ...er esset ...olus, ...uisset ...amen ...reare ...ndum.

Deinde Doctor respondet ad duo argumenta facta ad oppositum, et quia videntur concludere in tertio articulo, ubi dixit quod si per impossibile esset tantum una persona, adhuc in ea esset perfectissima causalitas respectu omnium causabilium.

Respondet ad primum, quod concludit de facto. et littera clara est. Est tamen aliqualis difficultas in hoc quod dicit, quod substantia et virtus minus conveniunt quam tres personæ, quia substantia et virtus sunt idem realiter, et personæ sunt distinctæ realiter. Dico, quod facilis est responsio, quia est simpliciter major unitas personarum in essentia divina, quam cujuscumque virtutis creatæ sive potentiæ activæ, cum substantia, cujus est talis potentia activa. Dico secundo, quod forte Doctor loquitur non secundum intentionem propriam, sed secundum opinionem dicentium, quod potentia activa realiter distinguitur a substantia, quia dicunt quod substantia non potest esse immediatum principium alicujus actionis, cujus oppositum probat Doctor in pluribus locis, præcipue *in quarto*, *distinct.* 12. Tenet enim ipse, quod substantia sit immediatum principium producendi aliam substantiam, et tunc potentia producendi, et substantia producens essent simpliciter eadem; ideo ad probandum, quod causalitas omnium causabilium sit de necessitate in tribus, sumpsit media evidentiora, patet in primo articulo.

Creatio est opus omnipotentiæ, omnipotentia autem est in Patre a se, non ab alio: ergo Pater potuisset creare mundum.

Respondet Doctor ad secundum, *quod procedit de facto, quod productio præsupponit productionem, non tamen ut formaliter causam suam, sub ratione qua est productio*, id est, quod etsi productio ad intra præsupponitur productioni ad extra, non tamen præsupponitur, ut causa formalis productioni ad extra, nec ut aliquid pertinens ad causam formalem productionis ad extra, accipiendo semper productionem ad intra sub illa ratione formali qua est productio, et non accipiendo *productionem* pro immediato fundamento, quia illud tale est ratio formalis producendi ad extra, et sic finis quæstionis.

QUÆSTIO II.

Utrum (a) *Deus possit aliquid creare?*

Alensis 2. *part. quæst* 6. *m.* 2. *art.* 1. *et* 4. D. Thom. 1. *part. quæst.* 45. *art.* 1. *et* 2. D. Bonavent. *hic art.* 1. *quæst.* 1. Richard. *art.* 1. *quæst.* 1. *et* 2. Durand. *quæst.* 4. Henric. *sum. art.* 2. *quæst.* 23. Vasquez 1. *p. d.* 172. Occham *hic quæst.* 4. Ægid. *quodlib.*6. *quæst.* 4. Vide Scot. 5. *Met. quæst.* 2. *et* 7. *Met. quæstione* 8. 9. *in Theorem.* § Causa naturaliter est, *et* § Creans non est nisi. Mayron. *hic dist.* 1. *quæst.* 2. Biel. *ibid. quæst* 3. Anton. Andreas *ibid. quæstione* 2. Carthus. *ibid.* Thomas de Argent. *q.* 1.

1. Videtur (b) quod non, quia si Mag. B. 8. Phys. c. 8. et 15. aliquid producitur, quod non prius producebatur, hoc est, quia aliquid aliter se habet nunc quam prius; istud in proposito non potest poni passum, quia non præfuit; igitur oportet agens aliter se habere nunc quam prius, et per consequens mutari; sed primum agens non potest mutari, igitur, etc.

Si dicatur, quod agens sine sui mutatione potest producere novum effectum; contra, quia agens dat *esse*, ideo productum vel passum recipit esse, et non e contra, quia productum recipit *esse*, ideo producens dat *esse*; igitur in agente oportet naturaliter præcedere aliquam habitudinem novam ad productum, et non e contrario; igitur et mutationem, quæ non est ponenda in Deo, igitur nec creatio.

Item, causa (c) semper æque determinata ad agendum, æque videtur agere semper et effectum producere, quia non videtur ratio quare nunc debeat aliquid producere, et non alias, si fuit alias ita determinata ad agendum, sicut modo. Sed si creatur aliquid nunc, aliter aliquo modo se habet nunc quam prius, et per majorem determinationem causæ ad ipsum nunc quam prius; ergo causa illa aliquando est magis determinata ad producendum effectum quam aliter, et sic non æque semper, et per consequens mutata.

Præterea, secundo de Generatione: *Idem manens idem, semper natum est facere idem;* ergo non erit aliqua variatio in effectu, nisi prius naturaliter ponatur in causa. 2. Text. com. 56.

Præterea (d), si nulla ponatur mutatio ex parte causæ, ut modo dicatur magis approximata vel minus approximata quam alias, vel cum nec possit esse aliquod impedimentum ex parte ejus, non videtur ratio, quare nunc agit et prius non egit.

Et si dicas quod voluntarie agit, et ideo potest agere quando vult, contra hoc, non videtur ratio quare voluntarium agens aliquando agat, et non alias, nisi quia expectat majorem opportunitatem agendi tunc quam alias. Hoc autem assignari non potest in primo movente respectu sui effectus; ergo nec quia voluntarie agit, potest agere quando vult.

Oppositum, Genesis primo: *In principio creavit Deus cœlum et terram.* Ratio ad opposit[um]

COMMENTARIUS.

(a) Titulus quæstionis intelligitur de *creatione* proprie dicta, quæ est de nihilo ad aliquid, ut ly *nihil* duratione præcedit ipsum *esse*, sive quæ est cum novitate ef- 1.

fectus. Et quod sic intelligatur titulus quæstionis, patet respondendo ad quæstionem.

(b) *Videtur quod non.* Primo arguit Doctor sic : Si *A* potest produci de novo, ergo aliquid aliter se habet nunc quam prius. Aut ergo productum, aut producens. Non primum, quia non præfuit, ideo nunc aliter se habere non potest quam prius, cum prius non fuerit. Non secundum, quia tunc primum agens mutaretur. *Si dicatur quod agens*, etc. contra, quia agens dat *esse*, ideo productum recipit *esse* et non e contra, et sic in agenti *B* naturaliter præcedere *A* oportet aliquam habitudinem novam ad productum, et non e contra.

(c) *Item, causa.* Secundo principaliter arguit : *Item, causa semper æque*, etc. Et patet argumentum, et tertium similiter.

(d) *Præterea.* Ultimo arguit : *Si nulla ponatur mutatio*, etc. *quam alias*. Nec valet dicere quod voluntate agit, ideo agit quando vult, quia si agens voluntarium aliquando agit, et alias non, hoc non est *nisi quia expectat majorem opportunitatem agendi*, quod non contingit in primo agente.

SCHOLIUM.

Explicat definitionem creationis, et quod philosophi eam admittant, si *nihilum* dicatur præcedere secundum ordinem naturæ, non durationis. Explicat etiam duplicem prioritatem naturæ, positivam et privativam, declarans creaturam ex se essentialiter non habere *esse* vel non esse, quod intellige etiam de *esse* essentiæ, ex d. 36. primi. Rejicit rationem qua Ægidius probat creationem, probans eam dari unica ratione, quia alias Deus nihil ageret mediate, si non faceret aliquid immediate et per se. Hoc autem repugnat, cum sit agens primum, ex 1. d. 2. q. 1. et omne præter ipsum sit possibile, ex 1. d. 8. q. fin.

3. Vide 24. q. 3. Respondeo (a), creare est aliquid de nihilo producere in effectu. *De* autem, licet possit multipliciter sumi, sicut patet per Anselmum *Monol. cap.* 8. uno tamen modo accipitur, ut notat ordinem. Tamen ut notat ordinem adhuc est multipliciter dictum, quia potest notare ordinem naturæ vel durationis. Si primo modo, concedunt Philosophi, Deum posse creare, et aliquid de nihilo producere, ut patet per Avicennam 6. *Metaph. cap.* 2. quære litteram ejus. Et intelligo (b) illud de prioritate naturæ sic : prius natura potest aliquid dici positive, quia ipsum inest alicui, et prior est entitas ejus quam illa quæ dicitur posterius natura inesse illi, sicut est de animali et rationali in homine, de substantia et accidente in composito per accidens, de materia et forma respectu compositi per se. Alio modo prius natura dicitur esse unum alio quasi privative, quod scilicet non inest ei cui dicitur primo convenire, sed inesset ei, nisi per aliud impediretur, sicut si dicatur in materia prius naturaliter esse privatio quam forma, non quidem quod ista duo sint simul in materia, ita quod privatio prius insit quam forma. Sed privatio pro tanto potest dici prior natura, et prius natura in materia quam forma, quia privatio semper inesset materiæ, nisi ab aliquo agente reciperet formam, ita quod ad habendum privationem sufficit sola materia cum negatione vel privatione causæ extrinsecæ ; ad habendum autem formam requiritur causa extrinseca. Nec tamen privatio est de ratione materiæ, sicut

cap. Quidam autem hæretici.

Prius natura duplex, positive et privative

Privatio magis intrinseca est materiæ, quam forma.

nec forma, nec ambo sunt simul in materia.

Ita intelligo (c) in proposito, quod creatura non habet ex se *non esse*, nec habet ex se *esse*, nec quod simul sint in ea *esse* et *non esse*, quasi simul sint *esse* et *non esse*, nec aliquo modo habet *non esse*, quando est. Sed quantum est ex se, haberet *non esse*, nisi causa extrinseca suum *non esse* impediret, dando sibi *esse*, quia ex sola ratione creaturæ non haberet *esse*, circumscripta omni causa extrinseca dante *esse*, quia nullo modo haberet *esse*, nisi per causam extrinsecam produceretur in *esse*, ita quod magis proprie dicendum est creaturam non habere *esse* ex se formaliter, quam habere *non esse* ex se formaliter, quia formaliter prout ex se affirmatur, nec habet *esse* ex se, nec *non esse*.

Averr. 1. Phys. com. 69. et 70.

Pro ista (d) opinione sic intellecta arguitur : Agens perfectius minus præsupponit in agendo quam agens imperfectius, sicut natura minus præsupponit in agendo quam ars, quia natura præsupponit ens in potentia, et ars ens in actu. Sed Deus est agens perfectius quam natura vel ars; igitur minus præsupponit quam natura aut ars in sua actione, et ita minus quam ens in potentia quod est præsuppositum a natura, et ita nihil, et per consequens potest creare.

Istam rationem (e) adducunt aliqui ad secundum membrum, prout *de* notat ordinem durationis, sed ibi omnino non valet, quia etsi Deus nihil præsupponat in producendo de quo producat, non tamen sequitur quod possit producere novum sic, sicut nec de natura et arte sequitur ex virtute argumenti, quod quia natura non præsupponit in actione sua ens in actu; igitur potest producere aliquid omnino novum secundum *esse* in actu, non sequitur. Sed (f) nec ad istud primum membrum valet, quia secundum Philosophos, quæcumque Intelligentia est agens superior quam agens naturale, et tamen non conceditur consequenter ab eis, licet Avicenna concedat, quod Intelligentia possit creare, sive aliquid de nihilo producere.

Ægid. quodlib. 6. q. 4. quære eum in 2. q. 2. et Bonav, et Var. dist. præsenti.

Ideo aliter (g) arguo ad istud membrum sic : Deus potest immediate aliquid causare et efficere; igitur potest creare, et aliquid de nihilo facere; igitur potest aliquid immediate facere. Imo antecedens est manifestum, quia Deus est primum efficiens *ex secunda distinct.* 1. *lib.* igitur potest aliquid immediate facere. Imo si nihil potest immediate facere, tunc nec etiam mediate potest facere aliquid, quia est primum efficiens, et ita nullum effectum producet. Consequentiam probo sic, quia si potest efficere aliquid, igitur illud non habet *esse* ex se necessarium formaliter, et habet *esse* a causa; igitur habet *esse* post *non esse*, secundum intellectum istius membri. Immediate etiam producit nullo alio præsupposito, quia si aliquid aliud præsupponeretur, illud aliud esset effectum ab eo, sicut patet *ex distinct.* 8. *primi;* igitur istud non esset immediate effectum ab eo. Habemus igitur a primo antecedente ad istud conse-

9. Met. c. 4.

Quæst. 1.

Quæst. finali et dist. 2. q. 1.

quens, quod producit aliquid ordine naturæ de *non esse* ad *esse*, nullo præsupposito; secundum ergo istum intellectum creat. Ista ratio videtur innui ab Avicenna 6. *Metaphysicæ cap.* 2. *ubi prius*. Quære eam ibi.

COMMENTARIUS.

2. Declaratio illius propositionis de non esse. De nihilo potest multipliciter intelligi. Vide Alensem, 1. p. q. 42 part. 2. et D. Bonav. 1. dist. 5. q. 2. bene declarantes

(a) *Respondeo creare est aliquid de nihilo producere in effectu.* Hic Doctor primo exponit quid intelligatur per *creare*. Et primo *de nihilo*, exponit per ly *de* quomodo intelligatur. Pro quo nota, quod ly *de nihilo* potest multipliciter intelligi. Primo materialiter, scilicet an de nihilo, tanquam de materia possit fieri aliquid, ita quod ly *nihil* sit causa materialis et intrinseca illius; vel materialiter sic intelligendo, quod *A* non posset fieri, nisi agens prius præsupponat *non esse* ipsius *A*, non quod ly *non esse*, sit causa intrinseca, sicut etiam expositum est *in* 1. *distinct.* 2. *part.* 2. *quæst.* 4. exponendo opinionem Henrici, sicut etiam exposui *in* 1. *distinct.* 3. *q.* 6. declarando illud quomodo intellectus agens producit speciem intelligibilem de phantasmate, sive ly *de* accipiatur materialiter sive virtualiter.

De nihilo potest accipi duobus modis.

Secundo ly *de nihilo* potest intelligi effective, id est, quod ly *nihil* efficiat aliquid, sicut etiam exposui ly *de aliquo*, in 1. distinct. 3. quæst. 6. ubi exposui quomodo intelligitur, quod intellectus agens de phantasmate producit speciem intelligibilem, accipiendo ly *de* virtualiter sive effective. Tertio ly *de nihilo*, potest accipi ut dicit ordinem, id est, an post *nihil* possit fieri aliquid. Primis duobus modis non potest accipi, ut patet intuenti, sed bene tertio modo, et ista est quæstio, scilicet an Deus possit producere aliquid de nihilo, id est, an possit producere aliquid, quod prius fuit nihil, ita quod ly *nihil* præcedat *esse* illius.

Ut nihil notat ordinem potest dupliciter intelligi.

Deinde addit Doctor quod ut ly *nihil* notat ordinem, potest dupliciter intelligi; aut quod ly *nihil* præcedat esse duratione; aut quod tantum præcedat in aliquo priori naturæ; et isto secundo modo concedunt Philosophi Deum posse creare, et aliquid de nihilo producere, ut patet per Avicennam 6. *Metaph. cap.* 2.

3. Prius natura potest intelligi duobus modis.

(b) *Et intelligo illud de prioritate naturæ.* Hîc dicit Doctor quod *prius natura* potest dupliciter accipi. Primo positive, quando scilicet ipsum *prius* inest alicui, quod tunc est, quando prior est entitas ejus, quam illa quæ dicitur posterius natura inesse illi, sicut est de animali et rationali in homine, quia prius natura positive animal præcedit rationale. Et de isto priori naturæ, vide quæ prius exposui *super* 3. *distinct.* 3. *quæst.* 1. *tertii Doctoris*.

Quomodo privatio sit prior natura ipsa forma.

Secundo, *prius natura* accipitur tamen privative; quod scilicet prius actu non inest illi entitati, cui dicitur primo convenire. Sed inesset nisi per aliud impediretur, sicut si dicatur in materia prius naturaliter esse privatio quam forma, non quod ista duo sint simul in materia, sed privatio pro tanto potest dici prior natura, quia semper inesset materiæ, nisi in illo instanti quo sibi inest, reciperet formam ab aliquo agente. Ad habendum ergo privationem sufficit sola materia cum negatione causæ extrinsecæ; ad habendun autem formam requiritur causa extrinseca, quia in materia non est causa intrinseca formæ producendæ, ut habet subtiliter videri infra *dist.* 18.

Quomodo creatura non habet ex se non esse.

(c) *Ita intelligo in proposito*, etc. Dicit Doctor in ista littera, quod creatura non habet ex se *esse*, scilicet formaliter, nec habet de se *non esse* formaliter. Et aliqui exponunt de se *esse* existentiæ, et dicunt, quod *esse* existentiæ non includitur in ratione formali creaturæ, et similiter *non*

esse existentiæ, quia tunc creatura non posset esse. Sed judicio meo non recte intelligunt Doctorem, si tamen intelligant de *esse* existentiæ, ut patet a Doctore *in primo dist.* 36. *et* 43. *et infra in responsione ad quæstionem.* Dico enim, quod creatura non habet de se *esse* formaliter, nec *esse* essentiæ, nec *esse* existentiæ, ita quod in sua ratione formali includat *esse* essentiæ reale, et *esse* existentiæ, quia haberet *esse* a se, si enim tale *esse* formaliter includeret, necessario esset a se. Imo si de se formaliter includeret *esse* essentiæ de facto, includeret de se *esse* existentiæ, cum *esse* essentiæ non distinguatur ab *esse* existentiæ, ut patet a Doctore *præsenti distinct. quæst. præsenti, et dist.* 36. *primi, et dist.* 63.

4. Quomodo omnis creatura ab æterno habuit esse cognitum, hoc habetur dist. 43. primi.

Est ergo sic imaginandum, quod omnis creatura ab æterno habuit *esse* intelligibile sive *esse* cognitum, in quo *esse* fundatur *esse* possibile, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 36. *et* 43. Et tale *esse* dicitur aliquando *esse* quidditativum, aliquando *esse* essentiæ, nulla tamen creatura in tali *esse* aliquid reale dicit, et omnes creaturæ, ut includunt tale *esse* secundum quid, per se invicem distinguuntur, et ordinate per se ponuntur in Prædicamentis. Hoc autem modo individua dicuntur esse in Prædicamento, ut patet a Doctore *in præsenti dist. q.* 3. et omnis creatura ut sic, tantum producitur per actum intellectus divini, ut supra dixi *in* 1. *quæst. Esse* autem essentiæ reale, quod nullo modo realiter, nec forte formaliter positive est distinctum ab existentia, tantum contingenter producitur ab actu voluntatis divinæ. Dico ergo, quod creatura in tali *esse* diminuto non habet ex se *esse* formaliter modo præexposito, nec *esse* realis existentiæ, nec *esse* realis essentiæ, nec etiam habet formaliter *non esse* realis essentiæ, nec realis existentiæ, quia si negatio talis *esse* includeretur formaliter in creatura, ut habet *esse* cognitum, tunc esset impossibile ipsam creari posse, sicut dicimus, quod homo non est formaliter albus, nec formaliter non albus, nam si esset non albus formaliter, id est, si non esse album includeretur formaliter sive quidditative in homine, nunquam homo per quamcumque potentiam posset fieri albus. Et si dicatur, habere *esse* de se formaliter, et habere *non esse* de se formaliter, contradicunt; ergo alterum verificatur de creatura. Dico, quod ista non sunt contradictoria, eo quod aliquid negatur in prima, quod affirmatur in secunda, quia in prima negatur ly *habere esse*, in secunda vero affirmatur *habere* et negatur *esse*. Sed ista bene contradicunt, *A* aut habet de se formaliter esse, *A* non habet de se formaliter *esse*, et secunda est vera, quia tunc sensus est, quod *esse* de se non includitur formaliter in creatura, et simile patet a Scoto *in primo, dist.* 4. *quæst.* 1. *in responsione ad principalia argumenta, et dist.* 2. *part.* 2. *q.* 1. *et dist.* 28. et sic patet ista littera.

(d) *Pro ista opinione sic intellecta.* Hic recitatur una ratio Ægidii de Roma, *quodlib.* 6. *quæstione* 4. qua probat, quod Deus potest immediate producere aliquid de nihilo, quia minus præsupponit in agendo, etc. Et littera clara est. Opinio Ægidii Romani, quodl. 6. q. 4.

(e) *Istam rationem adducunt aliqui ad secundum*, etc. 5.

Nota ibi : *sicut nec de natura et arte.* Aliqui exponunt sic, non sequitur, si natura nihil præsupponit in actu, quod potest producere de novo aliquid in actu, dicunt quod ex hoc non sequitur, quia materia est ens in actu, et non potest produci a natura, sed credo, quod ista expositio sit nulla, cum ipsa materia præsupponatur actioni naturæ, sed ut dicit Doctor, absolute non sequitur ex vi argu-

Materia præsupponitur actioni naturæ. menti, non præsupponit ens in actu, quod est ipsum compositum; ergo potest producere ipsum compositum omnino de novo, non sequitur, quia si natura fuisset ab æterno et bene disposita, ac nullo modo impedita, statim produceret effectum in actu, et sic non produceret omnino de novo.

Contra Ægidium. (f) *Sed nec ad istud primum membrum valet.* Dicit Doctor quod argumentum Ægidii non valet, etiam ad primum membrum, scilicet ut ly *nihil* tantum natura præcedit, quia secundum Philosophum quæcumque Intelligentia est agens superius quam agens naturale, et per consequens in agendo minus præsupponit, secundum istos, quam agens naturale, et tamen non conceditur consequenter ab eis, scilicet quod possit ab æterno producere de nihilo. Et quod dicit de Intelligentia, quod non potest creare, licet hîc hoc supponat pro certo, subtiliter tamen probat *in quarto, dist.* 1. *q.* 1. ubi pertractat opinionem Avicennæ de ista materia, quam ibi improbat.

Quomodo Deus possit producere aliquid de nihilo. (g) *Ideo aliter arguo ad istud membrum,* etc. Hîc Doctor ostendit quomodo Deus potest aliquid producere de nihilo, ut ly *nihil* tantum natura præcedit, et arguit sic : Deus potest immediate aliquid causare, hoc est nulla secunda causa in quocumque genere causarum concurrente; ergo potest creare et aliquid de nihilo facere. Deus est primum efficiens. Antecedens est manifestum, quia Deus est primum efficiens, ut probavit *d.* 2. *primi, part.* 1. *quæst.* 1. ergo si aliquid non potest immediate facere; ergo nec mediate. Patet, quia si produxit *A* mediate, oportet quod illud quod mediat sit productum; aut ergo immediate a primo efficiente, et habetur propositum, aut mediante aliquo alio. Si mediate, ergo illud, quod mediat erit productum a primo efficiente, vel aliter erit processus in infinitum, vel oportebit stare ad aliquod, quod erit immediate productum. Consequentiam probat sic, scilicet quod possit illud producere ex nihilo, *quia si potest efficere aliquid* immediate, *igitur illud non habet esse*, etc. Hæc littera patet de se.

Contra illud, quod dicit Doctor : *illud non habet esse ex se necessarium formaliter et habet esse a causa.* In hoc enim videtur sibi contradicere, ponendo primam causam ad intentionem Avicennæ de necessitate causare effectum immediatum, puta secundam Intelligentiam, nam dicit supra *in primo dist.* 2. *part.* 2. *q.* 3. quod Intelligentia secunda, si esset causata de necessitate a prima causa, tunc esset ex se formaliter necessaria. Hoc idem dicit *in eodem primo, dist.* 8. *q. ult.* et hic dicit, quod tale causatum non habet *esse* ex se necessarium formaliter. 6. Objectio.

Respondeo, quod nulla est hîc contradictio, si Doctor recte intelligatur, nam Intelligentia secunda non includit in suo conceptu quidditativo esse a se, sive realis essentiæ, sive realis existentiæ, quod patet a Doctore *d.* 8. *q. ult. primi* declarando positionem Avicennæ, quomodo necessario causatum dicatur possibile, ubi sic dicit : *Avicenna autem videtur statim contradicere sibi ipsi, ponendo illud necessarium esse possibile, quia tunc necessarium non necessario comparatur ad illud. Sed arguitur pro Avicenna : si est ab alio, ergo in conceptu quidditativo ejus non cadit* esse; *ergo est de se possibile esse et non existens, sicut humanitas non est de se una nec plures, conceditur de isto modo possibilitatis, quæ scilicet possibilitas non est, nisi quod ordine naturæ hoc est capax hujus, et non est illud quidditative, scilicet ex se.* Hæc Scotus ad litteram. Ex quo ergo causatum Solutio.

necessario non includit tale *esse* quidditative, sequitur quod nec sic includat necessitatem consequentem hujusmodi *esse*, et sic intelligit Doctor in isto secundo. Quando vero dicit in primo, *distinct.* 2. quod *est ex se formaliter necesse esse*, sic debet intelligi, quod illa entitas causata a prima includit formaliter necessitatem, puta tanquam gradum intrinsecum, sicut dictum fuit ibi de Verbo, quod est ex se formaliter necesse esse, id est, quod includit in se formaliter essentiam divinam, quæ formaliter est necesse esse. Et sic patet quomodo sibi non contradicit.

Nota.

SCHOLIUM.

Opinio Philosophorum.

Ponit sententiam Philosophorum negantium creationem in tempore esse possibilem, quam refutat, 1. dist 8. q. fin. ubi num. 13. et dist. 39. et 43. probat Deum omnia ad extra contingenter causare, et consequenter nihil necessario facit ab æterno, quia etiam secundum Philosophum, sola necessaria sunt æterna. Adducit aliam rationem, sed facile solubilem a Philosophis, de quo agit 1. d. 2. q. 1. num. 28. et 4. d. 48. q. 2.

5. De secundo (a) membro, prout ly *de* notat ordinem durationis, negatur communiter creatio a Philosophis, quia dicunt Deum necessario producere quidquid immediate producit, et nullo præsupposito; quod autem mediate producit, producit aliquo præsupposito, de quo producit, quia tunc producit per causas secundas, et ita nec mediatum, nec immediatum effectum contingenter producit de nihilo, sic accipiendo *de*.

q. ult. Arguit contra Philosophum.

Sed contra (b) istud probatum est *distinct.* 8. *primi lib.* et tactum est *distinct.* 39. *ejusdem*, quod Deus causat omnia, quæ sunt ad extra contingenter, et ex hoc sequitur, quod non necessario, et per consequens nec sempiternum, quia Philosophus 9. *Metaph.* videtur concedere omne necessarium esse sempiternum et e contra. Idem etiam videtur innuere *primo de Cœlo et Mundo*, contra Platonem, qui concessit aliquid sempiternum esse, et tamen possibile non esse.

Text. com. 17.

Text. com. 101. 103. et 138.

Sed instabis huic (c) rationi, quod non oportet ubi est contingentia in effectu, quod ibi inferatur possibilitas ad novitatem. Deus enim contingenter vult *A, ex dist.* 8. 1. *lib.* et tamen non potest de novo non velle *A,* quia tunc esset mutabilis.

Quæst. ult.

Respondeo (d) novitas potest esse in productione divina propter novitatem producti, licet non sit novitas in ipso producente, quia in productione prima novitas est ex parte producti, sicut patebit respondendo ad primum argumentum principale. Sed circa velle, non potest esse novitas vel mutatio ex parte voliti, nisi esset aliqua novitas ex parte actus volendi, quia actus volendi idem et eodem modo se habens, non potest esse alicujus noviter voliti. Volitum enim non habet esse volitum, nisi per actum volendi, et ita non est novum in *esse* volito, nisi per novum actum volendi.

Quare Deus potest facere effectum novum sine nova volitione, quia non potest habere nisi æternam.

Sic (e) igitur videtur aliqualiter sequi quod si Deus possit aliquid contingenter causare, potest etiam contingenter causare aliquid novum, quia non est ratio quare non possit causare non sempiternum contingenter, sicut potest contingenter causare sempiternum, ex quo non causat necessario. Quod

enim oporteret causatum esse sempiternum, videtur sequi ex necessitate causationis vel ex immutabilitate ipsius causantis, quorum neutrum infert sempiternitatem; igitur possibilis est novitas inferri.

Arguitur etiam ad istud membrum, quia si aliquid sit novum, quæro a qua causa sit novum? Sit illa causa *A*, tunc arguo, aut *A* eodem modo se habens produxit hoc novum, aut aliter. Si eodem modo, habetur propositum, quia ab eadem causa non mutata, potest esse aliquis effectus novus. Si ab *A*, aliter se habente, quæro a quo movente aliter se habuit ad hunc novum effectum producendum? non est processus in infinitum; ergo stabitur tandem quod aliquid erit novum a causa uniformiter se habente.

Ratio 2. contra Philosophum.

Et confirmatur ratio, quia si potest esse a primo movente hæc pars motus nova, quæ nunquam præfuit, quare non potest ita aliquid totum esse novum, cujus nihil unquam præfuit?

Quia ponitur ab eis difformitas in partibus motus, et hinc contingentia Scot. 1. d. 2. q. 1. et 4. d. 48. q. 2.

Sed ista ratio (f) cum sua confirmatione contra Philosophos parum valet, et leviter solveretur ab eis. Conclusio tamen vera est, quod ab aliquo agente non mutato, potest esse productum, quod omnino sit novum.

COMMENTARIUS.

7. (a) *De secundo membro*, etc. *quia dicunt Philosophi* quod Deus non potest producere aliquid de nihilo, ita quod ly *nihil* procedat duratione. Volunt enim, quod prima causa quidquid producit immediate, quod de necessitate naturæ producat, et sic tale productum erit simpliciter necessarium, ut patet a Doctore *in primo, distinct.* 2 *part.* 1. *quæst.* 1. *et distinct.* 8. *quæst. ultim. et q.* 7. *quodlib.* Omne necessarium apud Philosophum, 9. *Met. text. com.* 17. *et primo Cœli et mundi. text. com.* 138. est sempiternum, et e contra, et sic non potest aliquid produci immediate de novo a prima causa. Et si dicatur, nonne Aristoteles 16. *de Animalibus* ponit intellectum venire de foris, et immediate esse a Deo? Et Doctor *in dist.* 43. *quæstione* 2. *art.* 2. *quarti* dicit, quod Aristoteles ponit intellectum immediate accipere *esse* a prima causa et novum *esse;* ergo non videtur mens Aristotelis, quod omne productum immediate a Deo sit sempiternum. De hoc vide quod dicit Doctor *in quarto* ubi supra, exponendo mentem Aristotelis.

(b) *Sed contra istud.* Hic Doctor intendit probare contra Philosophos, quod etiam immediate productum a prima causa non sit sempiternum. Et supponit unum probatum ab ipso *in primo distinct.* 2. *part.* 1. *quæstione* 1. *et distinct.* 8. *quæst. ultim. et* 39. *et* 42. *primi, et* 7. *quæstione quodlib.* videlicet quod prima causa causat omnia, quæ sunt ad extra mere contingenter. Et ex hoc sequitur quod non necessario, et per consequens nec sempiternum, quia Philosophus 9. *Metaph. text. com.* 17. videtur concedere omne necessarium esse sempiternum, et e contra. Idem etiam videtur innuere *primo Cœli, text. com.* 102. 103. *et* 138. contra Platonem, qui concessit aliquid sempiternum esse, et tamen possibile esse.

(c) *Sed instabis huic rationi.* Hic Doctor intendit probare quod non sequatur, scilicet quod si Deus vult immediate et coa-

tingenter, quod possit illud velle de novo, quia probatum est *in primo dist.* 8. *q. ult.* quod Deus contingenter ab æterno vult *A*, et tamen non potest de novo non velle *A*, quia tunc esset mutabilis. Hoc idem *in* 39. *dist. et* 45. in qua ostendit, quod quidquid vult æternaliter, et ab æterno vult.

8. Quomodo novitas sit ex parte producti, non autem producentis

(d) *Respondeo, novitas potest*, etc. *Sed circa velle non potest esse novitas vel mutatio ex parte voliti*, id est, quod nunquam potest esse aliquid aliter volitum quam prius a voluntate divina *nisi sit aliqua novitas*, etc. Dicit ergo Doctor quod licet *esse* causabile a voluntate divina sit ab æterno volitum, ita quod de novo non potest esse volitum, non tamen sequitur hoc de causatione, quia temporaliter potest causari.

(e) *Sic igitur videtur aliqualiter sequi*, etc. quia si secundum Avicennam potest contingenter causare aliquid sempiternum, multo magis potest contingenter causare non sempiternum, quia sempiternum videtur magis habere rationem necessarii quam non sempiternum, et magis rationem incausabilis. Sequitur : *quod enim oporteret causatum esse sempiternum, videtur sequi*, etc. Non enim valet formali consequentia causa est simpliciter immutabilis ; ergo non potest aliquid de novo causare, quia cum immutabilitate causæ potest stare novitas effectus, ut patebit respondendo ad primum argumentum principale. Nec similiter sequitur : Deus causat necessario ; ergo causatum est sempiternum. Et dicunt aliqui, quod consequentia est bona, sed tam antecedens quam consequens est falsum. De antecedente patet, quia ista repugnant, quod aliquid causetur et necessario, ut patebit *quæstione sequenti*. Sed quomodo consequens sit falsum, non ostenditur ab eis, imo videtur quod si Deus causat *A* necessario, quod ipsum *A* sit necesse esse, et si *A* est necesse esse, *A* erit sempiternum, aliter non esset necesse esse. Posset ergo dici primo, quod quando Doctor dicit quod necessitas causationis non infert causatum esse sempiternum, quod potest sic intelligi in proposito quia Deus non causat necessario, ideo non sequitur necessario sempiternitas effectus, et sic fit ista consequentia, quia Deus non causat aliquem necessario, ideo ex necessitate causationis non potest sequi sempiternitas effectus, cum talis necessitas causationis nullo modo sit in Deo. Secundo potest dici, tenendo illud antecedens, quod Deus causet necessario, quod adhuc non sequitur, quia comparatur ad effectum mediate, etiam secundum Philosophos causat necessario, et tamen effectus erit novus. Si etiam comparatur ad effectum immediate, adhuc erit novus, patet de anima intellectiva, quæ per Philosophum 16. *de Animalibus*, immediate causatur a Deo, et non necessario. Si dicatur, quod si causatio animæ est necessaria ; ergo et ipsa anima habet necesse esse. Respondeo, quod causatio necessaria est duplex : Quædam est simpliciter absoluta, quæ non fit ex præsuppositione alterius. Alia est, quæ fit præcise ex aliquo præsupposito, et hoc secundo modo anima necessario causatur, quia in eodem instanti, quo corpus est organizatum, necessario anima infunditur a Deo. Dico etiam, quod anima intellectiva non immediate causatur a Deo alia causatione qua causatur et corpus organizatum, ita quod causatio Dei in aliquo priori terminetur ad *esse* ipsius animæ, ideo non dicitur absoluta necessitate causari, et de hoc vide Doctorem *in quarto, dist.* 3.

Deus non causat necessario.

Causatio necessaria est duplex.

Quamvis Doctor expresse dicat, quod nihil potest esse volitum de novo a voluntate divina sine novitate actus volendi, ut patet *in primo, distinct.* 8. *quæstione ultima, et distinct.* 39. *et* 45. *et præsenti di-* 9.

stinct. aliqui tamen nituntur ex aliquibus dictis Doctoris salvare, quod aliquid potest esse de novo volitum, qui sic dicunt. Tamen cum supportatione tanti viri, et salvo semper meliori judicio, et in omnibus me submittendo sacrosanctæ Ecclesiæ determinationi, necnon dictis Sanctorum, occurrunt mihi multæ dubitationes, ex quibus forte non videretur sequi inconveniens aliquid esse de novo volitum a voluntate divina, nulla penitus mutatione facta in ipso actu volendi, quæ dubitationes sumuntur ex dictis Doctoris in diversis locis.

Voluntas divina semper est prior ipso actu.

Prima ergo dubitatio est, quia Doctor *in dist.* 39. dicit quod sicut voluntas divina contingenter vult, puta Franciscum fore, ita stat semper in tali contingentia. Nam in eodem instanti quo elicit actum, sive ipsum *velle*, potest non elicere, quia semper voluntas divina, etiam quando actum elicit, intelligitur prior ipso actu, ut etiam patet a Doctore *in* 1. *d.* 39. *et in isto* 2. *dist.* 25. Et quia semper elicit, ideo semper intelligitur sic prior quod potest non elicere, non enim est intelligendum, quod sic ab æterno voluerit, quod etiam nunc non velit, imo sicut ab æterno voluit, ita et nunc vult, et si sic, videtur quod possit velle oppositum ; et si ponatur in *esse*, quod velit oppositum, tunc sequitur quod possit velle de novo, et tamen non est dicendum, quod sit novitas in tali *velle*. Et licet dictum Doctoris sic exponatur, quod quando vult contingenter A, et semper stat in tali actu contingenti, sic exponitur : quia quando actu vult, pro quocumque instanti semper potest velle oppositum, quia ut sic, voluntas intelligitur prior actu volendi. Sed posita prima determinatione non potest velle oppositum, et ideo non sequitur : Deus vult Franciscum sedere, et potest velle ipsum non sedere, modo possibili in esse posito nullum sequitur impossibile, ponatur ergo in esse, non sequitur, quia posita prima determinatione, qua vult ipsum sedere, non potest poni alia determinatio, qua velit ipsum non sedere. et de hoc vide quæ notavi *super primo Doctoris dist.* 39.

Quidquid tamen sit, est valde difficile credere, quod voluntas non possit velle oppositum, nulla facta mutatione in actu volendi, quia si ponatur secundum aliquos potentia executiva in Deo sine mutatione aliqua, in tali potentia potest aliquid causari de novo, quod prius non causavit. Non enim credo aliquid mutari ex hoc solo quod habet aliquem respectum rationis, quem prius non habuit, vel quod non habeat respectum rationis quem prius habuit ; non enim actus intelligendi divinus diceretur mutari propter alium et alium respectum rationis. Unde Occham *in suo Centiloquio*, non habet pro inconvenienti, quod intellectus divinus nunc incipiat scire aliquid quod prius nescivit, et quod nunc desinat scire aliquid quod prius scivit. Sic pariformiter dico, quod forte non videtur impossibile, quod voluntas divina nunc velit Antichristum non fore, quem tamen prius voluit esse, et hoc sine sui mutatione, quia semper remanet idem actus voluntatis divinæ, ut idem sibi, licet in eo possit esse alius et alius respectus, sive alius et alius transitus super creaturam. Sicut enim voluntas divina eodem *velle* semper immutabiliter se habente potest velle mille objecta, quæ *velle* dicuntur habere *esse* volitum, et tamen non sequitur mutatio in voluntate divina, quia tantum sunt ibi alii et alii respectus, sive aliæ et aliæ transitiones super objecta cognita ; sic videtur quod manente eodem *velle* circa idem objectum cognitum, possit poni aliud et aliud volitum, nulla facta mutatione in actu vo-

luntatis divinæ, non enim videtur sequi absolute, vult hoc, et prius noluit; ergo mutatur, non sequitur, quia eodem actu quo vult hoc esse, prius voluit hoc non esse. Posito enim, quod in me esset unica intellectio, quia intelligo omnia intelligibilia in instanti *A*, non intelligo *B*, et in alio instanti intelligo illud eodem actu, tantum sequitur, quod actus intelligendi nunc terminatur ad *B*, ad quod prius non terminabatur. Et patet, quod alia et alia terminatio in actu manente eodem, nullam facit mutationem.

11. Secunda dubitatio est, quia Doctor *in primo distinct.* 40. et communiter alii Doctores expresse dicunt, quod prædestinatus potest damnari in sensu diviso, et tunc est sensus : quod ille, qui nunc est prædestinatus potest damnari, puta cras, licet dicat ibi, quod hoc est in æternitate, quia in eodem instanti æternitatis quo vult Petrum prædestinare, potest velle oppositum, ut diffuse expressum est *in primo distinct.* 39. Non video tamen, quin Deus si vellet posset nunc Petrum damnare sine sui mutatione, ut infra dicam.

Tertia dubitatio est, quia Doctor *in* 1. *dist.* 44. *et in* 2. *distinct.* 7. declarando de potentia Dei ordinata et absoluta, ibi dicit quod facere aliquid de potentia Dei absoluta est facere contra legem prius determinatam, et quod potest facere contra illam legem, nisi forte exponatur quod pro illo instanti quo ordinavit aliquam legem, oppositum potuit ordinare. Sed certum est, quod omnis finaliter peccator secundum legem divinam est æternaliter damnandus, et tamen non video quin voluntas divina posset nunc ordinare oppositum, nulla mutatione facta in actu volendi.

Quarta dubitatio est, quia videtur quod si voluntas divina nunc vellet, posset omnes damnatos glorificare, et sic esset novum volitum sine mutatione voluntatis divinæ. Et Franciscus de Mayronis, *in primo distinct.* 40. dicit, quod Deus non sic determinate reprobavit aliquem, quin semper possit illum prædestinare si vult.

Quinta dubitatio, quia ex quo voluntas divina secundum communem opinionem ab æterno ordinavit Antichristum fore, quæro an Antichristus posset non esse? Et si sic, tunc habeo propositum; aut non potest non esse, et sic voluntas divina non poterit facere quod Antichristus non sit, licet ab æterno potuisset facere, quod videtur inconveniens.

Sexta difficultas est, quia dicit Doctor *in primo, distinct.* 8. *quæstione ultim. et in isto secundo præsenti distinct.* et est etiam communis responsio Theologorum, quod voluntas divina voluit ab æterno quidquid voluit, sed non pro æterno, sed pro aliquo tempore determinato. Quæro tunc quomodo in illo tempore determinato voluntas divina ponit illud in esse? Aut volitione, qua ab æterno voluit, et habeo intentum, scilicet quod ipsa habeat respectum novum. Aut non volitione, sed aliqua alia potentia, et tunc videtur mutatio, quia prius illa potentia non ponebat illam creaturam in *esse*. Nunc autem ponit, et si hîc non ponitur mutatio, ita nec debet poni in voluntate divina ex hoc, quod nunc vult aliquid esse, cujus oppositum prius voluit non esse.

Quid si[t] mutari 5. Phys. context. et 12. Met. 3[8] et 63.

Istis ergo dubitationibus positis, dico semper me submittendo Scripturæ divinæ et pedibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, offerendo me tam publice quam secrete semper retractare, quod non fuerit ita bene dictum et dictis Sanctorum non consonum, quod non haberem pro inconvenienti voluntatem divinam posse velle aliquid de novo sine sui mutatione. Pro cujus clariori intelligentia suppono aliqua. Primum, quod mutari est aliter se 12.

habere nunc quam prius, ut patet 5. *Physicorum*, et hoc secundum aliquid reale, et sic homo mutatur a non albo in album, vel e contra. Est etiam mutatio visionis cum homo mutatur a non *esse* simpliciter ad *esse* simpliciter, vel e contra. Sed aliter se habere nunc quam prius secundum quam relationem rationis non dicitur proprie mutari, sicut Deus, quia nunc amatur a me, et prius non amabatur, aliter se habet nunc quam prius secundum respectum rationis causatum a me amante, et tamen non mutatur, ut patet a Doctoribus, et præsertim a Scoto *in primo dist.* 30. *et* 39. *et alibi.*

uomodo velle ivinum nanens m simpliciter, quando dicatur ecessarium iquando ntingens.

Secundo suppono, quod in voluntate divina est tantum simplex *velle* idem realiter et essentialiter sibi, ut subtiliter probat Doctor *in primo*, *distinct.* 2. *quæst.* 1. et eodem *velle* creat, gubernat, prædestinat et reprobat, et vult quidquid vult, ut patere potest in multis locis a Doctore.

Tertio præsuppono, quod *velle* divinum manens simpliciter idem in se aliquando dicitur *velle* contingens, ut quando transit super objecta contingentia, ut cum vult creaturam esse; et aliquando dicitur necessarium, ut quando transit super objecta necessaria, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 10. Et illud *velle* potest dici diversificari secundum quod transit super diversa objecta, etiam contingentia, ita quod talis diversificatio non est in entitate ipsius *velle*, sed in diversis transitionibus sive determinationibus, sive relationibus rationis, ut patet a Doctor *in primo*, *dist.* 39.

Quarto præsuppono, quod illud *velle* quo vult quidquid vult, sic est idem essentialiter essentiæ divinæ, quod non potest in se esse novum, nec elici de novo.

13. Istis præsuppositis dico sine assertione, quod voluntas divina posito, quod ab æterno voluerit me salvum fore, adhuc ipsa eodem velle potest me nunc velle damnare, etiam antequam producar in *esse*, et hoc si ponatur in *esse*, in *velle* divino tantum erit novus transitus. Et cum dicit Doctor quod hoc non potest esse sine novitate ipsius *velle*, dico quod vel oportet ipsum exponere, puta quod non loquatur secundum propriam opinionem, vel quod non possit velle de novo nova volitione reali sine novitate ipsius, sed quod non possit esse novus transitus sine novitate in voluntate divina, ego non video.

Et si dicatur, quod ipse Doctor *in primo dist.* 30. dicit quod intellectus divinus non potest causare aliquam relationem rationis de novo sine sui mutatione, hoc idem videtur de voluntate. Dico quod etsi hoc verum sit, sustinendo quod ipse loquatur secundum opinionem propriam, potest tamen dici, non contradicendo Doctori quod quando voluntas vult aliquid de novo, et similiter quando intellectus intelligit aliquid de novo, non causatur ibi aliqua relatio rationis. Et si dicatur: Si intellectus aliquid de novo intelligit, ergo de novo potest se comparare ad objectum cognitum, et talis comparatio erit relatio rationis, posset dici quod si talis relatio sit, erit in objecto cognito, non autem in intellectu divino.

Relationes rationis non sunt novæ, nec per intellectum divinum, nec per intellectum creatum.

Si etiam ponatur, quod sit in intellectu divino talis comparatio, ego non video quomodo propter novam comparationem rationis sit mutatio in actu intellectus divini. Nam sicut ab æterno secundum ipsum, potest per se comparare ad alia et alia objecta, et sic ibi esse plures comparationes, et tamen ipsum non mutari, sic in proposito. Similiter videtur difficultas, quomodo eodem actu intellectus possit simul, et ab æterno causare diversas comparationes circa diversa objecta sine sui

mutatione, et quod non possit causare de novo aliquam comparationem sine sui mutatione, cum illa sit tantum ens rationis, quæ nullam mutationem facit.

14. Et sic breviter sustinendo hanc viam, possumus solvere multas difficultates, quæ possent inducere rationalem creaturam in desperationem, et in multa alia inconvenientia. Dicerem ergo sine assertione tamen, quod si voluntas divina ab æterno statuisset hominem homicidam fore puniendum pœna capitis, quod nunc de novo potest statuere oppositum, quia sicut statuens ab æterno est ibi tantum transitio contingens super objecta, ita et nunc quando oppositum statuit similiter, quod ipsa voluntas, sicut ab æterno eodem *velle* voluit me esse pro isto tempore, ita et nunc eodem *velle* ponit me in *esse*, diversificata alia transitione a prima. Similiter sicut eodem *velle* voluit ab æterno Judam fore damnatum, ita et nunc potest velle nova transitione, sine novo respectu rationis Judam esse salvum, et sic de aliis. Nam vide Scotum *in quarto cap.* 46. *q.* 1. ubi dicit expresse, quod si Petrum salvari justum esset, si ipsum damnaret, juste faceret, quod enim inconveniens esset voluntatem divinam, si Petrum nunc beatum damnaret, ita quod esset tantum nova transitio super Petrum damnatum.

Et ultra quæro a te : an Deus posset velle nunc facere alium mundum præstantiorem isto ? Si sic, ergo eodem *velle*, sed nova transitione, si non expresse non est dicendum, quia non video oppositum.

Si dicatur, pono casum, quod voluntas divina voluit ab æterno Petrum salvum, et nunc voluntas divina damnat Petrum, quæro, an intellectus divinus ab æterno cognovit Petrum fore damnandum ? Si sic, contra, quia ab æterno non determinavit Petrum fore damnandum, et tamen intellectus divinus omnia contingentia cognoscit post determinationem voluntatis divinæ *quæst. ult. prologi, et dist.* 36. *primi, et dist.* 14. *quodlib.* Si non cognovit ab æterno ; ergo non cognovit omnia futura contingentia.

Respondeo, et prius quæro a te : an Deus possit producere novum mundum, quem prius non determinavit ab æterno ? 15.
Sic sic, ergo intellectus divinus hoc non cognovit ab æterno, cum non fuerit volitum ab æterno ; non cognovit omnia futura contingentia. Dico ergo, quod intellectus divinus, quando transit super objecta secundaria, non fit perfectior neque imperfectior, cum talis transitus non pertineat ad perfectionem illius. Primo si, per impossibile, non cognosceret aliquod objectum secundarium, nulla simpliciter perfectio sibi deesset, imo simpliciter omnis perfectio sibi adesset, nam ultimata perfectio illius est intelligere essentiam divinam, ut patet a Doctore *in primo dist.* 2. *et in secundo dist.* 2. *q.* 1. Si ergo non cognoscere objecta, etiam necessaria non pertineret ad imperfectionem illius, nec etiam cognoscere hujusmodi objecta pertinet ad perfectionem illius, quæ tamen relucent in essentia divina, non ex natura rei, sed ex actu intellectus divini ante omnem productionem voluntatis ad extra producentis talia in tali *esse* intelligibili, ut patet a Doctore *in primo dist.* 3. *quæst.* 4. *et dist.* 39. *et in præsenti dist.* 1. *quæst.* 1. quanto magis non cognoscere ab æterno aliqua objecta secundaria contingentia, non pertinebit ad imperfectionem illius. Dico quod tantum cognoscit illa futura contingentia, quæ sunt determinata a divina voluntate, quia cognoscit antecedens, scilicet illam determinationem ; ergo et futurum contingens sic determinatum, quod dicitur consequens, ut patet a Doctore *in primo distinct.* 39. *et*

44. quorum esset tamen inconveniens, si aliquid esset determinatum a voluntate divina, et non cognosceretur ab intellectu divino, et cum non cognoscit illud quod non est natum cognosci, nisi prius voluntas divina determinet, nullum sequitur inconveniens ; non enim cognoscit hanc : *alius mundus perfectior est producendus*, et tamen hoc est possibile, et hoc est, quia non est determinatum a divina voluntate.

16. Etsi dicatur, nonne intellectus divinus cognoscit omnia futura contingentia ? Dico, quod ex quo illud est futurum contingens, quod est sic determinatum a divina voluntate, ut patere potest a Doctore *in quæst. ultima prolog. et in primo dist.* 2. *quæst.* 1. *et dist.* 8. *ultim. et* 39. *et quæst.* 14. *quodl.* quod cognoscit omnia futura contingentia, pro quanto cognoscit determinationem divinæ voluntatis, intelligendo tamen sic, quod essentia divina est ratio cognoscendi intellectui divino, et determinationem divinæ voluntatis, et determinata per illam, ut patet a Doctore *in primo dist.* 39. Sed si post voluntas divina aliter determinaret, tunc intellectus divinus aliter cognosceret, cum in hujusmodi contingentibus semper sequatur determinationem divinæ voluntatis, nec sequitur mutatio in intellectu sic vel sic cognoscere, cum tantum ibi sint diversæ transitiones vel relationes rationis, quæ nullam faciunt mutationem, ut dixi supra de voluntate. Istis ergo bene intellectis, judicio meo satis debili, nonnullæ difficultates solvi possunt, quæ multum impedimenti præstant in via Dei ambulare volenti. Et omnia, quæ dixi in ista materia non assero firmiter tanquam vera, innitendo sententiæ et opinioni meæ, et si melior sententia apparet, semper paratus sum illi firmiter adhærere, credo tamen in istis non decipi, sed magis veritati consona dicere.

[Margin: ...omodo ...llectus ...vinus ...noscat ...utura ...ingentia.]

(f) *Sed ista ratio cum sua confirmatione parum valet contra Philosophos, et leviter solveretur ab eis.* Quia novitas poneretur ab eis ex motu, qui necessario causatur inquantum uniformis, sed difformitas sequitur in partibus ejus, et ita novitas; et de hoc vide Doctorem *in primo dist.* 2. *quæst.* 1. *et in* 4. *dist.* 48. ubi quærit, an cessante motu primi mobilis aliquid possit moveri? et sic diceretur ab eis, quod novitas esset tantum a causa secunda, et non a prima, et sic motus primi mobilis, et quælibet pars ejus. Unde Commentator 12. *Metaphys.* 41. dicit quod præter primum movens quod est infinitæ potentiæ, requiritur movens conjunctum potentiæ finitæ, ita quod ex primo movente sit infinitus motus, et ex secundo sit successio, quia aliter non posset esse successio, et per consequens nec novitas, nisi concurreret illud movens finitum. 17.

[Margin: Opinio Henrici in summa art. 2. q. 23. et 24.]

SCHOLIUM.

Ponit sententiam Henrici dicentis, creationem non esse de nihilo existentiæ, sed de aliquo essentiæ, ponit enim essentiam dari creaturæ per omnipotentiam Dei. Hanc refutat Scotus 1. d. 43. quia eo ipso quod res est in esse intelligibili per intellectum, cum non repugnet sibi esse, nec necessario sit, est possibilis.

In isto (a) tamen membro secundo, scilicet intelligendo *de* prout dicit ordinem durationis, distingui potest de *nihilo*, quod potest accipi pro nihilo omnimodo, vel pro nihilo secundum *esse* existentiæ, aliquo tamen secundum *esse* essentiæ. Et ponitur ab aliquibus, quod licet Deus possit creare de nihilo secundo modo, non tamen primo modo, quia non potest aliquid producere, quod 6.

[Margin: Henric. in sum. art. 2. q. 23. et 24.]

non est ex parte sui possibile, secundum Avicennam 2. Metaph. *Nihil* autem non est possibile ex parte sui, quia non est ratio aliqua, quare unum *nihil* non esset possibile, et aliud *nihil* esset possibile.

2. Periherm. circa finem. Confirmatur ista (b) ratio, quia in omni creatura est compositio ex actu et potentia, et ubicumque ista sunt, præcedit ordine naturæ possibilitas vel potentialitas; igitur potentialitas in quacumque re creata, sic præcedit naturaliter, et est prior natura actualitate; et tunc ista potentialitas non est nihil, sed est alicujus entis secundum aliquod *esse*, non *esse* existentiæ, igitur secundum *esse* quidditativum. Et hoc ponitur secundum illum modum, qui recitatus est *dist.* 43. *primi*, ibi enim ponitur, quod per potentiam activam Dei ad se, producitur primo res in *esse* possibili passive ad se, et tunc ultra potest produci in *esse* existentiæ, non tamen nisi prius natura fuerit producta in *esse* quidditativo, et in esse possibili passive.

Contra istud (c) est argumentum ibi *dist.* 43. quia non producitur res aliqua in *esse* possibili per omnipotentiam, sed per intellectum, quo producitur in *esse* intelligibili; et quando est in *esse* intelligibili, non repugnat sibi esse, nec est ex se formaliter necessarium; igitur est possibile.

Similiter (d) sicut argutum est *dist.* 36. *primi*, contra illud *esse* essentiæ, si illud *esse* esset verum *esse*, productio in illo *esse* vere esset creatio, quia ad aliquid esse simpliciter de nihilo, igitur illa productio est simpliciter alia a productione rei in esse possibili, quia si res non sit possibilis antequam sit in esse essentiæ, et producitur in isto esse, igitur aliquid producitur in aliquo esse aliqua productione, quod non est possibile ex parte sui.

COMMENTARIUS.

(a) *In isto tamen membro secundo*, etc. 18.
Distinguitur ab Henrico *in summa art.* 2. *quæst.* 23. *et* 24. quod ly *de nihilo* potest accipi, vel *pro nihilo omnimodo* scilicet secundum esse essentiæ et existentiæ, vel *pro nihilo tantum secundum esse existentiæ, aliquo tamen secundum esse essentiæ.* Et ponitur ab Henrico quod Deus potest facere aliquid de nihilo secundo modo, non tamen primo modo, quia omne creabile est prius possibile, et illud possibile præsupponit *esse* essentiæ. Et hanc opinionem Henrici clarius vide *in primo*, *dist.* 36. *quæst. unica*, ubi vult quod *esse* essentiæ sit de necessitate ab æterno.

(b) *Confirmatur ista ratio, quia in omni creatura est compositio ex actu et potentia*; ergo in omni re creata potentialitas est prior natura actualitate, *et tunc ista potentialitas non est nihil, sed est alicujus* et hanc opinionem clarius vide in expositione, quam feci super *dist.* 43. *primi Doctoris.*

Omnipotenti. tantum spicit esse actualis existenti (c) *Contra istud est argumentum, per omnipotentiam*, quia omnipotentia tantum respicit *esse* actualis existentiæ, *sed producitur in esse possibili tantum ab intellectu divino*, quo etiam producitur in esse intelligibili, etc. Hoc clarius vide in expositione facta, *dist.* 36. *et* 43. *primi Doctoris.*

(d) *Similiter sicut argutum est*, etc. Vide diffuse multas rationes Doctoris, quas facit contra Henricum *in* 36. *d.* et vide illa, quæ ibi notavi exponendo rationes Doctoris.

SCHOLIUM.

Sententia Doctoris, creationem *esse* de nihilo essentiæ et existentiæ, sed non de nihilo *esse* intelligibilis; tamen ipsum *esse* intelligibile, producitur de nihilo omnis *esse*, de quo Scot. 1. d. 3. quæst. 4. et dist. 36. et 3. dist. 6. quæst. 1.

7. ssentia idem od existentia ealiter, de o Scot. d. 36.

Quantum ad (a) istum articulum dico, quod *de nihilo*, id est, non de aliquo secundum *esse* existentiæ, potest Deus creare, et per consequens de nihilo, id est, non de aliquo secundum *esse* essentiæ, quia, ut probatum est *dist.* 36. *primi*, nunquam *esse* essentiæ separatur realiter ab *esse* existentiæ. Tamen non potest aliquid creari, id est, produci ad *esse* simpliciter de nihilo, id est, nullo modo ente, nec simpliciter, nec secundum quid. Nihil enim creatur, quod non prius habuit *esse* intellectum vel volitum, et in *esse* intellecto fuit possibile formaliter, sicut dictum est in prima ratione contra illam positionem, et tunc fuit quasi in potentia propinqua, ut posset esse objectum omnipotentiæ, et poni in *esse* simpliciter.

Non est aliquid simpliciter nihilo esse lligibilis l bene de ilo essentiæ xistentiæ.

Potest tamen aliquid produci, licet non creari, de simpliciter nihilo, id est, non aliquo secundum *esse* essentiæ, nec secundum *esse* existentiæ, nec secundum aliquod *esse* secundum quid, quia creatura producitur in *esse* intelligibili, non de aliquo *esse*, nec simpliciter, nec secundum quid, nec possibili ex parte sui in isto *esse*. Istud tamen produci, non est creari, quia non terminatur ad *esse* simpliciter, sed secundum quid.

Ad arg. 1. Deus potest producere effectum absque sui novitate, declaratur exemplo.

Ad primum (b) argumentum principale dico, quod causa potest primo et immediate aliquem effectum novum producere, absque omni novitate in ipsa. Quod patet per exemplum, si ponatur Sol semper esse in se æque luminosus, et creetur aliquod medium perspicuum approximatum, de novo illuminabit illud, ita quod nihil novum erit in Sole ad hoc quod ab ipso sit nova illuminatio; et si posset ex se ponere medium perspicuum et sub lumine, sicut causat in ipso lumen, ita poneret in *esse* hoc totum, scilicet medium illuminatum sine aliqua novitate in seipso.

Et si dicas, hoc non posset, si esset agens naturale et uniformiter se habens, quia tunc semper uniformiter produceret; igitur exemplum non valet ad propositum ostendendum.

Respondeo, verum est, quod istud exemplum quoad hoc valuit, quod non oportet propter novitatem effectus ponere novitatem in causa, tamen non valuit quoad hoc quod effectus possit esse novus a causa naturaliter agente et totali, quia tale agens semper uniformiter ageret, si tale esset respectu effectus; agens autem liberum potest eadem volitione antiqua, effectum novum producere pro tunc, pro quando vult effectum novum esse. Non enim est necesse si sempiternaliter vult, et non potest de novo velle;

Aliud sempiternaliter velle, et aliud

velle pro sempiterno. Et d.30. et 42. ejusdem.

igitur vult pro sempiterno, sicut non est necessarium in me, quod si nunc volo aliquid, quod pro nunc velim illud, sed possum velle illud esse pro cras, et eadem volitione stante sine omni mutatione a parte voluntatis meæ, possum illud novum causare cras pro quo volo illud.

Ad absolutum in causa immediate sequitur absolutum in effectu, Scot. 1. dist. 1. q. 2. ad arg. prim. et d. 3. q. 6.

Et quando (c) arguitur contra istud, per illam rationem quod oportet habitudinem novam aliquam naturaliter præcedere in producente ad productum, et non e contrario, dico sicut dictum est *dist.* 35. *primi* et alias frequenter, quod ad absolutum in causa, immediate sequitur absolutum in effectu, et in effectu primo consequitur respectus ad causam, et tunc si aliquis est respectus causæ ad effectum, ille respectus ad effectum est ultimus, et aliquando nullus.

Cum (d) igitur dicis quod quia causa dat *esse*, ideo effectus recipit *esse*, et non e contrario. Dico quod si intendas per ly *quia* reduplicationem relationis in causa, vel aliquam realitatem novam in causa, sive relativam, sive absolutam, propositio est falsa. Si autem (e) intelligas reduplicare actum primum causæ, qui præcedit naturaliter causatum, illo modo propositio est vera; absolutum enim in causa præcedit naturaliter causatum.

Et si dicas, (f) quod non tantum, quia est absolutum causat, quia similiter tale est, scilicet absolutum, quando non causat.

Dico quod in illo instanti in quo causat, adhuc causat ut prius naturaliter ipsa causatione, et ut sic nihil intelligitur nisi absolutum a quo ponitur ipsum causatum in *esse*, et ideo nihil potest accipi cum hoc causa hujus quod est causari, nisi illud sit prius, nec respectu hujus instantis, nec respectu alterius. Fallit autem imaginatio, quia semper videtur quod causa sit indeterminata usque ad illud instans, quando causat, et tunc quod aliqua relatio determinans ipsam ad effectum, primo requiratur a parte ejus, quod falsum est. Illud enim idem absolutum, quod in causa præcessit, tam natura quam duratione ipsum effectum productum vel causatum, est etiam in ea in illo instanti prius naturaliter quam causet, et secundum illud absolutum secundum quod prius fuit causativum, est nunc causans, et non secundum aliquid additum, neque absolutum, neque respectivum.

Causa p[er] suam entitate[m] sine superv[e]niente [de]terminativo. est causans.

9. Ad arg. 2

Ad secundum (g) patet per idem, quia caus aæque determinata ad producendum aliquod productum, quantum est ex parte sui, potest quandoque producere et quandoque non producere. Quia sicut in naturalibus, causam determinari ex parte sui, est ipsam habere formam qua causet, ita in liberis, causam esse determinatam est ipsam habere volitionem respectu volibilis; et sicut ibi forma haberi potest antequam effectus causetur, si tunc est impedimentum extra vel absentia passi, ita quoque hîc potest volitio haberi, antequam volibile habeatur, et prius natura et duratione.

gnat sibi; sic dico pariformiter, quod existentia hominis sumpta cum sempiternitate, et ideo ex quidditate hominis, potest demonstrari quod non existat sempiternaliter, quia sicut definitio est ratio demonstrandi aliquid de subjecto sibi convenire, ita est ratio demonstrandi aliquid incompossibile sibi repugnare. Et nota, quod non sequitur, homini repugnat esse æternaliter; ergo necessario habet esse de novo, sed bene sequitur cum constantia subjecti homini repugnat esse æternaliter et actu existit; ergo de necessitate habet esse de novo.

6. [Margin: ...rimo post context. ...ecundo.] (f) *Aliter etiam peccat ratio.* Hæc responsio clara est, sed pono exemplum de primis impossibilibus et de primis necessariis; prima enim necessaria sunt prima principia per se nota, et prima impossibilia sunt opposita primorum principiorum, et sicut prima principia sunt notissima in veritate, ita opposita primorum principiorum sunt notissima in falsitate, ut patet *primo Posteriorum*, et sic nec veritas nec falsitas eorum demonstrari potest.

[Margin: ...ecunda ratio Thomæ.] Secundo principaliter arguitur pro opinione sancti Thomæ ibi : *Item quodlibet aliud a Deo esse factum ex tempore est articulus fidei*, et littera clara est. Respondet Doctor ibi : *Ad secundum dici potest*, et responsio de se patet in littera.

[Margin: ...rtia ratio Thomæ.] Tertio arguitur pro opinione S. Thomæ ibi : *Præterea Augustinus* 6. *de Trinit.*

(g) *Ad tertium.* Respondet Doctor ibi : *Ad tertium dico*, quod aliqua consequentia sive illatio potest tenere ex multis rationibus sive locis, et exemplum patet in littera, quæ clara est usque ibi : *ubicumque igitur est similis ratio inferendi*, etc. dicit ibi : *Si ignis est æternus et non impeditus*; *ergo splendor est æternus*, antecedens est impossibile, nam implicat ignem esse æternum, quia dicerent isti quod ex quo ignis est vere causatus, implicat ipsum esse æternum, et similiter consequens est impossibile, sed splendorem esse æternum propter eamdem rationem de antecedente. Consequentia tamen est necessaria et naturalis, sicut si homo curreret, ergo necessario moveretur, tamen quia Augustinus vult probare coæternitatem Filii ad Patrem, ponit exemplum de igne, etc. Quod quidem exemplum valet in Patre, quoad productionem, non quoad causationem, quia si Pater ab æterno est perfectus, et habet memoriam fecundam, perfectam, ergo productum ab ipso est sibi coæternum, cum sit ejusdem naturæ, non sic sequitur de causato, quod est alterius naturæ a causante. [Margin: Exemplum de igne valet in Patre quoad productionem, non quoad causationem.]

(h) *Per hoc patet ad confirmationem illius rationis*, etc. hæc littera clara est, et quod dicit ibi : *Nec ex hoc tamquam ex impossibili inferendo quodlibet*, vult dicere Doctor quod si causa naturalis est æterna, et non impedita, ergo effectus ejus erit æternus; ista consequentia est naturalis et necessaria, et non sequitur hoc consequens sicut ex impossibili sequitur quodlibet, sed sequitur formali consequentia, quia consequens necessario includitur in antecedente. [Margin: Ex impossibili sequitur quodlibet.] 7.

(i) *Per idem patet ad illam aliam rationem*, etc. Hæc responsio clare patet *in primo distinct.* 8. *q. ult.* quam ibi exposui, nam *causare* et *contingenter*, ille modus, scilicet *contingenter*, est possibilis et compossibilis, *causare* vero et *necessario*, ille modus, scilicet *necessario*, est incompossibilis causæ; et sicut ad *causare* modo compossibili sequitur effectus possibilis, sic ad *causare* sub modo incompossibili, sequitur naturali consequentia modo præexposito, de naturali consequentia effectus, videlicet incompossibilis, et patet littera.

8. (k) *Ad quartum.* Quarto arguitur pro via sancti Thomæ, ibi : *Præterea quarto,* etc.

Quarta ratio D. Thomæ.

Respondeo ibi : *Ad quartum diceret aliquis.* Hic Doctor primo recitat, opinionem alterius quam confutat. Aliqui dicunt, quod sempiternum esse includit aliquam illimitationem, quia includit adæquari Deo secundum illimitationem durationis, et patet littera.

Quinta ratio.

(l) *Ad quintum.* Quinto arguitur pro opinione sancti Thomæ ibi : *Ita creatura tendit in non esse,* etc.

Respondet Doctor ducendo hoc argumentum ad oppositum.

Ultima ratio D. Thomæ.

Ultimo loco pro opinione sancti Thomæ, arguitur per auctoritates.

Respondet Doctor ibi : *Ad auctoritates dico,* etc. tota ista littera clara est, et sic patet ista prima opinio.

SCHOLIUM.

In favorem opinionis tenentis creationem æternam esse possibilem, in quam Doctor videtur inclinare quoad permanentia, solvit argumenta in contrarium allata, ex Henrico, num. 6. confirmans illam sententiam tribus rationibus.

16. Tenentes autem (a) primam opinionem, potissime propter hoc quod non invenitur contradictio in istis terminis : *aliud a Deo esse sempiternum;* et secundo propter hoc quod rationes, quæ videntur probare contradictionem sunt speciales, et ideo si de aliquo speciali probent contradictionem, non tamen probant hoc de omni alio a Deo; et tertio, quia quædam rationes fiunt de præterito, quæ videntur similiter posse fieri de futuro sicut de præterito, cum tamen nulli negent possibilitatem futuri sine fine, aut possent fieri de successione sicut de permanentia.

Solvuntur rationes positæ n. 6.

Isti respondent ad rationes contra istam opinionem, quæ probant contradictionem. Ad primam dicunt, quod creatura aliqua potuit semper producta fuisse, puta Angelus, cujus *esse* est in ævo. Et si dicas, quod creatura illa aliquando fit, concederent quod illa fit in instanti ævi. Et cum infertur, quod tunc esset ens successivum, non sequitur, quia filius Dei semper generatur, et tamen non est aliquid successivum, sed summe permanens, quia idem instans in quo generatur, semper manet, ita dicerent isti, quod idem nunc manet, in quo angelus accipit esse, et ita non est successio; successiva enim semper aliam partem accipiunt sui esse.

Infr. d. 2. q. 1. et in quodl q. 12.

Ad aliam probationem de *conservari* et *creari* patebit in quæstione de ævo. Ad illud additum de *esse* acquisito, concedunt quod habet *esse* acquisitum, quia non habet *esse* quod ex se sit formaliter necessarium; tamen non videtur necessarium, quod sit acquisitum post *non esse,* quia acquisitio sicut et receptio, videtur sufficienter stare, si ex se non habeat illud, quod dicitur acquirere, sive sit novum sive antiquum.

Ad rationem 2. § sed contra istam. n. 18. Ad id in perpetuis, etc. sup. n. 6. procedit de cœlo, quod secundum Philosophum

Ad secundam (b) rationem de Philosopho primo Perihermenias : *omne quod est,* etc. patet responsio *dist.* 39. *primi,* ubi est adducta ista instantia ad probandum, quod nihil contingenter est in illo instanti pro quo est, quoniam oppositum tunc posset inesse, et ex hoc patet quod assumptum est

non fuit prius possibile quam existens.

falsum; imo in illo instanti in quo et pro quo est, contingenter est, sicut ibi deductum est et jam determinatum. Et idem dico de causa, quod causa non causat in quantum præcedit effectum duratione, sed est causa inquantum præcedit effectum natura; si igitur omnis causa pro illo instanti pro quo causat, necessario causat, et nulla contingenter, omnis causa inquantum causat, necessario causat, et nulla contingenter.

Ad 3. licet asinus ab æterno potuisset produci, et ab æterno generare asinos illi tamen non fuissent infiniti. De quo 1. d. 2. p. 2. q. 3. et d. 5. q. 2. et d. 28.

Ad tertium (c) posset negari, quod in quacumque specie est similis impossibilitas ad æternitatem et sempiternitatem, quia non apparet contradictio ex parte cujuscumque speciei, et ideo nec similis possibilitas. Vel si conceedatur de asino, quod potuit fuisse productus ab æterno, et potuit generare, et per consequens ab ipso potuissent fuisse omnes asini geniti usque ad istum. Et cum quæris, utrum fuissent finiti vel infiniti, negatur quod sint infiniti, imo finiti. Et cum infers, igitur tota duratio a productione illius asini usque ad istum, fuisset finita, negatur consequentia. Ille enim etsi productus fuisset ab infinito, non tamen potuit generasse ab infinito, quia generatio necessario includit in creaturis, quod sit mutatio inter terminos oppositos scilicet privationem et formam, et quidquid est inter opposita sibi succedentia, non potest esse sempiternum.

Et si dicas (d) quod tunc oportuit ipsum per tempus infinitum quievisse ad generandum, cum tamen fuisset perfectus et potens generare, quod videtur inconveniens.

Respondeo, asinus non fuisset factus perfectior ab æterno ad generandum quam Deus ad creandum, et tamen per te oportuisset Deum quievisse a creando *A* per infinitum quasi imaginatum, ita quod contradictio esset ipsum aliquid creasse, quin infinitum quasi præteritum imaginatum præcessisset, et tamen in creatione ejus, scilicet in dando totum *esse* ei, quod habet in se *esse*, non videtur ita necessario includi novitas, sicut in generatione, quæ est a privatione ad formam; non igitur est inconveniens si oportuit asinum generasse, quod quievisset per infinitum imaginatum a parte ante ab illa actione, quæ necessario includit quod sit nova, cum ponas Deum necessario quievisse ab illa actione, quam non ostendis includere formaliter novitatem.

In generatione quæ est a privatione ad formam includitur novitas.

Ad quartam rationem. Henric. quodl. 8. q. 9. Text. com. 118. Vide tertio Phys. text. com. 10.

Ad quartum (e) dico, quod tota deductio de potentiis illis videtur esse superflua, et multipliciter peccare. Et tamen loquendo de potentia sicut ipse procedit in argumentando in fine, concludendum esset secundum eum, quod potentia ad *non esse*, necessario præcedit potentiam ad *esse*, et si argumentum suum valet de potentiis contrariis secundum quod accipitur a Philosopho, *primo de Cælo et mundo*, debet intelligi de potentiis incompossibilibus actibus suis, et tunc si potentia ad *non esse*, necessario præcedat potentiam ad *esse*, tunc *esse* necessario præcedit *non esse*, quia potentia

ad *non esse,* nunquam est secundum *esse* intellectum, nisi in eodem præcesserit *esse.*

V. g. in potentia ad albedinem et carentiam ejus. Ubi sciendum est, quod loquendo proprie de potentia, scilicet ante actum, subjectum immediatorum oppositorum, nunquam est in potentiis oppositis simul, quia tunc careret utroque actu simul, et ita non essent opposita immediata circa illud subjectum. Et de illis verum est, quod potentia ad unum, non est sine actu alterius, non quod ille actus sit receptivus illius potentiæ, imo subjectum tantum recipit illam potentiam, sicut et ejus actum. Si enim actus *A*, prior sit potentia ad *B*, quia ratio receptivi ; igitur ipso *B*, quia in eodem est prius natura potentia actu 9. *Metaph.* (Text. com. 15.) *B* autem pari ratione prius est potentia ad *A*, et ita idem prius et posterius eodem, sed potentia ad unum, necessario concomitatur alterius actus propter immediationem actuum ad unum.

Ad propositum dico (f) quod non fuit ab æterno sub potentia ad *esse,* et sub potentia ad *non esse*, sub qua tamen prius? Dico, quod sub potentia ad *esse* secundum veritatem, quia sub *non esse*, et ita non sub potentia ad illud. Si autem fuisset ab æterno, fuisset semper sub potentia ad *non esse*, et nunquam sub potentia ad *esse*, sed sub actu. Si autem non loquaris de potentia ante actum illum, sed quasi subjectiva, et assumas ibi creaturam non esse sic in potentia ad *esse*, nisi sub *non esse*, falsum est, et supra improbatum.

19. Omittendo (g) igitur de potentiis, argumentum breviter videtur stare in hoc : opposita, quæ insunt eidem ordine naturæ, non possunt eidem inesse simul ordine durationis, quia prius duratione inest, quod prius natura inest. *Esse* igitur et *non esse* cum insint ordine naturæ lapidi, non possunt simul inesse eidem simul duratione, nec indifferenter se invicem præcedere, sed necessario *non esse* præcedit duratione ipsum *esse*, et ita non potuit semper fuisse. Quod autem *non esse* prius natura insit quam *esse*, hoc probat, quia *non esse* competit lapidi ex se, aliud, scilicet *esse*, non competit sibi ex se, sed ex alio.

Hîc dico (h) quod duo opposita non insunt ordine naturæ eidem quasi positive, loquendo de ordine naturæ, sicut est de animali et rationali, substantia et accidente, sed quasi privative, scilicet quod alterum inesset nisi impediretur, qui modus expositus est in quæstione præcedenti exponendo opinionem Avicennæ. Et hoc modo non oportet illud quod prius natura convenit alicui, prius duratione convenire sibi. Potest enim illud, quod non habet *esse* aliquod ex se, præveniri a causa positiva dante sibi aliquid, quod istud non habet ex se, et ita prius duratione haberet oppositum quam istud. Ista responsio patet in aliis. Probaret enim argumentum, quod Deus non posset creare materiam sub forma, quia materia prius natura est privata quam informata, quia ex se habet quod sit privata, ex alio quod sit informata ; igitur non posset in materia esse forma, nisi

(§ Respondeo num. 3. Opposita nata eidem inesse ordine naturæ, ut privatio et forma non sunt simul duratione, secus est de oppositis privative, de quo n. 3. q. 2.)

durationе præcessisset materia informis. Sed hoc non concludit, quia materia non est ex se positive privata, sed privative tantum, quia non ex se habet formam, sed ab alio, ut generante vel creante, et ipsa sola sine alia causa positiva sufficit ad hoc quod ipsa sit privata; esset igitur semper privata nisi esset aliqua causa positiva impediens ejus privationem continuam, et tamen quia causa positiva potest a principio impedire ipsius materiæ privationem, dando sibi *esse*, ne semper sit privata, ideo non oportet ex tali prioritate naturæ, necessario concludere prioritatem durationis.

20. Ad aliud (i) de infinitis animabus, respondeo quidquid non potest fieri a Deo in uno die, quia includit contradictionem, hoc non posset fieri in infinito præterito, si fuisset propter eamdem rationem. In ista enim die sunt infinita instantia, (imo in una hora unius diei) in quorum quolibet posset creare animam, sicut in uno die totius temporis infiniti, si esset. Non enim oportet eum quiescere a die in diem, ut creet unam animam post aliam, et ita si in infinitis instantibus hujus diei, non potest creare infinitas animas, quia hoc non est factibile, nec in infinitis diebus totius præteriti, posset infinitas animas creasse.

[Tot animas potest Deus creare in hora una, ac in tempore infinito, si daretur.]

Et si dicas (k) instantia hujus diei non fuisse in actu, sicut sunt infiniti dies præteriti, hoc non sufficit, quia sicut instantia infinita infinitorum dierum in quibus creasset, fuissent in potentia per te (sicut indivisibile est in continuo) et non in actu, quia nullum illorum fuisset in actu terminus temporis, ita est etiam de infinitis instantibus hujus diei; igitur æqualem infinitatem videntur habere instantia unius diei vel hujus horæ, cum infinitis instantibus infinitorum dierum, et ita videtur sequi propositum. Concederent tamen aliqui Philosophi, non esse impossibile infinitatem esse in accidentaliter ordinatis, sicut patet per Avicennam 6. *Metaph. c. de Causis.*

[De indivisibilibus. Vide Scot. 6. Phys. 7. et 8.]

Ad aliud (l) de transitu infiniti, videtur improbare sempiternitatem successivorum. Sed secundum tenentes istam opinionem, non est similis ratio impossibilitatis in successivis et in permanentibus, quia permanentia quæcumque, licet secundum motus suos possint mensurari tempore, tamen secundum *esse* substantiale, ponuntur mensurari ævo; et ideo ponens permanens esse sine principio, non videtur ponere aliquod infinitum esse acceptum. Istam rationem de infinito successivo, confirmat illa imaginatio de linea conversa, quia si aliqua linea esset quasi protensa in infinitum, incipiens ab hoc puncto *A*, non esset possibile quod esset pertransita; igitur videtur quod esset e converso, imaginando lineam quasi sic acceptam in præteritum, non videtur possibile, quod sit accepta usque ad *A*.

[Permanentia qua mensura mensurentur? Doctor non admittit successiva posse esse æterna.]

Ad ultimum argumentum (m) dici potest, quod æquale, majus et minus, non conveniunt quantitati molis nisi finitæ, quia prius dividitur *quantum* per finitum et infinitum, quam sibi conveniat æquale

[Quantum molis prius dividendum per finitum et infinitum quam per majus, et minus.]

vel inæquale. De ratione enim quantitatis majoris est excedere, et minoris excedi, et æqualis commensurari, quæ omnia videntur concludere finitatem, et ideo negaretur infinitum esse æquale infinito, quia æquale et inæquale, et majus et minus, sunt differentiæ quantitatis finitæ et non infinitæ.

21. Ad arg. in initio quæstionis pro parte affirmativa 2. et 8. Metaph. ut inquit Philosophus 1. Phys. text. com. 54. et inde et Averr. 12. Metaph. com. 18.

Ad primum argumentum (n) principale concedo, quod materia est ingenita et incorruptibilis, non tamen ex hoc sequitur quod sit sempiterna, quia non habet materiam unde fiat. Est tamen producta tota, quæ productio non est generatio, quia generatio et corruptio sunt compositorum, non simplicium.

Ad aliud (o) de sempiternitate temporis, dico quod non valet, quia alias concludit movens non posse sine novitate seu mutatione mutare, et responsum est ad illud in quæstione præcedenti. Et quod arguitur de *ante*, dico quod non concludit nisi de *ante* imaginato vel privato, sicut æternitas est ante quod nihil est, vel sicut extra universum nihil est, ibi vel negatur *extra*, vel non affirmatur nisi imaginatum *extra*.

Ad 3. Theologice loquendo. In præterito sumitur quando præmittitur generatio, quia tunc præcessit corruptio, et contra quando præmittitur corruptio tunc enim futura est generatio.

Ad illud (p) *primi de Generatione* quamvis ista sit aliquo modo probabilis : *Corruptio unius est generatio alterius*, quod pro tanto verum est, quia nullum agens naturale per se intendit corrumpere aliquid, sed per accidens corrumpit illud, quod est incompossibile generato, quod per se intendit ; tamen ex illo non sequitur perpetuitas generationis, quia ultima corruptio potest concomitari ultimam generationem, puta quando omnia mixta resolventur in elementa, et tunc erit status tam generationis quam corruptionis, licet illa ultima corruptio non sit annihilatio, quia est ad materiam. Philosophus tamen supponit cum ista propositione, unam aliam propositionem, scilicet quod tale generabile est iterum corruptibile, et quod ejus generatio alterius sit corruptio, quod non est verum. Sed arguendo in præteritis, oportet accipere istam : *generatio unius est corruptio alterius*, et ista non est ita vera ex per se intentione agentis naturalis, sicut illa præcedens. Accidit enim quod generans corrumpat propter incompossibilitatem termini corrumpendi, cum termino quem intendit, quia non potest producere formam quam intendit, nisi in materia præexistente ; et illa materia præexistens communiter est sub forma incompossibili formæ quam intendit, et ideo oportet ipsum corrumpere compositum præexistens, ut generet illud quod intendit. Et dato quod ex hoc sequeretur, quod nulla esset generatio, nisi quando producitur totum, non tamen oportet quod pars ejus præexistat sub forma incompossibili, et ideo talem productionem alicujus entis non oportet esse destructionem alicujus alterius entis, sed tantum destructionem nihili sive non entis præcise, et tunc non oportet illam primam productionem præcessisse aliam, quia terminus *a quo* hujus productionis, non fuit terminus *ad quem* alterius productionis, quia nihil, nulla productione producebatur.

De hoc axiomate vide Scot. 4. d. 11. q. 2. ubi de forma corporeitatis.

22. Ad 4. Ad rationes in initio quæstionis pro parte negativa.

Ad illud quartum (q) argumentum de successione propter motum, quando dicitur quod agens non causans per motum, et non impedibilis, potest habere effectum sibi coævum, diceretur quod ubi agens et effectus possunt habere essentiam unigeneam, vera est major illa, sed ubi non possunt esse unigenea, sed prioritas naturæ in causa de necessitate requirit prioritatem durationis ejus respectu effectus, ibi major est falsa, sic est in proposito.

Creatura tunc in sensu Augustini non esset res æterna. Medium est incipiens esse tertium aliud a Deo, primum creatura id est, res temporalis.

Ad primum in oppositum (r) dico, quod vel illa non est definitio creaturæ, sed descriptio quædam concessa ab Ario, contra quem arguit Augustinus, quia dicit Filium Dei aliquando non fuisse, et tunc sufficit Augustino accipere istam definitionem vel descriptionem contra eum ut concessam, et ex negatione hujus descriptionis a Filio Dei concessæ ab eo, concludere contra eum quod non sit creatura. Vel si est definitio creaturæ, proprie loquendo de creatura inquantum creatura, non tamen propter hoc est definitio cujuslibet alterius a Deo, puta Angeli vel hominis, quia diceretur quod huic quod est *esse creaturam*, accidit hæc definitio. Sed si illa poneretur definitio incipientis et de facto, ita esset omne aliud a Deo tunc arguendo sic : Omne aliud a Deo est incipiens ; ergo omne aliud a Deo est creatura, non sequitur, sed est fallacia accidentis propter extraneitatem medii respectu tertii, inquantum comparatur ad primum non enim quidquid repugnat accidenti, repugnat subjecto, cui accidit tale accidens.

Ad aliud (s) de infinito in multitudine et magnitudine, responsum est prius in responsione de infinitate actuali animarum.

COMMENTARIUS

(a) *Tenentes autem*. Respondet Doctor rationibus Henrici ibi : *Tenentes autem primam opinionem*. Hic Doctor magis videtur declinare ad opinionem sancti Thomæ propter tria, quæ ponuntur hîc in littera. Unde isti respondent ad rationes Henrici, quæ probant contradictionem, dicunt *quod aliqua creatura, puta Angelus, potuit semper producta fuisse, quia ejus esse est in ævo*, et sic conceditur quod fit in instanti ævi, et tamen non sequitur, quod sit successivum, *quia Dei filius semper generatur*, etc. Ad illa de *conservari* et *creari* patebit infra *dist.* 2. *quæst.* 1. et multo clarius *in quodlib. quæst.* 12. et ibi vide expositiones, quas ibi feci. Ad illud additum de *esse* acquisito concedunt, quia non habet *esse*, quod ex se sit formaliter necessarium, ut supra patuit quæstione immediate præcedenti, non tamen videtur necessarium quod sit acquisitum post *non esse*, ita quod ly *non esse* duratione præcedat ipsum *esse* ; sufficit enim quod ly *non esse* tantum præcedat natura, accipiendo *prius natura* privative tantum, ut supra exposui *in quæstione de creatione*. 9.

Scotus magis hic declinat ad opinionem D. Thomæ, quam Henrici. Ad primum argumentum.

(b) *Ad secundum*. Secundo principaliter arguitur, per illud Aristotelis : *Omne quod est, quando est necesse est esse*, etc. 10.

Primo Periher. cap. ult.

Respondet Doctor ad aliud Philosophi, *etc.* et remittit se ad ea quæ dixit, *in primo dist.* 39. pro nunc tamen ultra ea quæ dixit, et exposui in primo, *ubi supra*, nam hæc propositio : *omne quod est*, etc vel est una hypothetica temporalis, cujus subjectum sit : *omne quod est*, et prædicatum sit *esse cum necessitate*, ita quod ly *necesse esse* dicat necessitatem consequentiæ, et sit sensus : *omne quod est, quando*

est necesse est esse, id est, de necessitate habet *esse*, sicut dicimus: omne quod currit, quando currit de necessitate movetur, et omni modo illa est vera. Vel quod ly *necesse esse* dicat necessitatem consequentis, ut sit sensus: omne est, quando est habet entitatem simpliciter et absolute necessariam, et sic nunquam posset non esse, et hic sensus est falsus. Vel est una categorica de sensu composito, cujus subjectum est hoc: *omne quod est, quando est, est*, ita quod ly *necesse esse* sit modus istius propositionis sub tali conditione, *quando est*, sicut dicimus (ut dicit Doctor *in primo dist.* 39.) animal currit, si homo currit est necesse; et hoc modo est vera, vide tamen diffuse hanc materiam *in primo ubi supra*. Et addit Doctor unum, quod diffuse probatum est in primo ubi supra, videlicet quod *creatura in illo instanti in quo et pro quo est, contingenter est*, id est quod non habet entitatem in se necessariam, nam voluntas divina quando in instanti *A* producit *B*, ipsum *B* contingenter producit, ita quod in illo instanti in quo producit *B*, potest ipsum non producere, quia ut producit, semper intelligitur prior producto, ut supra patuit *in quæstione de creatione*, et sic patet quomodo in illo instanti in quo producitur, contingenter producitur. De hoc vide Doctorem *in primo dist.* 29. et ea quæ ibi exposui. Et sic patet solutio argumenti Henrici, quia si creatura haberet *esse* ab æterno adhuc in illo instanti quo produceretur ab æterno, haberet *esse* contingens. Si dicatur quomodo in instanti *A* in quo est, habet esse contingens, cum dictum sit quod quando est necesse est esse? dico, quod pro tanto dicitur habere *esse* contingens in primo instanti, quia contingenter producta est, quia potuit non produci, licet in illo instanti, in quo est, *esse* competat sibi de necessitate dum est, non tamen de necessitate absoluta, quia in illo instanti potuit non produci, et postquam producta est, potuit destrui.

Quomodo creatura contingenter sit.

11. *Confirmatur*. Hæc est una confirmatio, quam facit Henricus, quia in perpetuis non differt *esse* a *posse*, ut patet *tertio Physic. t. c.* 31. *et* 9. *Metaph. cap. penult. text. com.* 17. igitur nullum sempiternum est in potentia.

In perpetuis non differt esse a posse quomodo intelligatur ista propositio.

Dico, quod licet hîc in littera non respondeatur ad hanc auctoritatem, potest tamen sic responderi: primo ad mentem Aristotelis, quia in perpetuis, puta in cœlo, quod est perpetuum, *esse* ipsius cœli non differt a *posse*, id est, quod posse esse cœli nunquam præcessit duratione ipsum cœlum. Secundum aliquos: *In perpetuis*, etc. exponitur sic, quia ibi secundum Philosophos, puta in cœlo non est materia, quæ est potentia receptiva diversarum formarum, ideo in cœlo non differt *esse* a *posse*, quia cum ibi non sit materia, quæ semper machinatur ad malum, etc. Scotus vero *in prima dist.* 2. *et quæst.* 2. *quodlibetorum* dicit, quod in Deo non differt *posse* ab *esse*, id est, quod quidquid potest esse in Deo ad intra, ibi de necessitate actu est, quia quidquid est in Deo, est ibi necesse esse, et hoc vel formaliter vel identice. Sustinendo etiam, quod cœlum sit necesse esse, quidquid potest esse in cœlo intrinsecum, ibi actu est, ut patet. Si ergo Philosophus intelligat, quod non sit ibi potentia præcedens ipsum *esse*, conceditur; si vero intelligat, quod non sit ibi potentia conjuncta actui, de qua Doctor *in primo distinct.* 8. *quæst. ult.* negatur. Si tertio intelligat, quod non sit ibi potentia ad ipsum *esse* prius natura, sic intelligendo quod inesset, nisi præveniretur a voluntate divina, dando sibi *esse*, adhuc negatur, ut patet supra *in quæstione immediate præcedenti, et in primo dist.* 8. *q. ult. et in secundo, distinct.* 2. *in tertio, dist.* 3.

q. 1. *et alibi.* Si quarto intelligat, quod non sit ibi in potentia ad *non esse* sequens ipsum *esse* ab æterno, negatur, quia ex quo haberet *esse* contingenter ab æterno, semper posset non esse, et sic patet ad illam auctoritatem.

12. Tertium argumentum, singularis responsio.

(c) *Ad tertium.* Tertio principaliter arguit idem Henricus *quodlib.* 1. *quæst.* 8. quælibet species æque est in potentia, etc. Respondet Doctor et dicit, quod posset negari ista propositio, quod *in quacumque specie sit similis impossibilitas ad æternitatem,* quia non patet contradictio ex parte cujuscumque speciei, et ideo nec similis possibilitas, et sic negaretur de asino et multis aliis, supponendo tamen, quod asinus fuisset ab æterno, non potuisset generare ab æterno, puta ut generatio secundi asini fuisset æterna, quia generatio in creaturis semper dicit mutationem inter terminos oppositos, scilicet inter privationem et formam generandam, ut dicit Doctor *in primo dist.* 2. *part* 2. *quæst.* 3. *et dist.* 5. *quæst.* 2. *et* 28.

Quomodo generatio creaturis indicat mutationem.

et sic privatio formæ generandæ de necessitate præcedit generatione ipsam formam, quia impossibile est, quod in eodem instanti temporis sit vera privatio alicujus formæ, et ipsa forma, ut patet a Doctore *in primo, distinct.* 19. et vide quæ ibi exposui, exponendo illam propositionem : *Impossibilis est transitus de contradictorio in contradictorium sine mutatione.* Et cum dicit Doctor, quod non est similis impossibilitas de omni specie, et per consequens nec similis possibilitas, forte dicit propter hoc, quia concederetur a Philosopho, quod Angelus potuit esse ab æterno, ita quod *non esse* Angeli non præcessisset duratione ipsum Angelum ; et similiter posuisset hoc de cœlo, quia hujusmodi permanentia sunt formaliter necessaria, et omne tale est sempiternum, patet per Aristotelem 1. *Cœli et mundi text. comment.* 188. *et* 9. *Metaph. cap. penultim. text. comment.* 17. Non posset autem et secundum Aristotelem fuisse asinus ab æterno, quia Philosophus posuisset ipsum tantum posse produci per motum, et per consequens in tempore, quia, secundum ipsum, omnis effectus imperfectus non potest immediate produci a prima causa, sed mediante motu producitur, ut patuit *in primo, distinctione* 2. *part.* 1. *quæstione* 1. *et in quarto, dist.* 48. Et sic patet quomodo non est similis impossibilitas ad æternitatem, et non apparet similis contradictio ex parte cujuscumque speciei, ideo nec similis possibilitas, quia multa entia potuerunt fuisse ab æterno, ut intelligentia secundum Avicennam 9. *Metaph.* et multa alia 9. Met. c. 1.
entia non potuerunt fuisse ab æterno, ut omnia illa, quæ habent esse per generationem, etc. 13.

(d) *Et si dicas,* etc. Respondet Doctor, quod *asinus non fuisset factus perfectior ab æterno ad generandum,* etc. *Quasi præteritum imaginatum præcessisset*, etc. Vult dicere Doctor quod aliud est loqui de tempore infinito secundum imaginationem tantum, quod tempus imaginatum nihil est in re ; et aliud est loqui de tempore infinito in re, quia Doctor ut infra patebit, licet concedat quod aliquod permanens, puta asinus, possit esse ab æterno, et si non produxisset, tunc alium asinum, tunc quievisset tempus infinitum, verum est quod quievisset per tempus imaginatum, non autem per verum tempus, est quod mensura motus et quietis secundum prius et posterius. *quarto Physicor.* Talis autem motus non potuit esse ab æterno, patet quia motus tantum tempore mensuratur, ut supra patuit *in primo dist.* 2. *part.* 1. *quæst.* 1. respondendo ad ultimum argumentum principale, exponendo illam auctoritatem Aristotelis, 8. *Physicor. text. com.* 79. *Virtus infinita si esset, moveret in*

non tempore, nulla autem virtus potest movere in non tempore ; vide ibi.

14. Quartum argumentum Henrici.

(e) *Ad quartum*. Quarto principaliter arguit Henricus. Et ratio stat in hoc, quod si fuisset creatura, habuisset *esse* acquisitum ; ergo duratione *non esse* suum præcessit suum *esse* novum vel acquisitum ab aliquo.

Potentiæ sunt in triplici genere.

Respondet Doctor. *Ad quartum*. Et in ista responsione multa sunt notanda. Primo, quia secundum Henricum, *quodlib*. 8. *quæstione* 9. potentia ad *non esse* de necessitate præcedit potentiam ad *esse*, puta quod Franciscus prius est in potentia ad *non esse*, quam sit in potentia ad *esse*, et sic sequeretur quod *esse* Francisci de necessitate præcederet *non esse* ipsius, quia si est in potentia ad *non esse* præcedat potentiam ad *esse*, sequitur quod *esse* prius est *non esse*, quod est inconveniens. Secundo nota, quod potentiæ contrariæ dicuntur illæ, quæ respiciunt actus contrarios, sicut potentia ad albedinem, et potentia ad nigredinem. Tertio nota, quod potentiæ sunt incompossibiles actibus suis, ut potentia ad albedinem, quia est incompossibile quod albedo actu sit in subjecto, et quod subjectum sit in potentia ad illam, et sic de aliis. Quædam sunt compossibiles actibus suis, ut potentia subjectiva, sicut quantitas est in potentia subjectiva ad albedinem, et ipsæ stant simul, quia adveniente albedine, quantitas non destruitur.

15. Potentia ante actum est potentia objectiva.

Quarto nota ibi, quod *loquendo proprie de potentia, scilicet ante actum*, etc. Dicit Doctor in ista littera quod quando subjectum comparatur ad contraria immediata, ut ad sanitatem et ægritudinem, sic quod alterum semper inest, tunc si est in potentia ad unum, puta ad sanitatem, tunc actu erit ægrum, et e contra ; et hoc est quod dicit quod non potest simul esse sub potentiis hujusmodi contrariorum, quia tunc careret utroque actu. Et addit Doctor quod actus unius potentiæ non est ratio recipiendi aliam potentiam ; exemplum, ægritudo in homine non est ratio receptiva potentiæ ad sanitatem, id est, quod potentia ad sanitatem non requirit de necessitate ipsam ægritudinem, tanquam rationem recipiendi, quia tunc idem respectu ejusdem esset prius et posterius essentialiter, quod est impossibile, ut patet, quia si ægritudo est ratio recipiendi potentiam ad sanitatem, ergo est prior ipsa potentia, quia receptivum et ratio recipiendi semper sunt priora essentialiter recepto, et cum potentia ad sanitatem sit prior ipsa sanitate, sequitur quod ægritudo sub ratione propria erit prior essentialiter sanitate ; tunc ultra erit idem de sanitate, quia si sanitas est ratio recipiendi potentiam ad ægritudinem, sequitur quod ipsa sanitas ex sua ratione formali erit essentialiter prior ægritudine, et sic sanitas respectu ægritudinis erit essentialiter prior et posterior ipsa ægritudine, et e contra. Et cum dicit paulo infra ibi : *Sed potentiam ad unum necessario concomitatur alterius actus, propter immediationem actuum ad unum*, vult dicere quod ex quo isti actus sunt immediati, puta sanitas et ægritudo circa idem subjectum, quod quando subjectum est in potentia ad unum, puta ad ægritudinem, concomitatur de necessitate istam potentiam actus alterius potentiæ, quia concomitatur sanitas in actu. Nota.

16. Opinio Doctoris.

(f) *Ad propositum dico*. Dicit Doctor quod homo non fuit ab æterno in potentia ad *esse*, et in potentia ad *non esse*, cum ista repugnent, quia si ab æterno est homo, non præcedit potentiam ad ipsum *esse* hominis, et infra ibi : *Sub qua tamen prius*, etc. Dicit Doctor quod loquendo de facto, homo prius fuit in potentia ad *esse*, quia potentia ad *esse* præcessit duratione ipsum *esse*, et sic sub tali duratione fuit sub *non esse*, et ita non sub potentia ad illud *non esse*, quia tunc præfuisset, ut supra patuit, quia

quod est in potentia ad *non esse*, prius est; et hoc est quod sequitur quod si fuisset ab æterno ipse homo, fuisset semper sub potentia ad *non esse*, quia cum sit contingens, potuit semper non esse, ut supra declaravi. Et parum post ibi : *et nunquam sub potentia ad esse, sed sub actu*, hoc est intelligendum de potentia præcedente actum et incompossibile sibi, quia si homo fuit ab æterno, potentia ad *esse* ipsius non præcessit. Istæ enim potentiæ sunt contrariæ vel repugnantes ad invicem, scilicet potentia ad *esse*, et potentia ad *non esse*, et etiam sunt incompossibiles actibus suis, quia potentia ad *esse* non potest simul stare cum *esse*, potentia ad *non esse*, non potest simul stare cum *non esse*. Et infra : *Si autem non loquaris*, etc. vult dicere Doctor quod si Henricus sic intelligat, puta quod homo non potest esse in potentia ad *esse*, supple existentiæ, nisi prius sit in potentia subjectiva ad *non esse* existentiæ, ita quod ipsum *non esse* existentiæ, fundatur prius in *esse* essentiæ, hoc falsum est, et improbatum supra quæstione præcedenti, quia *esse* essentiæ non præcedit *esse* existentiæ, cum sint idem realiter.

17. Esse essentia realiter existens non differt ab ipsa existentia, bene esse essentiæ quoad esse cognitum differt ab existentia.

(g) *Omittendo igitur de potentiis*. Argumentum Henrici, videtur stare in hoc secundum Henricum, vult enim dicere quod opposita, quæ nata sunt inesse eidem ordine naturæ, ita quod unum sit prius natura alio, non possunt simul esse simul duratione, ut patet de privatione et de forma; cum ergo *non esse* creaturæ sit prius ipso *esse* natura, ergo *esse* non potest simul stare in eadem duratione cum *non esse*, et sic non æternum.

(h) *Hic dico*. Respondet Doctor ibi : *Hic dico*, et hæc responsio clara est, et supra quæstione præcedenti. Nam si *non esse* esset vere prius natura, ita quod prius natura actu esset ipsum *non esse*, puta *non esse* hominis, tunc *esse* hominis non posset esse simul duratione, sive in eadem duratione. Sed Doctor dicit, quod ipsum *non esse* dicitur prius natura ex hoc, non quod ipsum *non esse* actu insit, sed quia infuisset, nisi homo in illo instanti quo inesset *non esse* hominis produceretur inesse. Et non est simile de instanti naturæ in quo ponitur privatio actu, et de instanti in quo ponitur in *esse* ad quod terminatur talis privatio, et de instanti quo homo est prius risibilitate, quia in primo non possumus transire de privatione ad habitum sine mutatione, et sic talis privatio erit prior duratione, non sic est de homine et risibilitate, quæ sunt compossibilia in eadem duratione, et sic patet tota ista littera.

(i) *Ad aliud*. Quinto arguitur pro opinione Henrici, quia si mundus potuit esse ab æterno; ergo infinitæ animæ intellectivæ potuerunt esse ab æterno, quod videtur impossibile. Antecedens patet, quia cum infiniti homines sint possibiles successive, ita quod unus post alium, et quilibet homo habet animam propriam, ut formam sibi inhærentem; si ergo una anima potuit esse ab æterno, ergo et infinitæ, cum non sit major ratio de una quam de alia, et infinitæ sunt possibiles successive. Impossibilitas consequentis patet, quia si possent esse infinitæ animæ ab æterno; ergo posset esse infinitum in actu, quod est impossibile apud Philosophos. — 18. Quintum argumentum Henrici.

Respondet Doctor, quod quidquid non potest fieri a Deo in uno die, quia includit contradictionem, hoc non posset fieri in præterito infinito si fuisset, propter eamdem rationem, scilicet contradictionis, etc. — Ad quintum argumentum.

(k) *Et si dicas instantia hujus diei*, etc. Et nota cum dicit de puncto in actu et in potentia; punctus in actu est ille, qui est

Quid sit punctus in actu.

in linea indivisa et in quolibet continuo permanenti sunt infinita puncta in potentia; patet, quia est divisibile in infinitas partes, ut patet *primo et tertio Physicorum,* et sic quando actu dividitur punctus terminans lineam, dicitur punctus in actu. Similiter instans in tempore in actu est illud quod terminat tale tempus, puta instans quod terminat tempus unius diei; instans autem in potentia, quod est aptum natum terminare, et in quolibet tempore sunt infinita instantia in potentia. Patet, quia quodlibet tempus est divisibile in infinitas partes, similiter in motu dicimus quod *mutatum esse* in actu est illud quod terminat motum, et *mutatum esse* in potentia quod est aptum natum terminare, et in quolibet motu sunt infinita *mutata esse* in potentia, ut patet *sexto Physic.*

Tertio Phys. context. 1. et 31. et 68.

(l) *Ad aliud de transitu.* Sexto arguitur pro ista opinione, quia contra rationem infiniti in quantitate est ipsum posse excedi, etc.

19. 6. Phys. context. 38. et infra, Ad sextum argum.

Respondet Doctor, et responsio est satis clara in littera, et bene concedit quod non potest dari tempus ab æterno, nec similiter motus, quia tunc daretur infinitum in actu. Sed de permanente non est simile, quia permanens si esset ab æterno non mensuraretur tempore, sed tantum ævo; nam permanens dicitur tantum mensurari tempore per accidens, quia tantum ratione motus, ut patet infra. Et si dicatur, si Angelus esset ab æterno, et applicatus orbi suo ab æterno, et optime dispositus, nonne posset movere orbem ab æterno, et sic motus esset ab æterno, et per consequens tempus esset ab æterno, cum sit passio motus *ex* 4. *Physic.* Dico, quod non posset movere ab æterno, cum motus sit successivus, et de ratione successivi est non habere omnes partes simul, sed unam post aliam.

Joannes de Bassolis tenet posse dari infinitum in actu, vide in primo sentent. dist. 43. q. unica 4. Phys. context. 130.

(m) *Ad ultimum argumentum.* Septimo et ultimo arguitur pro ista opinione, quia tunc pars esset major toto. Hæc ratio stat in hoc: suppono quod meridies præsentis diei sit *A*, et præteritum ad *A* sit infinitum, et similiter futurum ad *A*, et sic sint æqualia; et similiter suppono quod meridies crastinæ diei sit *B*, et præteritum ad *B* sit infinitum, et similiter futurum ad *B* sit infinitum, et sic sint æqualia, tunc sic: præteritum ad *B*, est majus præterito *A*, patet, quia præteritum usque ad meridiem præsentem, est pars præterita crastinæ diei. Sed totum est majus sua parte, si ergo præteritum ad *B*, est majus præterito ad *A*, sequitur quod futurum ad *B* sit majus præterito ad *A*, quia præteritum ad *B*, et futurum ad *B* sunt æqualia, tunc ultra futurum ad *B*, est majus præterito ad *A*; ergo est majus futuro ad *A*. Patet, quia præteritum ad *A*, et futurum ad *A* sunt æqualia, sed futurum ad *B*, est pars futuri ad *A*, patet, quia futurum ad *A* incipit a præsenti meridie, et futurum ad *B* incipit a meridie crastinæ diei, et sic futurum ad *B* est pars futuri ad *A*; ergo sequitur, quod pars est major toto, quia futurum ad *B*, quod est pars futuri ad *A*, erit majus futuro ad *A*, quod est totum respectu futuri ad *B*.

Ad ultimum argumentum dici potest, quod æquale, majus et *minus* non conveniunt quantitati molis, etc. et sic patet responsio ad omnes rationes pro opinione Henrici.

Ac ultimum argumentum.

(n) *Ad primum argumentum.*

Ad argumenta principalia, etc.

20. Quare materia sit ingenerabilis et incorruptibilis. Ad primum argumentum.

Respondet Doctor quod verum est materiam primam esse ingenitam, loquendo de generatione proprie dicta, quæ in creaturis includit mutationem, ut patet a Doctore *in primo dist.* 2.*part.* 2. *q.* 3. *dist.* 5. *q.* 2. *et alibi,* quia omne quod generatur, est compositum ex materia et forma, et sic generatur ex materia; si ergo materia generaretur, esset composita ex mate-

ria et forma, et sic esset processus in infinitum in materiis, ut dixi supra. Concedit tamen, quod etsi non sit genita, est tamen tota producta per creationem, ut ipse dicit infra *distinct.* 12.

Materia est tota producta per creationem.

(o) *Ad aliud de sempiternitate.*

Ad secundum argumentum.

Respondet Doctor, dicens quod non valet, etc Et quod dicit de *ante*, dicit Doctor quod ante tempus reale non esset nisi tempus imaginarium, et per consequens ly *ante* esset differentia temporis imaginarii, sicut extra universum nihil est, ibi vel negatur extra, vel non affirmatur nisi imaginatum.

(p) *Ad illud.*

Ad tertium argumentum. Quomodo generatio unius sit corruptio alterius.

Respondet Doctor dicens primo, quod respiciendo ad futurum, ista est vera et satis propria : *corruptio unius est generatio alterius,* quia agens non intendit corrumpere per se, sed tantum per accidens, propter incompossibilitatem formarum, ideo enim corrumpit ut generet, et ideo expellit, puta formam a materia aquæ, ut ibi introducat formam terræ.

Et addit quod dabitur ultra corruptio, post quam non sequetur alia generatio, ut quando omnia mixta corrumpentur et resolventur in quatuor elementa. Secundo dicit, quod respiciendo ad præteritum, generatio unius est corruptio alterius, et hæc non est ita propria, quia ex vi sermonis videtur, quod agens ideo corrumpit, ut generet. Et addit, quod datur prima generatio, nulla corruptione præcedente, patet, quia prima forma, quæ producitur in materiam, ex tali forma et ex tali materia vere generatur compositum, et tamen nihil corrumpitur, patet, quia non materia, cum sit incorruptibilis, non forma, cum nulla præfuerit.

21. Ad quartum argumentum.

(q) *Ad illud quartum argumentum.*

Respondet Doctor, quod ubi agens et effectus possunt habere essentiam unigeneam, id est, ubi possunt habere eamdem essentiam, major est vera, scilicet quod causa perfecta et non impedita potest habere effectum sibi coævum, sed ubi non possunt esse unigenea, sed prioritas naturæ in causa de necessitate requirit prioritatem durationis ejus respectu effectus, ibi major est falsa.

(r) *Ad primum in oppositum.* Nunc Doctor respondet ad argumenta ad oppositum, quibus probatur quod est impossibile aliquid aliud a Deo posse produci sine principio. Et primum argumentum stat in hoc : omne, quod de necessitate producitur de *non esse* ad *esse*, de necessitate producitur de *non esse* duratione præcedente, sed omnis creatura est hujusmodi ; ergo. Major videtur nota, minor probatur auctoritate Augustini dicentis, quod creatura ex eo, etc.

Infinitas numeralis individuorum non est impossibilis successive.

Secundo probatur idem, per argumentum ducens ad impossibile, quia si potuit producere unum sine principio durationis, ita et aliud, cum non sit major ratio de uno quam de alio ; ergo potuissent esse producta actu infinita in multitudine, quia infinitas numeralis individuorum non est impossibilis successive, potuisset etiam aggregasse omnes lapides, qui postea fuissent, et ita infinitum mole fecisse. Sed tam infinitas numeralis in actu, quam in mole actu est impossibilis, ut patet 3. *Physicor. text. com.* 61. *et* 37.

Respondetur ad primum, et dicit Doctor primo, quod hæc est descriptio Arii, nam Arius dixit Filium Dei esse creaturam. Et Augustinus contrarium probando, quod filius Dei non sit creatura, assumit hanc definitionem contra Arium, quasi dicat : tu dicis, quod creatura est ex eo quod omnipotentis Dei, etc. Contra, Filius Dei non producitur voluntate omnipotentis Dei, sed intellectu, ut tu concedis ; ergo Filius Dei non est creatura. Secundo dicit, quod supponendo, quod 22.

Definitio creaturæ.

hæc sit definitio creaturæ, loquendo proprie de creatura ut creatura, dicit quod creatura ut creatura, de necessitate habet *esse* post *non esse*, ut puta Angelus, ut creatura necessario habet *esse* post *non esse*, et repugnat sibi esse ab æterno, ut creatura, tamen Angelo ut Angelo, non repugnat sibi fuisse ab æterno, et si fuisset ab æterno, non diceretur creatus, sed magis productus. Et quod dicit de fallacia accidentis, ut clarius cognoscatur fiat sic argumentum : omne quod incipit esse est creatura ; sed omne aliud a Deo de necessitate incipit esse, patet, quia de facto incipit esse, ergo omne aliud a Deo est creatura. Dico quod est fallacia accidentis, nam *incipere esse* accidit minori extremitati, quia non repugnat omni alii a Deo, vel saltem alicui esse ab æterno, et hoc est quod dicit. *Sed est fallacia accidentis propter extraneitatem medii*, quod est *incipiens esse* respectu tertii, quod est minor extremitas, inquantum comparatur ad primum, scilicet ad majorem extremitatem ; non enim quidquid repugnat accidenti repugnat subjecto, cui accidit tale accidens, sicut in ista : *Animal est genus, homo est animal, ergo homo est genus*, non enim quod repugnat animali, quod accidit homini, inquantum animal comparatur ad genus repugnat ipsi homini, nam animali ut comparatur ad genus repugnat absolute quod prædicetur de alio personaliter. Patet, quia *animal* ut est genus, tantum supponit simpliciter, et tamen supponere personaliter non repugnat homini, quia *homo* potest supponere pro inferioribus; sic in proposito, non enim quod repugnat accidenti, id est, huic quod est *incipere esse*, quod accidit alii a Deo repugnat alii a Deo, nam æternitas repugnat huic quod est *incipere esse*, ut ly *incipere esee* comparatur ad creaturam, et tamen non repugnat Angelo, et hoc est quod dicit Doctor.

(s) *Ad aliud de infinito.* Ad secundum de infinito in multitudine et magnitudine, patuit responsio supra in responsione de infinitate actuali animarum, quia est repugnantia ex parte creaturæ quod sint infinitæ actu. Pariformiter dicendum est de infinitate tantum numerali, et similiter de infinitate molis, sicut ibi exposui. Nam ibi dictum est, quod quidquid non potest fieri a Deo in uno die, quia includit contradictionem, hoc non posset fieri in infinito præterito, si fuisset propter eamdem rationem. Patet, quia in ista die sunt infinita instantia, in quorum quolibet posset causare unam animam, imo in uno posset creare mille si vellet; si ergo in infinitis instantibus unius diei non potest creare infinitas animas, ita nec in infinito tempore, sic similiter non posset creare infinitos lapides in numero; non enim oportet eum quiescere a die in diem, ut creet unam animam post aliam, ita non oportet eum quiescere a die in diem, ut creet unum lapidem post alium. Sic similiter si in uno die non potest creare magnitudinem infinitam addendo partem post partem in infinitum, cum in una die sint infinita instantia, in quorum quolibet potest partem addere, sic nec in infinito tempore. De ista tamen quæstione, non multum curandum est, cum sit problematica, et utraque pars sustentabilis. Et sic finis præsentis quæstionis. Ista quæstio est problematica.

QUÆSTIO IV.

Utrum (a) *creatio Angeli sit idem Angelo.*

Alensis 2. *p. q.* 6. *m.* 2. *et* 3. D. Thom. 1. *p. q.* 45. *art.* 3. Henric. *quodl.* 9. *q.* 3. D. Bonav. *hic. art.* 3. *q.* 2. Rich. *art.* 1. *q.* 4. Mars. 1. *q.* 32. *art.* 2. Soncinas 5. *Met. quæst.* 28. Vasquez 1. *p. d.* 173. *cap.* 3. Durand. 1. *d.* 30. *quæst.* 2. Suar. 2. *Met. d.* 47. *sect.* 2. Occham 1. *d.* 3. Vide Scot. 9. *Met. quæst.* 3. 4. *et* 11. *in Theorem.* § creans non est nisi. Mayron. 2. *d.* 1.

quæst. 4. Bocon. 2. *dist.* 1. *quæst.* 3. Argentin. 2. *d.* 20 *q.* 1. Biel. 2. *d.* 1. *quæst.* 1.

Arguitur (b) primo quod non, 1. Mag. D. Argum. 1. C. 1. et 2. D. Thom. p. 1. q. 45. art. 3. quia secundum Avicennam. 5. Met. *equinitas est tantum equinitas, nec una, nec plures;* igitur pari ratione, Angelus tantum est Angelus, et non est idem sibi realiter aliquis respectus.

Arg. 2. Præterea, creatio (c) Angeli non est nisi in primo instanti naturæ, quando Angelus accipit *esse*. Sed Angelus manet post primum instans, et nihil manet sine eo quod est idem sibi realiter; igitur, etc.

Argum. 3. Item, si ita esset (d), Deus non posset Angelum annihilatum eumdem numero reparare; consequens est falsum, igitur et antecedens. Probatio consequentiæ, quia non potest eamdem creationem reparare, ut videtur, quia nec eumdem motum numero secundum aliquos, quia interruptio prohiberet illum esse eumdem numero.

Argum. 4. Præterea, ignis (e) genitus est causaliter ab alio igne generante, et per consequens habet naturam ab ipso, et tamen creatio non est in igne genito causaliter ab igne generante; igitur, etc. Minor probatur, quia tunc ignis genitus haberet ab igne generante, quod esset creatura, quia a quocumque agente est creatio in igne, ab illo ignis creatur. Consequens videtur esse falsum, quia ipsum esse creaturam, tantum dicit respectum ad Creatorem.

2. Argum. 5. Com. 9. 10. et 18. Item, mutatio (f) differt a termino *ad quem* ; creatio est mutatio, igitur, etc. Probatur major, tum quia mutatio præcedit terminum; tum quia mutatio est in genere passionis, quia et motus, secundum Commentatorem 5. *Physic.* Ibidem. Terminus autem intrinsecus est ejusdem generis cum terminato, sicut punctus circuli; forma autem ad quam est mutatio vel motus non est de genere passionis, *ex* 5. *Physicor.* Probatio minoris, tum quia nova relatio non advenit alicui sine mutatione alterius, extremi; sed per creationem est nova relatio creaturæ ad Deum, quia aliquid novum dicitur de creatore, et non nisi propter novam relationem in eo ad quod dicitur.

Confirmatur per Augustinum 5. de Trinit. cap. ultim. *Ea, quæ sunt relativa ad Deum, cum mutatione ejus, de quo dicuntur, existunt;* tum quia in omni genere est aliquid unum, quod est mensura omnium aliorum, quæ sunt in illo genere, *ex* 10. *Metaph.* Text. 2. Primum autem in genere mutationum non videtur posse poni generatio, quia non est ratio mutabilitatis in omnibus mutabilibus, quia non omnia mutabilia sunt genita. Similiter non est maxima oppositio inter terminos generationis, qui sunt privatio et forma; sed major oppositio est inter terminos creationis, qui sunt contradictorii, ut ens et nihil; igitur creatio est prima mutatio.

Ratio ad opposi- tum. Oppositum, quia si est alia: aut ergo creator, quod non convenit, quia creatio est nova; aut medium inter creatorem et creaturam, quod non convenit, quia non est medium; aut posterius re creata, quod non convenit, quia est quasi via ad *esse* creaturæ; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Occasione hujus quæstionis quærit in genere : Utrum relatio creaturæ ad Deum sit eadem fundamento. Et pro parte negativa affert duas rationes, et pro affirmativa unam.

Lib. 1. d. 30. De identitate relationis ad suum fundamentum. Text. com. 25. et 27. Text-com. 14. Text. com. 13. Quære 5. Phys. et 1. Posterior. text. com. 31.

3. Et quia hæc quæstio dependet a quadam alia, scilicet de identitate relationis ad suum fundamentum, et hîc specialiter loquendo de relatione, quæ est creaturæ ad Deum, ideo quæro : *Utrum relatio creaturæ ad Deum sit eadem fundamento?* Quod non, si omnia alia a Deo habent relationem ad ipsum; igitur omnia alia essent ad aliquid, non tantum accidentaliter, sed etiam per identitatem. Consequens videtur impossibile, quia illud infert Philosophus 4. *Metaph.* ex dictis dicentium, omnia apparentia esse vera.

Præterea, Prædicamenta sunt primo diversa *ex* 5. *et* 10. *Metaph.* et simpliciter diversa entia, quia ens secundum se dividitur in illa; ergo nihil unius Prædicamenti est idem ens alicui alterius prædicamenti; ergo nulla relatio est eadem alicui absoluto.

Oppositum, non minus dependet quodlibet creatum ad Deum, quam quodcumque causatum ad aliud causatum, quia dependentia ad primum videtur esse essentialissima. Sed totum habet relationem ad partes eamdem sibi, quia non potest esse totum, et non esse ex partibus; ergo pari ratione ad causam primam, licet extrinsecam, habebit dependentiam eamdem sibi. Licet enim causa extrinseca non componat rem sicut facit causa intrinseca, perfectius tamen causat rem, quam causat intrinseca, componere enim includit imperfectionem, scilicet potentialitatem.

COMMENTARIUS.

(a) *Utrum creatio.* Hîc Doctor ponit duas quæstiones simul, quarum prima est : *Utrum creatio Angeli sit idem Angelo,* id est, an creatio passiva, quæ est relatio fundata in Angelo sit simpliciter idem ipsi Angelo. Secunda quæstio est : *Utrum relatio creaturæ ad Deum sit eadem fundamento,* qui titulus quæstionis intelligendus est de reali identitate. 1.

(b) *Arguitur primo.* Arguit primo quod creatio passiva sive relatio creaturæ ad Deum, quod idem est, non sit idem realiter ipsi creaturæ, sive ipsi Angelo auctoritate Avicennæ : *Equinitas est,* etc. Ergo pari ratione Angelus est tantum, et ut sic non includit aliquem respectum.

(c) *Præterea, creatio.* Secundo sic : Illa relatio distinguitur realiter a fundamento, quæ destruitur, fundamento manente. Sed Angelus potest manere, creatione non manente, quia illa creatio est tantum in primo instanti in quo accepit *esse,* et tamen Angelus manet etiam in secundo instanti.

(d) *Item, si ita esset.* Tertio, per argumentum ducens ad impossibile, quia si talis creatio esset idem realiter Angelo, sequeretur quod Deus non posset Angelum annihilatum eumdem reparare, quod est falsum. Et quod sequatur patet, quia non potest eumdem reparare, quia nec eumdem motum numero, secundum aliquos, quia interruptio prohibet illum esse eumdem numero.

(e) *Præterea, ignis.* Quarta ratio stat in hoc, supponendo unum, quod quodlibet ens aliud a Deo dicitur creatum, loquendo

de creatura proprie et specialiter, quia ut sic nulla secunda causa concurrit ad eam, ut supra posuit *in quæst.* 2. Hoc præsupposito, arguitur sic : Ignis generatur ab igne, et per te, ignis etiam dicitur creatus, et creatio passiva est idem realiter, quod ignis genitus; ergo creatio passiva erit ab igne generante, et sic ignis genitus erit creatus ab igne generante, quod est falsum, quia creatura tantum dicit respectum ad Deum creantem.

(f) *Item, mutatio.* Quinto et ultimo arguit Doctor, probando quod creatio sit alia res a creatura, et arguit sic : Omnis mutatio differt a termino, ad quem est. Creatio est mutatio; ergo differt a creatura, ad quam terminatur. Probatur major, tum quia mutatio præcedit terminum, quia est via in terminum, sicut etiam dicimus quod generatio dicitur naturalis, quia est via in formam, de qua prædicatur natura, ut patet 2. *Physic. text. com.* 14. Tum etiam quia mutatio est in genere passionis, quia et motus, secundum Commentatorem, 5. Physic. Unde *in comment.* 9. sic dicit : *Dixerunt quidam quod motus præcise est in Prædicamento Passionis, et quod Aristoteles attribuit illum istis Prædicamentis, videlicet Prædicamento Quantitatis, Qualitatis et Ubi.* Et infra circa finem commenti, dicit sic Commentator : *Motus igitur habet duplicem considerationem quoniam secundum suam naturam, est in genere ejus, ad quod est motus, secundum autem formam, id est, secundum quod transmutatio conjuncta cum tempore est in Prædicamento Passionis.* Hæc ille. Hæc idem *in com.* 10. *et* 18.

Si ergo mutatio est in genere passionis, quia et motus, sequitur quod forma ad quam est mutatio vel motus, non est de genere Passionis, ut patet *ex* 5. *Physic.* Ergo sicut motus differt a termino ad quem est, ita et mutatio quælibet differt a termino ad quem est, et sic patet majoris probatio. Minor probatur videlicet quod creatio sit mutatio, quia nova relatio non advenit alicui sine mutatione alterius extremi, sicut etiam patet ex Aristotele, qui ponit, quod non est possibile aliquid aliter se habere ad alterum, nisi aliter se habeat ad se, ut supra exposui. Modo per creationem est nova relatio creaturæ ad Deum, quia aliquid novum dicitur de creatore, et non nisi propter novam relationem in eo primo ad quod dicitur, ut supra patuit *in dist.* 30. ergo ipsa creatio differt a creatura.

SCHOLIUM.

Sententia Henrici et aliorum, relationem in universum non distingui realiter a fundamento, suadetur quinque rationibus.

Hîc dicitur, (a) quod omnis relatio est eadem fundamento. Pro ista opinione arguitur multipliciter. Primo, quia relatio transfertur ad Deum, secundum propriam rationem relationis, et ideo in divinis dicuntur manere duo Prædicamenta proprie, scilicet Substantia et Relatio. Sed si de ratione relationis esset, quod esset alia res a fundamento, igitur in Deo est res et res, et ita compositio, quod est contra simplicitatem divinam. Et ex hoc medio arguitur generaliter, scilicet ex simplicitate divina; non enim est compositius album simile quam album tantum, et per consequens relatio similitudinis non addit aliam rem a fundamento.

4. Opinio Henrici quodlib. 9. quæst. 3. et quodlib. 5. q. 6. et 7. et quodlib. 7. q. 1.

Secundo hoc idem arguitur per viam mutationis, quia si esset alia res a fundamento; igitur cuicumque fundamento ipsa adveniret de novo, ipsum mutaretur

Ratio 2. Henr. Text. com. 10.

realiter. Hoc videntur negare multæ auctoritates, Philosophi 5. *Physicor.* ubi negat in *ad aliquid* esse motum vel mutationem; Boetii *tertio de Trinit.* Anselmi, etiam *Monol.* 3. quære eum ibi.

Ratio 3. Henric. Tertio arguitur ex hoc, si relatio esset alia res a fundamento; ergo similitudo haberet suum proprium inesse aliud ab inesse albedinis, quod videtur inconveniens prima facie, quia tunc relatio fundata super substantiam, si qua esset, esset accidentalis propter suam propriam accidentalitatem, quod videtur esse contra Simplicium super Prædicamenta, ubi dicit, quod Philosophus prius tractat de Quantitate et Qualitate quam de Relatione, quia relatio fundatur in istis immediate, et hoc loquendo de relatione accidentali; igitur relatio fundata super substantiam, non habet ex se propriam accidentalitatem.

Probatur etiam idem illatum prius esse inconveniens, quia tunc genus relationis non esset simplex, sed quasi compositum, ex *in* et *ad*, quod videtur inconveniens, quia primus conceptus cujuslibet generis primi, debet esse simplex omnino, ut videtur; ergo, etc.

Ratio 4. Quarto, si esset ita quod esset alia res a fundamento, esset tunc processus in infinitum in relationibus. Nam si ista relatio sit alia res a fundamento, pari ratione et illa alietas, quæ est quædam relatio, est alia res a fundamento, et sic erit processus in infinitum in relationibus, et hoc est inconveniens.

Ratio 5. Henric. Quinto, relatio non habet distinctionem in species suas, nisi penes fundamenta, non enim differt dominium a paternitate penes hoc, quod est *esse ad*, sed penes fundamentum; nec relationes illæ disquiparantiæ distinguuntur, vel sunt eædem cum relationibus æquiparantiæ nisi propter unitatem et difformitatem in fundamentis. Sed si relatio esset alia res a fundamento, haberet ex se formaliter distinctionem in suas species; igitur, etc.

SCHOLIUM.

Sententiam non distinguentem relationem realiter a fundamento, impugnat Doctor sex rationibus continentibns pulchram doctrinam Philosophicam, et sex auctoritatibus, tribus scilicet ex patribus, et aliis tribus ex philosophis, desumptis.

Contra istam (b) opinionem arguo sic: Primo, nihil est idem realiter *A*, sine quo *A* potest esse realiter sine contradictione. Sed multæ sunt relationes, sine quibus fundamenta possunt esse sine contradictione; ergo multæ sunt relationes, quæ non sunt realiter eædem cum fundamento. Probatio majoris, quia quod idem ens realiter sit realiter, et non sit realiter, videtur esse oppositum primi principii, ex quo principio, videtur statim concludi diversitas entium, quia si de aliquibus duobus dicantur contradictoria, eodem modo quo dicuntur de eis, videntur esse non idem, et ita si contradictoria, scilicet esse et non esse, dicantur de eis, videntur esse non idem in *esse*, sive non idem ens. 5. 4. Metaph. text. 3. contra Henric. contradictoria dici de eodem est oppositum primi principii.

Confirmatur (c) istud, quia si illa major negetur, non videtur

relinqui unde possit distinctio entium probari. Diceretur enim a protervo, non tantum, quod in uno supposito plures naturæ, ut substantia et accidentia sint eadem, sed quod Socrates et Plato, vel Socrates et lapis, vel album non differunt realiter.

Et si arguatur contra eum, quod Socrates potest esse Socrates, non existente lapide, et per hoc concludatur distinctio unius ab alio; vel Socrates potest esse Socrates, et non esse albus, et per hoc concludatur distinctio subjecti et accidentis, et negabitur consequentia, quia protervus negabit tibi propositionem cui inniteris, et cui innituntur istæ consequentiæ, quam propositionem etiam tu negas.

Hanc (d) etiam propositionem: Illa sunt distincta realiter, quorum unum potest manere sine altero, negaret protervus. Negata vero ista, perit tota doctrina Philosophi 7. *Topicorum*, qua docet quod propositio vel problema, faciliter destruitur per contradictionem inventam, sed difficulter constituitur. Si autem negetur propositio ista, non videtur posse destrui, quia si non destruitur per contradictionem, nec per aliquam aliam oppositionem, aut saltem non faciliter; et facillime videtur posse sustineri, quia nullus locus secundum eum vel ab eo assignatus, videtur efficax ad destruendum aliquid, si iste locus destruatur.

c. 8. et 9.

In ista (e) etiam via Philosophi, fundatur illa via de motu sive mutatione, ad probandum distinctionem, qua utitur Philosophus ad probandum materiam esse aliam rem a forma quia manet eadem sub oppositis formis, qua etiam utitur Philosophus 4. *Physic.* ad probandum locum esse aliud a locato, quia idem locus manet cum diversis locatis.

7. Topic. vide 1. 2. 5. et 7. Phys. text. 6. et 1. de Gener. 5. et 7. et 12. Met. Text. 3.

Minor (f) etiam apparet in omnibus relationibus, quarum fundamenta possunt esse sine terminis, sicut est in omnibus relationibus æquiparantiæ, sicut sunt *simile*, *æquale*, et hujusmodi. Si enim hoc album sit, et aliud album non sit, hoc album est sine similitudine, et si aliud album fiat, in hoc albo est similitudo; potest igitur esse sine ista, et cum ista. Similiter est in multis relationibus disquiparantiæ. Si enim iste sit homo, et nullus alius subsit potestati suæ, est sine dominatione, et potest esse dominus servorum accessione, sicut dicit Boetius, et ita est de multis aliis, de quibus omnibus non oportet exempla adducere.

Æquiparantiæ extrema ejusdem rationis disquiparantiæ e contra.

Confirmatur etiam ista ratio quantum ad se totam, quia istæ confirmationes tactæ, valent pro majori. Si enim relatio nihil aliud sit realiter a fundamento, quod tamen manet sine ea, videtur negari incarnatio, et separatio accidentium a subjecto in Eucharistia; videtur etiam negari omnis compositio in entibus, et omnis causalitas causarum secundarum.

Probatio (g) primi inconvenientis, si idem realiter naturæ humanæ sit unio ejus ad Verbum; igitur si Verbum nunquam assumpsisset naturam illam, et fecisset illam absolutam eamdem, ipsa

Infert 4. absurda ex indistinctione relationis a fundamento. Si unionis relatio

est idem naturæ, sine incarnatione homo esset Deus. Si inhærentia est ipsum accidens species eucharistiæ informarent substantiam, sicut unitæ faciebant.

æque realiter fuisset unita Verbo, sicut modo est unita Verbo, quia tota realitas fuisset tunc, quæ modo. Si etiam deponeret illam naturam, manente tamen ipsa eadem in se, maneret natura illa realiter unita Verbo, et ita realiter sicut nunc est unita, quia salvaretur tota realitas naturæ tunc, sicut modo.

Secundum etiam de Eucharistia probatur, quia si manet eadem quantitas, quæ prius erat panis, et nihil aliud est inhærentia ejus panis, quam realiter ipsamet quantitas; igitur illa unitur realiter pani, vel eum informat nunc sicut prius.

Tertium probatur, quia si *A* et *B* componant *A B*, et istarum partium unio ad invicem nihil aliud sit realiter nisi ista absoluta *A* et *B*; ergo separatis realiter *A* et *B*, manet tota realitas illa, quæ est ipsorum *A* et *B* unitorum, et tunc *A* et *B* separata manent realiter unita, et ita manet compositum separatis partibus componentibus, et ita compositum non erit compositum, quia quod manet compositum separatis partibus componentibus non est compositum ex eis; nihil enim esset tunc nisi unum aggregatione, sicut Philosophus videtur deducere 7. *Metaphysicæ*.

Text. 60. Vide 8. Metaph. text. 6. et ad finem idem.

Probatur etiam quartum, quia quidquid causatur a diversis causis secundis, præexigit in eis debitam proportionem et approximationem ad hoc quod causetur ab eis. Sed si ista approximatio et proportio nihil sint, nisi ipsamet absoluta; igitur ista sunt realiter ita causativa hujus effectus, quando non sunt approximata, sicut quando sunt approximata, et ita ipsa approximata, nihil possunt causare realiter, quod non possunt causare etiam non approximata; nulla enim realitate alia posita non potest aliqua res causari, quæ prius non potuit causari, et ita potuit fuisse argutum in tertio inconvenienti de partibus componentibus, quia si *A* et *B* separata non componant *A B*; igitur nec ipsa unita, quia eadem res sicut absque omni realitate alia, non potest aliquid causare modo, quod prius non potuit, ita nec eædem res absque omni realitate possunt aliquid componere, quod prius non potuerunt componere; igitur, etc.

Præterea (h), secundo principaliter arguo sic contra prædictam opinionem : Nihil finitum continet secundum perfectam continentiam formalem et virtualem, opposita formaliter, quia quantumcumque concedatur in Deo perfectissima continentia omnium perfectionum, secundum identitatem eorum quæ sunt in eo, non tamen potest continere opposita formaliter absoluta in se, licet in se possit habere talia opposita virtualiter, et relativa formaliter, sed ex hoc concluditur infinitas fundamenti. Sed æqualitas et inæqualitas sunt opposita formaliter, et similitudo et dissimilitudo similiter, saltem ad idem correlativum; ista autem perfecte possunt fundari in eodem fundamento successive; igitur idem fundamentum, neutrum istorum continet virtualiter, et secundum perfectam identitatem, quia

8. Ratio 2. Scot. contra Henric. Nihil limitatum continet identice opposita formaliter

qua ratione non ambo, eadem ratione nec alterum.

Ratio 3. Præterea tertio arguitur : Idem non continet plura ejusdem rationis secundum perfectam identitatem eadem sibi, sed plures relationes ejusdem rationis sunt in eodem fundamento, sicut plures similitudines fundantur in eadem albedine. Major apparet inductive in omnibus, quæ continent plura per identitatem, quia unum continens continet unum tantum ejusdem rationis.

Item (i) quarto sic : Continens aliquid per identitatem, si est perfectius concludit etiam contentum in eo *esse* perfectius per identitatem, sicut anima perfectior habet perfectiorem intellectum, et secundum ponentes eamdem esse formam intellectivam et sensitivam corporeitatis et substantiæ, intellectiva perfectiorem sensitivam includit quam sit sensitiva in brutis. Non autem semper fundamentum perfectius continet in se perfectiorem relationem, quia non omne albius est similius, manifestum est ad sensum ; igitur, etc.

Ratio 4. Si relatio est idem fundamento albedo ut duo erit perfectior albedine ut octo, quia est similior alteri albedini ut duo.

9. Ratio 5. Præterea, (k) quinto : Contenta in aliquibus per identitatem, non minus differunt incontinentibus magis distinctis. Sed relationes fundatæ in duobus generibus minus differunt, quam duæ relationes fundatæ in re ejusdem generis, imo in eadem specie specialissima, quia æqualitas quæ fundatur super quantitatem, et similitudo fundata super qualitatem, minus differunt (quia unius modi) quam similitudo et relatio potentiæ activæ, quæ possunt fundari super eumdem calorem, quia alterius modi ; igitur, etc.

Sexto, (l) relatio rationis est alia res rationis a suo fundamento ; ergo relatio realis erit alia res realis a suo fundamento. Consequentia probatur, quia sicut relatio rationis est modus objecti in primo actu intellectus, et tamen non est in se nihil in genere intelligibilium, sed est in se aliquid vere intelligibile, licet non ita primum vel æque primum, sicut illud cujus est modus, et ita non intelligitur nisi in actu reflexo, et ideo non ita perfecte sicut illud cujus est modus. Ita etiam relatio realis, licet sit modus sui fundamenti, et non æque primo cum eo, æque perfectum cum eo, tamen in se est res aliqua, quia quod in se nihil est, nullius est modus realis, non enim est aliquod nomen generalius, quam *ens* vel *res*, secundum Avicennam 1. *Metaph. cap.* 5. et ideo cui non convenit esse ens vel res, ei non convenit aliquod esse reale.

De his modis 5. Met. text. com. 20. Ratio 6.

Præterea, (m) probatur conclusio ista ad quam adductæ sunt rationes per auctoritates, et primo per Augustinum 5. de Trin. c. 5. *In rebus creatis quod non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur,* ubi expresse vult quod relatio sit accidens in creatura. Et licet sit dubium, si hoc habeat intelligi de relatione, quæ est creaturæ ad Deum, tamen verum est de illa relatione, quæ amitti potest manente fundamento, et secundum veritatem secundum suam intentionem.

10. Probatio ejusdem per auctoritates, pp. et Phil.

Item per Ambrosium 1. de Trin. c. 5. *Si prius erat Deus, et postea Pater*

Est lib. 1. de fide

ad Gratianum. Vide August. 5. Trin. 6. Circa medium. *generationis accessione mutatus est, avertat Deus hanc dementiam a fidelium mentibus;* ergo per solam accessionem relationis realis fieret mutatio in persona divina secundum ipsum, quod non esset, nisi esset illa relatio aliqua res alia a fundamento, quia fundamentum præexistit.

Item Hilarius 12. *de Trin.* dicit : *Nasci quod erat, jam non tantum nasci est, sed seipsum demonstrare nascendo est,* et loquitur de nativitate Filii Dei ; igitur relationem novam dicit nasci.

Item Philosophus in Prædicamentis : *Ad aliquid sunt quæcumque hoc ipsum, quod sunt ad aliud sunt,* et per hanc rationem excluduntur substantiæ, quæ licet sint aliorum, non tamen sunt ad aliquid ; igitur accipitur hoc ipsum quod sunt, non pro esse in intellectu, sed pro esse in re, scilicet quod relationes in re hoc ipsum quod sunt, aliorum sunt, fundamentum autem non est ad aliud hoc ipsum, quod est; igitur est aliud *esse* hujus, et aliud *esse* illius ; ergo, etc.

Item Simplicius ibidem super Prædicamenta ex intentione declarat relationem ad aliud esse.

Text. 19. Item Philosophus 12. *Metaph. c.* 2. vult quod sicut principiata sunt alia, ita et principia ; et exemplificat specialiter de distinctione relationis ad alia, et principiorum relationis ad principia aliorum.

Item (n) Avicenna 3. *Metaph. c. de Relatione*, videtur velle ex intentione, quod relatio habeat certitudinem propriam ; et in principio capitis, vult quod secundum suam certitudinem, habeat proprium *inesse* et propriam accidentalitatem.

COMMENTARIUS.

(a) *Hic dicitur.* Primo respondendo ad secundam quæstionem adducit opinionem Henrici. 2. Opinio Henrici.

Dicitur ab Henrico, *quodlib.* 9. *quæstio* 3. *et quodlib.* 5. *q.* 6. *et* 7. *et quodlib.* 7. *q.* 1. quod omnis relatio est eadem fundamento. In ista quæstione hunc ordinem servabo : Primo exponam argumenta facta a Doctore contra opinionem Henrici. Et secundo respondebo ad argumenta pro opinione Henrici. Primum est ibi : *Contra istam opinionem arguo.* Secundum est ibi : *Ad primum alterius opinionis.*

(b) *Contra istam opinionem.* Quantum ad primum arguit primo Doctor probando, quod aliqua relatio realiter distinguatur a fundamento. Et ratio stat in hoc : nihil est idem realiter *A*, sine quo *A* potest esse realiter sine contradictione. Sed multæ sunt relationes, sine quibus fundamenta possunt esse sine contradictione, ut probabit infra. Ibi *probatio majoris.* Hic Doctor probat majorem multipliciter, licet de se videatur manifesta, et sententia litteræ stat in hoc : quia si *A* et *B* possunt fundare duo contradictoria, realiter distinguuntur, quia da oppositum, id est, si non distinguuntur realiter, ergo duo contradictoria realiter possunt verificari de eodem, quod est oppositum primi principii, et sensus est, quod quando aliqua duo sunt penitus idem ex natura rei, quod realiter competit uni de necessitate, illud idem competit alteri, quia da oppositum, scilicet quod aliquid potest competere uni et non alteri ; ergo illa non sunt idem ex natura rei, non enim est imaginabile oppositum, et hoc est, quod dicit in ista littera, quam tamen expono de verbo ad verbum. Cum dicit, *quod idem ens realiter* Expositio litteræ.

sit realiter, et non sit realiter, hæc propositio potest habere multiplicem sensum. Primus est, quod *A* sit realiter *B*, et non sit realiter *B*, etc. id est, quod *A* possit realiter existere, *B* non existente, et quod non differat realiter a *B*, est oppositum principii, quia si *A* est realiter idem quod *B*, sequitur quod non possit realiter existere sine *B;* ergo si realiter possit esse sine *B*, realiter distinguitur ab ipso *B;* et secundus sensus potest esse, quod quærat tantum de distinctione ex natura rei, vel formaliter, id est, quod idem realiter sit et realiter non sit, id est, quod ex natura rei aliquid competit *A*, quod non competit *B*, et quod *A*, saltem ex natura rei non distinguatur a *B*, videtur esse oppositum primi principii. In proposito autem Doctor accipit primum sensum.

3. Ratione contradictionis potest inferri multipliciter omnis identitas.

Sequitur : *Quia si de aliquibus duobus dicantur contradictoria eo modo quo dicuntur de eis, videntur esse non idem*. Hæc propositio similiter potest habere multiplicem sensum, quia ratione contradictionis potest inferri non identitas multipliciter, puta aliquando non identitas ex natura rei ; aliquando non identitas essentialis ; aliquando non identitas realis, et sic de aliis. Pro cujus intelligentia est sciendum pro nunc, quod non identitas sive distinctio realis est proprie inter rem et rem actu existentem, sic quod repugnet priori ex sua natura esse sine posteriori, et per hoc excluditur instantia de correlativis, quæ realiter distinguuntur, et tamen unum non potest esse sine alio, quia sunt simul natura.

Distinctio essentialis.

Distinctio vero essentialis proprie respicit distinctas essentias, sive numeraliter sive specifice non curo.

Distinctio ex natura rei.

Distinctio ex natura rei proprie respicit distinctas realitates inclusas in eadem re realiter et essentialiter; si volo ergo probare realem distinctionem aliquorum per rationem contradictionis, probabo sic : impossibile est idem realiter existere, et realiter non existere, sed *A* realiter potest existere sine *B*; ergo realiter distinguitur a *B*, quia da oppositum, si non distinguitur realiter a *B*; ergo dicit eamdem existentiam cum *B*, et sic non poterit realiter existere sine *B*. Deinde si volo probare distinctionem ex natura rei, puta quod una realiter tantum ex natura rei distinguatur ab alia, quæ tamen realitates sunt idem realiter respectu tertii, cui realiter identificantur, arguo sic : Aliquid potest competere *A* ex natura rei, quod repugnat *B* ex natura rei : ergo *A* distinguitur ex natura rei a *B*, quia si sunt omnino idem ex natura rei, ergo quod competit ex natura rei, competit alteri, et hoc est, quod dicit Doctor, si de aliquibus duobus dicuntur contradictoria eo modo quo dicuntur videntur esse non idem. Sequitur : *Et ita si contradictoria esse et non esse dicantur de eis*, videntur esse non idem in *esse*. Hic loquitur de *esse* actualis existentiæ, et vult dicere, quod actu existere et actu non existere contradicunt, et non possunt verificari de eodem ; ergo, si *A* est idem realiter cum *B*, et ex alia parte potest existere sine *B*, statim verificantur duo contradictoria, quia tunc *A* actu existeret sine *B*, quia diceret esse separatum a *B*, et actu non existeret sine *B*, quia diceret eamdem existentiam cum *B*, et hoc est quod dicit.

(c) *Confirmatur istud*, quia si illa major 4.
negetur, (scilicet nihil est idem realiter *A*, sine quo *A* potest esse realiter sine contradictione) non videtur relinqui, unde possit distinctio entium probari, patet, ex hoc enim probamus diversitatem entium, quia experimentaliter videmus, quod unum actu existere potest, altero non existente.

(d) *Hanc etiam propositionem*, etc. Quomodo autem constituatur problema, et destruatur, patet ibi. Si enim fieret tale

problema : *an homo sit penitus idem, quod risibile*, facile destruitur hoc problema, scilicet quod non sit idem per contradictionem inventam, puta, quia tunc contradictoria verificarentur de eodem, quod patet, nam risibile ex natura rei est proprietas hominis ; ergo homo cum sit penitus idem, erit ex natura rei proprietas hominis, et ex alia parte cum ipse homo sit subjectum proprietatis, non erit proprietas, et sic per aliquam contradictionem inventam faciliter destruitur problema, et hic modus est facilior omni alio modo ad destruendum. Et patet littera.

5. Materia distinguitur realiter a forma.

(e) *In ista etiam via Philosophi fundatur*, etc.

Probat enim Aristoteles quod materia distinguitur realiter a forma, quia per transmutationem innotescit, quod aliquando materia est sub una forma, aliquando est sub altera, sed si ex alia parte diceretur, quod materia est eadem realiter cum forma, et argueretur sic : Experientia notum est, quod materia potest esse sine ista forma; ergo realiter distinguitur; si negatur consequentia, antecedente concesso, per experientiam noto, statim sequitur contradictoria realiter verificari de eodem.

Qua etiam via utitur Philosophus 4. *Physi. text. comment.* 3. ad probandum locum esse aliud a locato, quia idem locus manet cum diversis locatis successive. Ex his ergo patet probatio majoris, quam probationem bene, nota, quia Doctor sæpe utitur illa propositione.

(f) *Minor etiam apparet*, etc. Et loquitur hîc Doctor de similitudine et æqualitate proprie sumpta, ut similitudo fundatur super qualitate proprie, et æqualitas super quantitate. Et patet per Philosophum *quinto Metaphysicorum, c. de ad aliquid, text. com.* 20. et de hoc vide Doctorem *in primo, d.* 19. *et in quodl. q.* 6. Non autem loquitur de similitudine qualitercumque, quia in divinis est verissime similitudo et æqualitas, quæ tamen realiter identificatur fundamento.

6. Probantur quatuor inconvenientia, si relatio non distingueretur a fundamento.

(g) *Probatio primi inconvenientis.* Hîc Doctor supponit, quod incarnatio passiva, qua natura humana dicitur unita Verbo, dicit relationem realem fundatam in ipsa natura humana, et terminatam ad Verbum divinum, patet communiter per Doctores et præcipue ab isto *in tertio, dist.* 1. *q.* 1. et vide diffuse quæ ibi exposui, et quamdiu talis relatio est in natura humana, tamdiu dicitur assumpta a Verbo ; si ergo talis unio est idem realiter cum natura humana, sequitur quod si Verbum non assumpsisset eam æque realiter fuisset unita Verbo, sicut modo, si etiam deponeret illam naturam, manente tamen ipsa eadem in se, maneret natura illa realiter unita Verbo.

(h) *Præterea secundo.* Hæc est secunda ratio principalis contra opinionem Henrici. Et ratio stat in hoc : ens limitatum non potest continere per identitatem realem aliqua opposita formaliter, ita quod eadem albedo sit realiter similitudo et dissimilitudo, et similiter, quod aliqua natura sit realiter paternitas, et realiter filiatio, videtur impossibile, nisi de natura omnino illimitata, cujusmodi est essentia divina, quæ propter sui infinitam illimitationem continet per realem identitatem generationem activam et passivam, sive paternitatem et filiationem. Si ergo eadem albedo non sic continet similitudinem et dissimilitudinem, sequitur quod si nunc est realiter dissimilis, et sic poterit separari a dissimilitudine. 7.

Quomodo essentia divina contineat relativa.

Et cum dicit, quod *essentia divina continet ipsa relativa formaliter*, debet intelligi tantummodo secundum identitatem realem, et non sic formaliter, ita quod

essentia divina et paternitas sint una formalitas, nam secundum Doctorem *d.* 2. *primi*, *parte secunda*, *q. prima*, dicuntur non esse eadem formaliter, et negat ibi istam consequentiam, *ergo distinguuntur formaliter*, tamen expresse *dist.* 8. *q.* 3. tenet, quod distinguuntur formaliter, et hoc idem alibi tenet.

8. [Qu]arta ratio. [D]ubitatio facilis. (i) *Item, quarto sic, continens aliquid*, etc.

Sed non omne albius est similius; ergo. Adverte tamen, quo dictum Doctoris scilicet *continens perfectius realiter, et contentum erit perfectius*, videtur dubium, quia Angelus continet realem relationem ipsis ad Deum, et hoc per identitatem realem, et similiter lapis creatus, et tamen relatio Angeli non est perfectior relatione lapidis. Si dicatur, quod dicitur perfectior non ratione suæ formalitatis, cum sint ejusdem rationis, sed ratione fundamenti cum quo identificatur realiter, idem dicam de albo ut octo comparato ad album ut duo, et de albo ut duo comparato ad aliud album ut duo. Nam album ut duo, est magis simile albo ut duo, quam albo ut octo, et sic similitudo albi ut octo ad album, ut duo erit [Re]sponsio. major secundum ipsum. Sed ego dicam, quod licet ratione suæ formalitatis dicatur minor et imperfectior, tamen ratione fundamenti cum quo identificatur realiter erit perfectior, et sic videtur hoc argumentum non concludere.

Dico primo, quod argumentum Doctoris bene concludit, præcipue in proposito, quia si similitudo realiter nihil aliud sit, quam suum fundamentum, sequitur de facto quod fundamentum nobilius erit magis simile, quam fundamentum valde minus nobile, cujus tamen contrarium experimur, ut patet in exemplo de albo ut octo comparato ad album ut duo.

(k) *Præterea quinto, contenta*, etc.

Hoc argumentum stat in hoc, quod si Quinta ratio. relationes sint eædem fundamento, quod quanto fundamenta plus differunt, tanto et ipsæ relationes plus differunt, cum sint eædem res. Sed hoc est falsum, quia æqualitas quæ fundatur in quantitate, et similitudo quæ fundatur in qualitate minus differunt, quia unius modi, quam similitudo et actio quæ fundantur super eumdem colorem, cum sint alterius et alterius modi, ut patet 5. *Met. text. comment.* 20.

(l) *Sexto, relatio rationis est alia*, etc.

In ista littera dicit Doctor, sicut multæ 9. relationes rationis sic distinguuntur a Sexta ratio. fundamento, quod fundamentum potest esse sine illis, et hoc patet, quia una secunda intentio ut cognita, potest comparari ad aliam secundam intentionem cognitam, talis comparatio passiva est relatio rationis, quæ fundatur in alia relatione rationis cognita, sic similiter erunt multæ relationes reales, sine quibus fundamentum potest esse. Et cum dicit ibi, probando consequentiam, quod *relatio rationis est modus objecti in primo* Duplex relatio rationis. *actu intellectus*, notandum, quod duplex est relatio rationis, nam quædam est, quæ vocatur secunda intentio, quæ fit per secundum actum intellectus, scilicet per actum comparativum, et actus comparativus dicitur secundus actus, quia non potest esse talis actus, nisi præsupposita cognitione extremorum, quæ ad invicem comparantur. Et quædam relatio rationis fit per actum rectum intellectus, quo intelligit A per ipsam intellectionem A dicitur habere esse cognitum, denominatione tamen extrinseca, ut notat Doctor *in quarto, dist.* 1. *q.* 1. et tale esse cognitum est modus objecti, quia per illud modificatur objectum in tale *esse*, sicut dicimus quod albedo in ho-

mine est modus, quia modificat ipsum, cum facit ipsum stare pro homine albo. Dicit ergo Doctor quod sicut relatio rationis est modus objecti in primo actu intellectus, quo intellectus primo intelligit objectum, et tamen non est in se nihil in genere intelligibilium, etc. id est, quod ille modus, sive esse cognitum est aliquid de numero intelligibilium, licet non ita primum, sicut primum objectum cognitum. Quomodo autem relatio rationis sit de numero intelligibilium, et quomodo dicatur per se intelligibilis, et quomodo contineatur sub adæquato objecto intellectus, vide quæ diffuse exposui super primo Doctoris *dist.* 3. *q.* 3. ubi sunt valde notabilia.

10. Adducuntur auctoritates ad probandum idem.

(m) *Præterea probatur conclusio ista.* Hic Doctor intendit probare prædictam conclusionem per auctoritates, sic claræ sunt in littera, quod non indigent expositione, et ut dicitur ibi : *Item Philosophus* 12. *Metaph. cap.* 2. *text. com.* 19. ubi vult quod sicut principiata sunt alia, ita principia; nam si principiatum est absolutum, necessario principia intrinseca erunt absoluta, aliter esset absolutum et non absolutum, cum entitas absoluti realiter dependeat a principiis intrinsecis, et si principiatum est relatio, principia intrinseca puta genus et differentia erunt relationes.

(n) *Item Avicenna* 3. *Metaphys.* etc.

Ubi sic ait : *oportet* inquit *loqui de ad aliquid, et ostendere quomodo debeat certificari quidditas relata et relationes, et eorum definitio.* Sed quod præmisimus in littera, potest sufficienter intelligi. Si autem posuerint relationem esse, profecto erit accidens, et hoc non est dubium, quia est res quæ non intelligitur per se, sed intelligitur semper alicujus ad aliquid; non enim est relatio, quæ non sit accidens, cujus prima accidentalitas est substantia, sicut pater et filius, vel quantitati, etc. Apparet enim expresse, quod relatio talis habeat propriam entitatem.

Adverte tamen, quod aliquid habere propriam certitudinem, potest dupliciter intelligi. Primo, quod possit ea se certificare intellectum, causando speciem intelligibilem sui, et hoc modo nulla relatio habet propriam certitudinem, quia talis cognitio non potest causari ab aliqua relatione, sed tantum a fundamento et termino, quia nec movere intellectum, nec causare speciem intelligibilem sui, quia si sic, sequeretur quod absolutum, sive effectus absolutus, puta species intelligibilis, quæ est ens absolutum, essentialiter dependeret in *esse* et in *conservari* ab aliquo, quod essentialiter et formaliter, et quidditative esset relatio, quod est absurdum et impossibile. Et si quæratur, a quo causatur cognitio relationis? Respondeo eo modo, quo exposui *in primo*, *dist.* 3. *q.* 3. Secundo, potest dici habere propriam certitudinem ex hoc, quod habet propriam intelligibilitatem et distinctam a fundamento et termino, ita quod sit nata cognosci cognitione distincta, et alia a cognitione fundamenti et termini, licet talis cognitio causetur a fundamento et termino, et hoc modo relatio potest dici habere propriam certitudinem.

Aliquic habere propriai certitud nem duplicite potest intelligi.

A quo cau setur, cognitio re lationis.

SCHOLIUM.

Refutat modum dicendi ipsorum, qui volunt relationes esse tantum entia rationis, et sic non esse idem fundamentis, nec realiter distingui ab eis, quia non sunt realitates, contra quos infert quatuor absurda gravissima.

11. Hanc viam sequitur Occham et sequaces

Et (a) quia posset proterviri de relationibus, concedendo eas non esse easdem realiter fundamento, non tamen esse alias realitates,

Artic. 2. in quo vult evertere rationes Henric. text. 52.

negando eas esse aliquas res, dicendo relationem tantum esse in actu intellectus comparantis.

. absurda infert.

Contra hoc arguitur primo, quia hoc destruit unitatem universi. Secundo, quia destruit omnem compositionem in universo, substantialem et accidentalem. Tertio, quia destruit omnem causalitatem causarum secundarum. Quarto, quia realitatem scientiarum mathematicarum destruit.

x eo quod relationes omnes dicantur esse entia rationis

Primum probatur faciliter, quod scilicet destruat unitatem universi, quia secundum Philosophum 12. *Met.* unitas universi, est in ordine partium ad se invicem et ad primum, sicut unitas exercitus, est in ordine partium exercitus inter se et ad ducem. Et ex hoc contra negantes relationem esse rem extra actum intellectus, potest dici verbum Philosophi 12. *Met.* quod tales qui sic dicunt *inconnexam faciunt universi substantiam.*

Secundum (b) probatur, quia nihil est compositum sine unione partium componentium, ita quod partibus separatis non manet compositum. Nihil autem reale dependet ab eo, quod est tantum ratio, et præcipue quod est tantum ratio causata per actum intellectus nostri, et saltem reale tale, quod non est artificiale; igitur nullum totum compositum erit reale naturale, si necessario ad suum *esse* requirat relationem, quæ relatio nihil est, nisi ens rationis.

12. 1. d. 5. 2. a. 9.

Tertium (c) probatur, quia causatio effectus realis non requirit ens rationis in causa, et non possunt causæ secundæ causare nisi proportionatæ et approximatæ; igitur si ista approximatio est tantum ens rationis, non poterunt sub ista approximatione causare aliquid reale, quod sine ista approximatione non possunt causare; et si ista approximatio, quæ est relatio, nulla res est per te, igitur causæ secundæ nihil confert ad posse causare.

Com. 22. 1. Euclidis. Removet responsionem Nominalium.

Quartum (d) probatur, quia omnes conclusiones Mathematicæ demonstrant relationes de subjectis, quod apparet primo ex auctoritate Philosophi 13. Met. c. 1. in fine : *Boni autem maxime species et ordo et commensuratio et determinatum, quæ maxime ostendunt Mathematicæ scientiæ, quia illa ars est in proportione et mensuris aliquorum ad invicem.*

Secundo, (e) patet hoc per experientiam, discurrendo per conclusiones Mathematicas, in quibus omnibus communiter prædicatum est aliqua passio relativa, sicut patet incipiendo a prima conclusione Geometriæ, ubi ostenditur æqualitas laterum de triangulo, vel de linea recta, hoc prædicatum posse esse basim vel latus trianguli æquilateri, et ita in omnibus aliis, puta quod triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, passio demonstrata de tribus angulis trianguli est ista, scilicet æqualitas duobus rectis, et ita est in aliis.

COMMENTARIUS.

11. Arguit Scotus contra opinionem Henrici.

(a) *Et quia posset protervire de relationibus*, etc. *Contra hoc arguitur.* Hic Doctor intendit probare multiplici via, quod

relatio sit aliqua res præter omnem operationem intellectus. Prima via, quia si sic non esset, destrueretur unitas universi, quia secundum Philosophum. 12. *Metaph. text. comment.* 52. unitas universi est in ordine partium ad se invicem et ad primum. Cum ergo universum non consistat in sola operatione intellectus, ut patet; ergo talis unitas, quæ est relatio ordinis partium ad invicem et ad primum erit realis. Et addit Doctor, quod contra negantes relationem esse rem extra actum intellectus, potest dici verbum Philosophi 11. *Metaph. text. sine commento*, quod tales qui sic dicunt, inconnexam faciunt universi substantiam.

(b) *Secundum probatur.* Secundo probat Doctor idem, quia ex hoc destrueretur omnis compositio in universo, quia nihil est compositum sine unione partium, patet; ergo in composito reali erit unio Quid sit unio. realis partium, unio autem est formaliter relatio. Et quod dicit Doctor, quod *compositum reale non dependet ab eo, quod est ratio tantum*, vult dicere, quod compositum reale non præexigit de necessitate relationem rationis, quia ens reale non præexigit de necessitate ens rationis, ut patet a Doctore *primi dist.* 8. *q. penultim.* et vide quæ ibi exposui. Cum ergo compositum reale de necessitate præexigat unionem partium, sequitur quod talis unio erit relatio realis. Nota etiam, quod compositum non dependet a tali unione, ut ab aliquo, quod sit de essentia illius, quia tunc relatio realis esset de essentia absoluti, quod est impossibile; nec etiam dependet in essendo, sic quod sit dependentia essentialis entitatis compositi ad illam relationem, quia ut sic tantum dependet a causa in essendo.

12. Nullum compositum Secundum probatur, quia si non esset relatio realis, destrueretur omnis compositio in universo, et ratio stat in hoc, quia nullum compositum reale potest esse sine unione partium componentium. Sed talis unio de necessitate est relatio realis, quia da oppositum, tunc sequeretur quod ens reale dependeret ab eo, quod est tantum ens rationis, cujus oppositum experimur, quia posito per impossibile, quod nullus intellectus esset applicatus ligno ex materia ligni, et forma introducta ab igne, causaretur compositum reale, quod non posset esse sine unione partium; ergo talis unio esset ibi non per considerationem intellectus. Similiter posito, quod intellectus esset, et actu non consideraret, vere causaretur compositum naturale, in quo esset realis unio partium. Et addit Doctor, quod hoc est specialiter verum in composito naturali, quidquid sit de artificiali, si tamen artificiale diceret positivum reale, idem sequeretur, sed quia adhuc non est terminatum apud omnes, quod artificiale inquantum artificiale dicat entitatem positivam, licet Doctor expresse teneat ipsum dicere entitatem positivam, ut patet *in libro sex Principiorum.* reale pot. esse sine unione partium componentium.

Et nota in littera, ubi videntur duo dubia. Primo, quia dicit, nihil reale dependet ab eo, quod est tantum relatio rationis, ex hoc videtur sequi, quod compositum reale dependeat ab unione partium; et tunc quæritur, cum omnis dependentia sit causati ad causam, vel mensurati ad mensuram, vel sustentati ad sustentans, sed nullo istorum modorum dependet compositum absolutum ab unione partium discurrendo per omnia ista. Secundum est ibi : *Nullum totum compositum erit reale naturale, si necessario ad suum esse requirat relationem rationis*, nam partes componentes ab æterno habuerunt *esse* cognitum et diminutum, quod est tantum relatio rationis, ut subtiliter patet a Doctore *in primo, dist.* 35. *et* 36. ergo compositum reale de 13. Pulchra dubia.

necessitate præsupponit relationem rationis.

Ad primum dubium. Respondeo ad primum dubium, quod compositum reale non dicitur dependere in aliquo genere causarum supradictarum, sed dicitur dependere ex hoc, quod de necessitate præexigit unionem partium, sicut etiam dicimus quod Filius in divinis dependet a Patre ex hoc solo, quod præexigit ipsum Patrem, ut notat Doctor *in primo dist.* 2. *part.* 2. *quæst.* 3. Modo manifestum est, quod compositum reale non necessario præexigit ad sui *esse* ens per actum intellectu fabricatum.

Quomodo Filius dependet a Patre.

14. Ad secundum. Ad secundum dico, quod etsi ideæ præexigantur, quæ dicunt relationem rationis, non tamen sic præexiguuntur, ut compositum necessario dependeat ab illis, quia si per possibile vel impossibile non essent hujusmodi ideæ, adhuc agens naturale non impeditum produceret compositum reale.

(c) *Tertium probatur.* Dicit Doctor, quod si non esset relatio realis destrueretur omnis causalitas causæ secundæ, quia certum est quod causæ secundæ non possunt causare, nisi proportionatæ et approximatæ; ergo talis approximatio erit relatio realis superaddita ipsis causis. Probatur consequentia quoad duo, scilicet quod talis approximatio sit aliquid de novo, patet, quia quando sunt omnes separatæ, non possunt agere; ergo si agunt, ut approximatæ; ergo aliquod novum habent, quod prius non habuerunt. Secundum est, quod talis approximatio sit relatio realis, quia si non, tunc talis approximatio esset tantum per actum intellectus collativum, quod est manifeste falsum.

15. Quid sit negare relationem realem. (d) *Quartum probatur.* Deinde probat Doctor quod negando relationem realem, est destruere realitatem scientiæ Mathematicæ, patet, quia omnes conclusiones Mathematicæ demonstrant relationes de substantiis, quod patet per Philosophum 13. *Metaph. cap.* 1. *in fine*, qui sic ait : *Boni autem maxime species et ordo, et commensuratio*, quæ maxime ostendunt mathematicæ scientiæ, quia illa ars est maxime in proportione et mensuris aliquorum ad invicem.

(e) *Secundo patet hoc per experientiam*, discurrendo per conclusiones mathematicas, in quibus omnibus communiter prædicatum est aliqua passio relativa. Patet de prima conclusione Geometriæ, in qua demonstratur æqualitas lateris de triangulo, quia triangulus æquilaterus est ille, qui habet tria latera æqualia; et similiter de linea recta potest prædicari hoc, quod est esse basim anguli æquilateri, et sic illa linea, quæ dicitur *basis*, est æqualis aliis lateribus, vel de linea recta potest prædicari hoc, quod est *esse latus trianguli æquilateri*, quia triangulus æquilaterus constat ex tribus lineis recte ad invicem æqualibus, etc.

SCHOLIUM.

Ostendit eos qui admittunt relationes esse extra intellectum, non tamen esse alias res a fundamento, sed modos, tantum de voce agere, quia hoc tantum est dicere, quod non sunt res ita perfectæ, sicut qualitas, vel substantia.

(f) Quod si adhuc proterviatur, 13.
quod licet relationes non sint formaliter entia rationis, sed aliquid extra intellectum, et non idem fundamento, non tamen sunt alia res a fundamento, sed tantum sunt modi proprii rei.

Ista instantia videtur tantum contendere de nomine modi et rei, licet enim modus non sit ita res, sicut illa cujus est modus, non tamen nulla res est, sicut nec nul-

lum ens, quia tunc nihil esset; dicit enim B. Augustinus 1. *de Doct. Christ. c.* 1. quod *signum secundum quod tantum est signum, est res aliqua et modus signati.* Et hoc probat, quia omnino quod nulla res est, nihil est, et ita relatio cadit sub divisione entis secundum se, juxta
Text. com. 14. Philosophum 5. *Metaph.* nec omnia in quæ dividitur ens secundum se, sunt æque perfecta entia; imo qualitas respectu substantiæ, potest dici modus, et tamen in se est vera res, ita relatio, licet sit modus, adhuc tamen est imperfectior modus qualitate, si sit extra intellectum, et non modus intrinsecus fundamenti, sicut est infinitas in
q. 3. et 4. Deo et omnium essentialium quæ sunt in eo sicut dictum est *d.* 8. 1. *lib.* sequitur ergo, quod talis modus alius a re ex natura rei, sit res alia a fundamento, accipiendo *rem* generalissime, ut dividitur in decem genera.

14. Et si dicas, quod genus Relationis est res, non propter modum illum, qui est habitudo ad aliud, sed propter rem, cui convenit esse ad aliud, hoc non est verum, quia omne ens ad se consideratum sub ratione absoluta, potest pertinere essentialiter ad aliquod genus absolutum, si est per se unum. Nullus enim modus concipiendi, cum quo stare potest unitas per se conceptus, qui conceptus sit absolutus, tollit quin illud sic conceptum pertineat ad genus absolutum, quia illud sic conceptum includit aliquid absolutum dictum de se in *quid*, et aliquid in *quale*, per quod distinguitur ab aliis conceptibus absolutis, ut genus et differentiam extra intellectum; omnis talis est respectus, sive habitudo, sive relatio, sive qualitercumque nominetur, quia ista sunt synonyma; et ille respectus potest per se concipi ut per se unum, habens aliquod prædicatum quidditativum dictum de eo in *quid*, et est aliquid extra animam, ut probatum est, et distinctum ab illo In art. in quo fundatur, ut probatur *in* 1. *art.* ergo potest habere quilibet istorum respectuum genus proprium ut respectus sunt, non includendo essentialiter fundamenta, et ita realitas eorum, quæ sunt in isto genere, non est præcise talis propter fundamentum formaliter loquendo, quia fundamentum est extra per se rationem istorum, ut habent completam rationem entis in genere reali.

Sic igitur declarata realitate relationis in secundo articulo, et etiam ejus distinctione reali a fundamento in primo articulo, et hoc quantum ad illas relationes, de quibus concludunt rationes ibi adductæ, videtur sufficienter improbata prima opinio secundum quemcumque intellectum ponatur intelligi.

COMMENTARIUS.

(f) *Quod si adhuc proterviatur*, etc.

Hîc Doctor solvit rationes pro opinione 16.
Henrici, qui Henricus quasi in principio quæstionis, primo sic arguit probando, quod omnis relatio sit eadem fundamento, et ratio prima stat in hoc : quia si de ratione relationis est, quod sit alia a fundamento; ergo relatio in divinis, quæ transfertur ad Deum secundum propriam

rationem relationis, erit alia res ab essentia divina, quod est impossibile, et addit quod album simile non est magis compositum quam album tantum; ergo relatio similitudinis non addit aliam rem fundamento.

SCHOLIUM.

Solvit quinque argumenta Henrici posita n. 4. probantia indistinctionem realem relationis a fundamento.

15. q. 3. Ad 1. [ ]ihil quod dicitur [f]ormaliter [d]e Deo est [i]n genere.

Ad primum (g) alterius opinionis dico, quod nihil alicujus generis dicitur de Deo, sicut dictum est *dist.* 8. *primi*, et sicut absoluta, ita relationes, quæ formaliter dicuntur de Deo, non sunt alicujus generis, sed transcendentia et passiones entis in communi, quia quidquid convenit enti inquantum est indifferens ad infinitum et finitum, convenit ei prius quam dividatur in genera, et ita est transcendens.

Ad illud, (h) quod non est compositius album simile quam album tantum, quamvis illud posset faciliter exponi, faciendo vim in vocabulo, dicendo quod compositio est simul positio, tamen non curando de vocabulo, dicendum est consequenter, quod album simile est compositius quam album tantum, quia habet in se actum et potentiam distincta realiter. Hoc etiam debet concedere ille, pro cujus opinione fit istud argumentum. Concedit enim ipse, nusquam esse differentiam intentionis sine compositione, et quod relatio differt a fundamento in creaturis, differentia intentionis. Concedit etiam in divinis, personam esse quasi compositam, et essentiam esse quasi potentiam, et relationem quasi actum, sed ubi ista sunt, *quasi actus* et *quasi potentia*, ibi est quasi compositio; igitur ubi est actus et potentia, ibi est vere compositio, non tamen est compositio ex duabus entitatibus absolutis, quia altera entitas non est absoluta entitas.

Vide 1. d. 5. q. 2. n. 2. [e]t seqq. [V]ide Henric. [u]bi citatur d. 3. q. [d]e vestigio et 36. et 43.

Ad 2.

Ad secundum (i) de mutatione, respondet Simplicius super Prædicamenta quod sicut relatio non est forma ad se, sed ad alterum, ita ille, cui advenit, non mutatur ad se, sed ad aliud.

Non datur mutatio relativa sine absoluta in altero extremorum, 5. Phys. et 7.

Et si tunc mutari dicatur solum illud, quod aliter se habet ad se, nunc quam prius, tunc non est mutatio in *ad aliquid*. Si vero *mutari* sit commune ad aliter se habere ad se et ad alterum, tunc mutatio est in *ad aliquid*, sicut vult Simplicius, quia secundum relationem se habet aliquid aliter ad alterum. Philosophus tamen (j) quia ponit, quod non est possibile aliquid aliter se habere ad alterum, nisi aliter se habeat ad se, ideo dicit, quod in *ad aliquid* non est motus. Unde solum ostendit in quibus Prædicamentis est per se primo motus, et in quibus non.

Item Philosophus ibi ostendit, quod in substantia non est motus, et tamen ibi est mutatio; ergo ex intentione Philosophi, non potest habere nisi quod in ad aliquid non sit motus, cum quo tamen stat, quod ibi sit mutatio.

Et confirmatur ista responsio per auctoritatem Ambrosii supra adductam, qui relationem conce-

dit esse aliam rem a fundamento et esse mutationem ad illam.

16. Ad 3. Ad tertium (k) de *inesse*, concedo quod relatio habet proprium suum *inesse*, sicut dicit Avicenna 3. *Metaph.* et tamen non sequitur compositio istius generis ex aliquibus essentialiter inclusis, quia etiam quantitas habet suum *inesse*, quod non est de ratione sui generis formaliter, et tamen non est composita compositione respiciente naturam generis. Hoc autem ideo est, quia passio inest rei cujus est, et non est de per se intellectu illius, quod tamen magis videtur esse verum de passione quam de relatione.

Id est ex genere et differentia, bene tamen ex compositione ex conceptu subjecti et passionis.

Cum ergo arguitur, quod relatio fundata super substantiam haberet propriam accidentalitatem, quia proprium *inesse*, respondeo, si aliqua sit talis relatio, et de ipsa concludant rationes supradictæ in primo articulo, concedo conclusionem; utraque pars antecedentis videtur esse vera de identitate specifica individui ad aliud individuum in specie, sive de similitudine essentiali secundum formam specificam.

Ad 4. Ad quartum (l) de processu in infinitum, dico quod non sequitur, quia relatio seipsa refertur ad fundamentum, non enim potest esse absque fundamento, nec absque se sine contradictione; ipsa enim existente et fundamento simul, ambo sunt extrema illius relationis, quæ est ejus ad fundamentum, ergo ipsa non est absque contradictione sine relatione ejus ad fundamentum, et ita sine contradictione non potest esse sine fundamento, et ita relatio illa, qua ad fundamentum refertur erit eadem sibi, et hoc magis patebit in proxima solutione sequentis quæstionis.

Relatio seipsa refertur ad fundamentum. Scot. 5. d. 8.

Ad quintum, (m) de distinctione dico, quod relatio habet suam distinctionem in suas species, sicut aliud genus habet distinctionem in species suas, et tamen illa non innotescit nisi per fundamenta, propter modicam entitatem suam, quam habet in fundamentis suis; ita etiam et in aliis accidentibus, quæ habent majorem entitatem et realitatem, quod aliquando distinctio fit per extrinseca, et per illam cognoscitur distinctio intrinseca quæ est in eis; est tamen formalis intrinseca, sed non innotescit, nisi per extrinseca.

Ad 5. Quomodo relation[is] distinct[io] nobis innotesc[at].

COMMENTARIUS.

17. (g) *Ad primum alterius opinionis*, dicit quod sicut nullum absolutum alicujus generis formaliter transfertur ad divina, ita nec aliqua relatio generica, et hoc diffuse ostendit in primo, *dist.* 8. *q.* 2. Et nota duo in ista littera Doctoris. Primum ibi: *relationes quæ formaliter dicuntur de Deo non sunt alicujus generis.* Hoc debet sane intelligi, aut formaliter accipitur quidditative, aut denominative. Primo modo nulla relatio includitur quidditative in Deo, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 1. *q.* 2. *et dist.* 2. *part.* 2. *q.* 3. Dicuntur ergo prædicari formaliter denominative tantum, quia vere et ex natura rei prædicantur de Deo, sicut dicimus quod Deus est Pater, Filius, et Spiritus sanctus, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 4. *q.* 2. *et dist.* 5. *q.* 2. Non intelligas tamen, quod relatio

Quomod[o] relatione[s] formalite[r] dicantu[r] de Deo

possit prædicari formaliter de Deitate, quia de ultimate abstracto non potest aliquid formaliter prædicari, nisi in primo modo dicendi per se, ut patet a Doctore *in primo, distinct.* 5. *q.* 1. Et licet paternitas immediate fundetur in essentia divina, non tamen denominat ipsam, ut patet a Doctore ubi supra. potest tamen prædicari identice, quia hæc est vera : *Deitas est paternitas*, ut patet a Doctore ubi supra.

18. Quomodo quæ dicuntur de Deo sunt transcendentia. Ens quando dividitur per quantum et non quantum est divisio Theologica.

Secundo nota ibi quod dicit, quod *absoluta et relationes, quæ formaliter dicuntur de Deo non sunt alicujus generis, sed transcendentia et passiones entis in communi.* Hoc debet intelligi de passione disjuncta, quia absolutum et respectivum dividunt ens. Et quia dicit, quod competunt enti inquantum ens, videtur dubium, quia ens inquantum ens prius dividitur per ens quantum et non quantum, et ens non quantum est relatio in divinis, ut patet a Doctore *quæst.* 4. *quodlib.* Ens vero quantum, quod dicit aliquam entitatem includentem perfectionem, et excludentem imperfectionem, vel entitatem includentem perfectionem, et non excludentem omnem imperfectionem, vel entitatem nullam includentem perfectionem, nec excludentem omnem imperfectionem, imo necessario includentem imperfectionem, puta limitationem, cujusmodi forte sunt relationes genericæ, et sic debet intelligi ista divisio entis quanti et non quanti, ita quod ens non quantum de necessitate excludit omnem imperfectionem, et non includit formaliter aliquam perfectionem. Dico ergo, quod ens prima sui divisione dividitur per quantum et non quantum, et quantum dividitur in absolutum et respectivum, finitum et infinitum, et sic videtur quod absoluta et respectiva dicta de Deo, competant enti inquantum ens. Dico, quod quamvis ens non quantum immediate dividat ens reale, quod est communissimum, et ens quantum dividatur per absolutum et respectivum, etc. et sic ens non quantum est passio non convertibilis cum ente, sed est passio disjuncta entis inquantum ens, et ens absolutum dicens perfectionem, sit passio entis quanti, dico quod sic debet intelligi, quod sunt passiones entis inquantum ens, id est, quod competunt enti antequam dividatur in decem genera ; et loquitur hic de absolutis, quæ dicunt perfectionem simpliciter, et sic patet ista littera.

(h) *Ad illud quod non est compositius album simile*, etc. Dicit Doctor, quod album simile ex quo constat ex duabus rebus, quarum una est potentia, et reliqua est actus, erit magis compositum quam album tantum, et præsertim hoc debet concedi ab Henrico, qui vult quod in divinis sit quasi compositio ex quasi potentia et ex actu. Vult enim, quod persona divina dicatur quasi composita ex relatione et essentia, ut patuit a Doctore improbando opinionem Henrici de quasi compositione, *dist.* 5. *quæst.* 2. *primi.* 19.

Secundo principaliter arguit Henricus per viam mutationis, quia si relatio esset alia res a fundamento ; ergo fundamentum realiter posset mutari ad illam, et sic relatio esset terminus alicujus mutationis, quod est contra Philosophum, *quinto Physic. text. com.* 10.

(i) Respondet Doctor ibi : *Ad secundum de mutatione.* Hic adducit responsionem Simplicii super Predicamentis, qui vult quod sicut relatio non est forma ad se, id est, non est forma absoluta, sed ad alterum, ita illud cui advenit non mutatur ad se, sed ad aliud id est, quod non mutatur ad aliquod absolutum recipiendo illud, sed ad aliud scilicet recipiendo relatio- Cap. de relativis.

nem, secundum quam est ad aliud. Secundum enim mutari ad se est, quando mutatio terminatur ad absolutum receptum in subjecto. Mutari vero ad aliud est, quando mutatio terminatur ad relationem, quæ recipitur in absoluto. Primo modo in *ad aliquid* non est mutatio, sed bene secundo modo, quia secundum relationem se habet aliquis aliter ad alterum, quam prius se habuerit.

Quid sit mutari ad aliud.

20. (j) *Philosophus tamen*. Quia ponit, quod non est possibile aliquid aliter se habere ad alterum, nisi aliter se habeat ad se, ideo dicit quod in *ad aliquid* non est motus, unde solum ostendit in quibus Prædicamentis est per se primo motus, et in quibus non. Et pro clariori intelligentia hujus dicti, patet per hoc exemplum, quia si aliquid mutatur ad alterum, hoc non potest esse, nisi acquiratur aliquod absolutum, vel in subjecto, vel in termino, vel saltem aliquod absolutum remittatur, nam si album ut octo, comparetur albo ut quatuor, nunquam album ut octo erit perfecte simile alteri albo ut quatuor, nisi album ut quatuor intendatur usque ad octo gradus, et sic fit mutatio absoluta in termino; vel potest fieri mutatio in subjecto, ut si album ut octo deperdat quatuor gradus albedinis, et tunc erit perfecte simile albo ut quatuor, et sic patet, quod non est mutatio ad alterum, nisi sit mutatio ad se in subjecto, vel in termino, mutatione siquidem acquisitiva vel deperditiva; et quia ad tale absolutum acquisitum vel deperditum in instanti resultat relatio, puta similitudo, sequitur quod ad relationem non sit motus, quia motus fit in tempore. Et licet possit esse motus ad fundamentum vel ad terminum, cum possint acquiri in tempore, ad relationem tamen non potest esse motus, cum illa positis extremis de necessitate naturæ in instanti resultet. Potest tamen concedi, sane intelligendo, quod ad relationem sit mutatio, non quod proprie ipsa relatio intrinsecus adveniens, sit immediate terminus alicujus mutationis, cum ad relationem talem non sit motus nec mutatio, ut patet 5. *Physic. text. com.* 10. Sed ex hoc dicitur acquiri per mutationem, quia in ultimo instanti acquisitionis termini vel fundamenti de necessitate naturæ resultat talis relatio. De hac tamen materia vide quæ diffuse exposui super *tertio Doct. dist.* 1. *q.* 1.

Mutatio duplex.

Ad relationem non est motus, sed mutatio.

Tertio principaliter arguit Henricus ibi : *Tertio arguitur*, et ratio clara est in littera.

Quarto arguitur ibi : *Quarto si esset*, etc. et ratio stat in hoc, quod si relatio, puta similitudo esset alias res a fundamento, cum illa sit accidens, tunc haberet propriam accidentalitatem, videlicet propriam inhærentiam, et talis inhærentia est relatio, et tunc quæro, aut est eadem fundamento, aut alia; si eadem, ergo similitudo erit eadem fundamento, quia non est major ratio de una relatione quam de alia; si alia, erit processus in infinitum. 21.

(k) Respondet Doctor ibi : *Ad tertium de inesse*, etc. Pro clariori intelligentia hujus litteræ, nota aliqua, quæ dicit in ista littera. Primo, quod relatio prædicamentalis habet suum proprium *inesse*, sive propriam inhærentiam ad subjectum, et hæc est duplex, scilicet actualis et aptitudinalis, sicut etiam de accidente absoluto. Sed differentia est inter accidens absolutum et respectivum, quia respectivum nunquam potest habere inhærentiam aptitudinalem, quin simul habeat et actualem, quia impossibile est esse aliquam relationem actu separatam a fundamento, ut probat Doctor *in quarto, in materia de Eucharistia*. Absolutum vero potest habe-

Cap. 10. de ad aliquid. Plura notanda. Duplex inhærentia. Differentia inter accidens absolutum et respectivum.

re aptitudinalem sine actuali, ut patet de quantitate separata in Sacramento altaris, quæ actu nulli subjecto inhæret, sed tantum aptitudine, et quod sit ibi aptitudinalis, patet a Doctore ubi supra, *et in septimo Metaph. suæ.*

22. Inhærentia non est de essentia accidentis. Secundo dicit, quod tale *inesse*, sive inhærentia, sive actualis, sive aptitudinalis, non est de essentia accidentis, cum de necessitate sit posterior ipso accidente, et sic non pertinet ad intrinsecam compositionem essentialem accidentis, ut probat Doctor, ubi supra. Nam tale esse aptitudinale est tantum passio, et hoc est quod dicit, et tamen non est composita compositione respiciente naturam generis, quia illud quod est per se in aliquo genere, componitur per se ex genere et differentia si est species; si vero individuum ex natura speciei, et hæcceitate; si vero generalissimum, et sit compositum, illud compositum ex realitate A, et realitate B, quæ sunt ignota nobis, quarum nulla dici potest genus vel differentia.

Tertio nota, quod relatio, etc. dicit quod si aliqua relatio immediate fundaretur super subjectum, quasi dubitando an aliqua fundetur immediate, licet secundum eum multæ relationes immediate fundentur, ut patet de paternitate et filiatione, ut innuit Doctor *in tertio*, *distinct.* 8. Patet etiam de similitudine et æqualitate, accipiendo *simile* et *æquale* large, ut notat Doctor *in primo, distinct.* 31. *et in quodlib. quæst.* 6. de identitate. Patet etiam ab ipso, ubi supra. Et cum dicit Henricus allegando Simplicium, quod relatio immediate fundatur in quantitate et qualitate, et non in substantia, dico, quod si loquamur de similitudine et æqualitate, ut loquitur Aristoteles 5. *Metaph. c. de ad aliquid*, *text. com.* 20. dico, quod verum est, loquendo de similitudine stricte et proprie, non autem improprie, ut patet a Doctore ubi supra.

In quo fundatur immediate relatio.

(1) *Ad quartum.* Circa quartum de processu in infinitum, occurrit dubium, quia non videtur, quod Doctor directe respondeat ad argumentum Henrici, ut patet intuenti argumentum illud. Dico, quod si bene attendantur verba Doctoris, directe respondet, et solvit argumentum Henrici; nam primo probat Doctor quod impossibile est relationem, puta similitudinem esse sine fundamento (puta albedine) in quo fundatur, quia non potest esse nec habere *esse*, nisi habeat fundamentum et terminum, puta aliud album pro termino, quia necessario dependet ab illis. Deinde sequitur, quod si talis similitudo non potest esse sine fundamento; ergo ipsa refertur ad fundamentum. Patet, quia distinguitur a fundamento, et distinctum inquantum distinctum, distinctione refertur ad aliud distinctum, et similiter alietate refertur ad fundamentum, et talis alietas, quæ fundatur in similitudine, est simpliciter eadem res cum similitudine. Patet per fundamentum Scoti *præsenti quæstione, et in tertio, distinct.* 8. qui sic dicit : Cuicumque fundamento repugnat esse sine termino, relatio fundata in illo realiter identificatur illi. Sed repugnat similitudini esse sine termino, puta albo, et alietas fundatur in tali similitudine, et terminatur ad album ; ergo est eadem realiter cum similitudine, et sic patet responsio ad argumentum Henrici. Cum ergo dicitur ab Henrico, similitudo est alias res a fundamento, conceditur. Sed alietas est quædam relatio fundata in similitudine ; ergo erit alia a similitudine, et sic erit processus in infinitum. Dico, quod similitudo est alia a fundamento realiter alia seipsa, quia illa alietas est realiter ipsa similitudo. Per idem dico de inhærentia, si argumentum Henrici inten- 23. Dubium.

dit simile concludere de inhærentia, ut dixi supra; dico enim, quod si similitudo inhæret, puta albo, et concedo quod inhærentia inhæret. Et cum quæritur de illa inhærentia, aut est alia a similitudine, aut eadem. Dico quod eadem, quia similitudini repugnat esse sine termino ; ergo relatio fundata in tali similitudine, quæ est ad terminum, sine quo similitudo non potest esse, erit eadem similitudini, et concedo quod similitudo seipsa inhæret realiter, et sic non est processus in infinitum.

Quinto et ultimo arguit Henricus ibi : *Quinto*, relatio non habet distinctionem in species suas, nisi penes fundamenta ; ergo si relatio esset alia res a fundamento, haberet ex se formaliter distinctionem in suas species.

24. Duplex distinctio per intrinseca. (m) Respondet Doctor ibi : *Ad quintum de distinctione*, etc. et responsio clara est, nam duplex communiter assignatur distinctio. Quædam est per intrinseca, et hoc dupliciter, scilicet quidditative et denominative. Exemplum primi, homo distinguitur quidditative ab asino per rationale, quod est ratio formalis distinguendi quidditative hominem ab asino. Exemplum secundi, homo albus differt ab homine nigro, quia albedo in homine est ratio formalis distinguendi ipsum accidentaliter a nigro. Est alia distinctio, quæ sumitur tantum ratione fundamenti. Est etiam alia distinctio, quæ sumitur a causa extrinseca, sicut dicimus quod A et B, habent effective distinctionem a causa producente A et B. Ad propositum ergo dico, quod paternitas et filiatio distinguuntur specie per proprias differentias intrinsecas et essentiales, et si distinguuntur per fundamenta, hoc accidit eis. Et ex his patet responsio ad omnes objectiones Henrici.

SCHOLIUM.

Nunc agit Doctor specialiter de relatione creaturæ ad Deum, referens opinionem Henrici et aliorum dicentium ipsum fundamentum nihil esse, nisi relationem ad Deum, quam impugnat quinque rationibus.

Hoc (a) ergo viso de relationibus in communi, videndum est de relationibus in speciali creaturæ ad Deum, et est una opinio, quæ dicit illam relationem esse eamdem fundamento, et hoc ita quod fundamentum nihil est, nisi quædam relatio ad Deum, quia licet creatura in se sit ens, in respectu tamen ad Deum dicitur non ens, secundum Anselmum, sic etiam licet in se sit ens absolutum, tamen respectu Dei non est nisi quidam respectus. Cum ista videtur concordare illud, quod dicitur quod relatio sit ratitudo sui fundamenti, quod improbatum est d. 3. *primi. q. de Vestigio.* 17. Henric. quodlib 3. q. 9. Vide Var. q. 4. hujus 2. Monol. c. 31.

(b) Contra istam opinionem est Augustinus 7. de Trin. cap. 2 : *Omne quod relative dicitur, est aliquid excepto relativo,* et in principio tertii : *Quod nihil est ad se, non est quod ad alterum dicatur.* Fundamentum ergo relationis est aliqua entitas formaliter non includens illam relationem formaliter, quia si formaliter includeret eam, non esset formaliter relatio ad aliud, sed ad se, quia fundamentum suum est formaliter ad se, cum quo ponitur formaliter idem. Nec posset esse fundamentum primum relationis, ad hoc enim esset quærere de illa relatione prima in qua poneretur; non est ergo præcise aliqua relatio funda- Relatio fundatur semper in absoluto saltem remote de quo 1. d. 19.

mentum alicujus relationis, quod etiam apparet in relationibus divinis, ubi est maxima identitas in fundamento, et tamen fundamentum non est formaliter relatio, quia tunc non esset perfectio formaliter infinita.

18. 1. et 6. Topic. et 2. Posterior. et 7. Met. text. com. 41. et 42.

(c) Præterea, definitio indicat totam quidditatem rei, si est perfecta. Sed definitio lapidis non includit essentialiter vel formaliter respectum ad aliud, quia tunc non esset definitio lapidis, ut est in genere absoluto, et ita non esset definitio lapidis, ut est in genere Substantiæ vel ut species substantiæ; ergo in essentia lapidis non includitur formaliter aliquis respectus.

(d) Tertio sic, secundum istam opinionem, creaturæ non magis distinguuntur a Deo, quam relationes in divinis inter se, quia omnes relationes oppositæ sunt æque distinctæ, et specialiter quæ pertinent ad eumdem modum relativorum. Relationes autem divinæ, quæ sunt relationes originis, pertinent ad secundum modum relativorum, ad quem etiam videntur pertinere illæ relationes, quæ sunt in Deo ratione causæ efficientis ad creaturam; igitur si creatura tantum sit relatio, et relatio opposita in Deo, sicut filiatio est relatio subsistens opposita relationi patris, æqualis erit distinctio hinc et inde.

Loquitur in sententia Henrici, quia 1. d. 3. q. 5. negat relationem mutuam in Deo.

(e) Et confirmatur ratio, quia tunc suppositum creatum non esset nisi relatio quædam subsistens, et sic difficilius esset concipere modum existendi personæ creatæ quam increatæ.

(f) Et si dicas, quod creaturæ differunt in natura absoluta in se, non sic divinæ personæ; hoc videtur destruere positum, quia tunc creatura habebit essentiam absolutam, quæ non tantum erit relatio.

Videtur etiam sequi ulterius, quod minus differat creatura a Deo, quam una persona divina ab alia persona divina, quia in personis divinis est relatio realis et mutua; sed inter creaturam et Deum non est mutua relatio realis; ergo, etc.

19. Relationes creaturarum ad Deum sunt ejusdem rationis.

(g) Quarto ad principale arguitur sic : quæ distinguuntur formaliter non sunt idem formaliter et præcise, quia distinguerentur formaliter, et non distinguerentur formaliter, quia nihil essent nisi illud distinctum formaliter. Sed relatio creaturæ ad Deum, non distinguitur formaliter, nec specie in diversis creaturis; igitur vel creaturæ non differunt specie, vel creatura non erit præcise illa relatio. Probatio minoris, illis relationibus omnibus in creaturis, correspondet idem extremum ex parte Dei; relationibus autem alterius rationis, non correspondet terminus ejusdem rationis.

Secundum Henricum est relatio vestigialis, quæ includit esse productum et relatio mensurati et relatio finitati de quo 1. d. 3. q. 5.

(h) Quinto sic : in creatura est triplex relatio ad Deum ; igitur qua ratione ipsa nihil erit nisi una relatio, pari ratione nihil erit nisi alia relatio; igitur non potest præcise esse aliqua una istarum ; nec potest esse omnes istæ, quia omnes istæ differunt formaliter inter se, et tunc quælibet una essentia, haberet distinctionem formalem a seipsa. Vel sic : Una natura for-

maliter et specifice non est plura specifice, sed quælibet natura habet tres relationes respectu Dei, specie differentes, quod patet, quia e converso in Deo ad creaturam sunt tres relationes secundum rationem ; igitur, etc.

COMMENTARIUS.

25. Henric. quodlib. 3. q. 9.

(a) *Hoc ergo viso de relationibus in communi*, etc. Hîc Doctor primo recitat opinionem Henrici *quodlib*. 3. *q*, 9. qui dicit quod relatio creaturæ ad Deum, est eadem realiter cum ipsa creatura, et in hoc non discordat a Doctore, qui in præsenti quæstione probat, quod talis relatio nullo modo distinguitur realiter a creatura, sed discordat in hoc a Doctore, quia hæc opinio addit, quod homo nihil aliud est, nisi ipsa relatio ad Deum, ita quod in homine realiter, et formaliter et quidditative est tantum relatio vestigialis ad Deum, quæ etiam opinio diffuse improbata est a Doctore *in primo, dist*. 3.

Licet relatio hominis ad Deum sit realiter cum homine non tamen est eadem formaliter et quidditative.

q. 5. Et licet Doctor ponat ipsam relationem hominis ad Deum esse idem realiter cum homine, negat tamen quod sit eadem formaliter et quidditative cum homine, ut patet *præsenti quæstione*. Vult enim Doctor, quod homo formaliter et quidditative sit quoddam absolutum prius natura ipsa relatione ad Deum, ut patet infra, *præsenti quæst. et in primo dist*. 3. *q*. 5. et quod homo dicat tale absolutum prius relatione ultra rationes, quas adduxit in primo ubi supra, hîc specialiter adducit aliquas alias rationes, quarum prima est ibi :

26. Rationes quod creatura non sit tantum relatio vestigialis. Expositio litteræ.

(b) *Contra istam opinionem est Augustinus*, etc. Et licet istæ auctoritates prius expositæ sint *in primo*, *dist*. 1. *quæst*. 2. *et in quodlib. quæst*. 1. aliqualiter tamen declaro hanc litteram. Cum dicit : *fundamentum relationis est aliqua entitas formaliter non includens illam, etc*. Hîc Doctor in ista littera tangit plura, nam primo supponit, quod detur aliquod fundamentum relationis, quod sit formaliter entitas absoluta, ut patet per dictum Augustini; et ex hoc sequitur, quod relatio fundata in eo non sit eadem formaliter fundamento, nec de forma ipsius, quia tunc sequerentur duo inconvenientia. Primo relatio esset entitas ad se formaliter, patet, quia quæ sunt idem formaliter et quidditative, si unum est formaliter ad se, et reliquum ; patet, quia dicunt eamdem formalitatem, et est impossibile quod eadem entitas formaliter sit formaliter ad se, et formaliter ad aliud. Secundo sequeretur, quod entitas formaliter ad se esset formaliter ad aliud, patet, quia si relatio et fundamentum sint idem formaliter et quidditative, sequitur quod cum relatio si formaliter ad aliud, quod etiam fundamentum erit formaliter ad aliud, quod tamen ponitur entitas absoluta, ut patet per auctoritatem Augustini. Secundo principaliter dicit, quod relatio non posset esse fundamentum primum relationis, quia adhuc esset quærere de illa relatione prima, in qua poneretur, aut immediate ponitur in aliquo absoluto, et habetur intentum ; aut in alia relatione, et sic processus in infinitum. Si dicatur, quod ipse concedit unam relationem etiam realem immediate fundari in alia, ut in primo patuit, dico, quod hæc instantia nulla est, quia hîc Doctor loquitur de fundamento ultimato, nam cum dicit hîc : *nec posset esse fundamentum primum*, accipit *primum fundamentum* pro ultimato, et sic patet ista littera.

Objectio.

(e) *Præterea, definitio indicat totam quidditatem rei*. Hæc est secunda ratio, qua Doctor probat, quod relatio non sit formaliter idem absoluto, et supponit 27.

quod lapis sit de genere absolutorum, et statim sequitur quod definitio lapidis, et quidquid pertinet ad definitionem lapidis, erit formaliter absolutum, quia si lapis non erit de genere absolutorum, nec illud quod pertinet ad essentiam lapidis. Et quod dicit hîc : *Sed definitio lapidis non includit formaliter respectum ad aliud,* hoc debet intelligi de definitione fundamentali proprie pertinente ad definitionem lapidis, non autem de definitione formali, prout est formaliter declaratio ipsius definiti, quia ut sic, est tantum relatio rationis, sed de hoc vide quæ exposui *in q.* 1. *quodlibetorum.*

Tertia ratio contra Henricum.

(d) *Tertio sic.* Hæc est tertia ratio contra opinionem Henrici. Et ratio stat in hoc, quia dicit Henricus, quod relatio est ipsa creatura formaliter, puta quod lapis est tantum relatio effectus ad Deum efficientem, et sic lapis non magis distinguitur a Deo quam Filius in divinis a Patre, quod est falsum. Et consequentia patet, quia relationes oppositæ æque distinguuntur, sicut patet, nam paternitas in Joanne, et filiatio in Petro, ita distinguuntur inter se, sicut paternitas in Francisco, et filiatio in Socrate, cum omnes æque opponantur, quia omnes sunt relationes secundi modi; sic in proposito, relatio Filii producti in divinis, et relatio Patris producentis, sunt æque distinctæ, sicut relatio Dei producentis, et relatio lapidis producti, cum omnes pertineant ad secundum modum, ergo si lapis nihil aliud est, nisi relatio lapidis effecti ad Deum efficientem, sequitur quod lapis non magis distinguatur a Deo, quam Filius a Patre in divinis ; et hæc ratio concludit contra Henricum, ex dictis Henrici ponentis creaturas non magis distingui a Deo quam relationes divinæ inter se. Et nota, quod cum dicit Doctor relationes secundi modi fundari in Deo respectu creaturæ, non dicit hoc ex intentione sua, quia expresse hoc negat *in primo, dist.* 3. *q.* 3. contra Henricum, quia relationes primi et secundi modi semper sunt mutuæ, ut patet per Philosophum. 5. *Metaph. c. de Ad aliquid, t. c.* 20. modo Deus non refertur ad creaturam relatione reali, ut probat *in primo, dist.* 20.

Adverte hanc litteram.

28. (c) *Et confirmatur ratio.* Hæc confirmatio stat in hoc, quia si lapis est tantum relatio ipsius ad Deum ; ergo sequitur quod suppositum lapidis esset tantum relatio subsistens, et sic esset difficilius concipere lapidem, quam concipere personam divinam. Est enim difficile credere tres personas divinas esse vere subsistentes, et vera supposita per relationes, et tamen creduntur ibi illa tria supposita, sic per relationes constituta propter infinitatem divinæ essentiæ, ut patet communiter per Theologos, et maxime per Scotum *in primo, dist.* 28. et sic erit difficile concipere suppositum creatum, si tantum dicat relationem, cum sit omnino limitatum et finitum.

(f) *Et si dicas, quod creaturæ differunt,* etc. Dicit Doctor quod si Henricus vult dicere, quod suppositum Francisci et Joannis non differunt tantum per relationes, sed per absoluta, personæ vero divinæ nullo modo differunt per absoluta, Doctor adducit duo inconvenientia contra Henricum ex dictis ejus. Primum, quod hæc responsio destruit positum, videlicet quod non sunt creaturæ formaliter relationes, sicut Henricus posuit, secundum quod ex dictis Henrici sequitur, quod minus differunt a Deo quam una persona ab alia, patet, quia ipse Henricus dicit quod creaturæ inquantum participatæ non differunt specie a Deo, ut patet *in primo, dist.* 3. *q.* 5. modo relationes oppositæ ex rationibus forma-

libus plus differunt, ut patet de paternitate et filiatione. Sed inter Deum et creaturam non sunt relationes oppositæ, quia Deus non refertur ad creaturam aliqua relatione reali, ut patuit supra.

Quarta ratio contra Henricum. (g) *Quarto ad principale arguitur sic.* Hæc est quarta ratio Doctoris contra Henricum, quæ est satis clara, et stat in hoc, quia relationes creaturarum ad Deum non differunt specie, patet, quia terminantur omnes ad Deum sub ratione deitatis, nam quando relationes terminantur ad Deum, ut ad terminum, non differunt specie; si ergo omnes creaturæ essent tantum relatio formaliter ad Deum, nulla creatura differret specie ab alia, quod est inconveniens.

29. Triplex est relatio secundum Henricum. (h) *Quinto sic : in creatura est triplex relatio ad Deum*, secundum Henricum, qui ponit relationem vestigialem in creatura, quæ relatio vestigialis includit relationem producti ad rem producentem, et relationem mensurati sive exemplati ad exemplar divinum, relationem finiti ad Deum finientem, ut supra patuit *in primo, dist.* 3. *q.* 5. Et ex hoc infert Doctor quod qua ratione ipsa creatura nihil erit nisi una relatio, pari ratione nihil erit nisi alia relatio; igitur non potest præcise esse, nisi aliqua una istarum, nec possunt esse omnes istæ simul, quia omnes istæ differunt formaliter inter se, et patet secundum Henricum, qui posuit illas tres relationes differre secundum tres modos relationum, qui ponuntur ab Aristotele 1. *Met. text. com.* 20. et de hoc vide Henricum, *quodl.* 9. *q.* 1. *et* 2. Et ultra sequitur, quod tunc quælibet una essentia haberet distinctionem formalem a seipsa, vel sequeretur quod una natura formaliter et specifice esset plura specifice, quia essent tres relationes specifice distinctæ, et sic patet quomodo recte improbatur ista opinio.

SCHOLIUM.

Alia sententia Henrici, relationem Angeli ad Deum, distingui realiter ab eo, quam refutat Doctor, duplici ratione.

Aliter ponitur, (a) quod ista relatio Angeli ad Deum, differt realiter ab essentia Angeli, quod confirmatur per Augustinum 5. *de Trinit. capite* 5. ubi dicit quod in creaturis : *quidquid non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur*, et arguitur quod in creaturis relatio sit accidens, quod etiam expresse vult *in eodem libro* 5. *capite* 16. dicens : *Illa sunt accidentia relativa, quæ cum aliqua mutatione rerum, de quibus dicuntur, accidunt.* Et vult ex hoc relationem creaturæ ad Deum esse accidens, non autem eam, qua relative dicitur Deus ad creaturam, et hoc expressius dicit ibidem in fine : *Quod ergo temporaliter dici incipit Deus, quod antea non dicebatur, manifestum est relative dici, non tamen secundum accidens Dei, quod ei aliquid acciderit, sed plane secundum accidens ejus, ad quod dici aliquid Deus incipit relative.* 20. Henric. quodlib. 9. q. 3. Vide Var. ubi supr.

(b) Contra istud : Substantia est prior accidente tripliciter, secundum Philosophum, 7. *Met.* scilicet cognitione, definitione et tempore. Et hoc quod est esse prius tempore intelligitur sic, quod nulla est contradictio ex parte substantiæ, quin prior posset esse duratione omni accidente; ergo non est contradictio, quod lapis esset prior duratione omni dependentia ad Deum, et per consequens non est contradictio, Text. 4. Substantia prior accidente tripliciter explicatur.

lapidem non dependere ad Deum, quod videtur absurdum.

Præterea, Augustinus (c) aut accipit ibi *accidens* communiter pro quolibet mutabili, et tunc substantia quælibet creata erit accidens, quia est mutabilis; aut accipit ibi *accidens* pro mutabili, id est, amissibili, scilicet quod potest alio manente, scilicet substantia, amitti, et hoc manifeste est posterius duratione vel natura. Si hoc modo, igitur relatio creaturæ ad Deum non est accidens, quia non potest creatura manere, nec duratione, nec natura, sine ista.

Et hoc modo videtur ipse loqui, *capite* 5. quomodo sunt aliqua accidentia inseparabilia, quia, etsi corvus manens non possit amittere nigredinem, tamen potest amittere plumas, et alia quædam. Hæc quidem non tantum est mutatio, quia si sic, ipsa amissio plumæ esset mutatio, sed est amissio, quia sicut pluma est prior natura nigredine, ita etiam posset esse posterius natura nigredine, hoc est, non primo corrumpi corruptione nigredinis.

COMMENTARIUS.

30. Relatio est accidens.

(a) *Aliter ponitur.* Hæc est opinio Henrici *quodlib.* 9. *q.* 3. qui dicit quod relatio Angeli ad Deum differt realiter ab essentia Angeli, et tota ratio sua stat in hoc, quod ipsa relatio est quoddam accidens, innitendo dicto Augustini. Et littera patet, et quod dicit parum infra, *quod ergo temporaliter dicit incipit Deus,* etc. Vult dicere, quod si Deus nunc dicatur creator, et prius non dicebatur creator, manifestum est relative dici, non tamen secundum accidens Dei, ita quod talis relatio, qua dicitur creator non est accidens Dei, quia ex hoc solo dicitur creator, quia relatio creaturæ terminatur ad ipsum Deum, ut clare dictum fuit *in* 1. *dist.* 30.

Relatio creaturæ terminatur ad ipsum.

31.

(b) *Contra istud.* Hic Doctor improbat hanc positionem Henrici, vult enim Doctor quod relatio Angeli ad Deum, etsi non sit eadem formaliter ipsi Angelo, est tamen eadem realiter, ut probabit. Probat ergo primo, quod non distinguitur realiter ex dicto Philosophi 7. *Metaph. text. com.* 4. ubi habetur, quod substantia est prior accidente, scilicet cognitione, definitione et tempore. Et dicit, quod esse prius tempore debet sic intelligi, quod nulla est contradictio ex parte substantiæ, quin prius duratione possit esse sine omni accidente, et sic non esset contradictio lapidem esse prius duratione omni dependentia ad Deum, quia talis dependentia ponitur accidens realiter distinctum, et sic lapis poterit esse, et non dependere ad Deum, quod est absurdum.

Quomodo creatura possit dici accidens.

(c) *Præterea Augustinus aut accipit ibi accidens pro quolibet mutabili.* Sententia hujus litteræ est, quod Augustinus accipit ibi *accidens,* puta quod ista relatio creaturæ ad Deum dicatur accidens, accipiendo *accidens* pro quolibet mutabili, et sic omnis creatura potest dici accidens, quia mutabilis et vertibilis in nihil, et sic talis creatio est mutabilis, non ratione sui, sed ratione fundamenti, cum quo realiter identificatur, ut infra patebit. Aut dicitur accidens accipiendo ly *accidens,* pro quolibet amissibili, et sic relatio creaturæ ad Deum non potest dici accidens, quia non potest amitti manente fundamento.

SCHOLIUM.

Resolvit ex propria sententia relationem creaturæ ad Deum, esse idem realiter fun-

damento, ab eo tamen distingui formaliter, et probat utrumque membrum.

21. (a) Ad quæstionem istam igitur dico, quod relatio ad Deum communis omni creaturæ, est idem realiter fundamento, non tamen idem formaliter, nec præcise idem, sive non idem identitate adæquata, ita quod fundamentum sit tantum relatio formaliter.

(b) Primum probatur per duas rationes, quia illud quod proprie dicitur inesse alicui, sine quo illud non potest esse sine contradictione, est idem sibi realiter; relatio autem ad Deum proprie inest lapidi, et sine ea non potest esse lapis sine contradictione; ergo illa relatio est eadem realiter lapidi. Probatio majoris, quia sicut contradictio dicta de aliquibus, est via concludendi distinctionem, ita impossibilitas recipiendi prædicationem contradictoriorum pertinentium ad esse, est via concludendi identitatem inesse, et hoc ubi non est dependentia essentialis, quæ requirit disinctionem manifestam. Quod declaro sic, quia impossibilitas quod *A* sit sine *B*, aut est propter identitatem *B* ad *A*, aut est propter prioritatem, aut simultatem in natura; ergo si *B* non sit prius naturaliter quam *A*, nec necessario simul natura, et *A* non potest esse absque *B*, sequitur quod *A* sit idem *B*; si autem sit aliud et posterius eo, non est verisimile, quod non possit esse sine eo naturaliter absque contradictione. Sed quod inest alicui proprie, sicut relatio inest fundamento, hoc est, quod ita inest, quod si esset aliud, esset posterius eo natura; tale nec est prius natura, nec simul cum eo, cui inest; ergo si necessario requiritur ad *esse*, ita quod illud aliud non potest esse sine eo, necessario est idem realiter sibi. Ita est in proposito. Minor est manifesta, quia sicut incompossibile est lapidem esse sine Deo, ita incompossibile est lapidem esse sine dependentia ejus ad Deum, nam si posset esse sine dependentia illa, posset esse sine termino illius dependentiæ, non enim est incompossibilitas essendi absque termino, nisi propter ipsam dependentiam; non est autem aliquid non necessarium simpliciter, ratio simpliciter necessarii; ergo, etc.

Quod nequit esse sine alio, nec est posterius eo, est idem ei realiter. Hinc videtur partes simul sumptas unitas non distingui a toto, de quo Scot. 3. d. 2. q. 2. a. 1. Ant. And. 7. Met. q. ult. Tromb. in Formalitat. art. de identit. et dist.

(c) Contra rationem istam insto, quia tunc quælibet relatio, quæ inest essentiæ divinæ, per actum intellectus divini, esset eadem illi essentiæ. Probatio, quia incompossibile est illi essentiæ esse sine ea, si enim talis relatio posset esse nova, ergo intellectus divinus posset mutari, quod est incompossibile, sed ponere talem eamdem illi est ponere inconveniens, quia tunc esset realis. Quidquid enim est idem rei, est reale, illa autem relatio non est realis, *ex distinct.* 30. *primi;* ergo, etc. 22.

(d) Respondeo, incompossibilitas separationis potest esse ex ratione ipsius a quo aliquid est inseparabile, et potest esse ab aliquo extrinseco. Exemplum hujus secundi, quia secundum Philosophum, contradictio est cœlum esse sine motu, non quidem ex causa intrinseca in cœlo, quia est receptivum motus, et indifferens ad

Quæst. 2. Quære 8. Phys. et 2. Cœ. et 9. et 12 Metaph. Dupliciter aliquid est inseparabile ab alio.

quietem sicut ad motum, sed ex causa extrinseca movente. Non tamen sequitur, quod cœlum sit motus suus, licet non posset esse sine eo. Modo dico, quod incompossibilitas essendi lapidem absque dependentia ejus ad Deum, est ex ratione lapidis præcise, ex qua etiam est ratio incompossibilitatis essendi lapidem sine termino dependentiæ. Quidquid enim est ratio requirendi terminum dependentiæ, est ratio habendi dependentiam illam. Sed in ista instantia adducta, non est necessitas simpliciter inhærentiæ talis relationis, nec incompossibilitas oppositi ex natura rei, ex parte essentiæ divinæ, quasi impossibile sit eam esse nisi exigat terminum *ad quem*, quem impossibile est non esse, sed tantum incompossibilitas ex causa extrinseca, scilicet in intellectu divino, causa, inquam, simpliciter necessario agente, et ideo incompossibilitas est ex parte ejus noviter agere.

23.
elatio æ inest ellectui livino creaturam, omodo on est, iem realiter, m non oossit parari b eo. liqui ri pro Deo Deum, abent, rmino et uinum. Dist. et alib. n in 4. st. 6. t. fin. 2. ist. 12.

(e) Secunda ratio principalis ad primum membrum solutionis est ista, quod uniformiter dicitur de omni alio a Deo, nulli dicto ad Deum accidit. Sed talis relatio communis omni creaturæ, uniformiter dicitur de omni alio a Deo ad ipsum Deum; ergo nulli accidit, et ita est idem fundamento. Probatio majoris, quia si alicui accideret, pari ratione et alteri, ut puta si relatio effectus ad causam accideret lapidi, et per consequens esset res alia a lapide, pari ratione ipsa haberet relationem ad Deum, ut effectus ad causam, et tunc accideret sibi alia relatio effectus et ita esset alia relatio, et sic in infinitum.

q. 1. et in quodl. q. 3. et 16.

(f) Contra istam rationem insto, quia non videtur inconveniens, procedere in infinitum in relationibus; dictum enim est *in primo libro*, quod relatio fundatur supra relationem, sicut proportionalitas supra proportionem. Ex hoc arguitur, si Socrates est idem Platoni; ergo illa identitas Socratis est eadem identitati Platonis. Et pari ratione illa secunda identitas est eadem identitati, et prima identitas erat ab alia identitate fundamenti, quia fundamentum poterat esse sine ea; ergo pari ratione quælibet identitas erit alia ab identitate illius cujus est, et ita erunt infinitæ relationes reales. Et ita potest argui de proportionalitatibus et similitudinibus.

24.
Relatio fundatur in relatione sed non datur hinc processus, identitates Socratis et Plato. sint A. B. et identitates harum identitatum C. D. in quibus sistitur, quia A. non potest esse sine C. id est identitate in ipsa fundata.

Ad istud respondeo, quod status est in secundo. Quod ut intelligatur, accipiantur prima fundamenta Socrates et Plato, inter quæ est identitas mutua, et dicatur illa in Socrate A, et illa in Platone B, identitas autem A ad B, dicatur C, et illa identitas e contrario in B dicatur D; dico tunc, quod A differt a Socrate, quia Socrates potest esse sine A quia potest esse sine ejus termino, et ipsa non potest esse sine termino, A tamen non differt a C, sed C est idem sibi, quia A non potest esse sine B, cum sint simul natura, et per consequens contradictio est A esse, nisi tam fundamentum ejus, quod est C, quam etiam terminus ejus sit, sed fundamento et termino ipsius C existentibus, necessario erit C; ergo contradictio est A esse sine C.

et *C* inest formaliter *A*, quia *A* dicitur idem ipsa eadem identitate, quæ est *C*; ergo *C* est idem ipsi *A*, et per consequens ibi erit status.

(g) Et si quæras, qua identitate est *C* idem ipsi *A*, dico, quod ipso *A*, quia illa identitas non est nisi rationis, quia simpliciter ejusdem ad se. Eodem modo est status de similitudinibus proportionalitatum, quia una proportionalitas est similis alteri similitudine essentiali. Duo etiam individua ejusdem speciei dicuntur similia in forma specifica, et ita sicut est status in identitate specifica in secundo, non in primo, ita et in similitudine proportionalitatum.

25. Creationem passivam distinctum esse a fundamento formaliter. Supra in principio solutionis rationis, 5. Relatio creaturæ ad Deum, non est eadem adæquate fundamento explicatur.

(h) Secundum membrum, scilicet quod relatio non sit eadem formaliter fundamento, suppono manifestum ex intellectu ejus, quod dicitur formaliter idem, quia per se ratio respectus non includit formaliter rationem absoluti, nec absolutum per se includit formalem rationem respectus. Similiter quod ibi additur, quod fundamentum non sit præcise ipsa relatio, hoc probatur contra primam opinionem, et tunc intelligo qualiter possit esse vera identitas, et non præcisa hoc modo : Quando in creaturis aliquid continet per identitatem sive unitive plura, non est hoc ex perfectione illius contenti, sed ex perfectione continentis, sicut anima intellectiva secundum aliquos contineat animam vegetativam et formam substantiæ; non est hoc ex perfectione formæ substantiæ, quia ipsa non continet omnes formas alias, sed ex perfectione animæ intellectivæ. Similiter si hoc ens contineat quamlibet passionem entis, ut veritatem et bonitatem et unitatem, non est tamen ista continentia ex perfectione continenti, sed ex perfectione continentis. Quemadmodum et in divinis, quod relatio sit eadem fundamento, non est ex perfectione relationis, quasi ipsa contineat essentiam per identitatem, sed ex infinitate formali essentiæ, propter quam ipsa habet in se relationem per identitatem.

In omnibus istis, et maxime in creaturis, continens non est præcise contentum, sed est ita perfecta entitas in se, sicut esset, si contentum esset extra se vel sibi additum. Imo perfectior entitas est, quia ex perfectione sua continet omnem aliam entitatem. Unde anima intellectiva non tantum est forma substantialis, ut sensitiva, quia tunc non esset perfecta, sed est ita perfecta illa ultima entitas, quæ est ibi, sicut si præsupponeret aliam entitatem a se.

Ita dico in proposito, quod fundamentum non est tantum relatio, quam continet per identitatem, sed est ita absolutum, sicut si relatio esset sibi addita, vel omnino nullam haberet relationem, quia non est hoc ex imperfectione sua , sed ex perfectione vel simpliciter , vel aliqualiter, quia continet illam relationem. per identitatem, ita quod ipsa continentia quasi prævenit ipsam accidentalitatem relationis , ne ipsa possit esse accidens, quia ipsa perfecte continetur in substantia, quæ tamen relatio, si non sic contineretur, ex se non haberet forte,

quod esset per identitatem substantia.

COMMENTARIUS.

32. ulcherrima octrina de malitatibus, brevis. (a) *Ad quæstionem istam*, etc. Sed antequam exponatur opinio Doctoris, pro clariori intelligentia præmitto sub brevitate distinctiones et identitates, quæ in variis locis a Doctore Subtili ponuntur, quibus sub brevi compendio declaratis inferam propositum Doctoris. Dico ergo primo, quod illa sola ratione distinguuntur, hoc est, per actum collativum intellectus, quæ tantum sunt entia rationis, vel quando unum extremum est ens reale, et aliud ens rationis, sicut animal et genus sola ratione distinguuntur. E contra, illa sunt eadem ratione, quæ non possunt distingui per actum collativum intellectus, ut secunda intentio generis in se comparata, et nulli alteri comparata, sed simpliciter in se sumpta, est idem sibi ratione. Potest tamen ratione distingui a seipsa, comparando eam ad seipsam ut comparando intentionem generis ut in subjecto, ad seipsam ut in prædicato, sic dicendo, *genus est genus*, nam generi, ut in subjecto competit hæc secunda intentio, scilicet *esse subjectum*, et ut in prædicato competit sibi hæc secunda intentio, quod est *esse prædicatum;* hoc idem censeo, cum dico, homo est homo, *homo* ut in subjecto distinguitur a seipso, ut in prædicato tantum ratione, quia ut in subjecto aliquis respectus rationis sibi convenit, qui sibi non convenit in prædicato, ut supra patuit de genere.

stinctio tionis.

33. stinctio ex ura rei. Secunda distinctio, quæ est minima inter omnes distinctiones, quæ sunt præter opus intellectus, nominatur a Doctore *distinctio ex natura rei;* et licet omnis distinctio præter opus intellectus dicatur distinctio ex natura rei, tamen quia aliqua est vere realis, aliqua formalis, et aliqua essentialis, *etc.* In proposito quando loquimur de distinctione ex natura rei, accipimus minimam distinctionem præter opus intellectus, et sic homo ab animali et a rationali, tantum ex natura rei distinguitur, quæ distinctio apparet ex hoc, quod quando aliquid ex natura rei competit alicui, quod repugnat alteri, cum quo tamen stat vera identitas realis, formalis et essentialis, solum distinguitur ex natura rei, sicut homini ex natura rei competit, quod sit totum quidditative, et animali repugnat respectu hominis, qui tamen homo est idem realiter, essentialiter et formaliter ipsi animali, sequitur, quod homo tantum distinguitur ab animali ex natura rei. Et per oppositum illi sunt idem ex natura rei, quæ sic se habent, quod impossibile est aliquid ex natura rei competere uni, quin illud idem competat alteri, et sic homo erit idem sibimet ex natura rei; et breviter illa possunt dici eadem ex natura rei, in quibus nulla apparet distinctio præter opus intellectus, vel si aliquo modo distinguuntur, in ratione ratiocinante distinguuntur, sicut dicerent Thomistæ.

Tertia distinctio est formalis, et hæc est duplex: quædam positiva et quædam negativa, quæ distinctio patet a Doctore, *in primo distinct.* 2. *parte* 1. *quæstione* 1. *et distinct.* 8. *quæstione* 2. *respondendo ad principalia argumenta.* Distinctio formalis et positiva est proprie inter duas formalitates, et pro nunc hoc sufficiat, quod quando unum non includit aliud quidditative, et sunt duæ formalitates, illa vere distinguuntur formaliter, sicut patet de animali et rationali, et similiter de subjecto et propria passione. Et illa tantum formaliter distinguuntur positive, quæ præsupposita identitate essentiali et 34. Distinctio formalis.

reali dicunt duas formalitates, quarum una non includit aliam quidditative, et sic posita identitate essentiali et reali animalis et rationalis in homine, inter se animal et rationale formaliter distinguntur, ut patet a Doctore *in primo distinct.* 8. *ubi supra.* Et talis distinctio formalis semper præsupponit distinctionem ex natura rei. E contra vero illa sunt eadem formaliter, quæ sic se habent, quod unum formaliter, et quidditative includit aliud, et hoc dupliciter; aut adæquate et convertibiliter; aut non adæquate. Exemplum primi, definitum includit quidditative et adæquate definitionem, et sic homo et animal rationale sunt idem formaliter adæquate, quia convertibiliter, unde bene sequitur, homo est idem formaliter animali rationali sic adæquate, quod quidditative nihil aliud includit. E contra sequitur, animal rationale sic adæquate dicit totam quidditatem hominis quod non excedit, neque exceditur; et hoc modo non tantum homo est idem formaliter animali et rationali, sed etiam animal rationale est idem formaliter homini. Exemplum secundi, scilicet de identitate formali non adæquato, est de quolibet inferiori respectu superioris, quia inferius includit formaliter suum superius, et est idem formaliter suo superiori, non autem e contra, quia superius non est idem formaliter suo inferiori. Et hoc modo forte intelligitur dictum *in primo*, *distinctione* 2. *part.* 2. *quæstione* 1. ubi sic dicit, voco autem identitatem formalem ubi illud, quod dicitur sic idem includit illud, cui sic est idem in ratione sua formali, et per consequens in primo modo dicendi per se.

Identitas formalis Inferius est idem formaliter superiori.

35. Si tamen volumus dicere, quod etiam definitum sit idem formaliter definitioni, et non e contra, adhuc possumus dicere, quod est idem sibi adæquate et convertibiliter, quia nihil aliud includit formaliter pertinens ad ejus quidditatem; respectu vero superioris est idem formaliter, inadæquate tamen, quia ultra entitatem superiorem includit differentias ad ejus quidditatem pertinentes, et similiter homo, et si sit idem formaliter rationali, quia includit illud quidditative, non tamen est idem formaliter adæquate, cum rationale non dicat totam quidditatem hominis, quæ omnia bene nota.

Nota etiam, quod identitas formalis, sive adæquata sive non adæquata, stat cum distinctione ex natura rei, id est, quod si *A* et *B*, puta definitio et definitum sint eadem formaliter, distinguuntur tamen ex natura rei. De alia distinctione formali negativa, et non positiva, dico breviter, quod quando aliqua duo sic se habent, quod præsupposita identitate essentiali et reali, non dicunt duas formalitates, sed unum dicit formalitatem, et aliud tantum gradum intrinsecum ipsius formalitatis, tantum formaliter et negative distinguuntur, sic intelligendo, quod sunt non idem formaliter, vel non sunt idem formaliter, quia unum non includit aliud quidditative. Et hoc modo Deitas non est idem formaliter cum infinitate, quæ a Doctore *in distinct.* 3. *quæst.* 1. ponitur gradus intrinsecus essentiæ divinæ, licet *in quinta quæstione quodlib.* videatur quodammodo dicere, quod sit de quidditate Dei. Sed de hoc vide expositionem, quam ibi feci; sufficit mihi, quod gradus intrinsecus non sit idem formaliter cum eo, cujus est gradus, et hoc patet a Doctore *in primo distinct.* 8. *quæst.* 2. Et si inferatur *A* et *B*, sunt non idem formaliter; ergo distinguuntur formaliter, negatur consequentia, quia in antecedente negatur formalitas, et in consequente ponitur, id est, quod in antecedente, cum dicitur, sunt non idem formaliter,

non ponuntur duæ formalitates; et in consequente cum dicitur, distinguuntur formaliter, ponuntur actu duæ formalitates, et sic intelligi debet illa consequentia, quam negat Doctor *in* 1. *dist.* 2. *part.* 2. *q.* 1. sunt non idem formaliter; ergo distinguuntur formaliter, negat consequentiam, propter causam superius dictam. Ista tamen distinctio formalis et negativa præsupponit distinctionem ex natura rei, ut patet intuenti.

36. Distinctio essentialis. Essentia potest accipi multipliciter. Quarta distinctio dicitur distinctio essentialis. Pro cujus intelligentia est advertendum, quod *essentia* potest accipi multipliciter. Primo, pro entitate quidditativa, quæ tantum dicit *esse* possibile, sicut dicimus, ab æterno habet *esse* quidditativum, sive *esse* possibile, sive *esse* intelligibile, quod *esse* est tantum *esse* secundum quid. Alio modo accipitur *essentia* pro entitate simpliciter, et hoc modo non distinguitur ab existentia, ut infra diffuse exponam, et aliqualiter supra patuit *distinct. præsenti*, *q.* 2. *et in primo, distinct.* 36. *et in tertio, distinct.* 6.

Distinctio essentialis potest dupliciter intelligi. Secundo est advertendum, quod distinctio essentialis potest dupliciter intelligi, aut quæ est inter quidditates, et quidditates habentes *esse* secundum quid, et hoc dupliciter, aut inter quidditates species distinctas; aut inter quidditates solo numero distinctas. Secundo, potest dici *distinctio essentialis*, quæ est inter entitates essentiales habentes *esse* simpliciter, et hoc dupliciter, aut inter entitates essentiales specifice distinctas, aut inter entitates essentiales solo numero differentes.

37. His præmissis dico quatuor conclusiones.

1. Conclusio. Prima: Omnes entitates quidditativæ habentes *esse* secundum quid, modo præexposito, specifice distinctæ, distinguuntur essentialiter distinctione specifica. Secunda, omnes entitates quidditativæ solo numero differentes, habentes *esse* secundum quid, distinguuntur essentialiter, distinctione tamen numerali, et quæ distinguuntur essentialiter his modis, non distinguuntur realiter, accipiendo distinctionem realem, ut infra exponam, quæ fundatur super existentiam. Tertia conclusio, omnes entitates essentiales habentes *esse* simpliciter, quæ non distinguuntur realiter ab existentia, distinguuntur essentialiter simpliciter, distinctione specifica, si talis distinctio est inter entitates essentiales specie distinctas, si vero est inter entitates essentiales solo numero differentes, tales entitates distinguuntur essentialiter numeraliter ut patet de natura Joannis et Francisci. 2. Conclusio. 3. Conclusio.

Quarta conclusio est, quod quæcumque distinguuntur essentialiter distinctione fundata super entitate habente *esse* simpliciter, distinguuntur realiter, et hoc modo semper distinctio essentialis infert realem, et e contra, quia ex quo distinctio realis est inter rem et rem existentem, sequitur, realiter numeraliter distinguuntur; et quæ realiter specifice distinguuntur, etiam essentialiter specifice distinguuntur. Et loquor semper de distinctione reali, quæ proprie est inter rem et rem, quod dico propter realem distinctionem personarum in divinis, quæ licet distinctio sit inter aliam et aliam subsistentiam, non tamen inter aliam et aliam rem proprie, quia alia et alia res includit aliam et aliam entitatem essentialem. Si ergo distinctio essentialis accipitur ut distincta a distinctione reali, accipitur distinctio essentialis, prout est inter aliam et aliam quidditatem, et si accipiatur ut est inter aliam et aliam essentiam, debet accipi pro quanto talis distinctio fundatur super essentiam, ut aliquo modo distincta ab existentia, quia tamen talis existentia est simpliciter idem essentiæ, absolute et simpliciter loquen- 4. Conclusio.

do, una infert aliam, scilicet quod realis infert essentialem, et e contra.

38. Essentialis identitas multipliciter

Ex his quæ dicta sunt de distinctione essentiali facile erit manifestum quid sit identitas essentialis. Unde *identitas essentialis* potest multipliciter contingere. Primo accipiendo *essentiam* pro quidditate; potest esse identitas essentialis specifica et numeralis; individua enim ejusdem speciei, ut sunt per se in Prædicamento, sunt idem essentialiter in specie specialissima, et ad invicem identitate tantum specifica, et sic intelligitur illa propositio : eo modo quo individua sunt ejusdem speciei specialissimæ, inter se sunt idem identitate specifica; illa vero, quæ sunt in eodem numero, constituendo ipsum, sunt idem essentialiter numeraliter, et sic natura cum sua singularitate in Francisco sunt idem essentialiter.

Aliqua esse idem essentialiter dupliciter.

Adverte tamen, quod aliqua dicuntur idem essentialiter dupliciter, et hoc tam specifice quam numeraliter. Primo, quando aliquid pertinet ad essentiam alterius, et hoc modo dicimus, quod homo et rationale sunt idem essentialiter, quia homo includit in sua essentia rationalitatem, et sic illa entitas essentialis, qua homo est idem rationali vel superiori, non differt ab entitate formali, et hoc modo Doctor multoties utitur identitate essentiali pro formali, et e contra. Alio modo aliqua dicuntur idem essentialiter specifice, non quod unum includat aliud essentialiter, sed quia unum non potest distingui specie ab alio, quod tamen est sic intrinsecum alteri, quod est impossibile unum intelligi sine altero, et hoc modo species specialissima et propria passio sunt idem essentialiter. Et talis identitas

Propria passio essentialiter inest ipsi homini

essentialis nullo modo potest dici identitas formalis, cum ibi unum non includat aliud quidditative, imo cum tali identitate essentiali stat distinctio formalis positiva, cum utrumque dicat formalitatem, quarum una in suo intellectu quidditativo non includit aliam. Sequitur etiam, quod identitas specifica et gradus ejus intrinsecus sunt idem essentialiter isto secundo modo, quia gradus intrinsecus, est sic intimus, quod unitas specifica non potest perfecte concipi sine gradu intrinseco, nec potest intelligi sine tali gradu, et major inseparabilitas est inter speciem et gradum suum, quam inter ipsam et propriam passionem. Et cum tali identitate essentiali nullo modo stat distinctio formalis positiva, quæ est inter duas formalitates, quia gradus intrinsecus non dicit formalitatem distinctam ab eo, cujus est gradus; stat tamen distinctio formalis negativa, id est, non identitas formalis eo modo, quo supra exposui.

39 De identitate essentiali numerali potest dupliciter intelligi. Primo, quod illa dicuntur idem essentialiter numeraliter, quæ sic se habent, quod unum est de constitutione alterius, sic quod unum in suo *esse* de necessitate includat aliud ; et hoc modo si individuum sit aliquod constitutum ex natura et hæcceitate, est idem essentialiter cum sua hæcceitate, et similiter natura in tali individuo est idem essentialiter, et cum tali identitate essentiali stat distinctio formalis, saltem negativa, quia etsi individuum includat hæcceitatem, ut constitutivam, quia tamen hæcceitas non pertinet ad entitatem quidditativam, ideo sequitur quod sunt non idem formaliter, nec sequitur, non pertinet ad entitatem quidditativam; ergo non sunt idem essentialiter numeraliter, quia etsi non pertineat ad entitatem quidditativam individui, est tamen sic idem individuo, quod est impossibile esse unum sine altero, et unum intelligi sine altero.

Dico etiam, quod in Francisco natura et hæcceitas sunt idem essentialiter nume-

raliter, et cum tali identitate stat formalis distinctio, quia unum non includit aliud in suo intellectu quidditativo. Individuum etiam et gradus suus intrinsecus sunt idem essentialiter numeraliter, propter rationem superius dictam de identitate specifica essentialis speciei et gradus intrinseci, et cum tali identitate essentiali stat non identitas formalis.

Similiter individuum, et omnis propria passio contracta ad individuum quorumcumque superiorum, sunt idem essentialiter, quia est impossibile intelligere individuum sine passionibus omnium superiorum, et cum tali identitate essentiali stat distinctio formalis etiam positiva, cum unum non includat aliud in suo intellectu quidditativo.

Nota. Nota etiam, quod cum identitate essentiali tam specifica quam numerali sumpta omnibus modis supradictis, non stat, neque distinctio realis, neque identitas realis, quia talis identitas fundatur proprie super existentiam; et si aliquando concedatur, quod sunt idem realiter, improprie tamen dicuntur idem realiter, cum ut sic præscindatur ab omni existentia actuali, nisi dicatur, quod sunt idem realiter potentialiter, quia quando sunt in actuali existentia sunt idem realiter actualiter, quia omnia supradicta dicunt simpliciter eamdem existentiam, reddendo singula singulis.

40. Loquendo vero de illa identitate essentiali, quæ respicit rem in *esse* simpliciter, de qua supra dixi, dico aliquas conclusiones. Prima, essentia actu simpliciter est idem essentialiter cum propria passione, et cum passionibus omnium superiorum, et cum gradu intrinseco, quia est impossibile essentiam specificam in *esse* simpliciter esse sine omnibus istis. Si tamen essentia specifica possit intelligi habere verum *esse* simpliciter, quod dico, quia ut ipsa præscindit a singularibus actu existentibus, nullum *esse* simpliciter habet, ut patet a Doctore *in isto secundo, dist.* 3. *quæst.* 1. dum tamen intelligitur in singularibus actu existentibus, habet verum *esse* simpliciter, et cum tali identitate essentiali non stat proprie nec identitas, nec distinctio formalis, quia talis, proprie loquendo, præscindit ab actuali existentia. Dico etiam, quod si Franciscus et Joannes sunt idem essentialiter in homine habente *esse* simpliciter, illa identitate, qua sunt idem in homine, sunt idem inter se, et sicut in homine non distinguuntur essentialiter et specifice, ita nec inter se distinguuntur essentialiter specifice. Et cum tali identitate essentiali omnibus modis supradictis quantum ad *esse* simpliciter, stat identitas realis. De identitate essentiali numerali quoad *esse* simpliciter, dico quod in Francisco natura et hæcceitas, et gradus intrinsecus et omnis passio superiorum, sunt idem essentialiter, licet unum non sit de essentia alterius, sed sic idem essentialiter, quod est impossibile unum habere *esse* simpliciter sine omnibus istis, et cum tali identitate essentiali semper stat identitas realis numeralis, et quæ sic sunt idem essentialiter in aliquo uno numero, eadem identitate essentiali numerali sunt idem inter se.

Adverte tamen, quod in Francisco, etsi sit tantum unum esse simpliciter, ut una existentia simpliciter, possunt tamen in eo distingui plures existentiæ, quæ tamen omnes sunt una realiter, nam in Francisco natura dicit propriam existentiam formaliter, et hæcceitas propriam, et propriæ passiones propriam, et sic sunt plures existentiæ propriæ, saltem ex natura rei, ad invicem distinctæ, quæ tamen omnes in Francisco dicunt unam existentiam realiter et simpliciter, quod bene nota propter 41. Nota.

multa occurrentia. Nec sequitur *A* et *B*, dicunt aliam et aliam existentiam; ergo proprie realiter distinguuntur, quia in antecedente oportet addere sic : *A* et *B* dicunt aliam et aliam existentiam realiter secundum aliam et aliam rem; ergo realiter distinguuntur. Sed non sequitur *A* et *B*, dicunt aliam et aliam existentiam secundum aliam et aliam realitatem, vel secundum aliam et aliam formalitatem; ergo realiter distinguuntur, non sequitur, quia plus significatur in consequente quam in antecedente.

Adverte etiam quod in composito habente veram essentiam simpliciter, partes componentes sunt realiter distinctæ, et ab essentia compositi, et a se invicem, ut patet a Doctore *in tertio dist.* 2. non tamen dicuntur distingui essentialiter, nec specifice, nec numeraliter, quia quæ sic essentialiter distinguuntur, accipiendo semper *essentialiter* secundum *esse* simpliciter sunt distinctæ essentiæ, sed partes componentes non sunt distinctæ essentiæ, nec specifice, nec numeraliter, patet. Nec tamen sequitur, non sunt distinctæ essentiæ ab invicem, nec a toto composito; ergo sunt idem essentialiter. Patet in simili, entitas et gradus intrinsecus non sunt distinctæ formalitates; ergo sunt idem formaliter, non sequitur, sic in proposito. Si tamen essentia secundum *esse* simpliciter partialiter accipiatur, dico quod partes essentiales constituentes totum essentialiter, essentialiter distinguuntur, et a se invicem et a toto, quia unum potest esse sine altero. Si dicatur, quod est de essentia alterius, est idem essentialiter illi, et est de intrinseca ratione illius, concedo secundam partem, et nego primam, scilicet concedo istam : *quod est de essentia alicujus, est de intrinseca ratione illius;* istam tamen nego : *quod est de essentia alicujus est idem essentialiter illi.* Concedo tamen, quod totum compositum est idem essentialiter partibus componentibus, quia compositum essentiale includit illas essentialiter, et sic concedo quod compositum est realiter idem partibus componentibus, tam simul sumptis quam seorsum sumptis, non tamen sequitur e contra, humanitas est idem essentialiter animæ intellectivæ et corpori organico; ergo anima intellectiva et corpus organicum sunt idem essentialiter humanitati, non sequitur, quia corpus et anima possunt esse sine humanitate, ut patet in triduo, et tamen tam anima quam corpus est de essentia humanitatis.

Totum compositum est idem essentialiter partibus componentibus.

42. Si dicatur, nonne Doctor *in tertio dist.* 2. dicit quod totum essentiale realiter et essentialiter distinguitur a partibus essentialibus seorsum sumptis, et simul sumptis; ergo non est idem essentialiter illis. Dico, quod verba Doctoris debent sane intelligi, intendit enim ibi probare, quod totum essentiale dicat entitatem absolutam aliam a partibus, et quod totum essentiale non sit tantum partes essentiales simul sumptæ, ut dicit Commentator *primo Physicorum com.* 17. Et probat ibi, quia *A* et *B*, possunt esse sine *A B;* ergo compositum ex *A* et *B*, includit aliud quam *A* et *B*. Posito ergo, quod totum essentiale dicat entitatem absolutam aliam a partibus, cum dicit Doctor quod tale totum distinguitur realiter et essentialiter a partibus, sic debet intelligi, quod partes essentiales vere et realiter distinguuntur a toto, quia possunt esse sine toto, non tamen totum realiter distinguitur a partibus, quia est impossibile ipsum totum habere *esse* absolutum, et reale sine partibus constituentibus.

Si dicatur, hoc videtur impossibile, quod si *A*, est idem essentialiter *B*, quod *B* non sit idem essentialiter *A*, dico quod non sequitur hoc esse impossibile, quia

hæc est vera : *homo est idem formaliter animali*, et tamen hæc est falsa : *animal est idem formaliter homini*, ut supra exposui secundum verba Doctoris *in primo distinct*. 2. *part*. 2. *quæst*. 1. in corpore quæstionis, et in responsione ad primum argumentum principale, sic est in proposito de toto essentiali et de partibus ; ex quo enim totum essentiale constat intrinsece ex partibus essentialibus, ita quod partes essentiales sunt de intrinseca ratione essentiali totius, sequitur quod ipsum totum erit idem essentialiter et realiter partibus, et non e contra. Si dica-

Objectio. tur, est impossibile quod *A* includat *B* secundum identitatem realem, et quod *B* non sit idem realiter *A* :

43. Responsio. Dico, quod aliud est loqui de identitate non convertibili, et aliud de convertibili. In proposito totum est idem realiter, non tamen convertibiliter; subjectum vero est idem realiter propriæ passioni convertibiliter, quia sicut homo est idem realiter risibilitati, ita e contra, et sicut homo non potest esse sine risibilitate, ita nec e contra. Si dicatur, si totum essentiale non distinguitur a suis partibus realiter, quia est impossibile esse sine illis, statim videtur sequi quod relatio sit idem realiter cum fundamento, quia non potest esse sine illo, ut patet a Doctore *in* 4. *dist*. 19.

An totum essentiale si commune suis partibus. Responsio.

Dico, quod non est simile, quia totum essentiale, sic est idem suis partibus, quod illæ partes sunt de intrinseca ratione ipsius, ideo est impossibile intelligere humanitatem, non intellectis partibus intrinsece componentibus; non sic est de relatione, quia licet relatio non possit intelligi, termino et fundamento non præintellectis, tamen in suo *esse* quidditativo non includit fundamentum et terminum, nec pertinet ad suum *esse*, nisi tantum extrinsece, pro quanto fundatur in fundamento, et terminatur ad aliud.

Si iterum dicatur, compositum essentiale est aliud a partibus componentibus; ergo distinguitur essentialiter ab illis. Consequentia est nota, quia aliud facit distinctionem essentialem. Antecedens patet a Doctore *in* 3. *dist*. 2. qui sic arguit : causæ intrinsecæ quando causant, producunt aliud; ergo. Dico, quod etsi hæc sit vera : Corpus organicum et anima intrinsece causant aliud, a quo essentialiter distinguantur, non tamen sequitur e contra, quod illud causatum intrinsece essentialiter distinguatur a partibus intrinsece componentibus. Unde ly *aliud*, magis debet referri ad partes componentes quam ad compositum, id est, *A* et *B*, producunt *C* intrinsece, a quo possunt distingui realiter, quia *C* potest corrumpi, *A* et *B* non corruptis. Hæc quæ dixi potius innitendo rationibus dixi, quam aliquibus exponentibus Doctorem aliter sentientibus, salvo tamen semper meliori judicio. 44.

Responsio.

Modestia Lycheti.

Quinta est distinctio realis, quæ parum differt a distinctione essentiali secundum *esse* simpliciter sumpta. Dico tamen, quod si inter essentiam et existentiam sit aliqualis distinctio, vel ex natura rei vel rationis (quæ qualis sit, exposui *in* 3. *dist*. 6.) distinctio realis, loquendo in creaturis, proprie fundatur super aliam et aliam rem, inquantum illæ res existunt, ita quod immediatum fundamentum distinctionis realis actualis est res actu existens. Illa ergo distinguuntur realiter et specifice, quæ sic se habent, quod unum actu potest existere sine alio, et semper loquor in creaturis, dummodo non sint relativa, quia unum relativum non potest existere sine altero, et tamen realiter distinguuntur. Et talis distinctio realis semper præsupponit distinctionem essentialem, quia talis distinctio fundatur super essentia sola ratione, vel forte ex natura rei distincta ab existentia, quæ existentia est immediatum 45.

Distinctio realis. Quatuor modis investigatur distinctio realis. Primo per viam generationis. Secundo per viam corruptionis. Tertio per viam originis. Quarto per viam separationis existentiæ.

fundamentum realis distinctionis. Illa vero realiter actualiter, et solo numero distinguuntur, quorum unum actu potest existere sine altero, exceptis semper relativis, et causa de necessitate absoluta necessario effectum causante et conservante, quia talis vere realiter distinguitur ab effectu, et tamen non potest esse sine effectu. Sed hoc inferius prolixius exponam. Et quæ sic distinguuntur, semper essentialiter distinguuntur, quia ubi est distincta existentia numeralis, ibi est distincta essentia numeralis, et una semper infert aliam, et e contra, non tamen una est formaliter alia, patet, quia realis distinctio respicit existentiam pro immediato fundamento, et essentialis distinctio respicit essentiam pro immediato fundamento. Sed quid dicendum est de partibus compositi numeralis, an illæ distinguantur realiter numeraliter ab invicem, et a composito? Dico breviter, quod si loquamur de esse totius, quod participant (de quo vide Doctorem *in isto secundo*, *distinct.* 17.) non distinguuntur realiter numeraliter, quia ut sic sunt tantum unum numero. Si vero loquamur de entitate propria et non participata, dico, quod distinguuntur, et numeraliter ab invicem et a toto composito. Visa distinctione reali facile est videre quid sit proprie identitas realis, quæ proprie opponitur reali distinctioni.

Conclusio de identitate realis

46. Et dico aliquas conclusiones. Prima : Identitas realis formaliter sumpta proprie fundatur super identitate existentiæ, sic intelligendo quod existentia, quæ est immediatum fundamentum realis identitatis, sit talis existentia, quod non dicit plures existentias, quarum una possit intelligi esse sine alia. Et hoc dico, quia in eadem existentia reali, super qua fundatur identitas realis, possunt intelligi plures existentiæ ex natura rei distinctæ, quæ fundantur super distinctis realitatibus ex natura rei inclusis in essentia, cujus est existentia, super qua immediate fundatur identitas realis ; et similiter possunt esse plures existentiæ formaliter distinctæ, secundum formalitates inclusas in essentia, ad quam ut gradus intrinsecus immediate consequitur existentia, quæ est immediatum fundamentum identitatis realis. Et hanc litteram bene nota, quia ad multa utilis est.

Quæ sint idem realiter.

Secunda conclusio : Illa sunt idem realiter et specifice, quæ conveniunt in aliqua existentia fundata in essentia habente *esse* simpliciter secundum unitatem specificam, et sic quæ sunt idem realiter in tali tertio, eodem modo sunt idem inter se, id est, quod sicut sunt idem realiter specifice inter se, sunt idem realiter specifice ; et talis identitas realis infert identitatem essentialem, et e contra, licet una non sit formaliter alia, ut supra exposui de distinctione reali.

Tertia conclusio : Illa sunt idem realiter 47.
et numeraliter, quæ sic se habent, quod est impossibile unum existere sine altero, et hoc ex natura intrinseca extremorum vel alterius extremi, et per hoc excluduntur relativa, et causa necessaria, et causatum necessario productum, quia licet unum non possit esse sine altero; hoc tamen non est ex repugnantia intrinseca extremorum vel alterius extremi, de qua repugnantia infra patebit, ideo non sequitur quod sint idem realiter. Illa ergo sunt idem realiter, quæ sic se habent, quod unum repugnat esse sine altero, et hoc ex natura extremorum vel alterius extremi, quod pro tanto est, quia talia extrema talem existentiam includunt unicam et realem, quod est impossibile unum habere aliam existentiam separabilem ab existentia alterius, et sic in Francisco natura humana, singularitas et omnis passio superiorum, ut in Francisco sunt idem rea-

liter in ipso et ad invicem, quia ut sic unam tantum existentiam realem dicunt, licet possint esse plures ex natura rei vel formales, ut supra dixi, et talis realis identitas numeralis infert identitatem essentialem eorumdem inclusorum in Francisco, et e contra, licet una identitas non sit formaliter alia, quia identitas essentialis immediate fundatur super entitate essentiali numerali, secundum *esse* simpliciter, in qua entitate, possunt includi plures realitates ex natura rei, et plures formalitates, quæ tamen omnes sunt una entitas essentialis et realis, non quod dicantur omnes de essentia illius, ut supra exposui. Identitas vero realis numeralis immediate fundatur super existentia numerali, in qua tamen existentia includuntur plures existentiæ tam formaliter quam ex natura rei distinctæ, quæ tamen omnes sunt una existentia realiter, licet non formaliter et ex natura rei. Ista pro nunc

Vide auctorem formalitatum.

sufficiant pro clariori intellectu eorum, quæ hîc dicuntur a Doctore. Nec oportet pro nunc facere mentionem de distinctione et identitate eorum, quæ se totis, vel distinguuntur, vel sunt idem subjective vel objective, quia talis distinctio vel identitas, non est necessaria ad declarationem litteræ Doctoris.

Antequam exponam litteram quæstionis adduco aliquas opiniones, quæ nituntur improbare opinionem Doctoris, et solvere argumenta facta contra opinionem Henrici, quæ probant relationem esse aliam rem a fundamento. Quarum opinionum prima est Reverendi Magistri Gulielmi Occham *in* 1. *dist.* 30. *quæst.* 1. qui subti-

Opinio Occham. contra Scot.

liter arguit contra Doctoris doctrinam: et primo arguit sic, probando quod relatio non sit alia res realiter distincta a fundamento: Omnis res realiter distincta ab alia re, potest intelligi illa alia non intellecta, et maxime si neutra illarum rerum sit pars alterius; sed impossibile est aliquam rem, quæ sit relatio, intelligi sine omni alia re; ergo. Major videtur manifesta, quia non plus dependet intellectio unius rei totaliter disparatæ ab alia re disparata, 1. Argum.

quam intellectio effectus ab intellectione causæ suæ essentialis, sed non est inconveniens effectum posse intelligi causa non intellecta; ergo eodem modo, si similitudo vel alia relatio sit alia res ab absolutis et a relatione correspondente, non repugnat sibi intelligi, nullo intellecto absoluto, et etiam nulla relatione alia intellecta. Minorem probo, quia si aliquis intelligat similitudinem Socratis, et Socratem sine similitudine correspondente, poterit scire Socratem esse similem, et tamen dubitare an sit alicui alteri similis, et eodem modo poterit aliquis scire aliquem esse patrem, et tamen nescire an habeat filium, imo etiam poterit ignorare an possit habere filium.

Si dicatur, quod talis apprehendens si- 49.
militudinem Socratis poterit nescire an Socrates sit similis. Contra, per istum non repugnat relationi intelligi intuitive; ponatur ergo, quod aliquis intuitive, apprehendat utramque, talis utique sciet Socratem esse similem, sicut aliquis videns intuitive albedinem in Socrate, scit Socratem esse album.

Si dicatur aliter, quod talis si videat intuitive tam Socratem quam similitudinem in Socrate, licet non videat intuitive aliam similitudinem, poterit tamen scire Socratem esse similem alteri, licet nesciat cui sit similis.

Contra, ponatur quod talis intellectio intuitiva similitudinis sit simpliciter prima in illo intellectu, ita quod nunquam prius, nec intuitive, nec abstractive intellexerit quamcumque similitudinem, talis non plus sciet, quod ille est similis alicui alteri, quam quod ista est causa alterius, nisi

per deductionem rationis, et per consequens antequam incipiat deducere poterit ignorare, et hoc est propositum.

Si dicatur aliter ad majorem, quod una relatio non potest intelligi sine alia, contra, secundum istos, essentia divina potest intelligi sine relatione, quæ tamen est eadem realiter sibi; ergo multo fortius una res poterit intelligi sine alia realiter distincta et disparata.

Essentia divina potest intelligi sine relatione.

Si dicatur, quod non sequitur, quia nec identitas realis, nec distinctio formalis est causa, quare potest essentia intelligi, non intellecta paternitate, sed quia est talis natura. Sed hoc non valet, quia eadem facilitate dicam quod essentia divina est talis natura, quod non potest intelligi paternitate, et ita nulla videtur ratio posse assignari, quare unum individuum non possit intelligi, alio individuo totaliter disparato non intellecto, quia non potest dari aliqua ratio, quare unum non possit intelligi, alio non intellecto, nisi quia vel sunt idem realiter, quod non datur in proposito, vel quia unum dependet ab alio essentialiter; et hoc non potest dari in proposito, quia essentialius dependet quodlibet absolutum creatum a Deo quam quæcumque relatio ab alia, et tamen potest creatum intelligi non intellecto Deo, sicut potest videri corporaliter, non viso Deo corporaliter. Vel quia unum necessario coexigit aliud, et hoc non potest dari in proposito, quia magis necessario vel æque coexigit quælibet creatura Deum, quam una relatio aliam relationem, et tamen, hoc non obstante, potest creatura intelligi, non intellecto Deo; ergo similiter in proposito.

50. Si dicatur, quod nulla istarum est ratio, sed ratio est, quia res est talis naturæ, et ideo nulla alia causa est quærenda, nisi quia est relatio. Sed hoc non sufficit, quia nihil debet poni sine ratione assignata, nisi sit per se notum, vel per experientiam scitum, vel per auctoritatem Scripturæ sacræ approbatum. Sed illud non est per se notum, quia multi subtiles et exercitati hoc negant, nec etiam per experientiam est scitum, quia nullus de hoc potuit experiri, sicut patet manifeste. Nec potest dici tertium, quia ista quomodo excludit omnem auctoritatem, similiter tunc non esset relatio ponenda propter rationem, sed præcise propter auctoritatem Scripturæ sacræ, quod tamen negant; ergo qua ratione relatio una si sit alia res, non potest intelligi alia re disparata non intellecta, debet ratio assignari, vel non est propter rationem ponendum. Similiter tunc eadem facilitate dicam, quod substantia non potest intelligi sine qualitate, vel e converso, et non est alia ratio quærenda, nisi quod substantia est substantia, et qualitas est qualitas, quæ non convenienter dicuntur. Confirmatur quia non major est inseparabilitas aliquorum realium in intellectu quam in subjecto, sed istæ res sunt separabiles quantum ad subjectum, quia una illarum potest esse in aliquo subjecto, in quo non est alia; ergo eadem ratione poterunt sic separari in intellectu, quod una intelligatur alia non intellecta.

Secundo arguo sic: In omni modo rela- 51.
tivorum, et in omni Prædicamento relativo 2. Argum.
oportet aliqua extrema summe distare; ergo potest aliqua res fieri in uno extremo nulla re posita facta in alia; ergo si relatio sit alia res, potest uni extremo advenire aliqua relatio, nulla facta in alio extremo. Confirmatur, quia omnis creatura agit in determinata distantia; fiant ergo talia duo extrema extra illam determinatam distantiam, hoc posito poterit aliquod agens creatum secundum convenientem distantiam approximari uni extremo, et improportionate distare ab altero extremo;

ergo poterit habere effectum suum in illo extremo, nihil causando in alio. Verbi gratia, sint duo corpora, unum album et aliud nigrum, et tantum distent per potentiam divinam, quod quodcumque agens creatum est præsens uni est sufficienter approximatum ad causandum quemcumque effectum, sive relativum, sive absolutum in alio extremo ; hoc posito poterit per divinam potentiam aliquod activum respectu albedinis debite applicari corpori nigro, et per consequens causabit albedinem in illo corpore nigro, nihil causando in alio corpore albo, respectu cujus improportionabiliter distat, et tunc erunt duo corpora alba. et per consequens similia, et tamen nihil reale causatur de novo in alio ; ergo illa similitudo non est alia res, sicut isti ponunt. Et eodem modo arguo de quibuscumque relativis aliis.

52. 3. Argum. Tertio sic : Secundum istos, Deus potest facere omne absolutum sine omni posteriori ; ergo eadem ratione poterit Deus facere duo alba absoluta sine omni posteriori ; ergo sine omni tali relatione, et tamen illa erunt similia ; ergo similitudo talis non est alia res.

Si dicatur, quod erunt similia, non tamen per similitudinem, contra, si similitudo sit alia res, tunc similitudo et simile habebunt se sicut album et albedo ; ergo sicut impossibile est aliquod esse album sine albedine, quæ sit alia res, ita impossibile est aliquod esse simile sine similitudine, quæ sit alia res. Similiter frustra poneretur tunc similitudo esse alia res, si sine tali re alia aliqua possunt esse similia, sicut frustra poneretur albedo esse alia res a subjecto, si subjectum potest sine tali re esse album.

4. Argum. Quarto arguo sic : Qua ratione una relatio esset alia res ab absolutis, et alia, et per consequens qua ratione similitudo, æqualitas, paternitas, filiatio, et sic de aliis, essent tales res aliæ, eadem ratione diversitas, distinctio, et hujusmodi, essent res aliæ. Sed talia non sunt res aliæ, ergo, etc. Minorem probo, quia si distinctio vel diversitas sit res alia ab absolutis ergo illa diversitas distinguitur ab absoluto, et per consequens realiter refertur ad illam rem absolutam ; ergo alia relatione, et per consequens illa relatio secunda esset diversa realiter a prima, per aliam relationem est diversa, et de illa arguo, quod erit illa diversa per aliam relationem, et erit processus in infinitum, ita quod in qualibet re erunt res realiter infinitæ, quod est absurdum.

Ad istud dicit prædictus sic opinans, quod relatio seipsa refertur ad fundamentum ; non enim potest fieri absque fundamento, vel absque se sine contradictione, ipsa enim existente, et fundamento simul, ambo sunt extrema hujus relationis, scilicet alieitatis, quæ est ad fundamentum ; ergo ipsa non potest esse absque contradictione sine relatione ejus ad fundamentum. et ita sine contradictione non potest esse sine suo fundamento, et ita relatio ista, quæ refertur ad fundamentum erit eadem sibi. 53.

Contra istam responsionem arguo primo sic : Ubicumque sunt distincti termini aliquarum relationum, ibi sunt distinctæ relationes, quia relatio secundum istos est ad aliquid : ergo ad distinctum est distincta, quia unius relationis est tantum unus terminus, sicut istius similitudinis in Socrate, vel illius paternitatis in Socrate, terminus est filius, vel aliud album, terminus autem istius alietatis, qua ista relatio est alia a suo fundamento, est ipsum fundamentum ; ergo ista relatio, et ista alietas realiter distinguuntur. Nota

Præterea, si Socrates est similis Platoni : ergo illa similitudo est similis isti similitudini, et eadem ratione illa secun-

da similitudo est similis alteri similitudini, et sic est processus in infinitum.

Ad istud respondetur ubi prius, quod status est in secundo, quod declaratur in simili de identitate, quia accipiantur prima fundamenta, Socrates scilicet et Plato, inter quæ est identitas mutua, et dicatur illa in Socrate *A*, et illa in Platone *B*, identitas *A* ad *B* dicatur *C*, et illa identas e converso dicatur *D*, tunc dicitur quod *A* differt a Socrate, quia Socrates potest esse sine *A*, quia potest esse sine termino ejus, et ipsa non potest esse sine termino, *A* tamen non differt a *C*. Sed *C* est idem sibi, quia *A* non potest esse sine *B*, cum sint simul natura, et per consequens contradictio est *A* esse, nisi tam fundamentum ejus, quod est *C*, quam etiam terminus ejus sit, sed fundamento ejus et termino ipsius *C* existentibus, necessario erit *C*, ergo contradictio est *A*, esse sine *C*, et *C* formaliter inest *A*, quia *A* dicitur idem ista identitate, quæ est *C*; ergo *C* est idem ipsi *A*, et per consequens erit status.

54. Contra istud, primo sic : quamvis identitas Socratis ad Platonem non potest esse sine identitate correspondente Platonis ad Socratem, tamen identitas Socratis ad Platonem potest esse sine identitate Joannis ad Paulum, ergo identitas Socratis ad Platonem differt realiter ab illa identitate, quæ est eadem cum identitate Joannis ad Paulum. Et ultra arguo : quando aliqua sunt ejusdem rationis, si aliquod eorum refertur ad aliud alia relatione realiter distincta, illud idem refertur, realiter relatione distincta ejusdem rationis, sed omnes istæ identitates sunt ejusdem rationis, ergo si identitas Socratis ad Platonem refertur ad identitatem Joannis ad Paulum distincta relatione, eodem modo refertur ad identitatem Platonis ad Socratem, et per consequens non erit status in secundo. Et eodem modo potest probari, quod non erit status in tertio, nec in quarto, et sic in infinitum, quia semper potest accipi aliqua relatio totaliter disparata, sine qua poterit esse illa accepta, et hoc evidenter posset ostendi in continuis, ubi sunt partes acceptabiles in infinitum, etiam disparatæ.

Præterea si *A* non distinguitur realiter a *C*, quia *A* non potest esse sine *C*, et Socrates distinguitur realiter ab *A*, quia potest esse sine *A*, et sine termino ipsius *A*, tunc arguo sic : Volo quod alietas qua *A* distinguitur realiter a Socrate sit *E*, et alietas qua Socrates distinguitur realiter ad *A* sit *F*, tunc arguo sic : Socrates potest esse sine *F*, et sine termino ipsius *F*; ergo Socrates distinguitur realiter ab *F*, ergo est relatio una media inter Socratem et *A*, qua Socrates distinguitur realiter ab *A*, et eodem modo potest argui in infinitum. 55.

Si dicatur quamvis *F* distinguitur realiter a Socrate, non tamen distinguitur realiter ab *A*, quia *A* non potest esse sine *F*, et ita est status in secundo.

An relat[io] possit es[se] idem cu[m] fundamen[to].

Contra, quamvis secundum istum relatio possit esse idem cum fundamento, non potest tamen relatio realis idem realiter esse cum termino. Sed terminus ipsius *F* est *A*; ergo non potest esse idem realiter cum *A*. Præterea ubi prius ipse ostendit, quod relatio creaturæ ad Deum non differt realiter a creatura, et arguit sic : Quod uniformiter dicitur de omni alio a termino nulli dicto ad terminum accidit, sed talis relatio communis omni creaturæ uniformiter dicitur de omni alio a Deo ad ipsum Deum; ergo nulli accidit, et ita est idem fundamento. Majorem probat, quia si alicui accideret, pari ratione et alteri, ut puta si relatio effectus ad causam accideret lapidi, et

per consequens esset res alia a lapide, pari ratione haberet ipsam relationem effectus ad Deum, et tunc accideret sibi alia relatio effectus, et illa esset relatio, et sic in infinitum. Eodem modo arguo in proposito.

56. Quod uniformiter dicitur de omni alio a termino, nulli dicto ad terminum accidit. Sed talis relatio communis omnibus identitatibus talis rationis ad istam identitatem, quæ dicitur *A*, uniformiter dicitur de omni alia identitate ad istam identitatem, quæ est *A*; ergo omni vel nulli accidit. Sed non accidit nulli, quia alicui accidit, scilicet identitati disparatæ, sicut prius argutum est; ergo omnis identitas est eadem illi identitati, quæ est *A* per aliam identitatem sibi additam, et ita stat primum argumentum.

Si dicatur, quod identitas non uniformiter convenit talibus identitatibus ad ipsum, quia una illarum, scilicet disparata, est eadem per aliam identitatem, quia potest esse sine illa, et e converso, et alia est eadem seipsa, quia non potest esse sine ea, sed hoc non sufficit. Diceretur enim ita faciliter, quod relatio effectus ad primam causam non uniformiter convenit omni creaturæ, quia convenit creaturæ absolute, mediante relatione, quæ sit alia res; sed creaturæ, quæ est relatio, convenit sine tali relatione media, æque enim faciliter dicitur unum sicut reliquum.

Præterea, secundum istum ubi prius, sicut contradictio dicta de aliquibus est via concludendi distinctionem, ita impossibilitas recipiendi prædicationem contradictoriorum et pertinentium ad *esse*, est via concludendi identitatem in *esse*, ex hoc arguo sic : Similitudo Socratis ad Platonem non potest esse sine similitudine Platonis ad Socratem sine contradictione, nec e converso secundum istos; ergo ista similitudo est realiter illa, et similitudo Socratis ad Platonem, non est subjective in Platone, nec est in Socrate, quare manifestum est, quod nullibi est subjective, et non est substantia secundum istos; ergo nec est substantia, nec est accidens, et ita non erit talis res, sicut isti imaginantur.

Si dicatur, quod propositio accepta est vera, ubi unum proprie inest alteri, sicut accipit in propositione sua, contra, ubi unum proprie inest alteri, unum realiter distinguitur ab alio, quia nihil proprie inest sibiipsi; ergo propositio sic accepta, cum proprie inest alteri, includit contradictionem, et per consequens nihil valet ad propositum. 57.

Si dicatur, quod quando unum non potest esse sine alio, et tamen distinguitur realiter, hoc est, quia sunt simul natura, et ita est in proposito, quod istæ duæ relationes sunt simul natura, hoc non sufficit, quia quæro quid intelligas per *esse simul natura;* aut quod includit contradictionem unum esse sine altero; aut quod unum dependet ab alio; aut quia sunt æque perfecte. Si primo modo sic accipis, quod creatura est prior relatione, est petere quod deberes probare, quia de hoc est quæstio, an scilicet isto modo creatura sit prior relatione. Si secundo modo, igitur in proposito illæ duæ similitudines non sunt simul natura. Si tertio modo, ergo paternitas et filiatio non essent simul natura, quia cum sint alterius rationis secundum istos, una est perfectior alia; ergo si ratio sua sit bona, æque probat, quod una similitudo non distinguitur realiter ab alia, sicut probat quod una creatura non distinguitur realiter a relatione Dei ad creaturam.

Secundo, arguo in speciali contra diversos modos relativorum. Primo autem 58. Argumentum

in speciali contra prædicm conclusionem.

contra eum, qui ponitur ab eis primus modus. Modo numeri, vel unius cujusmodi sunt duplum, dimidium, simile, æquale, et idem, et quod ista non sunt aliæ res, probo per rationem istius, per quam probat quod relatio creaturæ ad Deum non sit alia res, et arguo sic : Illa quæ proprie insunt aliquibus, et illa non possunt esse sine illis sine contradictione, sunt eadem realiter cum illis; sed istæ similitudines proprie insunt istis albis, et istæ æqualitates istis æqualibus, et istæ identitates istis eisdem, et ista dupleitas et ista dimidietas isti duplo, et isti dimidio ; et impossibile est sine contradictione, ista alba esse sine istis similitudinibus, et ista æqualia sine istis æqualitatibus, et sic de aliis ; ergo istæ relationes sunt idem realiter cum istis absolutis. Majorem probo, quia qua ratione idem quod proprie dicitur inesse alii, aut sine quo, illud non potest esse sine contradictione, est idem sibi realiter; eadem ratione illa, quæ proprie insunt aliquibus, sine quibus non possunt esse sine contradictione, sunt eadem realiter illis, quia non est major ratio, quare aliquod distinctum realiter ab aliquo possit esse sine illo, quam quod alia distincta realiter ab aliquibus possunt esse sine illis. Eamdem etiam majorem probo, sicut ipse suam, quia dicit ipse, quod si *A* non potest esse sine *B*, aut *A* hoc est propter identitatem *B* ad *A*, aut propter prioritatem *B* ad *A*, aut propter simultatem in natura; ergo si *B* non sit prius naturaliter *A*, necessario simul natura, et *A* non potest esse absque *B*, sequitur quod *A* sit idem realiter cum *B*, eodem modo arguo ego : Si *A* et *B*, non possunt esse sine *C* et *D*, aut hoc est propter prioritatem *C* et *D*, ad *A* et *B*, aut propter simultatem in natura, aut propter identitatem. Sed in proposito istæ duæ similitudines nec sunt priora istis, nec simul natura, sicut isti concedunt, et sine istis non possunt esse ista alba; ergo hoc est propter identitatem duarum similitudinum cum istis, et ita alia propositio generaliter accepta est vera, si propositio sua sit vera, quia non est major ratio, quod Deus possit facere prius sine posteriori, quam quod possit facere priora sine posterioribus. Major etiam patet per eos, quoad primam partem, quia sicut similitudo secundum eos proprie inest simili, ita habent dicere, quod similitudines proprie insunt similitudinibus vel albis, et eodem modo de aliis. Alia etiam pars est manifesta, quia quod aliqua non transmutata, nec secundum quantitatem, nec secundum locum, sint primo æqualia, et postea non sint æqualia, est manifesta contradictio, et eodem modo quod aliquid sit primo duplum, et non sit minus nec majus quam prius, et eodem modo illud, quod est dimidium, et tamen quod non sit duplum, sicut prius est manifesta contradictio. Similiter est de *eodem* et *diverso*, quod aliqua non transmutata secundum substantias primo sint eadem vel diversa, et postea non sint eadem vel diversa, est manifesta contradictio.

An Deus possit facere priu sine posteriori

59. Idem argumentum posset fieri contra secundum modum relativorum, qui ponitur modus potentiæ. Sed contra illum arguo magis in speciali, et probo quod causalitas, qua aliquid dicitur causa alterius non dicit rem aliam, sicut isti imaginantur; et eodem modo paternitas, qua aliquis dicitur pater filii, non sit alia res, quia si ista causalitas vel productio sit alia res, aut ergo est prior natura effectu producto, simul natura vel posterior natura. Non prior natura, quia secundum istos, relatio essentialiter dependet tam a fundamento quam a ter-

mino, et per consequens neutrum est prius natura; sed effectus productus est terminus, secundum istos; ergo non est prior natura termino, sic secundum eos correlativa sunt simul natura. Sed respectus effectus non est prior natura ipso effectu, ergo nec respectus causæ est prior natura, et eodem modo patet, quod non simul natura, cum illo effectu, nec potest poni, quod posterius natura, quia tunc prius esset effectus in rerum natura quam produceretur, et per consequens secundum modum eorum loquendi, effectus in primo instanti naturæ in quo esset, non esset productus; et certum est, quod nihil producitur de novo, postquam est; ergo nunquam effectus produceretur de novo a quacumque causa creata, quod est absurdum.

60. Præterea, sequeretur illud absurdum, quod quodlibet agens creatum, quandocumque aliquid causaret, quod necessario primo mutaretur et moveretur ad aliquam veram rem positivam, et ita quandocumque Sol calefaceret ista inferiora, oporteret quod reciperet de novo tot res novas, quot res calefacit. Ex hoc arguo ultra : Si quando Sol calefacit hoc lignum, Sol recipit unam novam rem in seipso, et in isto ligno sunt partes infinitæ ; ergo infinitæ tales res reciperentur in Sole, etsi dicatur, quod lignum est una res, habens tamen infinitas partes in potentia, vel ejusdem proportionis.

Contra, possibile est Solem alicui passio sic approximari, quod totus Sol sive *totus* teneatur categorematice sive syncategorematice, poterit agere in illud passum; tunc accipio unam modicissimam partem Solis, quæ poterit agere in totum illud passum, secundum quod *totum* tenetur syncategorematice, in illa parte Solis erunt tot novæ res, quot sunt partes in illo passo, quia quælibet acceptabilis vere patitur ab illa parte ; ergo quælibet habet respectum correspondentem in illa parte, tales partes infinitæ sunt ; ergo tales res infinitæ correspondent in eadem parte Solis, quod est inconveniens.

Et si dicatur, quod nulla pars habet respectum,sed totum, contra, aliqua pars potest habere unam qualitatem, alia parte habente qualitatem contrariam ; ergo tunc etiam habet talem respectum ; ergo non repugnat parti habere talem respectum.

Præterea, anima intellectiva vel aliquis actus existens in ea potest immutare corpus quantum, sicut patet per experientiam, quod per tristitiam existentem in parte intellectiva immutatur corpus ; ergo tunc in anima intellectiva, vel in aliquo actu ipsius animæ, qui erit indivisibilis sicut ipsa est indivisibilis, reciperentur tot respectus, quot sunt partes corporis immutati, et ita cum illæ partes sint infinitæ correspondebunt in anima res novæ infinitæ.

Præterea, specialiter contra tales relationes, quæ ponuntur dupleitas, æqualitas, dimidietas, et hujusmodi, arguo sic : Accipio dupleitatem respectu alicujus dimidii, et quæro si sit una res distincta, aut est divisibilis aut indivisibilis, cum nullum accidens indivisibile possit esse primo in subjecto divisibili. Tum quia si sit indivisibilis, oportet quod sit tota in toto, et tota in qualibet parte ; sic etiam est de anima intellectiva, quæ quia est indivisibilis et est in corpore, ideo est tota in toto corpore et in qualibet parte ; ergo similiter illa dupleitas indivisibilis est tota in toto duplo et in qualibet ejus parte. Et similiter dimidietas in toto dimidio et in qualibet ejus parte, et tunc in quocumque est aliqua forma illius, potest vere denominari a tali forma, sicut in quocum- 61. Anima intellectiva est indivisibilis.

que est albedo primo, illud vere potest dici album; ergo si ista dupleitas sit in qualibet parte, quælibet pars erit vere dupla respectu ejusdem, et per consequens aliqua pars erit minor aliquo, et duplum respectu ejusdem. Si autem ista dupleitas sit accidens divisibile, aut ergo est divisibile in partes ejusdem rationis, aut alterius rationis; si in partes ejusdem rationis, ergo eodem modo erit pars dupla, sicut totum est duplum, quod est manifeste falsum. Si sit divisibile in partes alterius rationis, contra, ipsi ponunt quod accidens non componitur ex partibus alterius rationis. Similiter quandoque partes alterius rationis faciunt aliquod per se unum, se habent sicut materia et forma nunquam distinguuntur loco et subjecto; ergo in qualibet parte duplices sunt omnes illæ partes, et per consequens omnes illæ partes facerent dupleitatem, et ita adhuc quælibet pars erit dupla, et eodem modo potest argui de æqualitate et de multis talibus.

62. Exemplum de Anatomia. Et si dicatur, quod propositio assumpta non est vera, sicut patet in anatomia, quod non quælibet pars hominis est homo, etiam ubi concurrunt tam materia quam forma, hoc non sufficit, quia quidquid sit de talibus, quæ habent diversas formas substantiales, tamen ubi est tantum una forma substantialis, et materia, et accidentia sunt consimilia in omnibus partibus, ibi oprtet quod aliquæ partes et totum sint ejusdem rationis. Sed sic non potest poni in proposito, quia si in qualibet parte esset talis forma alterius rationis, sequeretur quod essent infinitæ res alterius rationis in eodem quanto. Et si diceretur proterviendo, quod aliquod quantum est duplum respectu alterius, et quod ista dupleitas non est nisi in toto, quia includit dimidietatem, quæ est in aliqua parte sui, quia quarta pars sui est dimidia respectu alicujus, respectu cujus ipsum totum est duplum, et media pars est æqualis sibi, et sic de aliis, quia quælibet ipsius habet aliquem respectum respectu ipsius, respectu cujus totum est duplum. Sed una habet respectum qualitatis, alia dimidietatis, et sic de aliis, ex isto, inquam, sequitur quod erunt infinitæ res alterius rationis in isto duplo, quia nulla pars habet eamdem proportionem respectu ejusdem, quam habet alia pars; ergo quot sunt partes ejusdem proportionis, tot erunt infinitæ proportiones alterius et alterius rationis. Nec sufficit proterviendo dicere, quod iste respectus est in toto et in nulla parte, nec secundum se totum, nec secundum talem sui partem, quia hoc non est imaginabile, quod aliquod verum accidens informans subjectum, sit informative in aliquo subjecto, et tamen non subjective, nec aliqua pars in aliqua parte subjecti.

Hîc respondet Occham ad rationes. Ad primam díceret, quod major est vera, quia si A est, et B non est, sequitur quod non sunt idem realiter. Ad minorem quando dicitur, quod multæ sunt relationes, absque quibus possunt esse fundamenta, dicerent quod proprie et de virtute sermonis loquendo, hoc est verum, quia relationes non sunt nisi intentiones vel conceptus in anima, et istæ certe non sunt idem rebus extra, et ideo non concludit, quod sunt extrema realiter distincta. 63. Solutio cha[...] ad rati[...] Scoti Ad pr[...]mam

Et si dicatur, quod hoc album potest esse, quamvis non sit simile, et tamen potest fieri simile, et tunc habuit aliquid, quod non habuit quando non erat simile. Ad illud dicerent facilius, quod hoc album, quod modo non est simile, potest fieri simile, non per adventum alicujus rei sibi, sed per hoc solum quod fit unum aliud album, quia ad hoc quod

sit simile, et prius non fuit simile, non requiritur plus, nisi quod aliquid modo sit album quod prius non fuit album.

Et si dicatur, quod similitudo est in hoc albo, et illud aliud album non est in hoc albo; ergo similitudo dicit aliquid aliud quam hoc album, et illud album. Ad istud dico, quod proprie loquendo et de virtute sermonis, non est concedendum, quod similitudo est in hoc albo, quia proprie loquendo, non est nisi quidam conceptus, vel intentio, vel nomen, quod importat plura alba. Unde sicut alii habent dicere, quod causalitas non est totaliter in Deo, quamvis Deus sit realiter causativus, vel ponatur unum abstractum correspondens creanti, sicut creativitas correspondet creativo, et ponatur quod sit creatio, et tunc non est verum dicere, quod creatio est realiter in Deo, quia tunc Deus aliquid realiter haberet in se, quod prius non habuit; nam ante mundi creationem hæc fuit falsa : *creatio est Deus*, vel e converso, eodem modo dico, quod proprie loquendo, hæc similitudo non est in hoc albo. Sicut enim conceditur, quod Deus realiter est creativus vel creans quamvis creatio non sit realiter in Deo, ita debet concedi, quod hoc album est realiter simile, quamvis similitudo non sit in hoc albo. Unde illud argumentum probat æqualiter, quod creatio est alia res a creatura et a Deo, quia non minus potest esse hoc album simile sine similitudine, quam potest Deus creans esse sine creatione, ita realiter est Deus creans, et potest non esse creans, sicut hoc album est realiter simile, et potest non esse simile. Nec valet dicere, quod creatio est respectus rationis ; tum quia æque faciliter diceretur, quod similitudo est respectus rationis, et sic de omnibus talibus ; tum quia sicut postea ostendetur, non potest esse talis respectus rationis, sicut isti imaginantur de respectibus.

Ad primam confirmationem de compositione dicerent forte, quod compositio non præcise dicit duo absoluta, puta materiam et formam, sed dicit ista, et quod nihil corporale sit medium inter ista, et ideo forte dicerent, quod est possibile formam esse et materiam esse, et quod nihil est medium corporale inter ista, et tamen quod non sit compositum. Ista tamen responsio declarabitur in sequentibus magis. 64. Ad primam Compositio non dicit præcise duo absoluta.

Per idem dicerent ad secundam, quod approximatio non tantum importat illa duo absoluta, sed etiam importat quod nihil impediens sit medium inter illa, et ideo quando nihil est medium inter illa impediens, et illa sunt, tunc unum poterit agere in reliquum; quando autem est aliquod impedimentum medium, tunc non oportet quod unum agat in reliquum. Unde ista ratio est contra eos, quia accipio luminosum et illuminabile, si aliquod corpus opacum interponitur, certum est, quod non agit, amoto autem illo sine omni acquisito luminoso vel illuminabili, poterit illuminare ; ergo possibile est, quod aliqua duo sic se habeant, quod unum agat in reliquum propter solam mutationem localem unius vel alterius, imo propter solam corruptionem alicujus alterius, puta si opacitas in corpore opaco corrumperetur, et tamen neutri aliquod novum addatur. Ita dico in proposito, quod approximatum alteri potest agere in ipsum, et non approximatum, non potest agere in ipsum, non est ex hoc quod approximatum habeat aliquam veram rem in se formaliter quam non habet, quando non est approximatum, sed hoc est, quia quando est approximatum nihil impediens interponitur ; quando autem non est approximatum aliquod impedimentum interponitur ; nam etiam aer magnæ Ad secundam.

quantitatis poterit impedire aliquando, si sit medius.

65. Per hoc argumentum ulterius dico, quod sicut causæ possunt causare aliquid, quod prius non poterant causare, sine omni re alia addita formaliter cuicumque illarum causarum, sed propter solam amotionem medii impedientis, ita aliquando, secundum istos, poterunt partes componere sine omni re addita cuicumque illarum causarum, sed propter hoc solum, quod nunc non est medium inter materiam et formam. Isti etiam dicerent, quod non est possibile, quod tales partes alterius rationis aliquando non componerent per se unum, et aliquando non componerent, ipsis tamen partibus omnibus manentibus.

Ad tertiam. Ad aliud concedo majorem, sed dico ad minorem, quod fundamentum non continet per identitatem, nec simul, nec successive tales relationes, quia hæc est falsa: *Socrates est realiter similitudo*, et *Socrates est realiter dissimilitudo*, et ideo non pono quod relatio sit idem realiter cum fundamento, sed dico quod relatio non est fundamentum, sed tantum intentio et conceptus in anima, importans plura absoluta vel plura absolute, sicut *populus* est plures homines, et nullus homo est populus. Quæ tamen istarum propositionum sit magis secundum proprietatem sermonis, pertinet magis ad Logicum discutere quam ad Theologum.

66. Ad quartam. Per idem ad aliud concedo majorem, sed ad minorem dico, quod hæc est simpliciter falsa: *Plures relationes sunt in eodem fundamento realiter*, sicut hæc est falsa simpliciter: *plures similitudines sunt idem fundamentum realiter*. Cujus ratio est, quia similitudo sic posita in abstracto non potest stare nisi pro intentione in anima, vel pro pluribus quorum quodlibet est simile, sicut *populus* non potest stare pro pluribus, et ideo, sicut utraque illarum est falsa: *plures intentiones vel conceptus in anima, sunt in eodem fundamento realiter*; et similiter illa: *plura quorum quodlibet est simile, sunt in eodem fundamento realiter*; ita hæc est falsa simpliciter: *Plures relationes vel plures similitudines sunt realiter in eodem subjecto.*

Quom[odo] omn[is] relatio dat[ur] in ali[quo] fundam[en]to. Et si dicatur, quod omnis relatio fundatur in aliquo fundamento, dico quod si accipiatur fundamentum realiter pro *inhærere*, et non pro denominare in prædicatione, quod hæc est simpliciter falsa, sed aliter est vera.

Ad qu[in]tam. Ad aliud per idem, quod fundamentum non continet per identitatem, similitudinem vel relationem, et ideo non omne albius est similius. Ad aliud per idem: Tales relationes non continentur per identitatem in rebus, et ideo argumentum non concludit.

Ad aliud dico, sicut alias patebit, quod relatio rationis non est aliqua res rationis a suo fundamento, illo modo quo isti imaginantur, sed verum est quod non est suum fundamentum, ita nec relatio realis non est suum fundamentum.

Ad alias rationes contra unum modum ponendi, quod relatio non est alia res, sed tantum est in intellectu. Dico, quod non est imaginandum secundum istam opinionem, quod relatio isto modo sit tantum in intellectu, quod nihil vere sit tale, nisi propter actum intellectus et propter aliquid causatum in intellectu, puta quod Socrates non sit similis Platoni nisi propter actum intellectus, sicut Socrates non potest dici subjectum vel prædicatum, nisi propter actum intellectus. Sed hîc est imaginandum, quod intellectus nihil plus facit ad hoc, quod Socrates sit similis, quam ad hoc quod Socrates sit albus, imo ex hoc ipso, quod 67.

Socrates est albus, et Plato est albus, Socrates est similis Platoni, omni alio imaginabili circumscripto, et ita Socrates est similis Platoni propter absoluta, omni alio vel in re vel in intellectu circumscripto, et ita in re nihil est præter absoluta. Quia tamen in re sunt plura absoluta, potest illa intellectus diversimode exprimere: Uno modo exprimendo præcise Socratem esse album, et tunc habet præcise conceptus absolutos. Alio modo Platonem esse album. Tertio modo exprimendo tam Socratem quam Platonem esse album, et hoc potest facere per conceptum vel intentionem relativam, dicendo Socrates est similis Platoni secundum albedinem, quia omnino idem importat per istas propositiones, tam Socrates quam Plato est albus, et Socrates est similis Platoni secundum albedinem, et ideo simpliciter concedendum est, quod intellectus nihil facit ad hoc, quod universum sit unum, vel quod totum sit compositum, vel quod causæ approximatæ causent, vel quod triangulus habeat tres, etc. et sic de aliis non plus quam facit ad hoc, quod Socrates sit albus, vel ad hoc quod ignis sit calidus vel aqua frigida.

68. Inconvenientia Scoti.

68. Per hoc ad probationem primi inconvenientis quod adducit, dico quod secundum intellectum Philosophi debet concedi, quod unitas universi est ordo partium ad invicem, quia nihil aliud intelligit per universum esse unum, quam partes sic ordinari; non quod ordo vel unitas sit aliquod in re distinctum ab omni parte et ab omnibus partibus universi, sic enim esset procedere in infinitum. Illa enim res esset ordinata ad alias res, et per consequens eadem ratione præter illam rem, et alias res erit una alia res, quæ esset ordo earum, et esset processus in infinitum. Nec valet dicere, quod est status in secundo, quia eadem facilitate potest poni status in primo, et nunquam est ponenda pluralitas sine necessitate. Et ideo in opinione Philosophi præter illas partes absolutas nulla res est, quia opinio Philosophi fuit, quod omnis res imaginabilis est absoluta, tamen ista intentio, *unitas* vel *ordo*, vel *conceptus in anima* relativa est, sine quo tamen conceptu nihil minus est unitum vel ordinatum, sicut iste conceptus vel intentio, *omnis*, est tantum syncategorema in anima, et tamen sine isto conceptu, omnis homo est risibilis; quod tamen omnis homo sine omni conceptu sit risibilis, non possumus exprimere, nisi per conceptum syncategorematicum.

Omnis res imaginabilis est absoluta.

69. Causæ secundæ non possunt causare nisi sint approximatæ.

Per idem ad secundum dico, quod nihil est compositum sine unione partium componibilium, accipiendo *unionem* pro ipsis partibus unitis, quia sic valet ista: nihil est compositum sine partibus realiter unitis, et non distantibus. Si autem ly *unio* supponat pro conceptu exprimente rem sicut est, sic est concedendum, quod potest esse compositum sine unione partium componibilium; sicut enim omnis homo est risibilis sine hoc signo *omnis* distributivo, sic hic. Sed primus sensus est magis usitatus apud auctores, sive sit magis secundum proprietatem sermonis, sive non. 69.

Per idem ad tertium, quod causæ secundæ non possunt causare nisi sint approximatæ, et tamen non requirunt ens rationis ad hoc ut causent, et ideo sine illa intentione in anima, quæ est *approximatio*, possunt bene causare. Si tamen *approximatio* stet pro ipsis approximatis, tunc non possunt causare sine approximatione, quia tunc valet ista, non possunt causare nisi sunt approximata.

Ad quartum concedo, quod passiones Mathematicæ sunt relativæ vel relationes, non tamen sequitur propter hoc quod 70.

Ad realitatem scientiæ non requiritur quod extrema propositionis sint realia.

destruatur realitas scientiarum Mathematicarum, quia ad realitatem scientiæ non requiritur, quod extrema propositionis scitæ sint realia, sed sufficit quod supponant pro realibus, sicut est superius declaratum. Et ideo passiones Mathematicæ quamvis sint tantum intentiones vel conceptus in anima, sicut passiones aliarum scientiarum humanitus inventarum, tamen supponunt et stant pro veris rebus, et ideo vere sunt scientiæ reales. Sic ergo dico, quod istæ rationes contra istam opinionem in nullo concludunt, quamvis primæ rationes contra opinantem, quod relatio sit aliquid in re idem realiter cum fundamento, et distinctum in re a fundamento, contra quem sunt adductæ, sunt efficaces; secundæ autem rationes contra opinionem, quæ ponit, quod Socrates non est similis, vel dissimilis, nisi propter rationem inanima satis concludunt, sed contra istam opinionem nihil valent.

Ad primum principale, dico quod arguit de respectu ad *ubi*, et non de genere Relationis, et ideo respondebitur illi argumento in sequenti quæstione.

Ad aliud dico, quod non est ibi aliqua situatio præter illa, quæ sunt situata, tamen illa situata possunt in aliquam operationem, in quam non possunt, nisi situata sine omni re addita, sicut patebit.

71. *Responsio ad rationes Occham. Ad primam.*

Respondeo ad omnes rationes magistri Occham. Ad primam cum arguit, omnis res realiter distincta ab alia, potest intelligi illa, alia non intellecta. Ista propositio absolute sumpta est manifeste falsa. Pro cujus intellectu est notandum, quod aliqua res sic se habet ad aliam rem, quod licet sit intelligibilis propria intelligibilitate, si tamen non habeat propriam rationem movendi intellectum in ratione objecti intelligibilis, talis res dependet ab alia re in *esse* cognito, et sic omnes relationes, etsi sint quidditative ens, et vere contineantur sub ente, tanquam sub objecto adæquato intellectus, quia tamen non habent propriam motionem ad sui cognitionem, sed dependent a fundamento et termino, quæ movent intellectum ad cognitionem relationis. Et hoc est quod supra exposui *in primo, dist.* 3. *q.* 3. *in corpore quæstionis.* Dico etiam, quod quando aliqua res sic se habet, quod totum suum *esse* formale est præcise esse ad aliquod, ita quod in sua ratione formali includit *esse* ad aliud tanquam ad terminum, termino illo non præintellecto, nullo modo potest intelligi, etsi realiter sit distincta ab illo. Et hoc est, quod dicit Doctor, *in prima q. prolog. et in distinct.* 3. *et* 8. contra Henricum, quod nulla relatio potest intelligi termino non præintellecto.

Et cum dicit, quod illa major est manifesta, quod non plus dependet intellectio unius rei totaliter disparatæ ab alia re disparata, quam intellectio effectus ab intellectione causæ suæ essentialis, dico quod est falsum, quia etsi effectus essentialiter dependeat a causa sua, ex quo tamen potest habere propriam causalitatem respectu suæ cognitionis, ideo potest cognosci, causa non cognita; et hoc est quod dicit Doctor *in primo, dist.* 3. *q.* 3. quod licet essentia divina virtualiter contineat omnem creaturam, quia tamen creatura potest movere intellectum propria motione ad sui cognitionem, ideo non ponitur essentia divina adæquatum objectum intellectus creati in ratione motivi, et tamen creatura magis dependet a Deo, quam quicumque effectus ab alia causa, et de hoc vide quæ supra exposui *in primo, q.* 3. *tertiæ dist.*

Quomod essenti divina contine creatura

72. Ad probationem illius minoris, cum dicit, si aliquis intelligat similitudinem Socratis, et Socratem sine similitudine correspondente, poterit scire Socratem

esse similem, et tamen dubitare an sit alicui alteri similis, et eodem modo poterit aliquis scire aliquem esse patrem, et tamen nescire an habeat filium. Dico, quod licet illa minor sit concedenda, videlicet quod relatio non potest intelligi sine omni alia re, et per consequens probatio illius minoris esset concedenda, adhuc tamen posset distingui illa minor,

Declaratio.

quia A potest intelligi sine B, potest multipliciter intelligi : Primo, quod A habeat propriam intelligibilitatem sicut et propriam entitatem, et per consequens distincta cognitione potest cognosci alia a cognitione A, id est, quod A cognoscatur propria cognitione quæ terminatur ad A, et B alia propria cognitione quæ terminetur ad B. Secundo modo, quod B etsi possit habere propriam cognitionem, illa tamen cognitio causatur ab A, in ratione objecti intelligibilis. Tertio modo, quod pro quocumque instanti cognoscitur B, pro eodem instanti de necessitate cognoscatur A. Quarto modo, quod B in nullo instanti potest cognosci, nisi in A instanti priori præcognoscatur A, sic quod præhabita cognitione ipsius A, possit postea cognosci ipsum B, ita quod in illo instanti posteriori in quo B cognoscitur, in eodem A non cognoscatur, licet in priori instanti ipsum A de necessitate cognoscatur. Et sic dico, quod relatio primo modo potest intelligi sine omni alia re, et sic similiter secundo modo. Tertius tantum modus est forte dubius, quia cum relatio totaliter dependeat a termino quantum ad *esse*, et quantum ad cognosci, non videtur quod in aliquo instanti possit cognosci, in quo non cognoscatur terminus, saltem quarto modo non potest cognosci sine termino, et si primo modo intelligatur non sequitur probatio, scilicet si aliquis intelligat similitudinem Socratis intellectione distincta ab intellectione Socratis, poterit scire Socratem esse similem, et tamen dubitare an sit alicui alteri similis. Hoc negatur, quia cognitio similitudinis non tantum dependet a Socrate, ut a fundamento, sed etiam dependet ab illo, cui Socrates est similis, tanquam a termino, ideo cognoscens Socratem esse similem, de necessitate cognoscit et illud, cui Socrates est similis, etiam cognoscendo similitudinem istis quatuor modis supradictis. Similiter etiam negatur, quod aliquis possit scire se esse patrem, videlicet cognoscendo paternitatem distinctam, et tamen nescire an habeat filium, quia cognitio paternitatis de necessitate præsupponit cognitionem termini ad quem terminatur.

Et cum objicit contra seipsum ibi : *Si* 73.
dicatur, quod talis apprehendens similitudinem Socratis poterit nescire an Socrates sit similis, si hoc dicit, ut sit quædam responsio Doctoris Subtilis. Dico quod Doctor Subtilis non admitteret hanc responsionem, sed bene concederet, quod si quis apprehenderet similitudinem Socratis ut Socratis, statim sciret cui Socrates esset similis, exponendo aliquo prædictorum quatuor modorum. Et sic concedo quod dicit Occham, quod non repugnat relationi intelligi intuitive, et quod si aliquis intuitive apprehendat Socratem et similitudinem, sciat Socratem esse similem, sicut videns intuitive albedinem in Socrate scit Socratem esse album. Et cum dicit ibi : *Si dicatur aliter ad majorem, quod una relatio potest intelligi sine alia*, dico, quod aliud est dicere relationem non posse intelligi sine fundamento et termino, et aliud est dicere, relationem posse intelligi sine alia relatione. Quia in primo casu, cognitio relationis de necessitate dependet a fundamento et termino. Sed in secundo casu, una relatio non dependet in cognosci ab alia relatione, non enim paternitas nec

Cognitio relationis de necessitate dependet a fundamento et termino.

in *esse* nec in cognosci, dependet a filiatione. Dico tamen, ex quo correlativa sunt simul natura, et unum non potest intelligi sine alio, quod forte paternitas non potest intelligi sine filiatione, et e contra; non quod cognitio paternitatis dependeat a cognitione filiationis, quia si, per impossibile, paternitas et filiatio essent separatæ a suis fundamentis, una relatio non esset causa cognitionis alterius. Sed de facto cognoscens paternitatem cognoscit et filiationem, quia cognoscens paternitatem præcognoscit de necessitate terminum illius, quo cognito statim cognoscitur relatio, scilicet paternitas, et vice versa cognoscens filiationem præcognoscit rem quæ est filius tanquam fundamentum, et rem quæ est pater, tanquam terminum, et ideo præcognitis fundamento et termino distincte, ad quæ de necessitate oriuntur tales relationes, simul cognoscuntur relationes, et forte hoc modo una relatio non potest cognosci sine alia. Et cum arguit contra, probando quod una potest cognosci sine alia, quia essentia divina potest intelligi sine relatione, quæ tamen est eadem realiter sibi, ergo multo fortius una res poterit intelligi sine alia realiter distincta et disparata. Dico quod non est simile, quia essentia divina, ex quo est entitas absolutissima et prior omni relatione, potest intelligi distincte, relatione non intellecta. Una autem relatio non potest distincte intelligi relatione correspondente non intellecta, propter causam superius dictam, et ideo non recte assignatur causa ab isto, quare una non potest intelligi alia non intellecta.

Essentia divina est entitas absolutissima.

74\. Cum dicit: *Si paternitas non potest intelligi filiatione non intellecta*, aut hoc est, quia sunt idem realiter, vel quia unum dependet ab alio essentialiter, vel quia unum necessario coexigit aliud, vel quia res est talis naturæ, et ideo nulla alia causa est quærenda, nisi quia relatio est relatio. Dico, quod ultra omnes istas causas assignatur causa supradicta, quia paternitas dependet in cognosci a fundamento et termino, et similiter filiatio, et cognoscens A esse terminum relationis, statim cognoscit ipsum A esse fundamentum relationis oppositæ, quando sunt relationes mutuæ, ita quod res quæ est pater, et res quæ est filius, ut sunt præsentes intellectui in se, vel in aliquo perfecte repræsentativo, in illo intellectu de necessitate naturæ causant, non tantum cognitionem sui, sed etiam relationum virtualiter contentarum. Posset etiam dici, quod ideo paternitas non potest cognosci, filiatione non cognita, quia est talis natura. Et cum dicit, quod *nihil debet poni sine ratione assignata, nisi sit per se notum, vel per experientiam scitum, vel per auctoritatem sacræ Scripturæ approbatum*, etc. Dico, quod hoc est notum per experientiam, quia cognoscens quod A est pater, statim cognoscit quod alicujus est pater, et si cognoscat distincte A esse patrem B, in eodem instanti cognoscit ipsum B esse filium A. Patet etiam, quia notum est apud omnes, quia relativa sunt simul naturali intelligentia.

A quo de pendea paternit in cognosc

Ad secundam rationem principalem opinionis, concesso quod in omni Prædicamento relativo oportet aliqua extrema summe distare, et cum infert; ergo potest aliqua res fieri in uno extremo, nulla re positiva facta in alio, neganda est consequentia, intelligendo absolute de omni re tam absoluta quam relativa, quia si de novo A adveniat similitudo, in eodem instanti B, quantumcumque distanti adveniet similitudo opposita, quia sit album ut quatuor, et album ut octo, quæ ad invicem summe distent, et agens proportionem albo ut quatuor, et possit intende- 75.

75\. Ad secundam rationem

re ut octo, et sit omnino improportionatum alteri albo ut octo, patet quod potest intendere album ut quatuor, usque ad gradum ut octo, et in illo instanti quo erit ut octo, erit perfecte simile alteri albo, quia cum similitudo sit relatio intrinsecus adveniens, de necessitate naturæ oritur in utroque extremo. Nec valet dicere, quod agens est proportionatum uni, et improportionatum alteri, quia similitudo talis non est immediate causata ab agente, quia in *Ad aliquid* non est motus motus nec mutatio, ut patet *quinto Physicorum*, *text. com.* 10. Sed positis fundamento et termino, ex natura rei oritur talis similitudo, ut clare exposui *super tertio Doct. dist.* 1. *q.* 1. Et per hoc patet ad confirmationem illam, quæ nulla est, et haberet evidentiam, si aliquid esset immediate causatum in passo proportionato, non sequeretur, aliud esse causatum in passo omnino improportionato. In proposito autem, licet unum sit proportionatum agenti, quoad effectum immediate inducendum, et aliud sit omnino improportionatum, tamen aliquo effectu immediate inducto ab agente in passum proportionatum, de necessitate naturæ aliquando sequitur relatio in utroque extremo, quæ respectu relationis semper sunt proportionata, licet alterum illorum sit agenti improportionatum respectu effectus immediate inducendi a tali agente.

76. [Ad] tertiam [r]ationem. [Q]uomodo Deus [p]osset facere [ab]solutum sine [p]osteriori.

76. Ad tertium principale. Cum dicitur, quod *Deus potest facere omne absolutum sine omni posteriori, secundum opinionem Scoti.* Ista propositio potest habere multiplicem sensum. Primus est, quod omne absolutum, ut comparatur ad posterius realiter distinctum, potest facere illud sine posteriori, destruendo illud posterius, sicut patet in omnibus. Secundus sensus est, quod fiat comparatio duorum absolutorum ad aliqua posteriora realiter distincta, et tunc non semper sequitur quod possit facere talia duo absoluta sine posterioribus, quia illis duobus absolutis positis, sic de necessitate naturæ præcise et adæquate oritur posterius, quia est simpliciter impossibile, ipsis manentibus posterius non esse. Licet ergo Deus posset facere unum album sine similitudine, et posset etiam destruere similitudinem fundatam in albo, albo remanente, quia destruendo terminum similitudinis, puta aliud album, destruitur illa similitudo, albo remanente. Si tamen ponerentur duo alba simul, esset impossibile ipsa esse sine similitudine etiam realiter distincta ab illis, et sic propositio Doctoris erit semper vera in primo sensu, non autem semper vera in secundo sensu. Dico etiam, quod ista propositio non sic allegatur a Doctore; nam in isto secundo, *dist.* 22. *q.* 2. ubi præcipue declaratur ista propositio, sic dicit quod *omne absolutum prius alio absoluto, et realiter distinctum ab ipso, potest esse sine tali posteriori*, et hoc idem *in dist.* 1. *quæst.* 4. *primi* contra Henricum, et hoc modo semper est concedenda propositio. Si vero teneatur, ut aliqui Scotistæ tenere videntur, quod Deus potest facere duo alba sine similitudine (quod tamen credo esse impossibile, nec esse ad mentem Doctoris, non ex parte ipsius Dei, sed ex parte creaturæ) potest dici, quod erunt similia tantum fundamentaliter, hoc est dictu, quod sunt talia, quæ possunt esse fundamentum similitudinis. Et per hoc patet ad illas instantias factas contra hanc responsionem; arguit enim Occham, ac si similitudo inesset formaliter illis albis, quod tamen est negandum.

Quomodo sit vera propositio Scoti.

Ad quartam rationem opinionis cum infert de distinctione et diversitate, concedo absolute, quod distinctio, quæ oritur ex natura rei, est relatio realis et realiter distincta, ab illis rebus distinctis. Et cum 77.

77. Ad quartam rationem.

infert, quod si diversitas est alia res a fundamento absoluto, ergo distinguitur ab illo, et per consequens realiter refertur ad illam rem absolutam, ergo alia relatione, et sic processus in infinitum. Dico breviter, quod diversitas distinguitur a fundamento, et concedo quod alia distinctione fundata in priori distinctione. Et cum infertur, ergo illa alia potest esse ad rem absolutam, concedo ; ergo mediante alia relatione, negatur consequentia, quia illa secunda relatio, quæ fundatur in prima distinctione, seipsa est ad *esse* absolutum, quod est simile de accidente inhærente, quod inhærentia inhæret, et quæro de illa inhærentia. Patet solutio supra a Doctore.

Ad illud quod dicit contra hanc responsionem, videlicet quod *relatio seipsa refertur ad fundamentum*, etc. Cum arguit probando, quod illa secunda relatio fundata in prima sit alia res ab illa prima, quia ubi sunt distincti termini aliquarum relationum, ibi sunt distinctæ relationes, quia unius relationis est primo unus terminus tantum. Terminus autem istius alietatis, qua ista relatio est alia a suo fundamento est ipsum fundamentum; ergo ista relatio et ista alietas realiter distinguuntur. Dico quod non semper distincti termini arguunt distinctas relationes ad invicem, et si ista propositio sit vera, ut distincti termini comparantur ad relationes, quorum unus non est fundamentum alterius relationis, tamen quando idem terminus et fundamentum relationis prioris, quæ relatio prior est immediatum fundamentum posterioris, propositio non erit vera. Sic est in proposito, quia distinctio, qua Franciscus distinguitur a Joanne, immediate fundatur in Francisco, et terminatur ad Joannem; et alietas, qua illa distinctio dicitur alia a Francisco, immediate fundatur in illa distinctione, cui distinctioni simpliciter repugnat esse sine Francisco. Si ergo secunda relatio fundaretur in alia relatione, cui non repugnaret esse sine termino, propositio posset habere veritatem. Dico ultra, quod ista propositio non est formaliter vera, quod distincti termini formaliter arguant distinctas relationes, sicut nec ista est simpliciter vera : *unius termini est tantum una relatio*, et quomodo hoc intelligatur, alias patebit. Sed pro nunc sufficit mihi, quod quando una relatio, puta A fundatur in alia relatione, puta B, quod B immediate fundatur in C et terminatur ad D. Si repugnat ipsi B esse sine C, A fundatum in B, licet habeat alium terminum a B, quia B terminatur ad D, et A terminatur ad C, A non erit alia relatio a B, dico, alia realiter, licet possit esse alia formaliter.

Cum arguit ibi : præterea si Socrates 78.
est similis Platoni, ergo illa similitudo est similis alteri similitudini, et eadem ratione illa secunda similitudo est similis alteri similitudini.

Dicendum ut prius, quod status est in secundo. Quod declaratur in simili de identitate, ut supra patuit in littera. Et cum arguit contra istam responsionem de identitate, instantia nulla est, ut patet intuenti. Concedo enim, quod Socrates est idem Platoni, et talis identitas est alia res a Socrate, et concedo quod talis identitas, quæ fundatur in Socrate est idem Platoni, et concedo ultra, quod identitas fundata in identitate, qua Socrates est idem Platoni, est idem realiter illi identitati, quia ex quo identitati Socratis ad Platonem repugnat esse sine Platone, sequitur quod identitas fundata in illa, sit idem realiter illi. Et cum infertur, quod identitas Socratis ad Platonem differt realiter ab identitate Joannis ad Paulum, concedo. Et ultra concedo, quod identitas Socratis ad Platonem, potest referri relatione

realiter distincta ad identitatem Joannis et Pauli, quia non repugnat identitati Socratis ad Platonem posse esse sine identitate Joannis ad Paulum. Et cum ultra infertur, ergo identitas Socratis ad Platonem, refertur ad Platonem relatione realiter distincta a tali identitate, negatur. Et cum probatur, quia identitas Socratis ad Platonem est ejusdem rationis cum identitate Joannis ad Paulum, concedo, et sic debet inferri, ergo sicut identitas Socratis ad Joannem non refertur realiter relatione reali ad Platonem, ita nec identitas Joannis ad Paulum, quia utrique identitati repugnat esse sine termino. Sed non est simile comparando hujusmodi identitates ad invicem, quia uni non repugnat esse sine altera; nam identitati Socratis ad Platonem non repugnat posse esse sine identitate Joannis ad Paulum, et per consequens potest referri relatione realiter distincta, et sic patet responsio ad hanc rationem.

79. Et cum arguitur ultra, probando quod hujusmodi relatio non sit idem realiter, cum dicit, si A non distinguitur realiter a C, quia A non potest esse sine D, et Socrates distinguitur realiter ab A, et ideo potest esse sine termino ipsius. Ut magis intelligatur, expono sic istam litteram: Pono, quod Socrates distinguatur realiter a Platone; ergo Socrates est alius alietate a Platone, quæ alietas distinguitur realiter a Platone, et talis alietas dicatur A, et certum est quod illa alietas est alia a Socrate, ergo erit alia alietate, et illa dicatur C, modo C non distinguitur ab A, quia repugnat ipsi A ut fundamento C esse sine termino, puta sine Socrate, et certum est, quod Socrates realiter distinguitur ab A, quia potest esse sine A et sine termino ipsius A, puta sine Francisco cui est alius, et hoc totum conceditur. Et cum infert, ponendo talem casum, quod alietas qua A distinguitur realiter a Socrate sit E, et alietas qua Socrates distinguitur realiter ab A, sit F, conceditur totum. Et cum ultra arguit, Socrates potest esse sine F, concedo, et sine termino ipsius F, concedo; et ultra concedo, quod Socrates realiter distinguitur ab F, et cum infert, ergo est relatio una media inter Socratem et A, qua Socrates realiter distinguitur ab A, concedo; et cum infert processum in infinitum, negatur, quia dico quod relatio F, qua Socrates est alius ab A, seipsa realiter est ad A, quia repugnat F posse esse sine A, et sic relatio fundata in F est idem realiter ipsi F, et sic non sequitur processus in infinitum. Et cum ultra infert ibi: Si dicatur, quamvis F realiter distinguatur a Socrate, non tamen distinguitur realiter ab A, quia A non potest esse sine F, et ita est status in secundo. Si hoc refert ut dictum a Doctore Subtili, in hoc casu non refert nec verba nec intentionem ipsius, et concedo instantiam factam contra, quia etiam secundum Doctorem relatio potest identificari realiter fundamento, quando fundamento repugnat posse esse sine termino, non tamen sequitur quod realiter identificetur termino, licet non possit esse sine termino, vel etiam fundamento repugnet posse esse sine termino.

Expositio litteræ.

Quomodo relatio identificetur realiter fundamento.

80. Ad aliud argumentum contra Doctorem ibi: arguit ex dictis Doctoris, sicut contradictio dicta de aliquibus est via concludendi distinctionem, ita multiplicitas recipiendi prædicationem contradictoriorum et permanentium ad *esse* est via concludendi identitatem in *esse*. Hæc propositio est verissima, et cum ex ista vult inferre, quod similitudo Socratis ad Platonem sit eadem realiter cum similitudine Platonis ad Socratem, quia una non potest esse sine alia, dico breviter, quod non intelligit propositionem Doctoris. Vult enim Doctor

Ad quintam.

quod illa dicantur esse idem realiter, quæ sic se habent, quod implicat unum posse esse sine altero, dummodo unum non sit producens, et aliud productum, et etiam non sint in diversis fundamentis, et sic licet sit implicatio contradictionis, personam Patris in divinis esse sine Filio, tamen realiter distinguuntur, quia unum producens et aliud productum. Et similiter licet sit implicatio contradictionis similitudinem Socratis ad Platonem posse esse sine similitudine Platonis ad Socratem, quia tamen istæ similitudines sunt in diversis fundamentis realiter distinctis, ideo realiter distinguuntur. Intelligit ergo, Doctor quod non repugnat uni esse sine altero, ut supra declaravi, exponendo dictum Doctoris ibi : Si dicatur quod propositio Scoti est vera ubi unum proprie inest alteri. Et si hæc responsio non habeatur explicite a Doctore Subtili, potest tamen concedi ut vera. Et cum arguit contra, quia ubi unum inest alteri, unum realiter distinguitur ab alio, quia nihil proprie inest sibiipsi, dico, quod inesse alteri contingit dupliciter, scilicet realiter, et secundum rationem saltem per illam propositionem *Doct.* 1. *q. quodl.* : Qualis est ordo inter aliqua, ubi distinguuntur realiter, talis est ordo, ubi distinguuntur ratione. Quam propositionem diffuse exposui in 1. *q. quodlib.* Et sic unum idem non est sibiipsi saltem secundum rationem.

In esse alteri contingit dupliciter.

81. Responsio ad rationes Occham contra modos relativorum, et de primo modo.

Nunc restat respondere ad rationes opinionis factas contra Doctorem contra diversos modos relativorum, quibus specialiter probat, quod multæ relationes primi modi non sint alia res a suis fundamentis, ut puta de æqualitate, similitudine et paritate, et hujusmodi, de quibus patuit supra. Dico, quod omnes istæ relationes, quæ immediate fundantur in absolutis, ut similitudo in qualitate, et æqualitas in quantitate realiter distinguuntur a fundamentis, et cum probat per propositionem Doctoris quod non, quia repugnat duobus albis simul esse, nisi similitudo insit; et similiter repugnat duas quantitates æquales simul esse sine æqualitate; ergo istæ relationes sunt idem realiter fundamentis. Dico, quod fideliter non adducit propositionem Doctoris; dicit enim Doctor sic : *Relatio realiter identificatur fundamento, cui repugnat esse sine termino*, et hoc est verum, ut supra patuit, et sic quia unum album potest esse sine alio, et e contra, ideo similitudo fundata in albo realiter distinguitur ab illo, hoc idem dico de æqualitate fundata in quantitate; quamvis ergo repugnet duo alba simul esse sine similitudine, non tamen sequitur quod illæ similitudines realiter identificentur illis albis, quia unum album potest actu existere sine alio, et per consequens sine similitudine ad illud. Et sic arguit Doctor de relatione creaturæ ad Deum, quia videlicet repugnat, puta lapidi esse sine dependentia ad Deum, ideo relatio creaturæ ad Deum realiter identificatur, et sic patet quomodo non adducit, nec mentem, nec verba propositionis Doctoris.

82. De secundo modo.

Ad aliud de relationibus secundi modi, quo probat, quod causalitas, sive productio, sive paternitas non distinguuntur realiter a fundamentis, dico breviter, quod hujusmodi relationes sunt realiter distinctæ a fundamentis. Et cum probat specialiter de productione per unam propositionem Doctoris, quia si productio sit alia res, aut ergo est prior natura effectu producto, aut simul natura, vel posterior natura. Dico breviter, quod talis productio est posterior natura effectu absolute sumpto, ut supra declaravi *præsenti dist. q.* 2. quia ad absolutum in causa sequitur absolutum in effectu, ita quod prius est absolutum effectus productione activa et passiva, accipiendo *productionem* pro si-

gnificato, pro eo quod per se significat, ut scilicet est quædam relatio, qua producens refertur ad productum, et e contra. Et cum probat quod productio effectus non potest esse posterior, quia tunc effectus esset sine productione, quia si prior ipsa productione, sequitur quod prius habet esse, et sic effectus potest produci *in esse* sine productione. Dico, quod hæc ratio procedit ex falsa imaginatione, videlicet, quod effectus dependeat *in esse* a productione, quæ est relatio.

83. Tria sunt consideranda in agente.

Unde pro intelligentia hujus, tria sunt consideranda in agente : Primum est ratio formalis agendi, quæ est principium formale productivum, et illud est entitas absoluta. Secundum est conditio agentis, et illud est singularitas addita naturæ, et hoc habetur a Doctore *in primo dist.* 1. *q.* 2. *dist.* 3. *q.* 6. Tertium est relatio, quæ dicitur actio sive productio, quia producens dicitur formaliter producere, et illa non potest dici principium formale productivum, nec ab illa dependet effectus *in esse*, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 7. *in responsione ad principale argumentum*, et talis productio formaliter sumpta de necessitate est posterior principio formali productivo. De effectu etiam producto tria dico : Primo in effectu producto est terminus formalis, qui est entitas absoluta, quæ communiter correspondet principio formali productivo, et respectu cujus attenditur similitudo effectus ad causam. ut patet a Doctore *in primo dist.* 7. et talis entitas absoluta est ratio formalis terminandi productionem, sicut e contra, principium formale productivum est ratio formalis terminandi relationem producti, ut patere potest a Doctore *in primo dist.* 30. Secundo, in effectu est hæcceitas addita termino formali, quæ dicitur conditio effectus. Et tertio, est relatio fundata in tali identitate absoluta, qua effectus dicitur formaliter productus, et qua formaliter refertur ad producens. Dico ergo, quod totum absolutum in effectu habet prius *esse* ab absoluto in causa, quam intelligatur relatio effectus ad causam, et e contra; nec enim productio relatio mediat inter absolutum causæ et absolutum effectus, et si per possibile vel impossibile talis relatio non oriretur, positis fundamento et termino, adhuc effectus esset vere productus, ita quod nihil ei deesset pertinens ad *esse* ipsius, est enim immediate ab absoluto in ea, nulla relatione media, neque præcedente, neque simul natura.

Et cum addit, quod si talis relatio esset realiter distincta a causa, quod agens creatum quando causaret, necessario primo mutaretur et moveretur ad aliquam veram rem positivam, dico quod ista littera potest habere duplicem sensum : Primus, quod prius mutaretur ad aliquam relationem antequam effectus esset causatus, et hic sensus est falsus, quia ut dixi supra, relatio causæ ad effectum est posterior ipso effectu. Secundus sensus est, quod posito effectu *in esse*, concomitatur aliqua relatio realis in causa, secundum quam dicatur mutari ; et hic sensus conceditur, quia absolutum in causa aliter se habet nunc secundum illam relationem, quam prius se habebat. Et cum infertur, quod quandocumque Sol calefaceret ista inferiora, oporteret ipsum de novo recipere tot res novas, quot res calefacit, concedo quod tot sunt relationes reales in Sole calefaciente, quot sunt calefactiones in distinctis passis. Et cum infert, quod calefaciendo lignum, in quo sunt infinitæ partes, tunc essent infinitæ relationes in Sole, dico, quod hæc instantia nihil est, quia unus effectus habet tantum unam relationem terminatam ad causam, et sic causa tantum una relatione refertur ad

84.

Ista littera potest habere duplicem sensum.

effectum, quem causat. Licet ergo in ligno sint infinitæ partes in potentia, tamen ibi est tantum unus effectus, videlicet calor productus in ligno. Dico etiam, quod si Sol per prius calefaceret unam partem, ita quod calefactio unius partis esset unus effectus distinctus a calefactione alterius partis, quod non possent esse effectus distincti in actu, tot relationes possent esse in causa correspondentes illis effectibus, et sic patet, quod instantia sequens nulla est. Et eodem modo solvitur illa alia instantia immediate sequens, quæ probat de anima intellectiva.

85. Ad aliud de duplicitate, æqualitate et medietate. Cum quærit de duplicitate, qua aliquid dicitur duplum ad aliud, si est alia res a fundamento, aut est res divisibilis aut indivisibilis. Dico breviter, quod omnis relatio intrinsecus adveniens est indivisibilis, non enim habet partes, et partes ipsam dividentes; licet enim una relatio possit dici intensior alia, nulla tamen est divisibilis, nec extensibilis. Et cum infert, quod talis duplicitas erit tota in toto, et tota in qualibet parte, et sic una pars erit dupla, quod est inconveniens; dico, quod talis relatio, quamvis sit indivisibilis, tamen primo sibi determinat totum et non partem, et sic nata est tantum denominare totum, quamvis ex consequenti dicatur etiam esse in partibus, sicut patet de similitudine, qua album ut octo est perfecte simile alteri albo ut octo, illa similitudo est indivisibilis. Et est tantum in albo ut octo, licet ex consequenti dicatur esse in partibus constituentibus ipsum album, non tamen denominant partes, quia hæc est falsa : album ut unum est perfecte simile albo ut octo. Procedit enim ratio sua ex falsa imaginatione, ut patet intuenti.

Omnis relatio intrinsecus adveniens est indivisibilis.

86. Ad ultimum argumentum, quod est contra tertium modum relativorum, quo probat quod aliqua relatio tertii modi non distinguatur a suo fundamento. Cum dicit, quod in scientia non sit talis res alia respectu scibilis, dico, quod si ponatur relatio actualis scientiæ ad scibile, talis relatio erit alia ab ipsa scientia, quia non repugnat tali scientiæ absolute sumptæ, posse esse sine scibili creato, quia illa est qualitas absolute sumpta, ut patet a Doctore *in quodlib. q.* 13. Et cum infert, quod scibili non manente in actu adhuc scientia potest esse in anima, et tamen tunc non refertur ad scibile relatione realiter distincta, quia talis secundum Scotum est inter extrema realia realiter distincta, dico quod si scibile non est actu existens, quod tunc refertur ad illud tantum relatione rationis, ut patet a Doctore *in quodlib. ubi supra*, licet hoc requirat prolixiorem tractatum. Et quod addit in illa confirmatione de notitia intuitiva, quæ requirit existentiam rei, et per potentiam divinam destructa illa re, conservata notitia intuitiva, vere dicitur intellectus cognoscere rem intuitive, sicut prius; ergo nullam talem rem oportet ibi ponere. Dico primo, quod est dubium, an intellectus secundum illam notitiam possit cognoscere intuitive lapidem actu non existentem. Et credo quod non, cum notitia intuitiva terminetur ad rem existentem in se, vel quod saltem contineatur in aliquo eminenter, ut notat Doctor *in primo, distinctione octava, quæstione penultima*, quidquid tamen sit de hoc alias habet declarari. Dico secundo, quod si talis notitia intuitiva esset conservata in intellectu, re existente destructa, quod si intellectus secundum illam intuitive cognosceret rem non existentem, talis notitia non posset referri relatione reali, sed tantum relatione rationis, quia relatio, cujus terminus est nihil, est tantum relatio rationis, ut patet a Doctore, *in isto*

De tertio modo relativorum.

secundo dist. 44. *et q.* 12. *quodlib. et alibi sæpe*, et sic patet solutio ad argumenta hujus opinionis facta contra positionem Doctoris.

87. Manifestatur quomodo Occham non solvat rationes Scoti et primo de prima.

Secundo principaliter est videndum, quomodo responsiones datæ ab Occham non evacuant, nec solvunt rationes Doctoris. Ad primam, cum negat quod illæ relationes, sine quibus fundamenta possunt esse, sunt tantum intentiones vel conceptus in anima, et istæ non sunt idem cum rebus extra, etc. Dico quod Doctor Subtilis per primum argumentum non probat, quod hujusmodi relationes sint in anima vel extra animam, sed intendit ostendere, quod ipsa relatio non est præcise ipsum fundamentum, sed aliquid aliud a fundamento, sive sit in anima, sive sit extra animam. Dico secundo, quod si per argumentum Doctoris probatur relationem esse aliam a fundamento, de necessitate Occham habet concedere quod si fundamentum realiter refertur ad aliquid, sit realiter relativum, quod relatio, qua dicitur relativum sit extra animam, patet, quia ex quo relativum est aliquid excepta relatione, ut vult Augustinus 7. *de Trinit.* talis relatio erit alia a fundamento. Et cum dicit, quod hoc album, quod modo non est simile, et postea fit simile, quod non fit simile per adventum alicujus similitudinis, sed per hoc solum, quod fit unum aliud album, hoc non videtur intelligibile, scilicet quod A, nunc realiter dicatur aliquid quod prius non fuit, et quod in eo non sit formaliter aliquid quod prius non fuerit. Et videtur contradicere Simplicio super Prædicamenta, qui vult quod relatio non est forma ad se, sed ad alterum, ita illud cui advenit non mutatur ad se, sed ad aliud. Et sic secundum Simplicium mutatio est in *Ad aliquid*, quia secundum relationem se habet aliquis aliter ad alterum. Nec valet dicere, quod Philosophus 5. *Phys. text. com.* 10. dicit quod in *Ad aliquid* non est motus nec mutatio. Hoc verum est pro quanto ipse ponit, quod non est possibile aliquid aliter se habere ad alterum, nisi aliter se habeat ad se; ideo dicit, quod in *Ad aliquid* non est motus, unde solum ostendit, in quibus Prædicamentis est per se primo motus, et in quibus non.

(Cap. 1. vel. 3.) (Cap. de ad aliquid.)

88. Quomodo forma dicatur esse ad se.

Patet etiam, quia Philosophus ubi supra ostendit, quod in substantia non est motus, et tamen ibi est mutatio, et sic ex intentione Philosophi non potest haberi, nisi quod in *Ad aliquid* non sit motus, cum hoc tamen stat quod ibi sit mutatio. Sed Occham dicit *in primo dist.* 30. *q.* 3. quod hæc responsio Simplicii et Philosophi non satisfacit, quia quærit secundum principia Philosophi, quod est aliquam formam esse ad se. Aut hoc est referri ad se, aut realiter distingui a quocumque alio, aut non coexigere aliquid aliud, aut non dependere ad aliquid aliud. Si primum vel secundum detur, ita esset illa relatio ad se, sicut alia forma, quia ista esset eadem sibi, et distinguitur ab omni alio. Si detur tertium et quartum, sequitur quod nullum accidens est ad se secundum principia Philosophi, quia secundum eum quodlibet accidens necessario coexigit subjectum, et dependet ab eo. Præterea quod dicit, quod mutatio est in *Ad aliquid*, non videtur secundum principia Philosophi, quia dicit Philosophus, 5. Physic. *Si convenit altero mutato verum esse alterum nihil mutans.* Hoc est dictu per mutationem alterius existentem dicitur vere alterum extremum ad aliquid sine omni mutatione sui ipsius. Sed hæc responsio non est ad mentem, nec Simplicii nec Philosophi. Et cum dicit quærendo secundum principia Philosophi, quid est aliquam formam esse ad se? etc.

(Quinto Physic. context. 10.)

Patet, quia secundum ipsum, illa dicitur forma ad se, quæ ex sui ratione non est ad aliud, ut ad terminum. Et quæ est talis forma, secundum quam habens illam non dicitur formaliter referri ad aliud, sicut habens albedinem non est ad aliud, et sic concedo, quod forma non dicitur ad se aliquo quatuor modorum prædictorum.

Quomodo forma dicatur ad se.

Sed dicitur ad se, quia in suo intellectu quidditativo non est ad aliud, ut ad terminum; et licet albedo non possit esse sine subjecto secundum Philosophum, quia accidentis *esse* est inesse, tamen apud ipsum dicitur qualitas absoluta, quia in suo intellectu quidditativo non includit *esse* ad subjectum, tanquam ad terminum. Imo ipsa albedo potest distincte intelligi quantum ad suum *esse* quidditativum, quod datur per intrinseca essenliter, substantia non intellecta, quia substantia non est de definitione illius, nisi tantum per additamentum, ut patet per Philosophum 7. *Met. text. com.* 4. Imo relatio includit in suo *esse* quidditativo esse ad aliud, ut ad terminum, et impossibile est intelligi termino non intellecto, ut supra dixi. Patet ergo quomodo relatio est aliquid distinctum præter opus intellectus a fundamento, et hoc ex natura rei, quia secundum eam aliquid aliter se habet ad alterum quam prius non se habebat; et quod dicit, quod album ex hoc solo dicitur simile, quia aliud album causatur, ita quod se solo dicitur simile. Sed hoc non videtur esse verum, quia ex quo Prædicamentum Relationis est distinctum a Prædicamento Qualitatis secundum Philosophum (licet ipse in ista parte habeat negare Philosophum, vel ipsum exponere, et non ad intentionem Philosophi) sequitur quod si album est de novo simile, quod habeat similitudinem, secundum quam dicitur simile distinctam ab ipso. Hoc etiam patet expresse secundum Philosophum *in* 5. *Met. cap. Ad aliquid, text. com.* 20. ubi vult quod similitudo fundatur super unum, et exemplificat de qualitate. Ergo vult ibi, quod similitudo non sit realiter ipsa qualitas, quia tunc idem fundaretur in seipso.

Et cum addit iste Doctor de Deo 89.

In Deo non est nova relatio realis.

creante, quod Deus dicitur creans de novo, et tamen non est in eo nova relatio realis, dico, quod hoc non est ad propositum, quia aliud est loqui de relativis primi et secundi modi, in quibus est mutuitas, et de relativis tertii modi, in quibus non est mutuitas, et sic secundum Aristotelem aliqua dicuntur referri ad alia, ex hoc solo quod illa alia sunt ad illa quæ referuntur. Scibile enim ex hoc solo dicitur referri ad scientiam, quia scientia refertur ad illud. Esset tamen impossibile aliquid referri ad aliud secundum tertium modum relativorum, nisi in illo alio esset relatio, vel formaliter distincta, secundum quam posset referri.

Quomodo Deus dicatur de novo creator.

Et sic verum est, quod Deus de novo dicitur creator ex hoc solo, quod relatio alicujus creaturæ terminatur ad ipsum. Et si creatura, puta lapis, nullam relationem diceret, sed tantum entitatem absolutam, tunc Deus nullo modo posset referri ad lapidem, et hoc est quod intendit Doctor *in primo dist.* 30. quod relatio terminatur ad absolutum, et illud absolutum quandoque ex hoc solo, quod terminat, dicitur referri, non relatione formaliter existente in illo, sed relatione, quæ est ad ipsum.

Quæ sunt relationes primi et secundi modi.

Sed de relationibus primi et secundi modi, cujusmodi sunt illæ, quæ fundantur super *unum* et *multa*, et quæ fundantur super potentiam activam et passivam, sunt aliæ a suis fundamentis, quia non est intelligibile aliquid esse patrem formaliter sine paternitate formaliter inhærente, nec similiter

quod aliquid sit simile formaliter sine similitudine inhærente, et sic patet quomodo non est simile de Deo creante et aliis rebus. Sed quare in creatis relationes causantis et causati dicantur mutuæ, de hoc vide Doctorem *in primo dist.* 30.

90. d secundam ationem. ıæ sit unio.

Ad aliam responsionem de compositione, etc. Cum dicitur, quod unio partium in composito tantum accipitur pro illis partibus unitis, ita quod unio nihil aliud est, nisi partes unitæ. Hæc responsio nullo modo videtur evacuare rationem Doctoris, quia tunc quamdiu partes manerent, tamdiu diceretur unio partium, et sic in triduo anima Christi, et corpus fuissent unita, et sic fuisset realiter homo in triduo, quod est falsum, ut patet a Doctore *in* 3. *dist.* 22. Nec valet dicere, quod requiritur approximatio partium, quia quæro de approximatione illa, quia aut est relatio, et habeo intentum; aut tantum illæ partes absolute, et tunc adhuc dicerentur approximatæ; tum etiam, quia hoc videtur esse contra Commentatorem 1. *Phys. com.* 17. ubi vult quod compositum nihil aliud sit nisi partes simul sint, et unitæ, et si talis unio non requireretur ut distincta a partibus, ita compositum diceretur partibus separatis sicut et unitis.

91.)e tertia atione,

Ad aliam responsionem de approximatione, etc. Cum dicit, quod approximatio tantum importat præter absoluta, quæ dicuntur approximata, quod inter illa non sit aliquod medium impediens. Sed hoc nihil est, quia amoto per possibile omni obstaculo, ita quod inter passum et agens non sit aliquod medium positivum, adhuc agens non posset agere in passum, nisi sibi approximatum. Nec tamen dico, quod *approximatio* relatio sit ratio formalis agendi vel patiendi, sed bene dico, quod requiritur talis approximatio, ut dispositio prævia. Et quia omnes responsiones istius Doctoris ad argumenta Scoti, quæ incidunt in unum, scilicet quod ipsa absoluta seipsis dicuntur causæ proximæ, seipsis unitæ, seipsis partes universi, et sic de aliis, quæ responsiones videntur totam doctrinam Peripateticam destruere, et totaliter extorquere sensum Philosophi. Et auctoritates tam Philosophorum quam Sanctorum, nisi retorquerentur ad primum sensum, concluderent relationem ex natura rei dicere aliquid aliud ab absolutis, ut supra patuit. Licet iste scilicet Occham nitatur eas solvere, quæ solutio datur ab eo *in primo dist.* 30. *quæst.* 3. ideo ut ostendatur quod responsio istius ad auctoritates tam Philosophi quam Sanctorum, non sit ad mentem ipsorum, recito responsionem ejus de verbo ad verbum.

Occham in primo dist. 30. q. 3. nititur solvere auctoritates Philosophi secundum suam opinionem.

92.

Unde ad illud Philosophi in Prædicamentis qui dicit : *Ad aliquid sunt quæcumque hoc ipsum quod sunt ad aliud sunt.* Dicit, quod Philosophus principaliter tractat de terminis propositionum; et bene verum est, quod terminorum propositionis quidam significant res absolute, nullas res absolute determinatas connotando. Et tales termini sunt in duplici differentia, quia quidam eorum important substantias; quidam qualitates, quæ sunt res absolute et realiter et totaliter distinctæ ab omnibus substantiis, saltem multæ earum; quidam sunt termini importantes istas substantias vel qualitates, non connotando alias res determinatas, etiam quantumcumque tales non significent præcise hanc substantiam vel illam, etc. Tunc ad rationem dico, quod secundum Philosophum, illi termini sunt ad aliquid, qui hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, hoc est, quia sunt tales termini sic instituti ad

Termini sunt in duplici differentia.

significandum, aliquid aliud dant intelligere, ita quod nulla propositio, in qua ponitur talis terminus de aliquo, potest sciri, nisi sciatur determinate illud quod dat intelligere. Et hæc est causa quare Philosophus in fine capitis ponit quod tales termini *caput*, *manus*, *ala*, et hujusmodi, non sunt ad aliquid, quia viso capite, potest vere sciri quod caput est, et tamen nesciri cujus est caput, quamvis realiter caput sit alicujus caput. Non sic est de *duplo*, *simili*, et hujusmodi, quia impossibile est aliquem scire aliquod esse simile, nisi sciat cui est simile in particulari.

Et si dicatur, quod secundum ista, causa et effectus et hujusmodi non sunt ad aliquid, quia possum scire de aliquo quod est effectus, nesciendo cujus est effectus, dico quod per deductionem aliquando hoc est possibile, tamen sine deductione in argumento non est hoc possibile, nisi sciatur cujus est effectus; et ideo tales termini hoc ipsum quod sunt ad aliud, hoc est, ex hoc ipso quod sunt tales, non possunt sciri verificari pro aliquo, non quidem pro se, sed pro re, nisi sciatur respectu cujus verificantur de re. Et isto modo loquitur Philosophus, quod omnia relativa dicuntur ad convertentiam, sed aliquoties differunt secundum locutionem, ut *scientia* scibilis scientia dicitur, et *scibile* scientia scibile, et aliquando unum dicitur respectu alterius sumpti in genitivo casu, et e contra.

93. Quomodo relatio suscipiat magis et minus.

Ad aliud de *suscipere magis et minus*, potest intelligi dupliciter, vel a parte rei, ita quod realiter una pars addatur alteri, et isto modo relatio non suscipit magis et minus. Alio modo potest hoc esse in prædicatione, secundum quod aliquod nomen recipit comparationem, et isto modo relatio suscipit magis et minus. Et hoc non semper est propter additionem rei ad rem, sed potest esse aliquando propter ablationem rei, sicut est in inæquali, quod aliquando fit magis inæquale propter solam ablationem partis suæ. Unde sicut contingit quandoque denominari nomine relativo aliquo propter solam mutationem in altero extremo, secundum Philosophum, ita aliquando contingit magis, vel sic denominari propter solam mutationem in altero extremo ablativam vel additivam, vel solam ablationem in seipso, vel argumentationem alicujus absoluti in seipso. Per hoc ad secundum, quod proprie loquendo inæquale non augmentatur, nisi sic intelligendo quod dicitur magis inæquale quam prius; et hoc potest esse sine adventu cujuscumque rei de novo propter solam ablationem partis. Unde sicut non est inconveniens dicere, quod Deus est realiter de novo creans, propter solam productionem rei alterius extra, ita non est inconveniens, quod hoc facit magis inæquale propter solam ablationem alicujus partis.

Aliqua esse simul natura potest intelligi dupliciter.

Ad aliud quando dicitur, quod aliqua sunt simul natura, dico, quod *aliqua simul esse natura* potest intelligi dupliciter, vel quod sint aliquæ res, quarum una necessario coexigit aliam, et e converso, vel quod ex hoc quod est existere prædicetur de uno, non quidem pro se, sed pro illo, pro quo natum est supponere principaliter, sequitur esse existere verificari de altero eodem modo supponente. Primo modo non intelligit Philosophus, quod ad aliquid sint simul natura, sed tantum secundo modo, quia hæc est consequentia bona, *duplum est; ergo dimidium est*, et e converso.

Ad aliud quod Philosophus ponit tres modos relativorum, quia omnes possunt ad illos reduci. Ad confirmationem dico, 94.

quod male exponitur Philosophus, quando exponitur quod in tertio modo non est relatio in utroque extremo, sed in primis modis est relatio in utroque extremo. Sed ista intentio Philosophi, quæ multum concordat cum intentione sua in Prædicamentis, ubi ostendit quod non omnia relativa sunt simul natura, quia in tertio modo ex hoc quod unum extremum prædicatur, vere sequitur alterum extremum prædicari de aliquo, et non e converso. Sequitur enim : *aliquid est scientia actualiter; ergo aliquid est scibile actualiter*, et similiter sequitur : *aliquid est actualiter mensura; ergo aliquid est actualiter mensurabile;* sed e contra non sequitur formaliter ex natura talium relativorum : *aliquid est actualiter scibile ; ergo aliquid est actualiter scientia.* Et hoc est quod dicit Philosophus in Prædicamentis, quod sensibile est prius natura quam sensus, et scibile est prius natura quam scientia, quia non sequitur : *sensibile est, ergo sensus est*, sed bene sequitur e converso. Et eodem modo dicitur de scibili et scientia, sicut probat ibi Philosophus. In aliis autem modis semper sequitur, si esse existentiæ prædicatur de uno extremo, quod etiam prædicatur de alio, et e converso; et isto modo differt tertius modus a primis, et non aliter, quia relativa primorum modorum sunt simul natura, non autem relativa tertii modi. Et communiter, quod accipitur quod omnia relativa sunt simul natura est manifeste falsum, quia Philosophus ex intentione ostendit oppositum in Prædicamentis, unde dicit sic : *Videtur autem ad aliquid simul esse natura*, et exemplificat in multis, et postea subdit : *Non autem omnibus relativis videtur esse simul natura, scibile enim scientia prius esse videtur*, et probatur ibidem. Et si dicatur, quod exempla non sunt ad propositum, quia *scibile* et *scientia* non sunt correlativa, sed *scitum* et *scientia* sunt relativa, ut si scientia est, scitum est, et e converso. Similiter scientia potest esse existens, scibili non existente, quia de non ente in actu potest esse scientia ; ergo scibile non est prius natura scientia.

[Left margin notes: ...ap. de ...elativis. — Quæ relativa ...t simul ...atura. — ...oquitur ...istoteles de ...elativis ...cundum esse]

[Right margin note: quod sint simul natura, non autem de relativis secundum dici, ut scibile et scientia]

95. Ad primum istorum dico, quod scientia est proprium correlativum scibilis, quia si hoc est scientia scibile, et tamen non sequitur, scibile est ; ergo scientia est, et ideo correlativa ista non sunt simul natura.

Ad aliud dico, quod nihil est in re, quin sibi possit competere aliquod nomen relativum, nec est contra Philosophum ; sed intentio Philosophi est, quod non omnia nomina sunt relativa, sed quod sunt aliqua, quæ non sint relativa, et quod verificentur de rebus sine omni connotatione alterius.

Ad aliud dico, quod non est intentio Philosophi, in 12. *Met. context.* 19. quod relatio sit quædam res habens tria principia, sicut habet substantia composita suum *fieri*. Sed est intentio sua, sicut in substantia est aliquid, quod primo recipit formam, postea caruit ea, ita de relatione, quod aliquid denominatur ab illa relatione, et prius non denominabatur, ita quod sicut materia primo nullo modo habuit hanc formam, et postea vere habet eam, ita aliquid primo non est simile et postea est simile, et sic de aliis. Ad Avicennam potest dici, quod si sit ejusdem opinionis cum Philosopho, quod ipse intelligit quod relatio habet propriam certitudinem, quæ est vere unum prædicabile de re extra, et vere res est talis, omni intellectu circumscripto, modo exposito prius, et eadem habet proprium *inesse*, accipiendo *inesse* pro *prædicari*, id est, habet propriam actualitatem, quæ contingenter prædicatur, non tamen propter contingenter prædicati-

[Right margin note: Tertio Metaphysicæ cap. de relatione.]

onem absoluti, sed sine illo, quia aliquando absoluto uniformiter prædicato, ipsa relatio non uniformiter prædicatur, sicut Socrates, continue existente albo, potest esse similis et potest non esse similis. Si aliam actualitatem intelligit, dico quod contradicit Aristoteli.

96. Responsio ad solutiones Occham.

Respondeo ad omnes istas solutiones, quod non sunt ad mentem nec Philosophi, nec Sanctorum. Pro cujus intelligentia, suppono quod tota Metaphysica sit de ente reali, et non tantum de terminis, ut patet, quia scientia realis dividitur in Mathematicam, Physicam sive naturalem, et Metaphysicam, ut patet ab Aristotele 6. *Met. text. com.* 2. ubi sic habetur : *Quare tres erunt Philosophiæ theoricæ, Mathematica, Physica, Theologia*, et in alia translatione sic habetur : *Modi igitur Philosophiæ essentiales sunt tres : Mathematicus, naturalis et divinus*, et text. com. 4. *Et quia*, inquit, *de ente inquantum ens, cujus utique erit speculari, tunc etiam et quid est, et quæ sunt inquantum ens. Sed quoniam ens dictum simpliciter, dicitur multipliciter, quorum unum est quidem quod secundum accidens, et aliud quod ut verum, et non ens quasi falsum. Præter hæc autem sunt figuræ categoricæ, ut quid, quale, quantum, ubi, quando, et si quid aliud significat hoc modo. Amplius præter hæc omnia quod potestate, et quid actu. Quoniam itaque multipliciter dicitur ens primo de eo quod secundum accidens dicitur, est dicendum, etc.* Ex isto textu patet expresse quomodo decem prædicamenta dicantur vere decem entia. Et Commentator ibidem sic dicit : *Quia declaratum est, quod ista scientia habet considerare de ente secundum quod est ens, scilicet quid sit, et quæ sunt res existentes in eo secundum quod est ens, et sequitur et declaratum est, quod ens simpliciter dividitur in prima divisione de ente per accidens, et de ente per se*, et parum infra : *deinde incipit numerare decem genera prædicamentum, et intendit quod hoc nomen* ens *dicitur de omnibus.* Hæc Commentator. Non ergo decem Prædicamenta accipiuntur tantum pro terminis, ut vult iste Doctor. Et quod Aristoteles intelligit de istis rebus, patet expresse 5. *Met. text. com.* 14. nisi textus extorqueatur, dicit enim sic : *Secundum se vero dicuntur esse quæcumque significant figuras prædicationis, quoties enim dicitur toties esse significat ; quoniam ergo prædicatorum alia quid significant, alia quale, alia quantum, alia ad aliquid, alia facere, alia pati, alia ubi, alia quando, horum unicuique idem esse significat :* hæc ille.

Quomodo prædicamenta dicantur decem entia quatenus consideratur a Logico abstrahunt ab existentia.

97. Vult dicere, quod ens secundum se dicuntur esse quæcumque significant diversa Prædicamenta : *quoties enim dicitur* scilicet aliquid esse, *toties esse significat*, id est, tot modis significatur ens, *quoniam Prædicamentorum alia quid significant*, id est, substantiam; et quod dicit *horum unicuique idem esse significat*, id est, quod horum unicuique significat idem esse, quod est dictum denominative de ente. Et ibi Commentator : *Intendit*, inquit, *Aristoteles per figuras, genera prædicamentorum, dicit enim ens secundum numerum secundum quem dicuntur prædicamenta, et hoc nomen* ens *dicitur de omnibus, de quibus dicuntur Prædicamenta, quia quod significat hoc nomen* ens , *idem videtur cum eo quod significat dictiones prædicamentorum, et tacuit Prædicamentum situs et habitus, propter abbreviationem sermonis, aut quia latent.* Hæc ille. Et Aristoteles specialem tractatum facit de relativis, ut patet 5. *Met. cap. de Ad aliquid, text. com.* 20. in quo ostendit quod prædicamentum *Ad aliquid*, sit distinctum ab aliis Prædicamentis secundum *esse*, et multæ aliæ auctoritates adduci possent,

Quomodo prædicamentum ad aliquid si distinctum ab aliis secundum esse.

quas brevitatis causa omitto, ex quibus patere posset quomodo Prædicamentum Relationis, dicat aliam rem a Prædicamentis absolutis.

98. Et ex iis patet quomodo hic Doctor male interpretatur mentem Aristotelis. Et cum dicit, quod Philosophus in Prædicamentis principaliter tractat de terminis propositionum, dico primo, quod et si hoc verum sit, tamen significata terminorum sunt vere res, quæ a Metaphysico considerantur. Dico secundo, quod etiam in Prædicamentis tractat de ipsis rebus, ut patet per exempla ibi posita. Unde et Commentator in Prædicamento *Ad aliquid*, sic dicit : *Differentia prima, quæ ex descriptione rerum, relationis*, etc. *res*, inquit, *relativæ sunt, quarum quidditas, et esse dicitur in comparatione ad aliud, sive per se, sive per conjunctionem, est proportionis, sicut idem et similia, verbi gratia, majoris enim quidditas dicitur in comparatione ad aliud; ipsum namque est majus alio, et similiter duplum est duplum ad aliquid, omnium namque horum quidditas dicitur in comparatione ad rem aliam.* Ex ista littera patet manifeste quomodo Prædicamentum Relationis est aliud a Prædicamento absoluto, quia si tu dicis, quod album est ad aliud album, quæro aut hoc est secundum esse absolutum, aut secundum relationem sibi additam. Si primo, ergo quidditas albi esset ad aliud, et illud quod est de quidditate alicujus est inseparabile, et per consequens destructo alio albo, adhuc esset essentialiter ad illud. Si secundo modo, habetur intentum, et sic patet quomodo nec Aristoteles nec Commentator intendunt tantum de terminis propositionis.

Prædicamentum Relationis est aliud prædicamento absoluto.

99. Ad aliam responsionem auctoritatis Philosophi in Prædicamentis : *Eorum quæ secundum nullam complexionem dicuntur, singulum aut significat substantiam, aut quantitatem, aut qualitatem, aut ad aliquid, etc.* et certum est, quod ista significant veras res extra animam; et cum dicit quod nomina relativa non proprie significant ad aliquid, nisi accipiendo *ad aliquid* secundum quod potest stare pro ipsis rebus extra, hoc est, ad aliquid significat diversas res, quarum una est similis vel æqualis alteri.

Dico, quod hoc non est ad mentem Aristotelis, nec ejus Commentatoris, quia conjungendo dicta Aristotelis, scilicet definitionem *ad aliquid*, et exempla ibi posita in capitulo quinto in Antepraedicamentis et in Prædicamento *Ad aliquid*, patet quod si *ad aliquid* significat tantum ipsas res absolutas statim sequitur quod absolutum sit essentialiter ad aliud, quod est manifeste falsum. Et quod Aristoteles accipiat *ad aliquid* non pro secundis intentionibus, nec pro absolutis, expresse patet *quinto Met.* capitulo de *Ad aliquid, text. com.* 20. qui sic ait : *Ad aliquid dicuntur alia per se, ut duplum ad dimidium*, et vide textum et Commentatorem ibi. Et certum est, quod in quinto Metaphysicæ non loquitur de secundis intentionibus, ut patet per totum librum, nec de relativis prout idem sunt cum absolutis, cum illa distinguantur ab absolutis, ut patet ubi supra *text. com.* 14. *et text. com.* 20. *et in sexto libro text. com.* 4.

Ad illam responsionem de *contrariis*, patet expresse, quod hæc non est mens Philosophi, et patet per verba Commentatoris in Prædicamento *Ad aliquid*, qui sic ait : *Jam sequitur res relativas, quod sint contrariæ, et exemplum illius sunt virtus et vitium ; sunt enim relationes ambo, quæ contraria ; et similiter scientia et ignorantia unumquodque amborum est ex relatione, suntque contraria ambæ, nisi quia non invenitur hoc omnibus relativis, duplum* 100.

Relativa contraria non sunt secundæ intentiones

namque non habet contrarium, neque triplum. Hæc ille. Ex hac littera patet expresse, quod relativa contraria non sunt secundæ intentiones, quia illæ non dicuntur contrariari nec sunt præcise absolutæ ex dictis ejus, cum ista contrarietas in relativis expresse differat a contrarietate in qualitate.

101. Ad aliam responsionem de *magis* et *minus*, patet expresse quod hæc non est intentio Aristotelis, nec sui Commentatoris, quod magis et minus in relativis sit tantum præcise penes fundamenta absolute, ut scilicet quod unum album magis dicatur simile quam aliud, accipiendo ly *simile* tantum pro albo, nec similiter accipitur magis et minus in relativis prædicatione tantum, et secundo intentionaliter; unde Aristoteles sic ait : *Videntur autem magis et minus relativa suscipere, simile enim magis et minus dicitur, et inæquale magis et minus, cum utrumque sit relativum, simile enim alicui simile dicitur, et inæquale alicui inæquale.* Hæc ille, et hoc idem Commentator. Si enim similitudo non esset aliqua res adveniens albo, sed esset præcise ipsum album, sequeretur quod album esset simile alteri, albo jam destructo. Patet, quia prius erat simile alteri albo præexistenti, et per destructionem illius albi nihil corrumpitur in illo albo, ergo erit vere simile. Si dicatur, quod corrumpitur relatio, quæ est secunda intentio, contra, quia album *A*, erit simile albo *B* existenti, nullo intellectu considerante, et album *B* potest destrui, ergo ipso destructo adhuc album *A* erit simile, quia in eo nihil corrumpitur, nec secunda intentio cum prius non fuerit, nec alia res, cum simile præcise dicat ipsum *A*.

Præterea sequeretur, quod posito uno albo, et stante quidditate ipsius, si ipsum est simile alteri, quod in sua ratione quidditativa includit esse actu ad aliud, cum ejus *esse* quidditativum sit esse ad aliud, ut supra dixi per Commentatorem, et sic nullo alio albo existente præter hoc actu erit ad aliud, quod est manifeste falsum. Est enim impossibile quod posita paternitate, quin sit ad aliud, ita quod in sua ratione quidditativa includit esse ad aliud, et ideo destructo termino paternitatis, præter omne opus intellectus statim desinit paternitas, et sic si album esset ad aliud album, illo alio albo destructo, statim destrueretur aliud album, cujus oppositum experimur.

Ad aliam responsionem de *simul natura*, 102.
dico quod aliud est loqui ad libitum suum, et aliud est loqui secundum Philosophi opinionem. Mens enim Aristotelis expressa, est quod præter omne opus intellectus relativa sint simul natura, ita quod pro quocumque instanti unum ponitur, de necessitate naturæ aliud ponitur. Et sic si simile esset præcise album *A* ipso posito, de necessitate poneretur illud album *B*, quod est falsum, et similiter destructo uno, et reliquum destrueretur, cujus oppositum experimur. Nec oportet fugere ad secundas intentiones, quia nullo intellectu considerante, adhuc album *A* erit simile albo *B*; ergo si duo similia ponuntur simul natura de necessitate, ita quod posito uno de necessitate, ponitur et reliquum, statim sequitur quod ista simultas non erit præcise album *A* et album *B*, quia destructo uno, adhuc remanet reliquum; ergo erit penes relationes reales additas ipsis albis, respectu quarum statim sequitur quod una destructa alia destruitur, et hæc mens est expresse Aristotelis ut patet in Prædicamento *Ad aliquid*, qui sic ait : *Videntur autem ad aliquid simul esse natura, et in aliis quidem pluribus verum est, simul enim duplum est et dimidium, et cum sit du-*

plum dimidium est, et cum sit servus, dominus est; similiter autem his, et alia, simul enim inferunt sese invicem, si enim non sit duplum non est dimidium, et si non est dimidium non est duplum, similiter autem et in aliis quæcumque talia sunt. Hæc ille. Et Commentator ibi sic dicit : *Jamque putatur quod ex propriis relativorum est, quod inveniantur simul per naturam, et hoc est evidens plurimis ipsorum, duplum namque et dimidium inveniuntur simul, quia cum invenitur unum amborum, invenitur et aliud, et cum aufertur unum ipsorum, tollitur aliud.* Hæc ille. Patet quod etiam relativa non sint præcise ipsa absoluta, quia certum est apud omnes, quod cognito uno relativo statim cognoscitur et reliquum; sed potest cognosci distincte unum album, alio albo etiam actu existente non cognito, ut patet intuenti; ergo sequitur, quod relativa erunt aliæ res ab absolutis, et hæc est mens Aristotelis in prædicamento Ad aliquid : *Ex his*, inquit, *manifestum est quod si aliquis aliquid eorum, quæ sunt ad aliquid definite sciet, et illud ad quod dicitur definite sciturus est,* quoniam *eorum esse, quæ sunt ad aliquid quodammodo se habere, si enim non noverit omnino ad quod hæc quodammodo se habet, nec si aliquid ad quod hæc quodammodo se habet sciturus est, sed in singulis; palam hæc est, ut hæc si quis novis definite, quod est duplum, et cujus est duplum, mox definite novit; si vero nihil definite novit ipsum cujus duplum sit, neque si est omnino novit.* Hæc ille. Et Commentator ibidem sic ait : *Et manifestum ex hac definitione vera in relativis, quod ex proprie est, propriis quod cum scitur unum duorum secundum complementum, scitur aliud necessario, quoniam homo cum sit, per hoc est relativum, et est quidditas unius duorum relativorum quidem habens esse in proportione ad relatum secundum; manifestum est, quod cum sit quidditas unius duorum relativorum jam scit quidditatem alterius, et si non est scientia ejus in quidditate unius duorum relativorum, non est scientia illius, quod est super ipsa, sed putative et sophistice.* Hæc ille.

103. Ad aliam responsionem cum dicit, quod male exponitur Philosophus, quando exponitur quod in tertio modo non est relatio in utroque extremo, sed in primis modis est relatio in utroque extremo. Sed certe expositio istius non est ad mentem Aristotelis, tum, quia communiter exponitur Aristoteles, quod in tertio modo relativorum non sit relatio mutua, in aliis vero modis erit relatio mutua. Unde in 5. *Met. text. com.* 20. secundum aliam translationem sic habetur : *Omnia igitur relativa, quæ dicuntur modo numeri et potentiæ, sunt relativa, quia essentia eorum dicuntur ad aliquid, et non quia illud aliud dicitur ad illa, mensuratum autem et intellectum et scitum, dicitur relativum, quia ad illud dicitur aliud aliquid; intellectum enim significat habere intellectum, et intellectus non est relativus ad illud, quod est intellectus, quoniam si hoc dicatur, tunc idem dicetur bis, verbi gratia, si visus est visus ad aliquid non est visus illius quod est,* etc. Hæc ille. Vult dicere Aristoteles in ista littera quod relativa secundum duo, scilicet primos modos, scilicet secundum numerum et secundum potentiam, referuntur mutuo, non ex eo quod aliud tantum referatur, et propter hoc, aliud dicatur ad ipsum referri; *multiplex* enim refertur ad *submultiplex*, et e converso, et *calefactivum* ad *calefactibile*, et e converso. Sed in tertio modo relativorum non

Communis expositio quod in tertio modo relativorum non sit relatio mutua.

vult, quod sit mutua relatio, quia cum subdit *mensurabile*, etc. dicuntur ad aliquid, supple non ad se, sed quod alterum dicitur ad ipsum, nam intellectuale, id est, objectum intellectuale significat, quia ipsius est intellectio, similiter est de *sensibili* respectu sensus. Hæc enim quantum est de se non referuntur, nisi quatenus alia referuntur ad ipsa, puta sensus et sensibile, intellectus et intelligibile; constat ergo in hoc esse differentiam, quia in tertio modo relativorum non est mutua relatio, sicut est in primis duobus modis, et cum subdit : *Et intellectus non est relativus ad illud quod est intellectus, quoniam si hæc dicitur tunc idem bis diceretur.* In ista littera removet quemdam errorem, quia posset aliquis credere, quod sicut scientia vel intellectus refertur per se primo ad ipsum scibile, ita per se primo referatur ad ipsum scientem vel intelligentem, et hoc excludit cum dicit, quod *intellectus*, id est, actus intelligendi, etc. non, supple, dicitur ad hoc cujus est intellectus, nam, supple, cum jam referatur ad ipsum intelligibile, sequitur quod idem bis utique erit dictum, et per consequens quod idem haberet duplex *esse*, cum *esse* relativi sit ad aliud se habere, *similiter autem non est alicujus visus*, id est videntis, etc.

Removetur quidam error.

104. Differentia tertii modi relativorum ad primum et secundum.

Ex hac igitur littera Aristotelis, non patet expresse differentia tertii modi relativorum ad primum et secundum modum, et non intelligit sicut iste doctor exponit. Et quod sic non intelligat expresse patet per Commentatorem ubi supra sic dicentem : *Omnia igitur relativa relata, quæ sunt in numeris et potentiis sunt relativa, quia essentia utriusque eorum collocatur in relatione eodem ordine, non quia alterum intrat in relationem per se, et alterum non in relationem per se, sed quoniam alterum accidit ei, scilicet illud quod est relativum per se, et accidens alterius propter quod fuit relativum. d. d. mensuratum autem et intellectum, etc. id est quod autem est de modo relativorum, sicut intellectum et scitum et sensatum dicitur esse relativum, quia illud quod est relativum per suam substantiam accidit ei, scilicet quia intellectus est in sua substantia relativus; tamen accidit ei quod fuit relativum intellecti, accidit intellecto quod fuit relativum, non quia relatio est in substantia intellecti, sicut est in substantia intellectus, sed quia relatio accidit ei. Hoc igitur intendit, cum dicit talia esse relativa, scilicet quia aliud relativum per suam substantiam prædicatur de illis, quasi dicat, quia relatio est duobus modis, scilicet aut relatio in substantia utriusque relativi, aut relatio in substantia alterius tantum, et in altero propter istud.* Hæc ille. Verba enim ista sunt ita expressa, quod nisi retorqueantur ad alium sensum, aliter exponi non possunt, nisi ut supra exposuimus.

105. Quarto met. context 25. et 26.

Ad aliam responsionem *de* 4. *Met.* quod tunc omnia essent ad aliquid, cum dicit quod nihil est in re, quin sibi possit competere aliquod nomen relativum ; nec est hoc contra Philosophum, sed intentio Philosophi est, quod non omnia nomina sunt relativa, sed quod sint aliqua quæ non sint relativa, etc. Sed ista expositio nullo modo est ad mentem Philosophi, ut patet 4. *Met. text. com.* 26. ubi sic habetur : *Si autem non omnia sunt ad aliquid, sed quædam sunt, et ipsa secundum se, non utique est omne quod apparet alicui apparet, quare qui dicit omnia quæ apparent esse vera, omnia quæ sunt facit ad aliquid, etc.* Vide textum sequentem. Vult dicere, si non omnia sunt ad aliquid, sed quædam secundum se sunt absoluta, nam quod apparet alicui apparet, et ideo hoc quod est *appa-*

rere includit relationem quamdam, quia *qui dicit omnia, quæ apparent esse vera facit omnia quæ sunt*, id est, omnia entia esse *ad aliquid*, id est relativa, scilicet in respectu ad sensum vel opinionem, quod supple est falsum, scilicet omnia formaliter esse relativa, et nihil esse formaliter absolutum; si ergo secundum istum Doctorem, relativa essent tantum absoluta, cum omnia dicantur ad aliquid, ut patet de creaturis, statim sequeretur quod omnia entia essent formaliter et quidditative ad aliquid, quod habetur pro maximo inconvenienti apud Aristotelem et Commentatorem ubi supra, et hoc idem in *text. com.* 27. et de hoc vide Doctorem *in primo*, *distinctione* 3. *quæst.* 5. contra Henricum qui dicebat quod quidditas cujuslibet rei est tantum respectus vestigialis.

Omnia entia sunt ad aliquid denominative, non quidditative et formaliter.

106. Ad aliam responsionem ad illud Philosophi *de* 12. *Met.* qui vult quod sicut principiata sunt alia, ita principia, etc. patet quod expositio istius non est ad mentem Philosophi; non enim vult ibi, quod sicut in substantia est aliquid, quod primo respicit formam, postea caruit ea, ita de relatione quod aliquid denominatur ab illa, et prius non denominabatur, etc. Si enim intelligit, quod sicut album prius non fuit simile, et nunc est simile per relationem realem sibi advenientem, habetur propositum, quod qualia sunt principia, talia et principiata. Si vero intelligit, quod album dicatur simile, et non per aliquid sibi additum, sed tantum absolutum albi dicatur simile, tunc principiatum non esset relativum, ut patet, quia ibi nullum est principium pertinens ad relationem, nisi dicatur quod sicut principium relativum, dicitur sic principiatum quantum ad intellectum sic considerantem, et non in re, sed hoc nihil est, quia nullo intellectu considerante, adhuc album esset simile et relativum.

12. Met. context. 19.

107. Et quod Aristoteles intelligat de principiato præter opus intellectus, quod vere dicatur relativum, patet per litteram ipsius ubi supra *text. com.* 19. secundum aliam translationem, *et principia*, inquit, *sunt rerum diversarum et causæ, et sunt, sicut homo debet dici universaliter omnia eadem proportionaliter, et debet homo dubitare, utrum materia et elementa substantiarum et relationum et omnium Prædicamentorum sint similiter eadem, sed est inconveniens si principia sint eadem, substantia autem et relatio erunt ex eisdem ex eo quod hoc non erit ens.* Hæc ille. Et vult dicere Aristoteles in ista littera, quod si sunt eadem principia substantiæ et aliorum, aut erunt extra genus, aut in aliquo genere. Non primum, quia cum principium sit prius principiato, tunc aliquid esset prius Prædicamentis, puta illa principia, quæ ponuntur eadem et extra genus, et per consequens aliquid esset prius Prædicamentis, quod est inconveniens, quia illud quod est prius, reperitur quandoque communius, ut animal homine; et hoc maxime sequitur secundum Platonicos, qui universalia ponunt principia; nihil autem videtur communius prædicamentis. Nec secundum potest esse, quia principia videntur esse ejusdem rationis cum principiatis, sed impossibile videtur, quod substantia sit principium eorum, quæ sunt ad aliquid, aut e converso.

Intentio Aristotelis.

108. Et similiter est de aliis generibus, unde et Commentator (ubi supra) sic dicit: *Ista quæstio jam inducta est in principio istius artis, et modo iterat eam ad dissolvendum eam, et est quæstio utrum principia et elementa decem Prædicamentorum sint eadem aut diversa, et primo ponit secundum quem sunt eadem, et dicit quod causæ et principia Prædicamentorum, quamvis sint rerum diversarum*

An principia prædicamentorum sint eadem.

bene potest homo ponere eadem secundum proportionalitatem, et quia hoc non apparet, nisi cum fuerit declaratum quod non sunt eadem simpliciter, nec diversa simpliciter incipit declarare hoc, et dicit, et debet homo dubitare, etc. id est, et sunt eadem secundum proportionalitatem, non secundum definitionem, quia homo debet dubitare utrum elementa substantiæ sint elementa relationis et aliorum, aut non, sed est inconveniens ut sint eadem; *tunc enim substantia et relatio erunt sub eodem genere, et dicit proprie relationem, quia est debilioris esse aliis prædicamentis, ita quod quidam reputaverunt ipsam esse ex secundis, intellectis*. Et parum infra : *Manifestum est enim quod elementa substantiæ sunt substantiæ, et elementa relationis relatio, et si substantia esset elementum relationis et aliorum contingeret ut omnia essent substantia, omne enim cujus elementum est substantia, est substantia. Et similiter est impossibile ponere unum aliorum esse elementum omnium, verbi gratia, relationem ; contingeret enim omnia esse relativa, et contingeret ut in aliqua hora dissolveretur substantia in relationem, aut relatio in substantiam, et hoc contingit in genere quod est materia, non in eo quod forma :* Hæc Commentator.

109. An prædicamenta sint ad invicem diversa.

Et quod Prædicamenta sint ad invicem diversa, ita quod res decem Prædicamentorum sint præter omne opus intellectus ad invicem distincta, ita quod res unius Prædicamenti non est formaliter res alterius Prædicamenti, nec similiter res unius Prædicamenti est principium intrinsecum rei alterius prædicamenti, expresse patet ab Aristotele. 12. *Met. text. com.* 21. et a Commentatore *ibidem*, unde Aristoteles ibi secundum aliam translationem : *Etiam quomodo est possibile, ut omnia elementa sint eadem, nullum enim elementorum possibile est ut sit, et illud quod est compositum ex elementis unum, verbi gratia, ut A sit B quoddam*. Hæc ille, et Commentator ibi : *Manifestum est*, inquit, *ex isto sermone, quod elementa decem prædicamentorum impossibile est, quod sint eadem, contingit enim ut elementa et compositum ex elemento sint idem*. Vide ibi Commentatorem diffuse et opinionem Alexandri et Themistii. Ex his ergo patet improbatio hujus opinionis, et quod argumenta sua nihil contra Doctorem concludunt, nec similiter responsiones datæ ad rationes Doctoris evacuant illas.

Argumenta Occham nihil concludunt.

110. Rationes Occham et Gregorii coincidunt.

Similiter ex iis, quæ declaravi in exponendo mentem Doctoris, et in solvendo opinionem Occham, erit facilis responsio ad omnes rationes Gregorii de Arimino *in* 2. *dist.* 28. *q.* 2. Et similiter manifestum erit qualiter responsiones ejus ad rationes Doctoris minime solvant eas. Nec similiter instantiæ aliquæ factæ contra aliquas responsiones Doctoris aliquid contra eas concludunt. Et ideo brevitatis causa non recito opinionem Gregorii, nec rationes ejus contra Doctorem, nec responsiones, cum quasi in omnibus coincidant rationibus et responsionibus Occham. Et similiter transeo multas alias opiniones de materia relationum quoad identitatem cum fundamentis, vel alietatem a fundamentis. Et similiter an sit res extra animam, an tantum in anima, quia ex dictis superius erit facilis solutio ad omnes alias opiniones; pro nunc enim sufficit mihi sic declarare intentionem Doctoris, ut ex ejus manifesta declaratione manifeste pateat quid tenendum sit de aliis opinionibus contra Doctorem.

(b) *Primum probatur.* His præmissis est aggrediendum ad declarationem quæstionis principalis, in qua quæritur an relatio creaturæ ad Deum sit eadem realiter? Et respondeo ad quæstionem, dicit Doctor quod est 111.

n. 21. Relatio est eadem realiter fundamento, distinguitur vero formaliter.

idem realiter fundamento, et probat duabus rationibus, prima ibi : *Illud quod proprie dicitur inesse alicui.* Et nota in majori cum dicit : *illud quod inest alicui*, quia per hoc excluditur ratio, quam facit Occham *in primo dist.* 30. ad probandum per rationem Doctoris quod unum simile realiter non distinguatur ab alio simili, quia unum non potest esse sine altero, quod bene sequeretur, si aliud simile inesse formaliter, et ideo Doctor se limitat, cum dicit : *illud quod inest alicui*, supple formaliter, et denominatione intrinseca ; et probat Doctor istam majorem ibi : *Probatio majoris, etc. est via concludendi identitatem in esse.* Et accipit hîc *esse* pro *esse simpliciter*, quod est verum esse existens. Et vult dicere quod sicut *A* potest vere existere sine *B*, sic realiter distinguitur a *B*, quia aliquod *esse* simpliciter competit *A*, quod repugnat *B* ; ergo *A* realiter distinguitur a *B*. Sic simpliciter potest concludi identitas realis aliquorum, quæ sic se habent, quod aliquod verum *esse* existentiæ si competit uni, impossibile est quod illud idem non competat alteri ; et probatio hujus majoris prolixe est declarata supra, in prima ratione contra opinionem Henrici, et in principio corporis quæstionis. Et addit in littera : *et hoc ubi non est dependentia essentialis, quæ requirit distinctionem manifestam*, patet, quia totum essentiale non potest esse sine partibus essentialibus, et tamen illæ partes realiter distinguuntur ab illo. Sequitur ibi : *Quod declaro sic : quia impossibilitas quod* A *sit sine* B, *aut est propter identitatem* B *ad* A, *aut est propter prioritatem aut simultatem in natura.* Si primum, habetur intentum ; secundum dari non potest, nec similiter tertium, quia illud quod sic inest de necessitate, est posterius, et patet littera usque ibi : *Contra rationem istam insto.*

112. Instantia Occham.

Sed contra istam rationem instat Occham, ut patet *in* 1. *dist.* 30. qui dicit quod duo alba posita sunt priora similitudine, et est impossibile illa duo alba esse sine similitudine, et tamen distinguuntur realiter a similitudine, ut patet per Doctorem.

Responsio aliquorum Scotistarum.

Ad hanc instantiam respondent aliqui Scotistæ quod sæpe contigit, quod in eodem antecedente sint plures rationes, propter quas consequens sequitur ad antecedens, sic est in proposito, quia Socratem esse et Deum esse, de necessitate sequitur dependentia actualis ex ratione relationis intrinsecus advenientis, sed non præcise, etiam ubi dependentia talis non esset relatio, sed passio aliqua absoluta, quæ consequeretur ens finitum, adhuc ad positionem Socratis sequeretur illud absolutum, et sic tenet consequentia hæc, non tantum per locum a relationibus intrinsecus advenientibus, sed per locum a subjecto ad passionem.

Ista responsio non solvit rationem Occham.

Sed hæc responsio, judicio meo, non solvit rationem Occham, fundatam super propositionem Doctoris, quia stantibus duobus albis, de necessitate naturæ oritur similitudo quæ est relatio, et si per impossibile talis relatio esset entitas absoluta, secundum quam illa alba dicerentur similia, adhuc illa entitas ex natura rei oriretur, nec videtur major ratio de similitudine intrinsecus adveniente quam de dependentia ; videtur ergo respondendum ad rationem istius, quæ responsio data est supra, respondendo ad argumenta Occham, facta contra positionem Doctoris, quam vide.

113. n. 22. Optima responsio auctoris.

(c) *Contra rationem istam insto.* Hic Doctor instat contra majorem rationis, probando quod ista non sit vera si *A* inest *B*, et impossibile est *B* esse sine *A*, sequitur quod *A* et *B* sunt idem realiter. Contra, quia tunc sequeretur quod essentia

divina et relatio rationis causata ab intellectu divino, esset idem realiter, quia est impossibile essentiam divinam esse sine tali relatione; et probat, quia talis relatio non potest esse ab intellectu divino de novo, nisi per novum actum intellectus divini, ut Doctor probat *in primo dist.* 30.

(d) *Respondeo incompossibilitas separationis*, etc. Hîc Doctor respondet ad hanc primam instantiam, et tenet quod talis relatio sive comparatio in essentia divina non sit idem realiter cum illa, nec tamen ex hoc sequitur quod distinguatur realiter, loquendo proprie de distinctione reali, quæ est inter rem et rem; sed potest dici distingui realiter ex hoc, quod non repugnet esse essentiæ divinæ sine tali relatione. Et cum probatur, quod non possit esse, etc. dicit quod aliquid esse inseparabile ab alio potest dupliciter intelligi, aut ex causa intrinseca, aut ex causa extrinseca; quod est inseparabile secundo modo, non sequitur quod sit idem, quia licet motus insit cœlo inseparabiliter secundum opinionem Philosophorum, quæ tamen est falsa, inest tamen a causa extrinseca, quia ab Intelligentia necessario causante motum in cœlo, et non a causa intrinseca ipsius cœli, quia cœlum est tantum in potentia passiva ad motum, et quantum est ex parte sua in potentia contradictionis; sic est in proposito de relatione in essentia divina, quæ tantum inest sibi, quia ab actu intellectus divini necessario causantis talem relationem, et non inest essentiæ divinæ ab aliqua causa intrinseca ipsius essentiæ divinæ, et sic non sequitur quod sit idem realiter.

Aliquid esse ab alio inseparabile potest dupliciter intelligi.

114. Sed in ista littera Doctoris occurrunt aliquæ difficultates. Prima, quia videtur quod talis relatio insit essentiæ divinæ a causa intrinseca; tum quia ab actu intellectus divini, qui est idem quod essentia; tum quia essentia divina est causa talis relationis, saltem remota, et hoc ex ratione sua, sicut etiam supra patuit *in primo, dist.* 3. *quæst.* 4. ubi declaratum est quomodo objecta secundaria virtualiter continentur in essentia, ut in causa remota; tum quia intellectus divinus non tantum de necessitate comparat essentiam, sed seipsum comparat, et sic talis relatio erit formaliter in intellectu divino, et sic erit a causa intrinseca, quia ab eodem intellectu.

Difficultates circa hanc litteram Doctoris.

Secunda difficultas est in hoc quod dicit de causa intrinseca, quia quæro quid intelligit per *causam intrinsecam;* aut intelligit causam formalem, aut materialem, aut efficientem. Non primo, quia non videtur quod esssentia divina sit ratio formalis et quidditativa, quare sapientia sit idem realiter sibi, quia tunc essentia et sapientia dicerent eamdem formalitatem, cujus oppositum probavit supra *in primo, dist.* 8. *quæst. penult.* Non secundo, quia materia vel quasi materia ut sic considerata, quantum est ex parte sua, est in potentia contradictionis, ut dicit Doctor in pluribus locis. Non tertio, quia efficiens ut efficiens non identificat sibi effectum suum; oportet ergo aliter assignare causam intrinsecam.

Secunda difficultas.

Respondeo ad primam difficultatem, præmittendo quod *causa intrinseca* in proposito non dicitur illa, quæ ex sua ratione formali, sive quæ ex ratione sibi intrinseca producit aliquid, sed dicitur causa intrinseca ex hoc, quod intrinsece aliquo modo producit aliquid in seipso, ita quod impossibile est absolute ipsum esse, et non producere vel quasi producere *A* in seipso, ita quod a nullo potest impediri. Hoc præsupposito, dico quod quamvis actus intelligendi divinus de necessitate causet talem respectum sive comparationem, hoc non est ex ratione intrinseca intellectionis, quasi esset impossibile ipsam intellectionem esse, nisi producat 115.

Responsio ad primum.

Unde dicatur intrinseca.

Ita quod a nullo potest impediri.

talem comparationem; accidit ergo sibi, quod comparet essentiam vel seipsam objectis secundariis. Si enim objecta secundaria non essent, non causaret talem comparationem; causa enim intrinseca et necessaria, de qua Doctor intelligit in proposito, sic simpliciter et absolute se habet ad *A*, quod circumscripto quocumque alio extrinseco, adhuc suo modo de necessitate naturæ produceret *A* in se, et sic patet solutio ad primam difficultatem.

116. *Ad secundam difficultatem.* Ad secundam difficultatem dico, quod Doctor accipit *causam intrinsecam*, causam effectivam, et sic de necessitate se habentem ad *A*, quod simpliciter impossibile est non producere ipsum *A*. Et cum dicitur, quod effectivum producit distinctum, etc. dico quod in proposito duæ causæ simul concurrunt; una est, quæ habet rationem quasi receptivi; et alia est, quæ habet rationem quasi effectivi; pro quanto ergo essentia divina de necessitate absoluta est quasi originativa perfectionis attributalis, et formaliter illam habet in se, sequitur realis identitas inter illa. *Subjectum est causa passionis improprie.* Sicut etiam Doctor dicit *in primo, dist.* 3. *q.* 7. quod ideo passio prædicatur per se de subjecto, et est idem realiter subjecto, quia subjectum est causa necessaria talis passionis, et talis passio in nullo alio potest recipi; est ergo talis inseparabilitas *A* ad *B* ex causa intrinseca ipsius *A* necessario se habente ad *B*. Et ex hoc, quod *B* sic de necessitate inest *A*, quod est simpliciter impossibile alii inesse ab *A*.

117. *Difficultas.* Sed tunc oritur difficultas de relatione creaturæ ad Deum, quæ ponitur realiter esse idem ipsi creaturæ, quæro a quo est talis inseparabilitas; aut enim est a causa intrinseca illius creaturæ, quod non videtur, quia relatio dependet, quantum ad suum *esse*, ita a termino, sicut etiam a fundamento.

Responsio quorumdam Scotistarum. Respondeo, et prius recito responsionem quorumdam Scotistarum, qui dicunt quod talis dependentia sive relatio creaturæ non tantum realiter identificatur, ex hoc quod est relatio intrinsecus adveniens, sed etiam ex hoc, quia oritur ut passio creaturæ, quia ex hoc quod est finita, de necessitate naturæ consequitur hoc, quod patet, quia si talis relatio esset entitas absoluta, de necessitate esset a tali fundamento eadem sibi, ut a causa intrinseca.

Ista responsio non est multum efficax. Sed hæc responsio non videtur multum efficax, quia etiam multæ aliæ relationes realiter identificantur fundamento suo, ut patet de illis, quarum fundamentis repugnat posse esse sine termino, ut supra expositum est de distinctione et identitate, quia etsi identitas Socratis ad Platonem sit alia res a Socrate, identitas tamen fundata in identitate Socratis ad Platonem non distinguitur realiter. *Secunda alietas.* Et similiter licet alietas, qua Socrates est alius a Platone sit alia res a Socrate, tamen alietas qua prima alietas est alia res a Socrate, est eadem realiter cum illa in qua fundatur; et tota ratio est, quia primæ alietati simpliciter repugnat esse sine termino secundæ alietatis.

Tum etiam, quia posito per possibile vel impossibile, quod Deus non esset, et lapis prius creatus esset, tunc non esset ibi relatio dependentiæ ad Deum, quia nec terminus, ut patet intuenti; et tamen si ponatur eadem sibi, de necessitate naturæ, stante lapide, esset dependens. 118. *Modestia auctoris, et sua responsio.* Dico ergo (salvo semper meliori judicio) quod talis relatio oritur a fundamento, ut a causa intrinseca, sic intelligendo, quod in quocumque instanti ponitur lapis, de necessitate naturæ in eo consequitur relatio passiva, qua dependet a termino. Et si lapis posset habere *esse* permanens per aliquod tempus, in quo per impossibile terminus non esset, talis dependentia nul-

lo modo esset in lapide, nec ut idem, nec ut realiter distincta, quia ad sui *esse* de necessitate requirit terminum; nam *esse* cujuscumque relationis sic est ad aliud in ratione termini, quod est de quidditate illius, ut patet per Philosophum *in Prædicamento Ad aliquid*, et per Commentatorem *ibidem, et in quinto Met. cap. de Ad aliquid text. com.* 20.

119. Et cum dicitur, quod talis inseparabilitas non est a causa intrinseca fundamenti, quia etiam talis relatio dependet a termino, dico, quod etsi dependet a termino in ratione termini, tamen sic a fundamento de necessitate oritur, ut simpliciter eadem sibi, et sic oritur a fundamento secundum totum suum *esse*, ut tale *esse* de necessitate sit ad aliud. Et quia creatura pro quocumque instanti ponitur in *esse* a Deo, ut infra patebit *dist.* 2. ideo pro quocumque instanti de necessitate naturæ dependet a Deo, etsi in secundo instanti actu non poneretur a Deo, in eodem instanti desineret esse, ut patet a Doctore *ubi suprà, et in quodlib. q.* 12. Et sic pro quocumque instanti ipsa creatura actu dependet a Deo, quæ dependentia oritur a tali fundamento, ut a causa intrinseca, ita quod est simpliciter repugnantia, tale fundamentum poni in *esse* pro quocumque instanti, sine actuali dependentia ad Deum.

120. n. 23. (e) *Secunda ratio.* Secundo principaliter arguit Doctor ibi : *Secunda ratio principalis ad primum membrum solutionis*, etc. Hîc Doctor in ista ratione deducit ad manifestum inconveniens, si negaretur relationem creaturæ ad Deum esse eamdem realiter ipsi creaturæ, quia si talis relatio esset alia res; ergo esset creata ab ipso Deo, et per consequens includeret relationem ad ipsum Deum, et tunc quæritur de illa alia, an sit eadem res vel alia. Si primo, ergo et prima relatio erit eadem, cum æque sit ad Deum sicut ista. Si secundo, ergo processus in infinitum. Sed hæc ratio aliquibus non videtur multum efficax, quia non videtur sequi, quod si talis relatio sit alia res, quod æque sit ad Deum, et quod possit creari, quia nulla relatio intrinsecus adveniens potest esse terminus immediatus alicujus productionis, quia tunc destructo termino et fundamento, posset immediate produci; non enim similitudo inter duo alba potest immediate produci, ita quod sit immediatus terminus alicujus productionis, sed tantum dicitur oriri a fundamento posito termino, ut diffuse exposui super tertio Doctoris *dist.* 1. *q.* 1. Sic dicendum esset in proposito, quod si relatio creaturæ ad Deum sit alia res a creatura, non tamen sequitur quod immediate possit causari ab aliquo. Ratio q non videt effica

Respondeo, quod si talis relatio est alia res a fundamento, quod est vere causata, vel a fundamento vel termino, et omne causatum necessario dependet a sua causa; si ergo fundamentum est causa immediata talis dependentiæ, et Deus causa mediata sive remota, quia immediata causat fundamentum, sequitur quod talis dependentia immediate dependet a fundamento, et mediate a Deo; et tunc aut dependet alia dependentia, aut tantum seipsa realiter. Si secundo, habetur propositum, scilicet quod illa secunda dependentia, qua prima dependentia formaliter dependet, erit eadem realiter illi primæ, quia repugnat illi primæ posse esse sine lapide, et sic aliqua dependentia erit realiter idem fundamento. Eodem modo sequitur de dependentia, qua lapis dependet a Deo, quia est impossibile lapidem esse sine Deo, ut termino. Si primo, quod sit alia a prima, et sic realiter distinguatur a prima, ergo immediate causatur ab illa prima, et sic immediate dependet ab illa; 121.

ergo dependet alia dependentia, quæ erit tertia in ordine, et tunc quæro de illa tertia ut prius, et sic vel stabitur, quod aliqua relatio erit realiter idem fundamento, vel erit procedere in infinitum. Hoc idem concluditur comparando illam dependentiam ad Deum, ut ad causam remotam.

122. Præterea si similitudo sit causata a duobus albis, scilicet ab uno ut a fundamento, et ab alio ut a termino, sequitur quod realiter dependet ab utroque albo, et tunc quæro de illa dependentia similitudinis, aut est idem realiter ipsi similitudini, et habetur propositum; aut distincta realiter, ergo illa erit vere causata, scilicet a similitudine ut a fundamento, et a termino dependentiæ, et tunc erit procedere in infinitum. Sic similiter si dependentia lapidis ad Deum sit alia realiter a lapide, erit realiter causata a lapide ut a fundamento, et a Deo ut a termino; et sic realiter dependet a lapide et a Deo, et tunc quæro de illa secunda dependentia, aut est alia a prima, aut eadem; si secundo, habetur propositum; si primo erit processus in infinitum.

123. (f) *Contra istam rationem insto.* Hîc Doctor instat contra secundam rationem principalem, ut magis declaretur, quia non videtur inconveniens procedere in infinitum in relationibus, quia una relatio potest fundari in alia in infinitum, et probat per exemplum, quia si Socrates est idem Platoni, ergo identitas Socratis est eadem identitati Platonis, et pari ratione illa identitas est eadem identitati, et prima identitas erit alia ab identitate fundamenti, quia fundamentum poterat esse sine eo; ergo pari ratione quælibet erit alia ab illa identitate illius cujus est, et ita erunt infinitæ relationes reales.

Respondet Doctor, et dicit quod status est in secundo, videlicet quod etsi identitas Socratis ad Platonem sit alia res a Socrate, quia non repugnat Socrati esse sine Platone, tamen secunda identitas, quæ fundatur in prima identitate Socratis ad Platonem, non est alia res ab ipsa, quia primæ identitati repugnat esse sine Platone ad quem terminatur, et patet in littera, et supra diffuse exposita est, respondendo ad rationes Occham. Tamen pro clariori intelligentia ponatur tale exemplum : accipio Socratem et Platonem ut duo fundamenta identitatis, ita quod Socrates est idem Platoni, et e contra : et identitas Socratis ad Platonem fundatur in Socrate, et identitas Platonis ad Socratem fundatur in Platone; identitas Socratis ad Platonem est alia res a Socrate, quia non repugnat Socrati esse sine Platone, et sic Platone destructo, ut termino, destruatur identitas fundata in Socrate, Socrate manente. Hoc idem dico de identitate fundata in Platone. Deinde pono, quod identitas Socratis ad Platonem sit eadem identitati fundatæ in Platone, certum est quod erit eadem identitate, quæro modo de illa identitate, qua prima identitas est idem, aut est eadem res cum prima identitate aut alia. Dicendum quod eadem, quia identitati primæ, quæ immediate fundatur in Socrate repugnat esse sine Platone, et hoc est quod dicit in ista littera. Exemplum.

(g) *Etsi quæras qua identitate est C. idem ipsi A*, quia dictum est supra, quod secunda identitas fundata in identitate Socratis ad Platonem est eadem illi primæ. Quæritur modo qua identitate est eadem, dicit Doctor, ipsa est eadem sibi, id est, quod prima identitas et secunda sunt eadem res. Sequitur quod erit eadem sibi, non identitate reali distincta, sed identitate, quæ est ipsamet, et identitas ad seipsum est tantum rationis, cum nullo modo sit inter extrema realiter distincta. 124. De secundo articulo quæstionis.

(h) *Secundum membrum*, etc. Primus * n. 25.

articulus fuit, quod relatio creaturæ ad Deum, esset realiter idem ipsi creaturæ, et probavit duabus rationibus. Et secundus articulus, quod non idem formaliter, nec præcise idem sibi identitate adæquata, ita quod fundamentum sit tantum relatio formaliter. Isti termini *non idem formaliter*, et *non idem præcise*, et *non adæquate*, possunt multipliciter intelligi, nam non idem formaliter, potest exponi affirmative et negative, ut supra declaravi exponendo identitatem et distinctionem formalem. *Non idem præcise*, potest exponi diversimode, secundum diversas distinctiones, puta ex natura rei, formalis, etc. *Adæquate* potest dupliciter exponi : Uno modo convertibiliter, sicut dicimus, quod definitio et definitum sunt idem adæquate. Alio modo, *idem adæquate* potest intelligi sic, quod nulla sit ibi penitus distinctio præter opus intellectus, sicut dicimus quod humanitas est idem sibi adæquate.

Adæquate potest dupliciter exponi.

125. Doctor autem in proposito intendit probare, quod relatio creaturæ ad Deum vere distinguatur formaliter a creatura, et non tantum formaliter negative, qualis distinctio est inter illa, quæ non dicunt distinctas formalitates, ut supra exposui ; sed etiam distinguatur formaliter positive, quia relatio creaturæ ad Deum, dicit distinctam formalitatem a formalitate creaturæ ; et hoc probat Doctor, quia si essent idem formaliter, sequeretur de necessitate, quod unum includeret aliud in suo conceptu quidditativo, ut supra patuit *in primo, dist.* 2. *part.* 2. *q.* 1. *et in præsenti quæst.* Probat ergo Doctor quod relatio in creatura formaliter distinguatur ab ipsa, et probatio stat in hoc : Quæcumque includunt aliam et aliam rationem quidditativam distinguuntur formaliter; sed relatio et creatura sunt hujusmodi, ergo, etc. Major est nota ex superius declaratis de identitate et distinctione formali. Minor patet, quia quidditas relationis est esse ad aliud, fundamentum vero est ens ad se; ergo, etc. Potest etiam probari ex multis aliis mediis, quæ Doctor brevitatis causa omittit, nec est necesse adducere illa, quia ratio relationis, et ratio absoluti, sunt manifeste diversa, quod una formaliter non includitur in alia, nec e contra. Et quomodo non includitur in alia, nec e contra. Et quomodo in una re possint esse plures realitates formaliter distinctæ, satis notum est ex superius declaratis *in primo, distinct.* 8. *q. penultim.* Et dicit Doctor in ista littera, quod ipsa creatura non est præcise ipsa relatio, sed ultra ipsam relationem dicit aliquam entitatem vere absolutam, in qua fundatur illa relatio, ita quod si, per impossibile, talis dependentia non esset, adhuc diceret entitatem absolutam. Et addit modum quomodo continet illam relationem unitive realiter, et quod sic contineat, perfectionis est in continente, et præcise sic continere est ex perfectione ipsius continentis, et addit quod continens sic unitive, si, per possibile, esset separatum a contento, sic separatum adhuc esset tantæ perfectionis, quantæ est cum contento, ita quod contentum unitive nullam addit perfectionem ipsi continenti, et hæc est sententia istius litteræ.

Relatio in creatura formaliter distinguitur ab ipsa.

Continere unitive est perfectionis in continente.

In ista tamen littera Doctoris occurrunt aliquæ difficultates : Prima est, quia dicit quod *lapis non est præcise ipsa relatio ad Deum creantem*, quia videtur sibimet repugnare; vult enim quod talis relatio et creatura ipsa sint una res et una existentia numero, quia identitas realis fundatur super identitate existentiæ, ut supra exposui ; et vult etiam, quod sint præcise una res, quia una existentia; ergo videtur sequi quod creatura sit præcise ipsa relatio, et e contra. 126.

Difficultates circa litteram Scoti.

Respondeo, concedendo quod sunt præcise una res, et præcise una existentia, et quod præcise una est alia, et e contra; et tamen stat, quod creatura non sit præcise ipsa relatio, nec e contra, aliter et aliter intelligendo unam rem præcise. Nam in una re, etiam simplicissima possunt fundari plures realitates, plures formalitates; et similiter in una re existente etiam simplicissima, possunt fundari plures realitates existentes propria existentia, ita quod existentia unius realitatis non est præcise existentia alterius, nec est præcise existentia sui fundamenti; et similiter possunt fundari plures formalitates existentes propria existentia, distincta ab existentia alterius formalitatis, et ab existentia sui fundamenti. Et addo quod illæ existentiæ ad invicem sic se habent, quod omnes dicunt unam existentiam tantum realiter, ita quod repugnat ex causa intrinseca unam existentiam posse esse sine alia, sic quod omnes insunt fundamento existenti, et sic omnes realiter identificantur existentiæ fundamenti; et quia sunt idem realiter in fundamento existente uno et eodem numero, inter se sunt eadem realiter per illam propositionem : *Quæcumque uni, et eidem simpliciter sunt eadem, simpliciter inter se sunt eadem simpliciter*, quæ prius exposita est in præsenti quæstione, et diffuse exposita est *in primo, dist.* 2. *part.* 2. *q.* 1. respondendo ad primum argumentum principale. His declaratis patet quomodo creatura et relatio sunt una res et una existentia præcise realiter, licet non una res præcise et una existentia formaliter, cum relatio dicat distinctam formalitatem et realitatem, et sic in his oportet caute respondere.

[C]reatura, [e]t relatio [su]nt una [r]es realiter formaliter.

127. [S]ecunda [di]fficultas

Secunda difficultas est in hoc quod dicit, quod *continens unitive est ex perfectione ipsius continentis*, quia si sic, sequeretur quod idem esset prius et posterius seipso; nam apud Scotistas tenetur, et apud Doctorem *dist.* 2. *et* 5. *et* 8. *primi. et alibi*, quod infinitum intensive identificat sibi realiter quidquid dicitur de eo ex natura rei. Ex hoc infero, quod ex quo ista est vera in Deo : Bonitas infinita est realiter sapientia infinita, et e contra; ergo bonitas infinita, ut continet unitive sapientiam infinitam est prior ipsa, et quod sic contineat est præcise ex perfectione bonitatis. Et quia sapientia infinita continet unitive bonitatem infinitam, sequitur quod bonitas infinita erit posterior sapientia infinita; et sic idem continens unitive, et contentum respectu ejusdem, et idem erit prius et posterius respectu ejusdem, et idem erit perfectius et imperfectius seipso, quæ omnia sunt absurda. Si dicas, quod bonitas infinita non continet unitive sapientiam infinitam, nec e converso. Contra, et accipio verba Doctoris : *Bonitas infinita est sapientia infinita identice, et non est præcise sapientia infinita*, quæro ergo unde habet, quod sit identice sapientia infinita; non potest dari aliud, nisi quia bonitas infinita propter sui infinitatem unitive continet sapientiam infinitam, et e contra. Respondet ad secundam.

Respondeo, quod ista propositio : *Bonitas infinita est identice sapientia infinita*, non est primo vera ex ratione formali terminorum; et si detur bonitas infinita, non sequitur quod illa sit sapientia infinita, si, per possibile vel impossibile, posset dari talis. Si enim hæc esset primo vera, sequeretur de necessitate, quod una contineret aliam unitive, et e converso. Sed ista propositio dependet a duabus aliis, scilicet quod essentia divina continet unitive per perfectam identitatem, sapientiam et bonitatem infinitam. Alia propositio est ista : *Quæ uni et eidem simpliciter sunt eadem realiter simpliciter inter se sic sunt eadem*. Propter ergo identitatem

Tertia difficultas.

realem, quam perfecte habent in essentia divina, conceditur ista : *Bonitas infinita est identice sapientia infinita.* Sed ut dixi, non est primo vera, et sic non sequitur, una continet aliam unitive, sed utraque continetur in tertio unitive, et sic patet ad instantiam.

128. Si dicatur, quod hoc videtur contradicere Doctor *in primo dist.* 8. *quæst.* 3. *resp. ad ult. arg. principale*, ubi habet quod bonitas etiam abstracta per intellectum, identificat sibi sapientiam ratione suæ infinitatis; ergo non ratione essentiæ divinæ. Vide ibi diffuse.

Dico, quod hoc debet sane intelligi, quia hoc non habet sic continere, nisi virtute essentiæ divinæ, cui sic realiter identificatur. Nec volo, quod sola identitas cum essentia divina sit ratio sic realiter continendi, sed volo quod ideo bonitas continet per identitatem, sapientiam, et e converso, quia utraque habent infinitatem ab essentia divina, et realiter sunt idem illi; prima ergo ratio continendi per realem identitatem est sola essentia divina, ut expresse patet a Doctore *in quodlib. q.* 5. *circa finem quæst.* et etiam hoc patet *q.* 1. *quodlib.* nullum ergo attributum formaliter infinitum continet primo aliud attributum per realem identitatem, sed sola essentia sic continet primo.

129. Tertia difficultas est de continentia unitiva, quia quæritur, quid importat *continentia unitiva;* aut importat tantum entitatem absolutam continentis, sic intelligendo, quia talis entitas in se, ideo sic continet unitive, aut quia ultra entitatem illam dicit causalitatem respectu contenti, aut quia se habet ut materia vel quasi materia respectu contenti. Dico breviter, quod omne continens unitive aliud semper respectu illius contenti, dicit duo. Unum, quod contentum insit formaliter continenti, vel saltem suo modo insit.

Responsio ad tertiam.

Continens respectu

Aliud, quod de necessitate naturæ ipsum contentum suo modo pullulat, sive originatur sive quasi producitur, et ubi non esset talis quasi productio, esset impossibile contentum realiter identificari sic continenti, et sic patet quomodo essentia divina sibi realiter identificat quidquid ibi potest esse, quia omne quod est in essentia, sive absolutum, sive relativum, de necessitate naturæ, et ex infinita perfectione essentiæ divinæ suo modo quasi originatur ab illa. De perfectionibus absolutis patet a Doctore *in primo dist.* 8. *q. penultim. et* 1. *q. quodlib.* De relativis autem patet, quia prima proprietas relativa immediate est ab essentia, et est in essentia, ut patet a Doctore *in primo dist.* 28. et filiatio et spiratio sunt etiam ab essentia,ut a primo formali productivo, et sic omnia suo modo de necessitate naturæ originantur ab essentia.

Omni: origina tur ab essen tia.

Quarta difficultas est in hoc, quod dicit quod *continens unitive sic continet per entitatem propriam et perfectam, quod si esset separatum, per impossibile, a contento, ita esset perfectum, sicut et quando habet contentum unitive.* Dubitatur in hoc, quia anima intellectiva continet unitive intellectum et voluntatem, ut hîc dicit infra *dist.* 16. et tamen si per impossibile esset separata ab intellectu et voluntate, non esset ita perfecta, quia ut sic, non posset esse immediatum principium propriæ operationis, qualis est intelligere et velle, ut infra patet a Doctore *dist.* 16. Præterea essentia divina, quæ continet unitive omnes perfectiones attributales, si per impossibile, esset sine eis, non esset ita perfecta, quia non haberet omnem perfectionem simpliciter. 130.

130. Quart: difficult:

Respondeo quod facilis est ista responsio, et dico quod dato isto casu de anima intellectiva, ita esset perfecta separata loquendo de perfectione ultimata et per-

Responsi ad quartam difficult tem.

tinente ad *esse* ipsius animæ; nec ex hoc, quod est realiter intellectus et voluntas est perfectior, quia ut est talis entitas, quæ ex ratione sua formali nata est sic continere intellectum et voluntatem, dicitur perfecta entitas, et ita perfecta ac si formaliter contineret, et quod unitive contineat actu, hoc est, ex perfecta entitate ipsius animæ, quæ ex se et necessitate naturæ originat hujusmodi perfectiones, ut easdem sibi realiter, et est simile, sicut etiam Doctor dicit *in primo, d.* 2. *p.* 1. *q.* 1. quod perfectius est in essentia divina virtualiter continere causalitates secundarum causarum, quam in se formaliter habere illas. Et cum dicitur, quod si anima esset separata per impossibile a potentiis, non esset immediatum principium intelligendi et volendi, quia istæ operationes requirunt distincta principia, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 2. *part.* 2. *quæst.* 3. *et* 4. *dist.* 6. *et* 8. *q. penultim. et alibi sæpe.* Dico, quod adhuc esset ita perfecta, quia continere causalitates suo modo virtualiter vel originaliter, est quodammodo majoris perfectionis, quam habere illas formaliter, ut patuit supra; et quod modo habeat illas formaliter, hoc non est propter perfectionem addendam, sed magis e contra, id est, quod ex magna sua perfectione de necessitate naturæ suo modo originat illas in se formaliter. Et per hoc patere potest, quid dicendum de essentia divina respectu perfectionum attributalium; concedo enim quod si per impossibile esset sine illis, adhuc esset ita perfecta sicut et modo, quia ut sic, adhuc suo modo, saltem originaliter perfectissime contineret.

SCHOLIUM.

Solvit duo argumenta posita num. 3. probantia relationem ad Deum distingui a creatura; solvit etiam duo loca Augustini adducta pro eodem num. 20.

26. Ad argumenta (a) principalia hujus quæstionis. *Ad arg. posita n. 3.*

Ad primum *de* 4. *Met.* dicitur, quod infert omnia esse ad aliquid, ut ad opinionem et sensum. Sed contra, consequens debet differre ab antecedente improbato. Ideo aliter dico, quod inconveniens est omnia esse ad aliquid, ita quod ipsorum *esse* sit formaliter ad aliud esse, sicut dicit illa opinio quæ dicit omnia apparentia esse vera, quæ etiam dicit quod ipsum *esse* rei est formaliter in *apparer*. Nec sic concedo omnia esse ad aliquid, ita quod eorum *esse* sit formaliter ad aliud; imo ipsorum *esse* est formale ad se, licet per identitatem contineant *esse* illorum, quæ sunt ad aliud. *Vide Scot. 1. d. 3. q. 5. n. 12. de vestigio, ubi agit contra ratitudinem Henrici.*

Ad secundum, (b) etsi negari posset de relativis, vel eorum quæ sunt in diversis Generibus, quia tunc dicerentur esse primo diversa, quantum scilicet ad rationes formales eorum, ita quod nullum illorum formaliter includit alterum, nec aliquid alterius, licet per identitatem in existendo unum contineat alterum: potest tamen dici consequenter ad alias dicta, quod hujusmodi relatio est transcendens, quia quod convenit enti, antequam descendat ad Genera, est transcendens, sed quod convenit omni enti, convenit enti antequam in genera descendat; ergo quod est tale, est transcendens, et non alicujus generis determinati, sicut sunt hujusmodi relationes; ergo. *Sup. n. 15 solvendo 1. arg. Henrici. et 1. d. 8. q. 3. et in quodl. q. 3. et 5. Ad August. sup. n. 20.*

(c) Ad autoritatem Augustini pro ultima opinione concedo, quod

relationes in creaturis sunt accidentia, loquendo de relationibus creaturarum, ad illa ad quæ non dependent essentialiter; ad quæcumque autem essentialiter dependet *A*, ipsa dependentia ejus essentialis non est sibi accidens, hoc est, non est aliud realiter, et tunc illud primum quod adducitur de 5. *Trinit. c.* 5. quod in rebus creatis illud, *quod non secundum substantiam dicitur, restat,* etc. exponendum est secundum accidens dici, quod non per se prædicatur in quid, et cum hoc est etiam mutabile, non tamen manente fundamento, sed per mutationem fundamenti. Et prima conditio deficit in prædicatis essentialibus, vel potius in substantialibus dictis de creaturis. Secunda conditio deficit in relationibus divinis; sed ambæ concurrentes sufficiunt, et ita potest exponi ultima auctoritas, *de* 16. *c.* quia illa sunt accidentia in his, ad quæ dicitur Deus, hoc est, sunt simpliciter mutabilia, non tamen amissibilia, et sunt dicta accidentaliter, hoc est, non essentialiter de substantiis, et una conditio deficit in relationibus divinis.

Relatio ad Deum etsi inseparabilis sit, tamen per accidens prædicatur de fundamento.

COMMENTARIUS.

131. • n. 3. n. 26. (a) *Ad argumenta principalia.* Nunc solvenda sunt argumenta principalia hujus quæstionis, et primo sic arguit : Quia si relatio omnis creaturæ ad Deum, sit eadem realiter ipsi creaturæ, sequitur quod omnis creatura erit ad aliquid, non tantum accidentaliter, (eo modo quo pater est ad aliquid, quia per paternitatem sibi de novo advenientem) sed etiam per identitatem. Consequens est impossibile, ut patet per Aristotelem 4. *Metaph. text. com.* 25. ubi expresse improbat opinionem eorum, qui dicebant omnia apparentia esse vera, et inducit Aristoteles ad hoc inconveniens, quia cum *apparere* sit ad aliquid, statim sequitur quod omnia erunt ad aliquid per se et quidditative.

Respondet Doctor, primo inducendo responsionem aliorum, qui dicunt, quod Aristoteles infert omnia esse ad aliquid, ad opinionem et sensum. Et Doctor improbat hanc responsionem per hoc, quod *consequens debet differre ab antecedente improbato*, et in isto casu non differret, nam hoc antecedens : *Omnia apparentia sunt vera quoad sensum et opinionem*, est idem cum consequente, scilicet *omnia apparentia sunt ad aliquid ad sensum et opinionem*, patet, quia esse apparens est ad aliquid; si ergo consequens debet differre ab antecedente, oportet quod consequens inferatur absolute, non tantum quoad sensum et opinionem, sed etiam quoad intellectum. Unde Doctor *in* 1. *dist.* 3. *q.* 2. contra Henricum de illa ratitudine sive respectu vestigiali, ibi dicit exponendo Aristotelem in isto passu, quod in argumento ducente ad impossibile, consequens debet esse magis vel æque impossibile. Et quando est æque impossibile, debet differre ab antecedente impossibili, quia si esset penitus idem, nihil probaret; sed quando est aliud ab antecedente, licet in se esset æque impossibile, tamen multis videtur magis inconveniens, sicut etiam de negantibus primum principium deducit Aristoteles non ad magis impossibile in se, sed ad impossibile magis manifestum eis, ut patet 4. *Metaph. text. com.* 49. sicut etiam infert Aristoteles contra eos, quod omnia futura eveniebant de necessitate, intulit; *ergo* Primo I riberi sect.

non expedit consiliari nec negotiari, quod non est magis inconveniens in se, quam quod omnia futura eveniant de necessitate; sed est inconveniens magis manifestum, sic est in proposito. Ideo Doctor dat aliam responsionem, quæ stat in hoc: Esse ad aliquid contingit tripliciter. Primo denominative per relationem realiter distinctam, sicut dicimus quod album est simile alteri albo. Secundo denominative per relationem eamdem sibi realiter, quæ tamen est extra rationem formalem et quidditativam sui fundamenti. Tertio formaliter et quidditative, id est, quod entitas illa in se sit essentialiter et quidditative ad aliud, et hoc ultimo modo est inconveniens, quod omnis creatura sit ad aliquid, quia tunc nullum ens creatum esset formaliter et quidditative ens absolutum. Primo tamen et secundo modo esse ad aliquid nullum est inconveniens, et sic patet littera.

[Ad] aliquid [c]ontingit [tr]ipliciter.

132. Secundo principaliter arguit, probando quod talis relatio vere distinguatur, quia Prædicamenta sunt primo diversa, et simpliciter diversa entia, quia ens secundum se dividitur in illa; ergo relatio quæ est in Prædicamento relationis, est alia res ab omni creatura. Antecedens est manifestum *ex quinto Met. text. com.* 14. qui sic incipit : *Secundum se vero* (id est, entia per se, ut ly *per se* distinguitur contra *per accidens*, de quo ente per accidens patet supra text. com. 13. *dicuntur esse quæcumque significant figuras prædicationis*, id est, genera Prædicamentorum per Commentatorem ibidem. Sequitur, *quoniam ergo prædicatorum alia significant quale, alia quantum, alia ad aliquid*, etc. Hæc ille. Hoc idem patet 2. *Metaph. text. com.* 13. secundum aliam translationem, ubi habetur : *Illa*, inquit, *quæ differunt secundum genus, impossibile est, ut sint ad invicem, sed distant magis et non conveniunt*, id est, secundum Commentatorem ibidem : *Illa, quæ differunt in genere, non agunt in se invicem, neque sunt contraria, sed distant ab invicem, et in rei veritate non sunt differentia*. Hæc ille, et sic patet quomodo Prædicamenta sunt diversa.

(b) *Ad secundum*. Respondet Doctor et dat duas responsiones : Prima est, quod non necesse omnia Prædicamenta esse simpliciter primo diversa, accipiendo *primo diversa* pro reali distinctione, quæ est inter aliam et aliam rem; sed possunt dici primo diversa formaliter, quia nihil unius Prædicamenti potest esse de ratione formali et quidditativa alterius, nec e contra, et sic omnis relatio quantumcumque perfecte idem substantiæ, quantitati vel qualitati identitate, supple, reali, semper tamen formaliter distinguitur, ita quod dicit aliam formalitatem, et hæc responsio satis placet. Et quod dicit, *licet per identitatem in existendo unum contineat alterum*, vult dicere quod etsi relatio creaturæ ad Deum, et ipsa creatura in suis rationibus formalibus non sint idem, nec unum contineat aliud per identitatem formalem, tamen ut actu existunt, unum continet aliud per identitatem. Quod debet sane intelligi, quia dictum est supra, quod illa relatio sicut dicit propriam formalitatem, ita et propriam existentiam aliam ab existentia fundamenti, tamen utraque existentia est eadem realiter, quia est impossibile fundamentum actu existere sine relatione tali, sibi inexistente in existendo; ergo unum continet aliud per realem identitatem, quæ fundatur super identitate existentiæ reali, ut supra exposui. 26.

Quomodo prædicamenta sint primo diversa.

Secundo Doctor dat aliam responsionem, quæ stat in hoc, posito quod relatio prædicamentalis sit alia res a prædicamento Substantiæ, Quantitatis et Quali- 133.

tatis, tamen relatio transcendens non videtur quod semper sit alia res a suo fundamento, cujusmodi est relatio creaturæ ad Deum, et hoc probat, quia quod convenit enti, antequam dividatur in decem Genera, est transcendens. Patet, quia sicut ens finitum, quod dividitur in decem Genera, ut patet ab Aristotele 5. *Metaph. text. cum.* 14. est transcendens, ita quod convenit sibi antequam intelligatur divisum in decem Prædicamenta, erit transcendens; modo relatio creaturæ ad Deum, ex quo est simpliciter communis omni creaturæ, puta Substantiæ, Qualitati et Quantitati, sequitur quod erit transcendens. Adverte tamen, quod non vult quod omnis relatio, quæ realiter identificatur fundamento sit transcendens, nec similiter vult quod omnis relatio transcendens sit realiter idem suo fundamento. Primum patet, quia una relatio prædicamentalis potest per identitatem fundari in alia, ut supra expositum est de similitudine, quæ licet sit alia a fundamento, tamen alietas fundata in similitudine identificatur realiter similitudini, quia tali similitudini repugnat esse sine termino illius alietatis, ut supra exposui. Secundum patet, quia alietas potest esse relatio transcendens, tamen non quælibet realiter identificatur suo fundamento, quia alietas, qua Substantia est alia a Qualitate, realiter differt a Substantia, quia non repugnat Substantiæ posse esse sine Qualitate, et alietas fundata in illa prima alietate, identificatur realiter illi primæ alietati, quia sibi repugnat esse sine termino secundæ alietatis fundatæ. Non vult ergo Doctor quod relatio creaturæ ad Deum, ex hoc dicatur eadem creaturæ, quia transcendens, sed dicitur esse eadem propter rationem superius factam, videlicet quia sibi repugnat esse sine tali relatione. Sed ad evitandum hoc inconveniens, quia Prædicamenta videntur diversa, dicit quod talis relatio non est relatio prædicamentalis, et sic patet responsio ad argumenta principalia.

(c) *Ad auctoritatem Augustini.* Nunc Doctor exponit auctoritatem Augustini adductam pro opinione Henrici, *quodlib.* 9. *q.* 3. quæ ponitur paulo ante ad responsionem quæstionis principalis ibi: *Aliter ponitur quod ista relatio Angeli*, etc. Et respondet Doctor concedendo *quod relationes in creaturis sunt accidentia*, etc. Hæc littera debet sane intelligi. Primo, quia non videtur quod hoc sit simpliciter verum, quod quando aliquod fundamentum, puta *A* essentialiter dependet a *B*, quod relatio dependentiæ fundata in *A* sit idem realiter ipsi *A*. Patet, quia multi effectus essentialiter dependent a causis secundis, et tantum relatio dependentiæ non realiter identificatur; non debet ergo intelligi ista littera de quacumque dependentia essentiali, sed debet intelligi de speciali dependentia, qua videlicet aliquid esentialiter dependet ad aliud, ita quod simpliciter est impossibile, et repugnat ipsum posse esse pro quocumque instanti sine illo, a quo sic dependet; et talis dependentia essentialis, loquendo de dependentia causati ad causam, est tantum respectu causæ primæ, patet, quia causa prima potest supplere causalitatem omnis causæ secundæ. Est etiam alia dependentia essentialis, qua aliquid dependet ad aliud non ut ad causam, sed ut ad terminum, sic quod est simpliciter impossibile ipsum posse esse, nisi præcise sit ad alium terminum; et hoc modo omnis relatio de necessitate dependet ad terminum, et sic dependentia, qua talis relatio dependet ad terminum, erit realiter eadem tali relationi, quæ tamen realis identitas est a causa intrinseca relationis fundantis, ut supra exposui.

134 Exposi auctorit August 11. 2 11. 2

Depend tia multipl

135. Potest etiam esse alia dependentia essentialis, qua accidens essentialiter dependet ad subjectum, ita quod est simpliciter impossibile esse tale accidens per aliquod instans sine tali subjecto, et sic dependentia fundata in tali accidente est realiter eadem tali accidenti, et non ex hoc solo quod accidenti repugnat esse sine subjecto, sed a causa intrinseca illius accidentis, quæ non est nobis naturaliter nota, sed quodammodo innotescit nobis a posteriori, per hoc quod experimur tale accidens sic de necessitate dependere ad tale subjectum, quod est simpliciter impossibile ipsum posse esse sine tali subjecto, nec per consequens sine tali dependentia, ideo bene nota litteram Doctoris. Nota etiam hoc quod dicit, quod *relationes in creaturis sunt accidentia, loquendo de relationibus creaturarum, ad illa, ad quæ non dependent essentialiter*, supple fundamenta talium relationum. Nam quando fundamenta non dependent essentialiter (loquendo de dependentia simpliciter necessaria) ad terminos ad quos tales relationes terminantur, semper tales relationes in creaturis sunt accidentia realiter distincta a talibus fundamentis.

Relationes in creaturis quomodo sunt accidentia.

136. Ad auctoritatem Augustini quod in rebus creatis, *illud quod non secundum substantiam dicitur, restat*, etc. dicit, quod ad hoc, quod secundum accidens dicatur, duæ requiruntur conditiones : Prima, quod tantum prædicetur in quale, et non in quid. Secunda, quod illud prædicatum non sit simpliciter immutabile, sed oportet quod sit mutabile, non tamen manente fundamento. Istæ duæ conditiones integrant rationem prædicati per accidens. Et dicit, quod in illis relationibus, prima conditio invenitur. Patet de paternitate, quæ non prædicatur in quid de Deo ; sed secunda conditio deficit ibi quia paternitas est de se necesse esse, hoc tamen habet ab essentia divina, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 2. *part.* 2. *q.* 1. *in resp. ad ultimum arg. principale* ; in creaturis vero, etiam loquendo de prædicatis essentialibus secunda conditio inest eis, quia sunt vere mutabilia. In proposito autem relatio creaturæ ad Deum est prædicatum per accidens, quia habet illas conditiones. Prima, quia non prædicatur in quid de fundamento. Secunda, quia est mutabilis, patet, quia fundamentum ejus est vere mutabile, non tamen est accidens amissibile, quia non potest amitti manente fundamento, et sic patet ista littera.

Duæ conditiones integrant rationem prædicati per accidens.

SCHOLIUM.

Resolvit primam quæstionem, ponens duplicem respectum creationis, alterum causati ad Deum, qui est idem fundamento, ex dictis; alterum ad *non esse* immediate præcedens, et hîc non est sic idem realiter; et idem videtur de *non esse* quomodocumque præcedenti, etiamsi teneatur non posse separari a creatione, juxta dicta a q. 3.

(a) Ad illam primam quæstionem de creatione, dico quod creatio non tantum videtur importare relationem ad Deum, in ratione causæ efficientis, sed etiam respectum ad *non esse* præcedens; et hoc ordine durationis, ut accipitur proprie *creatio*. Sed iste ordo potest intelligi, vel ad *non esse* immediate præcedens vel indistincte; et primo modo tantum dicitur res creari in primo instanti; secundo modo potest dici res semper creari dum manet. Si loquamur de prima relatione, scilicet ad causam efficientem, patet solutio ex quæstione præcedenti. Si de secunda relatione, videtur quod illa non sit 17. Ad q. 2.

eadem fundamento, quod sequitur ex illo secundo modo, prout tantum convenit rei in primo instanti, si idem respectus ad *non esse* maneat tantum in illo instanti, absolutum autem manet post illud instans, et manenti non manens, non est idem realiter. Sed de ordine illo ad *non esse* indistincte accepto, videtur idem, nisi probari possit contradictio, quod illa essentia posset esse absque respectu ad *non esse* duratione præcedens. Quod si probetur hoc in tertia quæstione quæsita, quod contradictio sit lapidem esse sine respectu ad *non esse* præcedens duratione, tunc posset dici consequenter, quod iste respectus non differt a fundamento, nisi quod iste respectus non est dependentia ad aliquid, ad quod habens illum essentialiter dependeat. Non est autem generaliter dictum in præcedenti quæstione, quod omnis respectus est idem realiter cum suo fundamento, sed omnis respectus dependentiæ ad aliquid, sine quo dependens non potest esse, idem est dependenti. Si autem non sit contradictio lapidem esse sine tali ordine ad *non esse,* tunc planum est illum ordinem non esse idem fundamento; sic ergo vel secundum unam opinionem, creatio secundum utrumque respectum quem dicit, est idem fundamento, vel saltem quantum ad primum respectum, licet non quantum ad secundum.

COMMENTARIUS.

137. (a) *Ad illam primam quæstionem de creatione.* Hic Doctor respondet ad illam quæstionem, quæ est quarta in ordine, ubi quæritur: *An creatio Angeli sit idem* Angelo, et Doctor tria dicit; et pro clariori intelligentia, exemplum pono de homine creato. Primo, homo dicit relationem realem ad ipsum Deum creantem; et illa relatio est idem realiter ipsi homini, ut supra patuit. Secundo, homo potest comparari ad *non esse* immediate præcedens aliqua duratione ipsum *esse* hominis, ut quando homo consideratur tantum habere *esse* in primo instanti, quod *esse* in primo instanti immediate sequitur ipsum *non esse,* et sic in homine habente *esse* in primo instanti fundatur relatio, quæ terminatur ad *non esse* immediate præcedens, et talis relatio non est idem ipsi homini, patet, quia tantum fundatur in homine, ut consideratur habere *esse* in primo instanti, et terminatur ad *non esse* immediate præcedens; sed patet quod non solum homo habet *esse* in primo instanti, sed etiam in instantibus sequentibus, et sic homo in secundo instanti, non habet illam relationem ad *non esse* immediate præcedens. Illa etiam relatio est tantum ens rationis, quia relatio, quæ terminatur ad *nihil*, licet habeat fundamentum reale, dicitur respectus rationis, ut infra patebit a Doctore *in isto secundo, dist.* 44. *sive ultima*, et per consequens non identificatur alicui realiter.

Homo ... test compar... ad tr...

Tertio, homo potest comparari ad *non* 138.
esse indistincte, non considerando *non esse* mediate vel immediate, et tunc dico duo: Primum, quod si de ratione creaturæ est, quod habeat *esse* post *non esse,* ut dixit Henricus, tunc talis relatio hominis ad *non esse* indistincte præcedens, erit eadem cum homine, nisi dicatur quod relatio, quæ identificatur cum creatura, est tantum relatio dependentiæ ad aliquod, sine quo impossibile est ipsum esse; modo relatio hominis ad *non esse*, sive mediate

sive immediate præcedens, non est hujusmodi, quia homo essentialiter non dependet ad *non esse*, et etiam ut supra dixi, talis relatio est tantum ens rationis. Secundo dico, quod si homo potest esse ab æterno, ita quod non est necesse simpliciter habere *esse* post *non esse*, tunc relatio ipsius ad *non esse* potest separari, quia potest esse sine termino relationis, quia si potest esse ab æterno, ipsum *non esse* non præcedit *esse* de necessitate, et sic potest esse homo sine tali respectu, et ex iis patet tota ista littera. Et sic possunt sustineri duæ opiniones : Una quod relatio creaturæ, quæ terminatur ad *non esse* indistincte est idem fundamento, accipiendo *idem* sic, quod est impossibile fundamentum esse sine tali respectu, et similiter relatio creaturæ ad Deum creantem, est simpliciter idem. Secunda opinio est, quod ipsa creatio passiva est idem creaturæ tantum, secundum quod est respectus ipsius creaturæ ad Deum creantem.

Quomodo relatio sit eadem fundamento.

SCHOLIUM.

Respondet ad quinque argumenta posita num. 1. et 2. probantia relationem creaturæ ad Deum, distingui ab ea.

28. Secundum primam (a) opinionem potest responderi ad primum argumentum, quod auctoritas loquitur de his præcise, quæ per se includuntur in quidditate rei, unde quidditas est. Unde excludit *unum* et *multa*, actum et potentiam, quia nullum tale est de per se intellectu quidditatis. Et ita concedo, quod nulla relatio sit idem formaliter fundamento, etsi realiter et per identitatem quandoque contineatur in eo, ut est in proposito.

quinitas antum equinitas, plicatur.

Ad secundum patet, (b) quod ille respectus ad Deum, non tantum manet in primo instanti, sed semper dum manet res, sicut dicetur *in 2. q. 2. dist. hujus libri.*

Sed t q. 1, nendo alium dinem quem habes.

Ad tertium, (c) etsi non sit verum Deum non posse reparare eumdem motum, de quo in quarto dicetur, tamen si hoc concedatur, conceditur propter interruptionem, quæ secundum eos prohibet identitatem motus reparati et destructi Sed hoc non concludit in proposito, nisi quod creatio non posset reparari eadem, inquantum dicit ordinem immediatum ad *non esse*, non autem inquantum dicit respectum ad causam. Unde idem respectus potest reparari. quia eadem maternitas fuit in matre Christi ad ipsum post resurrectionem, quæ ante fuit.

Dist. 43. q. 1.

Creatio eadem an possit reparari?

Maria habuit eamdem maternitatem ante et post resurrectionem.

Ad quartum, (d) concedi potest, quod creatio passiva inest igni ab igne generante, illa scilicet creatio, qua omne aliud a Deo dicitur creari, sive creetur sive generetur. Nec sequitur si inest ab igne generante, ergo est ad ignem generantem, ut ad terminum, nam similitudo inest huic albo, et illi albo a generante ipsa*, et tamen non oportet illam similitudinem esse ad generans, sicut ad terminum.

* s. alba.

Ad quintum, (e) cum arguitur de mutatione, ubi videtur esse difficultas de majori et minori, dico quod in mutatione naturali ubi est materia et forma, et agens et compositum ex materia et forma, sunt respectus multi, puta respectus agentis ad compositum productum, et e contrario respectus compositi producti ad agens, re-

Varii respectus.

mutationis naturalis explicantur.

spectus materiæ ad formam, et e contrario, et utriusque respectus ad totum, et e contrario, et respectus compositi et formæ præsentis ad oppositum præcedens, et non solum ista absoluta, scilicet compositum et formam, præcesserunt sua opposita, sed etiam illos respectus materiæ ad formam, et e contrario, et formæ ad compositum, et e contrario; præcesserunt opposita sua, et ideo potest esse respectus omnium istorum respectuum ad opposita sua.

Nec hoc tantum, (f) sed etiam omnes isti respectus sunt ab agente, et ideo potest esse respectus istorum respectuum ad agens, ita quod de istis (g) multis respectibus, accipiendo illos qui sunt ad propositum, materia habet respectum ad formam, sicut perfectibile, et illud quod perficitur ad perfectionem, et ista coæva sunt existentiæ compositi. Iste etiam respectus est ab agente effective inducente formam, et perficiente materiam hac perfectione formali, ita quod in respectu isto, qui est materiæ ad formam, ut receptivi ad perfectionem, sive ut perfectibilis ad perfectionem, fundatur respectus passivi ad agens. Iste etiam respectus succedit suo opposito, quia materia non prius fuit formata.

Assignantur respectus, qui concurrunt ad mutationem passivam. 5. et 6. Phys. et 1. Cæli.

Istos tres respectus videtur dicere mutatio passiva, scilicet respectum materiæ ad formam, ut receptivi ad perfectionem, sive ut perfectibilis ad perfectionem, et respectum passivi sive producti ad agens sive producens, et respectum posterioris ad oppositum præcedens. Duo autem istorum respectuum, scilicet primus et tertius, videntur universaliter concurrere ad mutationem absolute, non comparando eam ad agens, et isti exprimuntur per illam rationem mutationis, qua dicitur aliquid mutari, quia aliquid aliter se habet nunc quam prius, si *habere* exprimat respectum materiæ ad formam, sive perfectibilis ad perfectionem, secundum quam sic se habet, hoc est, quod actuatur illa perfectione, sed aliter quam prius, ecce alius respectus, fundatus in alio respectu materiæ ad formam, sive perfectibilis ad perfectionem. Et si addatur, quod mutari est aliquid aliter se habere nunc quam prius ab aliquo mutante, ecce tertius respectus. 30.

(h) Ad propositum ergo potest dici, quod mutatio accepta proprie, non est eadem formæ, quia mutatio tunc maneret manente forma, nec est eadem respectu materiæ ad formam, nec e contrario, quia tunc semper maneret, dum manet compositum. Sed est ordo materiæ ad formam, ut novus, id est, immediatus ad talem ordinem, et neuter istorum ordinum est dependentia essentialis ad aliquid, ad quod dependeat habens illum ordinem, et ideo neuter est idem absoluto, sic ergo conceditur major (i) hujus rationis.

Duo ordines id est respectu receptiv materiæ et informat formæ

Et ad minorem dico, quod creatio est productio totius creati in *esse*, non præsupposita aliqua parte ejus, ita quod licet creatum habeat duas partes, quarum altera naturaliter posset præcedere alteram, et eam recipere ut suam perfectionem, tamen ut totum creatur, non videtur primus terminus creationis esse pars aliqua, sed totale *esse*; aut saltem si loquamur de Angelo creato, ibi nihil est potentiale recipiens aliquod actuale

Creatio quomodo dicitur mutatio, et quomodo non?

sub cujus opposito præfuerit. Et tunc si dicatur mutatio habitudo potentialis ad actualem novum, ita quod potentiale præfuerit in se, et tamen sine illo actu, patet quod nulla creatio est mutatio, quia nullum potentiale præexistebat. Si autem mutatio dicatur nova actuatio ipsius potentialis, ita quod illud potentiale non præfuit sub actu, nec tamen oportet quod in se præfuerit, nec sic creatio Angeli est mutatio, quia nullum potentiale est in eo, tamen sic posset dici, quod creatio ignis est mutatio, si ignis crearetur, quia in eo est potentiale, et actuaretur per formam, et aliter se haberet nunc quam prius, non quod prius fuerat, sed quod non sic se habuerit prius sicut modo. Et videtur, quod in definitione mutationis, illud *aliter se habere nunc quam prius* non oporteat quod accipiatur positive, quia planum est quod non refertur ad subjectum, sed ad terminum *a quo*; terminus autem *a quo* mutationis, proprie non est aliquid positivum, sed privatio, secundum Philosophum, 5. *Physicor.*

Text. com. 7. et 3.

Terminus a quo mutationis non est positivus.

Dico tunc, quod vel nulla creatio est mutatio, si oporteat semper potentiale in se præfuisse, et noviter actuari a forma recepta, quia nullius creati potentiale præfuit, vel saltem creatio simplicis non est mutatio, si sufficiat potentiale non fuisse sub illo actu in quo nunc est, et ita noviter fuisse sub actu per mutationem. Sed quomodocumque sit ratione illius ordinis immediati ad *non esse*, propter quem concessum est mutationem differre a forma; concessum est etiam creationem non esse eamdem realiter fundamento, quia ille ordo immediatus ad *non esse*, non est idem si non maneat, nisi in primo instanti, sicut propter illum eumdem ordinem non manet creatio, nisi in primo instanti cum forma.

COMMENTARIUS.

139. * n. 28. Quinto Metaph. cap. 1.

(a) *Secundum primam opinionem.* Nunc Doctor solvit argumenta facta contra istam quæstionem, quæ est quarta in ordine.

Ad primum respondet Doctor quod Avicenna loquitur tantum de iis, quæ præcise per se includuntur in quidditate rei, unde quidditas est, id est, quod considerando equinitatem in illo primo signo, in quo tantum quidditas est, solum prædicata essentialia includit, et hoc modo relatio non includitur in tali quidditate, licet in secundo signo includat prædicata secundi modi unitive et realiter, et de hoc etiam dictum est satis in primo, *dist.* 3. *q.* 5.

(b) *Ad secundum patet.* Ad secundum respondet quod creatio passiva, quæ terminatur ad Deum creantem, semper manet quamdiu Angelus manet, ut infra patebit *d.* 2. *q.* 2. *hujus et in quodl. q.* 12. ibi ostenditur quod creatio et conservatio sunt penitus idem ex natura rei, tantum enim differunt ratione; talis ergo creatio passiva, ut terminatur ad Deum, semper manet creatura manente, licet accipiendo respectum creationis passivæ ut terminatur ad *non esse* immediate præcedens, tantum maneat in primo instanti creationis, et non in secundo, ut supra patuit.

Creatio, et conservatio non distinguuntur formaliter, sed sunt ejusdem rationis.

(c) *Ad tertium.* Ad tertium respondet, quod concesso forte de motu propter interruptionem, licet in quarto, *dist.* 43. videa-

tur sustinere, quod etiam eumdem motum numero annihilatum Deus posset reparare, sed quidquid sit de motu, alias pertractabitur; loquendo tamen de creatione passiva pro quanto dicit respectum ad causam eamdem numero, eadem maternitas potest reparari, licet forte non possit reparari, ut dicit ordinem immediatum ad *non esse*. Quod autem primo modo possit reparari, probat per simile, quia fuit in matre Christi ad ipsum post resurrectionem, quæ ante fuit. De hac tamen materia, an eadem relatio annihilata possit reparari, magis patebit *in quarto*, *dist.* 43.

(d) *Ad quartum.* Ad quartum respondet concedendo, quod ignis genitus dicitur etiam creatus, sic intelligendo, quod creatio passiva inest igni ab igne generante, illa scilicet creatione qua omne aliud a Deo dicitur creari sive creetur sive generetur, quæ *creatio* generali nomine accipitur, sed ultra non sequitur, creatio passiva inest igni genito ab igne generante; ergo talis creatio terminatur ad ignem generantem, sive ergo ignis genitus creetur ab igne generante, et patet per simile, quia similitudo inest parieti a generante album in pariete, ergo talis similitudo terminatur ad generantem album. Sic est in proposito, ista tamen materia, quomodo ignis dicatur genitus ab alio igne, et quod sit creatura, et ut sic, tantum dicat respectum ad Deum, requirit prolixiorem tractatum, et diffuse exposui *super tertio Doctoris dist.* 10. vide ibi quæ notavi.

140. * n. 29. Expositio litteræ (e) *Ad quintum* Ad quintum respondet, et primo præmittit aliqua, deinde declarat intentum, quomodo creatio non sit proprie mutatio. Et ut clarius ista littera intelligatur, expono illam de propositione in propositionem ibi : *Dico quod in mutatione naturali, ubi est materia, et forma, et agens, et compositum ex materia et forma,* quia proprie mutatio terminatur ad vere genitum, et generatio est ad substantiam, ut patet *quinto Physic.* Dicit ergo Doctor, quod in tali mutatione naturali sunt multi respectus, scilicet respectus agentis ad compositum productum, et e converso; respectus materiæ ad formam scilicet partis, et e converso, et respectu materiæ ad formam dicitur respectus informati ad formam informantem, sive respectus perfectibilis ad perficientem. Respectus vero formæ partis ad materiam, dicitur respectus formæ informantis, sive perficientis ad materiam. Sequitur, quod *utriusque respectus ad totum, et e converso,* id est, quod materia et forma habent respectum ad totum compositum, et est respectus causæ intrinsecæ ad causatum intrinsece, et e converso, respectus totius ad materiam et formam, et respectus causæ intrinsecæ ad materiam et formam, quæ sunt causæ intrinsecæ; sive respectus materiæ et formæ ad totum, dicitur respectus partium componentium ad totum compositum, et e converso dicitur respectus compositi ad partes componentes. Sequitur : *et respectus compositi et formæ præsentis ad oppositum præcedens*, id est, quod compositum producitur de *non esse* ad *esse*, et sic dicitur respectus *esse* compositi ad *non esse* compositi; et similiter respectus formæ præsentis ad oppositum, est respectus ipsius formæ partis ad *non esse* præcedens, licet isti duo respectus ultimi dicantur magis respectus rationis, quia terminantur ad non ens, ut dixi supra. Sequitur : *et non solum ista absoluta, scilicet compositum, et forma, præcesserunt sua opposita,* scilicet non esse compositi, et non esse formæ; *sed etiam illos respectus materiæ ad formam, et e converso, et formæ ad compositum, et e converso præcesserunt opposita sua.* Patet de respectu materiæ ad formam, qui est infor-

5. Phys. context. 7.

Compositum quomodo producatur Nota.

mati ad formam informantem, quia prius non informabatur, puta forma ignis, et nunc informatur, et sic materia habet respectum informati ad *non esse* informatum præcedens ; et similiter patet de forma, quia respectum formæ informantis ad materiam informatam, præcedit alius respectus, qui est ad oppositum, videlicet ipsius formæ informantis ad non informare quod est oppositum præcedens ; et similiter respectum formæ ad compositum, qui est partis componentis ad compositum, præcedit alius respectus, videlicet *esse* ipsius formæ ad *non esse* immediate præcedens ; et similiter respectum compositi ad partes componentes præcedit alius respectus, scilicet respectus *esse* compositi ad *non esse* ipsius compositi immediate præcedens. Sequitur : *et ideo potest esse respectus omnium istorum respectuum ad opposita sua*, id est, quod omnes respectus supradictos præcedunt respectus ad opposita, ut exposui prius.

141. (f) *Nec hoc tantum, sed etiam omnes isti respectus sunt ab agente*, patet, quia respectus materiæ informatæ est ab agente inducente formam in materiam, et respectus formæ informantis, est ab agente, ex hoc quod inducit talem formam in materiam ; et similiter respectus materiæ et formæ ad totum compositum est ab agente, quia nunquam materia posset causare intrinsece, nisi prius agens incipiat causare ut supra patuit a Doctore *in primo dist. 2. part. 1. q. 1. et dist. 8. quæst. 1.* Prius enim materia movetur, quam ipsa causet intrinsece, id est, quod prius recipit formam partis ab agente, quam dicatur causa intrinseca compositi, et sic patet quomodo talis respectus est ab agente, tam materiæ quam formæ respectu compositi ; et similiter respectus compositi ad partes componentes, est ab agente, quia compositum habet esse per agens, ex hoc quod inducit formam in materiam, et sic forma et materia dicuntur causare intrinsece ; et similiter omnes respectus ad opposita sunt ab agente, patet, quia respectus materiæ informatæ ad *non esse* præcedens, et respectus formæ informantis ad *non esse* præcedens, est ab agente, qui nunc inducit formam in materia, quæ prius non erat inducta, et sic de aliis. Sequitur : *et ideo potest esse respectus istorum respectuum ad agens*, nam respectus materiæ informatæ includit respectum ad agens inducens formam. Et non debet hic intelligi, quod isti respectus sint formaliter ad agens tanquam ad terminum, quia tunc idem respectus posset habere duos terminos, quod est falsum ; sed dicuntur respectus ad agens ex hoc quod omnes isti respectus includunt respectum ad agens, ita quod respectus formæ informantis includit respectum ipsius formæ inductæ ad agens inducens, et sic de aliis,

Compositum a quo habet esse.

(b) Sequitur : *Ita quod de istis multis respectibus, accipiendo illos, qui sunt ad propositum, materia habet respectum ad formam, sicut perfectibile, et illud quod perficitur ad perfectionem, et ista correva sunt existentiæ compositi*, id est, quamdiu compositum existit, tamdiu materia perficitur a forma, et e contra, forma perficit materiam, et in illo instanti in quo forma non perficit materiam, desinit esse compositum. Sequitur : *Iste etiam respectus*, scilicet perfecti ad perfectionem, *est ab agente effective inducente formam*, id est, quod iste respectus consequitur formam, pro quanto ipsa forma inducitur ab agente in materiam. Sequitur : *Ita quod in respectu isto, qui est materiæ ad formam ut receptivi ad perfectionem*, est respectus passivi ad agens, nam materiam pati formaliter est recipere formam, et pati ab agente, est ipsam recipere ab agente. Sequitur : *Iste etiam re-* 142.

142. Quomodo materia habeat respectum ad formam.

spectus succedit suo opposito, quia materia non prius suit formata, ut supra exposui. Sequitur: *Istos tres respectus videtur dicere mutatio passiva,* qua aliquid mutatur, *scilicet respectum materiæ ad formam, ut receptivi ad perfectionem, et respectum passivi sive producti ad agens,* et respectum posterioris ad oppositum præcedens. Et addit quod *primus respectus,* scilicet receptivi ad formam receptam, *et tertius respectus,* scilicet *esse* posterioris ad *non esse* prius immediate præcedens, *videntur universaliter concurrere ad mutationem absolute, non comparando eam ad agens ;* patet, quia mutari, *ex quinto Physicorum,* est aliquid aliter se habere nunc quam prius, et sic materia mutatur proprie, quia nunc recipit aliquam formam quam prius non habebat. Et si addatur, quod mutari est aliquid aliter se habere nunc quam prius ab aliquo mutante, tunc est tertius respectus, qui in ordine est secundus, qui scilicet est respectus passivi ad agens.

Context. 7. et 12. Met. context. 38. et 63.

143. Quomodo mutatio proprie non est eadem forma, nec materia.

(h) Sequitur: *Ad propositum ergo potest dici.* Hic Doctor applicat quæ supra dixit, et ostendit quomodo mutatio proprie non est eadem formæ nec materiæ, quia tunc semper maneret, dum manet compositum; nam si esset eadem formæ, tunc sequeretur quod manente forma, semper talis mutatio maneret, quod est falsum, patet, quia forma manet in materia in *esse* quieto. Et similiter si esset eadem materiæ, quamdiu maneret materia, ipsa maneret , quod est falsum, quia materia non tantum præcedit mutationem, sed remanet sub forma in *esse* quieto, et ut sic, manens non dicitur mutari, et quamdiu compositum manet , tamdiu materia et forma non dicuntur mutari, quia ut sic, manet sub *esse* quieto. Sequitur : *Sed est ordo materiæ ad formam ut novus, id est, immediatus ad talem ordinem,* id est, quod talis respectus materiæ ad formam, qui dicitur novus, secundum quem materia dicitur mutari, ex hoc dicitur mutari, quia est immediatus ad talem ordinem, quia iste respectus mutationis habet respectum ad *non esse* immediate præcedens; et sic talis mutatio erit tantum in primo instanti in quo materia nunc est sub una forma, sub qua prius non fuit. Sequitur : *Et neuter istorum ordinum est dependentia essentialis ad aliquid, ad quod dependeat habens illum ordinem, et ideo neuter est idem absoluto.* Vult dicere, quod respectus materiæ, ut receptivæ ad formam receptam, et e contra, et similiter respectus receptivi ad *non esse* præcedens, et similiter respectus formæ informantis ad *non esse* præcedens, non sunt idem, neque materiæ, neque formæ. Patet de respectu receptivi ad formam, quia non repugnat receptivo posse esse sine tali forma ut termino. Similiter respectus formæ perficientis non est idem tali formæ, quia non repugnat formæ posse esse sine tali receptivo; et ideo nec materia sic essentialiter dependet a forma, quin per divinam potentiam possit esse sine omni forma, ut infra patebit *in isto secundo, dist.* 12. *q.* 2. nec forma sic dependet a materia, quin possit esse sine omni materia, ut infra patebit loco ubi supra. Et similiter patet de respectu ad *non esse* immediate præcedens, qui non est idem realiter nec formæ, nec materiæ; patet, quia ille respectus, qui est ad *esse* informati ad *non esse* informatum immediate præcedens, in est materiæ tantum pro primo instanti in quo recipit formam; modo materia potest manere pro tempore sub forma, in quo non erit talis respectus. Hoc idem dico de respectu formæ ad *non esse* immediate præcedens, quia ille respectus tantum

habet *esse* pro primo instanti in quo forma est in materia, et tamen post illud instans adhuc forma manet in materia et sic patet littera Doctoris.

144. Mutatio uomodo ifferat a ermino.

(i) Sequitur : *Sic ergo conceditur major hujus rationis*, videlicet quod mutatio differt a termino, et quomodo differat, parum supra expositum est. Sequitur : *Et ad minorem dico*. Hic Doctor intendit ostendere quomodo creatio non est mutatio, quia quando aliqua productio est mutatio proprie sumpta, semper includit aliquid, quod vere mutetur, sicut dicimus quod generatio in creaturis est mutatio, quia quando compositum generatur, aliqua pars compositi vere mutatur, quia materia transit de *non esse* talis formæ ad ipsam formam quam recipit. Sed si totum compositum simul produceretur, ita quod nihil illius compositi præcederet, sed quod totum simul produceretur tam categorematice quam syncategorematice, nulla esset ibi mutatio, quia nulla esset ibi pars, quæ transiret de privatione formæ ad formam, sed in eodem instanti in quo haberet *esse* esset sub forma. Dicit ergo Doctor quod creatio proprie sumpta non est mutatio, quia est productio totius creati in *esse* non præsupposita aliqua parte ejus, ita quod licet creatum habeat duas partes, quarum altera naturaliter possit præcedere alteram, et eam recipere, tamen ut totum creatur primus terminus creationis non est aliqua pars, sed totale *esse*, et sic patet quod creatio non est mutatio proprie sumpta.

Creatio proprie mpta non est ıutatio.

145. Quomodo creatio sit non nutatio.

(j) Sequitur : *Si autem mutatio dicatur nova actuatio*. Doctor dicit tres conclusiones breves. Prima, quod mutatio præsupponit aliquod potentiale prius habere *esse* in se, quod transeat de privatione ad actum, et talis mutatio nullo modo est creatio. Secunda, quod sit aliquod potentiale, quod nullo modo præcedat actum, sed eodem instanti quo habet *esse*, est sub actu, ut si nunc crearetur homo quantum ad corpus et animam, ibi posset esse mutatio, accipiendo *mutationem* pro actuatione, quia tunc tale corpus in eodem instanti quo habet *esse*, actuatur sive perficitur ab anima, et hoc modo creatio potest dici mutatio. Tertia, quod quando creatur aliquod simplex non habens partem, et partem cujusmodi est Angelus, tunc creatio ipsius non est mutatio nec primo, nec secundo modo, et hoc est quod dicit.

Quomodo creatio possit dici mutatio.

(k) *Et videtur, quod in definitione mutationis illud*, etc. *secundum Philosophum, quinto Physic. text. com.* 8. qui textus incipit : *Si igitur quod non est, dicitur multipliciter*, vide textum, et hoc est magis clarum in *textu septimo*, qui sic incipit : *Quoniam autem omnis mutatio in A quodam*, etc.

Dicit ergo Doctor quod accipiendo *mutationem* proprie, cujus terminus *a quo est* privatio, quod nulla creatio est mutatio. Et addit Doctor quod licet creatio passio sit idem realiter creaturæ, prout dicit respectum ad Deum creantem, ut vero dicit respectum ad *non esse* immediate præcedens, non est idem realiter cum fundamento, si talis respectus tantum sit in primo instanti, et sic finis hujus quæstionis.

Quomodo nulla creatio sit mutatio proprie.

QUÆSTIO V.

Utrum Angelus et anima differant specie.

Alensis 2. *p. q.* 20. *m.* 3. D. Thom. 1. *p. q.* 75. *a.* 7. *et q.* 58. *a.* 3. *et* 2. *contra Gent.* 94. *et hic d.* 3. *q.* 1 *ad* 6. D. Bonavent. *hic* 2. *p. art.* 3. *q.* 1. 2. Gabr. *q.* 6. Henr. *quodl.* 12. *q.* 8. Vide Scot. 5. *Met. q.* 5. 6. 7. Mayron. 2. *d.* 3. *q.* 1.

Ultimo circa hanc distinctionem, ubi Magister tractat de 1.

Mag. E. etc. Hæc quæstio in aliquibus originalibus ponitur in princip. dist. seq. sed iste ordo satis conveniens est text. com. 33.

creatura mere spirituali, et creatura composita ex corporali et spirituali, quæritur : Utrum Angelus et anima differant specie? Quod non, primo, (a) quia si essentiæ differunt specie; ergo et potentiæ, quæ fundantur in eis, et si potentiæ, ergo et operationes; et ulterius, ergo et objecta, *ex* 2. *de Anima* ; consequens est falsum, quia idem est objectum intellectus Angeli et animæ.

Arg. 2. Secundo sic, Augustinus de lib. arb. lib. 3. *Angelus et anima sunt natura pares, sed officio impares;* sed paritas naturæ non est in differentibus specie; ergo, etc.

Arg. 3. Tertio, quia (b) si sint alterius speciei, una secundum se totam erit nobilior altera, et per consequens quodlibet individuum nobilioris erit nobilius quolibet individuo ignobilioris, et ita vel quilibet Angelus erit perfectior qualibet anima, vel e contrario. Et tunc ulterius, cum capacitas sequatur naturam, vel erit capacitas major cujuslibet Angeli capacitate cujuslibet animæ, vel e contrario; et cum beatitudo requirat totam capacitatem naturæ satiari, sequitur quod major perfectio, necessario est in quolibet Angelo ad hoc quod sit beatus, quam sit in qualibet anima, vel e contrario, quorum utrumque est falsum, quia Angelus et anima se habent, sicut excedentia et excessa in beatitudine.

COMMENTARIUS.

1. (a) *Quod non primo*. Primo Doctor arguit, probando quod anima et Angelus non differant specie, *quia si essentiæ*, etc. 2. de *Anima text. com.* 33. ubi sic habetur secundum aliam translationem : *Et indiget,* inquit, *necessario qui vult perscrutari de istis*, (supple, animæ potentiis,) *scire unamquamque istarum quæ sit, deinde post perscrutetur de contingentibus in iis, et si necesse est dicere unamquamque illarum quæ sit, verbi gratia, intellectus quid sit, et sentiens quid sit, nutritivum quid sit. Oportet etiam prædicere intelligere quid sit, actiones enim et operationes præcedunt in intellectu virtutes, et si ita sit, et considerare de aliis, rebus oppositis, istis debet præcedere considerationem. De istis oportet nos, ut attendamus ad definiendum istas, primo propter istam causam, verbi gratia, cibum et sensatum et intellectum* : Hæc ille. Vult dicere, quod potentiæ animæ non cognoscuntur nobis inesse, nisi per operationes, nec operationes cognoscuntur distincte, nisi quia sunt circa talia et talia objecta, et ideo primo cognoscuntur objecta distincta, et secundo operatione circa illa objecta, et tertio potentiæ, quarum sunt tales operationes. Unde et Commentator ibi sic ait : *Et si oportet scire, quæ est unaquæque istarum virtutum, necesse est præscire actiones proprias unicuique istarum virtutum, quæ sunt, verbi gratia, quid est intelligere per intelligens, et sentire per sentiens, et nutrire per nutriens*; *cognitio enim actionum istarum virtutum prior est apud nos in nostra prima cognitione quam cognitio istarum virtutum, et causa narravit, quod cognitio actionum debet præcedere cognitionem virtutum; narravit etiam quod cognitio patientium, videlicet objectorum illas actiones debet præcedere cognitionem illarum actionum propter eamdem causam, propter quam debet præce-*

dere cognitio actionum cognitionem virtutum. Hæc ille. Patet ergo quod per distinctionem objectorum concludimus distinctionem actuum, et per distinctionem actuum concludimus distinctionem potentiarum. Secundo per distinctas potentias concludimus distinctas essentias: cum ergo intellectus Angeli, et intellectus animæ habeant simpliciter idem objectum, sequitur quod erunt potentiæ ejusdem rationis, et si hoc, ergo et essentiæ.

Secundum argumentum clarum est.

(b) *Tertio, quia si sint*. Tertium stat in hoc, quia si Angelus et anima sint alterius rationis, sequitur quod quodlibet individuum unius erit nobilius quolibet individuo alterius, vel e contra, quod non est verum; quia si quilibet Angelus esset perfectior qualibet anima, sequeretur quod esset capacior majori beatitudine, quia capacitas sequitur entitatem: et cum beatitudo requirat totam capacitatem satiari, sequitur quod major perfectio necessario erit in quolibet Angelo, ad hoc ut sit beatus, quam sit in qualibet anima, vel e converso, quod est inconveniens.

(c) Contra, quanto forma creata est nobilior, tanto distinguitur in plures gradus nobilitatis, sicut sunt plures formæ mixti, quam elementares, et plures formæ animati quam inanimati, et forte plura animalia quam plantæ: igitur plura erunt differentia specie in natura intellectiva, quam non intellectiva, hoc non potest esse nisi Angelus et anima differant specie; igitur, etc.

COMMENTARIUS.

2. (c) ***Contra, quanto forma creata est nobilior, tanto distinguitur in plures gradus nobilitatis***; et hic non attenditur major et minor nobilitas penes gradus perfectionales, consequentes naturam individui, eo modo quo dicimus, quod albedo ut octo, est nobilior albedine ut quatuor, sed attenditur penes gradus perfectionales specificos, qui nati sunt constituere aliam et aliam speciem; nam alius et alius gradus perfectionalis et specificus, de necessitate constituit aliam et aliam speciem, et in hoc gradus specifici differunt a gradibus perfectionalibus consequentibus naturam individui, quia plures gradus perfectionales possunt esse formaliter in uno individuo, patet de albedine intensa ut octo; sed plures gradus specifici non possunt esse in eadem specie.

Et notanter dixi de gradibus consequentibus naturam individui, quia hæcceitates possunt etiam esse gradus perfectionales advenientes naturæ, et perficientes eam, ut patet a Doctore *in primo, distinctione prima, quæstione secunda*. 3. Gradus specificus et individualis.

Et de istis loquendo, alius et alius gradus de necessitate constituit aliud et aliud individuum. In proposito ergo intendit tantum de gradibus specificis, et vult quod quanto forma creata est nobilior tanto distinguitur in plures gradus nobilitatis specificos; et accipitur hic *forma creata* pro forma generica, quæ quanto est nobilior, tanto sub ea plures continentur species, sicut patet, quia formam mixti generica in plures dividitur species, quam forma elementaris generica, et similiter forma generica animati in plures dividitur species, quam forma generica inanimati.

Cum ergo forma generica intellectiva sit valde nobilior non intellectiva, plures species sub ea continebuntur quam sub non intellectiva, et per consequens, sequitur, quod anima et Angelus differant specie.

4. Ratio D. Thomæ vera. Et credo hanc rationem esse veram, quam etiam Thomas facit *contra Gentil. in libro secundo,* licet per hanc intendat concludere, quod quilibet Angelus faciat unam speciem, quia aliter videretur, quod essent Angeli in maximo numero, si plures essent in eadem specie, quia tunc oporteret, quod numerus specierum Angelorum excederet numerum specierum animalium, et cum hoc Angeli in individuo excederent numerum omnium animalium, quod non videtur concedendum.

Sed si tantum unus Angelus in una specie, non videtur numerus Angelorum esse ita magnus ; sed quidquid sit, non est præsentis speculationis, quia conclusio istius quæstionis est certa, saltem arguendo a posteriori, videlicet quod anima et Angelus differant specie, quia formæ ejusdem rationis, sive ejusdem speciei specialissimæ, habent eamdem rationem perficiendi et non perficiendi ; sed anima naturaliter est perfectiva corporis organici, ut forma saltem informans, Angelus vero nullo modo perficit materiam, ut subtiliter deducit Doctor *in nona quæstione quodlibetorum.* Sunt enim omnino extra materiam, ut patet per Aristotelem, *duodecimo Metaphysicorum. text. com.* 30. secundum aliam translationem : *Oportet,* inquit, *ut istæ substantiæ sint existentes extra materiam, cum necesse est ut sint æternæ. Si etiam aliud fuerit æternum, actio est*, et ibi Commentator 1. *et quia istæ substantiæ sunt moventes sine aliqua potentia*, *necesse est, ut sint sine omni materia*, *cum necesse est, ut sint æternæ, omne enim æternum est actio pura , et omne quod est actio pura non habet potentiam*. Hæc ille.

SCHOLIUM

Angelum et animam essentialiter distingui, certum est. Sed rationem primam distinctionis assignatam a D. Bonav. Alensi, et D. Thom. impugnat et merito Scotus. Ratio D. Bonav. est unibilitas animæ ad materiam; ratio D. Thomæ et Alensis est ejus potentia ad discurrendum; Angelus autem (inquiunt) nec sic unibilis est nec discursivus.

Conclusio istius quæstionis est certa, scilicet quod Angelus et anima differant specie, quia formæ ejusdem rationis habent eamdem rationem perficiendi et non perficiendi. Sed anima naturaliter est perfectiva corporis organici ut forma, Angelus autem naturaliter est non perfectio alicujus materiæ; igitur, etc. 2. S. Thom. cont. Gent. lib. 2. art. 91. et 9[illegible]

Sed quæ sit prima (a) ratio hujus distinctionis specificæ, dicitur ab aliquibus, quod unibilitas ad materiam, et non unibilitas ad materiam. S. Bonav. lib. 2. dist. 1. i[illegible] 2. p. a. 3 q. 1. Text. com. 23 1. de anima, com. 52.

Contra, forma est finis materiæ, *ex* 2. *Physicor.* et ideo distinctio materiæ est propter distinctionem formæ, et non e contrario. Unde membra cervi differunt a membris leonis, quia anima differt ab anima; igitur non erit prima distinctio specifica hujus et illius per materiam et non materiam, sed prior erit distinctio ipsorum actuum in se. Quod confirmatur manifeste. Quia enim hæc natura est talis, et illa non, ideo hæc non est illa ; igitur ista ratio perficiendi et non perficiendi, non erit prima ratio distinctiva.

Aliter dicitur, (b) quod gradus intelligendi major vel minor in Angelo et anima, est principium distinctivum unius ab alio, quod confirmatur per simile, quia anima sensitiva non videtur distingui in brutis, nisi secundum diver- Alexand. de Ales 1. 2. collatione de substantia Angeli q. 2. Quære D. Thom. 1. p. q. 5[illegible] art. 3.

et enric. quodl. q. 8. ipugnat xandr.

sos gradus sentiendi, et tamen ibi est differentia specifica; igitur ita potest esse hîc penes diversos modos intelligendi, perfectiorem scilicet et imperfectiorem. Quis autem s t iste distinctus modus intelligendi, ponitur, quod Angelus intelligit sine discursu, et anima intelligit cum discursu, loquendo de intellectu naturali; et isti modi sunt distincti specie, et sunt intellectualitatis alterius et alterius speciei.

3. Contra, anima (c) non discurrit circa principia,sed circa conclusiones; ergo si cognoscere sic et sic, est alterius speciei, et ideo requirat intellectualitatem alterius speciei, erunt duæ intellectualitates alterius speciei in una anima; una inquantum intelligit principia,et alia inquantum intelligit conditiones.

Præterea, anima beata in (d) objecto beatifico non discurrit circa illud, discurrit autem circa objectum cognitum naturaliter; igitur esset alia intellectualitas specie beati, inquantum intelligit Deum, et inquantum intelligit aliquid naturaliter.

Item tertio, (e) si intellectualitas Angeli et animæ differunt specie, igitur, quæ dependent essentialiter ab ista et illa, differunt specie; sed ab istis dependet essentialiter visio beatifica Angeli et animæ (licet enim Angelus non sit tota causa visionis suæ, nec anima suæ, tamen utraque visioessentialiter dependet ab intellectualitate naturæ cujus est); igitur ista visio beatifica et illa differunt specie, quod est falsum, quia omnes species diversæ, habent ordinem determinatum secundum perfectius et imperfectius, ita quod quodlibet individuum perfectioris speciei, excedit quodlibet individuum imperfectioris, et tunc sequeretur quod vel quælibet beatitudo cujuslibet Angeli excederet quamlibet beatitudinem cujuslibet animæ, vel e contrario, quorum utrumque est falsum, quia se habent sicut excedentia et excessa in beatitudine.

odlibet lividuum perioris ciei est fectius uolibet dividuo ferioris peciei.

Item quæritur (f) quid intelligitur per hoc, quod dicitur Angelum non intelligere discurrendo. Aut quod Angelus non habet potentiam, qua cognitis principiis, possit cognoscere conclusiones, si illæ non essent sibi prius notæ actu vel habitu; et hoc tunc non videtur esse perfectionis in intellectu creato, imo hoc videtur esse imperfectionis in intellectu creato, quia perfectio in intellectu nostro est supplens imperfectionem, quod possit ex quibusdam cognitis virtualiter includentibus alia, illorum aliorum cognitionem acquirere. Aut intelligitur, quod ideo non potest discurrere, quia omnes conclusiones sunt sibi actualiter notæ a principio, et ita non potest eas cognoscere discurrendo, sed hoc est falsum, quia non omnia a principio actu et distincte cognoscit et intelligit. Aut ideo, quia omnia sibi sunt habitualiter nota a principio, et ideo non potest habitualem notitiam illorum acquirere ex principiis, et hoc non ponit differentiam essentialem intellectualitatis Angeli a nobis, quia sic esset in anima mea; quia si omnes conclusiones essent sibi notæ a principio, Deo imprimente simul notitiam principiorum et conclusionum,

ipsa non posset discurrere, non propter impotentiam naturæ, sed quia jam præhabet cognitionem, et non potest acquirere de novo id quod præhabet, hoc modo anima Christi non discurrebat, sed ipsa novit habitualiter omnia principia et conclusiones in principiis a principio, et tamen ipsa non fuit natura angelica.

COMMENTARIUS.

5. (a) *Sed quæ sit prima ratio hujus distinctionis specificæ.* Hîc recitatur opinio D. Bonaventuræ, *libro secundo, distinctione prima*, qui vult quod anima intellectiva per hoc distinguitur specie ab Angelo, quia est unibilis ad materiam; et Angelus non est unibilis, ita quod unibilitas et non unibilitas est ratio distinguendi specie.

Hîc Doctor hanc opinionem improbat ex hoc, quod distinctio materiæ est propter distinctionem formæ, et non e contra, id est, materia ordinatur ad formam, et non e contra, et per consequens alia et alia forma aliam et aliam requirit materiam, et sic forma in illo priori erit in se distincta ab alia; ergo non erit distincta per posterius, puta per unibilitatem ad materiam, loquendo semper de distinctione specifica. Et quod materia sit propter formam, etc. patet per Aristotelem 2. *Physicorum, text. com.* 22. et 24. vide ibi. Et quod alia et alia forma aliam et aliam requirat materiam, patet, quia membra leonis non differunt a membris cervi, nisi quia anima differt ab anima ut, patet per Commentatorem 1. *de Anima com.* 52. qui sic ait : *Si igitur ars carpentaria habet propria subjecta, et propria instrumenta, quibus utatur, necesse est ut ita sit de anima cum corpore, corpus enim est instrumentum animæ, et ideo corpora animalium convenientia sunt animabus eorum.* Hæc ille; et sic patet, quod alia anima aliud et aliud requirit corpus, *et com.* 53, super illo textu secundum aliam translationem; *Videndum enim, quod quilibet habet formam et creaturam propriam;* dicit sic Commentator 1. *habet animam propriam et corpus animalis proprium.* Et parum infra : *Membra enim leonis non differunt a membris cervi nisi propter diversitatem cervi ab anima leonis.* Hæc ille. Ex his ergo patet, quod cum alia et alia anima requirat aliud et aliud corpus organicum, prius erit entitas talis in se quam comparetur ad materiam, cui nata est sic vel sic uniri, quæ unibilitas consequitur talem et talem formam, et per consequens non potest esse ratio distinguendi specie.

Materia est propter formam quomodo.

(b) *Aliter dicitur.* Hîc recitatur opinio Alexandri de Ales, *prima secundæ collatione de substantia Angeli. q.* 5. qui dicit quod gradus intelligendi major vel minor in Angelo et anima, est primum distinctivum unius ab alio, et ideo loquendo de intellectu naturali, hoc est relicto suis puris naturalibus, Angelus per hoc distinguitur specie ab anima, quia Angelus intelligit sine discursu, et anima cum discursu. 6.

(c) *Contra, anima non discurrit* circa principia, sed circa conclusiones. Hîc Doctor per aliquas rationes satis faciles improbat positionem Alexandri. Primo, quia si intelligere cum discursu et sine discursu, sunt alterius et alterius intellectualitatis specie distinctæ, sequitur quod in anima erunt duæ intellectualitates specie distinctæ, patet, quia anima circa principia non discurrit, et circa conclusiones discurrit.

(d) *Prœterea, anima beata in objecto beatifico non discurrit*, et discurrit circa 7.

objectum cognitum naturaliter, et sic in beato essent duæ intellectualitates specie distinctæ.

(e) *Item tertio : Per hanc rationem* Doctor intendit probare, quod intellectus Angeli et intellectus animæ non differant specie, cujus oppositum tenet Alexander. Nam Doctor infra *præsenti quæstione,* videtur tenere quod et si natura Angeli, et natura animæ specie differant, potentia tamen intellectiva unius et alterius est ejusdem speciei, et ideo hic specialiter arguit contra Alexandrum, quod istæ duæ intellectualitates non differant specie, et tota ratio stat in hoc, quia si specie differunt, ergo visio beatifica Angeli, et visio beatifica animæ intellectivæ, quæ essentialiter dependent ab illis potentiis, saltem partialiter differunt specie, quod videtur falsum; quia omnes species diversæ habent determinatum ordinem secundum perfectius et imperfectius, ita quod quodlibet individuum perfectioris speciei, excedit quodlibet individuum imperfectioris, quia sicut species est essentialiter perfectior alia, sequitur quod cum ipsa dicat totam essentiam individui, quod quodlibet individuum perfectioris sit essentialiter perfectius quodlibet imperfectioris; nam sicut est ordo essentialis inter species, ita est ordo essentialis inter individua alterius et alterius speciei, ut patere posset in 10. *Metaph. text. com.* 27. et tunc ultra, si istæ visiones beatificæ differunt specie, alterum inconvenientium sequitur, vel quod quælibet beatitudo cujuslibet Angeli excederet quamlibet beatitudinem cujuslibet animæ, vel e contra, quorum utrumque est falsum, quia se habent sicut excedentia et excessa in beatitudine. In ista tamen littera sunt aliquæ difficultates pertinentes ad materiam beatitudinis, quæ in locis suis solventur.

(f) *Item quæritur quid intelligitur.* 8.
Hic Doctor improbat modum dicendi Alexandri de tali discursu, et hoc per argumentum divisivum, quia si Angelus in cognoscendo non discurrit, aut hoc ideo est, quia non habet potentiam, ut cognitis principiis possit cognoscere conclusiones, si non essent sibi prius notæ actu vel habitu, et hoc est imperfectionis, patet : *Quia perfectio est in intellectu nostro supplens imperfectionem, quod possit ex quibusdam cognitis virtualiter includentibus alia illorum aliorum cognitionem acquirere ;* et quod dicit *perfectio supplens imperfectionem,* hoc dicit propter intellectum divinum, qui nullo modo cognoscit unum ex alio ut supra patuit *in prol. quæst. penultim.* et licet cognoscat quidditates et multa principia, in quibus virtualiter multæ continentur conclusiones, virtute tamen illorum principiorum nihil cognoscit; sed sola essentia divina est simpliciter ratio cognoscendi se, et quodlibet aliud respectu intellectus divini, ut notat Doctor *in primo, dist.* 39. In creatis tamen perfectio est supplens imperfectionem cognoscens *A*, in quo includitur virtualiter *B*, posse cognoscere *B* virtute ipsius *A*. Aut intelligitur, quod ideo Angelus non potest discurrere, quia omnes conclusiones sunt sibi actualiter notæ a principio, et hoc est falsum, quia non omnia novit a principio; aut ideo est, quia omnia sibi sunt habitualiter nota a principio, puta per species impressas, et hoc non ponit differentiam specificam intellectualitatis Angeli a nobis, patet, quia etiam anima Christi habitualiter omnia novit, ut habet videri *in tertio, dist.* 14.

Anima Christi omnia habitualiter novit.

SCHOLIUM.

Ponit propriam sententiam, quod essentialiter primo distinguuntur per suas entitates absolutas, et non per respectus unionis vel potentiæ, quod bene declarat exemplis. Colligitur tamen hæc essentialis distinctio a posteriori, ex illis respectibus, saltem unibilitatis, quia intellectualitas utriusque, forte ejusdem rationis est.

4. Scoti sententia. (a) Dico tunc ad quæstionem, quod quidquid est potens agere, est aliquod ens habens actum primum, et prior est sibi secundum naturam ratio actus primi secundum se, quam in comparatione ad actum secundum, cujus potest esse principium, ita quod licet illud quo tale ens est principium actus secundi, non sit aliud a natura sua, non tamen prima entitas sua est natura sua, ut est principium talis actus secundi, sed natura sua ut in se est hæc, et ita prima distinctio entis, non est per naturam suam, inquantum est principium talis operationis, sed per naturam suam, ut hæc natura, licet per identitatem ipsa sit principium talis actus secundi.

Ita dico in proposito, quod licet natura Angelica sit principium intelligendi et volendi, et anima similiter, ita quod istæ potentiæ nihil dicunt essentiæ animæ additum, tamen primum hîc et ibi est hæc natura et illa natura ad se; et ista distinctio prima est ad quam sequitur illa distinctio principiorum operandi, sive ejusdem actus, sive operationum aliarum. Quia enim est hæc natura, ideo est principium talis operationis, et non e contrario. Exemplum hujus est, Sol habet virtutem generandi multa mixta inferius, et si quæras primam rationem distinctionis Solis a planta, non est prima ratio distinctionis unius ab alio, per potentiam generandi plantam ex parte Solis, quia si illa potentia communicaretur alii, non propter hoc illud esset Sol, nec distingueretur a planta ea distinctione qua Sol distinguitur. Prima ergo ratio distinguendi est, quia forma Solis est talis forma, et forma plantæ est talis, et ad hanc sequitur quod ista forma potest esse principium talium operationum, et alia non.

Ita dico in proposito, quod quia Angelus est talis natura ad se, et anima talis natura ad se, ideo primo distinguuntur specie, non quidem sicut duæ species, sed sicut species et pars speciei, quia anima non est proprie species, sed pars speciei; et tamen ipsa est prima ratio distinguendi suam speciem (cujus pars est) ab Angelo, et ideo prima ratio distinctionis specificæ ex parte speciei suæ est in ipsa. 5.

Potest etiam (b) addi (licet non sit necessarium pro solutione quæstionis) quod intellectualitas Angeli, inquantum intellectualitas, non differt specie ab intellectualitate animæ, inquantum intellectualitas, hoc est, quod licet iste actus primus et ille differant specie, ut considerantur absolute in se, non tamen secundum illam perfectionem quam virtualiter continent, secundum quam sunt principia actuum secundorum. Quod videtur per hoc, quod sunt circa objecta ejusdem rationis, et

Intellectualitas Angeli et animæ est ejusdem rationis, et idem est de visu aquilæ et bovis, sed hoc ut dubium relinquit.

ad objecta ejusdem rationis. Simile hujus est, quia si anima bovis et aquilæ differunt specie, non tamen propter hoc vis visiva hîc et ibi, inquantum talis perfectio et talis, differunt specie.

Istud autem est bene impossibile, quod continentia aliqua differunt specie, et tamen contenta non differunt specie, sicut passiones entis continentur per identitatem in entibus quantumcumque distinctis, et tamen illæ passiones in eis non distinguuntur specie. Unitas enim lapidis, quæ non est realiter aliud a lapide, et unitas hominis, quæ est realiter eadem homini, non ita distinguuntur formaliter specie, sicut homo et lapis, imo hæc unitas et illa tantum videntur differre numero.

Hoc etiam declaratur per aliud, quia sicut in eodem possunt contineri per identitatem illa, quorum est distinctio formalis quasi specifica, sicut in eadem anima includuntur perfectiones intellectivæ et sensitivæ, quæ ita sunt distinctæ formaliter, sicut si essent duæ res, ita et e contrario, potest aliquid indistinctum formaliter contineri in distinctis. Et si hoc est verum, tunc planum est quod Angelus et anima sic non distinguuntur specie primo per talem et talem intellectualitatem, imo nec primo, nec non primo, quia talis intellectualitas in eis, non distinguitur specie. Aut si istud non est verum, sed relinquatur istud modo, sicut dubium saltem primum dictum videtur satis clarum, scilicet quod per istud non est prima distinctio eorum.

(c) Ad primum argumentum principale, potest concedi quod essentiæ Angeli et animæ possunt differre specie, et non tamen potentiæ, si illud dictum ultimum in solutione sit verum, et tunc illud argumentum non procedit. 6.

6. Ad arg. 1. Stat forte essentias specie quarum potentiæ sunt ejusdem speciei. De hoc 1. d. 3. q. 8. ubi habet intellectum esse activum.

Vel potest dici, quod potentiæ differentes specie ex parte fundamenti, non tamen ex parte objecti possunt habere actus differentes specie, inquantum illi actus dependent a fundamento illius potentiæ, licet isti sint ejusdem speciei inquantum dependent ab objectis. Et tunc concederetur (d) quod intellectio Angeli et hominis de eodem intelligibili ex parte objecti, est eadem specie; ex parte autem fundamenti, inquantum fundamentum est potentiæ ratio agendi, sunt alia specie, et tunc oporteret concedere quod operationes simpliciter differunt specie, quia illa identitas secundum *quid* ex parte objecti simpliciter non est identitas in specie, sed alia diversitas simpliciter est diversitas et identitas secundum *quid*. Quæcumque enim differentia sufficit ad distinguendum, sed non quæcumque identitas sufficit ad perfectam identitatem aliquorum. Et tunc videtur sequi illud inconveniens, quod illatum est contra secundam opinionem de actibus beatificis, nisi forte diceretur quod tota causa actus beatifici est objectum, et quod potentiæ se habeant ibi respectu illius actus, ut tantum receptivæ et passivæ, et receptiva non distinguunt formas receptas in specie, sicut patet de albedine in lapide et in ligno.

Ad 2. Quære Bonav. hîc et Var. dist. 6. hujus q. (e) Ad secundum et ad omnes auctoritates consimiles, patet per istam auctoritatem Augustini: *Anima sola veritate prima formatur;* propter hoc quidem nihil superius est anima. Verum enim est in ratione objecti, in quo quiescit, et quoad hoc par est ipsa anima Angelo, quia nulla natura intellectualis potest quietari nisi in objecto infinito, et ita intelligenda est illa auctoritas, et omnes similes.

Ad 3. 1. dist. 13. et 14. In 4. dist. 49. q. 11. et dist. 50. q. 5. et 1. dist. 1. et in 3. ubi supra. (f) Ad tertium, concedi potest, quod quodlibet individuum unius excedit quodlibet individuum alterius. Sed quod sit illud, non oportet explicare ante tertium librum, comparando animam Christi ad naturam Angelicam; et concedendum est totum argumentum usque ad illud quod tota capacitas naturæ satiatur in beatitudine. Illa enim propositio non est vera, loquendo de capacitate mere naturali; præcise enim satiatur secundum proportionem ad merita, communiter loquendo, et in hoc satiatur sufficienter appetitus deliberativus. Qualiter autem stare potest perfecta beatitudo ex sola tali satietate, etiamsi appetitus naturalis possit esse ad ulteriorem perfectionem non habitam, poterit tractari alias in materia de beatitudine.

COMMENTARIUS.

9. Responsio ad quæstionem. (a) *Dico tunc ad quæstionem.* Hic Doctor respondendo ad quæstionem, duas conclusiones principales innuere videtur. Prima, quod distinctio specifica accipitur a natura ut est prior potentia productiva sive operativa.

Secunda, quod ista stant simul, quod duæ naturæ specie distinctæ ad invicem, habeant potentias ejusdem speciei, vel saltem non distinctas specie. Et prima conclusio prius declaratur, cujus declaratio etsi sit satis aperta, tamen pro junioribus declaro eam de propositione in propositionem. Ibi: *Quidquid est potens agere, est aliquod ens habens actum primum,* etc. Pro intelligentia hujus litteræ nota, quod actus primus aliquando accipitur pro entitate dante esse formaliter alicui, sicut dicimus quod anima est actus corporis, etc. et de isto non loquitur hîc Doctor. Aliquando accipitur actus primus pro principio productivo, sive pro potentia productiva sive activa, quæ potentia productiva sive activa adhuc est duplex, scilicet absolute sumpta de qua Aristoteles loquitur 5. *Metaph. text. com.* 27. *et* 9. *Metaph. text. com.* 2. et aliquando accipitur pro potentia propinqua, quæ includit omnia necessaria ad actionem, et excludit omnia impedimenta, de qua Aristoteles loquitur 9. *Metaph. cap.* 4. *text. com.* 10: *Quoniam,* inquit, *aliquid possibile, et quando, et quomodo, et quæcumque alia necesse est adesse in definitione,* et subdit: *tales potentias, scilicet irrationales, necesse est ut possint quando passivum et activum appropinquantur hoc quidem facere, illud vero pati.* Vide ibi et Commentatorem. Actus ergo primus isto secundo modo accipitur in comparatione ad actum secundum, ita quod potentia operandi est actus primus, et operatio est actus secundus, et de isto intelligit Doctor. Duplex actus 1. et 2. Potentia duplex est

Nota secundo, quod potentia operandi sive ratio formalis agendi, aliquando nominat potentiam, aliquo modo distinctam a natura cujus est, ut patet de intellectu et voluntate in anima nostra; aliquando nominat tantum naturam, quia natura ut 10. Actus et potentia multipliciter accipiuntur.

talis natura, est ratio formalis agendi, sicut dicimus quod humanitas in Socrate, est ratio formalis generandi in ipso Socrate, et utraque potentia dicitur actus primus. Doctor autem hîc intendit de principio productivo aliquo modo distincto a natura cujus est, et quia tale principium est posterius natura cujus est, sequitur quod non erit prima ratio distinguendi naturam. Sed natura in se est, ut est talis entitas, est distincta ab alia, et sic anima intellectiva ut talis natura est distincta a natura Angeli, non ut est potentia intellectiva vel volitiva, quia licet illæ potentiæ sint ipsa anima realiter, tamen secundum rationem sunt posteriores, et aliquo modo ex natura rei distinctæ ab ipsa, ut infra patebit *in isto secundo, dist.* 26.

11. Possunt conciliari sic quatuor viri, nam primæ rationes horum [...]rium Doctorum sunt a posteriori, ratio vero Scoti est a priori.

Si etiam accipitur potentia secundo modo pro natura, quæ est immediate tota ratio formalis agendi, adhuc potest distingui in naturam absolute sumptam, et in naturam sub illa ratione, qua est principium agendi. Primo modo, est ratio distinguendi specifice, et non secundo modo, quia primo modo considerata est prior seipsa, secundo modo considerata ; et uterque sensus est ad propositum Doctoris, et ex his declaratis satis patet littera Doctoris pro ista prima conclusione. Et addit unum, quod quia *A* est talis natura, ideo est sic vel sic principium operandi, ita quod principium sic vel sic operandi, dicitur tale, quia est talis naturæ, et per consequens prior est ratio naturæ in se quam sit ratio principii, et in tali priori habet unde specifice distinguatur a quolibet alio.

Secunda conclusio.

(b) *Potest etiam addi.* Secunda conclusio est ibi : *Potest etiam addi.* etc. *Animæ inquantum intellectualitas.* Vult dicere Doctor quod potentia intellectiva Angeli, quæ est immediatum principium intelligendi, et potentia intellectiva animæ, non differunt specie, licet Angelus et anima inter se differant specie, et ista littera potest habere duplicem sensum.

Quomodo intellectus angeli et animæ possunt esse ejusdem speciei.

Primus, quod potentia intellectiva sit aliquo modo distincta ab Angelo et anima. Secundus, quod ipsa anima formaliter et realiter sit ipsa potentia intellectiva, et similiter Angelus. In primo sensu sic debet accipi, quod intellectus Angeli et animæ possunt esse ejusdem speciei, licet Angelus et anima differant specie. In secundo sensu sic debet accipi, quod Angelus et anima sub illa ratione, qua sunt immediatum principium intelligendi, non distinguantur specie, licet Angelus et anima ut absolute considerantur, inquantum scilicet sunt tales vel tales naturæ, et sic specie distinguantur. Probat modo Doctor quod tales potentiæ non differant specie, quia potentiæ quæ sunt circa objecta ejusdem rationis, et determinantur ad objecta ejusdem rationis, videntur esse ejusdem rationis; sed intellectiva Angeli et potentia intellectiva animæ sunt circa objecta ejusdem rationis, patet, quia est idem objectum penitus intellectus Angeli et animæ, loquendo ex natura intellectus, ut satis patet a Doctore *in* 1. *dist.* 3. *quæst.* 3. *et in quodlib. q.* 14. Potentiæ enim videntur simpliciter distingui per hoc, quod eis assignantur distincta objecta, quia sicut actus distinguuntur per objecta, et potentiæ per actus sequitur ultimate, quod illæ potentiæ quæ habent idem objectum sint ejusdem rationis. Et in tota ista littera intendit probare, quod stat aliquas naturas specie distingui, quarum potentiæ sunt ejusdem speciei, et sic quamvis anima bovis et aquilæ differant specie, tamen vis visiva in utraque non differt specie. Probat etiam ex hoc, quod

Est idem objectum intellectus Angeli et animæ.

sicut in eodem specie et numero distincto possunt contineri per identitatem plura specie distincta ut patet in anima intellectiva, in qua continentur per identitatem intellectus, et voluntas, et virtus visiva, et auditiva, quæ videntur specie distingui; ergo stat etiam quod in aliquibus specie distinctis per identitatem aliqua contineantur, quæ nullo modo specie distinguantur ab invicem. Et ista littera est satis clara.

12. Dubia. Prima difficultas. Sustinendo quæ dicit Doctor in ista littera, nonnulla occurrunt dubia. Primo in hoc quod dicit, quod *intellectus animæ et intellectus Angeli non videntur specie differre, quia sunt circa objectum ejusdem rationis*, sed si hoc est verum, statim videtur sequi contradictio in dictis ejus; supponendo aliqua dicta ejus in diversis locis. Primum, *intellectus et voluntas, etiam in divinis sunt alterius et alterius rationis*, ut patet, *in primo, distinctione* 2. *parte* 2. *quæstione* 2. *et distinctione* 6. *et* 13. *et in quodlibet. quæstione* 2. *et alibi.* Secundo suppono, quod *in primo, distinctione* 3. *quæstione* 3. *et in quarto, distinctione* 49. quod *intellectus et voluntas habent idem objectum simpliciter sub eadem ratione formali, et sunt circa idem objectum sub eadem ratione formali,* et sic videtur quod intellectus et voluntas sint ejusdem speciei et rationis, si illa ratio valet de intellectu Angeli et intellectu animæ, qui dicuntur ejusdem rationis, quia circa objectum ejusdem rationis. Ex ista etiam littera videtur sequi, quod fruitio in via et in patria sint penitus ejusdem rationis, quia simpliciter sunt circa idem objectum sub eadem ratione consideratum, quia circa Deum sub ratione Deitatis, et tamen ipse vult expresse, quod fruitio in patria et fruitio in via specie differant, ut patet ab ipso *in tertio distinct.* 31. *et in quarto, distinctione* 49. Videtur etiam sequi, quod cognitio Deitatis in via, loquendo de cognitione distincta ipsius, qualem habuerunt Angeli in sua creatione, ut nota Doctor *in secundo, distinctione* 3. et cognitio in patria, non differant specie, quia sunt circa idem objectum sub eadem ratione formali, videlicet circa Deum sub ratione Deitatis, et tamen istæ duæ cognitiones differunt specie, quia una est abstractiva, et alia intuitiva, et quod tales differant specie, patet a Doctore *in isto secundo distinct.* 25.

Secundo principaliter dubitatur in hoc quod dicit, quod *intellectus Angeli et intellectus animæ sunt ejusdem speciei, licet Angelus et anima differant specie,* quia si hoc est verum, videtur sibi contradicere, quia in ista quæstione reprobando opinionem Alexandri, dicit quod si isti duo intellectus differrent specie, tunc visio Angeli beatifica et visio animæ beatifica differrent specie, quia essent immediate a distinctis specie, saltem partialiter. Pariformiter arguo hic, præsupponendo propositionem Doctoris *in prologo, quæstione penultima et quæstione prima quodlibetorum,* quod qualis est ordo inter aliqua ubi realiter distinguuntur, talis est ubi tantum ratione distinguuntur; modo si intellectus Angeli et intellectus animæ essent vere causati ab Angelo et anima, ut a distinctis specie, ab invicem specie distinguerentur. Patet, quia supra dixit, quod visio Angeli et animæ beatifica differrent specie, si essent ab intellectu Angeli et intellectu animæ, ut a specie distinctis; sequitur ergo, quod ubi intellectus sola ratione differt ab Angelo vel anima, quod secundum rationem differrent specie, quia et secundum rationem essent causati a distinctis specie patet, quia ab ipso 13.

Doctore ponitur hic et infra *distinctione* 16. quod intellectus est perfectio pullulans suo modo a natura, cujus est intellectus; et vult quod anima ex sua perfectione contineat unitive intellectum, ut supra patuit in quæstione immediate præcedenti et infra, *distinctione* 16. quæ continentia non tantum dicit rationem materiæ, sed etiam quamdam originationem, ut ibi exposui.

Quomodo anima contineat intellectum

14. Quæ realiter distinguuntur, etiam essentialiter distinguuntur.

Secundo, si intellectus Angeli et intellectus animæ sunt ejusdem speciei, et sunt idem realiter suis fundamentis, statim videtur sequi simpliciter major distinctio, et essentialis distinctio inter Angelum et animam, qualis non erit inter perfectiones per realem identitatem in eis contentas, quod non videtur verum, quia et apud Doctorem quæ realiter distinguuntur, etiam essentialiter distinguuntur. Cum ergo Angelus et ejus intellectus sint penitus una res realiter, et intellectus animæ et ipsa anima sint una res penitus realiter, sequitur quod inter duas res realiter esset distinctio essentialis et specifica, et tantum esset distinctio realis et numeralis et nullo modo specifica.

Difficultas tertia.

Tertio principaliter occurrit dubium in hoc quod dicit, quod *in eodem possunt contineri per identitatem illam, quorum est distinctio formalis quasi specifica*, quia si hoc est verum, statim videtur sibi contradicere, supponendo aliqua dicta ipsius. Primum, quod ideo visio beatifica Angeli et visio beatifica animæ non differunt specie, quia partialiter sunt causatæ ab intellectu Angeli et animæ, quæ non differunt specie. Secundo præsuppono illam propositionem supradictam, videlicet *qualis est ordo inter aliqua, ubi distinguuntur realiter*; etc. Istis præsuppositis arguo sic, si *A* et *B* inter se formaliter distincta, essent vere causata a *C*, quod tantum est unum specie, essent ejusdem speciei. Patet per primam propositionem de visione beatifica, loquendo semper de causis præcisis, sive totalibus, sive partialibus; ergo talem ordinem habebunt, ubi sunt causata tantum secundum rationem, quod erunt ejusdem speciei; si ergo potentia intellectiva et sensitiva essent immediate causatæ ab anima intellectiva, essent ejusdem rationis; ergo et modo, ubi tantum sunt causatæ secundum rationem. Si dicatur, quod si essent realiter distinctæ, et vere causatæ ab intellectiva, et tamen essent specie distinctæ, quia ab uno specie indistincto possunt esse plura specie distincta. Sed si hoc est verum, tunc argumentum Doctoris non concludit, ubi arguit quod si visio beatifica Angeli et visio beatifica animæ essent partialiter ab alio et alio intellectu specie distincto, de necessitate specie distinguerentur, et quod modo specie non distinguantur, hoc est, quia sunt ab alio et alio intellectu tantum numeraliter distincto. Si hoc argumentum Doctoris concludit, et argumentum de potentiis supradictum concludere videtur.

15. Quarta difficultas.

Quarto principaliter dubitatur in hoc quod dicit, quod *sicut in eadem anima includuntur perfectiones intellectivæ et sensitivæ, quæ ita sunt distinctæ formaliter, sicut si essent duæ res, ita et e converso, potest aliquid indistinctum formaliter contineri in distinctis*; nam si hoc est verum, statim sibi videtur contradicere, quia illa indistincta formaliter, quæ ponuntur per identitatem in distinctis specie, non possent poni contineri per identitatem, nisi de necessitate naturæ, saltem secundum rationem originarentur, ut supra exposui in quæstione immediate præcedente; et si essent realiter originatæ, essent alterius speciei,

quia immediate essent a distinctis specie, ergo et modo ubi secundum rationem originantur, distinguuntur specie. Patet consequentia per illam propositionem, *qualis est ordo,* etc. Deinde non videtur sequi, quod si aliqua specie distincta continentur per identitatem in aliquo uno specie indistincto, quod aliqua solo numero differentia contineantur in aliquibus per identitatem specie distintis; quia in primo casu videtur, quod plura alterius rationis possint saltem secundum rationem causari ab uno penitus indistincto, ut patet de multis perfectionibus, quæ sunt ab essentia divina, sed non sic sequitur, quod a specie distinctis possint esse plura per identitatem solo numero differentia.

16. Responsio ad primam difficultatem.

Respondeo singillatim ad omnes difficultates, et primo ad primam, sustinendo quod intellectus Angeli et intellectus animæ sint ejusdem speciei, licet anima et Angelus differant specie, quod instantia facta contra non concludit, nisi in isto casu, videlicet quod si identitas objecti esset præcisa causa identitatis potentiarum tunc bene sequeretur quod intellectus et voluntas quæ respiciunt omnino idem objectum essent ejusdem speciei; nec secundum veritatem, nec secundum Doctoris intentionem, hæc est præcisa causa. Nam Doctor hîc arguit quasi a posteriori et per locum extrinsecum, quia communiter potentiæ respicientes idem objectum, sunt ejusdem rationis et non loquitur absolute de quibuscumque potentiis, sed tantum loquitur de potentiis ejusdem generis, videlicet cognitivis, nec de omnibus simpliciter cognitivis, quia de non subordinatis, quarum differentia sumitur aliunde, quam de objectis. Nam potentia visiva et phantasia differunt specie, et tamen utraque potest esse ejusdem objecti etiam secundum numerum, ut patet, et similiter intellectus et phantasia differunt specie, et tamen intellectus ut intellectus potest cognoscere idem objectum, et sub omni ratione sub qua cognoscitur a phantasia, ut patet *in primo, distinctione* 3. *quæst.* 3. et sic identitas objecti non est præcisa causa identitatis potentiarum, loquendo de quibuscumque potentiis. Sed si habet veritatem, hoc erit verum de potentiis, quarum una non subordinatur alteri, et quarum una non præsupponit de necessitate actionem alterius, sicut voluntas præsupponit de necessitate actionem intellectus; et ideo sustinendo positionem, habemus dicere quod duæ potentiæ visivæ quantumcumque in diversis speciebus, erunt ejusdem speciei, quia tales potentiæ sic se habent, quod una non subordinatur altèri nec una de necessitate, ut possit agere, præsupponit actionem alterius, ideo judicamus esse ejusdem speciei, quia illæ sunt ejusdem objecti et sub eadem ratione considerati. E contrario dicimus quod potentia visiva et potentia auditiva, etiam ut sunt in eodem supposito differunt specie, nec tamen una subordinatur alteri, cum sint separatæ, nec una de necessitate, ut possit habere operationem propriam, præsupponit operationem alterius. Dicimus ergo ipsas specie distingui, quia est impossibile quod possint esse ejusdem objecti nec sub eadem, nec sub alia ratione considerati. Intelligitur ergo propositio Doctoris de potentiis non subordinatis, nec quarum una in operando præsupponat operationem alterius. Et quamvis potentiæ disparatæ differant specie suis rationibus formalibus, quia tamen de necessitate sunt distinctorum objectorum, propter talem distinctionem arguimus ipsas specie distingui, et sic debet intelligi Context 33.
Aristoteles 2. *de Anima* ubi supra; et si-

Quomodo ratio Scoti sit a posteriori

militer duæ potentiæ non disparatæ nec una subordinata alteri in operando, ut duæ potentiæ visivæ sunt ejusdem speciei suis rationibus formalibus, quæ tamen identitas propter objecti identitatem, quasi a posteriori cognoscitur, et sic debet intelligi Aristoteles ubi supra.

17. Quomodo fruitio in patria et in via differunt.

Et quod dicitur de fruitione in patria et fruitione in via, quod tunc non differrent specie cum sint ejusdem objecti, dico quod verum esset, si idem objectum esset eodem modo præsens. Sed alia et alia præsentia objecti potest causare saltem partialiter fruitionem alterius et alterius rationis. Et sic fruitio in patria, quia est ab objecto in se præsente, vel ab alio perfecte supplente vicem objecti in se præsentis, differt specie a fruitione in via, quæ respicit idem objectum, non in se præsens, sed tantum in aliquo repræsentativo, ut puta in aliqua specie intelligibili, ut dicit Doctor de Angelis infra *distinct.* 3. *q.* 10. qui habent Deum præsentem in ratione objecti intelligibilis per speciem intelligibilem. Viatoribus tamen de communi lege ipse Deus est præsens per revelationem, sive per fidem infusam sive acquisitam, et sic fruitio in via et in patria differunt specie ; et hoc modo intelligit Doctor *in tertio distinct.* 31. *et in quarto, distinct.* 49. Dico secundo quod fruitio in patria et fruitio in via sunt simpliciter causatæ a diversis specie distinctis, sustinendo, quod objectum vel cognitio objecti sit causa saltem partialis fruitionis, de quo infra patebit *dist.* 25. et tunc fruitio in via tantum partialiter causatur a cognitione abstractiva ipsius Dei et in patria tantum ab ipso Deo in se præsente vel a supplente, etc. vel forte a visione Deitatis, et tamen cognitio in via differt specie ab ipso Deo, vel a supplente vicem, et a visione Dei in se.

[Q]uomodo Deus [es]t præsens [v]iatoribus.

Ad aliud de cognitione intuitiva et abstractiva ejusdem objecti, patet responsio ex his, quæ dixi de fruitione in via et in patria, nam propter easdem causas cognitio intuitiva et abstractiva objecti ejusdem specie differunt.

Ad secundam difficultatem principalem, quæ est minoris ponderis, respondeo, sustinendo istam opinionem, quod intellectus Angeli et animæ non differunt specie. Et antequam respondeam ad instantias pro clariori intelligentia aliqua præmitto. Primo, quod hæc propositio non est universaliter vera : *causata a diversis specie distinctis de necessitate differunt specie, sive sint causata totaliter sive partialiter.* Patet, quia calor causatus a Sole, et calor causatus ab igne, sunt ejusdem speciei, et tamen causæ differunt specie ; et similiter mus causatus per propagationem sive univoce, et mus causatus per putrefactionem sive æquivoce, sunt ejusdem speciei, et tamen ut sic de necessitate sunt a causis specie distinctis, ut clare patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. *parte* 2. *quæst.* 2.

18. Responsio secundæ difficultatis principalis.

Secundo præmitto, quod ista propositio non est universaliter vera : *Causata sive partialiter, sive totaliter ab eadem causa, et sub eadem ratione formali et specifica sunt ejusdem speciei.* Nam patet per instantiam, quia idem sub eadem ratione formali potest causare immediate specie distincta, et quanto causa est universalior et illimitatior, tanto eadem omnino ex natura rei indistincta, potest plura specie distincta causare.

Tertio præmitto, quod sunt aliquæ entitates, quæ ex rationibus suis formalibus sic se habent, quod semper specie differunt, a quibuscumque causis causentur, sive a causis ejusdem rationis, sive a causis alterius rationis, ut patet de mure, sive per propagationem, sive per

putrefactionem causato; et de vespa, sive per propagationem, sive per putrefactionem causata; et similiter sunt aliquæ entitates, quæ ex suis rationibus formalibus sic sunt ejusdem speciei, quod quantumcumque a diversis specie causentur, adhuc erunt ejusdem speciei, ut patet de mure causato ab alio mure et causato a Sole.

Quarto præmitto, quod sunt aliquæ causæ quantumcumque diversæ, quæ tantum sunt natæ causare immediate aliquas perfectiones ejusdem speciei specialissimæ, ut patet de Sole et homine, quæ sunt causæ bonitatis entitativæ, quæ bonitates tam in homine quam in Sole sunt simpliciter ejusdem speciei; et aliquæ sunt causæ sive naturæ, quæ quantumcumque indistinctæ etiam numero, sunt de necessitate causæ, vel quasi causæ aliquarum perfectionum specie distinctarum, vel saltem alterius rationis specificæ ut patet de anima intellectiva, quæ est quasi causa originativa intellectus et voluntatis, potentiæ visivæ, auditivæ, etc. quæ de necessitate sunt alterius et alterius rationis.

19. Quinto præmitto, quod aliquæ sunt potentiæ quæ comparantur ad operationes proprias, quibus operationibus nullum productum correspondet extra, et aliquæ comparantur ad actiones, quibus producta correspondent extra. Exemplum primi, intellectus respectu suæ intellectionis. Exemplum secundi, potentia calefactiva in igne respectu ligni calefactibilis. Potentiæ primo modo, si non sunt subordinatæ, nec una in operando præsupponit de necessitate operationem alterius, et respiciunt idem objectum sub eadem ratione consideratum, sunt productivæ operationum ejusdem rationis, et tales potentiæ, quæ sic respiciunt idem objectum sub eadem ratione, et non sunt subordinatæ, etc. sunt communiter ejusdem speciei; et sic intellectus Angeli et intellectus animæ, quia sunt potentiæ non subordinatæ, nec una in operando de necessitate præsupponit alterius operationem, et possunt esse respectu unius et ejusdem objecti simpliciter sub eadem ratione considerati, erunt ejusdem speciei; et operationes earum proprie erunt ejusdem speciei, quarum operationum identitas propter duo judicatur sive arguitur, videlicet propter identitatem objecti, et quia sunt a talibus potentiis mere activis sive operativis, (quod dico propter potentias factivas) quæ sic se habent, quod nec una subordinatur alteri, nec operatio unius præsupponit de necessitate operationem alterius. Sed si tales operationes essent a potentiis specie distinctis, de necessitate essent specie distinctæ, ut patet de actu intellectus et actu voluntatis, etiam circa omnino idem objectum; et similiter patet de actu potentiæ visivæ, et de actu phantasiæ etiam respectu ejusdem objecti, sub eadem ratione considerati; et si potentia visiva et auditiva, quæ sunt potentiæ disparatæ, possint operari circa idem objectum, adhuc tales operationes essent specie distinctæ, quia communiter hæc est vera: *operationes propriæ, quæ sunt a potentiis operativis specie distinctis, specie distinguuntur, et quæ sunt a potentiis operativis indistinctis specie sunt ejusdem speciei*, pro quanto dependent ab aliis potentiis, (quod dico propter objecta distincta specie, quia quando tales operationes eliciuntur a potentiis specie indistinctis partialiter, et ab objectis specie distinctis partialiter, ex parte objectorum habent distinctionem specificam, et ex parte potentiarum habent identitatem specificam, saltem secundum quid.) Et hoc arguimus a posteriori et ab experimento.

20. Sed quare a potentiis operativis tantum, si specie distinguuntur, et operationes earum specie distinguuntur, et si specie non distinguuntur, nec similiter operationes, et tamen a diversis naturis specie distinctis possunt esse producta ejusdem speciei, et ab eadem natura numero possunt esse plura producta specie distincta, nulla causa assignari potest, nisi quia sunt tales entitates. Sicut etiam Doctor dicit, quod aliquæ formæ imperfectiores sunt activæ ut elementares, et aliquæ perfectiores non sunt activæ ut aliquæ formæ mixti, ut patet de mixtis inanimatis ; et similiter sunt aliquæ formæ perfectæ, quæ sunt generativæ, ut patet de homine, et aliquæ multo perfectiores, quæ nullo modo possunt generare sibi simile in natura, ut patet de Intelligentiis, nulla a nobis potest assignari causa, nisi quia sunt tales et tales entitates, ut notat Doctor *in primo, distinctione* 7. *respondendo ad secundum argumentum principale*, sic dico in proposito de potentiis operativis et naturis productivis.

Quæ sint formæ imperfectiores, et perfectiores.

21. His præmissis, patet facilis solutio ad instantias. Et dico breviter, concedendo propositionem Doctoris sancti : *Qualis est ordo inter aliqua distincta realiter*, etc. quod si intellectus animæ et intellectus Angeli essent realiter distincti, vere essent realiter causati, et modo ubi sunt sola ratione distincti, sunt secundum rationem causati ; et cum infertur, si essent realiter causati, essent alterius et alterius speciei, negatur. Et cum probatur per hoc, quod essent a naturis specie distinctis, dico, ut supra, quod hæc non est præcisa causa, quod specie distinguantur, si sunt a distinctis specie, quia et a specie distinctis possunt esse aliqua ejusdem speciei, ut dixi de mure, etc. Essent ergo intellectus et intellectus ejusdem speciei, quia sunt a tali et tali natura, quæ non sunt natæ producere hujusmodi perfectiones, ut specie distinctas. Et cum ultra infertur de visione beatifica Angeli et de visione beatifica animæ, quod si essent a potentiis specie distinctis, specie distinguerentur ; ergo hoc idem erit in proposito. Dico quod illa non est præcisa causa, quod specie distinguantur, quia plura ejusdem speciei possunt esse a diversis non tantum specie, sed etiam genere distinctis, ut supra patuit de mure ab alio mure causato, et de mure causato a Sole, et aliqua specie diversa possunt esse ab eadem causa etiam numero ; causa ergo quare hujusmodi visiones specie distinguerentur, nulla alia assignari potest, nisi quia sunt a tribus potentiis operativis, quæ ut specie distinguuntur non sunt natæ habere operationes proprias, nisi ut specie distinctas. Et concedo, quod si hujusmodi operationes, quæ ut realiter distinctæ a potentiis ab invicem specie differunt, si tantum ratione differrent ab illis potentiis, adhuc secundum rationem essent causatæ ut specie distinctæ, sicut etiam intellectus Angeli et intellectus animæ, si essent realiter distincti ab Angelo et anima essent simpliciter causati, ut idem specie propter causam superius dictam ; et ubi sola ratione differunt, sunt secundum rationem causati ut idem specie, et sic patet solutio ad istam, difficultatem et ad omnes instantias, quas bene nota.

Ad tertiam difficultatem patet responsio ex his, quæ dixi ad secundam difficultatem principalem. Concedo enim propositionem Doctoris, *qualis est ordo*, etc. Concedo etiam, quod si visio beatifica animæ et Angeli essent a potentiis specifice distinctis, quod distinguerentur specie, non quia ut sunt præcise a causis distinctis specie, sed quia sunt a talibus potentiis operativis, quæ ut specie distinctæ natæ 22.

Ad tertiam difficultatem.

sunt tantum habere operationes specie distinctas. Et concedo, qnod *A* et *B*, quæ sunt a *C,* distinguuntur specie, et si essent realiter distincta a *C*, essent realiter causata a *C,* ut specie distincta, et modo ubi tantum ratione distinguuntur, concedo quod secundum rationem sunt causata, ut specie distincta. Et cum arguitur per locum ab oppositis, quod quæ sunt causata a specie distinctis specie distinguuntur, ergo quæ sunt causata a causa eadem specie sunt idem specie, dico quod locus ab oppositis in proposito tenet in causis præcisis, ut patet *primo Posteriorum, de causa respirationis,* etc. Sed hic non arguitur a causis præcisis, quia distinctio causarum specifica non est causa præcisa, quare aliqui effectus specie distinguantur. Patet, quia causa ejusdem speciei, imo eadem numero est causativa plurium specie distinctorum, ut patet per experimentum ; nec similiter identitas specifica causæ est præcisa causa, quare plures effectus sunt ejusdem speciei, quia effectus ejusdem speciei possunt esse a causis specie distinctis, ut supra dixi. Ex quo ergo non arguitur a causis præcisis, ideo non sequitur quod si *A* et *B,* sunt a *C,* non distinguuntur specie. Sed quare *A* et *B,* sic producuntur ut sic specie distincta, et *D* et *E*, ut solo numero distincta producuntur ab *F* et *G,* ut specie distinctis, causa est assignata supra, respondendo ad secundam difficultatem principalem.

Locus ab oppositis tenet in causis præcisis.

23. Ad quartam difficultatem.

Ad quartam et ultimam difficultatem, patet responsio ex dictis supra. Et applica quæ dixi, quia non oportet ea amplius replicare. Et cum dicitur circa ultimum, quod non videtur simile, quod si aliqua distincta specie possint contineri per identitatem in aliquo uno specie indistincto, quod aliqua duo solo numero differentia possint etiam contineri per identitatem in aliquibus specie distinctis. Dico, quod hæc ratio bene concluderet, si illa duo solo numero differentia, per identitatem continerentur in diversis specie, sic intelligendo quod *A* et *B*, solo numero differentia, simul contineantur per identitatem in *C,* et simul contineantur in *D*, quæ *C* et *D,* specie distinguuntur, quia tunc esset simpliciter impossibile, sed quod *A* contineatur per identitatem in *C* et *B*, similiter contineatur identice in *D*; tunc non tantum est verisimile, quod si specie distincta continentur per identitatem in aliquo uno specie indistincto, quod *A* et *B,* solo numero differentia, contineantur per identitatem in *C* et *D*, modo præexposito, sed etiam est argumentum a fortiori, sive a minori ad majus, quia minus videtur inesse, quod duæ formalitates specie distinctæ, unitive contineantur in aliquo uno numero indistincto, quam quod duo solo numero differentia unitive contineantur in duobus specie distinctis, reddendo singula singulis; et hoc patet, quia magna fit altercatio de attributis divinis, quod ad invicem formaliter distinguantur, et quod sint ex natura rei in essentia divina, ut supra patuit *in* 1. *distinct.* 8. *quæst. penult.* et sic patet solutio ad omnes difficultates supradictas, quam bene nota et pondera, quia ad multa valet.

24. Responsio Doctoris.

(c) *Ad primum argumentum.* Respondet Doctor, et dat duas responsiones. Prima, quod tales potentiæ sunt ejusdem rationis, et operationes illarum similiter, quia circa idem objectum, et hoc quantum ad litteram Aristotelis et Commentatoris. Sed ultra non sequitur, quod si potentiæ sunt ejusdem rationis, quod et essentiæ, in quibus fundantur sint ejusdem rationis, nec hoc habetur ab Aristotele. Tantum enim habetur, quod objecta ejusdem rationis sunt operationes ejusdem rationis, et

istarum sunt potentiæ ejusdem rationis. Secunda responsio est, quod istæ potentiæ pro quanto fundantur in essentiis specie
33. distinctis distinguuntur specie. Et si arguatur contra, quia actus earum non differunt specie, quia sunt respectu unius et ejusdem objecti ; ergo nec ipsæ potentiæ differunt specie, per Philosophum, ubi supra. Dicit Doctor quod isti actus possunt dupliciter considerari, vel inquantum dependent a potentiis, vel inquantum dependent ab objecto. Primo modo actus distinguuntur specie, quia et fundamenta illorum, scilicet potentiæ distinguuntur specie, et illæ potentiæ dicuntur specie distingui, pro quanto sunt fundatæ in essentiis specie distinctis.

(d) *Et tunc concederetur*. Secundo modo, actus sunt ejusdem speciei, quia ut sic, dependent ab objecto ejusdem rationis ; *et tunc conceditur, quod intellectio Angeli et hominis de eodem intelligibili ex parte objecti, est eadem, specie ; ex parte autem fundamenti, inquantum fundamentum est potentia ratio agendi* (puta quia anima dat intellectui, ut sit talis ratio agendi, non quod ipsa anima sit immediate ratio agendi) *sunt alia specie, et tunc oporteret concedere quod operationes*, etc. Vult dicere, quod operationes, quæ sunt a potentiis specie distinctis, sunt simpliciter diversæ in specie, licet dicantur ejusdem speciei, ut comparantur ad objectum ejusdem rationis ; sed talis identitas specifica est tantum secundum quid, quia tantum ratione tertii cui comparantur. Sequitur in littera : *quæcumque enim differentia sufficit ad distinguendum*, etc. Vult dicere quod ad concludendum aliqua esse alterius rationis, sufficit etiam minima differentia alterius et alterius rationis, sicut patet de sapientia infinita et bonitate infinita, quæ formaliter differunt in divinis. Sed ad concludendum perfectam identitatem aliquorum, non sufficit qualiscumque identitas. Sequitur, *et tunc videtur sequi*, etc. Vult dicere, quod si istæ potentiæ differunt specie, et per consequens operationes earum simpliciter differunt specie, sequitur quod visio beatifica intellectus Angeli et visio beatifica intellectus animæ, simpliciter differant specie ; et si sic, sequitur vel quod quælibet visio Angeli excederet quamlibet visionem animæ, vel e contra, quod est inconveniens. Tamen ad evitandum hoc inconveniens oportet forte dicere, quod tota causa actus beatifici est objectum, et quod potentiæ se habeant ibi respectu illius actus, ut tantum receptivæ et passivæ.

(e) *Ad secundum*, respondet ibi : *Ad secundum, et ad omnes auctoritates consimiles*, etc. *Propter hoc quidem nihil superius est anima*, quod verum est in ratione objecti, in quo quiescit, ut supra patuit *in primo distinctione prima, quæstione* 1. respondendo ad argumenta principalia, et quoad hoc par est Angelo, quia nulla natura intellectualis potest quietari, nisi in objecto infinito, ut supra probatum est, *in primo, distinctione* 1. *quæst. prima. et quæst. ultima, et distinct.* 2. *parte prima, quæst. prima*, in illa via, quæ est ex parte eminentiæ. 25. Nihil superius est anima, quomodo.

(f) *Ad tertium*, respondet primo remittendo se *ad tertium librum distinctione* 13. ubi habet videri quis sit perfectior, Angelus an anima, comparando animam Christi ad naturam angelicam. Secundo dicit, quod capacitas beati satiatur secundum proportionem ad merita, sed de ista capacitate felicitatis prolixius habet videri, *in* 4. *dist.* 49. *et* 50. Quis sit perfectior Angelus an anima.

Circa responsiones ad argumenta principalia, aliqua insurgunt dubia. Primum est de hoc quod dicit, quod *potentiæ distinguuntur specie, stante unitate objecti, circa quod sunt tales potentiæ*, quia in hoc videtur expresse contradicere dictis Philosophi et Averrois, *in secundo de* 26. Dubia circa solutionem argumentorum Primum.

Anima text. com. 33. qui volunt quod ex cognitione objecti cognoscitur qualis sit operatio, et ex cognitione operationis cognoscatur qualis sit potentia ; sicut ergo propter diversitatem objectorum diversas arguimus operationes, et propter diversas operationes arguimus diversas potentias, sic e contra propter unitatem objecti arguimus unitatem operationis , et ex consequenti arguimus unitatem potentiæ.

(c) Secundo dubitatur in hoc quod dicit, quod *operationes differunt specie ut comparantur*, etc.

Quia quæro, aut sunt ejusdem rationis ex natura rei, et distinctæ specie ex natura rei, aut ex natura rei differunt specie, et sola ratione sunt ejusdem rationis, puta ex sola comparatione ad objectum. Primo modo est simpliciter impossibile quod *A* et *B*, præter omne opus intellectus differant specie, et sint ejusdem speciei. Secundo modo non videtur esse ad propositum, quia ut sic quasi omnia possunt esse idem ex natura rei, et differre specie per opus intellectus, ut patet, quia homo ex natura rei est simpliciter idem ; et tamen idem homo, ut convenit sibi intentio subjecti et intentio prædicati, differt specie a seipso, et tunc idem sentiendo de operationibus nullam includit difficultatem. Tum etiam, quia non est intentio Aristotelis ubi supra, qui arguit unitatem operationis propter unitatem objecti.

27. Præterea quæro, si tales operationes sunt effective ab objecto, et effective a potentiis ? et certum est quod sic, ut ipse subtiliter probat *in primo dist.* 3. *q.* 7. *et in quodlibetis, q.* 15. Hoc stante, sint illæ operationes *A* et *B,* tunc sic, *A* et *B*, ut immediate causantur partialiter a potentiis, specie distinguuntur, et ut immediate causantur ab objecto partialiter, aut specie distinguuntur, aut sunt idem specie. Si primo, hoc est contra Aristotelem ubi supra, et contra ipsum Doctorem, qui vult quod sint ejusdem rationis, ut comparantur ad idem objectum. Si secundo, ergo *A* et *B*, ex natura rei erunt specie distincta, et simpliciter eadem specie, quod est impossibile. Tum etiam, quia alia et alia causatio non variat entitatem in se ; prius enim est res talis in se quam alteri comparetur, ut patet a Doctore in pluribus locis, et tunc quæro aut *A* et *B,* ex sua ratione formali sunt distincta specie, aut sunt eadem specie. Si primo, ergo non eadem erunt specie, ut comparantur ad objectum. Si secundo, ergo non erunt distincta specie, ut comparantur ad potentias specie distinctas.

Secundo dubitatur in hoc quod dicit, quod *quæcumque differentia sufficit ad hoc ut aliqua simpliciter distinguantur, sed non quæcumque identitas sufficit ad perfectam identitatem aliquorum.* Hoc non videtur posse stare, quia ex quo *idem* et *diversum* dividunt omne ens, quot modis dicitur *idem,* tot modis dicitur et *diversum*, sicut dicimus *idem numero, diversum numero, idem specie* et *diversum specie,* sicut ergo differentia nata sic facere differre, ita identitas opposita nata est sic facere idem ; sicut ergo aliqua faciunt differre simpliciter, ita et identitas opposita facit aliqua esse idem simpliciter, et sic aliqua faciunt differre tantum secundum *quid,* ita et identitas opposita facit aliqua esse idem tantum secundum *quid.* 28. 2. Dub

Tertio dubitatur in hoc quod dicit, quod *operationes, ut dependent a potentiis distinctis specie simpliciter, specie distinguuntur, ut vero comparantur ad objectum sunt idem specie tantum secundum quid.* Hoc videtur repugnare dictis ejus, quia ipse *in primo dist.* 3. *q.* 7. *in corpore quæstionis,* vult quod actus capiant distinctionem ab objectis, dicit enim sic : *Si actus* 29. 3. Dubi

non essent ab objecto, non distinguerentur essentialiter propter distinctionem objecti, quia essentialis distinctio non est ab eo quod non est causa, nec esset simpliciter perfectior intellectio perfectioris intelligibilis, posito æquali conatu hinc inde ex parte intellectus; et infra sic dicit : *Similiter non videretur quomodo aliqua tota scientia continetur virtualiter in objecto, si sola anima haberet causalitatem respectu habitus et actus.* Ex iis ergo arguo : sicut actus a solo subjecto habent distinctionem, ita quod actus distinctorum objectorum specifice distinguantur, ita et unitas actus erit simpliciter ab unitate objecti, cum actus semper specificetur ab objecto , videtur ergo magis dicendum, quod actus, ut comparantur ad idem objectum a quo essentialiter dependent, et a quo simpliciter specificantur sint simpliciter idem specie, ut comparantur ad potentias, a quibus licet dependeant partialiter, non tamen communiter ab eis specificantur, dicantur differre specie tantum secundum *quid*.

30. ...onsio ad ...mam ...ulta...m. Respondeo ad has difficultates. Et primo ad primam, tenendo hanc opinionem, quod intellectus Angeli et intellectus animæ specifice distinguantur, quia sunt a causis sive naturis specie distinctis, (licet hæc non sit præcisa causa ut supra dixi). Cum dicitur quod hoc est contra Aristotelem, negatur ; et cum probatur per hoc quod identitas objecti arguit identitatem potentiæ, dico primo, quod in illo textu et commento tantum habetur, quod distinctio objectorum quasi a posteriori arguit potentias distinctas, sed non habetur, quod identitas objecti arguat identitatem potentiæ. Et si arguatur per locum ab oppositis, quod sicut distinctio objectorum est causa identitatis, non sequitur, nisi forte in causis præcisis, et patet instantia, quia respectu ejusdem objecti, et sub eadem ratione considerati possunt esse potentiæ specie distinctæ, ut patet de intellectu et voluntate, et similiter de visiva, phantasia et intellectu, nec similiter est ista vera absolute, quod distincta objecta specie arguant distinctas potentias. Patet, quia eadem potentia visiva est respectu albedinis, nigredinis et rubedinis, quæ specie differunt, nec sic Aristoteles loquitur de objectis distinctis, sed accipit ibi objecta distincta adæquate sic, quod objectum adæquatum unius potentiæ non potest esse objectum neque adæquatum neque inadæquatum alterius potentiæ ; nec etiam loquitur de objectis adæquatis respectu cujuscumque potentiæ absolute sumptæ, sed loquitur tantum de objectis adæquatis, quæ respiciunt tales potentias, quarum una non subordinatur alteri, neque una in operando necessario præexigit operationem alterius ; loquitur ergo tantum de potentiis disparatis. Si etiam intelligatur de potentiis subordinatis, debet sic exponi, et non e converso, id est, quod quamvis sit idem objectum potentiæ visivæ et phantasiæ, quia in quod visiva potest, et phantasia, sed non e converso, quia objectum adæquatum phantasiæ non est objectum adæquatum visivæ, sed alia expositio est melior, et sic patet ad difficultatem.

(Nota.)

31. Ad secundam difficultatem. Ad secundam difficultatem cum quæritur, an illæ duæ intellectiones causatæ a potentiis specie distinctis circa idem objectum, sint idem specie ex natura rei, et distinctæ specie ex natura rei, an tantum distinctæ specie ex natura rei, et idem specie tantum per intellectum, dico, quod potest dari utrumque membrum. Et cum arguitur contra primum, quod hoc videtur impossibile, dico, quod si illæ intellectiones in se absolute consideratæ dicerentur ex natura rei eædem specie et di-

stinctæ specie, quod esset inconveniens. Sed quod ex natura rei differant specie, ut comparantur ad potentias specie distinctas, a quibus essentialiter dependent, et quod sint ex natura rei eadem specie, ut comparantur ad idem objectum, a quo similiter essentialiter dependent; hoc non habeo pro inconvenienti, quia si illæ duæ potentiæ specie distinctæ essent totales causæ illarum intellectionum, illæ absolute differrent specie, ut supra dixi, quia non essent natæ producere operationes proprias nisi ut specie distinctas. Similiter si idem objectum esset totalis causa illarum intellectionum, illæ essent simpliciter eadem specie, quia tale objectum non esset natum causare intellectiones sui, nisi ut ejusdem rationis, et sic intelligendo possunt dici eadem specie et diversa specie ex natura rei. De secundo membro etiam patet, quia non est inconveniens, quod aliquæ duæ intellectiones sint specie distinctæ ex natura rei, et quod sint eadem specie tantum per intellectum, ex hoc solo quod comparantur ad unitatem objecti. Posset tamen faciliter responderi ad utrumque membrum, quod unitas specifica potest dupliciter accipi. Uno modo denominatione intrinseca, ita quod *A* et *B* dicantur unum specie, quia quidditative includunt eamdem quidditatem specificam. Alio modo denominatione extrinseca, ex hoc solo quod terminantur ad idem objectum specie indistinctum, sicut aliquando dicimus quod unitas scientiæ dicitur ab unitate objecti, id est, quod qualis unitas est in objecto, talis est et scientiæ, quod tantum est verum denominatione extrinseca. Dico ergo, quod illæ duæ intellectiones denominatione intrinseca specie differunt, quia essentialiter includunt differentias, quibus specie distinguuntur. Dicuntur etiam specie differre denominatione extrinseca pro quanto dependent essentialiter a potentiis specie distinctis. Sed dicuntur eadem specie tantum denominatione extrinseca, pro quanto sunt alicujus objecti, id est, unitatem specificam habentis, et sic patet solutio ad difficultatem.

Unitas specifica potest dupliciter accipi.

Ad aliam difficultatem de illo, quod dicit Doctor *in dist.* 3. *q.* 7. *primi* quod intellectio dependet ab intellectu et ab objecto, quomodo est possibile quod magis dicatur distingui specie a potentia quam ab objecto? Dico præsupponendo aliqua: Primo, quod aliud est loqui de identitate specifica intellectionum, et aliud de diversitate specifica, comparando ad potentias et ad objectum. Nam quando sunt duæ intellectiones, quæ sunt partialiter causatæ a duobus objectis specie distinctis, sic necessario specie distinguntur, quod est impossibile esse ex natura rei ejusdem speciei, quia talia objecta non possunt causare, nec totaliter, nec partialiter cognitiones sui, nisi ut specie distinctas, et sic distinctio specifica actuum sumitur et specificatur ab objectis specie distinctis, ut vult Doctor *in primo, ubi supra*. Et si dicatur nonne tales intellectiones dependent ab intellectu essentialiter, dico quod sic, et plus dico, quod etiam dependent ab ipso, ut a causa magis principali, ut patet a Doctore *in primo dist.* 3 *quæst.* 1. Sic, ex hoc a quo aliquid habet entitatem, ab eodem habet et unitatem. quia unitas consequitur entitatem; cum ergo istæ intellectiones sint principaliter ab intellectu secundum entitatem, sequitur quod erunt secundum unitatem, et sic talis distinctio specifica erit principaliter ab intellectu. Dico, quod hoc non sequitur, quia unitas specifica vel distinctio, erit magis a causis proximis quam a remotis. Unde homo productus habet magis unitatem specificam ab homine producente (qui tantum natus est producere sibi simile in

specie) quam habet in Sole, vel alia causa remota, et sic asinus productus ab asino, et homo productus ab homine, magis habent distinctionem specificam ab asino et homine producentibus quam a causis remotis et universalioribus.

33. Si dicatur quod distinctio specifica vel unitas specifica magis sumitur a causa universaliori et a remotiori, quia Doctor *in primo dist* 3. *quæst.* 8. dicit quod causa perfectior magis assimilat effectum ei, cui est assimilabilis quam inferior, magis enim causat effectum qualis est causabilis et assimilabilis ; assimilabilis autem est effectus formaliter causæ propinquæ, ideo ipsa causa remotior magis assimilat effective ipsum effectum causæ proximæ, quam ipsamet causa proxima sibi ; quod enim formaliter filius est similis patri, hoc magis est a causa remota assimilante filium patri effective, quam ab ista causa propinqua, quia quæ plus dat formam, qua assimilatur, plus dat effective assimilationem : hæc ille.

[H]omo productus [a]b alio homine [m]agis habet [u]nitatem [sp]ecificando [i]pso Deo, quam [a]b homine.

Respondeo concedendo quod dicit Doctor, et concedo absolute, quod homo productus ab alio homine magis habet unitatem specificam ab ipso Deo quam ab homine, quia et magis entitatem ; et hoc est simpliciter verum in causis essentialiter ordinatis, quarum inferior agit in virtute superioris, licet forte homo productus ab homine posset dici magis habere unitatem specificam, pro quanto est ab agente simpliciter ejusdem speciei specialissimæ. Sed hæc ratio parum valet. Dico ergo, quod in proposito distinctio specifica, et etiam unitas specifica intellectionis, accipitur ab objecto, quia tale objectum ut tale concurrit cum quocumque intellectu ad sui cognitionem, natum est producere talem vel talem cognitionem ; et sic si idem objectum comparetur ad duos intellectus, erit productivum partialiter duarum cognitionum ejusdem speciei, et si sint duo objecta specie distincta comparata ad eumdem intellectum, producent partialiter duas cognitiones specie distinctas, et sic specificatio actus sumetur ab objectis. Et cum dicitur, quod intellectus est causa magis principalis quam objectum, conceditur. Et cum ultra infertur, ergo entitas intellectionis principalius est ab intellectu, quam ab objecto, concedo. Et cum ultra infertur, ergo et unitas specifica erit magis ab intellectu, negatur ista consequentia. Et ratio negationis est, quod quando una causa partialis et principalis concurrit cum alia partiali et minus principali sic, quod est impossibile continere causalitatem minus principalis, vel posse supplere vicem illius, unitas specifica magis erit a minus principali quam a principali (præsertim quando effectus productus non est a causis partialibus ejusdem speciei, sicut homo est a masculo et a femina, quia forte ut sic, erit magis homo talis a masculo), et sic est in proposito.

Dico etiam, quod quando una causa partialis et principalis concurrit cum pluribus causis partialibus, et quarum quælibet sic concurrit ad effectum proprium, quod non potest esse, nisi a tali causa partiali, tunc unitas vel distinctio specifica effectus erit ab illis partialibus minus principalibus, et sic est in proposito, quia idem intellectus numero concurrit effective partialiter cum omnibus aliis objectis, quæ sunt causæ partiales : si ergo unitas vel distinctio specifica esset ab eodem intellectu, sequeretur quod ita cognitio Francisci et Joannis distinguerentur specie, sicut cognitio hominis et asini ; vel sequeretur, quod sicut cognitio Joannis et Francisci sunt ejusdem speciei, sic et cognitio hominis et asini. Patet ergo quod tales cognitiones habent ab objectis, 34.

An homo, sit magis homo a masculo quam a femina.

vel quod sint specie distinctæ, vel quod sint ejusdem speciei, etiam posito quod sint principalius ab intellectu. Si dicatur, quod hæc responsio contradicit dictis Doctoris, quia dixit quod distinctio specifica intellectionum est simpliciter a potentiis specie distinctis, etc. dico, quod nulla est contradictio, quia, ut dixi supra, quando duæ intellectiones circa idem objectum specie distinguuntur, hoc erit præcise, quia sunt a potentiis specie distinctis; sicut etiam quando sunt duæ intellectiones ab eodem intellectu et ab objetis specie distinctis, habent præcise ab illis objectis quod specie distinguantur, et non ab illo intellectu.

35. Ad aliam difficultatem, circa hoc quod dicit Doctor, quod *illæ intellectiones, ut comparantur ad potentias specie distinctas simpliciter distinguuntur specie, ut vero comparantur ad idem objectum sunt idem specie tantum secundum quid*. Cum ergo dicitur, quod magis videntur idem simpliciter, negatur. Cum probatur, quia actus specificantur ab objectis, dico, quod ista propositio potest habere multiplicem sensum : Primo, quod si dentur duo actus, qui comparentur ad eumdem intellectum, ut ad causam partialem, et sint a duobus objectis specie distinctis, hujusmodi actus habent præcise distinctionem specificam ab objectis, et sic actus specie distinguuntur ab objectis. Secundo, si dentur duo actus, qui sint a duabus potentiis specie distinctis, et a duobus objectis specie distinctis, isti actus habent a potentiis et ab objectis, quod specie distinguantur, sed hoc magis habent a potentiis. Tertio, si duo actus sint a duabus potentiis specie distinctis, ut a causis partialibus, et ab uno objecto, vel a duobus ejusdem speciei, habent simpliciter a potentiis ut specie distinguantur. Quarto, si dentur duo actus a duabus potentiis solo numero differentibus, et ab uno objecto habente unitatem numeralem, erunt distincti numero a potentiis. Si etiam sint a duobus objectis numero differentibus, et a duabus potentiis solo numero differentibus, erunt magis distincti numero ab illis potentiis. Si vero duo actus sint a duobus objectis solo numero differentibus, et ab una potentia singulari, magis erunt numero distincti ab objectis.

Quomodo ista propositio sit vera.

Et ex his patet quid dicendum. Hæc enim propositio non est simpliciter et absolute vera, scilicet *actus præcise specificantur ab objectis,* semper tamen est vera, quando eadem potentia comparatur ad plura objecta, quod semper distinctio actuum sumitur penes distinctiones objectorum. Sed quando plures potentiæ specie distinctæ comparantur ad idem objectum, actus dicuntur simpliciter specie distincti a potentiis, et non ab objecto. Sic ergo Doctor debet intelligi, quod illi actus simpliciter debent distingui a potentiis, et sunt idem specie tantum secundum *quid*, quia comparantur ad idem objectum ; sicut etiam cognitio hominis et asini simpliciter distinguuntur specie, quia ab objectis specie distinctis, et ut sunt ab eodem intellectu sunt idem specie tantum secundum *quid*, et sic patet ad difficultatem. 36.

Ad ultimam, dico, quod minima differentia præter intellectum sufficit ad distinctionem simpliciter, non tamen quælibet identitas sufficit ad identitatem simpliciter ; patet, quia intellectus et voluntas sunt formaliter distinctæ potentiæ, ita quod minima distinctio inter illas, præter distinctionem ex natura rei, infert ipsas specie distingui, non tamen quælibet identitas infert simpliciter idem specie, patet, quia ut comparantur ad animam sunt idem et numero et specie, et tamen 37.

Intellectus et voluntas formaliter distinguuntur.

non sequitur quod sint idem simpliciter specie, et sic Doctor intelligit. Non enim intelligit, quod si A et B distinguantur specie, ita quod talis distinctio dicatur simpliciter distinctio specifica, quod identitas opposita non dicatur simpliciter identitas specifica, et sic patet solutio harum difficultatum.

DISTINCTIO SECUNDA.

(*Textus Magistri Sententiarum.*)

A August. in speciali de conditione spiritualis creaturæ, scilicet Angelicæ, qualis facta sit. De Angelica itaque natura hæc primo consideranda sunt : *quando* creata fuerit, et *ubi*, et *qualis* facta sit, dum primum conderetur; deinde qualis *effecta* aversione quorumdam et conversione quorumdam. De *excellentia* quoque et *ordinibus* et *donorum differentia*, et de *officiis* ac *nominibus* aliisque pluribus aliqua dicenda sunt.

Quando facti sunt Angeli prius dicit, in quo videntur sibi obviare auctoritates.

B Quædam auctoritates innuere videntur, « quod ante omnem creaturam creati sunt Angeli. Unde illud : *Primo omnium creata est sapientia* », quod intelligitur de Angelica natura, quæ in Scriptura sæpe vita, sapientia et lux dicitur. Nam sapientia illa, quæ Deus est, creata non est. Filius enim sapientia Patris est genita, non facta nec creata ; et tota Trinitas una sapientia est, quæ nec facta nec creata est, nec genita vel procedens. De Angelica ergo vita illud accipiendum est, de qua dicit Scriptura, quando facta est, scilicet *primo omnium*. Sed rursus alia Scriptura dicit : *In principio creavit Deus cœlum et terram*. Et in propheta : *Initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli*. Et videtur contrarietas quædam oriri ex assertionibus istis. Nam si *primo omnium creata est sapientia*, omnia post ipsam facta videntur, et ita post ipsam facta videntur cœlum et terra, et ipsa facta ante cœlum et terram. Iterum, si in principio creavit Deus cœlum et terram, nihil factum est ante cœlum et terram ; nec ipsa sapientia facta est ante cœlum et terram. Cum igitur hæc contraria videantur, nec in divina Scriptura fas sit sentire aliquid esse contrarietatis, requiramus intelligentiam veritatis.

Eccl. 1. 4. Isidorus. lib. 1. de summo bono c. 12.

Gen. 1. 1. Psal. 101. 26.

Quid tenendum sit docet, præmissas auctoritates determinando.

C Videtur itaque hoc esse tenendum, quod simul creata est spiritualis creatura, id est, Angelica, et corporalis, secundum quod potest accipi illud Salomonis : *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*, id est, spiritualem et corporalem naturam, et ita non prius tempore creati sunt Angeli quam illa corporalis materia quatuor elementorum. Et tamen primo omnium creata est sapientia, quia etsi non tempore, præcedit tamen dignitate. Quod autem simul creata fuerit spiritualis corporalisque creatura, Augustinus super Genesim aperte ostendit dicens, per cœlum et terram spiritualem corporalemque creaturam intelligi. Et hæc creata sunt in principio, scilicet

Eccl. 18.

Quod sim[ul] creata fuerit co[r]poralis et spiritu[a]lis creatura auctorita[te] firma.

Lib. 1. c[...] et 4. et 1[...] de Civ. D[ei] c. 33. in fine.

temporis, vel in principio, quia primo facta sunt.

Quod nihil factum est ante cœlum et terram, nec etiam tempus, cum tempore enim creata sunt, sed non ex tempore.

D Ante ea enim nihil factum est, nec etiam tempus factum est ante spiritualem, scilicet Angelicam naturam, et ante corporalem, scilicet materiam illam quatuor elementorum confusam. Illa enim *cum* tempore creata sunt, nec *ex* tempore nec *in* tempore; sicut nec tempus in tempore creatum est, quia non fuit tempus, antequam esset cœlum et terra. Unde Augustinus *in libr. de Trinit.* dicit quod Deus fuit Dominus, antequam esset tempus, et non in tempore cœpit esse Dominus, quia fuit Dominus temporis, quando cœpit esse tempus, nec utique tempus cœpit esse in tempore, quia non erat tempus, antequam inciperet tempus.

[Margin: C(r. 1. Sent. dist. 30. — Lib. 5. c. 16. et c. 12. de Civitate Dei c. 15.]

Quod simul cum tempore et cum mundo cœpit corporalis et spiritualis creatura.

E Simul ergo cum tempore facta est corporalis et spiritualis creatura, et simul cum mundo; nec fuit ante Angelica creatura quam mundus, quia ut ait Augustinus : « Nulla creatura est ante sæcula, sed a sæculis cum quibus cœpit. » Hieronymus tamen super epistolam ad Titum aliud videtur sentire dicens : « Sex millia necdum nostri temporis implentur annorum, et quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, cæterique Ordines servierunt Deo absque temporum vicibus atque mensuris, et Deo jubente, subsisterunt. » His verbis quidan adhærentes dixerunt, cum mundo cœpisse tempus sæculare, sed ante mundum extitisse tempus æternum sine mutabilitate, et in eo immutabiliter et intemporaliter adstruunt Angelos, Deo jubente, substitisse eique servisse. Nos autem quod prius dictum est, pro captu intelligentiæ nostræ magis approbamus, salva tamen reverentia secretorum, in quibus nihil temere asserendum est; et illud Hieronymum dixisse non ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo arbitramur.

[Margin: August. l. 4. lib. de Gen. ad literam 5. c. 19. Hieron. ad cap. 1. Epist. ad Tit. Per verbo, quam promisit. Qui non sentitur Deus ante sæcula. horum sententia Aug. lib. 11. de Civit. c. 5. et seqq. duobus.]

Ubi Angeli mox creati fuerint, in Empyreo scilicet, quod statim factum repletum est Angelis.

Jam est ostensum, quando creata fuerit Angelica natura. Nunc autem attendendum est, ubi facta fuerit. Testimoniis quarumdam auctoritatum evidenter monstratur, Angelos ante casum fuisse in cœlo, et inde corruisse quosdam propter superbiam, alios vero, qui non peccaverunt, illic perstitisse. Unde Dominus in Evangelio ait : *Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem.* Nec appellatur hic *cœlum* firmamentum, quod secunda die factum est, sed cœlum splendidum, quod dicitur *Empyreum*, id est, igneum a splendore, non a calore, quod statim factum Angelis est repletum, quod est supra firma- F

[Margin: Luc. 10. 18.]

mentum. Et illud Empyreum quidam expositorum sacræ scripturæ nomine *cœli* intelligi volunt, ubi Scriptura dicit: *In principio creavit Deus cœlum et terram.* « Cœlum, inquit Strabus, non visibile firmamentum hîc appellat, sed Empyreum, id est, igneum vel intellectuale, quod non ab ardore, sed a splendore dicitur, quod statim factum repletum est Angelis. Unde Job: *Ubi eras, cum me laudarent astra matutina,* etc. De hoc quoque Beda ita ait: « Hoc superius cœlum, quod a volubilitate mundi secretum est, mox ut creatum est, sanctis Angelis repletum est, quos in principio cum cœlo et terra conditos testatur Dominus dicens: *Ubi eras, cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei.* Astra matutina et filios Dei eosdem Angelos vocat. Cœlum enim in quo posita sunt luminaria, non in principio, sed secunda die factum est. » Ex his liquet quod in Empyreo omnes Angeli fuerunt ante quorumdam ruinam, simulque creati sunt Angeli cum cœlo Empyreo, et cum informi materia omnium corporalium.

Gen. 1. 1. Job 38. 7. Beda super Gen.

Quod simul creata est visibilium rerum materia et invisibilium natura, et utraque informis secundum aliquid, formata secundum aliquid.

G Simul ergo visibilium rerum materia et invisibilium natura condita est, et utraque *informis* fuit secundum aliquid, et *formata* secundum aliquid. Sicut enim corporalium materia confusa et permixta (quæ secundum Græcos dicta est *chaos*), in illo exordio conditionis primariæ et formam confusionis habuit, et non habuit formam distinctionis et discretionis, donec postea formaretur atque distinctas reciperet species; ita spiritualis et Angelica natura in sua conditione secundum naturæ habitum formata fuit, et tamen illam, quam postea per amorem et conversionem ad Creatorem suum acceptura erat, formam non habuit, sed erat informis sine illa. Unde Augustinus, multipliciter exponens præmissa verba Genesis, per *cœlum* dicit intelligi informem naturam spiritualis vitæ, sicut in se potest existere non conversa ad Creatorem, in quo formatur; per *terram*, corporalem materiam sine omni qualitate, quæ apparet in materia formata.

Aug. lib. de Genesi ad litteram 1. c. 1. et lib. 12. confessionum c. 9.

Quomodo dicat Lucifer secundum Isaiam: Ascendam in cœlum, et ero similis altissimo, *cum esset in cœlo.*

H Hîc quæri solet, si in cœlo Empyreo fuerunt Angeli, statim ubi facti sunt, quomodo (ut legitur in Isaia) dicit Lucifer: *Ascendam in cœlum et exaltabo solium meum, et ero similis altissimo?* Sed ibi *cœlum* vocat Dei celsitudinem, cui parificari volebat, et est tale: *Ascendam in cœlum,* id est, ad æqualitatem Dei.

Isai. 14.13

(*Finis textus Magistri.*)

QUÆSTIO I.

Utrum in existentia actuali (a) Angeli, sit aliqua successio formaliter.

Alensis 1. *p. q.* 12. *m.* 9. *art.* 3. D. Thom. 1. *p. q.* 10. *art.* 5. D. Bonav. *hic art.* 1. *q.* 3. Richard. *art.* 1. *q.* 1. *et* 3. Henr. *quodl.* 5. *q.* 13. *et quodl.* 9. *q.* 2. Greg. 2. *d.* 1. *q. ult.* Durand. *hic q.* 3. Gabr. *q.* 1. *art.* 1. *not.* 2. Vasq. 1. *p.*

d. 33. *ipse* Scot. 4. *Phys. q.* 18. *ubi* Aretinus. Suar. 2. *Met. d.* 50. *sect.* 5. Vide Scot. *de* 1. *princ. c.* 3. *in theorem.* § concessis quatuor conclusionibus. Varro 2. *d.* 2. *q.* 1. *et* 2.

1. Mag. A.B. C. D. Circa 2. dist. quæruntur 13. de creatura mere spirituali.

Circa distinctionem secundam, ubi agit Magister de loco creationis Angeli, et tempore, quando creabatur, quæro primo de duobus: primo de mensura durationis existentiæ Angelorum, et secundo de loco Angelorum. Quantum ad primum, quæro primo: Utrum in existentia actuali Angeli sit aliqua successio formaliter.

Quod non, quia quantitas non potest recipi in non quanto; igitur nec successio, quæ quantitas est, potest recipi in existentia Angeli, quæ indivisibilis est. Confirmatur ratio, quia quantitas permanens non potest recipi in indivisibili; igitur nec quantitas successiva.

4. Phys. text. com. 101.

Præterea, prius et posterius in ratione numeri possunt integrare rationem temporis; ubicumque autem est successio, ibi est prius et posterius, et ibi potest inveniri ratio numeri et mensuræ; igitur si in existentia actuali Angeli, esset successio formaliter, ipsa mensuraretur tempore.

Præterea, Augustinus 83. q. q. 72. *Ævum est stabile, tempus autem mutabile.* Item Dionysius de div. nom. c. 5. et 10. *Hæc cum ibi videntur, ibi dicuntur esse.*

2. Rationes ad opposit.

Contra, (b) non necesse est Deum creare unum Angelum, quando creat alium Angelum; igitur potest aliquis Angelus esse, alio non existente, et potest Angelus alius creari, ita quod ille sit alio existente; igitur ille qui fuit isto non existente, et est cum isto nunc existente, videtur esse prior isto, et *esse* ejus ut non cum isto, videtur præcedere *esse* ejus, ut cum isto.

Præterea, (c) Angelus potest annihilari circumscripto tempore, quæro in quo *nunc*? non in *nunc* temporis, quia illud non est; nec in *nunc* æternitatis formaliter; nec in *nunc* ævi, quia *nunc* illud manet unum et idem per te; igitur in eodem erit et non erit, si annihiletur in *nunc* ævi, quæ sunt contradictoria.

Item, aliquis Angelus (d) potest esse creatus, et post annihilari, et iterum reparari; sed *esse* reparatum, non est ita unum cum *esse* creato, sicut si nulla interruptio fuisset, alioquin ita unum esset aliquod interruptum, sicut non interruptum, quod est falsum; igitur in alio *nunc* erit istud *esse* Angeli reparatum, et in alio *nunc* prius erat creatum, et sic hoc, igitur si mansisset sine interruptione, fuisset in alio *nunc* quam modo. Probatio hujus consequentiæ, tanta mora fuisset quiescentis, quanta quietis, et per consequens tanta mora non tendentis, potentis tamen tendere, quanta esset si actu tenderet.

COMMENTARIUS.

(a) Titulus quæstionis sic intelligitur: an existentia actualis Angeli mensuretur aliqua mensura propria sibi? sicut dicimus quod existentia Dei mensuratur æternitate ut mensura intrinseca et propria sibi, et temporale mensuratur tempore, tanquam mensura propria et intrinseca motus inexistentis tali temporali. 1.

(b) *Contra, non necesse est.* Arguit primo probans mensuram Angeli esse vere successivam, et primum argumentum stat in hoc : unus Angelus potest esset prior alio, et potest simul existere cum alio ; ergo *esse* ipsius Angeli mensuratur mensura successiva. Antecedens patet, quia potuit unus Angelus creari alio non creato, et post potuit alius creari, et sic ille primus coexisteret secundo. Consequentia patet, quia existentia Angeli, ut est prior existentia alterius Angeli, mensuratur aliquo *nunc*, et ut post est, simul mensuratur alio *nunc*, succedente priori *nunc;* ergo existentia prioris Angeli mensuratur mensura successiva.

2. (c) Secundum argumentum ibi: *Præterea Angelus potest annihilari,* etc. stat in hoc : Si existentia Angeli non mensuratur mensura successiva, ergo contradictoria possunt verificari de eodem. Patet consequentia, ponendo talem casum: Angelus nunc habet *esse,* et post annihiletur, quæro tunc *esse* ipsius Angeli, et *non esse* ipsius Angeli, aut sunt in alio et alio *nunc* ævi, et sic erit mensura successiva; aut sunt in alio et alio *nunc* temporis, et hoc non, quia non ponitur mensurari tempore; aut sunt in eodem *nunc* temporis vel ævi non primo, nec secundo, quia tunc contradictoria verificarentur de eodem, videlicet quod *esse* Angeli, et *non esse* ipsius verificarentur de Angelo pro eodem *nunc,* nec est dicendum de *nunc* æternitatis, quia Angelus non mensuratur æternitate, nec sicut creatur proprie in *nunc* æternitatis, ita non annihilatur proprie in *nunc* æternitatis; oportet ergo dicere, quod in alio *nunc* ævi habeat *esse*, et in alio annihiletur, et sic ævum erit mensura successiva.

(d) *Item aliquis Angelus potest esse creatus,* etc. Argumentum stat in hoc ; pono quod Angelus A nunc creetur, existentia A mensuratur *nunc* ævi ; secundo annihiletur, certum est quod *nunc* mensurans existentiam illam annihilatur. Tertio, reparetur, quæro tunc existentia Angeli reparata mensuratur *nunc* ævi, aut eodem *nunc* quo mensurabatur existentia prius creata aut alia. Si secundo modo ; ergo successio. Non primo, quia aliter ita esset aliquod interruptum, sicut non interruptum ; sequitur ergo quod alio et alio *nunc*, et si sic, sequitur quod si existentia illius Angeli nullo modo esset interrupta, quod alio et alio *nunc* mensuraretur.

SCHOLIUM.

Ponit sententiam D. Bonav. ponentis successionem formaliter in existentia Angeli, quam probat quatuor rationibus late explicatis et confirmatis, variisque auctoritatibus Patrum, ex quibus paucas admodum habet D. Bonaventura.

Hîc dicitur (a) quod in existentia actuali Angeli est successio formaliter. 3.

Et dicitur, quod in ævo est ponere prius et posterius, et est ponere successionem aliquam aliam tanquam in tempore; in tempore enim est successio cum variatione, et prius et posterius cum veteratione et innovatione ; in ævo vero est prius et posterius quod dicit durationis extensionem, quod tamen nullam dicit variationem nec innovationem. Additio. S. Bonav. lib. 2. d. 2. p. 2. art. 1. q. 3. Var. d. præsenti. q. 1. et 2.

Quod si forte quæratur, quomodo potest esse prius et posterius sine novitate circa esse?

Dicendum, quod sicut videmus quod aliter egreditur rivulus a fonte, aliter radius a Sole, sic in proposito videtur; nam rivulus sic egreditur a fonte, quasi nova aqua semper exit non eadem; ra-

dius a Sole continue egreditur, non quia semper aliquid novum emittatur, sed quia quod emissum est, continuatur. Unde Solis influentia non est aliud quam continuatio dati, supposito quod Sol stet, quia motus Solis est causa variationis radii; similiter in motu et in esse *rei mobilis, aliqua proprietas habita amittitur, vel non habita acquiritur, sed in* esse *rei æviternæ, quod primo datum est per continuam Dei influentiam continuatur; nulla enim æviterna creatura est omnis actus, id est, purus actus, nec aliqua ejus virtus ; unde continue indiget divina virtute cooperante.*

[Explicatur sententia D. Bonav. de successione in duratione Angeli.]

Ideo etsi esse *totum habeat, tamen continuationem* esse *non habet sic totam, et ideo est ibi successio sine innovatione aliqua circa* esse, *vel proprietatem aliquam absolutam ; tamen ibi est vera continuatio, respectu cujus creatura habet* esse *quodammodo in potentia, ac per hoc habet successionem. Solus igitur Deus, qui est actus purus, est actus infinitus, et totum* esse *et possessionem* esse *simul habet.*

4. [Rat. 1. pro D. Bonav.] Pro ista (b) opinione arguitur quadrupliciter: Primo, ex parte conservationis, et fundatur ratio super auctoritatem Augustini *super Gen. ad litteram, libr. 8. cap. 19.* ubi vult, quod *sicut aer respectu Solis non est factus lucidus, sed fit lucidus, alioquin absente Sole remaneret aer lucidus, ita se habet creatura respectu Dei.* Idem etiam vult 4. *super Genes. ad litteram,* [C. 14.] quod Deus non *ita se habet respectu creaturæ, sicut ædificator respectu domus.*

[Probatur ista successio ratione conservationis Angeli.] Ex isto arguitur sic : Si creatura respectu Dei non est facta in *esse* ab ipso Deo, sed est quasi in *fieri* formaliter, ergo formaliter semper ponitur in *esse* a Deo, et ita sicut continue manet, ita continue est creatio ejus a Deo.

(c) Confirmatur istud, quia *conservare* non est tantum non destruere, sed est aliqua actio Dei positiva, alioquin diceretur conservare lumen qui non claudit fenestram.

Similiter tunc *annihilare* (d) esset actio positiva, quod falsum est, quia annihilare est non agere, igitur conservare est agere; quod etiam apparet ex hoc, quia nulla creatura est in *esse* suo independens, quia nec actus purus; igitur continue in essendo dependet a causa, et non tantum a causa quæ dedit *esse,* et modo non dat, quia conservare tunc nihil esset, nisi prius egisse, et modo non destruere.

Si concedantur (e) omnia ista, quod Deus conservando agat positive aliquid circa creaturam, tamen non actione aliqua continua, quia nulla est ibi forma, secundum quam possit assignari continuatio actionis, nec etiam alia et alia actione, sed semper eadem.

Contra, hac actione (f) non habetur formaliter et ultimate illud *esse*, quod potest non haberi posita hac actione. Hanc probo, quia causa causans hac causatione, est causa ultimate applicata ad producendum effectum in *esse*; igitur si cum hac causatione possit stare effectum non esse, non videtur quod hac causatione habeatur *esse* ultimate; sed hac causatione posita, quia Angelus producebatur in *esse*, potest Angelus non habere *esse* cras : igitur non habet illud *esse* formaliter et ultimate illa 5.

causatione, et habet sic *esse*; igitur alia causatione.

Si dicas (g) quod non habet *esse* cum coexistentia in tempore crastino ex prima factione, sed ad hoc requiritur illud futurum existere, et illo futuro existente, tunc illa ratio futuri est ratio coexistendi in Angelo.

Contra, ita est in (h) æternitate, quod non habet coexistentiam cum tempore, inquantum coexistentia est, sed solum ex hoc quod tempus est coexistens ei, et ideo si hæc est causa, non differunt ævum et æternitas.

6. Similiter non tantum (i) posita creatione futura Angelus potest non habere *esse* cum futuro, sed potest non habere fundamentum illius coexistentiæ, scilicet esse absolutum; ergo illud *esse* absolutum non habet ex tali coexistentia.

Item secundo (k) principaliter sic, si *esse* ejus est simplex et immutabile; ergo sicut Deus non potest facere Angelum non fuisse, ita nec non fore.

Ratio 2. Ex mutabilitate Angeli, de esse ad non esse, et e contra probatur in eo successio.

Item in eo, qui habet totum *esse* simul, idem est fuisse, esse et futurum esse; sed quod fuit, impossibile est cogitari non fuisse, si intelligatur fuisse; ergo si in æviterno idem est fuisse et fore, impossibile est cogitare ipsum non fore, hoc solius Dei est proprium; igitur, etc.

Confirmatur (l) ratio, quia in æternitate non sunt contradictoria vera de voluntate divina, neque etiam volitio divina est respectu contradictoriorum, ut contradictoria sunt, sed Deus in æternitate potuit velle creare Angelum unum et eumdem annihilare; igitur voluit ipsum esse, et voluit ipsum non esse; vel non voluit eum esse, et voluit eum esse; igitur oportet hîc invenire aliquas conditiones ex parte *esse* et *non esse*, ut non sint contradictoria. Sed ista, quæ tollerent contradictionem non videntur posse assignari, nisi diversa *nunc*, puta, quod voluit ipsum esse pro A, et non voluit ipsum esse pro B; igitur impossibile fuit Deum velle creare Angelum unum, et annihilare eumdem, nisi vellet hoc et illud pro diversis *nunc*, sed potuit velle hoc et illud absque respectu ad tempus; ergo necesse est posse ex parte Angeli intelligi aliud et aliud *nunc*, absque respectu ad tempus, ista alietas non potest esse nisi ipsorum *nunc* ævi; igitur, etc.

Tertio, arguitur ex infinitate (m), quia cum, Angelus durabit in infinitum cum toto tempore futuro, si nunc habet totam suam durationem quam habebit semper, igitur nunc formaliter habet durationem infinitam. 7.

Ratio 3 Ex infinite duration Angeli.

Hoc confirmatur, quia illud *nunc* quod est ex se tale, quod potest coexistere infinito, est formaliter infinitum, sicut si Angelus nunc haberet in se, unde posset coexistere omni loco, esset infinitus secundum locum.

Et si dicatur (n), quod hoc non est verum, nisi habeat ex se, unde possit sic coexistere; contra (o), licet non habeat ex se unde sic sit coexistens, et ideo effective ex se non habeat infinitatem, tamen sic-

ut formaliter habet unde sic coexistat, ita videtur formaliter infinitum, sicut si haberet unde esset præsens toti loco actuali et potentiali, licet effective a Deo esset immensus, licet non a se effective, et licet immensitas sua non æquaretur immensitati divinæ secundum intensionem, tamen æquaretur secundum extensionem, ita quod nusquam posset Deus esse per suam immensitatem, nisi ubi posset esse Angelus.

Ut inquit rist. 1. erih. c. 5. egatio egationis est ffirmatio sitionis.

Et confirmatur ista ratio, quia negatio negationis (p) est affirmatio positionis; igitur negationes infinitarum negationum ponunt infinitas positiones, vel unam formaliter infinitam; sed Angelus habens istam existentiam simplicem, habet ex ipsa negationes infinitarum negationum, scilicet non esse cum infinitis instantibus temporis, igitur habet ex ipsa infinitas positiones, vel unam positionem virtualiter infinitam.

8. Ratio 4.

Quarto, arguitur (q) ex ordine eorum, quæ possunt esse in ævo. Potuit enim Angelus fuisse creatus non peccator, sed innocens, et potuit postea peccare et non peccare, circumscripto omni tempore; igitur iste Angelus prius fuisset innocens quam peccator; ergo prius et posterius sunt in *esse* ejus.

Similiter potuit (r) unus Angelus prius creari, et postea statim annihilari, et postea alius creari, ille primus nunquam fuit illo secundo existente; ergo nec in eodem *nunc* cum illo; igitur est prius unus et alius posterius, quia si fuerunt et non simul; igitur unus post alium; igitur si unus alius extitisset cum illis ambobus, fuisset in *esse* ejus prius et posterius, sicut *esse* unius istorum est prius quam *esse* alterius.

9. Probatur successio ex Patribus.

Pro ista opinione sunt auctoritates beati Augustini, 11. Confes. *Nunc temporis si semper staret, non flueret, non esset tempus, sed æternitas*, et videtur ibi loqui de vera æternitate Dei, exponendo illud Psalmi : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.*

Cap. 4. Psal. 101. August. cap. 14. Joan. 5. Cap. 15. Lib. 1. c. 9.

Præterea, idem 4. super Genesim : *Pater meus usque modo operatur*, etc. Quia autem ait : *Usque modo, continuationem operis significat*, hoc probat subdens ; *aliter enim posset intelligi, si diceret, nunc operatur, ubi non est necesse ut operis continuationem acciperemus; aliter autem cogit intelligi cum ait, usque nunc, ex illo quo cuncta operatus est, vel condidit ex nihilo;* hæc ille.

Præterea, Boetius de Trinit. *Quamvis secundum Philosophos de corporibus et spiritibus, possit dici quod sunt semper, magna tamen est differentia in semper esse, in Deo enim tantum præsens est non currens; nunc autem fluens facit sempiternitatem, id est, ævum.*

Præterea, Damascenus, libr. 1. c. 25. *Sæculum dicitur quod semper protenditur cum æternis velut spatium.*

Item Gregorius, 27. Moral. super illud Job: *Numerus dierum*, etc. de Angelis ait : *In eis initium cernimus, cum mentem retro revocamus, Deus non recipit ex quo, nec quousque.* Lib. 2. c. 1. Cap. 4.

Præterea, Anselmus Prosol. 21. *Hoc quoque modo transis, omnia etiam æterna, quia tua et illorum æternitas tota tibi præsens est, cum illa nondum habeant de sua æternitate, quod ven-* Cap. [illegible]

turum est, sicut jam non habent quod præteritum est.

Sunt verba glossæ. Exod. 3. Item Hieronymus ad Marcellam : *Solus Deus non novit fuisse, nec futurum esse.*

COMMENTARIUS.

3. Opinio S. Bonavent. (a) *Hîc dicitur.* Circa mensuram Angeli tres sunt opiniones diversæ : prima est S. Bonaventuræ lib. 2. dist. 2. art. 1. q. 3. *Hîc dicitur quod in existentia Angeli est successio formaliter,* et stat in hoc quod existentia Angeli, puta durantis tanta duratione, puta infinita a parte post mensuratur mensura successiva sibi propria, sic intelligendo quod mensura Angeli ex hoc dicitur successiva, quia unum *nunc* ævi immediate sequitur aliud *nunc* ævi, puta si existentia Angeli duret per viginti instantia, dicit S. Bonaventura, quod talis existentia Angeli in primo instanti mensuratur *nunc,* sive instanti ævi, quod est indivisibile ; et in secundo instanti mensuratur alio *nunc* ævi indivisibili, quod immediate sequitur primum *nunc ;* et in tertio instanti mensuratur alio *nunc* ævi, ita quod cujuscumque instantis existentiæ Angeli correspondet proprium *nunc*, et sic totum ævum Angeli durantis per viginti instantia, vocatur successivum, cum sint ibi viginti instantia ævi sibi invicem succedentia, et sic totum ævum Angeli, quod sempiternaliter durat a parte post, includit infinita instantia ævi a parte post, sibi invicem succedentia ; et sic patet opinio S. Bonaventuræ, quam multis rationibus probat, qnarum prima est ibi : *Pro ista opinione arguitur quadrupliciter.*

Declaratio opinionis.

4. (b) *Pro prima opinione.* Prima ratio stat in hoc : supponendo quod existentia Angeli conservetur, et quod continue fiat, sic tamen intelligendo, quod Angelus in primo instanti habet totum suum *esse* perfectum, et in secundo instanti quantum est ex parte sua desineret esse, nisi a prima causa iterum poneretur in *esse*; et similiter in tertio instanti, quantum ex se est non esset nisi a prima causa poneretur in *esse* pro tertio instanti, et sic deinceps, et hoc modo debet intelligi continue fieri, ita quod pro quolibet instanti habet perfectum *esse*, et nisi pro quolibet instanti poneretur in *esse* ex parte sua semper haberet *non esse*; cum ergo existentia creaturæ ponatur in *esse* in alio et alio instanti vel actione, puta creatione passiva sive continua, sive alia et alia, sequitur quod illa creatio passiva per centum instantia, dicitur successiva, quia creatio passiva, vel eadem continuatur, vel quod una in uno instanti succedat alteri in alio instanti; igitur ævum mensurans hujusmodi creationem passivam, secundum quam existentia Angeli ponitur in alio et alio instanti, dicitur successivum modo præexposito, in declarando opinionem sancti Bonaventuræ.

(c) *Confirmatur.* Ista confirmatione probat Bonaventura, quod *conservare* 5. Confirmatio opinionis D. Bonavent.
dicat aliquam actionem sic, quod si Deus creat Angelum in primo instanti, et ipsum conservat in secundo instanti, illud *conservare* est agere, quod nihil aliud est nisi iterum producere Angelum in secundo instanti, et sic deinceps. Et sicut *conservare* dicit actionem, ita et *conservari* in secundo instanti dicit passionem suo modo, id est, quod sicut conservare Angelum in secundo instanti est ipsum ponere

Quid sit conservare Angelum.

in *esse* existentiæ pro illo secundo instanti, ita et Angelum conservari in secundo instanti, est ipsum poni actione agentis in actuali existentia in illo secundo instanti, et sic patet quomodo conservat lumen, qui non claudit fenestram. Certum est enim, quod lumen conservatur a corpore luminoso, quando intrat aliquam domum, quia continue multiplicat lumen, et si per instans desineret multiplicare, ipsum continuando, statim lumen desineret esse; non conservatur ergo a non claudente fenestram, sed a corpore luminoso ipsum lumen, vel eadem actione continuando, vel alia et alia actione pro alio et alio instanti ipsum in esse ponendo.

(d) *Similiter tunc annihilare esset actio positiva, quod falsum est.* Hic Bonaventura probat per locum ab oppositis, quod *conservare* sit vere agere, et ratio stat in hoc, quia cum

nservare t vere gere.

conservare et *annihilare* ad invicem opponantur, si *conservare* non dicat aliquam actionem positivam; ergo *annihilare* dicit aliquam actionem positivam, quod falsum est, quia *annihilare* nihil aliud est nisi non agere, quod etiam apparet ex hoc, supple, quod *conservare* sit agere, quia nulla creatura est in *esse* suo independens, quia nec actus purus; igitur continue in essendo dependet a causa. Nam sicut aliquid simpliciter et essentialiter dependet ab alio in essendo, loquendo semper de causis essentialiter ordinatis, ita et quantum ad sui permanentiam dependet, et sic continue in essendo dependet a causa, et non tantum a causa, quæ dedit *esse*, et modo non dat, quia tunc *conservare* nihil esset nisi prius egisse, et modo non destruere.

(e) *Si concedantur omnia ista,* etc. 6
Hæc littera stat in hoc, si quis concederet quod *conservare* esset positive agere, et tamen diceret quod Deus eadem actione, qua produxit Angelum in primo instanti, conservat pro quolibet instanti consequenti, ita quod illa actio non potest dici continua, patet quia non est ibi forma secundum quam continuetur. Unde pro clariori intelligentia, nota quod aliquando actio dicitur continua non ex sua actione, sed ex hoc quod forma, quæ acquiritur per talem actionem acquiritur successive, sicut calor ut decem causatur in igne successive, ita quod una pars post illam. Aliquando dicitur

Aliqua actio quomodo potest dici continua.

continua, non quod forma quæ acquiritur per talem actionem sit in se continua et divisibilis, sed ex hoc, quod eadem forma vel existentia illius continuatur in alio et alio instanti, ipsam producendo in alio et alio instanti, ut si Deus una actione positiva produceret Angelum in alio et alio instanti, continuando ipsum, et tali actioni continue correspondeat forma continua et divisibilis; non divisibilis in suo *esse*, sed ex hoc divisibilis, quia illud *esse* semper habetur, et semper producitur in alio et alio instanti. Aliquando actio dicitur non continua sive indivisibilis, et est quando forma quæ acquiritur per ipsam, est indivisibilis, et tantum pro primo instanti acquiritur. Negaret ergo illa opinio conservare *esse* actionem primo, vel secundo modo, et diceret quod Angelus in primo instanti accipit *esse* actione divina indivisibili, et quod etiam habet *esse* in secundo et tertio instanti, et sic successive illa actione indivisibili, et nullo modo continuata.

(f) *Contra, hac actione non habetur* 7.

formaliter. Argumentum hoc Bonaventuræ contra hanc responsionem stat in hoc : Tu dicis, quod Angelus in secundo instanti habet *esse* illa actione indivisibili, quia ipse Angelus habet esse in primo instanti. Contra, nam Angelus in secundo instanti de se habet *non esse*, quæro tunc, aut ergo in secundo instanti producitur in *esse* illa actione prima, et sic illa actio continuatur; aut illa actione producitur in *esse*, ergo non habebit *esse* in secundo instanti per aliam actionem primam, et hoc est quod dicit ibi : *hac actione,* scilicet prima, *non haberetur formaliter et ultimate illud esse, quod potest non habere,* puta in secundo vel tertio instanti, posita hac actione, et hoc probat, quia causa causans hac causatione est causa ultimate applicata ad producendum effectum in *esse;* igitur si cum hoc, supple, stante tali applicatione causæ possit stare effectum non esse, non videtur quod hac causatione habeatur esse ultimatum; patet, quia si causa est perfecte et ultimate applicata ad effectum producendum causatione *A*, pro instanti *B*; si pro illo instanti *B* effectus potest non esse, sequitur quod illa causatione *A* non ponitur in *esse*, quia si causatione *A* poneretur in *esse* pro instanti *B*, esset impossibile ipsum effectum posse non esse pro instanti *B*. Sed in proposito hac causatione posita, qua Angelus producebatur in *esse* in primo instanti, potest Angelus non habere *esse* cras, et si habet *esse* cras, non habet illud formaliter et ultimate illa causatione, qua ponebatur in *esse* pro primo instanti; oportet ergo dicere quod si habet *esse* pro alio et alio instanti, quod habeat *esse*, vel eadem causatione continuata pro quocumque instanti, in quo habet *esse*, vel quod habeat *esse* alia et alia causatione pro alio et alio instanti, quo ponitur in *esse*.

(g) *Si dicas.* Diceret forte Henricus (sustinendo quod tantum habeat *esse* pro quocumque instanti actione indivisibili) quod Angelus non habeat *esse*, puta crastina die, scilicet quod non diceretur habere *esse* crastina die, nisi pro quanto coassisteret tempori crastino. Prima ergo actione non posset coexistere tempori crastino, nisi alia actione ponatur tempus crastinum, cui assistat; sed posito tali tempore diceret Henricus, quod Angelus eadem actione, qua habuit *esse* in primo instanti coassisteret illi tempore crastino, nam ipse Henricus vult, quod sit impossibile ævum separari a tempore, ut infra patebit, et sic creatura dicitur existere pro alio et alio instanti pro quanto ipse existens in *nunc* ævi, ipsum *nunc* ævi indivisibile comparatur ad aliud et aliud instans temporis, et hoc est quod dicit. 8. Respon[sio] Henric[i]

(h) *Contra, ita est de æternitate.* Hæc instantia contra Henricum est satis clara in littera, nam tunc sequeretur, quod instans ævi non differret ab instanti æternitatis, nam ex quo vult Henricus, quod ipsum ævum Angeli quantumcumque durantis, sit indivisibile, ut supra dixi, et similiter æternitas est vere indivisibilis, et tota simul secundum omnes; si ergo dicatur nunc *ævi* Angeli non esse cras, nisi pro quanto tempus coexistat sibi, ita *nunc* æternitatis, sive existentia ipsius *nunc* non poterit esse cras, nisi pro quanto tempus sibi coexistat, et sic ævum non differret ab æternitate, quod est inconveniens, et hoc est quod dicit.

(i) *Similiter non tantum posita causatione*, etc, Hic Bonaventura vult dicere, ex quo ipse Angelus crastina die non tantum potest habere non coexistentiam temporis, quæ fundatur in *esse* absoluto 9.

Angeli, sed etiam illud *esse* absolutum Angeli potest non habere pro crastina die. Quæritur ergo a quo ponitur illud *esse* absolutum crastina die ; si prima actione, qua habuit *esse* in primo instanti, ergo continuatur illa actio, quod est intentum ; si alia et alia actione, similiter habetur intentum, ut supra patuit, non enim *esse* absolutum Angeli dependet essentialiter a coexistentia temporis, et sic stat prima ratio D. Bonaventuræ.

(k) *Item secundo principaliter sic, si esse ejus est simplex*, etc. Vult dicere, quod si *esse* ævi est simplex et immutabile ; ergo sicut Deus non potest facere Angelum non fuisse, ita nec non fore. Consequentia patet, quia si ævum est omnino indivisibile, tunc idem esset *fuisse* et *fore*, et sequitur quod Deus non potuit facere Angelum non fore.

ævum in-[...]sibile. (l) *Confirmatur ratio, quia in æternitate*, etc. Confirmatio stat in hoc, quod si ævum esset omnino indivisibile, tunc Deus posset creare Angelum in instanti *A*, et in eodem posset annihilare ; quod patet, quia certum est quod in æternitate non verificantur contradictoria de voluntate divina, nec ipsa est respectu contradictoriorum ; sed in æternitate potuit creare Angelum et eumdem annihilare, patet, quia æternitas est tota simul, et non habens principium neque finem. Pono nunc casum possibilem, quod Deus in æternitate velit Angelum creare et eumdem annihilare. Ista sunt duo contradictoria, et ut non sint duo contradictoria, oportet invenire aliam causam, et ita est, quod vult Angelum creare pro instanti *A*, et vult ipsum annihilare pro instanti *B*, ergo oportet ponere in Angelo aliud instans, in quo velit eumdem annihilare, et sic erit mensura successiva, nec oportet fugere ad tempus, cui coexistit, quia Deus potuit velle creare et velle annihilare pro alio et alio instanti absque respectu ad tempus, et hoc est quod dicit ista littera.

[...]id sit [...]itas.

(m) *Tertio arguitur ex infinitate, etc. igitur nunc formaliter habet durationem infinitam*, et sic ævum Angeli non differret ab æternitate, quia habet totam suam durationem simul. 10.

Hoc confirmatur, quia illud *nunc*, etc. *si posset coexistere omni loco esset infinitus secundum locum*, si tamen loca essent infinita.

(n) *Et si dicatur, quod hoc non est verum, nisi habeat ex se unde possit sic coexistere.* Vult dicere quod etsi Angelus possit esse præsens omni loco, non ex sua virtute, sed tantum per potentiam divinam, non diceretur esse infinitus secundum locum, quia esse infinitum secundum locum est posse esse simul in infinitis locis virtute propria.

Quid sit infinitum esse secundum locum.

(o) *Contra*, quia argumentum stat, quia si potest esse in omni loco participative diceretur infinitus participative. Et sic licet hæc immensitas non æquaretur immensitati divinæ intensive, æquaretur tamen extensive ; hoc idem dico de ævo, quod si Angelus, etiam participative possit coassistere infinito tempori per *nunc* ævi indivisible, illud *nunc* ævi esset infinitum extensive, quod esset inconveniens. 11.

(p) *Et confirmatur ista ratio, quia negatio*, etc. Vult dicere in ista littera D. Bonaventura, et probare quod actu habeat infinitas existentias, et sic illud ævum si est indivisibile, sit in infinitum. Quod dicit *negatio negationis est affirmatio positionis*. Hoc est notum in Logica, quia duæ negationes efficiunt unam affirmationem, et quod dicit de negationibus negatis, negationes negatæ in proposito sunt istæ, scilicet non coexistit æ-

Declaratio litteræ D. Bonaventuræ.

Quid sit negatio negata.

vum huic instanti temporis, et non coexistit alteri instanti, et sic in infinitum, et sic sunt infinitæ negationes negatæ, et hoc modo negantur, nego scilicet quod ævum non assistat huic instanti temporis, et nego similiter, quod non assistat alteri instanti temporis, et sic in infinitum; ergo infinitæ negationes infinitarum negationum coexistendo ponunt infinitas affirmationes, vel unam continentem infinitas, et sic ævum erit actu infinitum, vel actu habebit infinitas coexistentias infinitis partibus temporibus temporis, et hoc est quod dicit in ista littera.

12. Quarta ratio. (q) *Quarto arguitur ex ordine eorum quæ possunt esse in ævo.* Et sententia litteræ stat in hoc: pono quod Angelus in primo instanti in quo habuit *esse*, potuit habere innocentiam, et postea peccare et obligari ad pœnam æternam; ergo ibi prius et posterius, et sic successio, etiam circumscripto omni tempore,

(r) *Similiter potuit unus Angelus prius creari*, etc. *ergo nec in eodem nunc cum illo*, sic unus prius, et alius posterius, et sic successio.

SCHOLIUM.

Ponit sententiam communiorem, quæ est opposita præcedenti, scilicet nullam successionem esse in duratione Angeli, probatque tribus rationibus desumptis ex Henrico.

10. Henricus quodl. 5. q. 13. et quodl. 9. q. 2. et quodl. 7. q. 5. cum q. vera q. præsent. Impugnat D. Bonav. Text. com. 99. et 100. Successio in mensura. (a) Contra istam positionem arguitur, quod includat contradictionem, quia ubi est successio, ibi est prius et posterius, quæ non sunt simul; sed adveniente posteriori, prius decidit, et per consequens prius veterascit, et posterius novum est.

Sed si intelligatur successionem esse in mensura, absque hoc quod innovatio sit in mensurato; contra hoc arguitur, quia secundum Philosophum 4. Phys. *Prius et posterius sunt in tempore, propter prius et posterius in motu, ita quod si non esset aliud et aliud in motu, non esset prius et posterius in tempore*; igitur a simili, si non sit aliqua existentia nova in æviterno, nec aliqua novitas in ævo; et sic, si non sit prius et posterius in mensurato, non erit aliqua distinctio inter prius et posterius in mensura. Hoc etiam confirmatur per Philosophum 10. *Metaph.* quia secundum eum mensura debet esse unigenea mensurato, et ita si mensura sit divisibilis, et mensuratum; quod etiam probatur per hoc, quia indivisibile inquantum indivisibile, non potest mensurari divisibili. Impetit successionem in mensura. Text.

Præterea, *nunc* ævi si desinit, et non semper manet idem, hoc non potest esse propter defectum subjecti, quia per te subjectum manet idem; nec potest poni per aliquam causam corrumpentem, quia non videtur assignari posse causa corrumpens, igitur non deficit; aliter est de *nunc* temporis, quia ipsius subjectum proximum deficit, scilicet mutatio.

Præterea, si est hîc aliqua innovatio et inveteratio circa idem manens; ergo illud proprie mutatur, quia illud aliter se habet nunc quam prius; mutationis autem mensura est *nunc* temporis, ergo æviternum inquantum ponitur mensurari *nunc* ævi, mensurabitur *nunc* temporis. Pro hac positione est auctoritas Augustini de *Civit. lib.* 2. *c.* 2. quære.

Hanc conclusionem negativam tenendo Additio.

tripliciter ponitur differentia ævi ad tempus et æternitatem.

Ævum differt dupliciter ut medium ab æternitate et tempore, ut extremis. Primo, quia æternitas permanens mensurat sine possibilitate permutationis, tempus vero est mensura motus, ævum sic mensurat permanens ut mutabilitatem non abigat.

Secundo, quia æternitas mensurat indeficiens et indefectibile, tempus vero defectibile et deficiens; ævum vero medians indeficiens sic mensurat, ut tamen defectibile sit, id est, potens deficere

Primo, quia æternitas mensurat rem non mutationi subjectam, nec ad mutationem habentem potentiam; ævum vero et tempus opposito modo.

Secundo, æternitas indeficiens et indefectibilis; ævum defectibile, licet non deficiatur; tempus vero defectibile et deficiens.

Tertio, æternitas est permanens, et similiter ævum; tempus vero successivum tanquam mensura motus secundum prius et posterius in partibus mobilis, ex quarto Physic.

COMMENTARIUS.

pinio rici. 13. (a) *Contra istam positionem quod includit contradictionem arguitur,* ab Henrico, *quodl.* 5. *q.* 13. *et quodl.* 9. *q.* 7. Nam Henricus vult, quod existentia Angeli quantumcumque duret, mensuretur aliquo *nunc* ævi indivisibili, ita quod tantum unum *nunc* ævi indivisibile mensuret intrinsece existentiam totam Angeli quantumcumque durantem, et sic mensura Angeli intrinseca est indivisibilis, et nullo modo successiva et divisibilis. Vult tamen, quod ipsum ævum Angeli indivisibile de necessitate coassistat tempori, et sic illud *nunc* ævi potest dici successivum non in se ut dicit, sed prout coassistit alii et alii *nunc* temporis. Arguit ergo Henricus contra opinionem D. Bonaventuræ aliquibus argumentis, quæ postea patebunt in solvendo illa pro opinione sancti Bonaventuræ.

Hanc conclusionem negativam tenendo, dupliciter ponitur differentia ævi ad tempus et æternitatem. Henricus enim ponit duo: Primum, quod mensura Angeli sive ævum Angeli nullo modo est successivum, et sic in æviternum nullum est successivum. Secundum ponit, scilicet quod ipsum æviternum, sive Angelus mensuratus ævo, in quolibet instanti habet esse terminatum, id est, quod quantum est ex se, in quolibet instanti habet *non esse,* et similiter ævum habet *esse* terminatum in quolibet instanti, id est, quod in quolibet instanti habet de se *non esse.*

SCHOLIUM.

Ostendit rationes Henrici contra Bonavent. nihil conficere, sed ipsum in eis sibi non constare.

Contra istum (a) modum ponendi arguo. Videtur enim contradicere sibi ipsi, quia si in æviterno non est successio, sequitur quod *esse* quod habet in præsenti *nunc*, habeat in sequenti *nunc*; sed *esse* Angeli, quantum est ex se habet terminari, sicut dicit expresse, et ponit quod ævum potest in quolibet instanti, quantum est ex se deficere; igitur si istud æviternum habeat formaliter *esse* cum isto *nunc*, hoc non potest esse secundum illud idem *esse*, quia illud *esse* habuit terminari cum illo *nunc*, secundum illos: igitur oportet, quod vel alio *esse* sit cum isto *nunc* secundo, vel eodem iterum posito. 12.

Scotus arguit contra Henricum. Est ad hominem quia Henric. ponit instans ævi corrumpi per quoddam instans temporis. Ponit Henric. ævum necessario coexistere tempori, quod bene impugnat Doctor. Prius esse sine posteriori non est intrinseca contradictio.

Præterea quia dicit, impossibilia esse, quæ inferuntur, et illa non sequi ex hoc quod ævum ponitur indivisibile, sed ex negatione temporis, quæ negatio est incompossibilis cum positione ævi, et propter illam incompossibilitatem sequitur impossibille de æviterno. Hoc non (b) videtur rationabile, quia secundum ipsum quidquid est prius natura, quantum est ex se, potest esse prius duratione, hoc est, ex parte sui, sibi non repugnat esse prius duratione, quin absque contradictione quantum est ex parte sui, posset esse sine posteriore, respectu cujus dicitur esse prius natura; et ipso posito et posteriore non posito, nulla contradictio est ex parte prioris naturaliter, nec alicujus quod pertinet ad ipsum inquantum prius est; sed æviternum et mensura ejus propria, sunt naturaliter priora omni respectu ad tempus, sicut fundamentum est prius relatione; igitur ex tali hypothesi, non sequitur incompossibilitas ex parte æviterni, inquantum æviternum est.

13. Exemplum hujus est, quia licet necessario ad subjectum sequatur propria passio, tamen quia subjectum est prius natura passione, non est contradictio ex parte subjecti, quod subjectum sit prius duratione sua propria passione, quantum est ex parte subjecti. Et si hoc ponatur, nulla incompossibilitas sequitur ex parte subjecti in se eo modo, quo est prius passione. Contradictio igitur si aliqua sequatur, hoc est per locum extrinsecum, ex habitudine scilicet causæ ad effectum.

Ita igitur si est necessaria habitudo ævi ad tempus, tanquam prioris natura ad posterius natura, propter negationem posterioris, ponendo prius, non sequeretur aliqua contradictio ex parte prioris secundum se, nec ex parte alicujus alterius, quod convenit priori secundum se. Ista autem illata, scilicet Angelum non posse esse priorem alio Angelo, vel non posse esse post suum *non esse*, sunt incompossibilia per se ex parte æviterni, inquantum æviternum est, igitur, etc.

(c) Et quod probat etiam illam necessitatem concomitantiæ temporis ad ævum, propter ordinem perfectioris ad imperfectius, non videtur sufficere; hoc enim non concluderet de continentia quasi quantitativa, sed quidditativa, sicut quidditas superior continet inferiorem, sed cum tali continentia stat, quod superior potest esse sine inferiori, et quod sibi conveniat esse, quod est proprium sibi absque inferiori, aut saltem non conveniat sibi in respectu ad inferius. Ita igitur in proposito dicendum est, quod nihil proprium ævo, conveniet præcise sibi in ordine ad tempus.

COMMENTARIUS.

(a) *Contra istum modum ponendi arguo.* Scotus arguit contra Henricum deducendo ipsum ad contradictionem, et ratio Scoti stat in hoc: quia pono, quod Angelus habeat existentiam in *nunc A*, et secundo quod habeat existentiam in *nunc B*. Tertio pono, quod ipsum *nunc* positum per Henricum in quolibet instanti habebit de 14. Scotus re-ducit Henricum ad contra-dictionem

se terminari sive non esse, et similiter existentia Angeli, tunc quæro quomodo Angelus, qui prius est in *nunc A*, fiat in *nunc B*. Si dicis quod ex se est ibi, contra, quia in *nunc A*, habet ex se terminari, sive *non esse*; et similiter quæro de *nunc* posito ab ipso, quod est in *nunc A*, quomodo fiat in *nunc B*; non ex se, quia per ipsum in *nunc B* habet de se non esse, ergo si tam existentia Angeli, quam ipsum *nunc* ævi fiant in *nunc B*, aut hoc erit quia utrumque de novo producitur, aut quia utrumque sit iterum positum, et si sic, tunc erit successio, quia ipsum *nunc* in instanti *B*, vel iterum positum, vel de novo causatum succedit sibi ipsi existenti in *nunc*; ergo contradicit sibi dicendo mensuram Angeli non esse successivam, et quod tam Angelus, quam ipsum ævum pro quolibet instanti habet de se terminari sive non esse, et hoc est quod dicit.

15. Præterea quod dicit, quia D. Bonaventura dicit, si ævum Angeli sit penitus indivisibile, sequuntur multa incompossibilia, quæ patent in positione D. Bonaventuræ. Dicit Henricus, quod impossibilia posita a Bonaventura non sequuntur ex hoc quod ævum ponatur indivisibile, sed ex hoc quod ponatur ævum posse separari a tempore, quod tamen est impossibile, et sic non est inconveniens, quod ex uno impossibili sequantur multa impossibilia. Ad hoc ergo antecedens impossibile vel incompossibile, scilicet ævum indivisibile potest separari a tempore, sequuntur multa incompossibilia posita a D. Bonaventura, sed si ævum indivisibile de necessitate coassistat tempori, nulla impossibilia sequuntur, et hoc est quod dicit contra hoc.

(b) *Hoc non videtur*. Hic probat Doctor quod non repugnat ævo posse esse sine tempore, quia, secundum Henricum ipsum ævum est prius natura tempore, quia vult quod tempus de necessitate concomitetur ævum, tanquam imperfectum perfectum, et vult etiam quod illud, quod est prius natura alio, non repugnet sibi posse esse sine illo; ergo in priori, quo ævum potest esse sine tempore, etiam æviternum, quod est mensuratum ipso ævo, possit esse sine tempore. Patet, quia ævum existentiæ Angeli fundatur in ipsa existentia; ergo si illud ævum est indivisibile, et ex se potest præcedere tempus, tunc in illo priori sequerentur impossibilia illa illata a S. Bonaventura.

(c) *Et quod probat etiam*. Dicit Henricus quod tempus de necessitate concomitatur ævum tanquam imperfectius perfectum, quod de necessitate continetur.

Dicit Doctor: *Hoc non concluderet*, sicut dicimus, quod corpus continet superficiem et lineam, quia non potest esse sine illis, cum sint priora ipso corpore et sibi invicem intrinseca, modo ævum non sic continet tempus tanquam prius et intrinsecum sibi, cum tempus secundum ipsum sit posterius ævo; si ergo ævum continet tempus, erit continentia quidditativa, et hoc non. Si vis dicere, quod ævum continet quidditative tempus, ita quod tempus sit de quidditate ævi, et tunc tempus quod est posterius, erit de quidditate prioris, aut de quidditate potentiali, id est, quod contineat ipsum ævum tempus potentialiter, sicut quidditas animalis continet quidditatem hominis, tanquam superius suum inferius; et hoc non concludit necessitatem ævi ad tempus, quia sicut non repugnat animali esse sine homine, ita non repugnat ævo esse sine tempore, et sic stat intentum.

16. Corpus quomodo contineat superficiem et lineam.

SCHOLIUM

Ponit modum defendendi opinionem D. Bonavent. de successione in Angelo, quæ non est

improbabilis, quia ævum secundum eum est quantitas, et sic habens suam divisibilitatem non permanentem, sed successivam, ita quod uni ejus *nunc*, raptim fluenti, succedat aliud; unde ex vi creationis Angeli, non duraret nisi uno nunc, sed Deus conservando ponit ejus esse in alio et alio nunc, et tot erunt positiones seu causationes, quot *nunc* ævi Angeli. Et solutis argumentis Henrici contra Bonaventuram ponit aliud modum defendendi ejus sententiam, sed non secundum ejus mentem.

14. Qui vult tenere (a) primam opinionem, quæ videtur probabilis, et habere pro se rationes probabiles, potest dicere secundum intentionem ponentis quod ævum proprie est quantitas, et per consequens habet propriam diversibilitatem, non autem permanentem; igitur successivam. Tale est indivisibile succedens indivisibili, sicut aliud alii, et ita *nunc* ævi quantum est ex se, raptim transit, et esse æviterni, ut positum est in isto *nunc*, ex vi istius positionis, præcise habet esse in isto *nunc*, et statim non esse, isto *nunc* transacto, nisi eadem causa alia causatione poneret idem esse in alio *nunc*, et ita conservaret positive causando non aliud *esse*, sicut est in successivo, sed idem *esse* infinities, ita quod prima causatio dicitur creatio, quia sequitur immediate *non esse* ordine durationis; quælibet autem causatio sequens sequitur ad *non esse* in subjecto mediate ordine durationis, et *non esse* immediate ordine naturæ, quod *non esse* tempore inesset, nisi causa conservans daret *esse*, sed ipsum *esse* secundo positum sequitur ordine durationis esse primo positum, et per hoc est continuatio et conservatio ejusdem *esse*.

Exemplum hujus est, (b) quia si Angelus habeat aliquam quantitatem virtualem, per quam potest esse præsens alicui loco definitive, ita per eam est præsens huic loco, quod non potest esse præsens simul alii loco; nec absolute potest esse præsens alii loco, nisi aliqua mutatione facta circa ipsam per respectum ad alium locum, vel quod ipsa fiat major formaliter; vel quod ipsa transferatur de loco ad locum, vel quod per potentiam divinam sit in alio loco, non derelinquendo istum. *Exemplo declarat successionem in existentia Angeli.*

Ita est in proposito, quod illud esse, quod habet Angelus unica causatione, limitatum est ad hoc *nunc*, et nullo facto novo circa ipsum, non potest vi hujus causationis esse ultra hoc *nunc*; sed Deus dans ei quantitatem * durativam perpetuam, et hoc una causatione continua, vel infinitis causationibus ejusdem esse, dat ei semper vim coexistendi * uniformiter quo extendatur toti tempori.

* al. durationem

* al. formaliter.

Ad argumenta (c) contra illam positionem. Ad primum quod probat contradictionem sequi ex ea, respondeo, quod in illa duratione sive mora essendi, quæ est præcise successiva, est innovatio, et pars ejus una recedit, et alia succedit, et generaliter una pars succedit alteri, non tamen est innovatio aliqua in illa existentia, cujus est illa mora. Sicut si poneretur caro non habens partem et partem sub eadem quantitate permanente, tunc esset ibi alietas partium in ipsa extensione formaliter, quæ 15.

Ad arg. Henrici pro D. Bonavent. posita. n. 10. 11 Mensura divisibili mensurari potest indivisibile.

quantitas est absque extensione vel diversitate partium ejus, cui accidit talis extensio. Et cum probatur non esse distinctionem in mensura per Philosophum 4. *Physic.* nisi fuerit distinctio in mensurato, dico quod bene sequitur si partes temporis sunt aliæ, quod partes motus sint aliæ, sicut ab effectu ad causam, sed non est necesse, quod in quibuscumque partes durationis sunt aliæ, quod aliqua distinctio partium priorum sit causa hujus distinctionis, quia illa distinctio quæ alicui est secunda, potest in alio esse prima. Exemplum hujus est, ignis calefacit, et desiccat propter accidentia distincta ordinata in igne, ita quod distinctio actionum est ibi secunda præsupponens aliam distinctionem priorem, scilicet distinctionem accidentium activorum, sed ex hoc non sequitur quod ubicumque est distinctio actionum, quod ipsa sit secunda, quia si in Sole continerentur virtualiter illa accidentia distincta ignis, tunc prima distinctio ibi esset actionum, quæ tamen fuit secunda respectu ignis, Sic dicendum est in proposito.

16. (d) Ad aliud argumentum dico, quod *nunc* potest deficere, quia ex se habet tantum raptim transire, licet subjectum ejus maneat idem, nec aliquod agens corrumpat ipsum, et quod *nunc* temporis deficiat, deficiente suo proprio subjecto, accidit sibi quod subjectum ejus proximum deficiat, quia si illud maneret idem sicut est in quiescente, tunc posset dici quod illud idem agens, per quod est aliud *nunc* succedens isti, producendo aliud *nunc* incompossibile isti, destruit istud, non ex se primo, sed ex consequenti.

[Margin: Text. 90. idem 6. Phys. text. 24. Duplex modus desinendi, explicatur per ultimum esse ultimum non esse. Scot. 4. d. 1 q. 1. 17.]

(e) Et si quæras tunc, in quo deficiat istud *nunc,* aut in se, aut in alio, sicut arguit Philosophus 4. *Physic.* dico, quod *deficere* sicut et *desinere,* potest exponi dupliciter. Uno modo per positionem præsentis et negationem futuri, vel per positionem præteriti et negationem præsentis. Primo modo debet exponi in divisibilibus, et in his quæ habent ultimum sui *esse*, illa enim non habent primum sui *non esse,* et tunc desinunt cum sunt, et hoc modo *nunc* desinit in se, quia nunc est, et post hoc non erit. Et si (f) quæras primum sui *non esse*, nullum est, sicut nec (g) alicujus habentis ultimum *esse*.

[Margin: Modus 2. sustinendi opin. D. Bonavent. 17.]

Alio modo posset conclusio (h) sustineri, licet non ad intentionem ponentis illam positionem principalem, quod tota existentia Angeli manet secundum quod absoluta est, habens tamen novum et novum respectum ad ipsam causam, ita quod ipsa, tota ut sub uno respectu ad causam suam causantem, succedit sibi ipsi, ut sub alio respectu ad conservantem; et ista via forte esset facilior ad tenendum successionem, quam prior quæ ponit quantitatem, licet esset ex alia parte multum difficile sustinere, quomodo esset ibi vera successio præcise absque omni distinctione in absoluto quocumque, sive in fundamento, sive in termino.

COMMENTARIUS.

17. Opin. D. Bonav. videtur probabilis. (a) *Qui vult tenere primam opinionem.* Hîc Doctor ostendit modum, quo quis potest tenere primam opinionem, quæ est sancti Bonaventuræ, declarando quomodo mensura Angelorum possit dici mere successiva, quæ mensura dicitur *ævum*. Dicit ergo sic: *Qui vult tenere primam opinionem*, etc. *et per consequens habet propriam divisibilitatem,* quia divisibilitas in partes quantitativas, de necessitate concomitatur quantitatem, et talis quantitas non habet divisibilitatem permanentem, ita quod omnes partes simul sint, quod est de ratione permanentis, sed successivam, sic quod una pars semper succedat alteri ; non enim talis quantitas potest habere omnes partes simul, cum de ratione successivi sit non habere omnes partes simul.

18. Successivum duplex. Et quia successivum potest esse duplex, aliquod quod est compositum ex partibus divisibilibus, ita quod una pars semper divisibilis in infinitas partes, succedat alteri parti, et sic tempus et motus dicuntur successiva, quia quælibet pars temporis, et quælibet pars motus est divisibilis in partes infinitas proportionales. Quomodo est successio in ævo, et æviterno. Aliud est successivum constans ex partibus indivisibilibus, ita quod unum indivisibile succedit alteri, ita quod unum indivisibile cum desinit esse, succedit aliud, et cum aliud desinit esse, succedit aliud ; et hoc modo potest poni ævum quantitas successiva, quia constat ex alio et alio *nunc* sibi invicem succedentibus, et ita *nunc* ævi quantum est ex se raptim transit, ita cum unum *nunc* desinit, aliud succedit. *Et esse æviterni,* quod est ens mensuratum ævo, *ut positum est in illo nunc,* scilicet indivisibili et instantaneo, ex positione ævi in illo *nunc*, supple præcise habet esse in isto *nunc, et statim non esset isto* nunc *transacto, nisi eadem causa alia causatione poneret idem esse in alio nunc*, id est, quod quando Angelus creatur in instanti *A præcise habet esse* tantum pro illo instanti et instanti immediate sequenti, quantum est ex se, etiam non esset, nisi prima causa, quæ ponit Angelum in primo instanti, eadem causatione vel alia ponat illud idem *esse* in secundo instanti, et sic successive de aliis instantibus, *et ita conservat positive causando non aliud esse, sicut est in successivo, sed idem esse infinities.*

Vult dicere, quod ideo prima causa conservat Angelum, quia in secundo instanti sive *nunc* in quo Angelus, quantum est ex parte sua, desinit esse, ponit eumdem Angelum in *esse* in ipso *nunc,* et similiter conservat in tertio *nunc,* quia idem Angelus in illo *nunc,* quantum est ex se desineret esse, nisi idem Angelus eadem causatione, qua ponitur in primo *nunc,* ponatur in *nunc* succedentibus, sive alia et alia causatione, ita quod una causatione ponatur in primo *nunc*, quæ dicitur creatio, et alia causatione ponatur in secundo *nunc*, et sic deinceps ; et sic ævum sive *nunc* ævi dicitur raptim transire, quia semper aliud et aliud *nunc* succedit. 19.

Ita quod prima causatio dicitur creatio, etc. Sensus hujus litteræ est, cum dicit quod *causatio Angeli in primo instanti dicitur creatio,* quæ immediate sequitur ipsum *non esse*, et causatio ejusdem Angeli in secundo instanti dicitur conservatio, ut sequitur ipsum *non esse* posterius duratione. Ipsum *non esse* dico, quod præcedit creationem Angeli, et sequitur *non esse* posterius natura, quod *non esse* est posterius creatione Angeli, non quod tale *non esse* insit, sed in illo Declaratio litteræ.

secundo instanti in quo ponitur Angelus in *esse* si non poneretur in *esse*, ipsum *non esse* inesset eo modo, quo expositum est supra *dist.* 1. *q.* 2. et ipsum *esse* Angeli positum in secundo instanti est posterius duratione ipso *esse* Angeli posito in primo instanti. Patet, quia *esse* Angeli in primo instanti mensuratur primo *nunc* ævi, et idem *esse* positum in secundo instanti mensuratur alio *nunc* ævi, quod succedit priori *nunc;* et hoc modo est continuatio et conservatio ejusdem existentiæ Angeli positæ in primo instanti, et iterum positæ in secundo instanti, et iterum positæ in tertio, et sic deinceps ; et solum in primo instanti in quo ponitur dicitur creatio, et in omnibus aliis sequentibus primum instans, in quibus ponitur dicitur conservatio, et sic patet ista littera Doctoris.

20. Quantitas virtualis attenditur penes perfectionem intrinsecam.

(b) *Exemplum hujus est, quia si Angelus habet aliquam quantitatem virtualem,* (quantitas enim virtualis attenditur penes perfectionem intrinsecam, sicut dicimus quod Deus est infinitæ quantitatis in virtute, id est, quod est infiniti vigoris et virtutis, et talis quantitas distinguitur a quantitate molis, ubi tantum attenditur extensio quantitativa) *per quam potest esse præsens alicui loco definitive*; locus enim definitivus pro nunc, ut distinguitur contra locum circumscriptivum, dicitur locus præsentialis, quo aliquid dicitur sic esse hic, quod pro illo instanti non est alibi, vel ita esse præsens huic, quod pro illo instanti non est præsens alteri, sicut si unus Angelus esset in uno loco, et pro illo instanti non esset in alio loco, diceretur proprie in loco esse definitive sive præsentialiter, (*ita per eam,* supple, quantitatem virtualem *esse præsens huic loco, quod non potest præsens esse simul alii loco, nec absolute potest esse præsens alii loco, nisi aliqua mutatione facta circa ipsam,* scilicet quantitatem virtualem, *per respectum ad alium locum, vel quod ipsa fuit major formaliter, vel quæ ipsa transferatur de loco ad locum, vel quod per potentiam divinam sit in alio loco,* non derelinquendo priorem locum quod potest facere, ut patebit infra, et prolixe *in quarto distinctio* 10. *et* 49. Sequitur, *ita est in proposito, quod illud esse, quod habet Angelus unica causatione, limitatum est ad hoc nunc*, ita quod quantum est ex parte sua habet tantum esse in illo *nunc*, ita quod in secundo *nunc* ex parte sua nullum haberet *esse,* nisi eadem causatione qua ponebatur in primo *nunc*, ponatur in *esse* in secundo *nunc*, vel alia causatione a priori ponatur in esse in isto secundo *nunc*, et sic patet littera hujus exempli.

(c) *Ad argumenta contra illam propositionem.* Hic Doctor respondet ad argu- 21. * n. 10.
menta Henrici facta contra opinionem sancti Bonaventuræ, ad quam opinionem videtur Doctor declinare. Primo enim arguit sic Henricus, probando quod includat contradictionem, scilicet ævum esse successivum, quia ubi est successio, ibi est prius et posterius, quæ non sunt simul, sed adveniente posteriori prius decidit, et per consequens prius veterascit, et posterius novum est ; et sic sequeretur, quod in existentia Angeli posset esse innovatio, quod est inconveniens. Si dicatur, quod in mensura est tantum successio, et innovatio, sed non in mensurato, contra hanc responsionem arguit Henricus, probando quod non potest esse novitas in mensura, quin etiam sit in mensurato, et probat per Philosophum *in* 4. *Phys. text. com.* 99. ubi habetur quod prius et posterius sunt in tempore propter prius et posterius in motu : *Necesse est*, inquit, *in motu esse prius et posterius proportionalia his, quæ sunt ibi*, puta magnitudini, *at vero in tempore est prius et posterius*

propter quod sequitur semper alterum ipsorum, est autem prius et posterius ipsorum in motu. Hæc ille. Et Commentator ibi: *Quia*, inquit, *prius et posterius inveniuntur in mensura, in qua fit motus primo, et est illa, quæ est in situ, necesse est etiam in motu inveniantur prius et posterius;* et parum infra: *Ex hoc,* inquit, *quod prius et posterius inveniuntur in partibus motus, sequitur, ut inveniantur in ipso tempore*: hæc ille. Hoc idem patet ubi supra text. com. 100. ubi sic habetur: *At vero tempus cognoscimus, cum definimus motum prius et posterius determinantes, et tunc dicimus fieri tempus, quando prioris et posterioris in motu sensu percipimus.* Hæc ille. Et Commentator ibi: *Ipsius*, inquit, *sentiunt primo et essentialiter, cum senserimus motum, in quo sentimus nos transmutari, id est, esse in esse transmutabili,* hæc ille. Et

Non potest esse novitas in mensura quin sit in mensurato. hoc idem patet *in textu* 101. *et inde.* Ex his ergo, et aliis auctoritatibus apparet expresse, quomodo non possit esse novitas in mensura, quin sit in mensurato ut patet de motu mensurato tempore. Sic dico in proposito, quod si non sit aliqua existentia nova in æviterno, sequitur quod nec aliqua novitas erit in ævo, et sic si non sit prius et posterius in mensurato, non erit aliqua distinctio inter prius et posterius in mensura.

22. Hoc etiam confirmatur per Philosophum, qui vult quod mensura sit unigenea mensurato, ut patet 10 .*Metaph. text. com.* 4. ubi sic habetur: *Semper,* inquit, *cognatum est metrum magnitudo, non quidem enim magnitudo, et secundum unumquodque longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocis vox, gravitatis gravitas, unitatis unitas, sic enim oportet accipere*: hæc ille. Vult dicere, quod tertia proprietas mensuræ est, quod sit uniformis, et unigenea mensurato, id est, quod sit unius generis cum mensurato. Et hoc est quod dicit, quod semper metrum est cognatum, supple unius generis commensurato, et hoc patet per exempla ibi posita; nam mensura magnitudinis est quædam magnitudo, et secundum unumquodque mensuratum, ut quod latitudinis sit, supple mensura longitudo, et longitudinis mensura sit longitudo, etc. Hoc idem vult Commentator ibidem; sequitur ergo ex ista auctoritate, quod si mensura sit divisibilis et successiva, et mensuratum similiter erit divisibile et successivum, quod etiam probatur per hoc, quia indivisibile, inquantum indivisibile potest mensurari divisibili.

Ad hoc argumentum Henrici contra D. Bonaventuram respondet Doctor sustinendo opinionem Bonaventuræ; et responsio stat in hoc, quod licet tempus, quod est divisibile, sit mensura motus qui est divisibilis, et quod divisio temporis præsupponat divisionem motus, quia divisio partium motus est causa divisionis partium temporis, et per consequens non potest esse novitas et successio in tempore, quin sit in motu mensurato; non tamen sic sequitur de ævo respectu existentiæ Angeli, quia potest esse divisio mensuræ absque divisione mensurati, præcipue cum mensuratum non sit causa mensuræ, et etiam si sic, potest esse quod aliqua mensura sit successiva illi, ita quod unum *nunc* succedat alteri, et tamen mensuratum non sit successivum, sed sufficit, quod illud mensuratum actione continua agentis primi, vel alia et alia actione ponatur in alio et alio instanti. 23. Mensura et mensuratum quomodo se consequantur.

Et si dicatur, mensura et mensuratum sunt unigenea, si ergo ævum est divisibile in alia et alia instantia sibi invicem succedentia; ergo et existentia Angeli erit divisibilis.

24. Mensura ævi non est posita ab Aristotele.

Dico primo, quod Aristoteles non posuit hanc mensuram ævi successivam, sed tempus esse mensuram successivam posuit, et unigeneam mensurato; vult enim ipse substantias separatas esse necesse esse, et æternas. Secundo dico, quod licet existentia Angeli non sit in se divisibilis, tamen ut consideratur habere *esse* in alio et alio instanti, et hoc vel actione continua primi agentis, vel alia et alia actione erit divisibilis. Addit enim Doctor, quod licet mensura successiva, qualis est tempus, ut comparatur ad motum, sit unigenea illi, quia sicut in tempore alia et alia pars succedit alteri parti, ita quod adveniente una parte, altera desinit esse ; sic similiter est in motu, in quo una pars succedit alteri, sic quod adveniente secunda desinit prima, et sic adveniente tertia desinit secunda, et sic successive ; loquendo tamen de re permanente, quæ est subjecta motui, quæ mensuratur etiam tempore, pro quanto motui subjicitur, non erit unigenea tempori, quia res permanens habet omnes partes simul, ita quod una non succedit alteri, sicut e contrario est in tempore et in motu, ubi partes non sunt simul, sed semper una alteri succedit.

Secundo principaliter arguit Henricus, quia si *nunc* ævi raptim transit, ita quod unum succedit alteri, et adveniente secundo *nunc*, primum desinit esse, aliter ævum non esset successivum, quia si omnia *nunc* ævi simul essent, ipsum ævum esset permanens, quia haberet omnes partes simul. Ad hoc ergo ut dicatur successivum, oportet sic unum *nunc* succedere alteri, quod adveniente uno desinat aliud, sed non est possibile *nunc* ævi desinere esse, quod patet, quia si desinit esse, hoc maxime erit propter defectum subjecti, puta ipsius æviterni ; sed æviternum manet idem, nec potest assignari alia causa, qua desinat esse, quia non videtur assignari posse causa corruptionis, ergo *nunc* ævi non deficit, aliter tamen est de *nunc* temporis, quia deficit propter defectum subjecti proximi, quod est mutatio.

Respondet Doctor ad hoc secundum argumentum, et dicit quod illud *nunc* desinit in se, quia ex se habet tantum raptim transire. *Desinere* tamen potest exponi dupliciter : *Uno modo per positionem præsentis, et negationem futuri, vel per positionem præteriti, et negationem præsentis.* Et ut ista littera intelligatur, declaro aliqua, nam differentia est inter permanentia, et inter successiva divisibilia in partes divisibiles, et inter indivisibilia sive instantanea.

25. Prima conclusio. Quomodo permanens et successivum habent suum esse quantum ad primum et ultimum.

De permanentibus sit ista prima conclusio, quod permanens habet primum sui *esse*. Et pono exemplum, quod generetur ignis ex ligno, et tunc dicitur ignis generari, quando forma substantialis ignis inducitur in materia ligni, quod declarat Doctor *in prima dist. quarti, quæst.* 1. et tunc dico, quod forma ignis geniti habet primum sui *esse*, loquendo de forma completive, id est, quod datur aliquod instans in quo habet suum *esse* perfectum. Et cum dicitur, *illa forma incipit esse*, sic debet exponi, et dicatur illa forma A, A *incipit esse*, sic exponitur, A nunc est, et immediate ante hoc instans non fuit, ergo A incipit esse, quod dicitur, quod immediate ante hoc instans non fuit in aliquo instanti immediato illi instanti in quo est, quia tunc duo instantia essent immediate, quod est contra Aristotelem 4. *et* 6. *Physicorum*. Sed sic debet intelligi, immediate ante hoc instans non fuit, id est, in tempore immediate præcedenti hoc instans, in quo est ; ergo incipit esse, sic intelligendo, A in hoc instanti est, et in tempore immediate ante hoc instans non fuit ; ergo A incipit esse, et hoc modo in perma-

nentibus *incipit* exponitur per positionem de præsenti, et negationem de præterito, et sic patet quomodo in permanentibus datur primum sui *esse*.

26. Secunda conclusio. Secunda conclusio est, quod in permanentibus non datur ultimum sui *non esse*, id est, non datur aliquod instans in quo non sit, et aliud instans in quo immediate sit, quia tunc duo instantia essent simul immediata, nec tempus immediatum ad illud instans, quia tunc generaretur in tempore et non in instanti, ut si dicatur, *A* in isto instanti non est, et immediate post hoc instans erit. Si intelligatur ly *immediate* pro instanti immediato, tunc dantur duo instantia sibi immediata. Si intelligatur *immediate*, id est, in tempore immediate habito, tunc generatur in tempore et non in instanti, quod est contra Philosophum, et sic patet quomodo rei permanentis datur primum instans sui *esse*, et non datur ultimum instans sui *non esse*. Exemplum clarum ponitur utriusque, supponendo, quod quando acquiritur aliquod permanens ut permanens, tantum in instanti acquiritur. Et licet aliqua qualitas vel quantitas, et forte multæ formæ substantiales secundum Scotum *in* 9. *Metaphysicæ*, acquirantur successive, tamen sunt de numero permanentium cum omnes partes habeant simul, ut ergo successive acquiruntur, et per motum. Similis datur regula de eis, quæ et de successivis. Sed regula ista de permanentibus intelligitur de permanentibus, quæ ut permanentia totum simul habent *esse* in ultimo instanti temporis, in quo tempore successive acquiruntur, et in ultimo instanti tantum indivisibiliter, et sic nullo modo per motum, sed per mutationem. Hoc præmisso, pono exemplum, et sit forma permanens *A*, quæ simul tota acquiritur, tunc datur primum sui *esse*, id est, datur aliquod instans temporis præcedentis, in quo est verum dicere *A* est, et per totum tempus præteritum immediatum illi instanti verum est dicere *A* non fuit, ergo *A* incipit esse; et sic *incipit* exponitur per positionem de præsenti, supple affirmando *A* esse in aliquo ultimo instanti alicujus temporis, et per negationem de præterito, supple negando ipsum fuisse pro toto tempore immediate præcedenti illud ultimum instans.

Exemplum clarum.

Item, non datur ultimum sui *non esse* id est, non datur aliquod instans immediate sequens aliquod tempus in quo *A* non sit, et immediate post illud instans sit, quia si in aliquo instanti non est, et immediate post illud est, aut erit in tempore aut in instanti; non in tempore immediato ad illud instans in quo non est, quia dictum est, quod permanens ut permanens acquiritur in instanti; nec etiam est in instanti immediate sequenti instans in quo non fuit, quia tunc darentur duo instantia sibi immediata.

27. Tertia conclusio. Tertia conclusio : Permanens habet primum instans sui non esse, id est, quod si aliquod permanens duret per horam, et in ultimo instanti illius horæ desinit esse, et sic exponitur per negationem de præsenti, et per positionem de præterito, supple *A* in ultimo instanti horæ non est, et in tempore immediato ante illud instans fuit, ergo *A* desinit esse. Et sic patet differentia inter ultimum instans sui *non esse*, et primum instans sui *non esse*, quia cum dico *A* habet ultimum instans sui *non esse*, semper exponitur per negationem de præsenti, et positionem de futuro, id est, *A* in isto instanti non est, et immediate post hoc instans erit. Cum vero datur primum instans sui *non esse*, semper sic exponitur per negationem de præsenti, et positionem de præterito, supple *A* in isto instanti non est, et in tempore immediato ad hoc instans fuit;

Differentia inter ultimum instans sui non esse et primum instans sui non esse

ergo *A* desinit esse ; et sic ad ultimum instans sui *non esse* sequitur incipere esse. Ad primum vero instans sui non esse, sequitur desinere esse.

Quarta conclusio. Quarta conclusio : Communiter quod est primum instans *non esse* alicujus formæ permanentis, est primum instans esse alterius formæ permanentis. Exemplum : Pono casum, quod materia ligni sit sub forma ligni tantum per horam, et in ultimo instanti illius horæ sit sub forma ignis; tunc in ultimo instanti illius horæ, verum est dicere, forma ligni in hoc instanti non est, et in tempore immediato ante hoc instans fuit ; ergo desinit esse, et sic datur primum instans sui *non esse*. Similiter verum est dicere, forma ignis in ultimo instanti illius horæ est, et in tempore immediato ante illud instans non fuit ; ergo incipit esse, et sic patet quomodo respectu unius formæ illud instans, quod est primum instans sui *non esse*, est etiam primum instans *esse* alterius formæ.

28. Adverte tamen primo quod quando datur primum instans sui *esse*, semper *incipit*, exponitur per positionem de præsenti, et negationem de præterito. Exemplum, *A* nunc est, et immediate ante hoc non fuit ; ergo *A* incipit esse.

Secundo, quando datur ultimum instans sui *non esse*, *incipit* semper exponitur per negationem de præsenti, et per positionem de futuro. Exemplum, *A* in isto instanti non est, et immediate post hoc instans erit, ergo *A* incipit esse. Tertio, quando datur primum instans erit, ergo *A* incipit esse. Quarto quando datur primum instans sui *non esse*, tunc non potest exponi per *incipit*, sed per *desinit*, et *desinit* semper sic exponitur per negationem de præsenti, et positionem de præterito. Exemplum, *A* in isto instanti non est, et in tempore immediato ante hoc instans fuit ; ergo *A* desinit esse. Quinto, ubi datur primum et ultimum instans sui *esse* ut in divisibilibus, potest exponi per *incipit* et *desinit*, et ly *incipit* exponitur per positionem de præsenti, et negationem de futuro, et hoc satis patet per Philosophum. Exemplum primi, *A* in isto instanti est, et immediate ante hoc non fuit : ergo *A* incipit esse. Exemplum secundi, *A* in isto instanti est, et immediate post hoc non erit ; ergo *A* desinit esse.

Quinta conclusio, in permanentibus non datur ultimum instans sui *esse*, et hoc satis exposui infra in isto secundo. Et ut clarius intelligatur, pono quod aliquod permanens duret per horam, et tale permanens dicatur *A* ; tunc sic, si habet ultimum instans sui *esse*, quod est ultimum instans unius horæ, tunc exponitur per positionem de præsenti, et negationem de futuro, sic dicendo : *A* in isto instanti est, et in tempore immediato post hoc instans non erit ; ergo desinit esse. Secunda pars est falsa, quia tunc haberet *non esse* in tempore, et desineret esse in tempore, quod est contra rationem permanentis, quia permanens, quod simul desinit esse, tantum desinit esse in instanti. Permanens tamen de potentia Dei, potest habere ultimum instans sui *esse*, nam Deus posset conservare lapidem per unam diem, et per ultimum instans illius diei, et in tempore immediato ad illud instans posset eumdem lapidem annihilare, et sic haberet ultimum instans sui esse, et hoc satis patet a Doctore *q.* 12. *quodlibetorum*. 29. Quinta conclusio.

Sexta conclusio est de successivis, ubi plura continentur. Successiva enim illa, quæ non habent omnes partes simul, sed una succedit alteri, ita quod una adveniente, alia desinit esse, ut patet de motu et tempore. Et de istis loquendo, dantur aliquæ regulæ, quarum prima est ista, quod *in successivis datur primum sui non esse*. 30. Sexta conclusio. Aliquæ regulæ de successivis.

Et pono exemplum de motu, qui duret per horam, et tunc ista est vera, motus in ultimo instanti horæ non est, patet quia motus non est in instanti, et in tempore immediato ad illud instans fuit, et sic desinit esse. Secunda regula, *in successivis datur ultimum instans sui non esse*, id est, datur ultimum instans alicujus temporis in quo non est, quia motus nunquam est in instanti, ut dixi, et in tempore immediato post illud instans erit, et sic incipit esse motus. Et exponitur *incipit* per negationem de præsenti, et positionem de futuro, quia ista est vera, motus in isto instanti non est, et in tempore immediato post hoc instans erit; ergo motus incipit esse. Tertia regula, *in successivis non datur primum instans sui esse*, patet, quia tunc motus posset esse in instanti, et tunc ista esset vera, motus in isto instanti est, quod repugnat scilicet motum esse in instanti. Quarta regula, *in successivis non datur ultimum instans sui esse*. Hoc est enim contra rationem successivorum, quod possint habere esse in aliquo instanti, tantum enim habent *esse* in tempore.

31. Septima conclusio. Septima conclusio est de indivisibilibus et instantaneis, in qua dantur aliquæ regulæ; et non loquor hic de indivisibilibus et instantaneis aliquo modo permanentibus, sicut dicimus quod punctus in linea permanet, sed tantum loquor de illis, quæ habent *esse* et permanentiam per instans, ut sunt mutationes, sive *mutatum esse* in motu, et instans in tempore, quo intellecto, sit ista prima regula: *Instantanea habent primum sui esse*, patet, quia ista est vera, *A*, in isto instanti est, et immediate ante illud instans non fuit; ergo *A* incipit *esse*, et sic *incipit* exponitur per positionem de præsenti, et negationem de præterito. Secunda regula est, quod *instantanea habent ultimum sui esse*, nam hæc est vera, instantaneum est in isto instanti, et immediate post hoc instans non erit; ergo desinit esse, et *desinit* exponitur per positionem de præsenti, et negationem de futuro. Tertia regula: *Instantanea non habent primum instans sui non esse*, patet, quia ista est falsa, *A* instantaneum in isto instanti non est et in tempore immediato ante hoc instans fuit. Hæc secunda pars est falsa, quia instantaneum habet tantum *esse* per instans. Quarta regula: *Instantanea non habent ultimum instans sui non esse*, patet, quia ista est falsa; *A* instantaneum in isto instanti non est, et in tempore immediato post hoc instans erit. Hæc est falsa, cum nullo modo habeat esse in tempore.

Recapitulatio omnium supradictorum. Breviter ergo dico, quod permanentia habent primum instans sui *esse*, et primum instans sui *non esse*, et non habent ultimum instans sui *esse*, nec ultimum instans sui *non esse*. Successiva autem habent primum instans sui *non esse*, et ultimum instans sui *non esse* sed non habent primum instans sui *esse*, nec ultimum instans sui *esse*. Intantanea vero habent primum instans sui *esse*, et ultimum instans sui *esse*, sed non habent primum instans sui *non esse*, nec ultimum instans sui *non esse*, et sic patet quid dicendum de istis.

(d) *Ad aliud*. Istis præmissis declaro litteram Doctoris respondendo ad argumentum Henrici ibi : *Ad aliud argumentum dico quod* nunc *potest deficere*, etc. Hic loquitur specialiter de *nunc* ævi, quod raptim transit, quia unum *nunc* ævi immediate succedit alteri *nunc*, ita quod adveniente uno *nunc*, aliud desinit esse, et hoc est raptim transire. Et licet æviternum maneat, tamen *nunc* ævi in se desinit esse, nec aliquod agens corrumpit ipsum, ut patet. Sequitur, *et quod* nunc *temporis deficiat*, etc. Dicit Doctor, quod *nunc*

temporis eodem modo desinit esse sicut et *nunc* ævi quia sicut *nunc* ævi desinit esse in se, ita et *nunc* temporis. Et addit quod licet *nunc* temporis deficiat deficiente subjecto immediato, hoc tamen sibi accidit. Subjectum immediatum *nunc* temporis est mutatio, sive *mutatum esse,* quod est instantaneum, sicut et motus qui est successivus, est subjectum temporis successivi. Dicit ergo Doctor, quod licet deficiente subjecto *nunc,* puta aliquo *mutato esse,* deficiat ipsum *nunc*, hoc tamen non est præcisa causa, quia si ipsum subjectum haberet permanentiam per aliquod tempus, adhuc ipsum *nunc* desineret esse in se. Et cum quæritur illud *nunc*, a quo corrumpitur, dicit Doctor, quod a nullo immediate corrumpitur, sed mediate tantum, quia agens producens aliud *nunc* incompossibile priori, corrumpit illud prius, et sic non corrumpit, sed ex consequenti.

2. nere ptest ni du- iter.

(e) *Et si quæras tunc, in quo deficiat,* etc. Dicit Doctor, *quod* deficere *sive* desinere *potest exponi dupliciter* : *Uno modo per positionem præsentis, et negationem futuri* ; et hoc modo debet exponi in indivisibilibus, et in his quæ habent ultimum sui *esse*, et sic exponitur : hoc indivisibile in isto instanti est, et immediate post hoc non erit, ergo desinit esse ; illa enim indivisibilia non habent primum sui *non esse,* quia sic exponerentur per negationem de præsenti, et positionem de præterito ut supra patuit, et sic talia indivisibilia deficiunt cum sunt, quia ista est vera : Hoc indivisibile est in hoc instanti, et immediate post hoc non erit, et sic tale indivisibile desinet esse.

(f) *Et si quæras primum sui non esse nullum est,* quia si haberent primum sui *non esse,* ut dixi supra, tunc *desinere* exponeretur per negationem præsentis, et positionem præteriti, ut supra patuit.

(g) *Sicut nec alicujus habentis ultimum esse.* Vult dicere Doctor quod sicut illa, quæ habent ultimum sui *esse*, non habent primum sui *non esse,* ita indivisibilia non habent primum sui *non esse,* quia indivisibilia habent ultimum sui *esse,* quæ omnia supra exposita sunt.

(h) *Alio modo conclusio sustineri posset,* etc. Hæc videtur opinio Varronis, qui videtur dicere quod est eadem existentia Angeli absolute sumpta, et ut absolute sumpta nullo modo succedit sibi ipsi. Sed si ponitur aliqua successio, hoc erit secundum alium et alium respectum ad causam, supple ista tota existentia Angeli sub isto respectu, ut comparatur ad Deum, ut ad causam creantem, et sub alio respectu ut comparatur ad Deum, ut ad causam conservantem, dicit sibi ipsi succedere, ita quod successio non est in aliquo absoluto naturæ, sed tantum in alio et alio respectu, secundum quod unus respectus succedit alteri. Et additur, quod *ista via esset facilior ad tenendum successionem quam prior, quæ ponit quantitatem*, quæ est opinio sancti Bonaventuræ, *licet esset ex alia parte multum difficile sustinere, sive in fundamento, sive in termino.* Fundamentum est existentia Angeli, in qua fundatur talis relatio, puta ad Deum creantem, et ad Deum conservantem ; et terminus est ipse Deus, ad quem terminatur tam relatio creationis quam conservationis passivæ. 33. Opinio Varronis.

Opinio D. Bonaventuræ.

Alio modo posset conclusio sustineri, etc. Hic Doctor dat alium modum sustinendi positionem Bonaventuræ, quoad mensuram successivam, et dicit duo : Primum, quod tota existentia Angeli manet, secundum quod absoluta est per quantamcumque durationem duret, et ut sic existentia Angeli non mensuratur aliqua mensura successiva, cum sit simpliciter indivisibilis. Secundum quod eadem

existentia Angeli potest considerari ut habet novum et novum respectum ad ipsam causam, ita quod ipsa tota existentia, ut considerata sub uno respectu terminato ad causam creantem succedit sibi ipsi, ut sub alio respectu terminato ad causam conservantem. Et quia in talibus respectibus ponitur successio, cum continue unus succedat alteri, ipsa tota existentia Angeli ut sic, considerata sub alio et alio respectu potest mensurari mensura successiva, licet ut absolute sumpta, nulla successiva mensurari possit.

SCHOLIUM.

Refutat opinionem D. Bonavent. de successione, sive primo modo, sive secundo explicetur, quia si duratio est absoluta, et eadem existentiæ, erit indivisibilis, sicut illa ; si distincta, poterit unum *nunc* ævi, sicut ipsa existentia, idem conservari seu infinities poni, quia eadem est ratio, de hoc absoluto nunc, ac de existentia Angeli. Secundo, si illa duratio sit tantum respectiva, non videtur ponendus novus respectus, sine novo fundamento vel termino, propter hæc Scotus non sentit cum Bonaventura.

18. Sed contra conclusionem (a) dictæ opinionis in se, sive primo sive secundo modo sustineatur, arguo sic : Aut *nunc* ævi, quod ponitur aliud absolutum secundum primum modum sustinendi opinionem, est idem existentiæ actuali; aut aliud. Si idem, patet quod sicut existentia actualis maneat eadem, ita et *nunc* ævi. Si aliud, contra, sicut ipsa existentia potest infinities poni in esse, ita videtur quod illud idem *nunc* absolutum aliud ab ea, potest frequenter poni in *esse,* et ita potest conservari idem *nunc* ævi, sicut eadem existentia.

Si dicatur (b) quod si ponatur in *esse* frequenter, ponitur in diversis *nunc*, contra illud *nunc* absolutum aliud ab *esse* existentiæ, si potest frequenter poni in *esse* in alio et alio *nunc*, adhuc eadem erit ratio, quod in quolibet poterit conservari, et tunc erit processus in infinitum, vel status erit in hoc, quod sicut existentia conservatur eadem, ita quodcumque absolutum in Angelo potest conservari idem.

Similiter in sequenti (c) quæstione probabitur, quod non est in Angelo aliquid absolutum aliud ab existentia ejus, et ita non poterit esse identitas in existentia, et successio in aliquo alio absoluto sui, et sive sic sufficit, sive sic, non videtur posse esse novus respectus sine novitate fundamenti vel termini. Nam respectus consequens extrema, ita quod uno vel altero posito, sequitur respectus ex natura extremorum, non potest esse novus, ut videtur, sine novitate in altero extremo; nihil autem per te, est novum in fundamento hujus respectus, nec in termino, ut patet. Similiter iste respectus est idem cum fundamento, ut patet ex quæstione præcedenti; igitur non potest iste respectus esse alius fundamento existente eodem.

Potest ergo dici, quod nulla est necessitas ponendi aliquid novum, sive aliquam successionem in aliquo Angelo, quod scilicet sit in eo formaliter, quia quidquid est ibi, potest manere idem, sicut existentia manet eadem, et per consequens quilibet respectus consequens absolutum. Mens propria Scoti.

COMMENTARIUS.

4. (a) *Sed contra conclusionem dictæ opinionis, etc.* Hîc Doctor improbat hanc responsionem, sive primo modo, sive secundo modo sustineatur. Primus modus D. Bonaventuræ est iste, quod existentia Angeli absolute sumpta, mensuratur mensura successiva. Et Doctor arguit contra, probando tantum, quod non sit necesse mensurari mensura successiva, sed sufficit quod mensuretur instanti ævi indivisibili, quia aut *nunc* ævi ponitur idem eum tali existentia, et sic sequitur quod sicut existentia actualis manet eadem, quod etiam illud *nunc* ævi maneat idem, aut ponit aliud ; et adhuc sequitur quod sicut existentia Angeli potest infinities poni in *esse,* ita videtur quod illud idem *nunc* absolutum possit eodem modo poni in esse, et ita conservari sicut et existentia Angeli conservatur.

(b) *Si dicatur*, quod si illud *nunc*, ponatur in *esse* frequenter ponitur in diversis *nunc*. Dicit Doctor quod etiam in hoc posito, quod etiam adhuc illud *nunc* poterit conservari in alio et alio *nunc*, et tunc vel erit processus in infinitum in ipsis *nunc*; patet, quia quæro de illo *nunc*, in quo conservatur primum *nunc*, certum est quod potest poni frequenter in *esse,* ergo in diversis *nunc;* et quæro de illis aliis, et sic in infinitum, vel erit status in hoc primo *nunc*, quod sicut existentia Angeli conservatur eadem, ita quodcumque absolutum in Angelo potest conservari idem.

(c) *Similiter in sequenti quæstione*, etc. Hæc littera clara est. Secundum improbatur ibi, *sive sic*, *sive sic*, impossibile est enim manentibus fundamento eodem et termino, respectus sibi invicem succedere posse, et littera clara est.

SCHOLIUM,

Solvit argumenta posita num. 3. pro opinione D. Bonaventuræ tenentis in duratione Angeli dari successionem.

Ad argumentum (a) pro prima opinione. Ad primum dico, quod utraque via salvat dictum Augustini, nam sicut prima via dicit creaturam semper essentialiter æque dependere a Deo, ita quod sit quasi una continua causatio, vel infinitæ causationes sint conservatio rei, ac per hoc semper ita actualiter causat rem sicut in primo instanti causavit, licet ista causatio, ut consideratur in primo instanti, dicatur creatio, in aliis conservatio ; ita secunda positio non videns rationem continuationis in hac causatione, quia nullam formam continuatam, nec videns tantam rationem distinctionis, quia non videns illam distinctionem nec in creante, nec in creato, quantum ad terminum formalem, dicit, quod una actio semper manens respectu creaturæ, est creatio, inquantum intelligitur coexistere primo *nunc* temporis, quia *nunc* temporis præcessit *non esse* illius creati, et illa eadem actio manens dicitur conservatio, inquantum coexistit aliis partibus temporis, non immediate sequentibus *non esse*, sed *esse* præhabitum cum illis partibus temporis ; et ita illa actio est quasi continuatio *esse* præhabiti, non comparando ad *esse*, ubi non est prius nec posterius, sed comparando ad partes temporis, quibus coexistit. 19.

Explicat quomodo differunt creatio et conservatio, secundum utramque sententiam de duratione angeli.

(b) Sed præter intentionem Augustini ratio ibi adducta videtur habere difficultatem, scilicet quod alia causatione res habeat *esse* cum uno *nunc*, et cum alio, quia illud non habetur completive aliqua causatione, cujus oppositum videtur stare, posita tali causatione.

20. In sensu diviso sensus est : angelus potest non esse, quia ipsa causatio potest non esse, sed non potest non esse, dum causatio ad eum terminatur 1. in sensu composito. dist. 39. primi et 40.

Respondeo igitur, quod ista propositio est distinguenda secundum compositionem et divisionem, quia in sensu compositionis est vera, quia illud non habetur aliqua causatione completive, cujus oppositum stat, stante tali causatione, ita quod ista sint simul; sed in sensu divisionis, est falsa, quia et ipsa res poterat non esse, licet posita fuerit causatio, qua res habet suum *esse* ultimate. Ita etiam licet posita sit creatio Angeli, potest tamen divisim hac posita stare, quod Angelus non sit, licet non conjunctim. Et per hoc (c) patet ad simile argumentum, quod non possunt simul stare quod Angelus creetur et annihiletur; ergo non est idem creari et conservari, quia quando conservatur, potest annihilari, non autem quando creatur.

Respondeo, sicut non stant simul (d) in sensu compositionis Angelum conservari et annihilari, ita nec creari et conservari stant simul in sensu compositionis; sed in sensu divisionis stat circa Angelum esse quandoque creationem sive conservationem, et tamen, quod quandoque possit non esse, et sic possit esse annihilatio, sicut dictum est in materia de præscientia Dei, quod in sensu divisionis est potentia ad unum oppositum, manente alio, non tamen quod sit potentia ad illud oppositum simul esse cum alio opposito manente.

21. Ad rati onem 2 pro D. Bon venturæ Fuisse, esse et fo in Angel idem quoad se

Ad secundum dicitur (e) quod non est aliud ex parte Angeli ipsum esse, fuisse et fore, tamen aliam habitudinem ipsius *esse* ad tempus notant ista, quia, sicut dictum est *dist.* 9. *primi* de *generari* et *genitum esse,* per quæ consignificatur *nunc* æternitatis inquantum coexistens diversis partibus temporis, ita dicerent etiam isti de *nunc* ævi, quod idem potest esse et coexistere omnibus partibus temporis.

Et cum dicitur in argumento, (f) non potest facere Angelum non fuisse, negatur ista, ut est nota rei significatæ per fuisse, quia illa res significata per *fuisse*, est illud idem *esse* quod nunc habet Angelus.

Angelu creatun non fui quomodo possibile

Et si dicatur (g) præteritum non potest non fuisse, negatur minor, quia hoc non est præteritum in se. Exemplum hujus est : Si Filius Dei, cum hoc quod generatur in æternitate, acciperet aliam naturam, secundum quam dependeret a Patre per impossibile, tunc diceretur idem in eo *esse generari* et *genitum esse*; et illud *esse* Filii posset absolute *non esse*, et inquantum istud *esse* quasi immediate sequeretur suum *non esse*, diceretur generari; et inquantum quasi mediate sequeretur suum *non esse,* ut coexistens aliis partibus temporis, diceretur genitum esse. Et ita conservatio et productio sive creatio, differunt sola actione intellectus, et potest conservatum non esse.

quando conservatur, et quando producitur in sensu divisionis. Et si arguatur (h), præteritum non potest non coextitisse isti, ergo istud non potest non fuisse, videtur esse fallacia figuræ dictionis, commutando *quando* in *quid*.

22. (i) Ad confirmationem illius secundæ rationis, de contradictoriis volitis in æternitate, potest dici quod licet Deus voluit me sedere pro A, et non sedere pro B, tamen prius naturaliter volita sunt ab eo ipsa objecta, quam ipsa *nunc* mensurantia, et in illo priori oportet quærere, non contradictionem istorum volitorum, alioquin per ipsa *nunc* posteriora eis adjecta, non videtur posse tolli illa contradictio respectu hujus : ita hîc, si enim vellet Angelum esse pro hoc *nunc*, et non esse pro hoc *nunc*, primo quærenda est possibilitas, quomodo vellet Angelum esse et non esse.

...robat ...icum ...ntem ...vum esse ...rabile ...mpore.

Dico tunc quod si *nunc* ponatur in quocumque æviterno, tanquam proprium sibi, Deus vult ipsum esse in illo *nunc* positive, vult ipsum non esse negative, volendo illud *nunc* non esse; et tunc (k) si aliud æviternum sit, in cujus *nunc* fiant ambo ista, hoc accidit ipsis *nunc*, nam illud *nunc* illius æviterni, non est propria mensura eorum, sicut nec æternitas, in qua æternitate possunt esse contradictoria, quæ succedunt sibi in omnibus mensuris. Aut si non (l) ponatur in aliquo æviterno aliquod *nunc* aliud ab existentia actuali ipsius Angeli, sicut dicetur in quæstione sequenti, tunc vult istum esse cum æternitate, et vult ipsum non esse cum æternitate, non tamen vult ipsum esse cum æternitate secundum omnem præsentialitatem æternitatis; nec non esse cum tota æternitate hoc modo, quia tunc esset contradictio, non est autem contradictio, comparando ista ad æternitatem, non secundum totam rationem præsentiæ suæ infinitæ.

...modo ...eus ...t vel- ...e ...e, et ...ion ...se ...ngeli ... æter- ...ate ?

Ad tertium dico, (m) quod ad hoc quod ex coexistentia alicujus quanti virtualis cum alio quanto proprie, scilicet molis, debet concludi infinitas quanti virtualis, oportet illud necessario coexistere omnibus partibus quanti alterius. Quod probo, quia quantum aliud non esset infinitum, nisi haberet necessario omnes partes possibiles, sicut tempus nunquam esset actu infinitum, nisi haberet necessario omnes partes ejus sibi possibiles simul; ergo nihil concluditur esse infinitum virtualiter ex coexistentia ejus cum toto tempore, nisi necessario coexistat cum omnibus partibus temporis, tale autem non est ævum; dico tunc, quod licet formaliter habeat unde possit coexistere infinitis partibus temporis, non sequitur propter hoc, quod sit in se infinitum, quia non habet formaliter, unde necessario sic coexistat. 23.

23. Ad 3. rationem pro D. Bonaventura

Ad aliud simile (n) de immensitate,dico quod ibi non est simile, quia ibi illud per quod posset esse præsens omni loco, esset in eo simul et non per aliquam conservationem causæ extrinsecæ. In proposito autem habet unde coexistat partibus temporis, sed nihil haberet per quod coexisteret, nisi idem causaretur quasi continue ab aliqua causa extrinseca,licet non alia

causatione, ita quod simile hujus magis esset de isto, si causaretur continue coexistentia ejus cum alio et alio loco, et si hoc posset eadem causatione, nunquam tamen ut coexistens haberet infinitam præsentiam loco, et ita illud nunquam esset immensum, ita in proposito.

Contra, finitum (o) non potest coexistere simul toti infinito, ita quod in se habeat totum unde possit ei coexistere; ergo quod sic coexistit, est infinitum.

Respondeo, antecedens negatur de illo infinito, quod est in successione, et de illo finito formaliter habente, quod semper eadem actione habet, ita quod non sine tali actione.

24. Ad rationem 4.

(p) Ad quartum conceditur, quod unum ævum succedit alteri ævo, et existentia æviterni succedit suo opposito, et unum est post alterum, sed ex hoc non concluditur aliqua successio, in aliqua una existentia æviterni alicujus.

Quod unus Angelus coexistat esse et non esse alterius, non ideo in suo esse habet prius et posterius.

Et per hoc (q) patet ad omnia alia argumenta, quod illi duo Angeli, de quibus conceditur prius et posterius, quod unus manet post alium; si tamen tertius coexisteret ambobus in *esse* illius tertii, nullum est prius et posterius, sicut si dies hodiernus et crastinus coexisterent æternitati, non propter hoc est prius et posterius in æternitate.

Similiter conceditur (r) quod prius est existentia Angeli quam ipsius culpa, ita quod ipsa existentia sub innocentia, esset cum opposito illius existentiæ, et ex illa secunda existentia sequeretur oppositum sui, et oppositum primi, non tamen existentia Angeli in sua natura haberet aliquam successionem, nec ut sub innocentia existens, nec ut existens sub culpa, sed tantum esset successio in actibus, hoc est quod existentia unius actus est post alterius existentiam, sine tamen diversitate alterius in se.

Ad auctoritates adductas n. 9.

Auctoritates adductas pro illa opinione concedo, quia nulla creatura est a prima causa independens, sed semper dependens a causa, non tamen dependentia continua, nec alia et alia, sed eadem; et propter istam eamdem potest quælibet creatura habere *esse* cum una parte temporis, et non cum alia, et pro tanto potest quasi cadere sub tempore, hoc est, ut coexistat uni parti temporis, et non alteri, et ita dicatur fuisse, non fore, et ita non æternum.

COMMENTARIUS.

35. Solvuntur argumenta D. Bonaventuræ.

(a) *Ad argumenta pro prima opinione.* Hic Doctor videtur solvere rationes D. Bonaventuræ pro opinione Henrici.

Ad primum dixerat Henricus, quod illa actio, qua Angelus incepit esse, diceretur et creatio et conservatio; creatio inquantum assistit primo instanti temporis, quo accipit *esse*; et diceretur conservatio, inquantum coassistit secundo instanti temporis in quo habet *esse,* et sic tantum una actio et non continua, et hoc est quod dicit in ista littera.

(b) *Sed præter intentionem Augustini, ratio ibi adducta,* scilicet Bonaventuræ, *videtur habere difficultatem*, etc.

Respondet Henricus ibi : *Respondeo*,

ista propositio est distinguenda, etc. Ista enim propositio scilicet: *Illud non habetur aliqua causatione completive, cujus oppositum stat stante tali causatione*, est vera in sensu compositionis. Et ut clarius intelligatur, pono exemplum, quod Angelus habeat *esse*, et in primo instanti et in secundo, et in tertio; nam in primo instanti accipit esse causatione A, de qua supra, existentia ergo Angeli in primo instanti non habetur completive ista causatione in secundo instanti, quia in secundo instanti oppositum stat, supple, quia in tali secundo instanti potuit non esse. Si intelligatur in sensu composito, sensus est verus, quia stante causatione illa non potest stare *non esse* ipsius Angeli, et sic in tali sensu, quod sit causatio terminata ad Angelum, et quod simul Angelus non sit, implicat; est ergo vera ista in sensu composito : *Angelus non habet completive* esse *causatione aliqua, cujus oppositum stat stante tali causatione*. Sed in sensu diviso est falsa, et est sensus, quod Angelus habet *esse* in primo instanti, et tamen potest non esse, quia et talis causatio potest non esse in secundo instanti; sic ergo in sensu diviso, hæc est falsa : *Angelus non habet* esse *completive causatione*, supple A, cujus oppositum stat, quia certum est quod Angelus potest habere *esse* completive causatione A, et vere potest non esse, quia illa causatio potest non stare, et est simile illud non est vere album, cujus oppositum stat contrarie. Si intelligatur in sensu composito, hæc est vera, quia stante nigredine non potest esse album; in sensu vero diviso est falsa, quia illud quod est nigrum nunc, poterit perfecte esse album cras, et sic patet responsio. Et quod dicit infra ibi: *Ita etiam licet posita sit creatio Angeli, potest tamen divisim hac posita stare, quod Angelus non sit, licet non conjunctim*. Sentententia hujus litteræ est, scilicet quod in sensu composito, quod stante creatione Angeli, Angelus non est; et hic sensus est falsus, et hoc est quod dicit conjunctim alio modo, quod habita creatione Angeli post ipsam potest non esse, et hic sensus divisus est verus.

Sententia hujus litteræ.

(c) *Et per hoc patet ad simile argumentum*. Hoc argumento probare videtur, quod creatio non sit conservatio, quia quando conservatur Angelus potest annihilari, et quando creatur non potest; ergo differunt conservatio et creatio. 36.

(d) *Respondeo, sicut non stant simul in sensu*, etc. Ad hoc argumentum respondetur, quod conservari et annihilari in sensu compositionis non potest esse, quia sensus est, quod in eodem instanti, quo res conservatur, annihiletur, sensus tamen divisus est verus, et est sensus : Illud, quod conservatur nunc, potest in alio instanti annihilari. Similiter dico de creari et conservari, non enim eadem res creatur et conservatur in sensu compositionis, quia sensus est, quod in eodem instanti quo res creatur, in eodem etiam conservatur, et hic sensus est falsus, quia creatio dicit respectum *esse* rei ad *non esse* immediate præcedens; conservatio vero dicit respectum esse rei ad *esse* ipsius rei creatæ in primo instanti, et ad *non esse* ipsius rei creatæ in primo instanti, et ad *non esse* mediate præcedens. Sed in sensu divisionis potest esse vera, et est sensus: res quæ nunc creatur, postea conservatur, et hoc est quod dicit.

Quomodo conservari sit annihilari.

(e) *Ad secundum*. Nunc respondetur ad secundum argumentum principale D. Bonaventuræ ubi dicebatur de *esse* ævi, si est simplex, et mutabile, etc.

Ad secundum argumentum.

Respondeo ad hoc argumentum stat, quia præteritum et futurum, sive *fuisse* et *fore* proprie et formaliter sunt partes alicujus vere successivi, cujus una pars

transit, et alia advenit; quando ergo aliqua mensura est omnino indivisibilis, cujusmodi est ævum Angeli secundum Henricum nunc in re, et formaliter non sunt ibi *fuisse* et *fore*, quia *fuisse* esset una pars pertransita, et *fore* esset pars non pertransita, et si dicatur in eodem indivisibili est *fuisse* et *fore*, hoc non erit ratione sui, sed quia coassistit tempori præterito vel futuro.

(f) *Et cum dicitur in argumento*, etc. Dicit Doctor quod si *fuisse* accipiatur formaliter pro eo quod dico fuisse, verum est; si vero accipiatur *fuisse* pro re significata, puta pro Angelo, de quo dicitur *fuisse*, dicit non esse verum, quia Angelus habet illud idem *esse*, quod prius habuit.

37. (g) *Et si dicatur*, etc. Argumentum stat in hoc : præteritum non potest non fuisse, Angelus est præteritus, ergo non potest non fuisse.

Respondet negando minorem sic intelligendo, *præteritum* potest capi dupliciter. Uno modo formaliter pro hoc, quod dico præteritum. Alio modo pro re, de qua prædicatur præteritum denominatione extrinseca, quia præteritum dicitur prædicari de Angelo pro quanto ævum ipsius Angeli coassistit præterito temporis; negatur ergo, quod Angelus in se, sive quoad mensuram sibi intrinsecam dicatur præteritus, imo temper idem est, et immutabilis; et sic patet littera.

(h) *Et sic arguatur præteritum*, etc.

Quæ sit fallacia figuræ dictionis.

Respondeo, quod est fallacia figuræ distinctionis, etc. Patet, quia non sequitur præteritum non potest non coastitisse isti, puta Angelo; ergo Angelus non potest non fuisse, non sequitur, quia præteritum ut præteritum dicit *quando*, et Angelus dicit *quid*, et sic commutatur *quando* in *quid*.

38. (i) *Ad confirmationem illius secundæ rationis*. Primo dicit Doctor quod sicut Deus potest velle Angelum creare, et ipsum annihilare, sicut ipsa objecta cognita, puta *Angelum creari* et *Angelum annihilari* sunt priora, quam ipsa *nunc* temporis mensurantia, in illo ergo priori oportet quærere quare non est contradictio *creari* et *annihilari*; et ex hoc improbat Henricum, ut etiam superius patet, qui dicebat quod hoc impossibile, puta Angelum creari et annihilari, sequitur ex alio impossibili, scilicet quod ævum possit esse sine tempore, et non est inconveniens unum impossibile formaliter sequi ex alio impossibili, et sic negando ævum posse separari a tempore, non invenitur ratio ad verificandum, quod aliquid potest creari et annihilari, Sed si ævum non potest separari a tempore, nunc possunt verificari, quia tunc vult Deus Angelum creare pro *A* instanti temporis, cui ævum assistat, et annihilari pro *B* instanti temporis, cui ævum assistat. Sed supra probatum est contra Henricum. quod ævum potest separari a tempore, ideo non potest assignari, quod ista non contradicant pro alio et alio instanti temporis, cum sint priora tempore. Respondet ergo Doctor ad confirmationem Bonaventuræ ibi : *Primo quærenda est possibilitas, quomodo velit Angelum esse et non esse,* supple ut non contradicant; et dicit primo (ponendo, quod ævum Angeli sit mensura instantanea, et propria ipsius, et dicatur *nunc*) quod Deus potest velle Angelum esse, et vult in isto *nunc* positive, quia vult ipsum Angelum esse, et vult ipsum non esse in isto *nunc* negative, quia vult ipsum, cum *nunc*, sibi proprio deficere, et ista non contradicunt; sed bene contradiceret, si vellet ipsum esse et non esse in *nunc* positive, sicut si dicamus quod instans A temporis sit proprium Francisco et intrinsecum sibi, Deus vult

An ævum possit separari a tempore.

Franciscum esse in isto instanti positivo, et vult ipsum non esse in ipso instanti negative; et non est contradictio, quia cum vult ipsum non esse in instanti negative, vult ipsum deficere cum instanti.

39. (k) *Et tunc.* Et quod addit ibi : *et tunc si aliud æviternum,* etc. Pro clariori intelligentia hujus litteræ pono, quod sit unus Angelus, qui dicatur A habens proprium ævum, et alius Angelus qui dicatur *B*, habeat *esse* in ævo ipsius *A*, et habeat *non esse* in tali ævo, quia hoc potest esse ponendo quod *A* duret in æternum, et quod *B* si dici potest, duret per horam, nam in aliquo instanti habuit *esse*, et in alio instanti illius horæ habeat *non esse*; ergo *esse* et *non esse* sunt in eodem *nunc* ævi ipsius *A* et in eodem *nunc* positive, cum illud *nunc* maneat in æternum. Dicit Doctor quod B esse et non esse in ævo ipsius *A*, sive in *nunc* temporis ævi, accidit sibi illud *nunc*, cum sit mensura extrinseca ipsius *esse* et *non esse B*, sicut etiam de æternitate ; nam *B* in instanti æternitatis potest esse et non esse, et tamen non contradicunt, cum æternitas sit mensura intrinseca illius ; esset tamen contradictio, quod haberet *esse* et *non esse* in *nunc* sibi proprio et positivo.

(l) *Aut si ponatur in aliquo æviterno*, etc. Doctor in ista littera adhuc salvat Deum velle creare Angelum, et velle ipsum annihilare, non esse contradictoria, quia si vult ipsum in æternitate, sed non secundum totam præsentialitatem ipsius, sed secundum aliquam præsentialitatem; et sit *A*, et velit ipsum annihilare in æternitate secundum aliam præsentialitatem, et dicatur *B*, tunc velle creare et velle annihilare non contradicunt, sed bene esset contradictio, si vellet hujusmodi ipsum Angelum creare et annihilare pro eadem simpliciter præsentialitate, et sic patet littera.

(m) *Ad tertium dico.* Hic respondet ad argumentum D. Bonaventuræ factum in tertia via, et dicit quod *coexistere infinitis partibus temporis virtualiter*, potest dupliciter intelligi. Uno modo, quod de necessitate naturæ, et ex sua propria ratione coexistat, et tale est infinitum actu. Alio modo, quod non necessario, sed a causa extrinseca faciente illud coexistere, et tale non est infinitum. Primo modo æternitas coexistit ; secundo modo ipsum ævum, nam ex quo æviternum sive mensuratum ab ipso ævo, habet esse contingenter, et per consequens ipsum ævum, et in quolibet instanti potest non esse ; coexistit ergo omnibus partibus temporis, quia illa actio et ipsum ævum continue coexistunt ratione agentis extrinseci. 40. Ad tertium argumentum pro tertia via Bonaventuræ.

(n) *Ad aliud simile de immensitate*, Dicit, quod non est simile, et ratio est, quia per quod formaliter est in omni loco, puta Angelus esset in omni loco formaliter, et totum simul esset in Angelo, et sic Angelus esset immensus ; non sic est de ævo, quia ævum non habet in se formaliter, et totum simul, quod coexistat infinitis partibus temporis, quia illud ævum coexistit alii et alii parti tantum per actionem causæ extrinsecæ, et hoc est quod dicit, ibi :

(o) *Contra, finitum non potest coexistere*, etc. quia Henricus dicit, quod ævum potest coexistere infinitis partibus temporis, arguit quod non, quia ævum est finitum, et sic non potest coexistere infinito. 41.

Respondeo, etc, Dicit Doctor, quod finitum formaliter habens, quod semper eadem actione habet, ita quod sine tali non potest coexistere infinito in successione ; et patet, quia si Deus actione *A* creat Franciscum, et eadem actione qua Franciscus habet *esse*, ipse Franciscus coexistat infinitis partibus temporis, quia acti-

one divina potest durare in infinitum, non sequitur ipsum Franciscum esse infinitum actu; sic dico de ævo Angeli, si vero haberet hoc actione propria, et nullo modo aliunde esset infinitum actu.

Ad aliud de negatione negationis, patet responsio ex supradictis, quia non est inconveniens aliquod finitum in se habere coexistentias infinitas actione divina, non tamen simul.

Ad quartum pro quarta via. (p) *Ad quartum conceditur* Nunc respondet ad argumentum quartæ viæ, concedendo quod unum ævum succedit alteri ævo, et existentia æviterni succedit suo opposito, et unum est post alterum, sed ex hoc non concluditur aliqua successio in aliqua una existentia alicujus æviterni, et hoc totum exponatur, sicut prius expositum est.

(q) *Et per hoc patet ad omnia alia argumenta*, concedendo, quod quamvis unus Angelus habeat *esse* prius, et alius habeat esse posterius, ita tamen quod ly *prius* acciperetur per coexistentiam ad prius in tempore, et si tertius Angelus coexisteret illis duobus Angelis, in ipso tertio Angelo esset tantum prius et posterius, comparando idem *esse* Angeli ad prius et posterius in tempore, non autem esset prius et posterius in existentia ipsius Angeli, et hoc est quod dicit.

42. (r) *Similiter conceditur.* Hæc littera stat in hoc, quod quamvis in Angelo possit esse prius et posterius secundum existentiam alterius et alterius actus sibi invicem succedentis, ita quod existentia unius actus potest vere succedere existentiæ alterius actus, non tamen sequitur quod in existentia ipsius Angeli in se sit successio prioris et posterioris, et hoc est quod dicit. Hanc tamen litteram aliqualiter expono. Cum dicit, quod

Expositio litteræ. *prius est natura Angeli, quam ipsius culpa*, etc. vult dicere quod existentia Angeli sub innocentia, esset cum opposito illius existentiæ scilicet culpæ; patet, quia cum innocentia stat *non esse* culpæ, et ita innocentia est cum opposito culpæ, supple cum *non esse* culpæ; quod opponitur *esse* culpæ, et addit, quod *ex illa secunda existentia*, scilicet culpæ, *sequitur oppositum sui*, id est, quod *esse* ipsius culpæ immediate sequitur ipsum *non esse* culpæ. Et addit, quod *ex ea*, supple culpa, *sequitur oppositum primi*, scilicet non esse innocentiæ, nam primum, sub quo ponitur Angelus est innocentia, et oppositum ejus est non innocentia, et secundum sub quo ponitur Angelus est culpa, et oppositum ejus est non culpa, *et sic ex illa secunda existentia*, scilicet culpæ sequitur oppositum sui, quod est *non esse* culpæ, et oppositum primi, quod est non innocentia, quæ opponitur innocentiæ. Littera sequens clara est usque ad argumenta principalia.

SCHOLIUM.

Solvit argumenta principalia posita n. 2. suadentia in duratione Angeli successionem; non tamen solvit posita num. 1. quæ suadent non dari talem successionem, ex quo colligo, Doctorem non sentire cum Bonaventura, licet argumenta Henrici contra eum solverit.

Ad argumenta principalia. Ad primum (a) conceditur, quod unus Angelus creatur prius alio, sed non propter hoc sequitur, quod in *esse* Angli prius creati, sit prius et posterius. 25. Ad 1. arg.

Ad secundum similiter potest dici, (b) quod Angelus potest annihilari in eodem *nunc* negative, si habet *nunc*, id est quod suum *nunc* deficiat secum; si autem suum *nunc* non differat a sua existentia, tunc potest annihilari cum æternitate Ad 2. In quo nunc Angelus annihilari potest circumscripto tempore ?

et esse cum æternitate, sed non cum tota ratione præsentialitatis æternitatis.

Ad 3. In Angelo annihilato reparato, est successio oppositi ad oppositum, non successio simpliciter. Solvit, sive teneas ævum distingui vel non, ab æviterno.

Ad ultimum dico (c) quod *esse* reparati sequitur *non esse* annihilati; et illud *non esse* præcessit esse creati, et illud *esse* præcessit *non esse* creabilis, et ita idem *esse* sequitur seipsum idem esse, mediante *non esse* interrumpente, nec sequitur ex hoc aliqua continuatio in ipso *esse*, si non fuisset annihilatum, quia modo non est successio in aliquo uno, sed unius oppositi ad alterum.

Contra, (d) ergo ita simul est existentia interrupta cum seipsa reparata, sicut non interrupta.

Respondeo, si non esset ibi successio oppositi ad oppositum, quod oppositum ibi mediat inter hoc esse et se, sequeretur quod esset tanta simultas, sicut si oppositum non interveniret. Nunc autem oppositum quasi mediat inter *esse* creatum et ipsum *esse* reparatum, et hoc oppositum est aliquod medium vel aliquam habitudinem habet ad utrumque extremum, et ideo non sunt ita simul, sicut si *non esse* non intervenisset; si tamen modo sit idem *nunc* reparatum, vel si eadem existentia nullum requirit *nunc* vere idem, et in eodem est existentia reparata et creata sine omni successione in illo in se, licet ipsum ut in *esse* positum succedit sibi ipsi ut prius positum in *esse*, ita fuisset in eodem *nunc*, si non fuisset interruptum, et absque omni successione utroque modo.

COMMENTARIUS.

Nunc solvenda sunt argumenta principalia, quibus probatur mensuram Angeli 43.
esse vere successivam; et licet magis declinet ad opinionem D. Bonaventuræ, quod mensura Angelorum sit quantitas successiva eo modo quo expositum est in corpore quæstionis, tamen si quis vellet tenere oppositum, respondendo ad argumenta ista, dat modum sustinendi illud.

Quomodo unus Angelus sit prior alio.

(a) *Ad primum*, respondet Doctor concedendo antecedens et negando consequentiam, et responsio stat in hoc, quod quamvis unus Angelus sit prior alio secundum entitatem, et postea sit simul cum illo alio secundum propriam entitatem, non tamen illud prius, et illud posterius ponitur aliqua mensura successiva mensurans existentiam ipsius Angeli, sed tantum ponitur existentia, quæ ut prius creatur, secundum suum *esse* tantum præcedit, et ut est simul cum alio Angelo, et per consequens posterior seipsa, dicitur tantum posterior, non secundum aliquam mensuram sibi additam.

Quid sit annihilari negative. Quid sit annihilari positive.

(b) *Ad secundum similiter potest dici*, 44.
et dat duas responsiones. Prima, si ponatur quod in existentia Angeli sit *nunc* ævi indivisibile tantum unum, et differens ab existentia Angeli, concedit Doctor quod annihilatur in illo *nunc* negative, non autem positive. Annihilari in *nunc* negative est simul deficere cum ipso *nunc*, ita quod talis annihilatio non mensuratur aliquo *nunc* positivo. Angelum vero annihilari in nunc positive, est ponere aliquod *nunc* positivum mensurans illam annihilationem; tenendo ergo, quod tantum sit unum *nunc* in existentia Angeli, Angelus tantum annihilaretur in illo *nunc* negative modo præexposito. Secunda responsio est, si ponatur *nunc* ævi

non differre ab existentia Angeli, tunc annihilatur cum æternitate et est cum æternitate, ita quod quando existit, cum æternitate existit, et quando non existit, cum æternitate non existit. Et hoc concedamus, Angelum existere cum æternitate, et annihilari cum eadem, non tamen dicimus existere cum tota præsentialitate æternitatis, et similiter annihilari cum tota præsentialitate ejusdem, cum hoc sit impossibile.

45. (c) *Ad ultimum.* Ad tertium respondet Doctor ibi : *Ad ultimum*, etc. Pro majori intelligentia hujus litteræ ponit multa per ordinem. Primo est *non esse* Angeli creabilis. Secundo est *esse* ipsius creatum. Tertio est *non esse* sequens ipsum *esse* creatum, quod *non esse* est *esse* annihilatum. Quarto est ipsum idem *esse* de novo creatum, et sic reparatum, et vult quod idem *esse* annihilatum sit illud idem reparatum. Et cum infertur in argumento, sicut prius est *non esse* Angeli creabilis, et posterius est *esse* creatum ipsius, et post est *esse* ejus anhilatumni, et postremo est *esse* ipsius reparatum, et sic videtur ibi mensura divisibilis secundum prius et posterius; ergo si ipsum *esse* Angeli creati existeret per totum illud spatium, in quo est annihilatio et reparatio, videtur quod illa existentia mensuraretur mensura divisibili. Dicit Doctor quod si *esse* Angeli existeret per illud totum spatium, in existentia ipsius non esset aliqua successio, quia oppositum succedit alteri, quia non possunt esse simul, nam *esse* creatum ipsius Angeli, succedit *non esse* ipsius cui opponitur, et *esse* annihilatum ipsius succedit *esse* creato Angeli tanquam opposito, et *esse* reparatum Angeli succedit ipsi Angelo annihilato, tanquam opposito; in existentia autem Angeli quantumcumque durantis, non sunt ibi hujusmodi opposita sibi invicem succedentia.

(d) *Contra, ergo ita simul est existentia*, etc.

Respondet Doctor, concedendo quod esset tanta simultas ipsius Angeli creati et reparati, sicut creati et non reparati, et si non est tanta simultas, hoc est tantum propter oppositi successionem, quia si non mediaret oppositum *esse* reparati, et etiam oppositum ipsius creati, quod est *esse* annihilatum, tanta simpliciter esset simultas inter *esse* creatum et *esse* reparatum.

QUÆSTIO II.

Utrum in (a) *Angelo actualiter existente, necesse sit ponere aliquid mensurans ejus existentiam vel durationem existentiæ ejus, realiter aliud ab ipsa existentia?*

Alensis, D. Thom. D. Bonavent. Richard. Henric. *cæterique Doctores citati q. præced.* Vide Scot. *in Theor.* § *non potest probari Deum aliquid.* Vorrollong. 2. *d.* 2. *q.* 2. Ægid. 2. *d.* 2. *q.* 1. *art.* 3. Bacon. *hic art.* 4. *et* 5.

Quod sic (b) : Tempus differt a motu per hoc quod mensurat ipsum; sicut probat Philosophus 4. *Phys.* per hoc, quod tempus non est velox nec tardum; motus autem dicitur velox et tardus, et per alias rationes; ergo a simili, ævum est aliquid aliud ab existentia æviterni mensurans ipsum. 1. Mag. E. D. Thom p. 1. q. 1[0] a. 5. quodl. 5. a. 7. Arg. 1. Text. 9[6]

Secundo sic, (c) quantitas permanens et successiva sunt ejusdem generis; ergo utrumque est aliquid aliud a suo subjecto, maxime si illud pertineat ad genus Substantiæ; ergo sicut quantitas permanens est aliud ab eo cujus est mensura, ita et quantitas successiva. Arg. 2. Text. 95

atio ad. opposit. Contra, de illo alio si sit, quæro, quo durat in esse? Si seipso, ergo pari ratione ipsa existentia poterit seipsa durare formaliter, quia istud aliud non erit perfectius ipsa actuali existentia ejus, cum sit quasi passio ejus; si autem alio a se absoluto durat in esse, erit processus in infinitum in mensuratis et mensuris.

COMMENTARIUS.

1. (a) *Utrum in Angelo.* Titulus quæstionis est iste : an mensura Angeli, quæ a D. Bonaventura ponitur quantitas absoluta et successiva, et ab Henrico ponitur quantitas absoluta indivisibilis, quæ tamen, ut supra patuit *quæst.* 1. *hujus distinctionis,* realiter distinguitur ab existentia Angeli?

(b) *Quod sic.* Arguit primo pro parte affirmativa sic : Sicut se habet tempus ad motum, ita ævum ad existentiam Angeli, quia sicut tempus ponitur mensura motus, ita ævum mensura existentiæ Angeli, sed tempus differt realiter a motu; ergo et ævum est mensura alia ab existentia Angeli. Patet minor per Philosophum 4. *Physic. text. com.* 96. ubi probat quod tempus differt a motu, per hoc quod tempus non est velox, nec tardum, motus autem dicitur velox vel tardus; ergo differt a motu.

(c) *Secundo sic* : Quæ sic se habent, quod sunt ejusdem generis, si unum differt realiter ab aliquibus alterius generis, et reliquum differt, sed quantitas permanens et successiva sunt ejusdem generis quantitatis, cum ergo quantitas permanens realiter differat a suo subjecto, præsertim si tale subjectum sit de genere Substantiæ, ergo et quantitas successiva realiter differt a suo subjecto; imo existentia Angeli est de genere Substantiæ, et mensuratur, et mensuratur quantitate successiva; ut supra patuit, tenendo opinionem D. Bonaventuræ.

TEXTUS.

Respondeo (a), patet enim, quod prima opinio in præcedenti quæstione debuit concedere partem affirmativam, quia ævum vere potest habere rationem mensuræ, et esse quantitatem proprie, et ita differre ab existentia Angeli, quæ non est in se formaliter quanta, sed indivisibilis. Similiter in illa existentia succedunt sibi invicem *nunc* ævi alia et alia; ergo utrumque differt ab ipsa existentia Angeli, sicut quoddam absolutum secundum illam positionem, quia sunt indivisibilia de genere quantitatis. 2. Prima opinio D. Bonaventuræ.

Similiter aliqui (b) tenentes secundum opinionem in præcedenti quæstione, scilicet de indivisibilitate ævi, dicunt ipsum ævum pertinere ad genus quantitatis, non sicut divisibile, sed indivisibile in genere illo, ita quod ex multis indivisibilibus ejusdem speciei mensurantibus, scilicet existentias plurium æviternorum ejusdem speciei, potest componi quantitas discreta, quæ sit numerus et mensura in æviternis, sicut numerus in corporalibus est ex indivisibilibus unitatibus discretis in eis. Pro hoc adducunt rationes. Quære. Henric. quodl. 2. q. 2. quære Var. q. 3. hujus dist.

COMMENTARIUS.

2. (a) *Respondeo.* Hic Doctor primo recitat duas opiniones, videlicet Henrici et

Bonaventuræ. Et dicit quod prima opinio debuit concedere partem affirmativam, scilicet quod ævum quod ponitur mensura Angeli, et quantitas successiva, debet differre ab existentia Angeli. Patet quia existentia Angeli est simpliciter indivisibilis, ævum autem est divisibile in plura *nunc,* quorum unum succedit alteri, et sic indivisibile non identificatur realiter divisibili ; tunc etiam, quia existentia Angeli, ut est in primo *nunc*, actu potest esse sine secundo *nunc*, et per consequens realiter distinguitur ab illo, et ut sit sub secundo *nunc* ævi, annihilatur primum *nunc*; et hoc est quod dicit Doctor ibi : *similiter in illa existentia succedunt secundum illam positionem* sancti Bonaventuræ.

(b) *Similiter aliqui tenentes secundam opinionem in præcedenti quæstione*, scilicet de indivisibilitate ævi. Hîc Doctor dicit duo secundum opinionem Henrici. Primum, quod toti existentiæ unius Angeli tantum ponitur unum *nunc* ævi indivisibile mensurans totam ejus existentiam, ita quod est impossibile in eadem existentia Angeli ponere plura *nunc* sibi invicem succedentia, sed tantum ponitur unum mensurans existentiam ejus pro quantacumque duratione, et desinente existentia illius desinit illud *nunc*, et posita illa, ponitur illud idem *nunc*, ut supra patuit *in* 1. *hujus dist.* Secundo dicit secundum istam opinionem quod plura *nunc* mensurantia plures existentias Angelorum, sunt ejusdem rationis et ejusdem speciei, et ex illis pluribus *nunc* potest componi quantitas discreta, quæ sit numerus et mensura æviternorum. Vult dicere ista opinio, posito quod sint mille Angeli, ponuntur mille *nunc* correspondentia illis, ita quod quilibet Angelus habet proprium *nunc* mensurans ejus totam existentiam, pro quacumque duratione ejus, et ex illis mille *nunc* componitur una quantitas discreta actu includens mille *nunc*, et talis quantitas discreta mensurat mille existentias Angelorum, non quod tota illa quantitas mensuret unam existentiam Angeli, sed sic intelligendo, quod unum *nunc*, quod est pars illius quantitatis discretæ mensurat indivisibiliter existentiam unius Angeli, et aliud *nunc*, quod similiter est pars illius quantitatis mensurat existentiam alterius Angeli, et sic de aliis, et sic patet ista positio. Et dicit ista opinio quod *nunc* mensurans existentiam Angeli, realiter distinguitur ab ipsa existentia, et ex alia parte concedit quod est impossibile existentiam Angeli esse *nunc* non existente, et e contra.

De identate reali quadam præsupposita.

SCHOLIUM.

Positis sententiis Bonaventuræ et Henrici affirmantibus, ponit propriam negantem distinctionem realem inter ævum et æviternum, quia æviternum est prius suo ævo et inseparabile ab eo, nec se habent ista instar aliorum, quæ separari possunt. Hoc videtur contra id quod tribuitur Scoto, de distinctione totius a partibus unitis, de quo 3. distinctione 2. quæstione 2. articulo 1.

3. Ævum non esse quid realiter distinctum ab existentia Unde colligitur distinctio realis ? Secundum præsentem ordinem est q. 4. Text. 39. Sic vocat Platonem quia fuit discipulus Socratis. Exemplum ita se habet

Contra istud arguitur (c) sicut prius argutum est *in quæstione* 5. *primæ distinctionis hujus secundi in solutione principali.* Illud (quod si esset distinctum ab aliquo, esset posterius eo naturaliter)necessario est idem illi, si incompossible est illud aliud esse sine eo ; igitur si impossibile est esse Angelum sine aliquo extrinseco, quod sit mensura actualis existentiæ ejus, cum illud si esset aliud, esset posterius naturaliter ipsa actuali exi-

igredo corvum, cut nigredo ad arietem b hoc stinguitur aliter, ergo ab illo, licet sit ab eo arabilis. Hinc detur artes tas non ingui oto, de io Scot . d. 2. 3. a. 1.

stentia Angeli, sequitur quod non est aliud ab existentia ejus; aut si est aliud et per consequens posterius, poterit actualis existentia absque contradictione esse sine eo, et ita non est necessarium ponere illud.

Confirmatur ratio ista (d) et illa similiter, de qua fit mentio *in* 5 *quæst. distinct.* 1. *hujus secundi*, quia distinctio aliquorum, quorum unum proprie inest alteri, non concluditur, nisi vel ex separatione actuali vel potentiali, vel nisi sint talia, quæ sic se habeant ad invicem, sicut aliqua alia, quorum unum est separabile ab alio. Hoc tertium addo, quia secundum Philosophum, 7. *Metaph. cap. de partibus definitionis*, parabola Socratis minoris vel junioris multos seduxit in veritate, dicentis, quod si non est circulus nisi in ære, non propter hoc esset æs in definitione circuli; et a simili inferentis, quod non oportet carnes esse in definitione hominis, licet homo non sit sine carnibus; dato, inquam, quod esset incompossibilis separatio istorum ab invicem, si tamen ista sic se habeant ad invicem sicut aliqua alia, quorum est possibilis separatio, concluditur ista esse distincta, puta si ex ratione propria circuli et trianguli, carnis et ligni, concluditur circulum sic se habere ad lignum, sicut triangulum ad carnem, et probatur separabilitas ex una parte, concluditur distinctio ex alia; et dato quod sit inseparabilitas ab una parte, hoc non est ex propria ratione, sed ex aliquo extrinseco.

Accipio ergo, quod nihil potest concludi esse distinctum ab alio, nisi vel propter separationem actualem vel potentialem, vel propter proportionem istorum ad aliqua alia, quorum alterum est ab altero separabile, sed in proposito nullum istorum contingit; non enim, per te, est hîc aliqua separatio actualis vel potentialis, nec ista se habent ad invicem, sicut aliqua distincta inseparabilia, quia nihil distinctum ab alio realiter, sine quo non potest esse sine contradictione, est prius eo, sed vel est posterius eo naturaliter, vel simul natura cum eo; istud autem quod ponitur aliud ab Angelo si esset, esset posterius naturaliter, igitur, etc.

COMMENTARIUS.

(c) *Contra istud arguitur.* Hic Doctor arguit contra istam opinionem secundam, non improbando realem identitatem inter existentiam Angeli, et ipsum *nunc* ævi. Sed specialiter arguit contra hoc, quod dicit opinio secunda, scilicet quod impossibile est existentiam Angeli esse sine propria mensura indivisibili, et e contra, et tamen existentia Angeli, et illa mensura realiter distinguuntur. Dicit Doctor quod hoc videtur impossibile ponere aliqua duo omnino inseparabilia, quorum unum sit in alio, et non esse idem realiter, et hoc probat, supponendo tamen aliqua. 3.

Quomodo si unum correlativum non possit esse sine altero.

Primo, quod si *A* et *B* sint ad invicem inseparabilia, quorum unum est prius, et aliud est posterius (quod dico propter correlativa, quæ sunt ad invicem realiter distincta, et tamen unum non

potest esse sine altero, sed hoc est propter simultatem naturalem illorum) sunt idem realiter, si tamen posterius fundetur in suo priori, ut supra exposui *in isto secundo*, *dist.* 1. *q.* 5. contra opinionem Occham.

Secundo præmitto, quod si *A* et *B* sunt inseparabilia, et *A* est prius *B*, et *B* fundatur in *A*, et hoc per intrinsecum ipsius *A*, sunt simpliciter idem realiter. Dixi *per intrinsecum*, quia si *B* inesset *A*. inseparabiliter a causa extrinseca necessario producente *B* in *A*, non sequeretur realis identitas inter *A* et *B*, ut diffuse exposui *dist.* 1. *q.* 5. *hujus secundi.*

4. Tertio præmitto, quod existentia Angeli est simpliciter prior sua mensura indivisibili, patet, quia talis mensura fundatur in ipsa existentia Angeli, et esse fundatum in alio est posterius eo.

Quarto supponit Doctor, quod si talis mensura est inseparabilis ab existentia Angeli, quod hoc est a causa intrinseca ipsius existentiæ; patet quia ista opinio habet dicere, quod talis mensura indivisibilis ex natura rei oritur a causa intrinseca existentiæ Angeli, et per consequens non inhæret sibi a causa extrinseca. His præmissis statim patet ratio Doctoris, quia si existentia Angeli, et mensura ipsius sunt ab invicem inseparabilia, et existentia Angeli est prior, et ipsa mensura inest illi a causa intrinseca ipsius Angeli, videtur simpliciter repugnantia, quod realiter distinguatur, et sic patet quomodo ista ratio Doctoris concludit, quæ ut concludat intentum præsupponit omnia supradicta prius dicta *in isto secundo*, *distinct.* 1. *quæstione* 5. Declaro tamen litteram hujus rationis:

5. Cum dicit, *illud quod si esset distinctum ab aliquo*, *esset posterius eo naturaliter*, etc. Patet ista littera, quia si *B* esset naturaliter posterius *A*, et sit incompossibile *A*, esse sine *B*, sequitur quod ipsum *A* est idem realiter cum ipso *B*. Dicit ergo Doctor, quod si *B*, puta mensura indivisibilis, quod ponitur distinctum ab *A*, si naturaliter est posterius ipso *A*, et si incompossibile sit ipsum *A*, puta existentiam Angeli, esse sine *B*, necessario A, erit realiter idem *B*, et per consequens repugnat dicere quod *B* sit naturaliter distinctum ab *A* quod est posterius ipso *A*, et quod sit incompossibile *A*, esse sine B, et sic patet ista propositio Doctoris. Sequitur: *igitur si impossibile est esse Angelum sine aliquo extrinseco*, *quod sit mensura actualis existentiæ ejus*, *cum illud*, supple extrinsecum, *si esset aliud*, videlicet ab ipsa existentia Angeli, *esset posterius naturaliter ipsa actuali existentia Angeli*, *sequitur quod non est aliud ab existentia ejus*, supple si ponatur talem existentiam non posse esse sine tali mensura. Sequitur: *aut si est aliud*, supple ipsa mensura, *et per consequens posterius poterit actualis existentia Angeli absque contradictione esse sine eo*, scilicet sine tali mensura, quæ ponitur ævum, et *ita non est necessarium ponere illud.* Vult dicere Doctor, quod si ipsa mensura est alia ab existentia, sequitur quod talis existentia, cum sit prior, poterit esse sine tali mensura. Patet per illam propositionem Doctoris *in primo dist*, 1. *q.* 4. *et in* 2. *dist.* 10. *q.* 2. *et alibi sæpe*; absolutum prius alio, realiter distinctum ab illo potest esse sine illo, et sic existentia Angeli poterit esse sine tali mensura, et per consequens non est necesse ponere talem mensuram.

(d) *Confirmatur ratio ista.* Confirmatio hæc probat quod illud quod est prius 6.
et impossibile est esse sine posteriori, sit realiter idem cum eo, et non est idem realiter potest separari ab ista. Ista di-

stinctio realis concluditur ex aliquo istorum trium, quorum duo patent in littera *dist.* 1. *q.* 5. *hujus secundi et hîc*. Primum est actualis separatio aliquorum. Secundum est possibilis separatio. Tertium sic declaratur in littera: *vel nisi sint talia, quæ sic se habeant ad invicem, sicut aliqua alia quorum unum est separabile ab alio.* Posito enim, quod *A* et *B* non possint separari ab invicem, tamen *C* et *D* similiter se habeant, sicut *A* et *B*, et probatur quod *C* et *D* realiter distinguuntur, hoc idem concluditur de *A* et *B*, sic arguendo: Sicut se habet risibile ad hominem, ita hinnibile ad equum, sed si probatur, quod risibile distinguatur ab homine, statim concluditur de hinnibili; et ponit exemplum de 7. *Metaph. c. de partibus definitionis*, *text. com.* 99. ubi sic habetur: *Et parabola,* inquit, *de animali, quam consuevit Socrates junior dicere, non bene se habet, adducit enim a veritate, et facit suspicari, quasi contingens sit hominem esse sine partibus, sicut sine ære circulum*, etc. Vide ibi, *text. cum commento*, et vocat Socratem Juniorem, Platonem, ex eo quod fuit discipulus Socratis. Ex ista littera dicit Doctor in sententia, quod si volo probare quod carnes non sint de definitione hominis, quamvis non possint ab homine separari, probabo per simile, supponendo quod circulus tantum sit in ære, et non possit separari ab ipso, arguendo sic: Sicut se habet æs respectu circuli, ita caro respectu hominis; sed æs non est de definitione circuli, ergo nec carnes de definitione hominis. Et dicit Doctor, quod dato quod esset incompossibilis separatio istorum ab invicem, puta hominis et carnis, si tamen ista sic se habeant ad invicem sicut aliqua alia, quorum est possibilis separatio, concluditur ista esse distincta, puta si ex ratione propria circuli et trianguli, carnis et ligni concluditur circulum sic se habere ad lignum, sicut triangulum ad carnem; et probatur separabilitas ex una parte, concluditur distinctio ex alia parte, ut puta si volo probare quod circulus et lignum realiter distinguantur probabo per simile sic: Sicut se habet triangulus ad carnem, ita circulus ad lignum; sed triangulus potest separari a carne, ergo et circulus a ligno; et posito quod circulus non possit separari a ligno, sequitur tamen quod realiter distinguatur a ligno, ex eo quod similiter se habet ad lignum, sicut triangulus ad carnem, et talis inseparabilitas non est ex propria ratione et ab intrinseco, sed ex aliquo extrinseco. His præsuppositis ostendit Doctor principale intentum, videlicet, quod ista non stant simul, quod existentia Angeli et ejus mensura sint inseparabilia, et quod realiter distinguantur, quia si realiter distinguuntur, erit aliquo trium modorum præcedentium, sed non est aliquo istorum trium modorum. De primo patet, et similiter de secundo, quia secundum istam opinionem existentia Angeli et ejus mensura, nec actu, nec potentia separantur. De tertio similiter patet, quia non se habent ad invicem, sicut aliqua distincta separabilia, quia nihil distinctum ab alio realiter, sine quo non potest esse sine contradictione, est prius eo, sed vel est posterius eo naturaliter, vel simul natura cum eo; istud autem quod ponitur aliud ab Angelo si esset, esset posterius naturaliter, et hoc satis supra patuit, *in isto secundo*, *distinctione* 1. *quæst.* 5.

[Pa]rabola [S]ocratis [Ju]nioris id est [Pl]atonis.

SCHOLIUM.

Instatur ex Philosopho 4. Phys. ubi videtur dicere esse unum *nunc* secundum substantiam in toto tempore, diversum tamen secundum *esse*. Probat late Scotus id esse

contra mentem Philosophi, et explicat ejus locum adductum, quomodo *nunc* maneat idem secundum substantiam et diversum secundum *esse*, et quæ ipse hîc dicit, egent, explicatione, quam faciunt late Lychetus et Tartaretus hîc, et Aretinus 4. Phys. post quæst. 16.

4. Text. 104. Text. 90. ejusdem 4. Item 3. Metaph. text. 12.

Instatur (a) contra istud sic: quia *nunc* secundum substantiam se habet ad substantiam eadem mobilis, sicut istud quod ponitur mensura durationis existentiæ Angelorum, se habet ad illam existentiam, quia sicut ista existentia manet eadem mensurata hoc indivisibili, ita ponitur ex alia parte de *nunc* et de substantia mobilis, et tamen ex illa parte invenitur distinctio inter substantiam mobilis, et substantiam ipsius *nunc;* igitur et hîc. Quod autem debeat poni aliquod tale *nunc* mensurans mobile idem secundum substantiam, videtur esse intentionis Philosophi 4. *Physicorum*, ubi videtur quasi solvere quæstionem, quam movet de *nunc*, utrum sit idem in toto tempore, dicendo quod est unum, *et idem secundum substantiam, differens secundum esse.*

Non esse de mente Philosophi quod idem instans maneat toto tempore.

Istam instantiam (b) excludendo primo ostendo, quod illud quod supponit de *nunc* secundum substantiam sit falsum, et contra intentionem Philosophi, quia Philosophus probat, quod *nunc* sequitur illud quod fertur per hoc, quia eo quod fertur cognoscimus prius et posterius in motu, et ipso nunc cognoscimus prius et posterius in tempore. Sed hæc non sunt vera de mobili secundum substantiam, sed secundum quod est sub mutatione alia et alia, quia si accipiatur mobile secundum substantiam absolute, non cognoscitur eo prius et posterius in motu; igitur nec per idem *nunc* secundum substantiam cognoscimus prius et posterius in tempore, sed per aliud et aliud.

Similiter (c) Philosophus in tertia proprietate de *nunc*, dicit quod non est sine tempore, nec e contrario, quia motus non est sine mobili, nec e contrario; et sicut motus ad mobile, ita numerus motus, vel unitas motus ad numerum sive unitatem mobilis. Falsum est autem quod mobile secundum substantiam suam non possit esse sine motu, sed præcise verum est de mobili, ut est sub mutatione; si igitur sit alterum mobile in toto motu, ergo et *nunc* sibi correspondens. Text.

Præterea, quomodo posset (d) ipsum *nunc* indivisibile fluere secundum diversa *esse*, quæ necessario essent indivisibilia, quin totus fluxus ejus componeretur ex indivisibilibus. Probat enim Philosophus ex intentione, 6. *Physic.* quod indivisibile non potest moveri, quia tunc motus ejus componeretur ex indivisibilibus, quia prius pertransiret minus vel sibi æquale, quam majus; ergo tempus est compositum ex indivisibilibus, quod est contra Philosophum. Text. [...]

Ad hoc etiam sunt duæ rationes Philosophi (e), quarum una est talis: Illa dicuntur simul, quæ sunt in eodem indivisibili; igitur si est instans idem secundum substantiam, omnia sunt æque præsentia et simul, et quæ nunc, et quæ in millesimo anno. 4. *Physicorum.* Text. [...] Ibid. text. 1[...] Text. 91. et [...]

Alia ratio est (f), quia cujuslibet 5.

continui sunt duo termini distincti, quam rationem sic declaro: quia *nunc* secundum substantiam, si est ipsa substantia mobilis, non est nisi contendere de verbis. Si autem est aliud ab ipsa, puta aliquod indivisibile de genere Quantitatis, quæro cujus sit continui terminus vel cujus discreti pars? quia omne indivisibile de genere Quantitatis per se, vel est terminus continui, vel pars discreti. Si ponatur pars discreti, ergo ponitur tempus discretum, quod Philosophus non concessit. Si ponatur terminus continui, ergo oportet quod sit aliud et aliud secundum substantiam, secundum quod terminat aliam et aliam partem continui, scilicet temporis, quia impossibile est idem secundum substantiam esse per se terminum alicujus quantitatis, et ejus principium.

(g) Et si dicas, quod terminat secundum diversa *esse*, contra, cum ista esse accidunt illi *nunc* eidem secundum substantiam, quia per te, illud manet idem sub diversis *esse*, et per consequens ista accidunt sibi, et omne indivisibile de genere Quantitatis, vel per se terminat quantitatem, vel est pars discreti, sequitur quod istud *nunc* non sit indivisibile per se de genere Quantitatis.

(h) Præterea, ista *esse* quæro cujus generis sunt? Si sint divisibilia de genere Quantitatis, igitur sufficiunt ad terminandum proprium continuum, absque illo *nunc* secundum substantiam, quod est inconveniens, quia nullum indivisibile per se terminat, nisi ratione qua est terminus hujus divisibilis. Si autem sunt alterius generis, puta Qualitatis, igitur qualitas erit per se ratio terminandi continuum in genere Quantitatis.

Item hoc argumentum facit Commentator, 4. *Phys.* c. 91. Instans est terminus et finis alicujus finiti; sed omne finitum habet duos terminos et duos fines, igitur et duo instantia.

6. ? Instans est terminus finiti.

(i) Et præterea, quomodo non mutaretur ipsum *nunc* secundum substantiam, si mutatur secundum diversa *esse*? Et tunc oportet ejus et suorum *esse*, quærere mensuram, et sic in infinitum.

(k) Præterea, aut istud *nunc* secundum substantiam idem est in quolibet mobile, aut præcise in uno, non in quolibet, quia unum accidens numero esset in diversis subjectis, nec in uno mobili præcise, patet ex se.

Omne instans est initium et finis temporis, quia non datur primum vel ultimum nunc, et idem est, de mutato esse in motu.

Ad Philosophum dico (l), quod non intelligit *nunc* manere idem secundum substantiam, quia oppositum sequitur ex dictis ejus; sed quodcumque unum *nunc* consideratum secundum se est idem, et hoc dicitur esse idem secundum substantiam; consideratum autem in ordine ad tempus præteritum et futurum, cum sit terminus præteriti et principium futuri, dicitur distinctum secundum *esse*.

Et ad hoc declarandum est (m) illud simile de mobili quod manet idem, non quidem mobile, ut absolute præcedit mutationem, quia hoc modo *nunc* non est mensura ejus, nec aliquid pertinens ad tempus; sed mobile, ut est sub una mutatione, est idem secundum

substantiam, hoc est secundum *esse* illius mutationis consideratæ secundum se; et est aliud secundum *esse*, hoc est, ut sub illa mutatione terminat præteritum, et initiat futurum, et secundum hoc dicitur alibi et alibi esse; non quidem actu, sed in uno *Ubi* medio inter extrema, inquantum illud terminat motum secundum prius *ubi*, et inchoat motum secundum posterius *ubi*, dicitur alibi et alibi, quia mutari est aliquod utriusque extremi. Unde Philosophus 6. *Physic.* vult quod quamvis aliquid unum sit in uno medio, tamen illud est aliud secundum extremum utrumque.

Text. 32.

Sed quomodo ex hoc solvitur illa (n) quæstio Philosophi, quam movet 4. Physic. *utrum idem nunc secundum substantiam maneat in toto tempore, vel non?*

7. Dico, quod sicut quæstionem illam, *utrum tempus sit?* nunquam solvit expresse, sed aliqua dicit, ex quibus potest colligi ejus solutio, ita et in isto. Si enim quodcumque unum mobile præcise habeat identitatem secundum substantiam, hoc est ad se, et distinctionem secundum *esse*, hoc est secundum ordinem ad aliam et ad aliam partem motus, et eodem modo de instanti respectu partium temporis, et non est tanta identitas instantis in toto tempore, quanta est unius instantis respectu substantiæ mobilis; igitur instans in toto tempore est aliud et aliud secundum substantiam.

Text. 90. Text. 87. 4. Physicor. Text. 10. Non solvit Philosophus expresse an tempus sit. Vide Scotum. 4. Phys. q. 14.

Dico tunc ad instantiam (o), si aliquod *nunc* similiter se habet ad substantiam mobilis, sicut ævum ad substantiam Angeli, illud *nunc* non est aliud et ab ipsa substantia, nec est aliquod indivisibile in genere Quantitatis; et si fingatur aliquod *nunc* de genere Quantitatis mensurare mobile secundum substantiam; nihil tale est in Angelo actualiter existente, sicut prius probatum est.

Ad instantiam supra n. 4. ex Philosopho.

Sed contra (p) istud arguitur sic: 8
mobile potest considerari tripliciter; vel ut est sub medio mutationum, id est, inter terminos mutationum; vel sub terminis mutationum; vel ut est prius motu et mutatione, possibile tamen recipere ista. Primo modo correspondent sibi diversa *nunc* secundum *esse*. Secundo modo, correspondet sibi tempus medium inter illa *nunc*; igitur tertio modo correspondebit sibi aliqua propria mensura; sed hoc non est nisi *nunc* secundum substantiam; igitur, etc.

Respondeo, si oportet tempus (q) differre a motu, et per consequens instans a mutatione non est similis ratio quod ponatur aliquid differens ab existentia ipsius Angeli uniformi, quod sit mensura ejus; nam si tempus differt a motu, hoc ideo est, quia partes ejusdem proportionis alicujus motus, non necessario sunt æquales in numero et quantitate partium ejusdem proportionis temporis. Nulla autem (r) quantitas est eadem alteri quantitati, nisi partes ejusdem proportionis et quantitatis in ea, sint æquales partibus ejusdem proportionis et quantitatis in reliqua, et hoc æquales tam in numero quam in magnitudine. Loquendo (s) autem de quantitate,

Dubit... loqui... q... tempu... distin... a m... tene... Ph... q. 15 Areti... 4. d. q. 2. q. vel prim...

quæ est in motu, quam habet ex parte magnitudinis sive formæ secundum quam est motus, possunt aliquæ partes motus, puta decem partes integrantes totum motum, esse cum decem partibus temporis, sed non sunt eædem eis, quia cum eisdem partibus temporis possunt esse plures partes motus æquales prioribus partibus motus, vel tot inæquales, quia si dupla virtus movet idem mobile, et per consequens in duplo velocius, nulla pars erit in motu tardiori, quæ non erit in motu velociori, loquendo de partibus, quas habet in magnitudine, vel de partibus quas habet secundum formam, qua est, quia movens mobile motu velociori non facit simul pertransire aliquas partes magnitudinis, sed præcise alteram post alteram; ergo tot partes sunt in motu velociori, et tantæ, loquendo de ista quantitate, quot et quantæ sunt in motu tardiori. Non potest autem idem tempus et habens easdem partes, esse cum isto motu et cum illo motu; ergo illæ partes temporis non erunt eædem, nec partibus istius motus, nec illius, quia non in eadem proportione se habentes ad totum, nec sunt æquales istis partibus totius.

(t) Si hoc est verum, ex hoc concluderetur quod indivisibile unius quantitatis, non est indivisibile alterius quantitatis, sed ex hoc non sequitur, quod in aliquo permanente habente semper *esse* uniforme oporteat ponere aliquid aliud a se pro mensura, quia ibi non tenet ratio de illis magnitudinibus, nec partibus earum; est ergo fallacia consequentis a majori affirmative, si mutatio et motus habeat mensuras alias a se; igitur et ipsa substantia, quæ prior est motu et mutatione, habet mensuram aliam a se. Minus enim videtur esse distinctio sive non identitas in permanente, quam in fluxu sive in motu et ejus mensura. Si tamen placeat dare aliquam aliam mensuram illi mobili secundum quod est in se prius motu et mutatione, illa mensura erit ævum, sicut patebit in quæstione de mensura operationum Angeli.

Et si quæras aliam mensuram ejus, inquantum est in se, et inquantum est susceptivum motus et mutationis, dico quod non est aliud, quia subjectum secundum illud quod est in se, est susceptivum suæ propriæ passionis, et similiter si qua sit mensura, eadem est; unde non est alia mensura superficiei inquantum superficies est, et inquantum susceptiva est albedinis et nigredinis. Ita dico, quod si substantia primi mobilis vel cujuscumque alterius mensuretur ævo, non est alia mensura ejus inquantum est prius motu naturaliter et mutatione, et inquantum est receptivum motus et mutationis. Et si dicatur, quod inquantum quiescens est, habebit aliam mensuram quam ævum, hoc falsum est, sicut patebit ibi. Quæ est 4. seq. Permanentua mensurantur ævo.

COMMENTARIUS.

(a) *Instatur contra istud sic.* Hic Doctor vult probare inseparabilitatem ipsius *nunc* ævi ab existentia Angeli simul, et distinctionem realem ad invicem. Primum, vi- 7.

delicet *inseparabilitatem,* supponit ut verum, secundum opinionem prius positam. Secundum vero scilicet *realem distinctionem*, probat per illud tertium membrum positum supra *ex septimo Metaph. text. com.* 39. et arguit sic : Sicut se habet *nunc* temporis ad substantiam mobilis, ita *nunc* ævi ad æviternum ; sed *nunc* temporis distinguitur realiter a substantia mobilis, ergo et *nunc* ævi realiter distinguitur ab existentia æviterni. Et addit in littera, quod tantum sit unum *nunc* in toto tempore idem secundum substantiam et diversum secundum *esse*, ut patet per Aristotelem 4. *Physic. text. com.* 103. secundum aliam translationem : *Ipsius,* inquit, *esse insimul est idem*, *quoniam instans est idem cum fuerit, diversificatur secundum autem* esse. Et ibi Commentator : *Tempus,* inquit, *est idem illis, quæ sunt in tempore insimul, et causa in hoc*, *quod tempus est idem, quoniam instans*, *quod est agens tempus est idem in omni motu cum fuerit demonstratum, sed esse ejus diversificatur, scilicet per prioritatem et posterioritatem.* Hæc ille. Et quomodo diversificatur secundum prius et posterius, patet ubi supra *text. com.* 104. secundum aliam translationem : *Et instans,* inquit, *mensurat tempus, secundum quod terminat illud per prius et posterius; et potest dicere quod instans quodammodo est idem, et quodammodo non*, *quoniam secundum quod est unum post aliud est diversum, et hæc est ratio instantis, secundum vero quod instans est in aliqua hora est idem.* Hæc ille. Et ibi Commentator : *Instans,* inquit, *quodammodo est idem, et quodammodo est diversum,* et paulo infra : *Quoniam instans secundum quod accidit ei, ut sit idem in rebus diversis, ut unum individuum, quod invenitur in pluribus locis est diversum, ut Socratem esse in foro aliud est ab ipso esse in domo,* etc. Ex his patet, quomodo sit unum instans tantum secundum substantiam, diversum tamen secundum *esse*, id est, quod illud instans secundum substantiam suam, quod est idem in toto tempore, potest considerari ut est prius tempore, et ut sic dicitur principium temporis, et illud idem ut est finis alicujus temporis, puta unius horæ, sic dicitur terminus illius temporis.

(b) *Istam instantiam excludendo.* Hic 8.
Doctor primo intendit ostendere, quod *nunc* temporis sit aliud et aliud secundum substantiam, sive quod in tempore sit aliud et aliud instans secundum substantiam. Et hoc intendit ostendere secundum mentem Philosophi, 4. Physic. text. com. 104. *Eo* (inquit) *quod fertur, cognoscimus prius et posterius in motu, secundum autem quod numerabile est prius et posterius ipsum nunc est, quare in his quod idem ens nunc est idem est. Prius autem et posterius est*, *quod in motu est, sed in ipso esse alterum, secundum enim quod numerabile prius et posterius est ipsum nunc.* Hæc ille. Et Commentator ubi supra, *com.* 204. sic dicit : *Translatum*, *quod habet motum est causa inesse instantis, quod supple instans, agit tempus, quemadmodum tempus sequitur motum, scilicet quia motus est causa ejus*, *quia est subjectum illius*, *quemadmodum magnitudo est causa motus, quoniam est subjectum motus.* Et parum infra: *ex cognitione translati,* supple *localiter*, *moti, prioris et posterioris, cognoscitur prius et posterius in motu,et per hoc quod translatum prius et posterius est numeratum, erit instans numeratum*, *et esse translati est causa inesse instantis*, *et mutatio ejus*, *scilicet translati est causa in numeratione istius, scilicet instantis.* Et parum infra : *et jam posuimus, quod translatum est verum secundum subjectum*, *et plura secundum de-*

finitionem supple, ut consideratur secundum prius et posterius in ipso; ita etiam debet esse in instanti, quoniam secundum quod est in uno subjecto, semper est idem, quoniam ipsum est prius et posterius in motu, id est, quoniam instans prius et posterius in motu est idem, quia translatum est idem, et est numeratum, quia translatum numeratur. Hæc ille.

9. Dicit ergo Doctor supponendo, quod *nunc* temporis *sequitur illud quod fertur per hoc, quia eo quod fertur, cognoscimus prius et posterius in motu, et ipso* nunc *cognoscimus prius et posterius in tempore*. Vult dicere, quod ad cognoscendum prius et posterius in motu, requiritur alia et alia mutatio, sive aliud et aliud *mutatum esse*, quæ semper fiunt in instanti, nam per aliud et aliud *mutatum esse*, ipsius mobilis cognoscitur prius et posterius in motu. Et hoc patet, quia si lapis actu existat, et immobiliter non cognoscitur in eo neque prius neque posterius, sed cum lapis incipit moveri in tempore, ut est sub tali mutatione, in aliquo instanti acquirit mutationem, qua habet *mutatum esse*, quæ mutatio est principium motus futuri et finis præteriti; et moveatur primo per spatium unius horæ, tunc terminus illius motus est *mutatum esse*, et sic per aliud et aliud *mutatum esse* cognoscitur in ipso prius et posterius, in motu, ita quod per aliud et aliud *mutatum esse* cognoscitur prius et posterius in motu. Similiter dico de tempore, nam quod in tempore sit prius et posterius non cognoscitur nisi per aliud et aliud instans, quia instans, quod est principium temporis est prius, et instans quod terminat tempus est posterius, et sic aliud instans est principium temporis sequentis, et sic prius, et aliud instans sequens, et terminans illud tempus est posterius, et sic successive; ex istis ergo instantibus cognoscitur prius et posterius in tempore, et quod una pars temporis est prior alia. Cum ergo ipsum instans temporis sequatur illud quod fertur, scilicet ipsum mobile, puta lapidem, non absolute, sed ut est sub mutatione, sive sub *mutato esse*, quod *mutatum esse* mensuratur instanti temporis, sicut et motus mensuratur tempore, et ultra cum lapis per motum quo movetur habeat aliud et aliud *mutatum esse*, sequitur quod tempus mensurans ipsum motum, habebit aliud et aliud instans, cum instans in tempore sequatur *mutatum esse*; sicut ergo in motu sunt plura *mutata esse*, ita et in tempore mensurante motum, erunt plura instantia, secundum substantiam mensurantia ipsa *mutata esse*, et sic patet ratio Doctoris.

[...tatio est ...ncipium motus ...turi et ...is præteriti.]

(c) *Similiter Philosophus in tertia proprietate*, etc. Hic Doctor intendit idem probare per Philosophum 4. Physicorum text. com. 105. *Manifestum est*, inquit, *quod nisi tempus sit ipsum* nunc *non erit utique, siquidem ipsum* nunc *non erit, tempus non erit, simul enim sunt sicut id quod fertur, et loci mutatio, sic numerus qui est ejus quod fertur, et qui est loci mutationis, tempus quidem enim est loci mutationis numerus, id est, mensura; ipsum autem* nunc *est, sicut quod fertur, et unitas est numeri, et continuum autem tempus est ipsi nunc, et dividitur secundum ipsum nunc*. Vide ibi Commentatorem, et per hunc textum vult concedere Doctor esse diversa instantia secundum substantiam in ipso tempore, et arguitur sic : Sicut se habet motus ad *mutatum esse*, sive ad mobile sub mutatione, ita tempus ad *nunc*, sive ad instans; cum ergo tempus sit numerus et mensura ipsius motus, ita et instans temporis erit numerus sive mensura ipsius *mutati esse*. Patet consequentia auctoritate Philosophi ubi supra, quia ex quo dicimus, quod 10.

[Tempus non est sine nunc, quia motus non sine est mobili.]

tempus non est sine *nunc*, nec e contra, quia motus non est sine mobili, sive *mutato esse;* sicut ergo tempus dependet a motu, ita et *nunc* temporis a *mutato esse,* nam prius et posterius in tempore causatur a priori et posteriori in motu, ut patet 4. *Physic. text. com.* 104. cum ergo mobile sit alterum et alterum in toto motu, supple secundum aliud et aliud *mutatum esse;* ergo et *nunc* temporis, sibi correspondens, erit aliud et aliud.

11. (d) *Præterea quomodo posset ipsum nunc.* Hic Doctor probat eamdem conclusionem per argumentum ducens ad impossibile, quia si in toto tempore, esset tantum unum *nunc* secundum substantiam, diversum autem secundum esse totum, illud tempus esset compositum ex indivisibilibus; quod est contra intentionem Philosophi, 6. *Physic. text. com.* 88. et quod hoc sequatur, probat, quia ex quo ipsum *nunc*, sive instans fluxu suo secundum aliud et aliud *esse*, scilicet prius et posterius, efficit tempus, tunc totum illud tempus quod est compositum ex alio et alio, *esse* ipsius *nunc* esset compositum ex indivisibilibus; patet, quia illa *esse* essent indivisibilia, nam principium temporis est indivisibile, et similiter terminus, ut supra patuit. Et probat Doctor in simili, quod esset compositum ex indivisibilibus, auctoritate Philosophi, 6. *Physic. text. com.* 88. de indivisibili, qui sic ait: *Quare non contingit impartibile moveri, neque omnino mutari* : hæc ille. Et rationem assignat, quia tunc motus ejus componeretur ex indivisibilibus, ut dicit in illo textu; et quod componeretur ex indivisibilibus probat ubi supra text. com. 89. *Amplius autem ex his manifestum est, cum neque punctum, neque aliud indivisibile, nullum contingit moveri, omne enim quod movetur impossibile prius majus moveri ipsius, quam aut æquale aut minus; si igitur hoc manifestum est, quod et punctum minus, aut æquale movebitur primum, quoniam autem indivisibile est impossibile, est minus moveri prius, æquale ergo ipsi, quare erit linea ex punctis. Si autem hoc impossibile est, et moveri indivisibile, impossibile est.* Hæc ille. Ut clarius intelligatur ista littera, pono quod indivisibile dicatur *A*, et moveatur super aliquod spatium, quod dicatur *B*, certum est quod *A* quando incipit moveri aut pertransit totum spatium, quod est falsum, aut minus spatium, aut majus, aut æquale; patet quod non est dandum, nisi æquale, cum ergo *A* sit indivisibile, et spatium quod pertransit prius erit indivisibile, et sic motus ipsius *A* erit compositus ex indivisibilibus, et similiter spatium quod pertransit.

Principium temporis est indivisibile.

Nullum indivisibile contingit moveri.

(e) *Ad hoc etiam duæ rationes Philosophi, quarum una*, etc. Per quam deducit ad impossibile, quia si tantum esset unum instans in toto tempore, tunc omnia, quæ mensurantur illo tempore, essent præsentia; patet, quia illa dicuntur esse simul, quæ sunt in eodem indivisibili; patet 4. *Physic. text. com.* 92. *Amplius*, inquit, *si simul esse secundum tempus, et neque prius neque posterius in eodem esse, et ipso nunc est, et si qua prius aut posterius in ipso nunc sunt, simul erunt, quæ in millesimo fuerunt anno cum his quæ sunt hodie.* Hæc ille. Unde Commentator ibi, *commento* 92. sic ait : *Illa, quæ sunt insimul sunt in eodem instanti, et sua convertens, illa quæ sunt in eodem instanti sunt simul; hanc propositionem, scilicet quod idem instans est omnium entium, de quibus dicimus quædam esse ente, et quædam esse post, sequitur ubi illud quod fuit transacto millesimo, et illud quod est hodie, sunt insimul, quod est inopinabile, et Syllogismus categoricus concludens inconveniens in hoc sermone* 12

componitur, sic in prima figura omnes res inveniuntur in eodem instanti, et omnia sunt simul, ergo omnia quæ sunt simul, quod est impossibile. Hæc ille.

13. (f) *Alia ratio est, quia cujuslibet*, etc. Ut ista ratio clarius intelligatur, suppono quod cujuslibet continui sunt duo termini, scilicet terminus *a quo* et terminus *ad quem;* nam in linea sunt duo puncta, quæ sunt termini lineæ; in motu vero, puta unius horæ, sunt duo *mutata esse,* et in tempore, puta unius horæ, sunt duo instantia, quorum unum est principium illius temporis, et aliud finis sive terminus. Secundo suppono, quod terminus continui per se, id est, ex sua ratione formali terminat continuum. Istis suppositis, accipio tempus unius horæ, certum est quod principium illius temporis est aliquod instans, et similiter terminus illius est aliquod instans; sed impossibile est, quod unum instans respectu unius horæ sit principium, et terminus illius, ut patet intuenti; ergo erit aliud et aliud instans. Et dicit Doctor in ista littera, quod *si ipsum nunc sit tantum ipsa substantia mobilis, non est contendere, nisi de verbis,* quia prius factum fuit argumentum ibi: *Instatur contra istud sic, quia* nunc *secundum substantiam se habet ad substantiam mobilis,* etc. ubi fuit sic argumentatum; sicut se habet *nunc* temporis ad substantiam mobilis, ita *nunc* ævi ad ipsum æviternum; modo dicit Doctor: Si tu concedis, quod *nunc* temporis sit ipsa substantia mobilis, tunc contentio ista est tantum in verbis, et non in re, quia in re magis ex hoc probatur intentum, scilicet quod *nunc* ævi sit simpliciter idem cum æviterno.

Duo puncta sunt termini lineæ.

14. (g) *Et si dicas, quod terminat secundum diversa esse,* id est, quod ipsum instans temporis, secundum quod est prius et incipit fluere, est principium temporis, puta unius horæ, et secundum quod est posterius vel finis illius horæ, dicitur terminus.

Contra. Hic Doctor improbat hanc responsionem, et dicit ista duo *esse* accidunt ipsi instanti, patet, quia cum illud instans dicitur prius, non est sub *esse* posterioris; et similiter cum est sub *esse* posterioris non est sub esse prioris, et sic hujusmodi prius et posterius accidunt sibi. Dicere ergo, quod est principium sub illa ratione, qua est prius et incipit fluere, et finis sive terminus sub illa ratione, qua posterius; ergo non terminat per se, quod est falsum, quia omne indivisibile de genere Quantitatis, vel per se terminat quantitatem, vel est pars alicujus discreti.

(h) *Præterea, ista* esse *quæro, cujus generis sunt.* Et ratio ista clara est, nam si ista *esse* sint indivisibilia de genere Quantitatis, ergo sufficiunt ad terminandum proprium continuum absque illo *nunc* secundum substantiam, quod est inconveniens, puta quod illa ratio, qua *nunc* dicitur posterius sit terminus ipsius continui, nam illa ratio, qua dicitur posterius non est ex natura rei, et sic aliquid, quod non est ex natura rei, esset per se terminus alicujus continui habentis verum *esse* ex natura rei. Si autem illa *esse* sint alterius generis, puta Qualitatis, sequitur inconveniens, videlicet quod qualitas erit per se ratio terminandi in genere Quantitatis.

(i) *Et præterea quomodo non mutaretur,* etc. Vult dicere Doctor quod si ipsum *nunc* fit sub alio et alio *esse*; ergo tunc mutatur, sed cuicumque *mutato esse* correspondet *nunc* temporis pro mensura, 15.
et tunc quæro de illo *nunc* correspondente, aut potest esse aliud et aliud secundum substantiam, secundum quod correspondet alii et alii *mutato esse*, et tunc habetur intentum; aut est tantum

aliud et aliud secundum diversa *esse*, quibus correspondet alii et alii *mutato esse;* ergo ipsum *nunc,* ut sub alio et alio *esse* mutatur, et sic erit processus in infinitum.

(k) *Præterea, aut istud* nunc *secundum substantiam idem est in quolibet mobili aut præcise in uno; non primo, quia tunc idem accidens numero esset in pluribus subjectis;* non secundo, patet quia tunc non mensuraret aliud mobile,
Expositio litteræ. ut actu est sub aliqua mutatione sive sub aliquo *mutato esse.* Et ista littera potest sic exponi : Ponendo casum, scilicet quod mobile A, moveatur per horam in quo motu sunt centum *mutata esse*, ita quod mobile A, potest dici aliud et aliud mobile, pro quanto est sub alio et alio *mutato esse.* Hoc casu posito, quæro aut *nunc* temporis est totum simul in centum *mutatis esse* ; ergo idem accidens erit simul in pluribus subjectis, patet, quia instans temporis subjectatur in *mutato esse,* sicut et ipsum tempus immediate subjectatur in motu ; aut idem *nunc* numero est tantum in uno *mutato esse,* ergo tantum *unum mutatum esse*, mensuratur *nunc* temporis, et non alia *mutata esse*, quod est impossibile. Et ex his patet improbatio illius, quod tantum sit unum *nunc* secundum substantiam in toto tempore.

16. Quomodo sit idem nunc secundum substantiam diversum secundum esse.

(l) *Ad Philosophum dico.* Dicit Doctor respondendo ad aliud Philosophi 4. *Physic. text. com.* 103. (videlicet quod in toto tempore sit tantum unum *nunc* secundum substantiam differens secundum *esse*) quod Philosophus intelligit de quocumque *nunc,* quia dato quocumque *nunc* illud secundum suam substantiam est simpliciter idem, ita quod in substantia illius *nunc* nulla est diversitas ex natura rei. Dicitur diversum secundum *esse* pro quanto aliter et aliter consideratur, quia ut consideratur sub illa ratione, qua est principium futuri temporis, et ut est finis præteriti dicitur esse differens secundum *esse.* Et si dicatur, quod datur aliquod *nunc*, quod est principium alicujus temporis et non finis alterius, sicut expositum est supra, quod quando mobile movetur prius incipit esse sub *mutato esse,* cui correspondet proprium *nunc*, et tale *mutatum esse*, licet sit principium motus, non tamen est finis alterius. Et similiter posset dici, quod datur aliquod *nunc*, quod tantum est finis præteriti temporis, et nullo modo principium alterius, patet, quia finis alicujus motus, sive terminus est aliquod *mutatum esse,* cui correspondet proprium *nunc* mensurans tale *mutatum esse.* Respondeo breviter, quod sicut omne *moveri* præcedit *mutatum esse* in infinitum, et e converso, scilicet omne *mutatum esse* præcedit *moveri* in infinitum, ut patet 6. *Phys. text. com.* 52. sic omne tempus præcedit *nunc*, et omne *nunc* præcedit tempus, ita quod sicut non potest dari aliqua prima pars temporis, antequam non sit alia, nec aliquod *nunc* temporis, ante quod non sit aliud, ita non potest dari aliqua pars temporis, quam non præcedat aliquod *nunc*, nec potest assignari aliquod *nunc*, quod non præcedat aliqua pars temporis, et sic sequitur, quod dato quocumque *nunc*, illud erit principium alicujus partis temporis et finis alterius. Idem dico de *nunc* mensurante *mutatum esse,* quod est terminus alicujus temporis. Sed de hoc infra patebit præsenti distinctione.

(m) *Et ad hoc declarandum.* Hîc Doctor intendit declarare per simile ad mobile, 17.
quomodo idem *nunc* numero dicatur idem secundum substantiam et diversum secundum *esse* ;et sententia hujus litteræ stat in hoc, scilicet quod mobile potest dupliciter considerari. Primo in se et absolute, et non ut est sub aliquo motu vel mutatione.

Secundo ut est sub motu vel mutatione. Primo modo, non mensuratur tempore, nec *nunc* temporis, patet, quia tempus est primo mensura motus, et *nunc* temporis est mensura *mutati esse*; et si aliquando dicitur mensura alicujus mobilis, ex hoc solo dicitur mensura pro quanto ipsum mobile est sub motu vel mutatione, et ut sic substantia mobilis mensuratur tempore tantum per accidens. Et si quæratur, qua ergo mensura mensuratur substantia mobilis, ut præcedit motum et mutationem, dico, quod mensuratur ævo, ut infra patebit præsenti quæstione. Secundo modo, ut mobile est sub motu vel mutatione, et tunc considerando ipsum ut est sub una mutatione, sive sub uno *mutato esse*, erit idem secundum substantiam et diversum secundum *esse*, patet, quia una mutatio numero, sive unum *mutatum esse*, est tantum unum et idem secundum substantiam; ut vero est principium unius partis motus, puta futuræ et finis alterius, scilicet præteritæ, dicitur diversum secundum *esse*, quia secundum aliam et aliam rationem dicitur principium et finis ut supra exposui, pariformiter dicendum est de quocumque *nunc* temporis.

18. Expositio litteræ. Expono tamen aliqualiter istam litteram ibi: *Non quidem mobile, ut absolute præcedit mutationem, quia hoc modo* nunc *non est mensura ejus*, non debet intelligi, quod mobile prius fiat sub mutatione quam sub motu, quia data quacumque mutatione, aliqua pars motus præcedit, et e contra data quacumque parte motus, aliqua mutatio præcedit, ut supra dixi, sequitur: *sed mobile, ut est sub una mutatione est idem secundum substantiam.* Cum dicit Doctor de mobili sub una mutatione, non debemus intelligere, quod præcise sit sub una mutatione, quia impossibile est mobile moveri, quin sit sub una mutatione, quia impossibile est mobile moveri, quin sit sub infinitis mutationibus, patet, quia dato quocumque motu, ille est divisibilis in infinitas partes motus, loquendo de divisione secundum proportionem, et data quacumque parte motus, illa erit inter duo *mutata esse*, quorum unum est principium illius partis, et aliud finis ejusdem. Debet ergo sic intelligi Doctor, quod quando mobile incipit moveri, consideratur sub aliqua una mutatione, quæ est principium unius partis motus, et finis alterius, et sic talis mutatio secundum se considerata erit tantum una secundum substantiam; ut vero consideratur sub alia et alia ratione, qua dicitur principium et finis, dicitur diversa secundum *esse*, id est, dicitur alia et alia secundum aliam et aliam rationem. Sequitur ibi: *et secundum hoc dicitur alibi et alibi esse non quidem actu, sed in uno* ubi *medio inter extrema.* Dicit Doctor, quod quando aliquod mobile localiter movetur, actu est in uno *ubi* medio, et sub extremis non actu, exempli gratia, si A movetur super aliqua magnitudine in quocumque instanti, semper est in alio et in alio *ubi*, et quando actu est in aliquo *ubi* præsenti, illud *ubi* præsens dicitur medium inter duo extrema, quæ extrema sunt *ubi* præteritum, et *ubi* futurum, et sic illud *ubi* medium dicitur principium *ubi* futuri, et finis *ubi* præteriti; pro quanto ergo unum mobile est in aliquo *ubi* medio, dicitur alibi et alibi esse, quia ut est in tali *ubi* medio est inter extrema, inquantum illud *ubi* medium terminat motum secundum prius *ubi*, et inchoat secundum posterius *ubi*. Et rationem assignat, *quia mutari est aliquid utriusque extremi*, ut patet per Philosophum *sexto Physicorum, text. com.* 32. ubi sic ait, secundum aliam translationem: *Sequitur necessario, ut transmu-* Quid sit mutari.

tatum secundum quamdam partem sit in hoc, et secundum aliam sit in hoc, quoniam impossibile est, ut in utroque sit, aut ut sit in neutro, et intelligo per hoc quod dico, in quo transmutatur primum in transmutationem, verbi gratia, ex albo in pallidum, non in nigrum, quoniam non est necessarium ut transmutatum sit, aut in hoc extremo, aut in hoc; ergo manifestum est, quod illud quod transmutatur est divisibile. Et ibi vide Commentatorem diffuse exponentem. Vult ergo Philosophus, quod quamvis aliquid sit in uno medio, tamen illud est aliud secundum utrumque extremum, ut puta quando mobile localiter movetur, et actu sit in aliquo medio, puta in aliqua mutatione, quæ est finis motus præteriti et principium futuri, illud mobile est aliud secundum utrumque extremum, quia ut sic sub alia et alia ratione consideratur.

19. (n) *Sed quomodo ex hoc solvitur illa quæstio Philosophi,* 4. Physicorum, ubi sic ait : *Amplius autem ipsum* nunc, *quod videtur determinare præteritum et futurum, utrum unum et idem semper permanet, aut aliud et aliud, non facile est scire, siquidem semper alterum et alterum est,* etc.

Opinio Doctoris. *Dico, quod sicut quæstionem illam,* etc. quæ habetur 4. Physic. text. com. 87. *Conveniens,* inquit, *est aliquid de tempore, primum autem bene se habet opponere de ipso, et per extraneas rationes*: *Utrum sit eorum, quæ sunt,* et text. com. 88. *Quod igitur,* inquit, *omnino non sit, aut vix et obscure, ex hoc aliquis concipiet*, etc. Dicit Doctor, quod hanc quæstionem non solvit expresse, sed aliqua dicit, ex quibus potest colligi ejus solutio, ita et in isto videlicet, an in toto tempore si tantum unum *nunc* secundum substantiam, diversum vero secundum *esse*, et ostendit quomodo sit aliud et aliud *nunc* secundum substantiam per comparationem ad mobile existens sub motu vel mutatione. Vult dicere Doctor quod sicut idem mobile, sive idem *mutatum esse* est unum et idem secundum substantiam, sed diversum secundum aliam et aliam comparationem, quia ut comparatur ad partem præteritam motus, dicitur finis, ut vero comparatur ad partem futuram, dicitur principium, sic pariformiter dicendum est de *nunc* temporis, quod dato quocumque *nunc* erit idem secundum substantiam, sed diversum secundum aliam et aliam comparationem, ut supra exposui. Et tamen in illo toto tempore sunt plura *nunc* alia et alia secundum substantiam, sicut et in aliquo motu sunt plura *mutata esse* secundum substantiam, ut supra patuit.

Idem mobile, sive idem mutatum esse est unum, et idem secundum substantiam, sed diversum secundum aliam et aliam comparationem.

20. Et hoc patet etiam per litteram sequentem, cum dicit : *Et non est tanta identitas instantis in toto tempore,* etc. Vult dicere Doctor, quod accipiendo instantia in aliquo tempore, puta unius horæ in quo movetur *A*, quod instans accipitur in confuso, non dicit unum instans mensurans tantum unam mutationem, patet, quia instans in toto illo tempore includit plura et plura instantia ; instans autem unum respectu substantiæ mobilis, id est, mensurans unam mutationem, per quam mobile tantum habet unum *mutatum esse*, est tantum unum numero. Ex his arguo sic : quæcumque sunt unum numero secundum substantiam, dicunt eamdem identitatem, sed instans temporis confuse acceptum, et unum instans numero, non dicunt eamdem identitatem ; ergo non sunt unum numero secundum substantiam. Adverte tamen, quod Doctor præsupponit pluralitatem instantium in toto tempore ut supra probatur, sic quod in toto tempore possit accipi instans in confuso, quod vere est commune pluribus instantibus.

Nota.

Est etiam advertendum pro junioribus, quod cum dicitur *instans idem secundum substantiam*, *diversum secundum esse*, accipitur ibi *secundum substantiam*, ut absolute in se consideratur, et accipitur *secundum esse*, ut dicit aliam et aliam comparationem, sicut dicimus quod mobile potest considerari secundum substantiam, supple in se, ut in se absolute conderatur, et secundum *esse,* secundum quod consideratur secundum aliam et aliam comparationem, ut cum fit sub alia et alia parte motus, vel sub alia et alia mutatione.

21. (o) *Dico tunc ad instantiam.* Nunc Doctor respondet ad instantiam superius factam, in qua probatur, quod sicut instans mensurans substantiam mobilis, realiter distinguitur ab ipsa, ita et *nunc* ævi realiter distinguitur ab ipso æviterno; et dicit, quod si aliquod *nunc* similiter se habeat ad substantiam mobilis, sicut *nunc* ævi se habet ad æviternum, quod est idem realiter substantiæ mobilis. Et addit quod tale *nunc* mensurans substantiam mobilis non erit aliud et aliud, sed tantum unum, et erit indivisibile non de genere Quantitatis, quia si esset de genere quantitatis, esset realiter distinctum a substantia mobilis, ut alias pertractabitur.

Et adverte, quod cum dicit *nunc* mensurare substantiam mobilis, non accipitur hic *substantia mobilis* pro mutatione sive pro *mutato esse*, ut supra dixi, nec proprie ut sub mutatione, sed accipitur *substantia mobilis* pro substantia in se considerata, sive actu sit sub motu vel quiete, quia ut ipsa consideratur sub motu, saltem per accidens mensuratur tempore, ut vero consideratur sub mutatione per accidens mensuratur instanti tempo-

ctor ma-gis ris. Doctor tamen magis videtur declinare, quod quælibet substantia, vel mensuretur ævo, dicente quantitatem successivam, tenendo positionem D. Bonaventuræ, vel dicente tantum *nunc* indivisibile secundum positionem Henrici, et hoc infra patebit. Et addit Doctor in littera, quod si fingatur tale instans, mensurans substantiam mobilis pertinere ad genus Quantitatis, tale instans non est in actuali existentia Angeli, et hoc intendo, quod mensura existentiæ Angeli sit tantum unum *nunc* indivisibile, et realiter idem existentiæ Angeli, ut supra patuit. Si vero teneretur positio D. Bonaventuræ, talia instantia sibi ad invicem succedentia essent de genere Quantitatis, ut supra patuit, *præsenti dist. q.* 1.

declinat ad opinionem D. Bonaventuræ.

(p) *Sed contra istud arguitur sic.* Hic 22.
Doctor intendit probare, quod substantiæ mobilis correspondeat tantum *nunc* secundum substantiam, et illud *nunc* erit realiter distinctum a substantia mobilis; et probat quod tale *nunc* sit mensura propria substantiæ mobilis, quia substantia mobilis, vel consideratur sub medio mutationum, id est, inter terminos mutationum, et sic correspondent sibi diversa *nunc* secundum *esse,* patet, quia ut est sub alia et alia mutatione, sive sub alio et alio *mutato esse* mensuratur alio et alio *nunc* temporis, quia proprie mutatio mensuratur *nunc* temporis. Et cum dicit *ut est sub uno medio mutationum*, sic debet intelligi, quia muatio est inter duos motus, quia est finis motus præteriti, et principium motus futuri, ut supra exposui, qui motus dicuntur termini talis mutationis, videlicet terminus *a quo*, et terminus *ad quem*, nam cum mobile sit sub aliqro *mutat o esse*, transit a motu præterito ad motum futurum; ut ergo mobile actu est sub aliqua transmutatione, tunc est in medio inter terminos talis mutationis. Vel consideratur mobile ut est terminis mutationum, puta sub distinctis-

partibus motus, quæ sunt termini mutationis, quia pars præcedens mutationem dicitur terminus *a quo,* et pars sequens dicitur terminus *ad quem,* tunc tale mobile mensuratur tempore, patet, quia motus sub quo consideratur, tempore mensuratur.

Adverte tamen, quod ut est sub mutatione mensuratur instanti temporis, non ratione sui, sed ratione mutationis, et ut est sub motu, dicitur mensurari tempore tantum ratione motus, qui per se mensuratur tempore, vel consideratur ipsum mobile, ut est prius motu et mutatione, possibile tamen recipere ipsa, tunc mensuratur aliqua propria mensura alia a supradictis; et illa videtur esse instans, sive *nunc* secundum substantiam, id est, *nunc* absolute in se consideratum; et hoc patet, quia ut tunc mensurat mutationem, quæ ponitur medium inter terminos, videtur esse aliud et aliud tantum secundum *esse,* quia sicut talis mutatio est finis motus præteriti, et principium motus futuri, ita et *nunc* mensurans talem mutationem, est finis temporis præteriti, et principium temporis futuri, et sic erit aliud et aliud secundum *esse;* ergo ut mensurat substantiam mobilis in se, et absolute consideratam, erit tantum idem *nunc* secundum substantiam, sive illud *nunc* pertineat ad genus Quantitatis, sive non. His declaratis formatur sic ratio: Sicut se habet *nunc* mensurans mutationem ad ipsam mutationem, et tempus mensurans motum ad ipsum motum, ita se habet *nunc* mensurans substantiam mobilis in se ad ipsam substantiam; ergo sicut *nunc* realiter distinguitur a mutatione, et tempus a motu, ita et *nunc* mensurans substantiam mobilis in se realiter distinguitur.

23. An tempus (d) *Respondeo, si oportet tempus differre,* etc. Doctor dubitative loquitur, an tempus realiter differat a motu, instans a mutatione, quia in ista materia sunt diversæ opiniones, videtur tamen probabiliter dici per rationem Doctoris quod realiter distinguantur, quæ ratio est satis clara in littera. Et addit Doctor, quod posito, quod tempus realiter distinguatur a motu, et instans a mutatione, non est simile de *nunc* mensurante substantiam mobilis in se, quia illud poterit esse idem realiter, et hoc est quod intendit in ista littera, quam tamen propter juniores declaro de particula in particulam; quod dicit ibi de partibus ejusdem Quantitatis proportionis. Continuum enim potest dividi semper in partes ejusdem proportionis, vel in partes ejusdem quantitatis. Cum dividitur in partes ejusdem proportionis, semper dividitur per medietates, puta quantitas pedalis dividitur in duas partes æquales, et illa medietas dividitur in partes æquales, et illa alia medietas dividitur in partes æquales, et sic in infinitum, quia data quacumque parte, semper est divisibilis in duas medietates, et sic continuum est divisibile in infinitas partes, semper loquendo de partibus ejusdem proportionis, quia sicut aliquod continuum est in proportione dupla ad quamlibet medietatem seorsum sumpta, ita et illa medietas, ut dividitur in duas partes æquales, est in proportione dupla ad unam medietatem, et sic in infinitum. Sed partes ejusdem quantitatis aliter considerantur, quia si dividitur, puta linea cubitalis per partes digitales, ita quod primo auferatur una pars digitalis, et secundo alia, et sic deinceps, in tantum poterit dividi, quod amplius non poterit dividi in partes digitales, et tales partes dicuntur partes ejusdem quantitatis, et loquendo de hujusmodi partibus continuum non est divisibile in infinitas partes.

reali distingi tur a mot

Continu potes duplici dividi

Differen inter partes ej dem proport onis, et ejusd quantita

(r) *Nulla autem.* Sequitur : *Nulla quan-*

titas est eadem alteri quantitati, etc. Hæc propositio est satis evidens, quia quando duo continua sunt simpliciter idem realiter dicunt præcise easdem partes, tam in numero quam in magnitudine, aliter non essent idem realiter. Dicit, *tam in numero quam in magnitudine,* quia si in continuo *A* sunt infinitæ partes secundum proportionem tot erunt in continuo *B*, et si sunt centum partes ejusdem quantitatis, puta pedalis, tot erunt in continuo *B* et si in continuo *B* essent centum partes digitales tantum, et in continuo *A* centum partes pedales, licet continuum *A* non excederet continuum *B* in numero, excederet tamen in quantitate, sive in magnitudine, quia una pars esset major alia.

24. (f) *Loquendo autem.* Sequitur ibi : *Loquendo autem de quantitate, quæ est in motu,* etc. et exemplum sequens est satis clarum in littera. Pono enim casum, quod *A* moveatur super magnitudine bicubitali a virtute ut quatuor, et motus super tali magnitudine habeat centum partes digitales, loquendo de partibus motus respectu magnitudinis, tali motui correspondebit tempus habens tantum centum partes digitales. Deinde pono, quod sit virtus ut octo, quæ moveat idem mobile super magnitudine quatricubitali, ille motus habebit ducentas partes digitales, et tamen movebit in æquali tempore, et sic tale tempus habebit tantum centum partes digitales, et ex hoc sequitur, quod realiter distinguitur a tali motu habente ducentas partes. Sequitur etiam, quod instantia talis temporis realiter distinguantur a mutationibus in tali motu existentibus, patet, quia ut consideratur tempus habere centum partes digitales, considerantur quinquaginta instantia, quia unum instans erit principium unius partis, et finis alterius, et sic de aliis. Sed in motu habente ducentas partes erunt centum mutationes, patet, quia inter duas partes motus est mutatio media, quæ est finis partis præteritæ, et principium partis futuræ, et sic patet quomodo instans temporis realiter distinguitur a mutatione. Et hoc est quod dicit ibi.

(t) *Si hoc est verum, ex hoc concluderetur, quod indivisibile unius quantitatis*, puta alicujus motus, *non est indivisibile alterius quantitatis,* puta temporis, id est, quod mutatio non est realiter idem, quod instans temporis. 25.

Sequitur in littera ibi : *Sed ex hoc non sequitur, quod in aliquo permanente,* etc. Dicit Doctor, quod non est simile de permanenti et de successivo, quia successiva possunt habere mensuram aliam propter difformitatem partium mensuræ et mensurati, ut supra patuit, sed in permanenti et mensura ejus non apparet talis difformitas ; ideo est fallacia consequentis, arguendo per locum a majori ad minus affirmative, quia non sequitur : Rex potest debellare castrum, ergo et miles : sic in proposito, motus et mutatio realiter distinguuntur a mensura ; ergo et substantia mobilis ; est fallacia consequentis, quia apparet major ratio, quod motus et mutatio realiter distinguantur a mensura propter causam superius dictam, quam de permanenti. Sequitur *si tamen placeat dare aliquam aliam mensuram substantiæ mobilis.* Doctor videtur tenere, quod substantia mobilis mensuretur ævo, ut patebit infra *d. 4.*

Quæ sit fallacia consequentis.

(u) *Et si quæras aliam mensuram ejus*, etc. Est intelligendum, quod substantia mobilis, ut tantum in se consideratur, tantum mensuratur ævo, ut infra patebit. Si etiam consideratur sub ista passione, qua dicitur apta nata suscipere motum et mutationem, adhuc tantum mensu-

Quomodo substantia mobilis mensuratur ævo.

ratur ævo. Si tertio consideretur, ut actu est sub motu et mutatione, tantum per accidens mensuratur tempore ut est sub motu et instanti temporis, ut est sub mutatione, per se tamen mensuratur ævo, etiam ut actu est sub motu et mutatione.

SCHOLIUM.

Docet ævum intrinsecum non esse proprie mensuram Angeli, quia cum sit ipsa existentia ejus, non est quid notius eo, nec habet alias conditiones mensuræ, de quibus agit Philosophus, 10. Met. cap. 1. et 3. Si dicas cum aliis ex citatis, et cum ipso Scoto lalibi, esse mensuram, sumetur mensura latius, et erit contentio de voce.

10. Quid sit mensurare? Ad secundam partem (a) quæstionis, qua quæritur, an debeat poni in Angelo existente aliquid mensurans ejus existentiam, dico quod *mensurare est* quantitatem ignotam certificare, per quantitatem magis notam. Certificatio autem aliquando potest fieri per quantitatem existentem in re vel imaginatione, sicut artifex expertus per aliquam quantitatem, quam habet in sua imaginatione mensurat quantitatem quamcumque sibi occurrentem. Aliquando autem potest fieri per quantitatem aliquam existentem in re, et hoc tripliciter: Vel excedentem, et tunc certificatur intellectus de quantitate minore, per accessum ejus ad quantitatem majorem, vel recessum ab ea; et hoc modo mensura ponitur in quidditatibus rerum, et mensura est perfectior ipso mensurato, quæ dicitur esse notior naturaliter ipso mensurato, sicut albedo ponitur prima mensura in genere colorum, et Deus dicitur prima mensura omnium, quæ sunt in quocumque genere. Alio modo (b) mensuratur per quantitatem excessam, quia quantitas nota minor est, et pars quantitatis majoris, quæ magis ignota est, et tunc illa quantitas minor per sui replicationem mensurat ipsum totum quantum majus, et hoc modo minor motus potest esse mensura majoris motus ex natura rei. Tertio modo (c) mensuratur quantitas ignota per aliam quantitatem notam et distinctam et æqualem sibi, et hoc fit per applicationem sive superpositionem. Et quia illud, quod est mensura ex natura rei, debet esse notius naturaliter ipso mensurato, ideo in isto modo, scilicet tertio, unum æqualium non est mensura aliorum, nisi illa æqualitas nota fuerit ex natura rei; et hoc modo tempus, si est alia quantitas a motu, et notior eo, potest esse mensura motus ex natura rei. Alicui tamen intellectui potest illud esse mensura, quod ex natura rei non est mensura, puta si alicui sit nota quantitas ulnæ, et quantitas panni ignota, potest tunc quantitas ulnæ esse mensura quantitatis panni, licet ex natura rei, neutra quantitas habeat majorem certitudinem alia.

[Margin: Quantitati tripliciter convenit mensurare. 10. Metaph. c. 2. et inde. — 4. Phys. Text. 114. et Phys. text. 60. et 6 — Ulna non est mensura ex natura rei, panni]

11. Ad propositum (d) igitur applicando, dico quod in actuali existentia Angeli non oportet quærere aliquam mensuram intrinsecam aliam a natura rei ipsius mensuratæ, quia sicut probatum est, jam nihil est ibi aliud realiter a natura rei mensuratæ; mensura autem ex natura rei aliud est a mensurato, et patet, quod si poni-

tur in Angelo aliqua mensura non poneretur in eo, nisi hoc tertio modo; nec enim est excedens, nec excessa, sed æqualis, nec illa existentia videtur posse esse mensura sui ipsius, sicut in aliis; quantitas enim, ut distincte cognita, potest esse mensura sui ipsius, secundum partes suas confuse cognitas. Non est ita hîc, cum ista existentia sit indivisibilis, in qua non possunt concipi partes confuse, quia non habet in se partes simpliciter; ergo non est necesse in Angelo existente ponere aliquid aliud ab actuali ejus existentia quod sit mensura illius existentiæ actualis, et si non est pluralitas ponenda sine necessitate, et hìc non sit necessitas, non videtur esse hîc ponenda pluralitas. Non solum autem, non est necessarium ponere aliquid absolutum pro mensura, sed nec relationem aliquam, quia non est necesse hîc aliam relationem aliquam ponere quam illam, quæ est ad causam efficientem vel conservantem, et illa non est aliud a fundamento, *ex q. 5. 1. dist hujus secundi.*

Ad primum (e) principale patet, quod consequentia non valet de tempore et motu, comparando ad existentiam Angeli. Et ratio prius dicta est, resp ondendo ad unum argumentum, quia illud, quod concludit differentiam motus et temporis, non concludit hîc esse aliquid distinctum, et aliud ab existentia actuali Angeli, ideo nec mensura.

Ad secundum (f) patet, quod non conceditur aliquid esse in actuali existentia Angeli, quod sit proprie quantitas, nec indivisibile de genere Quantitatis, quia sola existentia videtur posse nosci, absque omni alio addito.

COMMENTARIUS.

26. (a) *Ad secundam partem quæstionis*, etc. Hic Doctor multa dicit de ista mensura, quæ sunt satis clara in littera, tamen propter imperitiores in via Doctoris sub brevitate hanc litteram declaro de particula in particulam. Primo dico, quod *mensurare est quantitatem ignotam certificare per quantitatem magis notam.* Et hæc certificatio aut fit in imaginatione, ut patet de artifice mensurante altitudinem turris per aliquam quantitatem, quam habet in imaginatione; aut fit in re, puta per quantitatem existentem in re, et hoc tripliciter: Primo *per quantitatem excedentem*, etc. Et de ista mensura perfectionali et quidditativa, patet per Aristotelem 10. *Metaphysicorum, text. com.* 27. ubi habetur, quod in omni genere est unum, quod est metrum et mensura omnium illius generis, et vide expositionem quam feci de ista mensura infra *dist.* 3. *q.* 1. *hujus secundi.*

Mensurare quid sit. Declaratio litteræ.

Et addit Doctor quod *Deus dicitur prima mensura omnium, quæ sunt in quocumque genere.* Et dicitur mensura tantum extrinseca omnium generum et contentorum in eis, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 8. *q.* 2. *in responsione ad argum. pro opin.* et nullo modo est mensura intrinseca, quia tunc contineretur in genere, cujus oppositum subtiliter probatum est a Doctore *in* 1. *dist.* 8. *quæst.* 2. quidquid alii dicant, ut Joannes Anglicus, Bacon et Gregorius de Arimino; et vide quæ prolixe exposui ibi contra has opiniones.

Quomodo Deus dicatur mensura extrinseca omnium.

(b) *Alio modo.* Secundo modo aliquid

mensuratur per quantitatem excessam, etc. Et hoc modo minor motus potest esse mensura majoris motus ex natura rei, sicut per motum unius mensis per replicationem talis motus.

(c) *Tertio modo mensuratur,* etc.

(d) *Ad propositum applicando.* Doctor in ista littera ponit aliquas conclusiones :

1. Conclusio. Prima: *In existentia Angeli non oportet ponere aliquam mensuram intrinsecam aliam a natura rei mensuratæ,* quia mensura ex natura rei est aliud a mensurato ; ibi autem nihil aliud est intrinsecum realiter distinctum a natura rei mensuratæ, ut supra probatum est, et patet, quia talis mensura non poneretur, nisi tertio modo, scilicet æqualis mensurato.

2. Conclusio. Secunda : *Existentia Angeli non potest esse mensura sui ipsius sicut in aliis, quantitas enim ut distincte cognita potest esse mensura sui ipsius secundum partes suas confuse cognitas.* Existentia vero Angeli est omnino indivisibilis, non potens continere partes confuse in se.

3. Conclusio. Tertia : *Non solum autem non est necessarium ponere aliquod absolutum pro mensura,* etc.

(e) *Ad primum principale.* Respondet Doctor, negando similitudinem de tempore et motu, et de existentia Angeli, et ratio patuit supra ; quare ponitur tempus esse mensuram realiter distinctam a motu quæ ratio nullo modo militat respectu existentiæ Angeli, ut satis patuit.

(f) *Ad secundum.* Respondet, quod in existentia Angeli non est proprie quantitas nec indivisibile de genere Quantitatis, quia sola existentia Angeli videtur posse nosci absque aliquo alio addito. Et adverte, quod Doctor magis videtur tenere hanc opinionem, videlicet, quod existentia Angeli non mensuretur aliqua mensura alia ab existentia Angeli, nec divisibili et successiva secundum opinionem Bonaventuræ, nec indivisibili, secundum opinionem Henrici; nec seipsa, ut supra patuit ; sufficit enim, quod talis existentia possit cognosci absque omni alio addito etc.

27. Dubia. Circa primam et secundam quæstionem *distinct.* 2. occurrunt aliqua dubia, et primo circa tres conclusiones primæ quæstionis, quarum prima est:

Impossibile est Angelum habere *esse* in secundo instanti, nisi alia causatione vel eadem continuata.

Secunda conclusio : Nihil habet *esse* aliqua causatione complete, cujus oppositum potest stare posita prima causatione.

Tertia conclusio : Conservare rem dicit aliquam actionem positivam.

Contra primam, quia si alia actione producitur in secundo instanti a prima, cum illa sit realis, ut patet, quia terminatur ad terminum realem, aut est eadem realiter cum prima (loquendo semper de actione passiva) aut alia realiter. Primo modo non, quia tunc non essent duæ actiones; tum etiam, quia posita prima non est necesse ponere secundam, quia Deus in secundo instanti ævi potest ipsum annihilare. Non secundo modo, patet, quia tunc idem Angelus differret a seipso realiter, patet, quia dependentia passiva, qua dependet in secundo instanti esset idem realiter ipsi Angelo, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 1. *quæst.* 5. *dist.* 2. *quæst.* 1. sed illa secunda dependentia realiter differt a prima ; ergo idem Angelus realiter distinguitur a seipso ; modo per aliam et aliam actionem habet aliam et aliam dependentiam ad Deum, cum per illam accipiat *esse*.

Secundo, quia alia et alia actio completa necessario est ad alium terminum completum, patet, quia per unam actionem completam est unus terminus complete ;

ergo idem Angelus qui habet *esse* in alio et alio instanti ævi alia et alia actione, erit realiter aliud et aliud productum, non idem; tum quia tunc idem bis realiter produceretur, quod est impossibile.

est effe- Contra secundam, et volo probare quod detur completa causatio Angeli in aliquo instanti, et tamen quod possit non esse in illo instanti. Et suppono dictum Doctoris *in* 3. *dist.* 1. *quæst.* 2. quod causa quando causat effectum, adhuc est prior effectu, etiam quando complete causat, hoc idem habet *dist.* 25. ubi dicit quod voluntas, ut actu elicit actum adhuc est prior actu. Hoc idem *in primo dist.* 39. quod quando voluntas divina vult aliquid, ut actu vult, adhuc est prior natura ipsa volitione; quando ergo creat Angelum perfecta creatione intelligitur prior ipso Angelo; ergo in illo priori potest oppositum, ut expresse patet a Doctore *in primo, dist.* 39. Sed in illo priori habetur actio completa, quia in illo priori perfecte creat Angelum, et ut creat est prior Angelo creato.

Item si in secundo instanti, in quo potest non esse, non habet complete *esse* prima causatione posita in primo instanti; ergo habebit esse alia actione, et quæro an illa actio ex parte Angeli sit realis, aut tantum rationis. Si primo, ergo idem habebit *esse* pluribus actionibus realibus, quarum quælibet est per se sufficiens dare *esse* absolute, sed unius actionis per se tantum est unus terminus per se, ut patet et ultra aliquid dependeret duabus actionibus totalibus, patet, quia quælibet ponitur totalis, sed idem est *esse* Angeli in utraque; ergo, etc.

Tertio quæro, cum ponitur habere *esse* in secundo instanti alia actione passiva, illa actio prima aut manet, aut transit. Si primo, ergo duæ actiones totales manent simul respectu ejusdem causati, imo et mille si haberet *esse* per mille instantia. Si secundo, ergo idem *esse* non manet, patet, quia ponitur secundum illam actionem realiter dependere a causa prima, et dependentia talis est idem realiter, et sic idem realiter succedit sibi, ita quod idem *esse* transit in nihilum, dum ponitur in secundo instanti, et sic nunquam conservaretur.

Item tertio contra primam conclusionem arguo, quia idem sequeretur de Filio Dei, qui continue generatur, quia si in secundo instanti non habet *esse* prima generatione, ergo habebit *esse* alia, et illa necessario erit realis, quia ad terminum realem; ergo plures saltem ex natura rei distinctæ, quod est inconveniens. Tum, quia prima non esset simpliciter necessaria, quia per secundam haberet *esse*. Tum, quia dicit Doctor *in quodlibet. quæstione* 2. quod si illa generatio numero non esset, per impossibile nulla simpliciter esset. Filius Dei continue generatur id est nativitas ejus sempiterna est.

Respondeo ad primum, et concedo quod est realis illa dependentia correspondens secundæ actioni, et est eadem realiter, et ex natura rei cum prima dependentia, correspondente primæ actioni, et si differt, tantum ratione differt, sicut existentia Angeli, ut ponitur in secundo instanti differt a se ut posita in primo instanti, licet in se nullo modo differat, et sic non sunt duæ dependentiæ reales. Nec valet, sunt duæ actiones, ergo duæ dependentiæ, quia hoc esset verum, si termini illarum essent alii realiter, sed est tantum idem terminus ductus, qui in primo instanti una actione producitur, et ut ponitur idem in secundo instanti dicitur produci alia actione. 29.

Ad secundum de alia et alia actione, etc. Dico quod alia et alia actio, quæ est a *non esse* termini simpliciter ad *esse* ejus, necessario est alterius et alterius ter-

mini, si tamen idem terminus non reparetur, quia si Angelus annihilatus reparetur, idem est simpliciter ibi alia et alia actio, quæ procedit a *non esse* immediate ad *esse* ipsius producti, quia tamen idem simpliciter annihilatum reparatur idem, est idem terminus, sed bis positus, multo fortius erit idem terminus, ubi idem pro alio et alio instanti ponitur sine interruptione, ut est in proposito, et duæ actiones completæ possunt esse ejusdem termini multoties positi; sed quod sint duæ actiones completæ respectu ejusdem producti semel positi est impossibile, quia simul dependeret a duabus actionibus totalibus, quarum una est sufficiens sine altera.

Ad tertium de Filio Dei. Dico primo, quod si per possibile vel impossibile, poneretur habere *esse* in aliquo primo instanti, ita quod in secundo instanti produceretur, necessario esset, quia quidquid est ibi est in ultima actualitate, et simpliciter necesse esse, haberet enim essentiam divinam, quæ est simpliciter ratio necessario essendi; et sic dico de quolibet alio necessario producto, quia haberet entitatem formaliter necessariam, sed non sic esset de contingenter producto, quia illud haberet ex se terminari. Dico secundo, quod Filius Dei tantum eadem generatione ex natura rei producitur, cum si necesse esse. Et si ponatur alia et alia erit tantum secundum alium et alium respectum, ut puta, Pater generat Filium sic, quod talis generatio coexistit instanti temporis nostri, et ut etiam coexistens tempori immediato illi instanti dicitur generari, et sic dicitur alia et alia, prout comparatur alii vel alii instanti temporis, vel alii et alii tempori.

Essentia divina est simpliciter ratio essendi.

30. Ad instantias contra secundam conclusionem. Ad primam, concedo omnes propositiones Doctoris et non sunt contra conclusionem, quia illa dicta concludunt, quod quando producit, id est, ponit effectum in *esse,* tunc est prius natura effectu, et sic potest non ponere; nam in illo instanti temporis, in quo ponit effectum in *esse* non est in agente aliqua actio respectus, quia illa est posterior effectu, sed est tantum absolutum causæ, ut patet a Doctore *in primo. dist.* 3. *quæst.* 5. *et in secundo, dist. prima quæst. secunda*, quando ergo ponit effectum, est prius natura effectu, ut posito. Sed conclusio intelligitur pro effectu posito in *esse* aliqua completa actione (quia tunc intelligitur effectus positus) tunc in illo instanti oppositum non potest inesse, quia tunc idem in eodem instanti haberet *esse* et *non esse*.

Ad secundam, patet per expositionem ad primam instantiam contra primam conclusionem. Et cum dicitur, quod tunc haberet bis esse, dico, quod potest dupliciter intelligi, aut quod in eodem instanti bis producatur secundum se, aut quod in alio et alio instanti idem ponatur in *esse*. Primo modo est impossibile, sed non secundo modo. Potest etiam intelligi aliquid habere bis *esse*, scilicet quod secundum totum suum *esse* prius producatur, et quod secundo producatur secundum totum suum *esse* nullo modo prius positum, et hoc est impossibile, sed quod idem producatur secundum totum suum *esse*, prius tamen positum, sive immediate prius positum, sive mediate, id est, cum interruptione media, hoc est bene possibile.

Idem hab bis nc quod eod insta produ sed q alio al insta ide ponati esse

Ad tertiam, dico quod prima actio, et manet et transit. Si enim accipiatur *actio* pro re acta, sive effecta eadem simpliciter manet; si etiam accipiatur pro relatione reali, quam dicit ad Deum efficientem, manet eadem absolute. Si vero accipiatur primo modo et secundo modo,

Actio mo manet tran

ut in primo instanti et ut in secundo, ille respectus rationis, ut in primo instanti transit, quia ut in secundo instanti, non est sub illo respectu, scilicet *esse* sub primo instanti, et sic patet quomodo manet, et quomodo transit, etc.

1. Contra tertiam conclusionem. Et pono, quod creetur Angelus in aliquo primo instanti, et quod Deus nihil agat positive circa ipsum, quæro aut Angelus habebit esse in secundo instanti, aut non? Si primo, ergo non conservatur per actionem positivam stante hypothesi. Si secundo, quæro, quomodo Angelus desinat esse non a se, cum nihil corrumpat se, ergo per aliquid aliud. Contra, quia omne quod potest non esse, potest non esse per aliquod sibi imcompossibile positive vel privative, ut dicit Doctor *in primo*, *dist*. 2. *quæst*. 1. Sed nihil ponitur incompossibile Angelo in illo secundo instanti, patet, quia unus Angelus non succedit alteri sicut instans instanti, aut destruitur sive annihilatur a Deo, quæro quomodo? Non enim ignis immediate corrumpit formam aquæ, imo nullo modo attingit illam, sed ideo corrumpit, quia producit aliam formam incompossibilem formæ aquæ; sic si Deus annihilat Angelum, non videtur ipsum immediate annihilare, sed producendo aliquid incompossibile ipsi Angelo pro illo secundo instanti, quod incompossibile non videtur posse assignari, ut patet intelligentibus.

[...]nodo [...]is [...]npat [...]iam [...]æ.

Confirmatur ista ratio per Doctorem *in quarto, dist. prima, quæst. prima dist*. 16. *quæst*. 2. ubi vult, quod si peccatum opponeretur gratiæ formaliter, tunc creatura posset annihilare gratiam, quia produceret aliquid incompossibile gratiæ. Et vult ibi, quod potens annihilare potest creare, quia tanta virtus requiritur in annihilando, quanta in creando, quæro tunc quæ sit illa virtus, quæ annihilat? aut est agere aliquid incompossibile creaturæ, et sic respectu Angeli oportet assignare illud; aut quia nihil agit circa Angelum in secundo instanti, sed hoc nullam dicit virtutem, quia nec actionem aliquam.

[...]tum [...]n [...]itur [...]æ [...]iter.

Respondeo, quod si in secundo instanti non ponitur in *esse* a prima causa aliqua causatione positiva, statim desinit esse. 32.
Et cum dicitur, quod desinit per incompossibile, dico, quod propositio Doctoris in illo loco concludit, quia supponit ibi, quod si essent duo *necessse esse*, unum non posset destrui ab alio, quia supponit quod unum necesse esse non conservatur, nec dependet ab alio, nec in essendo, nec in conservando, et sic unum non diceretur desinere esse per aliud non habens actionem circa ipsum; si ergo destruitur, tantum destruitur per aliquod sibi incompossibile ut patet ibi, sed non dicit absolute, quod omne quod destruitur destruatur per suum incompossibile, imo vult *in* 4. *dist*. 43. contra Thomam, quod unum contrarium potest a Deo destrui, et non per incompossibile positive. Dico ergo, quod quia creatura ex se tantum habet esse pro illo instanti quo producitur, imo naturæ suæ simpliciter repugnat posse esse in secundo instanti, nisi ponatur a Deo in illo instanti, et quare hoc? quia est talis entitas ex se defectibilis, et sic Deus non agendo desinit conservare, nec sequitur quod annihiletur a se, imo annihilatur a Deo non ponente illam in secundo instanti, cui soli competit sic ponere; bene verum est, quod creatura nihil destruit, nisi producendo aliquod incompossibile, ut patet in confirmatione illa. Et cum dicitur de virtute annihilandi, dico, quod est tanta annihilandi quanta creandi, non quod annihilare dicat aliquid positivum, imo tantum negationem actionis pro secundo instanti, sed

Quomodo unum contrarium potest a Deo destrui.

Annihilare non dicit aliquid positivum.

ideo dicitur tanta virtus, quia per desitionem agendi in quacumque creatura, nunquam sequitur in se desitio totalis effectus, sed per solam desitionem voluntatis divinæ statim Angelus tendit in nihilum simpliciter ; et licet Sol quando desinit illuminare medium desinat tale lumen in medio, non tamen annihilatur, sed corrumpitur in materiam, cum præsupponat subjectum.

Conclusio quarta : Impossibile est in æternitate assignare contradictoria.

Conclusio quinta : Angelum habere *esse* in instanti ævi proprio positive, et non habere *esse* in eodem instanti positivo est implicatio contradictionis.

Conclusio sexta : Instans ævi mensurans existentiam Angeli, non potest virtute propria coexistere infinitis partibus temporis nostri successive.

Conclusio septima : In existentia Angeli simpliciter indivisibili ponere mensuram successivam nullum sequitur impossibile.

Conclusio octava : Manentibus eadem existentia absoluta Angeli, et Deo producente et conservante, et respectus Angeli ad Deum sibi succedere est impossibile.

Dubia circa duas conclusiones *in q.* 2.

Conclusio prima, asserentes existentiam Angeli esse inseparabilem a *nunc* ævi, et realiter distingui ab illo asserit impossibile.

Conclusio secunda, ponere tempus realiter distingui a motu nullum apparet impossibile.

33. Contra quartam arguo sic : hoc principium verificatur de Deo, scilicet *de quolibet dicitur esse, vel non esse*, ut patet per Doctorem *in q.* 1. *Prologi*, ergo et contradictoria, ut tenet ipse ibi, et tamen hoc fit præcise in æternitate.

Secundo, ista sunt contradictoria : Pater generat, Pater non generat ; ergo sunt respectu alicujus instantis, et non est aliud, nisi instans æternitatis, ergo ; et tunc verificantur duo contradictoria, patet, quia Filius in primo instanti originis non est genitus, et in secundo est genitus, quæ tamen instantia sunt in eodem instanti æternitatis, et etiam temporis.

Tertio, æternitas est ita mensura indivisibilis sicut instans temporis, et tamen in eodem instanti temporis computantur contradictoria ; ergo in eodem instanti æternitatis. Æternitas est mensura indivisibilis.

Respondeo ad primum, quod aliud est dicere contradictoria posse assignari in æternitate secundum aliam et aliam præsentialitatem, vel secundum eamdem præcise præsentialitatem, vel secundum totam præsentialitatem. Primo modo non assignatur ratio contradictionis, quia secundum unam præsentialitatem potest *A* esse, et secundum aliam *A* non esse. Secundo modo comparantur contradictoria, quia accipiendo unam præsentialitatem, puta per respectum ad unum instans temporis nostri, *A* simul non potest esse et non esse. Si etiam accipiatur illa præsentialitas, ut comparatur ad diem, adhuc *A* simul secundum totam illam præsentialitatem non potest esse et non esse ; est enim impossibile *A* esse per totam illam præsentialitatem, et non esse per totam illam eamdem. Tertio modo, fit contradictio, quia est impossibile *A* esse secundum totam præsentialitem æternitatis, et simul non esse secundum illam totam. Conclusio ergo intelligitur tantum primo modo, scilicet secundum aliam et aliam præsentialitatem.

Ad secundum de Patre generante, patet responsio, quia secundum unam præsentialitatem præcise non est simul generans et non generans, nam accipiendo æternitatem secundum præsentialitatem ad primum instans originis, in quo Pater est,

non possunt istæ esse veræ : Pater generat, Pater non generat, licet secundum aliam et aliam præsentialitatem, Pater sit generans, et sit non generans, hoc idem dico de Filio. Similiter est contradictio dicendo, Pater generat secundum totam præsentialitatem æternitatis, et Pater non generat secundum totam illam.

Ad aliud de instanti temporis, etc. Dico, quod non est simile, quia illud instans nullam durationem habet, nisi instantaneam, ideo est impossibile *A* esse et non esse in eodem instanti temporis; sed non est sic de instanti æternitatis, quia illud habet permanentem durationem et necessariam, ita quod est simpliciter impossibile illud deficere ; ideo in eo potest considerari alia et alia præsentialitas.

34. Contra quintam conclusionem arguo : Primo, quia si A habet *esse* in instanti temporis positivo, et habeat *non esse* in eodem instanti positivo, puta quod Deus destruat A, et conservet ipsum instans, erit *A* habens *esse* in eodem instanti positivo, et *non esse*, sic in proposito : si Deus conservaret instans ævi, annihilando æviternum, tunc haberet *esse* et *non esse* in eodem instanti ævi positivo, et tamen non erit implicatio contradictionis, et præcipue ponendo instans ævi distingui realiter ab æviterno.

Secundo, pono quod *A* habeat *esse* in aliquo instanti ævi, quod instans correspondeat tempori nostro unius horæ, quæro an Deus possit annihilare *A* in medietate horæ, aut non; si non, contra, quia in quolibet instanti temporis, potest annihilare; si sic, et instans ævi duret per totam horam, ergo potest idem Angelus in eodem instanti ævi esse et non esse. Nec valet dicere quod tale instans, ex quo fundatur in æviterno, quod simul annihiletur, quia illud instans ponitur ens absolutum realiter distinctum.

Tertio quæro, quomodo accipitur contradictio, cum dicitur, Angelus est et non est, aut accipitur penes instans ævi positivum sic, quod sit contradictio esse et non esse in eodem instanti positivo; aut penes instans negativum, scilicet quod sit contradictio idem esse in instanti positivo, et non esse in instanti negativo, id est, quod quando desinit esse simul desinat esse ipsum instans. Si primo, ergo si idem Angelus comparatur ad instans temporis, puta quod possit esse et non esse, nulla erit contradictio, quia tantum accipitur penes instans ævi. Si secundo, hoc est contra Doctorem, qui concedit eumdem Angelum posse esse in instanti ævi positivo, et non esse in eodem negativo modo præexposito.

Quomodo accipiatur contradictio.

Quarto, videretur sequi quod si nulla detur mensura propria, nulla esset contradictio, patet, quia si Angelus A non habeat propriam mensuram, tunc ipsum esse et non esse nulla esset contradictio ; et sic si per possibile Deus faceret Angelum esse pro instanti aliquo temporis, et in eodem instanti non esse, per impossibile, tunc nulla esset contradictio, quia illud instans temporis non esset propria mensura Angeli, quod videtur valde absurdum.

Quinto, sequeretur quod hic nulla esset contradictio, puta instans temporis nunc est, et immediate non est, quia licet desinat esse, non tamen in illo puncto, quo est desinit esse ; sed immediate post desinit esse, ut patet, quia desinit in indivisibilibus exponitur per positionem de præsenti, et negationem de futuro, id est, instans nunc est, et immediate post non erit ; ergo desinit esse.

Respondeo ad primum, quod casus est impossibilis, scilicet quod annihiletur mensuratum per se, et conservetur instans mensurans præcise illud, quia dum desinit 35.

mutatio, necessario desinit proprium instans mensurans illam; sic dico de instanti ævi, quia ista instantia si poneretur dependere a mensuratis, quod esset simpliciter impossibile mensurantia esse, mensuratis, non existentibus. Dico secundo, quod non haberem pro inconvenienti, si instans ævi correspondeat alicui parti temporis nostri, puta uni horæ, quin Angelus in eodem instanti ævi, licet non possit esse et non esse secundum totam præsentialitatem ipsius, ut dixi de æternitate, nec similiter secundum unam et eamdem præsentialitatem, potest tamen esse et non esse secundum aliam et aliam præsentialitatem, ut dixi de instanti æternitatis.

Ad secundum dico pariformiter, primo, quod si annihilatur in aliquo instanti temporis, quod etiam instans ævi annihilatur. Secundo, quod potest in uno instanti temporis esse, et in alio non esse stante eodem instanti ævi, et tunc erit secundum aliam et aliam præsentiam ipsius.

Ad tertium per idem respondeo.

Ad quartum dico, quod si contradictio habeat accipi respectu alicujus mensuræ indivisibilis, quod si nulla talis mensura esset, quod nulla esset contradictio, et sic *A* esse et non esse nulla esset contradictio, patet, quia *A* potest esse in aliquo tempore, et in alio non esse; sed est contradictio ipsum esse in eodem instanti vel tempore, et simul non esse, ergo circumscripta omni mensura, tam intrinseca quam extrinseca, nulla esset contradictio formaliter, quod concedo. Si etiam teneatur, quod contradictio sumatur præcise penes mensuram propriam et intrinsecam, tunc si in existentia Angeli nulla ponatur mensura propria, nulla erit contradictio, et tunc Angelum esse et non esse non contradicerent, quia Angelum simul esse et non esse, sumitur ista simultas per comparationem ad mensuram intrinsecam, quæ ex hypothesi negatur.

Contra sextam conclusionem arguitur primo : instans ævi potest ex natura sua simul coexistere infinitis partibus temporis; ergo a fortiori successive. Patet antecedens, quia si per possibile, essent infinitæ partes temporis, simul actu coexisteret illis. Probatur consequentia a simili, quia majoris virtutis est simul posse ferre decem quam successive, et similiter posse esse simul præsens pluribus locis quam successive; ergo sic erit in proposito. 36.

Secundo, quia si ex natura sua non potest successive esse præsens infinitis partibus temporis, hoc erit (ut dicit Doctor) quia esset infinitæ virtutis. Contra, quia hoc magis videtur, si coexisteret infinitis simul, patet, quia corpus simul esse in infinitis locis est infinitæ virtutis, ut patet a Doctore *in quarto, dist.* 10. *et præsenti*, et tamen posse esse successive in infinitis locis non est virtutis infinitæ, ut patet.

Tertio arguitur, quia si non potest esse præsens infinitis partibus temporis successive, hoc erit, quia non durat in infinitum, quia si duraret posset coexistere. Contra, quia ut sic non ponitur magis perfectum, quia duratio major non facit majorem perfectionem, ut etiam patet a Scoto *in primo, dist.* 2. *quæst. prima*.

Duratio major non facit majorem perfectionem.

Respondeo ad primum, concedendo antecedens posito tali casu, sed nego consequentiam, quia posse coexistere infinitis partibus successive virtute propria est virtute propria posse habere *esse* pro alio et alio instanti, et sic poneret se virtute propria in *esse*, et virtute propria conservaret se in infinitum, et sic esset virtutis infinitæ. Nec est modo simile

de ferente successive centum pondera, et ferente simul, quia in secundo casu requiritur major virtus in ferendo; in primo sufficit eadem virtus, quæ sufficit ad ferendum unum. Sed in instanti ævi coexistente infinitis partibus temporis successive, requiritur virtus conservans illud instans per tempus infinitum, quæ virtus erit infinita.

Ad secundum, patet per idem, et cum probatur per simile de corpore, etc. dico, quod non est simile de aliquo simul coexistente infinitis partibus temporis, et de corpore existente in infinitis locis, quia in primo casu ex coexistente tali non sequitur major perfectio, patet, quia si albedo esset præsens toto tempore præterito, si illud esset in se, non esset in se perfectior, ut patet, si tamen virtute sua posset esse in pluribus subjectis esset majoris virtutis, sic dico de existente in pluribus locis simul, ut patet a Doctore *in quarto*, *d.* 10.

Ad tertium dico, quod ideo est, quia non durat in infinitum, et cum dicitur quod major duratio, etc. dico quod aliquid magis durare contingit dupliciter: Primo virtute propria; secundo absolute et non virtute propria. Primo modo, est majoris virtutis, et sic dicimus Deum esse infinitæ virtutis, quia ex natura sua durat in infinitum, et de necessitate naturæ. Secundo modo nullam in se formaliter includit perfectionem, et sic patet.

[A]liquid [ma]gis durare [co]ntingit [du]pliciter.

37. Contra septimam conclusionem arguitur primo: Si talis mensura ponitur successiva, aut ponitur continua aut discontinua; non primo, quia non est ibi aliquo *nunc* copulans, cum tantum unum nunc immediate succedat alteri; non secundo, quia quæro de *nunc* succedente primo *nunc*, aut immediate oritur a principiis intrinsecis ipsius Angeli, aut immediate causatur a Deo. Si primo, videtur inconveniens, quia tunc in quolibet instanti causaret aliud et aliud *nunc*, et tunc quæro, si in primo instanti sit Angelus correspondente alicui instanti temporis, et post fiat in alio instanti ævi, tunc quæro, aut causat illud in instanti temporis, aut in tempore immediate sequente primum instans temporis. Si primo, ergo instans temporis succedit immediate instanti temporis. Si secundo, contra, quia tale instans cum sit indivisibile tantum causatur in instanti, et maxime a causa perfecte agente per modum naturæ. Præterea in quolibet instanti temporis ponitur eadem existentia Angeli, ergo in quolibet instanti temporis causatur ab Angelo aliud et aliud *nunc* ævi; ergo illa *nunc* correspondebunt aliis et aliis instantibus temporis sibi immediatis. Non est dicendum, quod hujusmodi *nunc* immediate causetur a Deo, quia tunc posset causare et non causare, et sic esse æviternum sine ævo, et sic non esset necesse mensurari ævo.

Instans cum sit indivisibile, quomodo causetur in instanti.

Secundo nunquam permanens perfecte, ut permanens mensuratur mensura successiva, patet, quia per illa non cognosceretur permanens mensuratum, et tamen mensura ex natura est notior mensurato, sed existentia Angeli est perfecte permanens et tota simul, ergo.

Tertio, mensura et mensuratum sunt unigenea *ex decimo Metaphysicorum*; ergo si mensura Angeli sit successiva, et existentia ipsius Angeli erit similiter successiva, quod est impossibile, cum sit simpliciter indivisibilis.

Decimo metaphys. c. 2. et 3.

Respondeo ad primum, quod illud secundum *nunc* oritur a substantia Angeli, et cum quæritur, an in instanti, an in tempore, dico quod si primum *nunc* correspondebat tempori nostro, quod secundum potest oriri in instanti imme- 38.

diate sequenti illud tempus. Si vero primum *nunc* correpondebat instanti temporis, tunc secundum *nunc* erit tempori nostro immediate sequenti illud instans correspondens, et concedo quod in eodem instanti quo ponitur substantia Angeli, ponitur et illud *nunc*. Et cum probatur, quod in quolibet instanti, quia existentia Angeli ponitur a Deo in *esse* in quolibet instanti temporis, negatur, quia ut ponitur in primo instanti temporis, et in *nunc* correspondente tali instanti temporis, tunc secundo ponitur tantum in *nunc* correspondente tempori immediate sequenti, et tertio ponitur in *nunc* correspondente instanti immediate sequenti illud tempus, et ut quanto ponitur, ponitur in *nunc* ævi correspondente tempori immediate sequenti illud instans, et sic successive. Si dicatur existentia Angeli habet esse in *nunc* correspondente instanti temporis nostri, et Deus potest ipsum annihilare in instanti; ergo et potest ponere in eodem instanti; dico, quod non potest annihilare nisi in tempore immediate sequenti. Si dicatur, annihilatio fit in instanti temporis, sive in *nunc* ævi correspondente instanti temporis, dico hoc esse verum, si ponitur existentia Angeli coexistere tempori nostro, quod tunc annihilatur in ultimo instanti illius temporis, si vero coexistat tantum uni instanti non annihilat, nisi in tempore immediate sequenti. Et cum dicitur, quod res in quocumque instanti temporis potest a Deo annihilari, si intelligatur de instantibus immediatis, est simpliciter impossibile, quia talia non possunt esse. Si vero intelligatur, quod in quolibet instanti terminante aliquam partem temporis conceditur, et sic debet intelligi.

Ad secundum dico, quod permanens potest mensurari non in se absolute, sed secundum durativam existentiam, sic intelligendo, quod dum ipsum permanens frequenter ponitur a Deo in *esse* sic ponitur sub alio et alio *nunc* ævi, et sic ipsum permanens, quamvis indivisibile dicitur successivum pro quanto idem quasi infinities ponitur.

Ad tertium patet per idem, quod dicitur hoc modo successivum, licet non proprie, quia semper manet idem, tamen dicitur successivum, pro quanto idem multoties ponitur, et hoc sufficit, licet auctoritas Philosophi aliter possit exponi.

Contra octavam arguitur : Primo, quia 39.
manet eadem existentia Angeli, et ipse Deus in se, et tamen videtur sequi alia et alia relatio saltem rationis, patet, quia in alio et alio instanti ponitur simpliciter eadem existentia Angeli secundum *esse*, quod præcise prius habuit; ergo idem manens dicit alium, et alium respectum ad ipsum Deum, ut producentem et conservantem.

Secundo, quia manentibus iisdem absolutis potest causari nova relatio, patet de relationibus extrinsecus advenientibus, et patet de unione naturæ ad Verbum.

Responsio patet ex superius dictis. Et ultra dico, quod licet tales respectus possint sic esse novi saltem rationis comparando Deum, ut ponentem in *esse* Angelum pro alio et alio instanti, tamen non possunt esse novi, accipiendo existentiam Angeli in *esse* absoluto, ita quod simpliciter habeat idem *esse* quod habuit in primo instanti, sic quod in alio instanti non intelligatur poni in *esse*. Dico etiam, quod nullo modo possunt esse novi, quia semper manent idem fundamentum et terminus.

An respectus possint esse nov[i]

Ad secundum conceditur de relatione extrinsecus adveniente, quod possit esse nova relatio sine novitate fundamenti et termini.

Contra primam conclusionem secundæ 40.
quæstionis distinctionis secundæ arguitur

Cœlum non potest esse sine motu, et tamen non est idem realiter cum motu, quoniam talis inseparabilitas provenit ab extrinseco.

sic : Primo, aut quia sunt inseparabilia, ideo sunt idem realiter, et sic motus cœli esset idem realiter ipsi, cum mobile tale non possit separari, a tali motu, ut patet a Doctore *in secundo*, *dist.* 1. *q.* 5. aut quia respectu illius dicit causam intrinsecam et necessariam, et tunc sequitur, quia relatio rationis causata ab intellectu divino comparante se, ut intelligentem ad rem intellectam (a qua non potest separari, et est necessario causata in seipso, ut patet a Doctore *in primo*, *dist.* 30. *et in secundo*, *dist.* 1. *q.* 5.) erit idem realiter illi, quod est contra Doctorem *in isto secundo ubi supra*.

Secundo, quia si producens aliquid necessario in seipso est idem realiter illi, sequitur quod substantia, quæ necessario producit accidens reale in seipso, (ut patet de forma ignis, quæ necessario producit in se aliquem gradum caliditatis, ut patet a Doctore *in quarto, dist.* 12.) erit idem realiter illi, quod est falsum.

Respondeo, ut notavi in isto secundo Doctoris, *dist.* 1. *q.* 5. vide ibi multa singularia.

Contra secundam arguitur sic, quia est impossibile aliquem motum particularem esse, quin detur tempus particulare, mensurans ipsum præcise, et talis motus est causa necessaria talis temporis, ut patet *quarto Physicorum;* ergo est idem realiter. Nec valet dicere, quia in tempore unius horæ contingit transire spatium bipedale a tanta virtute, et a virtute majori in duplo, ita quod in una hora transivit spatium quadrupedale; ergo tale tempus includit plures partes, quam tempus mensurans motum virtutis minoris, et sic tempus unius horæ distinguitur realiter, quia illud tempus a virtute majori, etsi distinguatur realiter a motu virtutis minoris, non tamen distinguitur realiter a motu virtutis majoris, et sic dico de alio tempore mensurante motum minorem.

Respondeo, quia etsi tempus illud particulare non possit separari, et causetur a tali motu necessario, non tamen sequitur ipsum esse idem realiter, patet, quia tempus horæ si esset idem realiter, haberet præcise tot partes, quot motus haberet in numero et magnitudine, et esset impossibile habere nec plures nec pauciores, quia ergo tempus unius horæ potest plures includere, ideo realiter distinguitur.

Si dicatur, quod spatium bipedale potest transiri in medietate horæ a virtute 41.
majori in duplo, et sic tempus unius horæ distinguitur a tali motu. Dico, quod esset tale tempus idem quod prius, quoad numerum partium et magnitudinem earum, licet motus ille sit velocior, tamen erit idem qui prius, nisi dicatur, quod tanto spatio respondet sibi tantus motus secundum numerum et magnitudinem partium, et majori spatio major motus, et per consequens majus tempus secundum numerum partium in numero et magnitudine, et sic tempus mensurans motum, quod præcise fit in tali spatio, habebit præcise tot partes quot et motus, et sic erit idem realiter: sic motus velocissimus et motus tardus, qui fiunt simpliciter super eodem spatio, sunt æquales quoad numerum partium et magnitudinem; ergo et tempus mensurans illos motus, licet minus tempus mensuret motum velociorem, et majus motum tardiorem.

Deinde instatur contra aliud dictum, quasi in principio quæstionis, ubi habet illud quod si esset distinctum ab aliquo, esset posterius eo naturaliter: ergo necessario est idem illi, si incompossibile est illud aliud esse sine eo, ubi vult in hac propositione, quod si est impossibile *A* esse sine *B*, et *A* est prius natura *B*, et *B*

inest A, A necessario est idem realiter B, et e contra. Contra hoc dictum sic intellectum instatur sic : Primo, quia omne prius duratione distinguitur realiter a posteriori duratione, hoc patet; sed illud quod assignatur a Doctore esse idem realiter ex hoc quod est impossibile esse sine alio, et est prius naturaliter illo, est prius duratione; ergo, etc. Patet minor, quia prius natura alio est etiam prius duratione, ut expresse patet a Doctore in *tertio, distinct.* 3. *q.* 1. et *in isto secundo dist. præsenti*, *q.* 4. et etiam ex intentione patere potest *in primo*, *dist.* 8. *q. ult. et in isto secundo, dist.* 1. *q.* 2. Ex hoc sequitur, quod subjectum quod ponitur prius natura (etiam loquendo de priori natura positive) propria passione, quod etiam sit prius duratione. Similiter sequitur, quod essentia divina, quæ ponitur a Doctore prior natura attributis, et etiam proprietatibus hypostaticis, quod etiam sit prior duratione illis, et per consequens tam subjectum a propria passione quam essentia ab attributis et proprietatibus distinguuntur realiter ab illis, et tamen est incompossibile subjectum esse sine passione, ut patet ab ipso in pluribus locis, et similiter est incompossibile essentiam esse sine attributis et sine proprietatibus ; ergo propositio Doctoris non videtur absolute vera.

Prius natura alio est etiam prius duratione.

42. Secundo instatur, quia sunt multa ab invicem realiter distincta, quorum unum inest formaliter alteri, quæ tamen sic se habent, quod est incompossibile unum posse esse sine alio, nec e contra, et unum est prius natura alio; ergo propositio non est absolute vera. Antecedens patet primo de primo mobili et motu ejus; est enim incompossibile primum mobile esse sine motu, tenendo opinionem Philosophorum, scilicet quod primum mobile necessario moveatur ab Intelligentia applicata sibi, ut supra patuit *dist.* 1. *q.* 5. et mobile est prius natura motu suo, et tamen distinguitur realiter ab illo, ut patet supra, *dist.* 1. *q.* 5. hoc idem patet de ente rationis causato ab intellectu divino in essentia divina, ut supra patet, *dist.* 1. *q.* 5.

Quomodo valeat illa propositio prius natura positive sit prius duratione.

Respondeo ad primum, quod illa propositio, scilicet *prius natura positive est prius duratione*, est tantum vera de priori natura, quod opponitur posteriori natura, et sic quando unum oppositum inest prius natura positive alio opposito, inest etiam prius duratione, aliter duo opposita possent simul duratione inesse eidem, et sic duo opposita possent inesse alicui in eodem instanti temporis, cum in eodem instanti temporis possint esse plura instantia naturæ, ut supra patet *q.* 1. *dist.* 1. Et hoc modo loquitur Doctor *quæstione quarta præsentis distinctionis,* ubi loquitur de privatione et habitu, quia si privatio materiæ sive substantiæ prius natura positive inest, etiam prius duratione inesset, aliter privatio et habitus possent esse simul in eodem instanti temporis. Et similiter hoc modo loquitur in tertio modo et in primo, etc. Sed quando prius natura non est incompossibile posteriori natura, ut patet de subjecto et passione, et de essentia et attributis, tunc non sequitur quod tale prius natura sit prius duratione, imo necessario est simul duratione. Bene tamen verum est, quod priori natura quantum est ex se, non repugnat esse prius duratione, et si repugnat, est ex hoc quod necessario est causa, vel quasi causa talis posterioris, et de hoc satis dixi supra *distinct.* 1. *quæst.* 2. *et in prologo primi*, vide ibi.

Ad aliud patet responsio ex dictis supra *dist.* 1. *q,* 5. vide quæ ibi notavi.

QUÆSTIO III.

Utrum omnium æviternorum sit unum ævum.

Alensis, D. Bonavent. D. Thom. Henric. *et dd. citat. q.* 1. Vasq. 1. *p. d.* 34. Vide Scot. *in Theorem.* § *In simul existentibus tempore.*

1. Quod non (a) quia tunc illud esset in uno subjecto, quo destructo vel mutato, mutarentur omnia alia æviterna, quod videtur inconveniens. Et similiter destructis aliis videtur illud mutari, quia non esset in eo ævum respectu aliorum.

(Mag. F. Bonavent. 2. d. 2. 1. q. 2. Mayr. q. 3. Durand. q. 5. Text. com. et 110. Henric. Quodlib. 5. q. 13. de quodl. 2. q. 2.)

Contra, (b) unum est tempus omnium temporalium, 4. *Phys.* ergo unum ævum omnium æviternorum.

Hîc dicitur quod tot sunt æva, quot æviterna, ita quod in quolibet æviterno est aliquod indivisibile proprium, pertinens ad genus Quantitatis, et ex multis talibus potest constitui unus numerus, sicut recitatum est prius.

COMMENTARIUS.

1. (a) *Quod non.* Primo arguit, probando quod non omnium æviternorum sit unum ævum, quia tunc illud esset in uno subjecto, quia illud ævum sive ponatur accidens, sive substantia, non posset esse in pluribus subjectis. Si ergo esset in uno subjecto, tunc ipso destructo vel mutato, mutarentur omnia alia æviterna; et similiter destructis vel mutatis aliis æviternis mutaretur illud subjectum, quæ videntur absurda.

(b) *Contra.* Hic arguit ad oppositum, probando quod tantum sit unum ævum; et arguit a simili, quia sicut est unum tempus omnium temporalium, 4. *Phys. text. com.* 91. *et* 110. sic videtur quod unum sit ævum omnium æviternorum.

SCHOLIUM.

De ævo externo, ponit tres modos dicendi. Primus, negat ullum æviternum esse alterius ævum. Secundus, ait omnem Intelligentiam superiorem, esse ævum seu mensuram respectu sui inferioris, et sic infimus Angelus nullum mensurat, nec supremus ab ullo mensuratur. Tertius, ait tantum supremum Angelum esse aliorum ævum, hunc sequitur D. Thom. 1. p. quæst 10. artic. 6. et alii, sed quæstio parum habet realitatis, et contentio videtur vocalis.

Sed ista positio ponere videtur pluralitatem sine necessitate, ideo videtur dicendum contra eam, sicut in præcedenti quæstione dictum est, quia aut ævum vocatur actualis existentia Angeli æviterni, et hoc modo, quot sunt Angeli tot sunt æva; aut dicitur aliquid intrinsecum Angelo actualiter existenti, mensurans ipsam existentiam, et hoc modo ævum nihil est, sicut probatum est in præcedenti quæstione. Aut ævum dicitur aliquid extrinsecum aliud ab actuali existentia Angeli æviterni, quod tamen extrinsecum ex natura sui natum est mensurare actualem existentiam ipsius Angeli æviterni; et tunc (a) potest poni tripliciter, quia vel potest negari omne tale extrinsecum ex natura sui natum mensurare actualem existentiam ipsius æviterni, ponendo omnia æviterna habere existentiam æque invariabilem, quia licet una existentia sit perfectior alia, 2.

et per hoc posset eam mensurare tali mensuratione quidditativa, sicut loquitur Philosophus 10. *Met.* quod *primum in omni genere*, etc. tamen mensuratione durativa, quæ dicitur aliquo modo reduci ad genus Quantitatis, non videtur una existentia invariabilis esse invariabilior alia, quia cuilibet omnino repugnat successio partium in ipsa; et tunc diceretur, quod cum ævum ponatur mensura alicujus inquantum durans est invariabiliter, et illud sic extrinsecum, oporteret esse notius ex natura rei secundum rationem invariabilitatis, et cum non sit talis differentia inter existentias æviternorum, nihil sic erit ævum.

Text. 2. et inde.

3. Vel alio modo potest dici, (b) quod quælibet existentia superior est simplicior qualibet existentia inferiori, et nata certificare de ipsa existentia inferiori ex natura rei, et pro tanto quælibet existentia superior posset dici ævum respectu inferioris; et tunc tot sunt æva, quot æviterna, excepto hoc, quod in ultimo æviterno non est ævum, quia existentia ejus nullam aliam existentiam invariabilem mensurat; et similiter existentia supremi Angeli est tantum ævum respectu aliorum inferiorum, quia existentia ejus invariabiliter mensurat omnes alios, et non habet ævum aliquod isto modo, quia nullam aliam existentiam habet superiorem se.

Vel potest dici tertio modo (c), quod si ævum non dicatur quæcumque existentia simplicior alia, et notior nata certificare de ea, sed illa simplicissima, quæ ex ratione sua formali, et in se est certissima, et primo nota nata certificare de aliis. Hoc modo potest concedi tantum unum ævum, scilicet existentia primi Angeli respectu omnium aliorum æviternorum. Quæcumque autem istarum viarum ponatur, saltem non est in aliquo æviterno suum ævum, nec in ultimo æviterno est aliquod ævum; nec primum sive supremum æviternum, in quo est primum ævum, mensuratur aliquo ævo, quia nihil tale habet in se ex quæstione præcedenti, nec in alio ex natura rei, nata est certificari, quia quælibet alia est minus certa.

Vide D. Thom. quod. 5. art. 7. et Var. q. præsenti solvendo primum

principal Nihil r solvit quia no refert qu horum d cas.

4. Utrum m tus primus e in tempore.

(d) Contra istud primo arguitur, quia tunc sequeretur, si ita est, quod primus motus non mensurabitur tempore, sicut nec primum æviternum mensuratur ævo, videtur enim similis comparatio hinc et inde. Conceditur consequens propter istam rationem, quia secundum Philosophum 4. Phys. *Omne quod est in tempore, exceditur a tempore, et corrumpitur et tabescit in tempore, et ideo necessaria et impossibilia non sunt in tempore.* Primus igitur motus, qui non corrumpitur in tempore, nec exceditur ab eo, non est in tempore, nec mensuratur tempore.

Text. com. 12C Vide Sco 4. Phys q. 1.

Sed ista ratio (e) non valet, quia aliquid esse in tempore est sicut aliquid esse in numero, non est autem de ratione existentis in numero, quod excedatur a numero, imo si accipiatur primum numeratum, hoc est adæquatum numeratum, illud adæquatur ipsi numero. Sed de ratione numerati

est, quod pars ejus excedatur a numero, quia ipsum est majus sua parte, et ipsum totum est adæquatum numero; igitur pars ejus exceditur a numero. Ita dico de ente in tempore, quod ex quo omne tale ens est de necessitate variabile secundum aliud et aliud *esse*, necesse est secundum aliquid sui, puta secundum aliquam dispositionem quam habet ex parte temporis, quod excedatur a tempore, quia aliter se habebit in alia parte temporis, et ideo impossibilia et necessaria non sunt in tempore, quia non est alia et alia dispositio in eis ut possint excedi a tempore, vel aliter se habere. Primus autem motus, licet secundum se totum non excedatur a tempore, tamen exceditur a tempore secundum quamlibet ejus partem, et hoc sufficit ad hoc, ut vere dicatur mensurari tempore, et videtur inconveniens, quod tempus cum sit mensura uniformis, non habeat aliquod primum mensuratum uniforme, tale videtur primus motus.

Necessaria et impossibilia quomodo non sunt in tempore.

Tunc ad argumentum, nego (f) consequentiam, quia non est similis ratio hîc et ibi. Similiter (g) etiam primus motus mensuratur tempore, hoc est, quia vel motus ponitur aliud tempore, propter illam rationem, quæ superius posita est de 4. *Physic.* vel ponendo tempus esse idem motui, potest ille motus mensurare se, non quidem primo, sed secundum partem, quæ nota est nata mensurare totum, sicut dicit Philosophus 4. *Physic.* tempus mensurat ipsum motum in determinando quemdam motum, qui postea mensurabit totum motum, sicut longitudinem cubitus in determinando aliquam magnitudinem, quæ metietur totum. Neutra tamen ratio potest esse in proposito, quia non est aliquid in æviterno primo aliud ab existentia sua, nec ipsa existentia sua est quanta, ut mensurare possit se ipsam secundum aliquam partem notam sibi.

Quæst. præced. Text. com. 96. Text. 114. Tempus etiam si sit idem motui est ejus mensura.

5. (h) Ad primum argumentum dico, quod destructo primo non sequitur alia mutari, nisi secundum quamdam relationem in eis, puta, quia tunc non erunt mensurata a primo, sicut prius fuerant mensurata, nec est inconveniens ponere talem mutationem in aliquo, quod prius habuit relationem, et modo non.

Ad arg. 1. superius.

Similiter quod infertur, quod illud mutabitur destructis aliis, dico quod non sequitur, quia prius ad illa alia non habuit relationem realem, sed tantum rationis, quia non se habuit ad illa, sicut mensura dependens ad mensurata, sed sicut excedens, et ideo destructis aliis, non mutabitur absolute, nec secundum aliquam relationem realem, quia relatio realis prius fuit in eo ad illa.

(i) Ad argumentum in oppositum potest dici quod loquendo de ævo, prout dicit aliquid extrinsecum aliud ab existentia Angeli mensurata, prima opinio sola negat unum ævum esse illo modo; secunda autem et tertia concedunt unum ævum, licet secunda non concedat unum ævum tantum.

(j) Et tunc si arguas, quod tantum est unum tempus omnium tempo-

ralium ; ergo debet esse tantum unum ævum omnium æviternorum. Consequentia non valet, quia non omnis motus superior habet rationem mensuræ ex natura rei respectu inferioris, nec habet conditiones mensuræ ex natura rei, sicut habet quælibet existentia superior respectu inferioris, loquendo de existentiis invariabilibus Angelorum, et ideo non est similis ratio hîc et ibi, scilicet quod sicut ibi tantum est unum tempus omnium temporalium, quod ita sit hîc tantum unum ævum omnium æviternorum.

COMMENTARIUS.

2. (a) *Et tunc potest poni tripliciter.* Primo potest negari omnis mensura extrinseca, *ponendo omnia æviterna habere existentiam æque invariabilem*, non enim una est invariabilior alia, cum ibi nulla sit successio.

Secundo dico, quod loquendo de mensura quidditativa, una existentia potest esse mensura alterius, puta perfectior respectu imperfectioris, de qua mensura loquitur Philosophus *decimo Metaphys. text. com.* 27.

Sed loquendo de mensuratione durativa diceretur, quod cum ævum ponatur mensura alicujus, inquantum durans invariabiliter, et illud sic extrinsecum oporteret esse notius ex natura rei secundum rationem invariabilitatis, et cum non sit talis differentia inter existentias æviternorum, nihil sic erit ævum.

(b) *Vel alio modo potest dici.* Doctor dat alium modum, quo una existentia Angeli possit dici mensurari. Et dicit primo, quod quælibet superior, quia perfectior et simplicior potest dici mensura inferioris, qua ratione suæ simplicitatis potest certificare de existentia inferioris, et sic existentia superior potest dici ævum respectu inferioris. Secundo dicit, quod hoc modo loquendo quot sunt æviterna tot sunt æva ; sic tamen intelligendo, quod non dentur plures existentiæ Angelorum æque simplices et æque perfectæ, quia si in eadem specie possint esse plures Angeli, ut infra patebit *dist.* 3. tunc existentia speciei superioris posset esse ævum respectu omnium speciei inferioris, et sic non essent tot æva, quot æviterna. Sed tenendo, quod quilibet differat specie ab alio, est facilis responsio, quia infimus Angelus mensuratur existentia Angeli propinquioris, et Angelus mensurans mensuratur existentia Angeli sibi superioris et propinquioris, et sic ascendendo. Tertio dicit, quod supremus Angelus non potest habere aliquod ævum, ut mensuram, patet, quia non datur existentia superior creata, quæ sit perfectior et simplicior, et per consequens quæ ex natura rei nata sit certificare de existentia inferiori ; et sic existentia supremi Angeli est tantum ævum respectu aliorum inferiorum, quia existentia ejus invariabiliter mensurat omnes alios.

(1) *Vel potest dici tertio modo*, etc. 3.
Nota cum dicit, quod existentia superioris Angeli mensurat existentiam inferioris, quia simplicior et certior, sic debet intelligi, quod sicut aliqua essentia perfecta, puta homo in genere animalis mensurat quidditative alia animalia, puta pro quanto unum animal magis appropinquat quidditati hominis, tanto ejus quidditas apparet perfectior et nobilior. Sic cum existentia superioris Angeli sit perfectior et simplicior, et per consequens ut existentia inferioris pro quacumque duratione ei comparetur, redditur certior, et sic cum

Vide Thom. quodlib. 5 et Varronem q. præsenti.

existentia superior ratione suæ perfectionis videtur sibi competere certior duratio et perfectior, et sic patet esse mensura inferioris.

(d) *Contra istud primo arguitur.* Hìc Doctor arguit contra secundum et tertium modum, ubi ponitur, quod prima existentia Angeli non mensuratur ævo, et deducit ad hoc inconveniens, quia si sic, videtur sequi quod nec etiam primus motus possit mensurari tempore, videtur enim similis comparatio hinc et inde.

4. claratio itteræ. uid sit e in tempore.

(e) *Sed ista ratio non valet.* Hìc Doctor intendit salvare quod dixit de prima existentia Angeli, et quod non mensuretur alia mensura, et quod dicatur mensura respectu inferiorum, et tamen quod motus primus mensuretur. Et littera satis est clara, tamen pro junioribus aliqualiter declaro ipsam. Ibi : *Aliquid esse in tempore, est aliquid esse in numero*, patet *quarto Physic. text. com.* 120. ubi habetur, quod tempus est numerus et mensura motus ; sicut enim per numerum certificantur res numeratæ, ita per tempus certificatur quantitas motus. Sequitur : *Non est de ratione existentis in numero, etc. sed de ratione numerati est, quod pars ejus excedatur a numero, quia ipsum* scilicet numeratum adæquatum numero *est majus sua parte, et ipsum totum* scilicet numeratum primum *est adæquatum numero, igitur pars ejus*, scilicet numerati adæquati, *exceditur a numero*, qui adæquatur numerato adæquato. Sequitur : *Ita dico de ente in tempore*, etc.

plex est mpus.

Hìc nota, quod duplex est tempus, scilicet particulare et universale. Particulare est illud, quod intrinsece mensurat motum particularem, et hoc per se, et rem subjectam tali motui per accidens, ut exposui supra *dist. præsent. q.* 2. Universale est illud quod mensurat intrinsece motum universalem, ut motum primi mobilis extrinsece omnes alios motus particulares. Et sicut per accidens mensurat subjectum motus universalis, ita per accidens, et extrinsece mensurat subjecta aliorum motuum particularium, et ideo subjecta motuum particularium mensurantur tempore, quia aliter se habere possunt in alia et alia parte temporis, et ideo exceduntur a tempore, supple universali.

(f) *Tunc ad argumentum, nego consequentiam, quia non est similis ratio hic et ibi*, quia existentia primi Angeli non habet mensuram aliquam, quæ saltem excedat mensuratum, secundum aliquam ejus partem, cum omnino sit indivisibilis, nec habet existentiam superiorem et simpliciorem, etc. Motus tamen primus, et si non excedatur secundum se totum a tempore, exceditur tamen secundum quamlibet ejus partem, et ideo non est simile.

(g) *Similiter etiam primus motus.* Hìc Doctor assignat aliam causam dissimilitudinis, quia primus motus secundum se totum mensuratur. Si enim ponitur tempus aliud a primo motu per illam rationem Philosophi 4. *Physic. text. com.* 96. scilicet quia tempus non est velox, etc. Vel si ponitur tempus esse idem, quod motus adhuc primus motus mensuratur, quia motus ille potest mensurare se, non quidem primo, sed secundum partem, quæ nota est, et nata mensurare totum, ut supra dictum est *in præsenti dist. quæst.* 2. Sicut etiam dicit Philosophus 4. *Physic. text. com.* 114. tempus mensurat ipsum motum in determinando quemdam motum, qui postea mensurabit totum motum, sicut longitudinem cubitus in determinando aliquam magnitudinem quæ metietur totum. Neutra tamen ratio potest esse in proposito, quia non est aliquid in æviterno primo aliud ab existentia sua, nec ipsa existentia sua est quanta, ut mensurare

possit seipsam secundum aliquam partem notam in sibi.

5. Quomodo dependeant æviterna ab ævo.

(h) *Ad primum argumentum.* Respondet Doctor quod si æviterna dependerent ab ævo in *esse* et conservari, quod destructo primo destruerentur æviterna, sed quia tantum dependent in mensurari, ideo non sequitur quod destructo primo ipsa destruerentur. Nec etiam sequitur ipsa mutari ad se, sive quoad absolutum, sed tantum quoad aliquam relationem realem, quia mensuratum ex natura rei realiter refertur ad mensuram ex natura rei, et sic ad destructionem termini sive mensuræ, sequitur destructio relationis fundatæ in mensurato. Similiter quod dicitur, quod illud mutabitur destructis æviternis, dicit Doctor, quod non sequitur, quia talis mensura non refertur relatione reali ad æviterna sive mensurata, ut etiam patet 5. *Metaphysic.* c. *Ad aliquid, text. com.* 20. et de hoc magis patebit *in quodlib. q.* 13. Et si aliqua relatione refertur, illa erit tantum relatio rationis, se habet enim ad illa sicut excedens ad excessa, quia prima Intelligentia creata est perfectior et simplicior.

(i) *Ad argumentum in oppositum.* Hic Doctor dat modum sistendi, quod non sit tale ævum extrinsecum, et hoc sustinendo primum modum in corpore quæstionis. Dat etiam modum sustinendi, quod tantum sit unum ævum omnium æviternorum, et hoc tenendo tertium modum in corpore quæstionis positum, vel quod sint plura æva tenendo secundum modum.

(j) *Et tunc si arguas,* etc. Respondet Doctor sustinendo secundum modum de ævo, quod consequentia non valet, quia non omnis motus superior habet rationem mensuræ ex natura rei respectu inferioris, nec habet conditiones mensuræ ex natura rei, quia non omnis motus superior ex natura rei est simplicior et perfectior, nec habet illas conditiones mensuræ, quæ ponuntur *in distinctione præsenti q.* 2. sicut habet quælibet existentia superior respectu inferioris ratione majoris perfectionis et simplicitatis, loquendo tamen de existentiis invariabilibus Angelorum, et ideo non est similis ratio hîc et ibi, scilicet quod sicut ibi tantum est ultimum tempus omnium temporalium, quod ita sit hîc tantum unum ævum omnium æviternorum, ut patet ex supradictis.

QUÆSTIO IV.

Utrum operatio Angeli mensuretur ævo ?

D. Thom. 1. *p. quæst.* 10. *art.* 5. *ad* 1. *ubi* Cajet. Conrad. Henr. *quodl.* 12. *quæst.* 8. Capreol. *hîc q.* 2. *art.* 1. Durand. *quæst.* 6. Vasq. 1. *p. d.* 36. ipse Scot. 4. *d.* 49. *quæst.* 6. § de secundo dubio, et *Doctores citati quæst. prima.* Mayr. *hîc* Dionysius Carthus. 2. *d.* 2. *q.* 2.

Quarto et ultimo quæro quantum ad istam materiam : Utrum operatio Angeli mensuretur ævo ? Quod non, per Auctorem *de Causis, propositione penultima.* Inter rem, cujus substantia et actio mensuratur tempore, et rem, cujus substantia et actio mensuratur æternitate, est res media, cujus substantia mensuratur æternitate vel ævo, et actio mensuratur tempore ; Angelus est hujusmodi, ergo, etc.

1. Magist. H. Arg. Vide Proclu 196. Aug. [illegible] Civi c. 15. super J. hom. Text. com.

Præterea 8. *Physic.* nihil generatur ut statim non sit ; ergo omnis operatio Angeli durat per tempus, et per consequens præcise non est in instanti, si autem esset in ævo, cum non sit sempiterna, esset præcise in aliquo instanti, ergo, etc.

Ratio opposi

Oppositum, operatio Angeli non mensuratur tempore, nec æterni-

tate ; igitur ævo. Consequentia probatur, quia non ponuntur plures mensuræ in mora essendi. Antecedens probatur, et patet de æternitate; de tempore probatur, quia Angelus posset habere operationem non existente motu cœli ; sed motu cœli non existente non est tempus, ergo, etc.

COMMENTARIUS.

1. Titulus quæstionis est, an operatio intrinseca Angeli, scilicet intelligere et velle, mensuretur ævo ? Et non loquitur hîc de aliqua operatione mere supernaturali, sed de intellectione et volitione, quæ naturaliter causantur ab intellectu et voluntate Angeli, vel ut a causa totali vel partiali.

SCHOLIUM

Sententia D.Thom.Henric. et aliorum, operationes Angeli mensurari tempore discreto, id est,quantitate discreta, distincta a numero et oratione, quam non novit Arist. quia posuit Intelligentias esse parvos Deos, et sic non posuit specialem mensuram ipsorum operationibus.

(a)Hîc dicitur, quod operatio An-
2. geli intrinseca mensuratur tempo-
enric. ll. 12. [. 8. re Varron. præsenti. re discreto, quod ponitur sic: Mensura, quæ est durationis rei, est modus quo res mensuratur et ipsa proportionatur mensurato, sicut mensura permanentis est permanens, et fluentis est fluens ; igitur talem proportionem oportet invenire inter cognitiones vel operationes intrinsecas Angeli, et mensuras eorum. Istæ autem cognitiones sunt transeuntes,quia Angelus non omnino habet unam intellectionem sibi possibilem,sed multas, quæ fluunt et transeunt ordine quodam, ita quod una post aliam, et tamen absque connexione, ita quod Angelus non habet unam cognitionem connexe post aliam, vel ex alia, quia non discurrit absque etiam successione, quia nulla istarum operationum est in continua acquisitione et deperditione, sed dum est, est tota simul et indivisibilis ; ergo correspondebit eis mensura proportionalis habens partes transeuntes ordinatas et indivisibiles ; tale est tempus discretum, igitur, etc.

Et confirmatur ista ratio per Augustinum *super Genesim ad litteram*, ubi vult quod Deus movet creaturam spiritualem per tempus. Lib. 4. c. 20.

Si autem quæritur, quid sit illud discretum tempus.

Dicitur, quod est vere quantitas et quantitas discreta, distincta specie a continua, nec est species quantitatis discretæ, quæ est numerus aut oratio, quia partes hujus temporis non permanent ; numeri quidem partes permanent, ita quod si non permaneant, hoc accidit numero; pars autem orationis necessario non permanet, et tamen non continuatur cum alia parte. Convenit ergo tempus discretum cum oratione per hoc, quod pars ejus non permanet ; sed differt ab oratione, quia quælibet pars orationis vocalis continuatur cum vocali, vel consonantis cum consonante, et potest esse in tempore nostro vere, et mensurari ab aliqua parte temporis, licet non necessario continuetur alii parti, nulla autem cognitio Angeli potest in se mensurari tempore, quia in-

divisibile est, nec potest continuari cum alia.

12. Metaph. et alibi. Vide supra 1.d.8.q.5. Quære D. Thom. D. Bonav. ubi supra.

Sed si quæritur, quare istam quantitatem discretam non ponit Aristoteles inter species quantitatis?

Respondetur, quod posuit Intelligentias esse quosdam Deos, et ideo non posuit aliquam mensuram correspondentem operationi tali eorum nisi simul totam.

Si quæratur quomodo se habet istud tempus discretum ad tempus nostrum?

Dicitur, quod *nunc* temporis discreti necessario coexistit alicui parti temporis nostri, et per consequens omnibus partibus, quæ sunt simul cum illo instanti. Si enim Angelus cum aliquo instanti nostro, habeat aliquam cognitionem primo, non statim in proximo instanti habebit aliam; sed in tempore sequenti habet aliam cognitionem, et in ultimo instanti illius temporis sequentis potest habere aliam cognitionem continue cum tempore nostro.

Et additur quod instans istud non habet aliquam proportionem ad instans nostrum, quia idem nunc illius temporis discreti, potest coexistere cum quantocumque nostro tempore majori vel minori, secundum quod Angelus potest continuare eamdem intellectionem indivisibilem, cum majori vel minori parte temporis nostri, absque alia nova intellectione.

COMMENTARIUS.

2. (a) *Hic dicitur* ab Henrico *quodl.* 12. *q.* 8. Et hæc opinio est satis clara littera, reduco tamen ipsam opinionem per aliqua dicta, ut clarius intelligatur. Primo dicit, quod una intellectio Angeli quantumcumque duret, mensuratur aliquo *nunc*, ita quod illud *nunc* poterit coassistere tempori nostro, puta unius diei vel unius anni, si illa intellectio tantum continuetur, et alia intellectio (prima transeunte) mensuratur alio *nunc*, quod quidem *nunc* tanto tempori nostro assistit, quanto illa intellectio continuatur, et sic de aliis intellectionibus. Et ex istis *nunc* redditur tempus discretum constans aliis et aliis *nunc* sibi invicem succedentibus; tempus ergo discretum mensurat omnes operationes intrinsecas Angeli. Et dicitur tempus *discretum* ad differentiam temporis continui et successivi, nam illud dicitur tempus continuum et successivum, quando una pars succedit alteri, et continuatur illi parti, quod fit quando est ibi instans continuans partes, et dicitur tunc continuare quando est principium unius, puta futuræ et finis alterius, scilicet præteritæ, ut supra patuit *præsenti dist. quæstion.* 2. Sed non est sic in tempore discreto, quia unum *nunc* non est principium *nunc* futuri, nec finis *nunc* præteriti. Secundo dicit, quod talis intellectio Angeli est simpliciter indivisibilis, et nullo modo continua et successiva, et sic mensura illius erit indivisibilis, quæ est *nunc* temporis discreti. Tertio dicit ut etiam patet supra *præsenti dist. quæst. prima in additionibus, quæ ponuntur in fine hujus secundi*, quod sicut aliquod est in re, ita habet mensuram sibi correspondentem; et sic cum essentia divina sit indivisibilis et indefectibilis, habet æternitatem indivisibilem et indefectibilem pro mensura. Et sicut Angelus est indivisibilis, et defectibilis habet ævum indivisibile, et defectibile; et sicut res temporalis est indivisibilis et defectibilis, ita habet tempus divisibile et defectibile pro

mensura. Et multa habet in littera, quia ibi clara sunt, relinquo intuenti litteram, et similiter omitto quasdam rationes, quas ipse facit pro sua positione, et similiter omitto multa in suo modo ponendi, quæ omnia vide, quia ibi clara sunt.

SCHOLIUM.

Impugnat dictam sententiam de tempore discreto, late probans operationes Angeli, viæ et patriæ, mensurari ævo, quia habent uniformem modum permanentiæ cum ipsis Angelis.

4. Contra conclusionem (a) hujus positionis, arguo primo sic : Quæ habent uniformem modum manendi, dum manent, habent mensuram ejusdem rationis in manendo, licet una diutius maneat, quam altera. Sed * cognitio Angeli, dum manet, habet modum manendi eumdem cum existentia Angeli, licet non habeat tantam durationem sicut existentia ejus habet; igitur habet mensuram ejusdem rationis cum illa existentia, et ita mensuratur ævo sua operatio, et non tempore. Major probatur, quia formali rationi existentiæ Angeli secundum uniformitatem vel difformitatem, correspondet propria ratio mensuræ, secundum istos, distinguendo tres modos mensuræ rerum, secundum triplex esse rerum, et ita patet major. Patet etiam minor, quia volunt quod mensura media correspondeat illi quod habet moram indivisibilem, et tamen defectibilem, ita quod potest ex se non esse, et illam mensuram ponunt ævum; nunc autem, sicut Angeli existentia est indivisibilis, et tamen defectibilis, ita et cognitio ejus, secundum istos.

* ...cogitatio.

...enric. ...odl. 5. q. 13.

Si dicatur, quod cognitio non semper erit, et existentia ejus semper erit, et ita non est simile de existentia ejus et cognitione. Istud non videtur valere, quia etiamsi Angelus foret statim annihilandus, non propter hoc non mensuraretur ævo dum manet.

Si etiam dicatur, quod in potestate ejus est habere cognitionem istam, vel non habere. sic non est de actuali existentia ejus. Nec hoc videtur valere, quia sicut aliquando non fore, non variat existentiæ mensuram dum manet, ita multo magis illa causa, per quam potest ista potentialitas reduci ad actum, puta per creatam vel increatam, non variabit formalem rationem mensuræ existentiæ ejus, vel moram ejus in existendo.

Præterea secundo, (b) omnes concedunt actum beatificum Angeli mensurari ævo ; patet per Augustinum *de fide ad Petrum* 18. ille autem actus necessario includit vel præsupponit actum naturalem, et hoc ponendo Angelum habere aliquam productionem in actu suo beatifico, licet non possit ex se in totalem productionem actus beatifici, impossibile autem est æviternum necessario includere, vel præsupponere aliquid posterius æviterno, quod mensuratur scilicet mensura posteriori ævo ; igitur ille actus naturalis, qui includitur in actu beatifico, non potest esse temporalis. 5.

Contra modum (c) ponendi, videtur concedere magnam multitudinem temporum sine necessitate; sequitur enim quod quilibet Ange-

lus habeat suum tempus discretum, quia unus potest continuare cognitionem suam cum die nostro, et Angelus alius, potest suam continuare cum dimidio die, tertius cum hora, et ita unus Angelus habebit quatuor instantia sui temporis discreti, dum alius habet unum instans ; imo sequitur, quod in
Contra Henric. quolibet Angelo erunt duo tempora discreta, quia quilibet poterit continuare intellectionem suam, non continuando volitionem, et ita habebit duo instantia intellectionis, et tantum unum instans volitionis.

Præterea æva (d) secundum istum, in diversis æviternis sunt alterius rationis, si existentiæ actuales æviternorum sunt alterius rationis, et in Angelis diversarum specierum ponit æva diversarum specierum ; igitur similiter intellectionum alterius speciei erunt *nunc* temporis discreti alterius speciei.

6. Ex hoc arguo sic, nulla una quantitas componitur ex pluribus omnino diversarum rationum, quia licet senarius possit componi ex binariis et ternariis, quod tamen
Text. 19. negat Philosophus 5. Metaph. *sex sunt tantum semel sex*, et Avicenna 3. *Metaph.* tamen nulla quantitas composita ex pluribus, quantumcumque distinctarum rationum, potest esse eadem quantitas, puta quod senarius posset esse ex denariis et binariis et quibuscumque. Sed dum fluit dies nostra, posset Angelus intelligere quæcumque intelligibilia naturalia distinctarum rationum, puta lapidem, lignum, ferrum, aquam, cuprum, et quodcumque aliud post quodcumque aliud ; ergo et tempus suum componeretur ex instantibus diversarum rationum correspondentibus illis intellectionibus diversarum specierum, posset etiam non cogitare ista vel intelligere, sed alia plura, vel tot aliarum specierum, posset etiam per consequens tempus suum correspondens isti diei, esse compositum ex omnibus aliis partibus, et in nulla determinata positione se habentibus ad istud tempus; ergo, etc.

Præterea, quod ponitur unum (e) 7.
nunc illius temporis necessario coexistere pluribus instantibus nostri temporis, videtur esse fuga; et propter hoc poni videtur, ne concedatur tempus nostrum esse discretum, quia si instantia illius temporis præcise coexisterent instantibus temporis nostri, tunc sequeretur quod sicut illud tempus est discretum, ita et nostrum tempus esset discretum, et hoc fugiendo videtur poni istud sine ratione, scilicet quod oporteret unum instans illius temporis coexistere multis partibus nostri temporis. Quod autem hoc non sit necessarium, probo, quia quotcumque intelligibilia possum ego intelligere in aliquo tempore, tot intelligibilia, vel plura, potest Angelus intelligere in eodem tempore distincte, quia in intellectu creato, qui non potest omnia simul intelligere, videtur esse perfectionis, posse multa intelligere sine aliqua mora, nam hoc magis attribuitur ingeniosioribus. Sed intellectus humanus potest habere intellectionem aliquam in aliquo uno instanti, et

post statim potest habere aliam, et sic multas in aliquo tempore dato; igitur non est necesse intellectum Angeli si intelligit *A* cum aliquo instanti nostro, sistere in intellectione ipsius *A*, per aliquod tempus, et per instantia illius temporis, in quorum aliquo posset intellectus meus habere aliam intellectionem. Si enim dicatur, (f) quod intellectus meus post instans, non potest intelligere immediate, sed oportet quod per tempus maneat in illa cognitione, alioquin non esset dare primum instans illius cognitionis sequentis. Si enim poneretur intellectionem illam indifferenter mensurari tempore et instanti, non concluderet argumentum, tunc enim sicut non est medium inter instans et tempus, ita nec inter intellectionem meam, quæ est in instanti, et illam, et quæ est in tempore immediate habito, et tunc secundæ intellectionis non est dare primum. Sed inconveniens videtur, (g) quod similes intellectiones non habeant præcise similes mensuras.

Si nensu- aretur eratio angeli stanti, tempore eratio quens iam in- ntaneam n habe- ret mum es- se. 4. et 5.

Si autem intellectio Angeli mensuretur ævo, sicut postea dicetur, tunc etiam posset esse aliqua cum uno instanti, et aliqua cum tempore habito, et illa secunda habet primum sui *esse*, sicut et prior, quia illa secunda habet mensuram indivisibilem, sicut et prima habet, sed tamen nihil temporis nostri primum coexistit ille secundæ intellectioni, et hoc modo est de intellectionibus Angeli; quia si aliquid intelligat cum instanti nostro, non oportet illam intellectionem manere per tempus habitum, sed si statim habeat aliam intellectionem, illa coexistit tempori habito post instans, cum quo fuit prior intellectio, et tunc nihil erit temporis nostri primum coexistens illi secundæ intellectioni.

8. Præterea videtur, quod iste deberet dicere consequenter, quod similiter intellectiones nostræ mensurentur tempore discreto, quia intellectiones nostræ videntur esse totæ simul secundum Philosophum 10. *Ethic.* cum sint perfectæ et transeuntes, et ordine quodam se habentes.

Et si dicatur, sicut ipse videtur dicere, quod habent connexionem, quia intelligimus discurrendo, discendo hoc ex hoc, Angelus non sic, contra, hoc (h) non facit per se continuationem, vel non per se continuationem intellectionis ad intellectionem, non enim magis successive acquiritur cognitio conclusionis, vel intellectio conclusionis ex hoc, quia pars acquiritur post partem, et cognitio conclusionis acquiritur post, et per cognitionem principii, quam si ista cognitio, videlicet conclusionis, habetur præcise post cognitionem principii et sine ea.

Similiter possumus habere intellectiones distinctas succedentes sibi absque discursu, etsi illæ sint notæ simul; igitur illæ essent continuatæ quasi in tempore discreto, quod est contra Philosophum *in de Memor. et Reminiscentia*, quia intelligimus cum continuo et tempore.

Præterea quod dicitur de differentia numeri et orationis et hujus temporis, quia partes numeri manent, et partes orationis pos-

sunt esse in se continuæ, sed partes temporis istius nec manent, nec possunt esse in se continuæ. Omnes istæ differentiæ videntur esse materiales, et non formaliter distinguere rationem quantitatis discretæ, inquantum discreta est; accidit enim quantitati habenti partes non copulatas ad terminum communem, quod illæ partes simul maneant sive fluant, sive quælibet in se sit indivisibilis, sive non.

COMMENTARIUS.

3. Scotus improbat opinionem Henrici,

(a) *Contra conclusionem hujus positionis.* Doctor primo improbat conclusionem Henrici in se. Secundo improbat modum ponendi ipsius. Conclusio Henrici est, quod operatio Angeli intrinseca tantum mensuratur *nunc* temporis discreti, existentia Angeli mensuratur *nunc* ævi. Et Doctor hîc probat, quod talis operatio mensuretur simili mensura, qua mensuratur existentia Angeli, quæ probatio est satis clara in littera. Et breviter stat in hoc, quod sicut existentia intellectionis Angeli habet eumdem modum manendi dum manet, qualem habet existentia Angeli, dum manet, id est quod sicut Angelus habet existentiam omnino indivisibilem, et intellectio similiter habet, ut patet per ipsum Henricum, ubi supra, sequitur quod ipsa intellectio habebit similem mensuram, sed existentia Angeli secundum Henricum mensuratur *nunc* ævi; ergo et intellectio ipsius. Nec valet dicere, quod existentia Angeli manet diutius, quia si Angelus statim foret annihilandus, adhuc mensuraretur *nunc* ævi, ut supra patuit *præsenti dist. quæst. prima*. Si dicatur, quod secundum Doctorem videtur quod intellectio non habet *esse* permanens, sed in continuo *fieri,* ut patet, respondendo ad ultimum argumentum, *distinct.* 3. *quæstionis ultimæ primi*, et per consequens videtur posse mensurari alia mensura a mensura ævi. Dico quod hoc nihil est ad propositum, quia Doctor arguit ad hominem, quia Henricus ponit illam intellectionem habere *esse* omnino indivisibile, ut supra patuit.

Intellec[tio] est de [ge]ner[e] perman[en]tiun[ı]

Dico secundo, quod etiam secundum Doctorem habet *esse* permanens, ut patet per ipsum, cum sit de genere Qualitatis, ut ipse aliqualiter innuit, ubi supra, et clare probat *in quodlibet. quæst.* 13.

4.

(b) *Præterea secundo omnes concedunt*, etc. *Ille autem actus necessario includit actum naturalem*, id est, quod idem actus beatificus est partialiter productus ab Angelo, et quoad hoc dicitur actus naturalis, talis productio partialis non est necessario ab agente supernaturali, et ut idem actus principaliter producitur (licet partialiter) ab agente mere supernaturali dicitur supernaturalis. Tunc arguitur sic : Idem actus una tantum mensura mensuratur, sed actus beatificus, et ut producitur ab agente supernaturali et ab agente naturali, in re est simpliciter idem, licet varietur secundum diversos respectus, quia ut comparatur ad agens naturale dicitur naturalis, et ut ad agens supernaturale dicitur supernaturalis; ergo cum actus beatificus mensuretur ævo, sequitur quod ut producitur partialiter ab agente naturali mensuretur ævo, non enim isti respectus alii et alii faciunt diversam mensuram in fundamento.

Addit Doctor unam probationem ibi : *Impossibile est autem æviternum necessario includere vel præsupponere aliquid posterius æviterno, quod mensuratur mensura posteriori*, patet, quia sicut æviternum necessario est prius temporali, ita ævum necessario est prius tempore, et hoc etiam patuit, ubi supra *præsenti dist. quæst. prima,* secundum Henricum. Cum

ergo actus beatificus mensuretur ævo, et ille idem partialiter producitur naturaliter ab ipso Angelo, sequitur quod tantum mensuretur ævo, et non tempore, nec continuo, nec discreto, cum necessario sit posterius ævo etiam secundum Henricum.

5. Henric. quodlib. 9. q. 93. Quære Ocham et alios Nominales.

(c) *Contra modum ponendi.* Hîc Doctor improbat modum ponendi Henrici; posuit enim quod una intellectio Angeli quantumcumque durans mensuretur *nunc* temporis discreti, quod *nunc* de necessitate tanto tempori nostro coassistit quantum illa intellectio durat; hoc Doctor improbat, quia ponit multiplicitatem temporis sine necessitate. Et ultra sequeretur, quod unus Angelus habebit quatuor instantia temporis discreti, et alius tantum unum instans respectu unius temporis nostri, nam si unus Angelus intelligat lapidem, et continuet illam intellectionem per unam diem, et alius Angelus habeat intellectionem lapidis, et continuet eam per horam, et habeat cognitionem, puta hominis, et continuet per aliam horam, et habeat aliam cognitionem, æque per horam continuatam, et sic deinceps, statim sequitur intentum, scilicet quod unus Angelus per totam diem habebit tantum unum instans temporis discreti, et alius per eumdem diem habebit non tantum quatuor, sed et mille instantia temporis discreti, quod videtur absurdum, imo videtur quod in uno Angelo respectu unius diei possint habere duo tempora discreta, quia si continuet intellectionem per horam, habebit unum tempus discretum, sive unum *nunc* temporis discreti, et post habeat aliam intellectionem per aliam horam continuatam, tunc habebit unum tempus discretum constans ex duobus instantibus temporis discreti.

Et similiter si per medietatem horæ continuet intellectionem lapidis, et per aliam medietatem continuet aliam intellectionem, habebit illud tempus discretum, et sic unus Angelus in una die poterit habere plura tempora discreta, et alius in eadem die tantum habebit unum tempus, imo forte tantum unum *nunc* temporis discreti, si continuet unam intellectionem per totam illam diem, quod est inconveniens.

(d) *Præterea æva secundum istum*, etc. Hîc Doctor deducit Henricum ad hoc inconveniens, videlicet quod tempus discretum operationis Angeli esset constitutum ex *nunc* alterius rationis, patet, quia ipse vult, quod *nunc* ævi distinguatur ab alio *nunc* eo modo quo æviterna distinguuntur. Et sicut Angelus inferior specie distinguitur ab Angelo superiore, ita *nunc* mensurans existentiam inferioris distinguitur specie a *nunc* mensurante existentiam superioris. Pono modo, quod Angelus intelligat lapidem, lignum, hominem et hujusmodi, istæ intellectiones distinguuntur specie, quia specificantur ab objectis, specie distinctis, ut probat Doctor *in primo dist.* 3. *quæst.* 7. ergo et ipsa *nunc* temporis discreti mensurantia has intellectiones distinguuntur specie, et sic tempus illud quod est mensura componitur ex *nunc* distinctis specie, quod est absurdum, ut patet de aliquo. Nam linea componitur tantum ex lineis, et corpus ex corporibus, et superficies ex superficiebus, et motus unius speciei ex motibus tantum unius speciei.

6. Hîc Henric ducitur ad inconveniens.

Quomodo intellectiones distinguantur specie.

(e) *Præterea quod ponitur unum, nunc* etc. Henricus enim ex hoc dixit, quod unum *nunc* mensurans intellectionem Angeli, necessario coassistit alicui tempori nostro, et non uni instanti, quia deduceretur ad hoc inconveniens, scilicet quod tempus nostrum esset discretum, quod est contra omnes Philosophos. Quod

autem sequeretur, patet, quia si *nunc* mensurans unam intellectionem, coexistit uni instanti temporis nostri, ita aliud *nunc* mensurans aliam intellectionem immediate sequentem primam coexistit alii instanti temporis nostri, et sic de aliis, et per consequens videretur tempus nostrum esse discretum. Et tamen Doctor probat, quod non potest evadere hoc inconveniens, quia si ego in instanti *A*, possum cognoscere lapidem, et in tempore immediato illi instanti possum cognoscere hominem, a fortiori hoc videtur de Angelo, cum sit perfectior, et sic *nunc* mensurans intellectionem Angeli poterit coassistere uni instanti temporis nostri, et per consequens non est necesse intellectum Angeli, si intelligat *A* cum aliquo instanti nostro sistere in intellectione ipsius *A* per aliquod tempus, et per instantia illius temporis, in quorum aliquo posset intellectus meus habere aliam intellectionem.

Probatio Doctoris contra Henricum.

7. (f) *Si enim dicatur, quod intellectus meus*, etc. Diceret forte Henricus, quod ego non possem habere intellectionem durantem tantum per instans, quia intellectio sequens non posset haberi in tempore immediato illi instanti, patet, quia intellectioni secundæ non posset dari primum instans sui *esse;* quod probat, quia sicut non est medium inter instans et tempus (quia inter quæcumque duo instantia semper datur tempus medium; ergo inter instans primum et ipsum tempus non mediat aliquod instans) ita nec inter intellectionem meam, quæ est in instanti, et illam, quæ est in tempore immediate habito est aliquod medium, et sic intellectionis secundæ non daretur primum instans sui *esse;* patet, quia inter primum instans in quo est intellectio prima, et tempus immediate sequens, in quo est secunda intellectio non datur aliquod instans medium, et sic nec primum instans intellectionis secundæ; et sic poneret, quod intellectio possit mensurari instanti et tempore, ita quod prima intellectio habeat tantum *esse* per instans, et sic habet primum instans sui *esse*, quia ista est vera : hæc intellectio nunc est, et immediate ante hoc instans fuit; ergo incipit esse. Secunda vero intellectio, quæ est in tempore immediato illi instanti, non habebit primum instans sui *esse*, patet, quia hæc est falsa : ista intellectio in isto instanti est, cum sit tantum in tempore; si ergo secunda intellectio sit tantum in tempore immediato instanti, tunc argumentum non concludit, scilicet quod detur tempus nostrum discretum, quia non datur instans immediatum instanti.

(g) *Sed inconveniens videtur.* Dicit Doctor, quod est valde inconveniens, quod intellectiones ejusdem rationis non habeant præcise similes mensuras, ut patet in aliis mensuratis ejusdem rationis. Et vult quod si aliqua intellectio nostra mensuratur ævo, sive instanti ævi, et alia similiter mensurabitur instanti ævi, et sicut primum instans ævi poterit correspondere instanti temporis nostri, ita secundum instans ævi poterit correspondere tempori immediato illi instanti; et sicut prima intellectio habet primum instans sui *esse*, quia in instanti ævi, ita et secunda habebit primum sui *esse* in instanti ævi, cum habeat mensuram indivisibilem, sed tamen nihil temporis nostri coexistit illi secundæ intellectioni. Vult dicere Doctor, quod illa secunda intellectio non habet primum instans sui *esse* in aliquo instanti primo temporis nostri, sed in instanti ævi. Et si tempus nostrum sibi coassistat, non tamen adæquate sibi coexistit, ita quod dicatur quod si habet *esse* in tempore immediato post instans primæ intellectionis, quod primum sui *esse* sit in in- 8.

Respons Scoti.

stanti primo illius temporis immediati, non mensuratur tempore, sed primum sui *esse* est in *nunc* ævi, quod potest coexistere toti illi tempori. Idem dicendum de intellectionibus Angeli, quia si Angelus aliquid intelligat cum instanti nostro, non oportet illam intellectionem manere per tempus habitum, sed si statim habeat aliam intellectionem, illa coexistit tempori immediate habito instanti, cum quo instanti fuit prima intellectio, et tunc nihil erit temporis primum coexistens illi secundæ intellectioni.

An in intellectionibus nostris sit successio.

(h) *Contra, hoc non facit per se continuationem.* Dicit Doctor, quod in hujusmodi intellectionibus nostris etiam discursivis, non est successio et continuatio, sicut est quando una pars alicujus entis acquiritur post aliam partem, ut patet in alteratione et augmentatione; non enim intellectio habet hujusmodi partes; intellectio ergo conclusionis est ita simplex, si habeatur post cognitionem principii, sicut si non habeatur post talem cognitionem.

SCHOLIUM.

Concludit, maxime propter duas primas rationes, operationes Angeli ævo mensurari, et idem docet de forma substantiali generabili. De formis autem permanentibus, sed acquisibilibus partibiliter, v. g. calore, frigore, problematicus est, an ævo vel tempore mensurentur, et dat modum utrumque tuendi.

9. Intellectio Angeli ævo mensuratur.

Concedo conclusionem duarum primarum rationum, quod intellectiones Angeli mensurantur ævo, et breviter quæcumque existentia actualis invariabilis, hoc est, cui repugnat, ut secundum ipsam sit variatio, sive fluxus vel acquisitio partis post partem; nec enim perpetuitas aliquorum, vel corruptio vel annihilatio aliquorum variat mensuram formaliter, dummodo existentia sit ejusdem rationis dum manet.

Objectio. An omnia permanentia mensurentur ævo? Text. c. 118. idem. 6. Physic. text. com. 2.

Sed contra hoc, (a) quia tunc videtur; quod omnia permanentia mensurantur ævo; nihil enim est permanens, cujus existentia non maneat eadem dum manet, et hoc absque successione proprie dicta, quæ sit acquisitio vel perditio partis post partem. Consequens videtur esse inconveniens propter duo: Primo, quia secundum Philosophum 4. *Physic.* quies mensuratur tempore; igitur illa, circa quæ natus est esse motus, quando non sunt in motu, mensurantur tempore, sicut si essent in motu.

Secundo, quia omnium generabilium et corruptibilium generationes et corruptiones mensurantur instanti temporis, cujus autem primum *esse* mensuratur *nunc* temporis, ejus *esse* habitum mensuratur tempore; ergo omnium istorum *esse* habitum post generationem, mensuratur tempore.

Resp. ad objectionem. Primo modo est ipsa successio seu motus; secundo forma ut qualitas prout sub est tali successioni; tertio eadem qualitas divisibilis manens; quarto forma substantialis corruptibilis quam consequantur

Ad primum dico, (b) quod in entibus ista se habent secundum quemdam ordinem. Primo fluxus formæ; secundo forma, secundum quam est actualiter fluxus; et tertio forma, secundum quam potest esse fluxus partis post partem; et quarto permanens, in quo non est natus esse fluxus partium, tamen necessario habet formam consequentem, in qua natus est esse fluxus; quinto illud, in quo nec potest esse fluxus, nec in aliquo antecedente ipsum naturaliter.

Primum essentialiter mensura-

formæ divisibiles; quinto angelus, anima.

tur tempore, quia contra rationem ejus formalem est permanentia, vel quod aliqua pars ejus maneat eadem, sed ratio ejus requirit partem ejus succedere parti. Quintum omnino invariabiliter manet idem dum manet, et ideo nullo modo mensuratur tempore, nec secundum se totum, nec secundum partem ejus, nec etiam mensuratur tempore per accidens. Quartum non mensuratur tempore per se, nec secundum ipsum est proprie quies, quia non est natum moveri ; quiescit tamen per accidens, quia quies est secundum aliquam formam necessario consequentem ipsum. Secundum et tertium est eadem forma, licet secundum diversam dispositionem accepta, et secundum illam, uno modo acceptam, est actu motus, et secundum alium modum acceptam, est actu quies.

10. De ista forma (c) potest dici, quod licet non habeat esse actu variatum, quando est quies secundum ipsam, habet tamen esse variabile, et ideo nunquam mensuratur ævo quamquam non sit actu variatum, quia ævum requirit in suo mensurato esse invariabile cui repugnat successio partis post partem.

Si tamen dicatur omne *esse* non variatum mensurari ævo, tunc potest concedi quod ista forma, quando secundum eam non est actu motus, potest dici mensurari ævo.

Sed ista pars videtur minus probabilis quam prima, quia actualiter nunc existens, videtur habere instans temporis pro mensura, non autem *nunc* ævi, quod tamen oporteret ponere, ponendo ipsum, inquantum est actualiter sub motu, mensurari *nunc* temporis, et ut est actualiter sub quiete mensurari *nunc* ævi; quando ergo infertur quod omnia permanentia mensurantur *nunc* ævi vel ævo, patet quod non sequitur secundum unam viam, sed sola illa, quæ sunt vere permanentia, scilicet invariabilia dum manent in actu, et tunc improbatio prima consequentis de quiete non valet, quia quies non est secundum aliquam talem formam, sed secundum illam præcise, secundum quam naturaliter est motus.

Stat calorem mensurari ævo et ejus quietem tempore. Text. 52 53 idem 8 Physic. text. 71.

Si tamen aliquis vellet (d) concedere, calorem inquantum habet *esse* non variatum, mensurari ævo, potest dici quod quies ejus mensuratur tempore, et tamen calor cui inest, mensuratur ævo, quia quies non est nisi privatio alicujus successionis partis post partem, secundum quod vult Philosophus 5. *Physic.* ubi tractat de contrarietate motus et quietis, quod quies est privatio motus, et alibi ; ista autem privatio præsupponit actualem existentiam illius formæ, in qua est ista privatio, ita quod ipsa non est prima ratio existentiæ actualis. Licet ergo privatio mensuretur sic tempore, non tamen sequitur propter hoc quod existentia talis formæ mensuretur tempore, sed magis alia mensura priore.

Et si dicas quomodo potest ista privatio, ut distinguitur contra actualem existentiam, mensurari tempore? 11.

Quomodo convenit quieti eusurari, qua mensura ? ide Com. ɔi sup. 4. Phys.

Dico, quod sicut vacuum si esset, mensuraretur eadem magnitudine, qua plenum. Si enim esset ista domus vacua, major distantia esset mei ad unum parietem quam ad alium, sicut natum est esse majus plenum inter me et illum parietem, quam inter me et alium; tunc enim diceretur vacuum esse tantum, quantum corpus illud, si vacuum non esset, esset interceptum in vacuo, et quantum natum esset esse plenum. Ita in proposito, tanta privatio est successionis in partibus formæ, quanta nata est esse per motum in eadem forma. Hæc enim mensuratio est quietis, non positive, sed privative per motum, qui tunc posset inesse, quando ista privatio inest, sicut in aliis privatio semper mensuratur suo habitu, tantum enim malum est cæcitas in oculo apto nato ad videndum in determinato tempore, quantum bonum est visio.

Hoc modo licet Aristoteles dicat, quod quies non mensuretur nisi per accidens, potest tamen dici hoc modo quod mensuratur per se eo modo, scilicet quo privatio mensuratur per se, quia hoc convenit privationi per se, quod convenit ei inquantum est talis natura, hoc autem quod ipsa sit tanta vel tanta, convenit ei, inquantum est tanti vel tanti positivi.

Etsi igitur concederetur calorem inquantum quiescentem sive quietem caloris, mensurari tempore, non tamen oportet quod actualis existentia caloris mensuretur tempore, quæ præcedit naturaliter istam rationem quietis; illa enim secundum se non habet habitudinem ad tempus inquantum talis, nec actualem, nec aptitudinalem. Si tamen conceditur secundum illam aliam viam omnem talem formam dum manet, habere existentiam variabilem et existentiam non tantum variatam, sed etiam variabilem, mensurari tempore; tunc omnino est ponendum, illa entia non mensurari ævo, secundum quorum formas potest esse motus sed bene concedendum est substantias generabiles et corruptibiles, per se mensurari ævo, licet per accidens hoc est secundum quantitatem naturalem consequentem eas, mensurentur tempore.

Et tunc ad secundam (e) instantiam, quæ est de generabilibus 12.
et corruptibilibus, dicendum quod accipiendo istarum substantiarum mutationem, secundum quod loquitur Philosophus de ea, illa est indivisibilis necessario concomitans indivisibile terminans motum, ita quod cum dicitur, mutari est aliter se habere nunc quam prius, *aliter se habere* nunc accipitur pro indivisibili, sed *quam prius* accipitur pro divisibili. Primum igitur *esse* formæ per se terminans fluxum, per se primo mensuratur instanti, et ad illud proprie est mutatio, sed ad primum *esse* formæ, quod non est per se terminans fluxum, non est proprie mutatio, et primo, sed quasi secundario, inquantum illud primum *esse* concomitatur mutationem proprie dictam. Concedo igitur, (f) quod primum *esse* substantiæ generabilis, inquantum concomitatur mutati-

Primum esse formæ substantialis generabilis mensuratur ævo, sed comitatur mutationem esse terminans motum dispositionis quod mensuratur nunc temporis. Vide supra rationem ultimam Henric. contra Bonav. q. 1. hujus

dist. n. 26. al. indivisibiliter al. divisibiliter. onem proprie dictam, mensuratur instanti, sed non sequitur ultra, ergo *esse* habitum post illud instans, mensuratur tempore, quia in primo instanti comparatur illud esse ad causam particularem generantem, a quo est, et post illud instans non habet dependentiam ad illam particularem causam generantem, sed tantum ad primam causam conservantem ; et tunc habet habitudinem uniformem ad illam causam conservantem, sicut *esse* Angeli, quia conservatur in identitate perfecta absque varietate.

13. Creatio non mensuratur tempore nec in instanti ejus.

(g) Et ex hoc patet ad argumentum, quod posset fieri de successione in ævo, quia si est successio, ergo innnovatio, et per consequens mutatio, et ulterius, mutatio mensuratur in instanti temporis;ergo æviternum est temporale, quia quidquid mensuratur tempore vel instanti temporis, est temporale.

Respondeo, quod non omnis forma, secundum quam est innovatio vel variatio, mensuratur tempore, vel instanti temporis, sed solum illa secundum quam mutabile aliter se habuit successive, quam nunc se habet indivisibiliter, hoc est, cujus termino *ad quem* divisibiliter habito, necessario præsupponitur terminus *a quo* indivisibiliter, et in termino habitus, et hoc vel secundum quem fuit motus mensuratus tempore, vel ut necessario concomitans motum mensuratum tempore.

Per hoc etiam patet, quod Deus posset creare aliquid sine omni tempore, dare etiam quod creatio vel annihilatio diceretur esse mutatio, quoad hoc quod est ibi successio formæ post negationem ejus, quia non est mutatio eo modo quo Philosophus loquitur de mutatione, quia non est indivisibile necessario terminans fluxum sui oppositi, nec ut primo fluentis nec ut necessario concomitantis motum mensuratum tempore.

(h) Ad primum argumentum Ad arg. principale dico, quod doctrina de causis tradita, est secundum doctrinam Avicennæ erroneam, ac si intelligeret ille Auctor Intelligentias esse Deos quosdam, et earum operationes mensurari *nunc* temporis ; non quidem intrinsecam operationem, quia hoc non poneret potentialitatem nec successionem, sed extrinsecam circa corpus esse in momento temporis, et ideo auctoritas illa non est habenda sicut auctoritas, quia tradita est per radicem erroneam.

Ad secundum (i) potest concedi, Ad 2. quod intellectio Angeli non raptim est, sed durat cum aliquo tempore nostro, et tamen non propter hoc sequitur quod fit in tempore ; potest enim quod est in ævo, durare cum nostro tempore. Vel potest dici, quod aliqua intellectio potest inesse Angelo præcise cum instanti temporis nostri, et post illud instans potest habere aliam intellectionem immediate. Et quando dicis, natura nihil producit, ut statim non sit, verum est, quod natura non intendit hoc statim non esse, quod producit, nec etiam natura per generationem aliquid producit, quin inter generationem et corruptionem, quæ sunt in in-

stantibus temporis continui, sit tempus medium, et ideo generatio et corruptio non possunt continuari sibi invicem perpetuo secundum intentionem Philosophi ibi. Tamen non est inconveniens aliquid esse non in tempore continuo, et statim non esse, sicut apparet de mutatione et instanti, quæ non habent *esse* nisi raptim, et statim non sunt.

Ad rationem pro opin. Henrici. Quære). Bonav. de multiplici temporis cceptione.

Ad aliud, quod adducitur pro prima opinione secundum Augustinum : *Deus movet per tempus.* Potest dici, quod accipit ibi *tempus* pro omni eo quod potest habere *esse* post *non esse,* sicut expositæ sunt auctoritates *in* 1. *q. de. ævo*, et hoc modo, quodlibet aliud a Deo est temporale, et illud potest dici moveri per tempus, quod habet aliquid succedens alteri, ut esse post *non esse,* licet succedens, vel illud cui succedit, non sic proprie temporale, quia *non esse* vel *nihil* nullam habet mensuram, ita dicendum est in proposito.

COMMENTARIUS.

9. cotus arguit ontra Henricum.

(a) *Sed contra hoc.* Hîc Doctor arguit probando, quod si existentia permanens dum manet, mensuratur ævo, quod etiam quodlibet permanens mensurabitur ævo, et sic qualitas et quantitas, et hujuscemodi, dum actu permanent in *esse* quieto mensurantur ævo. Sed hoc videtur inconveniens propter duo. Primo, quia secundum Philosophum 4. *Phys. text. com.* 118. quies mensuratur tempore. Secundo, quia generationes et corruptiones omnium generabilium et corruptibilium mensurantur instanti temporis, cujus autem primum *esse* mensuratur instanti temporis ejus *esse* permanens mensuratur tempore.

(b) *Ad primum dico.* Hîc Doctor primo declarat aliqua. Secundo solvit primam rationem. Primo ergo dicit, quod fluxus alicujus formæ, puta quando acquiritur calor ut decem, mensuratur de necessitate tempore, dum successive acquiritur, nam fluxus ille est quædam successio prioris et posterioris ; et talis successio dicitur motus formaliter, et motus proprie mensuratur tempore, et forma secundum quam est fluxus, ut puta, calor, qui continue acquiritur, dicitur forma, secundum quam est talis successio, et talis forma ut est sub tali actu vel successione dicitur actu motus et forma, secundum quam potest esse talis successio vel fluxus, non quod actu sit fluxus, puta ipse calor ut decem actu permanens, dicitur actu quies, quia nata acquiri per motum.

Declaro tamen istam litteram : primo *fluxus formæ*, talis fluxus est successio formaliter secundum prius et posterius, ita quod unum succedit alteri, et talis successio formaliter dicitur formaliter motus, qui essentialiter, sive per se, mensuratur tempore, ut supra expositum est *in præsent. dist.* 2. Secundo, forma secundum quam est actualiter fluxus, ut calor, ut decem, pro quanto aquiritur successive, prout una pars actu acquiritur post aliam, talis calor dicitur forma, secundum quam actu fluxus formæ, vel successio formaliter, Tertio, forma secundum quam potest esse fluxus vel successio, et est omnis forma, quæ est partibiliter acquisibilis, ut quantitas et qualitas corporalis, et licet habeat aliquando *esse* permanens, tamen sibi non repugnat acquiri partibiliter, cum sit divisibilis in plures partes. Hoc secundum et tertium est eadem forma, licet secun-

10. Notabilis declaratio.

dum diversam dispositionem accepta, nam secundum quod est forma, secundum quam est actu fluxus formæ dicitur motus actu, sed secundum quod est actu accepta et habet *esse* permanens dicitur quies actu. Forte tamen forma secundo modo non dicitur motus formaliter, cum talis motus sit formaliter successio, qua una pars dicitur alteri succedere, sed erit motus materialiter, pro quanto est id secundum quod actu sit successio, et similiter forma.

11. Quomodo quies opponatur motui. Tertio, non erit quies formaliter, cum quies formaliter opponatur motui formaliter, sed poterit dici quies quasi materialiter, quia est forma, in qua nata est fundari quies. Quarto, est permanens, in quo non est natus esse fluxus partium, tamen necessario habet formam consequentem, in qua natus est esse fluxus. Istud quartum, forma substantialis corporalis, tenendum secundum aliquos, quod indivisibiliter acquiratur, in qua tamen est subjective forma, in qua natus est fluxus, puta quantitas vel qualitas corporalis. Hoc quartum non mensuratur tempore per se, nec per se secundum ipsum proprie est quies, cum non sit natum moveri, quiescit tamen per accidens, quia quies est secundum aliquam formam necessario consequentem ipsum, quæ, supple forma, nata est acquiri per motum, et per consequens nata est proprie quiescere. Quinto est illud in quo non potest esse fluxus, nec in aliquo consequente ipsum naturaliter, ut sunt substantiæ separatæ et abstractæ. Et hoc quintum omnino invariabiliter manet dum manet, et ideo nullo modo mensuratur tempore, nec secundum partem ejus, nec per accidens, cum in eo non sit aliquid natum partibiliter et successive acquiri ; tale vero mensuratur ævo, et etiam illa quæ in eo subjectantur, cum sint omnino invariabilia dum manent, cujusmodi sunt intellectiones et volitiones, ut supra patuit.

(c) *De ista forma potest dici,* etc. Dicit Doctor quod loquendo de forma secundo et tertio modo, id est, secundum quam actu est fluxus formæ, et secundum quam potest esse fluxus formæ, talis forma mensuratur tempore, quia licet ipsa forma tertio modo sumpta actu non habeat *esse* variatum, habet tamen esse variabile, et ideo non mensuratur ævo, quia ævum requirit in suo mensurato *esse* invariabile, cui repugnat successio partis post partem.

(d) *Si tamen aliquis vellet concedere calorem.* Sententia hujus litteræ est, quod quamvis quies ipsius caloris mensuretur tempore, non tamen existentia caloris mensuratur tempore, sed ævo, nam quies ex hoc dicitur mensurari tempore, quia opponitur formaliter motui, qui per se mensuratur tempore. Sicut ergo motus unius horæ mensuratur tanto tempore, ita quies opposita tanto tempore mensuratur, quia si talis motus calori non inesset per tantum tempus, et natus esset in esse, quies sibi opposita actu inesset per illud tempus, patet, quia quies formaliter non est nisi privatio alicujus successionis partis post partem, ut vult Philosophus *quinto Physic. text. com.* 52. *et* 53. ubi tractat de contrarietate motus et quietis, quod quies est privatio motus. Et addit Doctor quod licet Aristoteles dicat, quod quies non mensuretur nisi per accidens, potest tamen dici hoc modo, quod mensuratur per se, eo modo quo scilicet privatio mensuratur per se, quia hoc convenit privationi per se, quod convenit ei inquantum est talis natura ; hoc autem quod ipsa sit tanta vel tanta, convenit ei inquantum est tanti vel tanti positivi, quod scilicet tanto vel tanto tempore natum est acquiri, et per consequens tanto vel tanto motu. Et parum 12. Sententia litteræ.

infra : *Concedendum est* inquit *substantias generabiles et corruptibiles per se mensurari ævo*, licet per accidens, hoc est secundum quantitatem naturalem consequentem eas mensurarentur tempore.

13. claratio itteræ. (e) *Et tunc ad secundam instantiam*, etc. Hanc litteram declaro, cum dicit quod *accipiendo istarum substantiarum mutationem, secundum quod loquitur Philosophus de ea in illa est indivisibilis*, id est, quod mutatio substantiæ est indivisibilis. Sequitur : *tale vel est mutatio, vel* emplum. *indivisibile*. Pro clariori cognitione pono exemplum : ignis cum agit in lignum, primo expellit dispositiones contrarias, puta frigiditatem et humiditatem, et inducit per motum, puta caliditatem et siccitatem facientes pro generatione ignis, ultimus gradus caliditatis, cum sit indivisibilis, indivisibiliter acquiritur, et tale indivisibile terminat motum, sive successionem ; forma ergo ignis qui acquiritur, in instanti concomitatur ipsum ultimum gradum caloris. Et hoc est quod dicit : *tale vel est mutatio, vel indivisibile*, id est, talis forma substantialis, vel acquiritur per mutationem vel est indivisibilis necessario concomitans indivisibile, scilicet ultimum gradum caloris terminantem motum. Sequitur in textu : *ita quod mutari est aliter se habere nunc* iid sit utari. *quam prius*. Notat hìc Doctor rationem propriæ mutationis, et dicit, *aliter se habere nunc* accipitur pro indivisibili, et *quam prius* pro divisibili, id est, cum dicimus quod subjectum mutatur, puta ut non calido ad calidum, aut tunc illud subjectum dicitur mutari proprie, quia nunc aliter se habet, scilicet quando est sub ultimo gradu caloris, quia tunc ultimum gradum indivisibiliter habet, et totum calorem in *esse* quieto et permanenti ; et cum dicit *quam prius*, nam prius illud subjectum erat sub continuo fluxu, quia continue acquirebatur calor in ipso, ideo quando habet ultimum gradum caloris, aliter nunc se habet quam prius se habuit. Sequitur : *Primum igitur* esse *formæ per se terminans fluxum*, id est, quod ultimus gradus caloris, qui per se terminat illum motum (ut dixi supra) *mensuratur instanti*. Sequitur : *et ad illud proprie est mutatio*, patet per definitionem mutationis prius dictam, quia subjectum existens nunc sub tali gradu, proprie mutatur, quia aliter se habet nunc quam prius se habuerit.

Sequitur : *si ad primum esse formæ*, (id est, quod quando subjectum, puta, materia ipsius ligni, est sub forma substantiali ignis, quæ forma non terminat per se fluxum sive motum, patet, quia ipsa acquiritur subito et indivisibiliter per se primo) *se habet subjectum non mutatur*, quia ut est sub tali forma non aliter se habet nunc quam prius se habuit, eo modo quo exposui de subjecto propriæ mutationis. Sequitur : *sed quasi secundario, inquantum illud primum*, id est, quod illa forma substantialis potest dici mutatio secundario, quia concomitatur formam accidentalem, cujus ultimum *esse* est proprie mutatio, et hoc modo subjectum respectu formæ substantialis potest dici mutari, quia in ipso forma substantialis concomitatur mutationem primo et per se, puta accidentis facientis pro generatione talis formæ substantialis.

(f) *Concedo igitur*, etc. Vult dicere quod primum *esse* formæ substantialis in se absolute non mensuratur instanti temporis, sed tantum dicitur mensurari instanti temporis quodammodo denominatione extrinseca, supple inquantum concomitatur ultimum *esse* formæ accidentalis requisitæ ad hanc generationem formæ substantialis ; et quia tale ultimum *esse* Quomodo subjectum dicitur mutari.

mensuratur instanti temporis, ideo dicitur quod primum *esse* formæ substantialis mensuratur instanti temporis.

14. Quomodo non omnis forma mensuretur tempore.

(g) *Et ex hoc patet argumentum, quod posset fieri de successione in ævo.* Dicit Doctor, quod non omnis forma secundum quam est variatio vel mutatio, mensuratur tempore vel instanti temporis, ut patet de intellectione, nam intellectus transiit de privatione illius intellectionis ad illam, et sic dicitur mutatio, non tamen mensuratur instanti temporis, ut patet supra de intellectione Angeli. Sed sola ista mutatio mensuratur instanti temporis secundum quam mutabile aliter se habuit successive, quam nunc se habet indivisibiliter, ut declaravi supra de *mutari* proprie dicto. Vult ergo dicere Doctor, quod licet aliqua forma acquiratur post *non esse* ipsius, et sic subjectum ejus transeat de *non esse* illius formæ ad *esse*, quia tamen illa forma non acquiritur successive et partibiliter, sed tota simul, ideo non mensuratur tempore, nec instanti temporis, sola vero illa forma, quæ acquiritur partibiliter mensuratur tempore, *esse* vero illius ultimum mensuratur instanti temporis. Sequitur : *hoc est, cujus termino ad quem indivisibiliter habito necessario præsupponitur terminus a quo divisibiliter et in termino habitus est indivisibiliter.* Exemplum, nam calor ut octo sic se habet, quod ultimus gradus, ad quem terminatur totus motus caloris, dicitur terminus *ad quem*, et totus calor qui præcedit ipsum terminum *ad quem*, qui semper est sub motu, dicitur terminus *a quo*; et merito dicitur quod subjectum respectu caloris ut octo, habito ultimo gradu se habet aliter, supple in termino *ad quem* quam se haberet in successionem caloris sive in termino *a quo*. Sequitur : *et in termino habitus est indivisibiliter*, id est, quod calor ut octo, ut est in ultimo gradu, dicitur indivisibiliter, quia ille gradus ultimus acquiritur indivisibiliter. Sequitur : *et hoc vel secundum quem fuit motus mensuratus tempore*, id est, quod illa forma secundum quam motus mensuratur tempore, terminus illius formæ instanti temporis, ut exemplificavi prius de calore.

Quænam sit illa forma quæ mensuratur tempore.

(h) *Ad primum argumentum principale.* Responsio stat in hoc, nam Avicenna voluit quod operatio intrinseca Intelligentiæ sit intellectio et volitio, et sic eadem substantia cum ipsa. Hoc idem voluit Aristoteles 3. *de Anima*, vel saltem imponitur ei. Et cum dicitur in argumento : *operatio cujus substantia mensuratur æternitate, vel ævo, ipsa mensuratur tempore*, si intelligat de operatione intrinseca, non tenetur; si de extrinseca (ut ipse potius) posset concedi, quæ operatio extrinseca est movere cœlum, qui motus mensuratur tempore; sed quæstio tantum intelligitur de operatione intrinseca. 15.

Quid s[it] operatio intrinse[ca] Intellige[n]tiæ, 3. de an[i]ma com. text. 1[.] idem 12 metaph. 19. et 5 Quid s[it] operatio extrinse[ca] intelligen[]tiæ.

(i) *Ad secundum.* Responsio est clara ex dictis supra. Concedit enim quod intellectio Angeli potest durare, et tamen mensurari ævo, quod potest correspondere tempori nostro. Potest etiam aliqua intellectio correspondere tantum instanti temporis nostri, et alia immediate sequens correspondere tempore immediato, ut supra dictum est,

Quomod[o] intellect[io] Angeli possit d[u]rari.

Sed quidam novus expositor *primæ partis S. Thomæ. q.* 10. *art.* 5. dicit quod solutiones quas facit Doctor, tenendo quod potest esse successio in mensura aliqua, puta in ævo, absque novitate et successione in mensurato, non evacuant rationes prædictas ; et improbat specialiter exemplum Doctoris, qui sic dicit : *Si poneretur caro non habens partem et partem sub quantitate, tunc in mensura essent partes, et non in eo cujus essent, et sic in proposito* esse *Angeli est absque innovatione, et* 16.

Thoma[s] de vio Cajetanu[s]

tamen mensura est successiva. Unde ad rationem factam directe contra, respondet, negando in sententia, quod transmutabilitas mensurati, sit ut præcise causa successionis in mensura.

Responsio Cajetani facile convincitur.

Sed contra hoc responsio facile convincitur falsa, tum ad hominem, tum simpliciter. Ad hominem quidem, quia si successio in mensura stat cum mutatione et immutatione partis subjecti seu mensurati, ergo arguere a successione mensuræ ad transmutationem subjecti non valet, sed est sophisma consequentis. Sed ipse Scotus ibidem fatetur, quod ille processus est bonus, et ab effectu ad causam, ergo, etc. Et confirmatur, quia Aristoteles usus est illo, nec processus litteræ est alius ab illo; si enim successio est in mensura, dicimus ergo in mensurato, quia variatio mensurati est causa successionis in mensura. Mirum valde est de hoc homine, cum eamdemmet rationem, quam Aristoteles approbat, Thomas improbat, et propterea necesse est, ut aut approbationem aut improbationem propriam neget. Simpliciter autem, quoniam indivisibile impossibile est quod certificetur ex propriis per divisibile; ergo impossibile quod mensuretur per illud, et tenet sequela, quia mensura est certificatio mensurati, antecedens vero patet in exemplo suo, nunquam enim sciretur quanta esset caro indivisibilis per quantitatem divisibilem, si ejus esset. Unde de facto per quantitatem specierum in Eucharistia non mensuratur corpus Christi, quia non est sub ea divisibiliter, et idem est judicium in quantitate durationis, si enim ipsa est extensa, nunquam mensurabitur indivisibili et inextenso secundum durationem. Quomodo enim scietur, si illius duratio naturalis etiam fingi non potest? oportet igitur mensuræ extensæ respondere mensuratum extensum, et indivisibili indivisibile, ut littera ex Aristotele deduxit.

Quæ sit mensura.

Quomodo non mensuretur corpus Christi in Eucharistia.

17. Scotus hic arguit contra quatuor propositiones.

In responsione ad primum adverte quod Scotus arguit contra quatuor propositiones. Prima est affirmativa: *Operationes Angeli mensurantur tempore.* Secunda est negativa, virtualiter inclusa in præcedenti: *Operationes non mensurantur ævo.* Tertia est affirmativa: *Visio beata in Angelis mensuratur æternitate participata.* Et hæ omnes habentur in hac responsione ad primum, ut patet in littera. Quarta vero etiam affirmativa est: *Esse rerum generabilium mensuratur tempore*; hoc enim in responsione ad ultimum articuli præcedentis, et in corpore hujusmodi posita est, cum dictum est, quod tam id quod in transmutatione consistit, id est, motus quam id quod mutationi subjicitur, quod experimur esse nostrum *esse* substantiale, mensuratur tempore. Arguit ergo primo *in secundo sent. d.* 2. *q.* 4. contra secundam propositionem, probando illius contradictoriam, quam tenet ut veram, scilicet operationes Angeli mensurantur ævo tripliciter. Primo sic: *esse* et operatio Angeli habent uniformem modum manendi dum manent; ergo habent mensuram ejusdem rationis. Antecedens patet, quia utrumque est indivisibile, et tamen defectibile. Probatur, quia mensuræ proportionantur diversis modis manendi, ut patet de successivis et permanentibus. Secundo sic: actus beatificus mensuratur ævo, ut per Augustinum patet, *de fide ad Petrum c.* 18. ergo, etc. Tertio, operatio Angeli non mensuratur æternitate, nec tempore; ergo ævo.

Operationes angeli mensurantur ævo tripliciter.

Tres sunt mensuræ durationis secundum Scotum.

Ad evidentiam hujus difficultatis adverte, quod Scotus ibidem tres mensuras durationis ponit, *tempus*, *ævum* et *æter-*

nitatem, ita quod *tempus* rem successivam, *ævum* permanentem, defectibilem tamen, *æternitas* autem rem omnino indefectibilem mensuret. Et propterea tenet esse substantiale rerum, ad quas impossibile est esse motum et operationes Angelicas, etc. secundum se mensurari ævo; et tota radix ejus est illa maxima : *Quæcumque uniformem habent modum manendi, dum manent habent modum manendi, dum manent habent mensuram ejusdem rationis.* In præsenti autem littera distinguuntur mensuræ durationis penes mutabilitatem et immutabilitatem rerum. Et vere sic est, quoniam mensura durationis est certificativa naturalis durationis rei secundum se, alioquin frustra esset ; naturalis autem duratio rei ex mutabilitate aut immutabilitate nascitur. Loquor de mutabili vel immutabili proprie, id est, ex intrinseco, quoniam ex tali mutabilitate tantum pendet naturalis duratio rei ; nihil enim refert ad naturalem durationem rei, an in alio sit potentia destructiva ejus, an non ; sed solum an in ipsa sit, unde posset deficere, an non; et in hoc erravit manifeste Scotus dicens : *nec aliquando non esse, nec posse non esse per propriam potentiam, variat mensuram rei*, et fundamentum ejus est valde debile, scilicet quia si Angelus annihilandus esset, nihilominus mensuraretur ævo. Liquet enim, quod naturaliter non fore aliquando, et similiter posse naturaliter non esse, variant naturam rei, quia corruptibile et incorruptibile, ut dicitur *decimo Metaphys.* sunt substantia, aut in substantia, variant, inquam, naturam generice, adeo ut nihil sit eis univocum ; ergo nec propria mensura est eadem. Et ex hoc provenit, quod annihilandus Angelus mensuratur ævo, quia scilicet annihilatio non provenit ex natura ejus, sed ab extraneo, ipse enim quantum est de se semper esset ; dicimus ergo rem omnino immutabilem æternitate, immutabilem autem simpliciter, et mutabilem secundum quid ævum, mutabilem autem simpliciter tempore. Et propterea cum Angelus sit immutabilis substantialiter, mutabilis tamen accidentaliter, ævo mensuratur ; operationes vero ejus naturales, quia naturaliter sunt mutabiles, ævo mensurari nequeunt, ævo namque mensuratum æviternum est; æviternum autem naturaliter perpetuum est, nullum autem naturaliter mutabile, est naturaliter perpetuum.

Responsiones Cajetani contra Scotum.

Decimo Metaph. text. 19.

18. Ad fundamentum autem Scoti, distinguenda est primo propositio illa, quoniam si sit in sensu composito est falsissima, quoniam ut dicitur primo Periherm. *Unumquodque necesse est esse dum est.* (c. 6.) Et sic omnia manentia dum manent habent uniformem modum essendi, quia sunt necessario, et tamen non habent eamdem mensuram. Nec ad hunc sensum arguens facit illam, sed absolute seu in sensu diviso, et tunc dicitur, quod modus manendi est multipliciter distinguibilis, scilicet vel penes necessarium et possibile, vel penes permanens et successivum ; vel penes defectibile et indefectibile ; et quocumque modo sumatur, semper est falsa, quoniam nec omne necessarium convenit in mensura, sed alia est mensura necessarii omnino ut Dei, et alia necessarii simpliciter, possibilis autem secundum quid, ut reliqua sunt incorruptibilia, et similiter omnia possibilia non mensurantur una mensura, quoniam quædam tempore continuo, et quædam tempore discreto, ut dicetur. Similiter non omne permanens convenit in mensura, ut patet de superioribus et inferioribus, nec omnia successiva, quoniam alia est mensura successivorum succes-

sione continua, et alia succedentium successione discreta, ut dicetur. De defectibili autem et indefectibili, jam patet defectibilitatem non esse modum rei, ut ab eis sumitur, sed dicere potentiam extraneam, et propterea non est ad propositum, et esset nihilominus falsa ex eo quod non omne defectibile unica mensura certificatur. Ex his autem simplicibus patet responsio ad modos compositos, puta *permanens, defectibile*, et similes. Ad formam ergo propositionis dicendum est, quod habere uniformem modum manendi intrinsecum rei, ut per se respicientem talem durationem rei, est ratio uniformis, sive ejusdem mensuræ durationis, et non absolute uniformem modum manendi, et ideo falsum est antecedens illius consequentiæ, et jam exclusa est ejus probatio.

Ad secundum, negatur antecedens, ut patet in littera. Nec est verum, quod Augustinus dicat illud, nisi in sensu inferius manifestando, accipiendo scilicet *ævum* pro æternitate participata.

Ad tertium, negatur antecedens pro secunda parte, quia operatio Angeli mensuratur *nunc* temporis, non continui, sed discreti.

19. Contra secundam propositionem, scilicet, *operationes Angeli mensurantur tempore*. Arguit Scotus ibidem. Sed quoniam argumenta sua militant contra tenentes eas mensurari tempore discreto, quod sit species Quantitatis, et hæc propositio non est sancti Thomæ, quoniam apud nos tempus discretum nihil aliud est, quam numerus prioris et posterioris in motu discreto, qui nihil aliud est quam successio operationis spiritualis ad aliam operationem spiritualem, quales sunt duæ intellectiones sine phantasmatum vitio. Numerus autem de Prædicamento Quantitatis sequitur divisionem continui, oportet ut tempus hoc sit numerus transcendens, compositus ex unitatibus transcendentibus, quia inquantum sic, est unum tantum ex Scoto, motivum afferendum censui, scilicet quia ponuntur multa tempora sine necessitate. Oportet etiam multiplicari tempora, non solum in pluribus, sed in eodem respectu actus, intellectus et voluntatis, etc. hæc autem videntur inconvenientia ; igitur.

uid sit empus scretum apud omistas.

Ad hoc breviter dicitur, quod necessitas magna est multiplicandi tempus in continuum et discretum, propter spirituales, coperationes substantiarum spiritualium, carerent enim aliter proportionatis mensuris. Illæ enim cum sint immediate sibi invicem succedentes et instantaneæ secundum se, quia qualibet est tota simul elevantur manifeste supra tempus continuum, et ejus instantia, ad ævi autem excellentiam non attingunt, quia corruptibiles naturaliter sunt. Oportet ergo, aut sine propria mensura remaneant tam nobilia entia aut tempus discretum ponere, cujus instantibus operationes ipse in se mensurantur ; hæc enim sunt ipse motus spiritualis Angelorum, cujus numerus est tempus, per quod dicit Augustinus movere Deum spiritualem creaturam. Multiplicatio autem temporis discreti in pluribus Angelis, aut in eodem, judicio meo, non est necessaria nisi materialiter, quemadmodum etiam continuum, quo nostra mensurantur, materialiter multiplicatur in omnibus mobilibus, et ævum in omnibus æviternis. Consonum namque rationi videtur, ut sicut omnia æviterna simplicissimo ævo mensurantur, quod solum est unum formaliter, ita omnis operatio hujusmodi simplicissima operatione seu simplicissimo *nunc* illius mensuretur ; et similiter omnis successio operationum simplicissima succes-

Opinio auctoris.

Operationes intellectus quomodo

sint priores operationibus voluntatis.

sione. Talis autem operatio et successio est ea, quæ in primo operante temporale invenitur, quem constat esse supremum Angelum, in quo (ut dicetur) est etiam ævum. Et quia operationes intellectus sunt naturaliter priores et simpliciores operationibus voluntatis, erit unum tempus, objectum hujusmodi temporalium, quod est primo mensura operationum succedentium in intellectu primi Angeli, et ex consequenti et extrinsece mensura cæterarum operationum, tam suorum quam aliorum spiritualium, cum his tamen ut dictum est, stat quod quasi materialiter multiplicetur hujusmodi tempus, juxta numerum mensuratorum operum, eo quod unum et multa quæ consequuntur ens, multiplicantur cum rebus istis. Dixi autem *quasi materialiter*, quia non oportet, quod omnino univoce salvetur proportio temporum nostrorum ad tempus, cujus objectum est primus motus, et proportio temporum ad simplicissimum tempus eorum, sed sat est si est quasi talis.

20. Contra tertiam vero propositionem, scilicet, *operatio beata mensuratur æternitate participata*. Arguit idem *in quarto, dist.* 49. *quæst.* 6. Operatio beata non est immutabilior æviterno, ergo non mensuratur æternitate, sed ævo. Consequentia nota, et antecedens probatur; tum, quia operatio beata est simpliciter minus nobilis quam objecta beati Angeli, quoniam substantia est nobilior accidente; tum, quia perfectio ipsius operationis beatæ, non est immutabilior objecto ejusdem operationis, quoniam id quod inest alicui per accidens, non est immutabilius eo quod inest per se. Constat autem, quod substantia operationis mensuratur ævo; ergo, etc. Præterea æternum ut distinguitur contra æviternum non solum est totum simul, sed est indefectibile carens potentia ad non esse, sed nullum creatum est hujusmodi; ergo, etc.

Septimo Metaph. cont. 4.

Quid sit ævum

Ad evidentiam hujusmodi difficultatis, scito, quod quamvis ævum nihil aliud sit quam æternitatis participatio, distinguitur tamen a sancto Thoma, hoc, *in tertio contra Gentiles, c.* 16. *et in* 4. *sent. dist.* 49. *quæst.* 1. *artic.* 2. *quæstio.* 3. Æternitas participata ab ævo, non sicut perfectum a minus perfecto in eadem specie, sed sicut perfectius a minus perfecto diversorum ordinum. Æternitas quippe cum sit propria mensura divini *esse*, participata æternitas, consequenter est propria mensura *esse* divini ordinis. *Esse* autem divini ordinis dico, quod impossibile est connaturale esse cuicumque creaturæ factæ, aut factibili, de quo in quæstione duodecima latior erit sermo. Ævum autem est mensura *esse*, immutabilis quidem, sed naturalis ordinis, et hæc est per se primo differentia inter æternitatem participatam et ævum. Ex hac enim, et aliæ differentiæ fluunt, et omnes difficultates solvuntur, quia enim operatio beata divini est ordinis, ideo æternitate dicitur mensurari participative.

Hinc etiam oritur vis conclusionis impugnatæ a Scoto, scilicet intellectus creatus non potest ex se in operationem beatam, ergo mensuratur æternitate ; ex primo siquidem antecedente sequitur, ergo divini est ordinis, et post, ergo mensuratur æternitate.

Unde ad primam rationem Scoti, negatur antecedens, quoniam operatio beata, dato quod ipsa in se non esset immutabilior æviterno, est tamen immutabilioris ordinis, quia divini, et propterea dicitur, et est immutabilior secundum suum genus. Dixi autem : *dato quod non sit*, etc. quia minor mutatio sufficit ad *non esse* operationis beatæ, quam substantiæ An-

21. ajetanus espondet ad primam ationem Scoti.

geli, quia hæc exigit ad annihilationem, illa non. Est et rursus *immutabilior*, quia plura mutabilia immutabilius continet; una siquidem visio beata absque omni immutatione continet visiones omnium spectantium ad universum eminenter; nullum autem æviternum ad hanc immutabilitatem ascendere potest.

13. ono Met. ontext.13.

Ad probandum autem primum, dicitur quod sicut actus est simpliciter nobilior potentia, et tamen substantia est simpliciter nobilior accidente, et ratione primi actus intelligendi est nobilior materia prima, ratione secundi, e contra, ita in proposito, et hæc est vera, quod substantia est nobilior accidente. Et similiter hæc quod *esse* divini ordinis est nobilius *esse* naturali, et propterea utrumque est verum in diversis ordinibus. Substantia quippe Angeli est nobilior secundum *esse* naturæ; operatio autem beata secundum excellentiam Deitatis, et si proprie loqui volumus æquivoce comparari videtur.

Ad secundam autem probationem negatur, quod substantia operationis beatæ mensuretur ævo. Substantia enim operationis, et ejus perfectio una res numero sunt, et eadem mensurantur mensura, unde non solum beatitudo operationis, se ipsa operatio beata mensuratur æternitate participata. Falsum quoque est, quod perfectio non sit immutabilior substantia operationis, eo modo quo distinguuntur, quoniam substantia operationis, si sine perfectione beatitudinis esset, in instanti temporis discreti mensuraretur. Perfectio autem deitatis mensuram deitatis adducit, non eo modo quo accidens superinducitur, sed eo potius modo quo differentia generi adveniens naturam affert specificam, et propter ea non valet probatio in oppositum de Deo quod inest per accidens; constat enim, quod natura generica, aut quasi generica secundum se non talis, aut tantæ perfectionis sit ex perfectione differentiæ advenientis, quæ tamen generi accidere conceditur perfectionem tantum, ut talem assequitur, ita quod unum ens perfectum sit, et sic est in proposito.

Ad secundam autem objectionem principaliter dicitur, quod proprie loquendo, beatus, ut sic, caret potentia ad non esse beatum, sicut cœlum caret potentia ad non esse rotundum. Quemadmodum enim materia prima, si reciperet formam unam æquivalentem omnibus formis generabilium et corruptibilium, careret potentia ad non esse illius formæ, ita intellectus habens actum beatum, caret potentia ad non esse illius actus. Actus enim ille est omnium bonorum non aggregatione, sed elevatione perfectus, et ideo beat, ac immutabilem beatum reddit ; extenso autem vocabulo, ut arguens utitur, vocando *potentiam non esse* potentiam Logicam vel objectivam, dicitur quod æternum per essentiam oportet carere omni potentia ad *non esse*, non autem per participationem, sed sat est, ut distinguatur contra æviternum diversitate ordinis, quia illud scilicet est ordinis æterni per essentiam, istud vero naturæ. Cœlum quomodo careat potentia.

Contra quartam propositionem arguit Scotus *in secundo ubi supra*, non aliter quam contra primam, scilicet *esse* substantiale habet eumdem manendi modum quamdiu est, quem habet æviternum, quia successione caret, etc. ergo. Sed ad hoc non oportet respondere aliter, quam superius. Non enim penes habere *esse* modo successivo vel permanenti, distinguuntur mensuræ, sed penes mutabile et immutabile, ut dictum est. Sed adverte hic, quod Scotus ibidem nititur solvere rationem sancti Thomæ ad hoc *in responsione ad* 3. *in præcedenti articulo* factam, scilicet quia motus est mensura, non tan- 22.

tum motus, sed etiam quietis; ait enim, quod substantia bovis absolute mensuratur ævo, quies autem ejus tempore, nec aliud ex illa sequitur ratione. Sed hæc responsio non est sufficiens evasio, quoniam tempus comprobatur in littera mensurare, non solum quietem, sed rem quiescentem, quoniam omne quiescens est mobile; omne autem mutabile, secundum quod mutabile, mensuratur tempore. Constat autem, quod secundum substantiam nos sumus mutabiles; ergo secundum substantiam temporales, et stat vis rationis in hoc: Motus et quies substantialiter accepti, id est, mutatio substantialis et quies sub *esse* substantiali, non solum in actu, sed in potentia mensurantur tempore; ergo *esse* substantiale nostrum mensuratur tempore. Antecedens patet ex eo quod actus et potentia ad ejusdem ordinis mensuram spectat, ut *ex primo Cœli et* 4. *Physic.* habetur. Consequentia autem tenet ex eo quod potentia talis substantialis est, ut *decimo Metaph.* dicitur.

23. Quomodo Cajetanus non recte absolvat rationes Scoti

Respondeo, ostendendo quod rationes quas facit iste novus expositor, non evacuent rationes Doctoris. Et primo ad illa quæ dicit de successione in mensura, et non in mensurato. Dico, quod si recte intelligeret Doctorem, non oporteret circa hoc laborare. Unde pro majori intelligentia, nota quod Doctor primo non videtur tenere expresse hanc opinionem, scilicet quod ponatur mensura successiva, sed sustinet utramque opinionem, scilicet quod sit mensura successiva, ut tenet S. Bonaventura, et quod sit mensura indivisibilis ut tenet Henricus, sustinendo tamen opinionem S. Bonaventuræ, dicit respondendo ad rationes Henrici, quod ævum est mensura successiva mensurans existentiam Angeli, licet existentia Angeli sit indivisibilis, et nullo modo successiva.

Triplex mensura.

Secundo nota, quod triplex est mensura pro nunc, scilicet permanens et intrinseca, et sic quantitas permanens dicitur mensura alicujus quanti. Secunda est successiva secundum partem et partem, ita quod componitur ex pluribus partibus divisibilibus, quarum una succedit alteri, et sic tempus est mensura motus, vel una pars motus per replicationem potest mensurare unum totum motum, ut patet infra *dist. præsenti. q.* 2. Tertia dicitur mensura successiva, constituta ex partibus tantum indivisibilibus sive instantibus ævi, ita quod non dantur plura instantia simul, sed semper unum succedit alteri, et talis mensura dicitur mensurare durationem existentiæ Angeli, ita quod dicimus existentia tantum duravit et durat; sicut etiam dicimus, quod tempus mensurat motum, ita quod per tantum tempus cognoscimus motum tantum durasse. Et sic mensura isto tertio modo potest mensurare indivisibile quantum ad ejus existentiam tantum duraturam, ita quod primum instans ævi mensurat existentiam Angeli positam pro illo primo instanti, et secundum instans ævi succedens primo instanti ipsius ævi, mensurat eamdem existentiam ipsius Angeli posita pro illo secundo instanti, et sic deinceps.

24. Quare d catur mensu indivisib lis.

Dicitur ergo ævum mensura indivisibilis, pro quanto mensurat indivisibiliter, sic intelligendo, quod illud quod actu mensurat, est tantum instans ævi, et transeunte illo succedit aliud mensurans indivisibiliter existentiam Angeli. Dicitur etiam ævum mensura divisibilis et successiva accipiendo pro quodam toto constituto ex pluribus instantibus, sibi invicem succedentibus, et sic est mensura divisibilis, mensurans existentiam Angeli divisibiliter, sic quod tota existentia Angeli posita in primo instanti, tantum mensuratur alio, et posita eadem in secundo instanti, mensuratur alio succedenti; et

sic patet quomodo non est inconveniens esse mensuram aliquam divisibilem et successivam, et mensuratum in se esse omnino indivisibile, licet tamen eodem semper ponatur in *esse* pro alio et alio instanti ævi. Esset bene inconveniens dare unam mensuram successivam constitutam ex partibus divisibilibus, et per consequens successivis ad invicem, mensurare indivisibile, et nullo modo successivum, quia si mensurat intrinsece secundum unam partem, quæ necessario est divisibilis, correspondet mensurato divisibili, ut patet de tempore, quia si una pars horæ, puta centesima, mensurat unam partem motus, necessario illa pars erit divisibilis ; et quia totus unus motus constat ex partibus divisibilibus, ideo habet mensuram divisibilem et successivam, et e converso.

Et cum dicit, quod Doctor adducit Aristotelem 4. *Phys. text. com.* 90. *et* 100. quod prius et posterius in tempore, sunt propter prius et posterius in motu, dico, quod bene in hoc concedit Aristoteles de tempore et motu, quia est impossibile mensuratum, quod est causa mensuræ, esse successivum et divisibile, quin mensura sit successiva et divisibilis, nam cuilibet parti motus correspondet aliqua pars temporis, et utraque pars est divisibilis ; et sic una pars temporis non potest succedere alteri parti sine successione partis posterioris motus ad partem priorem, cum prius et posterius in motu sint causa prioris et posterioris in tempore. Et forte non est simpliciter necessarium esse tantam successionem in mensura, quanta est in mensurato, patet, quia si daretur successivum habens centum partes secundum quantitatem, et non secundum proportionem, et daretur aliquod tempus habens tantum quatuor partes secundum quantitatem, et posset mensurare totum illum motum, et hoc per replicationem, et tamen non esset tanta successio in tempore quanta in motu. Et similiter si daretur motus habens centum partes secundum quantitatem, una pars illius per replicationem mensuraret totum illum motum, et tamen esset major successio in mensurato quam in mensura.

Et cum arguit ad hominem, dicens : Si 25.
successio in mensura stat cum immutatione in mensurato ; ergo arguere a successione mensuræ ad transmutationem mensurati, non valet, est sophisma consequentis ; et ipse Scotus ibidem fatetur quod iste processus est bonus et ab effectu ad causam. Dico concedendo esse sophisma consequentis, quia bene valet, si mensuratum est successivum, et mensura erit successiva, sed non e contra, ideo arguitur a positione consequentis ad positionem antecedentis. Et cum dicit : Scotus concedit hunc processum esse bonum, dico, quod si totam litteram Doctoris vidisset, non sic faciliter diceret, quæ dicit, nam ibi tantum concedit de motu et tempore, unde sic dicit : *Dico,* inquit, *quod bene sequitur, si partes temporis sunt aliæ, partes motus erunt aliæ, si est ab effectu ad causam ; sed non est necesse, quod in quibuscumque partes durationis sunt aliæ, quod aliqua distinctio partium priorum sit causa hujus distinctionis, quia illa quæ alicui est secunda, potest in alio esse prima, exemplum,* etc. Hæc ille. Alia verba, quæ dicit iste novus expositor, quia sunt minus honesta contra tantum Doctorem, silentio transeo, nec recurrere ad similia est solvere rationes.

Et cum ultimo dicit, quod impossibile est indivisibile certificari per divisibile, et hoc ex propriis ipsius indivisibilis, dico, ut supra, quod non est inconveniens ; indivisibile enim in se quantum ad suum *esse* existentiæ, non certificatur per divisibile, sed bene indivisibile tale potest

certificari quantum ad ejus durationem, quia per aliud et aliud instans ævi certificatur, quod talis existentia indivisibilis durat per tot instantia, quæ constituunt mensuram successivam et divisibilem in illa instantia, sicut si, per possibile vel impossibile, conservaretur una mutatio per diem, vel unus punctus, et daretur tempus constitutum ex instantibus, sibi invicem immediate succedentibus, mensuraretur mensura divisibili modo exposito. Errat enim iste, credendo quod ævum mensuret intrinseca Angeli, nam mensurat tantum existentiam ejus quoad suam durationem, et sicut nec æternitas dicitur mensurare existentiam divinam in se et simpliciter, sed mensurat ejus infinitam durationem. Et cum ultra dicit, quod nunquam sciretur quanta esset caro indivisibilis per quantitatem indivisibilem, si ejus esset, dico, quod non est simile, quia aliud est loqui de mensura mensurante aliquod quantum in se, et de mensura mensurante aliquid quantum ad ejus durationem, ut dixi supra, quia forte indivisibile in se non posset certificari per aliquod divisibile, sicut nec divisibile per indivisibile. Et hoc exemplum Doctoris de carne et quantitate debet sane intelligi, non enim dicit, quod tunc talis quantitas permanens mensuraret carnem non habentem partem et partem, sed tantum dicit sic: *Si poneretur caro non habens partem et partem sub eadem quantitate permanente, tunc esset ibi alietas partium in ipsa extensione, quæ quantitas est absque extensione vel divisibilitate partium ejus, cui accidit talis extensio.* Hæc ille. Et per hæc, quæ dixi, patet quid dicendum est de corpore Christi in Eucharistia, et sic patet improbatio etc.

Exemplum Doctoris debet sane intelligi.

26. Quomodo Cajetanus non bene vidit Scotum.

Respondeo, ostendendo quod solutiones hujus novi expositoris non evacuent rationes Doctoris. Et præmitto, quod imponat illi quæ non dicit; imponit enim quod ipse ponat tres mensuras secundum uniformitatem vel difformitatem mensuratorum, etc. Sed iste non bene forte vidit Doctorem originaliter. Doctor enim adducit hæc contra Henricum qui posuit hanc triplicem mensuram correspondentem, etc. Secundo imponit Doctori quod *esse* substantiæ rerum, et operationes intrinsecæ Angelorum mensurentur ævo. Sed hoc non dicit Doctor sic simpliciter et absolute, ut iste imponit, imo forte tenet quod nulla mensura mensurentur, ut patet *q.* 3. *dist.* 2. *secundi,* ubi tandem videtur tenere, quod existentia superior Angeli, etc. et sic diceretur de existentia superioris intellectionis, imo in ista materia semper dubie loquitur, ut patet. Dicit ergo Doctor quod posito, quod operatio Angeli mensuretur aliqua alia mensura, de qua supra *in q.* 3. et posito quod existentia Angeli mensuratur ævo, dicit quod operatio intrinseca et substantia etiam corruptibilis mensurantur ævo, cum hujusmodi existentiæ habeant similem modum, etc. non dicit ergo absolute, quod mensurentur ævo, oportet enim diligentius videre Doctorem Subtilem. Tamen posito, quod sic mensurentur ævo, adhuc ostendo, quod non recte improbat rationes Doctoris.

Cum ergo dicit, quod Scotus erravit manifeste dicens: nec aliquando non esse, nec posse non esse per propriam potentiam variat mensuram ejus, et fundamentum ejus est valde debile, quia si Angelus esset annihilatus, nihilominus mensuraretur ævo. Dico, quod hoc est verum, quod mensuraretur ævo, et quod non esse aliquando naturaliter, et non posse non esse naturaliter non variant modum mensuræ, ut clarius intelligatur præmitto aliqua: Primo, quod gradus intrinsecus rei non variat rationem formalem rei, ut patet a Doctore *in primo,* 27.

Fundamentum Cajetani valde debile.

Gradus intrinsecus rei non variat rationem

formalem rei.

dist. 8. *q.* 2. *in responsione ad primum argumentum principale*, cum talis gradus, et si sit intrinsecus rei, est tamen posterior re, cujus est, et sic ponendo, quod necessitas et contingentia, finitas et infinitas sint gradus intrinseci, non variabunt rationem formalem rei, cujus erunt.

Secundo præmitto, quod nullus modus rei quicumque sit ille, sive intrinsecus, sive non (cum semper intelligatur posterior re, cujus est, patet, quia præsupponit eam) potest variare formalem rationem illius, et sic primo res est talis in se, quam intelligatur esse sub aliquo modo. Sicut etiam dicit Doctor *in primo*, *dist.* 3. *q.* 5. *et in secundo*, *dist.* 1. *q.* 2. *et* 5. quod ad absolutum in causa, sequitur absolutum in effectu, ita quod effectus prius intelligitur talis entitas in se, quam intelligatur sub isto modo, sive respectu quo formaliter dependet. Et per consequens nullus respectus ad causam variat rationem formalem illius, ut dicit Doctor in pluribus locis allegando pro se Augustinum, et sic quod Franciscus sit a Joanne vel a Sole immediate, talis respectus non variat *esse* formale ipsius, sive sit magis ab uno patre quam ab alio, ut notat Doctor *in secundo*, *d*. 20. *q*. 2.

Nullus respectus ad causam variat rationem formalem illius.

28. Tertio præmitto, quod sicut est entitas in se, ita ad talem entitatem nati sunt consequi tales vel tales modi, patet, quia homo formaliter est talis entitas, ideo sequitur concomitanter esse finitum et esse risibilem, et non hinnibilem. Similiter, quia talis entitas, ideo sequitur concomitanter habere talem gradum intrinsecum; sicut quia Deus formaliter et quidditative est in se talis entitas, ideo habet talem modum, puta infinitatem, necessitatem, et sic de aliis. Et quia lapis est formaliter entitas, ideo repugnant sibi isti modi, scilicet *infinitas* et *necessitas*, et conveniunt ei *contingentia* et *possibilitas*, et similiter diceret Philosophus, quia cœlum est talis natura, ideo concomitanter convenit ei incorruptibilitas, quia præcise talis entitas, et sic hujusmodi entitates non dicuntur variari per hujusmodi modos, licet tales modi de necessitate concomitentur.

Quarto præmitto, quod contingit dupliciter cognoscere res, vel convenire ad invicem, puta specie, genere, et hujusmodi, vel differre, puta specie, genere, etc. vel per intrinseca et rationes formales, vel per aliqua quæ necessario concomitantur rationes formales. Primo modo cognoscimus, quod homo et asinus conveniunt genere, quia talis entitas in se, et differunt specie, quia tales entitates secundo modo, quia homo est risibilis, et asinus rudibilis et similiter per hujusmodi passiones quasi a posteriori argumentor, quod distinguuntur specie. Sic dico in proposito, quod corruptibile et incorruptibile differunt plusquam genere, scilicet Physico, licet non Logico, ut patet 10. *Metaph.* id est, quod illa entitas, ad quam sequitur incorruptibilitas differt genere ab illa entitate ad quam concomitatur corruptibilitas, non enim corruptibilitas et incorruptibilitas sunt rationes formales distinguendi genere Physico cœlum a lapide, imo si per impossibile essent separata ab eis, adhuc genere Physico distinguerentur, sicut si risibilitas et hinnibilitas essent separatæ ab homine et equo, adhuc distinguerentur specie, et sic intelligitur Philosophus. Similiter esse ens per se, et esse ens in alio, non variant rationem formalem, cum non sint de intrinseca formali ratione, ut alias patebit ; bene tamen concomitantur de necessitate, puta esse in alio, concomitatur accidens, et esse ens per se concomitatur substantiam, et per esse ens per se, et ens in alio, cognoscuntur hujusmodi entia tantum a posteriori. Si dicatur, si isti modi non variant 29.

Quomodo sit intelligenda ista propositio Aristotelis secundum Scotum corruptibile et incorruptibile differunt plus quam genere. vide Scotum in 4. sent. dist. 6. q. 10. Decimo Met. context. 26.

rationem formalem rei, ergo si lapidi adveniret incorruptibilitas, adhuc esset lapis, et similiter si esset necesse esse, esset lapis, dico, quod isti casus sunt simpliciter impossibiles.

30. Ex uno impossibili possunt plura impossibilia sequi.

Et si dicatur, ponatur hoc per impossibile, dico quod ex uno impossibili possunt plura impossibilia sequi. Sicut si ponatur per impossibile, quod Deus sit risibilis, sequuntur multa impossibilia, et sic posset concedi hoc impossibile, videlicet, quod Deus esset in se, et tamen esset risibilis, et similiter lapis esset in se, et tamen esset incorruptibilis et necesse esse. Sequeretur etiam, quod non esset lapis, non primo, sed tantum concomitanter, sicut si ponatur, quod homo sit rudibilis primo et per se, sequeretur hominem esse, stante rudibilitate, et concomitanter sequeretur hominem non esse, quia rudibilitas non est nata inesse homini, sed tantum asino.

Ex his patet improbatio dicti illius novi expositoris, et quomodo dictum Doctoris stat in suo robore, videlicet quod Angelum aliquando esse tantum, et ipsum non posse non esse, non variat existentiam formalem ipsius Angeli, quia aliquando esse et semper esse a parte post sive a parte ante, præsupponunt ipsum *esse* existentiæ, et sic per hujusmodi posteriora non variatur, et sic sequitur quod si existentia Angeli tantum duraret per horam, ita mensuraretur ævo, sicut si perpetuo duraret, imo si ab æterno fuisset. Si etiam naturaliter tantum esset pro aliquando, adhuc mensuraretur ævo, sicut etiam si ex natura sua non posset non esse, quia nunquam talis existentia variatur, cum posse esse naturaliter pro aliquando tantum, et naturaliter non posse non esse, consequatur talem entitatem, quæ forte prius intelligitur esse talis in se, quam intelligatur sub illis modis, nisi dicatur, quod alius et alius modus ipsius rei, requirit aliam et aliam mensuram. Sed hoc non est ad propositum, imo est totaliter recedere a proposito, ut patet, tum etiam, quia ponitur mensuram mensurare existentiam rei, ut supra patuit ; nec dicitur eam mensurare, quia sub tali vel tali modo. Dicimus enim, quod æternitas mensurat absolute existentiam Dei, et non sub illa ratione, qua est indefectibilis, ita quod indefectibilitas sit ratio formalis, quare existentiæ divinæ conveniat talis mensura, sed talis existentia est talis in se, quod sibi necessario competit indefectibilitas.

Ex his etiam apparet quomodo non sit verum quod dicit, scilicet quod ideo Angelus mensuratur ævo, quia annihilatio non competit Angelo ex natura sua, sed tantum ab extrinseco ; ipse enim quantum est de se, semper esset, quia ista *semper esse* et *non semper esse*, tantum concomitantur talem entitatem Angeli, nec, ut dixi, variant rationem formalem ipsius, ut patuit. Tum etiam, quia falsum assumit, videlicet, quod Angelus ex natura sua semper esset, quia ex natura sua est defectibilis et annihilabilis, et nisi conservaretur a Deo, statim annihilaretur, ut patuit supra *præsenti distinctione;* omnis creatura subjecta est varietati, (ut inquit Paulus) et de hoc alias erit sermo. Nec similiter verum est, quod dicit ista opinio, scilicet quod omne mensuratum ævo est naturaliter æviternum, et æviternum naturaliter est perpetuum, nullum autem naturaliter mutabile est perpetuum, hoc enim non probat. Tum etiam, quia quæro, aut naturalis perpetuitas est ratio formalis, quare conveniat Angelo talis mensura, aut talis existentia Angeli? Non primo, quia tunc mensura illa conveniret naturæ Angeli per rationem alicujus posterioris, tum etiam, quia illa perpetuitas, aut est ipsum ævum,

31. Quomodo Angelus ex natura sua sit defectibilis.

aut aliquid aliud. Si primo, tunc sequitur quod idem sit ratio formalis inhærendi, et quod sit ipsum inhærens respectu ejusdem, quod est impossibile. Si secundo, quæro de illo alio, aut est existentia Angeli præcise, et tunc habetur propositum, quia talis existentia, cum sit ratio formalis quare convenit talis mensura, ita mensuratur ævo, si tantum duret pro instanti sicut si perpetuo; sicut si *rationale* sit ratio formalis, quod risibile conveniat homini, ita erit ratio formalis inhærendi, si homo duraret per horam, sicut si perpetuo. Si est aliud ab existentia Angeli, assignetur, non videtur posse assignari, et quodcumque assignetur, tunc talis mensura inerit Angelo tantum per aliquid posterius ipso Angelo, quia illud assignabile erit tantum posterius, ut supra patuit; tum etiam, quia oporteret ipsum probare omne æviternum esse naturaliter perpetuum, cum nihil sit naturaliter, et ex natura sua perpetuum, secundum veram fidem, cum
hil est xcepto o) naturaliter petuum, :undum eologos.
omnia alia a Deo sint mere contingentia, et possibilia ex natura propria, et repugnat Deum posse facere aliquid ex natura sua perpetuum et necessarium; et de hoc satis patuit *in primo, distinct.* 2. *parte prima, quæst. prima. distinct.* 8. *quæst. ultima,* et specialiter, *dist.* 39. ubi improbavi opinionem Thomæ, et ostendi quomodo responsiones istius novi expositoris non evacuant rationes Doctoris.

32. Cum respondet ad rationem Doctoris, (scilicet quæcumque habent uniformem modum manendi, dum manent habent mensuram ejusdem rationis) quod in sensu composito est manifeste falsa. Dico,
jetanus n vidit genter otum.
quod forte non vidit diligenter quæ Doctor dicit; vult enim Doctor, quod illa, quæ habent eumdem modum existendi, scilicet permanenter vel successive habeant mensuram ejusdem rationis, patet, quia sucessive per se, ut omnes motus tantum mensurantur tempore, cum tempus sit mensura motus secundum prius et posterius, ut patet *quarto Physicorum*, et cont. 101.
omnia permanentia habent eumdem modum existendi, et generalem, quia omnia sunt entia, quorum existentiæ secundum se totas vere permanent, ita quod una pars non succedit alteri. Aliquæ vero habent existentiam permanentem, ad quam ex necessitate naturæ concomitatur indefectibilitas, et talis tantum ex natura mensuratur æternitate, ut existentia divina, quæ est ratio formalis, quare talis indefectibilitas conveniat ei, et similiter quare talis mensura conveniat ei. Aliqua vero habent existentiam, ad quam ex natura sua necessario concomitatur defectibilitas, et statim desinerent esse, nisi conservarentur a causa extrinseca; et sic omnia permanentia quæcumque sunt illa vel saltem illa, quæ non per motum acquiruntur, ut sunt omnes substantiæ, habent hunc eumdem modum specialem, scilicet quod sunt existentiæ permanentes defectibiles, et sic mensura ejusdem rationis mensurarentur; dico ergo, quod si etiam propositio accipiatur in sensu composito, quod est vera, et est sensus: quæcumque habent similem modum existendi, dum existunt mensurantur mensura ejusdem rationis, quia ut sic, habent eamdem rationem formalem, propter quam convenit eis talis mensura.

Et quod dicit *de Primo Periherm.* conce- 33.
ditur propositio in sensu composito, eo modo quo exposita est *in primo, dist.* 39. et sic omnia entia dum sunt, necessario sunt, loquendo de necessitate secundum *quid* tantum, et non absoluta, ut ibi diffuse expositum est, sic dico in proposito de ista propositione. Sicut etiam dicimus de ista propositione: *homo dum est, necessario est risibilis,* quia dum est, habet rationem formalem quare risibilitas insit,

sic quæ habent similem modum existendi, dum actu existunt tali mensura mensurantur. Et cum dicit, quod Doctor non loquitur, nec ponit ea ad hunc sensum, scilicet compositum, negatur, imo patet quod ponit eam absolute tam in sensu composito quam diviso, imo magis in sensu composito, ut patet intuenti. Et cum infert, quod nec etiam est vera in sensu diviso, distinguendo de modo manendi, vel penes necessarium et possibile, etc. Patet respondendo ex supradictis, scilicet quod mensura talis convenit enti ratione suæ entitatis existentis, et non ratione necessarii, nec possibilis, nec ratione defectibilis vel indefectibilis, ita quod talia sint rationes formales, quare talis mensura competat eis; sed bene dicimus, quod æternitas convenit divinæ existentiæ ratione talis entitatis, ad quam necessario concomitatur ex natura rei indefectibilitas, et sic patet quomodo non percipit recte mentem Doctoris; et si sic intelligit Doctor, apparet ex supradictis, quomodo ejus impugnatio nihil sit contra Doctorem. Et ex his patet, quomodo responsio hujus ad rationes Doctoris nihil concludant, nec oportet aliter eas impugnare.

34. Rationes Cajetani contra Scotum nihil concludunt.

Ad illa, quæ dicit respondendo ad rationem factam contra secundam propositionem. Ista opinio multa dicit, quæ non videntur vera. Primo cum dicit quod tale tempus discretum secundum S. Thomam non est de Prædicamento Quantitatis, sed transcendens, hoc videtur omnino irrationabile. Tum, quia mensurata, ut operationes Angelorum, non sunt transcendentes, cum sint de Prædicamento Qualitatis; ergo nec mensura earum, cum mensura et mensuratum sint unigenea *ex decimo Metaph. text.* 4. Tum, quia ipse expresse dicit, ideo tempus tale est discretum et transcendens, quia et motus mensuratus est transcendens, qui motus est successio operationis spiritualis ad aliam, quia quæro quomodo accipiat iste motum illum discretum. Aut accipit tantum pro illa successione, qua una operatio succedit alteri, sicut posterius succedit priori, et sic talis successio discreta mensuratur per se tempore discreto. Aut accipit illum motum pro illis operationibus sibi invicem succedentibus, alius modus non videtur posse dari. Non primo, tum quia illa successio aut nihil est, aut si est aliquid, est tantum ens rationis; cum ibi non sit aliquid ex natura rei continuans ipsam, modo si mensuratum est unigeneum mensuræ, sequitur quod cum mensura sit realis, et mensuratum sit reale.

Si dicatur, quod talis successio est relatio prioris ad posterius succedens priori, et sic est realis: Sed hoc nihil est, quia talis relatio eodem modo mensuraretur, quo et aliæ relationes; tum etiam, quia relatio realis actualis semper est inter extrema realia actu existentia, ut patet, sed talia extrema actu simul dari non possunt, patet, quia posterius succedit priori, sic quod quando posterius est, prius non est, aliter unum non proprie succederet alteri. Tum secundo, si accipitur successio formaliter, quæ est inter priorem operationem et posteriorem mensurari tempore discreto, qua mensura mensuraretur existentia operationis in se, cum vere sit mensurabilis? aut ævo, aut tempore discreto. Si primo, habetur propositum. Si secundo, erunt duo tempora discreta alterius et alterius rationis, patet, quia operationis existentia habet *esse* permanens, et successio illa habet tantum *esse* successivum; modo permanentis formaliter, et successivi formaliter est mensura alterius et alterius rationis. Si ac-

35. Relatio realis semper est inter extrema realia. Vide Sc. in 6. q. quodlib. a. 1.

cipitur secundo, scilicet successio talis pro operationibus spiritualibus, sic quod una mensuretur uno instanti temporis discreti, et alia alio instanti ejusdem temporis, ex quibus instantibus constituitur tempus discretum, contra, tum, quia illæ operationes non sunt transcendentes; ergo nec mensura earum ut dixi supra; tum quia si tales operationes mensurentur tempore discreto, quia una succedit alteri, ita videtur quod visiones nostræ (cum habeant similem existentiam ut patet; non enim fiunt successive, sed sunt simul totæ, cum sint indivisibiles) mensurentur tempore discreto, quia una succedit alteri. Et idem dico de aliis operationibus nostris.

36. Si vis dicere, quod operationes Angelorum spirituales sint alterius rationis, hoc parum valet. Tum, quia alterius et alterius objecti specie distincti est alia et alia intellectio specie distincta, et sic alterius rationis; ergo darentur mensuræ alterius rationis, quod est absurdum. Tum quia visiones nostræ habent similem modum existendi, et una immediate succedit alteri, et sunt æque indivisibiles, nec acquiruntur per motum continuum, cum non sint formæ acquisibiles per motum, quia nec quantæ, sed spirituales, ut alias patebit. Item, arguo contra hunc modum, quia hujusmodi operationes mensurantur tempore discreto, quia una immediate succedit alteri, et habent *esse* permanens et indivisibile, etc. Quæro de formis substantialibus, quarum una immediate succedit alteri in eadem materia, ut patet, quia in eodem instanti quo corrumpitur una forma in materia succedit alia, et sunt formæ permanentes, non habentes partem et partem in se, cum non sint nec compositæ, nec quantæ, nec acquirantur per motum, ut patet, qua igitur mensurabuntur? Non tempore continuo, quia illud mensurat per se continua successive, ut patet 4. *Phys.* Si tempore discreto, hoc est contra te, qui negas substantiam defectibilem mensurari tempore discreto, oportet ergo assignare aliam rationem quare videlicet operationes spirituales Angelorum mensurentur tempore discreto.

37. Et cum dicit, quod quia illæ operationes sint instantaneæ secundum se, quia quælibet est tota simul, et una immediate succedit alteri, hoc idem patet de intellectionibus nostris. Nec valet recurrere ad phantasmata, quia si non possunt haberi immediate, nisi prius phantasia habuerit actum suum, tamen habet a specie intelligibili in intellectu possibili virtute intellectus agentis et phantasmatis, ut patuit *in primo dist.* 3. *q. penult.* tunc intellectio indivisibiliter causatur non concurrente phantasmate, ut supra probatum est *in* 1. *dist.* 3. *q.* 7. *et alibi.* Tum etiam, posito quod tales operationes haberentur virtute phantasmatum, adhuc sequitur quod eadem mensura, vel simul mensurentur, quod patet, quia in se et secundum suum *esse* sunt indivisibiles, et ex natura instantaneæ et totæ simul, et sibi succedentes; ergo sequitur propositum. Nec valet dicere, quod habeantur ministerio phantasmatum, quia respectus ad aliud, absolute non variant naturam rei; etiam multæ intellectiones Angelorum causantur partialiter ab istis inferioribus, ut patet infra *in isto* 2. *dist.* 3. *q.* 11. *sive ultima*, et tamen non negaretur illas mensurari ævo, secundum Doctorem, et ipsi haberent concedere quod adhuc mensurarentur tempore discreto.

Item, cum dicit quod tales operationes habent ex natura sua tantum *esse* instantaneum, hoc parum valet ad pro-

Omnia permanentia desinerent esse nisi

potenti manu Dei conservarentur. positum suum, quia etiam omnia permanentia quæcumque sint illa, ex sua natura habent *esse* instantaneum, et statim desinerent esse, nisi potenti manu Dei conservarentur pro quolibet instanti, ut alias patebit. Et multa alia possent adduci, quæ brevitatis causa omitto.

38. Et quod addit, quod quia operationes intellectus sunt naturaliter priores et simpliciores operationibus voluntatis, erit unum tempus omnium hujusmodi temporalium, quod est primo mensura operationum succedentium in intellectu primi Angeli, et ex consequenti et extrinsece erit mensura aliarum operationum tam suarum quam aliorum spiritualium, etc. Certe miror, quod iste dicat hujusmodi ad mentem Thomæ, cum Thomas talia non dicat, ut patet intuenti Thomam. Tum etiam oporteret eum probare, quod operationes intellectus Angelici sint simpliciores operationibus voluntatis, cum sint æque indivisibiles, et nullo modo compositæ. Nec iste respectus prioritatis facit ad propositum ejus, quia quæritur tantum de operationibus in se absolute. Tum etiam mirum est, quod iste dicat, quod operationes voluntatis Angeli mensurentur extrinsece mensura, qua intrinsece mensurantur operationes intellectus Angelici, cum sint in se formaliter ita indivisibiles, et ad invicem succedentes, et ita spirituales, et forte, et sine *forte* perfectiores, ut probabitur, Domino Duce, *in* 4. *distinct.* 49. Mirum etiam est, quod non habeant formaliter et intrinsece mensuram, cum etiam omnes motus particulares, et si mensurentur tempore universali extrinsece, mensurantur tamen suo tempore particulari, et intrinsece, ut patet; multo fortius istæ operationes mensurabuntur tempore discreto formaliter et intrinsece. Et ultra, si mensura perfectior mensurat alia imperfectiora extrinsece, magis erit dicendum quod mensura operationum voluntatis erit mensura extrinseca respectu operationum intellectus, quia si mensuratum perfectius, et mensura erit perfectior et simplicior, etiam secundum istum novum expositorem, ut supra patuit. Cum ergo voluntas Angeli sit valde nobilior et excellentior intellectu ipsius Angeli, ut probabitur *in quarto distinct. quadragesima nona*, sequitur quod ejus operationes sint etiam perfectiores, et sic patet intentum.

39. Ad illa quæ dicit respondendo ad rationes Doctoris contra tertium articulum, dico primo, quod multa dicit antequam solvat rationes ejus, quæ non videntur vera. Primo de illa æternitate participata, quæ ponitur mensura operationis beatæ, quæ operatio pertinet ad *esse* divini Ordinis non videtur verum. Tum, quia sunt multa alia, quæ hoc modo pertinent ad *esse* divini Ordinis, patet de cognitione Dei quam habuerunt Angeli sub ratione propria Deitatis, et hoc ante eorum beatitudinem, et tamen talis cognitio non mensurabatur æternitate participata; patet, quia ipsi volunt quod operatio intrinseca Angeli non beata mensuratur tempore discreto, ut supra patuit, et quod talis cognitio sit, sive pertineat ad *esse* divini Ordinis. Patet, quia tale *esse* non est connaturale creaturæ factæ vel factibili (ut ipse exponit *esse* divini Ordinis) patet quia talis cognitio non potest haberi via naturali. Similiter quærendum esset de cognitione, quam habuerunt vel habere potuerunt ante beatitudinem, de futuris contingentibus quæ tantum cognosci potuerunt per divinam revelationem, quomodo mensurabatur, non æternitate. Patet, quia talis cognitio ante beatitudinem non fuit beata, etiam posito quod illam habeant in beatitudine, adhuc talis non potest dici

beata, ut patet *in* 4. *distinct.* 10. *et* 45. *quæstione ultima,* nec mensurabatur tempore discreto, quia talis cognitio nulli creaturæ est connaturalis.

40. jetanus evacuat tiones Scoti.

Secundo dicit, quod ævum est mensura *esse* immutabilis, scilicet naturalis ordinis, hoc improbatum est supra, ut patuit. Item videtur simpliciter quod operatio beata ita mensuretur ævo, sicut et non beata, et possent adduci rationes factæ supra pro operatione intrinseca Angeli. Sed quidquid sit de istis, iste tamen expositor non evacuat rationes Doctoris contra Thomam, cum primo dicit, quod talis visio est immutabilior æviterno, quia minor mutatio sufficit ad *non esse* operationis beatæ, quam ad *non esse* substantiæ Angeli, quia hæc exigit annihilationem, illa non. Hoc non videtur, quia ita illa est Michaelis, sicut et substantia Angeli, quia ex quo dicit esse divini Ordinis, non desinit esse, nisi per annihilationem.

ɔmodo Angeli nmutaile.

Et etiam posito hoc, adhuc non sequitur quod sit immutabilior, quia hîc *immutabile* accipitur pro eo quod ex natura tali est magis durativum, et sic ponitur ab istis *esse* Angeli immutabile, quia ex natura sua habet *esse* perpetuum, quale *esse* non habent alia inferiora ; et sic similiter *esse* participatum divini Ordinis dicetur magis immutabile ex hoc quod ex natura talis *esse* habet durare. Quæro modo a te quod est magis durabile, an *esse* Angeli, an *esse* talis operationis? Si dicis quod *esse* talis operationis, quæro a quo habent, ut possit sic immutabiliter inesse, aut ex natura sua, aut a Deo tantum. Si primo, ergo similiter et *esse* Angeli, quia ex natura sua habet *esse* immutabile et perpetuum secundum te. Si secundo, ergo sicut Angelus voluntate divina potest habere tale *esse* immutabile, sequitur quod mensuretur æternitate participata. Ille enim respectus, quod scilicet dicatur beata, sive quod terminetur ad objectum beatificum, non videtur causa, quare magis mensuretur æternitate, quam non terminaretur ad tale objectum in se, quia talis respectus non variat existentiam ipsius, cum prius sit talis in se quam terminetur ad objectum, ut patet a Doctore *in quodlib. quæstione quarta decima.* Similiter non videtur multum ad propositum quod dicit, quod ideo est immutabilior, quia plura immutabilia continet eminenter, etc. et per consequens debeat mensurari æternitate participata, quia si sic, tunc sequeretur quod supremus Angelus esset immutabilior ex natura sua, quod ipsi non concederent, vel si concederent, oporteret in eo ponere aliam mensuram a mensura ævi, quod est omnino inconveniens secundum etiam eos. Et plura essent hîc dicenda, quæ transeo brevitatis causa.

Et cum dicit ad probationem, quod actus est simpliciter nobilior potentia, et tamen substantia est simpliciter nobilior accidente et ratione primi, actus intelligendi est nobilior materia prima et ratione secundi e contra, ita in proposito, etc. Ista propositio non videtur simpliciter vera, scilicet quod actus sit simpliciter nobilior potentia, loquendo de potentia subjectiva, quia tunc albedo esset nobilior objecto, cum sit ejus actus accidentalis. Et si actus sit nobilior, erit tantum secundum *quid*, pro quanto aliqualiter perficit; et si ponatur, quod sit simpliciter nobilior potentia, debet intelligi de potentia objectiva. Et quomodo actus dicatur prior potentia definitione, tempore et perfectione, vide 9. *Metaph. text. com*, 13. usque ad *text. com.* 19. inclusive. Et cum concedit, quod substantia est nobilior accidente, et *esse* divini Ordinis nobilius *esse* naturali, hoc nihil est, quia substantia est simpliciter et absolute nobilior omni accidente, ut patet 7. *Metaph*, 41.

41. Actus est nobilior potentia, verum est de aliquo actu, ut anima est perfectior corpore.

text. com. 4. accidens autem non potest dici simpliciter et absolute perfectius aliqua substantia, sed tantum secundum quid, puta, quia aliqualiter perficit, vel quia unit objecto perfectissimo, sicut visio beata. Et ideo stat ratio Doctoris, quod cum *esse* æviterni, ut *esse* Angeli sit simpliciter perfectius ipsa operatione beata, quod si ipsa mensuratur æternitate, quod magis *esse* ipsius Angeli, vel si *esse* Angeli mensuretur ævo, quod etiam operatio beata.

42. Ad illud, quod dicit negando substantiam operationis beatæ mensurari ævo, quod substantia operationis et ejus perfectio una res numero sunt, eadem mensurantur mensura, quæro quid accipit per substantiam operationis? Aut accipit ipsam operationem absolute, aut ipsam cum illo respectu quo dicitur beata. Si primo, illa secundum te mensuratur instanti temporis discreti. Si secundo, tunc erit unum ens per accidens, et sic non erit ejus per se aliqua mensura. Deinde quæro de illa perfectione, qua dicitur beata, aut est aliquid intrinsecum et de essentia illius, aut extra essentiam illius, et tantum accidens ei. Non primum, patet, quia operatio ex hoc dicitur beata, quia terminatur ad objectum beatificum, et ut sic includit relationem ad illud, et relatio non est de essentia absoluti, ut patet, operatio autem est qualitas absoluta, ut probat Doctor *in quodlibet. quæstione* 13. Si secundo, ergo stat argumentum Doctoris, quod talis substantia operationis erit immutabilior tali accidente, sine tali perfectione adveniente sibi.

Quomodo operatio dicatur beata.

Nec valet dicere, quod talis perfectio non sit ei accidens, sed quæritur differentia adveniens generi. Hoc est enim manifeste falsum, quia quæro cui generi advenit? Si operationi tali, ergo sub illa operatione constituitur aliqua species perfectior tali operatione, et sic operatio beata erit una per se species, quod non videtur; tum etiam, quia (ut dixi) talis perfectio, qua operatio dicitur actu beata, est relatio (ut dixi), talis non advenit generi de genere absolutorum, ut differentia contrahens. Ex his patet ad alia quæ sequuntur, et præcipue ad illa quæ dicit respondendo ad rationes contra quartam propositionem, patet ex his quæ dixi respondendo ad illam, quam ipse dixit secundam propositionem et ad primam.

Quidam novus expositor primæ partis Sancti Thomæ *in prima parte, quæstione decima, articulo sexto, sive ultimo*, reprehendit Scotum, ponentem primum æviternum non mensurari ævo. Unde sic dicit: Ad evidentiam igitur hujus, scito quod æviternum non mensuratur ævo, sive intrinsece, sive extrinsece, per modum quantitatis continuæ, aut successivæ, aut etiam discretæ, sed per modum unitatis, quoniam ævum est indivisibile et totum simul. 43.

Cajetan reprehendit Scotum

Cum enim ævum sit unitas immutabilis vitæ immutabilitati conjunctæ, quanto aliquod immutabile minus est immutabilitati conjunctum, tanto est immutabilius et minus compositum, ac per hoc simplicius, ac consequenter magis unum; supponimus autem nunc, quod æviternum quanto inferius tanto pluralitati majori conjunctius est, unde et habet species minus universales et operationes minus ambientes locorum aut corporum, et propterea supremum æviternum tanquam maxime immutabile inter immutabilia sic, id est, immutationi juncta, est maxime unum, et consequenter ex natura sua habet unde per accessum, et recessum ab eo cætera æviterna, ut sic, mensurantur extrinsece.

Ad Scotum ergo, negatur minor, scilicet nihil est notius ex natura rei primo

um nihil iud est quam tas per odum ensuræ talis nutabilitatis.

æviterno. Dico namque, quod ævum existens in primo æviterno, sive sit ejus substantia, aut existentia, sive non, est notius in ratione mensuræ ipsa æviterni substantia, ut immutabilis, quoniam ævum nihil aliud est quam unitas, per modum mensuræ talis immutabilitatis, ac per hoc ipsum ævum est ipsa unitas formaliter, cui primo debetur ratio mensuræ, ut patet *quarto, et decimo Metaphysicæ.* Substantia autem sic immutabilis est denominative una, et hanc denominationem importat ly *æviternum*; constat autem universaliter, quod id, quod est formaliter tale, est notius et certius ex natura rei eo quod est denominative tale. Quamvis igitur substantia Angeli sit simpliciter notissimum omnium, quæ in eo sunt, ævum tamen in genere seu in ratione mensuræ est notius illius substantia, sicut quamvis substantia corporea sit notior secundum se quantitate, in genere tamen mensuræ quantitas est notior secundum se. Hæc ille novus expositor.

44. Respondeo et dico primo, quod non bebe scrutatus est verba Doctoris Subtilis. Primo enim dicit *distinct.* 2. *quæstione* 2. *art. ultimo*, quod non apparet necessitas ponendi aliquam mensuram intrinsecam aliam realiter ab existentia Angeli, quia talis mensura esset posterior existentia Angeli, ut patet; et sic si Angelus non posset esse sine tali mensura intrinseca, tunc esset idem realiter, ut probat ubi supra articulo primo contra Henricum. Si vero potest esse sine tali mensura, ergo non est necesse ponere talem mensuram in existentia Angeli.

Nec valet dicere, quod talis mensura sit eadem realiter cum existentia Angeli, quia mensura est realiter cum existentia Angeli, quia mensura est realiter aliud a mensurato, cum sit certior ipso mensurato, ut dicit Doctor *in quæstione tertia*, et sic non apparet talis necessitas ponendi ævum mensuram intrinsecam existentiæ Angeli, ut dicit Doctor *in quæstione secunda et tertia*, et sic negatur ævum, ut mensura non tantum a primo Angelo, sed etiam ab omni Angelo.

Et si iste novus expositor intendit improbare Doctorem de hujusmodi mensura, quasi Doctor neget eam a primo Angelo tantum, et non ab aliis Angelis; patet quomodo non percipit nec verba, nec mentem Doctoris, cum ipse Doctor neget eam ab omni existentia Angelorum. 45.

Cajetanus non percipit mentem Doctoris.

Si vero iste expositor intendat probare ævum esse mensuram intrinsecam respectu existentiæ Angelorum sic, quod talis mensura necessario conveniat existentiæ Angelorum, tunc habet solvere rationes Doctoris, quia aut ponitur eadem realiter, aut distincta realiter, et posterior existentia Angeli. Non primo, quia omnis mensura realiter distinguitur a mensurato. Non secundo, quia tunc existentia Angeli posset esse sine ipsa, et sic non esset simpliciter necessaria.

Si vero iste expositor intendat loqui de ævo prout Doctor loquitur *dist.* 2. *quæstione* 3. secundum secundum et tertium modum, scilicet quod *ævum* secundum secundum modum accipiatur, pro qualibet existentia superiori et simpliciori, et sic quælibet existentia superior, cum sit perfectior, ut nata certificare de existentia inferiori, erit mensura extrinseca existentiæ inferioris. Vel tertio modo, scilicet, quod *ævum* dicatur illa existentia simplicissima, quæ ex ratione sua formali, et in se est certissima, et primo nota, nata certificare de aliis, et sic prima existentia supremi Angeli potest dici *ævum*, respectu aliarum existentiarum inferiorum Angelorum. Et sic utroque modo accipit Doctor *ævum* pro existentia simpliciori Angelorum.

Quomodo in supremo Angelo nullum sit ævum.

Et sic patet, quod loquendo de *ævo* istis modis, quod in supremo Angelo nullum sit ævum, patet, quia nulla existentia alterius Angeli est superior et simplicior, quia tunc existentia supremi Angeli non esset simpliciter suprema.

Et sic patet quomodo iste in vanum laboret in exponendo quæ dicit, et in respondendo rationi Doctoris, quam certe non percipit, cum ignoret ad quem sensum faciat illam. Illa enim ratio ponitur a Doctore ubi supra, *quæstione secunda*, et probat quod non apparet necessitas ponendi ævum, ut mensuram intrinsecam respectu cujuscumque Angeli, et non facit præcise de supremo Angelo, ut patet intuenti litteram.

46. Adverte etiam quod iste novus expositor multa dicit, quæ in se videntur omnino falsa.

Quod dicit de ævo, quod est unitas indivisibilis, habet probare et respondere ad rationes factas in prima quæstione pro opinione D. Bonaventuræ, quas non solvit nec memoriam de eis facit.

Et similiter habet probare, quod ævum sit tantum unitas indivisibilis, et non aliquod ens, de quo verificetur unitas talis.

10.Metaph. cap. 3.

Et quod dicit secundum Philosophum 10. *Metaph.* quod mensura est tantum unitas. Legat diligentius textum Philosophi, et inveniet ibi quomodo non ponitur ipsa mensura tantum unitas, sed aliquid, cui convenit unitas. Et vide quæ exposui *in primo distinctione* 8. *quæst*, 2. ubi ostenditur, et secundum verba et intentionem Aristotelis, quod mensura non accipitur tantum pro unitate.

In ista quæstione quarta occurrunt aliqua dubia, principaliter circa istas quatuor conclusiones.

Conclusio prima : *Necesse est eumdem actum beatificum eadem mensura mensurari, et ut habet esse supernaturale ab agente primo et naturale a secunda causa.*

Conclusio secunda : *Operationes intrinsecæ Angelorum nullo modo mensurantur tempore, sed tantum mensurantur ævo, posito quod mensurentur.*

Conclusio tertia : *Solum illa forma dicitur mensurari tempore, secundum quam nata est fieri proprie successio.*

Conclusio quarta : *Substantia generabilis et corruptibilis tantum pro primo instanti sui esse essentialiter dependet a generante, et per tempus sequens a Deo conservante.*

Contra primam conclusionem arguitur primo ; aut ponitur ævum mensurare actum illum, ut absolute sumptum ; aut sub illis respectibus, sub quibus consideratur, ut est ab agente naturali, vel supernaturali. Non primo, quia ut sic non dicitur supernaturalis, quia supernaturalitas sumitur per comparationem ad agens supernaturale, ut patet a Doctore *in quæst.* 1. *prologi.* Non secundo, tum quia ut sic, est tantum unum per accidens, cujus non potest assignari mensura per se ; tum quia talis respetus primo mensuraretur ævo, patet, quia non dicitur beatificus, nisi ut supernaturalis. 47.

Secundo arguitur, quia actus beatificus dicitur simpliciter supernaturalis, quia primo et principaliter ab agente supernaturali ; ergo, et sic primo et principaliter mensuratur ævo, non autem ut est ab agente naturali.

Respondeo, quod actus ille dicitur beatificus ex hoc quod terminatur ad objectum beatificum, non autem ex hoc quod est ab agente supernaturali, ut patet a Doctore *in* 1, *dist.* 1. et ut sic mensuratur ævo. Quod modo ille actus sit ab agente supernaturali sive naturali, non refert, quia mensuratur ævo, ut præcise est talis

actus, cui accidit sic vel sic produci, quia tamen in eodem instanti habet *esse* tam ab agente supernaturali quam naturali, ideo sequitur quod ita erit mensuratus ævo, ut est ab agente naturali, sicut a supernaturali, et sic respectus naturalitatis non tollit a tali respectu quin mensuretur ævo.

48. tellectio Angeli est intendi, remitti. Contra secundam arguitur sic primo: intellectio Angeli potest intendi et remitti ut patet a Doctore *in* 1. *distinct.* 3. *quæst.* 7. *in* 2. *dist.* 42. ergo potest acquiri continue secundum intensionem, ergo talis acquisitio intensive mensurabitur tempore.

Secundo, omnis forma mensuratur tempore continuo, quæ continue et successive acquiritur; sed intellectio Angeli, quæ intensive acquiritur est hujusmodi, quia ipsa producta in aliquo instanti per tempus immediate sequens potest intendi successive, ergo.

Tertio, pono quod intellectio lapidis fiat ab Angelo in instanti ævi, correspondente instanti temporis nostri, quod dicatur *A*, et in alio instanti ævi fiat intellectio ligni, quæro cui respondebit in tempore nostro? aut instanti, cui correspondet primum instans ævi; aut instanti immediato; aut instanti temporis nostri immediato. Non primo, quia duo instantia ævi, quorum unum succedit alteri, non possunt correspondere uni instanti temporis nostri. Non secundo, quia tunc darentur duo instantia immediate in tempore nostro. Non tertio, quia tunc oporteret Angelum quiescere per aliquod tempus in intellectione lapidis, quod videtur inconveniens; ergo correspondebit tempori immediato instanti temporis, cui correspondebat primum instans ævi; ergo intellectio ligni acquiritur successive, et per consequens in tempore. Respondeo ad primum, quod si gradus intensionis formæ sint divisibiles in semper divisibilia, ut quidam tenent, quod talis intellectio poterit acquiri per motum et successive, et sic mensurari tempore, nisi dicatur supple, quod motus ille quo intensive acquiritur, sit vere successivus, et sic mensuretur tempore licet intellectio acquisita mensuretur ævo, cum habeat eumdem modum existendi, sicut existentia Angeli.

Dico tamen, quod motus proprie secundum Philosophum, fit, sive causatur ex divisibilitate, vel subjecti mobilis vel spatii alicujus, ut patet a Doctore infra *q.* 9. *et in quodl.* *q.* 11. ita quod partes talis divisibilis vere continuantur alio et alio indivisibili; modo forma, ut præcise accepta secundum intensionem, et si habet gradus, non tamen partes, et posito etiam quod quilibet gradus sit divisibilis in infinitum, non tamen constat, quod unus continuetur alteri per aliquod indivisibile, quia tale non videtur posse assignari, et quomodo dicatur motus intensionis, patebit infra. Si vero dicatur, quod quilibet gradus intensionis sit indivisibilis intensive, si acquiritur in subjecto indivisibili, acquisitio secundum unum gradum mensurabitur instanti ævi, vel correspondente uni instanti temporis nostri vel alicui parti temporis nostri. Exemplum primi, si intellectus Angeli quiescat per horam sub privatione intellectionis lapidis, poterit in instanti ævi correspondente ultimo instanti illius horæ esse sub intellectione lapidis. Exemplum secundi, si quiescat etiam in ultimo instanti illius horæ, tunc in instanti ævi correspondente tempori immediato ad ultimum instans horæ poterit esse sub intellectione lapidis unius gradus intensionis, et si post intendatur secundum alium gradum, adhuc in instanti ævi correspondente instanti temporis nostri, vel alicui parti temporis nostri poterit esse sub secundo gradu. Exemplum tertii: Si primus gradus acquiratur

49. A quo causetur motus.

Exemplum primi.

Exemplum secundi.

Exemplum tertii. in instanti temporis nostri, secundus gradus non acquiritur in instanti immediato, sed vel in tempore immediato, et si acquiritur in instanti mediate oportet quiescere per tempus inter medium.

50. Si vero primus gradus acquiratur in instanti correspondente tempori nostro, secundus gradus poterit acquiri in ultimo instanti illius temporis, et tertius gradus poterit acquiri in tempore immediato vel in instanti ultimo illius temporis, et tunc oportet quiescere per illud tempus medium, et sic de aliis gradibus, si successive acquirantur. Sed numquid potest continue intendi, puta usque ad octo gradus, ita quod nulla quies media, vel quasi quies interponatur? Dico quod si acquirantur octo gradus in octo instantibus ævi sibi invicem succedentibus, tunc oportet sic ponere, quod primum instans ævi correspondeat alicui instanti temporis nostri; et secundum instans ævi alicui parti temporis immediate sequentis; et tertium ultimo instanti illius partis temporis; et quartum instans alii parti temporis immediate sequentis ultimum instans alterius partis, et sic deinceps. Si vero primum instans ævi correspondeat alicui parti temporis, secundum instans ævi correspondebit ultimo instanti illius temporis, et tertium instans ævi correspondebit tempori immediate sequenti, et sic deinceps. Et hoc modo ævum continuatur cum aliquo toto tempore nostro; non enim quando instantia ævi continuantur tempori nostro, puta unius horæ, correspondent præcise diversis instantibus illius horæ, quia non immediatis, ut patet, nec mediatis, quia tunc in tempore medio esset quies, et sic inter duo instantia ævi esset quies media correspondens tempori nostro medio inter illa instantia, quibus correspondent instantia ævi; unum ergo instans ævi correspondet præcise uni instanti temporis, et secundum instans ævi tempori immediato.

Nec valet dicere, quod quilibet gradus est acquisibilis in instanti, ergo non potest acquiri in tempore, quia, ut dicit Doctor *in tertio distinct.* 3. anima Virginis potuit esse in peccato præcise per instans, et in tempore immediato sub gratia, quæ tamen est indivisibilis, aliter daretur instans immediatum instanti. Et quamvis quilibet gradus sit producibilis in instanti, ita quod agens circa passum dispositum potest in instanti producere gradum, si tamen producit plures gradus et non in eodem instanti; si in tali productione nulla mediet quies, necessario habet producere primum in instanti, et secundum in tempore immediato, vel si primum in tempore, secundum producet in ultimo instanti illius temporis, et tertium in tempore immediato, ut dixi supra. Et hoc non est ex defectu agentis neque passi, quia sicut agens potest producere unum in instanti, ita alium in alio instanti; et similiter sicut passum potest recipere unum in uno instanti, ita alium in alio instanti, sive mediato, sive immediato, sed repugnantia est, quia unum instans temporis nostri nullo modo potest esse immediatum alteri instanti. Si loquamur de intellectione nostra, et ponamus quod acquiratur intensive in tempore, pariformiter est dicendum, videlicet, vel quia oportebit quiescere per aliquod tempus, puta si in instanti acquiratur primus gradus indivisibiliter, et in tempore immediato acquireretur secundus gradus indivisibiliter, in ultimo instanti illius temporis acquireretur tertius gradus indivisibiliter, et sic continuatur talis successio, non tamen per motum aliquem, cum ibi nihil acquiratur partibiliter, nec ex parte subjecti est divisibilitas, nec ex parte formæ, cum non sit ibi partium divisio, propter

51. Anima [Vir]ginis potuit in pecca[to] præcise [per] insta[ns].

quam sit successio in motu, quia continuum divisibile habet partes copulatas per aliud et aliud indivisibile, ut patet de quanto molis. Modo, gradus formæ si ponantur indivisibiles non continuantur ad invicem, quia non continuatur indivisibile continuans eos, ut patet.

52. Si ibi non est proprie motus, cum continue acquiritur intensive intellectio secundum alium et alium gradum, quomodo talis acquisitio continua mensuratur tempore, cum tempus sit mensura motus? Dico, quod proprie non mensuratur tempore intrinseco, licet fiat in tempore universali, sicut ponendo quod Deus in instanti *A* creet unam animam, et immediate post ipsam annihilet, talis annihilatio fit in tempore immediato ad instans creationis, et tamen non mensuratur tempore, licet correspondet tempori nostro. Sic in proposito, multa enim fiunt in tempore, id est, non in instanti, quæ tamen non mensuratur tempore; solus enim motus proprie mensuratur tempore. Si dicatur, si gradus secundus non mensuratur tempore proprie, ergo nec primus gradus sive productio illius non mensuratur instanti temporis, concedo, quod non per se mensuratur instanti temporis, quia omne tale est aliquod *mutatum esse*, quod vel est principium unius partis motus et finis alterius, vel est tantum finis, sicut est ultimum *mutatum esse* alicujus motus.

Solus motus mensuratur tempore.

Ad secundum patet ex supradictis. Ad tertium similiter patet. Dico enim quod tale instans ævi correspondet tempori immediate sequenti. Posset etiam correspondere instanti mediate sequenti, si quiesceret per tempus intermedium, quæ omnia bene nota et pondera.

53. Contra tertiam conclusionem arguitur sic: primo secundum qualitatem, puta secundum qualitatem, quæ est caliditas, nata est fieri alteratio in tempore, et tamen ipsa caliditas non mensuratur tempore. Probatur, et pono quod punctus de genere Quantitatis possit in tempore alterari secundum caliditatem, ut patet a Doctore *in distinct.* 2. *quæs'.* 9. et tamen ista alteratio non mensurabitur tempore, nec per consequens ipsa caliditas acquisita in puncto, nam omnis alteratio, quæ tempore mensuratur est successio continua. Quæro unde sit ista successio? Non a puncto, cum sit simpliciter indivisibilis, ideo non potest prius secundum unam partem alterari, et posterius secundum aliam. Non ratione caliditatis, quia ut acquiritur in puncto non habet partes et partes, quæ continuentur ad invicem, cum hoc sit tantum ratione quantitatis continuæ, et in puncto nullo modo est quantitas; ergo successio erit præcise, quia nata est acquiri intensive in puncto et gradualiter. Et tunc quæro an illi gradus sint divisibiles aut indivisibiles? Non primo, quia si unus gradus caliditatis intensionis fit divisibilis in infinitum, tunc quælibet gradus esset infinitus intensive, quia includeret infinitas perfectiones, cum quilibet, in quos dividitur, dicat perfectionem aliquam. Nec valet dicere, (ut aliqui dicunt) quod si divideretur in infinitum, quorum quilibet esset æqualis perfectionis esset infinitus intensive, sed quilibet minor est minoris perfectionis; et patet exemplum de quanto continuo, quod est divisibile in infinitas partes, quarum quælibet dicit aliquam perfectionem, et tamen non est infinitum intensive.

Responsio aliorum.

Dico, quod non est simile de quanto extensivo, quia si ponatur intensum ut duo, ita erit in toto sicut in qualibet parte; si ergo sit divisibile in infinitas partes extensive, tamen omnes illæ partes præcise includunt unum gradum perfectionis, sicut etiam patet de albedine extensa, quæ intensive est ita perfecta in mini- 54.

ma parte, sicut in tota. Sed non esset sic de gradu perfectionali, quia si esset divisibilis secundum intensionem in infinitum, major perfectio esset in eo intensive quam in alio, in quo dividitur. Et sic non videtur, quod quilibet gradus caliditatis sit intensive divisibilis in infinitum, sed quod quilibet sit indivisibilis, et si hoc concedatur, ergo caliditas illa non est nata acquiri in puncto successione continua. Patet, quia illi gradus sunt indivisibiles, et non continuantur ad invicem, quia continua sunt, quorum ultima sunt simul. Indivisibile non habet ultimum, ut patet, et ultra oporteret invenire aliud indivisibile continuans, quod sit principium unius gradus et finis alterius; ergo calor in puncto non potest acquiri motu continuo et successivo, et si acquiritur, eodem modo acquiritur sicut intellectio intensive acquiritur, ut dixi supra , et tamen est forma secundum Doctorem, secundum quam nata est esse successio, et mensuratur tempore, ut in puncto acquiritur. Nec valet dicere, quod si punctus esset separatus a quantitate, non posset sic alterari, quia indivisibilis; patet, quia nec Angelus potest calefieri, quia hujusmodi qualitates natæ sunt recipi in quanto. Dico, quod non non est simile, quia Angelo repugnat, quia spiritus, omnis forma corporalis, cujusmodi est omnis forma, cui non repugnat extensio quantitativa; non sic repugnat puncto de genere Quantitatis, quod saltem in ipso acquiratur intensive, licet non extensive.

Continua sunt illa, quorum ultima sunt simul.

55. Secundo arguitur, quia quantitas est forma, secundum quam potest fieri successio, ut patet, quia divisibiliter potest acquiri, et tamen non mensuratur tempore, nec instanti temporis. Primum patet, quia talis ab agente perfecto potest in instanti induci in passum; ergo sicut ejus inductio non mensuratur tempore, multo minus nec ejus *esse*, et tamen ponitur a Doctore mensurari tempore, quia in passo potest successive acquiri. Secundum patet, quia quod mensuratur per se instanti temporis, ponitur per se terminus, et hoc vel ultimus vel intermedius alicujus successionis. Exemplum de ultimo *mutato esse* et de *mutatis esse* intermediis. Hoc patet a Doctore ubi supra, sed talis acquisitio non est per se terminus motus, ut patet, ergo non mensuratur instanti temporis, nec similiter quantitas acquisita subito mensuratur instanti temporis, quia non acquiritur per aliquod *mutatum esse*, quod sit per se terminus motus.

Respondeo ad primum, quod si teneatur, quod gradus formæ intensibilis sit indivisibilis intensive, et quod punctus possit alterari secundum aliquam qualitatem, quod talis alteratio continua secundum alium et alium gradum non mensurabitur tempore proprie, nec per consequens qualitas acquisita. Et tunc dico, quod conclusio Doctoris debet intelligi de forma, quæ per motum acquiritur, quod fit quando qualitas producitur ab agente naturali in aliquo quanto divisibili secundum partes, quia illud quantum prius secundum unam partem alteratur, et posterius secundum aliam, acquiritur enim extensive in illo quanto, et sic per motum; quia ergo ejus motus mensuratur tempore, ita potest concedi, quod etiam talis qualitas mensuretur tempore, præcise enim dicitur mensurari tempore, quia motus, quo ipsa acquiritur, mensuratur tempore per se, quia vero in puncto non acquiritur per motum, ideo non mensuratur tempore proprie.

Quomodo sit intelligenda conclusio Scoti.

Dico secundo, quod omnis forma, quæ quantum est ex parte sua nata est acquiri per motum, licet actu non acquiratur per motum, mensuratur tempore, saltem potentiali, quia tanto motu nata esset acquiri in aliquo quanto.

Si volumus etiam dicere, quod per se mensuratur tempore actuali, saltem extrinseco, potest concedi absolute quod omnis forma, quæ nata est acquiri per motum, licet etiam in instanti acquiratur, mensuretur tempore, quia forte non videtur alia mensura posse assignari. Ex his patet responsio ad secundum argumentum.

56. Non major virtus requiritur in conservando quam in generando.

Contra quartam conclusionem instatur. Primo, ignis generat ignem; ergo potest ipsum conservare. Antecedens patet, consequentia probatur, quia non major virtus requiritur in conservando quam in generando. Patet, quia conservare rem est eamdem producere, vel eadem productione continuata, qua in primo instanti fuit producta, vel alia productione, ut supra patuit *q.* 1. *præsentis distinctionis.*

Secundo, quia minus videtur quod ignis producat ignem de *non esse* ad *esse*, quam quod eumdem ignem positum in *esse* in aliquo instanti ponat in tempore immediate sequenti. Patet hoc, quia in generando ipsum requiritur major virtus, cum transeat de *non esse* simpliciter ad *esse* simpliciter, sed in conservando non sic transit, ut patet. Tum etiam, quia transire a *non esse* simpliciter prius natura positive, est majoris virtutis, quam transire a *non esse* tantum negative. Hoc patet, sed generando rem transitur a *non esse* simpliciter prius natura positive, et conservando tantum transitur a *non esse* prius natura tantum negative, quia talis negatio actu non inest, sed nisi præveniretur a causa ponendo ipsam rem in *esse*, tunc actu inesset, ergo.

Tertio instatur, et pono quod Deus in tempore *A*, creet ignem, ita quod præcise creet ipsum in tempore immediato ad aliquod instans, et in instanti immediate sequenti ipsum conservet, certum est, quod in tempore illo dicitur tantum creari, quia ut sic transit immediate a *non esse* ad *esse*, et in instanti immediate sequenti dicitur conservari, ut patet. Hoc casu posito, arguo sic: sit ignis approximatus perfecte igni creato, potest illum eumdem ponere in illo instanti sequente immediate illud tempus, ergo et conservare. Consequentia patet, antecedens probatur, quia si in illo instanti ignis ille non esset, et ignis generans esset perfecte approximatus materiæ, posset illum generare; ergo et nunc conservare.

Quarto instatur sic, aliquod agens creatum potest aliquem effectum corrumpere in isto instanti vel tempore, in quo conservatur, ergo præcise in illo instanti vel tempore potest ipsum conservare. Consequentia cum antecedente videntur nota.

Quinto instatur, quia conservare rem, est ipsam post primum instans, in quo primo accipit *esse*, ponere in *esse*, et hoc vel actione continuata vel alia et alia actione, ut patet supra *præsenti distinct. quæst.* 12. *quodlib.* sed sunt multa agentia, quæ sic se habent; patet de intellectu, qui continuat intellectionem circa objectum per horam, ita quod illa posita in aliquo instanti continuatur per tempus immediate sequens. Hoc idem patet de voluntate, quæ continuat volitionem; hoc idem de Sole, qui continuat lumen; ergo ista non tantum dependent ab agente naturali tantum pro illo instanti, in quo primo accipiunt *esse*. Quid sit conservare rem.

Sexto instatur, probando quod non tantum post primum instans, in quo res generatur dependeat a Deo, et conservatur ab ipso. Patet, quia agens naturale in illo tempore, quo dicitur immediate conservari a Deo potest illam destruere. Et pono casum, quod ignis in instanti *A* generetur, et in tempore immediate sequenti sit aqua (ut incompossibilis saltem virtualiter) perfecte præsens igni genito; ergo in il-

lo tempore poterit aqua ipsum immediate corrumpere ; si sic, ergo immediate conservatur a Deo.

Septimo, patet per Doctorem *in* 4. *distinct.* 12. ubi vult, quod ignis non tantum causat in se aliquos gradus caloris, sed etiam conservat eos, vide ibi.

57. Respondeo ad omnes istas instantias, præmittendo aliqua. Primo, quod aliud est loqui de substantia genita, quæ habet *esse* per se existens extra suam causam, et aliud est loqui de re genita non habente per se *esse* existens, ut accidens, quia primo modo talis res nata est præcise dependere a causa particulari pro illo instanti quo accipit *esse*, ut patet de Francisco genito a Joanne, qui præcise dependet a Joanne, pro illo instanti in quo generatur a Joanne. Sed secundo modo sunt aliqua accidentia, quæ præcise habent *esse*, quamdiu continuantur in *esse* a causa particulari, ut patet de illuminatione et intellectione et volitione, quæ dum causantur a causa particulari sunt, dum non causantur non sunt. Et loquor de communi lege, quia bene Deus posset conservare aliquam intellectionem causatam a particulari, puta ab aliquo intellectu creato, ipsa causa particulari amplius non concausante.

Secundo præmitto, quod conclusio Doctoris tantum intelligitur de substantia perfecta habente *esse* per se existens, quia talis tantum dependet a causa particulari pro illo instanti quo generatur a tali causa. Unde sic dicit : *Concedo igitur quod primum esse substantiæ generabilis inquantum concomitatur mutationem proprie dictam mensuratur instanti, sed non sequitur ultra, ergo esse habitum post illud instans mensuratur tempore, quia in primo instanti comparatur illud* esse *ad causam particularem generantem a qua est, et post illud instans non habet dependentiam ad illam causam particularem generantem, sed tantum ad primam causam conservantem, et tunc habet habitudinem uniformem ad illam causam conservantem sicut esse Angeli.* Hæc ille.

Ex his patet responsio ad instantias. Ad 58. primam negatur consequentia. Ad probationem dico, quod in conservando substantiam requiritur major virtus quam in generando tantum, patet, quia in conservando est simpliciter major dependentia ipsius conservati ad causam conservantem. Et licet causa particularis pro quocumque instanti posset eamdem substantiam generare, si esset approximata eidem passo et omni impedimento amoto, tamen postquam genita est, non potest eadem prius genitam ponere in *esse*, nec actione continuata, nec alia et alia actione. Et licet etiam possit eam corrumpere in aliquo instanti, non tamen sequitur ultra, quod possit conservare, sed si aliquid sequitur, forte tantum sequitur quod potest eam generare, sed postquam genita est non habet ultra influentiam aliquam circa eam, quantum ad suum *esse*. Et per hæc patet responsio ad quatuor primas instantias, et similiter ad sextam.

Ad alias de intellectione, volitione, illuminatione, et de calore ignis, concedo quod conservantur a causa particulari, eo tamen modo, quo causa secunda nata est conservare suum effectum continue, scilicet causando illum.

QUÆSTIO V.

Utrum Angelus sit in loco ?

Alensis 2. *part. quæst* 20. *Memb.* 3. D. Thom. 1. *part. quæst.* 75. *art.* 7. *et quæst.* 58. *art.* 3. *et hic d.* 3. *quæst.* 1. *art.* 6. D. Bonavent. *hîc art.* 3. *quæst.* 1. Gabr. *quæst.* 6. Henric. *quodlib.* 12. *quæst.* 8. *Vide* Scot. 5. *Metaph. quæst.* 5. 6. 7. et Tartaret. *hîc.* Bacon. 2. *d.* 3. *q.* 2. Mayron. 2. *d.* 1. *q.* 6.

Quinto circa secundam partem Argum. 1. hujus distinctionis in qua tractat

Magister, ubi fuerint Angeli creati, quæritur de loco Angeli. Ubi quæro primo circa hoc : *Utrum Angelus sit in loco?* Videtur primo quod non. Boetius de Hebdomadibus : *Communis animi conceptio est incorporalia non esse in loco.*

Argum. 2. Vide Aug. ad Orosium lib. 4. cap. 2.

Secundo sic, Augustinus 83. *q. q.* 20. videtur probare ex intentione, quod Deus non est in loco per hoc medium, quod non est corpus; præmissa est vera de Angelo, ergo et conclusio. Item *super Gen.* dicit de Deo, quod movet creaturam corporalem per locum et tempus, spiritualem per tempus tantum; ergo negat a spirituali motionem per locum, et ita negat eam esse in loco.

Argum. 3. Text. com. 41. Vide 1. Cœli c.69. ad hoc Ut inquit Aristot. in prædicamento quantitatis.

Tertio Aristoteles 4. *Physicorum : Locus est ultimum corporis continentis immobile primum,* etc. Sed nullum corpus continet Angelum, quia continens est actualius contento; nullum autem corpus est actualius Angelo, ergo, etc.

Quarto sic : Omne locatum habet situm; sed situs non convenit nisi quanto, quod patet, quia *positio* uno modo est differentia quantitatis, et illo modo non convenit nisi quantitati. Alio modo, ut est Prædicamentum, est passio fundata in quantitate; ergo nullo modo convenit Angelo; ergo nec locus.

SCHOLIUM.

Resolvit Angelum esse in loco, quod habetur expresse ex Scriptura et locis Sanctorum citatis a Magistro 1. *distinct.* 37. de quo quæst. sequent. cujus fine solvuntur argumenta hîc posita pro parte falsa.

Ratio ad oppositum.

Contra hoc est Magister in littera, et *distinct.* 37. *primi*, et adducit ad hoc auctoritates, similiter Damascenus *cap.* 13. *et* 16. *et* 20.

QUÆSTIO VI.

An locus Angeli sit determinatus, punctualis, maximus et minimus?

Alensis 2. *part.* 33. *Memb.* 1. 2. D. Thom. 1. *part. quæst.* 53. *art.* 1. *ubi* Cajet. Bannes, Bonavent. 1. *dist.* 37. *art.* 2. *quæst.* 1. Richard. *art.* 3. *quæst.* 1. Durand. *quæst.* 1. 2. *part.* Hervæus *tract. de motu Angeli quæst.* 1. *art.* 1. Ægid. 1. *dist.* 37. Bacon. 2. *dist.* 3. *quæst.* 2. Vasquez 1. *part. dist.* 191. *ipse* Scot. 6. *Physicorum quæst.* 1. 2. *et* 3. *et* 2. *Metaph. quæst.* 4. 5. *et* 8. *Metaph. quæst.* 3. *et de primo princ. cap.* 3. *et in Theor.* § omnes formæ ejusdem.

Sexto juxta hoc quæro sine ar- 1.
gumentis : Utrum Angelus requirat determinatum locum, ita quod nec in majori, nec in minori possit esse, sed præcise in tanto loco? et includitur hîc : Utrum possit esse in loco punctuali? et : Utrum in quantumcumque magno loco, et in quantumcumque parvo?

D. Thom. 1. p. q. 52. art. 1. et 2. quære eum in 2. et in 1. d. 37. et Ægidium in 1. d. 18 q. 8. et Var. hîc. Vide cap. 7.

SCHOLIUM.

Ponit sententiam D. Thom. Angelum esse in loco per operationem tantum. quam rejicit, quia damnata est per Episcopum et universitatem Parisien. et videtur putare accessisse auctoritatem Papæ, qua mediante, illa condemnatio transivit mare Anglicum, de quo quidquid sit, condemnatio tam celebris universitatis facit opinionem dictam suspectam; rejicit opinionem Goffredi, quæ voce tantum a præcedenti differt.

Artic. est. substantiæ separatæ sunt alicubi per operationem, non aliter.

Ad primam (a) quæstionem dicitur, quod Angelus est in loco per operationem præcise, ad quod probandum adducitur Damascenus cap. 13. *Incorporea* (inquit) *natura ubi adest et operatur, non corporaliter, sed*

spiritualiter continetur, et infra eodem cap. *Intelligentia dicitur circumscribi, ubi adest intellectualiter et operatur*, et cap. 16. *Intellectualiter adesse et operari, ubi utique missi fuerint.* Ita quod semper videtur cum esse Angeli in loco, adjungere operari, quasi hoc sit angelum esse in loco ipsum operari in loco.

Contra hoc est, quia istud (b) videtur esse damnatum, sicut quidam articulus damnatus ab Episcopo Parisiensi et excommunicatus. Quod si dicatur, quod excommunicatio non transeat mare, vel diœcesim ; si tamen fuit articulus condemnatus, sicut articulus hæreticus, ubique est condemnatus sicut hæreticus, non auctoritate diœcesani tantum, sed etiam auctoritate Papæ, *extra de hæresi cap. Ad abolendam*, vel saltem sententia est suspecta quando in aliqua universitate solemniter est damnata.

Agebat. enim Scot. in Anglia.

Extravag. de sent. excomm. a nobis

2. Alii autem (c) nolentes verbo suspecto uti, Angelum videlicet esse in loco per operationem, dicunt ipsum esse in loco per applicationem ejus ad locum.

Goffred. quodlib. 8. q. 13. hic modus dicendi videtur potius, D. Thom. quam prior vide eum quodl. 1. art. 5.

Sed illi videntur idem dicendo, sub alio vocabulo occultare; non enim videtur applicatio posse intelligi aliquid esse, nisi sit actus primus vel actus secundus ; non actus primus, patet ; nec actus secundus, quia si intelligitur actus secundus, ergo operatio ; et non immanens, ut intellectio vel volitio, quia operatio ejus immanens ita abstrahit a loco, sicut essentia Angeli ; igitur applicatio est operatio transiens in corpus, et ita erit in loco per operationem ejus circa corpus in loco.

SCHOLIUM.

Eamdem sententiam efficacissime impugnat. Primo, quia D. Thom. alibi ait ex operatione colligi Deum esse ubique secundum substantiam, ergo. Secundo, alias Angelus posset nusquam esse. Tertio, quod esset in toto cœlo. Hæc late confirmat et declarat. Quarto, id quod est in loco, est in eo formaliter, operatio transiens non est talis. Quinto, esset in loco commensurative. Sexto, ex Damascen. Nazian. Augustino.

Contra conclusionem (d) hujus opinionis arguitur primo, quod sic ponens contradicat sibi ipsi, quia in quæstione illa : *an Deus sit ubique*, probat quod sic per hoc, quia secundum Philosophum 7. Physic. *Movens est simul cum moto*, et Deus est primum efficiens, et ideo potens movere omne mobile ; ex hoc concludit quod est in omnibus et præsens omnibus. Quæro quid intendit per hoc concludere? Aut esse præsentem omnibus, hoc est moventem, et tunc est petitio principii, quia idem est præmissa et conclusio, et nihil ad propositum, quia ibi intendit concludere immensitatem Dei, secundum quam Deus est præsens omnibus.

D. Thom. 1. p. q. 8. art. 1. Text. com. 4. 6. 8. 9. et 10. D. Thom. petit principium vel contradicit sibi.

Aut intendit concludere illam præsentiam, quæ competit Deo, inquantum est immensus, et tunc ex operatione alicubi, secundum ipsum sequitur præsentia illa, quæ pertinet ad immensitatem divinam, quæ est Dei inquantum Dei, ita quod prius naturaliter erit præsens inquantum immensus, quam inquantum operans, et hoc concluditur ex hoc, quod est in omnibus per operationem, sicut ex posteriori; igitur a simili in proposito, prius naturaliter est

Angelus præsens alicui loco secundum essentiam, quam sit præsens secundum suam operationem.

Agentis finiti actio nimia distantia impeditur.

Confirmatur ratio, (e) quia minus videtur de Deo, quod oporteat ipsum esse præsentem ei, in quod agat per præsentiam sive per essentiam, quam Angelus, quia illud quod est illimitatæ potentiæ videtur posse agere in quantumcumque distans; sed illud quod est determinatæ et limitatæ virtutis, requirit determinatam approximationem passi, ad hoc quod agat in ipsum. Nullum enim videtur agens virtutis limitatæ et determinatæ, cujus actio non possit impediri per nimiam distantiam ad passum, et ita magis videtur necessario ponere Angelum esse præsentem ad hoc quod agat.

Confirmatur etiam (f), quia si actio aliqua est in corpore ab Angelo, quæro quomodo se habet actio ista ad virtutem illam a qua procedit, aut mediate, aut immediate. Si est immediata illi a qua procedit, igitur immediate est Angelus in tali corpore vel juxta tale corpus. Si mediata, igitur est ab illa virtute per aliud medium, et de illo medio fiat eadem quæstio, et tunc oportebit stare ad hoc quod illud, quod primo est a tali virtute immediatum est tali virtuti, et per consequens illi, cujus est talis virtus, et ita e converso erit præsens ibi.

In sententia D. Thom. Angelus quandoque nullibi esset.

(g) Præterea secundo sequitur quod Angelus aliquando, imo frequenter nusquam sit, nihil enim operatur in cœlo empyreo, quia illud non est mutabile nec mobile; igitur nusquam Angelus est in cœlo empyreo, ubi tamen est ut plurimum.

Item (h) si transeat de cœlo ad terram, potest operari in locis extremis, nihil agendo in omnibus locis intermediis, quia potest esse aliquis Angelus, qui non est motor alicujus orbis intermedii; igitur nec ille tunc erit in cœlo, nec in terra, nec in medio.

Angelus movet totum cœlum tamen non est in toto. Text. com. 71. et alibi.

Præterea (i) tertio, si Angelus est in loco per operationem; ergo ibi primo est, ubi primo operatur. Sed primo operatur in toto cœlo, totum enim cœlum est primo proportionatum virtuti Angeli, ita quod totum primo movet, et ita proportionatum secundum Philosophum *secundo de Cœlo et Mundo*. Quod si adderetur una stella, moveret cum pœna et labore, et tamen non est primo in toto cœlo; ergo, etc.

Si dicas, quod primo movet aliquam unam partem, et ibi est, et per motum illius partis movet aliam partem, quasi impellendo vel trahendo.

2. de cœlo text. 13. et inde. Omnis punctus in cœlo est Oriens et Occidens.

Contra (k) hoc, licet Philosophus imaginetur illum rusticum habere pedes, et caput in polis, et brachia protensa et extensa ad Orientem et Occidentem, secundum veritatem tamen, si primum cœlum ponatur mobile et non quiescens, nullus punctus est in cœlo magis oriens quam alius, sed quilibet punctus est oriens successive. Nullus etiam punctus est magis capax motus quam alius secundum veritatem, et ideo non est in cœlo ex natura rei dextrum et sinistrum, sicut in animali. Pars enim dextra, quæ est in animali, magis capax est

virtutis animæ quam pars sinistra, in nulla parte potest poni Angelus primo, ex hoc quod primo illam partem moveat.

Angelus movens cœlum an quiescit ?

Hoc etiam confirmatur, quia si esset in aliqua parte, quasi quiescens per se, motus tamen per accidens, sicut nauta in navi, ita quod semper circumferretur cum illo motu, videretur inconveniens talem motum attribuere Angelo moventi orbem. Nec etiam potest (l) poni quasi per se quiescens, et quod juxta illum sit fluens pars et pars ipsius cœli, et quod partem magis illi præsentem semper primo moveat; non enim est assignare in quo quiescat ille Angelus, cum continue moveat partem præsentem, et existendo in aliquo inquantum est motum non erit quiescens in eo, ut videtur.

(m) Præterea, illud quod est ratio Angelo existendi in loco, est in eo formaliter, alioquin Angelus nullo modo erit formaliter in loco; operatio autem transiens in corpus non est formaliter in Angelo; ergo, etc.

Præterea, illa operatio (n) est commensurative in loco per accidens; igitur si per eam Angelus est in loco, et nullo alio modo est ibi commensurative.

Solvit loca Damasceni et adducit eum ad oppositum.

Præterea Damascenus cui maxime innituntur, non est pro eis. Tum quia omnes auctoritates communiter semper copulant ad *esse* et *operari*, ubi esset superfluitas, nisi aliud esset formaliter Angelum esse in loco, quam ipsum operari in loco. Dicit enim in prima auctoritate, *ubi adest et operatur*, et in secunda auctoritate dicitur : *Angelum esse in loco propter adesse intellectualiter et operari*, et in tertia : *intellectualiter adesse et operari, ubi utique fuerunt missi;* similiter idem Damascenus *cap.* 20. dicit, quod *cœlum est continentia visibilium et invisibilium creaturarum, et infra ipsum Angelorum virtutes includuntur.* Ita igitur secundum ipsum, sunt modo Angeli in cœlo, quod includuntur intra cœlum, non sic autem includebantur in principio suæ creationis, quia ipse *cap.* 17. * videtur assentire Gregorio Theologo, quod conditi fuerunt ante corporalem creaturam; tunc enim non erant in loco sicut modo sunt, quia modo continentur in loco, tunc autem non continebantur, et tamen tunc potuerunt intelligere creaturam * corporalem, secundum Augustinum *super Gen.* quia prius habuerunt cognitionem matutinam quam vespertinam, et potuerunt intelligere objectum ex parte objecti sub eadem ratione qua modo intelligunt illud; ergo per solam intellectionem objecti, non ponit eos Damascenus esse præsentes objecto.

Damascenus videtur velle Angelos creatos ante mundum.

* al. 18. vel 21.

* al. localem

lib. 4. c. 22.

COMMENTARIUS.

1\. Duo principaliter quæruntur a Doctore, primo : *Utrum Angelus sit in loco ?* Et hic non quæritur de loco circumscriptivo, quia Angelus cum sit spiritualis et indivisibilis non potest circumscribi, sed de loco definitivo sive præsentiali; et est sensus an essentia Angeli sit præsens alicui loco, puta, an secundum se possit esse præsens Soli, vel Lunæ, vel monti, vel lapidi. Secundo : *Utrum Angelus requirat determinatum locum,* ita quod nec

in majori, nec in minori possit esse, sed præcise in tanto loco. Et includit : *Utrum possit esse in loco punctuali*, et utrum in quantocumque magno loco, et in quantocumque parvo.

Opinio vi Thomæ. amascen. lib. 3. ap. 13.

(a) *Ad primam quæstionem dicitur*. Hic Doctor primo recitat duas opiniones, quas improbat. Secundo principaliter respondet ad quæstionem primam. Prima opinio est S. Thomæ. 1. *parte summ. quæstione* 52. *artic*. 1. *et* 2. qui dicit quod Angelus præcise est in loco per operationem, et nullo modo per essentiam propriam, et probat per auctoritates Damasceni, quæ postea solventur.

(b) *Contra* hanc positionem *est articulus damnatus, et excommunicatus ab Episcopo Parisiensi*. Nec valet dicere, quod excommunicatio non transeat mare, nec diœcesim ; si tamen fuit articulus condemnatus sicut hæreticus, ubique est condemnatus, etc.

inio Goffredi.

(c) *Alii autem nolentes verbo suspecto uti*, etc. Hæc est opinio Goffredi *quodl*. 8. *quæst*. 13. Ista opinio dicit, quod Angelus est in loco, puta in aliquo monte, tantum per applicationem, et non per præsentiam sui. Sed hæc opinio dicit idem quod prima opinio, ut patet, quia aut applicatio illa est actus primus aut secundus. Non primus, ut patet. Nec secundus immanens, cujusmodi est intellectio et volitio Angeli, quia sicut existentia Angeli abstrahit a loco, ita et operatio intrinseca ; aut talis applicatio est actio transiens, et sic dicit idem quod prima opinio quod est in loco, puta in monte, per actionem transeuntem circa montem.

2. Thom. ·. q. 8. rt. 1.

(d) *Contra conclusionem hujus opinionis*. Hic Doctor probat, quod Angelus non dicatur esse in loco per operationem, puta, quod non dicatur ex hoc esse in monte, tanquam in loco definitivo, quia ibi operatur operatione transeunte. Et in probatione, quam facit Doctor reducit Thomam ad contradictionem, quia Thomas in quæstione illa : *An Deus sit ubique*, probat quod sic, per hoc, quia secundum Philosophum *septimo Physicorum text. com*. 46. movens est simul cum moto, et potest movere omne mobile ; ergo est in omnibus et præsens omnibus, quæro quid intendit per hoc concludere, aut esse præsentem omnibus, id est, moventem omnia, et tunc est petitio principii, patet quia idem est principium et conclusio, nam principium per quod intendit probare Deum esse præsentem omnibus, est quia movet omnia, et hæc est conclusio. Et ultra, nihil est ad propositum, quia intendit probare immensitatem Dei, secundum quam Deus est præsens omnibus ; aut intendit concludere illam præsentiam, quæ competit Deo, inquantum immensus, et tunc ex operatione alicubi secundum ipsum, sequitur præsentia illa, quæ pertinet ad immensitatem divinam, quæ est Dei inquantum Dei, ita quod prius naturaliter erit præsens inquantum immensus, quam inquantum operans, quia immensitas illa competit Deo, inquantum Deus, et concluditur quod sit in omnibus per operationem tantum a posteriori ; igitur a simili in proposito prius naturaliter Angelus est præsens alicui loco secundum essentiam, quam sit præsens secundum operationem.

(e) *Confirmatur ratio, quia minus videtur de Deo*, etc. Hæc ratio concludit contra Thomam, quia ponit Deum esse præsentem in se, ubi operatur. Et ratio stat in hoc : si Deus, cum sit virtutis infinitæ non agit circa aliquod passum, nisi sit sibi præsens, a fortiori Angelus non poterit operari circa aliquod, si non sit præsens secundum essentiam. Sed an Deus possit operari circa aliquod passum ubi non esset præsens, est alia quæstio. Et de hoc 3.

vide Doctorem *in* 1. *dist.* 37. sed de facto sic est, quod non operatur circa aliquod, cui perfecte non sit præsens, cum sit in omni re per suam præsentiam.

(f) *Confirmatur etiam, quia si actio aliqua*, etc. Hæc ratio concludit contra Thomam, quia ponit quod movens est simul cum moto, et ideo si movet immediate est præsens, sive simul cum moto. Pro clariori notitia pono talem casum, quod Angelus moveat lapidem, quæro tunc, aut motio illa, quæ recipitur in lapide, recipitur immediate ab ipso Angelo, et sic erit Angelus præsens ipsi lapidi; aut recipitur mediate, ita quod prius recipitur in alio corpore immediate a virtute Angeli, et tunc ipse Angelus erit præsens secundum essentiam illi alii corpori, aut erit processus in infinitum.

4. (g) *Præterea secundo sequitur.* Hic Doctor deducit Thomam ad manifestum inconveniens, videlicet quod Angelus aliquando, imo frequenter nusquam erit, patet, quia in cœlo empyreo non operatur operatione transeunte, cum tale corpus sit simpliciter immobile, et per consequens dum est in cœlo empyreo, non est in aliquo loco, quia tantum est in loco, per te, per operationem; imo Angelus nunquam erit in cœlo empyreo, quia ibi non potest esse, nisi sit in loco, et tamen ad placitum suum est in cœlo illo.

(h) *Item si transeat de cœlo ad terram*, etc. Supponendo, quod Angelus, dum transit de cœlo empyreo ad terram, non operetur in locis intermediis; ergo transeundo illa media, et ibi non operando, erit præsens illis locis per suam essentiam, et non per operationem, cum ibi non operetur.

(i) *Præterea tertio, si Angelus est in loco per operationem.* Per hanc rationem Doctor deducit opinantem ad hoc inconveniens, videlicet, quod Angelus primo esset in toto cœlo, tanquam in loco, patet, quia simul movet totum cœlum, primo enim totum movet; cœlum enim est ita proportionatum illi, quod si adderetur una stella, moveret cum labore et pœna, secundum Philosophum *secundo Cœli et mundi*, *text. com.* 71.

(k) *Contra hoc, licet Philosophus imaginetur*, etc. Hic Doctor intendit probare quod Angelus, qui movet cœlum aliquod, non est primo in aliqua parte, ita quod primo moveat adæquate unam partem, ut puta quod sit in Oriente vel Occidente, quia cum cœlum semper moveatur, sequitur quod quælibet pars successive potest esse Oriens et Occidens. Exemplum, nam pars primi mobilis, quæ in mane oritur nobis, in vespere occidit, et illa quæ vespere occidit, mane oritur nobis; ergo non movet primo, id est, adæquate aliquam partem. Et si diceretur, quod quando movet partem Orientalem primo, movet etiam eamdem primo quando occidit, et sic sequeretur quod Angelus moveretur per accidens, patet quia moveretur ab Oriente in Occidentem ad motum illius partis, cui esset applicatus per operationem. Si etiam diceretur, quod primo movet partem dextram ipsius cœli, hoc patet esse falsum, quia ibi non est dextrum, neque sinistrum, nisi secundum imaginationem Philosophi, ubi supra de illo rustico Athlante; in nulla ergo parte potest poni Angelus, primo ex hoc quod primo illam partem moveat.

(l) *Nec etiam potest poni quasi quiescens* per se, patet, quia semper movet 5.
partem sibi præsentem, et sic non quiescit ibi, neque assignatur alius locus in quo quiescat, quia Angelus semper existit in aliquo, inquantum illud est motum ab ipso Angelo, nec per consequens potest dici per se quiescens.

(m) *Præterea illud, quod est ratio An-*

gelo existendi in loco, est in eo formaliter, alioquin Angelus nullo modo erit formaliter in loco. Patet ista propositio, quia sicut ratio formalis locandi aliquid est in loco formaliter, sive in locante, sicut superficies est formaliter in corpore locante, quæ est ratio formalis fundamentalis tantum locandi ipsi corpori, sic pariformiter erit de ratione formali, qua passive aliquid locatur, sicut superficies in corpore locato. Sed operatio Angeli transiens in corpus non est in Angelo formaliter, patet, quia est in illud corpus, puta quod movet, sive circa quod operatur.

...erte ...de ...tione.

(n) *Præterea illa operatio*, etc. Adverte, quod cum dicit de operatione, quæ est in loco commensurative, etc. Sic debet intelligi, quod cum Angelus movet lapidem de loco ad locum, quia acquirit locum circumscriptivum, et motio Angeli, quæ est transiens in talem lapidem, et sic sicut lapis est circumscriptive in loco per se, ita omne quod est subjective in lapide erit circumscriptive in loco per accidens; ergo si Angelus est in loco per talem motionem, sequitur quod erit in loco per accidens circumscriptive.

SCHOLIUM.

Ante solutionem quæstionis declarat locum corporeum, explicans sex circa hoc, scilicet esse in loco, actualiter, æqualiter, commensurative, determinate, naturaliter. Et subjungit explicationem definitionis loci ex Aristotele, de quibus agit 4. Physicorum, q. 1. 2. 3. et 4. et pulcherrime exponit immobilitatem et incorruptibilitatem loci.

...arto ... 4. ... q. 1. 2. ... Scot. ...ys. ... et 4. ...xt. ... 76.

Ad quæstionem (a) igitur illam solvendam, primo videndum est de loco corporis; cuilibet enim corpori præter ultimum, cujus non est aliud extra continens, sex conveniunt. Primo esse in loco; secundo esse in loco actuali; tertio esse in loco determinato, quia æquali; quarto esse in loco commensurative; quinto esse in loco determinate hoc vel illo; sexto esse in loco naturaliter vel violenter. Quatuor prima conveniunt corpori inquantum quantum, vel inquantum corpus. Quintum convenit sibi ab agente; ultimum convenit sibi inquantum est corpus naturale. Licet enim nullum quantum existat, nisi ipsum sit quale, tamen existens, prius naturaliter est quantum quam quale, et secundum hoc prius naturaliter est Mathematicum quam quale, hoc est tale quale primo consideratur a Mathematico per se et primo. Et hoc intelligit Philosophus 4. *Physic. cap. de vacuo*, ubi vult quod si corpus cubum ponatur in aere vel aqua, licet nullam habeat passionem naturalem tantum, tamen facit distare latera corporis continentis quantum est ipsum corpus ibi positum, ita quod quantum est ipsum corpus, tantum facit distare, et hoc non convenit sibi inquantum est naturale tantum, sed inquantum est quantum præcise, et ita Mathematicum.

Exponendo (b) autem ista per ordinem, dico quod omne corpus tale, aliud a primo, primo est in loco, hoc est, in continente præcise, etiam immobili; hoc enim intelligitur per illam definitionem Philosophi, quam ponit 4. *Physic. de loco*, scilicet, *locus est ultimum corporis continentis immobile primum*, etc. Divisibile enim secundum illam dimensionem, secundum quam est

7. Text. com. 41. Definitio loci de qua Scot. 4. Phys. q. 1.

divisibile, non potest immediate esse applicatum alicui ut continens ipsum, sed præcisum continens alicujus est indivisibile. Nihil autem indivisibile de genere Quantitatis per se existit, sed in aliquo divisibili, et ideo sequitur illud præcisum continens esse ultimum alicujus divisibilis continentis; ista autem ultimitas non est de ratione loci, sicut est de ratione continentis præcise, quia si posset indivisibile per se esse, et nullius divisibilis ultimum, illud indivisibile vere manens per se posset esse præcisum continens.

Text ut supra. * al. nisi. Explicatur immobilitas loci.

Ultra autem istam continentiam præcisam, addit locus immobilitatem, qua distinguitur a vase, secundum Philosophum, 4. *Physicor.* quam immobilitatem * visi sunt diversi diversimode salvare per respectum ad polos et ad centrum.

Sed breviter dico (c) quod si subjectum non maneat idem, nullum accidens absolutum, vel respectivum manet idem, secundum Philosophum, et ideo cum manifestum sit omnem substantiam, quæ continet hoc corpus, posse moveri localiter, et non manere idem numero; patet, omne accidens absolutum et respectivum, quod est in continente istud corpus, manere non posse idem numero, et ideo nec locum, sive locus ponatur esse aliquid absolutum in tali corpore, sive respectivum.

Et si dicatur, quod est (d) ultimum totius universi, et licet ut est ultimum continentis varietur, tamen ut est ultimum universi non variatur, nec hoc salvat, quia non est ultimum totius universi, nisi quia primo est ultimum alicujus partis ejus; et ideo si est aliud et aliud, ut est alterius et alterius partis, non est idem, ut est totius universi, licet enim in aliquo toto sint multæ partes, tamen quod competit sibi per unam partem primo præcise, et post aliam præcise, non est idem numero.

Dico igitur (e) quod locus habet immobilitatem oppositam motui locali omnino, et incorruptibilitatem secundum æquivalentiam per comparationem ad motum localem. Primum patet, quia si est aliquo modo mobile localiter, quantumcumque accipiatur per accidens, posset dici esse in loco per accidens, et ei assignari alius et alius locus, sicut licet similitudo moveatur quasi accidentaliter per accidens, quia scilicet in quarto vel in quinto gradu, quia primo corpus, et per hoc superficies, et per hoc albedo, et per hoc similitudo; tamen superficies vel albedo, vel similitudo, vere est, quando movetur in toto corpore in alio et alio loco. Similiter tunc aliquid quiescens posset moveri localiter, nam quod habet alium et alium locum successive, localiter movetur ; fixum autem posset habere alium et alium locum continentem, si moveretur locus per accidens.

Locu imm loca etiai acci al quie muta local

Secundum probo (f), quia licet locus corrumpatur moto ejus subjecto localiter, ita quod moto aere localiter non manet in eo eadem ratio loci, quæ prius, sicut patet

ex jam probato. Nec eadem ratio loci potest manere in * aqua succedente, quia idem accidens numero non potest manere in duobus subjectis, tamen illa ratio loci succedens, quæ est alia a ratione præcedenti secundum veritatem, est eadem præcedenti per æquivalentiam, quantum ad motum localem, nam ita incompossibile est localem motum esse ab hoc loco in hunc locum, sicut si esset omnino idem locus numero.

...aere. ...modo ...cus ...corru- ...bilis ...atur.

Nullus autem idem motus localis potest esse ab uno *ubi* ad aliud *ubi*, quæ duo *ubi* non correspondeant duobus locis differentibus specie propter spatium interceptum, quia habentibus alium respectum non tantum numero, sed etiam specie ad totum universum; ex hoc illi respectus, qui sunt tantum numero alii, videntur unus numero, quia ita sunt indistincti respectu motus localis, sicut si tantum esset unus respectus.

...c ho- ...) ...ius ...a di- ...ır ...nu- ...ro, ...a in ...m ...suc- ...tia ...tur ...n ...ro, ...per ...i- ...ım.

Exemplum hujus patet aliqualiter in nominibus significativis, quia hæc vox *homo,* quotiescumque prolata dicitur una vox numero, et distingui ab hac voce *lapis* numero, cum tamen non possit eadem vox numero bis proferri, ita quod quot sunt prolationes, tot sunt voces distinctæ numero; et hæc vox *homo*, et hæc vox *lapis* non tantum numero, sed etiam specie distinguuntur, tamen quia ad finem vocis, scilicet ad exprimendum conceptum per æquivalentiam, sunt idem numero homo et homo, lapis et lapis quotiescumque prolata, ideo dicuntur esse una vox numero respectu illius finis.

Sic dico in proposito, quod locus est immobilis per se, et per accidens localiter, est tamen corruptibilis moto subjecto localiter, quia tunc amplius non manet in eo illa relatio, et tamen non est corruptibilis in se et secundum æquivalentiam, quia necessario succedit illi corpori, in quo fuit ista ratio loci aliud corpus, in quo est alia ratio loci numero a præcedenti, et tamen eadem præcedenti secundum æquivalentiam per comparationem ad motum localem.

10. Secundum Philosophum omne corpus necessario est in loco quanto.

(g) Sed numquid omne corpus aliud a primo corpore, necessario est in loco, quia quantum? Philosophus diceret quod sic, quia diceret non posse esse aliquod corpus aliud a corpore cœlesti, quin sit in sphæra activorum et passivorum, et diceret illud necessario contineri sub aliquo præcise continente.

Tamen oppositum videtur verum secundum Catholicos, quia Deus posset facere lapidem, non existente aliquo alio corpore locante, et lapidem existentem separatum ab omni alio corpore, quia posset illum facere extra universum, et utroque modo esset non in loco, et tamen esset idem secundum omne absolutum in se. Per nihil igitur absolutum in se necessario requirit esse in loco, sed tantum habet necessario potentiam passivam, qua possit esse in loco, et hoc, posito loco in existentia actuali, et posita præsentia ejus respectu alicujus corporis locantis.

Quia locus est respectus extrinsecus adveniens. Debeat secundum ex sex tactis, i. e. actualiter esse in loco.

Text. c. 23. 3. 4. et 5. explicantur.

(h) De secundo dico, quod (supposito primo) corpus quantum est in loco in actu, quia in præciso continente actualiter, non enim potest esse in loco, quin istud ultimum, quod est proximum continens, faciat illud esse actu, quia facit latera corporis continentis distare; secus est de parte in toto, quæ non facit superficiem in potentia continentem ipsam esse in actu, et ideo non est pars in toto, sicut locatum in loco 4. *Physic.*

De tertio dico, (i) quod propter eamdem quantitatem necessario exigit corpus locum sibi coæqualem. De quarto dico, (j) quod propter hoc idem, est in loco commensurative, ita quod pars superficiei contenti correspondet parti superficiei continentis, et totum toti. Quintum (k) competit corpori ex determinato loco locante.

Sextum declaratur: Unde est naturalitas loci.

(l) Sextum competit sibi inquantum est corpus naturale, ex hoc scilicet quod inquantum habet formam substantialem determinatam et qualitates determinatas, natum est ab aliquo locante conservari et salvari, et ab aliquo corrumpi. Et quando continetur ab ultimo illius, quod natum est ipsum salvare, dicitur esse in loco naturali, licet naturalitas multum accidat rationi loci; pro tanto igitur est in loco naturali, quia est in locante naturaliter, id est, est in ultimo alicujus continentis, quod natum est salvare contentum.

COMMENTARIUS.

(a) *Ad quæstionem igitur illam solvendam. Primo videndum est de loco corporis, cuilibet enim corpori præter ultimum, cujus non est aliud extra continens, quinque* * *conveniunt. Primo esse in loco actuali,* et est quando actu facit distare latera continentis. *Secundo in loco determinato, quia æquali*, scilicet a quo non excedatur, nec ipsum excedat, loquendo semper de loco proprio. *Tertio est esse in loco commensurative*, quod est, quando locatum correspondet toti loco, et pars locati parti determinatæ ipsius loci, ut exponit Doctor *in quarto, dist* 10. *q.* 1. *art.* 2. *Quarto, quod sit in loco determinato, scilicet hoc vel illo*, quod est verum naturaliter, quia corpus est sic in loco commensurative, quod simul non potest esse in alio, supernaturaliter simul posset esse in pluribus locis commensurative, ut ostendit Doctor *in quarto, dist.* 10. *q.* 2. *Quinto esse in loco naturaliter vel violenter*, et hoc non ratione loci simpliciter, sed ratione qualitatis, vel alicujus inexistentis ipsi loco. Et ideo Doctor *in quarto, dist.* 44. *q.* 2. dicit quod *nullum, ut locans, est locato disconveniens, nisi quia illud corpus est sibi conveniens.* Hæc ille. Et hoc non est ratione superficiei, sed quia conservativum vel disconveniens naturæ locati, propter qualitates contrarias, ideo dicit quod hoc quintum convenit locato, inquantum est corpus naturale, quod inclinatur naturaliter ad talem locum conservativum, etc. Aliæ quatuor conditiones conveniunt locato sive corpori, inquantum præcise est quantum, non inquantum quale. Et probat, quia licet omne corpus existens sit quale, tamen

Qui conv cui co

* al

prius est quantum quam quale, et in tali priori conveniunt illæ quatuor conditiones, et probat per Philosophum 4. *Physic. text. com.* 76. quæ probatio clara est.

8. Quæ sit definitio loci.

(b) *Exponendo autem ista per ordinem.* Hic Doctor primo exponit primam conditionem locati, et primo quid sit locus corporis, et assignat definitionem Aristotelis 4. *Physic. text. com.* 41. scilicet quod corpus est ultimum corporis continentis immobile primum, id est, ponendo quod aliquod vas sit locus vini adæquate, quando est perfecte plenum, tunc ultimum vasis, scilicet ultima superficies vasis, quæ est indivisibilis secundum profunditatem, vas vero est divisibile secundum profunditatem, est tamen ipsa superficies in partes superficiei divisibilis, quæ partes sunt superficies, et in lineas tanquam in terminos. Et hoc est quod dicit Doctor quod *præcisum continens alicujus est indivisibile* in divisione qua dividitur, puta ipsum vas, quod dividitur in aliam et aliam profunditatem; *ultimum ergo*, scilicet superficies corporis continentis, puta ipsius vasis continentis vinum, tanquam primum locatum sibi adæquatum, dicitur locus. Et quod dicit infra, quod *ista ultimitas non est de ratione loci, sicut est de ratione continentis præcise,* id est, quod ad hoc quod superficies contineat, non est de ratione ipsius, quod sit ultimum alicujus corporis, quod patet, quia si esset separata a corpore adhuc contineret, et tamen non esset ultimum alicujus, sed ipsamet immediate et præcise continet; tamen pro junioribus expono, cum dicit : *divisibile enim secundum illam dimensionem, secundum quam est divisibile, non potest esse immediate applicatum alicui, ut continens ipsum,* id est, quod corpus locans, secundum quod est divisibile in profunditates, non potest immediate, etc. Sequitur : *sed præcisum continens immediate est indivisibile,* scilicet ultima superficies continentis corporis, quæ est indivisibilis, divisione scilicet qua corpus dividitur. Sequitur: *nihil autem indivisibile de genere quantitatis per se existit, sed in aliquo divisibili*, patet de linea, quæ est indivisibilis divisione, qua dividitur superficies, et corpus, et superficies est indivisibilis divisione qua dividitur corpus, quæ non possunt per se stare, sed necessario sunt in corpore divisibili. Littera sequens clara est usque ibi : *Ultra autem istam continentiam præcisam addit locus immobilitatem, qua distinguitur a vase secundum Philosophum, 4. Phys. text. com.* 41. Hæc immobilitas assignatur ab aliquibus ipsi loco per respectum ad polum arcticum et antarcticum, et per respectum ad centrum terræ, quæ omnia sunt immobilia.

(c) *Sed breviter dico,* Hic Doctor primo improbat illam opinionem, videlicet quod locus dicatur immobilis per hujusmodi respectum, quia variato tali respectu, non erit immobilis simpliciter, patet, quia secundum illum respectum locus dicitur immobilis. Sed talis respectus potest variari, ut patet, nam si manus mea actu sit in aere actu faciens distare latera ipsius, tunc illa ultima superficies aeris, per te, dicit respectum ad polos et ad centrum mundi; sed illa superficies potest variari, ergo et respectus fundatus in ea. Et quod possit variari, patet, quia si manus recedit ab illa parte aeris, tunc ille aer non est amplius locus, nec sic illa superficies actualis, cujus latera distant; ergo destructa illa destruitur, et respectus fundatus, et ultra si destruitur ille aer, destruitur omne fundatum in illo, et hoc est, quod dicit Doctor. Et cum dicit : *sive locus ponatur absolutum sive respe-*

9. Centrum terræ est immobile.

ctivum, absolutum pro illa superficie distante, quæ habet respectum ad polos etc. et illa potest destrui, quia et substantia, cujus est respectus pro aliquo respectu, puta continentis, et ad polos, et ille similiter potest destrui, ut probavi.

Quare locus dicatur immobilis. (d) *Et si dicatur, quod est ultimum totius universi*, etc. Diceret ista opinio, quod locus ideo dicitur immobilis, quia est ultimum sive ultima superficies corporis locantis respectu universi, et sic, ut habet respectum ad universum, et immobilis; ut vero habet respectum ad corpus in quo est formaliter, puta ad aerem in quo est, non est immobilis.

Nec hoc salvat. Hîc Doctor improbat hanc secundam opinionem, et probat quod ille respectus variatur, sive illa superficies, quia variata parte universi, variatur et ipsa; non enim habet respectum ad universum, nisi per partem in qua est.

10. Opinio propria Scoti. (e) *Dico igitur, quod locus,* etc. Hîc Doctor ponit opinionem propriam, et primo probat, quod locus habet immobilitatem oppositam motui locali, id est, quod non potest moveri localiter. Et quod non moveatur per se localiter probatur, quia si locus qui dicatur *A* movetur localiter, recedit ab uno loco et accedit ad alium; ergo si *A* recedit a loco, ergo *A* erat in loco, quæro de illo alio loco, an moveatur localiter, aut non. Si non, ergo nec *A*, quia non est major ratio de uno loco quam de alio. Si sic, ergo erat in loco, et sic processus in infinitum. Hoc idem dico quando accedit ad alium locum, quia si *A* accedit ad alium locum, et non erit simul cum illo alio loco, quod habet expellere, sicut corpus expellit aliud corpus, etc. Quod nec etiam moveatur per accidens, quia similiter esset processus in infinitum, quia si dico, quod *A* movetur per accidens localiter recedendo ab alio loco, ergo fuit in illo loco per accidens, quæro de illo alio, ut prius. Et quod locus, qui movetur per accidens, sit in loco per accidens, probat per simile de similitudine, puta fundata in lapide, quia non dicimus, similitudo talis movetur localiter per accidens ad motum lapidis; ergo sicut lapis est in loco per se, scilicet alio et alio, similitudo per accidens erit in alio et alio loco; hoc idem dicendum est de loco, si movetur per accidens.

Et addit quod si locus posset moveri 11.
localiter, quod tunc quiescens posset moveri localiter, nam quod habet alium et alium locum successive, localiter movetur; fixum autem posset habere alium et alium locum continentem, si moveretur locus per accidens. Si dicatur, posito Secund Topicor c. 3.
quod ultima superficies cœli sit locus istorum inferiorum, et cœlum semper movetur; ergo et superficies existens in eo movetur per accidens, quia motis nobis moventur omnia quæ in nobis sunt, sicut etiam conceditur de similitudine, quod movetur per accidens ad motum subjecti. Dico breviter, quod hoc est inconveniens de loco, sive loquendo de loco materiali scilicet superficie, sive de loco formali, scilicet de ipso respectu locantis ad locatum, quia est inconveniens dicere locum esse in loco, sive per se, sive per accidens, sed non est sic inconveniens, quod similitudo sit in loco per accidens; et hoc patet, quia si esset in loco per accidens, tunc quiescens posset moveri localiter, quia omne quod est in loco, potest localiter moveri de loco ad locum; sed locus inquantum locat, sive ut habet rationem loci, est fixus sive quiescit, non enim locus ut locus movetur ad locabile, sed bene locabile movetur ad locum, acquirendo aliam et aliam partem loci, quia locabile facit actu latera continentis distare; licet enim aqua continue moveatur circa palum

fixum in aqua, non tamen conceditur: quod locus, qui locat palum, moveatur localiter, sed tantum palus movetur localiter per se, et contenta in illo per accidens moventur.

12. Quomodo locus sit incorruptibilis.

(f) *Secundum probo*. Hic Doctor probat quomodo locus est incorruptibilis, et dicit duo: Primum, quod in se est corruptibilis. Secundum, quod est incorruptibilis per æquivalentiam. Et ad hoc videndum, supponit primo quod *locus* potest accipi tripliciter: Primo, pro corpore locante, ut aere. Secundo, pro superficie ultima corporis locantis. Tertio, pro respectu fundato in superficie locantis et terminato ad ipsum locatum, qui respectus est quædam relatio locantis ad locatum, et talis respectus dicitur locus formalis, sive *ubi* formale, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 49. *et in tertio*. Similiter *locatum* potest accipi tripliciter: Primo, pro ipsa re locata. Secundo, pro ultima superficie rei locatæ. Tertio pro relatione passiva ipsius locati passive ad locans active. Hoc supposito dico, quod locus pro respectu est corruptibilis in se, ut patet, quia si locatum recedit, similiter et talis respectus corrumpitur. Similiter locus secundo modo, scilicet pro ultima superficie locantis actuali corrumpitur, quia recedente corpore ab aere, amplius non est illa ultima superficies actualis, cujus actu latera distent, et sic corrumpitur.

Locatum potest accipi tribus modis.

13. Circa hanc litteram occurrit aliquod dubium, specialiter circa hoc quod dicit Doctor quod locus formaliter acceptus, scilicet pro respectu locantis ad locatum, est simpliciter corruptibilis. Contra hoc instatur, quia omne per se corruptibile est per se generabile, sed locus acceptus pro tali respectu, non est per se generabilis; ergo non est per se corruptibilis. Major patet *primo de Generatione;* minor probatur, primo auctoritate Philosophi. 5. *Physic. text. com.* 10. ubi sic habetur. *Neque* (inquit) *in relatione etiam est motus, quoniam possibile est, ut alterum relativorum transmutetur absque eo quod alterum transmutatur*. Hæc ibi; secundum aliam translationem, cum ergo locus ut sic formaliter acceptus sit relatio, sequitur quod nullo modo sit per se generabilis.

Secundo probatur eadem minor ratione, quia si talis locus formaliter acceptus esset per se generabilis, sequeretur quod actu simul generarentur infinitæ relationes numero; consequens est falsum, et contra Philosophum et Commentatorem, qui expresse negant infinitatem numeralem, et de hoc satis dixi *super* 2. *Metaph. Doctoris in quæstionibus de Infinito*. Consequentia probatur, et pono casum quod corpus pedale acquirat locum, puta subintrando superficiem aeris continentem corpus pedale, statim sequitur quod sicut in superficie continente sunt infinitæ partes inexistentes et infinita puncta, ita infinitatum partium superficiei ad infinitas partes corporis pedalis, erunt infiniti respectus; et similiter infinitorum punctorum superficiei materialiter locantis ad infinita puncta corporis pedalis, erunt infiniti respectus; et e contra, infinitarum partium et infinitorum punctorum corporis pedalis, ad infinitas partes et ad infinita puncta superficiei continentis, erunt actu infiniti respectus. Ista consequentia ultima satis patet a Doctore *in* 4. *dist.* 10. ubi vult, quod locus circumscriptive et formaliter acceptus (et hoc loquendo de loco passivo, sive circumscriptione passiva) est formaliter correspondentia totius locati toti superficiei continentis, et omnium partium ipsius locati ad omnes partes superficiei ipsius locantis, ita quod sicut totum signatum correspondet toti, ita pars signata correspondet parti signatæ, et punctum signa-

Lychetus fecit quæstiones in Metaphysicam.

tum correspondet puncto signato; et sic quælibet pars, et quodlibet punctum dicit actu respectum ad partes et ad puncta, quibus correspondet, et cum talia sunt actu infinita,sequitur quod actu erunt infiniti respectus.

14. An locus sit corruptibilis. Respondeo, concedendo locum formaliter acceptum, esse per se generabilem; et cum probatur quod non, auctoritate Philosophi, dico quod Philosophus loquitur tantum de relatione intrinsecus adveniente, ut clare patet a Doctore *in tertio d.* 1. *q.* 1. Sed locus formaliter acceptus sive active, sive passive, est tantum relatio extrinsecus adveniens, ut patet a Doctore, *in quarto, dist.* 10.

Ad secundum dico, quod sicut in locato sunt infinitæ partes inexistentes, ita sunt infiniti respectus, sed quia tamen non possent actu signari infinitæ partes, cum quælibet sit in infinitum divisibilis, ut infra patebit q. 9. ita nec illi respectus fundati in illis partibus sunt actu signabiles. Et ultra, non habeo pro inconvenienti posse esse infinitos respectus, etiam reales, sed de hoc alias erit sermo.

Secundo principaliter dico, quod locus secundo et tertio modis, est incorruptibilis per æquivalentiam; patet, quia in eodem instanti, quo corpus *A* recedit ab aere subintrat aliud corpus faciens latera continentis distare, et sic in ipso aere continente est alia superficies a prima, modo præexposito, et alia relatio ad locatum subintrans et sic talis locus dicitur incorruptibilis per æquivalentiam, quia in eodem instanti, quo locus secundo et tertio modis, in se desinit per subintrationem alterius corporis in ipso aere fit locus secundo et tertio modis similis primo.

15. Declaratio litteræ. Quia tamen hæc littera est aliqualiter difficilis, declaro ipsam. Cum dicit ibi: *Nec eadem ratio loci potest manere in aqua succedente, quia idem accidens numero non potest manere in duobus subjectis.* Hoc patet, quia si accipiatur *locus* pro ultima superficie aeris, cujus latera actu distant, talis superficies, quæ subjective est in aere, non potest postea esse in alio locante, sive priore, sive in succedente ipsi priori, quia tunc idem accidens numero migraret de subjecto in subjectum. Sive etiam accipiatur *locus* pro respectu locantis ad locatum, fundato in ultima superficie ipsius continentis, patet quod non potest esse in alio locante, quia tunc idem accidens numero migraret de subjecto in subjectum. Sequitur: *tamen illa ratio loci succedens, quæ est alia a ratione præcedenti, secundum veritatem est eadem præcedenti per æquivalentiam, quantum ad motum localem.* Vult dicere Doctor, quod quando in eodem instanti corpus recedit a loco, et aliud subintrat, quod a priori *ubi,* in quo erat primum locatum ad secundum *ubi* succedens, in quo fit secundum locatum succedens priori, non est motus localis; patet, quia illa duo *ubi* sive illi duo respectus, tantum numero differunt, ut patebit. Tum etiam, quia motus localis fit in tempore, hîc autem in eodem instanti, quo locatum prius recedit a loco, aliud locatum subintrat, et sic in eodem instanti quo corrumpitur primus respectus, qui erat ad prius locatum succedit alius ad secundum locatum; tum etiam, quia inter primum locatum recedens a loco, et secundum locatum succedens, non est aliquod spatium interceptum, propter quod possit esse motus localis. Sequitur: *Nam ita incompossibile est localem motum esse ab hoc loco in hunc locum, sicut si essent omnino idem locus numero,* id est, quod sicut ab eodem loco numero ad eumdem numero non potest esse motus localis, ut patet, ita a loco recedente ad

Motus localis fit in tempore

locum immediate succedentem, non potest esse motus localis; uterque enim respectus locantis ad locatum potest esse simpliciter in eadem superficie, quod non contingit de locis, inter quæ est motus localis, et hoc propter spatium interceptum necessario requisitum.

16. Sequitur : *Nullus autem idem motus localis potest esse ab uno* ubi *ad aliud* ubi, *quæ duo* ubi *non correspondeant duobus locis differentibus specie propter spatium interceptum, quia habentibus alium respectum non tantum numero, sed etiam specie ad totum universum*. Vult dicere Doctor, quod illa duo *ubi*, inter quæ est motus localis, de necessitate correspondent duobus locis specie distinctis. Loca specie distincta respectu universi, sunt sursum, deorsum, dextrum, sinistrum, ante et retro, quæ sunt species loci positæ ab Aristotele. Adverte tamen, quod ista loca ut specie differentia, formaliter tantum dicunt respectus specie distinctos et fundamentaliter dicunt ipsam superficiem, quæ non differt specie ab illa superficie, puta superficies sursum et deorsum non differunt specie, ut patet. Dicit ergo Doctor, quod quando A localiter movetur, de necessitate recedit, puta ab *ubi* sursum, et accedit ad *ubi* deorsum, ut patet de gravi respectu centri, vel movetur a loco dextro ad locum sinistrum. Ista ergo *ubi*, inter quæ est motus localis, semper differunt specie, quia talis *ubi* correspondent locis specie distinctis, puta quando movetur ab *ubi* sursum ad *ubi* deorsum, *ubi* sursum correspondet loco sursum, et *ubi* deorsum correspondet loco deorsum, et talia loca sunt loca communia, quæ forte non corrumpuntur, sed bene loca propria. Exemplum, ut cum lapis movetur a loco sursum corrumpitur proprium *ubi* correspondens tantum ipsi lapidi.

[Exe]mplum.

Et dicit Doctor, quod talis distinctio specifica inter illa loca contingit propter spatium interceptum; patet, quia si non esset spatium interceptum inter *A* et *B*, non posset assignari nec sursum, nec deorsum respectu *A* et *B*. Sed quando unus locus succedit alteri loco respectu ejusdem contenti, non potest intercipi aliquod spatium inter illa duo loca, ideo merito dicit Doctor quod tantum differunt numero. Sequitur : *Ex hoc illi respectus, qui sunt tantum numero alii, videntur unus numero, quia ita sunt indistincti respectu motus localis, sicut si tantum esset unus respectus*. Vult dicere, quod illa duo *ubi* (sive respectus) sibi invicem succedentia, ex quo tantum numero differunt (ut supra exposui) videntur unus numero, et hoc non absolute, sed respectu motus localis, id est, quod illa duo *ubi* respectu motus localis sic se habent, ac si tantum essent unum *ubi* numero; et hoc quantum ad impossibilitatem motus localis, quia ita impossibile est motum localem esse inter illa duo *ubi*, sicut impossibile est motum localem esse ab uno *ubi* numero ad idem simpliciter. 17.

(g) *Sed numquid omne corpus aliud a primo corpore necessario est in loco, quia quantum*. Hic Doctor incidentaliter movet unam difficultatem de corpore quanto, sive ut præcise consideratur inquantum quantum, prout ly *quantum* distinguitur contra corpus naturale; quærit ergo, an omne corpus quantum aliud a primo cælo necessario sit in loco. 18.

Scotus movet unam difficultatem.

Respondet primo quantum ad opinionem Philosophorum; secundo quantum ad opinionem fidelium.

Primo modo diceret Philosophus quod omne corpus aliud a primo cælo, sive aliud a corpore cælesti de necessitate est in sphæra activorum et passivorum, et necessario continetur sub aliquo præcise

continente; nam quodlibet tale, ultra quod possit esse in loco communi, est etiam necessario in aliquo sibi proprio præcise continente ipsum.

Non omne corpus est in loco secundum Theologos.

Sed secundo modo diceret Theologus, quod non necessario omne corpus aliud a corpore cœlesti est in loco, quia Deus posset facere lapidem extra universum, et per consequens lapis non esset in loco.

Et dicit duo : Primum, quod posset facere lapidem extra universum, non existente aliquo alio corpore; patet, quia posset destruere totum universum, solo lapide remanente, et sic lapis non necessario est in loco.

Secundum, quod etiam existente alio corpore apto nato locare lapidem, tamen posset facere lapidem non esse actu præsentem tali corpori, et per consequens non locari.

19. Addit Doctor quod per nihil absolutum in se corpus quantum necessario requirit esse in loco; patet, quia si per aliquod absolutum in corpore necessario requireret esse in loco, tunc Deus nullo modo posset facere lapidem sine loco. Sed tantum habet necessario potentiam passivam, qua possit esse in loco, quia ultimam superficiem, propter quam natum est circumscribi, vel propter quam natum est esse in potentia ad *circumscribi* passive, et hoc posito loco in existentia actuali, et posita præsentia ejus respectu alicujus corporis locantis, id est, quod corpus, cum sit in potentia passiva ad *circumscribi*, necessario actu est in loco, istis duobus positis, scilicet loco in existentia actuali, et præsentia ejus respectu corporis locantis, id est, quod ultima superficies corporis locantis actu sit præsens corpori apto nato locari. Sed de ista materia : an Deus possit facere lapidem sine loco utroque modo, prolixius tractatur a Doctore *in quodlib. q.* 11.

(h) *De secundo dico.* Secundum declarandum erat, scilicet esse in loco actuali. 20. Dicit Doctor, quod supposito primo, (quod est esse in loco) *corpus quantum est in loco actu*, etc. Et debet sic intelligi littera, quod corpus non potest esse in loco, quin tale corpus faciat ultimum continens, id est, ultimam superficiem corporis continentis esse in actu, quæ superficies intelligitur esse tunc in actu, quando corpus contentum actu facit distare latera ejus.

Addit, *secus est de parte in toto,* nam pars in toto non facit per se distare latera continentis, ut patet de materia et forma, et etiam de partibus integralibus, quæ non sunt in toto quantitativo, ut locatum in loco, sed sicut pars in suo toto, ut patet *quarto Physic. text. com.* 23.

Nota de materia, et forma.

(i) *De tertio dico.* Tertium exponendum erat esse in loco determinato, quia æquali. Dicit Doctor quod corpus locatum propter eamdem quantitatem existentem in tali corpore, necessario exigit corpus locatum sibi coæquale, id est, quod exigit superficiem in corpore locante coæqualem superficiei corporis locati, et loquitur de loco proprio, et non communi.

21. Quomodo corpus locatum sit in loco.

(j) *De quarto dico.* Quartum declarandum erat esse in loco commensurative. Dicit Doctor quod corpus locatum propter ultimam superficiem, quam habet, est in loco commensurative, ita quod pars superficiei corporis locati correspondet parti superficiei corporis locantis, et tota superficies ipsius corporis locati correspondet toti superficiei ipsius locantis. De qua correspondentia patebit *in quarto, distinct.* 10. *q.* 1.

(k) *Quintum competit corpori ex determinato loco locante.* Quintum declarandum erat esse in loco determinate hoc vel illo. Dicit Doctor quod corpus esse in loco determinato, est ita sic esse in isto loco, quod non in alio competit tali corpori ex

determinato loco ipsum locante, quia locus adæquat sibi locatum, et commensurat, et sic est præsens illi locato commensurative quod non alteri. Loquendo semper de loco circumscriptivo formaliter, qui dicit respectum corporis circumscribentis ad corpus circumscriptum, sed non sic est de loco fundamentali sive naturali, qui dicit ultimam superficiem continentis, quia ut sic, idem locus potest esse respectu duorum vel trium corporum ut habet videri *in* 4. *dist.* 10.

22. [...]se in loco [na]turaliter [c]ompetit [c]orpori.

(l) *Sextum competit sibi inquantum est corpus naturale.* Sextum declarandum erat esse in loco naturaliter vel violenter. Et dicit quod esse in loco naturaliter competit corpori, inquantum tale corpus naturale, ex hoc scilicet quod inquantum habet formam substantialem determinatam et qualitates determinatas, natum est aliquo locante conservari et salvari, et ab aliquo corrumpi; et quando continetur ab ultimo illius, quod natum est ipsum salvare, dicitur esse in loco naturali, licet naturalitas multum accidat rationi loci; patet, quia ratio loci, vel est ultima superficies corporis continentis, vel respectus fundatus in tali superficie, de quo supra dixi; modo naturalitas ista sumitur penes qualitates inexistentes corpori locanti, propter quas unum corpus dicitur conservari et salvari, et aliud corrumpi. Et sic patet ista littera.

23. [...] aliquid [di]catur [m]overi [loc]aliter.

Aliqui tamen expositores Doctoris in isto loco movent hanc difficultatem, videlicet, utrum aliquid dicatur moveri localiter, per hoc quod locus continue et continue variatur circa locatum, sic quod continue sit in alio et alio loco. Respondent quod non, quia si sit planta in campis, et flet ventus circa ipsam, continue aer movebitur circa ipsam, et non erit idem locus; numero tamen erit unus per æquivalentiam ad motum localem, sic quod in ipsis diversis locis numero, non potest esse motus localis. Sed ad hoc, quod sit motus localis oportet locatum exire locum in quo est, et deserto illo, acquirere novum locum, non sic facit planta, quia non deserit locum, cum semper sit in eadem distantia ad polos mundi, et ad centrum et ad alias arbores circumstantes, et ideo non deserit locum, sed magis locus deserit plantam. Licet hoc sit satis bene dictum, tamen non videtur multum esse ad mentem Doctoris, qui vult expresse quod idem dicatur moveri localiter, ut habet alium et alium locum successive; unde sic dicit, respondendo ad primam quæstionem præsentis distinctionis: *Quod habet alium et alium locum successive localiter movetur, fixum autem posset habere alium et alium locum continentem, si moveretur locus per accidens.* Hæc ille. Tamen quidquid sit de hoc, forte tamen alias pertractabitur.

SCHOLIUM.

Applicando doctrinam de loco corporum ad Angelum, docet primo, eum non esse necessario in loco positivo, quia a nullo creato dependet essentialiter, posse tamen esse in loco, sive hoc fundetur in ejus substantia, sive in eadem qua limitata existens. Secundo, docet non posse esse in loco quantumcumque magno, quia hoc est proprium Dei. Tertio facit difficillimum argumentum Mathematicum, quod non possit esse in loco quantumvis minimo, quia sic posset esse simul in cœlo et in terra; sed hoc non asserit, quia statim problematice tenet, an possit esse in puncto necne, et certum est, si potest esse in puncto, quod potest esse in loco minori quocumque signato. Problematice etiam tenet, an Angelus habeat locum ita determinatum, ut non possit esse in majori vel minori.

Ad propositum (a) igitur, ista applicando de Angelo, dico quod Angelus non necessario est in lo- 11.

co, quia multo magis posset fieri Angelus sine creatione creaturæ corporalis, vel facta creatura corporali posset fieri et esse extra omnem creaturam corporalem, et tamen in Angelo est potentia passiva, qua posset esse in loco. Et ista potentia vel fundatur immediate in ejus substantia, qua posset esse in loco, vel in ipsa, inquantum est natura limitata actualiter existens, vel in aliquo extrinseco ipsi Angelo, quidquid sit illud; et ideo non oportet quærere aliquam intrinsecam rationem essendi Angelum in loco necessario, quia ibi nulla est, sed tantummodo est in ipso potentialitas passiva, quo potest esse in loco, quia non repugnat sibi.

Ratio essendi in loco Angelo, est sua substantia.

Supposito igitur isto (b) primo, non oportet quod sit in loco in actu, quia non oportet quod sit in aliquo continente indivisibili actualiter existente; non enim facit latera continentis distare, et ideo non facit superficiem continentem in actu.

Non potest Angelus esse in loco quantumvis magno contra Durandum.

(c) De tertio est dubium, et de hoc mota est secunda quæstio. Conceditur tamen communiter quod non potest esse in loco quantumcumque magno, quia hoc est proprium Dei; et ex hoc videtur non posse esse in loco quantumcumque parvo, *ex* 35. *primi Euclidis*, ubi vult quod quidquid potest esse in uno æqualium, et in reliquo, si sibi figuratio non repugnat.

12. *Quod potest esse in uno æqualium et in reliquo, si non obstat figura.*

(d) Ex hoc arguo sic: Quidquid potest esse in uno æquali, potest esse in altero, si sibi non repugnat figuratio aliqua, secundum quam unum distinguitur ab alio; sed Angelo nulla figuratio loci in quo est, repugnat; igitur si potest esse in uno æquali, et in altero, et per consequens si potest esse in quadrato quantumcumque parvo vel stricto, quod oportet ponere dicendo, quod non repugnat sibi esse in quantocumque loco, sequitur quod non repugnat sibi esse in loco quantumcumque longo, quia quadrangulus est æqualis isti quadrato parvo, in quo potest esse. Illud declaratur per oppositum in corpore naturali, ideo enim aqua, quæ potest esse in quadrato, non potest esse in quadrangulo quantumcumque longo, quia non potest esse in loco quantumcumque stricto, et ideo non potest quantumcumque protendi secundum magnitudinem; non enim potest protendi secundum longitudinem, nisi constringatur secundum latitudinem, et si non potest in infinitum constringi secundum latitudinem, nonpotest in infinitum protendi secundum longitudinem. Oppositum est in proposito, si enim Angelus non determinet quantumcumque locum in minus, tunc poterit esse in loco quantumcumque strictiori et strictiori; hoc est falsum; ergo, etc.

Si Angelu[s] potest esse in loc[o] quantumcumque parvo poterit ess[e] in virgula extensa a cœlo in terram usque, qui[a] corpus minimum stringend[o] in infinitum protendi potest. Quadratu[m] est undiqu[e] æqui laterum, quadrangulus non. D. Bona[v.] tenet affirmativam Var. negativam Quære D. Thom. 1. p. q. 52 art. 2. Angelum esse in puncto necne, problema.

Prætera, si quantitas (e) aliqua virtutis est in Angelo, secundum quam potest esse in aliquo loco proportionabiliter secundum ultimum potentiæ suæ, puta isto tantum et illo tantum, posset tamen secundum ultimum potentiæ suæ facere se in minori loco isto quantumcumque sibi adæquato; hoc autem posse est alicujus virtutis activæ in eo, quia in potestate sua

est, ut posset uti ea ad effectum sibi adæquatum vel non; igitur magis posse habere istam quantitatem in potestate sua est perfectius, quia majorem habet virtutem activam, et ita est potens uti illa virtute activa in infinitum ad essendum in minori et minori loco, quam sit ille locus sibi adæquatus, igitur habet potentiam infinitam. Consequens est inconveniens, igitur et antecedens; sicut igitur si posset in infinitum esse in majori et majori loco, concluderetur infinitas virtutis suæ, ita concluderetur infinitas virtutis suæ, si posset esse in infinitum in minori et minori.

13. (f) Si tamen posset esse in puncto vel non, non videtur ratio necessaria nec ad unam partem nec ad aliam, quia licet Angelus sit indivisibilis, non habet tamen indivisibilitatem limitatam sicut punctus, et ideo non oportet ipsum esse in puncto sicut in loco.

Nec forte repugnat sibi esse in puncto sicut in loco, quia nullum inconveniens videtur ex hoc inferri, quia si ex esse in puncto sicut in loco, hoc inferatur quod non posset moveri localiter, nisi spatium esset ex punctis, non sequitur. Posset enim immediate ex loco punctuali ferre se in continuum, cujus continui punctus est terminus.

De isto (g) igitur articulo videtur concludendum, quod habet locum determinatum, indeterminate tamen hoc modo, quia aliquis locus est quo majorem non posset habere, et aliquis quo non posset habere minorem, loquendo de loco continuo, licet forte posset esse in puncto.

Utrum autem (h) determinatum locum requirat et determinate, ita quod habens tantam virtutem, si est præsens loco de necessitate est præsens tanto loco, nec in potestate sua est, quod sit præsens majori et minori loco, sicut est de corporibus, quia quodlibet est necessario in loco sibi æquali; anima etiam intellectiva necessario est in loco totius corporis animati, ita quod non est in potestate ejus esse in loco majori vel minori. Hoc enim dubium est, quia nec videtur posse faciliter probari una pars nec alia. Quod quidem inconveniens est, si quantitas sua virtualis per quam potest esse præsens alicui loco, sit naturalis ratio essendi in tanto loco suo modo, sicut quantitas corporis est naturalis ratio essendi in tanto loco suo modo, ita quod licet in potestate mea sit me esse in hoc loco vel in illo loco, non tamen est in potestate mea esse in tanto loco vel in tanto, quia iste effectus est naturaliter consequens quantitatem, quæ non subest potestati meæ, sicut nec in se, ita nec quantum ad istum effectum, esse scilicet in tanto loco vel tanto; nihil ergo videtur sequi inconveniens, si ita poneretur in Angelis. Vel si ponatur, quod quantitas eorum habeat aliquem locum adæquatum, quo majorem non posset habere secundum conditiones suæ virtutis et essentiæ, licet tamen ipsa subsit voluntati Angeli, ut possit non semper habere illum locum, sed majorem, 14.

Angelum habere locum determinatum, ut non possit habere majorem vel minorem, problema. Unde determinatur Angelus ad hunc locum.

vel minorem, non sequitur inconveniens.

15. De quarto patet, quod non est in loco commensurative, quia non habet partem et partem cum partibus loci.

De quinto (i) dico, quod est in hoc loco vel illo, quia non est ubique, et hujus ratio quærendum est; dico igitur, quod si aliquid posset esse secundum se in potentia passiva determinate ad aliquod genus physicum, et non est determinate in potentia passiva ad aliquam speciem illius generis, tunc ab eodem reducitur illud ad actum illius generis et speciei, sicut si superficies, unde superficies sit ex sese determinata ad calorem, et non sit ex se determinata ad albedinem vel nigredinem, tamen ab eodem agente reducitur ad actum coloris et alicujus coloris, quia non est colorata, nisi quia sic est colorata.

i. cœlo empyreo. q. 9. et 10. Angelus non est in loco naturaliter c. 2.

Ita dico hîc, quod licet Angelus sit in potentia ad *ubi* in communi, et non ex se determinatus ad hoc *ubi* vel illud, tamen ab eodem agente reducitur ad hoc ut sit actualiter in loco, et in hoc loco vel illo; illud autem quo primo potest esse in loco, est a Deo producente ipsum super creaturam corporalem continentem, sed ex tunc potest reducere seipsum ad actum istum, sicut patebit *in quæstione de motu Angeli*.

16. (j) De sexto dico, quod non est in aliquo loco naturaliter, quia tunc esset in aliquo loco violenter, tunc etiam aliquod corpus haberet naturalem aptitudinem ad ipsum conservandum in loco, et aliquod corpus ad ipsum corrumpendum.

Motus cœli an naturalis.

Et confirmatur (k) ratio per Avicennam 9. *Metaph.* ubi vult quod motus cœli non est naturalis, quia tunc terminaretur ad quietem naturalem, et motus ab illa quiete esset violentus, et ita est in proposito, et hoc accipiendo naturalitatem proprie, sicut illud dicitur moveri naturaliter, quod inclinatur naturaliter ad motum.

De potentia neutra, vide Scot. q. 1. prol. et 4. d. 43. q. 4. quæst. 5.

(l) Ex isto sexto patet, quod illa potentia passiva, quæ est in Angelo ad essendum in loco, non est naturalis nec violenta, sed neutra, quia nec istud passum inclinatur ex se naturaliter ad istam formam, nec ad oppositum; sed neutro modo se habet ad ista, sicut superficies ad albedinem et nigredinem indifferenter se habet.

(m) Ad argumenta, omnes auctoritates, quæ negant Angelum esse in loco, sunt exponendæ, quod verum dicunt ipsum non esse in loco circumscriptive; circumscriptio autem includit esse in loco actu, et æquali, et commensurative, juxta secundam, tertiam, et quartam conditiones * locati, quæ non conveniunt Angelo.

al. loci.

17. Ad. 2.

(n) Ad illud Philosophi, potest concedi quod superficies aliqua corporis continet Angelum; non tamen ex hoc sequitur quod sit agens influens vel continens respectu ejus, quia continentia loci est alterius rationis a continentia formæ vel speciei; talis enim continentia nihil aliud est hîc, nisi contentum esse intra hanc superficiem continentem, et nihil ejus esse extra, et hoc verum est in quocumque contento definitive,

quia nihil ejus est extra locum ambientem.

Ad 3. (o) Ad illud de situ, sive ut accipitur pro differentia quantitatis, sive ut est Prædicamentum, si illud Prædicamentum præsupponat quantitatem, neutro modo major est vera, quia non oportet omne ens in loco habere situm altero illorum modorum, nisi sit in loco circumscriptive.

licet 6. ordine. Ad secundam quæstionem patet ex dictis *in* 3. *artic.* scilicet de loco determinato.

COMMENTARIUS.

24. omodo gelus non ssario sit loco. (a) *Ad propositum.* Nunc Doctor respondet ad principale quæsitum, scilicet *An Angelus sit in loco,* et respondendo dicit primo, quod Angelus non necessario est in loco; et probat per argumentum a minori, quia minus videtur corpus posse esse sine loco quam Angelus, et tamen potest esse, ut supra patuit; ergo et Angelus. Pro nunc adverte, quod non quærit Doctor de loco circumscriptivo respectu Angeli, cum nullo modo possit circumscribi, sed de loco definitivo, quo sit præsens alicui corpori. Et dicit, quod non necessario Angelus est in aliquo loco definitivo, quia Deus posset facere Angelum, nullo corpore existente, etiam posito corpore, posset facere Angelum non esse præsentem tali corpori, sicut etiam dictum est supra de corpore alio a corpore cœlesti. Et addit in littera, quod in Angelo tamen est potentia passiva, qua posset in loco definitivo tantum, et non circumscriptivo. Sequitur : *Et ista potentia*, supple passiva, *vel fundatur immediate in ejus substantia,* supple absolute, *vel in ipsa inquantum est natura limitata actualiter existens, vel in aliquo extrinseco ipsi Angelo, quidquid sit illud, et ideo non oportet quærere aliquam intrinsecam rationem essendi angelum in loco necessario*, supple actu, *quia ibi nulla est, sed tantummodo est in ipso potentialis passiva, quia potest esse in loco, quia non repugnat sibi.*

Hic tamen aliqui expositores Doctoris ad adducentes opinionem Petri de Candia pro se, dicunt quod cum Deus sit in loco, quia ubique, et omnia alia entia sint in loco, hoc siquidem non est negandum ab ipso Angelo, et ita Angelus est in loco, et potest esse in loco, ita quod, et si esse in loco contingenter insit Angelo, posse tamen esse in loco sibi necessario inest. 25. Opinio Petri de Candia.

Et quæ est ratio intrinseca necessario concludens Angelum posse esse in loco. Dicunt secundum Petrum de Candia, quod est ratio entis, quia enim esse in loco prædicatur de omnibus, etiam de Deo, sequitur quod istud consequitur rationem transcendentem, quia quando aliquod prædicatum est omnibus commune, convenit illis ratione alicujus communis omnibus, tale commune est ens; quia igitur Angelus est ens, ideo potest esse in loco, nec ei repugnat ratio loci suo modo, scilicet definitive; hæc illi. Opinio Gregorii Nazianzeni dicentis, quod abusive dicimus angelos esse in loco quoniam deberemus dicere, quod operatur in loco.

Ista tamen positio non videtur multum ad propositum Doctoris, hæc forte videtur vera quantum ad aliqua.

Primum patet, quia Doctor (loquendo de potentia passiva, qua Angelus possit esse in loco) pro ratione talis potentiæ assignat, vel substantiam ipsius Angeli, vel naturam limitatam, vel aliquid extrinsecum, etc. non autem assignat ens commune Deo et creaturæ.

Secundum patet, primo quia si Angelum posse esse in loco, ex hoc concluderetur, quia Deus est in loco, magis videretur posse concludi Angelum necessario esse in loco, quia si Deus necessario est in loco, ergo et Angelus; consequens

est falsum, ut supra patuit, oportet enim assignare aliam rationem.

Secundo ista ratio non concludit, videlicet *esse in loco* prædicatur de omnibus, ergo et de Angelo. Antecedens est manifeste falsum, quia si esse in loco prædicatur de omnibus entibus, tunc locus esset in loco, et esset processus in infinitum, ut supra patuit, probando quod locus non est in loco. Tum, quia si *esse in loco* prædicatur de omnibus, aut prædicatur æqualiter de omnibus, aut inæqualiter. Si primo, tunc sicut *esse in loco* de necessitate prædicatur de Deo; ergo et de Angelo, consequens est falsum. Si inæqualiter, ita quod esse in loco conveniat necessario alicui, et contingenter alteri, tunc oportet assignare aliam et aliam rationem, quia secundum unam, aliquod ens de necessitate est in loco, et aliud secundum aliam contingenter; si enim tantum esset una ratio, illa esset ratio, vel necessario tantum essendi in loco, vel tantum contingenter.

26. Opinio Petri Candia non admittitur.

Tertium, non videtur verum, scilicet quod ideo Angelus potest esse in loco, quia ens. Quia aut accipitur ens transcendenter, ut est commune omni enti, et tunc sequeretur quod omne ens posset esse in loco, cujus oppositum dictum est supra. Tum quia quæstio de Angelo est tantum de loco definitivo, et locus definitivus non convenit Angelo ratione entis transcendenter sumpti, quia talis locus posset competere cuilibet enti, et sic Deo. Oportet ergo assignare aliam rationem, per quam Angelus possit esse in loco definitive, et forte non videtur alia ratio, nisi quia est talis natura sic limitata, etc.

Dubium.

(b) *Supposito igitur isto primo,* videlicet, quod Angelus possit esse in loco, *non oportet quod sit in loco actu,* videlicet in loco circumscriptivo, *quia non oportet quod sit in aliquo continente indivisibili actualiter existente,* id est, in aliqua superficie indivisibili, eo modo quo dividitur corpus, ut supra patuit, actualiter existente, id est, cujus latera actu distant ; patet, quia Angelus, cum sit indivisibilis, non facit latera continentis distare, nec per consequens facit superficiem continentem in actu.

(c) *De tertio est dubium,* scilicet in loco determinato sibi æquali, et de hoc mota est quæstio secunda, videlicet, utrum Angelus requirat determinatum locum?

Et non debet hic accipi *in loco* circumscriptive, sive commensurative, eo modo quo dictum est de loco circumscribente corpus, sed debet hic accipi commensurative, id est, adæquate. Et est quæstio : An Angelus sic sibi adæquate determinet unum locum definitive sive potentialiter, quod non possit esse in majori vel minori loco. Respondet Doctor dicens, quod *communiter conceditur, quod non potest esse in loco quantumcumque magno, quia hoc est proprium Dei.* Et ex hoc infert Doctor quod si sic esset, quod tunc Angelus posset esse (ut videtur) in loco quantumcumque parvo.

Intendit enim Doctor probare, quod si 27.
Angelus non potest esse in loco quantumcumque magno, quod nec etiam poterit esse in loco quantumcumque parvo ; et probat ex 37. *propositione primi Euclidis,* ubi vult, quod quidquid potest esse in uno æqualium, et in reliquo, si sibi figuratio non repugnet. Et ratio stat in hoc, si enim *A* potest esse in maximo loco, ergo et in minimo, cum non sit major ratio de uno quam de alio, si enim non potest esse in loco quantumcumque minimo, hoc non erit ex ratione loci, sed ex ratione figuræ. Exem-

emplum. plum, nam aliquod corpus perfecte quadratum potest esse in loco perfecte quadrato, et tamen illud idem non poterit esse in loco habente figuram tantum quadrangulam, ut patet, maxime si illud quadrangulum sit tantæ quantitatis, quantæ quadratum. Differentia enim inter quadratum et quadrangulum hæc est, quia quadratum habet quatuor latera ad invicem æqualia; quadrangulum vero perfectum habet duo latera ad invicem æqualia, puta longiora, et alia duo ad invicem æqualia, sed inæqualia lateribus longioribus. Et hoc est quod dicit Doctor de aqua respectu loci quadrati et loci quadranguli, figuratio ergo illa impedit, ut non possit esse in loco æquali secundum quantitatem. Cum ergo in Angelo nulla sit figuratio obstans, oportet concludere quod si potest esse in loco quantumcumque magno, quod etiam possit esse in loco quantumcumque parvo; sed primum non conceditur, ergo nec secundum; et hoc est quod dicit in ista littera, quam tamen aliqualiter declaro:

ferentia inter dratum et drangulum.

(d) *Et hoc arguo sic.* Cum dicit, *quidquid potest esse in uno æquali*, puta secundum quantitatem, *si sibi non repugnat figuratio aliqua, secundum quam* figurationem *unum* existens in uno æquali secundum quantitatem necessario *distinguitur ab alio* existente in alio secundum quantitatem, quæ distinctio prohibet existens in uno æquali non posse in alio æquali.

laratio eræ.

28. Sequitur: *Sed Angelo nulla figuratio loci in quo est, repugnat*, patet, quia figuratio loci tantum repugnat habenti partes quantitativas, quas Angelus non habet.

Sequitur: *igitur si potest esse in uno æquali et in altero, et per consequens potest esse in quadrato quantumcumque parvo vel stricto, quod oportet ponere dicendo quod non repugnat sibi esse in quantocumque loco,* quia si potest esse in quantumcumque loco parvo, oportet dicere quod possit esse in quadrato quantumcumque parvo vel stricto, et sic sequitur, *quod non repugnet sibi esse in loco quantumcumque longo;* patet, *quia quadrangulum est æqualis isti quadrato parvo in quo potest esse.* Si enim detur quadrangulus æqualis quadrato parvissimo, talis quadrangulus erit longissimus propter strictitudinem trianguli, patet, quia quadrangulus constat ex quatuor lateribus, quorum duo sunt longiora ad invicem æqualia, et alia duo breviora ad invicem æqualia, et sic quadrangulus æqualis quadrato parvissimo habebit latera longiora strictissima; et sic per propositionem Euclidis, si Angelus posset esse in loco quantumcumque parvo, posset esse in quadrato parvissimo, et per consequens posset esse in quadrangulo æquali quadrato strictissimo, et per consequens longissimo, quod videtur inconveniens. Et quod possit sic esse, patet, quia nulla figuratio repugnat Angelo.

Sequitur: *Illud declaratur per oppositum de corpore naturali.* Hic Doctor declarat quomodo sequeretur Angelum posse esse in loco quantumcumque longo, si posset esse in loco quadrato parvissimo, et hoc declarat per oppositum de aqua, quia si aqua possit esse in quadrato parvissimo, ut in loco, non tamen sequitur quod possit esse in quadrangulo æquali illi quadrato, et hoc est, quia figuratio talis repugnata quæ, et si sibi non repugnaret, si posse in quadrato parvissimo, posset esse in quadrangulo æquali; cum ergo Angelo nulla repugnet figuratio, sequitur quod si posset in quadrato parvissimo, etiam posset in qua-

drangulo æquali quadrato, et hoc est quod intendit Doctor hic.

29. (e) *Præterea si quantitas aliqua virtutis est in Angelo.* Doctor per hanc rationem deducit ad hoc inconveniens, quod si Angelus haberet quantitatem virtualem, secundum quam posset se facere præsentem cuilibet loco quantumcumque minimo in infinitum, esset virtutis infinitæ. Patet in simili, qua sicut posse facere se præsentem virtute propria loco quantumcumque magno in infinitum est virtutis infinitæ, ita posse se facere præsentem loco quantumcumque minimo in infinitum, erit virtutis infinitæ.

An angelus possit esse in puncto. (f) *Si tamen posset esse in puncto vel non.* Hic Doctor non determinat se, nec ad hanc partem, quod Angelus possit esse in puncto, tanquam in loco, nec ad partem oppositam, scilicet quod non possit esse in puncto, ; et dicit quod non apparet ratio necessaria, nec ad unam partem, nec ad aliam. Qui enim vellet tenere Angelum posse esse in puncto tanquam in loco, haberet pro se hanc rationem, quod licet Angelus sit indivisibilis, non habet tamen indivisibilitatem limitatam sicut punctus, puta secundum genus quantitatis ; punctus enim est indivisibilis de genere quantitatis, modo posse esse in puncto tanquam in loco, oportet esse indivisibile, limitatum secundum genus quantitatis

Qui etiam vellet tenere partem oppositam, scilicet quod possit esse in puncto, ut in loco, posset habere per se hanc rationem, illud est possibile, ad quod nullum sequitur inconveniens ; sed ad Angelum posse esse in puncto, ut in loco, nullum sequitur inconveniens ; si enim aliquod possit inferri inconveniens, hoc præcipue posset inferri, quod tunc Angelus non posset moveri localiter super aliquod spatium, nisi tale spatium esset compositum ex punctis, quod est falsum.

Dicit tamen Doctor quod tale inconveniens non videtur sequi, quia Angelus posset immediate ex loco punctuali ferre se continuum, cujus continui punctus est terminus, puta si Angelus esset in aliquo puncto magnitudinis cubitalis, recedendo a tali puncto, localiter moveretur super tali magnitudine continue. Et sic non apparet ratio necessaria, nec pro una parte nec pro alia.

(g) *De isto igitur articulo.* Hic Doctor respondet ad secundam quæstionem secundum propriam intentionem, quod Angelus habet locum determinatum, indeterminate tamen hoc modo, quia aliquis locus est quo majorem non posset habere, et aliquis quo minorem habere non posset, loquendo de loco continuo, licet forte posset esse in puncto, quia etsi forte Angelus posset esse in puncto, ut in loco, non tamen posset esse in aliquo minimo continuo ut in loco, propter rationem superius factam, quia si posset esse in loco quantumcumque parvo, posset esse in quadrato parvissimo, et sic in quadrangulo longissimo, quod est manifeste falsum, sed ista non sequuntur, si ponatur posse esse punctualiter in aliquo loco. 30. Propria intentio Scoti

(h) *Utrum autem determinatum locum,* etc. Hic Doctor ponit duas partes oppositas et probabiles.

Prima, quod etsi sit in potestate Angeli posse se facere præsentem tali vel tali loco, tamen ut est in loco, sic de necessitate est in tanto loco, quod potestate sua non potest esse in majori, nec in minori loco, nec simul, nec successive.

Et probat per simile de corporibus, quia etsi corpus possit esse in illo vel in illo, tamen dum est in loco, sic adæquate est in illo, quod non potest esse nec

in majori nec in minori, quia ultima superficies corporis locati adæquate sibi determinat tantum locum ; sic videtur quod quantitas Angeli virtualis sic adæquate determinet sibi tantum locum, ut non possit esse neque in majori, neque in minori loco, licet possit in esse in æquali successive.

Secunda pars est, quod etsi Angelus determinet sibi tantum locum, quod non majorem, puta locum tricubitalem, ita quod non possit esse potestate sua in majori loco ; et similiter determinet sibi locum ita parvum, quod non minorem, puta locum digitalem, ita quod potestate sua non possit esse in minori loco, tamen se potest facere præsentem majori et minori loco, accipiendo majus et minus infra spatium digitale et tricubitale, ita quod potest esse potestate sua in spatio bicubitali, et in spatio cubitali. Et si non possit esse in majori loco tricubitali, nec in minori loco digitali, accipiendo tamen totum illud spatium, potest esse in majori et in minori loco respectu spatii.

31. (i) *De quinto dico, quod est in hoc loco vel illo, supple determinate, quia non est ubique.* Et hic declarat Doctor quomodo Angelus potest seipsum reducere ad talem vel talem locum, et hoc magis patebit *quæstione ultima præsentis distinctionis,* ubi quærit : An Angelus possit movere se. Dicit ergo hic, quod quando aliquid est in potentia passiva ad aliquod genus, et per consequens in potentia passiva ad aliquam speciem, et ad aliquod individuum, est eadem potentia activa, quæ reducit potentiam passivam ad genus, et ad speciem, et ad individuum ; patet, quia si aliquod corpus est in potentia passiva ad albedinem et nigredinem, potentia ergo activa reducens tale corpus ad colorem reducit ad aliquem colorem, non enim potest reducere ad colorem in communi, nisi prius reducat ad aliquem colorem in particulari, quia actiones sunt singularium, *primo Metaphysicæ in proœmio.* Sic dico in proposito, quod si Angelus sit in potentia passiva ad locum in communi, erit etiam in potentia passiva ad hunc vel hunc locum ; et potentia activa, quæ reducit Angelum ad essendum in loco in communi, est eadem quæ reducit ipsum ad essendum in hoc vel hoc loco, imo non potest reducere ad essendum in loco in communi, nisi prius reducat ad essendum in loco in particulari. Et infra patebit quomodo idem Angelus sit in potentia passiva ad locum, et in potentia activa faciendi se in loco.

(j) *De sexto dico, quod non est in aliquo loco naturaliter, quia tunc esset in aliquo loco violenter.* Patet, quia si esset in loco sursum naturaliter, tunc esset in loco deorsum violenter, ut patet de levi, quod est in loco sursum naturaliter, quia secundum naturalem inclinationem, et per consequens in loco deorsum violenter. Sequitur : *tunc etiam aliquod corpus haberet naturalem aptitudinem ad ipsum conservandum in loco, et aliquod corpus ad ipsum corrumpendum ;* patet, quia ideo corpus habet naturalem inclinationem ad aliquem locum, quia propter qualitates naturales inexistentes locanti, locatum salvatur et conservatur ibi, ut supra patuit. 32. Angelus non est in aliquo loco naturaliter.

(k) *Et confirmatur ratio per Avicennam,* etc. Nam motus alicujus dicitur proprie naturalis uni termino ad quem est talis motus, ad quem terminum mobile naturaliter inclinatur. Ideo enim motus naturalis ad centrum dicitur naturalis, quia grave naturaliter inclinatur ad essendum in centro, et naturaliter inclinatur ad quiescendum in centro, et ideo si lapis moveretur a centro ad alium

locum, talis motus esset violentus, quia esset contra ejus naturalem inclinationem. Sic in proposito, si cœlum moveretur motu naturali ad aliquem locum, tunc in tali loco quiesceret, et post si ab illo loco moveretur ad alium locum, talis motus esset violentus. Sic in proposito, si motus localis Angeli ad aliquem locum, puta sursum, esset naturalis, naturaliter quiesceret in illo loco, et si ab illo loco moveretur ad alium locum, puta deorsum, talis motus esset violentus, et quies in illo loco deorsum esset ei similiter violenta, quod est inconveniens.

(l) *Ex isto sexto patet, quod illa potentia passiva*, etc. De ista differentia potentiæ passivæ, scilicet naturalis, violentæ et neutræ, vide Doctorem *in quæstione prima prologi*, et quæ ibi exposui.

Ultimo loco solvenda sunt principalia argumenta ad primam quæstionem hujus partis posita, ubi quærit Doctor : *Utrum Angelus sit in loco.*

33. (m) *Ad argumenta.* Ad primum respondet Doctor quod omnes auctoritates debent exponi de loco circumscriptivo, ut dictum est supra, et sic nulla creatura spiritualis potest esse in aliquo loco circumscriptive; et sic Deus non potest movere illam per locum circumscriptive, quia quod movetur per locum circumscriptive, circumscriptive est in loco. Est tamen creatura spiritualis in loco definitive, sive præsentialiter, ut supra patuit.

(n) *Ad illud Philosophi* Ad secundum respondet quod superficies aliqua corporis continet Angelum. Ista tamen continentia non est circumscriptiva, sed tantum definitiva sive præsentialis, quia sicut superficies, prout est continentia circumscriptiva continet corpus circumscriptive, sic continentia definitiva continet definitive, non tamen ex hoc sequitur quod talis superficies continens Angelum sit agens vel influens respectu ejus, quia continentia loci est alterius rationis a continentia formæ et speciei. Forma enim dicitur continere materiam, pro qua perficit eam, et species dicitur continere individua, prout est *esse* quidditativum illorum; sed locus sive superficies sic continet Angelum, ut talis continentia nihil aliud sit, nisi contentum esse infra hanc superficiem continentem, et nihil ejus esse extra illam superficiem. Et hoc verum est in quocumque contento definitive, quia nihil ejus est extra locum ambientem, non tamen ex hoc sequitur quod contineatur circumscriptive, quia ultra hoc, quod locatum non sit extra ambitum superficiei continentis, requiritur correspondentia partium contenti ad partes continentis, et totius contenti ad totum continens, qualis non est in Angelo, cum non habeat partes.

Quom forma tine materi. Quom speci contin indivi. Quom superfi contin Angelu

(o) *Ad illud de situ.* Ad ultimum respondet negando illam propositionem, scilicet, quod omne quod est in loco habet situm, sive accipiatur *situs*, vel pro differentia quantitatis, qui dicit ordinem partium ad invicem in aliquo toto, sive ut est prædicamentum, qui situs ultra ordinem partium in toto, dicit etiam ordinem totius locati ad totum continens, et partium locati ad partes continentis, de quo vide Doctorem *in* 4. *dist.* 10. *q.* 1. et sic finis hujus quæstionis.

Gregorius tamen de Ariminio in 2. *dist.* 6. *q.* 1. *art.* 2. ponit duas conclusiones contra Doctorem dicens sic :

Quantum ad secundum articulum, pono conclusiones duas : Prima est, quod nec Angelus, nec aliqua res, dum movetur aliquam talem rem acquirit de genere permanentium, a se distinctam in loco sibi formaliter inhærentem, qualem multi opinantur, et *ubi* appellant. 34.

Gregorii Arimine sis ponit d conclusi ones.

Secundo, quod *ubi* non est res alia a

loco et a locato distincta. Primam conclusionem probo sic, et ut clarior fiat probatio, probo eam de corpore, quod localiter movetur, de quo magis videretur etiam secundum opinantes talia, quod talem rem deberet acquirere, et arguo sic :

Si corpus localiter motum, inquantum sic movetur, acquirit novum *ubi*, intelligendo per *ubi* aliquam rem illi formaliter inhærentem, sive sit absoluta, sive respectus ejus ad locatum vel alia aliqua, ut diversimode aliqui putant; igitur perdit etiam aliquod *ubi*, ita quod ab aliquo *ubi* movetur ad aliud *ubi*, sicut ab uno loco ad alium, et ita concedunt, quod talia possunt; si sic, vel movetur de uno *ubi* ad aliud in tempore, vel in instanti, neutro modo, ergo, etc. Quod autem non in tempore, probo, quia si sic, igitur partibiliter et successive, id est, prius secundum unam partem, et posterius secundum aliam partem quam secundum totum; vel igitur secundum partes mobilis, vel secundum partes ipsius *ubi*, et hoc vel secundum partes dimensionales, seu quas habet secundum extensionem mobilis; vel secundum partes essentiales intrinsecas secundum intensionem, quemadmodum ponitur forma, quæ intenditur habere partes tales non situ distantes.

35. Si dicatur primum, scilicet quod mobile prius secundum unam partem sui movetur ab *ubi* quod habet, quam secundum alium et quam secundum totum, quæro tunc de alia parte mobilis ipsius, aut enim habet suum adhuc *ubi* totum vel partem, quam prius habuerit; et tunc sequitur, quod ipsa quiescit alia parte mota actualiter, quod est impossibile, supposito ipsum esse continuum totum perfectum continuitate; aut habet aliquam partem *ubi* primi, non tamen illam quam prius habeat, quod non potest esse, nisi habendo aliquam, quam prius habebat alia pars mobilis, et tunc sequitur quod illa pars *ubi* quam habet, migravit de subjecto in subjectum, quod est impossibile naturaliter.

Si detur secundum, videlicet quod mobile ideo partibiliter movetur ad *ubi*, quia prius ab una parte dimensionali ipsius *ubi* quam ab alia, tunc quæro de alia parte *ubi*, in qua parte mobilis remanet subjective per tempus illud, in quo ab alia movetur mobiliter? vel siquidem in ea primo erat, et per consequens illa pars mobilis quiescit, et parte una quiescente movetur totum, quod non convenit naturaliter, vel in alia parte mobilis, et tunc sequitur quod de subjecto in subjectum transierit.

Si detur tertium, puta quod totum ipsum mobile simul prius movetur ab una parte essentiali ipsius *ubi* quam ab alia, contra :

Primo, quia *ubi* secundum ipsos, tales partes non habet, alioquin susciperet magis et minus, cujus oppositum dicit Auctor *sex Principiorum*. Cap 5. de ubi.

Præterea, hoc patet esse falsum, ratione. Primo, quia nunquam corpus aliquod dicitur magis esse in uno, eodemque primo loco toto quam fuit, nec minus uno tempore quam alio. Secundo, quia secundum hoc, sequeretur quod quælibet pars mobilis haberet aliquam eamdem partem primi *ubi* quam habuit prius, licet non omnem habeat, nec *ubi* ita intensum, et per consequens adhuc est in eodem loco in quo prius. Non enim mutat *ubi*, nisi mutando locum etiam secundum opinionem illam, et ex hoc sequitur quod quælibet pars quiescit.

Eodem modo potest argui, quod non acquiritur novum *ubi* partibiliter, quia vel hoc esset secundum partibilitatem mobilis, ita quod una pars ejus prius acquireret novum *ubi* quam alia, et tunc 36.

sequitur quod una movetur alia non mota; vel secundum partibilitatem *ubi* præcise, ita quod totum mobile simul prius acquirit unam partem essentialem *ubi* novi, quam aliam, quia de parte dimensionali non potest accipi; et tunc aut simul cum secunda parte *ubi* remanet prima, aut non. Si sic, igitur per tempus habet eamdem partem *ubi*, et per consequens totum est in eodem loco primo, in quo prius fuit, igitur dum movetur, quiescit. Si non, igitur in quolibet instanti habet novum *ubi*, et perdit aliud, et per consequens non partibiliter et successive movetur ab *ubi* in *ubi,* cujus oppositum dabatur; relinquitur igitur quod mobile localiter motum non movetur in tempore, seu partibiliter et successive de *ubi* non in aliud. Quod autem nec in instanti, probo, et exempli gratia sit *P*, aliquod corpus quiescens in aliquo loco determinato, et habens *ubi* quod sit *A,* et incipiat *P* moveri continue, si ergo in aliquo instanti *P* movetur ab *A,* sit illud instans *B*; tunc sic, aut *P* in instanti *B*, est in eodem loco primo ipsum, et omnes partes ejus, in quo erat tempore quietis, aut non. Si sic, igitur habet idem *ubi A* in instanti *B,* et per consequens simul est mutatum ab *A*, et non est mutatum ab *A*. Si non, igitur est mutatum ad aliquid novi loci vel magnitudinis; aut ergo ad aliquid divisibile, aut ad aliquod indivisibile præcise. Non primum, quia in motu continuo cujuslibet partis divisibilis, prius acquiritur pars, et nulla tamen simul acquiritur, ut patet *ex sexto Physicorum.* Nec indivisibile, quoniam tunc sequitur quod in motu locali continuo sit dare primum magnitudinis, ad quod mobile est mutatum, et juxta consuetum modum loquendi est dare primum *mutatum esse,* quod nullum *moveri* vel *mutatum esse* præcessit, quæ reprobata sunt *sexto Physicorum.* Secundum hoc etiam tollitur omnis motus continuus, nam oportet dicere, quod semper mobile est totum in termino *a quo*, vel totum in termino *ad quem.*

Secundò sic : ponatur quod *P* moveatur continue, et sit *A* unum *ubi* a quo movetur, seu quod perdit in instanti *B,* tunc sic : aut *P* acquirit in instanti aliquod *ubi,* aut non. Si non, igitur nec in *B*, instanti perdit *A ubi,* simul enim in motu locali mobile, et perdit terminum *a quo*, et acquirit terminum *ad quem.* Si vero in instanti *B,* acquirit aliquod *ubi* novum, sit illud *C,* et tunc etiam, quæro utrum *P,* perdit *C* in instanti *B,* aut in alio? Si in alio, igitur *P*, habet *ubi, C* per tempus, et per consequens vel illo tempore simul movetur et quiescit; vel movetur, et nullam talem rem perdit, ac per hoc nec etiam acquirit, quod est propositum. Si vero in instanti *B,* ergo in eodem instanti perdit et acquirit *ubi C,* et simul est mutatum ab ipso *C*, et ad ipsum. 37.

Et ulterius sequitur, quod in illo instanti habet *C* et non habet *C,* quod est impossibile. Consequentia patet per illam conclusionem demonstratam in *sexto Physicorum* : omne quod mutatum est, quando primo mutatum est, est in eo ad quod mutatum est, et similiter verum est, quod nullum quod mutatum est, quando primo mutatum est, est in eo a quo mutatum est. 6. Phy contex

Præterea, in eodem instanti primo *P,* est mutatum ad *ubi C,* et ipsum *C,* ex primo genitum, et eodem instanti est primo motum a *C,* et ipsum *C* est primo corruptum; igitur si eodem instanti, *P* est motum a *C* et ad *C,* eodem instanti *C* est genitum et corruptum, et est et non est.

Præterea, secundum hoc, generatio et corruptio ejusdem rei numero demonstratæ sine medio sibi succedunt et conti-

nuantur, quod Philosophus reputat impossibile *octavo Physicorum*, et similiter Commentator *com.* 63.

Præterea, si in instanti *B* perdit *ubi C*, igitur, ut prius in eodem instanti acquirit aliud *ubi,* puta, *D;* et ultra arguendo ut prius, sequitur quod multa, imo omnia *ubi* acquirit in instanti *B*, et per consequens totus motus continuus ipsius *P,* fit in unico instanti, quod est impossibile.

Tertio, si a quolibet *ubi, P* movetur vel mutatur, non curo pro nunc in instanti, et ad quodlibet mutatur in instanti, sequitur quod totus motus continuus ipsius *P,* componatur ex *mutatis esse* præcise, et tempus mensurans illum ex instantibus, juxta communem modum loquendi. Antecedens probatum est *sexto Physicorum*. Consequentiam probo, sicut 1. *dist.* 17. *q.* 4. *art.* 2. et est quarta ratio contra opinionem, quæ ibi reprobatur.

Secunda ratio ad conclusionem est ista, cœlum primum secundum Philosophum vere movetur localiter, et tamen nullum *ubi* acquirit, cum ipsum non circumscribatur, neque contineatur a loco, et per consequens secundum viam illam non habeat in se aliquod *ubi,* et confirmatur per auctorem *sex Principiorum,* qui expresse dicit ultimam sphæram non habere *ubi*, eo quod nihil contineat ipsam; igitur non omne, quod localiter movetur talem rem in se acquirit; ex quo ulterius infero, quod cum in nullo alio motu experiamur rem talem acquiri, nec auctoritas aliqua digna hoc dicat, irrationabiliter in aliquo alio fingitur talis res.

Tertio, si quodlibet mobile continuo motu, etc. sequeretur quod localiter motum simul moveretur duobus motibus distinctis, et esset dare quintum genus motuum, præter illa quatuor, quæ posuit Philosophus in *quinto Physicorum*, et quæ communiter ponuntur. Consequentia ista patet, nam quod movetur localiter de loco ad locum acquirit partibiliter locum, et movetur secundum locum; si ergo simul acquirit continue *ubi*, movetur etiam secundum *ubi*, et sic duobus motibus distinctis, quod erat primum inferendum. Rursus secundum istos, motus ad *ubi* pertinet ad Prædicamentum *ubi*, motus autem ad locum, cum locus per istos non sit *ubi*, non pertinebit ad idem Prædicamentum, et constat quod non ad Prædicamentum Substantiæ vel Qualitatis, nec etiam Quantitatis, cum non sit augmentum, nec decrementum, nec mobile mutetur secundum propriam quantitatem; igitur oportet dare quintum prædicamentum, in quo motus ille ponitur, et certe difficile, ne dicam impossibile, erit reperire, salvato communi numero Prædicamentorum.

5. Physic. context. 18.

39. Quid sit quiescere secundum ubi.

Quarto, si sic, igitur possibile est aliquid eodem tempore primo moveri continue secundum *ubi* alicujus loci, et quiescere secundum locum illum, et e contra, quiescere secundum *ubi*, et moveri secundum locum, hoc autem falsum est; nam quiescere secundum *ubi* non est aliud quam ipsum et omnes partes ejus esse in eodem loco quo prius; si ergo aliquid quiesceret secundum *ubi*, quiesceret sesecundum locum, et contra. Consequentia declaratur, quia secundum ipsum *ubi* est res distincta essentialiter, ac etiam subjecto et situ ab ipso loco, nec aliquam causalitatem habet alterum super reliquum, quam Deus non possit plene supplere; potest ergo Deus locatum transferre partibiliter de suo loco, conservando totaliter *ubi* in ipso locato, et e contra poterit in locato innovare continue *ubi*, et ipsum in eodem loco adæquato, et primo retinere.

Secunda conclusio probari potest ex eodem, quoniam si *ubi* sit talis res, possibile erit per potentiam Dei idem locatum esse in loco eodem in quo prius, et non esse ubi prius, et e contra esse ubi prius, et non in eodem loco in quo prius, quæ non sunt intelligibilia.

Prima ratio ad probandum contra conclusionem principalem.

Præterea, si *ubi* est talis res, annihilet Deus *ubi*, quod habet Socrates existens in loco isto demonstrato, verbi gratia *A*, et nullam mutationem aliam faciat in Socrate, aut in nulla alia re, quod est bene possibile suæ omnipotentiæ, quo facto, quæro utrum Socrates sit in *A*, vel non? Si non, igitur Socrates est mutatus secundum aliam mutationem, quia prius fuit in *A*, quod est contra positum. Si sic, igitur ad quod Socrates sit in *A*, non requiritur aliqua alia talis res, et cum nulla experientia de illa habeatur nec Dei revelatio, nec ratio alia, propter quam deberet poni, sequitur quod irrationabiliter et inutiliter ponitur.

40. Quæ sint entia absoluta et respectiva.

Præterea si talis res, aut est res aliqua absoluta, aut respectus secundum ponentes respectus. Non absoluta, non enim substantia, nec quantitas, nec qualitas, ut patet; non respectus, quia, ut videtur, non esset nisi vel respectus locati ad locum, vel e converso loci ad locatum, vel tam hic quam ille Secundum non potest dici, neque tertium secundum viam illam, alioquin locus haberet *ubi*, et posset convenienter quæri ubi est iste locus, et ultra etiam loci esset locus, quod ipsi non concederent. Nec primum potest dici secundum viam suam, quod tamen ipsi dicunt. Probo, respectus locati est de genere Relationis, igitur et respectus locati ad locum. Patet antecedens, non enim ad aliud Prædicamentum, ut videtur secundum doctrinam eorum reduci potest. Consequentia probatur, nam, ut dicit Augustinus *septimo de Trinitate capitulo primo*, et Philosophus in Prædicamentis, omnia relativa dicuntur ad convertentiam, et per consequens secundum viam illorum habent respectus mutuos, omnes mutui respectus pertinent ad idem Prædicamentum, igitur si unus est Prædicamento Relationis, et alter; sed secundum istos *ubi* non est res Prædicamenti Relationis, igitur *ubi* non est talis res a locato et loco distincta.

Cap. de ad aliquid.

41.

Præterea, omnis quæstio facta per interrogativa pertinentia ad Prædicamentum *ubi* quærit de loco, et omnis responsio data per prædicabilia dicti Prædicamenti ad hujusmodi quæstionem respondet de loco; igitur *ubi* est locus, et e converso. Consequentia patet, et antecedens probatur quoad primam partem, nam istæ interrogationes æquivalent in significando: *ubi est Socrates*, *in quo loco est Socrates,* et istæ similiter: *quo ivit, Socrates,* et *unde venit*, *Socrates*, et *ad quem locum ivit,* vel *a quo loco venit*, nec aliud quis per unam intelligit quam per aliam, ut puto quemlibet confiteri. Quo etiam ad partem secundam, patet, nam idem penitus respondet qui dicit *est hic*, et qui dicit *est in isto loco*, vel qui dicit, *illuc ivit*, vel *illinc venit*.

Confirmatur si quis interrogat de Socrate, ubi est? et respondeatur in ecclesia vel in scholis, convenienter responderetur, et bene si vere; si igitur *in ecclesia* et *in scholis* non sunt termini pertinentes ad *ubi* Prædicamentum, aliqui non convenienter sic responderent; igitur ejusdem est interrogativum hoc Adverbium *ubi*, quod ista significant; significant autem loca ipsa extrinseca, et non aliquam rem formaliter loco inhærentem; ergo nec *ubi* de re aliqua tali interrogat, et per consequens nec aliqua res talis est *ubi*. Hoc patet etiam aucto-

ritate Commentatoris, *quinto Metaphysicæ, cap.* 28. ubi dicit quod secundum quod dicitur locus habere locatum, est Prædicamentum *ubi*. Item, *quarto Physicorum cap.* 24. pluries dicit locum corporis locati esse *ubi* ejus, unde ait quod Philosophus intendit distinguere inter locatum esse in corpore, quod est *ubi* ejus, et inter partem esse in toto, et eadem verba repetit in eodem commento; igitur secundum eum, in quo est locatum est *ubi* ejus.

42. Ista etiam intentio est Boetii *in libro de Trinitate*, ubi ait : *Ubi, vel de homine vel de Deo prædicari potest*; *de homine, ut in foro* ; *de Deo ut ubique, sed ita ut non quasi ipsa res sit id, quod prædicatur de qua dicitur, non homo, ita dicitur esse in foro, quemadmodum esse albus vel longus, nec quasi circumfusus et determinatus proprietate aliqua, quia significari secundum se possit, sed tantum quod sit illud aliis informatum rebus, per hanc proprie prædicationem proprie ostenditur.* Quæ verba sic exponit Commentator ibidem, id est, locus potest quidem prædicari, etc. Et sequitur : *Sed ita dicitur homo esse in foro, vel Deus ubique, ut quamvis in prædicando ea dicatur est, non tamen ita dicitur, quasi ipsa res, de qua dicitur sit id*, id est, habeat esse eo quod prædicatur. Et infra sic : *igitur per hoc, quod dicitur homo esse in foro nequaquam homini inhærens, qua ipse sit vere proprietas Grammaticorum vel Dialecticorum proprie significatione notatur, sed per hanc prædicationem hoc tantum consequens ostenditur, sed quod illud confusum et determinatum per esse in foro dicitur rebus aliis, quam sit circumfusio, et determinato vere sit informatum, et hoc quidem sensu locus de homine prædicatur* ; hæc Commentator. Ex iis evidenter apparet secundum intentionem Boetii, quod *ubi* significat locum, et quod propriam prædicationem illius prædicati nulla proprietas, vel res subjecto inhærens denotatur, sed tantum extrinseca, quæ est locus. Si autem aliquis calumniaretur ex hoc quod ait informatum aliis rebus, et velit ex hoc inferre, quod per hujusmodi prædicationem importetur aliquid, quod proprie loquendo informet locatum et inhæreat illi, attendat quid subdit infra Boetius, ait enim : *Simul de actione, habitu, ubi et quando, omnis hæc prædicatio exterioribus datur, omniaque hæc quodammodo referuntur ad aliud*. Commentator, *hæc omnia*, id est, habitus et actiones, de quibus circumloquimur, et loca et tempora, de quibus prædiximus quodammodo referuntur ad aliud, id est, aliis, quam iis quibus subsistens est aliquid. Et infra sic : *igitur prædicatio alia est, qua vere inhærens inhærere prædicatur, alia, quæ quamvis forma inhærentium fiat, tamen ita exterioribus datur, ut ea, vel alicui inhærere intelligatur*. Hæc ipse, ubi patet quod non prædicatur per talem prædicationem alia forma inhærens subjecto, sed res extrinseca tantum.

Quid significet ubi.

Contra ista primo potest argui, quia sequi videtur, quod *ubi* sit species Prædicamenti Quantitatis, et per consequens non sint decem Prædicamenta. Consequentia patet, quia quantitatis species est locus secundum Philosophum *in Prædicamentis*. 43. Cap. de quantitate. Cap. de ubi.

Secundo, Auctor *sex Principiorum* dicit quod *ubi* est circumscriptio loci a loci circumscriptione procedens ; constat autem quod locus non est circumscriptio corporis, procedens a loci circumscriptione, alias a loco esset locus infinitum. Præterea ipse subdit : *non autem in eodem est locus et ubi, sed locus quidem*

est in eo quod capit, ubi vero in eo quod circumscribit et circumplectitur. Ex quibus patet quod non solum essentialiter, sed etiam subjecto distinguuntur *locus* et *ubi*. Ad primum, primo nego consequentiam, nec probatio valet quia non sequitur, locus est species Quantitatis, *ubi* est locus ; ergo *ubi est* species quantitatis, sicut non sequitur disciplina est species relationis seu Prædicamenti ad aliquid ; Grammatica est disciplina ; ergo Grammatica est species Relationis, nam secundum Philosophum in Prædicamentis, *cap. de Qualitate*, et similiter *in* 5. *Metaph. cap. de Ad aliquid*, antecedens est verum, et consequens falsum. Unde in tali consequentia peccatur per æquivocationem ex varia suppositione medii.

44. Secundo dico, quod esto quod locus sit quantitas, non tamen est species quantitatis qualitercumque supponat iste terminus *locus*, sed dico quod est passio Quantitatis, et tunc supponit materialiter vel simpliciter, et ita expresse dicit Commentator 5. *Met. cap. de Quantitate*, ubi etiam dixit, quod Philosophus in Prædicamentis, enumerando illas species dicit, locus est secundum famositatem tantum. Quamvis igitur eadem res sit locus, et quantitas seu superficies, tamen secundum aliam rationem dicitur superficies et locus, scilicet inquantum est divisibilis ad duo, seu secundum duas dimensiones dicitur superficies ; inquantum vero est id, in quo aliud est tali modo essendi *in*, dicitur locus, et ideo non obstante identitate rei significatæ per prædicabilia, tamen illa propter talem diversitatem conceptuum ad diversa Prædicamenta per se reducuntur, ea vero magis proprie ad tale Prædicamentum pertinent, per quæ convenienter respondetur ad interrogationem factam per *ubi*, vel ad interrogationem loci, sive illa sint adverbia, sive præpositiones, cum casualibus vel obliquis localium, et similia.

Ad secundum dicendum, quod ille auctor multum improprie loquitur in illo libello, propter quod multi aspicientes verba ejus ad proprietatem, falluntur in ipsis. Dicendum ergo, quod non intendit dicere, quod *ubi* sit aliqua res distincta a loco et locato existens in eo, quam vocet circumscriptionem, sicut nec per circumscriptionem loci, a qua dicitur circumscriptionem corporis procedere, intendit aliquam rem a loco distinctam, qua circumscribatur locus, vel circumscribat ; non enim potest fingi quæ res sit illa, sed per illa verba vult solum dare intelligere quæ sit propria ratio prædicamentalis ipsius *ubi*, et quid importatur per tales prædicationes : *Socrates est in foro*, vel in *scholis*, et similes, quæ formantur ex subjectis particularibus ad prædicatum *ubi ;* et vult dicere, quod non aliud importatur, quam illud quod continetur et circumscribitur loco illo, ita quod secundum ipsum idem est esse alicubi, vel in aliquo loco, quod est illo circumscribi et contineri ; et hoc satis manifestat ex eo quod immediate addit : *est ergo in loco quidquid a loco circumscribitur et complectitur.* 45. Auctor quomodo loquatur improprie.

Ad aliud dicendum, quod accipit *esse in*, non pro inhærentia, sed pro prædicatione, et actum exercitum pro signato ; et est sensus quod non de eodem prædicatur locus, et *ubi*, id est, prædicabilia de Prædicamento *ubi*, nam locus dicitur de continente, sed talia prædicabilia de contento. Unde non dicitur forum est in foro, sed bene dicitur de Socrate est in foro, et ratio est, quæ jam dicta est, quia esse in foro est contineri a foro, et forum non continetur a foro, Socrates autem continetur a foro, et ideo bene dici-

tur est in foro, autem est prædicabile Prædicamentum *ubi* ; e contra bene dicitur, quod continens est locus, et non bene dicitur quod Socrates, vel aliud quid contentum a loco est locus, et hæc est intentio ejus ; utrum tamen verum sit, quod de eo prædicetur *ubi*, seu prædicabilia dicti Prædicamenti, quod loco circumscribitur et complectitur, et quod illa sit ratio *ubi*, vel loci, non curo pro nunc, nam mihi et alii est communis ista difficultas.

46. Responsio ad Gregorium de Arimino. Respondeo ad omnes rationes Gregorii, præmittendo primo, quod dicit Doctor *in quodlib. q.* 11 *art.* 5. *sive ultimo*, ubi sic dicit : *Sed si quæratur quomodo potest acquisitio respectus esse successiva, nisi successio ponatur in aliquo absoluto. Respondet quod corpus successive secundum partem aliam et aliam fit præsens eidem parti loci ; similiter corpus secundum eamdem partem fit successive præsens alii et alii parti loci, ita quod tam ex divisibilitate corporis quam loci, sequitur divisibilitas circumscriptionis corporis a loco, et divisibilitas successiva, quando pars post partem acquiritur ; non est ergo divisibilitas in respectu sine divisibilitate in absoluto sed est successio in respectu, qui est circumscriptio sine successione in forma absoluta corporis vel loci*: hæc ille.

Et pro majori intelligentia dicendorum, præmitto hoc exemplum, scilicet quod quantum bipedale existens in ultima parte aeris circa aquam localiter moveatur in aqua, ita quod totum ponatur in ultima superficie aquæ continentis. Hoc posito, dico primo quod locus ille totalis, sive *ubi* totale (quod est circumscriptio passiva fundata in quando bipedali, et terminata ad ultimam superficiem aquæ continentis) est una relatio realis de novo acquisita, et in superficie aquæ circumscribentis est alia relatio realis, quæ dicitur circumscriptio activa terminata ad ultimam superficiem corporis contenti, quæ relationes tamdiu manent, quamdiu quantum bipedale continetur ab illa ultima superficie aquæ. Secundo præmitto quod quantum bipedale acquirit illud totum *ubi*, sive illam totam circumscriptionem passivam, secundum quam ipsum totum dicitur esse in loco successive, sic quod una pars succedit alteri, et adveniente una alia desinit. Patet, ponendo quod tale totum habeat mille partes quantitativas, quarum quælibet semper est divisibilis in infinitas partes, et incipiat moveri localiter in aqua secundum partes ; tunc prima pars in eodem instanti, quo continetur in aliqua parte superficiei aquæ, resultat relatio realis, quæ dicitur circumscriptio passiva fundata in illa parte, et terminata ad illam primam partem superficiei aquæ ; et quia illa pars non est ibi in *esse* quieto, cum totum quantum continue moveatur localiter, ideo illa prima pars subintrat aliam partem superficiei aquæ, et ipsum totum secundum aliam partem æqualem primæ fit in illa prima parte superficiei aquæ, et sic acquirit novam præsentiam, sive novum respectum ad illam primam partem superficiei aquæ, et prima relatio acquisita in prima parte totius desinit esse, quia et illa pars desinit contineri ab illa prima parte superficiei aquæ, sed acquirit aliam relationem, ut fit præsens secundæ parti superficiei ; et sic patet quomodo secunda relatio fundata in secunda parte succedit relationi fundatæ in prima parte. Deinde prima pars desinit esse sub secunda parte superficiei, et fit præsens tertiæ parti, et per consequens secunda pars quanti desinit esse in prima parte superficiei, et fit præsens secundæ parti, et postea tertia pars

ipsius quanti fit præsens primæ parti superficiei, et sic dico de aliis.

47. Hoc posito dico duo : Primo quod eadem pars quanti secundum quod fit præsens alii et alii parti superficiei aquæ, semper habet aliam et aliam relationem terminatam ad aliam et aliam partem superficiei aquæ, ita quod semper una succedit alteri, sic quod prima desinente, secunda advenit, et secunda desinente tertia advenit, et sic de aliis. Et sic totum quantum secundum illam partem potest dici successive moveri, cum secundum illam partem habeat aliam et aliam præsentiam, prout illa pars fit præsens alii et alii continenti; et sic successio talis fit præcise ex divisibilitate continentis, quia propter ejus divisibilitatem pars quanti fit præsens alii et alii parti continentis. Secundo dico, quod ipsum quantum potest successive acquirere totum *ubi*, quæ successio in respectibus erit secundum divisibilitatem ipsius quanti, quia enim habet plures partes, ideo secundum primam partem fit præsens primæ parti superficiei aquæ, et secundum secundam partem fit præsens eidem, et similiter secundum tertiam, et sic de aliis quousque totum contineatur in tota superficie aquæ ; secundum ergo quod fit præsens eidem parti superficiei secundum aliam et aliam partem quanti, sequitur quod secundum aliam et aliam partem acquirat alium et alium respectum terminatum ad eamdem partem superficiei, quorum unus semper succedat alteri, et sic erit successio in tali motu locali, sive in tali *ubi* propter divisibilitatem ipsius mobilis.

Secundo principaliter præmitto, quod totum *ubi* passivum, quod est relatio realis totius bipedalis ad superficiem continentem ipsum totum, non dicitur integrari ex illis respectibus sibi invicem succedentibus, cum desinant esse ; sed in ultimo instanti motus localis ipsius quanti, quo totum actu est in loco sibi adæquato, resultat una relatio, sive una circumscriptio passiva, secundum quam dicitur esse in loco circumscriptive, et secundum quam totum formaliter dicitur præsens toti superficiei adæquate continenti ipsum. Et similiter in *esse* quieto quot sunt partes in illo toto, tot sunt circumscriptiones passivæ, sive relationes, sic, quod una pars quanti, sic est præsens uni parti superficiei, quod non alteri, et alia pars alteri, et sicut totum integratur ex omnibus partibus suis, ita *ubi* totale ipsius quanti, sive circumscriptio passiva totalis, sive totalis præsentia integratur ex omnibus partialibus præsentiis.

Tertio præmitto, quod quantum bipedale, et dicatur *A*, recedit ab ultima superficie aeris continentis, pariformiter fit successio in tali *ubi* deperditivo, sicut etiam in *ubi* acquisitivo, quod acquirit in aqua, patet enim quod cum prima pars ipsius *A* subintrat aquam, illa pars perdit respectum ubicalem, quem habebat ad ultimam partem aeris, et acquirit novum respectum in aqua, et secunda pars ipsius *A*, dum continue *A* recedit a loco aeris, fit sub illa ultima parte superficiei aeris, et perdit respectum, quem habebat ad partem priorem aeris, et acquirit novum respectum, *A* fit in prima parte superficiei aquæ, et sic perdit respectum ad ultimam partem aeris, acquirendo novum ad primam partem superficiei aquæ, et sic successive de aliis partibus, et sic patet quomodo deperdit locum totalem successive. Et divisibilitatis motus localis, sive successio tripliciter potest contingere. Primo secundum divisibilitatem continentis, ut cum *A* secundum eamdem partem fit præsens alii et alii parti continentis ut patet de indivisibili, quod si moveretur super aliquod quantum, illud mo- 48.

Successio potest tripliciter contingere.

bile secundum se totum semper fieret præsens alii et alii parti spatii, ut patebit in isto secundo *dist.* 2. *q.* 9. Secundo fit successio ex divisibilitate ipsius mobilis, ut cum mobile secundum aliam et aliam partem successive fit præsens eidem parti continentis, ut supra exposui. Tertio fit successio ex parte utriusque, scilicet contenti et continentis, quando utrumque est divisibile, et sic quando corpus circumscriptive movetur, talis motus est successivus ex divisibilitate tam contenti quam continentis.

49. Quarto præmitto, quod quando mobile, puta *A*, recedit a loco sibi adæquato, potest dupliciter intelligi: Uno modo exeundo localiter a primo loco adæquato, acquirendo novum locum sibi adæquatum, sic, quod ipsum mobile localiter recedat ab ipso loco. Alio modo dicitur moveri localiter, quia alius et alius locus semper succedit, ipso tamen fixe stando. Exemplum primi, ut cum quantum bipedale movetur a loco aeris ad locum aquæ, ita quod non stat fixum in eodem respectu ad polos. Exemplum secundi, ut cum palus figitur in aqua, qui semper stat fixus habendo eumdem respectum ad polos mundi, sed tamen dicitur localiter moveri, quia novum et novum continens semper succedit, ut patet de aqua fluente circa ipsum, quia semper fit sub alia et alia superficie aquæ fluentis. Loquendo primo modo, dico quod quando mobile sic movetur recedendo a loco sibi adæquato, ita quod totum moveatur, semper habet alium et alium respectum ad continens. Patet, quia quando adæquate est in continente, sic habet unum respectum ad ipsum continens, quod præcise correspondet continenti, et quælibet pars ipsius contenti suæ parti determinatæ; cum ergo movetur recedendo a continente, amittit illum respectum totius contenti ad totum continens, et respectus partium ad partes continentis perduntur, patet, quia non sunt amplius sub illis partibus.

lchrum emplum.

Adverte tamen, quod antequam mobile creat totum locum sibi adæquatum, cum perdit primum respectum ad locum adæquatum, acquirit novum respectum ad alium locum adæquatum, qui locus adæquatus, sive superficies adæquata includit partem superficiei sub qua prius erat, et partem superficiei, sub qua de novo fit, et sic acquirendo aliam et aliam partem superficiei desinit esse sub alia et alia parte superficiei præteritæ, et sic successive acquirit ipsum *ubi* adæquatum, successive deperdendo *ubi* adæquatum, quod prius habebat, et sic totum contentum semper fit sub alio et alio respectu, et quælibet pars contenti fit sub alio et alio respectu. Sed loquendo secundo modo, non semper sequitur quod mobile secundum se totum moveatur, nec per consequens in eodem tempore, quo secundum unam partem, tantum fit præcise sub aliqua parte superficiei, sub qua prius non erat, nec sequitur quod perdat respectum secundum se totum, quem prius habebat ad totum continens, sed tantum secundum partem, quia illa pars perdit respectum ad partem superficiei sub qua prius erat.

Iis præmissis, respondeo ad rationes Gregorii, cum primo dicit, aliquod corpus movetur localiter ad aliquem locum; igitur perdit aliquo *ubi*, in quo prius erat, hoc conceditur via naturali; via enim supernaturali aliquod corpus acquirere posset novum *ubi*, etiam per motum localem, non perdendo prius *ubi*, ut probat Doctor *in* 4. *dist.* 10. *quæst.* 2. et cum arguit iste, quod si corpus movetur de uno *ubi* ad aliud *ubi*, aut movetur in tempore, aut in instanti. Dico primo, quod in tempore movetur; et cum arguit, ergo partibiliter et successive, scilicet 50.

Respondetur ad rationes Gregorii.

prius secundum unam partem, et posterius secundum aliam, concedo ; et cum infert, vel igitur secundum partes mobilis, vel secundum partes ipsius *ubi*, dico quod si loquitur de successione ipsius *ubi* adæquati de novo acquirendi, vel alterius *ubi* adæquati de novo deperdendi, quod talis successio fit propter divisibilitatem tam mobilis contenti, quam ipsius continentis, non quod fiat successio in partibus mobilis, vel in partibus continentis, cum illæ partes sint simul et in actu, et habeant esse permanens, et cum quærit ultra, quod si mobile prius secundum unam partem sui movetur ab *ubi* quod habet, quam secundum aliam, et quam secundum totum, quæro tunc de alia parte mobilis ipsius, aut habet adhuc totum suum *ubi*, vel partem quam prius habuit, et tunc sequitur quod ipsa quiescit, alia parte mota actualiter. Dico quod quando mobile movetur de motu locali primo modo, videlicet quando mobile per motum proprium recedit a loco, quod quando una pars movetur, etiam quælibet movetur, ita quod quando illa pars acquirit novum respectum, etiam quælibet pars ipsius mobilis acquirit novum respectum ad aliam et aliam partem ; et sic non sequitur, quod secundum unam partem moveatur localiter, et secundum aliam quiescat.

51. Singulares responsiones. Dico secundo, quod si loquamur de motu secundo modo dicto, videlicet quando mobile sit sub alia superficie per novum accessum continentis ad ipsum, ut supra dixi de palo fixo in aqua, quod stat mobile secundum unam partem moveri, et secundum aliam quiescere, sicut etiam cum aliqua superficies dealbatur primo secundum unam partem movetur ad albedinem, et secundum aliam partem adhuc quiescit sub nigredine, et tamen ex hoc non sequitur quod quiescat, et non quiescat ; licet enim sequatur, movetur ad albedinem, ergo movetur, et similiter sequatur quiescit sub nigredine, ergo quiescit, non tamen sequitur ergo quiescit et non quiescit, est enim ibi ignorantia Elenchi, et fallacia a *secundum quid ad simpliciter,* ut infra patebit in *isto secundo dist. præsenti quæst.* 7. *in responsione ad quartum argumentum principale.* Et si iste vult inferre, quod si mobile secundum unam partem quiesceret, et secundum aliam moveretur, esset contra Philosophum. 7. *Physic. text. com.* 1. ubi vult quod nihil movet seipsum primo, quia tunc quiesceret ad quietem partis, et non quiesceret ad quietem ejus; patet hoc non esse contra Aristotelem, quia Aristoteles loquitur ibi de corpore, quod movetur secundum se totum, sive primo ; accipiens ly *primo* illa duplici primitate, de qua Doctor in *præsenti dist. q.* 10. respondendo ad primum argumentum principale. Concedo ergo, quod illa pars quæ movetur, non habet totum *ubi*, sive respectum quem prius habuit, nec partem illius respectus, sed habet alium respectum novum; et similiter concedo quod illa alia pars mobilis habet novum respectum; loquendo semper de mobili primo modo dicto. Hæc forte non habet, loquendo de corpore mobili, secundo modo dicto. Prima forte adhuc est sub illa parte sub qua prius erat, nisi forte dicatur quod continens de novo adveniens, expellendo prius continens, moveat ipsum totum continens, quia tunc concederetur, quod sicut totum contentum fit simpliciter sub alio respectu, ita et quælibet pars contenti fit sub alio respectu.

Et cum infert quod illa secunda pars mobilis, aut habet totum *ubi* prius, aut partem, responsum est quod nec totum nec partem, loquendo de mobili primo modo,

Posito etiam quod habeat partem, non sequitur quod præcise habet illam partem, quam prius habebat alia pars mobilis ; et quod infert probando, quod mobile non requirat subjective dum movetur localiter aliquam partem dimensionalem, hoc totum conceditur, nec hoc est contra Doctorem Subtilem. Et cum ultimo infert circa illam primam rationem, quod totum mobile simul, non prius movetur ab una parte essentiali quam ab alia ipsius *ubi*, quia *ubi* non habet tales partes, aliter susciperet magis et minus, hoc totum potest concedi. Si tamen adhuc dicatur, quod secundum unam partem ubi totalis moveatur, et non secundum aliam, forte non esset inconveniens, accipiendo totum *ubi*, pro quodam integrato ex omnibus respectibus, quos habent partes mobilis ad partes continentis ; et sic si mobile secundum unam partem movetur, totum mobile perdit unam partem totalis *ubi*, quia unum respectum quem prius habebat pars mota ; nec ex hoc sequitur ipsum *ubi* intendi vel remitti, quia quod intenditur et remittitur est forma simplex, illud autem totum *ubi* est quoddam integratum ex pluribus ubi partialibus.

52. Et cum secundo infert, quod eodem modo potest argui, quod non acquirit novum *ubi* partibiliter, quia vel hoc esset secundum partibilitatem mobilis, ita quod una pars ejus prius acquireret novum *ubi* quam alia, et tunc sequitur quod una movetur, alia non mota. Respondeo pariformiter, ut supra dixi de mobili, quod movetur a priori *ubi*, deperdendo illud. Et quod addit, quod aut movetur secundum partibilitatem *ubi* præcise, ita quod totum mobile simul, prius acquirat unam partem essentialem *ubi* novi quam aliam, patet responsio ex supradictis. quod *ubi* novum adæquatum ipsi mobili est unus respectu resultans in ipso mobili in ultimo instanti motus localis, in quo fit perfecte præsens continenti sibi adæquato, ille tamen respectus non acquiritur motu locali, cum acquiratur in instanti ; imo est simpliciter terminus motus localis et *ubi* totale, quod successive acquiritur per motum localem, sunt respectus ad invicem successivi, quia habent successionem ad invicem, vel ex divisibilitate mobilis, vel continentis, vel utriusque, ut supra exposui. Et ex ista responsione, tota littera sequens ipsius Gregorii (ut patet) nihil contra Doctorem concludit. Nihil concludit Gregorius contra Scotum.

53. Et cum probat, quod non possit moveri ab uno *ubi* ad aliud in instanti, conceditur hoc non posse esse via naturali, loquendo tamen de motu continuo, licet tamen aliquid possit moveri, etiam virtute naturali in instanti, non transeundo per medium, quod est aliquid extremorum, videlicet motu continuo, licet ipsum transeat secundum ordinem naturæ, ita quod prius natura transit unam partem quam aliam, et non ordine durationis, ut exposui *in præsenti dist. quæst. ultima*. Et si iste Doctor intendat sic probare, quod Angelus non possit sic transire de loco ad locum in instanti, non tamen motu continuo, patet quod ratio sua nihil concludit, cum loquatur semper de motu continuo. Si tamen intendit per has rationes simpliciter concludere, quod nihil naturaliter possit moveri de loco ad locum in instanti, acquirendo novum respectum, non loquendo de motu continuo, ad illas respondeo unica responsione, quia Angelus existens in aliquo *ubi* in instanti potest se facere præsentem alii *ubi*, ut infra patebit *præsenti distinct. quæst. ultima*. Et cum infert iste, si *P* movetur ad *C* in instanti, et a *C* movetur ad *D* in instanti, et *C* dicat respectum, ergo in eodem instanti, idem *C* erit genitum et corruptum, quod est impossibile, quia dum *P* move-

tur ad *C*, acquirit novum *ubi*, sive novum respectum, et cum a *C* movetur ad *D*, perdit ipsum *C*, sive respectum. Dico primo, quod forte non esset impossibile Angelum in eodem instanti temporis moveri ad *C*, et in eodem instanti moveri a *C* ad *D*, loquendo de *ubi* continuis et non discontinuis, et non loquendo de motu continuo. Et cum infertur, ergo in eodem instanti *C* est genitum et corruptum, dico hoc non esse impossibile absolute, quia etiam Deus in instanti *A*, potest creare Angelum, et in eodem instanti potest annihilare, ut supra patuit *præsenti dist. quæst. prima,* et clarius patebit *in quodlib. q.* 12. et sic idem in eodem instanti erit creatum et annihilatum. Pono ergo, quod Angelus in aliquo tempore moveatur ad *ubi C*, ita quod in ultimo instanti illius temporis habeat *ubi C*, et in eodem instanti faciat se præsentem alii *ubi*, tunc idem *ubi* in eodem instanti erit creatum et corruptum, nec ista sunt impossibilia. Sed quidquid sit de istis pro nunc succincto sermone transeo, et præsertim cum rationes istæ, quibus probat, quod est impossibile aliquid moveri in instanti; probent tantum de motu continuo, ut sic concedantur, et in hoc non sunt contradictoria, cum expresse teneat Angelum non posse moveri motu continuo in instanti de loco ad locum, sive de locis continuis sive discontinuis, ut satis patet *præsenti distinct. quæst.* 12.

Est impossibile aliquid moveri in instanti.

54. Ad secundam rationem principalem, qua probat quod cœlum primum non acquirat novum respectum, licet vere localiter moveatur; et quod non acquirat, patet, quia primum cœlum non circumscribitur. Dico quod si loquamur de circumscriptione passiva, secundum quam aliquid dicitur commensurate contineri ab aliqua superficie corporis continentis, hoc modo primum cœlum non est in loco secundum viam Philosophi. Si vero loquamur de circumscriptione activa, qua primum cœlum circumscribit corpora contenta, dico absolute, quod continue dum localiter movetur acquirit novum et novum *ubi* activum, quo continue circumscribit contenta inferiora, et quælibet pars primi cœli semper acquirit alium et alium respectum, secundum quem fit præsens parti contentæ. Et concedo quod motus localis primi cœli est vere continuus, et divisibilis, et successivus, non quod sit aliqua successio in partibus ipsius cœli, nec in corporibus contentis, cum habeant *esse* permanens, sed fit continua successio in ipsis respectibus activis, ita quod semper unus succedit alteri. Cum enim una pars primi cœli fit præsens parti corporis contenti, habet unum respectum ad illam partem quæ dicitur *ubi*, et cum fit præsens alii parti, acquirit alium respectum, admittendo illum primum, et sic fit præsens alii et alii parti, et sic semper alius et alius respectus succedit alteri.

Motus localis primi cœli est vere continuus et divisibilis.

Ad tertium principale, ubi dicit quod tunc idem mobile simul moveretur duobus motibus distinctis, et esset dare quintum genus motuum, præter illa quatuor posita a Philosopho *quinto Physicor.* scilicet motus ad substantiam, quantitatem, qualitatem et *ubi*. Dico breviter, quod hæc ratio procedit ex falsa imaginatione; imaginatur enim iste, quod cum mobile movetur localiter super aliquod spatium, quod sit unus motus localis respectu superficiei super qua movetur, et alius motus sit ad ipsum *ubi*. Si enim attenderetur motus localis ex hoc solo quod esset super quantitate, talis motus non esset successivus, quia in tali motu nulla esset successio in quantitate super qua movetur, nec successio in partibus ipsius mobilis, cum sint permanentes; ex quo ergo motus localis est vere successivus,

Quinto Physic. context. 18.

oportet dicere quod talis successio fiat in ipso ubi totali, ita quod continue unus respectus ubicalis succedit alii modo præexposito, et talis successio in respectibus fit propter divisibilitatem, vel continentis, vel contenti, vel utriusque, ut supra patuit.

Dico secundo, quod etiam posito, quod mobile vere moveatur super magnitudinem sic, quod talis motus dicatur localis, et etiam moveatur secundum alium et alium respectum ubicalem, sic, quod talis motus dicatur ubicalis, adhuc nullum sequitur inconveniens, et concedo quod idem movetur distinctis motibus. Et cum infertur quod esset dare quintum genus motuum, negatur, quia motus ubicalis esset in Prædicamento *ubi,* et motus localis esset in Prædicamento Quantitatis, quia talis motus diceretur ex hoc quod mobile continue transit aliam et aliam partem quantitatis, sicut etiam dicimus, quod motus alterationis est in Prædicamento Qualitatis. Prima tamen responsio est melior. Et cum dicit, quod motus localis non pertinet ad Prædicamentum Quantitatis, quia non est augmentum vel decrementum, dico, quod si iste concederet motum localem esse aliquam entitatem realem realiter distinctam a mobili, cujus oppositum ipse tenet, haberet dicere quod talis motus pertineret ad genus quantitatis, non ex hoc quod mobile acquirat realiter et subjective aliquam quantitatem novam, sed ex hoc quod pertransit aliam et aliam partem quantitatis successive, ita quod unam per prius, et aliam per posterius, et sic successio esset in tali motu, licet non in partibus quantitatis.

Ad quartum, ubi dicit quod si *ubi* diceret novum respectum in ipso mobili, quod tunc esset possibile aliquid eodem tempore primo moveri continue secundum *ubi* alicujus loci, et quiescere secundum locum illum, et e contra quiescere secundum *ubi,* et moveri secundum locum, negatur hoc posse sequi. Et cum probatur, quia quiescere, secundum *ubi* non est aliud quam ipsum, et omnes partes ejus esse in eodem loco quo prius ; si intelligat, quod esse in aliqua ultima superficie, in qua prius erat non includendo respectum circumscriptionis passivæ, quod quiescat secundum *ubi* circumscriptivum, hoc patet esse falsum, quia et corpus Christi quiescit sub ultima superficie quantitatis panis transubstantiati, et tamen non quiescit secundum *ubi* circumscriptivum ; patet, quia ibi non circumscribitur, nam circumscribi dicit commensurationem totius contenti ad totum continens, et partium contenti ad partes continentis, quæ commensuratio nihil aliud est, nisi quidam respectus, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 10. non sequitur ergo quiescit secundum locum, accipiendo *locum* pro ultima superficie continentis, ergo quiescit secundum *ubi*, licet bene sequatur e converso, scilicet quod quiescens secundum *ubi* quiescit etiam secundum locum, quia non est imaginabile quod *A* habeat *ubi* circumscriptivum, et quod simul non sit sub quantitate continentis. Et quod infert iste, quod Deus posset transferre locatum partibiliter de suo loco, scilicet de ultima superficie continentis conservando totaliter *ubi* in ipso locato, negatur, quia est simpliciter impossibile ponere aliquem respectum sine termino *ad quem est*, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 11.

36. Impossibile est pone re respectum sine termino.

Cum ergo *ubi* passivum essentialiter sit respectus terminatus ad ultimam superficiem continentis, secundum quem contentum sit præsens continenti, et partes contenti partibus continentis, si locatum non esset in tali superficie, nullo modo includeret *ubi* ad talem superficiem. Et cum

probatur, quod locatum possit esse in tali *ubi* et non in superficie, quia ipsum *ubi* passivum est res distincta essentialiter ac etiam subjecto et situ ab ipso loco, nec aliquam causalitatem habet alterum super reliquum, quam Deus non posset plene supplere, concedo hoc totum. Et cum infertur, ergo Deus potest transferre locatum partibiliter de suo loco, conservando totaliter *ubi* in ipso locato, negatur consequentia, ut patet in instantia; nam paternitas distinguitur essentialiter, et loco et subjecto, etc. a re, quæ est Filius; ergo Deus potest facere Patrem sine Filio, non sequitur; similiter unio naturæ humanæ ad Verbum distinguitur essentialiter ab ipso Verbo, ergo potest facere naturam humanam formaliter unitam, et quod talis unio non terminetur ad Verbum non sequitur. Et cum dicit in calce hujus rationis, quod si *ubi* dicit respectum novum in ipso locato, quod Deus poterit in ipso locato innovare continue *ubi*, et ipsum in eodem loco adæquato et primo retinere, dico quod hæc propositio potest habere duplicem sensum : Primo, quod existente *A*, in aliqua ultima superficie continentis primo et adæquate includente respectum ad ipsam superficiem, quod simul potest habere aliud et aliud *ubi*, quia ipsum *A*, potest adæquate contineri in alia et alia superficie; et hoc modo concedo propositionem, quia Deus potest facere idem corpus simul esse in pluribus locis adæquatis, loquendo de locis materialiter, scilicet accipiendo *locum* pro superficie ultima, ut subtiliter probat Doctor *in* 4. *dist.* 10. *q.* 2. Secundo quod existente *A* in *B*, ut in loco sibi adæquato, posset habere aliud et aliud *ubi* circumscriptivum, non actu existente sub alia et alia superficie, hoc est simpliciter impossibile, quia tunc poneretur respectus sine termino ad quem est, ut supra patuit, quia *ubi* passivum dicit formaliter respectum ad ultimam superficiem continentis, ut actu continentem et circumscribentem.

Nunc respondeo ad argumenta facta pro secunda conclusione, quæ talis erat, quod *ubi* non est res alia a loco et a locato distincta, cujus oppositum tenet Doctor ut patet *in* 4. *dist.* 10. *et in quodlib. q.* 11. *et alibi sæpe.* 57

Ad primam ergo rationem, quod si *ubi* esset res alia, quod tunc esset possibile per potentiam Dei idem locatum esse in eodem loco in quo prius, et non esse ubi prius, et e contra, esse ubi prius et non in eodem locò, id est, in quo prius, quæ non sunt intelligibilia. Respondeo quod ista littera potest habere multiplicem sensum : Primo quod *A* possit esse in eodem loco, id est, in eadem superficie in qua prius, et non esse ubi prius, id est, quod actu sit in ultimata superficie, et quod non habeat *ubi* quod prius habebat in illa superficie; concedo esse possibile, scilicet quod *A* contineatur in aliqua superficie, non tamen circumscriptive, et quod non habeat *ubi* circumscriptivum, ut patet de corpore Christi sub quantitate panis, et hoc conceditur a Doctore *in* 4. *dist.* 10. Secundo quod *A* contineatur in aliqua superficie circumscriptive, et quod non habeat idem *ubi*, quod prius habuit. Dico hoc esse impossibile, quia idem respectus semper remanet idem termino et fundamento eodem modo se habente, sic intelligendo quod *A* ponatur commensurari toti superficiei continentis sic, quod ipsum *A* correspondeat toti superficiei, et partes determinatæ a partibus determinatis superficiei, et hæc commensuratio est necessario respectus. Non intelligo ergo quod manente *A*, secundum *esse* absolutum, et superficie secundum esse absolutum, quod necessario maneat *ubi* circumscriptivum, sed posita com-

mensuratione supradicta, necesse est ipsum *ubi* manere quamdiu manet talis commensuratio, et sic patet quomodo ista littera potest intelligi. Possent etiam dari alii sensus, quos brevitatis causa omitto, et quia non multum faciunt ad propositum.

Ad secundam rationem pro secunda conclusione cum dicit, si *ubi* est talis res, scilicet respectus, Deus annihilet ipsum *ubi*, quod habet Socrates existens in isto loco demonstrato, dico, quod Socratem existere in aliqua ultima superficie, potest dupliciter intelligi, videlicet commensurative et definitive tantum. Primo modo, non potest destrui ab aliqua potentia ipsum *ubi*, quia est impossibile Socratem commensurari alicui loco, et non dicere respectum ad ipsum locum, cum talis commensuratio, vel est formaliter respectus, vel saltem necessario includit respectum. Secundo modo, concedo quod potest annihilare tale *ubi* circumscriptivum, licet tunc sit difficultas ut est in loco definitive, an necessario dicat respectum; et teneo simpliciter quod aliquid non potest esse in loco definitive sic, quod sit perfecte præsens illi loco, quin dicat respectum præsentialitatis ad locum, sed de hoc *in* 4. *dist.* 10. *et in quodlib. quæst.* 11.

Et cum infert, quod annihilato *ubi* circumscriptivo in Socrate, pono quod Deus nullam aliam mutationem faciat in Socrate, aut in alia re, quod est bene possibile suæ potentiæ. Admitto casum. Et cum ultra quærit, an Socrates sit in illo loco in quo prius erat, scilicet in ultima superficie continentis, vel non potest dari utrumque, cum dicit, quod secundum dari non potest, quia tunc Socrates esset in loco secundum aliam mutationem ab illa, qua mutatus fuit secundum *ubi*, deperdendo ipsum, quod est contra positum; negatur quod mutetur aliqua mutatione positiva, videlicet acquirendo aliquod positivum, aut aliqua mutatione deperditiva, deperdendo aliquod positivum, quod prius habuit.

Et cum probat, quia Socrates prius fuit 59.
in loco, et nunc non est in loco, ergo mutatur; negatur consequentia, si in antecedente intelligit Socratem esse in loco nihil aliud esse, nisi in aliqua superficie contineri, et non dicere aliquid formaliter in ipso Socrate, quia ut sic, Socrates nec formaliter aliquid acquirit, nec deperdit. Et si Socratem esse in loco hoc modo, et post non esse diceret mutationem, multa inconvenientia contingerent, quia dicerem etiam Deum sic mutari, quia nunc non est præsens tempori crastino, et cras erit præsens, et similiter heri fuit præsens tempori hesterno, et nunc non est præsens, cum unum extremum præsentialitatis non sit, et tamen non mutatur. De hoc vide Doctorem *in primo, dist.* 39. contra opinionem D. Thomæ. Et hoc est, quia per aliam et aliam præsentiam non acquirit aliquid in se formaliter, nec similiter amittit aliquid quod erat in A, formaliter per carentiam præsentiæ. Et multa inconvenientia adduci possent, quæ brevitatis causa pertranseo. Si vero Socratem esse in loco diceret formaliter aliquid positivum in Socrate, concedo quod tunc mutaretur si desineret esse in loco, et tunc casus primus esset impossibilis, videlicet quod annihilato *ubi* in Socrate, si Socrates esset in loco, et ipsum esse in loco dicit aliquid positivum formaliter in Socrate, posset Deus facere Socratem formaliter non esse in loco sine mutatione, quia in illo instanti, quo desineret esse in loco amitteret illum respectum, quem prius habebat. Et cum ultra dicit in calce hujus rationis, quod annihilato *ubi* in Socrate, aut esset in loco præexistenti, etc. dico quod non esset ibi circumscriptive, quia Deus de

potentia sua potest destruere ipsum *ubi* circumscriptivum, manentibus corpore, et ultima superficie continentis, ut patet a Doctorem *in* 4. *dist.* 10. sed tunc non sequitur quod sit in loco, de quo iste intendit, scilicet in loco circumscriptive.

60. Ad tertiam rationem.

Ad tertiam rationem cum dicit, si *ubi* est res aliqua distincta a locato, aut est absoluta, aut respectiva? dico, quod est respectus. Et cum probat, quod non, per divisionem, quia aut est respectus locati ad locum, aut loci ad locatum, aut utriusque, scilicet et locati ad locum, et loci ad locatum, concedo omnes partes hujus divisionis. Et cum probat, quod *ubi* non dicat respectum loci ad locum, quia tunc locus, puta ultima superficies continentis haberet *ubi*, et posset convenienter quæri, ubi est iste locus. et ultra etiam, loci esset locus, quod non concederent; dico quod nullum sequitur inconveniens, quia aliud est loqui de *ubi* activo, et de *ubi* passivo, sive de circumscriptione activa et passiva. Nam secundum *ubi* passivum tantum aliquid dicitur locari, sive esse in loco, et nullo modo aliquid dicitur esse in loco secundum *ubi* activum, et sic non potest convenienter quæri de ultima superficie continentis respectu *ubi* activi, ubi sit tanquam in loco, cum secundum illud nullo modo dicatur esse in loco. Nec similiter sequitur, quod locus sit in loco, quia si *ubi* activum esset in ultima superficie aut in loco circumscriptive, tunc circumscriberetur ab ultima superficie, quod est impossibile; et similiter illud *ubi* haberet aliud *ubi*, secundum quod primum *ubi* esset in loco, et sic esset processus in infinitum. Nec illud inconveniens, quod dicit, quod tunc locus esset in loco sequitur apud Scotistas, quia locum esse in loco tantum ex hoc sequeretur, si locus posset moveri localiter, sive ipsum ubi, et hoc est quod dicit Doctor *dist.* *præsenti. q.* 6. ubi sic dicit: *Dico igitur, quod locus habet immobilitatem oppositam motui locali omnino, et incorruptibilitatem secundum equivalentiam per comparationem ad motum localem. Primum patet, quia si est aliquomodo mobile localiter, quantumcumque accipiatur, per accidens etiam posset dici esse in loco per accidens, et ei assignari alius et alius locus.* Hæc ille. Et cum probat, quod locatum non dicat respectum ad locum, quia respectus loci ad locatum est de genere Relationis; igitur et respectus locati ad locum, dico quod uterque respectus est de genere *ubi,* quod *ubi* distinguitur in *ubi* passivum et activum, nam isti respectus sunt respectus extrinsecus advenientes, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 10.

An locus sit in loco.

61. Ad quartam rationem.

Ad quartam rationem, quæ fundatur in illa interrogatione de loco, etc. dico breviter, quod cum communiter quæritur in quo loco sit Franciscus, communiter respondetur de loco materiali, vel communi, vel proprio, cum dicunt quod est in Ecclesia, vel in domo, vel in alio loco, quia ipsi intelligunt quod in tali loco continetur. Si tamen ultra quæreretur si Franciscus est in tali superficie contentus, ita quod sit ibi commensurative, dicitne respectum ipsius contenti ad ipsum continens, et e contra? Periti viri dicerent quod sic, quia videretur eis impossibile aliquod contentum sic perfecte esse præsens continenti, quod totum correspondet toti, et pars parti, quin dicat relationem talis præsentialitatis, quæ dicitur circumscriptio passiva. Et quod non valet ista consequentia ad interrogationem factam de loco, respondetur quod est in tali vel tali loco; ergo *ubi* non dicit aliquem respectum alium a locato, quia (ut dixi) communiter fit interrogatio de loco materiali. Sicut etiam hæc consequentia non valet, si quæratur, Franciscus est similis Joanni, per quid ergo est

similis? sive secundum quid est similis? communiter respondetur, quod secundum albedinem; ergo similitudo nihil aliud dicit nisi album et album; non sequitur, cum dicat relationem fundatam in utroque albo; fit ergo quæstio communiter de fundamentis similitudinis, et per tale fundamentum communiter respondetur, sic dico in proposito.

62. Ad illam confirmationem cum dicit, si quis interrogat de Socrate, ubi est? et respondeatur est in Ecclesia vel in scholis, convenienter responderetur. Si igitur *in Ecclesia* et *in scholis*, non sunt termini pertinentes ad Prædicamentum *ubi*, aliqui non convenienter responderent; igitur ejusdem est interrogativum hoc adverbium *ubi*, quod ista significant, significant autem loca ipsa extrinseca, et non aliquam rem formaliter loco inhærentem. Dico quod *ubi* potest accipi dupliciter: Uno modo pro significato. Alio modo, pro denominato, sive pro materiali. Primo modo, tam *ubi* activum, quam *ubi* passivum significat formaliter respectum. Secundo modo, ubi activum accipitur pro ipso continente, et sic communiter fit interrogatio de continente; sicut etiam dicimus, quod talis locus est conveniens locato, scilicet locus materialiter sumptus, ut includit qualitates convenientes corpori naturali locato, sicut etiam dicimus ille locus sanus est, non accipitur pro respectu locantis ad locatum sed pro ipso continente includente qualitates facientes pro sanitate.

[Ubi] potest [a]ccipi [dupl]iciter.

[6]3. Ad auctoritatem Commentatoris, 5. *Metaph.* ubi dicit iste, quod Commentator vult quod *locus* accipiatur tantum pro ipsa ultima superficie continentis, et ut sic, talis locus est Prædicamentum *ubi*. Dico quod auctoritas Commentatoris *in* 5. *Metaphys. comm.* 28. est ad oppositum; vult enim ibi, quod respectus continentis localiter ad contentum, sit Prædicamentum *ubi*. Dicit enim sic: *et iste sermo ita cecidit in libro, sed exemplum non convenit exemplificato, ubi loquitur de habitu; dicere enim quod contentum habet continens, est sicut animal habere cutem et arborem habere cortices, et hoc est prædicamentum* habitus. *Scyphum autem habere aquam, et civitatem habere homines, est e converso, scilicet quia continens habere contentum, et secundum hunc modum dicitur quod locus habet locatum, et hoc in Prædicamento* ubi, *et universaliter respectus in hoc Prædicamento est conversus illi, qui est in Prædicamento habitus.* Et parum infra: *Est enim respectus comparationis inter continens et contentum, si igitur fuerit comparatio continentis ad contentum, erit Prædicamentum* habitus, *sed e converso de ubi.* Hæc ille. Et in calce illius commenti sic dicit, *numerus respectuum, qui demonstratur per* habere *sicut secundum numerum respectuum, qui demonstratur per hanc dictionem* in; *sed hîc hæc præpositio* in, *dignus dicitur de respectu contenti ad continens, et recepti ad recipiendum, et hoc verbum* habere *dignius dicitur de respectu continentis ad contentum, et possidentis ad possessum.*

Quomodo locus habeat locatum.

Ex quibus expresse apparet, quod ex quo ipse habitus, qui est Prædicamentum *ubi*, dicit tantum respectum habentis ad rem habitam, similiter, *ubi* dicit respectum continentis ad contentum; non enim res habens, nec res habita dicuntur *habitus*, qui est Prædicamentum, nec similiter superficies ultima continens et res contenta dicuntur esse de Prædicamento *ubi* sed *ubi* quod est Prædicamentum erit tantum respectus continentis ad contentum, et e contra. Ex iis etiam apparet quid dicendum sit ad auctoritatem Commentatoris,

4. *Phys. com.* 34. et similiter ad auctoritatem Boetii *de Trinit.* et sui Commentatoris.

64. Ultimo loco respondendum est, quomodo illæ responsiones factæ contra tres rationes, quas facit contra seipsum, non evacuent illas rationes. Cum dicit ad primam, quod sic arguendo, locus est species Quantitatis, *ubi* est locus, ergo *ubi* est species Quantitatis, quod est fallacia æquivocationis, ex varia suppositione medii, dico quod si iste vult, quod *ubi* nullum respectum dicat nec re, nec ratione additum loco sive superficiei, quod in tali argumento non committitur aliqua fallacia ; patet, quia quando aliqua duo sic se habent, quod sunt penitus idem, quod verificatur de uno, verificatur de reliquo ; cum ergo *ubi* et locus sint penitus idem per te, ergo si de loco verificatur, quod sit species Quantitatis hoc idem verificabitur de *ubi*.

Præterea, quandocumque medium habet tantum unum significatum, non contingit fallacia æquivocationis ; sed *ubi*, et locus significant penitus idem ex parte rei, quia locus significat ultimam superficiem corporis continentis ; et *ubi* significat eamdem, cum nullo modo per te dicat aliam rem nec absolutam, nec respectivam.

Et cum dicit secundo, solvendo hanc primam rationem, quod esto quod locus sit quantitas, non tamen locus est species Quantitatis, sed passio quantitatis. Et probat per Commentatorem 5. *Metaph. c. de quanto,* ubi dicit, quod Philosophus in Prædicamentis enumerando illas species, locutus est secundum famositatem tantum, etc. dico quod hæc responsio minime valet, quia sive locus sit species Quantitatis sive non, nihil refert ad propositum ; quia ego quæro, an locus pertineat ad Prædicamentum Quantitatis, ita quod præcise sit in tali Prædicamento, aut non. Si sic, cum *ubi* sit penitus idem quod locus, sequitur quod *ubi* non erit prædicamentum distinctum a Prædicamento Quantitatis, et tunc motus erit tantum ad tria prædicamenta, scilicet ad substantiam, Qualitatem et Quantitatem, quod est contra Philosophum, 5. *Metaph.* qui ponit motum ad quatuor prædicamenta, scilicet ad tria supradicta, et ad *ubi*. Si vero locus non est de Prædicamento Quantitatis, et aliud non potest assignari nisi Prædicamentum *ubi*, tunc quæro, aut dicit rem absolutam, aut respectivam ; si absolutam, nulla alia erit, nisi superficies continentis, quæ per se est in Prædicamento Quantitatis ; si respectivam, tunc habetur propositum, scilicet quod locus sit respectus alius ab ultima superficie continentis fundatus in ea, et terminatus ad locatum.

(Locus est passio quantitatis) (Quinto Metaph. context. 1…)

65. Et cum dicit iste, quod quamvis eadem res sit locus, et quantitas seu superficies, non tamen secundum eamdem rationem dicitur superficies et locus ; sed inquantum est divisibilis secundum duas dimensiones, dicitur superficies ; inquantum vero est id in quo aliud est tali modo essendi *in*, dicitur locus. Sed hæc responsio videtur tantum fuga, tum quia in re, superficies ut includit duas dimensiones, scilicet longitudinem et latitudinem, et ut continet locatum, est simpliciter eadem res, et nullo modo diversificata ; tum quia, ut continet locatum, aut præcise est superficies includens duas dimensiones, aut dicit aliquid aliud. Si primo, ergo locus nullo modo differt a superficie. Si secundo, quæro de illo alio, aut dicit respectum superficiei continentis ad contentum aut absolutum ; quodcumque detur erit contra te. Si dicit respectum, aut ille respectus est ex natura rei, et habetur propositum, quod locus ultra superficiem dicat rem respectivam aliam a superficie ; aut est respectus rationis tantum, et hoc est falsum. Tum, quia locus non esset in ali-

quo prædicamento, cum prædicamenta sint præter opus intellectus, tum, quia nullo intellectu comparante, nullus locus esset, quæ omnia sunt absurda. Dicere ergo locum distingui a superficie, et ex parte rei non esse aliud ab ipsa, nec ex parte rationis, videtur implicatio in adjecto.

66. Ad secundam responsionem, qua nititur solvere auctoritatem Auctoris *sex Principiorum*, dicentis, quod *ubi* est circumscriptio corporis a locis circumscriptione procedens, etc. dico quod extorquet, et auctoritatem et intentionem Auctoris, cum dicit ipsum *ubi* non distingui ab ultima superficie continentis ; et cum probat per simile, sicut circumscriptio loci, a qua dicit circumscriptionem corporis procedere, non intelligitur aliqua res a loco distincta, qua circumscribatur locus, dico, quod hoc vel est, quia Auctor *sex Principiorum* ponit duplicem circumscriptionem, scilicet activam et passivam, nam in eodem instanti quo ponitur activa, ponitur et passiva, et e contra, et non dicit, quod ipse locus, sive circumscriptio activa, a qua procedit circumscriptio passiva, aliquomodo circumscribatur. Dico etiam, quod quando Auctor *sex Principiorum* dicit, quod *ubi* est circumscriptio corporis a loci circumscriptione procedens, id est, quod ipsum *ubi* respectus procedit a circumscriptione loci naturalis, ut a termino *ad quem*, quia ultima superficie continentis ambiente locatum, statim in ipso locato oritur circumscriptio passiva, quæ est respectus fundatus in locato, et terminatus ad ultimam superficiem ambientem ; et similiter in eodem instanti oritur circumscriptio activa, quæ est respectus fundatus in superficie ambiente, et terminatus ad ultimam superficiem corporis locati, et sic patet quomodo secundum Boetium, non sit simpliciter idem circumscribi formaliter, et esse in aliquo loco, accipiendo *locum* pro ultima superficie.

[margin: p. 5. de ubi. plex est ircumriptio.]

Ad ultimam responsionem datam ad auctoritatem Auctoris *sex Principiorum*, dicentis : *Non autem in eodem est locus* et ubi; *sed locus quidem est in eo quod capit*, ubi *vero in eo quod circumscribitur et complectitur*; non videtur iste solvere istam auctoritatem, cum dicit quod cum auctor accipit *esse in*, non accipit pro inhærentia, sed per prædicationem et actum exercitum pro signato, et est sensus quod non de eodem dicitur seu prædicatur locus et *ubi*. Hæc enim responsio ex supradictis patet non esse ad intentionem auctoris, cum accipiat ibi *esse in* præter omne opus intellectus, et ut dicit veram inhærentiam.

QUÆSTIO VII.

Utrum unus (a) *Angelus possit esse simul in pluribus locis?*

Alensis 2. *p. q.* 32. *m.* 3. D. Thom. 1. *p. q.* 52. *a.* 2. D. Bonav. *hic* 2. *p. a.* 2. *q.* 2. Richard. 1. *d.* 37. *a.* 2. *q.* 3. Mars. 2. *q.* 2. *art.* 2. Gabriel *hic q.* 2. *art.* 3. Bassol. *quæst.* 4. *art.* 3. Vasq. 1. *p. d.* 190. Goffred. *quodlib.* 12. Mayr. 2. *d.* 1. *q.* 8. Baccon. *d.* 3. *q.* 2.

Quod non, quia tunc distaret a se, sicut locus distat a loco. Consequentia probatur ex opposito consequentis, quia illa, quæ sunt simul alicui tertio, sunt simul inter se. 1.

[margin: Arg. 1. Vide D. Thom. 1. p. q. 52. art. 2. et D. Bonav. atque Var. q. præsenti qui tenent partem negativam. 5. Phys. t. c. 52. n. 9.]

Item, Angelus est natura omnino limitata; igitur secundum quodlibet quod potest inesse sibi ; igitur secundum locum ; ergo non potest simul esse in pluribus locis. arg. 2.

Præterea, duo *ubi* sunt formaliter contraria, quia inter ea potest esse distantia localis, et per arg. 3.

consequens motus, et motus est inter duo contraria, vel a contrario in medium; et in præcedenti quæstione dictum est, quod omnia distincta *ubi*, differunt specie, et quæ differunt specie sub eodem genere sunt contraria, et contraria non possunt simul inesse eidem, quia maxime distant, sicut nec contradictoria; ergo, etc.

Arg. 4. Item, si sic, tunc posset simul quiescere et moveri, quia quiescere secundum unum *ubi*, et moveri secundum aliud; sed quiescere et moveri inferunt quiescere et non quiescere, quæ sunt incompossibilia in eodem, igitur; etc.

Arg. 5. Præterea, aut posset moveri simul ad illa duo *ubi*, aut ab uno *ubi* moveri ad aliud, et tamen manere in illo primo *ubi*, et acquirere secundum cum hoc. Non primo modo, quia duo motus ejusdem speciei, non possunt inesse eidem, 3. *Physic.* neque multo magis duo motus contrarii. Nec secundo modo, quia termini motus sunt incompossibiles, et ideo mobile acquirendo terminum *ad quem*, necessario amittit terminum *a quo*; igitur, etc.

Text. com. 19. 5. Phys. t. c. 26. circa finem.

Dist. 10. q. 2. Contra, (b) Angelus potest esse in aliquo loco toto, puta pedali. Faciat igitur se in extremis hujus loci, non exhibendo se præsentem medio, quia non est ibi ut forma, nec aliquo modo alio, qui videatur necessario requirere præsentiam totius, igitur erit in duobus locis non continuis.

Præterea, corpus potest esse in duobus locis simul; ergo multo magis spiritus. Antecedens declarabitur *in quarto*, *in materia de Eucharistia*.

COMMENTARIUS.

(a) Titulus quæstionis potest habere multiplicem sensum. Primo, an Angelus possit esse in pluribus locis adæquatis, puta quod locus adæquatus Angeli sit spatium unius milliaris, an simul possit esse in duobus, et Doctor determinabit quod non, loquendo de potestate ipsius Angeli. 1.
Secundo, an possit esse in duobus locis non adæquatis, puta quod possit esse in extremis spatii unius milliaris, ita quod non in medio, quæ extrema dicuntur loca discontinua, et Doctor videtur sustinere partem negativam et affirmativam, videlicet quod possit esse simul in talibus locis potestate propria, et non possit esse simul. Videtur enim quod utraque sit probabilis. Et Doctor arguit pro prima parte ibi.

(b) *Contra, potest esse in aliquo loco toto, puta pedali*. Per hanc rationem Doctor videtur probare quod simul possit esse in locis extremis alicujus spatii pedalis absque hoc, quod sit in medio, et patet, quod si est in illis extremis, quod non oporteat esse in medio, quia ex quo Angelus non est in illa quantitate pedali, sicut forma in subjecto, quæ non posset simul esse in extremis illius quantitatis, quin simul informet media inter illa extrema, nec est ibi sicut locatum in loco circumscriptive, quia tale locatum non potest esse in extremis alicujus quantitatis, quin simul sit in medio; cum ergo Angelus sit simpliciter indivisibilis, et habeat, puta quantitatem pedalem pro loco sibi adæquato, ita quod non in majori, sequitur quod sicut potest esse in uno extremo, ita possit simul esse in alio extremo illius quantitatis, absque hoc quod sit in medio, cum non sit ibi sicut forma informans, nec circumscriptive, et sic simul potest

esse in duobus locis discontinuis. Et hæc ratio Doctoris valet, tenendo quod Angelus possit esse in majori et in minori loco infra locum sibi adæquatum, ut patuit *in quæstione immediate præcedenti.* Secunda pars opposita primæ aliter non probatur a Doctore.

SCHOLIUM.

Resolvit certum esse, Angelum non posse naturaliter esse in duobus locis adæquatis, dubium tamen an in duobus locis inadæquatis, certissimum vero de potentia absoluta posse esse in pluribus locis, etiam adæquatis, de quo 4. d. 10. q. 2.

2. In ista (a) quæstione Damascenus, *lib* .2. *cap.* 3. dicit quod de facto non est simul in duobus locis, quia secundum eum, cum sunt in cœlo, non sunt in terra, nec e converso. Hoc est de facto, de possibilitate tamen eorum naturali, videtur probabile quod non potest unus simul esse in duobus locis, quorum uterque sibi sit adæquatus secundum ultimum potentiæ suæ, puta si secundum ultimum potentiæ suæ posset esse in loco unius milliaris, non posset virtute propria esse in duobus locis talibus, quia tunc iste locus non videretur sibi esse adæquatus secundum virtutem suam naturalem.

Sed utrum in duobus locis discontinuis posset esse, quorum nec unus nec alius est sibi adæquatus, dubium est, nec videtur ratio necessaria pro, nec contra.

Sed quod in duobus locis sive adæquatis, sive non, posset esse per potentiam divinam, certum puto, quia nullam contradictionem includit, ut dicetur *in quarto, in materia de Eucharistia.*

Et ideo ad argumenta, ad primam partem, quæ videntur probare non tantum impossibilitatem, de potentia Angeli naturali loquendo, verum etiam impossibilitatem simpliciter, quia contradictionem, respondendum est.

Ad 1. Quod simul est cum distantibus si est illimitatum, non ideo distat a se.

(b) Ad primum dico, quod non sequitur, sicut nec e converso, quando illud tertium, ad quod comparantur extrema, est illimitatum secundum illud, secundum quod extrema comparantur ad ipsum, sicut patet de anima in manu dextra et sinistra, quæ anima non distat a se, et tamen manus distat a manu, ita Deus non distat a se, tamen distant inter se illa, quæ cum illo sunt hic et Romæ. Quodcumque autem ponitur idem in duobus *ubi*, quacumque virtute sit in eis, est aliquo modo illimitatum ad illa, et ideo neutra consequentia valet.

Ad 2. An Angelus sit limitatus ad unum ubi naturaliter.

(c) Ad secundum dico, quod ex se limitatus est ad naturam et proprietates naturales, sed ad passionem accidentalem, sive ad respectum, qualem dicit *ubi*, (vel saltem non est sine respectu) non oportet ipsum esse limitatum ad unum adæquatum omnino, ita quod impossibile sit ipsum habere duo talia, licet forte virtute naturali sit limitatus ad unum adæquatum.

(d) Ad tertium quære. 3.

Additio.

Potest dici, quod non est inconveniens contraria relativa inesse eidem, inconveniens tamen esset de absolutis. Patet de relationibus moventis et moti in eodem, patet in quarto, dist. 10. *q.* 2. *ad primum argumentum, et similiter in hac quæstione ad ultimum argumentum.*

Vide supra 1. d. 2. 2. p. q. 3. et d. 5. q. 2.

Posset etiam dici, quod non est inconveniens, si illud cui insunt sit illimitatum ad plura ubi, qualis esset in proposito Angelus; patet ex præcedente solutione, sicut in essentia divina sunt relationes oppositæ.

3.

Ad 4. 5. et 6. Phys. Aliquid potest simul moveri et quiescere, sine contradictione Ut viditur in 4. d. 10. de corpore existente in pluribus locis.

(e) Ad quartum dico, quod sicut moveri est aliter se habere nunc quam prius, ita quiescere est nunc se habere sicut prius; non est autem inconveniens respectu *ubi*, aliquid se habere nunc ut prius, et respectu alterius *ubi* aliter se habere nunc quam prius, et ita non est inconveniens, quod hîc possit quiescere et ibi moveri. Et ex hoc concedo absolute, quod quiescit simul et movetur, quia prædicata affirmativa simpliciter sumpta sequuntur ex seipsis sumptis cum determinatione non diminuente.

Elenchus est contradictio secundum idem similiter, eodem tempore, et aliter cum fit est ignorantia Elenchi.

(f) Et cum infertur ulterius, igitur quiescit et non quiescit, ibi est ignorantia Elenchi, et fallacia secundum quid et simpliciter; nam quiescere non infert non moveri absolute, sed tantum cum illa determinatione, cum qua accipiebatur quiescere prout antecedebat ad quiescere simpliciter, et ideo non sequitur, nisi quod hoc movetur in hoc *ubi*, et non movetur in illo *ubi*, quæ non sunt contradictoria.

Exemplum hujus est : Hoc est duplum ad *A*, et dimidium ad *B*, igitur est duplum et dimidium; sed non sequitur, ergo est duplum et non duplum, non enim sequitur ex primis antecedentibus, nisi cum ista determinatione, quod est duplum ad *A*, et non duplum ad *B*, et ex illis non sequitur ulterius, ergo duplum et non duplum ; sed est ibi ignorantia Elenchi, ita quod in omnibus talibus, in quibus contrahuntur prædicata, inferunt affirmativas, in quibus eadem prædicata simpliciter includuntur, sed non inferunt negativas, in quibus prædicata inferuntur simpliciter subjectis non convenire propter causas dictas.

4.

Ad 5. Motus incompossibiles ex incompossibilitate formarum. 5. Met. et 8. et 9. et 3. d. 8. Generatio potest esse absque contradictione sine corruptione et latio sine loci perditione Termini proximi sunt ubi et ejus privatio.

(g) Ad ultimum dico, quod utroque modo est possibile. Et cum improbatur primus modus, dico quod non est incompossibilitas motuum, nisi propter incompossibilitatem formarum, secundum quas sunt motus, et ideo si duo *ubi* non sunt formaliter incompossibilia, nec ut habent *esse* in motu, nec ut habent esse in fluxu, nec duo motus ad duo *ubi* in eodem simul erunt incompossibiles. Est autem dictum Philosophi. 3. *Phys.* verum de motibus secundum formas incompossibiles, quales sunt forte formæ absolutæ, sed non ejusdem speciei, et de hoc alias. Et cum improbatur secundus modus, dico quod sicut generatio et corruptio sunt duo motus distincti, et habent proprios terminos distinctos, licet frequenter concurrant, et tunc sunt quatuor termini, duo scilicet a quibus, una privatio et una forma, et duo termini ad quos, scilicet una privatio et una forma ; ita in motibus (h) est recessus a termino *a quo,* et accessus ad terminum *ad quem,* et tamen sicut generatio absque contradictione potest esse sine corruptione, vel e contrario, quia non sunt eadem mutatio, ita potest esse motus vel mutatio, in-

quantum est accessus ad terminum *ad quem* absque alio motu, qui est recessus a termino *a quo*. Et tunc cum dicitur, termini motus sunt incompossibiles, verum est de proximis terminis ejusdem motus, sed non est verum de terminis qui possunt esse quorumcumque motuum differentium.

COMMENTARIUS.

2. uomodo ngelus de facto n possit esse in luribus locis.

(a) *In ista quæstione*. Hîc Doctor tres conclusiones dicit. Prima est Damasceni, *cap.* 16. *et* 33. dicentis, quod Angelus de facto non est simul in duobus locis, quia cum est in cœlo, non est in terra, nec e converso. Secunda est de possibilitate Angeli naturali, et dicit quod est probabile, unum Angelum non posse simul esse potentia sua naturali in duobus locis, quorum uterque sit sibi adæquatus secundum ultimum potentiæ suæ, puta si secundum ultimum potentiæ suæ posset esse in loco unius milliaris, non posset virtute propria esse in duobus locis talibus, quia tunc iste locus non videretur sibi adæquatus secundum virtutem suam naturalem. Et addit, an in duobus locis discontinuis possit esse, quorum nec unus, nec alius est sibi adæquatus dubium est, nec videtur ratio necessaria pro, nec contra.

ænam conti-ua. Phys. ext. 39.

Adverte, quod loca continua sunt illa, quorum ultima sunt unum, ut patet 5. *Phys.* quod tunc contingit, quando inter illa tantum cadit aliquod indivisibile continuans illa, quod est finis unius et principium alterius, et sic partes extremæ alicujus continui, puta pedalis, non dicuntur ad invicem continuæ, quia nullus punctus immediate cadit inter illas continuas, puta, qui sit finis primæ partis extremæ, et principium alterius partis extremæ; si ergo unus Angelus esset in illis partibus extremis, tunc esset in duobus locis discontinuis. Sed difficultas est, an simul possit esse in duobus locis continuis, puta, in duabus partibus alicujus quantitatis ad invicem continuis. Doctor aliter non determinat.

Tertia conclusio est, quod loquendo de divina potentia, Angelus simul potest esse in duobus locis, sive adæquatis, sive non adæquatis, cum nulla appareat contradictio. Et de hac materia prolixius tractatur a Doctore, *in* 4. *dist.* 10. *q.* 2.

Nunc solvenda sunt argumenta principalia, quibus Doctor videtur probare esse simpliciter impossibile per quamcumque potentiam Angelum simul posse esse in pluribus locis. 3. Possbile est Deo facere i lem corpus circumscriptive localiter in diversis locis.

(b) *Ad primum*, respondet ibi : *Ad primum dico*, etc. *Sequitur et tamen manus distat a manu*, et hoc est ratione illimitationis ipsius animæ, secundum quam est simul tota in toto et in qualibet parte; sed si esset sic limitata, quod tantum informaret unam partem, puta manum dextram, sic simul non posset informare sinistram, quin distaret a seipsa. In proposito autem existens in pluribus locis simul per quamcumque potentiam, est aliqualiter illimitatum, ideo non sequitur quod si simul est in duobus locis ab invicem distantibus, quod distet a seipso; sicut nec valet, quod aliqua duo sint simul inter se, si sint simul alicui tertio illimitato, patet, quia existens Brixiæ, et existens Romæ, sunt simul cum Deo, ergo sunt simul inter se; non sequitur, quia comparantur tertio illimitato secundum immensitatem, sed si essent simul Francisco existenti tantum in illo loco propter sui limitationem essent simul inter se.

(c) *Ad secundum*. Respondet concedendo, quod sit limitatus quoad naturam suam et naturales proprietates. Sed ex Quomodo Angelus sit limitatus.

hoc non sequitur ipsum esse limitatum quoad passionem accidentalem, sive quoad respectum, qualem dicit *ubi*, et sicut non repugnet eidem albo limitato in se simul posse habere plures similitudines, sic non videtur repugnare naturæ Angeli in se limitatæ, simul posse habere plura *ubi*, sive adæquata, sive non adæquata.

4. Quomodo contraria insint edem.

(d) *Ad tertium.* Respondet ibi : *Ad tertium quære.* Et additur responsio hic in littera, quod non est inconveniens contraria relativa inesse eidem, ut patet de relationibus moventis et moti in eodem, ut patet a Doctore, *in* 1. *distinct.* 2. *parte* 2. *q.* 3. *dist.* 5. *quæst.* 2. *et in* 2. *dist.* 25. *et in quarto. dist.* 10. *q.* 2. *Ad argumenta principalia.*

5. Phys. context. 58.

Quamvis hoc sit satis bene dictum, dico tamen ad argumentum, cum dicitur quod motus est a contrario in contrarium, id est, quod terminis *a quo* contrariatur termino *ad quem*, quod Aristoteles loquitur de contrarietate large sumpta, quæ est a privatione termini *a quo* ad terminum *ad quem,* sicut etiam ipse Aristoteles dicit *primo Physic.* quod forma et privatio sunt contraria, accipit ibi *contraria* large. Dico ergo, quod quando aliquid movetur a non *A* ad *A*, non potest simul esse sub non *A* et sub *A*, et sic quando aliquid movetur a non tali loco ad talem locum, non potest simul esse in tali loco et sub privatione ejusdem. Si autem intelligat, quod motus semper sit inter terminos contrarios positive, patet esse falsum, ut patet de calido ut quatuor, quod movetur ad calidum ut octo, nam calidum ut quatuor est terminus *a quo* positivus, et calidum ut octo est terminus *ad quem* positivus, et isti sunt termini fundamentales, et possunt simul esse. Sic dico in proposito, quod cum *A* movetur a loco *B* ad locum *C,* termini fundamentales sunt *B* et *C,* et isti termini sunt compossibiles, quia *A* potest esse simul sub *B* et *C,* termini tamen formales sunt incompossibiles, qui sunt privatio et habitus ; est enim impossibile, quod *A* simul sit sub negatione *C* et sub ipso *C*. Et quod dicit supra quod omnia distincta *ubi* differunt specie, hoc non est verum simpliciter, quia plura *ubi* possunt tantum differre numero, ut supra patuit *q.* 6. de *ubi* sibi ad invicem succedentibus, bene verum est quod illa *ubi*, inter quæ est motus localis differunt specie, propter spatium interceptum, ut exposui supra *in illa q.* 6. Posito etiam quod differrent specie, non sequitur quod distincta specie sint semper contraria, ut patet de albedine et rubedine. Si dicatur, quod si Angelus simul potest esse in duobus locis, ergo simul potest esse sursum et deorsum, quæ videntur contraria. Dico conformiter ad ea, quæ dicit Doctor *in* 4. *dist.* 10. *q.* 2. *respondendo ad principalia argumenta.*

Quomodo Angelus possit esse in diversis locis.

5. (e) *Ad quartum dico.* In ista littera plura dicit, quod *sicut moveri est aliter se habere nunc quam prius*, id est, quod mutari proprie est nunc indivisibiliter aliter se habere, quam prius se habuerit divisibiliter, quia prius erat sub *esse* divisibili successivo, et nunc sub *esse* indivisibili, ut expositum est supra, *q.* 4. *præsentis, dist.* ibi : *Et tunc ad secundam instantiam, quæ est de generabilibus et corruptibilibus,* etc. Sequitur in littera : *ita quiescere est nunc se habere sicut prius*, nunc quiescens per horam, ita se habet nunc, scilicet in ultimo instanti illius horæ, sicut prius se habuit per totam horam, ut infra patebit *q.* 9. *præsentis, dist.* Sequitur : *Non est autem inconveniens respectu hujus* ubi *aliquid se habere nunc ut prius,* ut cum quiescit in illo *ubi* per horam, et in ultimo instanti illius horæ, ita se habet sicut prius per totam horam. Nec similiter est inconveniens

respectu alterius *ubi* aliter se habere nunc quam prius, quia in aliquo ultimo instanti est in aliquo *ubi,* in quo prius non fuit, quando movebatur localiter in terminum motus; aliter se habet nunc, quia indivisibiliter, quam prius se habuerit, quia prius se habuit divisibiliter et successive, dum esset sub motu locali, et ita non est inconveniens in aliquo loco quiescere et in alio moveri. Sequitur : *Et ex hoc concedo absolute, quod quiescit simul et movetur, quia prædicata affirmativa simpliciter sumpta,* puta moveri et quiescere *sequuntur ex seipsis sumptis cum determinatione non diminuente,* nam bene sequitur, Franciscus movetur in isto loco, ergo simpliciter movetur et quiescit in alio loco; ergo simpliciter quiescit. Arguitur enim a parte in modo ad suum totum. Non autem sequeretur si argueretur cum determinatione diminuente; non enim sequitur, Franciscus movetur secundum imaginationem tantum, ergo simpliciter movetur. Sequitur :

6. ...d sit ...erus ...chus. (f) *Et cum infertur ulterius, igitur quiescit et non quiescit, ibi est ignorantia Elenchi et fallacia secundum quid ad simpliciter,* nam verus Elenchus est contradictio ad idem secundum idem, similiter et in eodem tempore, ut patet in Elenchis, et ubi fit contradictio non habens omnes istas conditiones, dicitur ignorantia Elenchi, quia est ignorantia vere contradictionis. In proposito autem cum dicitur, ergo quiescit et non quiescit, deficit sibi ista conditio, quæ est ad idem, sive respectu ejusdem. Cum enim dico Franciscus in loco *A* quiescit, et in loco *B* non quiescit, *quiescere* et *non quiescere* verificatur de Francisco respectu diversorum *ubi*. Si vero diceretur Franciscus respectu *A* ubi quiescit, et respectu ejusdem *A*, ubi non quiescit, tunc esset contradictio, et non est ignorantia Elenchi. Dicit etiam quod est fallacia a secundum quid ad simpliciter, quia non sequitur : Franciscus non quiescit respectu *A ubi,* ergo simpliciter non quiescit, sicut nec etiam sequitur : Franciscus non est albus secundum dentes, ergo non est simpliciter albus. Argumentum enim a parte in modo non diminuente ad totum in modo, affirmative valet, sed non valet negative. Unde bene sequitur: Franciscus currit velociter, ergo simpliciter currit; non tamen sequitur negative : Franciscus non currit velociter, ergo non currit simpliciter. Sic in proposito, etc. ibi parum infra : *Ita quod in omnibus talibus in quibus contrahuntur prædicata, inferunt affirmativas, in quibus eadem prædicata simpliciter includuntur, sed non inferunt negativas, in quibus prædicata inferuntur simpliciter subjectis non convenire propter causas dictas.* Sic exemplificatur, quando prædicata sunt contracta, ut cum dico, Franciscus currit velociter, *currere* enim contrahitur per ly *velociter,* tale prædicatum infert aliam propositionem affirmativam, in qua idem prædicatum simpliciter includitur, quia bene sequitur: Franciscus currit velociter, ergo Franciscus absolute currit, et sic cum dico *A* est duplum ad *B*, ergo est duplum absolute, sed non infertur negative, *A* non est duplum ad *B*, ergo non est duplum absolute, sed committitur fallacia secundum quid ad simpliciter.

(g) *Ad ultimum dico, quod utroque modo est possibile. Et cum improbatur primus modus, dicit quod non est incompossibilitas motuum, nisi propter incompossibilitatem formarum secundum quas sunt motus.* Cum ergo duo *ubi,* non sint incompossibilia in eodem in *esse* quieto, ut supra patuit, et specialiter *in quarto, dist.* 10. *q.* 2. sequitur quod nec ut habent *esse* in motu, erunt incompossibilia. 7.

Quomodo sit intelligendum dictum Aristotelis.

Est autem dictum Philosophi verum de motibus secundum formas incompossibiles, quales sunt, formæ absolutæ, sed non ejusdem speciei et de hoc alias. Et cum improbatur secundus modus, dicit Doctor quod motus generationis est distinctus a motu corruptionis, quia termini eorum distinguuntur ; nam terminus *a quo* formalis respectu generationis est *non esse* formæ, et terminus *ad quem* formalis est ipsa forma acquisita ; respectu vero corruptionis terminus *a quo* est forma, et terminus *ad quem* est *non esse* ipsius formæ. Et dicit quod generatio et corruptio frequenter concurrunt, quia ad generationem unius sequitur corruptio alterius, et e contra ; non tamen est simpliciter necessarium quod concomitentur, ut supra patuit *in isto secundo, dist.* 1. *quæst.* 3. *in responsione ad tertium argumentum principale*. Et cum dicit, quod tunc sunt quatuor termini supra, quando generatio et corruptio concurrunt, duo scilicet a quibus, una privatio et una forma, quia terminus *a quo* corruptionis est una forma, et terminus *a quo* generationis est una privatio, et duo termini *ad quos*, scilicet una privatio et una forma, quia terminus *ad quem* corruptionis est privatio formæ, et terminus *ad quem* generationis forma.

Quomodo in motu locali sint duo motus.

(h) *Ita in motibus est recessus a termino a quo, et accessus ad terminum ad quem*, etc. Dicit Doctor in ista littera, quod quamvis communiter in motu locali sint duo motus, et per consequens quatuor termini, ut patet quando corpus *A* movetur loco *B* in locum *C*, recedendo a *B*, sunt ibi duo motus, scilicet a *B* in non *B*, et a non *C* ad *C*, et sic quatuor termini; si tamen *A* posset moveri ad locum *C* non deperdendo priorem locum, puta *B*, tunc tantum ibi esset unus motus, scilicet a non *C* ad *C*, et duo tantum termini, scilicet privatio loci *C*, et ipsum *C*. Et cum dicitur termini motus sunt incompossibiles, verum est de proximis terminis ejusdem motus, puta de privatione et habitu, qui sunt termini formales ; sed non est verum de terminis, qui possunt esse quorumcumque motuum differentiam, sicut est de duobus *ubi*, quæ sunt respectu motuum differentium, ut cum quis movetur ab *ubi* sursum ad *ubi* deorsum, vel e contra, vel ab *ubi* dextro ad *ubi* sinistrum, ut expositum est supra, *quæst.* 6. *præsentis distinctionis*, etc.

QUÆSTIO VIII.

An duo (a) *Angeli sint simul in eodem loco ?*

Alensis 2. *p. quæst.* 32. *membr.* 3. D. Thom. 1. *p. quæstione* 52. *art.* 3. D. Bonavent. *hic art.* 2 *quæstione* 4. Rich. 1. *distinct.* 37. *art.* 2. *quæstione* 4. Capreol. *hic quæst.* 1. *art.* 1. Hervæus 2. *d.* 9. *q.* 1. *art.* 2. Vasq. 1. *p. d.* 193. Mayron. *d.* 1. *q.* 7.

Octavo quæro : Utrum duo Angeli possint simul esse in eodem loco? Quod non, quia duæ causæ totales non possunt esse simul respectu ejusdem effectus ; Angelus autem existens in loco, est totalis causa respectu operationis in tali loco, propter quam dicitur esse ibi ; igitur non potest esse causa cum eo alius Angelus propter aliquam operationem ibi exercitam.

1. D. Thom. 1. p. q. 52. a. 3. in solutione

Alia ratio ponitur ab aliis, quia quæ habent eumdem modum essendi *in* non possunt esse simul, quod declaratur de duobus corporibus gloriosis, quæ non possunt naturaliter simul esse in eodem

Goffred. quodl. 6. q. 5. Quære D. Thom. quodl. 1. q. 21. et 22. ad hoc.

loco, licet corpus gloriosum possit simul esse cum non glorioso; ita de duobus Diis, si essent pares, neuter posset esse cum alio, secundum Damascenum cap. 5. et tamen Deus potest esse simul cum creatura propter alium modum essendi eorum in loco. Cum igitur Angeli habeant eumdem modum essendi in loco, non poterunt simul esse in eodem loco.

COMMENTARIUS.

1. (a) Arguit esse simpliciter impossibile plures Angelos posse esse simul in eodem loco per quamcumque potentiam. Primum argumentum est S. Thomæ : Duæ causæ totales non possunt esse respectu ejusdem effectus, quia tunc idem effectus posset simul esse et non esse, ut deducit Doctor *in* 1. *dist.* 1. *p.* 1. *q. ult. et alibi.* Sed Angelus existens in uno loco est totalis causa respectu operationis in tali loco, propterquam dicitur esse ibi, puta movendo aliquod corpus, tunc Angelus dicitur esse ibi per talem motum, secundum opinionem S. Thomæ 1. *p. q.* 52. *art.* 1. Ergo si alius Angelus simul esset in eodem loco, tunc esset causa totalis ejusdem operationis, scilicet movendo illud corpus, cum non sit in loco nisi per operationem transeuntem in corpus circa quod operatur, ut supra patet a S. Thoma. Nec videtur habere aliam operationem circa corpus, quia Angelus non transmutat corpus causando ibi aliquam formam. Argumentum secundum clarum est.

SCHOLIUM.

Allatis rationibus suadentibus plures Angelos naturaliter posse esse in eodem loco, id relinquit ut dubium, sed de potentia Dei ait esse certum, et solvit argumenta suadentia id fieri non posse naturaliter.

(a) In ista quæstione non est veritas ita clara, et certa de facto, 2. Argum. ad oppositum.
sicut est in *præcedenti quæstione*, quia Richardus 4. *de Trinit.* videtur arguere dæmones non habere corpora per hoc, quod legio fuit in corpore unius obsessi; non enim potuisset legio fuisse in aliquo, si habuissent corpora, ideo videtur arguere, quod si habuissent corpora, fuissent corpora eorum simul in eodem loco; igitur modo quando non habent corpora, videtur dicendum quod simul fuerunt absque corporibus. Luc. 8. Marc. 5. Quære D. Dionys. de div. nom. c. 3. lumina luminarium, etc. Var. tenet affirmativam de facto.

(b) Si etiam unus Angelus movens cœlum sit in meridie, et alius bonus Angelus missus de cœlo ad terram, debeat transire per illum locum, non videtur necessitas quod non transeat quasi per lineam rectam, vel quod alius cedat sibi.

Si etiam omnes Angeli fuissent creati ante creaturam corporalem, sicut videtur verum secundum Damascenum *c.* 17. *et* 21. non videtur facile assignare, quomodo tunc non fuissent simul, et si tunc non fuisset inconveniens eos esse simul, nec modo. Quidquid autem sit de facto et de possibili, de potentia dico naturali eorum, de possibili tamen respectu potentiæ divinæ, non videtur esse impossibile, quin per ipsum possent esse simul.

Et tunc ad argumenta prima, 3.
quæ videntur probare oppositum, respondendum est. (c) Ad primum dico, quod falsum supponit, scili-

cet quod Angelus non sit in loco nisi per operationem, quod improbatum est *in* 1. *quæst. hujus materiæ.*

supra q. 6. a num. 2. Refellit rationem D. Thom. negantis naturaliter plures Angelos posse esse in eodem loco.

Si etiam illud suppositum admitteretur, posset unus Angelus operari circa illud una operatione, et aliusalia operatione, et uterque secundum illos, posset poni per suam operationem in loco, videlicet illius corporis, ubi operarentur, et sic esse simul, quod est oppositum conclusionis argumenti. Et si dicas, quod non possunt operari nisi corporaliter movendo, nec hoc juvat, quia sicut Angelus movet libere, ita potest movere secundum ultimum potentiæ suæ, vel citra ultimum potentiæ suæ; et si movet citra ultimum potentiæ suæ, alius potest movere illud mobile secum, sicut apparet in homine, qui secundum ultimum potentiæ suæ potens portare quatuor lapides, potest citra terminum potentiæ suæ tantum portare duos, ita quod potentia sua motiva non habeat actum suum nisi circa duos, et tunc potest habere cooperantem portantem secum idem ; cum ergo Angelus sit substantia agens, libere potest aliud movere secum.

Plura ejusdem modi essendi in possunt esse simul.

(d) Ad secundum dico quod illa major, quæ est famosa in multis materiis non est rationabilis. Nam *esse in* nullam habitudinem essentialem dicit necessario ad illud in quo est; *esse* autem *ab* dicit dependentiam essentialem ad illud a quo est aliquod, quæ igitur rationabilitas, quod plura possunt esse ab eodem et eodem modo, et non possunt plura esse in eodem, eodem modo *essendi in?* quare enim plus repugnat respectus accidentalis unius rationis quam dependentia essentialis unius rationis? Similiter habent temporalia eumdem respectum ad tempus, sicut locata ad locum; ex hoc ergo videtur sequi, quod non possunt plura temporalia esse in eodem tempore, quod videtur absurdum.

Quod autem adducitur de duobus corporibus gloriosis et de duobus diis, si simul essent, si verum esset, oporteret aliunde probare quam ex ratione ejus, quod est esse in loco, eodem modo *essendi in,* quia ex hoc non videtur esse repugnantia aliqua simultatis.

COMMENTARIUS.

(a) *In ista quæstione.* Hæc quæstio est satis facilis, et plura dicit Doctor. 2.

Primo, quod *in ista quæstione non est veritas ita certa et clara de facto, sicut est in præsenti quæstione,* patet, quia in præcedenti quæstione certum est de facto, eumdem Angelum simul non esse in pluribus locis, ut ibi patuit, sed in ista non est ita certum de facto, quod plures Angeli sint in eodem loco, velne ; videtur enim de facto plures Angelos fuisse in eodem loco, et patet auctoritate Richardi, de *Trinit.* ubi arguit dæmones non habere corpora per hoc, quod legio fuit in corpore unius obsessi, ut patet *Lucæ* 8. *et Marci* 5. Non enim potuisset legio fuisse in aliquo, si illi Angeli mali habuissent corpora, ideo videtur arguere, quod si habuissent corpora, fuissent eorum corpora simul in eodem loco ; igitur modo quando non habent corpora, videtur quod simul fuerunt in eodem loco.

(b) *Si etiam.* Secundo probat hoc idem ibi : *Si etiam unus Angelus movens cœlum,* etc.

Nunc solvenda sunt argumenta principalia.

(c) *Ad primum.* Respondet Doctor, primo negando suppositum, videlicet quod Angelus tantum sit in loco per operationem, ut improbatum fuit supra *quæst.* 6. Secundo dicit, quod si etiam illud suppositum admitteretur, scilicet quod Angelus tantum sit in loco per operationem, adhuc unus Angelus posset operari circa idem corpus una operatione, et alius alia operatione, et sic uterque esset in eodem loco per operationem. Et si dicas, quod non potest operari circa corpus, nisi corporaliter movendo, modo idem corpus non potest simul moveri a duobus moventibus totalibus ; dicit Doctor quod hoc non obviat, et responsio stat in hoc, non est necesse Angelum movere illud corpus secundum ultimum potentiæ suæ, imo potest citra ultimum suæ potentiæ movere cum sit agens mere liberum, pono ergo quod unus moveat libere circa ultimum potentiæ suæ, tunc alius potest sibi cooperari ad eumdem motum. Sicut si aliquis haberet virtutem, qua posset ferre quatuor lapides secundum ultimum potentiæ suæ, et potest citra ultimum potentiæ suæ tantum portare duos, et tunc potest habere alium cooperantem portantem secum alios duos lapides.

(d) *Ad secundum.* Respondet quod illa major, quæ est famosa in multis materiis, non est rationabilis, nam *esse in* nullam habitudinem essentialem dicit, patet quia esse in loco, non dicit dependentiam essentialem locati a loco ; patet, quia esse in loco non dicit dependentiam essentialem locati a loco, *esse* tamen *ab* dicit habitudinem essentialem, quia communiter dicit dependentiam essentialem causati ad causam.

Arguit ergo Doctor a fortiori, si plura possunt esse ab eodem et eodem modo, quæ essentialiter dependent ab illo, multo fortius plura possunt esse in eodem loco et eodem modo essendi in loco, cum talia locata tantum dicant habitudinem accidentalem ad locum, ut patet, ideo illa propositio famosa non est multum rationabilis. Similiter habent temporalia eumdem respectum ad tempus, sicut locata ad locum ; ex hoc ergo videtur sequi quod non possunt plura temporalia esse in eodem tempore.

QUÆSTIO IX.

Utrum (a) *Angelus possit moveri de loco ad locum motu continuo?*

Alensis 2. *part. q.* 33. *membr.* 1. 2. *ubi* Cajet. D. Bonav. 1. *d.* 37. 2. *d.* 2. *q.* 1. Richard. *art.* 3. *q.* 1. D. Thom. 1. *p. q.* 53. *art.* 1. Hervæus *tract. de motu ang. q.* 1. *art.* 1. Durand. 1. *d.* 37. *q.* 1. 2. *p.* Ægid. 2. *d.* 37. Bacon. 2. *d.* 3. *q.* 2. Vasq 1. *p. d.* 194. *ipse* Scot. 6. *Phys. q.* 1. 2. 3. *et* 2. *Met. q.* 4. 5. *et* 6. *et* 8. *Met. q.* 3. *et de* 1. *princ. c.* 3. *in Theorem.* § omnes formæ ejusdem.

Primo arguitur, quod non possit moveri, quia *motus est actus entis in potentia secundum quod in potentia,* ex 3. Physicorum ; *ubi* autem vel locus non est actus Angeli, nec perfectio, quia omnis perfectio videtur esse nobilior perfectibili aliquo modo, non sic autem *ubi* respectu naturæ Angelicæ. 1. Argum. 1. Text. c. 6. et 10.

COMMENTARIUS.

(a) Pro intellectu tituli quæstionis est notandum, quod motus continuus dicitur ille, cujus unum *mutatum esse* sic copulat duas partes motus, quod est finis partis 1.

præteritæ, et principium partis futuræ, et inter quascumque duas partes semper mediat *mutatum esse*, ita quod aliud et aliud *mutatum esse* est inter alias et alias partes, sicut dicimus etiam de tempore continuo, quod illud est tempus continuum, quando est aliquod instans continuans duas partes temporis sic, quod est finis partis præteritæ, et principium partis futuræ, et hæc omnia prolixe exposita sunt *quæstione* 2. *præsentis distinctionis*. Cum ergo quæritur : *an Angelus possit moveri de loco ad locum motu continuo*, puta quod moveatur super spatium bicubitale, an talis motus dicatur continuus, sic quod successive transeat unam partem post aliam, ita quod sicut corpus movetur localiter super aliquod spatium in quocumque instanti temporis semper est sub alio et alio *mutato esse*, quæ *mutata esse* mensurantur alio et alio instanti temporis, et continuant illum motum localem. Ita etiam Angelus, cum movetur super aliquod spatium, fiat semper sub alio et alio *mutato esse*, quæ *mutata esse* mensurantur alio et alio instanti temporis, et continuant motum localem ipsius Angeli, et sic patet titulus quæstionis.

SCHOLIUM.

Arguit Angelum non posse moveri continuo motu, et hoc duplici via. Prima, quia continuum videtur componi ex indivisibilibus. Secunda, quia videtur componi ex minimis, pro quibus varia loca Philosophi expendit.

2. Argum. 2. Secundo quod non possit moveri motu continuo arguitur, et primo in communi, quod nullum successivum sit continuum, et hoc duplici via probatur. Prima ex hoc quod omne tale componitur ex indivisibilibus. Secunda, quia componitur ex minimis. Primam consequentiam probat Philosophus, 6. *Physic.* quia indivisibile non potest continuari indivisibili, cum non habeat ultimum. Antecedens illud, scilicet quod successivum componatur ex indivisibilibus, probo dupliciter : Primo, quia dividitur in indivisibilia; igitur componitur ex eis. Probatio hujus antecedentis : possibile est ipsum dividi in illa omnia, in quæ est divisibile ; subjectum videtur includere prædicatum hujus propositionis; et ex hoc videtur ulterius possibile ipsum esse divisum in omnibus, in quibus ipsum possibile est dividi. Ista consequentia probatur per illud 6. Physic. *Quod impossibile est factum esse, impossibile est fieri,* et tertio *Metaph. et* 2. *de Generatione* dicit Philosophus idem.

Text. com. 1. — Argum. Democriti. Vide c. de Gen. text. — Text. com. 92. — Text. com. 12. — Text. com. 64.

Ulterius ista de possibili ponatur in *esse* et sequetur, igitur est actu divisum in illa omnia, in quæ possibile est ipsum dividi, et ex hoc sequitur quod est divisum in indivisibilia, quia si non, non est divisum in omnibus, in quibus posset dividi, quia adhuc posset ulterius dividi in partes illorum divisibilium.

Secundo probo idem, quia successivi nihil est actu nisi indivisibile, quia si aliquid ejus divisibile esset actu, tunc simul esset successivum et non esset successivum; illo igitur indivisibili non existente actu, sed raptim transeunte, quæro quid succedit sibi? Si aliquod indivisibile succedit sibi in continuo, habetur propositum, quod indivisibile sit immediatum

indivisibili, et sic continuum erit compositum ex indivisibilibus. Si non succedit sibi aliud indivisibile, igitur tunc non erit actu, nam indivisibile ejus non est actu; et sicut assumptum est, successivum non est in actu, nisi quia aliquod indivisibile ejus est, igitur, etc.

Secunda via est, quia componitur ex minimis; igitur non est continuum. Consequentia probatur, quia minimum simpliciter, quo scilicet nihil est minus ipso, non habet partem ex qua sit, quia tunc illa esset minor eo; igitur est omnino non quantum, quia omne quantum habet partem minorem se, sed non quantum non potest continuari non quanto; ergo minimum non potest continuari. Antecedens probatur et auctoritatibus et ratione. Primo auctoritate Philosophi, 1. *Physicorum.* ubi rationes suæ videntur contra Anaxagoram inniti isti principio, quod est accipere minimum naturale, ut minimam carnem vel minimum ignem; sed secundum ipsum 6. *Physicor.* ejusdem rationis est ipsum motum et magnitudinem et tempus componi ex indivisibilibus, et dividi in eis; igitur oportebit ponere minimum motum et minimum tempus, sicut permanens minimum. Idem videtur haberi a Philosopho 2. *de Anima*, ubi vult quod omnium natura constantium, determinata est ratio magnitudinis et augmenti. Non solum autem permanentia sunt naturalia, sed etiam successiva; igitur habent determinatam parvitatem et magnitudinem.

ys. in nc. xt. t 38. xt. 17. xt. 41.

Patet idem etiam per Philosophum in *de Sensu et Sensato*, in illa prima dubitatione, ubi videtur velle quod passiones naturales non sunt divisibiles in infinitum. Et hoc videtur probare, quia tunc sensus videretur posse intendi in infinitum, quia ad percipiendum minimum indivisibile requiritur acutior sensus in infinitum.

Cap. 7. An sensus possit intendi in infinitum.

Ratione autem probatur secundo idem antecedens ex hoc, quod est dare primam partem motus; igitur et minimam. Consequentia patet, quia si quælibet pars haberet minorem partem se, haberet etiam aliquid sui prius aliquo sui in infinitum. Antecedens istud de primitate, scilicet quod contingat dare primam partem motus, ostenditur auctoritatibus Philosophi, 1. *Physicorum et* 8. ubi dicit Philosophus : *Non enim si partibile in infinitum est quod alteratur, propter hoc et alteratio, sed velox fit, sicut multoties densatio*, ubi habet Commentator *subito,* et exponit, hoc est, in instanti, et non in tempore.

Text. com. 23. in 8. c. 23.

Et quasi objicit contra se, quia videtur hoc repugnare illi quod dicitur *in* 6. scilicet quod ante omne *moveri* est *mutatum esse*, et ante omne *mutatum esse moveri*. Et respondet solvendo, quod illud ibi intelligitur de motu inquantum continuus est, et divisibilis; istud autem intelligitur hîc de motu inquantum est generatus, sive productus ad actum.

Text. com. 52.

Ad istam intentionem videtur Philosophus præmisisse quoddam exemplum de guttis, quod non est necesse, si multæ guttæ aliquam partem amoverent de lapide, penetrando lapidem, quod etiam quæ-

4. Ubi supra in 8.

libet gutta aliquid amoveat, et quod semper pars amoveatur ante partem, sed aliquando totum simul amovetur. Quando igitur dicit, tot guttæ amovent de lapide tantum in aliquo tempore; pars autem illarum in nullo tempore tantum amovet, exemplificat, sicut multi trahunt navem, nullus autem per se, ergo in multo tempore traheret eam, videtur ergo innuere quod post aliquas guttas, tandem tota pars lapidis simul amoveatur. Et ita est in alteratione, quod non semper pars sequitur partem, sed quandoque alteratio tota simul fit.

Expressius hoc dicit in secunda dubitatione *de Sensu et Sensato*, ubi vult quod non oportet quod similiter sit in alteratione et latione. Contingit enim aliquid simul totum alterari, et non dimidium prius, velut aquam simul totam coagulari; attamen si fuerit multum quod calefit aut coagulatur, habitum ab habito patitur; primum autem ab ipso faciente transmutari et simul alterari, et subito est necesse.

Idem probatur per rationem, quia inter contradictoria non est medium; igitur inter *non esse* formæ inducendæ per motum, et *esse* ipsius, non est medium, *non esse* autem ipsius fuit in ultimo instanti formæ præcedentis; igitur inter istud instans, et illud quod mensurat *esse* formæ succedentis, non est medium, sed si nullum esset primum, inter *esse* formæ inducendæ per motum, et *non esse* ipsius, esset medium; ergo ibi est dare primum, et illud primum non esset minimum in se, nisi esset indivisibile. Ex ista primitate probata concluditur, quod illud primum sit minima pars, non enim potest istud primum esse indivisibile, quia Philosophus, 6. *Phys.* ostendit quod non contingit accipere primam mutationem in motu. Text com. 46 seq

SCHOLIUM.

Angelum non posse moveri ratione indivisibilitatis arguit tripliciter ex Philosopho.

5.

Tertio principaliter arguitur, quod Angelus non posset moveri, quia est indivisibilis. Probat enim Philosophus 6. *Physicor. cap.* 2. *et penultimo*, quod nullum indivisibile potest moveri. Hoc probat ex intentione, et illam rationem quam facit, *cap.* 2. replicat *capitulo penultimo*, quia *omne quod movetur partim est in termino a quo, et partim in termino ad quem,* quando enim totaliter est in termino *a quo,* non movetur, sed quiescit, quando autem est in termino *ad quem,* totaliter motum est; indivisibile autem non potest esse in uno termino partim, et partim alio, quia non habet partem et partem; igitur, etc. 7. Text. et 3 Text com. 8 Vide 4 Met. t. 7. c. et 1. de Anima text com. 69 Text com. 8

Secunda ratio sua est, *cap. penult.* quia *omne quod movetur, prius pertransit spatium sibi æquale, vel minus quam majus,* sed indivisibile nec potest prius pertransire minus se; igitur pertransit prius æquale quam majus se, et pertranseundo semper spatium sibi æquale, pertransibit totum continuum supra quod movetur; igitur illud componeretur ex indivisibilibus æqualibus indivisibili moto; consequens est falsum; ergo et antecedens.

ext. 90. Tertia ratio sua videtur esse, quia *omnis motus est in tempore*, sicut prius probavit in *eodem* 6. *Physic.* et omni tempore erit accipere minus tempus, in quo minori potest minus mobile moveri; igitur omni mobili potest accipi minus mobile in infinitum, et ita nullum indivisibile est mobile.

SCHOLIUM.

Arguit Angelum non esse mobilem motu continuo defectu resistentiæ, ex Philosopho et Commentatore, de quo late agit 4. Phys. q. 10. et 11.

6. ide 37. 50. et 74. e 4. Phys. em 71. Quarto principaliter arguitur, quod non possit moveri localiter continue, quia non habet resistentiam, quia, sicut dicit Commentator *super* 4. *Phys. cap. de Vacuo*, successio in motu est ex resistentia mobilis ad motorem, vel medii ad mobile, vel medii ad motorem, nulla istarum resistentiarum est in proposito, non enim Angelus resistit medio, nec e converso, nec sibiipsi ut motori. Et confirmatur ratio, quia secundum ipsum, grave in vacuo moveretur in non tempore, quia ibi nulla esset resistentia, quæ posset causare successionem in motu, non autem magis resistit Angelus sibi vel medio quam grave vacuo, sed vacuum gravi si poneretur; ergo, etc.

t. 71. Item, per rationem Philosophi ibi, arguit enim sic : Quæ est proportio medii ad medium in subtilitate et densitate, eadem est proportio motus ad motum in velocitate et tarditate, sed nulla est proportio vacui ad plenum in subtilitate; igitur nec motus ad motum in velocitate et tarditate; sed omnis motus possibilis ad omnem motum possibilem potest esse aliqua proportio in velocitate; igitur nullus motus est possibilis in vacuo, sed aliquis est possibilis in pleno. Ibid. text. com. 72. et 73.

Sicut ipse arguit ex parte medii, ita potest argui in proposito. Nam cæteris paribus, quæ est proportio motus ad motum in velocitate, eadem est proportio Angeli ad corpus in subtilitate ; sed nulla est proportio Angeli ad corpus in subtilitate ; igitur, etc. sicut in ratione sua. 7.

Alia ratio sua est ibi, quia si in vacuo fiat motus, accipiatur aliud corpus plenum subtile in tanta proportione excedere aliud corpus in subtilitate, in quanta tempus motus vacui minus est quam tempus motus pleni ; per illud medium plenum subtilius, erit motus æqualis motui in vacuo, quod habet pro impossibili. Ita potest in proposito argui ex parte mobilium : si enim Angelus quantumcumque velocius moveatur, quam corpus accipiatur aliquod corpus subtilius, quam corpus illud datum in tanta proportione, in quanta tempus motus Angeli minus est tempore motus corporis dati, illud corpus in tali proportione subtilius in æquali tempore movebitur cum Angelo.

Ad oppositum videtur esse Damascenus, *lib.* 2. *cap.* 3. ubi vult quod non sunt simul in cœlo et in terra, et frequenter mittuntur in terram, ut apparet per Scripturam. Isaiæ 6. Tob. 5. et Lucæ primo. Greg. 5. Moral. c. 27.

SCHOLIUM.

Decidit Angelum posse moveri continue ad locum, quia est receptivus *ubi*, nec habet *ubi* certum, nec omnia *ubi* simul potest habere de continuitate, patet, quia inter duo ubi sunt infinita ubi, quia spatium est divisibile in infinitum, et non potest Angelus illud pertransire, nisi prius pertranseundo partem propinquiorem; affert etiam claras Scripturas pro motu locali Angeli.

8. Ad quæstionem (a) dico quod sic, quia omne receptivum formarum alicujus generis, quod non est ex se determinatum ad aliquam unam illarum formarum, nec est illimitatum ad illas, potest moveri, sive mutari ab una illarum formarum ad aliam.

Ista propositio patet per se, quia subjectum includit prædicatum, sed Angelus est receptivus alicujus *ubi* definitive, licet non circumscriptive, sicut patet prius in prima quæstione de locatione Angeli ; nec est illimitatus ad omnia *ubi*, quia non est immensus, ergo potest mutari ab uno *ubi* ad aliud. Et quod (b) continue, patet, quia inter duo *ubi* sunt infinita *ubi* media, quod probatur ex continuo motu corporis per omnia illa *ubi*; per omnia autem illa potest Angelus transire, ita quod in nullo illorum *ubi* sit nisi indivisibiliter, et per consequens non potest omnia illa pertransire, nisi continue moveatur.

(c) Hoc etiam confirmatur, quia anima beata æquabitur Angelis juxta promissum Salvatoris, Matth. 22. *Erunt sicut Angeli ;* anima autem beata movetur, imo anima Christi beatissima movebatur localiter, quia descendit ad inferos, sicut dicit articulus fidei. Genes. 1
Patet etiam ex Scriptura, quod et Tobiæ 5
Angeli mittantur quandoque cum corpore assumpto, et si tunc cum corpore movebantur, videtur quod tunc fuerit aliqua motio passiva ipsorum alia formaliter ab ipsa motione passiva ipsius corporis, quia non erant formaliter aliquid ipsius corporis. Similiter credibile est, quod frequenter missi sint sine corpore, sicut de illo misso Matth. 1
ad Joseph de conceptu Beatæ Mariæ dubitantem.

Ad argumenta (d) quæstionis 9.
dico quod non est inconveniens, omne causatum quantumcumque sit perfectum (dummodo tamen non habeat in essentia sua omnem perfectionem) esse capax, vel potentiale respectu alicujus perfectionis, licet illa absolute minor sit sua natura, sicut Angelus habet intellectionem, quæ est perfectio potentiæ intellectivæ, et tamen intellectio est simpliciter ignobilior, sive imperfectior natura angelica ; et ita potest concedi de *ubi* vel præsentia corporali cum Angelo, quod sit aliqua perfectio Angeli, sicut aliquis actus dicitur perfectio, sed longe ignobilior illa natura cui inest.

COMMENTARIUS.

(a) *Ad quæstionem* respondet Doctor affirmative, scilicet quod Angelus potest 2.
moveri de loco ad locum moto continuo. Et primo probat, quod possit moveri de loco ad locum. Secundo, quod talis motus localis sit continuus. Primum probatur sic : *Omne receptivum formarum* alicujus

generis, etc. Nota quod in majori dicit receptivo, quod non est ex se determinatum ad aliquod illius generis, quia si sic esset, tunc non posset esse sub alio illius generis; patet, quia si aliquod receptivum coloris esset ex se determinatum ad albedinem, non posset moveri ad alium colorem et esse sub alio, patet, quia quod ex se est determinatum ad aliquid, est necessario sub illo. Deinde addit, quod tale receptivum non sit illimitatum ad illa plura, sic intelligendo quod est illimitatum ad aliqua plura, ex natura propria necessario habet illa plura, ut patet de illimitatione Dei respectu *ubi*, quia Deus ex natura propria, et ex sua propria entitate est illimitatus ad omnem locum, ideo actu est in omni loco, et sic non potest moveri de uno loco ad alium. Et loquitur Doctor de illimitato simpliciter, quia secus est de illimitato secundum *quid*, nam corpus est illimitatum ad plura *ubi*, ut supra patuit *quæst*. 7. *præsentis distinct*. et tamen potest moveri de uno loco ad alium, sed est illimitatum tantum secundum quid.

Dicit ergo, quod hæc major sic intellecta est vera, quia subjectum includit prædicatum; sicut etiam dicimus hanc esse veram: *homo est animal*, quia prædicatum includitur in subjecto, nam statim potest inferri quod si homo sit, quod etiam sit animal. Sic in proposito, hoc subjectum, scilicet est receptivum plurium *ubi*, et non est determinatum ad aliquod illorum, nec est simpliciter illimitatum ad illa, includit hoc prædicatum, scilicet *quod potest mutari* vel *moveri de loco ad locum*.

[Diff]erentia [in]ter [mov]eri et [mu]tari.

Et nota differentiam inter *mutari* proprie localiter, et *moveri*, quia *moveri localiter* mensuratur tempore, *mutari* vero mensuratur instanti temporis, ut cum *A* movetur super aliquam magnitudinem, puta cubitalem, dicitur mutari, cum fit sub alio et alio *mutato esse*, et sic semper sub alio et alio *ubi*. Dicitur vero moveri, cum successive transit illam magnitudinem, quæ differentia supra patuit, *quæst*. 2. *præsentis distinct*. patet ergo ista major. Probatur minor, quæ habet duas partes. Prima est, quod Angelus est receptivus *ubi*, ut supra probatum est *quæst*. 6. *præsentis distinct*. nec est determinatus ex se ad aliquod unum *ubi*, ut supra patuit. Secunda est, quod non est ex se illimitatus simpliciter ad *ubi*, quia tunc esset immensus ex natura sua, quæ immensitas soli Deo competit.

(b) *Et quod continue*. Hic Doctor probat secundum principale, scilicet quod talis motus localis Angeli sit continuus, quia inter duo *ubi* sunt infinita *ubi* media, quod probatur ex continuo motu corporis per omnia illa *ubi*. Quod autem inter duo *ubi* sunt infinita *ubi*, patet in simili, quia sicut inter duo instantia sunt infinita instantia, patet, quia inter duo instantia cadit tempus medium, ut patet 4. *Phys*. et in quocumque tempore sunt infinita instantia, cum illud sit divisibile in infinitas partes, et sicut inter duo *mutata esse* sunt infinita *mutata esse*, quia inter duo *mutata esse* cadit motus medius, qui est divisibilis in infinitas partes; sic in proposito inter duo *ubi* in aliquo spatio sunt infinita *ubi*, quia inter duo *ubi* cadit spatium intermedium, in quo sunt infinita *ubi*, cum sit divisibile in infinitas partes, et per consequens sunt ibi infinita puncta, et in quocumque puncto spatii potest esse aliquod *ubi*. (Et adverte quod quando dicit Doctor quod inter duo *ubi* sunt infinita *ubi*, debet intelligi secundum potentiam et secundum inexistentiam, non autem secundum subsistentiam, de quo alias.) Et ad cognoscendum, quod sint infinita *ubi*, pono casum, quod mobile *A* quiescat 3.

Quomodo inter duo ubi sint infinita ubi.

per horam in aliqua parte spatii pedalis, et sic quiescat in ultimo instanti illius horæ, et in tempore immediato ad illud instans localiter moveatur super illud spatium, ita quod ille motus localis duret per horam transeundo quantitatem pedalem; cum ergo in ista hora sint infinita instantia, et in motu mensurato a tali hora sint infinita *mutata esse*, quæ *mutata esse* sumuntur per comparationem ad mobile, ut patet 4. *Physic. text. cap.* 103. quod movetur super tali quantitate, et sic semper fit sub alio et alio *mutato esse*, et sic si localiter movetur semper fit sub alio et alio *ubi;* cum ergo Angelus transeundo quantitatem pedalem non sit simul in tota illa quantitate, sequitur quod sit semper sub alio et alio *ubi*, et sic non transit omnia illa *ubi* nisi motu continuo; patet, quia unum *ubi* est principium partis futuræ motus localis et finis partis præteritæ, et sic inter duo *ubi* cadit motus localis.

4. Quomodo Angelus moveatur.

(c) *Hoc etiam confirmatur.* Hic Doctor probat auctoritatibus Scripturæ sacræ, quod Angelus moveatur motu locali et continuo, quia cum anima beata sit similis Angelis. *Matth.* 22. et illa movetur localiter, patet de anima Christi, quæ localiter descendit ad inferos, sicut dicit articulus fidei, patet etiam *Genes.* 18. *et Tobiæ per totum*, quod Angeli mittuntur quandoque cum corpore assumpto, et per consequens movebantur motione alia a motione corporis; patet, quia non dicuntur moveri per accidens ad motionem corporis, cum non sit pars, nec forma inhærens, sed tantum voluntarie applicatus ibi, et per consequens Angelus assumpto corpore, ultra motionem corporis per se habet aliam motionem, qua movetur localiter. Et quod non dicatur moveri per accidens ad motionem corporis, vide Doctorem *in* 4. *distinct.* 10. *quæst.* 3.

Sed occurrunt quædam dubia circa aliqua dicta, respondendo ad quæstionem, quæ dicta sunt, conclusiones veræ, ut in littera patet, et sunt quatuor per ordinem.

Conclusio prima : Omne receptivum formarum alicujus generis,quod non est ex se determinatum ad aliquam unam illarum, nec est illimitatum ad illas, potest mutari ab una ad aliam.

Secunda : Angelus non est illimitatus ad omnia *ubi*, quia non est immensus.

Tertia : Inter duo *ubi* sunt infinita *ubi* intermedia.

Quarta : Angelus, etsi in quolibet *ubi* spatii sit indivisibiliter, tamen transit illa *ubi* motu continuo, nec aliter potest transire.

Contra primam primo, quia Deus est 5.
illimitatus ad omne *ubi*, et tamen potest esse in alio *ubi* in quo prius non fuit, patet, quia Deus posset creare novum locum, et ita fieri ibi ubi prius non fuit; similiter potest annihilari aliquis locus ubi prius fuit, et sic desinere esse in illo loco.

Respondeo, quod conclusio intelligitur de *ubi* actu existentibus, scilicet quod actu non potest esse aliquod *ubi*, in quo ex necessitate naturæ non sit.

Contra, quia saltem habetur quod mutabitur ad *ubi* de novo creato, quia non potest esse de novo præsens *ubi*, sine nova relatione reali, quia præsentia est relatio realis secundum Doctorem *in primo distinct.* 39. contra Thomam, et sic si habebit novam præsentiam ad *ubi*, mutabitur ad illud.

Dico, quod bene est relatio realis creaturæ ad Deum, sed non e contra, et sic Deus dicitur realiter præsens *ubi*, quia ipsum *ubi* est præsens Deo relatione reali, quæ terminatur ad ipsum Deum, sicut dictum est etiam de creatura respectu Dei, *distinct.* 30. *primi.*

Quomodo præsentia sit relatio realis.

Secundo, arguitur contra conclusionem, quia non sequitur non est illimitatum ad plures formas, ergo potest moveri ab una in aliam, quia Corpus Christi, ut in Eucharistia non est illimitatum ad *ubi* circumscriptivum, et tamen non potest moveri localiter.

Dico, quod conclusio loquitur, quod sit receptivum talium; modo corpus Christi, ut in Eucharistia non est receptivum *ubi* circumscriptivi, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 10.

Dico etiam, quod illimitatum proprie ad omnia *ubi* non est receptivum alicujus *ubi*, quia tale est infinitæ perfectionis, et ideo licet Deus nunc sit in uno loco in quo prius non fuit, quia tamen non est receptivus ipsius *ubi*, ideo non dicitur mutari ad illud, quia mutari est aliter se habere nunc quam prius.

d sit
tari.

Dico ultra, quod posito quod *A* sit illimitatum ad omne *ubi*, et sit vere receptivum omnium *ubi*, quod quamvis recipiat nunc unum *ubi* quod prius non habuit, non tamen dicitur moveri ad illud, quia motus non fit in instanti, et tamen posito illo *ubi* in eodem instanti esset ibi de necessitate naturæ, aliter non esset simpliciter illimitatum.

l sit
tari
prie.

Dico etiam, quod non proprie mutabitur, quia mutari proprie est terminus alicujus motus, ut patet a Doctore *in secundo dist.* 2. *parte prima, quæst.* 4.

Tertio arguitur, quia videtur repugnare, scilicet quod aliquid sit receptivum formarum, et quod sit determinatum ad aliquam unam, quia quod est determinatum ad aliquam formam, necessario habet illam. Sed nullum receptivum, ut receptivum, necessario se habet ad receptum, patet, quia receptivum est in potentia contradictionis, ut patet a Doctore in pluribus locis.

Dico quod si determinatum ad aliquam unam, quantum in se est, necessario habet illam, et tunc respectu illius non est tantum receptivum, sed etiam necessario productivum, ut patet de igne, qui determinat sibi caliditatem in tanto gradu, qui necessario producit illam in se, ut patet a Doctore *in* 4. *in materia de Eucharistia.*

Quomodo Angelus sit illimitatus ad omne ubi.

Contra secundam conclusionem probo quod Angelus sit illimitatus ad omne *ubi*, primo sic: Angelus simul potest esse in omni *ubi*, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 2. ergo est illimitatus ad omne *ubi*. Patet consequentia, quia esse illimitatum ad omne *ubi* est simul posse esse in omni *ubi*.

Respondetur, quod non potest esse ex natura propria, et sic intelligitur illimitatio.

Contra primo, quia Doctor *in primo, dist.* 2. *parte* 2. *q.* 2. *et in* 3. *dist.* 25. dicit quod voluntas est illimitata, quia simul potest habere duas relationes oppositas; sufficit enim quod possit simul illas recipere, et quod agat illas accidit sibi, sic in proposito.

Quomodo Angelus possit esse in omni loco.

Secundo, probo quod competat Angelo etiam ex natura propria, quia non per aliquod sibi adventitium, sicut dicimus, non convenit ligno ex natura propria calefacere, sed per calorem sibi adventitium; modo Angelus per suam essentiam potest esse in omni loco, ita quod ratio formalis essendi in loco, et per consequens in omni loco, est essentia Angeli. Probat enim Doctor contra Thomam supra, *distinct.* 2. *se-undi*, quod Angelus est in loco per essentiam.

Respondeo ad primum. Primo quod non 7.
est simile de relationibus oppositis et de locis, quia illimitatio ad loca est, quod ex natura propria et ex necessitate naturæ sit in omni loco, et non sit ibi per aliam causam ponentem ibi; sed illimitatio ad

relationes oppositas, sufficit quod sit talis natura, cui non repugnant simul relationes oppositæ posse inesse.

Dico secundo quod voluntas præcise dicitur illimitata ad relationes oppositas, quia habet virtutem movendi se, ut patet a Doctore ubi supra, et sic esse illimitatum ad omne *ubi* est habere virtutem faciendi se in omni *ubi*.

Essentia Angeli est ratio recipiendi ubi passive.

Ad secundum, concedo quod Angelus per essentiam potest esse in omni loco, sic intelligendo, quod essentia Angeli est ratio recipiendi *ubi* passive, sed non est in omni loco, per essentiam active sic, quod essentia Angeli sit ratio faciendi se simul in omni loco, et sic intelligitur Doctor.

Secundo arguitur : Angelus simul virtute propria potest esse in infinitis locis; ergo simul potest esse in omni loco. Antecedens patet, tenendo quod Angelus tantum sit in puncto localiter, quod est probabile, ut dicit Doctor *in secundo distinct.* 2. *parte* 2. *q.* 6. et tenendo quod in instanti potest moveri ab uno *ubi* ad aliud, sive mutari, et quod simul habeat omnia *ubi* intermedia, ut patet, *quæst.* 11. *et* 12. *distinct. secundi*, et inter duo *ubi* sunt infinita *ubi*, ut supra patuit ; ergo simul in eodem instanti erit in infinitis *ubi*. Consequentia patet, quia si est illimitatus ad infinita *ubi*, sequitur quod etiam erit illimitatus ad omnia *ubi* quæ sunt, cum illa actu sint finita.

Respondeo primo ad antecedens, quod etsi inter duo *ubi* sint infinita, quia infinita puncta, tamen eo modo quo sunt ibi puncta, eo modo sunt *ubi*, sed non sunt infinita puncta actu ; ergo nec infinita *ubi* actu, secundum aliquos.

Dico secundo, quod etsi pertranseat in instanti infinita *ubi*, non tamen habet illa simul ordine naturæ, sed prius habet unum quam aliud, et sic forte non esset inconveniens.

Dico tertio, quod est etiam simile de partibus, tenendo quod sit in magnitudine ut in loco, quia si transit unam partem magnitudinis, transit infinitas, quia non est dabilis prima pars. Dico ergo quod transire partes infinitas, vel puncta infinita in actu, potest dupliciter intelligi, scilicet vel quod puncta infinita ibi subsistant, vel quod tantum inexistant ; et sic concedo, quod secundo modo simul in eodem instanti temporis potest habere infinita *ubi* inexistentia et non subsistentia, quia illa non possent dari, nisi etiam darentur simul in actu infinitæ partes subsistentes.

Transire puncta infinita in actu potest intelligi dupliciter.

8. Nunc respondeo ad consequentiam, quod concesso antecedente qualitercumque, adhuc non sequitur, Angelus potest in instanti transire de uno *ubi* ad aliud, inter quæ sunt infinita *ubi;* ergo potest esse simul in omni loco, non sequitur, quia non potest se facere in instanti in loco quantumcumque distanti, nec simul esse in loco quantumcumque magno, vel quantumcumque parvo, ut supra patet a Doctore, *distinct.* 2.

Tertio arguitur sic : Angelus simul et æque perfecte, et virtute propria potest esse in duobus locis adæquatis, tenendo quod punctus sit locus adæquatus Angelo ; ergo potest esse in omni loco. Consequentia videtur concedi a Doctore hîc *et in* 4. *distinctione* 10. *quæst.* 2. etiam ab Aristotele 4. *Physic.* Antecedens patet, quia si in instanti movetur ab uno *ubi* ad aliud, ergo simul est in illis duobus *ubi*.

Respondeo ad antecedens, quidquid sit de consequentia, quod non est simul in duobus locis, quia in eodem instanti quo fit in uno loco, desinit esse in alio, puta si Angelus quievit per horam in *A*, in ultimo instanti illius horæ potest mutari ad *B*, et sic in illo instanti quo habetur *B*, desinit esse in *A*. Sic etiam dico, quodquando in eodem instanti pertransit infinita

Nota.

ubi, quod nunquam habet simul duo *ubi* adæquata; nam in eodem instanti quo fit in secundo *ubi*, desinit esse in primo *ubi*. Similiter cum fit in eodem instanti, in tertio *ubi*, desinit in eodem instanti esse in secundo *ubi*, ita quod inter talia *ubi* est tantum ordo naturæ; nunquam enim concedendum est quod simul habeat duo *ubi* adæquata, ut patet a Doctore *in isto secundo, distinct.* 2. *quæst. undecima.*

9. Contra tertiam conclusionem, scilicet quod inter duo *ubi* sunt infinita *ubi*, arguitur: Primo, quia tunc mobile transiens ab uno *ubi* ad aliud, transiret infinita *ubi*; sed infinitum, sive in magnitudine, sive in multitudine, non potest pertransiri, secundum Philosophum, ergo.

Respondetur ab aliquibus, quod non sunt infinita in actu, sed tantum in potentia.

ponsio orum. Contra, quia illa *ubi* quæ acquiruntur, loquendo de *ubi* fundamentaliter, præexistunt, ut patet, et posito quod infinita puncta non sint in actu, sed causentur alia et alia puncta ex alia et alia divisione continui, tamen loquendo de partibus, certum est quod inter duo puncta sunt actu infinitæ partes continui, ergo transeundo ab uno puncto ad aliud transitur infinitum in actu.

Respondo, quod non est inconveniens, quod infinita in actu existentiæ (sicut sunt puncta et partes in toto homogeneo) possint pertransiri; esset tamen inconveniens de infinitis in actu subsistentiæ, et sic intelligit Philosophus.

0. Secundo principaliter arguitur contra conclusionem, quia si inter duo *ubi* essent infinita *ubi* punctualia, ergo corpus planum quod transit ab uno in aliud *ubi*, prius tangeret spatium in puncto, quia non posset esse in puncto ut in loco, nisi tangendo, modo corpus planum non tangit in puncto. Sequeretur etiam quod non posset transire ab uno *ubi* in aliud, nisi tangendo omnia *ubi*, sive puncta intermedia, et sic continue tangeret spatium in puncto alio et alio.

Respondeo, quod est necesse ponere quodlibet mobile prius tangere spatium in puncto, ita quod mobile etiam planum secundum aliquid sui prius tangit in puncto, ita quod mobile secundum aliquod punctum inexistens, tangit spatium in aliquo puncto, ipsum tamen mobile secundum partem divisibilem tangit spatium secundum aliquam partem divisibilem spatii, et sic planum potest secundum aliquid sui tangere spatium in puncto, et secundum aliquid partem divisibilem, corpus vero perfecte sphæricum non potest tangere nisi in puncto. Ad aliud inconveniens, dico quod transit spatium, et divisibiliter et indivisibiliter, ita quod in tempore transit partem divisibilem, et in instanti punctum, et sic in qualibet parte temporis semper transit partem divisibilem, et in quolibet instanti illius temporis tantum transit punctum. De hoc magis patebit inferius.

Tertio principaliter arguitur, quia quæro quando corpus sit in alio et alio *ubi*, aut est ibi definitive tantum, aut circumscriptive. Non secundo, patet, quia corpus non potest circumscribi in puncto, cum circumscriptio sit commensuratio totius locati ad totum locum, et partium locati ad partes loci, ut patet a Doctore *in* 4. *distinct*. 10. *quæst*. 1. Non primo, quia supponitur quod mobile moveatur motu locali circumscriptivo, patet, quia movetur ad locum circumscriptivum. 11.

Respondeo primo, quod quando mobile movetur super spatium, puta pedale, ut puta cum intrat aerem vel aquam, potest dici moveri circumscriptive secundum partem, quia illa pars, quæ primo intrat aerem, circumscribitur alteri parti aeris, et cum

totum est in aere, tunc secundum totum circumscribitur; et similiter potest dici quando tangit in puncto, quia punctum mobilis perfecte commensuratur puncto spatii, et sic suo modo circumscribitur.

Quid sit moveri definitive. Secundo potest dici, quod non apparet inconveniens, quod dum est in puncto, sit in loco tantum definitive, et sic dicetur moveri definitive, dum fit in alio et alio puncto, et dum est in spatio divisibili, quod dicatur ibi circumscribi, vel secundum partem vel secundum totum, et sic moveri motu locali circumscriptivo.

12. An Angelus moveatur motu continuo. Contra quartam conclusionem arguitur, probando primo, quod Angelus ex hoc non dicatur moveri in motu continuo, quia transit infinita *ubi*, quæ sunt media inter duo *ubi*. Et arguitur sic primo, quia aut transit ab *ubi* ad *ubi* in tempore, aut in instanti. Non primo, patet, quia tunc talis transitus esset motus, patet, quia tempus est propria passio motus, 4. *Physic.* (Quarto Phys. context. 150.) Si in instanti, ergo non movetur ab *ubi* in *ubi* motu continuo, quia ille fit in tempore.

Respondeo, quod conclusio debet intelligi, quod inter duo *ubi* datur spatium medium, et quod illud dicitur continuum, quod continuatur alio et alio indivisibili, et sicut linea dicitur continua, quia alio et alio puncto continuatur, ita spatium locale dicitur continuum, quia alio et alio *ubi*, sive puncto continuatur. Dico ergo, quod quando Angelus transit ab uno *ubi* ad aliud, transit infinita *ubi*, quæ continuant aliam et aliam partem spatii, et sic transit spatium intermedium motu continuo, et in tempore.

Secundo arguitur, quia Angelus est simpliciter indivisibilis; ergo non movetur ab *ubi* ad *ubi* motu continuo. Patet consequentia, quia quod movetur motu continuo transit aliam et aliam partem spatii, quæ continuantur per aliud et aliud indivisibile, sed non potest transire illas, nisi tangendo illas, hoc autem est impossibile, quod indivisibile tangat divisibile, cum tangat tantum in puncto.

Responsio patebit infra.

Tertio arguitur, quia non sequitur transit ab *ubi* in *ubi*, inter quæ sunt infinita *ubi*; ergo movetur motu continuo, quia potest transire illa media in instanti, licet ordine quodam naturali, ut patet a Doctore *in secundo, dist.* 2. *q.* 12. ergo non movebitur motu continuo. Tum etiam, quia potest transire ab *ubi* ad *ubi* in instanti, non habendo *ubi* intermedia, ut patet a Doctore *ubi supra q.* 11. ergo non est necesse, quod si transit ab *ubi* ad *ubi*, inter quæ sunt infinita *ubi*, quod moveatur motu continuo. 13.

Respondeo primo, quod conclusio Doctoris est certa, quod movetur motu continuo, sed non ita asserit quod possit moveri in instanti de loco ad locum, ut patet intuenti quæstiones illas, scilicet 11. et 12. *distinct.* 2. Dico secundo, quod si transit super spatium ab *ubi* ad *ubi*, inter quæ sunt infinita *ubi* continuantia, quod potest moveri continue, cum moveat se libere, potest etiam transire in instanti; sufficit enim continuitas spatii ad continuationem motus, ut infra patet a Doctore *præsenti dist. q.* 9. Dico tertio, quod etsi possit moveri ab *ubi* ad *ubi* in instanti, non tamen potest moveri ab *ubi* ad *ubi* quantumcumque distans in instanti, sed motu continuo, ut patet a Doctore; sufficit enim Doctori ostendere qualiter Angelus possit moveri motu continuo de uno *ubi* ad aliud *ubi*, et sic patet intellectus conclusionis. (Angelus non potest moveri in instanti de loco ad locum.)

(d) *Ad argumenta* principalia. Ad primum, respondet Doctor concedendo quod Angelus possit perfici, sicut etiam perficitur ab intellectione quam habet. Et cum infertur, quod tale *ubi* esset perfectius 14. (Quomodo Angelus possit perfici.)

Angelo, dicit Doctor quod non esset perfectius absolute natura ipsius Angeli, sicut nec intellectio Angeli. Et cum dicitur, quod forma perficiens est perfectior perfectibili, ut etiam ipse asserit *in primo, distinctione* 3. *quæstione* 7. *et in quarto, distinctione* 44. *quæstione* 2. *respondendo ad primum argumentum principale*, dico, quod aliter est loqui de perfectione absolute, et de perfectione secundum *quid*; concedo enim quod omnis forma perficiens perfectibile, est perfectior tali perfectibili, et hoc absolute vel secundum *quid*. Si est forma substantialis, est communiter perfectior absolute perfectibili; si vero accidentalis, communiter est perfectior secundum *quid* tantum, puta sub illa ratione, qua perficit et actuat, et perfectibile est imperfectius secundum *quid*, puta sub illa ratione, inquantum est perfectibile.

[...]omodo [...]orma [...]ficiens sit [...]fectior [...]ectibili.

SCHOLIUM.

Probat per duas Geometricas demonstrationes continuum non componi ex indivisibilibus (de quo agit 6. Physic. quæst. 1. plura afferens Geometrica). Prima est, quod alias circumferentia minor esset æqualis majori, vel pars æqualis toti. Secunda, alias linea Diametralis esset commensurabilis costæ, quia puncta utriusque haberent se in aliqua proportione numerali, consequens est falsum, quia quadratum Diametri non se habet ad quadratum costæ, sicut unus numerus quadratus ad alium numerum quadratum, quia inter hujusmodi numeros non datur proportio dupla, inter illa quadrata datur, ut constat ex figura. Nec est alia commensuratio, his quadratis conveniens, nisi qualis est unius numeri quadrati ad alium quadratum; infer etiam ex opposito, quod Diameter et costa essent æquales, quod ad oculum patet esse falsum.

[...]9. [...]xt. [...]t 29. [...]inuum [...]ompo- [...]ni [...]divisi- [...]ibus.

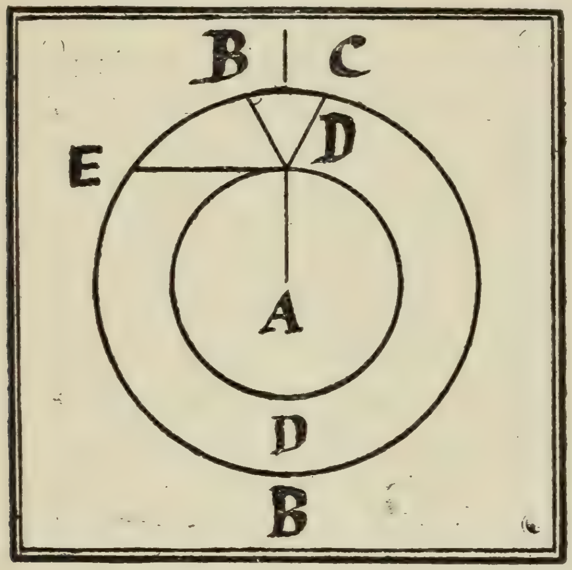
Ad secundum (a) nego illud quod assumitur, scilicet nullum successivum est continuum. Antecedens etiam, quod assumitur ad ejus probationem, scilicet quod componatur ex indivisibilibus, nego, et ejus falsitatem probo per rationem Philosophi, 6. *Physic.* de proportione sesquialtera, quæ plus convincit adversarium, licet forte aliquæ rationes ejus magis sint a causa, quia supponit quod in quacumque proportione possit motus accipi velocior omni motu dato, et per consequens motu aliquo dato mensurato tribus instantibus, erit accipere motum in duplo velociorem, qui mensuratur vel mensurabitur instanti cum dimidio.

Istud etiam de successivo (b), probo per continuitatem permanentis, quia permanens est continuum; igitur et successivum; consequentiam probo, quia si in motu, indivisibilia sint sibi invicem immediata, quæro de mobili et ipsis *ubi*, quæ habet in ipsis instantibus immediatis. Si inter ultimum unius *ubi* et alterius, nihil sit medium, igitur ultimum unius immediatum est ultimo alterius. Si inter illa duo *ubi* sit aliquid medium, quæro de ultimo ipsius mobilis quando est in ipso medio? Non in altero instanti, quia nec in illis duobus indivisibilibus; est igitur in medio aliquo inter illa duo instantia; ergo illa duo instantia non erant immediata. Et istam (c) consequentiam declarat Philosophus 6. *Physic.* quod scilicet ejusdem rationis est motum et magnitudinem et tempus componi ex indivisibilibus. Antecedens probari potest manifestius de permanentibus, quam de successivis per rationes Philosophi 6. *Physic.* quia

10. 6. Physic. text. c. 4. et inde. Si permanens est continuum et successivum.

Text. c. 4. Vide l. de Gener. l. 8 et 3. Metaph. text. 16.

magis est evidens et manifestum quod indivisibilia permanentia non faciant majus, quam de indivisibilibus sibi invicem succedentibus. Tamen efficacius probatur antecedens illud per duas rationes, vel duas probationes Geometricas, quarum prima est ista : Super

centrum quodlibet, quantumlibet occupando spatium, contingit circulum designare, secundum illam petitionem secundam primi Euclidis. Super centrum igitur aliquod datum, quod dicatur *A*, describantur duo circuli, major qui dicatur *B*, et minor qui dicatur *D*, si circumferentia majoris componatur ex punctis, duo puncta immediata sibi signentur, quæ sunt *B* et *C*, ducatur linea recta ab *A* ad *B* et linea recta ab *A* ad *C*, secundum illam primam petitionem primi Euclidis : *a puncto ad punctum contingit lineam rectam ducere;* istæ lineæ ductæ transibunt per circumferentiam minoris circuli. Quæro, aut secabunt eam in eodem puncto, aut in alio ; si in alio, igitur tot puncta erunt in minori circulo sicut in majori, sed impossibile est duo inæqualia componi ex partibus æqualibus in magnitudine et in multitudine. Punctus enim non excedit punctum in magnitudine, et puncta in circumferentia circuli minoris sunt tot, quot in circumferentia circuli majoris ; ergo minor circumferentia est æqualis majori, et per consequens pars est æqualis toti.

(d) Si autem duæ rectæ lineæ *A B*, et *A C*, secent minorem circumferentiam in eodem puncto, sit ille *D*, super lineam *A B*, erigatur linea recta secans, scilicet eam in puncto *D*, quæ sit *E D*, quæ sit etiam contingens respectu minoris circuli, *ex decimoquinto tertii Euclidis;* ista cum linea *A B*, constituit duos rectos angulos, vel æquales duobus rectis *ex decimotertio primi Euclidis*, igitur angulus *A D C*, et etiam angulus *B D E*, valent duos rectos ; pari ratione angulus *A D E*, et angulus *C D E*, valent duos rectos ; sed quicumque duo anguli recti sunt æquales quibuscumque duobus rectis *ex tertia petitione primi Euclidis;* igitur dempto communi, scilicet *A D E*, residua erunt æqualia ; igitur angulus *B D E* erit æqualis angulo *C D E*, et ita pars erit æqualis toti.

Linea recta tangit circulum in puncto. Ex 16 3. Euclidis. Ad finem

(e) Ad istud diceret adversarius, *D B*, et *D C* non includunt aliquem angulum, quia posset tunc illi angulo basis subprotendi a puncto *B* ad punctum *C*, quod est oppositum positi, quia *B C* ponuntur puncta immediata ; quando ergo accipitur, quod angulus *C D E* est totalis ad angulum *B D E*, negatur, quia angulo *B D E* nihil

11. Id est æqualia uni tertio sunt æqualia inter se. Ex 1. et 3 communi conceptione, Giraldus Odonis et cancellarius Oxoniensis sunt hujus opi-

…ionis et …olaus. …onensis …uncto in …nctum tingit …eam …cere.

additur in angulo $C\ D\ E$, quia inter B et C, in concursu eorum in D, non est angulus.

(f) Ista responsio licet videatur absurda, negando angulum, ubi duæ lineæ concurrunt, quæ expanduntur super superficiem, et applicantur non directe, et in hoc contradicat definitioni anguli, *primo Eucledis*, negando etiam a B in C lineam posse duci, neget primam petitionem primi Euclidis; tamen quia hæc non reputarentur inconvenientia, quia sequuntur ad propositum: contra responsionem (g) aliter arguo, angulus $C\ D\ E$ includit totum angulum $B\ D\ E$, et addit saltem punctum licet protervias, quod non addit angulum, et punctus, per te, est pars; igitur angulus $C\ D\ E$ addit super angulum $B\ D\ E$ partem aliquam, igitur est totum ad illud. Assumptum patet, quia si angulus dicatur spatium interceptum inter lineas, non includendo lineas, tunc punctus primus lineæ $B\ D$, extra circumferentiam minorem, nihil erit anguli $B\ D\ E$, et est aliquid anguli $C\ D\ E$.

12 Si autem angulus ultra spatium inclusum, includit lineam includentem, et tunc primus punctus lineæ $D\ C$, extra circumferentiam minorem, nihil erit anguli $B\ D\ E$, et est aliquid anguli $C\ D\ E$, et ita utroque modo angulus $C\ D\ E$ addit punctum super angulum $B\ D\ E$.

(h) Nec potest aliquo modo obviari demonstrationi principali, quasi in illa circumferentia non incipiant lineæ dividi a se, sed alibi propinquius centro vel remotius, quia ubicumque hoc posueris, ibi describam circumferentiam minorem.

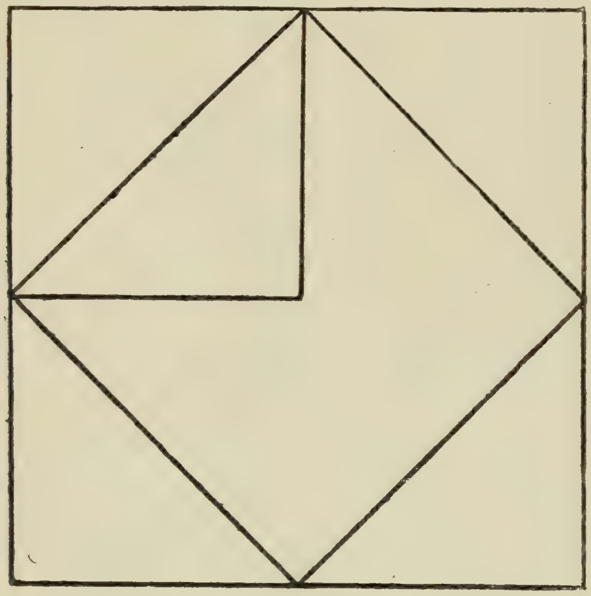
Istam secundam partem, scilicet quod minor circumferentia non secetur in uno eodem puncto, si secetur a duabus lineis, non oporteret probare, nisi propter proterviam adversarii, quia satis est manifestum quod eadem linea, si protrahatur in continuum et directum, nunquam terminabitur ex eadem parte ad duo puncta. Et si istud manifestum verum conceditur, statim ex deductione in prima parte patet propositum.

Secunda probatio est *ex quinta* 13.
et septima decimi Euclidis. Dicit enim illa quinta, quod omnium quantitatum commensurabilium proportio est ad invicem sicut alicujus numeri ad aliquem numerum, et per consequens sicut vult septima, si lineæ aliquæ sint * commensurabiles, quadrata illarum se habebunt ad invicem, sicut unus numerus quadratus ad aliquem alium quadratum; quadratum autem Diametri non se habet ad quadratum costæ, sicut numerus aliquis quadratus ad alium numerum quadratum; igitur nec linea illa quæ erat Diameter quadrati, commensurabilis erit costæ istius quadrati. Minor hujus patet *ex penultimo primi*, quod quadratum Diametri est duplum ad quadratum costæ, pro eo quod est æquale quadratis duarum costarum; nullus autem numerus quadratus est duplus ad alium numerum quadratum, sicut patet discurrendo per omnes quadratos ex quibuscumque radicibus in se ductis.

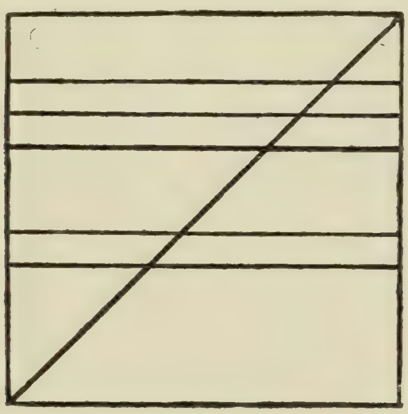
al. communicantes. Quadratus consurgit ex numero in se multiplicato, ut 9. ex. 3. Non 9. ad 4. nec. 12. ad 9. nec 25. ad 12. nec. 36. ad 55. etc. Diameter est linea transiens ab angulo in angulum quadrati, costa latus quadrati. Quando una linea est commensurabilis alteri sicut numerus numero, quadratum linearum se habebit sicut unus quadratus numerus ad alium quadratum numerum et in hujus

modi numeris nunquam est proportio dupla, est tamen inter quadrata Diametri et costæ. Quicumque punctus natus est terminare et fundare lineam.

Ex hoc patet ista conclusio, quod diameter est asymmeter costæ, id est incommensurabilis. Si autem lineæ componerentur ex punctis, non essent incommensurabiles; haberent enim se puncta unius ad puncta alterius in aliqua proportione numerali, nec solum sequeretur quod non essent incommensurabiles lineæ, sed etiam quod essent æquales,

quod est plane contra sensum. Probatio hujus consequentiæ: ac-

cipiantur duo puncta immediata in costa, et alia duo opposita in alia costa, et ab istis ad illa ducantur duæ lineæ rectæ æque distantes ipsi costæ, istæ secabunt diametrum. Quæro aut in punctis immediatis, aut mediatis? Si in immediatis, igitur non plura puncta in Diametro sunt quam in costa; igitur non est Diameter major costa. Si in punctis mediatis, accipio punctum medium inter illa duo puncta mediata Diametri, a quo trahatur linea in continuum et directum; illa cadet extra utramque lineam istam ex datis, et ab illo puncto duco æque distantem utrique lineæ datæ, *ex trigesimo primo primi.* Ista æque distans ducatur in continuum et directum. Ex secunda parte primæ petitionis primi, secabit costam, et in neutro puncto ejus dato, sed inter utrumque, alioquin concurreret cum illa cum qua ponitur æque distans, quod est contra definitionem æque distantium, quæ est ultima definitio posita in primo, igitur inter illa duo puncta, quæ ponebantur immediata in costa, est punctus medius. Sequitur hoc ex hoc quod dicebatur, inter duo puncta Diametri esse punctum medium; igitur ex opposito consequentis, sequitur oppositum antecedentis; igitur inter duo puncta prima, in Diametro non est punctum medium, imo generaliter *totus decimus Euclidis* destruit illam compositionem lineæ ex punctis, quia nulla esset omnino linea irrationalis sive surda, cum tamen principaliter tractet ibi de irrationabilibus, sicut patet ibi de multis speciebus irrationalis lineæ, quas assignat.

14. Linea irrationalis est quæ alteri est incommensurabilis, ut diameter costæ ejusdem quadrati.

COMMENTARIUS.

Secundo principaliter arguit Doctor, probando quod non possit moveri motu continuo. Et primo probat in communi, quod nullum successivum sit continuum, et probat duplici via. Secundo principaliter probat, quod supposito successivum esse continuum, quod tamen Angelus non possit moveri localiter motu continuo. Sed antequam adducam argumenta, prius declaro rationes Doctoris, quibus probat esse impossibile continuum, sive permanens, sive successivum componi ex indivisibilibus, quæ rationes ponuntur ibi.

(a) *Ad secundum nego illud quod assumitur, scilicet nullum successivum est continuum.*

Et primo adducit duas rationes Philosophi, et duas alias speciales et Geometricas, quibus probat esse simpliciter impossibile continuum componi ex indivisibilibus. Et prima ratio Philosophi ponitur 6. *Phsicorum text. com.* 23. *et* 29. de proportione sesquialtera. Et prius declaro proportionem sesquialteram, ut facilius intelligatur ratio Philosophi. Nam proportio sesquialtera continet totum et medietatem illius, sicut tria ad duo, nam tria continent duo, et etiam medietatem dualitatis quæ est unitas, et sic ascendendo, proportio sesquitertia continet totum et tertiam partem, sicut quatuor ad tria, quia quatuor continent tria et tertiam partem, quæ est una unitas, et sic de proportione sesquiquarta, quæ continet totum et quartam partem, sicut quinque ad quatuor, et sic de aliis. Dicit ergo Aristoteles quod si motus esset compositus ex indivisibilibus, indivisibile de necessitate esset divisibile. Probatur, quia pono quod *A* transeat spatium unius milliaris in tribus instantibus temporis, deinde pono quod *B* velocius moveatur in duplo, quod patet, quia dato quocumque motu adhuc velocior potest dari, ut probat Aristoteles *sexto Physicorum;* ergo ille motus velocior in duplo mensurabitur minori tempore in duplo, ergo sicut primus motus mensuratur tribus instantibus, secundus motus mensurabitur uno instanti, et dimidio alterius instantis, et sic instans indivisibile erit divisibile, quod est impossibile. Sexto Physic. context. 29.

(b) *Istud etiam de successivo probo per continuitatem permanentis.* Hæc est secunda ratio Aristotelis, qua probat, quod successivum non sit compositum ex indivisibilibus. Et arguitur sic : Sicut se habet continuum permanentis ad suas partes, ita et successivum ad suas; patet, quia partes successivi, puta motus, sumuntur a partibus permanentis. Exemplum, si *A* transit spatium pedale, non dicimus quod in motu sit prius et posterius, nisi per respectum prioris et posterioris in spatio, ut patet; et similiter dicimus, quod prius et posterius in tempore sumuntur a priori et posteriori in motu, ut patet 4. *Physicorum, text. com.* 104. si ergo permanens continuum non habet partes indivisibiles, sed divisibiles, ita et successivum. Declaro tamen hanc litteram. Cum dicit *permanens est continuum, igitur etiam successivum, consequentiam probo, quia si in motu indivisibilia,* puta mutationes, quæ sunt indivisibiles, *sint sibi invicem immediata,* id est, quod inter duas mutationes, sive duo *mutata esse* non cadit medium, scilicet divisibile, *quæro de mobili et ipsis* ubi, *quæ habet in ipsis instantibus immediatis, si inter ultimum unius* ubi *et ultimum alterius, nihil sit medium, igitur ultimum unius immediatum est ultimum alterius.* Vult dicere, 17. Successivum non est compositum ex indivisibilibus.

quod cum mobile movetur super aliqua magnitudine in quolibet puncto magnitudinis est aliud et aliud *ubi*, et cum mobile est in alio et alio *ubi*, est sub alio et alio *mutato esse*, quibus *mutatis esse* correspondet aliud et aliud instans; accipio ergo duo instantia correspondentia duobus *mutatis esse*, quæ duo *mutata esse* correspondent duobus *ubi* in alia magnitudine, et illa duo *ubi* correspondent duobus punctis; tunc quæro, aut inter illa duo instantia cadit medium divisibile, aut nullum cadit medium. Si secundo, tunc ultimum unius instantis, quod est ipsum instans indivisibile erit immediatum ultimo alterius instantis, sive quod unum instans erit immediatum alteri instanti, et cum illa instantia mensurent immediate duo *mutata esse*; ergo duo *mutata esse* erunt immediata, et quia illa *mutata esse* correspondent duobus punctis in magnitudine; ergo duo puncta in magnitudine erunt immediata, et sic duo *ubi* correspondentia duobus punctis erunt ad invicem immediata.

18. Si vero detur, quod inter illa duo *ubi* sit aliquod medium, tunc *quæro de ultimo ipsius mobilis, quando est in ipso medio, non in altero instanti, quia nec in illis duobus indivisibilibus; est igitur in medio aliquo inter illa duo instantia.* Vult dicere, quod si detur tale medium, quæritur tunc de mobili, quod movetur ab uno *ubi* mensurato ab uno instanti temporis ad aliud *ubi*, similiter mensurato ab alio instanti temporis, cum non sit sub illis indivisibilibus, quando recedit ab uno *ubi* ad aliud, igitur erit in aliquo medio inter *ubi* et *ubi*, puta in motu locali, et similiter erit in medio, quod est inter illa duo instantia mensurantia illa duo *ubi*, et tale medium erit tempus inter illa duo instantia; et sic patet quomodo successiva non sint composita ex indivisibilibus. Sequitur ergo littera :

(c) *Et istam consequentiam declarat Philosophus.* Consequentia est ista : Permanens continuum non est compositum ex indivisibilibus; ergo nec continua successive. Patet ista consequentia per Aristotelem, ubi supra : *quia ejusdem rationis est motum et magnitudinem, et tempus componi ex indivisibilibus.* Patet, quia successio in motu, quæ est secundum prius et posterius accipitur a successione in magnitudine secundum prius et posterius in ipsa, etiam successio in tempore accipitur a successione in motu, ut patet ab Aristotele *quarto Physicorum, text. com.* 104. sicut ergo magnitudo non est composita ex indivisibilibus, ita nec motus, nec tempus. Sequitur : *Antecedens probari potest.* Dicit Doctor, quod hoc antecedens, scilicet *continuum permanens non est compositum ex indivisibilibus*, potest manifestius probari, quam de continuis successivis per rationes Philosophi, *sexto Physicorum, et primo de Generatione, text. com.* 8. *et tertio Metaphys. text. com.* 16. magis est evidens, quod indivisibilia permanentia non faciant majus quam de indivisibilibus sibi invicem succedentibus. Quod autem indivisibile permanens additum indivisibili non faciat majus, patet, quia talia indivisibilia aut tangerent se secundum se tota; igitur unum non distingueretur ab alio secundum situm, et ita non causaret extensionem aliquam, non possunt autem tangere se secundum partes, cum non habeant illas. 19.

20. Quomod continua permanen tia non comp nuntur

Sed quidquid sit de rationibus Aristotelis, quibus nititur probare continua permanentia, non posse componi ex indivisibilibus, Doctor addit duas rationes efficaciores, quibus probat continua per-

ex indivisibilibus.

manentia nullo modo posse componi ex indivisibilibus. Et istæ duæ rationes sunt satis claræ in littera, tamen pro junioribus aliqualiter expono illas. Prima ratio est ista : *Super centrum quodlibet quantumlibet occupando spatium*, etc. id est, quod dato aliquo centro contingit designare circulum quantumcumque magnum. Sequitur : *Super centrum igitur aliquod datum, quod dicatur*, etc. *Quæro, aut secabunt eam in eodem puncto, aut in alio ; si in alio, igitur tot puncta erunt in minori circulo, sicut in majori*. Hoc patet, quia quot lineæ ducuntur a centro ad circumferentiam majoris circuli, tot possunt deduci a centro eodem ad circumferentiam minoris circuli. Pono modo, quod centum lineæ ducantur a centro *A* ad centum puncta immediata majoris circuli, aut illæ lineæ transibunt per minorem circulum in alio et in alio puncto, et sic quot puncta erunt in majori circulo, tot erunt in minori circulo, quod est impossibile. Est enim impossibile duo inæqualia componi ex partibus æqualibus in magnitudine et multitudine; punctus enim non excedit punctum in magnitudine, et puncta minoris circuli tot sunt quot majoris circuli; ergo minor circumferentia est æqualis majori, et per consequens pars est æqualis toti.

21. (d) *Si autem duæ rectæ lineæ*, etc. *Ista linea recta*, scilicet *D E*, *cum linea A B*, *onstituit duos rectos angulos æquales duobus rectis, ex tertiodecimo primo Euclidis*, ubi habetur quod quando super lineam rectam cadit linea perpendiculariter, efficiuntur ibi duo anguli recti; si vero non cadat perpendiculariter efficiuntur duo anguli, unus acutus qui est minor, et alius obtusus qui est major, tamen isti duo anguli æquivalent duobus rectis. Sequitur : *igitur angulus A D E et etiam angulus B D E valent duos rectos*, etc.

Quid sit an angulus communis.

Pro majori intelligentia, nota, quod angulus communis est ille, qui est communis duobus angulis rectis, ut patet hic in exemplo, nam angulus *A D E*, qui est citra circulum minorem, id est, illud spatium, quod est inter *A D E*, est angulus communis angulo *C D E*, et angulo *B D E*, qui anguli sunt extra circumferentiam minoris circuli; ergo dempto illo communi, illi duo anguli erunt æquales, per unam petitionem Euclidis. Quæ sunt æqualia uni tertio, sunt æqualia inter se, et tamen unus angulus erit totum ad alium angulum ; igitur pars erit æqualis toti, nam angulus *B D E* est pars anguli *C D E* patet, quia spatium inter *B D E*, est pars spatii inter *C D E*, et sic pars est æqualis toti.

(e) *Ad istud diceret adversarius*, etc. Quia probavit Doctor supra, quod angulus *C D E*, est totum ad angulum *B D E*, et angulus *B D E*, est pars ipsius. Diceret adversarius, quod si spatium inter lineas *D C*, et *D B*, esset angulus, quod verum esset, sed negaret ibi esse angulum; si enim ibi esset angulus ,oporteret quod inter *B* et *C* esset basis. Vult enim ipse adversarius, quod angulus tantum sit inter tres lineas angulariter unitas; modo inter *B* et *C* non potest poni aliqua linea, quæ sit basis, quia tunc *B* et *C* non essent puncta immediata. 22.

(f) *Ista responsio licet videatur absurda, negando angulum, ubi duæ lineæ concurrunt*, sive conjunguntur, in aliquo puncto, *quæ expanduntur super superficiem, et applicantur non directe, et in hoc contradicat definitioni anguli datæ primo Euclidis, negando etiam a B in C, lineam posse dari*. Negat primam petitionem primi Euclidis, quæ est a puncto in punctum, contingit dicere rectam lineam. Sequitur ibi : *tamen quia hæc non reputarentur inconvenientia, quia sequuntur ad propositum adversarii*.

23 (g) *Contra responsionem aliter arguo.* Hic Doctor intendit concludere contra adversarium, quod saltem angulus *C D E*, addit unum punctum ad angulum *B D E*, quod patet, quia si angulus accipiatur pro spatio, non includendo lineas, certum est, quod angulus *B D E*, non includit lineam, nec punctum lineæ *C D E*, et tamen punctus ipsius lineæ est pars spatii anguli *C D E*, ut patet; si enim angulus (ut dictum est) sit spatium interceptum inter lineas, non includendo lineas, tunc punctus primus lineæ *B D* extra circumferentiam minorem nihil erit anguli *B D E*, quia talis angulus est tantum spatium interceptum inter lineas *B D E*, quod spatium non includit primum punctum lineæ *B D*, cum talis punctus non includatur in spatio anguli *B D E*, quia nec linea *B D* per positum, et sic punctus primus lineæ *B D*, extra circumferentiam minorem nihil erit anguli *B D E*, et est aliquid anguli *C D E*, patet, quia spatium interceptum inter lineas anguli *C D E*, includit spatium anguli *B D E*, ut supra patuit; ergo includit primum punctum lineæ *B D*, quæ linea est terminus spatii anguli *B D E*. Et quod etiam includat, patet, quia posito, quod linea *A B*, et linea *A C*, secent circumferentiam minoris circuli in eodem puncto, non tamen circumferentiam majoris circuli, sed in alio puncto; tunc patet, quod angulus *C D E*, includit angulum *B D E*, et spatium anguli *C D E*, includet spatium *B D E*, si modo angulus *B D E*, accipiatur tantum pro spatio extra circumferentiam minoris circuli, non includendo lineas, tunc non includet primum punctum lineæ *B D*, sed includetur in spatio anguli, *D D E*, et sic angulus *C D E*, addit punctum super angulum *B D E*, st sic est totum respectu anguli *B D E*, patet, quia tunc majus, ut majus habet rationem totius respectu minoris, et per consequens angulus *B D E*, erit pars, vel habebit rationem partis respectu anguli *C D E*, sed angulus *B D E*, est æqualis angulo *C D E*, ut supra patuit, quia sunt æquales angulo communi; ergo inter se erunt æquales, dempto illo communi, ut patuit supra. Sequitur :

24. *Si autem angulus ultra spatium inclusum includit lineam includentem* tale spatium, *tunc primus punctus lineæ D C extra circumferentiam minorem, nihil erit B D E*, patet, quia angulus *B D E*, tantum includit lineam *B D*, quæ includit spatium anguli *B D E*, et sic non includit lineam *C D*, pertinentum ad angulum *C D E*, et talis punctus, scilicet lineæ *C D* erit aliquid *C D E*, et ita utroque modo angulus *C D E*, addit punctum super angulum *B D E*, et sic totum respectu anguli *B D E*, ut supra patuit.

(h) *Nec potest aliquo modo obviari*, etc. Vult dicere, quod si adversarius vellet dicere, quod lineæ *A B*, et *A C* non dividantur in circumferentia circuli minoris, nec infra circulum minorem, sed tantum extra, et sic non oportet quærere, aut secabunt in eodem puncto, aut in alio et alio, cum sint quodammodo eadem linea, vel quasi una supponitur alteri. Dicit Doctor quod hoc nihil est, quia ubi dividuntur, circumscribatur circumferentia minoris circuli, et sic idem quod prius, videlicet, aut secabunt in eodem puncto circumferentiæ minoris circuli, aut in alio et alio, et arguatur ut prius.

25. Secunda probatio principalis, qua probatur continuum permanens non esse compositum ex indivisibilibus, et procedit ex 5. et 17. Euclidis : *Dicit enim illa quinta, quod omnium quantitatum commensurabilium proportio est ad invicem, sicut alicujus numeri ad aliquem numerum*, patet, quia inter quantitates commensurabiles, est proportio, vel dupla,

vel sesquialtera, vel aliqua alia proportio, de quibus *in quinto Euclidis*. Sequitur : *Et per consequens sicut vult septima*, etc. Intendit primo probare in hac ratione, quod diameter quadrati sit incommensurabilis costæ, et tota probatio stat in hoc, quia quando una linea est commensurabilis alteri, est etiam proportionabilis alteri, et est proportio inter illas, sicut proportio alicujus numeri ad numerum, et per consequens inter quadratum unius, et quadratum alterius est proportio sicut numeri ad numerum. Numerus
d sit nerus dratus. enim quadratus est ille, qui consurgit ex aliquo numero in se multiplicato, sicut novem est numerus quadratus, qui consurgit ex numero quadrato in se multiplicato, patet, quia ter tria faciunt novem, et numerus ternarius dicitur radix numeri quadrati scilicet novem, et breviter omnis numerus potest esse radix alicujus quadrati, quia in se multiplicatus semper reddit numerum quadratum, non autem omnis numerus est quadratus, quia non habet radicem, ut patet de numero denario.

5. Dico ultra, quod nunquam numerus quadratus potest esse præcise duplus ad alium numerum quadratum, ut patet in omnibus quadratis, quia non 16. est præcise duplum ad 9. nec 25. nec 36. ad 25. nec 49. ad 36. et sic de aliis. In proposito autem quadratum diametri est duplum ad quadratum costæ ; ergo non est proportio inter illa duo quadrata, sicut proportio numeri quadrati ad numerum quadratum ; igitur nec linea illa quæ erat diametri quadrati, commensurabilis erit costæ istius
sitio ræ. quadrati, et per consequens diameter est incommensurabilis costæ quadrati. Expono tamen istam litteram, cum dicit, quod *omnium quantitatum commensurabilium, proportio est ad invicem, sicut alicujus numeri ad aliquem numerum*, id est, quod si aliquæ quantitates sint commensurabiles ad invicem secundum aliquam proportionem, puta duplam, vel triplam, vel sesquialteram, vel sesquitertiam, vel secundum aliquam aliam proportionem, erit talis proportio inter illas quantitates, qualis erit alicujus numeri ad alium numerum, ut si inter duas quantitates sit talis commensuratio quod una se habeat in proportione dupla da aliam, erit talis proportio qualis erit, puta numeri octo ad numerum quatuor quæ est proportio dupla. Sequitur : *Et per consequens sicut vult septima, si lineæ aliquæ sint commensurabiles, quadrata illarum se habebunt ad invicem, sicut numerus quadratus ad aliquem alium quadratum*. Exemplum, nam 16. se habet in proportione dupla ad 8. et quadratum numeri 16. est et 56. et quadratum numeri 8. est 64. Sic si aliqua linea constet ex 16. punctis, et alia ex 8. quadratum lineæ 16. in tali proportione se habet ad quadratum lineæ 8. qualis proportio est numeri quadrati resultantis ex numero 16. in se multiplicato ad numerum quadratum resultantem ex numero 8. in se multiplicato. Sequitur : *Igitur nec linea illa, quæ erat diametri quadrati commensurabilis erit costæ istius quadrati*, id est, quod diameter, qui est linea diametraliter transiens ab uno angulo quadrati ad alium angulum, est incommensurabilis costæ, id est, lineæ laterali, quæ est una pars quadrati, et dicitur incommensurabilis, quia in nulla proportione se habet ad illam ; patet, quia si esset aliqua proportio diametri ad costam, tunc quadratum diametri ad quadratum costæ se haberet in tali proportione in quali se potest habere unum quadratum alicujus numeri ad alium quadratum alterius numeri ; sed nullum quadratum alicujus numeri, nunquam se habet in proportione dupla ad quadratum

alicujus alterius numeri, ut supra dixi. Cum ergo quadratum diametri se habeat in proportione dupla ad quadratum costæ, ut patet, quia quadratum diametri est æquale quadratis duarum costarum, ut patet in figura, et sic patet quomodo diameter est incummensurabilis costæ.

27. Continuum permanens non est compositum ex punctis.

(i) *Si autem lineæ istæ componerentur ex punctis.* Hic Doctor intendit probare principale intentum, scilicet quod continuum permanens non sit compositum ex punctis, quia si istæ lineæ permanentes, puta costa et diameter essent compositæ ex punctis, tunc essent ad invicem commensurabiles, cujus oppositum probatum est supra. Quod autem essent commensurabiles, probat quia haberent se puncta unius ad puncta alterius in aliqua proportione numerali ; patet, quia puncta in diametro essent in certo numero, quia cum sit linea finita, partes ejus æquales essent finitæ, et illæ partes sunt puncta; igitur illa puncta essent in certo numero, modo omnis numerus alteri nnmero est commensurabilis, quia se habet in aliqua proportione, ut patet. Sequitur : *Quæro, aut in punctis immediatis, aut mediatis. Si primo, igitur non plura puncta in diametro sunt quam in costa.* Patet, quia dato quocumque puncto in costa, contingit ducere lineam rectam ad punctum oppositum in alia costa; et sic posito quod in costa essent tantum centum puncta immediata, et ducerentur ab illis punctis centum lineæ terminantes ad centum puncta alterius costæ, illæ lineæ secabunt diametrum, si secent in centum punctis immediatis; ergo diameter erit æqualis costæ, patet, quia tantum tot partes habebit tam in numero, quam in magnitudine, quot et costa. Sequitur :

28. *Si in punctis mediatis*, supple secet diametrum, *accipio punctum medium inter illa duo puncta mediata diametri, a quo trahatur linea in continuum et directum, illa cadet extra utramque lineam istam ex datis, et ab illo puncto duco æque distantem utrique lineæ datæ ex trigesimo primo primi Euclidis. Ista æque distans dicatur in continuum et directum*, scilicet a costa in costam (*ex secunda parte primæ petitionis primi*) *secabit costam, et in neutro ejus puncto dato.* Patet, quia si duæ primæ lineæ ducuntur a duobus punctis costæ immediatis, et terminentur ad alia duo puncta immediata alterius costæ, et illæ duæ lineæ non secent diametrum in duobus punctis immediatis, sed inter illa duo puncta cadit punctus medius ; modo ab illo puncto medio diametri duco lineam æque distantem illis duabus datis, quæ secet costam, quæro in quo puncto secet, si aliquo puncto medio ; ergo illa duo puncta costæ non erunt immediata, quod est contra positum ; si vero secent vel terminentur ad aliquem punctum istorum duorum, erit terminus duarum linearum, et sic concurreret cum illa linea, cum qua ponitur æque distans, quod est contra definitionem æque distantium, quæ est ultima definitio posita in primo. Nam lineæ æque distantes non possunt concurrere in eodem puncto, quia tunc constituerent Angelum, quod est contra definitionem æque distantis, quæ lineæ æque distantes dicuntur parallelæ; igitur inter illa duo puncta, quæ ponebantur immediata in costa, erit punctus medius, quod est contra positum. Sequitur : *Sequitur ex hoc, quod dicebatur inter duo puncta diametri esse punctum medium*, id est, quod sequitur inter duo puncta immediata in costa dari punctum medium, ex hoc quod conceditur inter duo puncta diametri, in quibus duæ lineæ costæ secant diametrum dari punctum medium. Sequitur : *Igitur ex opposito consequentis, sequitur oppositum antecedentis.*

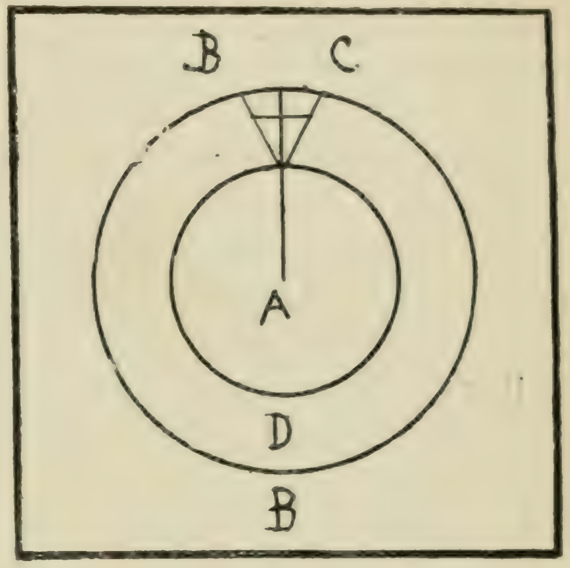
Antecedens est hoc : Inter illa duo puncta diametri datur punctus medius, et consequens est hoc : ergo inter illa duo puncta immediata in costa datur punctus medius. Oppositum hujus consequentis est hoc : inter illa duo puncta in costa non datur punctus medius, quod oppositum infert oppositum antecedentis, scilicet quod inter illa duo puncta diametri, non datur punctus medius, et sic sequitur principale intentum, videlicet quod diameter erit æqualis costæ. Sequitur : *Cum tamen principaliter tractet ibi de irrationalibus.* Linea irrationalis sive surda, dicitur illa, quæ est simpliciter incommensurabilis alteri lineæ, ut patet *ex decimo Euclidis.*

Quid sit linea irrationalis.

SCHOLIUM.

Ostendit ratione Geometrica, componi continuum ex minimis, quia circumferentia minor esset æqualis majori, vel daretur minus minimo, vel diameter esset æqualis costæ, ut patet ex figuris.

14. (a) Ex eodem etiam apparet improbatio alterius antecedentis de partibus minimis, quia aut illud minimum posset præcise terminare lineam indivisibilem simpliciter, aut posset intercipi inter terminos duarum linearum. Si primo modo, minimum ponitur simpliciter punctus indivisibilis, et tunc est idem ponere isto modo minimum, et simpliciter indivisibile pro parte. Si secundo modo, ducantur igitur duæ lineæ protractæ a centro ad terminos talis minimi in circumferentia majore, ita quod includant præcise tale minimum in illa circumferentia ; tunc quæro, aut includunt aliquod minimum in circumferentia minore, aut præcise nihil includunt, sed omnino habent idem indivisibile continuans. Si primo modo, igitur erunt tot minima in minori circulo, quot sunt in majori, erunt igitur æquales.

Si secundo modo, sequitur quod circumferentia minor secabitur in uno puncto a duabus rectis lineis exeuntibus ab eodem puncto, quod est improbatum in primo membro, imo sequitur (b) absurdius, scilicet quod lineæ illæ in circumferentia majori includant illud minimum, et ducatur a termino unius ad terminum alterius linea recta secundum primam petitionem primi, et tunc illa erit basis trianguli duorum laterum, et per consequens poterit dividi in duo æqualia, *ex* 10. *primi*, et ita non erat minimum, quod datum est esse minimum ; imo ulterius ducatur aliqua linea æque distans illi basi trianguli, illa erit minor illa base *ex* 21. *primi*, et ita erit aliquid minus minimo. Similiter ista positio sive uno modo, sive alio modo (si tamen intelligatur tale quid, quod non habet partem et partem in toto) concludit commensurabilitatem diametri ad costam, imo

Supra n. 12. quia sic pars esset æqualis toti.

æqualitatem, sicut deductum est prius contra primam opinionem.

COMMENTARIUS.

29. Continuum non componitur ex partibus minimis. (a) *Ex eodem etiam apparet improbatio alterius antecedentis de partibus minimis.* In principio quæstionis in secundo argumento ponitur duplex antecedens. Primum, quod omne continuum componitur ex indivisibilibus. Secundum, quod omne continuum componitur ex minimis. Vide ibi. Dicit Doctor hîc, quod est impossibile continuum componi ex partibus minimis, et probat hoc ex eodem medio, quo probavit continuum non posse componi ex punctis. Dicit ergo sic : Aut illud minimum posset præcise terminare lineam indivisibilem simpliciter, aut posset intercipi inter terminos duarum linearum. *Si primo modo, tunc minimum ponitur simpliciter punctus indivisibilis*, et tunc est idem ponere isto modo minimum, et simpliciter indivisibile pro parte, et sic pars lineæ et punctus idem erunt, et sic erit idem dicere continuum componi ex minimis, sicut ex punctis. Sequitur : *Si secundo modo.* videlicet, quod tale minimum sit aliquid interceptum inter terminos duarum linearum ; si sic, ergo duæ lineæ protractæ a centro, puta *A*, ad terminos talis minimi in circumferentia majore, et dicantur illi termini *B C*, ita quod includunt præcise tale minimum in illa circumferentia. Tunc quæro, aut illæ lineæ includunt aliquod minimum in circumferentia minore, aut præcise nihil includunt, sed omnino habent idem indivisibile continuans ipsas lineas. Si primo modo, igitur erunt tot minima in minori circulo, quot sunt in majori ; ergo circulus minor erit æqualis circulo majori. *Si secundo modo, sequitur quod circumferentia minor secabitur in uno puncto a duabus rectis lineis exeuntibus ab eodem puncto, quod est improbatum in primo membro*, quia sicut argutum est ibi, pars esset æqualis toti, formando ibi angulos, sicut in primo membro.

Gulielmus Occham *in quodlib.* 1. *q.* 9. recitat sub brevitate rationes Doctoris Mathematicas, præsertim illas, quæ videntur procedere ex eodem medio, quo procedit secunda ratio, et respondet secundum aliquos, quas responsiones nititur infringere, et sic salvare rationes Doctoris. Et respondetur sic ad secundam rationem, quod si linea protracta a costa tangeret diametrum directe, tunc solum tangeret unum punctum in diametro, et alia linea alium punctum, et concluderet argumentum. Sed quia diameter longior est quam costa, ideo quælibet linea protracta a costa in costam tanget diametrum oblique, et ideo ad minus tangit duo puncta diametri, et sic non concludit ratio, quod sint tot puncta in costa, quot in diametro ; et ponitur exemplum, quia si una virga cadat super aliam oblique, plus tangit de ea, quam si caderet super eam in directum per modum crucis, sicut apparet ad sensum, et sic est in proposito. 30. Occham quodlib. q. 9

Contra, si propter hoc linea protracta a costa in costam per diametrum, tangit duo puncta diametri oblique, quia diameter est longior costa ; ergo retenta super eamdem longitudinem duarum costarum, si fiat diameter multo longior, poterit tunc numerus punctorum augeri, sicut augetur longitudo diametri, quod linea protracta a costa in costam tangeret oblique duo puncta diametri longioris, et secunda linea tria puncta, et tertia linea quatuor puncta, et in fine aliquis punctus illius lineæ protractæ per diametrum, tangit diametrum secundum longitudinem unius pedis, vel domus, vel leucæ, ex quo

sequitur primo, quod illa linea protracta a costa in diametrum, non erit recta, quia punctus unius lineæ tangentis diametrum movetur superius et inferius, quia ex quo ille punctus per te tanget multa puncta diametri oblique, et aliqua de illis sunt superius, aliqua inferius; ergo punctus iste tangens ista, movetur superius et inferius.

31. ulcbrum xemplum e virga.

Secundo sequitur, quod punctus lineæ tangentis diametrum, erit simul naturaliter in diversis locis vel sitibus, quia ex quo tangit sex puncta diametri, tunc erit naturaliter simul, et semel in sex sitibus cum illis punctis, quod est impossibile. Exemplum de virga, vel de quocumque alio corpore tangente directe vel oblique aliquod corpus, non est ad propositum, quia quando virga, vel aliud corpus cadit super aliud oblique, tunc multæ partes virgæ cadentis tangunt multas partes alterius virgæ, quas prius non tangebant, et sunt aliæ partes cadentis et tangentis, quando tangunt oblique, quam quando tangunt recte, sicut manifeste patet ad sensum; et ideo non est mirum, si plures partes tangant, quando virga cadit oblique, quam quando cadit recte. Nunc autem in proposito semper est idem punctus lineæ tangentis diametrum directe et oblique, ideo non est ad propositum.

32. Item, arguo ad principale, quod tunc essent æqualia puncta in minori circulo, et in majori, quia a quolibet puncto majoris circuli per circulum minorem ad centrum commune utriusque circuli, potest trahi linea recta, imo ex linea recta posita hypothesi, qua tamen lineæ non coincidunt circa centrum. Aut ergo duæ lineæ protractæ, a duobus punctis immediatis circuli majoris transibunt per duo puncta circuli minoris, vel per unum tantum. Si primo modo, habetur propositum, quod tot sunt puncta in minori circulo, quot sunt in majori. Si secundo modo, contra : Illæ lineæ sunt rectæ et æque distantes, similiter si illæ duæ lineæ coincidunt in eumdem punctum circuli minoris, tunc ille punctus minoris circuli, in quo coincidunt coexistet duobus punctis immediatis duarum linearum immediatarum, et eadem ratione potest coexistere tribus punctis trium linearum tertii circuli majoris, et sic potest coexistere mille punctis alicujus circuli magni in tali proportione excedentis illum parvum circulum, et tunc sequitur necessario, quod ille punctus sic coexistens centum aliis punctis, sit longus sine pluralitate punctorum, vel linea circumferentialis sibi correspondens. Si dicas, quod idem argumentum est de lineis corporalibus transeuntibus a majori circulo ad centrum per minorem circulum, quia ille semper magis et magis approximantur; aut ergo illæ lineæ corporales transibunt per aliam et aliam partem circuli minoris, et sic erunt æquales partes in utroque circulo ; aut per eamdem, et tunc illa pars per majoritatem circulorum corresponderet mille partibus, et esset in mille sitibus.

Respondeo, quod non sequitur propter diversitatem illarum linearum et circulorum in infinitum, qui non est aliqua pars in majori, quin sibi correspondeat aliqua pars in minori circulo, licet multo minor correspondeat. Patet hoc ad sensum, si fiant circuli, et ideo non sequitur, quod sint æquales partes ejusdem quantitatis, sed si componatur ex punctis, tunc duobus punctis immediatis in majori circulo, aut correspondent duo puncta immediata in minori, quia minus non potest correspondere in parvo circulo, quia quilibet punctus est indivisibilis, aut idem punctus corresponderet utrique. Si primo modo, æqualia erunt puncta utriusque circuli. Si secundo modo, tunc erit idem punctus 33.

in diversis sitibus, sicut dictum est.

(b) *Imo sequitur absurdius.* Hic Doctor deducit ad majus inconveniens, videlicet quod si illæ lineæ in circumferentia majore includit illud minimum, quod non est præcise terminans unam lineam, si ducatur a termino unius lineæ ad terminum alterius lineæ, una linea recta *secundum primam petitionem Euclidis,* erit basis trianguli duorum laterum, qui videlicet triangulus constituetur ex linea *D B*, et *D A*, inter quæ *B C*, intercipitur minimum, et tunc linea ducta a *B* ad *C*, erit basis illius trianguli, et tunc illa linea qua est basis, poterit dividi in duo æqualia *secundum decimam primi;* igitur illud interceptum non fuit minimum, quod tamen datum est esse minimum, imo sequitur quod si ducatur aliqua alia linea æque distans a basi trianguli, in triangulo tamen, illa erit minor illa basi *ex* 21. *primi*, et ita erit minus minimo. Ibi sequitur : *Similiter ista positio si uno modo, sive alio modo*, id est, sive teneat cōntinuum componi ex divisibilibus, sive teneat continuum componi ex minimis : *si tamen minimum intelligatur aliquid, quod non habeat partem et partem in toto, concludit etiam commensurabilitatem diametri ad costam, imo concludit æqualitatem*, sicut ponendo indivisibilia constituere continue.

SCHOLIUM.

Refutat asserentes dari minimum secundum formam, non secundum materiam, seu minimum naturale, non Mathematicum, secundum varios sensus quos id habere potest, tam auctoritate quam ratione.

15. Ægid. quodl. 4. q 6. et quodl. 6. q. 17. Vide Var. hîc, text. com. 35. Vide

Ad ista argumenta (a) respondetur, quod non concludunt contra minimum secundum formam, et ita ponitur minimum secundum formam, non autem secundum materiam ; et habetur ista distinctio a Philosopho, *primo de Gener. cap. de augmentatione*, ubi vult quod pars secundum speciem quælibet augeatur, et non secundum materiam. (com. 2. Physic. c. 72. ad finem.)

Istud dictum (b) tripliciter intelligi potest, vel quod pars secundum speciem dicatur pars secundum formam ; pars autem secundum materiam dicatur pars quanti, inquantum quanta est, quia quantitas consequitur materiam, et tunc redit in quoddam antiquum dictum, scilicet quod quanta secundum quod quanta sunt divisibilia in infinitum, non autem secundum quod naturalia.

Vel potest (c) intelligi pars secundum speciem, quæ potest per se esse in actu, et pars secundum materiam dicatur pars secundum potentiam, videlicet pars ut existit in toto ; et tunc redit in idem cum alio dicto antiquo, quod est dare minimum, quod potest per se existere, non autem est minimum in toto, quo non est minus existens in eo, in potentia.

Aut potest intelligi tertio (d) modo, discordando ab istis duobus dictis antiquis, quod sit in aliquo, ut minima pars formæ, sive totius inquantum habet formam, et non minima pars aliqua materiæ, aut totius secundum materiam, et tunc videtur manifeste falsum, quia nulla pars materiæ in toto est sine forma in actu, nec etiam sine forma ejusdem rationis in totis homogeneis ; imo ibi sicut totum dividitur in partes homogeneas, ita materia per accidens, et forma per accidens dividitur in partes suas homogeneas, et eo modo quo est minimum totius, est minimum (Non dari minimum quod sic in non viventibus.)

utriusque partis, et e converso.

16. Omittendo igitur istum tertium intellectum, illos alios duos intellectus excludendo, ostendo quod non impediunt probationes præcedentes.

Vide c. 60. 68. et 69. 3. Phys. ad propositum.

Primo (e) quidem hîc arguo contra primam viam, auctoritate Commentatoris, *super* 3. *Physic.* super illud: *et videmus Platonem Comment.* 61. quære eum ibi.

Secundo Aristoteles (f) *de Sensu et Sensato* in dubitatione illa prima, ubi allegatur in oppositum; ibi enim licet dubitationem illam obscure solvat, hoc tamen certum dicit, quod qualitates sensibiles sunt determinatæ secundum species; quod probat, quia ubi extrema sunt posita, necesse est media esse finita; in omni autem genere qualitatum sensibilium extrema sunt posita, quia contraria; sed de quacumque una qualitate singulari, utrum ipsa habeat terminabilitatem in se, videtur dicere quod non, quia existunt cum continuitate, ideo habent aliud in actu, aliud in potentia, sicut continuum, hoc est, sicut continuum unum est per se in actu, et plura in potentia, in quæ per se est divisibile, ita qualitas sensibilis, ut existens in continuo, est una in actu et plures in potentia, licet per accidens; et tunc reducta potentialitate quanti per se ad actum, reducitur etiam potentialitas passionis per accidens ad actum, ita quod nunquam quantitas per divisionem dividitur in quanta Mathematica, quia sicut ipse arguebat ad quæstionem, quod naturale non componitur ex partibus Mathematicis, sed naturalibus, ita etiam in tales partes dividitur. Qualiter autem non faciat ad propositum, patebit respondendo.

...it Com. lineam naturalem. esse divisibilem in infinitum. Qualitas sensibilis secundum Philosophum non habet minimum.

Istud etiam (g), ad quod adductæ sunt auctoritates Commentatoris et Aristotelis, probatur per rationes, quia quando aliqua passio convenit alicui præcise secundum aliquam rationem, cuicumque convenit æqualiter secundum illam rationem, eidem convenit simpliciter æqualiter; sicut *videre* natum est præcise competere animali secundum oculos, et non secundum manus; cuicumque æqualiter convenit secundum oculos, ei simpliciter æqualiter convenit, licet non conveniat ei secundum manus. Sed dividi in partes integrales ejusdem rationis extensas, nulli convenit nisi per quantitatem formaliter, nec maximo naturali magis quam minimo; igitur cum minimo conveniat secundum istam rationem, ita simpliciter convenit minimo, sicut maximo. 17.

Philosophus pro parte affirmativa.

Dividi non magis convenit maximo quam minimo.

Quod si dicatur, (h) quod forma minimi prohibet istud quod competeret ex quantitate, quantum est ex parte quantitatis, contra, (i) si per se consequentia aliqua sunt incompossibilia, et illa ad quæ consequuntur illa, sunt incompossibilia, et multo magis si illa, quæ sunt de essentiali ratione aliquorum, sunt incompossibilia, et ipsa erunt; sed divisibilitas in tales partes, vel essentialiter consequitur quantitatem, vel est de per se ratione ejus, sicut Philosophus assignat rationem ejus talem, 5. *Metaph.* igitur cuicumque

Si consequentia sunt incompossibilia et illa ad quæ consequuntur. Text. 18.

formæ ponitur istud incompossibile, ei est quantitas incompossibilis, et ita simpliciter non erit illud divisibile inquantum quantum, quia simpliciter non est quantum.

Hoc etiam probatur, (j) quia non est intelligibile aliquid esse quantum, quin sit ex partibus, nec quod sit ex partibus, quin pars sit minor toto, et ita non est intelligibile quod aliquid sit quantum indivisibile, ita quod non sit aliquid in eo minus, eo inexistens; nec etiam potest poni aliqua caro simpliciter indivisibilis in tota carne, quia sicut punctus separatus non faceret quantum separatum, ita nec caro punctualis si esset cum alia, faceret aliquid majus, nec continuum, nec contiguum. Unde ita improbant rationes Philosophi, 6. *Physic* indivisibilitatem partis alicujus rei naturalis, sicut alicujus partis quanti inquantum quantum.

18. Dico igitur, quod ista responsio de naturali, secundum quod quantum, et secundum quod naturale, si potest habere aliquam veritatem, debet intelligi affirmando et negando rationem formalem divisibilitatis, ita quod illa responsio, quæ dicit quod dividitur inquantum quantum, dicit quod dividitur per rationem quantitatis, tanquam per rationem formalem divisionis; et illa quæ dicit, quod non dividitur inquantum naturale, negat naturalitatem esse rationem formalem hujus divisionis, sicut si diceretur, quod animal inquantum habet oculos videt, non inquantum habet manus.

Naturale semper divisibile, sed non qua tale, sed qua quantum.

Iste intellectus verus est, sed ex hoc non sequitur quod simpliciter ei non conveniat, quod convenit ei secundum quantitatem; non enim per naturalitatem concurrentem impeditur illud, quod convenit naturaliter quantitati, sicut nec per manus concurrentes in animali tollitur illud quod convenit ei simpliciter secundum oculos; ita igitur absolute est omne naturale divisibile in semper divisibilia in infinitum. Sicut si illa quantitas, quæ est cum forma naturali, esset per se sine omni forma naturali, et ita omnes rationes, quæ procedunt de quantitate absolute secundum rationem quantitatis, concludunt de ea, ut est in naturalibus, quia divisibilitas est passio naturalis ejus, et ex consequenti dicitur de naturali, cujus est hæc passio.

COMMENTARIUS.

(a) *Ad ista argumenta.* Hîc Doctor recitat opinionem Ægidii *quodlib.* 4. *q.* 6. *et quodlib.* 6. *quæst.* 17. qui dicit quod ista argumenta Doctoris Mathematica non concludunt contra minimum secundum formam. Et vult quod continuum naturale sit compositum ex minimis secundum formam, ut patebit inferius, non autem secundum materiam; et habetur ista distinctio, scilicet minimi secundum formam, et secundum materiam a Philosopho, *primo de Gener. cap. de augmentatione, text. com.* 35. ubi vult quod pars secundum speciem quælibet augeatur, et non secundum materiam. 34.

Quid sit distinctio minimi secundum formam et materiam.

(b) *Istud dictum tripliciter intelligi potest.* Hîc Doctor primo exponit, quomodo pars possit intelligi secundum formam,

vel secundum materiam. Et secundo improbat responsionem Ægidii, dicit ergo sic : Primo, quod *pars secundum speciem dicatur pars secundum formam; pars autem secundum materiam dicatur pars quanti inquantum quanta est*, et hæc *quia quantitas consequitur materiam*, et quia formam consequuntur qualitates naturales, ideo pars secundum speciem vel secundum formam, sit pars secundum naturam. Et vult dicere, quod continuum potest dupliciter considerari : Uno modo inquantum est quoddam quantum, et sic divisibile in partes quantitativas. Alio modo inquantum naturale, ut puta inquantum illud quantum est calidum vel frigidum, et hujusmodi, et sic sit divisibile in partes calidas vel frigidas. Addit, quod tunc redit in quoddam antiquum dictum, scilicet quod quanta secundum quod quanta, sunt divisibilia in infinitum, non autem quanta secundum quod naturalia, quia ut sic, non sunt divisibilia in infinitum, puta, quod quantum calidum non sit divisibile in infinitum in partes infinitas calidas, ita quod sit dabilis aliqua minima pars calida, quæ si amplius divideretur, jam non esset calida. Doctor autem inferius probabit quod etiam quantum naturale sit divisibile in infinitas partes. Sequitur :

ontinuum otest dupliciter considerari.

An quantum naturale sit divisibile in infinitas partes.

35. (c) *Vel potest intelligi pars secundum speciem, quæ potest per se esse in actu, et pars secundum materiam dicatur pars secundum potentiam, videlicet pars, ut existit in toto.* Vult dicere, quod pars alicujus quanti, si potest per se actu existere, et separata a toto, dicitur pars secundum speciem, sive secundum formam, ut vero tantum inexistit toti, et nullo modo possit per se existere separata a toto, dicitur pars secundum materiam, accipiendo *secundum materiam*, ut est secundum potentiam. Sequitur : *Et tunc redit in idem cum alio dicto antiquo*, etc. Vult dicere secundum istam opinionem, quod licet possit dari minimum actu existens, non tamen potest dari minimum in potentia, quia quocumque dato in toto, adhuc minus potest dari in potentia. Patet secundum ipsum Ægidium, qui vult ubi supra quod potest dari minimum secundum formam, ita quod si amplius divideretur, non haberet formam naturalem ; non autem potest dari minimum secundum materiam, quia quocumque dato adhuc minus potest dari.

(d) Sequitur : *aut potest intelligi tertio modo*, etc. 36.

Dicit ergo Doctor quod si detur aliquod totum, puta aqua vel ignis, et dicatur quod posset dari minima pars formæ ipsius ignis (et loquitur hîc de forma partis) non autem possit dari minima pars materiæ, sed data quacumque, adhuc minor potest dari, quod hoc est manifeste falsum, tum quia non potest dari aliqua pars materiæ sine forma ; tum quia in homogeneis, eo modo quo est minimum totius, est minimum utriusque partis, et e contra, patet, quia si potest dari minima pars aquæ, datur minima pars materiæ existens sub minima parte formæ aquæ, et si non potest dari minima pars aquæ, ita quod quacumque data adhuc minor potest dari ; similiter nec potest dari minima pars materiæ, nec minima pars formæ, et tota ratio stat in hoc, quia non potest dari aliqua pars, supple integralis ipsius aquæ, quin semper sit composita ex materia et forma, et per consequens non potest dari aliqua pars formæ, quæ actu non sit in materia, nec aliqua pars materiæ quin actu sit sub forma, et hoc est quod dicit.

(e) *Primo quidem arguo contra primam viam auctoritate Commentatoris 3. Physic.* 37.

com. 61. ibi : *et videmus Platonem*, propter hoc non ponere infinitum duo, quia existimabat quod res potest pertransire secundum argumentum, et procedere in infinitum secundum diminutionem, sed posuit illa duo, et non utitur eis; in numeris enim non est in infinitum, neque secundum diminutionem, cum unitas sit minima, neque secundum augmentum, numerus enim pervenit ad decem. Dicit ibi Commentator quod cum Aristoteles declaravit, scilicet *in text.* 60. quod infinitum invenitur in diminutione simpliciter, in additione non simpliciter, etc. vide *text.* 60. *cum commento.* Hîc ergo Doctor contra primam viam arguit, quæ dicit quod licet detur minimum secundum formam, non tamen inquantum quantum, id est, quod licet detur minima caliditas, non tamen minima quantitas, quæ subjicitur caliditati, et sic in calido hujusmodi datur minimum calidum, sed non datur minimum inquantum quantum. Hîc vero Doctor intendit, quod etiam non detur minimum secundum formam, et si datur minimum secundum formam, datur etiam secundum quantitatem; et primo probat per Commentatorem, qui vult contra Platonem, quod non sit procedere in infinitum in magnitudine, ita quod quacumque magnitudine data, non sit dabilis major in infinitum, sed bene in dividendo est processus in infinitum, et patet *com.* 60. et patet quod in tali commento non tantum loquitur de quanto Mathematico, sed etiam de quanto naturali.

Opinio Doctoris.

38. (f) *Secundo Aristoteles*, etc. In ista littera multa dicit. Primo quod qualitates sensibiles sunt determinatæ secundum species, id est, quod non possunt esse infinitæ species. Patet, quia infinita non habent extrema, si enim linea esset actu infinita, non haberet extrema terminantia, quia tunc esset actu terminata et non terminata; qualitates autem sensibiles habent extrema actu, quia albedo et nigredo sunt extrema inter omnes colores, et vult ipse Aristoteles quod omni genere qualitatum sensibilium extrema sunt posita, quia contraria, et per consequens species sensibiles in tali genere sunt finitæ. Secundo dicit ibi : *sed de quacumque una qualitate singulari*, etc. Dicit Aristoteles quod qualitas sensibilis singularis, puta hæc caliditas, ex se non habet terminabilitatem, ita quod non possumus dicere quod sit tanta caliditas in actu, vel tanta, quia hoc habet a quantitate in qua est; sicut ergo talis quantitas est divisibilis in infinitum, ita etiam qualitas fundata in ipsa erit divisibilis in infinitum, saltem per accidens, quia ad divisionem quantitatis; ergo falsum est dicere, quod calidum secundum formam habet minimum, et secundum materiam, sive secundum quantitatem, non.

(g) *Istud etiam ad quod adductæ sunt auctoritates.* Hæc ratio prima est singularis, quæ consistit in hoc : Si *A* est ratio formalis, quare *B* insit alicui subjecto, ubicumque ergo est *A*, ibi et *B*, sicut rationale est ratio formalis, quare invisibilitas insit homini; ergo ubi est rationale, ibi est risibilitas ; sed quantitas est ratio divisibilitatis, ergo ubicumque reperitur quantitas, illud est divisibile, vel per se, vel per accidens; per se, ut quantitas; per accidens quod fundatur in quantitate extensibiliter, et subjectum quantitatis. Sicut ergo in maximo naturali est divisibilitas in plura, ratione quantitatis inexistentis, ita in quocumque parvo naturali est divisibilitas, cum in tali semper sit quantitas, nam si subjectum est divisibile, et fundamentum in illo erit divisibile, quod intelligatur de fundato

Quantitas est ratio divisibilitatis.

ad extensionem subjecti, vel secundum extensionem ipsius.

(h) *Quod si dicatur quod forma minimi.* Vult dicere, quod forte aliquis diceret, quod quantitas sub minimo naturali, ideo est indivisibilis, quia illud minimum naturale, ut est ibi, prohibet hujusmodi divisionem, et si quantitas illa posset esse sine tali minimo naturali, esset divisibilis.

39. (i) *Contra.* Hic probat Doctor quod tale minimum si posset dari, non prohiberet hujusmodi divisibilitatem quantitatis, nam cum quantitas ex sua ratione formali sit divisibilis, sive separata, sive conjuncta, semper erit divisibilis, cum forte divisibilitas sit ratio formalis quantitatis. Expono tamen aliqualiter hanc litteram, cum dicit : *si per se consequentia aliqua sunt incompossibilia, et illa ad quæ consequuntur illa sunt incompossibilia.* Antecedens est hoc, quantum minimum, consequens est hoc, ergo quantum minimum est divisibile, nam si ista repugnant, scilicet quod quantum minimum sit divisibile, etiam antecedens repugnat, scilicet quantum minimum. Patet, quia quantum, ut hujusmodi, est divisibile, et minimum, ut hujusmodi, est indivisibile, et sic dicere A, est quantum minimum, est dicere A est divisibile et indivisibile. Sequitur : *Et multo magis si illa, quæ sunt de essentiali ratione aliquorum, sunt incompossibilia, et ipsa erunt* similiter incompossibilia ; patet, quia sicut rationale et irrationale sunt incompossibilia, ita species constitutæ erunt incompossibiles, Sequitur : *Sed divisibilitas in tales partes,* scilicet integrales ejusdem rationis, *vel essentialiter consequitur quantitatem, vel est de per se ratione quantitatis, sicut Philosophus assignat rationem ejus talem,* 5 *Metaph. text. com.* 18. Sequitur : *igitur cuicumque formæ ponitur istud incompossibile, ei est quantitas incompossibilis, et ita simpliciter non erit illud divisibile inquantum quantum, quia simpliciter non est quantum,* id est, quod cuicumque formæ ponatur minimum, quod est incompossibile divisibilitatis, statim ponitur illud non esse quantum, cum quantum semper sit divisibile.

Expositio litteræ.

(j) *Hoc etiam probatur, quia non est intelligibile aliquid esse quantum, quin sit ex partibus.* Quod dicit ibi, quod caro punctualis cum alia non faceret aliquid majus, nec continuum, nec contiguum quod non faciat majus, patet, *primo de gener. text. com.* 8. *Divisio,* inquit, *in duo, vel plura,* scilicet puncta, *neque majus, neque minus priore, quapropter et si omnes,* supple quantitates, *componantur,* scilicet ex punctis, *nullam facient magnitudinem.* Et Commentator ibi : *Monstratur,* inquit, *quod puncta neque augent, neque minuunt magnitudinem, hoc quod cum nos dividimus magnitudinem in duobus punctis, aut tribus, deinde componimus eam, tunc magnitudo neque fiet major, neque minor, et cum nihil faciunt in parvitate, aut in magnitudine, necesse est ut non faciant magnitudinem.* Hæc ille. Et quod non faciat continuum, patet, quia *continua sunt* (secundum Philosophum 5. Phys.) *quorum ultima sunt unum,* unde *text.* 26. sic ait : *Dico,* inquit, *esse continuum cum idem fiat, et unus utriusque terminus eorum, quæ tanguntur, et sic significat rationem continui, hoc autem esse non potest, cum duo sint ultima,* ibi Commentator. *Continua autem sunt sese, id est, quorum ultima adunantur apud contactum, et fiunt unum secundum quod significat hoc nomen, id est, in rebus naturalibus et artificialibus ; in naturalibus vero dicimus quod continua sunt illa, quorum ultima sunt unum naturaliter, ut in membris continuis; et in artificialibus, quando ultima eorum fiunt unum per artificium. In mathematicis vero dicimus continua, quando ultimum unius ima-*

40.

Quæ sint continua in naturalibus.

ginatur esse commune eis, ut punctus, qui est commune eis, et linea duabus superficiebus, et ista continuatio non est naturalis, hæc ille.

41. Ex hoc apparet, quod caro punctualis, cum alia carne punctuali non faciet aliquod continuum, quia oportet assignare ultima esse unum, et hoc per continuationem alicujus medii, quod sit principium unius et finis alterius. Nec faceret contiguum, quia *contigua sunt illa, quorum ultima sunt simul, et se tangunt*, ita tamen quod ultima eorum non sint unum, sicut est in continuis. Unde Philosophus 5. *Physic. text. com.* 22. *Dico*, inquit, *contigua, dum extrema sunt insimul.* Ibi Commentator: *Contigua sunt corpora, quorum ultima sunt, scilicet superficies insimul, ita quod inter illas non est corpus extraneum, et hæc est contiguatio naturalis*; *contiguatio vero Mathematica est in magnitudinibus, quorum ultima supponuntur. Si igitur fuerint corpora, superponuntur superficies eorum contiguæ, si superficies, superponentur lineæ, et si lineæ superponentur puncta, sic dicimus quod punctus superponitur puncto. Sed hic non intendit Mathematicam, quoniam in Mathematicis duo ultima revertuntur in unum, et sic assimilantur continuo. In natura vero duo ultima remanent duo demonstrata*: hæc ille.

SCHOLIUM.

Refutat alium modum, quo dicitur dari minimum per se existens, non tamen minimum in toto, quo non est dabile minus, quia partes homogeneæ sunt ejusdem rationis cum toto, et sic divisibiles ut illud. Ostendit etiam non dari minimum in motu, quia in locali datur successio ex ratione quanti, et sic non tenet prima solutio de minimo secundum formam. Vide. Scot. 6. Phys. quæst. 10.

Secunda (a) responsio non videtur excludere rationes prædictas, 19.
quin totum non esset compositum ex indivisibilibus, vel ex minimis partibus in toto ; tamen videtur posse poni minimum in motu, pro eo quod pars motus per se est antequam sit aliquid ulterius totius, et illa pars formæ secundum quam est motus, præcedit omnes alias partes illius formæ, non tantum natura, sed etiam duratione, et ita tunc videtur esse per se, et non in toto; si igitur sit minimum in naturalibus quod possit per se esse, videtur esse minima pars formæ, quæ potest induci per motum et ita minimus motus.

(b) Sed contra illam, responsionem arguo, quia sicut essentiale est quanto posse dividi in partes, ita est ei essentiale, quod singulum eorum, in quæ dividitur, possit esse hoc aliquid; igitur nulli eorum repugnat per se esse.

(c) Confirmatur ratio et ista consequentia; tum quia partes illæ sunt ejusdem rationis quantum ad formam et materiam; cum toto igitur possunt habere per se existentiam, sicut et totum potest; tum, quia si essent per se, essent individua ejusdem speciei, cujus totum est individuum. Absurdum autem videtur, quod aliquid habeat in se naturam illam, unde sit individuum, vel posset esse individuum alicujus speciei, ita quod simpliciter non repugnat sibi posse esse individuum illius, et si repugnet posse esse simpliciter, et hoc saltem de illis, quæ non sunt accidentia; loquimur

Loquitur de toto homogeneo.

De quo ...ra q. 4.

enim modo de substantiis homogeneis, quæ non inhærent essentialiter, tum etiam, quia partes sunt naturaliter priores toto, igitur non repugnat eis contradictorie posse esse priores duratione ipso toto, sicut quia repugnat ipsi toti esse prius natura hoc modo, ideo sibi repugnat contradictorie ex parte sui esse prius duratione.

Videtur ergo quoad hoc dicendum, quod sicut forma naturalis non tollit a toto naturali, quin ita sit totum semper divisibile per quantitatem, sicut quantitas esset, si sola esset, ita etiam non tollit quin quodlibet divisum posset per se esse, quantum ex se est, et ex parte sui, sicut posset quælibet pars quantitativa in quam divideretur quantum.

20. Id est in ...rrumpens.

Et si dicas, (d) quod statim converteretur in continens, ista responsio non videtur esse ad intellectum quæstionis ; quærimus enim minimum potens per se esse ex ratione intrinseca, hoc est, qui per aliquod intrinsecum repugnat contradictorie minus eo per se esse ; nulla autem ratio hujus impossibilitatis intrinseca assignatur, si totum corrumpatur, circumscribamus enim omne continens et omne corruptivum, et quod aqua sola sit in universo, quæcumque aqua data dividatur, quia hoc est possibile, ut probatum est contra primam responsionem ; ista, in quæ fit divisio, non erunt nihila, quia hoc est contra rationem divisionis, nec erunt non aqua ex sola ratione divisionis, quia tunc aqua componeretur ex non aquis. Non etiam repugnabit formæ aquæ ista parvitas, quæ jam est in actu, quia ita parva præfuit, licet in toto ; nec per ipsam divisionem corrumpetur aqua, quia circumscriptum est omne corruptivum ex hypothesi ; non videtur igitur aliqua ratio intrinseca, quare naturali repugnet quin semper quocumque per se exsistente, possit aliquid minus eo per se existere, licet ratio extrinseca forte impeditiva talis per se existentiæ assignetur contrarietas corrumpentis.

...lla divisio ...r se facit ...rire formam ...isi, unde non vi...ntibus ...a datur ...nimum ...od sic per se ...quendo. ...edium ...turale est ...mpossi-

(c) Arguo etiam contra utramque responsionem simul, quia neutra salvat minimum in motu, propter quod improbandum tacta est aliqualiter præcedens deductio ; licet enim medium in motu locali non posset cedere mobili, nisi esset naturale, tamen si per impossibile, medium Mathematicum posset cedere mobili Mathematico, vere esset successio in motu tali propter divisibilitatem medii, prius enim pertransiret mobile priorem partem spatii quam posteriorem. Etiam modo, sicut per accidens est in locato, ex parte locati, inquantum locatum est, quod habeat qualitates naturales, sicut patet per Philosophum, 4. *Physic. de cubo*, et per accidens ex parte loci, inquantum locus est, quod habeat qualitatem naturalem, *ex q.* 1. *de loco*, quia licet naturalitas conveniat locanti, tamen per accidens convenit loco, ita etiam licet necessario, tamen omnino per accidens convenit motui secundum locum, sive motui secundum *ubi*, quod est in locato per se, inquantum respicit per se locum, quod qualitas naturalis sit in ipso * motu, vel quod

tum habens qualitates naturales mathematicum est tantum quantum. Text. 26.

* al. moto.

sit in illo, secundum quod est motus, sive in magnitudine, super quam fit motus per se; igitur ratio successionis est quantitas, vel in magnitudine, vel in mobili, vel in utroque.

Non dari minimum in motu. Vide 1 0. Metaph. text. com. 4.

(f) Ex hoc destruitur prima responsio, quod non faciat pro minimo motu, quia ex quo, secundum eam, non est accipere in eo minimum secundum quod quantum, et successio est in motu locali per se, ex ratione alicujus inquantum quantum, sequitur quod in motu locali nullo modo posset esse minimum, et ita nec in aliis motibus, quia non ita immediate concedatur de alteratione, si ponatur motus vel successio secundum formam; tamen sequitur per locum a majori negative; nullus enim motus velocior est latione, et ita nullus potest habere partes indivisibiles, si iste necessario habeat partes divisibiles.

21. (g) Ex eodem etiam destruitur secunda responsio, quod non faciat pro minimo motu, quia in magnitudine, super quam est motus, non est accipere minimam partem; igitur nec minimum transitum super illam magnitudinem, quia illo minimo transitu oporteret pertransire minimam partem magnitudinis.

Id est secundus sensus solutionis Ægidii.

(h) Secunda etiam responsio, quantum ad minimum motum, destruitur etiam per alia. Primo, quia quando movens est præsens et vincens, super motum non potest poni illa ratio extrinseca, propter quam negatur tale minimum posse per se esse, scilicet præsentia corruptivi, quia præsentia moventis et producentis tale minimum tunc vincit omne contrarium corruptivum.

Partes minimi per se non converti in corrumpens.

(i) Similiter quodcumque datum minimum in successivis posse esse in fluendo, hoc est minimum ibi simpliciter esse in toto, quia pars successivi non habet aliud esse in toto, quam unam partem fluere ante aliam partem, quæ partes fluentes integrant totum; sicut igitur in toto permanente, hoc est, partem esse in toto, est partem permanentem esse continuam alteri parti permanenti in toto, ita in successivo, partem esse in toto, est partem fluentem continuari alteri parti fluenti.

COMMENTARIUS.

(a) *Secunda responsio non videtur excludere*, etc. Hîc Doctor dicit, quod secunda responsio (quæ fuit quod minimum secundum formam potest dari, sic intelligendo, quod aliquod minimum naturale sic potest per se existere, quod si amplius divideretur non posset per se existere) non excludit illas rationes Mathematicas, nam ex ista responsione videtur sequi, quod potest haberi minima pars motus per se existens, quæ si amplius divideretur, non esset aliqua pars motus per se existens, et similiter potest haberi minima pars formæ per se existens, ut puta minima pars albedinis, quæ si amplius divideretur in partes non esset albedo; hoc idem esset dicendum de minima carne, et de minimo esse. 42.

Declaratio litteræ.

Declaro tamen hanc litteram. Cum dicit : *Tamen videtur posse poni minimum in motu pro eo quod pars motus per se est, antequam sit aliquid alterius totius*, patet, quia si detur motus unius horæ,

primo habetur aliqua pars motus, quam illa intelligatur pars motus unius horæ. Sequitur : *Et illa pars formæ, secundum quam est motus præcedit omnes alias partes illius formæ, non tantum natura, sed duratione*, patet, quia si acquiratur aliqua albedo successive, secundum quam sit motus, prius duratione habetur una pars quam alia; patet, quia si non prius duratione, sequeretur quod omnes partes illius formæ, secundum quam est verus motus, haberentur in instanti temporis, et sic motus fieret in instanti, quod est impossibile. Sequitur : *Et ita tunc videtur esse per se, et non in toto*, id est, quod illa pars formæ prior, et similiter illa pars formæ prior, prius intelligerentur habere *esse* per se existens, quam essent in aliquo toto. Sequitur : *Si igitur sit minimum in naturalibus, quod possit per se esse, videtur esse minima pars formæ, quæ possit induci per motum*, et per consequens posset dari minimus motus, quod est inconveniens.

43. n minimum sit dari. (b) *Sed contra istam responsionem arguo.* Hîc Doctor arguit, quod tale minimum non possit dari, quia si illud minimum divideretur in partes, quælibet pars esset hoc aliquid, et per consequens illud tale non esset minimum per se existens. Et probat, quia sicut essentiale est quanto posse dividi in partem, ita est ei essentiale quod singulum eorum, in quæ dividitur, possit esse hoc aliquid, igitur nulli eorum repugnat per se esse; cum ergo minima pars formæ naturalis sit quanta, sequitur quod erit divisibilis in partes, et illæ partes in quas dividitur essent per se hoc aliquid.

(c) *Confirmatur ratio et ista consequentia.* Consequentia est ista, quanto est essentiale, posse dividi in partes; ergo est ei essentiale, quod singulum eorum, in quæ dividitur, possit esse hoc aliquid. Probat modo istam consequentiam; tum, quia partes illæ sunt ejusdem rationis, quantum ad formam et materiam cum toto, igitur possunt habere ex se existentiam. Loquitur hîc Doctor de toto homogeneo constituto ex partibus quantitativis; et sic si dividatur, puta caro, in decem partes, illæ partes sunt ejusdem rationis cum toto, quia quælibet pars est caro, et sunt ejusdem rationis, et quantum ad materiam, et quantum ad formam; patet, quia sic totum componitur ex tali materia et tali forma, ita quælibet pars componitur ex simili materia et ex simili forma, ut patet; ergo si totum potest esse per se aliquid, sequitur quod quælibet pars possit per se existere et esse hoc aliquid. Sequitur :

Tum quia si essent per se, essent individua ejusdem speciei, sicut et totum est; hoc patet, quia si caro esset divisa actu in mille partes, quælibet pars esset per se individuum carnis, accipiendo tamen illas partes, ut abstrahunt ab *hîc* et *nunc*, et actuali existentia, sicut etiam est de tota carne singulari; ergo sicut non repugnat toti carni singulari posse per se existere, ita nec cuilibet parti, et hoc est quod dicit Doctor ibi : *Absurdum autem videtur.* Hîc Doctor non loquitur de individuis accidentalibus, quia illa non possunt per se existere, cum aliis inhæreant, sed loquitur de individuis substantialibus et homogeneis. Sequitur : *Tum etiam quia partes sunt naturaliter priores toto.* Hoc patet per unam propositionem Doctoris sæpe adductam, quod est prius natura alio positive, non repugnat sibi posse esse prius duratione, ut supra patuit *in isto 2. dist. 2. q. 1. et in 3. dist. 3. et alibi sæpe.*

Individua accidentalia non possunt per se existere.

(d) *Et si dicas, quod statim converteretur in continens*, id est, quod si diceretur quod si minima caro divideretur in duas partes, illæ partes converterentur statim

in continens, puta in aere vel in aliquo alio dissolvente et corrumpente illas partes, et convertente illas in aerem vel in aquam, et sic non possent per se stare. Littera clara est.

44. (e) *Arguo etiam contra utramque responsionem simul.* Hîc Doctor probat quod ista opinio non possit salvare minimum in motu, nam hæc opinio vult expresse, quod in motu sit dare minimum, quod motus componatur ex minimis, nam ex quo ista opinio vult, quod minimum tantum sit secundum formam et motus, (si per possibile vel impossibile, omnis forma naturalis esset sequestrata a quantitate) adhuc esset vere successivus, et sic daretur motus non habens minimum.

Declaratio litteræ.

Declaro tamen hanc litteram : *licet enim medium in motu locali non posset cedere mobili, etc. Prius enim pertransiret mobile priorem partem spatii quam posteriorem ;* medium naturale non tantum est compositum ex materia et forma, sed etiam est compositum ex partibus quantitatem habentibus. quod medium non est sine qualitatibus naturalibus consequentibus ipsum, ut patet de aere, qui inquantum est corpus naturale, potest cedere mobili, ut patet per experientiam; sed si tale medium esset tantum corpus Mathematicum includens lineam superficialem et profunditatem non posset cedere mobili. Hoc idem dico de corpore mobili, quod nisi esset corpus naturale, non posset localiter moveri, loquendo de motu locali circumscriptivo, *si tamen per impossibile medium Mathematicum,* scilicet corpus Mathematicum *posset cedere mobili Mathematico,* videlicet corpori Mathematico, *vere esset successio in motu tali propter divisibilitatem medii* . Sequitur :

An medium naturale sit sine qualitatibus.

45. *Etiam modo sicut per accidens est in locato ex parte locati, inquantum locatum est, quod habeat qualitates naturales*, patet hoc, quia locatum inquantum locatum non includit per se qualitates naturales ; patet, quia ratio quod aliquid possit locari circumscriptive est ultima superficies ipsius corporis locati, quod modo tale locatum sit calidum vel frigidum, et hujusmodi, accidit sibi inquantum locatum, et hoc patet, 4. *Phys. t. c.* 76. ubi sic habetur : *At vero, et cubus habet magnitudinem tantam, quantam continet vacuum, quod si calidum est, aut frigidum, aut grave, aut leve, nihilominus alterum inesse ab omnibus passionibus est, et si non divisibile sit ab illis*, id est, quod si ponatur corpus esse calidum vel frigidum, etc. illud corpus erit aliud ab illis passionibus, etiam posito quod sit inseparabile ab illis. Sequitur : *Quare et si separetur ab omnibus illis, et neque leve, neque grave sit, continebit æquale spatium,* et vide ibi Commentatorem, qui prolixe declarat intentum. Sequitur *: et per accidens ex parte loci inquantum locus est, quod habeat qualitatem,* patet, quia locus est ultimum corporis ambientis immobile primum, ut patet 5. *Phys. t. c.* 41. illud ultimum est ultima superficies corporis continentis, ut supra patuit, *q.* 1. de *loco* ; accidit ergo corpori locanti, ut locanti qualitas naturalis ; patet, quia non locat inquantum calidum vel frigidum, sed ratione ultimæ superficiei. Sequitur : *quia licet naturalitas conveniat locanti, tamen per accidens convenit loco.* Vult dicere, quod quamvis aeri vel aquæ, conveniant qualitates naturales, ita quod aqua determinet sibi de necessitate talem qualitatem naturalem, illa tamen qualitas convenit loco, scilicet, ultimæ superficiei aquæ tantum per accidens, quia ratio locandi circumscriptive est tantum ultima superficies locantis. Sequitur : *Ita etiam licet necessario, etc.* Vult dicere Doctor in

Doctrina peripatetica.

sententia, quod licet naturalitas semper insit motui locali, tamen accidit sibi inquantum est motus localis.

46. Pro clariori intelligentia hujus litteræ declaro aliqua. Primo, quod *ubi* est in locato per se, inquantum respicit per se locum; non enim *ubi*, quod est respectus locati circnmscriptive ad locans circumscriptive, in nullo modo dicendi per se convenit locato, cum sit accidens omnino inseparabile; sed locatum inquantum respicit locum sive sub illa ratione, sub qua respicit locum, includit *ubi* per se, quia tunc talis respectus sibi necessario inest, sicut dicimus quod Francisco sub illa ratione, qua respicit filium, inest per se. paternitas, licet absolute non insit per se. Nec accipio hîc *per se* secundum aliquem quatuor modorum, sed accipio *per se*, id est, absolute. Et sic cum dicit Doctor quod locatum per se respicit locum per se, etc. id est, quod si accipiatur locatum absolute per se, et sub illa ratione præcise, qua respicit locum, non convenit sibi naturalitas aliqua. Secundo, motus localis præcise consideratur secundum quod aliquid movetur acquirendo aliud et aliud *ubi*; et talís motus localis circumscriptivus fit ratione magnitudinis, vel ipsius mobilis vel spatii, super quod transit mobile. Ratione ergo magnitudinis vel spatii fit motus localis, quod modo mobile vel spatium habeant qualitates naturales, ut præcise considerantur inquantum fit ibi motus localis accidit eis, cum ratio successionis sit quantitas, vel in ipsa magnitudine, vel in mobili, vel in utroque, et sic patet ista littera.

...omod ...catum ...spiciat ...ocum.

47. (f) *Ex hoc destruitur prima responsio, quod non faciat pro minimo motu*, nam opinio illa habet dicere secundum primam responsionem, quod possit dari minima pars motus; sed hoc patet esse falsum et contra opinionem illam, quia secundum eam, non est accipere minimum in motu secundum quod quantum, et successio est in motu locali per se ex ratione alicujus inquantum quantum; patet, quia talis successio fit ratione quantitatis, vel ipsius mobilis, vel medii, vel utriusque, ut dixi supra, et sic in motu locali nullo modo potest esse minimum. Addit Doctor quod *nec in aliis motibus*, puta augmentationis vel alterationis, quia licet non ita immediate concedatur de alteratione, si ponatur motus vel successio secundum formam, tamen sequitur per locum a majori negative. Nullus enim motus velocior est latione, et ita nullus potest habere partes indivisibiles *si ist necessario habeat partes divisibiles*, patet, quia si caliditas, quæ acquiritur in aliquo subjecto, sive in aliqua magnitudine possit acquiri, secundum partes indivisibiles, tunc talis motus esset velocior quolibet motu locali, patet, quia ille motus est velocior, qui mensuratur minori tempore cæteris paribus. Nulla autem pars motus localis, quæcumque sit illa, potest acquiri in instanti, sed tantum acquiritur in tempore, cum motus non fiat in instanti; sed si aliqua pars alterationis esset indivisibilis, illa acquireretur in instanti, patet, quia non posset acquiri successive, et sic patet quomodo in alteratione non datur minimum, nec multo minus in augmentatione.

...rcipe ...enter ...quo ...imo.

(g) *Ex eodem etiam destruitur secunda responsio*, etc. Secunda responsio fuit, quod non potest dari minimum per se existens, et sic minimus motus per se existens. Et quod non possit dari minimus motus per se existens, patet, quia si motus est super aliquam quantitatem, oportet quod sit transitus primo alicujus partis, sed in quantitate secundum illam opinionem non datur minima pars: ergo nec in motu, qui est super illam quantitatem dabitur minimum, quod est contra illam opinionem. 48.

(h) *Secunda etiam responsio*, etc. Vult dicere Doctor quod hæc secunda responsio, quæ est de minimo per se existenti, primo destruitur quantum ad hoc quod dixit, quod si minimum divideretur converteretur in continens, etc. Probat, quod non converteretur, puta in casu, quando movens est præsens et vincens super motum.

(a) *Similiter quodcumque datum minimum*, etc. Hìc Doctor specialiter probat de motu, quod si daretur minimu motus per te, qui esset quoddam totum, tunc partes illius dicerentur partes inquantum fluunt, nam fluendo una continuatur alteri, quia prima pars fluit, et secunda advenit; sic ergo si minimus motus divideretur, et partes illæ non per se existerent, non esset inconveniens, cum non sit de ratione partis successivi, quod actu existat, sed quod fluat; sicut e contrario est de ratione permanentis, quod partes non fluant, sed quod permaneant in toto, et sic patet quomodo non oportet recurrere ad hoc, quod illæ partes converterentur in continens.

49 Dubia notabilia ex conclusionibus Doctoris. In littera Doctoris quinque conclusiones videntur prima facie dubiæ, quæ hìc per ordinem ponuntur, contra quas multis mediis instatur, ut magis earum veritas elucescat.

Conclusio prima : Sicut quælibet pars quanti inquantum quantum potest per se esse, ita quælibet pars quanti naturalis inquantum quantum naturale potest per se esse, sive non repugnat posse per se esse.

Conclusio secunda : Omne ens naturale homogeneum est simpliciter divisibile in semper divisibilia in infinitum.

Conclusio tertia : Sicut essentiale est quanto posse dividi in partem, ita est essentiale quod singulum eorum in quæ dividitur possit esse hoc aliquid.

Conclusio quarta : Si singulum eorum, in quæ dividitur quantum potest esse hoc aliquid; igitur nulli eorum repugnat posse per se esse.

Conclusio quinta : Partes sunt naturaliter priores toto ; igitur non repugnat eis contradictorie posse esse sine ipso toto.

Contra primam arguitur, et accipio 50.
ignem, pro quanto naturali, qui est vere suppositum. Et primo sic : si quælibet pars ignis potest per se esse; ergo quælibet divisa erit vere suppositum. Patet, quia sicut ignis totus ponitur suppositum, quia potest per se stare, ergo et quælibet pars ignis potest per se esse ; ergo quælibet divisa erit vere suppositum, patet, quia sicut ignis totus ponitur suppositum, quia potest per se stare, ergo et quælibet pars, si potest per se stare, et tunc in eodem igne erunt plura supposita, et tunc contradicit sibi, quia *in* 2. *dist.* 15. probat quod elementa non sunt in mixto, quia tunc essent plura supposita in eodem mixto, quod est inconveniens apud eum.

Secundo, sequeretur quod una pars ignis non posset communicari igni ut pars, quia hoc est contra rationem suppositi; suppositum enim dicit negationem duplicis dependentiæ, scilicet actualis et aptitudinalis ; vel ergo pars ignis esset in igne violenter, vel nullo modo posset communicari, ut pars, utrumque est inconveniens.

Tertio, sequitur quod ex pluribus partibus ignis non posset constitui unus ignis totalis, quia si quælibet nata est per se stare, et vere suppositum ex illis non potest fieri unum, quia ex duobus entibus in actu, saltem ultimato, cujusmodi est suppositum, non fit unum ex 7. *Metaph.*

Quarto, quia illa similitudo non valet de quanto inquantum quantum, et de quanto naturali inquantum naturale, quia

pars quantitatis separata non est suppositum, sicut nec tota quantitas, et ideo non videntur sequi alia inconvenientia de partibus quanti inquantum quantum, quæ sequuntur de quanto naturali inquantum naturale, quia quælibet pars ejus, si posset per se stare, esset suppositum.

Quinto, sequeretur quod minima pars ignis posset vere agere, sicut et totus ignis compositus ; patet, quia esset simpliciter ejusdem rationis et ejusdem speciei specialissimæ, et talia sic se habent, quod convenit uni et alteri convenit.

51. Respondeo ad primum, quod Doctor non contradicit sibi, quia si quatuor elementa essent in mixto, essent quatuor supposita perfecta, quæ non concurrunt ad constituendum tertium ; et essent ibi supposita vere distincta et vere subsistentia, et non tantum inexistentia. Hîc autem essent supposita tantum inexistentia, et partes unius suppositi totalis.

Ad secundum, dico primo quod nihil est proprie suppositum, quod est natum esse pars alterius, quia hoc est contra rationem suppositi ; dico secundo, quod communicari alteri potest intelligi multipliciter. Primo in ratione suppositi, ita quod in se non sit suppositum, sed tantum in altero, sicut natura humana in Verbo. Secundo, ut sit suppositum in se, imperfectum tamen, et quod sit pars integralis alterius, et tunc dico, quod pars in toto non tantum subsistit subsistentia totius, sed etiam propria. Dico tamen distinguendo, quod *pars* potest multipliciter accipi. Primo pro parte integrali. Secundo pro parte essentiali. Secundo modo pars essentialis separata nunquam esset suppositum proprie, et sic dicitur suppositum ratione totius essentialis. Primo modo, aut est pars totius homogenei, quod non est natum esse pars alterius compositi heterogenei ; aut est pars homogenei, quod est natum esse pars alterius heterogenei, sicut caro hominis. Primo modo dico, quod quælibet pars nata est esse suppositum, ut patet de partibus ignis vel lapidis, et sic tale suppositum potest esse pars alterius integralis ; et tales partes sunt ibi, quasi secundum juxtapositionem ; ibi enim non est informatio unius partis ab alia. Secundo modo dico, quod si pars illius heterogenei nata sit esse suppositum, quod etiam quælibet pars illius partis homogeneæ nata est esse suppositum. Ex hoc etiam apparet clarior responsio ad primum argumentum, quia in mixto elementa non ponerentur ut partes integrales, nec alicujus homogenei nec heterogenei, sed ponerentur partes essentiales mixti, et tunc est inconveniens ponere plura supposita esse partes essentiales alicujus. Posset etiam dici secundum aliquos, quod pars ignis separata est actu suppositum, et unita non est actu suppositum, sicut natura humana unita actu Verbo non est suppositum in se, sed separata sic. Sed hoc non videtur esse verum, quia pars ignis non est in igne, sicut natura humana in Verbo, quia ignis non videtur terminare in ratione suppositi dependentiam suæ partis integralis, cum totus ignis dependeat in essendo et existendo a suis partibus integralibus, licet partes ut in toto habeant perfectius *esse* pro quanto participant *esse* totius, non tamen proprie dependent a toto ut a supposito, imo, quod sic terminat dependentiam in ratione suppositi est prius, sed partes, ut constituunt totum integrale, sunt priores, ergo ; videtur ergo alia responsio melior.

Pars potest multipliciter accipi.

Ad tertium dico, quod Philosophus loquitur de partibus essentialibus, ut patet ibi, et non de partibus integralibus, quæ integrant totum quasi secundum juxtapositionem, cum quælibet pars sit

52. distincte signabilis, quia suppositum, non est perfectibile essentialiter ab alio, nec potest aliud essentialiter perficere, et sic Philosopho 8. *Met.* loquitur, quod ex duobus entibus in actu non fit tertium essentialiter.

Ad quartum dico, quod est simile quantum ad hoc, qnod sicut pars quanti separata ab ipso, ita potest existere sicut quantum, licet nullo modo sit suppositum, quia nec quantum ; si tamen quantum esset suppositum, ita quælibet pars esset suppositum separata, sed quia quantum naturale, ut ignis est vere suppositum, ita et quælibet pars homogenea illius erit suppositum separata.

Ad quintum dico, quod requiritur etiam debita dispositio ad hoc ut possit agere, qualis non apparet in minima parte ignis, et de hoc dicam inferius.

53. Instatur contra secundam.

Contra secundam arguitur primo, quia si quælibet pars quanti naturalis est divisibilis in infinitum ; ergo pars erit æqualis toti, quia ita pars est divisibilis in infinitas partes sicut totum ; ergo. Tum, quia infinitum posset excedi, patet, quia totum continet plures partes, quarum quælibet est divisibilis in infinitum ; ergo.

Secundo sic, ergo possunt esse infinitæ partes in actu, patet, quia frustra est illa potentia, quæ non potest reduci ad actum ; tum, quia potentiæ passivæ correspondet aliqua activa, sed quantum est divisibile in infinitas partes ; ergo aliqua potentia activa potest illud actu dividere.

Tertio datur prima et ultima pars quanti ; ergo non est divisibile in infinitum. Patet consequentia, quia tale non habet nec primum, nec ultimum. Antecedens patet, quia quantum terminatur duobus punctis, modo pars terminatur ad punctum indivisibiliter ; patet, quia illa immediate tangit punctum, ita quod inter punctum, et illam partem immediate tangentem, non est alia pars.

Quarto, sequeretur quod aliquod quantum naturale esset intensive infinitum, patet, accipio ignem intensum ut duo, si est divisibilis in infinitos ignes, quilibet eorum erit intensus ut duo, et sic essent in eodem igne actu infinitæ perfectiones, quia quælibet pars ignis in se est perfectionis ut duo.

Quinto, sequeretur quod quælibet substantia naturalis esset composita ex infinitis substantiis, patet, quia tales sunt divisibiles in infinitas substantias, ut patet de igne, aqua, et hujusmodi, sed hoc videtur impossibile ; tum, quia agens non posset generare substantiam, nisi transiret infinitas partes, infinitum autem non potest pertransiri ; tum, quia generatio non esset in instanti, quia divisibile in infinitum ab agente naturali non potest transiri in instanti, maxime si sit substantia generabilis.

Sexto sequeretur, quod intellectus creatus simul posset infinita disticte cognoscere. Patet, quia Angelus distincte et perfecte cognoscit ignem ; ergo distincte cognoscit omnem partem ipsius ignis, et illæ sunt infinitæ ; ergo. Illud enim distincte cognoscitur, cujus omnes partes actu perfecte cognoscuntur, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 3. *q.* 2.

Septimo, sequeretur quod quælibet pars 54.
ignis cum sit ita nata per se, esset sicut totus ignis, ut patet in prima conclusione, quod posset causare speciem intelligibilem in intellectu, puta Angeli, quia etiam de singularibus habetur species intelligibilis, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 3. *q. ult* et sic infinitæ partes ignis possent actu causare in aliquo intellectu creato infinitas species intelligibiles, quod est simpliciter impossibile.

Octava, si ignis est divisibilis in infinitos ignes, ergo quilibet est ita objectum

per se intelligibile actu, sicut ipse ignis. Patet consequentia, quia quilibet includit quidditative ens, quod ponitur adæquatum objectum intellectus; ergo erunt actu infinita intelligibilia naturaliter moventia intellectum; ergo quando ignis movet actu intellectum ad sui cognitionem quælibet pars ignis actu movet ad sui cognitionem. Nec valet dicere, quod ut separata movet, sed non ut pars, contra, quia præcise est eadem entitas unita sicut separata, ergo etc. Et ultra sequitur, quod actu causantur infinitæ intellectiones in intellectu, quia quælibet pars ut separata, nata est habere et causare propriam intellectionem; ergo et unita, cum sit simpliciter eadem entitas.

Nono, sequeretur quod Sol cum sit vere quantus, esset vere divisibilis in infinitas partes, quarum quælibet esset Sol, et sic non repugnaret posse esse plures Soles, quod videtur contra Philosophum. Consequentia patet, quia omne quantum est divisibile in infinitas partes; ergo.

Decimo arguitur, quia etiam passio entis naturalis esset divisibilis in infinitas passiones, et sic sequeretur quod sicut ignis posset comburere magnum lignum, ita quælibet pars ignis, cum illa pars, sit æque intensa. Sequeretur etiam, quod sicut aliquod grave moveret se ad centrum, ita et quælibet pars posset se movere.

55. Solvuntur instantiæ. Respondeo ad primum. Dico primo, quod et si pars sit æqualis toti secundum partes proportionales, non tamen est æqualis secundum partes quantitativas. Dico secundo, quod *majus* et *minus* sunt tantum passiones quanti finiti et non infiniti, ut dicit Doctor *in isto* 2. *dist.* 1. *q.* 3. Et cum dicitur quod infinitum excederetur, dico quod pars secundum partes proportionales est ita infinita sicut totum, nec in toto possunt esse plures partes, quia in utroque sunt infinitæ; si enim in toto essent plures, possent numerari, incipiendo a prima parte, quæ non est dabilis; sunt tamen in toto plures secundum quantitatem, sed non secundum proportionem.

Ad secundum dico, quod etsi tales potentiæ sint reducibiles ad actum, non tamen simul, sed successive in infinitum, ut patet in corpore. *q.* 9. Cum dicitur de potentia activa, concedo quod eo modo quo ponitur passiva, potest poni activa correspondens, et sic concedo quod sicut quantum est successive divisibile in infinitas partes, ita potentia activa potest successive dividere; modo repugnat quanto posse simul dividi in infinitas partes, ut patet a Doctore *q.* 9. vide ibi.

Ad tertium facilis est responsio. Dico enim quod licet pars immediate terminetur ad punctum, et versus punctum immediatum non sit divisibilis, tamen simpliciter est divisibilis ex alia parte in infinitum.

Si dicatur, sicut in quanto datur primum punctum, ut patet, ergo pars, quæ immediate sequitur punctum, erit prima pars quanti; patet, quia illa tangit punctum indivisibiliter, quia ante illa immediata non est prior, quia tunc non esset immediata puncto.

Dico, quod non potest dari pars aliqua, quæ sit omnino indivisibilis, quia quacumque data, etiam immediatissima puncto, cum sit quanta est divisibilis in infinitum, et si divisibilis, ergo non primo, imo dico, quod ipsi puncto una est immediatior alia in infinitum, quia quacumque immediata assignata, adhuc alia est in infinitum immediatior.

Ad quartum dico, quod si poneretur albedo intensa ut unum, et esset extensa super magnam superficiem, ita esset in- 56.

tensa in minima parte, sicut in tota superficie, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. et idem gradus intensionis ita perfecte esset in minima parte, sicut in tota superficie; si ergo esset divisa in infinitum, in qualibet parte esset tantum unus gradus intensionis, et si modo sint unitæ, ita possunt omnes habere proprium gradum intensionis; non tamen sequitur, quod sit infinite intensa, quia omnes illi gradus sunt simpliciter ejusdem rationis, ita quod quilibet est præcise intensus ut unum, sive quælibet pars est præcise intensa ut unum, et hoc non facit majorem perfectionem intensivam; sed major perfectio intensiva est secundum alium et alium gradum intensionis, ita quod intensa ut quatuor, est perfectior intensa ut unum.

Responsio singularis et notabilis. Dico etiam, quod albedo illa esset infinita tantum extensive, quia sicut in illa sunt infinitæ partes, et quælibet habet proprium gradum intensionis, ita sunt ibi infiniti gradus intensionis, et sic infinita tantum extensive. Nec est inconveniens esse aliquod infinitum extensive, et hoc tantum secundum gradus inexistentes, sicut etiam ignis est infinitus extensive, quia divisibilis in infinitas partes, quæ actu sibi inexistunt, et quælibet pars habet propriam perfectionem. Esset tamen inconveniens, quod in igne essent infinitæ partes actu subsistentes et divisæ, quia tunc daretur infinitum in actu secundum numerum, quod est contra Philosophos, licet forte non esset inconveniens, nec repugnans veritati. De hoc vide Doctorem *in* 3. *dist.* 14. Posito ergo, quod in uno quanto sint infinitæ perfectiones, ita quod quælibet pars habeat propriam perfectionem, et sic infinitæ perfectiones secundum infinitas partes, et sic infinitum extensive, non tamen sequitur, in quanto sunt actu infinitæ perfectiones inexistentes; ergo est infinitum intensive, quia si esset infinitum intensive, quælibet pars quanti haberet infinitos gradus intensionis. Nam gradus intensionis sic se habent, quod quando dicimus, album est intensum ut quatuor, omnes illi gradus sunt in qualibet parte albi, et si esset intensum in infinitum, in qualibet parte albi essent infiniti gradus intensionis. Non sequitur, ergo in albo sunt infiniti gradus intensionis, sed infinitæ partes inexistentes, reddendo singulos gradus singulis partibus; ergo album est infinitum intensive, non sequitur, sed tantum sequitur, ergo est infinitum extensive, et etiam extensive est tantum infinitum secundum *quid*, quia tantum secundum partes inexistentes.

Si dicatur quod bene sequitur, est infi- 57.
nitum extensive, ergo et intensive, quia plura bona æqualia, puta decem, æquivalent uni bono intensive, puta si sint decem alba intensa ut duo, æquivalent uni albo intenso ut viginti, et hoc patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. *et in quodlib. q.* 20. ergo si in uno albo sunt infinitæ partes æquales secundum perfectionem, tunc æquivalent bono infinito intensive, et sic si essent actu infiniti homines, æquivalerent bono infinito intensive.

Respondeo, concedendo quod æquivalerent alicui bono infinito intensive, et hoc loquendo de gradibus intensionis consequentibus perfectionem non specificam, sed individuorum. Si ergo essent infinitæ albedines actu, quarum quælibet esset intensa ut unum, vel ut duo, æquivalerent uni albedini intensive infinitæ, licet talis albedo nullo modo esset possibilis, ut patet subtiliter a Doctore *in* 3. *dist.* 13. et sic unum singulare albedinis excederet in infinitum alia singularia albedinis.

Si dicatur, quod tunc talis albedo intensive infinita esset Deus, quia infinitæ perfectionis : Notabilis distinctio.

Dico, quod *infinitum intensive* accipitur pro nunc dupliciter, quia quoddam dicitur infinitum intensive præcise secundum gradus consequentes naturam individui, sicut dicimus quod una albedo est intensior alia, et tale infinitum, puta aliqua albedo, et si excedat omnem albedinem in infinitum secundum gradus intensionis, consequentes conditiones individuales, non tamen excedit aliam secundum gradus consequentes naturam specificam, sive secundum gradum specificum, quia ut sic, etiam minima albedo est ita specifice, sive quidditative perfecta, sicut infinita albedo intensive. Aliud est infinitum intensive secundum gradus specificos, sive quidditativos, sive secundum gradus consequentes præcise naturam specificam, et tale infinitum æquivalet secundum perfectionem infinitis speciebus, et hoc modo ponitur natura divina intensive infinita; et infinitum primo modo dicitur infinitum secundum *quid*, quia non diceretur absolute infinitum ens simpliciter, quia adhuc esset ens limitatum, sed secundo modo, diceretur infinitum simpliciter, quia infinitum ens simpliciter excludens omnem imperfectionem, et includens omnem perfectionem simpliciter ; et sic patet quid dicendum ad difficultatem. Sed an tale infinitum secundum *quid* sit in genere, vide quæ dixi *in primo*, *dist.* 8. *quæst.* 2.

58. Ad quintum, concedo quod est ex infinitis substantiis, et etiam patet responsio ex dictis supra, quomodo infinitum non potest pertransiri. Et cum dicitur de generatione, dico primo, quod fit in instanti, quia illa primo terminatur ad substantiam, ut priorem quantitate, et sic simul tota inducitur. Dico secundo, quod non habeo pro inconvenienti, quod substantia generetur in tempore, ut patet a Doctore 9. *Metaph.*

uomodo itellectus

Ad sextum dico, quod intellectus Angeli potest cognoscere ignem distincte, secundum omnes partes essentiales, et secundum omnes partes integrales secundum quantitatem, sed non secundum proportionem, quia actu non cognoscit infinita, potest bene cognoscere infinita in infinitum semper cognoscendo unum post aliud. Dico secundo quod forte non esset inconveniens, quod cognosceret infinitas partes inexistentes, sed non infinitas subsistentes, sed prima responsio est melior, ut videtur.

Angeli non cognoscit infinita.

Ad septimum dico, quod si pars ignis esset separata et disposita, posset causare propriam speciem, sed quando est unita et pars totius, tunc concausat, et sic concedo quod omnes partes ignis æque dispositæ concurrunt ad causandum tantum unam speciem intelligibilem ipsius ignis, an modo separata possit, de hoc alias.

Ad octavum concedo, quod si quælibet pars ignis esset per se, esset per se actu intelligibilis, si tamen esset disposita, et posset causare partialiter sui cognitionem, tamen ut est pars alterius, omnes illæ partes æque propinquæ et dispositæ concurrunt concausando tantum unam intellectionem, qua cognoscitur totum et pars, non tamen quod simul omnes partes secundum proportionem distincte concipiantur, sed sufficit quod confuse concipiantur.

Ad nonum concedo, quod non repugnat posse esse plures Soles, etiam secundum viam Philosophi, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 3. *et in quodlib. quæst.* 2.

An possint esse plures Soles.

Ad ulttimum concedo, quod totum potest movere se, quia est dispositum, cum sit debitæ quantitatis, sed negatur, quod quælibet pars, cum non sit in debita quantitate. Et licetDoctor *in isto* 2. *dist.* 2. *q.* 10. dicat quod quælibet pars gravis moveat se, debet intelligi, ut est in toto gravi, quia tunc quælibet concurrit, hoc idem dico de igne et caliditate.

59. Contra tertiam conclusionem, et probo quod non quælibet pars esset individua, puta alicujus ignis. Primo sic, quia si ignis est unum singulare, et dividatur in plures partes, quarum quælibet est singularis, sequitur quod quælibet habebit propriam hæcceitatem, et tunc quæro aut habebit illam prius, aut in divisione fuit causata? Non primo, quia tunc unum singulare non esset unum singulare, quia in eo essent plures singularitates, imo infinitæ. Non secundo, quia non videtur, quod in divisione continui statim causetur nova entitas absoluta, qualis est hæcceitas.

Secundo si hîc ignis est divisibilis in plures ignes singulares (cum singularitas sit prior quantitate, loquendo de singularitate substantiæ, ut patet a Doctore *in dist.* 3.) sequitur quod hæc substantia lapidis esset divisibilis in partes infinitas, et sic hæc substantia lapidis necessario includeret infinitas hæcceitates; si enim non esset sic divisibilis, nunquam per quantitatem advenientem posset actu dividi, et sic sequeretur quod nunquam posset esse aliquod singulare substantiæ, quin semper includeret infinitas singularitates, quod est valde inconveniens.

Tertio arguitur, quia secundum Doctorem *in* 2. *dist.* 3. singularitas est realiter idem naturæ, cujus est; ergo singularitas ignis erit simpliciter idem realiter naturæ ignis contractæ per singularitatem, et simpliciter realiter idem cum tota natura contracta; ergo non posset dividi natura ignis contracta, quin et ejus singularitas divideretur, quod videtur inconveniens, quia singularitas est indivisibilis, quia est idem quo singulare est indivisum a se, et divisum a quolibet alio. Et ultra, si ponatur divisibilis, tunc sequitur quod una pars singularitatis erit præcise idem cum una parte naturæ contractæ, et alia pars alteri parti, et sic de aliis, et sic nulla una singularitas esset idem toti naturæ contractæ, quod est inconveniens.

Quarto arguitur, quia plura singularia ejusdem speciei specialissimæ non concurrunt ad compositionem alicujus tertii; patet, quia duo homines non faciunt unum hominem, nec duo lapides unum lapidem, quia tunc non essent in recta linea prædicamentali, quia pars non est in Prædicamento, ut etiam patet a Doctore *in* 2. *dist.* 1. *q. ult.* 60.

Pars non est in prædicamento.

Quinto arguitur, unum individuum nunquam est in potentia, ut perficiatur ab alio individuo ejusdem speciei, ut patet, sed si partes ignis essent individua, tunc perficerentur ab ipso toto igne, patet per Doctorem *in* 3. *dist.* 1. *contra opinion.* quia partes in toto sunt in potentia ad formam totius, et perficiuntur a forma totius.

Respondeo ad primum, concedo quod quælibet pars habet propriam hæcceitatem, et hoc ante divisionem, quia partes sunt priores toto, et per consequens in illo priori habent propriam hæcceitatem, sicut propriam entitatem.

Ad secundum concedo, quod substantia ignis, ut prior quantitate est indivisibilis in infinitas substantias, et concedo quod includit infinitas hæcceitates. Et cum dicitur in primo argumento, quod tunc non esset unum singulare, dico, quod si totum integrale dicit aliam entitatem realiter distinctam ab omnibus partibus integralibus, quod ignis erit unum singulare una hæcceitate realiter eadem sibi. Si vero non dicat aliam entitatem a partibus, tunc dico, quod erit unum singulare aggregatum ex infinitis partibus singularibus, et sic erit constitutum ex infinitis singularibus. Et ultra concedo, quod in substantiis homogeneis non potest dari aliquod singulare quin illud sit divisibile in infinita singularia.

Totum physicum non potest separari a partibus.

Ad tertium dico, quod si totum integrale dicit aliam entitatem a partibus, quod habet hæcceitatem realiter eamdem sibi; et sicut illa entitas resultans est indivisibilis in plures tales entitates, sic et ejus hæcceitas, sicut humanitas est indivisibili in plures humanitates, ita et ejus hæcceitas. Si vero totum integrale non dicit aliam entitatem a partibus, dico, quod quælibet pars habet propriam hæcceitatem contrahentem illam partem ad *esse* individuale, quæ est eadem sibi, sed ex omnibus partibus integratur totum.

Ad quartum dico, quod intelligitur sic, quod non concurrunt ad componendum tertium sic, quod unum singulare sit potentiale ad aliud, ita quod unum informetur ab alio, sed non intelligitur, quod non possint concurrere ad integrandum aliquod totum, ubi non est informatio unius ab alio.

Ad quintum dico, quod totum non informat partes, nec perficit per informationem, ut patet a Doctore *in* 3. *dist.* 2. Sed pars, ut est in toto dicitur perfici pro quanto, dicitur participare perfectionem totius, non quod ibi sit aliqua informatio; et sic Doctor intelligit.

61. Quomodo forma sit vere individuum.

Contra quartam arguitur primo, quia quantum, ut ignis, dividitur in materiam et formam, et forma est vere individuum, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 3. et tamen forma secundum Philosophum non potest per se esse, quia tantum habet *esse* in composito, ut etiam tenet Doctor *in* 2. *dist.* 17. *et in* 4. *dist.* 43. *q.* 2.

Secundo arguitur, si minima pars ignis, qui est individuum potest per se esse, sive existere, aut est ratione quantitatis, aut ratione substantiæ ignis. Non primo, quia nullum est accidens, quod sit alicui ratio subsistendi, ut atet. Non secundo, quia ponitur, quod individuum quanti, ut quantum potest esse per se esse.

Tertio arguitur, nihil quod habet esse inexistens potest per se esse, sed omnes partes quanti existunt ipsi quanto; ergo non possunt subsistere; si enim possent per se stare, cum in quanto sint infinite inexistentes, sequeretur quod actu possent infinite subsistere.

Respondeo ad primum, quod talis divisio non intelligitur in partes essentiales, sed in partes integrales.

Ad secundum dico, quod ratio per se standi est duplex negatio, de qua Doctor *in* 3. *dist.* 1. *q.* 1. quæ duplex negatio tantum nata est inesse substantiæ perfectæ, quæ nata est vere subsistere, sicut substantia composita reponibilis in Prædicamento, vel substantia simplex ut Angelus, vel alia substantia simpliciter immaterialis, de quibus *in.* 3. *Doctor, et in* 1. *et in quodlib.*

Ad tertium negatur ista propositio, scilicet quod nihil inexistens alteri possit per se stare, quia videmus per experientiam, quod pars quanti inexistit quanto, et tamen separata per se existit. Et cum dicitur, quod tunc possent infinitæ subsistere, concedo successive, sed non simul in actu, vel infinitæ in infinitum, ut dixi supra.

Contra quintam, et primo probo, quod partes non sunt naturaliter priores toto, quia aut sunt priores positive, aut privative seu negative. Si primo, sequitur quod actu possunt existere sine toto, ut patet a Doctore *in* 2. imo quod est sic prius natura, est etiam prius duratione, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 1. *q.* 2. et in 3. *dist.* 3. *q.* 1. Si secundo, sequitur quod si non prævenirentur ab aliquo causando totum, quod essent priores duratione, ut patet a Doctore *in* 2. *ubi supra.* 62.

Secundo arguitur, quia hæc conclusio non tantum est vera de partibus integralibus, sed etiam de partibus essentialibus.

Tunc sic, si forma substantialis ignis est naturaliter prior composito, et certum est, quod non habet *esse a* se, ergo ab alio; ergo productio prius terminatur ad formam quam ad compositum; ergo non producitur eadem productione, qua et compositum, quod est contra Doctorem *in* 2. *dist.* 17. *et in* 4. *dist.* 43. *quæst.* 2. etiam de anima intellectiva, secundum viam Philosophi.

Tertio arguitur principaliter, quia sequitur quod forma partis haberet *esse* existentiæ, et non esse præcise in composito, quod est contra Doctorem *in* 2. *dist.* 17. quod autem haberet *esse* existentiæ, patet, quia forma dat *esse* principaliter composito, ut ab omnibus conceditur, et per te est prior naturaliter composito; ergo in illo priori habet verum *esse* reale.

Quarto arguitur contra illud quod dicit, quod *partibus non repugnet posse esse sine composito, quia priores naturaliter*, quia sequitur quod forma ignis et materia possent existere sine composito ignis, quod est impossibile apud Philosophum, quia et si ponuntur separata, scilicet forma et materia, sequitur quod forma materialis posset existere sine materia, et e contra.

63. Quinto arguitur, quia forma et materia, etiam ut simul unita, sunt prius composito, saltem naturaliter; ergo possent esse unita sine composito, quod est simpliciter impossibile, et sic anima et corpus possent simul esse unita, et tamen homo non esset.

Sexto, si pars ut naturaliter prior toto, potest esse sine toto, sequitur quod omnes partes alicujus totius integralis, etiam unitæ, possint esse sine toto integrali; patet, quia ut unitæ, sunt naturaliter priores toto, ergo, etc.

Septimo, si omnes partes totius integralis, sive alicujus quanti possunt esse sine ipso toto, quia priores natura; ergo infinitæ partes actu possunt esse, et non inexistentes toti. Patet consequentia, quia totum in actu dependet ab omnibus suis partibus; ergo oportet quod omnes partes prius habeant esse in actu, quam intelligatur totum, et sic infinita in actu.

Octavo sic: causa non causat, nisi sit in actu, ut patet 3. *Phys. et* 5. *Metaph.* et causa etiam quando causat est prior causato, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 1. *et alibi.* Sed omnes partes totius integralis suo modo causant totum; ergo in illo priori sunt in actu; ergo actu sunt infinitæ partes priores toto, et per te eis non repugnat posse esse sine toto, ergo possunt esse actu infinitæ partes, et non inexistentes toti.

Nono principaliter arguitur contra hoc, quod in conclusione innuit, scilicet quod *non repugnat priori naturaliter posse esse sine posteriori naturaliter*, quia multa videntur sequi inconvenientia. Sequitur primo, quod non repugnat animæ intellectivæ posse existere sine intellectu et voluntate, cum sit naturaliter prior ipsis, ut potest elici a dictis Doctoris *in* 2. *dist.* 16; nec valet dicere, quod non distinguitur realiter. Modo propositio Doctoris debet intelligi de distinctis realiter, contra, quia ipse simpliciter loquitur, nam apud ipsum subjectum, et propria passio realiter non distinguuntur, et tamen conceditur quod non repugnat subjecto posse esse sine passione, quia prius naturaliter, ut patet *in* 2. *dist.* 2. *part.* 1. *q.*1. ubi admittit illam conclusionem Henrici.

Decimo arguitur, quia sequitur quod essentia divina, cum sit naturaliter prior attributis et proprietatibus personalibus, posset esse sine illis; patet, quia priori naturaliter non repugnat, etc. Illud autem est possibile, quod non repugnantiam includit simpliciter; sed omne possibile in divinis ad intra est necessario ibi in 64. Essentia divina est prior attributis

actu, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 2. et in *quodlib. q.* 2. ergo actu erit sine attributis et personis.

Undecimo, si sic, sequitur quod Deus posset facere punctum sine linea, cum sit prius naturaliter illa, et realiter distinctum. Similiter posset facere instans alicujus temporis sine tali tempore, a quo etiam realiter distinguit. Sequitur etiam, quod posset facere motum sine tempore, cum sit prior natura tempore, et realiter distinctus a tempore, ut ipse videtur tenere *in* 2. *dist.* 2.

Duodecimo, videtur sequi quod non repugnaret rei posse esse sine modo suo intrinseco, cum res sit naturaliter prior suo modo, cum sit immediatum fundamentum illius, et sic homo posset esse sine finitate, et Deitas sine infinitate, quæ infinitas est gradus intrinsecus, ut patet a Doctore *in* 1. *dist.* 3. *et in quodlib. q.* 5.

65. Respondeo ad primum, concedo utrumque membrum, et concedo quod ex ratione earum formali non repugnat esse prius duratione ; sed si non possunt, hoc est, quia unitæ necessario causant totum, quam causalitatem propter ejus imperfectionem Deus supplere non potest, et sic patet ad primum et secundum membrum. Dico ultra, quod conclusio Doctoris magis est de partibus integralibus, quia illæ possunt manere separatæ, non tamen ad invicem unitæ.

Ad secundum, concedo quod per divinam potentiam forma ignis posset esse sine composito et sine materia, et sic propria productione produci, ut etiam patet a Doctore *in* 2. *dist.* 22. *q.* 2. Dico secundo quod Doctor *in dist.* 17. *secundi*, loquitur de facto, et secundum viam Philosophi, et verum est quod si productio terminaretur ad formam pro aliquo instanti, in quo non terminaretur ad compositum, tunc forma posset per se stare ; si enim pro aliquo instanti, ergo et pro aliqua duratione. Sed quia agens naturale in nullo instanti potest producere formam, nisi in materia, ad quam unionem sequitur necessario compositum, ideo dicitur quod forma eadem productione producitur, qua et compositum, quia compositum proprie per se existit, et forma dicitur existere, quia compositum existit. Et ex hoc apparet responsio ad tertium argumentum, quia non repugnat per divinam potentiam posse existere sine composito ; de facto et per potentiam creaturæ non existit, nisi quia compositum existit. Ex his etiam apparet responsio ad quartum argumentum.

Compositum per se existit

Ad quintum, concedo quod ex ratione formali partium etiam unitatum non repugnat posse existere sine composito, sed quia necessario unitæ causant compositum una materialiter, et alia formaliter, ideo non possunt esse sine composito, nec Deus potest supplere causalitatem earum ; sicut etiam non repugnat albedinem esse sine albo, tamen albedini inhærenti subjecto repugnat esse sine albo. 66.

Totum non dicit tertiam entitatem aliam a partibus.

Ad sextum dico primo, quod partes integrales ut unitæ, non sunt naturaliter priores toto, quia totum integrale dicit tantum partes unitas ; non enim dicit tertiam entitatem aliam a partibus. Dico secundo, quod si diceret tertiam entitatem, quod ipse ut unitæ essent priores, et ut sic, absolute loquendo, non repugnaret esse sine toto, sed est repugnantia, quia necessario ut partes materiales causarent ipsum totum.

Causa quomodo sit prior effectu.

Ad septimum dico, quod ut unitæ non sunt priores toto, ut dixi supra, et si sint priores, ut supra ad sextum.

Ad octavum dico, quod causa est prior effectu, quando per ipsam causatur aliud, ut patet de efficiente, et etiam de causa materiali et formali respectu compositi,

quia est aliud ab ipsis causis; sed partes integrales homogeneæ non causant aliud a partibus, quia totum integrale nihil aliud est quam partes unitæ simul. Dico secundo, quod si teneatur quod causant aliud a partibus, quod absolute non repugnat, etc. sed repugnat aliunde, quia scilicet causant necessario tale compositum materialiter.

Ad nonum et ad alia sequentia, respondeo unica responsione, quod tali priori ex sua ratione formali non repugnat, sed si repugnat, repugnat propter aliquod concomitans, puta vel quia identificantur realiter posteriori, vel quia necessario est causa intrinseca compositi, vel ex aliquo alio.

SCHOLIUM.

Nunc solvit probationes adductas num. 1. pro secundo argumento, et refutando modum aliorum, explicat illam propositionem : *possibile est continuum dividi in omnia in quæ divisibile est*, circa quam pulchra habet logicalia, de quibus vide Lychet. et Tartaret. hîc et ipsum Scot. 6. Phys. q. 2.

22. Rogerius Baconis in opere majori ad Clementem Papam IV. de gen. t. 9.

Sic igitur (a) improbatis illis duabus deductionibus antecedentibus, respondendum est ad probationes adductas pro eis.

Ad primam dicitur quod licet possibile sit continuum posse dividi secundum omne signum, non tamen est possibile divisum esse, quia ista divisio est in potentia et in *fieri*, et nunquam potest esse tota in *facto esse*, et tunc ad illas probationes adductas in oppositum, conceditur de quacumque una potentia ad unam factionem, non tamen de infinitis actionibus, cum quarum una reducta ad actum, necessario stat alia non reducta ad actum; ita est in proposito, quod sunt infinitæ potentiæ ad infinita *dividi*, cum quarum una reducta ad actum, necessario stat alia non reducta ad actum, et ideo licet concedatur possibilitas ad *dividi*, non tamen ad *divisum esse*.

Confirmatur ista (b) responsio per Averroem *super* 3. *Physic.* ubi assignat rationem illius probationis Philosophi : *quantam contingit magnitudinem esse in potentia, tantam contingit esse in actu.* Non sic in numeris, propter hoc, quod omnes illæ potentiæ, quæ sunt ad partes magnitudinis, sunt potentiæ ejusdem potentialitatis et ejusdem rationis, non sic in numeris. Com. (

Contra istud sequitur (c) per te, continuum potest dividi secundum *A*; igitur possibile est ipsum esse divisum secundum *A*, et ita de *B* et *C*, et quocumque alio singulari, et hoc determinato vel indeterminato, quia nulla una divisio potest esse, quæ non potest esse completa; igitur omnes singulares antecedentis inferunt omnes singulares consequentis; igitur antecedens infert consequens, et potest dividi in infinitum, ergo possibile est divisionem esse jam factam in actu in infinita.

Quod si dicis singularia (d) consequentis repugnare, non autem singularia antecedentis; contra, ex compossibilibus nunquam sequuntur incompossibilia, sed ex singularibus illis sequuntur illa, patet inductive; igitur, etc.

(e) Sed respondetur, quod ista propositio : *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, pos- 23.

set distingui secundum compositionem et divisionem, ut esset sensus compositionis iste, quod hæc propositio est possibilis : *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum ;* sensus autem divisionis est, quod in continuo est dividi posse ad quodcumque signum. Primus sensus est verus, secundus falsus. Vel potest distingui, secundum quod signum potest distribuere divisive vel collective. Posset etiam distingui quod *possibile* posset præcedere signum, vel subsequi ; et si præcederet, esset propositio falsa, quia notaretur esse una potentia ad attributionem prædicati ; si sequeretur, esset vera, quia notaretur potentia multiplicari ad multiplicationem subjecti.

-jicit tres -sponsiones -cconis.

(f) Istæ responsiones non videntur multum Logicæ. Tertia non, quia modus compositionis, puta possibilitas, non videtur posse distribui ad plures possibilitates, sive impossibilitates pro pluribus instantibus possibilibus vel impossibilibus seu incompossibilibus, et non notaretur prædicatum uniri subjecto pro aliquo uno instanti. Nec secunda responsio aliquid valet, quia illa non habet locum, nisi accepto hoc signo *omnis*, in plurali, sicut ibi : *Omnes Apostoli Dei sunt duodecim.* Nec responsio prima videtur valere, quia necesse est accipiendo extrema pro eodem tempore vel pro alio, quod *possibilitas* dicat modum compositionis unientis extrema.

24. (g) Omittendo longas et prolixas evasiones illarum improbationum dico quod ista propositio signat unionem prædicati cum subjecto possibiliter pro aliquo uno *nunc*, licet illud *nunc* sit indeterminatum, et tunc illa expositio esset vera, si talis ampliatio compositionis possit fieri virtute possibilitatis. Non enim potest fieri ampliatio ad plura *nunc*, ut non notetur possibilitas compositionis pro aliquo uno *nunc*, sive extrema accipiantur pro eodem *nunc*, sive pro alio, puta si sedens accipiatur pro uno instanti, et stans pro alio. In omni sensu oportet quod possibilitas modificet ipsam compositionem jungentem extrema pro aliquo uno *nunc*, tamen indeterminato.

Ita in proposito, notatur dividi uniri continuo secundum signum, et pro quolibet ejus, et hoc pro aliquo *nunc* indeterminato. Hoc autem est impossibile, quia quandocumque unitur sibi prædicatum pro aliquo vel aliquibus singularibus, necessario sibi repugnat pro aliis ; necesse est enim, sicut dicit prima responsio, quod cum reductione potentiæ, non tantum ad *factum esse*, sed ad *fieri*, stet alia potentia non reducta, nec ad actum *facti esse*, nec etiam *fieri*, quia necesse est divisione existente in *fieri*, vel in *facto esse* secundum A, aliquid continuum terminari per A, et ita potentiam, quæ est in illa parte continui, non reduci ad actum.

Sed si arguas, (h) quælibet singularis est vera, igitur et universalis. Posset dici, quod singulares sunt veræ, non tamen compossibiles, et utrumque requiritur ad possibilitatem universalis.

(i) Contra, simul hæc est vera, continuum potest dividi secundum *A*, et secund m *B* et *C*, et sic de quolibet alio singulari simul. Et si dicas, quod singulares sunt compossibiles accipiendo potentiam, sed non actum terminantem potentiam pro eodem, puta est simul possibile continuum dividi secundum *A*, et secundum *B* et *C*, non tamen est possibile simul dividi secundum *A* et *B* et *C*, etc. arguo quod non oportet accipere possibilitatem dividendi pro eodem *nunc*, ad hoc, ut universalis sit vera, quia singulares absolute enuntiantes prædicatum de singularibus sufficienter enumeratis, inferunt universale absolute enuntians idem prædicatum; sed si tales singulares sunt veræ omnes in se et absolutæ, igitur et universalis.

Id est, a pluribus instantibus ad unum. Vide Scot. lib. Elench. q. 40. et seq. Ex præmissis de possibili ut nunc non infertur conclusio de possibili simpliciter.

Respondeo, (j) quod singulares propositiones de possibili absolute sumptæ, non inferunt formaliter universalem de possibili, sed est fallacia figuræ dictionis, a pluribus determinatis ad unam, possunt enim singulares ex vi sermonis unire prædicatum subjecto pro aliquo *nunc*, universalis autem unit prædicatum subjecto pro quolibet ejus universaliter, et ideo procedit ex forma significandi a pluribus determinatis ad unum.

Ista est ratio quare a præmissa de possibili ut *nunc*, et alia de possibili pro alio *nunc*, non sequitur conclusio de possibili simpliciter et absolute, quia præmissæ illæ non (k) significant ex forma sua extrema uniri ipsi medio, et sic non sequitur unio extremorum inter se, nec etiam est possibilis pro aliquo eodem.

25 Et si quæras qualiter sint accipiendæ singulares de possibili, ut sufficienter inferant universalem:

Dico, quod oportet eas accipi in compositione specificata pro eodem *nunc* indeterminato, puta possibile est dividi secundum *A*, pro aliquo *nunc*, et possibile est dividi secundum *B*, pro eodem, et secundum *C*, pro eodem *nunc*, et sic de singulis, et tunc sequitur universalis, et aliter non.

(l) Et si arguas quod istæ singulares sunt alterius universalis, puta istius, possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum secundum unum *nunc*, quæ formaliter differt ab illa alia. Respondeo quod differunt secundum vocem, quia hoc quod ista exprimit hîc, alia ex consignificatione verbi demonstrat extrema uniri.

Et si dicas, quod etiam hoc modo specificando prædicatum pro aliquo *nunc* determinato vel indeterminato, nulla singularis repugnat alii, ut possibile est dividi secundum *B*, pro eodem *nunc*, non repugnat isti possibile est dividi secundum *A*, pro eodem *nunc*, et ita de *C*, et de quolibet alio singulari, quia si aliqua repugnaret, aut esset illa, quæ reciperet punctum immediatum, aut mediatum; non illa, quæ acciperet mediatum, quia divisio secundum unum signum, non impedit divisionem secundum aliud signum mediatum; nec ista, quæ immediatum, quia nullum est immediatum; igitur singulares ut inducunt universalem istam, ut nunc sunt veræ et compossibiles.

Log resolu

Respondeo, dico quod cuilibet

singulari acceptæ vel acceptibili, nulla singularis determinata accepta vel acceptabilis, repugnat indeterminata compositione pro eodem *nunc*, tamen cuicumque acceptæ (m) repugnant infinitæ indeterminatæ.

26. Et ratio illius repugnantiæ est assignata prius ex impossibilitate reductionis omnium potentiarum simul ad actum. Hujus simile non habetur faciliter in aliis; bene enim potest poni exemplum, ubi quælibet singularis est possibilis, et tamen universalis non est possibilis, quia aliqua una singularis, alicui uni singulari est incompossibilis, sicut possibile est omnem colorem tibi inesse, hæc est impossibilis, quia aliqua una determinata singularis alteri determinatæ repugnat, sicut te esse album, repugnat isti, te esse nigrum. Tamen ponamus, (n) quod iste non posset portare decem lapides, sed novem tantum, et sint illi lapides decem æquales, ista propositio : *possibile est omnem lapidem portari ab isto*, falsa est ; et non quia aliqua singularis in se sit falsa, nec quia aliqua singularis determinata sit alicui determinate incompossibilis, sed aliquibus determinatis est aliqua indeterminata incompossibilis ; quæcumque enim novem singularia sunt compossibilia, et decimum indeterminate est incompossibile eis. Isto modo debet intelligi responsio Averrois *super* 1. *de Generatione*, qui dicit quod facta divisione in uno puncto, prohibetur fieri divisio in alio puncto, non quidem in aliquo alio determinato signato vel signabili, sed in aliquo indeterminato.

[E]xemplo [d]eclarat, [q]uomodo [r]epugnat [co]ntinuum [sec]undum [o]mnem [p]artem [es]se divisum. [C]ap. 9.

Et tunc respondetur (o) ad argumentum factum contra me prius de mediato et immediato, quod etiam fit contra eum. Dico, quod non est dandum, divisionem fieri in aliquo immediato, sed in aliquo mediato, non tamen determinato, sive signato, sive signabili, sed indeterminato, quia quodcumque determinatum mediatum accipiatur, posset divisio stare secundum illud signum, simul cum divisione secundum istud significatum ; repugnabit tamen divisioni isti divisio secundum aliud significatum mediatum secundum aliquid, scilicet quod non est in continuo determinato ad hoc indivisibile.

Sed si quæras de ista (p) propositione : *possibile est continuum dividi secundum quodcumque signum*, ista potest concedi, quia hoc signum *quodcumque* non tantum est distributivum, sed etiam partitivum, ita quod ad veritatem universalis, cujus subjectum distribuitur per *quodcumque*, sufficit sigillata attributio prædicati cuicumque singulari, ita quod non omni singulari simul, sed cuicumque indifferenter ; et non oportet quod aliis ; *omnis* autem non sic significat, sed significat subjectum simul accipi pro quolibet respectu prædicati.

Id est, pro alio et alio nunc, non pro eodem.

De hoc autem (q) signo *quilibet*, est dubium, utrum significet idem cum eo quod est *omnis*, vel cum eo quod est *quicumque*. Et quodcumque horum ponatur, dicendum est de illo, sicut de illo cui æquivalet, cum tamen de intellectu constat, non est vis facienda in nomine.

COMMENTARIUS.

67. (a) *Sic igitur improbatis illis duabus deductionibus.* Nunc Doctor respondet ad probationes secundi argumenti in principio quæstionis facti, quo probabatur hoc antecedens, scilicet quod *successivum componitur ex indivisibilibus.* Et probatio stat in hoc : possibile est successivum dividi in omnia illa, in quæ est divisibile ; ergo possibile est ipsum esse divisum in omnibus, in quibus possibile est ipsum dividi ; et sic si est divisibile in infinitas partes actu, possunt esse infinitæ partes. Patet ista consequentia per illud Philosophi 6. *Phys. text. com.* 92. quod impossibile est fieri, impossibile est factum esse, ubi sic habetur : *Quod*, inquit, *impossibile est universaliter esse non erit*, *et quod impossibile est etiam transmutari*, *non transmutatur ad illud ad quod non potest transmutari*, et ibi Commentator. *Dico*, inquit, *quod nunquam dividitur illud quod impossibile est dividi, cum intellectum fuerit ex hoc illud quod intendimus per indivisibile*; et parum infra : *Omne quod impossibile est generari*, *impossibile est ipsum incipere in generatione, et universaliter, omne quod impossibile est transmutari*, *impossibile est ipsum incipere in transmutatione*. Hæc ille.

Rogerius. Bac. in opere majori ad Clem. Papam IV.

Ad hanc rationem respondet Rogerius Baconis *in opere majori ad Clementem Papam IV*, concedendo, quod possibile sit continuum dividi secundum omne signum, puta secundum omnem partem signatam, secundum uam est divisibile; negat tamen possibile esse ipsum esse actu divisum, quia ista divisio est in potentia et in *fieri*, et nunquam potest esse tota in *facto esse*; et tunc ad illas probationes adductas in oppositum, concedit de quacumque potentia ad unam factionem, id est, quod potest fieri una potentia, potest actu esse una actione ; non tamen hoc sequitur de infinitis actionibus, cum quarum una adducta ad actum necessario stat alia non adducta ad actum, sicut si calor infinitorum graduum esset acquisibilis infinitis actionibus successive, ita quod una actione tantum acquiratur unus gradus, et alia actione alius, non sequitur, potest acquiri infinitis actionibus, ergo actu possunt esse infinitæ actiones ; sic est in proposito, quia in continuo sunt infinitæ potentiæ ad infinita *dividi*, cum quarum una reducta ad actum necessario stat alia non reducta ad actum ; patet, quia est una potentia ad *dividi* in duas partes primo, et data una parte est in potentia ad *dividi* in duas alias primo, et sic in infinitum ; licet ergo concedatur possibilitas ad *dividi* in infinitas partes, non tamen conceditur possibilitas ad esse divisum actu in infinitas partes.

(b) *Confirmatur ista responsio per Averroem super* 3. *Phys. com.* 66. *ubi assignat rationem illius probationis Philosophi* : *Quantam contingit magnitudinem esse in potentia*, *tantam contingit esse in actu. Quantum*, inquit Aristoteles, *contingit potentia esse, et actu contingit tantumdem esse.* Dicit Commentator quod non est sic in numeris, propter hoc quod omnes illæ potentiæ, quæ sunt ad partes magnitudinis sunt potentiæ ejusdem potentialitatis et ejusdem rationis, non sic est in numeris, vide ibi Commentatorem. Nam Averroes vult quod non est simile de potentia ad magnitudinem, et de potentia ad numerum, quia potentia ad magnitudinem, puta, ut octo, est ejusdem rationis cum potentiis ad partes magnitudinis, et ideo quando potentia ad magnitudinem ut octo, est in actu, tunc omnes potentiæ ad par- 68.

Scotus q. quodl abhorre infinitu in quantita in actu hoc ide ait in 3. di prima

tes magnitudinis sunt in actu, et sic patet, quod quantamcumque magnitudinem contingit esse in potentia, tantam contingit esse in actu. Sed potentiæ ad numerum, puta centum, et potentiæ partis non sunt ejusdem rationis; patet, quia ex divisione alicujus continui causatur numerus, tunc dicitur numerus augeri, quando continuum magis ac magis dividitur. Et cum istæ potentiæ ad *dividi* non possint simul esse cum actibus, sic intelligendo, quod quando continuum dividitur in duas partes, ita quod est actu divisum, potentia ad *dividi* in aliam partem, non est simul in actu, et sic de aliis; cum ergo ex divisione continui augeatur numerus, et continuum semper sit divisibile in infinitum, non sequitur quod quantumcumque numerum contingit esse in potentia, tantum contingit esse in actu, quia illæ potentiæ ad *dividi* nunquam possunt esse in actu, et sic numerus infinitus nunquam erit in actu; et sic ex isto dicto Commentatoris habetur quod continuum est divisibile in infinitum, et nullius continui datur minimum in actu, nec omnes partes simul in actu, quamvis sit divisibile in infinitas partes.

69. (c) *Contra istud sequitur.* Hîc Doctor arguit probando quod continuum simul possit esse divisum in actu; et probat hoc sequi secundum responsionem datam a Rogerio, et ratio stat in hoc; possibile est continuum, puta *A*, dividi secundum partem *B*, et secundum partem *C*, et sic in infinitum, sive loquendo de partibus determinate, puta de ista signata, et de ista, sive de partibus indeterminate, puta non actu signatis, sed aptis signari; sicut ergo possibile est *A* dividi in *B*, ergo *A* potest actu esse divisum in *B*, et sicut potest dividi in *C*, ita potest actu esse divisum in *C*, et sic in infinitum; ergo sicut singulares, puta antecedentis, scilicet *A*, potest dividi in *B* et in *D*, et sic in infinitum sunt veræ; ergo et singulares consequentis erunt veræ, scilicet ergo *A* simul potest esse divisum in *B* et in *C*, et sic in infinitum.

(d) *Quod si dicis singularia consequentis repugnare,* etc. id est, quod etsi ista non repugnent, continuum potest dividi in istam et in istam partem, et sic in infinitum, tamen ista repugnant in consequente, videlicet quod istæ partes singulares possint simul esse in actu.

Contra, ex compossibilibus nunquam sequuntur impossibilia; patet, quia sicut ex vero non potest sequi falsum, *ex primo Priorum,* et ex possibili nunquam potest sequi impossibile, sic ex compossibilibus non sequuntur incompossibilia; *sed ex singularibus illis sequuntur illa,* supple singularia; patet, quia si ista est vera: Continuum potest dividi in *A* et *B*; ergo *A* et *B*, possunt simul esse in actu; et similiter si posset dividi in *C* et *D*, et *E* et *F*, et sic de aliis; ergo illa possunt esse simul in actu.

(e) *Sed respondetur.* Aliqui respondent ad primam propositionem, scilicet istam: *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum,* etc. quod potest accipi in sensu composito, et tunc sensus est, scilicet ista propositio est possibilis, videlicet possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum, et est vera; et potest accipi in sensu diviso, et tunc est falsa, quia sensus esset quod continuum posset esse actu divisum secundum quodlibet signum.

Vel potest distingui. Ista opinio dat aliam responsionem dicens, quod ista propo- 70. Continuum dupliciter sumitur.
sitio: *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum,* sive secundum quamlibet partem, quod idem est, potest dupliciter accipi, scilicet collective et divisive. Primo modo propositio est falsa, quia sensus est, quod posse dividi secun-

dum quamlibet partem, posset inesse actu, et sic continuum actu esset divisum in infinitas partes. Secundo modo propositio est vera, et sensus est quod continuum potest dividi secundum quamlibet partem successive in infinitum.

Posset etiam distingui. Dicit ista opinio, quod si ly *possibile* præcedat signum, tunc ista est falsa, sic dicendo : *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, et sensus est quod simul potest esse una potentia ad continuum respectu prædicati, id est, quod dividi simul secundum quamlibet partem potest competere continuo, sic quod sit una potentia in actu, includens plures potentias, id est, quod simul possit dari continuum divisum in infinitas partes, et hic sensus est falsus. Si autem ly *possibile* sequatur, sic dicendo : *Continuum dividi secundum quodlibet signum est possibile*, propositio est vera, et est sensus, quod secundum aliam et aliam potentiam, continuum potest dividi in aliam et aliam partem in infinitum successive, et hic sensus est verus.

71. (f) *Istæ responsiones non videntur multum Logicæ*, etc. Hîc Doctor improbat has tres responsiones, et primo improbat tertiam, quia non est Logice dictum. Patet, quia modus compositionis, puta possibilitas, non videtur posse distribui ad plures possibilitates, sive impossibilitates pro pluribus instantibus, et non notaretur prædicatum uniri subjecto pro aliquo uno instanti ; patet, nam cum dico : *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, ly *quodlibet* non distribuit partes pro alio et alio instanti, ita quod dicatur, possibile est dividi secundum hanc partem in uno instanti, et possibile est dividi secundum aliam partem in alio instanti, quia hoc signum distributivum junctum cum possibili, debet aliquando verificari pro omnibus suppositis simul, sicut cum dico : *possibile est omnem hominem esse album*, id est, quod aliquando pro aliquo instanti posset verificari quod omnis homo sit albus.

Improbatio secundæ responsionis.

Nec secunda responsio aliquid valet, etc. Hîc improbat secundam responsionem non in se, quia in re verum est quod dicit, sed quia non est Logice dicta, quia signum distributivum sumptum in singulari non potest accipi de rigore sermonis collective, sed quando accipitur collective est in numero plurali.

Nec responsio prima videtur valere, etc. Doctor reprehendendo hanc primam responsionem, dicit quod non est Logice dicta, quia *possibile* non est modus propositionis, sed est modus compositionis, ita quod accipiendo ipsam in sensu composito, sensus est, quod ista compositio est possibilis, scilicet *possibile est continuum dividi*, etc. et hic est manifeste falsus, quia tunc denotatur hoc quod est dividi secundum quodlibet signum actu esse in continuo, et hoc est quod dicit in ista littera.

(g) *Omittendo longas*, etc. Hîc Doctor negat hanc propositionem, scilicet *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, quia ista propositio significat compositionem prædicati, scilicet *dividi secundum quodlibet signum*, cum subjecto, *scilicet continuum* determinatum per ly *possibile*, et significat illam unionem pro aliquo uno *nunc* indeterminato ; et est sensus, quod dividi secundum quodlibet signum pro aliquo uno *nunc* indeterminate potest competere continuo, et hic sensus est manifeste falsus, et quia hæc littera est aliqualiter obscura, declaro eam incipiendo ibi : *et tunc illa propositio esset vera, si talis ampliatio compositionis posset fieri virtute possibilitatis, non enim potest fieri ampliatio ad plura* nunc, *ut non notetur possibilitas compositionis pro* 72

Nota. *aliquo uno nunc*. Vult dicere quod hic modus possibilitatis debet semper componere prædicatum et subjectum pro aliquo uno instanti, sive extrema accipiantur pro uno et eodem instanti, sive pro alio instanti. Exemplum primi, possibile est hominem esse album, ita quod *homo* et *album* accipiantur in eodem instanti. Exemplum secundi, ut cum accipio *album* pro uno instanti, et *nigrum* pro alio instanti, ut cum dico, possibile est album esse nigrum, de rigore sermonis modus possibilitatis unit extrema pro aliquo uno instanti indeterminate. Si ergo hæc esset vera : *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, istud prædicatum, scilicet *dividi secundum quodlibet signum*, pro aliquo instanti posset inesse continuo ; hoc autem est impossibile, quia quandocumque unitur sibi prædicatum pro aliquo vel aliquibus singularibus, necessario sibi repugnat pro aliis ; necesse est enim sicut dicit prima responsio, quod cum reductione potentiæ, non tantum ad *factum esse*, sed etiam ad *fieri*, stet alia potentia non reducta, nec ad actum *facti esse*, nec etiam ad *fieri* quia necesse est divisione existente in *fieri* et in *facto esse* secundum *A*, aliquod continuum terminari per *A*, et ita illa potentia, quæ est in illa parte continui, non reduci ad actum.

73. (h) *Sed si arguas, quælibet singularis est vera, igitur et universalis*, id est, continuum possibile est dividi secundum partem *A*, et secundum partem *B*, et sic in infinitum, tunc quælibet singularis est vera ; ergo universalis erit vera, scilicet ista : possibile est continuum dividi secundum omnem partem.

Posset dici, quod singulares sunt veræ, non tamen compossibiles, etc. Vult dicere Doctor quod data quacumque singulari, illa erit vera, non tamen istæ singulares sunt simul compossibiles, ut supra patuit, et tamen requiritur ad hoc, quod universalis sit vera, quod non tantum singulares sint veræ, sed etiam compossibiles.

(i) *Contra, simul hæc est vera continuum potest dividi secundum A, et secundum B et C, et sic de quolibet alio singulari simul*, et sic sequitur quod non sint incompossibiles. *Et si dicas quod singulares sunt compossibiles, accipiendo potentiam, sed non actum terminantem potentiam pro eodem*, id est, quod quando dico possibile est simul continuum dividi secundum *A* et secundum *B*, si intelligatur quod potentia est ad dividi secundum *A*, et ad dividi secundum *B*, concedatur, quia possunt esse plures potentiæ, puta ad *A* et *B*, et *C*. Si autem intelligatur secundum actum terminantem potentiam pro eodem, sic intelligendo : possibile est continuum dividi secundum *A*, et simul dividi secundum *B* actu, negatur. Sequitur in littera : *puta est simul possibile dividi continuum secundum A*, etc. id est, quod loquendo de rigore sermonis, cum dico, est simul possibile continuum dividi secundum *A* et secundum *B*, ut ly *simul* præcedit *possibile*, est vera, et habet sensum primo modo dictum. Si vero dicatur, possibile est continuum simul dividi secundum *A* et *B*, tunc sensus est falsus, et habet sensum secundo modo dictum ; nam cum dico, *simul possibile est*, etc. ly *simul* determinat potentiam sive possibilitatem. Cum vero dico : *possibile est simul dividi*, ly *simul* determinat actum.

Continuum potest dividi.

Arguo, quod non oportet accipere possibilitatem. Hic Doctor arguit contra illud quod superius dixit ibi : *omittendo longas et prolixas evasiones*, etc. ubi dixit, quod ista propositio : *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, est falsa, quia significat illam unionem pro aliquo *nunc* indeterminato. Hic vero vult probare quod ad hoc ut hæc universalis 74.

sit vera, scilicet *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum*, non sit necesse prædicatum uniti subjecto pro aliquo uno instanti, quia singulares absolute enuntiantes prædicatum de singularibus, sufficienter enumeratis, inferunt universale absolute enuntians idem prædicatum.

An singulares determinate inferant universalem.

(j) *Respondeo, quod singulares propositiones*, etc. Hîc Doctor dicit, quod licet aliquando singulares absolute sumptæ, inferant universalem absolute sumptam, ut *Franciscus currit, et Joannes, et sic de aliis, ergo omnis homo currit*, non tamen singulares determinatæ per *possibile* formaliter inferunt universalem de possibili, id est, quod talis universalis de *possibili* non infertur consequentia formali, etsi aliquando inferatur consequentia materiali. Quod autem non inferatur consequentia formali, patet in ista : *possibile est continuum dividi secundum istam partem et secundum istam, et sic de aliis; ergo possibile est absolute dividi secundum omnem partem*, est enim fallacia figuræ dictionis a pluribus determinatis ad unam, ut patet in tertio modo fallaciæ figuræ dictionis, ut dicendo : *Animal est Franciscus, animal est Joannes, et sic de aliis; ergo animal est omnis homo.* Non sequitur, quia arguitur a pluribus determinatis ad unam determinatam, quia ex quo animal æqualiter se habet ad omnem hominem, cum dico : *Animal est Franciscus*, ly *animal* tantum supponit pro *Francisco*, et sic de aliis. Cum vero dico : *Animal est omnis homo*, supponit de facto pro pluribus, et sic descendendo sub prædicato, sequeretur, quod ista esset vera : *Animal est hic homo, et hic homo, et sic de aliis*, quod est falsum. Sic est in proposito, arguitur enim a pluribus instantibus ad unum instans, ut cum dico : *Possibile est continuum dividi secundum unam partem pro instanti A, et possibile est ipsum dividi secundum aliam pro instanti B, et sic de singulis; ergo possibile est absolute ipsum dividi secundum omnem partem, pro aliquo uno instanti indeterminato.*

(k) *Præmissæ illa non significant ex* 75.
forma sua extrema uniri ipsi medio, nam præmissæ semper significant ex forma, extrema uniri pro aliquo uno instanti, ut patet discurrenti per omnes syllogismos. Modo præmissa sumpta pro uno instanti, et alia sumpta pro alio instanti, ex forma non significant extrema uniri posse, et sic non sequitur absolute conclusio de possibili.

(l) *Et si arguas, quod istæ singulares sunt alterius universalis.* Hîc arguit Doctor quod cum dico, possibile est continuum dividi secundum unam partem pro instanti *A*, et secundum aliam pro instanti *B*, sunt singulares hujus universalis, scilicet, *ergo possibile est continuum dividi secundum omnem partem, pro alio et alio instanti*, et istæ singulares : *possibile est continuum dividi secundum partem A, et secundum partem B*, et sic de aliis, videntur singulares hujus universalis ; *ergo possibile est continuum dividi secundum omnem partem*, et si sic, videtur falsum dicere, scilicet quod istæ singulares primo modo sumptæ, sint singulares hujus universalis, secundo modo sumptæ, scilicet *ergo possibile est continuum dividi secundum omnem partem.*

Respondeo, quod differunt secundum vocem. Dicit Doctor quod in re istæ singulares sunt idem scilicet, *possibile est continuum dividi secundum partem A, et secundum partem B*, et *possibile est secundum partem A, dividi pro uno instanti*, et *possibile est ipsum dividi secundum partem B, pro eodem instanti*, et

si differunt, tantum secundum vocem differunt.

76. An linea pedalis possit dividi.

(m) *Et si dicas, quod etiam hoc modo specificando*, etc, Hîc Doctor intendit probare, quod etiam sit possibile continuum dividi secundum omnem partem, pro aliquo uno instansti, sive determinato, sive indeterminato, et pono pro exemplo lineam pedalem; et certum est quod possibile est ipsam dividi pro instanti *A*, quæro tunc an simul repugnet ipsam dividi in aliam partem pro eodem instanti, et sic de aliis. Si sic, habeo propositum, quia possibile est ipsam dividi secundum quamlibet partem pro eodem instanti. Si vero repugnat, quæro quæ sit illa pars, quæ repugnat; aut est illa, quæ accipit punctum immediatum, ut, exempli gratia, si linea pedalis dividatur in puncto *A*, et simul potest dividi in puncto *B*, si repugnat sibi simul dividi in puncto *A*, et in puncto *B*, quia ut est divisibilis in puncto *A*, repugnat sibi simul posse dividi in puncto *B;* et si hoc repugnat, aut ideo est, quia punctum *B* est immediatum puncto *A*, et hoc non est ponendum, cum puncta non sint immediata ad invicem; aut ergo potest dividi in *C*, quod est mediatum ipsi *A*, ergo si non repugnat ipsum dividi in *A*, nec repugnabit simul posse dividi in *B*, et hoc est quod dicit.

77. *Cuicumque acceptæ repugnant infinitæ indeterminatæ*, patet, quia si mille divisiones fierent respectu signorum determinatorum in eodem instanti, simul illæ mille divisiones non repugnarent inter se, nec una uni, nec una pluribus; tamen cum hoc stat quod sint infinitæ indeterminatæ, quæ repugnent istis respectu ejusdem instantis, et ratio assignata est in prima responsione, quia cum una potentia reducitur, ad actum, non simul omnes possunt reduci ad actum, quia continuum cum dividitur, dividitur in semper divisibilia, et ideo nunquam potest compleri tota divisio; si vero divideretur in indivisibilia, essent omnes potentiæ ad illa indivisibilia reducibiles ad actum.

(n) *Tamen ponamus quod iste non poset portare decem lapides*, etc. id est, quod si ponamus decem lapides æquales, quilibet illorum potest esse octavus vel nonus; unus ergo illorum indeterminate sumptus, potest dici nonus et decimus; positis ergo novem lapidibus determinatis, decimus indeterminate sumptus, quicumque sit ille, est incompossibilis eis. Vult dicere Doctor quod ponendo casum, quod Socrates posset portare novem lapides tantum, et non plures, sint decem lapides æquales; tunc ista universalis de *possibili* erit falsa, et tamen erunt omnes ejus singulares determinate veræ, sed ista : *iste potest portare omnem lapidem* est falsa, et ista est vera : *iste potest portare istum lapidem, et istum et istum usque ad novem.* Sed si dicas, *potest portare et istum decimum*, ista erit incompossibilis illis novem, et tamen indeterminata, quia non est lapidis signatus, quem non possit portare; tamen unum non potest portare, et est decimus, sit quicumque illorum decimus, quia non magis unus quam alius est decimus, quia si incipis numerare ab uno, decimus erit incompossibilis aliis, et si incipias numerum ab illo, alius erit decimus, et ille erit incompossibilis aliis. *Et isto modo debet intelligi responsio*, etc. quia omnes divisiones in continuo simul esse est impossibile, unde sic ait Commentator : *Et ideo videmus, quod cum divisimus magnitudinem super aliquod punctum, quod impossibile est, quod divisio cadat super aliud punctum, consequens illud punctum, quod* Responsio Commentatoris.

erat possibile antequam divisio eadem caderet super illud punctum, sicut erat possibile in illo puncto, sed cum divisio cecidit super illud primum, statim fuit destructa potestas divisionis in secundo. Cum igitur acceperimus aliud punctum possibile erit ut magnitudo dividitur super ipsum quocumque loco voluerimus, sed cum magnitudo fuerit divisa super punctum, et in aliquo loco, tunc impossibile erit, ut dividatur super secundum punctum in loco quo voluerimus, cum impossibile est ut dividatur super punctum consequens primum. Hæc ille.

78. (o) *Et tunc respondetur*, etc. Vult dicere in sententia, quod licet omnes singulares signatæ et signabiles respectu ejusdem instantis sint compossibiles, aliquæ tamen sunt illis incompossibiles pro eodem instanti, et illæ sunt indeterminatæ, et non possunt esse illæ quæ respiciunt punctum immediatum, quia nullum est, sed sunt illæ quæ respiciunt puncta indeterminata mediata, quæ sunt in continuo, et non sunt divisiones determinatæ respectu ejusdem instantis, ut sunt aliæ datæ et acceptæ; et hoc est quod dicit : *repugnabit tamen isti divisioni factæ secundum signum determinatum, divisio secundum aliud signum mediatum aliquid, scilicet quod non est in continuo determinatum ad hoc indivisibile*, id est, ad hoc instans, ut sunt aliæ datæ.

Ubi sit difficultas hujus litteræ.

(p) *Si quæras de ista propositione, possibile est continuum dividi secundum quodcumque signum*, etc. Tota enim difficultas hujus litteræ est de hoc signo *quodcumque*, et de hoc signo *quodlibet*; et dicit Doctor quod ly *quodcumque* non requirit de necessitate prædicatum uniri subjecto pro eodem instanti, ut cum dico, possibile est continuum dividi secundum quodcumque signum, nam cum dico *dividi*, etc. potest verificari de alia et alia parte continui pro alio et alio instanti; sed hoc signum *quodlibet*, sive hoc signum *omne*, et hujusmodi, de rigore sermonis requirit prædicatum uniri subjecto pro eodem instanti. Ex quo enim hoc signum *quodcumque* est distributivum quantitatis discretæ, et non continuæ, et ideo simul est signum distributivum et partitivum; et ideo non requirit omnes suas singulares simul esse veras pro eodem instanti, sed hæc signa *quodlibet* et *omne*, sunt signa distributiva, et sic requirunt suas singulares copulative, et simul esse veras pro eodem instanti.

(q) *De hoc autem signo* quilibet *est dubium*, etc. Vult dicere, quod hoc signum *quilibet*, sive confundat sicut ly *omnis*, vel sicut ly *quodcumque* non est curandum; si tamen confundat ut ly *omnis*, scilicet distributive, consequenter dicendum est, sicut de hoc signo *omnis;* si autem confundat ut ly *quodcumque*, consequenter dicendum est, sicut de hoc signo *quodcumque*. Cum enim dicimus, continuum est divisibile secundum quodlibet signum, si ly *quodlibet* confundat sicut hoc signum *omne*, propositio est falsa, quia tunc signatur hoc prædicatum quod est *dividi secundum omnem partem* uniri subjecto pro eodem instanti; si vero confundat, ut hoc signum *quodcumque*, tunc propositio est vera, quia significatur prædicatum uniri subjecto pro alio et alio instanti. Tamen quidquid sit, cum de intellectu constat, nulla est vis facienda in nomine. 79.

SCHOLIUM.

Refert solutionem aliorum, ad secundam probationem antecedentis secundi argumenti, supr. n. 2. qui negant indivisibile esse quid positivum. Primo, quia secluso omni

indivisibili, continuum est finitum. Secundo, ex indivisibili et partibus non potest fieri per se unum. Tertio, haberet indivisibile *esse* et *non esse*, sine generatione et corruptione. Hanc refutat Doctor quinque rationibus.

27. Opinio Nominal. vide Occham in tract. de Euchar. et quodl. 1. q. 9.

Ad secundam (a) probationem illius antecedentis dicitur, quod indivisibile nihil est, nisi carentia continui, ita quod nihil formaliter est instans, nisi carentia successionis continuæ, et ita punctus est carentia longitudinis, et nihil positivum dicit, et tunc neganda esset illa propositio, quod successivum præcise habeat *esse*, quia suum indivisibile sit; imo præcise habet *esse* successivum, quia pars ejus fluit, et non quia indivisibile ejus sit aliquid positive.

Pro ista positione (b) videntur multa facere : primo, quia posita sola ratione continui circumscripto omni absoluto, videtur esse terminatum si non sit infinitum, nec videtur, quod possit Deus separare finitatem a linea, nec per consequens punctum, quod non videtur esse probabile, si punctus esset alia essentia absoluta a linea.

Quære Burleum super 1. Physic. et alibi.

Similiter si essent duæ essentiæ absolutæ, non videtur possibile quomodo fieret aliquod unum ex eis, nisi unum alteri accideret; non enim sunt unum secundum identitatem perfectam, quia ponuntur duæ essentiæ absolutæ; nec unum tertium compositum ex eis, quia neutrum respectu alterius est actus aut potentia. Similiter (c) indivisibile haberet *esse* et *non esse* absque generatione et corruptione, quia si in medio lineæ continuæ est tantum unus punctus, ipsa autem divisa sunt duo puncta in actu, igitur est ibi aliquis punctus, qui non præfuit ibi et sine generatione, quia non videtur probabile quod dividens generaverit ibi aliquam essentiam absolutam. Similiter de figura incisionis, videtur per Auctorem *sex Principiorum*, quod non sit aliquid positive dictum, et tamen ibi est superficies in actu, quæ prius non fuit in actu.

In proœm. vide 2. Phys. text. com. 11. Conatur Occham q. 1. art 2. de Euchar. hæc solvere.

(d) Sed contra istud, tunc sequitur quod generatio substantiæ, quæ non est per se terminus continui, nihil erit, vel saltem in nihilo, quia non est ejus aliqua mensura positiva; et ita est de illuminatione et de omnibus mutationibus subjectis, quæ non sunt per se termini motuum, et fiunt in instanti, sicut nihil in nihilo, vel privatio continuitatis in privatione continuitatis; tamen de istis videtur absurdum, quia non sunt per se termini continuitatis alicujus continui, quia nihil sunt continui, nec positive, nec privative.

Præterea, secundum Philosophum 1. *Poster.* ratio lineæ est ex punctis, hoc est, in ratione essentiali lineæ, cadit punctus, quæ ratio dicitur de linea primo modo dicendi per se, nulla autem privatio pertinet per se ad rationem essentialem positivi, igitur, etc. Text. 9.

(e) Præterea, ex eodem sequitur quod si punctus tantum est privatio, quod etiam linea tantum erit privatio, et superficies et corpus; semper enim terminatum definitur per terminans, et positivum non includit essentialiter privationem.

Contra Arist. 1. Cœli t.c. 2.

Similiter sequitur idem propter aliud, quia tunc linea tantum erit carentia latitudinis, et superficies tantum carentia profunditatis, et tunc non erit nisi unica dimensio, quæ ponetur corpus, cum tamen illa dimensio, quæ dicitur profunditas, posset alio respectu dici latitudo. Istæ enim tres dimensiones (f) distinguuntur secundum imaginationem trium linearum, se intersecantium in eodem puncto.

Ex hoc infertur ulterius inconveniens, quod si superficies est tantum privatio profunditatis, quomodo erit punctus, nisi privatio privationis? Nihil enim videtur privare privationem, nisi formaliter positivum.

Præterea, secundum (g) superficiem insunt multæ qualitates corporales et sensibiles, ut videtur; ergo non est tantum privatio. Antecedens probatur de coloribus et figuris, quorum utrumque est per se visibile, et per consequens positivum; figura etiam propriissime sequitur speciem, sicut determinativa organizationis corporis humani, et ideo videtur accidens manifestativum speciei; non autem videtur probabile, entitatem positivam talis consequentis speciem naturaliter et manifestantis eam, includere essentialiter, vel pro subjecto habere immediate privationem.

Figura manifestativa speciei.

Si autem hac (h) solutione omissa, redeundo ad secundam probationem aliter dicatur quod indivisibile, per quod successivum habet *esse*, est tantum in potentia. Hoc nihil juvat, quia eodem modo quo habet *esse* in toto quando cedit, quæro quid sibi succedat; si aliud indivisibile, stat argumentum; si non, tunc successivum non erit.

COMMENTARIUS.

(a) *Ad secundam probationem illius antecedentis.* Nunc Doctor respondet ad secundam probationem hujus antecedentis, scilicet *successivum componitur ex indivisibilibus*, et probatio est ibi *circa principium*, *quæst.* 1. 80.

Secundo probo idem, quia successivi nihil est actu nisi indivisibile. Pro intelligentia hujus probationis pono, quod motus successivus sit per spatium unius horæ; certum est quod ille motus non potest dici in actu, nisi ratione alicujus indivisibilis, sive *mutati esse*, quod idem est, quia omnes partes, vel sunt præteritæ, et sic fluxæ; vel sunt futuræ, et sic fluendæ; ergo si aliquis motus est in actu, erit propter aliquod indivisibile, cujus indivisibilis datur primum et ultimum sui *esse*, ut supra patuit *q*. 1. *præsentis dist*. Et probat quod pars motus divisibilis si actu esset, esset successiva, et non successiva, quod patet, quia dum actu est, non habet *esse* fluens, sed permanens, et cum sit successiva non esset permanens, et sic successiva et non successiva; et sic patet quomodo successivi nihil est in actu, nisi indivisibile, ergo totum successivum erit compositum ex divisibilibus. Consequentia probatur ibi : *illo igitur indivisibili non existente actu*, etc. Cum dicit de indivisibili raptim transeunte, debet intelligi, ut supra expositum est de successione ævi, *q*. 1. *præsentis dist.* Nam instans raptim transiens sic intelligitur, quod primum instans mensurans aliquid transit, et aliud immediate succedit, et illo transeunte aliud immediate succedit, et sic in infinitum. Quærit ergo, quid succedat

indivisibili? si indivisibile, habetur propositum, quod continuum est compositum ex indivisibilibus; si non succedit sibi aliud indivisibile, ergo continuum non erit in actu, quia indivisibile ejus non est in actu, et sicut assumptum est, successivum non est in actu, nisi quia aliquid indivisibile ejus est in actu.

Doctor primo recitat responsionem. Occham *in* 4. *in tract. de Eucharistia*, qui dicit quod indivisibile nihil est, nisi carentia continui, ita quod nihil formaliter est instans, nisi carentia successionis continuæ, et ita punctus est tantum carentia longitudinis, et tunc neganda est illa propositio, scilicet quod successivum præcise habeat esse, quia suum esse indivisibile sit, imo præcise habet esse suum successivum, quia pars ejus fluit.

Occham in quarto tractatu de Eucharistia.

81. (b) *Pro ista positione videntur multa facere.* Probat Occham, quod punctus sit tantum privatio, quia posita sola linea, et circumscripto omni alio a linea ipsa est terminata; nec videtur quod possit separare finitatem, sive terminationem a linea, nec per consequens punctum, quod non videtur esse probabile, si punctus esset alia essentia a linea, quia Deus potest separare unum absolutum ab alio.

(c) *Similiter indivisibile haberet esse et non esse, absque generatione et corruptione.* Hæc ratio Occham stat in hoc, quod si punctus esset quid absolutum positivum, esset terminus generationis *ad quem*, et terminus generationis *a quo*, ita quod per se posset generari et corrumpi, quod est falsum. Et quod non possit per se generari probat, quia si aliqua linea dividatur in puncto, ipsa divisa, statim sunt ibi duo puncta, et sic punctus, qui ibi non præfuit generatur, sed falsum est, quod dividens lineam generet punctum. Similiter de figura incisionis videtur per Auctorem *sex Principiorum*, quod non sit aliquid positive dictum, et tamen ibi est superficies in actu, quæ prius non fuit in actu.

82. Respondeo ad has instantias, tenendo quod punctus sit aliquid positivum de prædicamento Quantitatis. Ad primam instantiam dico, quod lineam esse terminatam, potest dupliciter intelligi: primo positive, secundo privative sive negative. Primo modo est terminata per punctum positivum; et secundo modo est tantum terminata negative, ita quod ipsa linea sine punctis positive non habet aliquem terminum actualem.

Punctus est aliquid positivum.

Ad secundam instantiam dico, quod si linea est prior puncto, et punctus non identificetur sibi realiter, quod Deus posset facere ipsam sine puncto, quia omne absolutum prius alio, realiter distinctum ab illo potest esse sine posteriori, ut infra patebit *in isto secundo dist.* 12. *q.* 2. Si vero punctus identificatur realiter ipsi lineæ, non posset Deus facere lineam sine puncto.

Ad tertiam instantiam dico, quod si punctus esset aliud a linea, accideret ipsi lineæ, nec ex hoc diceretur lineam proprie componi ex linea et puncto, sed punctus esset in linea tantum, ut terminans.

Ad quartam instantiam dico, quod non sequitur quod punctus per se generetur quia de necessitate concomitatur ad generationem alterius, puta lineæ, sicut etiam relatio intrinsecus adveniens de necessitate concomitatur ad generationem alterius, puta termini vel subjecti, ut patet de similitudine; et similiter hæcceitas de necessitate concomitatur ad aliquam substantiam genitam, et sic quod dico generans lineam, actu concomitanter generat puncta. Si etiam diceretur, quod tali divisione generetur punctus per se, non esset forte inconveniens, quia ad ipsum generandum

sufficeret subita actio. Ad aliud de figura incisionis, vide *in* 6. *Principiis* attributis Scoto, ubi quærit an figura causata per incisionem, puta in lapide, dicat aliquid positivum, et ibi subtiliter probatur, quod sic, et sic falsum est quod dicit Occham. Et quod dixi de puncto in linea, quod sit quid positivum, hoc idem dico de *mutato esse* in motu, et de instanti in tempore.

83. (d) *Sed contra istud tunc sequitur*, etc. Hîc Doctor arguit contra Occham, et probat quod instans temporis sit aliquid positivum ; et ratio stat in hoc, nam secundum Occham, substantia quæ est terminus generationis mensuratur instanti temporis, similiter generatio substantiæ mensuratur instanti temporis. Modo si mensuratum est aliquid positivun, etiam mensura de necessitate erit aliquid positivum ; est enim absurdum dicere privationem aliquam vere mensurare ens positivum, quia, ut vidimus supra, *præsenti dist. q.* 2. *et* 3. mensura debet esse certior mensurato, quod non contingeret, si esset privatio, cum privationes tantum cognoscantur per habitum, tenebra enim cognoscitur per lucem, sicut apparet 2. *Anim. t. c.* 103. quod visus est tenebræ perceptivus, quando scilicet lux non est præsens. Dicit ergo Doctor sic in textu, tunc sequitur quod generatio substantiæ, quæ non est per se terminus continui nihil erit, quia si mensura ipsius nihil est, et mensuratum nihil erit, quod est inconveniens. Sequitur : *vel saltem in nihilo,* id est, quod generatio substantiæ, vel ipsa substantia generata erit in nihilo, tanquam mensuratum positive in mensura, quæ nihil est, et sic ipsa substantia nihil esset, vel generatio ipsius, quia etiam non est ejus aliqua mensura positiva. Sequitur : *et licet possit evadi de mutationibus*, quæ sunt termini motuum, et fiunt in instanti, sicut nihil in nihilo, vel privatio continuitatis. Hîc dicit quod duplex est mutatio, quædam est per se terminus motus, sicut cum acquiritur caliditas ut octo, ultimus gradus caliditatis acquiritur per mutationem et in instanti, et talis mutatio sic acquisita dicitur terminus motus ad quem terminatur motus præcedentium graduum ; tunc dicit quod instantia, quæ mensurant hujusmodi mutationes sunt nihil, quia et ipsa *mutata esse* sunt nihil, et sic ipsa *mutata esse* essent in nihilo tanquam mensurata, quæ nihil sunt positive in suis mensuris, quæ similiter nihil sunt positive ; tamen de istis videtur absurdum, quæ non sunt per se termini continuitatis alicujus continui, quia nihil sunt continui, nec privative, nec positive, et per consequens tales mutationes non dicuntur privatio continuitatis motus, quæ privatio fit in instanti temporis, quod instans est privatio continuitatis temporis.

Duplex e mutatio.

84. (e) *Præterea ex eodem sequitur, quod si punctus tantum est privatio continui*, quia terminat continuum, *etiam linea tantum erit privatio*, quia terminat superficiem, et superficies similiter, quia terminat corpus, semper enim terminatum definitur per terminum, et positivum non includit essentialiter privationem.

Primo pos context. 9

(f) *Istæ enim tres dimensiones distinguuntur secundum imaginationem trium linearum se intersecantium in eodem puncto*, et sic fiunt tres dimensiones illis tribus lineis, quia secundum illas fit longitudo in tali figura, et latitudo, et profunditas quæ notatur in illis tribus lineis fieri ; et si corpus componatur illis tribus lineis, cum corpus sit quid positivum, sequitur quod lineæ non sint quid privativum, quia tunc positivum componeretur ex privativis. Ex hoc etiam sequitur ulterius inconveniens, quod si superficies est tantum privatio profunditatis quomodo erit punctus, privatio

privationis, si punctus sit quid privativum, privatio enim privationis est habitus ei oppositus, sicut privatio cæcitatis est visus; si igitur punctus est privatio privationis, igitur punctus erit quid positivum.

28. (g) *Præterea secundum superficiem insunt multæ qualitates.* Hæc ratio stat in hoc, quia ex quo qualitates sensibiles sunt vera enti positiva, et fundantur in superficie; ergo superficies erit ens positivum Sequitur : *figura enim propriissime sequitur speciem sive superficiem;* nam ipsa figura, quæ sequitur ad superficiem per incisionem, et fundatur in ipsa, cum sit ens positivum, sequitur etiam quod ipsa superficies erit ens positivum.

(h) *Si autem hac solutione.* Hic Doctor recitat responsionem quorumdam, ad rationem principalem, dicentium quod illud indivisibile, per quod successivum habet *esse*, non est aliquod ens in actu, sed tantum ens in potentia, quia secundum istos in linea sunt quodammodo infinita puncta in potentia, et sic in tempore infinita instantia.

Hoc nihil juvat, quia adhuc argumentum procedit, quia instans eo modo quo est in toto, eo modo fluit; quæro igitur, quid succedit instanti fluenti ? aut succedit aliud instans, et habetur propositum, quia tempus componitur ex indivisibilibus, aut tempus, et tunc successivum non erit, quia successivum non habet *esse*, nisi quia ejus indivisibile est.

SCHOLIUM.

Respondet Doctor ad illam secundam probationem positivam, n. 2. declarans optime quid immediate succedit instanti in tempore, et postea solvit rationes suadentes continuum fieri ex minimis. Vide eum 1. Phys. q. 13. et 6. Phys. q. 8.

29. Respondeo ad argumentum (a) quod eo cedente, succedit pars continua fluens, et non indivisibile immediate, nec aliquid immediate, nisi sicut continuum est immediatum indivisibili. Et si objicis, ergo non semper habet tempus esse uniformiter et æqualiter, quia quando illud instans positivum est, tempus est, quia suum indivisibile est; illo autem transacto immediate non est, quia aliquid ejus indivisibile non est. Respondeo, sicut linea non uniformiter habet *esse* ubique, prout *ubique* distribuit pro partibus lineæ et indivisibilibus lineæ, quia in istis scilicet partibus habet *esse*, ut in ultimis, et in illis, scilicet in punctis ut in terminis, et tamen ubique est uniformiter, secundum quod *ubique* distribuit præcise pro istis, vel præcise pro illis, ita est in proposito; si *semper* distribuit præcise pro indivisibilibus, vel præcise pro partibus, tunc uniformiter habet *esse*, sed si pro utrisque simul, non habet *esse* uniformiter.

Quia continuum est cujus ultima sunt simul.

Ad probationem (b) alterius antecedentis, de partibus minimis, respondeo, ad primam dico quod Philosophus contra Anaxagoram satis habet si per ablationem a toto minoretur totum, ita quod non semper possit de eo æquale abstrahi; oportebit enim Anaxagoram dicere, sicut imponit sibi Philosophus, quod facta segregatione a carne cujuscumque generabilis de carne, adhuc remaneret caro tanta, ut ex ea posset ulterius segregari seu generari quodcumque generabile; et hoc est impossibile, quia quantumcumque caro potest in infinitum dividi et

30. 1. Phys. text. 38. et 39. Ad rationes probantes continuum componi ex minimis, positas, n. 3. Docebat quodlibet generari ex quolibet per extractionem partium, quod falsum est, si per segregationem minuitur totum. Quantum

Non est divisibile in infinitum qua sensibile, vel ita ut sentiatur.

minorari, saltem non remaneret tanta, ut posset ex ea quodcumque generabile generari, quia generabile quodcumque requirit quantitatem determinatam illius ex quo generatur, maxime si generatio sit tantum segregatio, vel motus localis seu lationis, quod imponitur Anaxagoræ, et ultra quantitatem illam omnem ex qua generatur, minueretur caro per continuam segregationem aliorum ex ipsa. Non ergo propter intentionem Philosophi ibi oportet ponere minimum in naturalibus, etiam separatum per se existens, nec in toto.

(c) Ad aliud Philosophi *de Sensu et sensato,* dico quod passiones sunt divisibiles quantumcumque, ita quod nunquam quantum posset dividi, nisi divisa passione sensibili, et tamen non dividitur in infinitum inquantum sensibilis, id est, inquantum est perceptibilis a sensu, sicut ipse vult ibi, quod pars quantumcumque minima potest esse sensibilis virtute, licet non actione, hoc est, quod ipsa in toto potest cooperari aliis partibus ad sensum immutandum, et licet posset fieri divisio in eam, etiam per se existentem, non tamen immutaret sensum.

Et tunc patet ad argumentum ejus, quod adducitur in oppositum, quod sensus crescit in infinitum, si ponatur, etc. Verum est, si sensibile inquantum actu perceptibile a sensu, potest dividi in infinitum ; non autem sequitur, si illud quod est sensibile potest dividi in infinitum.

COMMENTARIUS.

(a) *Respondeo ad argumentum.* Hic Doctor solvit argumentum principale, et concedit quod successivum dicitur esse in actu per indivisibile, ut supra declaratur *in præsenti, dist. q.* 2. Et cum infertur ultra quod quando indivisibile raptim transit, ut puta quando desinit esse, quid sibi succedit ? Dicit quod ad illud indivisibile immediate succedit pars continue fluens, et sic quando *mutatum esse* in motu transit, tunc sibi succedit aliqua pars motus, quæ est immediata illi. Et cum dicitur postea, quod illa pars motus est successiva, et successivum non est in actu, nisi per indivisibile, dico quod illa pars non est in actu, nisi per aliquod indivisibile continuans ipsam partem motus ; sed illud indivisibile non succedit immediate indivisibili transeunti, et sic patet ratio ad argumentum. 86.

Et si objicis. Hic arguit Doctor quia si continuum succedit, puta ad instans temporis, tunc tempus non se haberet uniformiter et æqualiter et ubique ; quod patet, quando instans positivum est, tempus est, et ipso instanti transeunte, tempus non est, quia aliquid ejus indivisibile non est.

Ad hanc objectionem patet responsio ex supradictis, quia tempus medietatis horæ dicitur esse, quia instans continuat illas partes ; et licet ultimum instans illius temporis transeat, ad quod immediate sequitur tempus alterius medietatis horæ, illud tempus sequens dicitur esse actu, quia est ibi instans continuans partes illius, et sic æqualiter se habet. Doctor tamen declarat ly *uniformiter*, ibi : *Respondeo sicut linea*, etc. linea enim habet *esse* in partibus lineæ, ut in ultimis. Dicimus enim quod illud est continuum, cujus ulti-

ma sunt simul, sive cujus partes ultimæ sunt simul, et habent *esse* in punctis tanquam in terminis, puncta enim terminant lineam. Hoc idem dico de tempore, quia tempus unius horæ habet *esse* in partibus temporis tanquam in ultimis; dicimus enim tempus horæ esse continuum, puta, quia ultimum medietatis horæ, et ultimum alterius medietatis horæ sunt simul, et sic habent *esse* in partibus sicut in ultimis, et in instantibus tanquam in terminis. Si ergo intelligatur sic, quod tempus habet *esse* uniformiter in partibus, admittitur, quia dato quocumque tempore habent *esse* in partibus, tanquam in ultimis; si vero intelligatur quod æqualiter habeat *esse* in instantibus tanquam in terminis, admittatur, quia dato quocumque tempore, æqualiter habent *esse* in instanti tanquam in termino. Sequitur : *sed si pro utrisque simul non habet esse uniformiter*, patet, quia ut in partibus habent *esse* ut in ultimis, et in instantibus habet tantum *esse* ut in terminis.

7. (b) *Ad probationes alterius antecedentis.* Nunc Doctor respondet ad probationes alterius antecedentis, quod fuit tale : *continuum componitur ex minimis*, et probatio talis antecedentis est circa principium quæstionis, ibi : *Secunda via est, quia componitur ex minimis*, ubi sic arguit, probando quod successivum non sit continuum; successivum componitur ex minimis, igitur non est continuum. Consequentia probatur, quia minimum simpliciter non habet partem ex qua sit, quia tunc illa esset minor eo; igitur est omnino non quantum, quia omne quantum habet partem minorem se, sed non quantum non potest continuari non quanto, id est, quod indivisibile non potest continuari indivisibili, ut supra expositum est, *q.* 1. *et* 2. *hujus dist.* ergo minimum non potest continuari alteri minimo; ergo si successivum sit compositum ex minimo, non erit continuum. *Antecedens probatur auctoritatibus*, etc. *et minimum tempus, sicut permanens minimum.* In textu n. 4. sic habetur. *Et ratio eadem est in magnitudine, et tempore, et motu*, scilicet quantum sunt composita ex indivisibilibus, et quod dividuntur indivisibilia, aut quod nullum eorum est tale, et ibi Commentator : *Ratio*, inquit, *eadem est in hoc in tribus speciebus continuis, scilicet in magnitudine, et motu, et tempore, quantum illud quod contingit in aliquo eorum contingit in reliquis, scilicet quod si unum fuerit indivisibile, sequitur quod reliqua sint indivisibilia composita ex indivisibilibus, et si fuerit unum compositum ex divisibilibus, sequitur et reliqua sint talia.* Hæc ille. Hoc idem habetur, t. 17. *Et cum omnis*, inquit, *magnitudo etiam est continua, quoniam eisdem partibus et æqualibus dividitur tempus et magnitudo.* Vide ibi Commentatorem.

Continuum componatur ex minimis.

Ad percipiendum minimum divisibile requiritur acutior sensus in infinitum. Et hoc clarum est facto isto fundamento, scilicet quod ad videndum perfecte sensibile in minori quantitate, requirit sensum acutiorem, et quanto in minori videt, tanto acutior erit; et sic si albedo esset divisibilis in infinitum, cum quælibet pars sit divisibilis, sensus esset acutior in infinitum, quod est falsum.

Secundo de anima context. 41. c. 7. Passiones omnes sunt divisibiles, aut secundum speciem aut secundum accidens.

Respondet Doctor ibi : *Ad probationes alterius antecedentis de partibus minimis*, etc. Et primo respondet ad auctoritatem Aristotelis 1. *Phys.* dicens, quod Aristoteles non dicit, quod detur minima caro, sed arguit contra Anaxagoram, qui dicebat quod quodlibet potest fieri ex quolibet, ut ex carne, puta alicujus hominis posset generari ignis, aqua, lapis, et hujusmodi, per extractionem partium ipsius carnis; ergo si decem res generantur ex carne, decem partes illius carnis extra-

huntur, et sic illa caro remanet minor, et per consequens tot res possunt generari ex ipsa, quod quodammodo parum vel nihil ipsius carnis remaneret; stante ergo illa minima carne, quæritur an quodlibet possit generari ex illa. Si dicit quod sic, ergo oportebit ipsam carnem parvam habere tot partes quot prius habuit, cum generatio fiat per extractionem partium, quod est inconveniens, vel oportebit concedere quod non quodlibet generatur ex illa, et sic falsum est quod dicit Anaxagoras, scilicet quod quodlibet generatur ex quolibet. Et quod sic intelligat Aristoteles patet 1. *Phys. t. c.* 37. *et* 38.

89. (c) *Ad aliud Philosophi de Sensu et Sensato*, dicit primo Doctor quod nunquam quantum potest dividi, nisi divisa passione sive qualitate sensibili, ut patet de albedine extensa super quantitatem bicubitalem, nam in quot partes dividitur illa quantitas, in tot dividitur et albedo extensa, et quia illa quantitas est divisibilis in infinitum, ita albedo erit divisibilis in infinitum.

Secundo dicit, quod ipsa quantitas non est divisibilis in infinitum inquantum sensibilis, nam ex quo sensus concurrit active, puta sensus visus ad visionem, et visibile similiter active, ut causa partialis, ut patet *in* 1. *dist.* 3. *q.* 7. qualitas visibilis non potest agere, nisi in tanta vel tanta quantitate, ut etiam patet de igne, qui posset esse in tam parva quantitate quod non posset urere; qualitates ergo sensibiles ut sint sufficientes ad movendum sensum, non sunt divisibiles in infinitum, sed datur aliqua minima qualitas, quæ est sufficiens movere partialiter, quæ si ultra dividatur, non erit sufficiens ultra ad movendum sensum, et hoc est quod dicit.

Sequitur ibi : *sicut ipse vult ibi, quod pars quantumcumque minima potest esse sensibilis virtute, licet non actione.* Sensus est, quod si datur ignis in minima quantitate, non poterit agere, si modo fiat extensior in majori quantitate, tunc ignis sic extensus potest vere agere, pars autem minima agit virtute, quia alteri parti unita coagit sibi; et hoc est quod dicit, quod ipsa in toto potest cooperari aliis partibus ad sensum immutandum, et licet posset fieri divisio in ea etiam per se existente, non tamen immutaret sensum, et tunc patet ad argumentum ejus, quod sensus cresceret in infinitum, etc. verum est si sensibile inquantum actu perceptibile a sensu potest dividi in infinitum.

Instatur contra duas conclusiones in 90
ista littera ultima, quarum prima est : *Pars sensibilis quantumcumque minima, potest cooperari aliis partibus ad sensum immutandum, sed per se existens non potest sensum immutare.*

Secunda conclusio est : *Si sensibile inquantum actu perceptibile divideretur in infinitum, sensus cresceret in infinitum.*

Contra primam primo, quia una pars conclusionis videtur repugnare alteri, videlicet quod minima pars possit coagere alteri, ut unita sibi, et quod separata non possit agere, immutando sensum, quia est simpliciter eadem entitas separata, quæ et unita, et simpliciter in eadem parte quantitatis; ergo.

Secundo arguitur, quod non possit coagere alteri parti, quia si coagit, puta ad causandum speciem sensibilem vel sensationem, aut coagit præcise ad eumdem effectum numero, ita quod idem sit ab omnibus partibus, aut ad alium effectum. Si primo, aut coagit ut causa partialis, aut ut causa totalis; si ut totalis, ergo idem effectus erit a duabus causis totalibus, et ejusdem rationis, quod est impossibile apud Doctorem in pluribus locis; si ut causa partialis, ergo infinitæ causæ partiales semper concurrunt ad eumdem

effectum, quia tale sensibile, ut supra patuit, includit partes sensibiles in infinitum, sed non est possibile, quod dentur causæ infinitæ in actu respectu ejusdem effectus. Si secundo, scilicet aut coagit ad alium et alium effectum, sequitur quod actu erunt infiniti effectus, quia cum totum sensibile agit ad effectum, quælibet ejus pars agit ad alium et alium effectum, et cum sint ibi infinitæ, ergo actu erunt infiniti effectus, puta infinitæ visiones, quod est impossibile.

Tertio arguitur ad idem, aut una pars coagit ad perceptionem alterius partis tantum; aut ad perceptionem sui tantum; aut ad perceptionem sui et alterius, non videtur aliud membrum dandum. Si primo, contra, tum quia illa alia pars perciperetur, et pars coagens non perciperetur, quando totum sensibile perciperetur; tum quia sicut coagit uni, ita videtur posse omnibus coagere, cum non sit major ratio de una quam de alia, et sic posset coagere infinitis partibus, quod videtur impossibile. Si secundo, ergo per coactionem hujus partis, alia pars non perciperetur, sed præcise illa, quæ agit perciperetur, et tunc non diceretur coagere alteri. Si tertio, sequitur quod illa pars virtualiter contineret aliam, quia illa alia perciperetur per actionem hujus.

Quarto arguitur ad idem, quia sequitur quod nunquam sensibile, puta color extensus potest agere ad sui perceptionem, quia omnes partes coagunt una alteri in infinitum, ergo erunt actu infiniti respectus et infinitæ relationes, quia si *A* coagit *B*, dicit respectum ad *B*, et sic in infinitum.

11. Contradictio in Scoto.

Quinto videtur quod Doctor contradicat sibi, quia vult *in* 2. *dist.* 2. *q.* 10. quod quælibet pars gravis moveat seipsam, et non moveat aliam; ergo hoc idem hic habent dicere, scilicet quod quælibet pars sensibilis moveat sensum ad sui perceptionem, et non coagat alteri, cum non sit major ratio de uno quam de alio, ut patet.

Sexto arguitur, quia sequitur, quod visio coloris bipedalis semper sit perfectior visione coloris pedalis, stante æquali dispositione utrobique, quod est inconveniens. Probatur consequentia, quia in colore bipedali sunt plures partes quam in colore pedali; modo quando plures causæ partiales concurrunt ad effectum, si æquali conatu et æque perfecte concurrunt, sicut pauciores partes semper perfectiorem effectum producunt, ut etiam patet a Doctore *in* 2. *dist.* 11.

Septimo arguitur ad idem, quia si una pars coagit alteri ad immutandum sensum, et sic in infinitum de illis partibus; ergo visus actu percipiet infinitas partes, quod est impossibile.

Octavo arguitur principaliter contra illud quod dicit, quod minima pars separata non potest immutare sensum, et quod possit immutare probatur, quia potest partialiter immutare intellectum; ergo et sensum. Antecedens patet, quia est per se intelligibile, et entitas absoluta, et de genere activorum; ergo partialiter concurrit ad sui cognitionem, ut patet ex dictis Doctoris *in* 1. *dist.* 3. *q.* 4. *et* 7. Consequentia probatur, tum quia si potest immutare nobiliorem potentiam; ergo et ignobiliorem, quando continetur sub objecto utriusque potentiæ; tum quia si potest producere effectum nobiliorem; ergo et ignobiliorem, quando habet passum dispositum, sed intellectio est nobilior visione sensitiva.

Nono arguitur per rationem Doctoris *in* 1. *dist.* 2. *part.* 2. *q.* 3. ubi est ratio formalis productiva non impedita, sequitur actio; sed minimus color intensus, puta, ut duo, est ratio formalis producendi visionem sui, et est in subjecto, puta in

quantitate; ergo potest immutari sensus ab eo.

Decimo arguitur, accipio propositionem Doctoris *in prologo. q.* 3. *et in* 2. *dist.* 9. quod si extrema proportionis, puta activi ad passivum sint communia, si aliquid potest agere in aliquod passivum, quodlibet ejusdem rationis poterit agere in idem passivum; ergo si aliquis color potest agere in aliquam potentiam immutando illam, quilibet ejusdem rationis poterit agere, sed minimus color, puta minima pars albedinis est ejusdem rationis cum magna parte albedinis, cum sint ejusdem speciei specialissimæ; ergo si magna potest immutare, ergo et minima.

Undecimo, quia hæc conclusio prima videtur contradicere secundæ, quia in secunda habetur, quod si visibile ut perceptibile, esset divisibile in infinitum, quod sensus cresceret in infinitum; ergo sequitur quod si sensus cresceret, quod posset percipere, sed visio semper causatur ex visibili et vidente, secundum Doctorem *in prologo, et dist.* 3. *q.* 7. *primi.*

Duodecimo, quod potest magis approximari secundum actum potentiæ tactivæ est magis tangibile, sed minima pars magis approximatur. Patet per Doctorem *q.* 9. *secundi dist.* 2. ubi vult quod punctum sit adæquatum videnti, etc. Et multæ aliæ rationes possent fieri, quæ causa brevitatis pro nunc omittantur, sufficiunt enim ista.

92. Nulla est contradictio in Scoto.

Respondeo ad primam. Dico, quod nulla est repugnantia, quia ut unita coagit cum aliis partibus, quia illæ partes, ut unitæ sunt in quantitate debita, et sufficiente ad agendum, ut vero separata non est in quantitate sufficiente.

Ad secundum dico, quod coagunt ad effectum communem, puta ad unicam visionem, qua totum visibile videtur, et quælibet ejus pars, non enim sunt distinctæ visiones totius et partium. Cum dicitur, quod infinitæ causæ partiales concurrerent simul, dico quod non est inconveniens, quod sint infinitæ causæ inexistentes, sicut etiam sunt infinitæ partes inexistentes; sed esset inconveniens de infinitis causis subsistentibus, imo est necesse, quod infinitæ inexistentes concurrant, sicut etiam patet de gravi, quod movet seipsum, quod quælibet pars movet se, loquendo de partibus inexistentibus.

Ad tertium dico, quod quando Doctor dicit, quod una coagit aliis partibus, non debet intelligi sic absolute, sed debet intelligi quod partes ut unitæ sunt sufficientes ad producendum effectum, puta visionem, quia sunt in dispositione debita, et hoc modo una coagit alteri, et e contra. Separatæ vero non sunt sufficientes, quando sunt in minima quantitate, et omnes coagunt ad visionem totius visibilis, quod primo videtur, et ex consequenti partes videntur in toto, sicut etiam patet de aliis partibus, puta calidi, quod minima pars non posset calefacere, tamen ut unita aliis calefacit. Forte etiam posset dici, quod quælibet ut unita movet visum ad sui perceptionem, ita quod visio totius sit aggregata ex partialibus visionibus, sicut quando grave movet se, quælibet pars movet se adæquate, et ex illis partialibus motionibus aggregatur unus motus, qui est motus totius gravis, ut patet a Doctore *in* 2. *dist.* 2. *q.* 10. et sic visio totius visibilis suo modo esset aggregata ex visionibus partialibus, et tamen partes visibilis, ut unitæ, causant visionem sui, et sic dicuntur coagere; separatæ vero non possunt, quando sunt in tam parva quantitate, sicut etiam minima pars terræ separata non posset movere se, quæ tamen unita aliis partibus adæquate movet se.

93. Ad quartum de respectibus dico, quod nullum videtur inconveniens, quod sicut dantur infinitæ partes inexistentes ad invicem unitæ, quod etiam dentur infinitæ uniones inter infinitas partes inexistentes. Et sic posito quod una coagat alii, non videtur inconveniens, quod dentur tales infiniti respectus, sicut etiam quando idem grave movet se, quælibet pars movet se, et sic sunt infiniti respectus, scilicet moventis ad mobile, et sic infinitarum partium moventium se, erunt infiniti respectus ad seipsas motas, et e contra, etiam infiniti respectus infinitarum partium motarum ad seipsas, ut moventes, etc.

Ad quintum dico, quod nulla est contradictio, ut apparet ex dictis supra, quia non ponit quod una pars moveat aliam, sed quod illa non posset movere si esset separata, quæ tamen unita movet se, et sic una coagit alteri; sic in proposito partes dicuntur coagere, non quod una habeat actionem per aliam, sed ut unitæ sunt dispositæ ad agendum.

Ad sextum, quod si essent illa visibilia æqualiter disposita et æqualiter intensa, ita perfecte videretur unum sicut aliud, et tot partes secundum proportionem essent in uno, sicut in alio, licet non secundum quantitatem; perfectior enim visio non est, quia simpliciter est a pluribus causis ejusdem rationis, sed quia est a perfectiore visibili secundum intensionem. Si modo esset unum visibile perfecte dispositum intensum ut octo, et haberet decem partes tantum, et aliud visibile intensum ut octo, et haberet viginti partes, visio unius non esset perfectior visione alterius. Si dicatur, quod motus causatus a gravi habente triginta partes, est perfectior motu causato a gravi habente decem partes, dico quod forte erit perfectior extensive, si sti aggregatus ex partialibus motionibus.

Ad septimum dico, quod videret infinitas partes tantum confuse, sed non distincte, ut etiam supra dixi de intellectu Angeli respectu quanti continui divisibilis in infinitas partes. 94.

Ad octavum dico primo, quod non est simile de intellectu et sensu; patet, quia calor si esset separatus a quantitate, posset immediate movere intellectum, et tamen non posset movere sensum, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 29. quia objectum sensibile approximatur sensui localiter, et oportet ipsum esse in dispositione locali ad sensum, et sic requirit debitam quantitatem; sic dico in proposito de minimo sensibili, quod non est dispositum ad immutandum sensum, ut est actu separatum, licet sit dispositum ad immutandum intellectum, cum sit virtus spiritualis. Dico secundo quod oporteret ostendere, an minimum sensibile possit movere intellectum, de hoc alias, sed tamen ratio videtur certa.

Ratio non est similis de intellectu et sensu.

Ad nonum concedo, quod est ratio formalis, etc. sed dico, quod in ista parva quantitate, non est disposita ad immutandum sensum, sed requiritur quod sit in majori quantitate.

Ad decimum dico, quod propositio Doctoris debet intelligi de activo disposito, quale non esset minimum sensibile.

Ad undecimum debet sic argui : si visibile esset perceptibile in infinitum, sensus cresceret in infinitum, quia quanto visibile esset parvum, tanto sensus esset acutior, si distincte perciperet illud. Et non debet sic argui : si sensus cresceret; ergo perciperet visibile quantumcumque minimum, bene verum est, quod sequitur quantum esset ex parte sensus; sed illud visibile ut perceptibile non esset dabile in proposito, tamen sequitur visibile, ut perceptibile est dabile in infinitum, ergo sensus est dabilis acutior in infinitum,

quia non est aliquid perceptibile a sensu, quin possit percipi, sed non e contra sequitur, est dabilis sensus acutior in infinitum, ergo est dabile sensibile in infinitum ut perceptibile.

Ad duodecimum sive ultimum, negatur quod minima pars sensibilis sit magis approximata, et hoc in ratione perceptibilis a sensu tactus, licet forte alio modo possit esse magis approximata, imo oportet tangibile esse aliqualiter distans, ut possit percipi a sensu tactus, quia sensibile supra sensum dispositum, etc.

95. Contra secundam. Contra secundam, quæ talis est : *Si sensibile inquantum actu perceptibile, divideretur in infinitum, sensus cresceret in infinitum.*

Contra primo, sicut se habet intellectus ad intelligibile, ita sensus ad sensibile, sed si intellectus perciperet intelligibile in infinitum, ita quod unam partem intelligibilis, puta ignis, in infinitum post aliam intelligeret, non cresceret in infinitum; patet, quia intellectus potest percipere omne intelligibile, ergo et sensus, si perciperet sensibile quantumcumque minimum in infinitum, non cresceret in infinitum. Similitudo est bona, quia utrobique est comparatio potentiæ ad objectum, et utraque est perceptiva sui objecti.

Secundo, sicut se habent potentia intellectiva ad suum objectum adæquatum, ita et sensitiva ad suum, sed intellectiva potest percipere omne intelligibile, aliter non adæquaretur objecto intelligibili; ergo et sensitiva potest percipere omne sensibile, et tamen ex hoc non sequitur, quod cresceret infinitum, sed quodlibet sensibile, puta, quilibet color, vere continetur sub adæquato objecto potentiæ visivæ.

Tertio arguitur, quod potentia, puta visiva, actu possit cognoscere minimam partem coloris in infinitum, quia ponit differentiam inter maximum colorem et minimum in infinitum, ut patet; ergo percipit utrumque. Consequentia patet per argumentum Philosophi 2. *de Anim.* quod facit ad probandum sensum communem, et tamen patet quod sensus non crescit in infinitum.

Quarto, si sensus non potest percipere minimum sensibile in infinitum, aut hoc est, quia non potest percipere talem sensationem, aut quia non potest producere. Non primo, quia visus non esset quidditative perfectior, quia reciperet quamcumque visionem. Non secundo, tum quia potest producere visionem perfectissimi visibilis, ergo et imperfectissimi, cujusmodi esset minimum sensibile in infinitum, tum etiam quia si potest in effectum perfectiorem, poterit etiam in effectum imperfectiorem ejusdem rationis, ut patet per Doctorem *in* 2. *dist.* 18 .

Quinto arguitur, quia potentia tanto est perfectior quanto perfectiorem effectum nata est producere, patet ; sed potentia visiva nata est producere perfectiorem visionem circa perfectius visibile quam circa imperfectius, cujusmodi est minimum visibile in infinitum ; ergo magis cresceret in causando visionem magis visibilis quam minus visibilis. 9(

Sexto, quia nobilitas et perfectio potentiæ arguitur ex nobilitate objecti, et præcipue ex nobilitate perfectissimi objecti, contenti sub adæquato potentiæ objecto; ergo magis cresceret percipiendo magis ac magis perfectius sensibile quam percipiendo minus et minus sensibile in infinitum ; sed percipiendo majus et majus sensibile in infinitum non cresceret in infinitum ergo, etc.

Septimo, quia sicut potentia calefactiva ignis non cresceret in infinitum, si calefaceret minimum calefactibile in infinitum,

ut patet; ergo nec potentia sensitiva, si causaret sensationem minimi sensibilis in infinitum. Similitudo videtur nota, quia utraque potentia comparatur ad suum objectum, et utraque est activa circa proprium objectum, ergo.

Octavo, si potentia visiva perciperet punctum, tamen non diceretur crescere in infinitum, quod tamen percipit, quia percipit punctualem colorem; ergo nec a fortiori dicitur crescere in infinitum, si perciperet minimam partem visibilis in infinitum. Consequentia patet, quia punctus cum sit indivisibilis, est minus sensibilis quam pars minima, cum sit semper divisibilis.

Nono arguitur, potentia percipiens plura ejusdem speciei specialissimæ, quorum quodlibet est æque perfectum intensive, non est perfectior percipiendo magis unum quam aliud, hoc patet, sed si sit albedo unius palmi intensa ut duo, et dividatur in infinitas partes, ita pars minima erit intensa, sicut et major; ergo potentia visiva non erit magis perfecta percipiendo minimam sicut magnam.

97. Decimo, si esset infinitum visibile intensive, visus posset videre illud, quia maxime visibile, et loquendo de visu impassibili (patet etiam hoc, quia et intellectus posset intelligere infinitum intensive sub ratione infinitatis), et tamen sensus visus non esset infinitus in virtute; ergo multo minus esset infinitus, si videret minimum visibile infinitum; major enim virtus requiritur ad videndum infinitum intensive quam finitum intensive, etiam minimum in infinitum.

Undecimo, posito per possibile vel impossibile, quod minimum visibile in infinitum sit præsens potentiæ visivæ, ut actu visibile et perceptibile, et ut causa partialis visionis, quæro an potentia visiva possit partialiter concurrere cum illo ad causandam visionem illius, aut non? Si primo, habetur intentum, quia ex hoc non sequitur, quod sit infinita in virtute, ut patet. Si secundo, non videtur quare non sit activa partialiter circa illud, cum circa quæcumque alia sensibilia sit partialiter activa. Sicut enim idem intellectus potest partialiter concurrere cum quocumque objecto præsente in ratione objecti actu intelligibilis, ita idem sensus poterit concurrere partialiter cum omni sensibili præsente in ratione objecti actu sensibilis.

Duodecimo, sicut minima pars intelligibilis in infinitum se habent ad minimam partem in infinitum alicujus sensibilis, ita intellectus ad sensum; ergo a transmutata proportione, sicut primum ad tertium, ita secundum ad quartum; sed minimum intelligibile in infinitum potest intelligi ab intellectu, absque infinitate intellectus, ergo et minima pars sensibilis in infinitum potest percipi a sensu, absque infinitate sensus in virtute.

Respondeo ad primum, quod non est simile de intellectu et sensu, quia intellectus intelligit rem, puta qualitatem, ut in se, et non est necesse ipsam esse in aliquo quanto; sed sensus non potest videre, nisi ut in quantitate existente, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 11. et quanto est in minori quantitate, tanto visus erit acutior, ut patet intuenti. 98. Dissimilitudo inter sensum et intellectum.

Ad secundum dico, quod vera est similitudo, si utrobique objectum est in debita dispositione; sed in proposito intellectus habet omne contentum sub suo objecto, ut objectum in se absolute, nec requirit ipsum esse extensum, ita enim perfecte intelligeret colorem inextensum, sicut extensum, quia non ligatur istis conditionibus, sed non est sic de quolibet sensibili respectu sensus.

Ad tertium, negatur quod potentia visi-

va possit facere differentiam distincte inter minimam partem coloris in infinitum, et maximam, quia nec percipit minimam partem distincte, sed tantum confuse, quando est unita aliis partibus, sed quando est separata minima in infinitum nullo modo potest percipere.

Ad quartum dico, quod hoc ideo est, quia concurrit active partialiter, et oporteret ipsum, ut sic crescere in infinitum, quia quantum est ex parte sensus non posset producere acutiorem visionem, nisi esset perfectior, et ideo si causaret partialiter visionem partium sensibilis in infinitum, oporteret producere visionem acutiorem in infinitum, et sic sensus cresceret in infinitum. Et cum dicitur de visione perfectissimi visibilis, dico quod non est simile, quia visio perfectior intensive est ab objecto, non a potentia, ut alias exposui *in* 2. *dist.* 3. *q.* 10. Si enim objectum perfectissimum sit præsens intellectui, quantum est ex parte intellectus, ita perfectam intellectionem causabit de objecto imperfecto, sicut de perfectissimo, ut patet alias. Similiter sensus ex parte sua, ita perfectam visionem causabit partialiter de imperfecto colore, sicut de perfectissimo, quando objecta sunt æque approximata. Sed non est sic de visione acutiori, quæ non est ex parte objecti, sed ex parte potentiæ, et sic sequitur, quod quanto color est in minori quantitate in infinitum, quod visio coloris erit acutior in infinitum, licet illud objectum sit in se imperfectius; et ideo bene concedo quod visio, quæ terminatur ad objectum perfectius, intensive est perfectior illa, quæ terminatur ad minimam partem visibilis imperfectioris in se, et hoc loquendo de perfectione, quæ est ab objecto; et concedo quod si visibile esset formaliter infinitum, posset concurrere ad visionem infinitam, et tamen potentia videndo illud esset simpliciter finita. Sed in proposito loquimur de visione, quæ est ex parte potentiæ, saltem partialiter, quæ visio tanto dicitur subtilior et acutior, quanto præcise est a perfectiore potentia; et visio, quæ est alicujus coloris existentis in minima quantitate, est acutior. Patet etiam ad illud, quod si potest in visionem perfectiorem, ergo et in imperfectiorem; concedo de perfectiore et imperfectiore, quæ sunt ex parte potentiæ, et sic concedo quod si potest in visionem acutissimam, quod etiam potest in minus acutam; et ideo bene concedo quod si potest videre minimam partem in infinitum, quod etiam poterit videre majorem partem ipsius visibilis.

Ad quintum patet ex supra dictis, concludit enim de perfectione, quæ est ex parte objecti, non de illa, quæ ex parte potentiæ simpliciter.

Ad sextum dico primo, quod verum est 99.
de nobilitate potentiæ extrinseca, quæ sumitur a nobilitate objecti. Dico secundo, quod quando potentia una habet simpliciter nobilius ens pro objecto, est in se simpliciter perfectior illa, quæ habet pro objecto ignobilius ens, ut patet de sensitiva et intellectiva. Sed quando eadem potentia comparat ad objectum nobilius et ignobilius, non sequitur quod quando percipit nobilius, quod sit nobilior in se, sed tantum denominatione extrinseca, eo quod terminetur ad objectum nobilius, imo potest comparari ad infimum, puta ad calorem intensum tantum, ut unum existentem in minima quantitate, et ut sic talis potentia in se erit valde perfectior, quia, ut sic, habetur producere effectum perfectiorem et acutiorem visionem.

Ad septimum, non est simile, ut patet, quia ut calor comparatur ad minimum calefactibile, si sit præsens et dispositum,

potest causare in illo ita intensum calorem, sicut in magno calefactibili æque disposito, quia ibi ex parte caloris non requiritur major virtus calefaciendi ; bene argumentum concluderet, si calor haberet super intensiorem calorem causando in minori et minori calefactibili ; sed sensus, puta usus, quanto comparatur ad minus visibile, tanto acutiorem visionem semper habetur producere.

100. Ad octavum dico primo, quod si punctus esset separatus non posset percipi a visu, et si percipitur, percipitur ut est in quanto, et tantum confuse percipitur. Et hoc patet a Doctore *in* 4. *d.* 10. *q. ult.* ubi sic dicit, *quod lumen punctuale non multiplicaret se ad organum corporale, ita quod esset visibile, secundum communem opinionem, quæ dicit, quod non est possibile indivisibile moveri* : hæc ille, et multa alia ibi dicit respondendo ad argumenta principalia. Dico secundo, quod non est simile de puncto visibili, et de minima parte in infinitum visibili, sicut etiam non sequitur de Angelo, qui potest esse in puncto, ut in loco, et tamen non potest esse in loco quantumcumque parvo in infinitum, loquendo de loco divisibili, quia si virtute sua posset sic esse, esset virtutis infinitæ, ut probat Doctor *in præsenti* d. q. 7. sic dicerem in proposito, quia si perciperet minimam partem visibilis in infinitum, cresceret sensus in infinitum, quia semper requiritur major virtus activa.

Ad nonum dico, quod argumentum concludit de perfectione, quæ sumitur ex parte objecti, et sic concedo quod esset æque perfecta intrinsece, percipiendo albedinem palmi, sicut minimam partem. Sed loquendo de perfectione ex parte potentiæ, dico quod requiritur major perfectio in percipiendo distincte albedinem in minima quantitate quam in magna, ut supra patuit.

Ad decimum dico, quod concludit de perfectione, quæ est ex parte objecti, ut supra patuit.

Ad undecimum, dico primo, quod casus est impossibilis, quia non potest dari minima pars in infinitum. Secundo, posito quod possit dari, adhuc non sequitur quod possit dari ut perceptibilis, ut supra patuit. Dico tertio, quod posito tali casu impossibili, quod si potentia visiva non esset in infinitum activior sive virtuosior, quod non posset percipere illud, quia si perciperet, oporteret causare visionem acutissimam in infinitum, quod non posset esse, nisi cresceret in infinitum.

Ad duodecimum patet ex supra dictis ; et quod dicitur de transmutata proportione, patet quod hic non habetur locum. Et de hoc vide quæ exposui *in* 1. *dist.* 36. respondendo ad rationes Henrici, vide ibi multa bona.

SCHOLIUM.

Respondendo ad locum ex 2. de Anima positum num. 3. docet viventia habere maximum et minimum, inanimata non, de quo agit 1. Phys. quæst. 13. et 14. Item optime ostendit non dari primum minimum, nec primam mutationem in motu. Declarat etiam quomodo incipit et desinit alteratio, augmentatio, diminutio, juxta mentem Philos. Vide Lychet. qui hic optime examinat ista philosophica per undecim conclusiones, respondendo omnibus in contrarium.

Ad aliud (a) de secundo de Anima, patet quod loquitur de quantitate naturali augmentabilis et diminuibilis, quod concedo, quia illa quantitas cuicumque naturali perfecto est determinata in majus et minus, loquendo de illa quantitate, in qua naturaliter producitur, aut saltem ad minus in animatis loquendo de illa quantitate, ad 31.

quam procedit diminutio. Philosophus tamen non loquitur ibi nisi de termino magnitudinis et augmenti, et ideo præcise in illo loco intendit Philosophus, quod quantitas perfecta cujuslibet rei naturalis, est determinata in majus, ex quo habet propositum suum quod intendit probare, scilicet quod ignis non est principium augmentans in aliqua generatione vel in aliqua specie. Oportet enim principale agens in aliqua specie, esse determinatum ad quantitatem perfectam illius speciei, ut illam solam producat, et non ultra illam ; ignis autem non est determinatus ad quantitatem determinatam in aliqua specie, quia quantum est ex se, produceret majus quantum, quia crescit in infinitum, si apponantur combustibilia in infinitum.

Non dat primum mutatum esse, nec primam partem in motu. Vide Scot. 6. Phys. q. 8. Text. 52. et Text. 55.

(b) Et cum probatur illud antecedens de minimo, per hoc quod convenit accipere primum in motu, posset consequentia negari, quia illi qui dixerunt primum in motu, dixerunt mutationem primam esse partem motus. Tamen nego primum utroque modo, et primum motum et mutationem primam, quia Philosophus 6. *Phys.* ex intentione ostendit oppositum, scilicet quod omne *moveri* præcedit *mutatum esse* in infinitum, et e contrario. Et persuadetur hoc sic, quia si ignis causaret aliquid primum in motu, pari ratione posset causare æquale illi simul cum eo immediatum, et ita aut necesse esset fingere, quod inter primum causatum simul et secundum æquale illi, oporteret quiescere agens, et ita motus componeretur ex motibus et quietibus intermediis ; aut oporteret agens post primum inductum inducere totum habitum successive, quod videtur valde irrationabile, quia cum sit æqualis virtutis et æque approximatum passo, sicut potest aliquem gradum simul causatum primum simul inducere, ita illo inducto, potest inducere ipsum totum simul, et ita componeretur totus motus immediate ex mutationibus immediatis, vel ex mutationibus sive motibus et quietibus intermediis.

5. et 6. Physic.

(c) Est ergo iste processus, sit forma (sub *esse* quieto et sub aliqua immutatione) corrumpenda per motum, puta in alteratione sub calore in *esse* quieto, hujus, inquam, immutationis est accipere ultimum, scilicet immutationem terminative, quia mobile se habet nunc indivisibiliter, sicut prius divisibiliter, et hoc est immutari, sicut mutari est aliter se habere nunc indivisibiliter quam prius divisibiliter. Ideo (d) autem est sub eadem forma (sub qua quievit) in instanti immutationis, quia tunc agens, quod debet ipsum movere, nihil egit prius, nec nunc agit circa ipsum, ab illo instanti incipit movere illud mobile; et hoc successive vel propter partes mobilis, quia nulla pars mobilis est æque propinqua agenti. Sed pars propinquior altera parte in infinitum, et solus punctus mobilis est se toto immediatus agenti, et ille non est mobilis, sive propter partes formæ, secundum quas de-

Immutatio est primum non esse alterationis. Immutari est eodem modo se habere indivisibiliter, sicut prius divisibiliter, mutari e contra.

bet esse motus, quarum quælibet ante aliam est inducibilis a movente præsente, quia ratio extrinseca, propter quam minimum non posset esse per se in naturalibus, est præsentia corrumpentis; hæc autem tollitur propter præsentiam corrumpentis, hoc autem tollitur propter præsentiam agentis corrumpentis omne corruptivum sui effectus; ab illo ergo instanti immutationis continue remittitur calor, qui infuit et acquiritur frigus. Non enim verisimile est quod sit solus motus remissionis usque ad aliquod instans, et tunc primo inducatur aliquid frigoris; vel enim calor remittendus haberet ultimum sui *esse*, quod negat Philosophus 8. *Physic.* vel si non, saltem frigus immediate sequens ipsum haberet primum sui *esse;* et tunc esset prima mutatio motus infrigidationis, quod est ita inconveniens, sicut de prima remissione motus caloris; inconveniens etiam videtur quod agens remittat calorem, nisi causando in ipso aliquid incompossibile sibi secundum aliquem gradum, et secundum quod illud causat in majori vel minori gradu, corrumpit gradum et gradum ipsius existentis.

Calor non habet ultimum esse. Text. 69.

32. (e) Hoc etiam vult Philosophus manifeste 6. *Physic.* quod omne quod movetur, habet aliquid utriusque extremi, et videtur manifestum ad sensum, quod aquæ successive calefaciendæ aliquid caloris inest, manente adhuc frigiditate hac, et non adhuc totaliter corrupta; concurrunt ergo simul ab instanti immutationis motus remissionis caloris, et motus intensionis frigoris, quorum neutrius est aliquid primum; et in aliquo instanti in quo per mutationem subitam inducitur aliquis gradus frigoris omnino incompossibilis calori, in illo primo, calor non est, et usque ad illum, calor fuit, ita quod calor nullum ultimum habuit sui *esse*, sed * habet ultimum in *esse* quieto, et frigus nullum habet sui *esse* simpliciter, licet habeat primum in *esse* quieto, quod scilicet accipit per immutationem, licet illud non sit quies.

Text. 7. Simul incipit motus remissionis formæ et intensionis oppositæ.

* al. habuit

Cum ergo (f) probatur primum per Philosophum 8. *Physic.* dico quod intentio Philosophi est ista, scilicet probare quod non omnia semper moventur. Et contra eos, qui dicunt omnia semper moveri, dicit quod manifeste convincitur, si consideramus illos motus, ex quibus movebantur. Moti enim erant ad hoc ponendum ex augmentatione et diminutione animatorum, quam videbant fieri perceptibiliter in aliquo magno tempore, puta in anno, et tamen in nulla parte ejus; ex hoc concludebant, quod illa fiebant in toto tempore et in nulla parte temporis perceptibiliter, licet in qualibet parte temporis imperceptibiliter, quibus Aristoteles obviat, quod bene potest tale mobile quiescere per aliquod tempus, et in parvo aliquo tempore moveri illo motu, illa quod non oportet moveri semper ipsum illo motu. Et probat hoc per exemplum de guttis cadentibus cavantibus la-

Text. 32. Ad rat. sup. n. 3. contra Empedoclem. Disponunt tamen ad motum illum, si enim nihil facerent ultima gutta nihil faceret. Vide Scot. 1. d. 17. q. 3. Suar. Met d. 44. sect. 9.

pidem, quæ in aliquo certo tempore et numero cadunt, et nihil auferunt de lapide, tandem tamen una cadens, puta centesima, aufert in virtute omnium aliarum, aliquam partem lapidis, quæ tota simul aufertur, et non pars ante partem. Non intendit ergo Philosophus ibi, quod ablatio partis lapidis sit in instanti vel tota simul, nam ista ablatio est motus localis, qui nullo modo posset fieri, nisi pars mobilis prius transeat spatium quam totum mobile; sed ista una pars lapidis, quæ aufertur per ultimam guttam in virtute omnium præcedentium, licet successive auferatur, tamen ablatio ejus non est successiva correspondens toti successioni casus guttarum. Non enim quot erant guttæ cadentes, tot erant partes ablationis hujus partis a lapide, sed tota ista parva pars per ultimam guttam aufertur, licet successive. Negat ergo Philosophus successionem huic correspondentem, scilicet toti successioni casus guttarum, ac per hoc, ille lapis motus non movebatur semper, licet quando movebatur per ultimam guttam, tunc successive movebatur. Et secundum (g) istam intentionem subdit postea de alteratione, quod non est necesse, quod propter hoc sit tota alteratio infinita; frequenter enim, ubi habet littera nostra *velox,* illa Commentatoris habet *subito,* et exponit Commentator *subito*, id est, *in instanti*, et non in tempore inferendo.

33. Text. 8. 127. Quæ expositio est litteræ contraria, quod patet ex translatione sua in multis locis, quia *in 4. Physic.* ubi translatio nostra habet *repente*, sua translatio habet *subito*, et notificatur ibi, quod illud dicitur fieri subito, quod fit in tempore imperceptibili, et ita exponit ipse ibi; igitur exponere *velox* vel *subito* per *instans,* est exponere tempus per *instans.* Sed intentio Philosophi (h) est ista, quod non oportet, sicut alterabile est divisibile in infinitum, quod ita tempus infinitum correspondeat alterationi alterabilis, sive semper dum alterabile est quod pars ejus post partem continue alteretur, sicut posset esse successio ex ratione partium alterabilis. Sed frequenter alteratio est velox sive subito, id est, quiescente prius usque tunc illo alterabili, et tunc non sunt simul, nec secundum primam mutationem, nec secundum primam partem motus, sed successive, et hoc est quod subdit statim ratio apposita a Philosopho ad eamdem conclusionem, quod quando quis sanatur, sanatio ejus est in tempore, et non in termino temporis, et tamen mobile non semper movetur illo motu, quia iste motus finitus est inter duo contraria. Quomodo ergo acciperet ipse in ratione præcedenti, alterationem fieri in instanti, ad hoc ut probaret non omnia esse in motu; et in secunda ratione accipit oppositum, scilicet quod sanatio non est in termino temporis, sed in tempore, et tamen non semper est motus, quia est inter contraria, et ideo acquisito illo contrario cessabit motus. 6. Phys. ad finem et et alibi sæpe.

Subdit ergo Philosophus, quod *dicere omnia continue moveri, multum in manifestis ambigere est*, ubi *continue* accipitur pro *semper*, quia illud membrum quintum divisionis quinti membri improbat per omnia ista, et adhuc ponitur ibi ulterior expositio, quia lapis manet durus, ergo non alteratur. Non ergo ex aliquo verbo quod hîc dicitur, negat totam sententiam suam *in* 6. *Physic.* et dato quod hîc esset aliquod verbum, quod expresse hoc videretur sonare (licet nullum sit, nisi ex falso intellectu sumptum) magis tamen esset exponendum secundum illud quod hîc dicitur quam totum istud, quod est hîc principale, alibi retractare, propter aliqua quæ dicuntur alibi, non ita principaliter, nec ex intentione sicut hîc.

Text. c. 21. 8. Phys. ponitur [i]lla divisio [s]cil. ante [o]mne mutari [v]ari mutatum esse.

34. Ad aliud de *Sensu* (i) *et Sensato* dicetur in argumento *ultimæ q. hujus distinctionis.*

Ad rationem (k) de contradictoriis dicitur, quod illa sunt contradictoria, quæ sunt accepta pro eodem tempore, et secundum alias conditiones requisitas; et illa non sunt contradictoria, quæ non sunt accepta pro eodem tempore, quod probatur per definitionem contradictionis positam *primo Elenchorum*, et ideo non esse caloris, ut præcessit in ultimo instanti immutationis, et esse caloris susceptum in tempore habito, non sunt contradictoria respectu caloris.

[L]ib. 1. Periherm. c. 5. [V]ide Scot. libr. Elench. q. 55. de [ig]norantia Elench.

(l) Contra, *esse* caloris et *non esse* absolute sumpta (non prout intelliguntur in eodem instanti) sunt incompossibilia simpliciter, ita quod quia sunt incompossibilia simpliciter, ideo non possunt esse in eodem instanti, et non e converso; et ratio incompossibilitatis pro eodem instanti. non est alia, nisi quia ipsa formaliter sunt opposita, nulla alia oppositione formaliter quam contradictoria, igitur, etc.

Confirmatur hoc per simile in aliis, quia contrarium contrario succedens, vere est ei contrarium, licet non simul in eodem instanti. Similiter forma (m) ut est terminus *ad quem* privationis, vere opponitur sibi privative ut est terminus *a quo*, et est motus inter opposita formaliter. Unde Philosophus *Primo Phys. cap.* 25. vult quod omnis motus sit inter contraria opposita, vel privativa vel media inter hæc, et tamen ista, ut sunt termini transmutationis, nunquam simul sunt.

Text. 47. Idem 5. Phys. t. 52. et 2. de Anima. t. 44. Contradictoria complexa, pro eodem instanti. incomplexa absolute contradicunt. Lib. 1. c. de oppos. Quomodo indivisibile est immediatum parti. vel e converso?

Posset etiam (n) argui quod creationis termini non essent contradictorii, quia *non esse*, quod præcedit *esse* creati, non potest ei esse contradictorium, nec privativum nec medium inter hæc, quia in nullo susceptivo est; et si non esset contradictorium ei, creatio ergo non esset inter contradictoria vel contraria, quod videtur absurdum. Quod autem (o) adducitur de definitione contradictionis, est æquivocatio, quia alio modo contradictio est in complexis, et alio modo est in incomplexis. Complexa non sunt contradictoria, nisi accipiantur pro eodem instanti, pro quo oportet illa ambo enuntiare prædicatum de subjecto. Incomplexa autem absolute sumpta

non determinando ad aliquod instans, sunt contradictoria. De contradictione prima loquitur Philosophus *in Perihermenias,* de secunda vero *in Prædicamentis.*

35. Aliter respondeo (p) ad argumentum, quod immediatum potest accipi dupliciter. Uno modo, inter quod secundum se totum, et aliud non est medium; alio modo, quod secundum se totum est cum altero statim vel post alterum. Primo modo, continuum est immediatum suo termino, quia inter indivisibile terminans et divisibile terminatum nihil cadit medium. Secundo modo indivisibili terminanti continuum nihil est immediatum; nihil enim secundum se totum statim sequitur illud indivisibile, sed pars illius totius, quod est immediatum totum primo modo, sequitur indivisibile secundum partem ante partem in infinitum.

Minor est si inter non esse, et esse formæ inducendæ per motum non est primum, est medium inter contradictoria, sup. n. 4. fin.

Ad propositum ergo (q) dico, quod sicut mensuræ istæ se habent, ita et mensurata, scilicet quod quando unum contradictorium mensuratur indivisibili, et aliud mensuratur divisibili, et tunc minor est falsa. Nullum enim est medium inter contradictorium, secundum quod est in tota mensura sua, et contradictorium aliud, sicut nec inter totam mensuram ejus et mensuram alterius; contradictorium tamen quod mensuratur divisibili, non est alicui immediatum, ita quod secundum aliquod *esse* sui, videlicet prout est mensura sua, statim reliquum contradictorium sequatur. Ita dico in proposito, quod *non esse* fuit in indivisibili; *esse* autem formæ inductæ per motum, est in toto tempore habito, et ideo nullum est medium inter illa, et tamen quod sequitur, in tempore non est immediatum secundo modo præexistenti in instanti.

COMMENTARIUS.

(a) *Ad aliud de secundo de anima.* Dicit Doctor quod clarum est, quod Aristoteles loquitur tantum de quantitate naturali entis augmentabilis vel diminuibilis. Et vult dicere, quod ens naturale augmentabile potest augeri secundum tantam quantitatem, et non plus; et similiter ad hoc, ut sit tale ens naturale, puta homo vel asinus, oportet quod detur simpliciter minimum. Sequitur : *Philosophus tamen non loquitur ibi, nisi de termino magnitudinis et augmenti,* nam in hoc loco intendit Philosophus probare, quod ignis non est principium augmentans in aliqua generatione, ut aliqui dicebant; quia ex quo genitum naturale est determinatæ quantitatis secundum augmentum, et ignis non est determinatus ad quantitatem determinatam in aliqua specie, quia quantum est de se produceret majus quantum, quia crescit in infinitum, si apponantur combustibilia, et sic si ignis esset principium augmenti, puta hominis, quantum sibi adderetur de nutrimento, tantum posset augeri de homine. 101. Sequitur expositio litteræ.

(b) *Et cum probatur illud antecedens de minimo.* Hic Doctor respondet ad probationem illius antecedentis, quod est, *successivum componitur ex minimis* quæ probatio est ibi in argumentis principalibus, ratione autem probatur secundo idem antecedens. Primo ergo declaro rationem, et secundo responsionem ad rationem, et ratio qua probatur illud antecedens, stat in hoc : est dabilis prima pars motus, 102.

ergo et minima. Consequentia patet, quia si quælibet pars haberet minorem partem, se haberet etiam aliquid sui prius aliquo sui in infinitum. Antecedens probatur, videlicet quod sit dabilis prima pars motus, et probatur primo auctoritate Philosophi 1. *Phys.* 8. *et t. c.* 23. ubi dicit Philosophus, ibi in 8 : *Non enim si partibile in infinitum est, quod alteratur propter hoc, et alteratio, sed velox fit sicut multoties densatio.* Ubi haberet Commentator, *subito*, et exponit, *hoc est in instanti, et non in tempore.* Exemplum, licet enim cera, quæ est alterabilis, puta ad rarefactionem sit partibilis in infinitum, ipsa tamen rarefactio non est partibilis in infinitum ; et patet, quia aliquoties fit subito, id est, in instanti, secundum Commentatorem ; si sic, ergo datur prima pars ipsius alterationis, et sic prima pars motus.

Et quasi objicit se contra se, videlicet quod non detur prima pars motus, quia si daretur, videretur repugnare illi, quod dicitur *in* 6. *Phys. t. c.* 52. quod ante omne *moveri sit mutatum esse,* et ante omne *mutatum esse* est *moveri.* Respondet solvendo, quod illud ibi intelligitur de motu inquantum continuus est, et divisibilis ; istud autem intelligitur hîc de motu inquantum est generatus sive productus ad actum.

103. Exemplum de guttis. *Ad istam intentionem videtur Philosophus promisisse quoddam exemplum de guttis.* Exemplum hoc patet, quia remotio lapidis per ultimam guttam aquæ fit quodammodo in instanti, et sic talis motus quo pars lapidis removetur per ultimam guttam aquæ, fit subito, et datur prima pars sui ; et quod fiat subito, patet, quia præcedentes guttæ non removent partem lapidis, sed tantum ultima, et sic patet exemplum illud, quia si alteratio illa vel motus ille simul fiat, sequitur quod datur prima pars, et exempla clara sunt in littera, quæ videntur probare, quod quandoque detur una tota alteratio simul.

Et cum probatur illud antecedens de minimo. Aliqui dixerunt, quod in motu potest dari prima mutatio, sive aliquod *mutatum esse*, quod, ut sic, potest dici prima pars motus ; sed accipiendo partem motus pro aliquo divisibili, prima pars motus non potest dari. Doctor autem probat, quod neutro modo possit dari prima pars motus, et probat auctoritate Philosophi, 6. *Phys. text. com.* 32. et sic persuadetur a Doctore. Si enim ignis, qui dicatur *A*, potest calefacere aliquod quantum pedale, et illud quantum dicitur *B*, ita quod tantum unum gradum intensive ipsius calefactionis producat in toto quanto pedali ; et licet illa calefactio sit indivisibilis intensive, cum sit tantum unius gradus, est tamen divisibilis in infinitum extensive, et tunc quæro, si *A* potest producere primam partem ipsius calefactionis in aliquo instanti, vel calefacere primam partem ipsius quanti, ita quod in aliquo instanti sit primum *mutatum esse*, sive primum *moveri* in aliquo tempore, quia motus semper fit in tempore quomodocumque accipiatur.

Probat Doctor quod non potest dari primum *calidum esse* in aliquo instanti, neque primum *calefieri* in aliquo tempore ; quod non primum *calidum esse*, patet, quia si *A*, in quantitate pedali producit primum *calidum esse*, pari ratione, potest producere secundum *calidum esse* in eodem instanti, et pari ratione tertium, et sic totum pedale calefit in instanti, et talis calefactio non erit motus, ut patet. Si vis dicere, quod in primo instanti tantum producit primum *calidum esse*, quæro in quo producit secundum *calidum esse* ? Si dicis, quod in instanti immediato post primum *calidum esse*, ergo secundum *calidum esse* erit immediatum primo *calido* 104.

esse, et sic duo *mutata esse* erunt immediata, et per consequens duo indivisibilia, quod est contra Philosophum 6. *Phys.* Si vis dicere, quod secundum *calidum esse* non producitur in instanti immediato, sed in tempore immediato post primum *calidum esse*, contra, quia non minor virtus requiritur in producendo secundum *calidum esse*, quam in producendo primum, et maxime cum passum sit æque dispositum, puta quantum pedale, et sic producetur secundum *calidum esse* in instanti, et non in tempore. Et sic secundum *calidum esse* tantum natum est produci in instanti, sicut et primum ; ergo non in tempore. Sis vis dicere, quod producit secundum *calidum esse* in instanti, sed non in instanti immediato post instans, sed in ultimo instanti temporis immediate sequentis primum instans. Contra, quia tunc oportet ipsum *A* quiescere per illud tempus intermedium, et sic producto primo *calido esse*, producet secundum calidum in ultimo instanti temporis immediati ad instans, quo produxit primum calidum, et sic oportet ipsum *A* quiescere per aliud tempus immediatum, et sic iste motus calefactionis factus super quanto pedali, erit compositus ex quietibus, et *mutatis esse*, quod est falsum. Si ergo non potest dari primum *mutatum esse*, a fortiori nec primum *moveri*, cum quælibet pars motus sit divisibilis in infinitum, ut satis supra probatum est.

105. (c) *Est ergo iste processus.* In ista littera Doctor multa dicit. Primo, quod est dare ultimum alicujus formæ in *esse* quieto. Exemplum, si quantum pedale sit totum alteratum aliqua calefactione, in ultimo instanti illius calefactionis incipit quiescere ; et pono modo, quod sit sub tali calefactione per horam, totum illud tempus vocatur tempus quietis, et in ultimo instanti illius horæ est sub *esse* quieto ; patet, quia in illo instanti eodem modo se habet, sicut in toto tempore illius horæ præcedentis, quia in ultimo instanti non incipit moveri, sicut nec in hora præcedenti, et post illud instans, in quo quievit ipsum quantum incipit moveri, puta in tempore immediato post instans quietis. Quid sit immutari
Et hoc est quod dicit Doctor quod declarat quid sit *immutari*, quia *immutari* est eodem modo se habere indivisibiliter, sicut prius se habuit divisibiliter, id est, quod in ultimo instanti indivisibili eodem modo se habet, sicut in hora præcedenti divisibili, quia in utroque quiescit. Et declarat ipsum *immutari* per suum contrarium, quod est *mutari*, quia *mutari* est aliter se habere nunc indivisibiliter, id est, in ultimo instanti ipsius motus quam prius se habuerit divisibiliter, id est, in toto tempore præcedente ultimum instans ipsius motus, id est, quod se habeat divisibiliter, et quantum ad tempus, et quantum ad ortum, ut supra declaratum est.

(d) *Ideo autem est sub eadem forma, sub qua quievit in instanti immutationis*, nam instans immutationis est ultimum instans quietis, sicut instans mutationis est ultimum instans terminans motum præcedentem. Sequitur ibi : *Ab illo instanti incipit movere illud mobile*, puta quantum pedale ; si enim detur quantum pedale calidum ut octo, et detur frigidum pedale ut decem, et agat in calidum pedale remittendo ipsum ; dicit Doctor quod post ultimum instans, in quo quievit quantum pedale sub calore, nunc frigidum pedale in tempore immediato post instans immutationis sive quietis in quo quievit, quantum pedale sub calore incipit mutare ipsum quantum pedale, remittendo calorem ipsius, et introducendo in illud quantum aliquem gradum frigiditatis. Sequitur : *Et hoc successive, vel propter partes mobilis*, etc. Dicit hîc Doctor, quod 106. Nota.

quando frigidum pedale, et dicatur *A*, movet calidum pedale, et dicatur *B*, remittendo calorem, quod motus remissionis, quo movetur quantum pedale a calore ut octo, ad privationem ipsius caloris, et quo quantum pedale movetur a privatione frigiditatis ad frigiditatem, puta ut octo, est successivus. Deinde declarat hujusmodi successionem, puta calefactionis remittendæ et frigefactionis acquirendæ, quia talis successio aut fit ex parte ipsius mobilis, puta quanti pedalis, cum sit divisibile in infinitas partes, tunc non est dabilis prima pars, quæ fiat frigida, et sic non est dabile primum frigidum. Et similiter quando calor removetur a quanto pedali non est dabilis prima pars quanti, a qua removetur calor, patet, quia ipsum quantum est divisibile in infinitum, et sic non est dare primum *mutatum esse* in motu remissionis, sicut nec est dabile primum *mutatum esse* propter formam acquirendam, vel deperdendam; adhuc non est dabilis prima pars motus, quia illa forma, secundum quam fit motus, est divisibilis in infinitum, ut supra patuit; et sic quando quantum pedale movetur motu remissionis deperdendo calorem, non est dabilis prima pars caloris in remissione, sicut etiam cum movetur ad frigiditatem, non est dabilis prima pars frigiditatis, cum istæ qualitates sunt divisibiles in infinitum, saltem per accidens, quia ad divisionem quantitatis in qua sunt. Sequitur :

107. *Quia ratio extrinseca propter quam minimum*, etc. Dicit Doctor quod si quantum pedale frigidum ut decem, agat in quantum pedale calidum ut octo, expellendo aliquid caloris ipsius, et introducendo primum gradum frigiditatis per motum, quomodo, ille gradus poterit conservari in quanto calido ut septem. Dicit, quod conservatur propter præsentiam agentis, puta frigidi corrumpentis omne corruptivum sui effectus, quia ipsum frigidum corrumpit gradum caloris corruptivum gradus frigiditatis; et sic patet quomodo frigidum conservat continue effectum suum in quanto calido, corrumpendo calidum, et introducendo frigidum. Et hoc est, quod sequitur ibi in littera : *ab illo ergo instanti immutationis continue remittitur calor, qui infuit, et acquiritur frigus*, et quod ab illo instanti immutationis, scilicet quietis, in quo quantum pedale quievit sub calore successive remittitur calor, qui infuit, et successive acquiritur frigus in ipso quanto pedali. Sequitur : *Non enim est verisimile*. Dicit quod quando frigidum ut decem, agit in calidum ut octo, ipsum frigidum non remittit tantum ipsum calidum, sic intelligendo, quod remittat ipsum usque ad ultimum instans puta quod motus remissionis duret per horam, et in ultimo instanti illius horæ desinat esse calor ut octo; et tunc primo inducatur aliquid frigoris in ipso quanto pedali, in quo prius erat calor ut octo, quia si sic, tunc sequeretur alterum istorum, scilicet vel quod calor remittendus haberet ultimum sui *esse*, quod negat Philosophus 8. *physic. text. com.* 69. sic quod in ultimo instanti remissionis caloris calor esset, et in tempore immediato non esset, ita quod habens ultimum sui *esse* exponitur per positionem de præsenti, et negationem de futuro, scilicet calor nunc est, et immediate post hoc non erit; et sic in illo tempore immediato inducetur frigus, in quo desinet calor, modo qualitas remissibilis non habet ultimum sui *esse*.

Et quando dicit, quod aut frigus habebit primum instans sui *esse*, quia si calor in ultimo instanti desinit esse, et sic non habet ultimum sui *esse*, in illo instanti incipit frigus, tunc frigus habet primum instans sui *esse*. Et non accipitur hic primum 108.

instans sui *esse* proprie, sicut dicimus quod nunc est, et immediate ante hoc non fuit, quia aquisito frigore per horam, in ultimo instanti illius horæ est verum dicere, quod frigus nunc est, et immediate ante hoc non fuit, et sic habet primum instans sui *esse*. Sed in proposito intelligitur, quod si frigus secundum aliquem gradum incipit esse in illo instanti, in quo calor desinit esse, quod in motu frigefactionis datur primum *mutatum esse*, sive prima mutatio, quia in illo instanti acquiritur aliquis gradus frigoris, et in tempore sequenti acquiritur frigus perfectissime, et per consequens daretur primum *mutatum esse*, quod est contra Aristotelem *sexto Physicorum. text. com.* 52. qui vult, quod ante omne *mutatum esse* sit *moveri*, et ante omne *moveri* sit *mutatum esse ;* sicut ergo non datur prima remissio motus caloris, sive non datur aliquod instans, in quo incipiat calor remitti, ut supra declaravi, sic nec potest dari aliquod instans, in quo fit prima infrigidatio.

109. (e) *Hoc etiam vult Philosophus.* Vult dicere, quod nunquam in aliquo quanto est motus remissionis, quin etiam sit simul motus acquisitionis, quia si aqua sit frigida ut octo, non remittitur illa frigiditas, nisi successive introducatur caliditas ; et sic omne quantum quod movetur a contrario in contrarium, puta a frigido ad calidum, dum sub tali motu semper habet aliquid utriusque extremi, quia et aliquid frigiditatis et aliquid caliditatis, patet, quia dum est sub motu remissionis frigiditatis, simul est sub motu acquisitionis caliditatis, sive etiam moveatur a contrario in medium, puta ab albo in rubeum, hoc idem continget.

Concurrunt ergo simul ab instanti immutationis motus remissionis caloris et motus intensionis frigoris, quorum neutrius est aliquid. Primum patet, quia in motu remissionis caloris non datur aliquod intans, in quo sit prima remissio, cum talis remissio incipiat fieri in tempore immediato post instans mutationis sive quietis. Et similiter in motu intensionis frigoris non datur aliquod instans in quo sit prima infrigidatio, cum talis fiat in tempore immediato post instans, in quo quievit quantum pedale sub calore, ut dixi supra. Sequitur in littera : *et in aliquo instanti, in quo per mutationem subitam inducitur aliquis gradus frigoris*, etc. Vult dicere Doctor, quod quando frigidum ut decem, remittendo calidum ut octo, puta per tempus hujus horæ, in ultimo instanti illius horæ introducit aliquem gradum frigoris omnino incompossibilem ultimo gradui caloris, et tunc in eodem instanti calor desinit esse, ita quod in eodem instanti verum est dicere calor nunc non est, et in tempore immediato ante hoc instans fuit ; ergo calor in isto instanti desinit esse. Similiter verum est dicere de frigore, frigus nunc est, puta in *esse* quieto, et in tempore immediato ante hoc instans non fuit ; ergo frigus incipit esse, et hoc est quod dicit Doctor. Sequitur :

Ita quod calor nullum ultimum habet sui esse, sed habet ultimum in esse quieto. Hoc sic debet intelligi, quod quando calor desinit esse, non habet aliquod ultimum instans, in quo calor sit, immediate post illud instans desinat esse, quia si sic, tunc esset verum dicere, calor nunc est, et immediate post hoc non erit, quod falsum est, ut supra expositum est, *quæst. prima præsentis dist.* quomodo in permanentibus, et in successivis non datur ultimum sui *esse*. Et quod dicit, quod habet ultimum in *esse* quieto, hoc non debet referri ad ultimum instans remissionis caloris, sed debet referri ad ultimum instans immutationis sive quietis, post quod instans in tempore immediate se- 110 Not[a]

quenti incipit remitti calor, nam ut incipit remitti usque ad ultimum instans remissionis non est sub *esse* quieto, sed semper est sub motu, et in ultimo instanti, quo desinit esse ipsum quantum pedale, est sub mutatione, sive sub *mutato esse*. Sequitur : *Et frigus nullum primum habet sui esse simpliciter*. Et declaratur primo, quia frigus incipit esse in quanto pedali in tempore immediato post instans immutationis caloris, et incipit *esse* sub motu intensionis ; modo in successivis non datur primum instans sui *esse*, id est, non datur aliquod instans in quo habeat *esse* simpliciter, cum tale *esse* tantum mensuretur tempore, ut supra exposui, *quæst*. 1. *præsentis dist*. Secundo declaratur, quomodo habeat primum in *esse* quieto, patet, quia ipsum frigus habet aliquod instans primum in quo habet *esse* quietum, nam in ultimo instanti horæ, in quo calor desinit esse, et frigus incipit esse in illo instanti, sicut cessat motus remissionis caloris, ita cessat motus intensionis frigoris, et sic in illo instanti habet *esse* quietum ; et tunc verum est dicere, quod frigus habet primum in *esse* quieto, id est, quod quantum pedale ab illo instanti habet primum *esse* quietis sub frigore, licet illud non sit quies, id est, quod illud primum in *esse* quieto, cum sit in instanti, non potest dici quies, nam proprie quies mensuratur tempore, quod patet, quia sicut motus est in tempore, et *mutatum esse* in instanti temporis, ita quies est in tempore, et *esse* quiétum in instanti, et sicut in motu sunt infinita *mutata esse*, ita et in quiete sunt infinita quieta *esse*, et sic patet ista littera.

111. (f) *Cum ergo probatur primum per Philosophum*, etc. Nunc Doctor respondet ad auctoritatem Philosophi, qua probabatur dari primam partem motus, et dicit quod Aristoteles tantum intendit probare, quo non omnes res semper moveantur, sicut fuit opinio Heracliti 4. *Metaph. text. com.* 22. quod omnia mundi entia erant in continuo motu. Probat ergo Aristoteles quod non semper moveantur, puta res augmentabilis vel alterabilis, quia dicebant isti, quod res augmentabilis semper augeatur, nam aliquando fit quodammodo subita alteratio vel mutatio ; ergo non semper idem motu movetur. Et dat exemplum de guttis cadentibus. Ubi non intendit, quod ablatio partis lapidis sit in instanti vel tota simul, nam ipsa ablatio est motus localis, qui nullo modo posset fieri, nisi pars mobilis prius pertranseat spatium quam totum mobile ; sed ista una pars lapidis, quæ aufertur per ultimam guttam in virtute omnium præcedentium, licet successive auferatur, tamen ablatio ejus non est successive correspondens toti successioni casus guttarum ; non enim quot erant guttæ cadentes, tot erant partes ablationis hujus partis a lapide, sed tota ista parva pars per ultimam guttam aufertur, licet successive, quia non in instanti ; negat ergo Philosophus successionem huic correspondentem, id est, toti successioni casus guttarum, ac per hoc ille lapis motus non movebatur semper, licet quando movebatur per ultimam guttam, tunc successive movebatur.

(g) *Et secundum istam intentionem subdit postea de alteratione, quod non est necesse, quod propter sit tota alteratio infinita*, supple, quod durat in infinitum, et probat ibi : *Frequenter enim*. Dicit Aristoteles quod aliquando in aliqua re, puta in quanto pedali, fit alteratio velox, ut patet ad sensum, et sic non semper durat hujusmodi alteratio, sive motus alterationis. *Frequenter enim ubi habet littera nostra* velox, *illa Commentatoris habet* subito, id est, in tempore imperceptibili : et ideo illi qui exponunt Commentatorem 112.

subito, id est, *in instanti*, non recte exponunt, cum talis expositio sit *contraria litteræ, quod patet ex translatione nostra, et repente*, inquit Aristoteles *quod in sensibili tempore est propter parvitatem* : hæc ille. Et translatio Commentatoris sic dicit : *Subito significat illud, quod fit in tempore non sensibili.*

Male interpretatur Averr. (h) *Sed intentio Philosophi est ista.* Et Philosophus intendit probare, quod alterabile non semper alteratur, quia aliquando subito alteratur quis ab ægritudine in sanitatem, ita quod sanatio illa fit in tempore, et non in termino temporis, scilicet in instanti, et quod sanabile non semper moveatur illo motu sanationis ; patet, quia iste motus finitus sive terminatus, est inter duo contraria, quia inter ægritudinem et sanitatem, vel accipiendo *contraria* large, puta a privatione ad habitum, et sic sanabile prius fuit sub privatione sanitatis quam sub sanitate ; ergo non semper movebatur ad sanitatem. Sequitur : *Quomodo ergo acciperet ipse.* Dicit Doctor, quod Aristoteles in ratione præcedenti de alteratione veloci, si acciperet ipsam in instanti contra Heraclitum, et in ista ratione de sanatione acciperet ipsam esse in tempore, non concluderet contra Heraclitum, intendit enim probare quod res non semper moveatur. Et si probaret quod alterabile aliquando alteratur in instanti ; ergo semper non alteratur, non concluderet contra Heraclitum, quia negaret Heraclitus aliquid posse alterare in instanti, sicut et ipse Aristoteles expresse negat, 6. *Physicor.* ergo in istis rationibus intendit de alteratione, quæ fit in tempore. Sequitur : *Subdit ergo Philosophus, quod dicere omnia continue moveri, multum in manifestis ambigere est*, quia manifestum est res aliquas non continue moveri, et *continue* accipitur ibi semper, etc.

(i) *Ad aliud de Sensu et Sensato dicetur in argumento ultimæ quæstionis hujus distinctionis*, respondendo ad secundum argumentum principale ibi : * *Ex isto* apparet ad illud *de Sensu et Sensato*, etc. * q. 1, n 4.

113. (k) *Ad rationem de contradictoriis.* Hic Doctor respondet ad ultimam rationem, qua probatur illud antecedens, scilicet quod successivum componatur ex minimis, quæ ratio sumitur per rationem contradictoriorum. Et ratio stat in hoc : nam inter *non esse* formæ frigoris, et *esse* ipsius, non cadit aliquod medium, cum tale *esse et non esse* sint contradictoria ; cum igitur in ultimo instanti caloris abjiciendi sit *non esse* frigoris inducendi, et post illud instans fit *esse* ipsius frigoris, si igitur non esset primum instans in quo ipsum frigus haberet *esse*, tunc inter *esse* ipsius frigoris, et *non esse* esset aliquid medium, et sic inter contradictoria daretur medium; igitur datur primum *esse* ipsius frigoris successive acquisibilis, et illud primum non esse minimum, nisi illud primum esset indivisibile, ut patet. Ex ista primitate probata concluditur quod illud primum sit minima pars, non enim potest illud esse primum nisi indivisibile, quia Philosophus 6. *Physicor. text. com.* 46. ostendit quod non contingit accipere primam mutationem in motu.

Dubia occurrenti. In ista littera occurrunt nonnulla dubia circa undecim conclusiones, quas pono hic per ordinem.

114. Prima conclusio : *Omne* moveri *præcedit* mutatum esse *in infinitum*, *et omne* mutatum esse *præcedit* moveri *in infinitum.*

Secunda conclusio : *Si ignis causaret aliquod primum in motu, pari ratione posset causare æquale illi simul cum eo, cum sit æqualis virtutis et æque proximus passo.*

Tertio conclusio : *Si ignis posset inducere primam partem motus, et simul non pos-*

set inducere æqualem, tunc motus componeretur, vel ex mutationibus immediatis, vel ex mutationibus et quietibus.

Quarta conclusio : *Mutari est aliter se habere nunc indivisibiliter, sicut prius se habuit divisibiliter.*

Quint conclusio : *Nulla pars mobilis est æque propinqua agenti, sed pars propinquior alteri parti in infinitum, sed solus punctus mobilis est se solo immediatus agenti.*

Sexta conclusio : *Nulla pars formæ, secundum quam potest esse successio motus, est immediate inducibilis, sed quælibet pars ante aliam in infinitum.*

Septima conclusio : *Si esset solus motus remissionis usque ad aliquod instans, et tunc primo induceretur aliquid frigoris, sequeretur, vel quod calor remittendus haberet ultimum sui* esse, *vel quod frigus immediate sequens haberet primum sui* esse, *et tunc esset prima mutatio motus infrigidationis, quæ sunt inconvenientia.*

Octava conclusio : *Concurrunt simul ab instanti immutationis motus remissionis, puta caloris, et motus intensionis, puta frigoris.*

Nona conclusio : *In aliquo instanti, in quo per mutationem subitam inducitur aliquis gradus frigoris omnino incompossibilis caloris, in illo instanti calor non est, et usque ad illud instans calor fuit.*

Decima conclusio : *Calor remittendus nullum ultimum habet sui* esse *sed habet ultimum in* esse, *quieto.*

Undecima conclusio : *Frigus intendendum nullum primum habet sui* esse *simpliciter, licet primum habeat in* esse *quieto, quod accipit per mutationem, licet illud non sit quies.*

Contra has conclusiones, ut firmitas earum magis appareat, multis mediis instatur. Et primo contra primam, quæ talis est : *Omne* moveri *præcedit* mutatum esse *in infinitum, et omne* mutatum esse *præcedit* moveri *in infinitum.* Contra, primo contra primam partem conclusionis. Et pono casum, quod in puncto quanti pedalis quiescat aliquod mobile per horam, et per ultimum instans illius horæ, et in tempore immediato illi instanti incipiat moveri, et quod successio motus accipiatur pro nunc a divisibilitate partium illius quanti. Hoc casu stante, certum est quod in tempore immediato movetur, et ante illud *moveri* immediatum non est aliquod *mutatum esse*, quia illud *mutatum esse*, aut fit transeundo partem quanti, et hoc non, quia pars transitur in tempore; aut transeundo punctum, et hoc non, quia quæro quem punctum, aut punctum in quo quievit, aut aliud punctum immediatum. Non primo, quia in illo simpliciter quievit, etiam in ultimo instanti, quod instans dicitur instans immutationis. Non secundo, quia tunc esset punctum immediatum puncto, et instans immediatum instanti, quod est contra Philosophum 6. *Physicorum*. 115 Subtilia argumenta contra conclusiones Doct.

Secundo arguitur de motu alterationis, puta intensionis. Et pono casum, quod mobile *A* quiescat per horam, et in ultimo instanti illius horæ, et in tempore immediato ad illud instans moveatur ad caliditatem ut octo; certum est quod per quamlibet partem motus aliquid caliditatis acquiritur. Tunc sic : si ante omne *moveri* intensionis est aliquod *mutatum esse*, sequitur quod sicut per aliam et aliam partem motus intensionis alia et alia pars caliditatis acquiritur, vel alia et alia pars gradus intensionis acquiritur, (tenendo quod quilibet gradus intensionis sit divisibilis in infinitum) ita per aliud et aliud *mutatum esse* aliquid formæ acqui- 116

ritur, tunc sic : si mobile post ultimum instans immutationis movetur ad caliditatem, et ante hoc moveri est *mutatum esse;* ergo per illud *mutatum esse* aliquid acquiritur de caliditate, quæro quid acquiritur : non pars formæ, quia illa est divisibilis in infinitum, nec gradus formæ, quia si ille ponitur divisibilis, acquiritur successive. Si etiam ponitur extensus in quantitates, est divisibilis in plures partes integrales, quæ acquiruntur successive. Si ergo *mutatum esse* est ante omne *moveri* motu intensionis, sequitur quod ante omnem motum intensionis erit aliquid intensive acquisitum in mobili *A*, quod est impossibile.

117. Tertio arguitur ad idem de motu remissionis, et pono casum, quod mobile *B* quiescat sub caliditate per horam, et in ultimo instanti illius horæ, et in tempore immediato moveatur motu remissionis, qui fuit secundum fluxum formæ remittendæ. Stante hoc casu, quæro quid deperditur de caliditate, in illo *mutato esse*, quod est ante omne *moveri?* non pars formæ, quia illa successive deperditur et per motum; non gradus aliquis formæ, quia ille, aut ponitur divisibilis in infinitum, aut ponitur in quantitate divisibili, et sic erit divisibilis ad divisibilitatem quantitatis, quocumque dato, ille gradus non deperditur, nisi successive, et sic per motum remissionis; ergo ante omne *moveri* non est aliquod *mutatum esse.*

Quarto arguitur sic, per argumentum ducens ad impossibile : Si ante omne moveri est *mutatum esse;* ergo instans erit immediatum instanti, quod est impossibile apud Philosophum. 6. *Physicor.* Probatur consequentia, pono casum, quod quis quiescat per horam, et in ultimo instanti illius horæ etiam quiescat, et in tempore immediato illi instanti moveatur. Hoc stante, arguo sic, ante *moveri* immediatum ad instans immutationis est aliquod *mutatum esse;* ergo instans est immediatum instanti, patet, quia *mutatum esse* mensuratur instanti, sed non instanti immutationis, ut patet; ergo alio instanti. Patet, quia non tempore immediato; ergo instans est immediatum instanti.

Quinto arguitur, quia si ante omne *moveri* esset *mutatum esse;* ergo in motu datur prima mutatio, quod est contra Philosophum 6. *Phys.* et contra Doctorem *præsenti quæst.*

Sexto sequeretur, quod ante omne tempus esset instans, quod est falsum. Probo consequentiam, et suppono quod tantum tempus sit in motu, cum sit mensura motus *ex quarto Physicorum.* Hoc stante, pono casum, quod *A* quiescit per horam, et per ultimum instans illius horæ, et in tempore immediato moveatur, ille motus mensuratur tempore, si ante illud tempus est instans, quæro quod instans? non instans immutationis, ut patet; ergo aliud, aut immediatum instanti immutationis, et tunc datur instans immediatum instanti, aut mediatum; ergo inter illud instans, et instans immutationis est tempus medium, et ante illud tempus est instans mensurans *mutatum esse*, quod est ante *moveri;* ergo.

Contra secundam partem conclusionis probo, quod non omnem mutationem præcedat aliquod *moveri.* Primo sic : Pono casum, quod *A* quiescat in spatio per horam, et in ultimo instanti illius non quiescat, sed incipiat recedere a loco, quo est, tenendo quod ille locus sit punctualis. Hoc posito, patet quod illius motus datur primum *mutatum esse*, patet, quia in ultimo instanti horæ incipit moveri, et motus fit in tempore immediate sequente, quæ præcedit *mutatum esse*, quod mensuratur ultimo instanti illius horæ, et ante illud *mutatum esse* non est aliquod move- 118. Ponitu casus

ri, quia in tempore illius horæ quiescit; ergo.

Secundo arguitur, datur alicujus motus ultimum *mutatum esse;* ergo et primum *mutatum esse.* Patet consequentia, quia non est major ratio de uno quam de alio. Nec valet dicere, quod motus est divisibilis in infinitum a parte ante, ideo non datur primum *mutatum esse*, quia a parte post est ita divisibilis in infinitum, quia ita non potest dari ultima pars motus, sicut nec prima.

Tertio arguitur, quia cujuslibet continui, tam successivi quam permanentis, dantur duo extrema terminantia illud. Patet de quantitate permanente, quæ licet sit divisibilis in infinitum, tamen actu habet duo extrema indivisibilia terminantia, ut duo puncta. Similiter est de tempore unius horæ, quod habet duo instantia terminantia illud, ergo similiter erit de motu; ergo datur primum *mutatum esse.*

Quarto arguitur auctoritate Philosophi 6. *Physicorum*, ejusdem rationis sunt quantitas, motus et tempus; sed quantitas permanens habet primum indivisibile, quod est principium illius, ergo et motus habebit primum *mutatum esse.*

119. Quinto, ratio motus sumitur a magnitudine, quia successio in motu est a divisibilitate magnitudinis, ut patet a Doctore *præsenti quæst.* et continuitas motus similiter sumitur. Cum ergo in magnitudine semper detur indivisibile initians, ante quod non est aliqua pars magnitudinis, sequitur quod similiter erit in motu, quod dabitur primum *mutatum esse*, correspondens primo puncto magnitudinis, super quam fit motus.

Sexto, datur aliqua mutatio, ante quam non est aliquod *moveri;* ergo. Probatur antecedens, quia Angelus potest quiescere per horam in uno *ubi*, et in ultimo instanti horæ mutari ad aliud *ubi*, ut patet a Doctore *in dist. præsenti q.* 11. *et* 12. ergo erit mutatio, quam nullum *moveri* præcedit.

Septimo arguitur, quia ubi est prius et posterius, ibi est primum, patet 5. *Metaph. c. de Priori.* Sed in motu est prius et posterius, ut patet 4. *Phys.* ergo ibi erit primum, et illud non erit, nisi primum *mutatum esse;* non aliqua pars motus, cum sit divisibilis in infinitas partes, nec dabilis prima pars motus.

Octavo arguitur, pono quod Angelus quiescat per horam in aliquo *ubi*, et in ultimo instanti illius horæ mutetur ad illud *ubi*, et in tempore immediato ad illud instans moveatur motu continuo, casus est possibilis. Hoc stante, patet quod illius motus erit prima mutatio, quam in instanti.

Nono arguitur, et pono casum, quod agens perfectum, puta calidum perfectum, in instanti inducat in passum aliquem calorem, et prima pars calefacta calefaciat aliam in tempore, et alia aliam similiter in tempore, et sic deinceps quousque alteretur totum, hoc est possibile, ut patet a Doctore *in præsenti dist. q.* 12. in ratione ad ultimum argumentum. Hoc stante, patet quod illius motus alterationis datur primum mutatum, quo inducitur in instanti calefactio in aliqua prima parte.

Respondeo ad primum contra primam partem, concedendo casum, et dico quod ille motus, qui fit in tempore immediato, est divisibilis in infinitum, et quod ante quamcumque mutationem datur *moveri.* Cum dicitur, quod mutatio illa fit transeundo punctum, concedo; et cum quæritur, quod punctum transit? dico quod punctum, quod est in parte quanti super quod fit motus; et quia inter duo puncta est pars divisibilis in infinitum, ideo post primum punctum in quo quiescit mobile, mobile movet super spatium, quod imme- 120. Ad primum.

diate sequitur punctum, in quo quievit. Et quia illud est divisibile in infinitas partes, et per consequens divisibile in infinita puncta, et sic in tali spatio, super quod immediate fit motus, non potest dari primum punctum, nec prima pars cum quocumque, vel quacumque data est dabile, vel dabilis aliud, vel alia.

Ad secundum. Ad secundum de motu remissionis, et similiter de motu intensionis, dico breviter ad illa duo simul, quod si quilibet gradus est divisibilis in infinitum, quod in tempore immediato instans quietis mobile *A* movetur motu intensionis; et concedo, quod acquiritur aliqua pars gradus, quæ est divisibilis in infinitum, et sic pars ante partem in infinitum, et sic semper *moveri* præcedit *mutatum esse*. Et cum quæritur quid acquiratur per *mutatum esse?* dico, quod sicut in motu locali super spatium in qualibet parte motus acquiritur alia et alia pars spatii, et in quolibet *mutato esse* acquiritur aliud et aliud punctum; sic in motu intensionis formæ in qualibet parte motus intensionis acquiritur alia et alia pars formæ intensibilis, et in quolibet *mutato esse* acquiritur aliud et aliud indivisibile, quæ continuant formam intensibilem, sicut aliud et aliud punctum in motu locali continuant motum localem. Hoc idem dico de motu remissionis. Si vero gradus formæ non sit divisibilis in infinitos gradus, sed tantum sit divisibilis ad divisibilitatem quantitatis in qua recipitur, dico quod acquiritur in qualibet parte motus aliqua pars in infinitum, ita quod nulla prima, sed una ante aliam in infinitum, puta si spatium pedale debet calefieri, prius aliqua pars spatii calefit in infinitum, ita quod non aliqua pars prima spatii, sed ante quamcumque assignatam semper aliqua calefit in infinitum, et sic ante omne *mutatum esse* est *moveri* in infinitum, et e contra. Et concedo, quod in quolibet *mutato esse* aliud, et aliud punctum alteratur et calefit.

Ad quartum dico, quod sicut illius mo- 121.
tus, qui incipit in tempore immediato ad instans quietis, non est dabilis aliqua prima pars, sed ante quamlibet est alia in infinitum; et similiter aliud et aliud *mutatum esse* in infinitum, ita quod ante quamcumque partem illius motus est aliquod *mutatum esse*, et ante quodcumque *mutatum esse*, est aliqua pars motus. Sic dico de tempore mensurante illum motum, quod ante quamcumque partem illius est alia in infinitum, et ante quamcumque est aliquod instans illius temporis mensurans *mutatum esse*, et ante illud est pars temporis. Dico ergo, quod loquendo de tempore immediato ad instans quietis, non datur aliquod primum instans præcedens illud tempus, sed ante quodcumque instans illius temporis datur aliqua pars temporis, sicut etiam in motu immediato ad instans quietis non datur primum *mutatum esse*, ita nec in tempore mensurante illum motum datur aliquod primum instans.

Ad quintum, dico quod sicut ante omne 122.
moveri est mutatum esse, ita ante omne *mutatum esse* est aliquod moveri, et sic patet quomodo non datur prima mutatio in motu. Si dicatur, si motus incipit post instans quietis, puta transeundo aliquod spatium, nonne datur aliquod *mutatum esse* initians illum motum, sicut quando incipit a primo puncto spatii transire partem immediatam illi puncto? quia inter illam et illum punctum non est alia, sic de motu et *mutato esse*. Dico, quod licet inter illam et punctum, non sit alia immediata, tamen illa quæ est inter duo puncta, est divisibilis in infinitum, non enim fit divisio a parte puncti, cum ex illa parte sit immediata puncto, et sic indivisibilis; tamen quacumque minima data inter duo

puncta, est divisibilis in infinitum. Hoc idem dico de motu, quod non dividitur a parte *mutati esse* immediati, sed inter duo *mutata esse* est motus, qui est divisibilis in infinitum, quia non est pars motus assignabilis immediata alicui *mutato esse*, quin alia in infinitum sit illi puncto propinquior sive immediatior, ut supra dixi de partibus quantitatis comparatis ad punctum. Nam de ratione motus, (vel saltem consequitur ratione motus) est, quod sit semper divisibilis; ergo assignata quacumque parte, motus semper erit in infinitum divisibilis, et per consequens in infinitum una prior alia, et assignata una habet *mutatum esse* continuans; et quia ante illam est alia et alia in infinitum, sequitur quod ante illam est aliud et aliud *mutatum esse* in infinitum, et sic ante omnem partem motus est *mutatum esse*, et ante *mutatum esse* est aliqua pars motus.

Ad sextum dico, quod tempus sequens instans quietis est divisibile in infinitas partes, et sicut non potest dari prima pars, ita nec primum instans, loquendo præcise de tempore mensurante motum immediate sequentem instans quietis; et hoc patet ex supradictis.

Ad argumenta contra secundam partem facta.

123. Ad argumenta. Ad primum dico, quod motus non fit transeundo punctum spatii, sed fit transeundo partem divisibilem spatii, et tunc dico, quod illius motus non datur aliquod primum *mutatum esse*, nec illud *mutatum esse*, in quo primo mobile recedit a puncto, est principium motus immediate sequentis, sed bene omnia *mutata esse*, quæ sunt in illo motu, pertinent ad illum motum, quia continuant illum, continuando partes motus, ut exposui supra *q*. 1. *et* 4.

Ad secundum, negatur consequentia, quia necesse est omnem motum terminari per aliquod *mutatum esse*, quod mensuratur instanti, quod instans adhuc dicitur instans immutationis, ut exposui supra, d. 2. *q*. 4. *et q*. 9. Sed quando motus incipit, semper incipit in aliquo tempore, et ideo non potest dari primum *mutatum esse*; quælibet enim pars motus est divisibilis in infinitas partes, et nulla pars potest incipere in instanti, sed bene potest terminare ad instans, quia tunc nullus motus est, nec aliqua ejus pars.

Ad tertium, negatur similitudo de permanentibus et successivis, et ratio negationis est, quia motus non incipit in puncto primo quanto, quia nunquam mobile recedit a puncto, nisi in tempore, ut patet, quia non recedit, nisi transeundo in partem spatii, et sic in tempore transit, et hoc satis patet a Doctore, qui vult quod motus tantum fit transeundo partem, quæ est divisibilis in infinitum, et ideo motus non potest habere aliquod primum *mutatum esse*.

Ad quartum dico, quod autoritas Philosophi intelligitur quantum ad hoc, quod 124.
sicut quantitas non componitur ex indivisibilibus, ita nec motus, nec tempus, ut patet ibi. Dico etiam, quod sicut magnitudo est divisibilis in infinitas partes, ita motus et tempus, sed non est simile quantum ad hoc, quod sicut quantitas habet primum punctum, quod est principium, sic quod motus et tempus, ut patet respondendo ad tertium argumentum.

Ad quintum respondeo sicut ad tertium et quartum.

Ad sextum dico, quod potest dari aliqua mutatio, quæ nec est principium, nec finis motus, et sic concedo casum de Angelo, et dico, quod illa mutatio ad quam immediate sequitur motus, nullo modo pertinet ad illum motum, nec est principium motus illius, sicut etiam dictum est supra, *q*. 4. quod substan-

tia acquiritur per mutationem, quæ tamen non est finis alicujus motus, sed concomitatur motum, puta alterationem præcedentem, quæ immediate terminatur ad proprium *mutatum, esse.*

Ad septimum concedo, quod est ibi prius et posterius, negatur tamen consequentia, quod ibi sit aliquod primum ; et dico, quod auctoritas Philosophi intelligitur de priori et posteriori, inter quæ est ordo essentialis, ut exponit Doctor *super* 5. *Metaph.* vide ibi. Sed nulla pars motus dependet essentialiter ab alia, nec similiter ab aliquo *mutato esse.*

Ad octavum dico, concedendo casum, quod illa mutatio, qua mutatur ab uno *ubi* ad aliud, nullo modo pertinet ad illum motum sequentem, ut supra exposui.

Ad nonum dico per idem, concedendo casum illum, sed illa prima mutatio nullo modo pertineret ad motum sequentem, ut supra exposui, et sic patet responsio ad omnes istas rationes.

125. Contra secundam. Contra secundam, quæ talis est: *Si ignis possit inducere aliquod primum in motu, pari ratione posset causare æquale illi simul cum eo immediatum, cum sit æqualis virtutis et æque proximum passo.* Arguitur primo, quia si tale agens in eodem instanti posset in passum inducere æquale ; ergo in eodem instanti posset ignis, si esset perfectus, inducere infinitos gradus æquales, si potest unum gradum inducere. Patet, ponendo quod omnes alii gradus æquales sint æquales primo inducto, consequens falsum, quia tunc posset produci actu infinitus calor intensive, quod est impossibile.

Secundo, Deus in instanti potest producere in aliquod passum gratiam intensam ut quatuor ; ergo in eodem instanti producere quamlibet sibi æqualem ; ergo posset in eodem passu producere actu infinitam gratiam, quod est contra Doctorem *in tertio dist.* 13. Probatur consequentia, quia successive potest producere æqualem in infinitum, ergo et simul per conclusionem ipsius. Quod autem successive probo, quia passum est ita dispositum respectu unius gradus, sicut respectu alterius, quia nullus gradus gratiæ repugnat passo, cum sit tantum in potentia receptiva ; et non videtur, quod ita non possit recipere perfectissimam, sicut imperfectionem, nec etiam repugnat Deo posse producere sive intendere gratiam in infinitum, cum sit virtutis infinitæ.

Tertio arguitur, quia tunc eadem voluntas simul posset actù producere infinitas volitiones de eodem objecto, si aliquam primam posset producere in instanti, et illæ aliæ essent æquales. Hoc patet per conclusionem Scoti. Et quod possit unum producere in instanti, patet, quia quando habet objectum perfecte præsens, et nullo modo est impedita, potest in instanti producere ; ergo.

Quarto arguitur, quia tunc memoria fe- 126.
cunda perfecta in nobis, si in instanti potest producere unam intellectionem primam ; ergo in eodem potest simul infinitas producere de eodem objecto. Probatur consequentia, quia infinitæ sunt producibiles successive æquales, imo sequitur quod si in instanti potest producere intellectionem ut duo, quod simul potest producere quamlibet sibi æqualem, et sic in instanti potest intendere illam intellectionem in infinitum.

Quinto arguitur, quia si conclusio esset vera, sequeretur quod si ignis esset perfecte approximatus calefactibili, et in minimo tempore induceret aliquam partem caloris, tunc in eodem tempore induceret quamlibet partem caloris æqualem primo ; et sic semper in parvissimo tempore perfectissime calefaceret calefactibile, cum sit agens mere naturale ; oppositum autem experimur.

Sexto, sequeretur inconveniens contra Philosophum, quia semper in principio motus cessaret motus. Probatur, quia alterans in principio alterationis inducit in passum aliquam partem formæ acquisibilis per alterationem; ergo in tali principio motus potest, imo necessario inducit quamlibet partem æqualem, si alterans est agens naturale, et sic in principio cujuscumque motus alterationis cessaret motus.

Septimo arguitur, quia tunc grave in minimo tempore descenderet in centrum. Probatur, quia in aliquo minimo tempore pertransit aliquam partem medii; ergo in eodem tempore pertransiret quamlibet æqualem primæ, et sic patet quod semper in minimo tempore descenderet, cujus oppositum experimur.

127. Octavo arguitur sic, quia tunc sequeretur, quod Angelus posset omnem distantiam in instanti pertransire, quod est contra Doctorem infra *q.* 11. Probatur consequentia, quia in instanti potest transire de loco ad locum, ita quod potest pertransire tantum spatium; ergo in eodem instanti potest pertransire omne æquale, et sic in instanti potest pertransire spatium quantumcumque distans.

Nono arguitur, quia si sic esset, tunc sequeretur quod Angelus in instanti posset esse in loco quantumcumque magno, quod est contra Doctorem *in secundo dist.* 2. *q.* 6. Probatur consequentia, quia virtute propria in instanti potest esse in tanto loco, et successive in alio et alio loco; ergo in eodem instanti simul potest esse in loco quantumcumque magno, quia in eodem instanti potest esse in loco quocumque æquali illi primo.

Decimo arguitur, quia sequitur quod Angelus in instanti similiter possit esse in loco quantumcumque minimo sive parvo, quod est contra Doctorem *ubi supra*. Probatur consequentia, quia in instanti potest esse virtute propria in loco ita parvo infra totum locum sibi adæquatum, ut patet a Doctore *in secundo ubi supra*; ergo potest simul esse in loco quocumque sibi æquali, et sic descendendo sequitur, quod potest esse in loco quantumcumque minimo, sive parvo.

Undecimo sequitur, quod Angelus simul in eodem instanti possit esse in omni loco, puta pedali; ergo in eodem instanti simul potest esse in omni loco æqualis. Patet, quia successive in alio et alio instanti potest esse in alio et alio loco pedali; ergo simul in omnibus. Nec valet dicere, quod simul esse in omnibus, repugnat sibi, quia Angelus est in potentia receptiva ad omnem locum, ut patet a Doctore ubi supra.

Duodecimo arguitur, quia tunc sequitur quod Angelus possit simul in instanti loqui Angelo quantumcumque distanti, quod est contra Doctorem infra *dist.* 9. Probatur consequentia, quia in instanti potest loqui Angelo distanti, puta per spatium pedale; ergo in eodem instanti, simul potest loqui Angelo distanti per æquale spatium etiam in infinitum.

Tertiodecimo arguitur, quia idem objectum præsens intellectui in ratione objecti actu intelligibilis posset simul in eodem intellectu producere plures intellectiones æquales primæ, si illa prima esset producibilis in instanti, et sic quasi infinitas simul, quod videtur manifeste falsum.

Respondeo ad primum, concedo illud, 128.
scilicet quod simul posset producere æquales; et cum inferturr,ego calorem infinitum, negatur, quia aliquis gradus posset repugnare, cum nulla qualitas posset nec simul, nec successive produci intensive infinita, aliquis enim gradus major repugnaret, ut patet a Doctore *in tertio*, *dist.* 13. Dico secundo, quod si potest producere primam partem motus, scilicet mutationem, qua acquiratur in instanti

prima pars alicujus gradus, quod simul posset inducere omnem æqualem, etiam in infinitum a parte post; sed tunc non sequitur, quod producat infinitum intensive, ut supra patuit, quia tantum produceretur unus gradus intensive, qui esset divisibilis in infinitas partes.

Gratia non est intensibilis in infinitum.

Ad secundum dico, quod si gratia esset intensibilis in infinitum, quod Deus simul posset producere, sed non est intensibilis in infinitum, ut probat Doctor *in* 3. *dist.* 13.

Ad tertium, negatur quod possit simul producere plures volitiones de eodem objecto, ratio est, quia volitio tantum habet *esse*, ut continuatur ab eadem voluntate, et sic in continuo *fieri*, ut patet a Doctore *in primo. dist.* 3. q. *ult. et in quodlib.* q. 13. ideo ipsa voluntas tantum continuaret unam de eodem objecto, et ipsa manente alia non posset causari, sed ipsa posset intendi. Et si potest produci prima pars alicujus gradus volitionis in instanti, et quælibet ei æqualis, et dic ut dictum est ad primum.

Ad quartum dico similiter, ut dixi ad tertium.

129. Ad quintum dico, quod bene sequitur de instanti, sed non de tempore, quia pro instanti habet passum perfecte approximatum; passum enim non est perfecte approximatum agenti naturali, nisi secundum punctum, ut patet a Doctore q. 9. ideo si potest in eodem passo producere primam partem alterationis, et quamlibet sibi æqualem poterit producere, cum sit agens æqualis virtutis, et æque approximatum passo. Sed quando producit aliquam partem in tempore, et per consequens successive, non sequitur quod simul in eodem tempore possit alia producere, quia ex quo continuo successive acquiritur, si una pars acquiritur præcise in tanto tempore, pars sequens æqualis ab illo agente non potest simul in eodem tempore produci, sed bene in æquali tempore. Si enim secunda pars induceretur in eodem præcise tempore, et eodem simpliciter motu, sequitur quod illa secunda pars non acquiritur successive post primam partem, quod tamen requiritur. Sit ergo ignis virtutis ut quatuor, habeat passum approximatum, si potest producere calorem, vel aliquam partem in tempore unius horæ, partem æqualem, sequentem potest producere in æquali tempore, sed non præcise in eodem tempore, quia tunc illa secunda pars non acquireretur successive post primam partem, quæ ponitur primæ parti succedi, et si esset agens virtutis ut octo, posset producere illam primam partem in duplo minori tempore; sed non est sic quando producit primam partem in instanti, quia tunc una non habet succedere alteri, sed sicut in instanti produceret primam, ita posset quamlibet æqualem illi primæ simul in eodem instanti producere.

Et per hoc patet responsio ad sextum, quod non potest cessare motus in principio ipsius, cum necessario acquirat semper successive unam partem post aliam.

Ad septimum dico, quod grave, nec pertransiret medium in eodem tempore, 130.
quo pertransit aliquam primam partem, quia ille transitus, ex quo esset successivus, necessario transiret unam partem post aliam; bene posset secundam partem æqualem primæ pertransire in æquali tempore, et dic ut supra ad quintum argumentum. Dico secundo, quod in eodem tempore, quo habet aliquam primam partem, tamen divisibilem in infinitum, non habet secundam æqualem primæ, et ideo non sequitur, quod in eodem tempore possit pertransire secundam.

Ad octavum de Angelo dico, quod si in eodem instanti haberet aliud spatium æque sibi propinquum, sicut primam par-

tem spatii, quod posset simul in eodem instanti pertransire illud. Sed quando Angelus est in aliquo loco, quod habet spatium puta unius miliiaris, perfecte propinquum virtuti suæ, ut possit illud in instanti pertransire, in eodem instanti non habet spatium sequens propinquum perfectæ virtuti Angeli, cum ipse Angelus sit virtutis finitæ et limitatæ, ideo aliquod magnum spatium poterit ei facere resistentiam, ut patet a Doctore, *q.* 9. *dist.* 2. *secundi*.

Et per hoc patet responsio ad nonum et decimum argumentum.

Quomodo Angelus non potest esse in duobus locis adæquatis. Ad undecimum dico, quod simul non potest esse, nec in duobus locis adæquatis, ut supra dixi, sed quando in instanti fit in uno loco, in eodem instanti desinit esse in priori loco, ut supra exposui. Et cum dicitur, quod si in instanti potest esse in loco pedali, quod in eodem potest esse in æquali, dictum est, quod posito quod in instanti possit esse in alio æquali, quod etiam in eodem recederet a primo. Dico etiam, quod in eodem instanti non posset esse in quocumque æquali, quia non quodcumque æquale erit ei æque proximum.

Ad duodecimum dico, sicut dixi ad octavum et nonum, quia non quælibet distantia æqualis primæ esset sibi æque propinqua et proxima.

Ad tertiumdecimum dico, ut dixi ad tertium de voluntate; illud enim objectum quandiu esset præsens intellectui in ratione objecti actu intelligibilis tantum continuaret primam intellectionem.

131 Contra tertiam. Contra tertiam arguitur, probando quod esset vere motus, et præsuppono quod alteratio inducatur in spatio unius horæ, et quod prima pars inducatur in instanti, et secunda in alio instanti sequente tempus intermedium ad primum instans, et sic deinceps quousque inducatur totus calor, secundum quem est alteratio. Arguo primo sic : tota ista alteratio mensuratur tempore unius horæ ; ergo est vere motus, quia tempus non est sine motu, cum tempus sit passio motus, ut patet 4. *Physic.*

Secundo, alterabile *A* vere alteratur, et non in instanti ; ergo in tempore, sed quod alteratur in tempore vere movetur, ut patet.

Tertio, omnis forma quæ successive acquiritur, acquiritur vere per motum ; talis calor acquiritur successive, patet, quia partibiliter, patet, quia in alio et alio instanti acquiritur alia et alia pars.

Respondeo ad primum, negatur quod mensuretur tempore, sed alia et alia pars Responsio. acquiritur præcise in alio et alio instanti. Et cum dicitur, acquiritur per horam, dico primo, quod tempus mensurans quietem non est proprie tempus actuale, ut patet *in d.* 2. *secundi*. Dico secundo, posito quod sit tempus actuale, sunt ibi plura tempora, quia instantia illa, quibus acquiritur alia et alia pars, non pertinent ad illa tempora ; non enim continuant tempus quietis, quia illis instantibus tantum mensurantur *mutata esse*. Dico ultra, quod etiam posito quod pertinerent ad tempus horæ mensurans quietem, quod nec in toto illo tempore, nec in aliqua parte temporis illius est aliqua alteratio, ut patet, quia illa tantum in instanti acquiritur, et per consequens illud tempus nullo modo mensurat illam alterationem.

Ad secundum dico, quod tantum alteratur in alio et alio instanti, quia in alio et alio instanti acquiritur alia et alia pars, secundum quas dicitur alterari in alio et alio instanti, sed in temporibus intermediis nullo modo alteratur, cum nihil formæ tunc acquiratur.

Ad tertium dico, quod non acquiritur successive. Et cum dicitur, quod acquiritur partibiliter, concedo ; ergo successive, negatur, quia in successione partes se-

cundum quas est successio, continuatur secundum aliud et aliud indivisibile, ut exposui *in isto secundo*, *dist.* 2. *q.* 1. *et* 4. hîc autem nulla esset talis continuatio, ut patet intuenti.

132. Contra quartam quid sit mutari.

Contra quartam quæ talis est : *Mutari est aliquid aliter se habere nunc indivisibiliter, quam prius se habuerit divisibiliter*, Arguitur primo sic : In illo ultimo instanti mobile quiescit ; ergo non mutatur, patet, quia quies opponitur motui. Antecedens patet a Doctore, *dist.* 2. *q.* 9. *istius secundi*, ubi vult quod illud dicatur instans immutationis sive quietis.

Secundo sic : In illo instanti indivisibili mobile nihil acquirit ; ergo non mutatur. Consequentia patet, quia mutari positive est aliquid acquirere, quod prius non habuit. Antecedens patet, quia alteratio acquiritur tantum in tempore præcedente illud instans, patet, quia in illo instanti cessat tota alteratio.

Tertio, si in illo ultimo instanti aliquid formæ per alterationem acquisibilis acquiritur, quæro quid sit illud, aut est pars quanta, aut gradus divisibilis, de quo supra ; et hoc non, quia acquiruntur divisibiliter, et sic non in instanti.

Quarto, si mutari est aliter se habere nunc indivisibiliter ; ergo in quolibet instanti temporis, quo fit motus, mobile mutatur, et tunc quæro ut prius, quid acquiritur in quolibet mutato esse, aut divisibile, aut indivisibile. Non primo, quia illud acquiritur per motum, et in tempore. Non secundo, quia tunc mobile non diceretur mutari secundum, puta calorem, quia tunc nec calor, nec pars caloris acquiritur, cum sit vere divisibilis.

Quinto, quia Angelus de uno *ubi* ad aliud potest transire, sic quod vere mutatur, quia in illo instanti acquirit novum *ubi*, quod prius non habuit, et tamen non se habuit prius divisibiliter, cum ille transitus tantum fuerit in instanti.

Sexto arguitur, et pono casum quod *A* moveatur ad albedinem per horam, et in ultimo instanti illius horæ per divinam potentiam albedo annihiletur, et inducatur nigredo ; patet quod *A* in toto tempore mutatur, quia habet albedinem, quam prius non habuit, et tamen non se habet nunc indivisibiliter respectu albedinis per motum acquisitæ, patet, quia in ultimo instanti illius horæ desinit esse sub albedine.

Septimo arguitur, quia si oportet *A* divisibiliter se habere prius, sequitur, quod materia non mutaretur ab una forma substantiali ad aliam, quod est contra Philosophum in pluribus locis. Quod autem sequeretur, patet, quia forma substantialis acquiritur in instanti, et in parte præcedenti non fuit sub forma. 133.

Octavo arguitur, quia mobile, puta *A* sicut in qualibet parte motus habet *esse* divisibiliter, quia quælibet pars est divisibilis, et divisibiliter acquiritur, ita in quolibet *mutato esse* habet *esse* indivisibiliter ; ergo non videtur verum, quod *mutari* est aliter se habere nunc indivisibiliter, quam prius se habuit divisibiliter, cum in toto tempore præcedenti ita habeat *esse* indivisibiliter, quia in quolibet *mutato esse* sicut et divisibiliter, ut in qualibet parte motus.

Nono arguitur, sequeretur quod alicujus successivi daretur primum instans sui *esse*. Patet, quia in ultimo instanti verum esset dicere, mobile in isto instanti ultimo est calidum, et in toto tempore præcedenti non fuit calidum, qui tamen calor successive acquiritur ; patet, quia per motum, ergo conclusio illa non est vera.

Divisibilitas duobus modis sumi potest.

Decimo arguitur de divisibilitate ; aut enim accipitur ista divisibilitas ex parte formæ acquisibilis, sive formæ fluentis ; aut accipitur pro ipso fluxu formaliter accepto. Hæc distinctio patet a Doctore in

pluribus locis. Si primo, ontra, quia tota illa forma est immobilis in ultimo instanti, et sic in illo instanti non se haberet indivisibiliter. Si secundo, contra, quia talis fluxus, cum sit respectus partis prioris ad partem posteriorem, erit simpliciter indivisibilis, nulla enim relatio est divisibilis in plures partes, ut patet; tum etiam, quia quælibet relatio oritur in instanti, scilicet positis fundamento et termino, et sic non acquiritur divisibiliter, sicut in ultimo instanti illius temporis.

34. Undecimo arguitur, quia si *mutari* esset, etc. tunc Doctor sibi contradiceret in pluribus locis, ubi vult quod sit vere mutatio, licet non se habuerit subjectum divisibiliter prius; patet, quia *in primo dist.* 39. dicit quod transitus de contradictorio in contradictorium semper est cum mutatione, qui tamen transitus multoties fit in instanti. Dicit etiam *in quarto*, *dist.* 10. quod corpus Christi vere mutatur, loquendo de mutatione, quæ est ad alterum, quando acquirit novam præsentiam in Eucharistia, quam tamen acquirit in instanti, ut vult *in quarto dist.* 7. quod in ultimo instanti prolationis verborum fit corpus Christi in Eucharistia, et multa alia dicit in diversis locis, ubi expresse concedit veram mutationem, ubi subjectum tantum aliter se habet nunc indivisibiliter, et nullo modo prius se habuit divisibiliter.

corpus Christi mutetur

Duodecimo arguitur, quia sequeretur quod forma, quæ per motum acquiritur, vere mutaretur, quod est contra Doctorem, qui vult quod tantum subjectum mutetur, ut patet *in secundo*, *dist.* 2. *quæst.* 4. *et in quarto*, *dist.* 11. Probatur consequentia, quia illa forma in tempore præcedenti habet *esse* successivum et divisibile, quia in motu et in tempore, et in ultimo instanti habet *esse* indivisibiliter, quia præcise in mutato *esse* et in instanti, ut patet.

Respondeo ad primum, et dico quod quies proprie tantum opponitur motui, et ideo sicut motus mensuratur tempore, ita et quies; et ideo in ultimo instanti terminante motum mobile non quiescit, tamen illud ultimum instans dicitur instans quietis, quia in illo instanti terminatur motus, et mobile non movetur, et sic datur primum instans quietis. Cum dicitur, si quiescit, ergo non mutatur, dico quod tantum debet inferri; ergo non movetur, quia motus proprie opponitur quieti, ut dixi, sed non sequitur de *mutari*. 135.

Ad secundum, dico primo quod in illo ultimo instanti acquirit aliquem gradum formæ, secundum quam fit intensio, licet ille gradus sit divisibilis secundum aliquos, vel indivisibilis; et quod talis gradus acquiratur, patet per Doctorem *q.* 9. de motibus intensionis et remissionis concurrentibus, ubi dicit quod in aliquo ultimo instanti inducitur gradus incompossibilis, etc. Secundo potest dici, quod in toto tempore præcedente illud instans, semper forma est in *fieri*, et successive per motum acquiritur, et in ultimo instanti ipsa est complete in *facto esse*, ita quod in tempore præcedenti non potest dici, calidum nunc est, sed continue fit, et in ultimo instanti verum est dicere, calidum nunc est; non quod in illo instanti aliquid caloris inducatur, sed totus in tempore præcedenti inducitur, sed quia in tempore præcedenti semper est in continuo *fieri*, et per motum continue acquiritur; patet, quia in toto illo tempore mobile vere movetur ad calorem, ideo non potest dici in aliqua parte illius temporis, calidum est, sed calidum continue fit. Primus tamen modus videtur rationabilior, scilicet quod in illo ultimo instanti aliquid formæ acquiratur. Sustinendo tamen secundum modum dicendi, cum dicitur, non mutatur positive, nisi acquirendo aliquid,

dico quod in illo instanti dicitur præcise mutari positive ad calorem, quia in illo instanti perfecte calidum est, ita quod non est amplius in continuo *fieri*, sed in *facto esse*, et proprie in illo instanti verum est dicere, calidum est, et immediate ante hoc non fuit, quia erat in *fieri*.

136. Ad tertium patet ex supradictis.

Ad quartum potest responderi sicut ad secundum, scilicet quod in quolibet instanti acquiritur aliquid formæ, et cum dicitur, aut est divisibile, aut indivisibile, potest dari utrumque. Cum dicitur, quod divisibile acquiritur tantum per motum, negatur; patet quando in ultimo instanti inducitur gradus formæ incompossibilis formæ corrumpendæ. Si teneatur quod sit indivisibilis, patet quod mobile diceretur mutari secundum gradum caloris indivisibilem. Secundo, tenendo secundum modum dicendi, diceretur quod in tempore præcedenti instans, aliquid formæ acquireretur, sic quod in illo etiam parvo tempore esset in *fieri*, et in instanti immediate sequenti esset in *facto esse;* patet, quia si per tempus immediate sequens non intenderetur amplius forma, illa pars formæ esset in illo instanti in *facto esse*.

Angelus non mutatur. Ad quintum dico, quod licet Angelus transeat in instanti et acquirat novum *ubi*, tamen non dicitur proprie mutari, quia *mutari* proprie est terminus immediatus alicujus motus; licet ergo sit ibi mutatio, tamen non dicitur proprie mutatio, quia ut supra exposui, mutatio proprie terminat immediate aliquem motum.

Ad sextum dico, quod posito tali casu, mobile non diceretur mutari proprie, quia non in aliquo indivisibili. Dico secundo, quod est impossibile, quod detur præcise aliquis motus, et quod non terminetur ad aliquod *mutatum esse*, sicut non posset dari aliquod tempus sine instanti terminante.

Ad septimum, concedo quod materia non proprie mutaretur, ut patuit supra, respondendo ad quintum argumentum. 137.

Ad octavum, facilis est responsio, quia in ultimo instanti dicitur proprie mutari, quia in illo terminatur totus motus, ita quod post illum non sequitur aliqua pars motus in aliis, aut præcedentibus semper post unum instans immediate sequitur motus. Et ultra dico, quod licet in omnibus illis instantibus semper mobile se habeat indivisibiliter, quia tamen inter illa instantia sive *mutata esse* semper se habet divisibiliter; ideo dicimus quod in ultimo instanti se habet indivisibiliter, et in toto tempore, et in qualibet parte temporis præcedentis se habuit divisibiliter et successive.

Ad nonum dico, quod licet forma acquisita per motum in ultimo instanti habeat primum *esse*, quia in illo vere est, et in illo cessat omnis motus, tamen respectu motus non potest dari primum sui *esse*, quia in nullo instanti verum est dicere, motus est, cum necessario sit in tempore.

Ad decimum dico breviter, quod ista divisibilitas accipitur ex parte motus, quia quælibet pars semper divisibiliter acquiritur etiam ex parte formæ non absolute, sed pro quanto successive et divisibiliter acquiritur, ita quod in toto tempore præcedenti semper divisibiliter acquiritur, ita quod semper una pars post aliam, sed in ultimo instanti habet *esse* acquisitum, licet enim sit in se divisibilis, non tamen in illo instanti dicitur divisibiliter acquiri. 138.

Ad undecimum, dico quod non contradicit sibi, et concedo quod in pluribus locis concedat mutationem eo modo quo argutum est ibi; tamen diceretur, quod non esset mutatio proprie dicta, cum mutatio proprie dicta sit semper termi-

nus alicujus motus, ut ipse exponit *in secundo, dist. secunda quæst. quarta.*

uid sit ıutari ·oprie, Ad duodecimum dico, quod mutari proprie est respectu subjecti, quod in tempore præcedenti habet *esse* sub forma semper divisibiliter et successive, ita quod acquiritur sibi alia et alia pars, et in ultimo instanti indivisibiliter, quia præcise sub forma in *esse* quieto ; et sic dicitur aliquid proprie mutari, quando in aliquo tempore acquirit formam successive, et in ultimo instanti illius habet formam in *esse facto*, et non in *fieri*.

139. ontra intam. Quinta conclusio est ista : *Nulla pars mobilis est æque propinqua agenti, sed pars propinquior alteri parti in infinitum, sed solus punctus mobilis est se toto immediatus agenti.* Ista conclusio habet plures partes, contra quas arguam, et primo contra primam partem, scilicet quæ talis est : *Nulla pars mobilis est æque propinqua agenti.* Et primo arguo sic : quia Angelus potest in instanti movere aliquod corpus ; ergo omnes partes illius sunt æque propinquæ. Antecedens patet, quia in instanti potest seipsum movere de loco ad locum, ut supra patuit ; ergo et aliud corpus, cum non videatur major ratio, et hoc patet a Doctore *in quarto dist.* 49. de agilitate corporum. Consequentia patet, quia si omnes partes mobiles non essent æque propinquæ Angelo moventi, non posset illud movere in instanti.

Secundo arguitur, quia si nulla est æque propinqua, sequitur quod agens nullo modo posset movere mobile. Patet, quia si nulla pars ipsius est æque propinqua, nullo modo erit motus illius mobilis ; oportet enim agens per contactum habere mobile præsens, vel secundum se totum, vel secundum aliquam partem, quæ ipsi moventi sit immediate propinqua.

Tertio arguitur sic, si punctus est se toto immediatus agenti ; ergo aliqua pars ipsius mobilis erit æque immediata. Patet consequentia, quia cum agens habeat punctum mobilis æque immediatum, sequitur quod post punctum habebit partem mobilis æque immediatam, quia illa pars est immediata puncto, non enim punctus est immediatus puncto. 140.

Quarto arguitur, quia si sic esset, sequeretur quod ignis approximatus calefactibili nunquam posset calefacere illud. Patet, quia si aliqua pars non esset primo immediate propinqua igni non posset calefieri, imo sequitur ultra, quod nulla pars calefactibilis posset immediate calefieri, si nulla sit æque immediata.

Quinto, sequitur ergo, quod si nulla pars mobilis, puta calefactibilis, sit immediata agenti sive calefacienti, quod pars distans esset æque calefactibilis sicut pars propinqua, patet consequentia per te, quia nulla pars est æque propinqua, sive immediata.

Sexto arguitur de agente per contactum corporalem, quod habeat aliquam partem mobilis æque immediatam. Et pono casum, quod ignis pedalis sit præsens parti pedali, puta aeris vel ligni, et tangat illam, et nullum sit impedimentum, nec ex parte ignis, nec ex parte aeris vel ligni ; tunc sequitur, quod immediate calefaciat partem illam pedalem, et sic aliqua pars ipsius calefactibilis sit æque immediata igni calefacienti.

Septimo arguitur de agente per contractum tantum virtualem, et primo de Sole, qui habet omnes partes aeris illuminabilis æque propinquas et immediatas, aliter non illuminaret totum aerem in instanti. Patet etiam de multis aliis agentibus per contactum mere virtua-

lem, de quibus non oportet discurerre.

141. Octavo arguitur, quia idem videtur sequi de Angelo, qui movet se super aliquo spatio, qui si non habet partem spatii æque immediatam, quod æque primo transibit totum spatium, vel nullo modo poterit illud transire, si non habet aliquam partem æque propinquam.

Nono arguitur sic : agens in aliquo tempore alterat partem mobilis; ergo habet aliquam partem æque immediatam, scilicet illam quam immediate alterat.

Decimo, si agens non habet aliquam partem æque immediatam in principio motus, sequitur quod in toto motu nunquam habebit aliquam partem æque immediatam, quod videtur falsum. Consequentia patet, quia non fit magis præsens parti remotæ per motum, quam parti propinquæ, quia utrobique habet partem divisibilem in infinitas partes.

Undecimo arguitur, quia aliquis motor corporalis æque primo, et æque immediate tangit aliquam partem mobilis, et non tantum præcise in puncto ; ergo illa erit æque immediata ipsi motori, sicut et punctus. Antecedens patet per experientiam. Consequentia similiter patet, quia ideo punctus est immediatus motori, quia immediate tangitur ab eo ; ergo cum aliqua pars immediate tangatur, sequitur quod æque erit immediata ipsi motori.

Duodecimo arguitur ex dictis Doctoris, quia Angelus potest esse æque primo in aliquo spatio divisibili, ut in loco sibi adæquato, ut patet a Doctore *in secundo, dist.* 2. *quæst.* 6. *vel.* 7. ergo æque primo est in omni parte, cum sit simpliciter indivisibilis ; ergo æque immediate videtur, quod possit movere se per illud spatium, et per consequens videtur quod omnes partes illius sint ipsi Angelo æque propinquæ, et similiter æque immediatæ.

Contra secundam arguitur, quia si pars esset semper propinquior alteri parti in infinitum, sequerentur multa inconvenientia. Primo, quod movens lapidem non posset incipere motum, nisi actu moveret partes infinitas. Patet, quia si movet prius partem propinquam, et ista datur semper pars propinquior in infinitum ; ergo non potest illam propinquam movere, nisi moveat semper actu infinitas partes ; imo sequitur quod in quacumque minima parte motus semper moveat partes infinitas etiam in infinitum, quod videtur impossibile. 142. Contra secundam partem arguitur.

Secundo sequitur, quod Angelus sit applicatus primo mobili punctualiter, quod non possit incipere movere partem cœli, quin simul moveat secundum partes actu infinitas, cum in infinitum una sit propinquior alteri secundum conclusionem.

Tertio sequitur, quod movens lapidem non poterit ipsum movere secundum ultimam partem. Patet, quia quacumque data semper habet propinquiorem in infinitum.

Quarto sequitur, quod igitur habens calefactibile perfecte præsens et dispositum, non possit ipsum secundum aliquam partem immediate calefacere, nisi simul calefaciat infinitas partes. Patet, quia semper propinquiorem calefacit, sed semper in infinitum alia est propinquior alteri.

Quinto pono casum, quod ignis sit adæquate præsens ligno pedali, tunc sequitur quod simul potest omnes illas partes calefacere ; ergo una non erit propinquior altera, quia tunc simul non calefieret, et æque primo, ut patet.

Sexto sequeretur, quod Deus non posset æque primo, et æque immediate movere lapidem, patet, quia propinquior prius movetur.

Septimo sequitur, quod Deus non posset æque primo calefacere aliquod lignum, quia oporteret prius calefacere partem principiorem, et pars semper est propinquior alia in infinitum.

143. Octavo sequitur, quod Sol non posset simul illuminare aerem, quando ascendit ad hemisphærium nostrum, quia necessario prius illuminaret partem propinquiorem in infinitum.

Nono sequitur, quod agens non possit aliquando habere partem perfecte propinquam. Patet, quia una est propinquior altera in infinitum, et sic quacumque data semper est alia propinquior, et sic nunquam posset assignari aliqua pars perfecte propinqua.

Decimo sequitur, quod idem grave non posset seipsum movere secundum omnem partem, et hoc simul, quia nulla pars esset ei propinqua, sed una propinquior altera in infinitum, consequens est contra Doctorem *in* 2. *dist.* 2. *q.* 10.

Undecimo sequitur, quod Angelus non posset simul transire aliquod spatium, quia necessario transiret partem propinquiorem prius, imo partem propinquiorem in infinitum; consequens est contra Doctorem *in secundo, dist.* 2. *q.* 11. *et* 12.

Duodecimo sequitur (tenendo, quod gradus intensionis sit divisibilis in infitum (quod agens non posset simul inducere in passum aliquem unum gradum, puta caloris, quia prius induceret propinquiorem in infinitum.

144. Contra tertiam partem. Contra tertiam partem arguo probando, quod solus punctus non sit immediatus agenti. Primo sic : Pono casum, quod *A* sit movens *B*, puta lapidem, et per te solus punctus lapidi est immediate propinquus *A*; ergo incipit movere primo lapidem secundum punctum, et tunc quæro, aut in tempore, aut in instanti? Non primo, quia ex quo habet passum perfecte præsens secundum punctum, sequitur quod non in tempore moveat, ut patet per rationem Doctoris *quæst. illa.* 9. ubi probat, quod non possit dari prima mutatio; tum, quia si moveretur in tempore, ibi esset successio, et hoc non, quia punctus est simpliciter indivisibilis; non secundo, quia motus non fit in instanti.

Secundo arguitur, quia sequeretur quod nunquam grave posset moveri ab aliquo agente secundum aliquam partem. Patet, quia solus punctus est immediatus agenti; ergo tantum secundum punctum movet, patet, quia tantum secundum illud movet, quod est sibi immediatum et propinquum, cum moveat secundum contactum.

Tertio arguitur, quia sequitur quod in toto motu lapidis deorsum nunquam aliqua pars moveatur, nec per consequens ipse lapis. Patet, quia in toto motu tantum est immediatum alicui puncto, modo uni, modo alteri, et sic ille motus non videretur continuus.

Quarto arguitur, quia sequitur Intelligentia applicata orbi habet tantum orbem perfecte et immediate propinquum secundum aliquem punctum, et sic sequitur quod motus orbis semper incipiat a puncto, et sic orbis diceretur præcise moveri secundum aliud et aliud punctum, cum secundum punctum tantum sit immediatus, et perfecte propinquus orbi, quod est inconveniens.

Quinto arguitur, quia sequitur quod alteratio, puta calefactio ligni primo et 145. immediate incipiat a puncto, ita quod lignum primo et præcise fiat calidum in puncto, et sic talis calefactio sive alteratio fiet in instanti, ut supra patuit, quod est inconveniens.

Sexto arguitur, quia sequitur quod

lignum tantum alteraretur secundum aliud et aliud punctum, et sic tantum fieret calidum secundum aliud et aliud punctum, et nunquam aliqua pars esset calefacta, cujus oppositum videmus; et quod hoc sequatur, patet, quia lignum nunquam est immediate propinquum calefacienti, nisi secundum punctum.

Septimo arguitur, quia sequitur quod sit impossibile ignem posse calefacere, nec aliquod totum calefactibile, nec aliquam ejus partem; patet, quia cum sit agens de necessitate, et tota virtute semper prius calefaciet propinquius et immediatius calefactibile; et quia in tota alteratione semper habet calefactibile immediate propinquum secundum punctum aliud et aliud, necessario sequitur quod nulla pars poterit calefieri.

Octavo arguitur, quia sequitur quod punctus calefactibilis calefiat intensive quantum intendi potest a tali agente, antequam aliqua pars calefactibilis aliquo modo calefiat, quod est inconveniens. Probatur sequela, quia ex quo habet calefactibile perfectissime præsens tantum secundum punctum; ergo in illo puncto producet calorem perfectissimum, quem potest producere, cum sit agens naturale, et per modum naturæ.

Nono arguitur, quia sequitur quod
146. nulla alteratio possit esse continua. Patet per præmissa, scilicet quia alterabile continue alteraretur secundum aliud et aliud punctum, et non secundum aliam et aliam partem; modo inter indivisibilia non potest esse continuatio, ut exposui *in* 2. *dist*. 2. *q*. 1.

Decimo arguitur, quia sequitur, quod nullum mobile poterit pertransire aliquod spatium, nisi tantum punctualiter, patet, quia primo transit, quod est immediate propinquum; sed nulla pars spatii est immediate propinqua, sed solus punctus, ut patet per Doctorem, et sic nullum mobile poterit moveri super aliquo spatio motu continuo et locali, quod est absurdum.

Undecimo arguitur: Pono casum, quod ignis sit præsens ligno calefactibili, et primo et immediate lignum sit præsens punctualiter; tunc sic, primo punctus calefiet, quæro quid calefiet immediate post punctum; aut aliud punctum, aut aliqua pars ligni? Non primo, tum, quia sicut primum punctum calefit in instanti, ita et secundum, et ita tota calefactio esset composita tantum ex *mutatis esse;* tum, quia si punctum secundum calefit, aut illud est immediatum primo puncto, aut mediatum. Non primo, quia punctum non est immediatum puncto. Non secundo, quia quæro quomodo ignis fiat præsens secundo puncto, quin fiat præsens partibus intermediis, et sic prius habebit partem intermediam immediate præsentem, quod est contra Doctorem.

Duodecimo sequitur, quod Angelus nullo modo possit moveri motu continuo, quod est contra Doctorem *in illa quæst.* 9. Probatur consequentia, quia semper immediate habet spatium præcise punctualiter præsens, et sic semper transibit in puncto, etc.

Respondeo, et prius præmitto quamdam 147.
expositionem conclusionis, cum dicit Doctor quod agenti nulla pars mobilis est immediate propinqua, sive æque propinqua, sic intelligitur quod ex quo quælibet pars mobilis semper est divisibilis in infinitum, ideo non potest assignari aliqua pars propinqua, quin alia sit propinquior propter sui divisibilitatem; est tamen aliqua pars saltem secundum quantitatem ita propinqua agenti, quod agens potest agere circa illam, illa tamen non est sic propinquior, aliter illa pars non esset divisibilis in infinitas partes, quia

Responsio

vero punctus est indivisibilis, ideo potest esse immediatus agenti, quia non habet partem, quæ possit esse immediatior, ideo se totus est immediatus agenti, et nulla pars est se tota immediata agenti, et nulla pars est se tota immediata agenti, quia quacumque signata in infinitum, alia est propinquior et immediatior.

Hoc præmisso respondeo singillatim ad omnes rationes.

Ad primam, dico primo, quod conclusio
148. intelligitur de mobili, pro quanto movetur motu proprio, et sic nulla pars mobilis est immediate propinqua agenti sive moventi, imo assignata quacumque, adhuc alia est immediatior, et sic in infinitum. Dico secundo, quod posito quod lapis moveatur in instanti, negatur tamen quod omnes partes mobiles sint æque immediate ipsi Angelo moventi, imo nulla pars est sibi immediate propinqua, quia aliqua data, adhuc alia est propinquior. Et cum dicitur, quod si non sint omnes æque immediate et æque propinquæ, quod non poterit moveri in instanti, dico quod nulla est immediata, nec sequitur non est immediate propinqua ; ergo non potest minuere. Negatur ista consequentia, quia ad hoc ut moveat, non est necesse, quod pars mobilis sit immediate propinqua, cum hoc sit simpliciter impossibile, sed sufficit quod sit propinqua eo modo quo potest esse propinqua. Sufficit etiam quod pars secundum quantitatem sit propinqua, sed non de partibus proportionalibus, cum illæ sint infinitæ.

149. Ad secundum, negatur consequentia, quia potest habere sufficientem propinquitatem ad hoc, ut possit movere, licet non habeat æque immediate propinquam propter causam superius dictam. Cum dicitur, quod agit per contactum, dico primo, quod non est necesse agens tangere passum corporaliter, ut patet a Doctore *in secundo et in quarto*. Dico secundo, quod posito quod tangat, adhuc non sequitur quod tangat aliquam partem immediate propinquam, quia semper alia est propinquior; sufficit enim quod suo modo tangat partem secundum quantitatem, quæ tamen pars non est immediate propinqua propter sui indivisibilitatem.

Ad tertium, concedo de puncto, sed negatur de aliqua parte. Cum dicitur, quod post punctum habet immediate partem mobilis, negatur. Cum dicitur, quod inter punctum et partem nihil mediat, dico quod etsi mediet, tamen signata illa parte, quæ necessario est inter duo puncta, semper est divisibilis in infinitum, ideo agens non potest habere illam immediate propinquam, ut supra dixi.

Ad quartum, negatur quod ignis non posset calefacere lignum, sufficit enim quod lignum sit suo modo propinquum, ut supra dixi.

Ad quintum dico, quod partem distare, 150. Partem distare potest intelligi dupliciter.
potest dupliciter intelligi. Primo modo secundum quantitatem; alio modo secundum proportionem. Primo modo posset pars distare, puta per palmum, quod non posset calefieri ab igne. Secundo modo aliqua pars posset esse propinqua, licet non immediate propinqua, quod tota potest calefieri, licet semper secundum proportionem una sit propinquior alia, loquendo de partibus illius partis.

Ad sextum, patet responsio ex supradictis. Concedo enim, quod ignis potest habere aerem pedalem propinquum secundum quantitatem, puta quod ignis pedalis tangat aerem pedalem; sed negatur quod aliqua pars illius aeris pedalis, vel ipse aer pedalis sit æque immediate propinqua igni pedali.

Ad septimum negatur quod Sol habeat nec omnem, nec aliquam partem æque

immediate propinquam, imo simpliciter nullam.

Ad octavum dico per idem, quod Angelus quando movetur super spatium, nunquam habet aliquam partem sic propinquam, quin semper habeat propinquiorem, quia, ut dixi, quacumque data sive signata, illa est divisibilis in infinitas partes.

151. Ad nonum concedo, quod habet illam partem, quam alterat propinquam propinquitate requisita ad hujusmodi alterationem, sed non habet aliquam partem æque immediate propinquam.

Ad decimum, concedo quod agens in toto motu nunquam habet aliquam partem æque immediate propinquam, sive se tota propinquam, quia quælibet pars est divisibilibis in infinitum.

Ad undecimum, patet responsio ex supradictis.

Ad duodecimum, concedo quod Angelus potest esse æque primo in aliquo spatio, sed postea negatur quod æque primo possit esse in omni parte, quia nulla est sibi æque immediate propinqua, sive se tota propinqua. Dico etiam, quod Angelus dicitur esse in aliquo spatio adæquato, quia non potest esse in majori, sed postea non sequitur quod aliqua pars spatii illius sit se tota propinqua Angelo propter sui divisibilitatem.

152. Ad argumenta contra secundam partem.

Ad argumenta contra secundam partem. Ad primum et secundum, concedo quod non potest incipere motum, nisi transeat infinitas partes, ut patet ex supradictis.

Ad tertium dico, quod sicut mobilis non potest dari prima pars, ita nec ultima, quia quælibet est in infinitum divisibilis; nec motus terminatur ad aliquam partem ultimam, sed tantum ad *mutatum esse*, nec similiter quantitas terminatur ad aliquam partem, sed tantum ad punctum.

Ad quartum, concedo quod actu calefacit infinitas partes, imo hoc est necesse si aliquam calefacit.

Ad quintum dico, quod posito quod simul calefaciat omnes partes calefactibilis, non tamen sequitur quod aliqua pars sit se tota æque immediate propinqua, ut supra exposui.

Ad sextum, concedo quod Deus immediate potest calefacere totum aerem, sed postea nego quod aliqua ejus pars sit æque immediate, et se tota propinqua, quia semper est in infinitum divisibilis.

Ad septimum respondeo, sicut ad quintum et sextum, et similiter respondeo ad octavum.

Ad nonum dico, quod partem esse perfecte propinquam agenti potest dupliciter intelligi. Primo, quod sit se tota æque immediate propinqua. Secundo, quod sit propinqua propinquitate sufficiente ad pati. Primo modo nulla pars est propinqua, sed bene secundo modo.

Ad decimum, undecimum et duodecimum, patet responsio ex supradictis.

Ad Argumenta contra tertiam partem. 153. Ad argumenta contra tertiam partem.

Ad primum dico, posito quod *A* quiescat in puncto spatii in aliquo ultimo instanti alicujus temporis, et post incipit moveri; dico tunc, quod ille motus fit in tempore, quia immediate post punctum transit partem spatii divisibilem in infinitum, nec incipit movere lapidem secundum partem; et concedo quod in tempore immediato ad instans quietis recedit a puncto, transeundo partem.

Ad secundum, negatur quod grave non possit moveri ad aliquo agente, et concedo quod grave non est se toto, nec secundum aliquam partem æque propinquum agenti, sed tantum secundum punctum, et tamen ipsum grave est sufficienter propinquum agenti, ad hoc ut possit moveri; non enim ad posse moveri requi-

ritur talis immediata appropinquitas, sed talis, qualis dicta est supra.

Ad tertium patet responsio ex dictis ad secundum argumentum.

154. Ad quartum, concedo quod Intelligentia habet tantum punctum se toto immediate propinquum, sed post negatur quod motus orbis incipiat ab illo puncto, quia tunc esset divisibilis punctus ad hoc, ut motus esset successivus, ut patet a Doctore *quæst.* 9. sed motus incipit super partem ipsius mobilis.

Ad quintum, concedo quod immediate lignum sit calidum in puncto, et concedo quod in instanti, et concedo quod alteratur in instanti, et immediate post alteratur pars, et concedo quod pars ante partem in infinitum. Si dicatur, quod tunc alterationis datur prima mutatio, dico quod illud *mutatum esse* non pertineret ad motum immediate sequentem, ut exposui in aliis conclusionibus.

Ad sextum dico, quod alteraretur secundum aliam et aliam partem in infinitum, et similiter secundum aliud et aliud punctum in infinitum, quia inter duo puncta esset pars divisibilis in infinitas partes.

Ad septimum dico, quod haberet etiam partem sufficienter propinquam, licet non se tota propinquam, et ita calefieret illa pars. Dico secundo, quod non esset impossibile punctum prius intense calefieri, et post partem, et sic deinceps. Dico etiam, quod pars calefacta immediate potest calefacere partem propinquam.

Ad octavum patet sicut ad septimum.

Ad nonum dico, quod illa alteratio esset vere continua, quia sicut pars calefit, ita punctus continuans partem calefieret.

Ad decimum, undecimum et duodecimum, patet responsio ex supradictis.

155. Contra sextam. Contra sextam, quæ talis est : *Nulla pars formæ, secundum quam potest esse successio in motu est inducibilis, sed quælibet ante aliam.*

Contra primo, quia quælibet pars formæ secundum quam est successio in motu, realiter distinguitur ab alia, nec dependet in *esse* ab alia, et est entitas absoluta; ergo potest induci sine alia, puta agens potest producere aliquam partem formæ naturalis nulla alia prius producta. Consequentia patet, quia illa est producibilis, cum sit ens naturale, et distincta realiter ab omni alia, et a nulla dependens.

Secundo arguitur, quacumque parte formæ naturalis assignata, illa realiter distinguitur ab omni alia parte, ut patet; ergo Deus potest eam conservare sine omni alia; et si potest conservare sine omni alia, potest etiam eam inducere in aliquo passo sine omni alia parte, et sic aliqua potest induci absque hoc, quod alia prius inducatur, aliter illa dependeret ab illa priori.

Tertio, pono quod Deus creet calorem in aliquo passo, certum est quod saltem 156.
prius natura creat partes integrantes illum calorem; ergo prius natura potest præcise creare unam partem, non creando aliam in infinitum, aliter sequeretur quod causa prima in creando dependeret ab aliqua causa secunda, quod est irrationabile; ergo aliquam partem caloris potest inducere, nulla alia prius inducta.

Quarto arguitur : Si aliqua pars puta *A*, 157.
non potest ab aliquo agente immediate induci, nisi prius alia inducta; aut hoc ideo est, quia illa dependet in *esse* a prius inducta; aut quia agens ex sua natura non potest illam inducere, nisi prius inducat aliam; aut quia ad positionem illius necessario sequitur, quod alia sit prius posita, ista videtur sufficiens divisio. Sed certum est, quod illa non dependet ab alia priori, patet, quia nec in genere causæ materialis, cum una pars non sit materia alterius, nec in genere causæ formalis, cum una pars non sit forma alterius, nec

in genere causæ finalis aut efficientis ut, patet. De secundo patet, quia agens sicut potest in unam partem, ita et in aliam, cum sint ejusdem rationis, et ita unam sine alia potest inducere, ut etiam patet de partibus secundum quantitatem, quia potest inducere partem pedalem absque hoc, quod inducat cubitalem. De tertio etiam patet, quia ibi nulla est dependentia.

Quinto arguitur, quia si aliqua non potest induci, nisi prius alia inducta in infinitum, sequitur quod nullum agens poterit producere aliquod quantum naturale. Probatur, quia causa, etiam quando actu causat, est prior effectu, et partes semper sunt natura priores toto, ut patet a Doctore *ista quæst.* 9. ergo agens prius natura producit partes infinitas, quam producat totum; hoc autem videtur impossibile, quia infinita actu producere non potest.

158. Sexto arguitur, supponendo quod partes sint prius natura toto, tunc sic : agens prius natura producit partes quanti naturalis, aut producit illas una actione tantum, aut alia et alia actione, ita quod una actione, et aliam alia actione. Si primo, sequitur, quod una actione attingit infinita producibilia, quorum quodlibet esset per se producibile, et propria actione, quia singulum eorum est ita singulare, sicut et totum, ut patet a Doctore *quæst.* 9. sequitur etiam, quod infinita singularia possunt simul esse in actu, quia et actio illa potest simul esse in actu. Si secundo, quæro, aut illæ actiones sunt simul, aut una est prior alia. Si primo, hoc non videtur, quia infinitæ actiones non videntur simul posse esse, ut patet; tum etiam, quia ex quo una non dependet ab alia, ut patet, sequitur, quod una possit esse sine alia, et sic non necessario omnes simul. Si secundo habetur, propositum, quia si una actio prius terminatur ad unam partem, quam alia ad aliam partem, sequitur quod illa actione una pars potest induci, alia parte non prius inducta.

Septimo arguitur sic : supponendo quod quælibet pars quanti naturalis sit ita suppositum, sicut et totum quantum naturale, hoc patet a Doctore ubi supra. Secundo suppono, quod quodlibet tale sit ita per se producibile, sicut et totum, hoc sequitur ex primo præsupposito. Tertio præsuppono, quod producto unius suppositi, puta ignis, non necessario dependet a productione alterius suppositi, quia nec suppositum aliquo modo dependet ab alio supposito ejusdem rationis. His præsuppositis patet intentum, quod quælibet pars est per se inducibilis et producibilis absque alia.

Octavo arguitur sic : intellectus divinus ab æterno distincte cognovit omnes partes quanti, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 2. et distincte cognovit quod quælibet pars esset vere singulare absolutum, et ab æterno omnes illæ partes fuerunt perfecte præsentes voluntati divinæ; ergo voluntas divina ab æterno potuit velle præcise unam partem induci in passo absque inductione alterius partis, patet, quia volitio unius partis nullo modo dependet a volitione alterius.

Nono arguitur per argumentum a minori, quia minus videtur quod punctus quanti naturalis possit immediate induci, nullo alio puncto prius inducto, quam aliqua pars quanti naturalis, patet, quia punctus est minoris entitatis. Tum etiam, quia punctus non potest per se existere, pars autem sic, ut patet a Doctore *quæst.* 9. sed punctus inducitur nullo alio prius inducto, patet, quia quantum naturale necessario habet duo puncta ut extrema, ante quæ non est aliud; ergo a fortiori 159. An punctus possit per se existere.

potest induci una pars absque alia.

Decimo arguitur, quia sequitur quod esset aliquod ens absolutum per se producibile, et creabile et natum per se existere, quod tamen a nullo agente posset per se produci, quod videtur simpliciter inconveniens; modo quælibet pars, puta aquæ, est vere per se producibilis, et nata per se existere, ut supra patuit; ergo, etc.

Undecimo arguitur : Si agens quando producit aliquam partem ignis necessario prius producit aliam, quæro aut producit aliam eadem actione, aut alia actione? Si primo, hoc non videtur; tum, quia eadem actione producerentur infinita, ut supra dixi; tum, quia illa actio prius terminatur ad priorem partem, et sic in infinitum, et sic continuaretur illa actio in infinitum, quod est impossibile; tum etiam, quia eadem actio non videtur posse terminari ad plura successive, quia habito termino priori cessat illa actio. Si secundo, sequitur quod agens nunquam incipiat agere, patet, quia actione agit formaliter; sed si actio est prior alia semper in infinitum, sequitur quod agens secundum actionem nunquam inciperet agere, quod est absurdum.

Duodecimo arguitur, et suppono quod quælibet pars ignis, ut supra dixi, si esset separata, esset entitas absoluta, et vere suppositum, et vere per se existens, sicut et totus ignis integratus ex omnibus illis partibus, hoc stante arguo sic : Deus potest annihilare aliquam partem ignis absque hoc, quod aliam annihilet, patet, quia quælibet est vere annihilabilis, et nullo modo una dependet ab alia, ut supra probavi. Si ergo aliquam potest annihilare absque hoc quod aliam annihilet, ergo sequitur quod etiam potest aliquam creare absque hoc, quod aliam creet. Patet consequentia, quia solum annihilabile est per se creabile, et tanta virtus requiritur in annihilatione, quanta etiam requiritur in creatione, ut patet a Doctore *in quarto, dist.* 1. *q.* 1. *et dist.* 16. *quæst.* 2.

Contra septimam, quæ talis est : *Si esset* 160.
solus motus remissionis usque ad aliquod instans, et tunc primo inducatur aliquid frigoris, sequeretur, vel quod calor remittendus haberet ultimum sui inesse, vel quod frigus immediate sequens haberet primum sui esse, et tunc esset prima mutatio motus infrigidationis, quæ sunt inconvenientia.

Contra, primo probo quod non esset inconveniens si daretur ultimum caloris remittendi, quia pono casum, quod remissio caloris duret per horam et per ultimum instans illius horæ, et immediate post desinat esse, casus est possibilis, tunc sequitur, quod calor remittendus habeat ultimum sui *esse;* patet, quia potest exponi per positionem de præsenti, et negationem de futuro, nam hæc est vera : calor in ultimo instanti horæ est, et immediate post illud instans non erit; ergo.

Quomodo Maria potuerit esse in gratia.

Arguitur secundo, et suppono dictum Scoti *in tertio, dist.* 3. *q. prima*, scilicet quod Maria potuit esse in gratia tantum per instans, vel in peccato, et in tempore immediato esse in peccato, vel in gratia, et sic gratia potest habere *esse* præcise per instans, quæ est qualitas permanens; ergo respectu illius datur ultimum instans sui *esse*. Patet exponendo sicut exponitur, quando habet ultimum *esse*, sequitur etiam, gratia nunc est, et immediate post hoc non erit, ergo gratia habet ultimum instans sui *esse*, sed non est major ratio de una qualitate quam de alia : ergo.

Tertio arguitur, supponendo dictum Doctoris *in quodlib. quæst.* 12. ubi ostendit, quod possibile est creaturam tantum durare per instans; si sic, ergo poterit habe-

re ultimum instans sui *esse*, non est ergoi inconveniens permanens, sive substantiam sive accidens posse habere ultimum instans sui *esse*.

161. Quarto arguitur, quod stante conclusione illa non sequatur, quod calor remittendus habeat ultimum sui *esse*, et pono casum, quod calor remittendus duret per horam, et quod in ultimo instanti illius horæ desinat esse, et primo inducatur aliquid frigoris, nullum illorum inconvenientium sequitur. De primo patet, quia calor non habebit ultimum sui *esse*, quia in illo instanti desinit, nec secundum sequitur, scilicet prima mutatio motus, quia motus fieret in tempore, et illa infrigidatio fieret in ultimo instanti illius horæ, et sic illa infrigidatio non pertineret ad motum intensionis, sicut alias dictum est, si Angelus in instanti transeat de *ubi* in *ubi*, et in tempore immediate moveatur continue, illud *mutatum esse* non diceretur primum *mutatum esse* illius motus continui, sic diceretur in proposito.

Quinto arguitur sic, posito quod frigus inducendum habeat primum sui *esse*, ut ipse dicit, adhuc dico, quod non sequitur ex hoc inconveniens. Patet primo, quia ipse Doctor concedit, quod permanentia, cujusmodi est quælibet pars frigoris habent primum instans sui *esse*, ut ipse declarat in *secundo*, *dist.* 2. *q.* 1. *et in quodlib. q.* 12. Secundo, quia communiter ab omnibus conceditur, quod permanentia habent primum instans sui *esse*.

162. Sexto arguitur, quod non sit inconveniens, quod detur prima pars infrigidationis, quia pono quod Deus in ultimo instanti horæ, in quo color desinit esse, inducat aliquam partem frigoris, et in tempore immediato illud frigus intendatur, patet quod datur prima pars frigoris, quæ continue intenditur, licet illa pars sit divisibilis in infinitum. Nec dico, quod Deus inducat primam partem, scilicet indivisibilem, sed quod inducat aliquam partem divisibilem, qua inducta statim intendatur.

Septimo arguitur, quia non videtur inconveniens, quod detur ultima mutatio infrigidationis sicut et prima, sed ultima necessario datur; ergo et prima.

Octavo arguitur sic : motus infrigidationis necessario habet duo extrema, quæ sunt duo *mutata esse;* patet, quia quilibet motus necessario clauditur duobus *mutatis esse*, sicut et quodlibet tempus duobus instantibus; ergo infrigidatio necessario clauditur duabus mutationibus.

Nono arguitur, quia in illo ultimo instanti quo calor desinit esse, si agens perfectum esset perfecte approximatum passo, posset inducere totum frigus inducibile ab eo, aliter non esset perfectum; et sic in illo instanti esset tota infrigidatio simul, et sic sequeretur tunc quod daretur prima infrigidatio.

Decimo arguitur, quod possit dari prima pars intensionis frigoris, quia pono quod *A* quiescat præcise per horam, et in ultimo instanti illius horæ deperdatur aliquis gradus caloris, et inducatur aliquid frigoris; ergo necessario datur prima infrigidatio, si hoc non sequitur, ergo nec ratio Doctoris, cum non sit major ratio ibi, sicut et hîc.

Undecimo arguitur, quia ex illa conclusione videtur sequi, quod ita posset dari prima pars remissionis caloris ; patet per casum positum ad decimum argumentum; si sic, ergo et prima pars intensionis, cum non sit major ratio de una quam de alia.

Duodecimo suppono, quod dicit Doctor *in quarto, dist.* 12. quod in ultimo instanti dispositionis, puta aquæ, inducitur forma substantialis aquæ, et in eodem instanti inducitur ab aqua aliqua frigiditas, quæ postea intenditur, et sic haberet concedere primam partem infrigidationis, quia

illa inducitur in instanti quo calor corrumpitur.

163. Respondeo ad argumenta contra sextam conclusionem, et potest una ratione satisfieri quasi omnibus. Ad illa de reali distinctione, concedo quod quælibet pars realiter distinguitur, et sic potest esse sine alia, sed quacumque assignata, et data illa, semper est divisibilis in infinitas partes, et sic nunquam aliqua primo potest induci aliqua, scilicet quæ sit indivisibilis in ulteriores partes, imo quacumque data, et inducta semper alia prius est inducta propter sui divisibilitatem.

Ad illa de productione, creatione et volitione divina, dico breviter, quod quacumque parte assignata potest immediate produci sine alia, sed illa semper erit divisibilis in infinitum, et sic non sequitur, quod possit aliquam primam inducere, quia illa prima esset simpliciter indivisibilis, quod est impossibile.

Ad illa de actione potest concedi, quod una actione, et pluribus. Si essent separatæ, pluribus actionibus producerentur. Si producitur aliquis color divisibilis, dico quod omnes partes possunt produci una actione continuata, vel quod pluribus actionibus partialibus integrantibus unam totalem, nec inconvenientia sequuntur.

164. Ad argumenta contra septimam conclusionem. Ad tria prima concedo possibilitatem illam, quia Deus posset facere hoc, Sed apud Philosophum esset simpliciter impossibile, quia semper in ultimo instanti remissionis formæ inducitur aliquis gradus alterius formæ intensibilis incompossibilis illi priori, et ideo in illo ultimo instanti non potest esse forma remittenda, et ideo dicit Doctor quod hoc est contra Philosophum. Sic etiam est de forma substantiali, quæ nullo modo habet ultimum instans sui *esse*, non quod simpliciter repugnet illi formæ, sed quia in ultimo instanti inducitur necessario aliqua forma substantialis repugnans formæ priori, nam in ultimo instanti dispositionis subjecti necessario inducitur forma opposita, et illa alia necessario desinit esse, ut etiam declarat Doctor *in* 2. *dist.* 2. *q.* 9. *et in quarto. dist.* 13.

Ad quartum dico, quod aliud est dicere quod in aliquo instanti inducatur absolute aliqua pars frigiditatis, et in tempore immediato intendatur, aliud est dicere quod motus intensionis formæ incipiat in aliquo instanti, sicut conclusio intelligit. Primo modo concedo quod illud *mutatum esse* non pertinet ad motum intensionis immediate sequentem, sicut procedit exemplum de Angelo. Sed secundo modo bene pertinet, quia ponitur quod in ultimo instanti horæ, in quo calor desinit esse, incipiat frigus, et sic bene sequitur quod illud *mutatum esse*, in quo aliquid frigoris acquiritur, esset principium motus sequentis, et sic esset prima infrigidatio, sive primum *mutatum esse* in motu. 165.

Ad quintum dico, quod in dictis Doctoris nulla est contradictio, quia hîc accipit primum *esse* frigoris pro prima infrigidatione, sive pro primo *mutato esse* motus intensionis, et sic est impossibile; ibi autem accipit primum instans, in quo res habet completum *esse*, quia tunc sic exponitur : incipit per positionem de præsenti, et negationem de præterito; unde sequitur in ultimo instanti intensionis formæ, frigus nunc est, scilicet in *esse* completo, et immediate ante hoc non fuit; ergo incipit esse.

Ad sextum patet responsio ex dictis ad quartum, concedo enim casum, sed tunc in illo instanti non incipit motus intensionis, ut ibi dixi.

Ad septimum patet responsio ex dictis ad alias conclusiones prius, ubi exposui quare non potest dari prima pars motus,

sive primum *mutatum esse*, et tamen necessario datur ultimum *mutatum esse*, vide ibi; sic pariformiter dico de prima et ultima infrigidatione.

Ad octavum patet responsio sicut ad septimum, vide quæ supra dixi.

Ad nonum, concesso casu illo, dico quod illud *mutatum esse*, quo ab agente perfecto inducitur frigus non esset principium motus intensionis, sicut sequitur in conclusione Doctoris.

Ad decimum et undecimum respondeo sicut ad quartum et ad nonum, et responsio clara est.

Ad duodecimum admitto casum, et dico breviter, quod sicut *mutatum esse*, quo substantialis forma inducitur, non est proprie terminus motus præcedentis dispositionis, licet tantum concomitanter, ut patet a Doctore *in secundo, dist.* 2. *quæst.* 4. Sic *mutatum esse*, quo induciter qualitas conveniens aquæ, non est principium motus intensionis illius qualitatis, licet talis motus possit in tempore immediato concomitari. Et sic patet responsio ad omnes istas rationes, quam bene nota.

166. Contra octavam. Contra octavam, quæ talis est : *Concurrunt simul ab instanti immutationis motus intensionis frigoris, et motus remissionis caloris.* Contra quam arguo, primo sic : Et pono casum, scilicet quod sit frigus ut octo, et dicatur *A*, et calor ut septem, et dicatur *B*; si *A* remittit *B*, puta corrumpendo gradum septimum *B*, quæro, quomodo corrumpit illum ? aut corrumpit inducendo gradum incompossibilem gradui septimo, aut nihil inducendo. Si secundo, ergo erit remissio *B*, sine intensione *A*. Si primo, quæro de illo gradu incompossibili, qui non ponitur incompossibilis, nisi formaliter, sed primus gradus frigoris inductus non videtur, quod possit formaliter corrumpere gradum septimum *B*; tum, quia cum gradu septimo stat unus gradus frigoris ; tum, quia calor ut septem, magis resistit uni gradui frigoris, ut patet ; ergo.

Secundo arguitur sic : si *B* remittit *A*, continue sequitur quod *B* poterit immediate corrumpere formam substantialem ; consequens est contra Doctorem *in quarto, dist.* 12. qui vult quod nullum accidens possit corrumpere substantiam. Antecedens probatur, et pono quod frigidum ut octo, sit tantum in aliqua quantitate puta pedali, et sit perfecte præsens igni calido ut septem, tunc sic, si motus intensionis frigoris concurrit cum motu remissionis caloris ignis, si frigus intendatur ut octo, nullus gradus caloris remanebit in igne, ut patet ; sed in eodem instanti, quo corrumpitur ultimus gradus caloris in igne, corrumpitur etiam ipse ignis, ut patet. aliter remaneret ignis, et nullo modo calidus.

Tertio arguitur quia si illi duo motus concurrunt, sequitur, quod in ultimo instanti remissionis caloris non erit frigus intensum. Probatur, quia si isti duo motus concurrunt, scilicet remissionis et intensionis, erunt circa idem subjectum ; sit ergo ignis calidus ut septem, et frigus ut octo approximatum igni, sequitur quod quando calor remittitur in igne, quod remittitur per gradum frigoris incompossibilem receptum in igne ; fiat ergo ignis frigidus ut septem, (quod est necesse fieri, si totus calor remittitur) sequitur quod in ipso igne non erit aliquis gradus caloris, et per consequens nec erit ignis ; ergo nec erit frigus intensum in ultimo instanti remissionis, quod est inconveniens. 167.

Quarto arguitur sic : potest esse intensio caloris sine remissione frigoris ; ergo isti duo motus non semper concurrunt. Antecedens patet, quia substantia ignis est immediata causa sui caloris, ut patet a Doctore *in* 4. *dist.* 12. ergo poterit in-

tendere ipsum, et tamen ibi non erit remissio aliqua frigoris, cum prius non fuerit in igne frigus. Similiter Deus posset remittere calorem absque intensione frigoris, ut patet; ergo isti duo motus non necessario concurrunt.

Quinto arguitur : si isti motus semper concurrunt, sequitur quod duo contraria erunt simul in eodem subjecto, saltem in gradibus æqualibus, quod videtur impossibile. Quod sequatur, patet, quia in tantum frigus in eodem subjecto poterit intendi, et calor remitti, quod aliquando erunt æqualia in gradibus.

168. Responsio. Respondeo, ad primum dico, quod *A* inducit gradum incompossibilem gradui septimo. Et cum infertur, quod non repugnat formaliter gradui septimo, negatur. Cum probatur primo, quia stat cum illo, negatur, quia necessario expellit gradum septimum. Tenendo quod sit calor intensus præcise ut septem, bene verum est, quod si induceretur in subjectum calidum ut octo, quod tunc staret cum gradu septimo, sed expelleret gradum octavum, et sic non posset stare cum gradu octavo.

Cum secundo probatur, quia calidum ut septem magis resistit, etc. dico, quod *resistentia* non accipitur hîc formaliter, sed quasi effective ; quando enim calidum effective est magis conservativum gradus, quam frigus sit inductivum gradus, tunc calidum dicitur magis resistere. Sed in proposito *A* ut octo est fortius ad inducendum gradum incompossibilem gradui septem *B*, quam *B* ad ipsum conservandum, ideo *B* non magis resistit, imo stante approximatione necessario inducitur gradus incompossibilis gradui septem, quia fortius agens, et agens per modum naturæ, et per seipsum.

169. Ad secundum dico primo, quod si *A* sit tantum in quantitate, et non in substantia, quod casus est impossibilis apud Philosophum, quia non datur accidens separatum a substantia. Dico secundo, quod casu admisso, quod *A* non corrumpet immediate gradum caloris, quem ignis sibi determinat, puta si ignis determinat sibi duos gradus caloris, tunc quando *A* remittit *B*, usque ad illos duos gradus exclusive, quod in ultimo instanti in quo inducitur gradus frigoris incompossibilis, puta gradui secundo caloris, quod in illo instanti corrumpitur substantia ignis, et simul corrumpuntur illi duo gradus, ita quod prius quasi natura corrumpitur substantia ignis, et quasi posterius natura corrumpitur calor ut duo ; si dicatur a quo corrumpitur substantia ignis ? si a frigido, ergo accidens corrumpit substantiam. Dico ut dicit Doctor *in quarto*, *dist.* 12. quod corrumpitur ab aliqua substantia superiore, ut a Deo, vide ibi. Si vero *A* sit in substantia, puta in aqua, dico tunc, quod in eodem instanti, in quo inducitur gradus incompossibilis gradui secundo *B*, quod substantia aquæ corrumpit substantiam ignis, et sic ad corruptionem talem, sequitur corruptio caloris ut duo, ut patet a Doctore *in quarto*, *dist.* 12.

Ad tertium dico, quod remissio caloris non intelligitur fieri usque ad ultimum gradum inclusive, quia tunc nihil caloris remaneret, sed si in remissione aliquid caloris remanet in subjecto, tunc intelligitur fieri usque ad illum gradum inclusive. Et posito, quod totus calor corrumpatur per motum remissionis, et per consequens substantia caloris, dico tunc, quod in eodem instanti, in quo calor secundum omnem gradum desinit esse, quod tunc frigus desinit esse, tenendo quod frigus inductum sit præcise in eodem subjecto in quo et calor. Si vero teneatur, quod quando aqua corrumpit ignem, 170.

et non indivisibiliter, sed divisibiliter, et quod inducat formam substantialem aquæ divisibiliter, et in tempore ; et quod inducatur frigus in forma aquæ inducenda divisibiliter, tunc non sequitur, quod corrupto igne corrumpatur frigus, quia non esset inductum in substantia ignis, de hoc alias erit sermo.

Ad quartum dico, quod conclusio Doctoris non intelligitur, quin possit esse intensio caloris sine remissione frigoris, sed intelligitur, quod non potest esse via naturali remissio caloris sine intensione, puta frigoris, quia naturaliter non corrumpitur aliquis gradus caloris, nisi per gradum frigoris incompossibilem. Et quod dicitur de Deo, quod potest remittere, etc. concedo, sed conclusio intelligitur via naturali.

171. Quomodo contraria possint esse simul.

Ad quintum, dico primo, quod non intelliguntur contraria, nisi in gradibus intensis, ut patet a Doctore *in quarto*, *dist.* 44. Dico secundo, quod posito quod sint contraria in gradibus æqualibus, quod videtur verum, tunc negatur quod possint simul esse in gradibus æqualibus. Et patet, quia si frigus sit ut octo, et calor ut octo, nulla erit actio, ut patet. Si vero calor sit ut septem, et frigus ut octo, et approximata, et tunc si frigus inducat unum gradum incompossibilem septimo gradui caloris, tunc in subjecto erunt sex gradus caloris, et unus frigoris; si inducantur duo frigoris, tunc erunt quinque *B* et duo *A* ; si tres *A*, tunc erunt quatuor *B* et tres *A* ; si quatuor *A*, tunc erunt tres *B* et quatuor *A* ; si quinque *A*, tunc erunt duo *B* et quinque *A* ; si vero sex *A*, tunc erunt unus *B* et sex *A*, et sic patet quomodo nunquam erunt simul in gradibus æqualibus.

Si dicatur, quod adhuc stant simul in gradibus æqualibus, ut patet in istis casibus, pono enim, quod sit calidum ut duo, et frigidum ut quatuor, approximatum calido ut duo, et inducat præcise unum gradum frigiditatis, tunc ille gradus inductus corrumpet formaliter unum gradum caliditatis, et tunc erit præcise idem calidum ut unum, et frigidum ut unum ; ergo contraria erunt simul in gradibus æqualibus. Similiter sit calidum ut quatuor, et frigidum ut sex, approximatum, et inducat præcise duos gradus frigiditatis, expellentes duos gradus caliditatis, tunc sequitur idem erit calidum ut duo, et frigidum ut duo, et multi alii casus possent poni. Nec valet recurrere ad subjectum, quod determinat sibi caliditatem in tanto gradu, sicut ignis, qui si determinat sibi duos gradus caliditatis, in illo non potest induci unus gradus frigiditatis corruptivus unius gradus caliditatis, nisi simul, imo prius corrumpatur substantia illius ignis, ut supra patuit per Doctorem *in quarto*, *in materia de Eucharistia ;* et ideo si substantia ignis non corrumpitur, est sic conservativa illorum graduum, quod gradus incompossibilis non potest induci. Sed ponendo quod determinet sibi tantum unum gradum caliditas, et sit calidus ut duo, tunc potest induci unus gradus frigiditatis, qui tantum expellet unum gradum caliditatis, et sic idem ignis erit simul calidus ut unum, et frigidus ut unum. Et diceretur forte, quod casus esset impossibilis, quia ignis, etsi non determinet sibi duos gradus caliditatis, sed tantum unum, tamen est magis conservativus secundi gradus caliditatis, quam frigus ut sex, sit inductivum alicujus gradus frigiditatis incompossibilis, quia si posset corrumpere illum secundum gradum, etiam corrumpere primum gradum, cum sint ejusdem rationis, ut patet. Sed quia de de hoc essent multa discutienda, quæ requirerent prolixum tractatum, de quo

est prolixus sermo *in quarto, in materia de Eucharistia*, ideo omittatur pro nunc. Ad evitandum ergo difficultatem, quæ est de subjecto determinante sibi qualitatem in tanto gradu, accipio in proposito subjectum neutrum, puta lapidem, qui nullum gradum caliditatis sibi determinat; sit ergo calidus ut duo, approximatus frigido ut sex, et inducatur unus gradus frigiditatis tantum, tunc ille lapis erit calidus ut unum, et frigidus ut unum; ergo contraria simul in gradibus æqualibus.

172. Respondeo, sustinendo quod contraria non possint simul esse in gradibus æqualibus, quod si lapis est tantum calidus ut duo, quod frigus quantumcumque intensum non poterit præcise inducere unum gradum frigiditatis incompossibilem uni gradui caliditatis, quia natura contrariorum hoc non patitur, quia tunc contraria essent simul in gradibus æqualibus. Licet enim gradus frigiditatis fit simpliciter compossibilis gradui secundo caliditatis, tamen stante primo gradu caliditatis in lapide, gradus ille frigiditatis non potest induci, quia tunc duo incompossibilia essent in eodem, scilicet frigiditas ut unum, et caliditas ut unum, sicut etiam hîc licet frigiditas ut unum, sit compossibilis caliditati ignis ut unum et quantum in se est, nata sit induci talis frigiditatis, tamen stante substantia ignis non potest induci, quia tunc duo incompossibilia, saltem virtualiter essent simul, scilicet substantia ignis cum sola frigiditate, a fortiori hîc cum ista sint incompossibilia formaliter, quia contraria formaliter. Similiter dico, quod si lapis sit calidus ut quatuor, approximatus frigido ut sex, quod bene frigidum ut sex potest inducere unum gradum frigiditatis incompossibilem gradui caliditatis, et tunc lapis erit calidus ut tres, et frigidus ut unum, quia ista non sunt incompossibilia, quia contraria non sunt incompossibilia ad invicem in gradibus inæqualibus, sed tantum in gradibus æqualibus; illo tamen gradu frigiditatis inducto, quia stat cum lapide calido ut tres, frigidum ut sex non posset alium gradum frigiditatis inducere, ita quod præcise illum alium, quia tunc duo incompossibilia essent simul, ideo stante calido ut tres, et frigido ut unum, est impossibile quod alius gradus frigiditatis inducatur. Posset bene frigidum ut sex continue remittere calidum, ita quod nihil calidi remaneret in lapide, et intendere frigidum, sed non posset sic remittere calidum, et sic simul intendere frigidum, quod calidum et frigidum essent simul in gradibus æqualibus. Nec alia ratio videtur assignanda, nisi quia natura contrariorum talis est, quod non permittit contraria simul esse in eodem in gradibus æqualibus, sive remissis sive intensis; et similiter talis est, quod permittit contraria simul esse in gradibus inæqualibus, non enim a priori potest alia ratio assignari, incompossibilia enim suis entitatibus formalibus sunt incompossibilia; et similiter compossibilla suis entitatibus formalibus sunt compossibilia, non enim immediatior ratio potest assignari, ut patet a Doctore *in primo, dist.* 2. *quæst.* 2. *part.* 1. *quæst.* 1. *in tertio dist.* 1. *et alibi sæpe*, sicut etiam non potest assignari alia ratio a priori, quod contraria in gradibus æqualibus intensis non possunt esse simul, nisi ex sola ratione terminorum, quia videlicet tales termini in talibus præcise gradibus repugnant formaliter ad invicem. Nec enim apparet ratio evidens, quod albedo in summo, et similiter nigredo in summo repugnant formaliter in eodem, et quod albedo ut quatuor, et nigredo ut quatuor non sic repugnent, imo videtur simpliciter eadem ratio, et sic patet quid dicendum ad instantias.

173. Contra conclusionem nonam. Contra conclusionem nonam, quæ talis est: *In aliquo instanti, in quo per mutationem subitam inducitur aliquis gradus frigoris incompossibilis calori, in illo primo calor non est, et usque ad illum calor fuit.* Contra primo, quod non inducatur aliquis gradus per mutationem subitam, quia ille gradus incompossibilis, aut est divisibilis in plures gradus, aut indivisibilis. Si primo, ergo non per mutationen subitam, sive indivisibilem, cum ille sit divisibilis ; tum etiam, quia alii præcedentes, cum sint divisibiles, acquiruntur divisibiliter et per motum; ergo et ille incompossibilis, cum sit ejusdem rationis cum omnibus præcedentibus. Si secundo, ergo et alii præcedentes etiam indivisibiles, cum sint ejusdem et ejusdem rationis, et sic acquiruntur indivisibiliter, et sic per mutationem, et sic totus ille motus intensionis erit simpliciter compositus ex *mutatis esse*, et sic non erit quovis modo motus.

Secundo arguitur sic, probando quod non inducatur aliquis gradus incompossibilis, quia nullus præcedentium fuit incompossibilis ; ergo nec aliquis sequentium. Patet antecedens, quia quilibet præcedens illum gradum stat cum calore. Probatur consequentia, quia quilibet est ejusdem rationis; ergo non magis unus est incompossibilis quam alius, nec valet dicere de gradu, quem sibi determinat ignis, quia non corrumpitur per gradum incompossibilem, puta frigoris, eo quod conservatur ab ipso igne, ut patet a Doctore *in quarto*, *dist.* 12. quia accipio aliquod corpus, quod non determinat sibi aliquem gradum caloris, puta lapis, certum est tunc quod non magis unus gradus conservatur a lapide quam alius.

174. Tertio arguitur, quod in toto tempore præcedenti non fuerit calor, quia pono casum, per possibile vel impossibile, quod frigus agat in calidum per totum tempus præcedens instans, in quo inducitur gradus incompossibilis, et quod in illo ultimo instanti nihil agat, quæro tunc, an calor sit, vel ne? Si non, ergo non fuit in toto tempore præcedenti, quod est contra conclusionem. Si sic, contra, quia in toto tempore præcedenti erat in continuo motu remissionis, modo quod est in continuo motu non est, loquendo de permanentibus. Pono etiam quod illud idem agens postea applicetur calido semper remisso usque ad illud instans, de quo supra, et tunc quæro, an inducat gradum incompossibilem calori in instanti, aut in tempore? Si secundo, ergo non inducitur gradus incompossibilis per subitam mutationem. Si primo, ergo agens naturale ageret in instanti in principio suæ actionis, quod est inconveniens.

Quarto arguitur ad idem, si in toto tempore præcedenti calor fuit, certum est quod fuit in aliquo subjecto, puta in ligno, tunc sic, pono quod frigidum inducat in toto tempore præcedenti frigus ut septem, cum quo stet calor ut unum, sequitur tunc, quod idem subjectum simul erit calidum et frigidum, ita quod istæ sunt vere subjectum, puta, *A* est simpliciter calidum, et simpliciter frigidum, quod videtur inconveniens.

Quinto arguitur, probando quod in toto tempore præcedenti instans mutationis fuerit frigus, cujus oppositum dicit conclusio ; et pono quod gradus incompossibilis caloris sit gradus ut octo, sive gradus sequens immediate gradum septimum ipsius frigoris, tunc sic : in toto tempore præcedenti præcessit frigus ut septem; ergo in toto tempore præcedenti frigus fuit, patet, imo in toto tempore præcedenti, præcipue accipiendo illud ultimum, quod immediate terminatur ad instans mutationis, vel acquisiti sunt gradus septem, et in illo ultimo instanti acquiritur tantum unus

incompossibilis; ergo in toto illo tempore magis fuit frigus quam in illo ultimo instanti. Nec valet dicere, quod in tempore præcedenti est in continuo motu, quia licet illi gradus acquirantur per motum, tamen quando secundus acquiritur, jam primus est acquisitus, et est in subjecto in *esse* quieto, et sic similiter secundus respectu tertii, et sic de aliis.

175. Responsio ad primam. Respondeo ad primum, et dico (sustinendo opinionem, quod quilibet gradus sit divisibilis) quod est divisibilis; et cum infertur, ergo acquiritur divisibiliter et per motum, negatur, et dico, quod acquiritur in instanti. Potest enim induci forma divisibilis per mutationem, et tunc se habet respectu inducentis, ut indivisibile quoddam, sicut etiam dicit Doctor *præsenti dist. quæst. ultima, resp. ad ultimum arg. principale.* Et cum confirmatur, quia alii præcedentes inducuntur divisibiliter, concedo, et post negatur consequentia, quia licet sit ejusdem rationis cum aliis, tamen indivisibiliter inducitur, quia inducitur per *mutatum esse*, quod est terminus motus intensionis, et quia minorem indispositionem reperit in subjecto, tenendo tamen quod in ultimo instanti motus intensionis aliquis gradus inducatur. Et hoc dico, quia aliqui tenent, quod quilibet gradus formæ tantum inducatur in tempore præcedenti, et nullo modo in ultimo instanti illius temporis, et tunc oporteret multa pertractare, quæ modo transeo. Si vero teneatur, quod illi gradus sunt indivisibiles in plures gradus, ut etiam nonnulli tenent, tunc oporteret dicere, quod continuitas sive successio motus, nullo modo accipitur a forma illa acquirenda intensive, sed tantum ab ipso mobili quanto, ita quod unus gradus, puta frigoris, acquiritur in ipso mobili divisibiliter, sic intelligendo quod prius una pars mobilis sit frigida ut unum, et sic successive una pars post aliam, ita quod tota successio sit propter divisibilitatem mobilis, et tunc in ultimo instanti motus intensionis inducitur gradus incompossibilis, sic intelligendo, quod in aliquo ultimo instanti fit ipsum mobile frigidum ut octo, et tunc desinit simpliciter esse calidum.

Ad secundum dico, quod est incompossibilis non simpliciter et absolute, sed stantibus gradibus præcedentibus, nam inducto frigore ut septem stat, calor ut unum; si modo inducatur alius gradus frigoris, ille erit necessario incompossibilis illi gradui, et hoc tenendo, quod omnes gradus sint simpliciter ejusdem rationis. Nec intelligo, quod cum frigore ut octo, non possit stare calor ut unum, quia si in subjecto prius fuisset calor ut novem, et post induceretur frigus ut octo, tunc cum frigore ut octo, staret calor ut unum. Sed intelligo, quod si in subjecto prius fuisset calor ut octo, et si post induceretur frigus ut octo, quod tunc cum frigore ut octo, non posset stare calor ut unum, loquendo etiam de frigore ut octo, existente in aliquo subjecto, bene tunc in tali subjecto posset induci calor ut unum, et tunc ibi esset frigus tantum ut septem, ut supra exposui. 176

Ad tertium dico primo, quod casus est impossibilis, loquendo naturaliter, ut etiam conclusio intelligitur. Dico secundo, quod casu admisso, calor est, id est, quod est aliquis gradus caloris in subjecto. Et cum infertur, quod in tempore præcedenti est in continuo motu remissionis, concedo, quod calor semper remittitur in tempore præcedenti usque ad illum gradum, qui non corrumpitur in tempore, sed in ultimo instanti illius temporis, et quamdiu ille gradus caloris est, verum est dicere quod calor est; non enim intelligitur conclusio, quod in toto tempore præcedenti sit totus calor, cum

continue deperdatur secundum alium et alium gradum; sed quia in toto tempore præcedenti ultimum instans semper est aliquis gradus caloris, ideo conceditur absolute, quod semper calor sit. Et loquor semper tenendo opinionem, quod in ultimo instanti deperdatur aliquis gradus caloris.

Ad quartum concedo, quod calor sit in subiecto, nego tamen quod sit simpliciter calidum, sicut etiam aqua tepida, in qua est aliquis gradus caloris, non dicitur simpliciter calida; aliud est enim dicere, quod calor simpliciter est, et quod subjectum habens illum calorem sit simpliciter calidum.

Ad ultimum dico, quod etsi in tempore præcedenti aliquid frigoris fuerit in subjecto, tamen non proprie dicitur, frigus est, nisi in ultimo instanti, in quo habet perfectum *esse*; in toto enim tempore semper est in continuo *fieri*, quia tunc habet primum instans sui *esse*, quia tunc est verum dicere frigus nunc est, et immediate ante hoc non fuit; ergo. Multa tamen essent dicenda in ista materia, quæ modo transeo.

177. Contra conclusionem decimam.

Contra conclusionem decimam, quæ talis est: *Calor remittendus nullum ultimum habet sui* esse, *sed habet ultimum in* esse *quieto*.

Arguitur primo, quod habeat ultimum sui *esse*, et pono casum, quod frigus remittat calorem per horam, ita quod remittat continue usque ad ultimum instans illius horæ exclusive, et in illo instanti impediatur, et in tempore immediato ad illud instans corrumpat ultimum gradum caloris. Stante isto casu, certum est quod calor remittendus habet ultimum instans sui *esse*, patet, quia exponitur per positionem de præsenti, et per negationem de futuro, sequitur enim calor in isto instanti ultimo est, immediate post hoc non erit; ergo desinit esse.

Secundo arguitur ad idem, et pono casum, quod sit agens liberum, et sit calor ut octo, et inducat in tempore frigus ut septem, et in ultimo instanti illius temporis nihil inducat, et in tempore immediato inducat gradum incompossibilem, casus est possibilis de agente libero, tunc stante casu, patet, quod calor habebit ultimum *esse*, et patet ut prius.

Tertio arguitur ad idem, et pono casum quod agens perfectum sit perfecte præsens calori, remittendo in tempore immediato ad aliquod instans, certum est quod in illo tempore inducet gradum incompossibilem calori, aliter non esset activum perfectum, et pono quod sublata sit omnis indispositio, et tunc stante casu, patet quod calor remittitur præcise in tempore, et ex hoc sequitur, quod habeat ultimum instans sui *esse*, cum in tempore immediato desinat esse, et præcipue prima causa hoc potest facere, imo potest in instanti creare calorem, et in tempore immediato ipsum annihilare, et sic calor habebit ultimum instans sui *esse*.

Quarto arguitur, probando quod calor 178.
remittendus non habeat ultimum instans in *esse* quieto. Et pono casum, quod calor remittendus quiescat per horam, et in ultimo instanti illius horæ sit perfecte præsens frigidum in duplo vincens calidum, tunc in illo ultimo instanti inducet aliquem gradum frigoris in eodem subjecto, in quo est calor, et sic sequitur, quod calor remittendus non habebit ultimum instans suæ quietis. Patet, quia in illo ultimo instanti remittitur, et casus est possibilis, ergo.

Quinto arguitur contra eamdem partem conclusionis, et pono casum, quod activum inducat calorem ut octo, in passum per spatium unius horæ, ita quod in ultimo instanti illius horæ inducat ultimum gradum, et in tempore immediato

ad illud instans frigidum ut duodecim, fiat perfecte præsens ipsi passo, circumscripto omni impedimento, tam ex parte activi quam ex parte passi; patet quod activum in tempore illo immediato, inciperet remittere calorem, et tunc sequitur, quod calor remittendus, neque ultimum instans suæ quietis habuerit. Patet, quia nullo modo quievit, habens enim ultimum instans quietis (loquendo de quiete proprie, quæ opponitur tempori) quiescit per aliquod tempus præcedens illud instans.

Agens per modum naturæ non agit in tempore.

Sexto arguitur, quia videtur sequi impossibile, videlicet quod agens perfectissimum, et per modum naturæ necessario aget in tempore. Si enim calor remittendus habet ultimum instans in *esse* quieto, sequitur quod activum infinitum, et per modum naturæ, et perfecte præsens passo corrumpet illum calorem præcise in tempore, et sic virtus infinita necessario aget in tempore, quod est impossibile.

Septimo, quia Doctor videtur sibi contradicere, quia ipse *præsenti distinctione* contra Thomam expresse concedit, quod non est necesse quod quiescens per aliquod tempus quiescat in ultimo instanti illius temporis.

179. Responsio ad primum.

Respondeo ad primum, et dico primo quod conclusio intelligitur de motu remissionis continuo, qualis non esset stante casu. Dico secundo, quod stante casu illo, calor remittendus non diceretur habere ultimum sui *esse*, quia ille gradus, aut indivisibiliter corrumpitur in tempore, et tunc non remittitur; aut divisibiliter, et tunc in aliquo ultimo instanti illius temporis inducitur gradus incompossibilis, et sic non habebit ultimum instans sui *esse*. Dico tertio, quod casus est simpliciter impossibilis, loquendo via naturali et ad mentem Philosophi, quia agens naturale et remittens calorem per aliquod tempus, ita quod continue remittatur usque ad ultimum instans illius, necessario in illo ultimo instanti inducit gradum incompossibilem calori, et sic calor non habebit ultimum instans sui *esse*.

Ad secundum patet responsio ex supradictis.

Ad tertium dico, quod si illud agens remittit calorem successive, quod necessario in ultimo instanti illius temporis inducet gradum incompossibilem; si vero immediate ipsum corrumpit, tunc casus non est ad propositum, quia conclusio intelligitur de motu remissionis. Dico secundo, quod casus est impossibilis per naturam, scilicet quod detur agens naturale sic præsens passo, in quo sit calor, quod præcise in illo tempore destruat calorem, ut patet per experientiam.

Casus est impossibilis.

Ad quartum, dico primo, quod forte casus est impossibilis. Dico secundo, quod stante casu nihil est ad propositum, quia conclusio intelligitur præcise de motu remissionis. Modo si in illo ultimo instanti aliquid caloris destruitur, hoc non erit per motum remissionis, quia ille præcise fit in tempore; nec destructio illius gradus ullo modo pertinebit ad motum remissionis in tempore immediato ad illud instans sequentis, ut alias exposui, quomodo non datur prima mutatio in motu. 180.

Ad quintum, dico primo quod forte casus est impossibilis, loquendo via naturali. Dico secundo, quod casu admisso, conclusio debet intelligi, quod si quievit per aliquod tempus, quod non posset remitti, loquendo de motu remissionis continuo, nisi quieverit per ultimum instans illius temporis. Dico tertio, quod stante casu, illud instans adhuc dicetur ultimum instans in *esse* quieto, quia immediate post incipit moveri, non tamen proprie erit ultimum instans in *esse* quieto, ut supra patuit.

Ad sextum patet responsio ex dictis præsentis distinctionis, *quæstione quarta*, agens enim infinitum potest agere in instanti, et si aliquando tale agens in agendo coassistat necessario tempori, non est ex imperfectione agentis, sed quia instans non potest esse immediatum instanti, ideo si actio incipit post instans, necessario erit in tempore, vel saltem coassistet tempori. Et ultra dico, quod non sequitur, quod si agens infinitum in tempore immediato ad instans destruit calorem, quod ipsum destruat successive, imo totum simul potest destruere, et talis destructio non mensurabitur tempore, licet coassistat alicui tempori, sicut etiam si immediate post aliquod instans annihilaret unam animam, talis annihilatio non esset successiva, sed subita, et tamen coassisteret tempori, solus enim motus proprie mensuratur tempore.

Ad ultimum dico, quod Doctor sibi non contradicit, quia ibi dicit quod absolute non est necesse; hîc enim vult, quod calor non possit remitti successive, si quieverit per aliquod tempus, nisi quiescat in ultimo instanti illius temporis, ut dixi supra.

181. Contra undecimam conclusionem.

Contra undecimam conclusionem, quæ talis est : *Frigus intendendum, nullum scilicet primum habet esse simpliciter, licet habeat primum inesse quieto, quod accipit per mutationem, licet illud non sit quies.* Contra, quia in illo instanti quo inducitur gradus incompossibilis calori verum est dicere, frigus est, et immediate ante hoc non fuit; ergo habet primum instans sui *esse*. Hoc etiam patet ex conclusione decima sexta.

Secundo arguitur, quia calor remittendus in illo instanti in quo inducitur gradus incompossibilis, habet primum sui *non esse;* ergo frigus inductum, et incompossibile habet primum sui *esse*. Antecedens patet, quia verum est dicere, calor in hoc instanti non est, et immediate ante hoc fuit, ut patet per conclusionem decimam sextam; ergo habet primum sui *non esse*, habens enim primum sui *non esse*, communiter exponitur per negationem de præsenti, et positionem de præterito. Consequentia patet, quia quando ad de ci sionem alicujus formæ pro aliquo instanti sequitur alia forma in eodem instanti, sicut illa quæ desinit habet primum sui *non esse*, ita illa, quæ sequitur præcise in illo instanti habet primum sui *non esse*.

Tertio arguitur, quod frigus non habeat primum in *esse* quieto, quia sequeretur quod tempus haberet primum instans, quod est impossibile, quia sicut in motu non datur prima mutatio, ita nec in tempore datur primum instans. Quod autem sequatur tempus habere primum instans, probatur, si enim frigus habet primum instans quietis, et immediate post illud instans quiescat per horam, sequitur quod tempus quietis unius horæ habebit primum instans; si enim incipit quiescere in aliquo instanti, et in tempore immediato, sequitur propositum.

Quarto arguitur, quod non quiescat aliquo modo in illo ultimo instanti, quia in illo instanti subjectum vere mutatur. Patet per Doctorem *præsenti distinctione*, *quæst. quarta*, ubi vult quod *mutari* sit aliter se habere nunc indivisibiliter quam prius se habuerit divisibiliter; si ergo subjectum in illo instanti, in quo recipit gradum frigoris incompossibilem calori mutatur; ergo tunc non quiescit, et si sic, sequitur quod nec frigus in illo instanti quiescat.

Quinto arguitur, nihil quod incipit esse, dum incipit esse quiescit, patet; sed frigus in illo instanti incipit esse, patet per exponentes, quia verum est dicere, frigus nunc est, et immediate ante hoc non fuit; ergo incipit esse.

182. Responsio ad primum. Respondeo simul ad primum et ad secundum, quod Doctor non negat absolute, quod frigus non habeat primum sui *esse*, nam aliter sibi contradiceret, sed vult ibi quod frigus in illo principio, quo incipit acquiri intensive, non habeat aliquod primum instans sui *esse*, patet, quia tantum acquiritur per motum. Nam immediate post ultimum instans quietis caloris, calor incipit remitti et frigus induci, et ideo in illo tempore immediato frigus non potest habere aliquod primum sui *esse*, sed loquendo de termino motus, scilicet in illo ultimo instanti in quo calor desinit esse, frigus incipit esse, et sic habet primum instans sui *esse*.

Ad tertium dico breviter, quod illud ultimum instans est finis temporis præcedentis mensurantis motum intensionis frigoris, et est primum temporis sequentis mensurantis quietem sequentem. Si tamen quies mensuratur tempore vero, quod non credo, ut patet a Doctore *distinct. præsenti, quæst.* 4. et si sic, dico tunc absolute quod illud instans est tantum finis temporis mensurantis motum intensionis frigoris.

Ad quartum et quintum simul dico, ut supra etiam dixi, quod illud ultimum instans dicitur instans immutationis, quia in illo instanti cessat motus simpliciter, et tunc dicitur in illo instanti quiescere, pro quanto nullo modo movetur; et licet subjectum in illo instanti vere mutetur, quia tamen nullo modo movetur, dicitur tunc quiescere prout quies opponitur motui, non autem mutationi, sive *mutato esse*; et sic patet, quomodo conclusio ista debeat intelligi.

Ad rationem de contradictoriis. Ad rationem de contradictoriis primo Doctor recitat responsionem Thomæ, quam improbat. Deinde adducit responsionem propriam, et responsio Thomæ stat in hoc, quod contradictoria accipiuntur pro eodem instanti, sicut illa non sunt contradictoria, quæ non sunt accepta pro eodem instanti: cum ergo *non esse* caloris, ut præcessit in ultimo instanti immutationis sive quietis, et *esse* caloris susceptum in tempore habito, non sint in eodem instanti, sequitur quod non erunt contradictoria.

183. (l) *Contra esse caloris*, etc. Hic Doctor intendit probare contra Thomam quod contradictio sumatur ex ratione formali terminorum, et non per respectum ad tempus, sive ad instans temporis, quia enim termini sic sunt incompossibiles, ideo contradicunt; nam si per impossibile nullum tempus esset, nec aliqua mensura esset, isti termini simpliciter repugnarent ad invicem, videlicet esse Franciscum et non Franciscum, repugnat enim simpliciter idem esse Franciscum et non esse Franciscum, et non repugnat sibi per comparationem ad tempus, cum accidat sibi sic comparari ad tempus, vel ad instans temporis; et ideo dicit Doctor quod bene sequitur, sunt incompossibiles simpliciter, ideo non possunt esse in eodem instanti, et non e contra, quia non sequitur, non possunt esse in eodem instanti; ergo sunt incompossibiles simpliciter, quia prima incompossibilitas est ex ratione formali terminorum intrinseca; secunda autem est tantum per comparationem ad aliquod extrinsecum.

184. (m) *Similiter forma, ut terminus ad quem privationis*, etc. Vult dicere, quod ipsa forma, ad quam terminatur motus, opponitur privative ipsi privationi ut termino *a quo*. Sequitur: *et tamen ista ut sunt termini transmutationis*, nunquam simul sunt, cum opponantur ad invicem per Aristotelem ubi supra. *Si*, inquit, *ergo hoc verum est, quod omne quod fit fiat, et corrumpatur quod corrumpitur, aut ex contrariis in contraria, et in horum media*,

media autem ex contrariis sunt, ut colores ex albo et nigro, quare omnia utique erunt, quæ natura fiunt, aut contraria, aut ex contrariis. Hæc ille.

(n) *Posset etiam argui, quod creationis termini non essent contrarii.* Hic Doctor probat, quod si contradictoria tantum sumerentur respectu ejusdem instantis, quod tunc termini creationis, scilicet, *a quo* et *ad quem*, non contradicerent, qui termini sunt *non esse* creaturæ, et *esse* ipsius, nam *non esse* creaturæ præcedit tempore ipsum *esse*; et quod dicit hîc, quod *non esse* creaturæ non contrariatur *esse* ipsius creaturæ, patet, quia contrarium est aliquod ens positivum, nec etiam opponitur sibi privative, quia privatio est in subjecto apto nato. Modo *non esse* creaturæ in nullo *esse* fundatur tanquam in subjecto, nec etiam opponitur sibi, ut aliquod medium opponitur extremis, quia hujusmodi medium est semper aliquod ens positivum; ergo si *non esse* creaturæ opponitur *esse* ipsius creaturæ, opponitur contradictorie, et tamen *non esse* et *esse* non sunt in eodem instanti.

(o) *Quod autem adducitur de definitione contradictionis est æquivocatio*, etc. Nota hanc litteram, quod quando dicitur *in Elenchis*, quod contradictoria sunt ad idem, et simul, et in eodem tempore, debet intelligi de contradictoriis complexis, ut *omnis homo currit*, *quidam homo non currit*, non autem de incomplexis, sicut non esse A, et esse A. De prima contradictione, quæ est inter incomplexa, loquitur Philosophus *in libro Periherm.* et de secunda, quæ est inter incomplexa, loquitur *in Prædicamentis*.

185. (p) *Aliter respondeo ad argumentum.* Hic Doctor dat propriam responsionem, præmittendo unam distinctionem de immediato, quia immediatum potest accipi dupliciter. Primo, inter quod secundum se totum, et aliud non est medium, et sic continuum est immediatum termino, ut linea est immediata puncto, quia inter totam lineam et punctum nullum cadit medium; et similiter tempus est immediatum instanti, quia inter tempus unius horæ, et ultimum instans terminans illud tempus non est aliquod medium, et similiter inter motum et *mutatum esse* non cadit medium, accipiendo aliquem totum motum, puta unius horæ inter ipsum et mutationem terminantem ipsum motum non est aliquod medium. Secundo dicitur immediatum, quod secundum se totum est cum altero statim, vel post alterum, et sic indivisibili terminanti continuum nihil est immediatum; nihil enim secundum se totum statim sequitur illud indivisibile, patet, quia si in aliqua linea signetur aliquis punctus terminans eam, linea sequens, cujus est principium secundum se, tota non est immediata illi puncto, nec immediate sequitur illum punctum, sed pars illius totius, quod est immediatum totum. Primo modo sequitur indivisibile secundum partem ante partem in infinitum, sicut etiam patet de tempore, quia aliquod unum tempus, puta medietatis horæ secundum se totum, et secundum omnes partes suas, non immediate sequitur ad ultimum instans alterius medietatis horæ; sed sequitur secundum aliam et aliam partem in infinitum, quia data quacumque parte proxima illi instanti, dabilis est alia in infinitum, cum quælibet pars temporis sit divisibilis in infinitum; licet ergo totum illud tempus possit esse immediatum alicui instanti, loquendo de immediato primo modo, non tamen potest esse immediatum, loquendo de immediato secundo modo.

(d) *Ad propositum ergo.* Nunc Doctor 186.
respondendo ad rationem de contradictoriis applicat ad propositum, quæ dixit de

immediato, dicit quod sicut mensuræ istæ se habent, ita et mensurata, scilicet quod quando unum contradictorium mensuratur indivisibili, et aliud mensuratur divisibili ; tunc minor est falsa, scilicet ista : Sed si inter *non esse* formæ et *esse* formæ inducendæ per motum non est aliquod primum, est medium inter illa, quæ sunt contradictoria, negatur ; nullum enim est medium inter contradictorium, secundum quod est in tota mensura sua, et contradictorium aliud, sicut nec inter totam mensuram ejus et mensuram alterius, patet, quia *non esse* formæ mensuratur instanti, et *esse* formæ mensuratur tempore immediate sequenti, sicut expositum est supra. Et sicut instans est immediatum tempori, loquendo de immediato primo modo, ita *non esse* formæ est immediatum *esse* formæ, sic quod inter illa non cadit medium, tamen sicut instans et tempus non sunt immediata secundo modo, sic quod totum tempus secundum se non sequitur instans, ut exposui, ita *esse* formæ quod mensuratur tempore secundum se totum, est immediatum *non esse* formæ mensurato instanti; sed sicut tempus sequitur instans per partem in infinitum, sic *esse* formæ, sequitur *non esse* formæ per partem ante partem in infinitum ; nec similiter, sicut non est danda prima pars temporis, quæ sit secundum se totam immediata instantia, ita nec est danda prima pars formæ, quæ sit secundum se totam immediata *non esse* formæ, et sic patet responsio ad secundam rationem principalem.

SCHOLIUM.

Respondendo ad tertium argumentum, num. 5. adductum, probat indivisibile per se existens, posse moveri localiter, etiam continue et hoc, ex motu sphæræ et cubi super planum ; et rejicit responsiones aliorum, de quo agit 6. Phys. q. 7. et solvit tria loca Aristotelis in contrarium adducta, explicando successionem lationis provenire ex divisibilitate spatii vel mobilis, et alterum horum sufficere. Lychetus hîc bene examinat difficultates philosophicas hujus litteræ, per sex conclusiones.

Ad tertium (a) argumentum principale quæstionis quando dicitur, quod Angelus non possit moveri, quia est indivisibilis, quamvis potest faciliter responderi, quod Angelus occupat locum divisibilem, et ideo respectu loci se habet ac si esset divisibilis, aut si occupat locum punctualem, et ita ut punctualiter existens non potest continue moveri, ut semper habeat *esse* punctuale ; tamen quia non videtur ratio, quare negatur indivisibile moveri, etiam si esset indivisibile quantitatis per se existens, ideo potest concedi quod Angelus habens *ubi* punctuale, potest continue moveri ut in puncto semper existens.

36. Positum num. 5.

Vide Scot. 6. Phys. q. 7.

Et istud quod assumptum est de indivisibili, probatur multipliciter. Primo, quia sphæra super planum mota, describit in plano lineam, et tamen non tangit nisi in puncto; ergo illud punctum pertransit totam lineam, et tamen non propter hoc tota linea illa, quæ sic pertransitur a puncto componitur ex punctis; ergo a simili, nec hoc sequeretur, si ille punctus esset per se.

Sphæra super planum mota tantum tangit lineam.

Hîc respondetur multipliciter : Primo, quod non est sphæricum in natura, sed tantum in intellectu vel imaginatione. Sed hoc nihil est (b), quia cœlum simpliciter est sphæricum, et tamen dato quod

non esset aliquod sphæricum in natura, adhuc non esset contradictio ex parte sphæræ et plani, quod hoc super illud moveatur, ut sphæra super planum; esset autem contradictio, si ex motu indivisibilis super aliquid, sequeretur ipsum esse indivisibile vel componi ex indivisibilibus.

Quod tangit totum circulum est circulare.

Aliter dicitur, (c) quod naturalis sphæra tangit planum in linea, non in puncto. Sed hoc videtur impossibile, quia quod applicatur lineæ circulari, ita quod eam tantam tangit necessario est circulare, quia quælibet pars lineæ circularis est circularis, sicut linea recta est in qualibet parte recta, nam rectæ lineæ nulla pars est circularis, vel curva.

6. Phys. text. 86. Motum semper in spatio sibi æquali.

Aliter dicitur, (d) quod quia punctus ille per accidens movetur, ideo non oportet, quod commensuret sibi spatium super quod movetur; sphæra autem per se movetur, et etiam est divisibilis. Sed contra (c) istud, quia quamvis pars in toto moveatur per accidens, tamen semper est in spatio sibi æquali, et pertranseundo illa, describit totum spatium; imo si albedo, quæ magis movetur per accidens moto quanto, quam aliquid, quod est pars vel terminus quanti, secundum quantitatem suam, quam habet per accidens, comparetur ad spatium, adhuc ejus quantitas accidentalis commensuraretur spatio, unde non videtur quod quantum ad commensurationem, aliquid auferat moveri per accidens aliter quam per se moveri. Item, linea ista supposita non commensuratur sphæræ quia tunc esset corpus sphæricum, sed commensuratur alicui moto super ipsam; ergo tantum puncto moto super eam.

Tunc tota sphæra esset in vacuo, et solum punctum tangeret plenum.

Si etiam ponatur, (f) sphæram esse in vacuo, et solam lineam esse plenam, et per impossibile sphæra posset moveri in vacuo, et iste punctus super lineam plenam, illa linea plena non describeretur, nisi præcise ex puncto illo, et ita sequitur propositum ex istis.

Præterea, accipiatur (g) corpus cubum, et moveatur prima superficies ejus; vel semper est in aliquo sibi æquali, et ita in superficie; vel correspondet sibi aliquid in magnitudine supposita, puta linea, et sic semper pertranseundo prius aliquid magnitudinis quam aliud pertransit totam magnitudinem; ergo tota magnitudo supposita componitur ex linea, si ratio illorum valeat.

Cubus habet sex superficies ut alea, cujus quælibet linea terminans terminat duas superficies, et in quiete tangit lineam tantum, sed in motu partem.

Præterea, signetur punctus primus in linea, super quam alia linea movetur; iste punctus in linea supposita describit totam lineam motam, quia sicut semper quicumque punctus lineæ motæ est continue in alio et alio puncto lineæ suppositæ, ita est e converso, quicumque punctus lineæ suppositæ supponitur alii et alii puncto lineæ motæ, et tamen cum omnibus istis stat continuitas motus.

37. Successio lationis ex divisibilitate mobilis, vel spatii. An punctum sit alterabile,

Potest ergo concedi (cum non videatur nisi fuga dicere de moveri per accidens) quod indivisibile posset per se moveri, si per se esset, et tamen continue, nec ex hoc sequeretur magnitudinem pertransitam esse compositam ex indivisibilibus. Propter tamen

vide Scot. 4. 10. q. 9. ad 2. ... Phys. t. 7. ...uod movetur partim ...t in termino ... quo et partim ...d quem, ...plicatur. Id est ...b mutato esse ...ntinuante ...rtes motus, sub ubi quod ...tiam subest ...utationi, quia si ...obile est in ...o puncto, ...t in alio ubi. Text. ...om. 89.

(h) intentionem Aristotelis qui allegabatur, oportet intelligere quod in motu locali est successio ex duplici causa, videlicet ex divisibilitate mobilis, et ex divisibilitate spatii, quarum utraque causa si esset per se et præcisa, esset sufficiens ratio successionis. Nam quodlibet mobile prius pertransit unam partem spatii quam aliam, et ita esset successio ex parte spatii, comparando idem mobile ad diversas partes ejus; quodcumque etiam idem in spatio, prius pertransit mobile secundum primam partem sui mobilis quam secundum secundam, et ita esset successio ex parte mobilis, comparando ad quodcumque idem in spatio, ita etiam posset assignari in motu alterationis, et forte in motu augmentationis.

Negat igitur Philosophus et bene, quod indivisibile quantum est ex se, possit moveri vel movere, ita quod ex ejus parte possit accipi continuitas motus, ita quod sit mobile habens in se rationem completam mobilis continui, quia non habet in se, quod continue moveatur, non tamen est illud, cui repugnat continue moveri vel movere, accipiendo ab alio continuitatem motus.

Et istud (i) concludunt rationes suæ, et non plus, sicut patet discurrendo per rationes ejus omnes; cum enim primo accipitur, quod omne quod movetur partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, verum est, si sit tale mobile, ex cujus ratione sit successio motus; tale enim mobile est secundum partem et partem sui in termino et in termino, et non ita solum, sed secundum idem sui est partim in termino uno, et partim in alio, hoc est in aliquo medio non quiescendo. Sed inquantum est aliquid utriusque, hoc est, inquantum est per quod tendit ab uno in alterum, hoc est dictu, quod est sub mutatione, et sub aliquo subjacente mutationi, et sic continuat partes motus.

38. Cum autem accipitur indivisibile, non potest esse partim in uno termino, et partim in alio, quia non habet partes, verum est de prima partibilitate; et ideo concludendo, quod sic non est mobile, concedo; falsum autem est de secunda partibilitate.

Ad aliud cum dicitur, (k) quod prius pertransit omne mobile æquale, vel minus quam pertransit majus, respondeo et dico, quod *pertransiri* potest accipi pro transitione divisibilis vel indivisibilis; si indivisibilis, falsa est propositio, si intelligatur quod ante omne *pertransire* majus universaliter, pertranseat indivisibile æquale, tunc enim oporteret concedere, quod esset dare primam mutationem in motu locali, quod etiam nec ipsi perversores Aristotelis, non expositores, dicentes ipsum retractare quod dicit *in* 6. *Physic.* possunt rationabiliter dicere quod *in* 8. contradicat sibi ipsi; non ergo oportet quod omnem transitionem successivam, quæ est major ipso mobili, præcedat pertransitio indivisibilis

Si autem intelligatur de pertransitione divisibilis, tunc potest

intelligi de toto, non ratione totius, sed ratione partis, et hoc non comparando partem ad *ubi* sibi æquale, et totum ad *ubi* sibi æquale, quia continuum est, cujus motus est unus et indivisibilis, *ex* 5. *Metaph.* et ita similiter pertransit pars spatium sibi correspondens, et totum mobile spatium totum sibi correspondens. Sed intelligendo respectu alicujus certi, et determinati puncti in spatio, prius pertransit totum ratione partis alicujus illud punctum, et in hoc quod pertransit illud, pertransit aliquid minus se, loquendo de *ubi* alio a suo primo *ubi* totali, quam sic pertranseat æquale vel majus, et hoc est per accidens inquantum mobile potest habere *ubi* minus suo totali *ubi*.

Text. 8. et 5. Phys. t.23.

Sed si loquamur de *ubi* majori et minori et æquali, secundum quæ attenditur immediate continuitas motus, quorum infinita sunt aliquid primi *ubi*, simpliciter prius pertransit majus se quam æquale sibi.

39. Quomodo punctus moveri possit super planum, quin hoc sit ex tantum punctis? Scot. 6, Phys. q. 7.

Ad propositum igitur, salvando illud quod est de per se ratione motus continui, non oportet salvare illud, quod non est de per se ratione ejus. Et si objicis, (l) quod quidquid sit de ratione Aristotelis in se, semper iste punctus est in spatio sibi æquali, et sic pertransit totum, ergo commensurat totam lineam suppositam, et ita illa linea supposita erit composita ex punctis; dico quod semper, id est, in quolibet indivisibili, est in spatio sibi æquali, non autem semper, id est, in quacumque parte temporis.

Idem argui potest (m) de superficie prima corporis cubi, quia licet in quolibet *nunc* temporis supponatur præcise lineæ super quam movetur, tamen in tem poremedio inter duo instantia, fluit super medium continuum inter illa extrema.

Ad ultimam rationem, (n) bene concedo, quod omni tempore dato contingit accipere minus tempus, sed ex hoc non sequitur in illo minori tempore posse moveri minus mobile, nisi loquendo de mobili continuo, quod erat ex parte sui causa continuitatis motus.

COMMENTARIUS.

(a) *Ad tertium argumentum.* Respondet Doctor ad tertium argumentum, et primo dicit, quod licet Angelus sit indivisibilis, tamen quia occupat locum divisibilem, quia potest esse in tanto loco definitive, ut supra patuit, *quæst.* 6. *præsentis distinctionis,* et sic posset moveri localiter motu continuo, ita quod successio continua motus localis sumeretur ex successione partium loci, ita quod successive pertransiret illud spatium. Sequitur : *aut si occupat locum punctualem, et ita ut punctualiter existens non potest continue moveri, ut semper habeat* esse *punctuale.* Vult dicere Doctor quod si Angelus esset tantum in loco punctuali, ut sic, non posset moveri motu continuo, cum semper in tali spatio haberet *esse* punctuale ; punctus enim non potest continuari puncto, sicut nec indivisibile indivisibili, ut supra patet. Sequitur : *Tum quia non videtur ratio*, etc. Hîc Doctor intendit probare, quod indivisibile etiam quantitativum, si esset per se existens, posset mo-

187. n. 5. Quomodo Angelus possit moveri in motu continuo.

veri localiter motu continuo, si moveretur super aliquod spatium continuum. Et primo probat, quia sphæra super planum mota describit in plano lineam, et tamen non tangit planum nisi in puncto; ergo punctum sphæræ pertransit totam lineam, quæ tamen linea ex hoc non erit composita ex punctis.

88. An cœlum sit sphæricum.

(b) *Sed hoc nihil est.* Hic dupliciter respondet. Primo, quod cœlum est simpliciter sphæricum. Secundo, dato quod non sit sphæricum de facto, tamen est possibile dari sphæricum perfectum moveri super planum perfectum. Sequitur : *Esset autem contradictio, si ex motu divisibilis,* etc. Dicit in sententia, quod indivisibile moveri super planum, et tale motum esse continuum et compositum ex semper divisibilibus nulla apparet contradictio ; si vero talis motus esset compositus ex indivisibilibus, vel spatium supra quod movetur indivisibile ex tali motu, sequeretur componi ex indivisibilibus, esset contradictio in divisibile hoc modo moveri.

(c) *Aliter dicitur, quod naturalis sphæra tangit planum in linea, non in puncto,* et sic falsum est dicere, quod punctus sphærici moveatur. Contra hoc arguit Doctor, quia tunc sequeretur, quod linea supra planum esset circularis et esset recta, ut patet, sicut quælibet pars sphærici est sphærica, ut probatur *in Astronomia,* et quælibet pars circularis vel circuli est circularis; et non intelligitur, quod quælibet pars sit circularis, sed quod prætendit, scilicet principiative circularitatem, quia scilicet est curva, et non recta. Linea corporis sphærici est circularis, etiam quælibet pars ipsius; ergo si corpus sphæricum tangeret planum in linea, et moveretur super planum motu recto, certum est, quod ibi efficeretur linea recta, et per te tantum tangit in linea, quæ est circularis; ergo illa linea esset circularis et recta, quod esset impossibile.

(d) *Aliter dicitur, quod quia punctus ille per accidens movetur,* etc. Ista littera supponit unum, scilicet quod illud quod movetur super aliquod spatium, ita quod partibiliter pertransit illud, in alio instanti est in alia et alia parte spatii ; non est autem necesse, quod illud quod movetur per accidens, puta ad motum alterius, commensuret sibi spatium, super quod est motus ; cum ergo punctus tantum moveatur per accidens super plano, quia ad motum sphæræ non erit necesse ipsum commensurari spatio, et si non commensurat sibi spatium non movetur localiter.

(e) *Sed contra istud.* Hic Doctor probat, quod *quamvis pars in toto moveatur per accidens, tamen semper est in spatio sibi æquali,* etc. Dicit quod quando aliquod album movetur super aliquod spatium, illa albedo, quæ movetur per accidens, commensuret illud spatium per accidens, quia si esset separata, adhuc commensuraret. Sic tamen intelligendo, quod si albedo per possibile esset separata, et haberet illam extensionem, quam habet ut unita quanti, quod tunc præcise occuparet tantum locum separata, quantum conjuncta. Si etiam intelligatur non extensa, sed tantum existentia albedinis, si ut in subjecto occupat spatium, puta indivisibile, quia ut sic, in extensa est omnino indivisibilis, adhuc separata præcise occuparet idem spatium ; ergo a fortiori punctus, cum sit pars quantitatis, vel saltem intrinsecum ipsi quanto, cujusmodi non est albedo, si esset per se separatus, commensuraret spatium, transeundo illud. 189.

(f) *Si etiam ponatur sphæram esse in vacuo, et solam lineam esse plenam.* Hic Doctor respondet tacitæ objectioni, quia 190.

forte aliqui dicerent non esse possibile sphæram tantum tangere planum in puncto, quia etiam tangit medium, scilicet aerem, et ita aerem sibi commensurat; ideo Doctor ad hoc evitandum ponit casum de vacuo, puta quod sit vacuum, et in vacuo sit planum, et sphæra, et per impossibile moveatur sphæra in vacua super planum, tunc manifestum erit quod non tangit nisi in puncto. Et notandum est, quod aliqui voluerunt vacuum esse locum nullo corpore repletum, aptum tamen repleri. Aliqui vero esse spatium nullo corpore naturali repletum, tamen repletum corpore Mathematico, et tunc dimensiones manent in vacuo, sicut si destrueretur tota substantia aeris, et omnis qualitas naturalis, sola quantitate aeris remanente, sic esset vacuum dimensionatum, loquendo de vacuo, primo modo, nihil posset ibi moveri, secundum Commentatorem, et si esset grave, descenderet in instanti. Nec similiter secundo modo, quia tales dimensiones non sunt natæ cedere alicui corpori, et ita si illud mobile sit corpus, non cedent ei, sed si per impossibile moveretur per illud vacuum, dimensiones vacui penetrarent dimensiones illius mobilis, et ita duo corpora essent in eodem. Et sic Doctor accipit *vacuum* hîc.

191. Corpus cubum quid sit.

(g) *Præterea accipiatur corpus cubum.* Hîc intendit secundo principaliter probare indivisibile de prædicamento Quantitatis posse moveri. Et primo de corpore cubo figurato ad modum taxilli habens sex superficies, si moveatur super magnitudine habet tale corpus lineam terminantem duas superficies, cum quælibet ejus linea terminans terminet duas superficies, ut patet, tunc si movetur, ejus lineæ correspondet linea in magnitudine in instanti quietis, sed dum movetur, non correspondet ei linea in magnitudine, sed continuum, et tamen describit superficiem in magnitudine, non constitutam ex lineis; igitur sic faceret linea, si esset separata a superficie, et sic moveretur super magnitudine semper, id est, in omni instanti commensuraret sibi lineam in magnitudine supposita, et in tempore flueret super continuum. Pater etiam hoc, si ponantur duæ lineæ, quarum una supponatur alteri, patet, quod punctus lineæ inferioris describit lineam superiorem, et hoc posito quod linea superior moveatur super lineam inferiorem, et tunc etiam punctus lineæ superioris describit totam lineam inferiorem, et tamen neutra est composita ex punctis; sicut igitur non sequitur, hic puctus lineæ describit lineam, igitur linea est constituta ex punctis, ita non sequitur, punctus ex se movetur, describendo lineam; igitur illa linea est constituta ex punctis, et si istæ consequentiæ valerent de puncto separato a linea, quare non de puncto conjuncto lineæ, et quare non valeret de linea corporis cubi, quia ipsa describit totam superficiem magnitudinis, quare igitur illa superficies non componeretur ex superficiebus? Dicit igitur Doctor quantum ad istud, quod cum non videatur nisi fuga, et non vera solutio de motu per accidens, quod valet, punctus movetur per accidens, ideo non describit lineam, nec commensurat eam sibi, imo describit et commensurat, eo quod sibi convenit mensurare, ut infra patebit. Dicit igitur Doctor hanc conclusionem de indivisibili, quod divisibile potest moveri per se, si per se esset et motu continuo, nec ex isto dicto sequitur magnitudinem, super qua moveretur, esse compositam ex punctis.

Indivisibile an possit moveri.

(h) *Propter tamen intentionem Aristotelis.* Hîc intendit primo assignare causam successionis in motu locali, et sic ostendere quomodo indivisibile de genere Quantitatis possit localiter moveri. 92.

Secundo exponit auctoritates Philosophi. Quantum ad primum dicit, quod duplex est causa successionis in motu locali, scilicet divisibilitas spatii, et divisibilitas mobilis, et utraque per se, et seorsum sumpta est sufficiens. De prima patet, quia mobile prius pertransit unam partem spatii quam aliam, comparando mobile ad diversas partes spatii. De secunda etiam patet, quia si per possibile, mobile divisibile pertransiret punctum, adhuc successive pertransiret, quia prius secundum unam partem ipsius mobilis, et posterius secundum aliam partem, et sic de aliis, ut patet de facto, quando mobile pertransit aliquod spatium, prius secundum unam partem transit punctum signatum in spatio, et posterius secundum aliam partem. Et addit, quod etiam in motu alterationis posset assignari causa successionis, tam ex parte mobilis quam ex parte formæ, patet, quia ex divisibilitate formæ, mobile prius recipit unam partem formæ quam aliam; ex parte etiam mobilis patet, quia prius alteratur secundum unam partem quam secundum aliam. Et addit, quod etiam hæc duplex causa forte posset assignari in motu augmentationis, licet hoc sit magis difficile, quia non videtur posse assignari mobile indivisibile, quod sit quantitatis successivæ susceptivum; in alteratione vero facile assignari potest, quia punctus existens in quanto alteratur, et successive successione partium formæ. Sed an indivisibile possit alterari, patet de indivisibili substantiali, quia Angelus potest recipere aliam et aliam cognitionem; sed an indivisibile quantitativum, ut punctus, possit recipere aliquam quantitatem, Dico, quod non potest recipere certam quantitatem certæ intensionis, ut tenet Doctor *in quarto, distinct.* 10. *quæst.* 9. *respondendo ad* 2. *arg. principale*. Alii tamen dicunt, quod punctus est alterabilis per accidens ad alterationem partium, quas continuat ad invicem, sed quidquid sit, parum curandum est. Deinde addit Doctor, quod Philosophus bene negat punctum posse moveri localiter quantum est ex se, id est, quod ex parte ejus possit accipi continuitas motus, cum non habeat partes, non tamen indivisibile est illud, cui repugnat movere aut moveri, accipiendo continuitatem, et successionem motus sui a spatio.

An punctus possit moveri.

(i) *Et istud concludunt rationes suæ.* 193.
Hic dicit quod rationes Aristotelis, quibus probat indivisibile non posse moveri motu continuo sive successivo, probant tantum de successione, quæ est ex parte mobilis, et sic indivisibile non movetur motu successivo et continuo, cum in ipso nulla sit successio partis et partis, sed non concludunt de successione, quæ est ex parte spatii, super quod movetur indivisibile, et hoc est quod dicit. Cum ergo dicit Aristoteles. 6. *Physic. text. com.* 7. quod omne quod movetur, partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, verum est de mobili divisibili, quia secundum partem et partem sui est in termino et termino; non enim est totaliter in termino *a quo*, quia tunc quiesceret; nec totaliter in termino *ad quem*, quia jam esset motum et non moveretur, ut patet a Philosopho ubi supra. Sequitur: *et non ita solum, sed secundum idem sui est partim in termino uno, et partim in alio, hoc est in aliquo medio non quiescendo.* Dicit Doctor, quod divisibile, puta corpus pedale, quod dicatur *A*, quod moveatur super spatium quadrupedale, et dicatur *B*, *A* secundum aliam et aliam partem est in termino *a quo*, et in termino *ad quem* ipsius *B*, et sic est ibi successio; et non solum hoc, sed etiam accipiendo idem mobile *A*, secundum idem *esse* sui, est par-

Quomodo sit intelligenda propositio Arist.

tim in termino *a quo*,et partim in termino *ad quem*, supple in aliquo medio spatii *B*, non quiescendo, sed inquantum ipsum medium spatii est aliquid utriusque, scilicet termini *a quo*, et termini *ad quem* spatii *B*. Sequitur : *hoc est, inquantum est, per quod tendit ab uno in alterum*, id est, quod ipsum medium spatii *B*, est illud per quod mobile *A*, tendit ab uno termino in alterum, scilicet a termino *a quo*, ad terminum *ad quem* ; nam mobile *A*, quod transit super spatium *B*, antequam sit sub termino *ad quem*, oportet quod prius sit sub medio inter terminum *a quo*, et terminum *ad quem*. Sequitur :

194. *Hoc est dictu, quod est sub mutatione*, etc. Hæc littera sic exponitur : Nam cum mobile movetur a termino *a quo*,alius motus ad terminum *ad quem* ipsius, recedendo a termino *a quo* fit sub mutatione sive sub *mutato esse*, quod *mutatum esse* est finis partis posterioris motus *a quo*, et principium partis prioris motus *ad quem* ; ideo dicit Doctor, quod etiam illud mobile divisibile movetur motu successivo, accipiendo successionem ex parte spatii, quia in aliquo medio spatii ipsum mobile secundum se est sub aliqua mutatione sive *mutato esse*, quod continuat partem ipsius motus, scilicet partem *a quo*, et partem *ad quem*, et hoc est quod dicit, quod est sub mutatione, et immediate addit *sub aliquo subjacente mutationi*,id est, quod ipsum mobile, dum est in medio spatii,non tantum est sub mutatione, modo præexposito, sed etiam sub aliquo subjacente mutationi, id est, sub aliquo *ubi*, quod subest mutationi. Nam mobile, ut movetur super aliquod spatium semper, ut est in alio et alio puncto spatii est in alio et alio *ubi*, ut supra declaratum est de loco Angelorum, *quæst.* 6. *præsentis dist.*et sicut ipsum mobile ut in medio est sub mutatione, sequitur etiam quod ipsum *ubi* in quo est, sit sub mutatione.

Sequitur : *Cum autem accipitur indivisibile*, etc. Hîc Doctor concedit, quod indivisibile non potest esse in termino *a quo*, et in termino *ad quem*, ratione suarum partium, cum non habeat partes, sed bene potest esse sub termino *a quo* et *ad quem* ratione spatii ; ut enim ipsum indivisibile est in aliquo medio alicujus spatii ratione illius medii potest dici esse sub termino *a quo* et *ad quem*, modo præexposito. Nota.

(k) *Ad aliud, cum dicitur quod prius pertransit omne mobile æquale*. In hac littera tam difficili multa sunt notanda. 195.

Primo, quod indivisibile quando pertransit spatium, puta pedale, semper pertransit majus, et hoc patet, quia indivisibile dum est in aliquo spatio, est tantum in puncto illius spatii ; si ergo pertransiret minus se, tunc punctus in quo esset, esset divisibilis, si etiam primo pertransiret sibi æquale, tunc primo pertransiret punctum spatii pedalis, et sic respectu motus super planum pedale daretur prima mutatio, quod patet ; ex quo enim transit punctum in instanti, et totum spatium sequens in tempore, illa transitio puncti esset instantanea mutatio, et sic alicujus motus daretur prima mutatio, quod subtiliter supra improbatum est. Est etiam contra Aristotelem *sexto Physicorum*, ubi vult quod in quolibet motu ante omne *mutatum esse* sit moveri, et e contra,licet aliqui perversores Aristotelis et non expositores, ut Averroistæ, velint quod Aristoteles retractaverit illud, et volunt quod detur prima mutatio, et sic ut dicit Doctor, si volunt ipsum retractare *in octavo Physicorum*, quod dixit *in sexto*, possunt rationabiliter dicere, quod *in octavo* contradicat sibiipsi. Dicit ergo Do-

ctor infra, non ergo oportet, quod omnem transitionem successivam, puta si mobile sit semipedale, et spatium super quod movetur quod sit pedale, in quo est successio vel transitio, præcedat pertransitio indivisibilis, imo semper præcedit transitio divisibilis; nam data quacumque transitione super spatium, semper erit divisibilis in infinitum, cum quælibet pars spatii sit divisibilis in infinitum, et sic non potest dari aliqua prima transitio respectu alicujus motus. Tenendo tamen, quod punctus movetur motu continuo, tunc dico, quod semper transit majus *ubi* sibi adæquato, quia ut est in *ubi* adæquato, est præcise in puncto spatii, et cum movetur recedendo a suo *ubi*, transit partem spatii divisibilem, et sic transit majus. Sed hic oportet dicere alterum, vel daretur prima mutatio in motu locali, quam etiam adversarii negant in motu locali, licet ponant primam mutationem in motu alterationis, vel augmentationis, vel oportet ponere indivisibile, nullo modo posse moveri localiter motu continuo.

Secundo dicit, quod loquendo de divi-
196. sibili, puta de aliquo corpore pedali, quod movetur super spatio pedali, quod tale corpus pertransit minus, non ratione sui, sed ratione partis non comparando partem ad locum sibi æqualem, nec totum ad locum sibi æqualem, sed comparando ad certum punctum indivisibilem in spatio, quia ut sic, movetur, transeundo minus, secundum quod pars præcise transit punctum signatum, quod est discontinuum alteri puncto signato, cum non ponatur pars, quia duo *ubi*, sive mille, ut præcise sunt in punctis signatis, et in puncto signato, ponitur pars habere *ubi*, sunt *ubi* discontinua, et hoc est quod dicit, ut pars non comparetur loco æquali. Si enim pars comparetur loco æquali, et totum loco sibi æquali, et moveatur totum motu continuo, tunc pars semper transibit majus, et totum similiter simul transibit majus recedens a loco sibi æquali; et si poneretur quod tantum pars moveretur transeundo majus, et totum simul non moveretur, sed statim post motionem partis moveretur, tunc motus totius et partis non essent unus motus, imo necessario essent duo motus.

Hic nota, quod corpus pedale, quod dicatur *A*, et locus super spatio pedali sibi correspondens, vel æqualis erit spatium pedale, et dicatur *B*, accipio aliquam partem parvam ipsius *A*, et illa sit quantitas digitalis, et dicatur *C*, locus correspondens sibi in spatio erit spatium digitale. Dicit ergo Doctor, quod si pars illa *C* pertransibit locum sibi æqualem, etiam ipsum *A* pertransibit locum sibi æqualem, ad hoc quod motus sit continuus, quod patet. Dicimus enim motum alicujus mobilis esse continuum, cum continuatur motui partis; si ergo *C* transiret locum sibi æqualem, et *A* simul non transiret, tunc ille motus non esset continuus, patet, quia non esset indivisibilis, quod requiritur ad motum continuum, esset enim divisibilis, quia alius et alius motus, nam unus est respectu partis transeuntis locum sibi æqualem, et alius esset respectu totius transeuntis locum sibi æqualem, ita quod inter istos duos motus esset quodammodo quies media, si pars prius pertransit, et hoc est quod dicit Doctor ibi: *et hoc non comparando partem ad ubi sibi æquale*, etc.

Sequitur infra: *Sed intelligendo respe-* 197
ctu alicujus certi et determinati puncti. Dicit Doctor quod ipsum *A*, ut transit spatium bipedale prius pertransit minus illius spatii non ratione sui, sed ratione partis *C*, sic intelligendo, quod quando *A* est in spatio pedali, et transit illud faciendo se in alio spatio pedali signato aliquo

puncto in spatio pedalis sequentis, ipsum *C* prius pertransit illud punctum quam ipsum *A* ; et quia punctus minus est ipso *A*, ratione ipsius *C*, dicimus quod *A*, semper pertransit minus quam majus, vel æquale. Et addit Doctor, quod hoc debet intelligi de *ubi* alio a suo primo *ubi* totali. Et vult hic Doctor, ut patet, et infra *quæstione ultima*, quod aliquando sunt aliqua, *ubi* alia et alia, et discontinua, ita quod mobile deserit totaliter primum *ubi*, et fit totaliter sub alio *ubi*. Si modo in illo alio *ubi*, puta pedali, signetur punctus, tunc pars *C*, prius pertransit illum punctum quam ipsum *A*, et sic *A*, ratione partis *C*, prius pertransit minus quam æquale vel majus ; sed hic motus non est continuus, cum illa duo *ubi* sint discontinua nam motus localis continuus est inter illa *ubi*, quæ sic se habent, quod unum *ubi* est pars alterius, si modo loquamur de continuitate motus, quæ est inter illa *ubi*, quæ sic se habent, quod unum est pars alterius.

198. Expositio aliorum si placet. Dicunt alii, quod *A* mobile semper pertransit majus spatium, et non minus neque æquale. Et pono casum, quod sit spatium bipedale, et dicatur *A*, in quo sunt infinita *ubi*, quia infinita puncta in potentia, et inter quæcumque duo puncta est spatium medium, et in illo spatio medio sunt infinita *ubi* in potentia, quia et infinita puncta; patet, quia quocumque spatio dato, illud est divisibile in infinitas partes. Pono modo, quod omnia *ubi* totius spatii dicantur partes *ubi* totalis, et sic hoc modo motus localis super tali spatio continuatur ; sit ergo mobile *A* occupans spatium semipedale, dicunt, quod quando pertransit spatium, semper pertransit majus se, quod patet. Nam dum est in spatio sibi æquali non movetur localiter, dum vero acquirit punctum spatii immediate sequentis, spatium semipedale pertransit. Major patet, quia ille punctus pertinet ad *ubi* totale, et sic pertranseundo punctum illum, pertransit totum spatium in quo erat, et illum punctum sibi additum vel partem sibi additam, et sic pertransit majus, et sic continuando semper pertransit majus usque ad terminum quietis, nam transacto puncto, ipsum *A*, fit in loco sibi æquali, puta bipedali ; ergo et dum transit alium punctum, adhuc pertransit majus, quia spatium sibi æquale, et punctum additum vel partem additam, et sic semper continuando motum super spatium; et sic aliqui exponunt, quomodo semper transit majus, loquendo de motu locali continuo. Et licet forte sit bona expositio, tamen salvo semper meliori judicio, potest sic exponi, quia ex quo mobile, ut est in spatio, non habet aliquam partem æque primo sibi immediatam, sed solum punctum æque primo sibi immediatam, et ideo mobile primo tangit spatium in puncto ; et sic secundum punctum primo est in *ubi*, tunc dico, quod quando recedit ab ipso *ubi* in spatio, et movetur motu locali continuo, tunc transit majus, quia transit partem divisibilem, et statim fit in *ubi* immediate sequens illam partem, et cum recedit ab illo *ubi*, transit partem immediate sequentem, et sic semper transit majus. Loquendo ergo de motu continuitatis, dicit Doctor quod semper pertransit majus, et nunquam minus, nec æquale, et hoc est, quod dicit infra ibi : *Sed si loquamur*, etc. Quando ergo dicit Aristoteles quod pertransit prius, aut minus, aut æquale quam majus, debet intelligi modo præexposito supra, de toto respectu partis. Et dicit Doctor quod accidit ipsi toti sic pertransire minus vel æquale, quia hoc est ratione partis, loquendo semper de alio et alio loco discontinuo, modo præexposito. Si vero mobile non haberet partes semper pertransiret majus, loquen-

Expositio ad mentem propriam.

do de quocumque loco, sive continuitatis, sive non, et sic patet ista littera.

199. (l) *Et si objicis.* Arguit Doctor, quod ex quo punctus semper est in spatio sibi æquali, quia in puncto ; ergo si punctus pertransit spatium pedale, semper efficiet lineam pedalem compositam ex punctis, patet, quia semper est in alio et in alio puncto.

Dico, quod semper. Dicit Doctor quod punctus in quolibet indivisibili, sive in quolibet instanti, est in spatio sibi æquali, scilicet in puncto, non autem semper, accipiendo ly *semper* pro quacumque parte temporis, quia data quacumque parte temporis semper erit in spatio divisibili ; sicut dicimus etiam de mobili divisibili, quod semper est in *mutato esse,* accipiendo *semper* pro quolibet instanti temporis mensurantis motum illum, quia in quocumque instanti illius temporis semper est sub alio et alio *mutato esse*, non autem semper est sub alio *mutato esse*, accipiendo *semper* pro alia et alia parte temporis, quia in quacumque parte temporis mensurantis talem motum,est sub alia et alia parte motus, et non sub *mutato esse.*

(m) *Idem argui potest.* Dicit Doctor, quod si ultima superficies corporis cubi (quod scilicet habet sex superficies ut taxillus) superponitur lineæ præcise super quam moveatur, licet in quolibet instanti temporis semper superponatur lineæ præcise, vel parti ipsius, tamen in toto tempore medio inter duo instantia, fluit medium divisibile ipsius lineæ, et hoc est dictu, quod quamvis illa superficies, quæ sit quantitatis unius taxilli parvi, dum movetur super lineam, quæ sit longitudinis cubitalis, in quolibet instanti temporis semper superponitur lineæ præcise et non sequitur ex hoc quod talis motus sit compositus ex indivisibilibus, imo semper ex divisibilibus, dum in instanti *A* superponitur parti lineæ præcise, et in instanti *B*, superponitur alii parti, tamen ex quo inter duo instantia cadit tempus medium, ita in tali tempore medio fuit medium continuum ipsius lineæ; non ergo sequitur superficies illa, dum movetur super lineam, semper superponitur illi in alio et alio instanti; ergo movetur in alio et alio instanti,sed sequitur quod movetur in alio et alio tempore, cum inter duo instantia detur tempus medium mensurans motum inter duo *mutata esse*, et sicut instans temporis correspondet *mutato esse*, et *mutatum esse* correspondet puncto lineæ, ita tempus immediate sequens instans, mensurat motum immediate sequentem *mutatum esse*, et motus est continuus, quia super lineam continuam immediate sequentem punctum.

(n) *Ad ultimam rationem.* Doctor solvit ultimam rationem Philosophi, qua probat, quod indivisibile non possit moveri. Et dicit concedendo, quod omni tempore dato contingit accipere minus, patet, quia quælibet pars temporis est semper divisibilis in infinitum; non tamen sequitur, quod minus mobile possit moveri in minori tempore, ut patet de puncto, quod est mobile minimum, tamen non movetur in non tempore,sed in tempore.Si vero mobile esset causa continuitatis motus, minus mobile moveretur in minori tempore. Patet experimento, quia si accipiatur corpus tricubitale, et corpus cubitale, in majori tempore moveretur tricubitale,quia continuitas motus acciperetur penes partes ipsius mobilis.

In ista littera Doctoris sunt multæ instantiæ contra sex conclusiones, quæ hic ponuntur per ordinem. 200. Instantia contra sex conclusiones.

Conclusio prima : *Complexa non sunt contradictoria, nisi accipiantur pro eodem instanti, sed incomplexa sunt con-*

tradictoria absolute sumpta, non determinando ad aliquod instans.

Conclusio secunda : *Potest concedi, quod Angelus habens* ubi *punctuale potest continue moveri, ut in puncto semper existens.*

Conclusio tertia : *Indivisibile de genere Quantitatis potest moveri motu successivo, et vere continuo.*

Conclusio quarta: *Si punctus per se existens transiret spatium efficeret lineam, quæ tamen non esset composita ex punctis, licet semper tangeret spatium in puncto.*

Conclusio quinta : *Si ista esset vera, quod indivisibile semper transit minus vel æquale quam majus, tunc dabilis erit prima mutatio in motu locali.*

Conclusio sexta est : *Punctus potest moveri motu alterationis, et forte motu augmentationis.*

Contra primam conclusionem, quæ talis est : *Complexa non possunt esse contradictoria*, etc.

Contra primam partem primo, quia quæcumque repugnant, suis rationibus formalibus repugnant, ut patet a Doctore *in primo, d.* 2. *et* 13. *et in tertio d.* 2. *q.* 1. *et alibi*, ergo contradictoria complexa repugnant suis rationibus formalibus, et per consequens non repugnant præcise per comparationem ad aliquod instans.

Secundo, istæ propositiones contradicunt, scilicet *omnis homo est animal, aliquis homo non est animal* et tamen non contradicunt præcise per respectum ad instans temporis; patet, quia nunquam possunt simul esse veræ, nec pro eodem instanti, nec pro alio et alio instanti, nec pro eodem, vel alio et alio tempore, ut patet.

Tertio arguitur, quia circumscripto omni tempore, et omni instanti temporis, et simpliciter circumscripta omni mensura durationis, istæ duæ propositiones non possunt simul esse veræ, scilicet *omnis homo currit, aliquis homo non currit*, quæ sunt in materia contingenti; ergo non sunt contradictoriæ per respectum ad instans temporis.

Quarto arguitur, quia multæ propositiones, quæ communiter tenentur contradictoriæ, possunt simul esse veræ in eodem instanti temporis, patet, tenendo dictum Doctoris *dist.* 1. *hujus secundi, q.* 1. quod in eodem instanti temporis possunt esse plura instantia naturæ. Tunc sic, in primo instanti naturæ, hæc est vera : *nullus homo est risibilis*, patet, quia tantum pro illo instanti verificantur prædicata quidditativa, secundum Doctorem ; et similiter hæc est vera in secundo instanti naturæ : *Aliquis homo est risibilis*, et tamen istæ duæ sunt simul veræ in eodem instanti temporis, licet oppositum ab omnibus teneatur. 201. Nota.

Quinto arguitur, quia istæ ab æterno contradicunt : *Pater in divinis generat alium Deum.* Pater non generat alium Deum, ut dicit Doctor *in primo*, *dist.* 4. *quæst.* 1. et tamen nullo modo comparantur ad aliquod instans temporis, cum tunc non fuerit tempus, imo istæ duæ propositiones sunt simpliciter incompossibiles, et nunquam possunt esse veræ.

Sexto arguitur contra secundam partem, probando quod non dicantur contradictoria, nisi per respectum ad aliquid instans, quia datis quibuscumque contradictoriis, quæ sunt proprie inter affirmationem et negationem, nunquam intelliguntur contradictoria, nisi simul intelligantur ; quod enim Franciscus sit et non sit, est contradictio tantum pro eodem instanti, et non pro illo et alio tempore, quia ista verificantur pro alio et alio tempore, nam ab æterno Franciscus non fuit, et ex tempore Franciscus fuit ; ergo. Similiter

album et non album contradicunt, et tamen non contradicunt, nisi accipiatur pro eodem, ut patet ad sensum.

Septimo, repugnantia terminorum est tantum respectu simultatis, aliter enim non intelligitur repugnantia, nam incompossibilitas terminorum est in comparatione ad simultatem. Ex hoc enim dicuntur incompossibiles, quia non simul compatiuntur, nec in se invicem, nec in aliquo alio, sed hæc simultas non potest accipi, nisi præcise in eodem instanti, et per consequens contradictio in terminis, quæ dicit incompossibilitatem terminorum non poterit esse, nisi sit in eodem instanti.

202. Respondeo præmittendo aliqua. Primum, quod contradictio in terminis absolute sumptis, accipitur præcise ex rationibus formalibus terminorum, id est, quod ipsi termini primo et formaliter repugnant, et formaliter sunt incompossibiles. Et ex hoc sequitur, quod non possunt esse simul, quia enim sunt simpliciter incompossibiles ex suis rationibus formalibus, ideo non possunt esse simul, et non e contra, arguitur quasi a causa ad effectum, quia enim rationes formales terminorum simpliciter repugnant, ideo non possunt esse simul. Et si arguatur, non possunt esse simul, ideo repugnant, arguitur ab effectu ad causam; non enim *non simultas* est causa repugnantiæ, sicut etiam compossibilitas terminorum præcise accipitur a rationibus formalibus terminorum, (ut patet a Doctore in locis præallegatis) sic et incompossibilitas terminorum. Et sicut ratio compossibilitatis est causa simultatis terminorum, (non autem simultas terminorum est causa compossibilitatis eorum) sic præcise ratio incompossibilitatis terminorum est causa *non simultatis*, et non e contra. Et sicut termini aliqui dicuntur compossibiles ex rationibus absolutis eorum, circumscripta omni comparatione, sive ad tempus, sive ad subjectum in quo sunt, ita termini qui sunt incompossibiles, circumscripto omni respectu tam ad tempus quam ad subjectum, quam etiam ad quodcumque aliud ex rationibus eorum absolute sumptis dicuntur simpliciter incompossibiles.

Præmitto etiam secundo, quod contradictoria complexa dicuntur proprie, quando prædicata comparantur ad idem subjectum, ita quod simul non possunt verificari de eodem subjecto licet successive possent verificari. Licet enim *currere*, et *non currere* absolute contradicant ex rationibus formalibus terminorum, et absolute repugnent, tamen non dicuntur repugnare Francisco, nisi præcise comparando pro eodem instanti, absolute enim non repugnant Francisco, patet, quia aliquando potest currere, aliquando non currere. Et istæ duæ propositiones: *Franciscus currit*, *Franciscus non currit*, sunt contradictoriæ, ut prædicata præcise comparantur Francisco pro eodem instanti, licet illa prædicata ad invicem comparata formaliter repugnent ex suis rationibus formalibus absolute sumptis. Quæ sint contradictoria completa.

His præmissis respondeo ad rationes, et primo ad primam. Dico, quod propositio Doctoris intelligitur tantum de terminis, qui dicuntur compossibiles vel incompossibiles ex suis solis rationibus formalibus, et non intelligitur de complexis, quæ non dicuntur repugnare, nisi pro quanto prædicata comparantur ad idem subjectum pro eodem instanti. 203.

Ad secundum dico, quod ista prædicata: *animal*, *non animal* non solum repugnant formaliter, et absolute sumpta, sed simpliciter repugnant subjecto, scilicet *homini*, sive simul, sive successive, *non animal* enim nunquam potest verificari de homine; Doctor enim loquitur proprie de illis contradicto-

riis, quorum prædicata non possunt simul inesse subjecto, licet successive. Et posito etiam quod loquatur de quibuscumque contradictoriis complexis, dico quod non dicerentur contradictoria respectu subjecti, nisi pro eodem instanti.

Ad tertium dico, quod casu posito, quod omnis mensura durationis esset circumscripta in re, adhuc non dicerentur contradictoria, nisi pro eodem instanti vel tempore, saltem secundum imaginationem, sicut Doctor loquitur supra *dist.* 1. *quæst.* 3. *et præsenti distinct. quæst.* 4. de tempore secundum imaginationem.

Ad quartum dico, quod si contradictio habeat accipi pro eodem instanti temporis, quod illæ duæ propositiones contradicunt, nec sunt simul veræ in eodem instanti temporis, et hoc accipiendo præcise ipsum instans temporis ; licet enim in primo instanti naturæ una sit vera, et in eodem instanti, alia non sit vera, sed vera in secundo instanti naturæ, tamen accipiendo totum instans temporis, si in eodem instanti temporis totali una sit vera, alia in eodem totali instanti necessario erit falsa. Et est pariformiter dicendum, sicut etiam Doctor dicit supra, *præsenti dist. q.* 1. de æternitate, quomodo in instanti æternitatis dicuntur contradictoria, et quomodo non, quia istæ sunt simul veræ in eodem instanti æternitatis: *Franciscus currit*, *Franciscus non currit*, quia heri currebat, et hodie non currit, et tamen *heri* et *hodie* sunt in eodem instanti æternitatis,et sic non dicuntur contradictoria ; si tamen acciperetur instans æternitatis, ut præcise coexistit tempori hesterno, vel hodierno, tunc contradicerent, ut patet. Vide quæ supra in locis præallegatis exposui. Si tamen acciperetur contradictio non præcise pro eodem instanti temporis, sed etiam pro quocumque instanti naturæ vel originis, tunc illæ duæ propositiones tantum contradicerent pro eodem instanti naturæ.

Ad quintum dico, ut supra dixi, quod sufficit instans æternitatis comparari ad aliquod instans temporis secundum imaginationem.

Ad sextum et septimum simul patet responsio ex dictis supra, quod *non simultas* sequitur præcise ex repugnantia terminorum, quæ sumitur ex rationibus formalibus terminorum, ut supra diffuse declaravi, quæ omnia bene nota.

Contra conclusionem secundam, quæ talis est : *Potest concedi, quod Angelus habens* ubi *punctuale, potest continue moveri, ut in puncto semper existens.* Contra, primo sic : nihil quod in toto spatio semper indivisibiliter se habet, movetur motu continuo super illo spatio, sed se habens punctualiter in toto spatio semper se habet indivisibiliter, et hujusmodi est Angelus, si habet *esse* punctuale in toto spatio ; ergo. Major patet, quia quod movetur localiter motu continuo,semper transit aliam et aliam partem spatii,secundum quas est vera successio motus continui, ut supra patuit, et per consequens, si mobile in se sit indivisibile, respectu tamen spatii se habebit divisibiliter. 204. Contra conclusionem secundam.

Secundo arguitur : Omne quod movetur localiter motu continuo, semper acquirit alium et alium locum divisibilem, aliter non moveretur motu continuo, ut supra patuit;sed in toto motu super spatium semper in puncto existens non acquirit alium et alium locum divisibilem, patet, quia sicut acquirens locum indivisibilem et punctualem est in illo, ita acquirens locum divisibilem erit in illo, sed semper in puncto existens in toto spatio nunquam est in loco divisibili, quia in nulla parte spatii; ergo nihil tale movetur localiter motu continuo.

Tertio arguitur : Si Angelus, ut move-

tur localiter super spatio, semper in puncto existit, quæro quando deserit primum punctum, in quo est localiter, in quo fit immediate, aut fit vel incipit esse in alio puncto, aut in aliqua spatii parte; non primo, quia tunc non moveretur continue ut patet; non secundo, quia tunc non esset in puncto existens, ut patet.

Quarto arguitur : Si Angelus movetur motu continuo super spatium, aut movetur tangendo illud, aut non tangendo. Si primo, sequitur quod tanget aliquam partem spatii, aliter non tangeret spatium ; sed si tangeret partes spatii, tunc non esset in illis in puncto, ut patet, et sic non esset in toto spatio semper existens ut in puncto. Si secundo, ergo non moveretur super tale spatium, non enim videtur imaginabile, quod *A* transeat motu continuo per medium aquæ vel aeris, et quod non tangat aliquam partem aquæ vel aeris, sicut transeundo semper tangit in puncto, ut dicit conclusio.

Quinto arguitur sic: Quando Angelus movetur a puncto ad punctum, aut fit in alio puncto in instanti, aut in tempore. Si primo, ergo non movetur motu continuo a puncto ad punctum. Si secundo, sequitur quod cum tempus sit mensura motus successivi et continui, et talis motus non possit esse nisi super spatio vere divisibili, sequitur quod Angelus aliquando erit in tali spatio divisibili, quod est contra conclusionem.

205. Respondeo ad primum, et dico quod major potest dupliciter intelligi. Primo, quod mobile semper se habeat indivisibiliter, id est, quod in toto spatio sit semper indivisibile, et tamen transeat spatium divisibile divisibiliter. Secundo, quod semper se habeat indivisibiliter, id est, quod in toto spatio non solum sit indivisibile, sed etiam quod transeat spatium illud indivisibiliter Secundo modo, major est vera et minor falsa, quia licet Angelus in toto spatio semper sit existens indivisibiliter, tam ex parte sua quam ex parte spatii, id est, quod in se semper sit indivisibilis, et semper tangat spatium indivisibiliter, quia in puncto præcise, tamen transit illud spatium divisibiliter et successive, ita quod per prius unam partem, et per posterius aliam.

Acquirere locum divisibilem potest dupliciter intelligi.

Ad secundum dico ad majorem, quod acquirere locum divisibilem, potest intelligi, vel de loco materiali, puta de spatio in se, vel de loco formali, puta de respectu, sive de *ubi* formaliter. Si primo modo intelligitur, adhuc distinguo, quod acquirere alium et alium locum divisibilem potest dupliciter intelligi. Primo, quod acquirat locum divisibilem, puta partem spatii existendo in illo vel illa. Secundo, quod acquirat non existendo actu in illo vel illa, sed successive transeundo primo modo. Major est simpliciter falsa, sed secundo modo est vera, et sic concedo quod Angelus acquirat semper aliam et aliam partem spatii, non actu existendo in illis, sed successive transeundo, scilicet unam post aliam.

206. Ad tertium dico, quod Angelus quando deserit punctum, in quo actu existit, fit in alio puncto. Et cum quæritur de ly *immediate*, dico quod fieri in alio puncto immediate potest multipliciter intelligi. Primo, quod fiat in alio puncto immediate, id est, immediato primo puncto, et hoc est impossibile, quia punctum non est immediatum puncto, ut patet *sexto Physicorum*. Secundo, quod fiat in alio puncto immediate, id est, quod fiat in illo puncto non transeundo per aliquod medium, et hoc non, quia tunc non moveretur a puncto ad punctum motu continuo. Tertio, quod fiat in alio puncto immediate, id est, quod transeundo spatium intermedium illud quod immediate

tangit, est punctus, et sic conceditur quod Angelus fit immediate in alio puncto, id est, quod non acquirit aliquid immediate tangendo illud nisi punctum, sed illud non potest tangere, nisi prius transeat spatium divisibile vel aliquam partem spatii divisibilem.

207. Ad quartum dico, quod movetur super spatium tangendo illud præcise in alio et alio puncto, et nunquam tangit in aliqua parte divisibili. Si dicatur, quando Angelus est in primo puncto spatii pedalis, et immediate movetur super illo spatio, quæro quid immediate tangit; non punctum, quia non est immediatum primo puncto, sed aliqua pars spatii est immediata illi, quia inter punctum et punctum est aliqua pars; ergo videtur quod per partem. Dico, quod tangere illam partem, potest dupliciter intelligi, scilicet aut quod tangat illam in puncto, vel in alio et alio indivisibili; aut quod tangat illam in aliquo divisibili. Primo modo tangit partem, sed non secundo modo. Si dicatur, quod non videtur imaginabile, quod *A* transeat, et moveatur super spatium pedale, in quo sunt infinitæ partes divisibiles inexistentes, et quod nullam illarum tangat, dico quod si puncta in spatio essent ita distincta, quod possit signari primum, secundum, tertium et quartum, inter quæ cadunt partes divisibiles, forte non esset imaginabile, quod *A* posset transire, et moveri de puncto ad punctum tangendo illa, quod nullo modo tangeret partes intermedias. Sed non est sic intelligendum, sed quia non possunt dari vel signari duo puncta, quin inter illa duo sint infinita, imo infinities infinita; patet, quia inter duo puncta est aliqua pars, quæ semper est divisibilis in infinitas partes, et quælibet illarum semper est divisibilis in infinitas partes, et sic inter quæcumque duo puncta signata etiam proxima quantum dici possunt, sunt infinities infinita puncta. Et ex his patet quomodo indivisibile transeundo spatium tangat quamlibet partem illius spatii præcise in puncto, imo non potest transire minimam partem, quin tangat infinities infinita puncta. Hoc etiam patet de corporibus, quæ moventur localiter super spatio, quæ quando moventur, habent in spatio præcise punctum, loquendo de loco adæquato. Prius enim secundum aliquid sui tangit spatium in puncto, et sic successive super totum spatium, ut supra patuit, et tamen secundum illud indivisibile dicitur corpus moveri localiter,

Tangere partem potest intelligi dupliciter.

Si iterum dicatur, tempus correspondet motui, et motus parti divisibili spatii; cum ergo *A* indivisibile movetur super spatio in tempore, quæro quid tangat; si punctum, contra, quia motus fit super divisibili; si partem divisibilem, ergo indivisibile tangit divisibile, et non præcise in puncto, quod est propositum. Dico quod dum movetur in tempore, quod tangit infinities partes infinitas præcise in puncto, et nunquam in aliquo divisibili, quia in quacumque parte temporis sunt infinities infinita instantia, et in quolibet instanti illius temporis est in aliquo puncto spatii, et in quolibet puncto est in alio et alio *mutato esse*. Non est ergo imaginandum, quod in tempore mobile indivisibile nihil tangat, eo quod tempus mensurat motum, et motus est super divisibile, quia sicut in tempore quantumcumque parvo sunt infinitæ partes, imo infinities infinitæ, et per consequens infinities infinita instantia; sic similiter est in motu mensurato a tali tempore, et correspondenter est in spatio, super quo fit talis motus, et sic patet, quod quando mobile indivisibile movetur super aliquo spatio, et talis motus mensuratus aliquo tempore quantumcumque parvo, tangit 208.

infinities infinitas partes illius spatii semper in puncto, quæ omnia bene nota.

Ad quintum sive ultimum, cum quæritur, quando Angelus movetur a puncto ad punctum, aut fit in alio puncto in instanti aut in tempore, dico, quod si movetur motu continuo proprie accepto, quod necessario fit in alio puncto in tempore, et nullo modo in instanti. Et cum infertur, quod cum tempus sit mensura motus successivi, qui fit in aliquo spatio divisibili, quod Angelus aliquando erit in tali spatio divisibili, dico, quod esse in spatio divisibili potest dupliciter intelligi, vel quod sit ibi, tangendo illud indivisibiliter et in puncto, aut tangendo divisibiliter, et non in puncto. Primo modo concedo, quod Angelus esset in tali spatio, sed non secundo modo, imo in tali tempore tangeret spatium in infinitis punctis.

Esse in spatio divisibilis potest intelligi duobus modis.

209. Contra conclusionem tertiam.

Contra conclusionem tertiam, quæ talis est: *Indivisibile de genere Quantitatis potest moveri motu successivo et vere continuo.* Contra hanc conclusionem possunt fieri omnes instantiæ supradictæ contra conclusionem secundam, licet possint fieri aliquæ speciales, sed illæ sufficiant.

Contra conclusionem quartam, quæ talis est: *Si punctus per se existens transiret spatium efficeret lineam, quæ tamen non esset composita ex punctis, licet semper tangeret spatium in puncto.* Contra primo, quod nullo modo possit efficere lineam, ostendo et arguo sic: Si punctus potest efficere lineam in spatio, puta cubitali, transeundo spatium illud, sequitur necessario quod tangat per longum totum spatium illud, ita quod nihil sit illius spatii in longum, quin tangatur a puncto, patet, quia illa linea efficeretur fluxu puncti super spatium. Et si sic, sequitur quod ex quo spatium constat ex divisibilibus, puta partibus, et ex indivisibilibus, puta punctis, quod punctus tanget spatium illud secundum partes tam divisibiles quam indivisibiles, quod est impossibile.

Secundo arguitur: Si punctus transitu suo super spatium causat lineam, quæro quo modo causat; non effective, tum quia non ponit de genere activorum, tum quia quantitas non videtur posse causari ab aliquo ejusdem generis, ut patet; non formaliter, cum non sit formalis causa lineæ, ut patet, nec multo magis erit causa materialis, nec finalis, ut patet; nec causatur a motu super spatium, tum quia successivum formaliter nullo modo ponitur de genere activorum; tum quia absolutum, cujusmodi est quantitas, nullo modo potest causari a respectivo, cujusmodi est motus formaliter sumptus.

Tertio arguitur, probando quod linea effecta a puncto transeunte super spatium necessario esset composita ex punctis, et arguo sic: Si linea efficitur puncto super spatium transeunte, tangendo spatium transitu suo, ita quod continue tangat spatium, si enim aliquam partem spatii transiret, non tangendo illam, nihil lineæ efficeretur in illa parte, et sic non efficeretur linea continua super toto illo spatio, quod continue transiret, si ergo efficeret tangendo spatium, et non aliter, sequitur quod talis linea esset necessario composita ex punctis, ex quo semper tanget spatium in puncto.

210. Responsio ad conclusionem.

Respondeo ut dixi ad conclusionem secundam, quod tangeret spatium semper in puncto, et quod tangendo omnem partem illius spatii etiam in infinitum divisibilem, efficit necessario lineam in tali spatio. Est enim impossibile transire omnes partes alicujus spatii infinities infinitas, tangendo illas in puncto, quin efficiatur in tali spatio linea vel realiter,

vel saltem secundum imaginationem, quæ tamen linea non erit composita ex punctis, sicut nec motus qui causatur, quando indivisibile transit super spatium erit compositus ex punctis, ut supra dixi. Si enim punctus præcise transiret puncta signata in spatio quantumcumque proxima et præcise, tangendo illa, forte non causaretur linea continua. Sed quia non possunt signari duo puncta, etiam quantumcumque proxima, quin inter illa sint infinities infinitæ partes quas omnes tangeret in puncto, et inter quæcumque duo puncta illarum partium infinities infinitatum, cadunt etiam infinities infinitæ, quas etiam omnes pertransiret, tangendo illas in puncto, ideo sic transeundo efficeret lineam continuam, et nullo modo ex punctis compositam. Et per hoc patet responsio ad tertium argumentum.

Ad secundum dico, quod forte non causaretur linea, nisi secundum imaginationem, vel si realiter causaretur, dico quod causaretur a puncto tantum instrumentaliter, et a principali movente punctum causaretur effective.

211. Contra conclusionem quintam, quæ talis est : *Si mobile prius transiret minus vel æquale quam majus, loquendo de transitione indivisibili, tunc esset dabilis prima mutatio in motu locali.* Hic posset multipliciter instari, quia tamen solutiones argumentorum possent faciliter haberi ex supradictis, adduco quinque rationes solvendas faciliter diligenter intuentibus expositionem litteræ, et dubia superius enucleata.

Arguitur ergo primo sic : quia hoc idem videtur sequi, si indivisibile transeat majus. Et pono casum, quod *A* indivisibile quiescat per horam in puncto alicujus spatii, et in ultimo instanti illius horæ incipiat transire super spatium certum est, quod tunc in illo instanti transibit majus, quia partem divisibilem spatii, et sic illa transitio cum sit instantanea, erit mutatio, et per consequens illius motus localis super spatio erit dabilis prima mutatio.

Secundo, quia hoc idem videtur sequi necessario, quando mobile divisibile movetur super spatio, quia primo et immediate transit æquale, quia immediate secundum partem fit in puncto, ut patet a Doctore *præsenti quæst.* et sic videretur sequi, quod in tali motu daretur prima mutatio, quod est inconveniens.

Tertio arguitur contra, quia Doctor in conclusione videtur supponere, quod si *A* transiret minus vel æquale, quod tunc in motu locali daretur prima mutatio, et sic supponit, quod ut sic, posset moveri motu locali, quod tamen non videtur verum, imo nullo modo moveretur motu continuo. Patet, quia si semper transit minus vel æquale, et sic transeundo transit in instanti, sequitur quod præcise transibit in alio et alio *mutato esse*, et sic non erit motus.

Quarto arguitur, quia non sequitur præcise, transit primo æquale ; ergo in motu locali datur prima mutatio. Et pono casum, quod Angelus quiescat per horam in aliqua spatii parte, et in ultimo instanti illius horæ præcise transeat punctum immediate sequentem, et in tempore immediato moveatur successive super spatium. Patet quod tunc in instanti transit æquale, et sic mutatio, quæ tamen mutatio non erit prima mutatio motus localis, cum in illo instanti nullo modo moveatur, nec illa mutatio pertinebit ad motum localem immediate sequentem, ut supra exposui in his conclusionibus; hoc idem videtur dicendum de puncto.

Quinto arguitur : Pono quod *A* quiescat per horam in puncto spatii bicubitalis, et in ultimo illius horæ aliqua virtute transeat spatium pedale, et in tempore immediate sequente moveatur super spatio aliquo, patet quod tunc transit majus in instanti, et sic proprie mutatur, et tamen illa mutatio non dicetur prima mutatio motus localis immediate sequentis.

Responsionem quære ex supradictis in aliis dubiis.

Contra sextam.

Contra sextam, probo quod punctus non possit moveri motu alterationis, et primo arguitur sic : Nulla forma nata informare subjectum divisibiliter, potest ipsum informare indivisibiliter ; sed qualitas corporalis, ut color et calor et hujusmodi, est forma talis, ergo. Sed si informaret punctum, informaret tantum indivisibiliter, cum punctus sit simpliciter indivisibilis ; ergo major cum minori est nota.

Secundo : Nulla forma, quæ tantum est nata informare corpus, potest informare non corpus, patet, quia sicut forma mere spiritualis non potest informare corpus, nec e contra ; ergo. Sed forma qualitativa corporis est tantum nata informare corpus, cum ex hoc dicatur corporalis ; ergo non potest informare punctum, cum nullo modo sit corpus ; ergo.

Tertio sequeretur, quod talis alteratio fieret in instanti, vel saltem daretur prima mutatio in alteratione, patet, quia alterans non potest sibi approximari, nisi punctualiter, ut patet, et per consequens nullum erit impedimentum, neque ex parte puncti, neque ex parte alterantis, ut patet ; et sic, vel inducit aliquem gradum, puta caloris in instanti, vel inducet omnem gradum in instanti.

Quarto arguitur, quia ex quo alterans non est perfecte præsens alicui corpori, nisi in puncto, ut patet per Doctorem *in isto secundo. dist. 2. q. 9.* et sic sequeretur, quod quando corpus alteratur partibiliter, quod primo punctus alterabitur, inducendo aliquem gradum in instanti, ut patet ; et sic in alteratione, qua corpus alteratur, puta secundum calorem daretur prima mutatio, quod est inconveniens.

Quinto sequeretur, quod posset dari minus minimo ente naturali, quod posset immutare visum, vel quod posset comburere magnum lignum, quod est contra Doctorem *præsenti quæstione*, ubi vult, quod detur minima pars entis naturalis, quæ posset immutare, qua minor non possit ; sed punctus perfecte albus vel perfecte calidus est ens naturale, et minus quacumque parte data, cum sit indivisibilis, et illa pars divisibilis ; ergo.

Respondeo breviter, quod potest loqui 212.
de alteratione, qua aliquid alteratur dupliciter, scilicet extensive et intensive.

Primo modo nihil alteratur, nisi sit vere divisibile, et sic calor non potest extendi, nisi in corpore divisibili et extenso.

Secundo modo potest aliquid alterari indivisiliter, sive inextensibiliter, et hoc modo punctus potest calefieri et moveri motu alterationis ; forma ergo corporalis potest informare et extense sive divisibiliter, et inextense sive indivisibiliter. Si dicatur, quod motus est successivus, talis successio, vel est ex divisibilitate mobilis, vel spatii, vel formæ acquirendæ. Sed in proposito, punctus est tantum indivisibilis, et posito quod forma, puta calor, sit divisibilis secundum aliam et aliam partem, tamen sic partibiliter non potest recipi nisi in quanto divisibili. Dico quod calor est dupliciter divisibilis, scilicet secundum partes quantitativas, et secundum gradus intensionis. Primo modo, punctus non potest moveri ad colorem motu continuo et successivo, quia tali motu tantum divisibile movetur, sed bene potest mo-

veri secundo modo, quando color intenditur gradualiter in puncto.

Ad alias instantias patet responsio ex supra declaratis.

SCHOLIUM.

Ad quartum num. 6. adductum explicat quomodo successio motus est ex resistentia mobilis ad motorem et medii ad utrumque, quia scilicet mobile est sub *ubi*, cui non potest immediate succedere *ubi* intentum, quia *ubi* medium, vel pars *ubi* intenti, prius pertransiri necesse est a motore finito, et quia *ubi* medium natura sua præcedit *ubi* remotum. Docet etiam motum dabilem in vacuo, de quo late agit 4. Phys. quæst. 12. Explicat etiam quomodo juxta proportionem mobilis ad mobile in subtilitate sit proportio motus ad motum in velocitate, de quo late agit 4. Phys. quæst. 8. 10. et 11.

40. Ad quartum (a) argumentum principale de causa successionis in motu, dico quod licet posset fieri contentio et altercatio de intentione Averrois, et in quo contradicit Avempace, sicut apparet 4. *Phys. cap. de Vacuo*, tamen causa successionis in quolibet motu est resistentia mobilis ad motorem, non quidem talis, quod movens non possit vincere mobile, tunc enim non moveret ipsum, sed nec etiam talis, quod mobile reinclinetur ad oppositum, quia sic est præcise in motu violento; sed talis resistentia, quod mobile semper est sub aliquo, cui non potest immediate succedere terminus intentus a movente, et ista resistentia mobilis ad motorem est propter defectum virtutis moventis, et cum hoc propter resistentiam medii ad movens et mobile, per quod medium potest intelligi omne illud, quod necessario præcedit inductionem termini intenti; sed tale medium non est necessario medium, nisi virtuti limitatæ. Si enim esset virtus infinita, posset statim ponere mobile in termino *ad quem*, ita quod nec propter formam oppositam termino *a quo*, quam mobile jam haberet; nec propter media naturaliter ordinata inter illam formam, quam habet mobile, et terminum *ad quem*, esset necessitas, quod tale movens prius moveret per talia media quam induceret terminum. Possibilitas igitur successionis est ex resistentia medii ad mobile et ad motorem, ita quod hîc est una resistentia. Mobile enim inquantum habet talem formam, inter quam et terminum nata sunt esse talia media, potest continue moveri per illa ad terminum; et per ista media, quæ resistunt mobili, ut possit non statim esse in termino, potest intelligi divisibilitas partium mobilis vel divisibilitas formæ, secundum quam est motus, vel utraque simul. Necessitas tamen successionis nunquam est ex hac resistentia, sed præcise comparando istam ad agens, cui mobile resistit propter istam resistentiam medii ad ipsum, ita quod sicut erat possibilitas ex sola resistentia medii ad mobile, ita virtus illa limitata non possit tollere istam resistentiam, et ideo resistit illa resistentia agenti, ne statim inducat terminum.

[Margin: Responsio. Text. 71. Quæ resistentia mobilis et medii facit successionem in motu locali.]

[Margin: Exemplum primi, si per possibile divisibile caperet ubi punctuale, secundi, si indivisibile transiret ubi divisibile, tertii, si divisibile caperet ubi divisibile.]

Tunc ad illa, (b) quæ adducuntur ad oppositum, quod scilicet Angeli ad se nulla est resistentia, dico quod ex quo agit non est in infinitate virtutis activæ, quando est in 41.

[Margin: Quia non esset successio medii quo nihil est, vel secundum]

alios forte supponitur vacuum esse quantum sine quali, de quo 4. Phys. cap. 4. vide Scot. ibi q. 13. Non dari motum De hoc late Scot. 4. Phys. q. 8. 10. et 11.

cœlo, inter quod *ubi* et suum *ubi* in terra, nota sunt esse multa media, quæ etiam virtuti suæ motivæ sunt media, ita quod nec virtus sua motiva potest omnia illa media facere simul et terminum, nec etiam potest statim terminum facere, nisi prius faciendo illa media, et ideo est hîc resistentia tota, quæ requiritur ad successionem in motu.

Et cum arguitur, de dicto ipsius Averrois de gravi si ponatur in vacuo, quod descenderet subito propter defectum resistentiæ a parte medii, dico quod si vacuum poneretur, grave non moveretur in ipso, secundum Philosophum, quia vacuum non posset cedere gravi, et dimensiones separatæ non possent esse simul; tamen si poneretur vacuum posse cedere et esse spatium, et non quod latera pleni essent simul, quia tunc non esset vacuum, dico tunc, quod motus gravis esset successive in vacuo, quia prior pars vacui prius cederet, et totum grave prius transiret hanc partem spatii quam illam; et sicut dictum fuit prius in præcedenti argumento et modo, per se successio est in motu locali ex spatio inquantum quanto.

42.
Minor est hæc, angeli ad corpus nulla est proportio in subtilitate, scilicet vacui et pleni, quæ non proportionantur. Angelus Tobiæ æqualiter

Ad argumenta (c) Philosophi, inquantum inducuntur ad propositum, dico quod illa propositio, quæ est proportio medii ad medium, etc. vera est cæteris paribus, et ideo sequitur motum non esse in vacuo, aut saltem vera est contra eos, qui posuerunt vacuum esse totam causam motus sive successionis in motu.

Sed ad propositum arguendo, hîc similiter de mobilibus, sicut ibi de spatiis, ista propositio negari potest, quæ est proportio mobilis ad mobile in subtilitate, eadem est proportio motus ad motum in velocitate.

movebatur cum ipso.

Et si accipias quæ est (d) proportio hujus sub ratione qua mobile est, et alterius sub ratione qua mobile, concedo, sed tunc minor est falsa. Angelus enim mobilis est continue, inquantum habet quantitatem virtualem, secundum quam potest coexistere loco quanto, sicut corpus per quantitatem suam formalem potest coexistere loco quanto. Similiter quod Philosophus infert in secunda ratione sua, quod motus fit in æquali tempore per vacuum et plenum. Si inferatur hîc aliquid illi simile, scilicet, quod in æquali tempore movetur Angelus et corpus, non est impossibile; ibi autem est impossibilitas ex ratione mediorum, secundum quod videtur ratio ejus procedere.

Sed dato quod rationes Philosophi non multum concludant ad propositum, quia non ita se habent hîc mobilia, sicut ibi spatia, valent tamen rationes suæ simpliciter, ita quod sua prima ratio est ostensiva, et reliqua ducens ad impossibile.

Respondeo igitur (e) quod si vacuum posset cedere, et motus posset esse in eo, quod ex divisibilitate spatii motus haberet divisibilitatem et successionem, sicut modo ex divisibilitate spatii pleni, motus haberet per se successionem essentialem. Sed ultra istam successionem potest addi velocitas 43.

Velocitas accidentalis est ex parte medii, essentialis ex parte spatii.

vel tarditas ratione conditionis accidentalis ipsius medii, inquantum est promotivum, vel impeditivum ipsius motus, sive ratione subtilitatis per quam promovet, aut saltem non impedit, aut ratione densitatis oppositæ. Tunc igitur fieret motus successivus in vacuo, et esset proportionabilis motui in pleno, et hoc loquendo de successione essentiali, non de velocitate et tarditate superaddita, quia omnino nullam velocitatem aut tarditatem superadditam haberet mobile in vacuo, haberet autem aliquam in pleno; sed *nihil* ad *aliquid* non est proportio præcise; ergo habet Philosophus ex hoc contra adversarium dicentem motum esse in vacuo, quod nullus motus habens aliquam velocitatem vel tarditatem accidentalem superadditam essentiali, potest esse in vacuo, et ideo negat Philosophus talem accidentalem successionem posse esse in motu; et hoc non est inconveniens, si poneret præcise esse motum in vacuo, sed esset, si cum hoc poneret vacuum esse medium promotivum in motu, vel medium necessarium in motu, ex parte cujus sumeretur velocitas vel tarditas motus.

Motus in vacuo an esset velox vel tardus.

Eodem etiam modo illud quod infert in secunda ratione, non est impossibile adversario dicenti præcise motum esse in vacuo, quia medium plenum potest æquari medio vacuo, inquantum est ratio vel causa successionis essentialis in motu, et si aliquod plenum acciperetur in tali proportione, in quali accipit Philosophus ad motum datum, illud esset omnino neutrum, nullam qualitatem accidentalem dans, nec medium plenum, nec medium vacuum.

Quid ergo habet Philosophus contra adversarium ex illa ratione? Dico, quod habet tantum, quod vacuum nullam qualitatem accidentalem habet ultra successionem essentialem, quia si sic, posset aliquod medium plenum dari æquale, et tunc per medium plenum et vacuum fieret motus in tanto tempore, quantum tempus corresponderet illi conditioni accidentali motus, quod est impossibile, quia secundum hoc media essent improportionabilia.

Vide com. c. 72. 4. Phys.

COMMENTARIUS.

213. (a) *Ad quartum argumentum principale*. In ista littera multa sunt notanda. Primo, opinio antiquorum fuit, quod motus localis tantum fieret in vacuo, ut patet *quarto Physicorum text. com.* 71. et arguebant sic : Si corpus movetur localiter, aut recipitur in vacuo, aut in pleno; non secundo modo, quia tunc duo corpora essent simul, ergo primo modo, et sic sequitur, quod vacuum sit causa motus localis. Contra quam quando arguunt Aristoteles et Averroes, arguunt contra Avempacem, et respondent ad rationem ipsius, quod recipitur in vacuo, sic intelligendo quod quando corpus movetur in aere, est plenum in actu, sed vacuum in potentia, quia dum corpus ad ipsum movetur, ipsum corpus efficit latera continentis in actu, et occupat totum illud spatium, quod est inter latera continentis, replendo illud.

Secundo nota, quæ sit causa successionis in quolibet motu ibi : *Breviter tamen*

dico. Dicit Doctor quod causa successionis in motu, puta quod Angelus non possit moveri de loco ad locum, puta de cœlo ad terram in instanti, sed motu continuo et successivo, ista successio causatur per resistentiam mobilis ad ipsum motorem, et ipsius mobilis ad medium inter ipsum et terminum. Exempli gratia, Angelus vel virtus motiva Angeli movent substantiam suam de cœlo ad terram, illa substantia dicitur mobile, et facit resistentiam virtuti motivæ Angeli, id est, quod talis substantia, ut comparata virtuti finitæ, limitatæ non potest esse in instanti a tali virtute de cœlo ad terram, et talis substantia ut comparatur tali virtuti transit successive per omnia media usque ad terram, et sic omnia illa media inter cœlum et terram faciunt sibi resistentiam, cum sint sic ordinata, quod tale mobile, ut comparatum tali virtuti non potest simul et in instanti transire, ideo successio in tali motu causatur ex resistentia mobilis ad motorem, et ex resistentia mediorum ad mobile.

214. Expositio litteræ. Quia tamen ista littera videtur aliqualiter difficilis expono illam, cum dicit quod *causa successionis in motu est resistentia mobilis ad motorem, non talis quod movens non possit vincere mobile, tunc enim non moveret ipsum ;* patet, quia si esset major resistentia in mobili quam virtus in movente, non posset moveri a tali virtute, ut patet, quia virtus motiva non potest movere quodcumque mobile ; non enim homo potest movere aliquod magnum, et excessivum grave, quia in tali gravi esset major resistentia quam esset virtus motiva hominis pro statu isto. Sequitur : *Sed nec talis quod mobile reinclinetur ad oppositum, quia sic est præcise in motu violento*, ut patet de gravi sursum quod inclinatur ad deorsum, et ideo movens lapidem sursum, quamvis lapis non faciat moventi forte ullam resistentiam, quin possit forte illum movere de loco deorsum ad locum sursum in instanti, et non in tempore, et sic nulla esset ibi successio ; tamen posito quod ipse lapis faciat resistentiam, accipiendo *resistentiam* pro eo quod movetur contra inclinationem ejus naturalem, talis tamen resistentia non est illa, quæ proprie faciat successionem in motu. Et posito etiam quod talis resistentia esset causa successionis in motu, adhuc esset tantum causa successionis in motu violento, et non naturali ; et quia multa moventur localiter motu naturali continuo et successivo, ut patet de gravi, quod movetur deorsum, ibi quærenda est causa successionis in tali motu, et ideo alia est assignanda a prædicta. Sequitur : *Sed talis resistentia, quod mobile semper est sub aliquo, cui non potest immediate succedere terminus intentus a movente*, ut patet, quia cum mobile *A* movetur super spatium bicubitale, dum est in principio illius spatii, in illo tunc non potest esse in fine illius spatii bicubitalis, oportet enim mobile, cum sit virtutis finitæ, se facere præsens alii parti, non simul, sed tantum successive. Et hoc est quod dicit Doctor, quod hoc est propter defectum virtutis motivæ, et cum hoc propter resistentiam medii ad movens et mobile, per quod medium potest intelligi esse illud, quod necessario præcedit inductionem termini inducendi, ut patet, ponendo quod mobile *A* moveatur super spatio *B*, unius milliaris, et intendat acquirere locum in fine illius spatii, dum est in principio spatii, quia simul non potest esse in fine spatii, sed tantum successive ; ideo dicimus, quod tale spatium sive medium, facit resistentiam moventi et mobili, quia dum mobile est in una parte medii, statim non potest esse in fine medii, ideo omnes partes illius spatii faciunt resi-

Nota.

stentiam et moventi et mobili; et ideo dicit, quod omne illud quod necessario præcedit inductionem termini principaliter intenti, dicitur medium, quod facit resistentiam modo prædicto. Sequitur : *Sed tale medium non est necessario medium, nisi virtuti finitæ.*

215. Si enim esset virtus infinita, posset statim ponere mobile in termino *ad quem*, ita quod nec propter formam oppositam termino *a quo,* quam mobile jam haberet, puta quia si mobile esset in principio spatii unius milliaris in *esse* quieto, ultimum *ubi* illius spatii, ad quod intendit moveri, dicetur forma opposita termino *a quo,* scilicet *ubi* in quo est sub *esse* quieto, movetur enim ab *ubi*, in quo jam est ad aliud *ubi*. Si ergo virtus finita poneret mobile in instanti in ultimo *ubi* illius spatii, nulla esset resistentia, quia in instanti poneretur in illo *ubi*. Sequitur : *Nec propter media naturaliter ordinata inter illam formam, quam habet mobile, et terminum ad quem, esset necessitas quod tale movens prius moveret per talia media, quam induceret terminum.* Pono quod mobile moveatur super spatio unius milliaris, et sit in principio spatii ut in *ubi* in *esse* quieto, tale dicitur forma, quam habet mobile, et ultimum *ubi* acquirendum a tali mobili super tali spatio dicitur forma, et terminus *ad quem*, et alia dicitur terminus *a quo,* et media naturaliter inter terminum *a quo* et *ad quem,* sunt omnia *ubi* inter media, quæ naturaliter faciunt resistentiam virtuti tantum finitæ, sed nullam virtuti infinitæ. Sequitur : *Possibilitas igitur successionis est ex resistentia mobilis ad motorem*, quia mobile resistit motori, ut patet de gravi moto ab homine super aliquo spatio, quæ resistentia est ex resistere medii ad motorem, et ad mobile; patet de gravi moto per medium densius, quod non ita cito descendit, quia ergo medium resistit mobili et motori; ideo enim dicitur mobile resistere motori, quia medium super quod movetur mobile, resistit ipsi mobili et motori, quia dum mobile est in uno *ubi* alicujus spatii, non statim potest poni in *ubi* distanti virtute finita, quia dum est in tali *ubi*, omnia media inter illud *ubi,* et *ubi* distans acquirendum, faciunt resistentiam et mobili et moventi. Sequitur : *Ita quod est hîc una resistentia*, videlicet, quæ est ex parte medii, modo prius posito, mobile enim inquantum habet formam, puta *ubi* in *esse* quieto, inter quam et terminum, scilicet *ubi* acquirendum, nata sunt esse talia media, potest continue mobile moveri per illa media ad terminum, et per ista media, quæ resistunt mobili, ut possit non statim esse in termino, potest intelligi divisibilitas partium mobilis, vel divisibilitas formæ, secundum quam est motus, vel utraque simul. Exemplum primi : Si per possibile mobile vere divisibile in partes quantitativas acquirit aliquod *ubi* punctuale et indivisibile, illud *ubi* non posset simul esse in toto divisibili, sed prius secundum unam partem moveretur ad illud indivisibile, et posterius secundum aliam partem, ut exposui supra, et sic successio et divisibilitas in tali motu locali acciperetur ex divisibilitate mobilis, et sic partes mobilis facerent resistentiam ipsi mobili. Exemplum secundi : Si punctus vel Angelus moveretur super spatium, puta unius milliaris, tunc divisibilitas motus localis acciperetur a divisibilitate spatii. Exemplum tertii : Si mobile divisibile moveretur super spatio divisibili. Sequitur : *Necessitas tamen successionis nunquam est ex hac resistentia,* scilicet medii vel mobilis, vel utriusque, *sed præcise comparando istam ad agens, cui mobile resistit propter istam resistentiam medii ad ipsum ;* patet, quia si compare-

Exemplum primi.

Exemplum secundi.

Exemplum tertii.

tur ad movens infinitæ virtutis, cui nullum mobile resistit propter resistentiam medii ad ipsum mobile, nulla erit resistentia.

216. (b) *Tunc ad illa, quæ adducuntur ad positum, scilicet quod Angeli ad se nulla sit resistentia,* patet ex his, quæ dixi in principio, respondendo ad quartum argumentum principale.

Et cum arguitur de ipso dicto Averrois de gravi, si ponatur in vacuo. Dicit Doctor, quod secundum viam Philosophi, si poneretur vacuum, quod non esset ibi motus, quia ibi nihil esset, quod cederet mobili, et faceret resistentiam, et sic non posset esse successio. Et quod dicit ibi : *Et dimensiones separatæ non possunt esse simul*, nam sicut impossibile est duo corpora esse simul propter penetrationem dimensionum, secundum Philosophum *quarto Physicorum*, ita est impossibile, quod dimensiones separatæ a corpore naturali possint esse simul, id est, quod sicut duo corpora naturalia non possunt esse simul in eodem loco, quia tunc dimensiones unius corporis penetrarentur a dimensionibus alterius corporis, sic nec duo corpora tantum Mathematica, nec unum corpus naturale, et aliud Mathematicum, quia ita esset penetratio dimensionum. Sequitur : *Tamen si poneretur vacuum*, posse cedere et esse spatium, et non quod latera plena essent simul, quia tunc non esset vacuum, ita quod latera illa non essent plena, sed tantum esset spatium, tunc posset esse motus, quia successio per se est in motu locali et spatio inquantum quantum.

Scotus n 4. sent. de dotibus eatorum, tenet uo corpora osse esse in odem loco

217. (c) *Ad argumenta Philosophi*, etc. Doctor concedit illam propositionem, si cætera sint paria, scilicet mobilia, si enim sint duo media, unum densum et aliud rarum, et duo mobilia æqualia in pondere et figura, (quia una figuratio facit velocius corpus moveri, ut patet per experientiam) tunc qualis erit proportio aquæ ad aerem in raritate et densitate, talis erit proportio motus facti in aqua ad motum in aere in velocitate et tarditate. Sed nulla esset proportio vacui ad plenum in densitate et raritate, igitur nec esset aliqua proportio motus facti in pleno ad motum factum in vacuo, in velocitate et tarditate, sed omnis motus ad alium motum est aliqua proportio in velocitate et tarditate, igitur nullus motus potest fieri in vacuo ; et sic Scotus concederet, quod nullus talis motus posset fieri in vacuo, scilicet velox aut tardus. Sequitur : *Ibi aut saltem vera est contra eos, qui posuerunt vacuum esse totam causam motus*, sive successionis in motu, et ita vacuum esset causa velocitatis et tarditatis in motu ; sed nihil ad propositum de Angelis.

Sed illa ratio applicetur ad propositum, arguendo hic de mobilibus, sicut ibi de spatiis et mediis, et arguatur sic : qualis est proportio mobilis ad mobile in subtilitate et densitate, talis est proportio motus ad motum in velocitate et tarditate, ista est falsa, quia potest esse proportio motus ad motum in velocitate, etc. et tamen non erit proportio mobilis ad mobile in subtilitate et densitate, quia stat alterum mobile, non esse subtile nec densum, sicut mobile indivisibile, et tamen motus erunt proportionati in velocitate. Sequitur ibi :

(d) *Etsi accipias, quæ est proportio hujus sub ratione qua mobile, et alterius sub ratione qua mobile*, id est, qualis est proportio corporis ad Angelum in mobilitate, talis est proportio motus corporis ad motum Angeli in velocitate et tarditate. Sequitur : *Concedo, sed tunc minor est falsa*, scilicet ista : corpus et Angelus non proportionantur in mobilitate, quia sicut Angelus est mobilis continue, inquantum habet quantitatem virtualem, 218.

secundum quam potest coexistere loco quanto, et tanto loco, et non præcise loco determinato, ut supra patuit *dist. præsenti,quæst.* 7. sic corpus per suam quantitatem formalem molis habet coexistentiam ad locum, et ita motus corporis et motus Angeli possunt proportionari in velocitate et tarditate. Sequitur : *Similiter quod Philosophus infert in secunda ratione sua, quod motus fit in æquali tempore per vacuum et plenum.* Vult dicere, quod si assumitur secunda ratio Philosophi probando, quod tunc motus Angeli et corporis possent fieri in æquali tempore sic arguendo : Si motus fieret in vacuo, fieret in tempore, patet, cum motus non possit fieri in instanti.Si in tempore fieret, accipiatur aliquod plenum in tanta proportione, quanta est temporis ad tempus, sequitur tunc, quod motus factus in pleno fieret in æquali tempore cum motu facto in vacuo. Exemplum : Sit tempus mensurans motum factum in vacuo, et sit octavæ horæ, et tempus mensurans motum factum in pleno quartæ horæ, accipiatur tunc unum plenum se habens ad plenum in quo fit motus in tali proportione, scilicet dupla in qua fit motus in vacuo, tunc erit motus in tali pleno et in vacuo in æquali tempore. Scotus concedit, quod hoc totum est impossibile. Et ista ratio concludit contra Empedoclem et alios antiquos. Sed nihil ad propositum, quia hîc proportionantur mobilia, scilicet corpus et Angelus in mobilitate, ibi non commensurantur spatia, scilicet vacuum ad plenum, nec proportionantur. Et si arguas Angelus movetur, igitur in tempore, concedo, et aliquod corpus movetur in tempore, concedo, ista duo tempora proportionantur, concedo. Accipiatur aliud corpus in duplo subtilius, et se habens ad istud corpus in eadem proportione, in qua se habet tempus,in quo Angelus movetur ad tempus in quo corpus movetur, tunc sequitur, quod illud corpus subtilius movebitur in æquali tempore cum Angelo. Sed dicit Doctor quod hoc non inconvenit, sed est bene possibile, quia hoc corpus et Angelus proportionantur in mobilitate, igitur et in motu,et ita possunt moveri corpus et Angelus æque velociter et æque tarde. Sed est ibi impossibilitas ratione mediorum, quæ media, scilicet vacuum et plenum, nullo modo possunt proportionari in subtilitate et densitate, cum vacuum non sit subtile nec densum, et nihil ad aliquid, ideo nulla est proportic ; et tamen si illi motus fierent in æquali tempore, possent proportionari in velocitate et tarditate, et spatio, non tamen oporteret,si motus facti in illis proportionantur.

(e) *Respondeo igitur, quod si vacuum,* etc. Dicit Doctor in sententia, quod successio in motu essentiali causatur solum ex divisibilitate, vel mobilis,vel medii, sive illud medium sit plenum sive vacuum, dummodo illud vacuum possit cedere. Successio in motu est simpliciter a divisibilitate, et ut sic, talis motus non dicitur neque velox neque tardus, quia si velocitas attenderetur penes divisibilitatem spatii, tunc si spatium esset æquale. unum grave velocius non moveretur altero ; sed velocitas et tarditas sunt superaddita ipsi medio divisibili, ita quod si datur medium rarius corpus velocius, ibi movetur, quam in medio denso, accipiendo tamen mobilia proportionata secundum gravitatem et figuram. Et aliqui dicunt, quod ipsa raritas in medio est quædam qualitas activa, qua velocius movetur ipsum grave descendens per tale medium ; alii vero, quod non est qualitas activa, sed medium rarius minus resistit. Sed hæc secunda opinio videtur verior et magis ad mentem Philosophi. Cum ergo in vacuo nulla sit raritas neque densitas, ideo mo- 219.

tus factus ibi, non potest dici neque velox neque tardus, sed est simpliciter neuter ad tarditatem et velocitatem, ut dicit Doctor quasi in fine. Si ergo fiat comparatio motus facti in vacuo, et facti pleno raro vel denso, quoad successionem essentialem motus, dico quod potest ibi esse proportio. Si vero fiat comparatio quoad velocitatem et tarditatem, nulla simpliciter est proportio, cum nullo modo sit velox vel tardus. Et arguit Aristoteles contra antiquos, qui dicebant motum fieri in vacuo, quod non concludunt de ratione essentiali motus, sed ut causatur simpliciter a divisibilitate. Sed quia antiqui dicebant motum in vacuo esse tardum vel velocem, ideo argumenta Aristotelis concludunt contra illos de tarditate et velocitate motus, et probat quod talis motus non potest esse velox neque tardus, et hoc intendit. Applicando modo de Angelo, dico quod motus Angeli non posset dici neque velox neque tardus, ut transit per aliquod medium, quia Angelus ita facile transit quodcumque medium quantumcumque densum, sicut medium quantumcumque rarum, diceretur tamen ille motus continuus et successivus propter divisibilitatem medii.

QUÆSTIO X.

Utrum Angelus possit movere se?

Doctores citati quæst. præced. et specialiter. Greg. 2. *dist.* 6. *quæst.* 1. *art.* 4. Capreol. *ibi art* 4. Major *hic q.* 11. *fin.* Vasq. 1. *p. d.* 194. Scot. *q. præced. n.* 3. *vide eum* 9. *Met. quæst.* 7. *de primo princ. c.* 3. *et* 4. *concl.* 6. *et* 9. *et* 4. *Physic. quæst.* 8. *et* 9. Mayron 2. *d.* 2. *q.* 11.

1. Decimo (a) quæro: utrum Angelus possit movere se? Quod non, quia nihil idem potest simul esse in potentia, et in actu secundum idem; movens autem, secundum quod movens, est in actu, et motum secundum quod motum, est in potentia; ergo nihil movet se.

Confirmatur ratio per hoc, quod aliqua dividentia ens ut substantia et quantitas, sunt incompossibilia in aliquo uno eodem; ergo pari ratione, actus et potentia in quolibet uno sunt incompossibilia.

Item, omne quod movet se, dividitur in duo, quorum alterum est primo movens, alterum primo motum, *ex* 8. *Physic.* Et probatur *ex prima conclusione* 7. quod nihil movet se primo, quia tunc quiesceret ad quietem partis, et non quiesceret ad quietem ejus, quæ probatio tenet de corpore moto; et ex hoc sequitur, quod in quocumque corpore movente se, sit talis distinctio, et ex hoc videtur sequi universaliter, quod in quocumque movente se requiratur talis distinctio. Eadem enim videtur incompossibilitas, quod idem non corpus moveat se primo, sicut quod idem corpus moveat se primo; sed Angelus non dividitur in duo, quorum alterum sit primo movens, alterum primo motum; ergo, etc. Text. Com. 30. Text. com. 2.

Contra, Angelus potest moveri localiter *ex præcedenti quæstione*, et non a corpore effective, ut videtur, nec tantum miraculose a Deo; ergo movetur a seipso.

COMMENTARIUS.

(a) *Decimo* quærit Doctor: An Angelus possit movere seipsum de loco ad locum, id est, an in Angelo sit aliqua virtus activa, quæ sit principium formale sui motus localis, sive qua possit movere seipsum motu locali, ita quod idem Angelus numero sit

receptivus motus localis et productivus ejusdem motus in seipso.

Primo arguit probando quod nihil possit movere se, quia tunc idem respectu ejusdem esset simul in actu et in potentia, quia movens, ut movens est in actu, quia omne agens agit in quantum est in actu, ut patet a Philosopho *2. Physic. text. com.* 37.

Reliqua patent.

SCHOLIUM.

Resolvit Angelum posse se movere, quia animalia, et gravia, et levia se movent, idque est in ipsis perfectionis. Quod vero gravia et levia moveantur a se, ostendit ex Philosopho et ratione. Solvit quatuor loca Philos. in contrarium, de quo late agit 8. Phys. 4. 5. et 6. Vide eum 4. Phys. q. 8. et 9.

2. Concedo, (a) quod potest a se localiter moveri, quia cuicumque inest potentia passiva ad aliquid acquirendum vel habendum per motum, non est imperfectionis in eo, quod habeat potentiam activam, per quam possit illud acquirere, sed perfectionis est, etc. quod apparet, quia animatis data est potentia activa respectu quantitatis perfectæ, ad quam sunt in potentia quando generantur; patet etiam in gravibus et levibus, *ubi* est potentia activa ad illud *ubi*, cujus sunt receptiva naturaliter.

2. de Anima text. com. 47. q. 6. et 7.

Similiter animalia habent potentiam activam respectu sensationis, ad quam sunt in potentia passiva, totalem tamen habere non possunt, sicut declaratum est *dist.* 3. *primi*, quia potentia non potest habere omnia objecta; igitur cum Angelo insit potentia ad *ubi*, quod potest acquirere per motum, non est imperfectionis in eo, si habeat potentiam activam respectu ejusdem; imo videtur esse imperfectionis in eo, si non habeat potentiam activam respectu ejusdem, ex quo repugnat aliis entibus minus perfectis, habere talem potentiam activam.

(b) Et si dicatur, quod hoc convenit tantum entibus imperfectioribus ut animalibus secundum partem, quia possunt dividi in duo, scilicet movens et motum; et quod assumptum (c) est de gravibus et levibus, falsum est, et contra intentionem Philosophi 8. *Phys.* ubi videtur specialiter contra hoc facere quatuor rationes.

Op[inio] communis 8 Phy. t. c. 38 29. et 2[...]

Primo per hoc, quod grave non est animal; secundo per hoc quod non potest sistere se; tertio, quia non potest movere se motibus diversis; quarto, quia est continuum, id est, ejusdem dispositionis in parte et in toto, et tale non potest movere se. Et solvendo quæstionem, dicit quod scilicet tantum habent naturalia principium patiendi respectu motus, et non faciendi.

(d) Primo ostendo oppositum per auctoritates; secundo per rationes. Auctoritas, prima est Philosophi 8. *Physic.* ubi solvens dubitationem de gravibus et levibus, dicit quod quia potentia dicitur multipliciter, propter hoc non est manifestum, a quo movetur ut grave. Distinguit autem potentiam ad actum primum, et ad actum secundum, ut patet de potentia ad scientiam et considerationem. Et applicando ad propositum dicit, quod ignis est in potentia essentiali, ut fiat frigidus, prout scilicet aqua generatur ex eo; cum autem

3. Text.3[...] Ex Philosop[ho] gravia a se mov[e]ri.

Potenti[a] ad scientia[m] est ad actum pr[i]mum,

conside- ationem d actum ecundum d actum rimum sentialis, ad ecundum cidenta- dicitur

genita fuerit aqua, est in potentia accidentali ad agendum, id est, ad infrigidandum nisi impediatur; ita etiam dicit ipse de gravi et levi, leve enim fit ex gravi, ut ex aqua, aer; cum autem est jam leve, operabitur mox nisi prohibeatur; actus autem levis est alicubi esse et sursum, prohibetur autem cum in contrario loco fit. Unde nihil valet exponere, quod cum sit in actu leve, est actu leve, ita quod levis est ascendere, quia tunc idem est dicere, quod actu leve est, et dicere quod quia leve est, actu ascendit, quod nihil aliud est, nisi causaliter dictum. Dicit enim, quod mox operabitur nisi prohibeatur, quod non potest intelligi de actu levis, primo, quia * actus levis non potest prohiberi vel impediri, dum est actualiter talis. Similiter dicit, quod prohibetur cum est in contrario loco, non autem est non leve actu primo, quia est in contrario loco; ergo intendit de actu secundo, scilicet, quod actus ejus est alicubi, id est, quod actus ejus, qui est sursum, sive sursumitas sit operatio ejus; sicut ergo ignis habens calorem in actu primo, vere et effective se habet ad calefactionem, quæ est operatio ejus secunda, ita et ignis actu existens levis, effective se habet ad esse sursum, sive ad operationem secundam, quæ est ferri sursum.

* scilicet primus.

4. Idem etiam (e) 4. *Physic. cap. de Vacuo,* ubi dicit quod densum et rarum concomitantur duæ contrarietates, videlicet grave et leve, durum et molle. Et loquens de contrarietate gravis et levis, dicit, quod secundum hanc contrarietatem erunt activa motus; secundum autem durum et molle, passiva; igitur, etc.

Text. 35. et 86.

(f) Et si objicias : ista non est intentio sua, quamvis sic sonent verba, quia *secundo de Generatione,* enumerans qualitates activas, excludit grave et leve a qualitatibus vere activis et passivis. Text. 8.

Respondeo et dico quod, contradiceret sibi ipsi *in* 8. *Phys.* per illud *secundi de Generatione,* nisi alio modo intelligeret hîc et ibi, nam *in* 8. *Phys.* (sicut pro istis allegatum est) dicit quod habent principium non agendi, sed patiendi. *In secundo* autem *de Generatione* dicit, quod grave et leve nec sunt activa nec passiva, et probatio sua patet ibi. Aliter igitur (g) loquitur ipse de actione *in* 8. *Phys.* et aliter *in secundo de Generatione,* ubi occurrit sermo de actione et passione, et aliter *in primo de Generatione,* et aliter *in secundo de Generatione.* Sicut enim *in lib. Phys.* loquitur de motu in generali et universali, *in lib. autem de Generatione,* de motu ad formam, ita *in* 3. *Physic.* loquitur de actione et passione in communi et in universali, et ita verum est, quod dicit. 8. *Phys.* quod habent principium patiendi respectu motus localis. *In lib. autem de Generatione* loquitur de actione ad formam, ubi agens et patiens sunt contraria. Quod utique verum est de actione univoca eorum, quæ sunt in principio dissimilia et contraria, et in fine sunt similia; similiter (h) in actione æquivoca, simile est agens producto secundum formam similitudine æquivoca, sicut ipse concedit ibi *in primo de Generatione,* ali-

quod agens non communicare cum passo, sicut nec medicinam cum corpore sanato. Hoc autem modo negat *in secundo de Generatione*, gravia et levia, non solum esse principia agendi vel faciendi, sed etiam patiendi; et hoc expresse sonat ratio sua, quia ista non sunt principia agendi alia, nec patiendi ab aliis; et ideo non sunt principia producendi aliquid secundum formam aliquam, de qua productione loquitur ibi, nec principia patiendi ab aliquo agente correspondente tali actioni. Sunt tamen principia activa aliquo modo, respectu motus localis ad *ubi*, et aliquo modo passiva respectu ejusdem, quorum utrumque expressit ipse *in* 8. *Physic.* quod passiva in hoc quod naturalia habent in se principium patiendi, quod activa in hoc quod dicit operationem levis esse alicubi, sicuti scientis est considerare.

5. (i) Ad hoc etiam potest adduci auctoritas Commentatoris, *tertio Cœli et Mundi, com.* 28. *In simplicibus,* inquit, *idem est secundum speciem motor et motum, sed differunt secundum modum,* apis enim movet se inquantum gravis in actu, et movetur inquantum est potentia inferius; Com. 32. invenitur enim uno modo in actu, alio modo in potentia, et causa hujus est hæc, quia componitur ex materia et forma. Sed de hoc videtur varie loqui, quia in *com.* 28. *illius* 3. *Cœli et Mundi, et* 8. *Physic.* videtur velle, quod moveat se per accidens pellendo medium, sicut nauta movet se movendo navem, in qua existit, et ideo auctoritatibus ejus non est multum innitendum.

Ad istam (k) conclusionem sunt rationes. Prima talis : omnis effectus quando in actu causatur, habet causam in actu, hoc patet per Aristotelem. 2. *Phys. et* 5. *Metaph. cap.* de Causa : *efficiens in actu et causatum in actu simul sunt, et non sunt.* Patet etiam, si nulla esset auctoritas per rationem manifestam, quia quod non est, quando non est, non producit aliquid ad *esse;* igitur quando descensus gravis est in actu, tunc aliquid est causans in actu. Non autem tunc est in actu a removente prohibens, neque per consequens ab impellente ipsum grave fertur deorsum, quia pellens non per se movet deorsum, quia in hoc est quasi removens prohibens, et tale movens secundum Philosophum 8. *Physic.* est quasi movens per accidens, et præter movens per accidens, oportet dare movens per se efficiens, quia omne per accidens habet reduci ad per se. Nec (l) istud potest esse centrum trahens, quia si per impossibile, nullum grave esset in centro, sed tota terra amota ab eo, et remanente centro sub sola ratione centri, ut prius, adhuc grave naturaliter tenderet ad centrum.

Ratione ostendit gravia se movere. Text. 37. Text. 3, Causa et effectus necessario sunt simul. Text. 32.

2. Phys. c. 66. et 8. Phys. t. 39.

Quid ergo attrahit? numquid *ubi* Mathematicum? Constat quod non, quia non est forma activa, nec etiam influentia cœli, quia hoc videtur esse fuga recurrere ad agens universale, quia est negare effectus particulares, et causas particulares; influentia etiam cœli quantum est de se, uniformis est in toto medio, quare ergo unam partem in toto medio moveret sursum, et aliam deorsum, nisi poneretur agens particulare (m) determi-

Centrum non attrahit grave.

c est varietas terræ in originalibus, l ista est bona. Goffr. uodl. 8. q. 2. ejicitur.

nans? Nec istud actu movens, quando actu movet, potest poni actu grave motum, quia nihil movet se univoce ad illud quod habet, et præter hoc motus est quid extrinsecum gravi, nec generans, quia tunc potest non esse. Ergo oportet dare, quod sit aliquid intrinsecum ipsi gravi, vel ipsummet per aliquid intrinsecum.

Quia igitur oportet dare aliquid intrinsecum, dicitur quod generans manet in virtute in gravi, et per hoc movet ipsum grave.

6. Contra (n) istud non manet in virtute, nisi sicut causa in suo effectu; et quod sic manet, non est ens in se, sed tantum quia manet in suo effectu, et tunc virtus illa respectu motus pertinet ad genus causæ efficientis, si generans dicatur efficere, et nihil efficit nisi secundum quod est in actu; necesse est igitur quod efficiens efficiat actu, quia illud quod est efficiens in virtute tantum, non efficit, et ita sequitur adhuc propositum.

. Phys. t. 35. rave per se ovet leve sibi nexum.

Præterea (o) illud quod non movet aliud, nisi prius naturaliter ab alio motum, ab eodem habet quod moveat et quod sit motum. Sed grave, cui alligatum est leve, cujus levitas non excedit gravitatem ejus, movet illud leve trahendo illud secum ad centrum, et non movet nisi quia motum; ergo prius naturaliter est motum quam moveat, et ab eodem movetur a quo habet, quod moveat illud sibi alligatum : movet autem illud non per aliud, quam per gravitatem suam, igitur et seipsum.

Posset (p) confirmari ista ratio, quia quando aliquid habet potentiam activam respectu alicujus formæ, potest eam causare in quocumque passo proportionato et approximato. Sed grave habet potentiam activam respectu *ubi* deorsum, sicut habet respectu illius, quod trahit secum, et ipsummet, quando est extra illum locum, est receptivum illius formæ carens ea, et est proportionatum et approximatum sibi; ergo potest istam formam causare in seipso.

(q) Hoc etiam poterit satis patere, si consideretur quod quies requirit causam actualiter causantem, sicut et motus; tunc enim oportet dare causam coæve causantem quietem naturaliter gravis cum ipso gravi; nulla autem causa coæve causans quietem istam cum gravi, est nisi grave, et per consequens grave effective movet, et per consequens movetur ad illam quietem a seipso, quia ista duo sunt ab eadem causa.

Scilicet causa positive et privative causans.

7. Præterea (r) grave impeditum a motu removet prohibens, si gravitas ejus vincit virtutem illius impedientis vel resistentis, puta, si superponatur alicui continuo, et gravitas ejus superet rationem continuitatis, frangit illud, et sic solvendo continuitatem ejus solvit impedimentum descensus ejus; hujus autem fractionis, cum sit motus violentus, oportet ponere existentem causam extrinsecam, et non videtur rationabile fingere aliam causam quam ipsummet grave, non autem frangit illud, nisi quia intendit facere se in centro; igitur ab eodem principio activo habet se facere in centro, a quo habet illud impediens removere.

Cur grave frangit id cui superponitur.

8. Ethic. 2.

Hoc etiam (f) declarari potest aliter, quia gravius movetur velocius, et tamen ab eodem, videlicet generante posset generari aliquid gravius, et etiam aliquid minus grave; et possent ista duo esse in eadem distantia ad centrum et in eadem influentia cœli, igitur difformitas motuum in istis est ab aliquibus intrinsecis.

Text. 88. ult. 89. de violento. Item, motus naturalis intenditur in fine, secundum Philosophum, *primo de Cœlo et Mundo*, cujus difficile esset assignare causam, si effectivum istius motus esset præcise aliquid extrinsecum.

8. Respondeo tunc (t) ad Philosophum, qui adducitur in contrarium, et quod sit pro me, sicut adduxi, quod grave se movet effective, sicut sciens movet se effective ad actum speculandi. Et intelligo sic : sicut habens formam aliquam quæ nata est esse principium alicujus actionis univocæ, potest per illam formam agere in receptivum approximatum et proportionatum, ita etiam habens formam, quæ nata est esse principium actionis æquivocæ potest per ipsam agere æquivoce in passum approximatum; et si ipsummet sit receptivum illius actionis vel effectus æquivoci, et carens eo ex quo est maxime approximatum et proportionatum sibi ipsi, non solum poterit causare effectum illum in alio, imo summe causabit istum effectum in seipso. Ita in proposito, lapis existens sursum est in potentia ad *ubi* deorsum, gravitas autem respectu istius *ubi*, est principium activum æquivocum, sicut universaliter respectu *ubi* non oportet quærere nisi principium æquivocum; non enim movens movet mobile ad aliquod *ubi*, quia formaliter movens est in actu secundum illud *ubi*, sed tantum quia virtualiter; quia igitur ipsummet grave receptivum est ipsius effectus æquivoci, et caret eo, causat in seipso primo istum effectum, et in nullo alio nisi prius causando in se, ita quod causare istud est operatio gravis, sicut dicit Philosophus, ut calidi calefacere, sed quod causet hoc in se, accidit ei. Accidit enim sibi, in quantum est activum respectu hujus causationis, vel respectu hujus causabilis, quod ipsummet sit receptivum ejusdem effectus. Istud posset intelligi, si grave manens sursum posset propellere aliud ad centrum, tunc enim non dubitaret aliquis quomodo grave esset principium descensus in altero, nec modo minus est causa activa respectu descensus sui ipsius.

(Margin: Gravitas respectu ubi, principium æquivocum. Grave prius causat effectum in se quam in alio. 8. Phys. ubi supr. 3. Phys. t. 3.)

Tamen propter unum verbum Philosophi, addo ultra, quod motus iste non est naturalis in se, ex hoc quod habet principium activum in se, sed solum ex hoc quod mobile habet (u) principium intrinsecum passivum naturaliter inclinans ad motum, quod patet per definitionem naturæ, 2 *Physic.* quia *est principium motus ejus, in quo est primo per se, et non per accidens.* Nihil enim est principium naturaliter movendi alicui nisi inquantum est per se, et primo in eo quod movetur, non est autem per se et primo in aliquo quod movetur, nisi inquantum est passivum; ergo non est aliquid natura, vel 9.

(Margin: Respondet ad locum ex Philos. Text. 3. Motum esse naturalem respectu principii passivi, non activi.)

principium naturale alicujus, nisi quia est principium passivum in moto. Hoc etiam patet, quia ideo aliquid movetur naturaliter, quia movetur sicut aptum natum est ipsum moveri. Ita est in proposito, ita quod licet hic, sicut et in multis aliis, principium activum sit principium movendi, non tamen propter illud principium activum movetur naturaliter, sed propter principium passivum, propter quod sic movetur; et hoc est quod subdit Philosophus, postquam dixit quod actus levis est esse alicubi et sursum, tamen dicit ipse :
[T]ext. 32. *Quæritur quare movetur in ipsorum loca?* Et respondet : *Causa autem est, quia apta nata sunt ibi esse*; et signanter dicit, *in ipsorum loca*, hoc est, naturaliter moventur in loca illa, quia apta nata sunt ibi esse, id est, habent naturalem inclinationem ad illud *ubi*; et hoc modo postea subdit, quod habent principium tantum patiendi et non faciendi, scilicet respectu motus inquantum naturalis est, et ita ibi in solutione istius dubitationis de motu gravium, quasi intercalariter loquitur de principio effectivo hujus motus, et de principio naturali hujus motus, quod tantum passivum est.

10. [T]ext. 29. [Ad] rationes [op]positas [i]n. 2.

Rationes etiam ejus non concludunt contra me, nam primæ tres, quæ habent unam vim, ostendunt grave non movere se, sicut agens per cognitionem movet se; non enim animal posset sistere se citra ultimum terminum intentum, nec etiam posset movere se diversis motibus, nisi ageret per cognitionem; et ex hoc satis sequitur propositum Philosophi, quod illa non sunt prima moventia, nam primum movens movet per cognitionem, quia sapientis est dirigere, sicut ostensum est de Deo supra *d.* 2. *primi* de cognitione Dei.

(v) Quarta ratio sua de continuo, non concludit præcise inquantum quantum, sed de continuo, hoc est, quod est ejusdem dispositionis in omni parte; probat enim, quod grave non movet se effective, quia non est pars una in actu, quæ potest facere aliam in actu secundum eamdem qualitatem, quomodo ipse dicit *in de Sensu et Sensato*. Et concedo, quod hoc modo pars gravis existens in actu, non causat motum in alia parte, sed totum grave est in actu secundum actum primum, et causat in se actum secundum.

Grave non movet unam partem sui per aliam. c. 7.

(x) Sed objicies quomodo Philosophus, si concedat grave sic moveri effective a se, licet non per cognitionem, nec etiam quod naturalis ejus sit ab eo inquantum habet principium activum, quomodo habebit principale propositum suum, quod ista necessario moventur ab alio, quod ipse intendit principaliter probare? Dico (y) quod satis habet hoc ex distinctione potentiæ, ista enim non reducunt seipsa de potentia secunda ad actum secundum, nisi prius reducta fuerint de potentia prima ad actum primum, vel saltem possent reduci ad actum primum. Quod dico pro totis elementis, quæ tota secundum ipsum sunt ingenerabilia et incorruptibilia, et tamen quia sunt ejusdem rationis cum partibus suis non repugnat eis reduci de potentia prima ad actum primum, sicut partes eorum redu- 11.

De hoc 1. d. 8. q. 5. Elementa secundum se tota juxta Philosoph. sunt ingenerabilia et incorruptibilia. mixta non sic. Vide 3. Cœli, et alibi.

cuntur. Sequitur ergo, quod omne grave et leve, licet moveat esse effective de potentia secunda ad actum secundum, tamen mobile est, vel movetur ab aliquo alio extrinseco a potentia prima ad actum primum; non enim oportet, quod si omne quod movetur ab alio, quod in omni motu moveatur ab alio, et sufficit Philosopho primum, quia per hoc devenietur ad aliquod aliud ab omnibus istis, quod nec in uno motu, nec in quocumque poterit moveri ab alio, sed est omnino movens immobile.

Similiter etiam potest dici, quod in isto motu, etsi moveantur a se effective, non tamen moventur a se, sicut a primis moventibus; ex quo non movent se per cognitionem, sequitur quod præsupponant aliquid sic movens per cognitionem, et ita licet moveant se effective, non tamen sic, quin moveantur ab alio, licet non sicut a causa proxima.

COMMENTARIUS.

2. (a) *Concedo.* Hic Doctor respondet ad quæsitum affirmative, scilicet quod Angelus potest movere seipsum. Et ratio stat in hoc : Si de quo minus videtur; ergo et de quo magis. Sed multa imperfectiora Angelo habent potentiam activam respectu multorum, ad quæ sunt in potentia passiva, patet, quia animata, quæ sunt in potentia passiva ad debitam quantitatem, habent potentiam activam respectu illius, et magis hoc patebit *in quarto, distinct.* 44. *q.* 1. Tum, quia gravia sunt in potentia passiva et receptiva ad *ubi* deorsum, et levia ad *ubi* sursum, et habent potentiam activam respectu sui motus localis ad hujusmodi *ubi.* Tum, quia animalia sunt in potentia passiva ad operationes sensitivas, et habent potentiam activam respectu illarum saltem partialem, ut supra patuit *in primo, dist.* 3. *q.* 7, et patet etiam *in quodlib. q.* 15. vide ibi. Cum ergo in Angelo sit potentia passiva sive receptiva ad aliud et aliud ubi, ut clare patuit supra *quæst.* 6. *præsentis dist.* sequitur a fortiori, quod magis habebit potentiam activam respectu motus localis, sic quod talis potentia activa sit principium formale, movendo Angelum ad *ubi* et quiescendo in illo; hoc enim est perfectionis in natura, quæ est in potentia passiva ad aliquid, quod respectu illius habeat potentiam activam.

(b) *Et si dicatur, quod hoc convenit tantum entibus imperfectioribus,* scilicet quod entia imperfectiora, quæ sunt in potentia passiva ad operationes, habeant potentiam activam respectu illarum, patet de animalibus, quia sunt composita, ideo possunt dividi sic, quod secundum unam partem sit movens, et secundum aliam sit mobile, puta, quia anima est principium activum movendi corpus, et corpus est in potentia passiva ad hujusmodi motum. 3. Opinio communis.

(c) *Et quod assumptum est de gravibus et levibus, etc.* Hic videtur respondere ad illud de gravibus, etc. et dicit quod videtur contra Philosophum 8. *Physic. text. com.* 29. *et* 30. ubi videtur assignare quatuor rationes, quod gravia et levia non possunt movere se.

Quod autem esset intentio Aristotelis patet ubi supra, incipiendo a *text.* 28 *usque ad* 30. inclusive, ubi sic ait *in text.* 28. circa finem : *Eorum enim quæ moventur ab alio, hæc quidem extra naturam posuimus moveri, alia autem relinquuntur contra poni, quia natura ; hæc autem sunt,* supple naturalia, *quæ dubitationem afferunt a quo moventur, ut levia et gravia,*

hæc enim in oppositos locos violentia moventur. In proprios autem leve quidem sursum, grave autem deorsum natura, etc. Et post immediate sequitur *in text.* 29. qui incipit : *A quo autem non adhuc manifestum, sicut cum moveantur extra naturam,* id est, quod levia et gravia, cum moveantur secundum naturam, non est ita manifestum a quo moveantur, sicut cum moventur contra naturam ab agente extrinseco. Et sequitur : *Et namque ipsa*, supple gravia et levia, *a seipsis dicere impossibile est;* et hæc est prima ratio Aristotelis, quia ipsa gravia et levia non videntur posse moveri a seipsis, cum hoc sit proprium animatorum, ut patet per Philosophum, ubi supra : *animalis*, inquit, *hoc etiam et animatorum proprium;* et ibi Commentator dicit, quod ideo animalia moventur a seipsis, id est, a principio intrinseco, quia non indigent a causa extrinseca, quemadmodum corpora simplicia.

4 Secunda ratio est ubi supra, *text com.* 29. quia ista corpora simplicia se sistere non possunt, cum hoc sit proprium animatorum : *Facere*, inquit, *stare posse ipsa secundum seipsa,* supple est proprium animalis. Et ibi Commentator : *Si*, inquit, *ignis esset causa in se, per quam posset moveri sine indigentia causæ extrinsecæ, tunc per istam causam posset quiescere sine indigentia causæ extrinsecæ. Res enim, inquam, est causa, qua potest moveri sine indigentia causæ extrinsecæ, sicut animal in quo est anima, per illam potest quiescere :* hæc ille. Constat autem, quod cum ignis movetur sursum, non habet in potestate sua posse quiescere, antequam deveniat ad centrum.

Tertia ratio patet *text. com.* 29. scilicet quia talia corpora non possunt movere seipsa, quia nec motibus diversis. *Et ideo*, inquit, *si ascensus ad superius est ab ipso igne, manifestum est quod descensus ignis etiam ad inferius est ex ipso igne, et dicere etiam, quod res quæ moventur ex se uno motu tantum moventur, non est de ratione si movent*, id est, quod de ratione eorum, quæ possunt movere se, est quod etiam possint movere se motibus diversis sive oppositis, ut patet de animalibus.

Quarta ratio ponitur *text. com.* 30. ubi sic habetur : *Amplius quomodo contingit continuum aliquod, et ipsum seipsum movere, secundum enim quod unum est continuum, non actu secundum hoc impossibile est, sed secundum quod dividitur, sic hoc quidem aptum natum est facere, illud autem pati, neque igitur horum ullum ipsum seipsum movet*, etc. Et ibi Commentator : *Et illa*, inquit, *quæ moventur per principia in eis, necesse est ut dividantur secundum definitionem in motorem et motum, et ut non sint idem secundum definitionem et essentiam ; motor enim debet esse distinctus a moto, aut secundum definitionem et esse insimul, sicut illa quæ moventur ab extrinseco, aut secundum definitionem tantum, sicut est dispositio in habentibus animas : anima enim, quæ est motor in eis, distinguitur a corpore, ut est motum secundum definitionem, licet non distinguitur secundum esse, scilicet quod impossibile est animam esse sine corpore. Et quia corpora simplicia sunt una secundum definitionem, et unum eorum potest dividi in motorem et motum, necesse est ut non sint mota ex se nisi esset possibile, ut motor esset ipsum motum. Si igitur aliquis dixerit, quod sunt corpora simplicia composita ex materia et forma, quorum utrumque est distinctum secundum definitionem a reliquo, dicimus ad hoc quod prima materia non est existens in actu.* 5.

et illud quod movetur ex se debet dividi in motorem et motum in actu, quoniam illud quod est in potentia neque movetur neque movet. Si igitur lapis vel grave movetur ex se, contingeret ut esset movens, et motum eodem modo secundum formam, quam non est existens in actu nisi secundum formam, quod est impossibile. Hæc ille.

6. (d) *Primo ostendo oppositum per auctoritates.* Hîc Doctor intendit probare auctoritatibus et rationibus, quod gravia et levia, et multa alia corpora simplicia possint movere, sic quod grave habet principium intrinsecum causativum sui motus localis, et ipsum grave est receptivum hujusmodi motus. Et primo auctoritate Philosophi 8. *Physicorum : Quoniam,* inquit, *potentia esse, multipliciter dicitur, hæc autem causa est, non esse manifestum a quo hujusmodi,* scilicet gravia et levia moventur, ut ignis sursum, terra deorsum. Deinde *distinguit potentiam ad actum primum et ad actum secundum, ut patet de potentia ad scientiam et considerationem.* Potentia enim ad scientiam sive ad habitum scientiæ, dicitur potentia ad actum primum, et potentia ad actualem considerationem, dicitur potentia ad actum secundum. Sequitur : *Et applicando ad propositum,* etc.

Nota, quod potentia ad actum primum communiter dicitur potentia essentialis, sive potentia remota, quia talis potentia est ad formam, quæ est ratio formalis agendi, et principium productivum actus secundi; ut autem est sub tali forma sive actu primo, tunc est in potentia accidentali, sive propinqua ad actionem, sive ad actum secundum, et sic ignis est in potentia essentiali, ut fiat frigidus, id est, quod materia, quæ est sub forma substantiali ignis, est in potentia essentiali ad formam substantialem aquæ, quæ est principium formale infrigidandi, et ut actu est sub tali forma, est in potentia accidentali sive propinqua ad actum secundum, quod est infrigidare. Sequitur :

Ita etiam dicit ipse de gravi, etc. Et vult dicere in sententia, quod quando 7.
aer, qui formaliter est levis, cum habeat in se levitatem, causatur ex aqua, quæ formaliter est gravis, tunc ex gravi fit leve, et est similiter, ut prius de igne, nam materia dicitur in potentia essentiali ad levitatem, quæ est principium productivum motus sursum. Et dicitur in potentia accidentali ad alicubi esse, ut cum aer agit in aquam, expellendo formam substantialem aquæ et formam levitatis introducendo scilicet formam substantialem aeris, ad quam concomitatur levitas, sic talis materia aquæ dicitur esse in potentia essentiali ad esse sursum, sive in potentia remota ; at vero actu est sub forma aeris, et per consequens sub forma levitatis est in potentia propinqua adesse sursum. Sequitur: *Actus autem levis est alicubi esse,* etc. id est, quod leve non statim sit sursum, prohibetur dum est in contrarium, id est, deorsum, nam ut leve est deorsum, prohibetur ne statim sit sursum, et sic patet quomodo leve habet in se principium sui motus. Sequitur : *Unde nihil valet exponere, quod cum sit in actu leve est actu leve, ita quod levis est ascendere,* id est, quod cum materia aquæ est sub forma aeris et sub forma levis, tunc actu levis est, et ut levis est, ascendit.

Contra hoc arguit Doctor, quia si ista opinio intelligit quod aer ut actu levis est, statim ascendit per principium sibi intrinsecum, et sic opinio verum dicit. Si autem sic intelligit, quod actu levis est, et leve naturaliter inclinatur ad esse sursum, sed non potest esse sursum a

principio intrinseco, sed ab agente extrinseco ; hoc est manifeste falsum, cum dicit Aristoteles ubi supra, quod mox operabitur, nisi prohibeatur ; prohibetur autem a potentia violenta, ut exponit Commentator. Et dicit Doctor quod tale prohiberi non potest intelligi de actu primo levis, quia actus levis non potest prohiberi vel impediri, sicut etiam ignis, ut est sub calore, non prohibetur quin sit sub actu primo ; potest tamen prohiberi ne calefaciat ; sic est de levi, quod si ponatur deorsum non potest prohiberi quoad actum primum, patet, quia non quocumque loco sit, semper habet levitatem, quæ est principium formale productivum motus sursum. Potest tamen prohiberi quoad actum secundum, quia dum detinetur deorsum violenter, tunc prohibetur ascensus ejus. Si igitur Aristoteles vult, quod cum mox fuerit leve, statim est sursum nisi prohibeatur, sequitur quod leve habeat principium intrinsecum sui motus.

8. (e) *Idem etiam quarto Physicorum* etc. *secundum autem durum et molle passiva.* Unde *text.* 85. sic dicit : *Duo enim sunt in utroque denso et raro, grave enim et durum densa videntur esse ; contrarium vero rara, leveque molle.* Et post sequitur *in text.* 86. circa finem : *Densum,* inquit, *et rarum secundum hanc contrarietatem motus, scilicet sursum et deorsum activa sunt, secundum autem durum et molle passiva, et non passibilis receptiva, et non loci mutationis, sed alterationis magis.* Hæc ille. Et licet Commentator videtur exponere sic, quod corpora non recipiunt translationem, nisi hoc modo contrarietatis, scilicet secundum raritatem et densitatem, tamen ubi habentur verba expressa Philosophi, magis videtur dici consequenter ad ea, quam extorquere ea. Dicit Commentator parum infra sic : *Durities vero et mollities non sunt causa translationis, sicut densum et rarum, sed sunt causa facilitatis et difficultatis translationis, quoniam si corpus in quo est translatio, fuerit molle, translatio erit facilis in ea, sicut in aere, et cum fuerit durum, erit difficilis aut impossibilis, sicut in terra.* Et parum post *: Et non sunt causæ translationis in loco, sicut sunt leve et grave, sed sunt causæ translationis propriæ, et intendit, ut multis videtur, quod molle est causa passionis, et durum actionis, molle enim est passivum, et durum activum :* hæc ille.

9. (f) *Et si objicias,* quia *secundo de Generatione text. comment.* 8. *Horum* inquit, *grave et leve, neque activa, neque passiva, non enim in faciendo aliquid aliud, neque in patiendo ab alio dicuntur* : hæc ille.

Respondeo. Dicit Doctor hic, quod entia naturalia secundum grave et leve sunt activa. Et cum dicit Aristoteles quod non sunt activa, dicit Doctor quod Aristoteles intendit de actione, sive de motu ad formam ; et verum est, quod gravitas non est ratio formalis producendi formam absolutam in aliquo, et similiter levitas. Nec etiam gravitas et levitas sunt rationes formales disponendi aliquod subjectum ad formam substantialem, sicut caliditas in igne est ratio formalis disponendi lignum, ut materia ipsius sit susceptibilis formæ substantialis ignis, nec similiter sunt passiva, quia gravitas in aqua non est ratio formalis, quare aqua patiatur ab igne, licet bene frigiditas, quæ contrariatur caliditati. Non autem negat Aristoteles, quod gravitas et levitas sunt principia agendi respectu motus, et hoc modo possunt dici principia activa et passiva motus. Et sic patet, quomodo aliter loquitur Aristoteles de prin-

cipio passivo et activo, gravis et levis, *in secundo de Generatione,* et aliter loquitur *in octavo Physicorum text. comment.* 86. Expono tamen litteram istam, cum dicit : *Respondeo et dico, quod contradiceret sibi ipsi.* Nam in 8. *Physic.* dicit quod licet grave et leve non sint activa, sed tantum passiva, ut supra patuit a *textu* 28. *usque ad textum* 30. inclusive, et *in secundo de Generatione, text.* ubi supra dicit, quod non sunt neque activa, neque passiva ; et probatio sua patet ibi, cum dicit : *oportet autem activa invicem, et passiva esse elementa, miscentur enim et transmutantur ad invicem :* hæc ille.

Expositio litteræ.

10. (g) *Aliter igitur loquitur ipse de actione in* 8. *Physic.* etc. *In libro autem de Generatione.* text. 8. *Calidum,* inquit, *et frigidum, humidum et siccum, hæc quidem, quia activa sunt, hæc autem, quia passiva dicuntur :* hæc ille.

Quomodo agens, et patiens sint æquivoca, et univoca.

Et addit Doctor quod hoc est verum de actione univoca, quia agens et patiens sunt in principio æquivoca, et in fine univoca, patet, nam ignis et aqua, quæ sunt contraria in principio actionis dicuntur æquivoca, et in fine univoca, quod sic declaro : Cum enim ignis agit in aquam, in principio actionis materia ignis est sub forma ignis, et materia aquæ adhuc est sub forma aquæ, quæ formaliter differunt specie, et sic semper ignis et aqua in principio actionis sunt æquivoca. Dum autem ignis in fine actionis expellit formam aquæ, et in materia ipsius introducit formam ignis, tunc materia aquæ fit sub forma ignis, quæ est ejusdem speciei specialissimæ cum forma ignis agentis ; et sic ignis productus compositus ex forma ignis, et materia quæ prius erat sub forma aquæ, est ejusdem speciei specialissimæ cum igne producente.

(h) *Similiter in actione æquivoca, simile est agens producto secundum formam similitudine æquivoca,* quod sic debet intelligi, quod est aliquod agens et passum, quæ sunt semper æquivoca tam in principio actionis quam in fine, id est, quod materia passi, licet amittat formam priorem, semper tamen fit sub forma alterius speciei a forma agentis. Exemplum de Sole, quando agit in aliquam materiam, puta existentem sub forma vermis, expellit in fine actionis formam vermis, et generat ibi formam muscæ, quæ non est ejusdem speciei cum Sole ; est igitur tale agens simile passo in fine actionis similitudine æquivoca sive virtuali, de qua dictum est supra *in primo, distinct.* 3. *q.* 8.

Exemplum.

11. Sequitur : *Sicut ipse concedit ibi in primo de Generatione,* vide *text.* Nam sanitas dicitur tantum æquivoce de medicina et corpore sano, quia de medicina tanquam de signo sanitatis, et de corpore sano tanquam de subjecto sanitatis.

Quomodo gravia et levia sunt principia agendi, et patiendi.

Sequitur : *Hoc autem modo negat in* 2. *de Generatione,* cum dicit : *Horum autem grave quidem et leve, neque activa neque passiva, non enim in faciendo aliud, neque in patiendo ab alio dicuntur, oportet autem activa invicem, et passiva esse elementa.*

Sequitur : *Et ideo non sunt principia producendi aliquid secundum formam aliquam,* scilicet absolutam, ut ibidem loquitur de principio patiendi ab aliquo agente correspondente tali actioni, quia non sunt principia recipiendi formam absolutam ab aliquo agente.

Sequitur : *Sunt tamen principia activa aliquo modo respectu motus localis ad ubi, et aliquo modo passiva respectu ejusdem,* id est, quod grave habet in se rationem formalem agendi, puta gravitatem, et rationem formalem patiendi, puta formam talis compositi, sive aliquid aliud, et sic patet ista littera.

(i) *Ad hoc etiam potest adduci auctoritas Comment. 3. Cœli et Mundi. com.* 28. circa finem. *Et quia,* inquit, *motor essentialiter distinguitur a moto, sicut in animalibus ; motor enim in eis est alius a moto, cum motor sit animal, et motum sit corpus ; in corporibus autem simplicibus idem est motor secundum spem et motum, sed differunt secundum modum, lapis enim movet se inquantum est gravis in actu, et movetur inquantum est potentia inferius ; invenitur enim uno modo in actu, et alio modo in potentia, et causa est hæc, quia componitur ex materia et forma ; forma igitur ejus movet inquantum est forma, et movetur secundum quod est in materia, non enim est in potentia ad inferius, nisi secundum quod est in materia.* Hæc ille. Et patet ex isto textu quomodo accipit corpora simplicia, quia accipit corpora simplicia, quæ sunt uniformia in toto et in partibus.

Sequitur : *Sed de hoc videtur varie loqui,* quia in commento supradicto *videtur velle, quod lapis moveat se per accidens pellendo medium, sicut nauta movet se movendo navem, in qua existit* ; et parum infra : *lapis,* inquit, *non est per se motus essentialiter, sed assimilatur ei quod movetur per se, ideo indiget in suo motu motore extrinseco.* etc. hoc idem *in octavo Physicorum, commento* 32.

12. Quomodo gravia et levia possint movere se. (k) *Ad istam conclusionem sunt rationes.* In ista littera Doctor intendit probare rationibus, quod gravia et levia possunt movere se. Prima talis est, omnis effectus quando in actu causatur, habet causam in actu, ut patet 2. *Physic. text. com.* 37. *Differunt,* inquit, *in tantum quod operantes quidem, et singulares simul sunt, et non sunt, et quorum sunt causæ, sicut hic medicus, cum hoc qui fit sanus, et hic ædificator cum ædificato, quæ autem sunt secundum potentiam non semper,* supple simul sunt, *et non sunt, corrumpitur enim, et non simul domus, et ædificator :* hæc ille. Et ibi Commentator : *Differentia,* inquit, *inter causas, quæ sunt actu, et quæ sunt potentia est, quoniam quæ sunt actu inveniuntur cum illis, quorum sunt causæ, et deficiunt cum illis, verbi gratia, quoniam iste medicus non est curator in actu, nisi cum hoc curato in actu.* Hæc ille. Hoc idem vult Philosophus, *quinto Metaph. capitulo de Causa text. com.* 3. *Differunt,* inquit, *in tantum quod agenda quidem, et singularia simul sunt et non sunt, et ipsa, et quorum causæ, ut hic medens cum hoc convalescente, et hic ædificator cum hoc ædificio.* Hæc ille. Ex hac auctoritate arguit Doctor descensus gravis est in actu ; ergo est aliquid causans in actu, non autem tunc est in actu a removente prohibens, neque per consequens ab impellente ipsum grave fertur deorsum ; patet, quia impellens non continuat semper motum illum, ut patet de projiciente lapidem deorsum, sed bene verum est, quod in principio motus dum lapis impellitur, ille motus erit forte velocior in principio ; imo impellens non per se movet deorsum, quia in hoc est quasi removens prohibens, et tale movens secundum Philosophum 8. *Physicorum text. comment.* 32. est quasi movens per accidens : *Sustinens,* inquit, *et prohibens dimovens est sicut movens, est autem sicut non, ut columnam evellens, aut lapidem removens, aut e vase aquam.* Secundum accidens enim movet, sicut repercussa sphaera non a pariete mota est, sed a projiciente. Et Commentator ibi : *Si aliquis,* inquit, *homo aufert columnam sustentantem pondus, tunc ille homo movebit illud pondus, et cadet illud ponderosum ad inferius per accidens ; et similiter quando aufert lapidem positum su-*

per utrem inflatum, ille homo dicitur movere illum utrem per accidens, et dicitur movere per accidens, quia ista potentia est violenta : hæc ille. Sequitur in littera Doctoris : *Et præter movens per accidens, oportet dare movens per se efficiens,* quia omne per accidens habet reduci ad per se, ut patet per Philosophum 2. *Physic. text. com.* 65. *Quoniam,* inquit, *sunt casus, et fortuna causæ eorum, quorum utique autem intellectus fiet causa, aut natura cum secundum accidens causa aliqua fiat horum ipsorum ; nihil autem secundum accidens prius est his, quæ sunt per se manifestum est, quod neque per accidens causa prius est ea, quæ est per se* : hæc ille. Si ergo impellens movet per accidens lapidem, sequitur quod talis motus debeat reduci ad aliquam causam per se.

13. Scotus respondet tacite objectioni.

(l) *Nec istud.* Sequitur in littera Doctoris : *Nec istud potest esse centrum trahens.* Hic respondet huic objectioni, scilicet si quis velit assignare causam talis motus esse centrum etc. Dicit quod hoc non potest esse causa, quia si, per impossibile, nullum grave esset in centro, sed tota terra mota ab eo remanente centro sub sola ratione centri, ut prius, adhuc grave naturaliter tenderet ad centrum? quid ergo attrahi ? non *ubi* mathematicum ; patet, cum ultima superficies corporis locantis non sit forma activa ; nec influentia cœli, ut aliqui dicunt, quia influentia cœli quantum est de se, uniformis est in toto medio, puta in toto aere; quare ergo aliquod ens naturale movetur sursum ut leve, et aliquod deorsum ut grave, cum sit talis influentia uniformis in toto medio ? vel ergo omnia gravia et levia uniformiter movebuntur deorsum, vel omnia sursum cujus contrarium apparet.

(m) Sequitur : *nisi poneretur agens particulare determinans,* etc. Vult dicere Doctor, si vis dicere quod grave actu motum ab agente extrinseco movet se, id est, quod ipsum grave, ut actu habet in se motum localem, tunc movet seipsum secundum quod actu illum motum habet ab agente exteriori ; et est sensus, quod si grave movetur deorsum per spatium unius milliaris, agens extrinsecum primo incipit movere ipsum grave causando in ipso motum, tunc ille motus causatus erit principium movendi ipsum grave per totum spatium. Contra hoc arguit Doctor, quia nihil movet se univoce ad illud quod habet, id est, quod ratio formalis producendi aliquid, puta ejusdem speciei specialissimæ non potest producere illud in illo subjecto in quo est, sicut caliditas in igne, et si sit ratio formalis producendi caliditatem in ligno, tamen non est ratio formalis producendi aliam caliditatem in ipso igne ; hoc idem dico de generante, quia etsi humanitas sit ratio formalis in Francisco producendi aliam humanitatem, puta in Joanne, non tamen est ratio formalis producendi aliam humanitatem in Francisco. Si ergo motus localis in gravi est ratio formalis producendi alium motum localem in ipso gravi, qui est ejusdem speciei specialissimæ cum primo, tunc sequeretur quod moveret se univoce ad id quod habet ; bene potest esse ratio formalis producendi aliquid æquivoce in se, et sic gravitas in corpore gravi est hujusmodi. Sequitur ibi : *nec generans.* Deinde dicit quod causa hujus motus non potest assignari ipsum generans, grave vel leve, quia tale generans potest non esse, gravi existente, et per consequens grave potest moveri, generante ipsum non existente ; modo effectus in actu non est, nisi a causa in actu, *ex* 2. *Phys. text. c.* 37. Et licet Commentator videatur dicere *in* 8. *Phys. c.* 32. *circa finem hujus com-*

Nihil movet se univoce.

menti quod moventur a generante, ubi sic dicit : *et intendebat declarare ex isto sermone, quod motus corporum naturalium in hoc loco est in rei veritate ab eo quod generat ipsa, sicut alia accidentia, quæ inveniuntur generari in re per generationem ipsius, Sent. super disp.* 3. 4. et 5. quod loquitur de agente remoto, quia tale agens generando grave dat grave principium sui motus. Et si Commentator intelligeret, quod generans grave sit agens
Opin. Goffredi. propinquum et immediatum respectu motus gravis, experientia est in contrarium.

14. (n) *Contra istud.* Hic Doctor improbat hanc responsionem, quia causam manere in effectu in virtute, nihil aliud est nisi effectum habere *esse* a tali causa, ex quo enim effectus erat in virtute causæ antequam produceretur, ipso producto causa manet in effectu in virtute, et quod effectus habet *esse* per causam, quæ habebat ipsum in virtute sua, sed causam sic manere in effectu in virtute, non dicit aliquod *esse* in actu in causa ; patet, quia effectus potest manere ea non existente, et sic sequitur, quod grave non potest manere virtute alicujus causæ actu non existentis, cum effectus non possit esse in actu, nisi a causa in actu.

(o) *Præterea, illud quod non movet aliud* etc. Nec est secunda ratio quam facit, probando quod grave habeat in se
Exemplum. principium sui motus, et declaro prius propositionem illam per exemplum, quia instrumentum, puta serra, non movet, scilicet scindendo lignum, nisi inquantum mota ab artifice ; igitur talis sectio erit ab eodem agente effective, a quo et motus serræ, ut patebit *in* 4. *dist.* 1. *et* 4. Ex hoc infero propositum, quia grave non movet leve deorsum sibi alligatum, nisi quia motum ab alio ; ergo ab eodem principio erit motus ipsius levis et ipsius gravis ; sed constat ipsum leve moveri deorsum ratione gravitatis existentis, puta in lapide, cui leve alligatum est ; ergo et ipsa gravitas erit ratio movendi ipsum grave per se. Et Doctor in ista ratione supponit, quod probavit in prima ratione, videlicet quod grave non moveatur, nec ab impellente, nec ab influentia cœli, nec a centro, nec a generante ; ergo si grave movet leve alligatum, quia motum ab alio, erit ipsum grave prius motum realiter ab eodem, a quo et leve movetur deorsum.

(p) *Posset confirmari illa ratio*, etc. Ista confirmatio stat in hoc, quod habens potentiam activam respectu alicujus formæ potest eam causare in quocumque passo sibi proportionato ; patet de igne, qui habet in potentia activa calorem, et per consequens potest illum causare in quocumque calefactibili sibi proportionato ; cum ergo grave habeat in potentia activa *ubi* deorsum, poterit illud causare Nota diligenter
in passo sibi proportionato ; sicut ergo potest causare *ubi* deorsum in levi alligato gravi, multo magis poterit causare *ubi* deorsum in ipso gravi, cum sit passum receptivum et proportionatum respectu talis *ubi*.

(q) *Hoc etiam poterit satis patere.* Hæc 15.
ratio est satis bona, et stat in hoc : quia quæro a te, cum grave quiescat in centro, quæ sit causa ipsius quietis, videlicet quod quiescat ibi ? Si dicis, quod gravitas, quod utique verum est, cum nulla alia causa appareat, sequitur quod eadem gravitas erit principium intrinsecum movendi grave existens extra centrum ad *ubi* in centro ubi quiescit, et quod eadem sit causa motus et quietis, expresse patet a Philosopho 8. *Physic. text. com.* 29.

Si aliquis, inquit, *est causa suppositus in ambulatione, est etiam causa suppositus in dimittendo sui ambulationem.* Hæc ille ; et hoc secundum translationem Commenta-

toris, ubi Commentator sic dicit : *si ignis esset causa in se, per quam posset moveri sine indigentia causæ extrinsecæ, tunc per istam causam posset quiescere sine indigentia causæ extrinsecæ. Res enim in qua est causa, quæ potest moveri sine indigentia causæ extrinsecæ sicut animal in quo est anima, per illam potest quiescere :* hæc ille.

(r) *Præterea, grave impeditum a motu removet prohibens.* Hæc ratio est satis clara, et stat in hoc : ex quo enim grave positum super aliquod continuum, ratione suæ gravitatis frangit et dissolvit illud continuum, ut petat centrum, sequitur quod talis gravitas erit causa talis descensus ; patet, quia si est causa fractionis continue propter descensum ad centrum, multo fortius erit causa ipsius descensus.

(s) *Hoc etiam declarari potest aliter.* Hæc declaratio est satis bona, quia ponendo duo gravia in eadem distantia ad centrum, et in eadem influentia cœli, quorum unum sit grave ut octo, et aliud ut quatuor, certum est quod grave, ut octo (ut experimento patet) velocius descendit ; ergo respectu motus velocioris non videtur posse assignari alia causa, quam ipsa gravitas in ipso gravi.

16. Grave movet se effective. *Item motus naturalis intenditur in fine secundum Philosophum, etc.*

(t) *Respondeo tunc ad Philosophum,* etc. Et tota ista responsio stat in hoc, quod habens formam, quæ est principium alicujus formæ univoce, id est, ejusdem speciei cum forma producendi, vel principium alicujus formæ æquivoce, quæ forma sit alterius speciei a forma producente, talis forma productiva erit ratio formalis producendi formam æquivoce vel univoce in quocumque passo sibi proportionato. Sed lapis existens sursum est in potentia passiva ad *ubi* deorsum, et gravitas in lapide est principium activum æquivocum respectu talis *ubi* ; ergo poterit causare illud in lapide, cum sit passum sibi debite approximatum.

Sequitur : *Non enim movens movet mobile ad aliquod ubi* etc. et hæc propositio est similis huic propositioni, quæ habetur *dist.* 3. *primi, q.* 7. scilicet quod idem potest esse in actu virtuali et potentia formali, quæ ibi diffuse exposita est. Dicit ergo Doctor quod movens aliquod grave ad *ubi A*, causans tale *ubi* in gravi non requiritur, quod habeat ipsum *ubi* formaliter sive in se, sed requiritur quod habeat illud in virtute sua. An motus sit naturalis. 17.

(u) *Mobile habet principium intrinsecum passivum naturaliter inclinans ad motum*, quod patet per definitionem naturæ, 2. *Physicorum, text.* com. 3. *Est,* inquit, *natura principium alicujus, causa movendi et quiescendi in eo in quo est primum et per se, et non secundum accidens*; *dico autem non secundum accidens, cum fiat utique ipse sibi aliquis causa sanitatis, cum sit medicus, sed tamen non secundum quod sanatur, medicinam habet, sed accidit eumdem medicum esse et sanari, unde et dividuntur aliquando ad invicem.* Hæc ille, et sic Aristoteles intelligit de principio passivo, cum nihil sit principium alicui naturaliter movendi, nisi inquantum est per se, et primo in eo quod movetur ; non est autem per se et primo in aliquo quod movetur, nisi inquantum est passivum ; ergo non est aliquid natura vel principium naturale alicujus, nisi quia est principium passivum in moto, id est, quod talis motus non potest dici naturalis ex hoc quod efficitur ab agente naturali, quia tunc motus violentus posset etiam dici naturalis, cum possit fieri ab agente naturali, prout agens naturale distinguitur contra agens a propo-

sito. Sed dicitur naturalis ex hoc, quod mobile naturaliter inclinatur ad illud, et intelligitur sic, quod natura primo et per se prædicatur de principio passivo, quod habet naturalem inclinationem, vel ad formam substantialem, ut in generatione, vel ad receptionem naturalem motus et quietis, sicut patet de gravi quod movetur ad *ubi* deorsum.

18. Sequitur : *non propter illud principium activum movetur naturaliter*, supple ipsum mobile, *sed propter principium passivum, propter quod sic movetur*, supple quia tale mobile habet naturalem inclinationem ad recipiendum in se talem motum. Et hoc est quod subdit Philosophus *in* 8. *Physic. text. com.* 32. postquam dixit, quod actus levis est esse alicubi et sursum, dicit ipse, quæritur, quare moventur in ipsorum loca gravia et levia? Et respondet sic : *causa autem est, quia apta nata sunt alicubi esse, et hoc ex levi et gravi esse, hoc quidem sursum, illud autem deorsum duci*. Hæc ille. Cum dicit *apta nata*, id est, habent naturalem inclinationem ad illud.

Quare noventur in sorum loca ravia; et levia.

Sequitur : *Et hoc modo postea subdit, quod habent principium patiendi et non faciendi, scilicet respectu motus inquantum naturalis est*, ut patet in fine illius textus ubi sic dicit : *Quidem igitur nihil horum*, puta gravium et levium *movet seipsum, manifestum est, sed motus habet principium non movendi neque faciendi, sed patiendi*, id est, quod res mota respectu motus naturalis in genere hujusmodi, non habet principium activum, sed tantum passivum, quia talis motus ideo dicitur naturalis, non quia causatur, sed quia receptivum habet naturalem inclinationem ad ipsum. Et sic debet exponi Philosophus, sicut etiam videtur exponere Commentator ubi supra *c.* 32. *in fine hujus commenti*.

Quare tus gravium levium licatur turalis.

Sequitur : *Et ibi ita in solutione hujus dubitationis*. etc. De activo patet ibi : *Cum*, inquit, *fit aer aqua quodammodo potentia, et leve, et cum aer est potentia, contingit enim per impedimentum non sursum esse, sed si auferatur impediens agit, et semper sursum fit*. Hæc ille; quæ auctoritas exposita est supra. Et de principio passivo patet in fine textus, ubi vult quod mobile non habeat principium faciendi, sed tantum patiendi, eo modo quo exponit supra. 19.

(v) *Quarta ratio sua de continuo*. Dicit Doctor quod illa quarta ratio non concludit de quanto, sive de continuo inquantum quantum absolute, sed de continuo, ut etiam dicit Commentator 8. *Physic. com.* 30. *Illa*, inquit, *quæ sunt consimilia partium simplicium, impossibile est ut moveant se*. Hæc ille. Et sic concedit Doctor, quod grave hoc modo non movet se, sicut dicimus de alio continuo, quod non moveat se totum simul, sed una pars movet aliam, et illa mota movet aliam, sicut cum aer calefit, una pars calefacta calefacit aliam, et illa aliam, et sic tandem totus calefit, sed non est sic de gravi; non enim una pars gravis movet aliam, nec est ratio movendi se, cum quælibet habeat in se gravitatem, totum compositum ex omnibus partibus habet in se principium movendi se totum.

Quomodo grave non moveat se.

(x) *Sed objicies*. Hic Doctor objicit contra se, quia si Philosophus 8. *Physic.* probat quod primus motor sit tantum movens, et non motus, per hoc quod omne quod movetur ab alio movetur, ut patet 7. *Physic. text. com.* 1. *et inde*, et sic non est processus in infinitum in motis ab alio; ergo standum est ad unum motorem, qui tantum moveat. Si ergo concederet Aristoteles quod grave moveret se, hoc idem posset dici de gravi, quod dicitur de primo motore, videlicet quod movet et non movetur.

(y) *Dico, quod satis habet hoc ex distinctione potentiæ.* Hic Doctor dat singularem expositionem Aristotelis, quæ expositio sententialiter stat in hoc, scilicet quod saltem omne aliud a Deo, movetur ab alio quoad actum primum, et ipso posito in actu primo, potest postea movere se ad actum secundum, et sic ista littera clara est; et sufficit Philosopho hoc primum, scilicet quod sit mobile ad actum primum, quia per hoc devenietur ad aliquid tale ab omnibus istis, quod nec in uno motu, nec in quocumque poterit moveri ab alio, sed erit omnino movens immobile, et quoad actum primum, et quoad actum secundum.

SCHOLIUM.

Remissive ad primum docet quomodo aliquid sit simul in actu et potentia, de quo 1. d. 3. q. 7. ad 1. pro 2. opin. et 2. d. 3. q. 8. ad 4. et d. 25. *q.* 1. ad 1. Docet etiam ad secundum late, quomodo grave moveat se primo, explicando duas primitates totalitatis et causalitatis præcisæ, sustinendo subtiliter Philosophum.

12. q. 7. solvendo rationes 2. opin. Esse in potentia et in actu simul quomodo stat? Actus et potentia quomodo dividunt ens?

Ad primum (a) argumentum principale dictum est *d.* 3. *primi*, quomodo potest aliquid agere in se, et responsum est ibi ad illud argumentum. Quod autem additur pro confirmatione, quod quædam dividentia ens sunt incompossibilia in quocumque, igitur et ista, concedo de istis ut sunt opposita. Opposita autem sunt, prout dicunt modos cujuslibet entis, prout scilicet idem est ens in potentia antequam actu sit, et ens in actu, quando jam est. Et isto modo nulli eidem conveniunt, nec formaliter, nec etiam denominative, quod scilicet idem dicatur ens denominatum simul ab aliquo in aliquo actu, et ab eodem in potentia. Ut tamen actus accipitur pro principio activo, et potentia pro principio passivo, quæ cadunt infra essentiam cujuslibet definibilis vel definiti, sic non sunt opposita, nec sic dividunt ens, nec repugnat alicui eidem.

Ad secundum argumentum (b) dico primo ad auctoritatem illam 8. *Phys.* quod scilicet omne movens per cognitionem dividitur in duo, quorum unum est primo movens, et aliud est primo motum; et ratio hujus est, quia potentia motiva talis moventis est potentia organica, ita quod illa requirit non tantum distinctionem inter corpus et animam, sicut inter movens et motum, sed forte in ipso corpore, in quo virtus organica requirit partem corporis moventem distinctam a parte mota; non est autem ita necesse de movente se non organice, quia totum est uniforme quantum ad actum primum, et totum in potentia quantum ad actum secundum. Movens se organice in duo dividitur.

13. Nihil movet se primo, explicatur Text. 1.

Sed ad probationem illius propositionis (c), quæ accipitur ex principio 7. *Phys.* ubi probatur quod nihil movet se primo, dico quod hoc quod dicit *primo* dupliciter potest accipi. Uno modo potest dici idem quod est *secundum totum*, et opponitur ei quod est *secundum partem.* Et hoc modo accipit Philosophus moveri primo *in* 5. *Phys.* ubi distinguit, quod aliquid movetur secundum accidens, aliquid secundum partem, et aliquid primo; et similiter *in* 6. ubi dicit quod quidquid movetur in aliquo tempore, primo movetur in quolibet illius temporis, et alibi Text. 44

frequenter. Alio (d) modo, hoc quod est *primo* dicit causalitatem præcisam, quomodo accipitur *in* 1. *Poster. in definitione universalis.* Dico tunc (e) quod ratio Aristotelis *in principio* 7. bene probat quod nullum corpus movetur a se primo hac duplici primitate simul, quia si movetur a se primo, id est, secundum se totum, igitur motus inest cuilibet parti ejus. Consequentia tenet per hoc, quod totum inquantum movens est homogeneum, et moveri est passio homogenea, passio autem homogenea non inest toti primo hac primitate nisi insit cuilibet parti ejus; sequitur igitur, quod si totum movetur primo hoc modo quod si pars quiescit, totum quiescit. Accipiendo autem aliam primitatem causalitatis præcise, si totum movetur a se primo, non removetur hoc prædicatum, quod est *moveri ab ipso*, propter hoc quod removetur ab aliquo quod non est ipsum, nec removetur ab ipso propter id quod removetur ab aliquo, quod est aliquid ejus. Si enim triangulus habet tres primo hac primitate, non solum non removetur ab eo *habere tres*, si removetur a quadrangulo qui nihil est ejus, imo etiam non removetur ab eo propter hoc quod removetur a parte trianguli, puta ab hoc angulo vel illo; igitur et *moveri* non removebitur a toto, cui primo inest hac primitate, etiamsi removeatur a parte ejus, quæ pars non est ipsum; et ideo si totum movetur hac primitate primo, non quiescit ad quietem partis; prius autem illatum est hoc de illo quod movetur primo altera primitate, quiescit ad quietem partis; impossibile igitur est totum moveri primo utraque primitate simul, et includit contradictionem, sicut contradictio sequitur, tamen altera primitate præcise, potest aliquod totum moveri a se primo.

Scilicet causalitatis præcisæ et secundum quamlibet sui partem.

14. Grave movet se primo, et qua primitate, Philosophi rationes esse Sophisticas, putat Grg d. 6. 1. q. 3.

In proposito (f) autem dico quod grave movetur a se primo, quia secundum quamlibet partem, et movet et movetur, et cuilibet parti competit, licet non primo, sed inquantum est in toto movere et moveri.

Sed numquid convenit (g) gravi primo moveri deorsum primitate secundo modo dicta? Dico quod possumus loqui de *moveri* deorsum in communi, vel de *hoc moveri*, quod convenit huic toti gravi, vel de parte hujus *moveri*, quod convenit partibus gravis. Et dico quod sicut totum grave et pars gravis sunt homogenea in gravitate, ita *moveri totale* quod est passio totalis totius, et *moveri partiale* quod est passio partis, sunt *moveri* ejusdem rationis; et sicut *moveri deorsum naturaliter* in communi inest primo primitate causalitatis præcise gravi in communi, ita *hoc moveri totale* inest huic gravi totali simili primitate, et *hoc moveri partiale* quod est pars *hujus moveri totalis*, inest parti hujus gravis simili primitate; non ergo hoc totum homogeneum grave movetur a se primo, ita quod *moveri*, ut est commune sibi, cuilibet parti ejus insit sibi primo secundum hanc primitatem, et quia tunc non removetur a toto, etsi removeretur a parte. Hoc autem est falsum, propter aliam primitatem necessario

An grave movetur primo primitate causalitatis præcise.

concurrentem cum ista, si ista ponatur in subjecto homogeneo respectu passionis homogeneæ. Tamen grave (h) etiam hac primitate causalitatis, videlicet præcisæ, movetur hac motione, et verum est, quod hæc motio totalis non removeretur a totali gravi, propter hoc quod removeretur hæc motio totalis a quocumque movetur hac motione totali, nec propter hoc removetur hæc motio totalis ab hoc gravi totali.

15. (i) Sed objicies, quod saltem removetur a toto gravi motio totalis, si a parte ejus removeatur motio partialis; ergo motio totalis non inest toti primo causalitate præcisæ, vel primitate causalitatis præcisæ, quia si sic inesset, nullo modo removeretur ab ipso propter remotionem alicujus alterius prædicati ab eo, quod non est ipsum.

(j) Respondeo et dico, quod hoc totale grave, inquantum est tale homogeneum, est ex partibus similibus, et partes istæ sunt priores aliquo modo ipso toto, ita quod destructis istis in ratione partium, non manet totum; ita dico quod non est inconveniens, quod eis insint suæ passiones, ut motiones partiales, et quodammodo prius quam motio totalis conveniat ipsi toti, quia et motio totalis componitur ex partium motionibus partialibus, sicut totum grave ex partibus gravis, et tunc nego hanc propositionem assumptam : Quod convenit alicui primo, id est, secundum causalitatem præcisam, non removetur ab eo, quia aliquid quod non est illud prædicatum, removetur ab aliquo, quod non est ipsum subjectum. Hæc enim propositio est falsa universaliter, ubi subjectum habet subjectum prius, et passio passionem priorem, tunc enim ad remotionem prioris passionis a priori subjecto, sequitur passionem posteriorem removeri a posteriori subjecto; præcise ergo probat ratio Aristotelis quod totum non movetur a se primo, hoc est, quod *moveri*, quod est passio homogenea, non inest toti homogeneo primo, hoc est, secundum causalitatem præcisam, inquantum illa passio accipitur ut homogenea, hoc est, ut ejusdem rationis toti quanto et parti quanti, quia sic non removeretur a toto, licet removeretur a parte, quod falsum est propter primitatem totalitatis; quæ infertur hîc ex ratione causalitatis præcisæ, tamen non probat quin totum potest moveri a se primo, loquendo de illa motione totali, cujus partes sunt motiones partium, et de primitate causalitatis præcisæ; et cum hoc stat, quod moveatur primo alia primitate, scilicet totalitatis, accipiendo *moveri* in communi, prout scilicet convenit toti et cuilibet parti totius, ita quod alio modo oportet accipere prædicatum, quod debet inesse toti hac primitate et illa.

COMMENTARIUS.

20. Actus, et potentia sunt opposita.

(a) *Ad primum argumentum principale.* Dicit Doctor quod aliquid est in actu virtuali et potentia formali, ut patet

in primo dist. 3. *q.* 7. Et ad confirmationem dicit, quod actus et potentia, ut sunt opposita, accipitur potentia objective, et sic conceditur esse impossibile annexum simul actu existere, et esse in potentia ad actum existendi. Sed potentia subjectiva et actus non repugnant, nam Franciscus est in actuali existentia, et cum hoc est in potentia subjectiva, sive receptiva ad albedinem ; nam actus et potentia primo modo non possunt dici de aliquo eodem, neque per se, neque denominative ; per se, ut Antichristus simul non est in actu, et potentia objectiva ; denominative, ut Franciscus non potest simul denominari albus ab albedine in actu et potentia ad ipsam ; impossibile enim est, quod simul sit in actu albus, ut in potentia ad eamdem albedinem, ut tamen *actus* accipitur pro principio activo, et *potentia* pro principio passivo, quæ cadunt infra essentiam cujuslibet definibilis vel definiti, sic non sunt opposita, nec sic dividunt ens, hæc repugnant alicui eidem. Et quod dicit, quod *activum et passivum cadunt infra essentiam cujuslibet definibilis*, etc. debet forte intelligi de definibili primo et per se, cujusmodi est sola substantia, ut patet per Philosophum 7. *Metaph. text. com.* 19. *Quod quidem igitur est definitio, quæ quidem ipsius quid erat esse ratio, et quid erat esse, aut solum substantiarum est, et maxime, et primum, et simpliciter palam :* hæc ille. Et ibi Commentator : *Declaratum est,* inquit, Quid sit definitio simpliciter. *ex hoc sermone, quod definitio simpliciter est sermo, qui significat quidditatem rei, et quod quidditas non invenitur, nisi in substantiis tantum, aut magis in substantiis, et modo priori et simpliciori :* Hæc ille. Cum ergo definitio detur per genus et differentiam, videtur quod definibile sit aliquid habens locum materiæ, cujus est pati, et est aliquod habens locum formæ, cujus est agere. Quidquid sit de hoc, videlicet cur differentia posita in definito sit de numero activorum, alias habet videri.

(b) *Ad secundum argumentum.* Dicit 21.
Doctor quod auctoritas Philosophi, 8. *Physic. com.* 30. intelligitur de movente et moto per cognitionem, quia potentia motiva quæ est organica, et per consequens constituta ex anima, et tali organo, sicut de potentia visiva, dictum est *in primo dist.* 3. *q.* 6. requirit non tantum distinctionem animæ et corporis, sicut inter movens et motum ; sed forte in ipso corpore, in quo est virtus organica, requirit partem corporis moventem, distinctam a parte mota ; sed non est sic de movente se non organice, quia est totum uniforme quantum ad actum primum, et totum in potentia quantum ad actum secundum. Exemplum de lapide, tenendo quod gravitas lapidis sit principium movendi, talis gravitas est uniformiter in toto lapide, quia totus lapis est gravis, et similiter tota substantia lapidis est tota in potentia ad *ubi* deorsum. De isto autem motu organico, et de ejus differentia a motu non organico, vide Doctorem *in quarto dist.* 49. *q.* 14.

(c) *Sed ad probationem illius propo-* 22 Quomodo nihil movet se primo.
sitionis. Hic primo exponit quomodo accipiatur ly *primo*, et licet aliqualiter expositum sit in primo, *dist.* 19. *q.* 2. Hic tamen prolixius exponit, et primo dicit quod aliquid movetur primo accipiendo ly *primo* pro eo quod est *secundum se totum*, et tunc illud dicitur moveri primo, quod movetur secundum omnem partem sui ; et tunc ly *primo* opponitur ei, quod est moveri secundum partem, sicut dicimus quod homo movetur, quia aliqua pars principalis movetur, et similiter dicimus, quod homo est crispus, quia ali-

qua pars ejus est crispa. Et sic Aristoteles accipit *primo moveri* scilicet secundum se totum, *in quinto Phys. text. com. primi*, ubi distinguit quod aliquid movetur secundum accidens, aliquid secundum partem et aliquid primo : *Transmutatur,* inquit, *transmutans omne, aliquid quidem secundum accidens, ut cum dicimus musicum ambulare, quoniam cui accidit musicum hoc ambulat, hoc autem in aliquid hujus mutari simpliciter dicitur mutari, ut quœcumque dicuntur secundum partes; sanatur enim corpus, quia oculus aut thorax, hœc autem partes totius corporis sunt. Est autem etiam aliquid quod neque secundum accidens movetur, neque in eo quod aliquid ipsius, sed in eo quod ipsum movetur primo, et hoc est secundum seipsum mobile* : Hæc ille. Sequitur *: et similiter, in* 6. *Phys. in quo,* inquit, *primo mutatum est, quod mutatum est necesse est atomum esse. Dico autem primum, quod non per alterum, aliquid ipsius esse hujusmodi sic.* Hæc ille, et vide ibi Commentatorem diffuse.

Aliquid movetur multis modis.

32. (d) *Alio modo, hoc quod est primo dicit causalitatem prœcisam, quomodo accipitur in primo Poster.* t. c. 11. *Universale,* inquit, *dico, quod cum de omni sit, et per se est secundum quod ipsum est, per se autem et secundum quod ipsum est idem est*; et parum infra : *Universale autem est, tunc quod cum in quolibet et primo demonstratur.* Accipit ergo hîc Doctor *primo*, ut dicit causalitatem præcisam, sicut dicimus quod homo est primo risibilis, id est, quod ipse homo est causa præcisa et adæquata, quia sit risibilis et non pars hominis, puta corpus vel anima. Et differentia istorum stat in hoc, quia quod convenit alicui primo secundo modo, si removetur a quolibet alio quod non est ipsum, vel etiam a qualibet parte ipsius, adhuc convenit sibi, nam si risibile removetur ab asino, a Francisco, ab anima, a corpore, adhuc hæc erit vera : *homo est risibilis*; similiter patet de *habere tres* respectu trianguli. Illud vero quod convenit alicui primo, accipiendo ly *primo* primo modo, si removetur ab aliqua ejus parte statim removetur ab ipso, cui dicitur primo convenire. Dicimus, enim quod aliquod grave movetur primo secundum se totum, id est, secundum omnem partem ; si ergo motus removetur ab una ejus parte, falsum erit dicere, quod ipsum grave moveatur primo secundum se totum, quod patet, quia non secundum omnes partes.

Quomodo accipiatur primo.

(e) *Dico tunc, quod ratio Aristotelis.* 24. Nota.
Dicit quod ratio Aristotelis bene probat, quod nullum corpus movetur a se primo, hac duplici primitate simul, quia tunc simul quiesceret et non quiesceret. Patet, accipiendo grave, quod dicatur *A*, habens decem partes, si movetur primo, accipiendo *primo* secundo modo, tunc remoto ipso *moveri* ab omnibus ejus partibus, adhuc *A* movetur, ut supra patuit. Si etiam hoc movetur primo, accipiendo *primo* primo modo, id est, secundum omnes partes, tunc una parte quiescente, non convenit sibi *moveri primo* isto primo modo ; ergo simul quiesceret, et non quiesceret, quod est impossibile. Non quiesceret enim si moveretur primo, accipiendo *primo* secundo modo, etiam omnibus partibus quiescentibus, et ex alia parte quiesceret ad quietem unius partis, accipiendo *primo* primo modo, et hoc est quod dicit in ista littera.

(f) *In proposito autem dico, quod grave movetur.* Vult dicere Doctor quod grave movetur primo, accipiendo *primo* primo modo, sic quod secundum quamlibet partem movet et movetur, et cuilibet parti

Quomodo grave moveatur a se primo.

competit, licet non primo, sed inquantum est in toto, id est, quod quælibet pars quantumcumque minima ipsius gravis movet et movetur, prout est existens in toto, quia si daretur aliqua minima pars gravis separata, quamvis esset divisibilis in plures partes, non tamen possit movere, ut supra patuit *in præcedenti quæstione de minimo sensibili.*

25. Nota. (g) *Sed numquid convenit gravi.* Dicit Doctor quod accipiendo *grave* in communi, est causa præcisa ipsius *moveri deorsum* in communi, et sic moveri deorsum in communi convenit sibi primo, accipiendo *primo* secundo modo; patet, quia si *moveri* in communi removeatur a quolibet inferiori ipsius *gravis*, vel a qualibet parte essentiali ipsius, adhuc ista erit vera : *grave potest moveri deorsum*, quia gravitas est præcisa causa quare hoc prædicatum insit sibi. Et similiter accipiendo *hoc grave*, puta lapidem bipedalem, convenit sibi *hoc moveri* primo, quia hoc grave est causa præcisa *hujus moveri*, sicut dicimus quod hoc risibile primo convenit Francisco, quia Franciscus est causa præcisa, quare hoc risibile insit sibi. Si etiam accipiatur aliqua pars ipsius gravis bipedalis, puta pars semipedalis erit causa præcisa *hujus moveri* competentis sibi, ita quod *hoc moveri* particularis, primo convenit illi parti. Et quod dicit infra : *Non ergo totum homogeneum grave movetur a se primo*, ut est commune sibi et cuilibet, *ita quod moveri, ut est commune sibi,* etc. Dicit Doctor quod accipiendo grave, puta pedale, quod est quoddam homogeneum, quia sicut totum grave, ita et quælibet pars ejus; grave non movetur primo, loquendo de primitate secundo modo, quia si sic, tunc remoto motu a qualibet parte ejus, adhuc moveretur primo, quod est falsum, propter aliam primitatem competentem sibi, quia ipsum grave singulare non potest moveri primo, nisi quælibet ejus pars moveatur, cum *moveri* totius, et *moveri* partium sint homogenea, quia ejusdem rationis, sed non sic est de isto homine, si removeatur risibilitas a partibus integralibus, ut patet.

(h) *Tamen grave etiam hac primitate causalitatis.* Dicit, quod accipiendo *moveri primo*, quod est *moveri* totale, convenit ipsi gravi, ut grave est causa præcisa illius, et etiam competeret sibi si removeretur a qualibet parte ejus. Et nota Nota. bene, quod nunc dicit Doctor quod si *moveri* removeretur simpliciter a partibus, adhuc competeret sibi, quia hoc est impossibile; sed accipiendo sic, quod *moveri totale* si removeretur a partibus, imo de facto removetur, adhuc sibi competeret, quia hoc est verum, scilicet quod grave primo movetur, loquendo de motu totali præcise competenti ipsi gravi, et tamen hæc est falsa, quod pars moveatur motu totali, quia pars movetur tantum motu partiali.

(i) *Sed objicies, quod saltem removetur a toto*, etc. Dicit Doctor, si grave pedale potest moveri primo hac secunda primitate, ut dicis, ergo remoto motu ab aliqua parte ejus, loquendo de motu partiali, adhuc poterit moveri primo, quod est falsum. 26.

(j) *Respondeo et dico, quod hoc totale grave*, etc. Tota vis hujus litteræ stat in ista propositione : *sed quod convenit alicui primo, ista secunda primitate, non removetur ab eo si removeatur a parte.* Hæc propositio sic est exponenda, si subjectum est causa præcisa et adæquata, puta A, et ipsum A passio non integratur ex pluribus, sicut dicimus quod homo est causa præcisa et adæquata risibilitatis, et ipsa risibilitas non integratur ex pluribus risibilitatibus, vel ex

pluribus partibus risibilitatis, hoc modo, quod convenit alicui primo, non removetur ab eo, si removeatur a partibus. Si vero subjectum dicitur causa ipsius præcisa, non ex sua ratione formali, sed quia integratur ex pluribus partibus, ita quod quælibet pars ibi concurrit, ut causa partialis ad ipsum *A*, integratum ex pluribus, tunc non sequitur quod si *A* convenit alicui primo, quod ipso remoto ab aliqua parte ipsius subjecti, quod adhuc competat sibi; et sic est in proposito, quia cum dico, quod grave pedale est causa præcisa motus localis, ipsum grave pedale sic integratur ex partibus suis homogeneis, quod quælibet pars concurrit partialiter ad ipsum *moveri*, et ipse motus, qui convenit primo, integratur ex motibus partialibus causatis ex subjectis partialibus, ideo non sequitur, quod si moveri competat primo gravi pedali, quod adhuc sibi posset competere si removetur a partibus.

QUÆSTIO XI.

Utrum Angelus possit moveri in instanti?

Alensis 2. *p. q.* 35. *m.* 3. D. Bonav. 1. *d.* 37. 2. *p. art.* 2. *quæst.* 3. Richard *a.* 3. *q.* 3. Albert. *art.* 23. *et* 24. D. Thom. 1. *p. q.* 53. *art.* 3. Henr. *quodl.* 13. *quæst.* 17. Major *hîc quæst.* 12. Vasq. 1. *p. d.* 197. Mayron. 2. *d.* 3. *quæst.* 13.

1. Arg. 1. Text. 29. et 90. in simili.

Quod non, quia tunc major virtus potest moveri in minori quam in instanti. Probatio consequentiæ, ita enim arguit Philosophus 6. *Phys.* quod si major virtus movet in tempore, et maxima virtus movet in instanti.

Ratio ad opposit.

Contra, aliqui motus ab aliquibus corporibus moventibus sunt in instanti, ut illuminatio medii; igitur et motus Angeli multo fortius potest esse in instanti, quia major est virtus moventis, et minor resistentia medii.

SCHOLIUM.

Sententiam D. Thom. asserentis Angelum moveri in instanti temporis discreti impugnat Doctor, inferendo gravia absurda. Secundo, refutat positionem Henrici, de qua supr. q. 4. ubi de tempore discreto.

2. Opinio D. Thom. 1. p. q. 53. art. 3. corpor. et ad 3. et quodl. 9. art. 9. et quodl. 11. q. 4. Opinio Henric. quodl. 13. quæst. 7. et quodl. 12. quæst. 8. supr. q. 4. Ait enim quod quiescit per tempus in uno termino, non posse in ultimo instanti ejus esse in altero termino.

(a) Hîc dicitur, quod Angelus potest moveri in instanti, sed non temporis continui, sed discreti, quod probatur. Quære in Thoma. Alius Doctor (b) dicit de isto tempore discreto. Quære.

(c) Contra primam positionem arguo. Videtur enim contradicere sibiipsi, videtur enim Angelum ponere esse in loco per operationem. Et si intelligat de operatione transeunte in corpus, illa operatio erit in tempore communi, vel in instanti temporis communis. Si autem intelligat de operatione immanente, scilicet intellectione et volitione, illa patet ex dictis prius in materia de ævo; nec est in tempore nostro communi, nec in alio, sed in ævo secundum eum, igitur, etc.

Præterea, ratio sua non videtur concludere, quia tunc sequeretur quod in ultimo instanti prolationis verborum in consecratione, esset ibi vera forma panis, quæ præfuit in toto tempore illius prolationis; similiter cum aer quievit in esse tenebroso per totum tempus, sequeretur quod in ultimo instanti illuminationis illius aeris tenebrosi, aer esset tenebrosus, et ita sequeretur quod illuminatio non fieret in instanti.

Et si dicas, quod ista illumina-

tio est terminus motus localis, quo Sol fit præsens medio; contra, ponatur Sol creatus de novo, et medium præexistens. Modo etiam licet cum *ubi* terminante motum localem concurrat illuminatio medii a Sole sic facta præsente, tamen ista illuminatio non est per se terminus motus localis, sed aliquod *ubi* acquisitum ipsi Soli, nec etiam potest per hoc evadi quin aer quieverit sub *esse* tenebroso usque ad hoc instans.

3. Præterea, si oportet Angelum in quocumque tempore quiescentem, in ultimo instanti illius temporis immutatum esse in eodem *ubi*; igitur nunquam mutatur, nec in tempore continuo, nec in tempore discreto. Probatio consequentiæ, accipio aliquam partem temporis, cum qua quiescit, et per consequens cum ultimo illius immutatus est; si etiam in aliquo instanti temporis discreti debeat moveri localiter, quæro, aut illud est immediatum instans nostro instanti terminanti tempus quietis, aut mediatum? Si mediatum, ergo inter instans nostrum, in quo fuit Angelus immutatus, et hoc instans est tempus medium in quo etiam quiesceret Angelus; ergo et in illo et cum illo ultimo instanti illius temporis immutatus erit, et ita in illo instanti mediato, in quo ponebatur mutari, non mutatur. Si autem est instans immediatum, quæro quid correspondet ei in tempore nostro? Si instans, igitur instans in tempore nostro est immediatum instanti; igitur tempus nostrum est discretum. Si tempus, igitur in illo instanti non mutatur Angelus instantanee, quia illud instans per te coexistit parti temporis nostri, in qua vel cum qua potest continue moveri vel quiescere.

Secundum D. Thom. Angelus esset immobilis in tempore.

Propter istud argumentum forte ponit secunda positio, quod inter duo instantia temporis discreti, cadit quasi quies media ipsius Angeli cum parte media temporis nostri. 4. Henric.

Sed contra illam secundam positionem probatum est supra, quod non est necesse operationem Angeli durare cum instantibus temporis nostri; igitur nec illa duratio erit ratio quietis in termino transitus subiti; quare etiam necesse erit ponere Angelum post transitum subitum quiescere, non videtur aliqua ratio, sed tantum fuga, ne ponatur tempus nostrum discretum ex hoc, quod ponitur talis transitus ejus in discreto tempore.

q. 4. hujus dist. ad 2.

Præterea, quod ponit, quod in tali *nunc* potest mutari, ita quod simul habeat plura *ubi* æqualia, inter quæ non erit ordo nisi tantum naturæ, vel imaginatione, non autem duratione, videtur impossibile, quod Angelus virtute sua naturali habeat in uno instanti temporis nostri et sui, plura *ubi* sibi æqualia, et hoc declarat exemplum de gravi, quod ipsi adducunt ad propositum.

Henricus quodlibeto 13. *quæst.* 7. *imaginatur tale exemplum ad propositum suum de motu Angeli, utpote si grave descenderet juxta aliquem murum, ubi nullam resistentiam haberet plus quam* Adnot.

in vacuo, vel ponatur, quod spatium sit vacuum, et imaginatur ibi tria ubi *sibi æqualia, ut A B C, non prius, inquit, erit in A, quam in B, nec in B, quam in C, nisi secundum imaginationem, non autem secundum rem seu durationem.*

Si enim vacuum posset cedere corpori ibi posito, et ita esse motus in vacuo, non esset intelligibile, quod grave esset in pluribus *ubi*, sibi æqualibus, sed prius in uno *ubi* quam in alio *ubi,* et prius in priori *ubi* quam in posteriori, et prius duratione una pars gravis esset in spatio quam alia pars.

Quod etiam ipse adducit de corpore, quod pertransit infinita *ubi* in tempore finito, propter hoc quod non est nisi in potentia in illis *ubi*, bene concludit quod tempus Angeli bene potest esse ex partibus finitis ejusdem quantitatis, et tamen in illo tempore potest pertransire spatium infinitum; sed non includit, quod in uno instanti possit pertransire tantum spatium, imo concludit oppositum, corpus enim ita pertransit totum spatium in aliquo tempore, quod in alia et alia parte temporis pertransit aliam et aliam partem spatii.

COMMENTARIUS

(a) *Hîc dicitur.* Hæc est opinio Thomæ *in* 1. *part. sum. quæst.* 13. *art.* 3. ubi sic dicit : Motus localis Angeli potest esse continuus et non continuus, et sic potest mensurari tempore continuo et tempore discreto. Continuitas enim temporis est ex continuitate motus, sed istud tempus, sive sit tempus continuum sive non, non est idem cum tempore quod mensurat motum cæli, et quo mensuratur omnia temporalia, quæ habent mutabilitatem ex motu cœli; motus enim Angeli non dependet ex motu cœli. Et respondendo ad tertium argumentum sic dicit: tempus autem motus Angeli potest esse non continuum, et sic Angelus in uno instanti potest esse in uno loco, et in alio instanti in alio loco, nullo tempore intermedio existente. Si autem tempus motus Angeli sit continuum, Angelus in toto tempore præcedenti ultimum *nunc*, variatur per infinita loca, sicut ipse ponit *in art.* 2.

1. Opinio Divi Thomæ.

Dicit etiam aliam conclusionem in corpore quæstionis quod non est possibile, ut aliquid in toto tempore præcedente quiescat in uno termino, et postea in ultimo instanti illius temporis sit in alio termino.

(b) *Alius Doctor dicit de isto tempore discreto* ; et est Henricus *quodlib.* 13. *q.* 7. qui vult quod Angelus possit moveri, et in instanti temporis continui, et in instanti temporis discreti; vult enim Henricus (ut supra patuit) quod inter duo instantia temporis discreti, cadat quasi quies media ipsius Angeli cum parte media temporis nostri, id est, quod instanti temporis discreti coexistunt instantia temporis nostri, et sicut inter duo instantia temporis nostri cadit tempus medium, ita vult quod inter instantia temporis discreti, cadat quies media coexistens tempori nostro medio. Et hoc ideo posuit, quia si instantia temporis discreti, quæ correspondent instantibus temporis nostri, essent omnino immediata, sequeretur quod sicut tempus discretum diceretur discretum, quia componeretur ex hujusmodi instantibus sibi immediantibus, quod etiam tempus nostrum esset discretum, quia instantia essent sibi immediata.

(c) Doctor arguit contra ibi : *Contra*

2. Scotus improbat opinionem Henric.

positionem. Ex quo enim Henricus vult, quod una operatio Angeli mensuretur uno *nunc* temporis discreti, et vult ibi, quod illud *nunc* coexistat de necessitate pluribus instantibus temporis nostri, et per consequens pluribus partibus temporis nostri, cum inter quæcumque duo instantia sit tempus medium, vult etiam Henricus quod illa duratio operationis sit ratio quietis in termino transitus subiti.

Contra arguit Doctor, quia ex quo probatum est supra, *scilicet dist.* 2. *quæst.* 4 *art.* 1. *hujus secundi*, quod una intellectio Angeli potest tantum durare per instans, ita quod coexistat tantum uni instanti temporis nostri; ergo illa duratio non erit ratio quietis in termino transitus subiti. Sequitur : *quare etiam necesse erit ponere Angelum post transitum subitum quiescere, non videtur aliqua ratio,* quia dixit Henricus quod quando Angelus transit subito de loco *A* ad locum *B*, non potest transire de loco *B* ad locum *C*, nisi quiescat prius in ipso *B*, et dicit Doctor quod non videtur ista necessitas, sed tantum fuga.

Quod etiam ipse adducit de corpore, quod pertransit infinita ubi *in tempore finito, propter hoc, quod non est nisi in potentia in illis ubi.* Si enim corpus pedale movetur per spatium bipedale, certum est quod pertransit infinita *ubi* in tempore finito, puta in medietate horæ; ergo a fortiori videtur quod Angelus possit pertransire illud spatium in aliquo instanti, ut arguit Henricus. Dicit Doctor ibi : *Bene concludit, quod tempus Angeli potest esse ex partibus finitis ejusdem quantitatis*, puta quod sit tempus unius diei, tunc tale tempus erit compositum ex viginti quatuor horis, quæ sunt partes ejusdem quantitatis, licet omnes partes illæ sint divisibiles in infinitum, et in illo tempore potest pertransire spatium infinitum, non in actu, sed in potentia, puta, quod in illo tempore potest pertransire spatium unius milliaris, quod spatium licet actu sit finitum, est tamen divisibile in partes infinitas, et sic est infinitum in potentia.

3. Improbat opin. D. Thomæ.

Improbata opinione Henrici, restat nunc improbare opinionem Thomæ, ubi Doctor contra duo principaliter arguit. Primo contra hoc quod dicit, Angelum moveri in instanti temporis discreti; et secundo contra hoc quod dicit, quod est necesse Angelum quiescentem in aliquo loco per aliquod tempus, etiam quiescere in ultimo instanti illius temporis, et post instans quietis movetur in instanti ad alium locum.

Contra primum arguit : *Contra primam positionem arguo,* etc. Si Angelus moveretur in instanti temporis discreti, tunc contradiceret sibimet, quia ex quo Angelus per ipsum est in loco per operationem, ut tenet *in prima parte sum. quæst.* 52. *art.* 1. *et* 2. puta per motionem alicujus corporis, et cum illa motio mensuretur tempore, vel instanti temporis nostri, sequitur quod motio, qua movet se localiter mensuretur eodem modo, cum istæ motiones sint locales et ejusdem rationis, et sic sibi contradiceret. Et licet Thomas *in prima parte sum. quæst.* 53. *art.* 3. *in corpore quæst.* sic dicat tempus, sive sit continuum sive non, scilicet quo mensuratur motus localis Angeli, non est idem cum tempore, quod mensurat motum cœli, etc. tamen quia motus localis quo aliquod corpus movetur ab Angelo, videtur simpliciter esse idem, vel saltem ejusdem rationis cum motu locali quo Angelus movetur, cum ipse non sit in loco, nec localiter moveatur, nisi per operationem transeuntem ; cum ergo tempus, quo mensuratur motus localis corporis

moti ab Angelo, mensuretur tempore nostro continuo, videtur quod etiam motus localis ipsius Angeli mensuretur tempore nostro continuo.

4. Opinio vera D. Thomæ.

Sequitur: *Si autem intelligat de operatione immanente,* ut supra patuit *præsenti dist. quæst.* 4. hic tamen adverte, quod Thomas expresse vult *in prima parte sum. quæst.* 10. *art.* 5. *respondeo ad primum argum. principale,* quod hujusmodi operationes mensurentur tempore, unde sic ait : *Ad primum dicendum quod creaturæ spirituales quantum ad affectiones et intelligentias, in quibus est successio, mensurantur tempore; quantum vero ad eorum* esse *naturale mensurantur ævo, sed quantum ad visionem gloriæ participant æternitatem* : hæc ille, nisi forte ipse Thomas in alio loco dicat ipsas mensurari ævo.Sed quidquid sit de hoc, parum refert, quia concedit quod Angeli sunt in loco per operationem transeuntem et non immanentem, et ex hoc reducit Thomam ad contradictionem.

Præterea ratio sua non videtur concludere. Hic Doctor arguit contra secundum principale, probando quod non sit necesse quiescens per horam, etiam quiescere in ultimo instanti illius horæ, si debeat moveri, ita quod si Angelus quieverit per totam horam in ultimo instanti illius horæ non poterit moveri, sed oportet illum quiescere in ultimo instanti. Contra hoc arguit Doctor, quia si sic, opus esset quiescere in ultimo instanti, tunc substantia panis, quiescente sub accidentibus in ultimo instanti prolationis verborum; et cum in illo instanti, sit etiam ibi corpus Christi (ut probatum est *in quarto, in materia de Eucharistia*) simul esset panis et corpus Christi, quod est falsum, et ideo Doctor dicit in quarto *ubi supra*, quod in ultimo instanti quo panis desinit esse sub accidentibus, in eodem corpus Christi incipit esse sub illis accidentibus.

Similiter cum aer quievit in esse tenebroso. Hic Doctor deducit ad aliud inconveniens, scilicet quod illuminatio aeris non fuerit in instanti, imo sequeretur quod aer simul esset sub tenebra et sub luce, puta si aer sit tenebrosus per totam noctem, et quiescit sub illa tenebra per totam noctem, et etiam in ultimo instanti illius, tunc alterum duorum sequeretur, vel quod illuminaretur in tempore immediato ad ultimum instans noctis, vel in ultimo instanti; si illuminaretur in instanti immediato ad ultimum instans noctis, instans esset immediatum instanti, quod est contra Philosophum 6. *Phys. t. com.*4. Si vero illuminaretur in ultimo instanti, ergo aer simul esset lucidus et tenebrosus; non autem dicimus, quod aer quiescit sub tenebra per aliquod tempus, et in ultimo instanti illius temporis in quo causatur lux desinit esse tenebra, ita quod non datur ultimum instans sui *esse*. 5.

Et si dicas, quod ista illuminatio est terminus motus localis, quo Sol fit præsens medio. Et cum motus localis fiat in tempore, ideo talis illuminatio fit in tempore,et sic non esset inconveniens aerem quiescere sub tenebra in ultimo instanti noctis.

Non datur ultimum instans sui esse.

Contra, ponatur Sol creatus de novo. Hic Doctor instat sic, quia si ponatur nunc medium dispositum, quod quiescat sub tenebra per totam noctem, et in ultimo instanti illius noctis creetur Sol optime dispositus circa tale medium, certum est quod in eodem instanti illuminabit medium, et sic non oportet recurrere ad motum Solis localem, ponendo quod creetur præsens medio in instanti ultimo.

Modo etiam licet cum ubi *terminan-*

te motum localem. Hic Doctor adhuc improbat illam responsionem, in qua dicitur quod illuminatio est terminus motus localis, quia terminus motus localis Solis est aliquod *ubi* de novo acquisitum, sed illuminatio medii quæ sequitur ad motum localem Solis, non est aliquod *ubi*, ut patet; ergo non est per se terminus motus localis, sed magis ipsa illuminatio dicitur terminus alterationis, quia aer alteratur recipiendo novam illuminationem.

6. Illuminatio est terminus alterationis.

Præterea si oportet Angelum, ubi dicit in ista littera, quod si oportet ipsum Angelum quiescentem in aliquo loco, puta per horam, quiescere in ultimo instanti illius horæ, et immediate post illud instans moveri localiter, sequitur quod nullo modo possit moveri, nec in tempore continuo, nec in tempore discreto, quia aut moveretur in instanti mediato ultimo instanti quietis, aut in instanti immediato. Non mediato, quia tunc inter duo instantia esset tempus discretum, correspondens tempori nostro, et opus esset ipsum quiescere per illud tempus, quod patet, quia tu dicis, quod tantum movetur in instanti mediato; ergo in tempore immediato quiescit, et ex alia parte dicis, quod quando quiescit in aliquo tempore, oportet ipsum quiescere in ultimo instanti illius temporis, ultimum autem instans istius temporis discreti immediati est hoc instans mediatum, et sic opus esset ipsum quiescere in instanti, et nunquam moveri. Si ergo opus esset quiescere per totum tempus, et in ultimo instanti illius, et in instanti mediato moveri, nunquam posset moveri, nec in tempore nostro, nec in instanti temporis nostri. Si autem illud instans est immediatum, aut correspondet instanti temporis nostri, et sic instantia temporis nostri erunt immediata; si autem tempus nostrum correspondet illi instanti immediato: ergo sequitur quod Angelus non possit moveri instantanee, quia illud instans per te, coexistit parti temporis nostri, in qua vel cum qua potest continue moveri vel quiescere.

7. Cajetanus nititur solvere argumenta Scoti.

Has tamen instantias, quas facit Doctor contra Thomam, videlicet contra secundum ejusdem dictum, quidam novus expositor *in prima parte Sancti Thom. quæst.* 53. *art.* 3. nititur solvere. Primo præmittit aliqua, et secundo respondet ad instantias. Quantum ad primum sic dicit: Sciendum est igitur, quod in toto tempore dupliciter distribui potest, primo in partes tantum, ut idem sit dicere in toto aliquo tempore, et in qualibet parte illius temporis. Secundo in partes, et in quocumque illius sunt; et sic idem est dicere, in toto aliquo tempore, et in qualibet parte, et in quolibet instanti illius. Et quamvis utroque modo propositio sit in usu, in proposito tamen in primo sensu a Philosophis et Theologis intelligitur, alioquin esset implicatio in adjecto dicere cum ex aqua fit ignis, in toto illo tempore est aqua, et in ultimo instanti est ignis. Et in hoc sensu constat primam opinionem dixisse, quod Angelus in toto aliquo tempore quiescit, et in ultimo illius instanti novum locum acquirit. Et quoniam realiter, et non apparenter S. Thomas intendit sibi contradicere, idcirco oportet dicere in eodem sensu distribui ly *in toto tempore*, ita quod controversia est, an ista propositio: A quiescit in aliquo toto tempore, id est, in qualibet parte alicujus temporis, et in ultimo instanti illius aliter se habeat, sit possibilis. Prima enim opinio reputavit eam possibilem, et super ipsam fundavit positionem suam, Sanctus Thomas vero reputat eam impossibilem, et hæc de primo.

8. Quoad secundum dicitur, quod hæc

propositio est vera, gratia materiæ, non autem gratia formæ, id est, non verificatur in omnibus terminis, sed in istis. Et declaratur utrumque, primo pars negativa, quia ex *esse* tale in aliquo tempore, non formaliter infertur esse etiam tale in ultimo instanti illius temporis, ista enim conditionalis non est necessaria : Si est homo in aliqua hora, ergo in termino illius horæ est homo, imo de facto apparet illius falsitas de hora mensurante ejus corruptionem. Evidens est autem ratio, quare non teneat formaliter, quia scilicet totum tempus præcedens suum terminum comparatur ad illud ut prius ad posterius, nec est necessarium quod si est tale in priori mensura, perseverare tale in posteriori. Pars vero affirmativa declaratur, advertendo, quod cum intentio S. Thomæ sit tractare de naturis, et naturaliter competentibus ipsis Angelis tam secundum statum naturæ quam genere, non est hîc sermo de possibili aut impossibili Logico et respectu potentiæ divinæ, sed de possibili Philosophico, in quo attenditur quid rei ordini congruat seclusis miraculis, non quid Deus possit ; et hoc semper est attendendum in scrutandis rerum naturis sectantibus S. Thomæ doctrinam. Dicitur
Nota. ergo, quod impossibile est secundum ordinem rerum naturalium aliquid habere *esse* quietum in toto aliquo tempore, et in fine illius aliter se habere, quoniam omne factum esset in ratione termini *ad quem*, seu omnis terminus præceditur secundum naturæ cursum ab aliquo fieri. Habet enim hoc rerum ordo, experientia teste, ut nihil novum tam repente fiat per se, quin aliqua præcesserit via ducens ad illum terminum ; et propterea cum habere aliquid *esse* sub quiete non sit via ad alteritatem, sive acquisitivam sive deperditivam, sed habere illud *esse* in motu, quia hoc est acquirere vel perdere, consequens est ut quiescens in aliquo toto tempore, in termino illius eodem modo se habeat, alioquin venisset ad terminum ad quem non præcessisset. Quod autem in termino aliter se habet, quam prius præcedente motu ad terminum pervenit.

Ad instantias autem adductas contra 9.
propositionem sic intellectam, facile patet ex dictis responsio. Quod enim adducitur de transubstantiatione dupliciter deficit : Primo, quia illud non est naturale, sed miraculosum valde ac per se ad potentiam Dei spectat. Secundo in hoc, quod transubstantiatio nullam habet quietem oppositam, nisi abuti velimus vocabulis, cum nec motus ipsa sit.

Ad secundam instantiam de illuminatione, dicitur quod illuminatio est terminus motus localis. Et ad objectiones contra hoc, respondendo ad primam, dico quod quamvis illuminatio absolute per accidens terminet motum localem, quoniam scimus partes propinquas corpori solari perpetui esse luminis nullo accessu vel recessu Solis ab eis concurrente, tamen illuminatio nova, de qua tantum præsens potest esse sermo ad propositum, per se est terminus motus localis; non per se primo, sed per se secundo secundum naturæ cursum. Et ex hoc patet responsio ad secundum, quia scilicet non est ad propositum, quia de Dei potentia, non de naturæ cursu loquitur.

Ad tertiam vero dicitur, quod quam- 10.
vis aer quiescat secundum *esse* absolutum in toto tempore præcedente præsentiam Solis, non tamen quiescit secundum *esse* relativum, quia continue aliter et aliter se habet ad Solem, secundum *esse* propinquum vel distans, quia ad relationem non est per se motus, ut dicitur 5. *Phys.* Sed context. 10. et 7. Physic. context. 21.
aliquid potest aliter se continue habere secundum *esse* relativum propter motum

non in se, sed in alio ad ipsum habente ordinem aliquem, ideo stat quod aer non quiescat sub tenebra nec moveatur, sed habens eam continue, aliter se habeat propter motum alterius secundum *esse* respectivum ducens ad exclusionem tenebræ, et acquisitionem luminis. Et utrumque horum ponitur satis rationabiliter. Nam quia ad relationem non est motus, ergo nec quies, quoniam circa idem habent fieri, sed loco motus est aliter se habere, et loco quietis eodem modo se habere. Et quia privatio luminis, scilicet tenebra, non radicatur in aliqua forma contraria lumini, sed in relatione distantiæ seu absentiæ inter diaphanum et lucens, consequens est quod aer absque motu in se aliter se habet continue secundum *esse* tenebrosum consecutive, ex hoc quod aliter se habet continue secundum esse propinquum ad Solem per motum ipsius Solis.

Tertia deinde instantia multipliciter deficit, non intelligens mentem S. Thomæ loquentis de propria mensura motus Angelici, et de aliter vel eodem modo se habere in ultimo instanti in ratione termini *ad quem,* et non qualitercumque, et de motu, non per acquisitionem simplicem ipsius termini, sed ut exposuimus in titulo. Unde instantia illa æquivocat, primo de motu Angeli, intendens *motus* nomine termini acquisitionem; secundo conveniendo etiam secum vocabulo, dico quod Angelus potest in ultimo instanti temporis alicujus esse in aliquo loco, et ut in termino *ad quem,* et ut in principio motus, quia potest postquam nusquam fuit, in uno instanti sui temporis coexistenti ultimo instanti alicujus horæ applicare se loco. Tunc enim in tota hora nusquam fuit, et in ultimo est hoc, quod apud S. Thomam non est *moveri*, sed *mutatum esse*; ut in termino vero *ad quem,* quia potest Angelus in duobus instantibus sui temporis immediatis diversis locis successive se applicare, ita qaod illa duo instantia coexistant uni horæ, sic quod secundum coexistat ultimo instanti horæ, et primum toti tempori præcedenti.

11. Iste novus expositor antequam respondeat ad instantias Doctoris, multa dicit quæ non videntur sic esse vera, ut ipse asserit. Et primo cum dicit, quod hæc distinctio est in usu, scilicet moveri in toto aliquo tempore, potest exponi dupliciter, prout idem est, quod in qualibet parte illius temporis, excludendo instantia. Secundo in qualibet parte temporis, et in quolibet illius includendo instantia temporis. In secundo modo, nec est de rigore sermonis, nec communiter in usu, patet, quia cum dico, movetur in aliquo tempore, puta in aliqua hora, non potest intelligi nisi de qualibet parte illius, quia verum est quod data quacumque parte horæ, mobile movetur; sed nullo modo potest exponi, quod moveatur in quolibet illius horæ, accipiendo ly *quolibet* etiam pro instanti, quia tunc sequeretur quod in quolibet instanti illius horæ moveretur, quod est impossibile, cum motus non fiat in instanti. Et hoc est quol intendit etiam Aristoteles 3. *Phys. text. com.* 1. ubi vult, quod illud quod movetur secundum se primo, intelligatur moveri secundum quamlibet partem ejus; accipiuntur ibi partes tantum divisibiles, non autem indivisibiles, patet, quia indivisibile non movetur super aliquod spatium, ut patet per Aristotelem 6. *Physic. text. com.* 7. Ista etiam expositio est contra Philosophum 6. *Phys tert.c.* 11. ubi vult quod quidquid movetur in aliquo tempore primo, movetur in quolibet illius temporis, id est, in qualibet parte temporis illius; et patet, quod nullo modo potest exponi de instanti, cum sit simpliciter impossibile aliquid

posse moveri in instanti, quod tamen sequeretur, si ille secundus modus esset verus et in usu.

12\. Secundo dicit iste, quod propositio Thomæ est tantum vera gratia materiæ, non autem gratia formæ, cum non sit in omnibus vera ista, scilicet propositio quiescens in aliquo tempore non potest aliter se habere in ultimo instanti illius temporis; et dat instantiam iste contra illam propositionem, quia sequitur, homo est in aliqua hora, et tamen non sequitur quod in ultimo instanti illius horæ sit, ponendo quod in fine illius horæ sequatur corruptio, quia tunc daretur ultimum instans sui *esse*. Quamvis hoc sit bene dictum, forte tamen non est sic ad mentem Thomæ ubi ipse dicit, nam Thomas *in prima part. q.* 53. *art.* 3 sic dicit: *de ratione enim quietis est, quod quiescens non aliter se habeat nunc et prius, et ideo in quolibet nunc temporis mensurantis quietem, quiescens est in eodem, et in primo, et in medio, et in ultimo.* Et parum infra: *patet, quod quiescere in toto tempore in aliquo, puta in albedine, est esse in illo in quolibet instanti illius temporis; unde non est possibile, ut aliquid in tempore præcedente quiescat in uno termino, et postea in ultimo instanti illius temporis sit in alio termino.* Hæc Thomas. Ex qua littera patet expresse, quod illa propositio est vera apud Thomam non tantum de materia, sed etiam de forma, nisi extorqueatur littera. Et quod dicit etiam iste expositor ad mentem Thomæ, quod si aliquid est tale in priori mensura, non est necessarium perseverare tale in posteriori mensura, si accipit posteriorem mensuram pro ultimo instanti prioris mensuræ; hoc patet expresse esse contra positionem Thomæ dicentis, quiescere in toto tempore in aliquo, puta in albedine, est esse in illo in quolibet instanti illius temporis. Si autem accipit posteriorem mensuram pro tempore mediate sequenti ultimum instans prioris mensuræ, tunc propositio est vera ad mentem Thomæ, sed tunc propositio est contra ipsum exponentem, quia ipse vult quod non sit necesse quiescere in ultimo instanti prioris mensuræ, ut patet ex dictis ejus.

Cajet. non recte percipit mentem D. Thomæ.

13\. Tertio dicit iste ad mentem Thomæ, quod via naturali non est possibile, quod quiescens in aliquo toto tempore in ultimo instanti illius temporis aliter se habeat, quia omne *factum esse* in ratione termini *ad quem*, seu omnis terminus præceditur secundum cursum ab aliquo *fieri*. Hoc dictum potest habere ultimum sensum: Primo quod quiescens sub aliqua forma, puta per horam in ultimo instanti illius horæ non potest esse sub forma opposita; et hic sensus est manifeste falsus, præcipue tenendo etiam secundum eos, quod forma substantialis acquiratur in instanti: et similiter in instanti deperdatur, tunc sic: materia existens sub forma ligni quiescit in aliquo toto tempore, et tamen in ultimo instanti illius temporis non quiescit sub illo, patet, quia in illo ultimo instanti fit sub forma ignis, nam in permanentibus datur primum instans sui *non esse*, et sic ista est vera in ultimo instanti illius temporis; materia ligni non est sub forma ligni, et sic desinit esse; patet ergo, quod etiam secundum cursum naturæ, in ultimo instanti illius temporis fit sub forma ignis. Secundus sensus potest esse, quod quiescens sub aliqua forma substantiali est sub dispositionibus facientibus pro tali forma in aliquo toto tempore, puta per idem, in ultimo instanti illius temporis non potest esse sub forma opposita; et hic sensus est verus, quia in ultimo instanti illius temporis non deperduntur accidentia facientia pro tali forma, sed in tempore immediato ad instans quietis in-

cipit moveri, deperdendo illa, sed tunc nihil est ad propositum, quia sunt multa agentia perfecta naturalia, quæ statim inducunt formas in subjecto disposito, ut patet de Sole illuminante medium. Pono etiam, quod detur aliquod subjectum ultimate dispositum, quod quieverit per horam sub forma *A*, certum est quod agens dispositum et præsens, si est vincens ipsum subjectum, in ultimo instanti illius horæ inducet formam oppositam, et tunc subjectum in illo ultimo instanti non quiescit sub forma priori, sed aliter se habebit.

14. Præterea, pono quod intellectus, puta Angeli, quiescat sub intellectione *A*, per horam, certum est quod in ultimo instanti illius horæ erit sub alia intellectione. Patet secundum istum expositorem *in prima parte summæ quæst.* 10. *art.* 1. ubi sic dicit: Illæ, scilicet operationes cum sint immediate sibi invicem succedentes et instantaneæ secundum se, quia quælibet est tota simul, etc. Nec oportet ipsum recurrere ad instantia temporis discreti, quia tunc pono casum, quod intellectio Angeli mensuretur instanti temporis discreti, quod correspondeat tempori nostro unius horæ, et post sit sub alia intellectione in alio instanti temporis discreti: quæro tunc, aut illud secundum instans correspondet ultimo instanti temporis nostri, et tunc habetur propositum; aut correspondet alii instanti immediato priori instanti temporis, et tunc unum instans temporis nostri esset immediatum alteri instanti, quod est contra Philosophum 6. *Physic. text. com.* 4. aut correspondet tempori immediate sequenti, ergo non videtur talis operatio acquiri instantanee, ut ipse dicit. Sequitur ergo quod ista propositio, etiam secundum cursum naturæ, non sit vera, scilicet quiescens in aliquo toto tempore, in ultimo instanti illius temporis non potest aliter se habere.

Ultimo loco ostendo, quod responsiones datæ ad instantias Doctoris minime evacuent illas. Et patet de prima responsione de pane transubstantiato, ubi dicit ipse quod est per miraculum; hoc non videtur ad propositum, quia saltem forma substantialis panis in ultimo instanti suæ quietis potest desinere esse per introductionem alterius formæ, ut supra dixi, et sic in ultimo instanti quietis materia talis formæ aliter se habebit. Patet etiam, ponendo quod materia panis quieverit sub forma panis, quæ determinet sibi aliquem gradum accidentis, certum est quod in aliquo ultimo instanti quietis panis sub tali gradu poterit desinere esse, tenendo quod tantum sit ibi unus gradus accidentis, de quo *in.* 4. *dist.* 12. Dico etiam, quod hic non oportet se restringere ad miraculum, cum Thomas absolute dicat, quod quiescens in aliquo toto tempore in ultimo instanti illius temporis, non potest aliter se habere, ut supra patuit. Et quod dicit post, quod transubstantiatio nullam habet quietem oppositam, nisi abuti velimus vocabulis, cum nec motus ipsa sit. Patet hanc responsionem parum valere, quia pono quod *A*, quiescat sub albedine per horam, et in aliquo ultimo instanti deperdatur, certum est quod *A*, ut est sub albedine per horam, vere quiescit, quia talis quies opponitur motui præcedenti, quo albedo successive acquiri potuit in ipso *A*; nec est necesse, quod quies opponatur motui sequenti, sicut etiam dicimus, quod mobile *A*, quiescit in aliquo loco per horam, illa quies sumitur, prout opponitur motui præcedenti, non autem motui sequenti, et si aliquando possit sumi, ut opponitur motui sequenti, non tamen est simpliciter necesse. Sed dico in proposito, quod substantia panis 15.

dicitur quiescere sub accidentibus, ut quies opponitur motui præcedenti, quo illa accidentia acquiri potuerunt in ipso *A*, et sic non est necesse quod opponatur alicui motui sequenti. Dico etiam, quod aliquid, puta *A*, potest dici vere quiescere in aliquo tempore, puta sub albedine, quæ licet in instanti per casum corrumpatur, tamen est apta nata deperdi successive, et per motum, sic est in proposito; quamvis substantia panis in transubstantiatione desinat esse in ultimo instanti quietis sub illis accidentibus, quia tamen illa accidentia nata sunt deperdi per motum, ideo substantia panis in aliquo tempore quiescebat sub illis accidentibus.

16. Illuminatio non est terminus motus localis.

Ad aliud de lumine, cum primo dicit, quod illuminatio est terminus motus localis, hoc patet manifeste falsum, quia terminus motus localis est tantum ipsum *ubi*, ut patet 5. *Physic.* illuminatio vero, sive lumen receptum in aere non est aliquod *ubi*, ut patet. Et licet per motum localem Solis quo fit præsens aeri nostro, sequatur illuminatio aeris, non tamen talis illuminatio potest dici terminus motus localis per se, nec primo, nec non primo, patet, quia tale lumen immediate causatur a Sole vel a luce in ipso medio. Et quod dicit, quod si Sol crearetur de novo, quod hoc esset miraculum, certe hæc est una fuga, quia et si aliquid fiat per miraculum, tamen ipso posito, posset naturaliter agere, ut patet de cæco illuminato per miraculum, qui postea naturaliter videt; sic in proposito, posito quod aer quiescat sub tenebra per diem, et in ultimo instanti illius diei creetur Sol, patet quod in illo instanti illuminabitur aer; ergo in illo ultimo instanti aliter se habebit.

Et quod dicit post, quod aer non dicitur quiescere sub tenebra, quia semper habet alium et alium respectum ad Solem, pro quanto Sol continue magis ac magis sibi appropinquat, et quia fit sub alio et alio respectu, ideo non quiescit sub tenebra.

Hæc responsio ab omni experientia est aliena.

Hæc responsio est nimis absona et ab omni experientia aliena, quia tunc sequeretur quod quiescens sub frigiditate, puta per horam, diceretur non quiescere, quia continue mutatur sub alio et alio respectu, puta si ignis sit distans per milliare, et continue appropinquet frigido, tunc frigidum semper erit alio et alio respectu, pro quanto ignis corruptivus frigiditatis magis ac magis appropinquat, et sic vere quiescens sub frigiditate non quiesceret; nam tamdiu *A* quiescit sub albedine ut octo, quamdiu habet albedinem ut octo, et non dicitur non quiescere sub albedine per quemcumque novum respectum sibi advenientem. Sic dico in proposito, quod aer tamdiu quiescit sub tenebra, quamdiu stat sub illa, quamvis continue aliter et aliter se habeat, secundum alium et alium respectum ad Solem appropinquantem. Et quod dicit iste, quod tenebra non radicatur in aliqua forma contraria lumini, sed radicatur in relatione distantiæ ipsius aeris ad Solem, hoc mirum videtur, quia cum tenebra sit privatio luminis, et privatio sit in subjecto apto nato, si talis privatio radicatur in tali relatione, ergo talis relatio erit apta nata recipere lumen; sed talis relatio non fundatur nisi in aere, ut distante a lumine, ergo non posset esse ibi lumen, nisi ut in distante.

Et quod dicit ad ultimam instantiam Doctoris contra Thomam, quod tunc Angelus non posset moveri, nec motu continuo, nec motu discreto, patet quod talis responsio nullo modo evacuet instantiam Doctoris, ut patet diligenter intuenti illam. Et quod dicit iste, quod Angelus potest in ultimo instanti temporis alicujus esse in aliquo loco, quia postquam nus- 17.

quam fuit in uno instanti sui temporis coexistenti ultimo instanti alicujus horæ applicare se loco, tunc enim in tota hora nusquam fuit, et in ultimo instanti illius est hîc. Quamvis hoc possit forte esse verum in se, tamen est contra ipsum, et contra magistrum suum. Contra ipsum, patet, quia ipse diceret, quod quiescens sub privatione alicujus formæ per horam in ultimo instanti illius horæ non posset incipere esse sub tali forma, nec posset aliter se habere; ponendo enim quod Franciscus sit extra totum universum, et per consequens nusquam sit, et ibi quiescat per diem, haberet dicere quod in ultimo instanti illius diei non posset se facere præsentem alicui loco circumscriptivo, sed in tempore post illud ultimum instans. Sic in proposito, si ponatur Angelum nusquam esse per horam, non videtur secundum eum, quod in ultimo instanti illius horæ possit aliter se habere, cum non sit major ratio de Angelo quiescente in aliquo loco per horam, et de Angelo quiescente nusquam per horam, sicut nec de subjecto quiescente sub albedine per horam, quod postea sit sub nigredine, et de ipso quiescente per horam sub sola privatione nigredinis, quia neutro modo in ultimo instanti illius quietis poterit aliter se habere, et sic patet improbatio hujusmodi novi expositoris.

18. Apparens contradictio in dictis Doctoris. Ultra prædicta adduco unam instantiam contra unum dictum Doctoris, quia ipse dixit quod quiescens, puta sub tenebra per horam, in ultimo instanti illius horæ fit sub lumine; in hoc videtur sibi contradicere, quia supra *in q.* 9. de motu Angelorum, ubi loquitur de motibus concurrentibus, dicit ipse quod quiescens sub calore, puta per horam, quiescit in ultimo instanti illius horæ, ita quod datur ultimum instans immutationis sive quietis, ut ibi exposui, et tamen in hoc videtur Doctor improbare Thomam.

Solutio contradictionis. Dico quod non est simile, quia Doctor ibi vult, quod in corruptione formæ substantialis, quæ corrumpitur in instanti, quod non datur ultimum instans suæ quietis, quia tunc hæc esset vera, forma substantialis in ultimo instanti est, et immediate post hoc non erit; tunc quæro, aut in instanti immediato non erit, et tunc instans esset immediatum instanti; aut in tempore immediato ad illud instans non erit, et tunc sequuntur duo inconvenientia: Primum, quod corrumpetur talis forma in tempore; secundum, quod forma opposita non introducetur in instanti; diceretur ergo, quod in ultimo instanti desineret esse, et in eodem quo desinit esse, alia introducitur; Thomas vero dicit, quod quiescens in aliquo tempore, quiescit in ultimo instanti illius temporis. Et quod adducitur de Doctore de motibus concurrentibus, dico quod aliud est propositionem esse universaliter veram, et aliud tantum particulariter. Si Thomas intelligat universaliter, quo quiescens in aliquo toto tempore, de necessitate quiescit in ultimo instanti illius temporis, est universaliter falsa, ut supra patuit per multas instantias. Si vero intelligat ipsam esse veram in motu alterationis et augmentationis, et hujusmodi, propositio poterit esse vera, quia tales formæ non possunt haberi nisi per motum, et sic quiescens sub caliditate per horam, in ultimo instanti illius horæ quiescit, et post illud instans in tempore immediato incipit moveri ad frigiditatem, non enim in ultimo instanti illius horæ potest moveri ad frigiditatem, quia tunc motus fieret in instanti, sed tantum in tempore immediato; et sic intelligit Doctor, quod ubi concurrunt duo motus scilicet intensionis et remissionis, quod quiescens sub forma remittenda in

aliquo toto tempore, necessario quiescit in ultimo instanti illius temporis, et hoc prolixe expositum est *supra q.* 9.

SCHOLIUM.

Rejicit tempus discretum ut superfluum, et sic ait motum Angeli mensurandum tempore communi. Et ad quæst. resolvit contra Henricum, Angelum non posse se movere in instanti, ita ut simul *ubi* intermedia occupet, bene tamen, si talia *ubi* intermedia non occupet, de quo quæst. seq.

5. Prima et 8. Physic. Dico ergo ad quæstionem, (a) quod quia pluralitas, non est ponenda sine necessitate, et non est necessitas, quare debeat poni tempus discretum mensurans motum Angeli, nam quidquid salvatur per illud tempus discretum, salvabitur etiam per tempus continuum in communi, sicut enim oportet eos dicere, quod si transeat in instanti, non potest immediate habere alium transitum instantaneum, ita potest poni si transeat instantanee in instanti temporis continui, ita quod licet post illud instans possit habere motum continuum in tempore habito, non tamen potest habere transitum instantaneum immediatum; non ergo est inconveniens ponere Angelum, inquantum participat conditionem corporalem, id est, quæ potest esse ejusdem rationis aliquo modo in ipso, et etiam in corpore, quod etiam participet mensuram corporis aliquo modo. Inquantum autem movetur localiter, participat *ubi,* quod est conditio, et passio corporalis aliquo modo ejudem rationis in ipso et in corpore; ergo etiam potest mensurari mensura primi corporis moti.

Tempus discretum rejicit ut superfluum

Et si objicias (b) quod potest moveri stante cœlo; ergo non oportet motum ejus esse in tempore.

Respondeo, (c) ita stante cœlo, poterit Petrus post resurrectionem ambulare, et tamen ista ambulatio non fingetur esse in tempore quodam alio a communi tempore nostro continuo. Similiter etiam non existente primo motu cœli, mensuratur quidem quies ipsius motus cœli potentialiter (sicut dictum est prius) tempore illo quo motus primus mensuraretur, si esset positive et actualiter, et in illo tempore potentiali potest mensurari motus alius tunc actualiter existens, ita quod non est necesse mensuratum a motu primi cœli dependere in *esse,* vel essentia a motu illo, sicut fuit motus sub tempore Josue, stante cœlo, quia mensuratio ista quanti per quantum, ut æqualis per æquale, non est per aliquid, a quo mensuratum essentialiter dependeat, sicut est mensuris quidditativis, sed tantum sufficit, quod motus iste, quando est, possit distincte cognosci secundum quantitatem suam ex cognitione distincta temporis, et hoc vel actualis vel potentialis; et ita dico, quod quando iste motus cœli non erit, poterit tamen alius motus mensurari per tempus hujus motus primi cœli, inquantum scilicet motus ille posset fieri cum tanta parte illius motus si esset, et nunc est cum tanta parte quietis cum quanta pars motus posset esse.

August. 2. Confessionum.

q. 4. hujus dist.

Cap. 10.

Cessante motu cœli movebuntur homines.

(d) Hoc ergo supposito, quod non est necesse ponere pro motu 6.

Angeli aliam mensuram a tempore communi, cum quæritur, utrum possit mutare vel moveri in instanti? Dico, quod dupliciter potest intelligi mutatio, et potest dici duplex mutatio: Una includens realitatem motus; alia præcise includens realitatem termini motus.

Exemplum hujus est, quod istud mutatur ab *A ubi* usque ad *B ubi*, potest intelligi dupliciter: Vel quod simul habeat omnia *ubi* intermedia, sicut haberet, si præcise moveretur successive; vel quod illa mutatione præcise haberet ultimum *ubi*, sicut haberet, si illa mutatio esset ultimus terminus motus. Primo modo contradicendo secundæ opinioni, non video qualiter Angelus virtute naturali potest mutari vel moveri in instanti, quia non videtur quod virtute sua naturali potest habere plura *ubi* æqualia.

Secundo modo, non videtur inconveniens, quin posset mutari in instanti, quia quod terminus motus non statim inducatur, hoc est ex imperfectione virtutis ipsius moventis, quæ imperfectio non est attribuenda Angelo, nisi aliqua necessitas appareret, quia dignificanda est natura, quantum apparentia permittunt.

7. Phys. c. 56. 2. de Generat. c. 59. (c) Ad argumentum in oppositum dico, quod illa consequentia Philosophi tenet ex hoc, quod in antecedente includitur mensuram esse divisibilem per hoc, quod ponitur in eo. In quacumque autem mensura divisibili potest aliqua virtus aliquid facere, major potest facere in minori; sed in isto antecedente, Angelus mutatur in indivisibili, non includitur esse divisibile. Hæc igitur consequentia: movetur in instanti, igitur aliquid potest moveri in minori, tenet non tantum ex propositionibus veris et ex natura rei, sed ex aliqua falsa, quæ includitur in illo antecedente, est enim ista vera ex natura rei, quidquid causat aliqua virtus in mensura divisibili, major virtus potest hoc causare in mensura minori; sed minor, quæ erit ibi sumenda sub illa majori vera, non est vera ex natura rei, sed tantum ex hypothesi ista, videlicet quod motus est in instanti. Si autem dicatur Angelum mutari in instanti, et per hoc debeat inferri, quod aliqua virtus debeat ipsum mutare in minori quam in instanti; minor, quæ ibi erit sumenda sub majori illa vera, non erit vera ex natura rei, nec ex hypothesi, et ideo consequentia non valet. Et ex hoc patet, quod multæ consequentiæ enthymematicæ tenent non præcise virtute alicujus veræ subintellectæ, sed quandoque virtute alicujus falsæ subintellectæ, dum tamen includatur in antecedente.

COMMENTARIUS.

(a) *Dico ergo ad quæstionem*, etc. Hic Doctor probat, quod non est necesse ponere tempus discretum, vel instans temporis discreti mensurans motum localem Angeli, quia ita æque bene potest salvari talis mensura per tempus continuum in communi. Sicut enim oportet eos dicere, quod si transeat in instanti, non potest immediate habere alium transitum, ita quod si Angelus instantanee transit ad unum 19. Primo Phys. context. 50. et 3. de anim. context. 60. et 8. phys. context. 48.

locum, non potest postea immediate et instantanee transire ad alium locum, ita potest poni, si transeat instantanee in instanti temporis continui, ita quod licet post illud instans possit habere motum continuum in tempore habito, non tamen potest habere transitum instantaneum immediatum ; non ergo est inconveniens ponere Angelum inquantum participat conditionem corporalem, id est, quæ potest esse ejusdem rationis aliquomodo in ipso et etiam in corpore, quod etiam participet mensuram corporis aliquomodo. Inquantum autem movetur localiter participat *ubi*, quod est conditio et passio corporalis aliquo modo ejusdem rationis in ipso et in corpore, quia sicut corpus acquirit *ubi* motu continuo, ita et Angelus, ut supra patuit *in* 9. *q.* et sicut corpus fit præsens per motum tali spatio, ita et Angelus, licet in hoc differant, quia corpus est in loco circumscriptive, Angelus vero tantum definitive ; cum ergo illi motus sint similes, et quasi ejusdem rationis, sequitur quod sicut motus localis corporis mensuratur tempore communi, ita et motus localis Angeli.

20. (b) *Et si objicias, quod Angelus potest moveri stante cœlo, ergo non oportet motum ejus esse in tempore* communi, sive mensurari tempore communi, quod tempus commune est primo mensura motus primi mobilis.

Tempus nostrum est duplex.

(c) *Respondeo, ita stante cœlo*, etc. Nota in ista littera singulare dictum, scilicet quod tempus nostrum est duplex, et est illud quod mensurat motum primi mobilis, quia motus est causa temporis, ut patet 4. *Physic. t. c.* 99. *et* 109. Et tempus potentiale, et est illud quod mensuret quietem primi mobilis, quia dicimus quod quando quiescit, puta per imaginationem nostram per horam, si motum fuisset per illam horam, tantum motum perfecisset ; et quia tantus motus actualis mensuratur tanto tempore actuali, ideo dicimus quod tempus potentiale mensurat quietem. Et sicut alias visum est, quod motus universalis sive primi mobilis est quodammodo mensura omnium motuum particularium, ita tempus mensurans illum motum erit mensura extrinseca motuum particularium, sed intrinseca motus universalis, sic dico de tempore potentiali, quod erit mensura intrinseca quietis primi mobilis modo præexposito, et extrinseca motus et quietis particularis.

Mutatio potest intelligi dupliciter.

(d) *Hoc ergo supposito*. Respondet quod talis mutatio potest dupliciter intelligi, vel quod includat totam realitatem motus, vel quod præcise includat realitatem termini motus. Exemplum primi, si *A*, ab *ubi B* moveatur usque ad *ubi C*, inter quæ duo *ubi* sint mille *ubi*, sic quod possit instantanee moveri a *B* ad *C*, ita quod habeat omnia illa *ubi* intermedia. Exemplum secundi, puta, quod a *B* immediate fiat in *C*, non transeundo *ubi* intermedia sive non simul habendo illa. Primo modo contradicendo secundæ opinioni, non video qualiter Angelus virtute naturali possit moveri in instanti, quia non videtur quod virtute sua naturali possit habere plura *ubi* æqualia, sed secundo modo, non videtur inconveniens, etc.

21. Littera est satis obscura.

(e) *Ad argumentum in oppositum dico*. Quia ista littera est satis obscura, ut clarius intelligatur, notanda sunt aliqua. Primo præmittendo unum argumentum : Quæcumque virtus potest movere *A* in aliqua mensura divisibili, puta in hora, major unitas potest movere in minori mensura ; sed Angelus per te potest movere seipsum vel aliquid aliud in instanti, ergo major virtus, puta infinita, poterit movere in minori mensura, quam sit mensura instantis. Consequens est contra Aristotelem ubi supra. Secundo nota, quod major pro-

positio est vera ex natura rei, et sequitur ex illa majori, quod si potest aliqua virtus movere in aliqua mensura divisibili, quod maxima virtus poterit movere in minima mensura indivisibilis, scilicet in instanti ; ista autem propositio : *aliqua virtus potest movere in instanti*, non est vera ex natura rei, sed tantum ex suppositione, scilicet supposito quod motus posset fieri in instanti, cum tamen fiat in tempore, ut patet. Dicit ergo Doctor quod si major virtus movet in tempore, ergo maxima movet in instanti ; quod ista consequentia est vera, supposito quod motus possit fieri in instanti ; major ergo primi syllogismi est vera ex natura rei ; et si addatur ista minor illi majori : *Sed virtus Angeli potest movere in instanti*, ista minor est vera ex suppositione ; ergo virtus infinita posset movere in minori mensura quam in instanti, conlusio falsa. Dico quod non est mirum, quod sequatur conclusio falsa ex minori simpliciter falsa, et hoc est quod dicit Doctor. Consequentia Aristotelis est ista : si major virtus movet in tempore ; ergo maxima movet in instanti.

An virtus Angeli pos. moveri in instanti.

In antecedente, puta Aristotelis, *includitur mensuram esse divisibilem, per hoc quod ponitur in eo*, supple in antecedente. Sequitur : *In quacumque autem mensura divisibili potest aliqua virtus aliquid facere, major potest facere in minori*, et sic bene sequitur, quod maxima virtus poterit facere in instanti, quod instans est minima mensura ; et hoc quia mensura in antecedente est divisibilis semper, sequitur quod major virtus poterit facere in minori mensura, et maxima in indivisibili.

22. Sequitur : *sed in isto antecedente Angelus mutatur in indivisibili, non includitur esse divisibile,* quia si arguatur sic, virtus ut octo potest mutari in instanti ; ergo major virtus potest mutari in minori mensura, non sequitur, quia mensura in antecedente est omnino indivisibilis.

Sequitur : *Hæc igitur consequentia*, etc. Declarat Doctor majorem inclusam in ista consequentia : si aliqua virtus movet in instanti ; ergo major potest moveri in minori. Et hæc consequentia tenet in virtute hujus majoris vere ex natura rei, scilicet *quidquid causat aliqua virtus in mensura divisibili, major virtus potest causare in mensura minori. Sed minor, quæ erit ibi sumenda sub illa majore vera, non est vera ex natura rei, sed tantum ex hypothesi ista, scilicet quod motus est in instanti ;* sed ex ista minore falsa, scilicet sed Angelus movet in instanti, sequitur ista conclusio falsa ; ergo major virtus movet in minori quam in instanti. Sequitur :

Si autem dicatur Angelum mutari in instanti. Dicit Doctor hic, si loquamur 23.
modo de mutatione quæ fit in instanti, et non de motu qui fit in tempore, et arguatur sic : Angelus mutat aliquid in instanti ; ergo major virtus mutat in minori mensura. Dicit Doctor infra ibi : *minor, quæ ibi erit sumenda sub majori illa vera*, illa major est illa, quæ est posita in principio syllogismi. Sequitur : *non erit vera ex natura rei, nec ex hypothesi,* nam sub illa majori possem facere duas majores. Primo istam : sed Angelus movet in instanti, quæ est vera tantum ex hypothesi, et tunc sequitur quod sicut motus est divisibilis, ita mensura illa instantanea est divisibilis, quia mensura et mensuratum sunt unigenea, et ideo bene sequitur ista conclusio falsa ; ergo infinita virtus potest movere in minori quam in instanti. Secunda minor est ista : sed Angelus potest mutare aliquid in instanti, ita quod sit ibi tantum mutatio indivisibilis, quia in majori accipitur mensura divisibilis, in minori etiam accipitur divisi-

bilis, et hæc minor est falsa ex natura rei, scilicet mutatio mensuretur instanti divisibili, et etiam ex hypothesi, quia non supponitur mutationem mensurari mensura divisibili ; et sic non sequitur conclusio vera, nec ex natura rei, nec ex hypothesi, scilicet ergo virtus infinita potest aliquid mutare mutatione proprie dicta, in minori mensura quam in instanti.

24. Sequitur : *Et ex hoc patet, quod multæ consequentiæ enthymematicæ* (ut ista consequentia : aliquid movet in instanti, ergo major virtus movet in minori) *tenent non præcise virtute alicujus veræ subintellectæ*, puta istius : quidquid movet aliqua virtus in mensura divisibili, major virtus potest movere in minori. *Sed quandocumque virtute alicujus falsæ subintellectæ*, puta istius : sed Angelus movet aliquod in instanti, ergo major virtus in minori mensura. Sequitur : *dum tamen includatur in illo antecedente*, supple illa minor, nam in isto antecedente : Quidquid potest movere aliqua virtus in mensura divisibili, major virtus potest movere in minori, includitur quod motus possit fieri in instanti, quæ est minor ; et patet, quia si major virtus in minori mensura potest movere, maxima poterit movere in instanti. Et ideo nota, quæ dicit Doctor *in primo*, *dist.* 2. *q.* 1. glossando dictum Aristotelis 8. *Phys. t.* 79. quod si esset virtus infinita moveret in non tempore, quia major virtus movet in minori tempore ; ergo infinita movebit in non tempore. Vide ibi.

QUÆSTIO XII.

Utrum Angelus possit moveri ab extremo in extremum, non transeundo per medium?

Alens. 2. *p. q.* 33. *memb.* 2. D. Thom. 1. *p. q.* 53. *art.* 2. *et* 3. Henr. *quodl.* 13. *q.* 7. D. Bonav. 1. *d.* 37. 2. *p. art.* 2. *q.* 2. Rich. *art.* 3. *q.* 2. Capreol. 2. *d.* 6. *q.* 1. Vasq. 1. *p. d.* 196. Vide Scot. 1. *Met. q.* 4. Mayron. 2. *d.* 39. Baccon. 2. *d.* 3. *q.* 12.

Quod sic, quia aut Angelus est 1.
in loco per operationem secundum aliquos ; et videtur planum, quod potest operari in extremo, non operando in medio; aut saltem imperio voluntatis movet se, licet per aliquam aliam potentiam executivam; et potest velle esse in extremo, non volendo esse in medio, sicut potest intelligere extremum non intelligendo medium.

Præterea, corpus Christi prius existens in cœlo empyreo, nunc est in altari, et non transit medium ; igitur hoc poterit Angelus, cum corpus magis videatur sequi leges loci quam spiritus.

Contra, nulla pars temporis potest transire a futuro in præteritum, nisi per præsens ; sed ita videtur essentialis ordo inter partes loci, sicut inter partes temporis ; ergo non potest localiter pertransiri ab extremo ad extremum nisi per medium. 4. 6. et 8. Physic.

SCHOLIUM.

Ponit sententiam aliorum, maxime D. Thomæ, cum quo convenit, nisi in eo quod D. Thomas videtur dicere Angelum instantanee, moveri posse a se ad *ubi* distans, non ranseundo medium. Dicit ergo primo, An-

gelum continue non posse se movere ad *ubi* indistans, non transeundo medium. Secundo, idem ait quoad *ubi* distans. Tertio, ait eum movere se posse instantanee ad *ubi* indistans, non transeundo medium. Quarto, hoc negat quoad *ubi* distans, de quo quæst. præced.

2. D. Thom. 1. part. q. 53. art. 2. et quodl. art. 5. Quod aliquid extremorum continuat vel contiguat illa.

Hîc dicunt (a) quidam, quod extrema possunt intelligi aut duo *ubi* distantia, inter quæ est aliquod medium, quod nihil est extremorum; aut duo immediata, inter quæ sunt media, quorum tamen quodlibet est aliquid extremorum, loquendo de mediis secundo modo. Et de motu continuo Angeli, dico quod non potest transire continue ab uno extremo in extremum, nisi pertranseundo per tale medium, quod est aliquid utriusque extremi, quia tale medium est ratio continuitatis inter extrema transita, sicut apparet ex definitione medii, 10. *Metaph.*

Text. 22. 5. Phys. text. 22. Angelus non movetur continue non transeundo medium.

(b) Similiter etiam videtur esse, loquendo de motu continuo et de medio alio modo dicto, quia si movetur continue, non est totaliter in altero termino; ergo partim in uno, et partim in alio vel in medio inter ambo; non enim potest dici, ut videtur, quod sit in parte unius extremi et in parte alterius, et tamen quod omnino non sit in tali medio inter talia extrema, quia tunc esset in duobus locis discontinuis, et nullo modo in loco medio, quod non videtur sibi posse competere virtute naturali.

Si autem (c) loquamur de motu indivisibili, dico quod in tali motu potest pertransire ab extremo in extremum immediatum, non transeundo per medium, quod est aliquid utriusque extremi, imo necesse est hoc, quia si transiret per tale medium continue, transiret, et non instantanee. Sed de extremis distantibus (d) habentibus medium distinctum ab extremis est dubitatio. Patet quidem *ex quæstione præcedente*, quod non potest se facere in extremo distante mutatione includente totam realitatem motus.

3. Angelus ad ubi indistans potest moveri indivisibiliter non transeundo medium.

(e) Sed numquid potest facere se in extremo distante mutatione præcise includente realitatem termini motus, ita quod in aliquo toto tempore sit in *A ubi;* et instanti illius temporis præcise sit in *B ubi*, ita quod *B ubi* sit distans ab *A ubi* per aliquod medium, in quo medio nunquam fuerit, nec in tempore nec in instanti?

Non potest ire ad ubi distans non transeundo medium, et quare.

Videtur probabiliter quod non, quia ordo præfixus a superiori agente videtur esse necessarius cuicumque agenti inferiori, quando habet actionem præcise circa talia ordinata. Exemplum, ordo formarum naturalium succedentium sibi in generatione naturali determinatus est ab instituente naturam, et ideo respectu cujuscumque agentis naturalis est necessarius, ita quod nullum agens naturale potest facere immediate acetum ex vino; ergo cum a Deo sit præfixus ordo partium universi cuilibet agenti creato et virtuti creatæ, videtur iste ordo esse necessarius, quando debet agere circa ista, quorum est talis ordo; igitur Angelus quando movet se per corpora, quorum est talis ordo, non potest absque omni ordine de quocumque *ubi* facere se in quodcumque *ubi* immediate, tunc enim nulla

distantia videtur impedire actionem ejus.

(f) Et si objicias, quod ista ratio concludit contra illud membrum de mediis, quæ sunt aliquid extremorum, dico quod non, quia pertranseundo ab uno *ubi* immediate
8. Metaph. ad illud *ubi* in instanti, habet omnia ista *ubi*, ordine quodam naturæ, inter quæ est ordo potentialis ex natura rei, sed non oportet, quod habeat ea ordine durationis. Si autem transiret a distanti in distans abque ordine omnimodo, tunc nec ordine naturæ nec durationis haberet illa, quorum est ordo naturalis, circa quæ tamen operatur præsupponens necessario ordinem eorum.

(g) Ad primum argumentum dico, quod malus Angelus potest inordinate velle, nec oportet quod possit illud, quod sic vult. Bonus tamen ordinate vult statim esse in aliquo *ubi*, non tamen vult quod potentia propria sit ibi, quia hoc esset inordinate velle, si talis potentia sibi non conveniat, sed vult quod potentia Dei statim sit ibi; et verisimile est, quod Deus condescendat voluntati ejus, si talis sit, ut faciat eum in tali *ubi*; numquam autem potentia propria potest esse, nisi eo modo quo convenit suæ potentiæ.

Ad argum. dist. 10. q. 6. Ad secundum dico, quod corpus Christi potentia infinita fit præsens in altari, de quo *in* 4. *lib.* ista autem potentia quodcumque medium inter extrema potest habere pro non medio, et ordinem pro non ordine, quia est supra illum ordinem præfigens illum, et non habens illum pro præfixo; non sic virtus Angeli limitata.

Ex isto apparet (h) ad illud *de Sensu et Sensato*, quod prætermissum fuit *in quæst.* 1. *de motu Angeli*. Non enim est inconveniens aliquam alterationem totam esse simul, quando scilicet agens respicit totum passum tanquam terminum indivisibilem, et formam secundum ultimum gradum, secundum quem ipsam totam inducit tanquam indivisibilem, tunc mutatione indivisibili inducitur forma perfecte in passo divisibili; sed secundum talem formam non est motus, sed tantum mutatio una, vel forte plures habitæ, aut ordine durationis, aut naturæ, sicut ipse dicit ibi, quod si magnum fuerit habitum, ab habito patitur. Quod potest intelligi dupliciter: Uno modo, quod pars posterior parte priori prius naturaliter perfecta perficitur naturaliter posterius, ita tamen quod sit tantum ordo naturæ inter mutationem prioris partis et posterioris. Alio modo, quod sit ordo durationis, puta quod pars posterior movetur successive a parte priore, et tamen pars prior mutata est præcise ab ipso agente extrinseco. Iste secundus modus videtur improbabilior, nisi poneretur partem priorem transmutatam esse perfectiorem transmutante ipsam, et ita non potest subito transmutare, sicut ipsa transmutatur subito ab agente extrinseco. Dicit ergo ibi Philosophus, quod non est ita in multiplicatione soni sicut in lumine, quia multiplicatio soni quæ fit cum motu locali, neces-

4. q. 9. n. 34.

Quando inducitur instantanee forma divisibilis in subjectum divisibile.

Repugnat simultas ratione lationis ubi stat ratione alterationis.

sario est successiva, non sic illa multiplicatio luminis; et ita non repugnat simultas ratione alterationis, sicut ratione loci mutationis, et hoc comparando ad virtutem naturalem. Sed tamen nunquam est in alterationibus, quæ sunt motus prima mutatio, sicut nec in loci mutationibus, quia ubi est mutatio instantanea, ibi illa non est mutatio initians motum, nec etiam universaliter ubi motus sequitur, si est dare immutationem, quæ est terminus quietis præcedentis; ubi autem quietem sequitur mutatio immediate propter perfectionem virtutis ipsius agentis, ibi non est immutatio terminans quietem præcedentem.

Alias darentur indivisibilia immediata vide supr. q. 9. n. 31.

COMMENTARIUS.

1. Opinio D. Thomæ. Prima conclusio.

(a) *Hic dicunt quidam.* Hic Doctor recitat opinionem Thomæ *in prima. part. q.* 53. *art.* 2. *et quodl.* 1. *art.* 5. et Gulielmi Varron. *in* 2. *dist.* 2. Dicit enim Thomas quod extrema possunt intelligi, aut duo *ubi* distantia, inter quæ est aliquod medium, quod nihil est extremorum; aut duo *ubi* immediata, inter quæ sunt media, quorum quodlibet est aliquid extremorum. Vult dicere quod sunt aliqua duo *ubi*, inter quæ non est medium ejusdem rationis, et dicuntur *ubi* discontinua; alia dicuntur duo *ubi* immediata, non quod unum sit immediatum alteri, quia tunc inter illa non caderet medium, sed ex hoc dicuntur immediata, quia medium cadens inter illa est ejusdem rationis cum illis, et aliquid utriusque extremi, ut supra patuit *dist. præsenti q.* 9. de illis *ubi* communicantibus ad invicem quæ sic se habent, quod semper medium est pars utriusque extremi. Hoc posito, quod a Doctore non improbatur, sed magis ut verum acceptatur, ponit Doctor aliquas conclusiones, quarum prima est ibi: *Dico quod non potest transire continue uno extremo in extremum.* Conclusio est talis, quod loquendo de motu continuo Angeli, et de medio inter extrema, quod est aliquid utriusque extremi, non potest Angelus motu continuo transire ab extremo in extremum, nisi prius transeat per medium. Exempli gratia, quod Angelus transeat a prima regione aeris ad secundam motu continuo, et quod fiat in extremo non transeundo loca intermedia, non videtur possibile; et ratio assignatur, quia tale medium est ratio continuitatis inter media transita, sicut apparet ex definitione medii, 10. *Met. t. c.* 22. ubi sic habetur. *Media enim hæc dicimus in quæcumque permutari prius est necesse quod permutatur, ut ab hypate in netem, nisi transit per minimam rationem prius veniat ad medios sonos; et in coloribus si veniet ex albo in nigrum prius veniet ad puniceum et plumbeum quam ad nigrum*: hæc ille; ex quo patet quod in motu locali spatium medium inter duo extrema est ratio continuitatis ipsius motus. Si enim motus esset ab extremo in extremum, non transeundo per medium, numquam talis motus esset continuus, cum dicat Aristoteles 6. *Phys. t. c.* 4. ejusdem rationis est motum, magnitudinem, et tempus componi, etc. Patet etiam ratione, quia motus continuus semper habet novum prius, et novum posterius, quod prius et posterius semper est in priori magnitudine, sicut etiam dicimus quod in tempore continuo est prius et posterius sumpta ex priori et posteriori in motu, ut patet per Philosophum 4. *Phys. t. c.* 99. *et* 109. oportet Angelum transire medium, loquendo de medio secundo modo, et de motu

Secunda conclusio.

continuo, si debeat pervenire ad illud extremum.

2. (b) Secunda conclusio est ibi: *Similiter videtur etiam loquendum de motu continuo, et de medio alio modo dicto*, et hoc loquendo de motu locali Angeli continuo, et de medio inter extrema, quod nihil est extremorum, impossibile est Angelum transire ab uno extremo ad aliud extremum, non transeundo per tale medium, patet, quia si movetur continue non est totaliter in altero termino, patet per Aristotelem *in* 6. *Phys. t. c.* 87. ubi vult, quod omne quod movetur, partim est in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*; ergo Angelus movetur continue, ergo erit vel partim in termino *a quo*, et partim in termino *ad quem*, vel in medio inter terminum *a quo*, et terminum *ad quem*; non primo modo, quod sit partim in uno extremo, et partim in alio, et quod nullo modo sit in medio inter alia extrema, quia tunc esset in duobus locis discontinuis. Patet, quia illa loca, inter quæ est medium, quod nihil est horum locorum, dicuntur discontinua, hoc autem non videtur sibi posse competere, quod simul sit in illis duobus locis discontinuis, et nullo modo in medio inter illa, sic quod moveatur ab uno loco ad alium, motu continuo, loquendo tamen de virtute naturali competente Angelo.

3. Tertia conclusio. (c) Tertia conclusio est ibi: *Si autem loquamur de motu indivisibili.* Et est hæc, quod loquendo de medio, quod est aliquid extremorum, et de motu indivisibili sive de mutatione, Angelus virtute naturali potest mutari de uno extremo ad aliud, non transeundo per medium, puta si sit in uno extremo spatii unius milliaris in instanti, potest se facere in alio extremo ejusdem spatii nullo modo transeundo per spatium intermedium. Et addit Doctor quod hoc est necesse, quia si transiret per tale medium continue transiret, et non instantanee; patet, quia continue transiret aliam et aliam partem spatii, et sic esset semper sub alio et alio priori et posteriori, et sub alio et alio *mutato esse*, quæ *mutata esse* continuant motum; modo est impossibile esse sub alio et alio *mutato esse*, quin sit sub motu continuo, cum inter quæcumque duo *mutata esse* semper cadat motus medius, sicut inter duo instantia temporis medium.

(d) *Sed de extremis.* Quarta conclusio est ista, quod loquendo de extremis distantibus et discontinuis, et de tota realitate motus, quæ est ab extremo in extremum includendo medium, quod nihil est extremorum, impossibile est Angelum virtute sua naturali indivisibiliter moveri ab extremo in extremum, sive impossibile est ipsum in instanti transire ab uno extremo ad aliud extremum, et hæc conclusio est ibi: *Sed de extremis distantibus habentibus medium distinctum ab extremis est dubitatio*, etc. Quarta conclusio.

(e) *Sed numquid.* Quinta conclusio est ibi: *Sed numquid potest facere se in extremo distante*, etc. et est ista: videtur non esse possibile Angelum transire instantanee ab uno extremo ad aliud extremum, loquendo de extremis discontimuis, non includendo realitatem motus, nati fieri super medio, quod nihil est extremorum, et vult dicere: posito quod Angelus per horam quieverit in uno loco in ultimo instanti illius horæ, an possit facere in alio loco discontinuo priori loco, dicit quod videtur hoc non esse possibile. Et rationem assignat ibi, quia ordo præfixus a superiori agente videtur esse necessarius cuicumque agenti inferiori, quando habet actionem præcise circa talia ordinata; cum ergo a Deo sit præfixus ordo partium principalium universi cuilibet agenti creato, et virtuti creatæ, videtur iste ordo 4. Quinta conclusio.

esse necessarius, quando debet agere circa ista, quorum est talis ordo; quando ergo Angelus movet se per corpora, quorum est talis ordo, non potest absque omni ordine de quocumque *ubi* facere se in quodcumque *ubi* immediate, tunc enim nulla distantia videretur impedire actionem ejus.

5. Scotus objicit sibiipsi. (f) *Et si objicias*. Hic Doctor dicit contra se, quia prius dixit, quod loquendo de motu indivisibili Angeli, et de medio quod est aliquid extremorum, potest in instanti transire ab uno extremo ad aliud, non transeundo per medium ; et hic dicit, quod loquendo de extremis discontinuis, non potest in instanti transire ab extremo in extremum. Dicit Doctor quod primum concludit bene de mediis, quæ sunt aliquid extremorum, quia pertranseundo ab uno *ubi* immediate ad aliud *ubi* in instanti, habet omnia ista *ubi*, scilicet intermedia, ordine quodam naturæ, inter quæ est ordo potentialis ex natura rei, sic quod in aliquo prioris naturæ acquirit unum *ubi*, et in alio posteriori naturæ acquirit aliud, et sic successive usque ad ultimum *ubi* ; et non oportet quod habeat illa *ubi* ordine durationis, supple, quod prius tempore fiat in uno *ubi* intermedio, et posterius tempore fiat in alio *ubi* intermedio. Et ex hoc concedit Doctor, quod loquendo de motu indivisibili Angeli, et de medio quod est aliquid extremorum non potest in instanti moveri ab uno extremo ad aliud, nisi transeundo per medium, et tamen supra dixit, quod potest sic transire non transeundo per medium. Dico quod hic non est contradictio, quia in primo intelligit, quod non potest esse in instanti ab uno extremo ad aliud, transeundo per medium ordine durationis, sic quod pertranseat medium in tempore, ut supra dixi in prima conclusione ; hic autem vult, quod possit transire in instanti temporis ab extremo in extremum, transeundo tamen medium, quod est aliquid extremorum ordine tantum naturæ, quia cum instanti temporis stat ordo naturæ, ut supra patuit *in isto 2. dist.* 1. *q.* 1. Sed cum instanti temporis non stat ordo durationis, quia tunc sequeretur, quod in eodem instanti temporis posset esse prius et posterius duratione. Sed si Angelus transiret a distanti in distans, sive ab uno extremo discontinuo ad aliud, absque omni ordine, videlicet naturæ et durationis, tunc nec ordine naturæ nec durationis haberet illa, quorum est ordo naturalis, circa quæ tamen operatur præsupponens necessario ordinem eorum. Sed hic occurrit difficultas, an Angelus, loquendo de extremis discontinuis, possit transire ab uno extremo ad aliud in instanti, sic quod habeat omnes partes medii in eodem instanti, sed ordine naturæ, licet non ordine temporis, dico quod forte nullum esset inconveniens, nisi forte diceretur, quod partes illius medii non sunt natæ acquiri auctoritate creata sine ordine durationis temporis ; si enim natæ essent acquiri in instanti, sed ordine naturæ, tunc nulla distantia videretur posse impedire actionem Angeli. Occurrit difficultas.

Ad argumenta principalia.

(g) *Ad primum*. Respondet Doctor, dicens quod malus Angelus potest inordinate velle, et tamen ex hoc non sequitur, quod possit illud, quod sic inordinate vult ; sed bonus Angelus ordinate vult statim esse in aliquo *ubi*, non tamen vult quod potentia propria sit ibi, quia hoc esset inordinate velle, si talis potentia sibi non conveniat ; sed vult quod potentia Dei statim sit ibi,et verisimile est, quod Deus condescendat voluntati ejus, si talis sit, ut faciat eum in tali *ubi*, nunquam autem potentia propria potest alicubi esse nisi eo modo quo convenit suæ potentiæ. 6.

Corpus Christi potentia infinita fit præsens in altari.

(h) Ad secundum. *Ex isto apparet ad illud de Sensu et Sensato.* Hic Doctor solvit unam auctoritatem Philosophi, positam prius in *præsenti*, *dist. quæst.* 9. *in argumentis principalibus*, ibi expressius hoc dicit in secunda dubitatione *de Sensu et Sensato*, ubi vult quod non oportet, similiter sit in alteratione et latione. Contingit inquit Philosophus : *aliquid simul totum alterari, et non dimidium prius, velut aquam simul totam coagulari, attamen si fuerit multum, quod calefit aut coagulatur habitum ab habito patitur, primum autem ab ipso faciente transmutari, et simul alterari, et subito est necesse.* Hæc ille. Hanc auctoritatem solvendam dimisit ibi Doctor, licet hic solvatur. Et solvendo hanc auctoritatem, dicit quod quando aliquod agens respicit totum passum tanquam terminum indivisibilem, puta sic optime dispositum, ac si esset unum indivisibile, similiter formam secundum ultimum gradum, etc. Et pono casum, quod sit lignum pedale optime dispositum, et sit calefactio ut octo, si est aliquod agens tantæ virtutis, quod habeat in virtute sua posse simul producere totam simul caliditatem, et quod non habeat necesse prius duratione informare unam partem ligni quam aliam, dico tunc, quod illud potest alterare ipsum totum, sicut si esset aliquod indivisibile sibi perfecte præsens, et unus gradus caliditatis perfectus in virtute sua, tunc in instanti posset alterare illud ; sic dico, quod quando habet lignum pedale, et caliditatem ut octo, ut supra dixi, tunc respicit utrumque ut indivisibile, et sic tantum illud passum mutaretur mutatione indivisibili et instantanea, scilicet ad talem formam, patet, quia tota illa caliditas introducitur in instanti.

7. Sequitur : *vel forte plures habitæ*, etc. quia posito, quod detur aer vel aqua bipedalis, tunc habitum ab habito potest intelligi dupliciter alterari, ita quod agens introducens sive calefaciens intense unam partem aquæ; et si ille calor in illa parte est tantæ virtutis, quantæ agens prius ad calefaciendum, tunc illa pars sic calefacta statim calefacit aliam, et si agens potest simul calefacere totum, ordine tamen quodam, sic illa pars in instanti calefacit aliam ; et si illa alia est tantæ virtutis quantæ prima, in eodem instanti durationis calefacit aliam, et sic de aliis partibus. Est tamen ibi ordo naturæ, ita quod una prius natura calefacit, et alia posterius ; si autem prima pars calefacta est minoris virtutis quam agens calefaciens illam partem in instanti, tunc illa pars calefacit aliam non in instanti, sed in tempore, et sic de aliis.

Sequitur : *Dicit ergo ibi Philosophus, quod non est ita in multiplicatione soni, sicut in lumine*, nam multiplicatio soni ex quo fit per motum localem, puta per aerem deferentem, ut patet 2. *de Anim.* de necessitate erit successiva et in tempore, cum motus localis semper fiat in tempore ; sed non est sic in multiplicatione luminis, quia totus aer, puta in hemisphærio nostro potest in instanti illuminari, cum in aere nulla sit dispositio contraria, et sic similiter potest totus alterari, est tamen ibi ordo naturæ, quia pars propinquior Soli illuminatur.

Sequitur : *sed tamen nunquam*, etc. id est, prima mutatio, ut puta quando lignum alteratur in tempore, et per motum, ita quod successive alteratur, non potest esse ibi prima mutatio, patet, quia ante omne *mutatum esse* est aliquo *moveri*, ut patet per Philosophum 6. *Phys*, *t. c.* 52. 8.

Duplex est mutatio instantanea.

Sequitur : *sicut nec in loci mutationibus*, ut puta, quando aliquod corpus movetur super spatium bipedale, in tali motu locali non potest dari prima mutatio ; et

assignat rationem ibi : *quia ubi est mutatio,* etc. Nam duplex est mutatio instantanea, quædam nullo modo initians motum, et est illa, qua tota forma simul acquiritur in instanti : mutatio autem initians motum est illa, quæ fit in motu successivo, et semper est inter duas partes motus, ita quod est finis unius partis et principium alterius ; non enim est danda aliqua prima mutatio initians simpliciter motum, ita quod ante illam non detur pars motus prior, ut supra patuit 6. *Phys.*

Sequitur : *nec etiam universaliter.* Hic dicit Doctor quod nec etiam datur prima mutatio, ubi motus sequitur, si est dare immutationem, quæ est terminus quietis præcedentis, id est, quod etiam loquendo de motu sequenti immutationem quietis præcedentis, non est dare primam mutationem illius motus, ut supra patuit *in* 9. *q.* Exemplum, ponendo quod pedale quiescat sub calore per horam, et in ultimo instanti illius, et in tempore immediato incipiat moveri, puta motu remissionis, respectu talis motus sequentis ultimum instans illius quietis non datur prima mutatio. Sequitur ibi : *ubi autem quietem,* etc. dicit Doctor quod quando per agens post quietem mutatur aliquid, non datur ultimum instans illius quietis. Exemplum, ponendo quod quantum sit sub calore, ut per horam, et quod agens in instanti mutet ipsum quantum a calore illo in frigidum, certum est, quod non datur ultimum instans quietis sub calore.

FINIS TOMI UNDECIMI.

INDEX

DISTINCTIONUM ET QUÆSTIONUM LIBRI SECUNDI SENTENTIARUM.

DISTINCTIO PRIMA

DISTINCTIO SECUNDA

ERRATA

Pag.	col.	lig.	Au lieu de :	lire :
226	1	19-20	diversibilitatem	divisibilitatem
246	1	25	anhilamni	annihilatum
423	1	42	atet	patet
469	2	36	inferturr ego	infertur ergo